

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

“İnsan çelişkiyi ancak kendi
kalbine dönerek üzebilir.”

EDGAR ALLAN POE

Bütün Hikâyeleri
Tek Cilt / zel Basım

Edgar Poe

Ücretsiz PDF Kitap Arşı - <https://rantey.org>

Ceviri: Öznur zkaya

Bütün Hikâyeleri **Edgar Allan POE**

Yayına Hazırlayan: Merve Kırman
Çeviri: Öznur Özkaya
Redaksiyon: Selcan Karabulut
Son Okuma: Nur Kabaçam
Kapak Tasarımı: Serdar Gökmen
Sayfa Tasarımı: Ren Kitap

Copyright©

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Lades Kitap Yayın Dağ. San. Tic. Ltd. Şti'ne aittir. Yayınevinden izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Basım Yılı: Ocak 2020
ISBN: 978-605-7944-73-3
Yayınevi Sertifika No: 30492

Baskı:
MY MATBAACILIK SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sok. No: 8/F Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0 212 674 85 28 mymatbaa34@gmail.com
Sertifika No: 34191

Ren Kitap, Lades Kitap Yay. Paz. Dağ. San. ve Tic. markasıdır.
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok. No:8 Kat:2 D:8
Zeytinburnu/İstanbul - Tel: 0212 641 34 76
www.renkitap.com

EDGAR ALLAN

POE

Edgar Allan Poe

(19 Ocak 1809 - 7 Ekim 1849) Amerikalı şair, yazar, editör ve edebiyat eleştirmeni. Özellikle gizem, *gotik* ve *makabre* (ölüm sembolleri ve detayları içeren) hikâyeleri ile tanınır. Amerikan edebiyatında Romantizm akımının temsilcilerindendir ve ilk kısa öykü yazarlarından biridir. Genellikle *polisienin* mucidi olarak kabul edilir ve *bilimkurgu* türüne de katkıda bulunduğu öne sürülür. Ekonomik güçlüklerden hiçbir zaman sıyrılamamış olsa da yaşamını kalemi ile sürdürmeye çalışan Poe, Amerika'nın ilk ünlü yazarları arasında sayılır.

Poe, Boston'da oyuncu anne-babanın ikinci çocuğu olarak doğdu. 1810 yılında babası aileyi terk etti ve bir yıl sonra annesi öldü. Poe'yu Virginialı John ve Frances Allan çifti evlerine aldı. Resmi anlamda evlat edinmemelerine karşın Poe gençlik dönemine kadar onlarla kaldı. Kumar borçları ve Poe'nun eğitim masrafları nedeniyle John Allan ve Edgar'ın arası açıldı. Poe, üniversite eğitimini parasızlıktan bırakmak zorunda kaldı. Başka bir isim kullanarak 1827'de orduya katıldı. Bu dönemde "Bir Bostonlu" adıyla imzaladığı *Timurlenk* ve *Öteki Şiirler* yayımlandı.

Düzyazıyla ilgilenmeye başlayan Poe, bir süre edebiyat dergileri için çalıştı ve özgün eleştirileriyle tanınmaya başladı. Eleştirmen dostları, Poe'nun mürekkep yerine siyanür kullandığını söyleyerek "Kurgu eserler üzerine Amerika'da eleştiri yazmış olan en titiz, felsefi ve korkusuz eleştirmen" olduğunu söyledi. Tabii kimileri de yazdıklarını hiç beğenmedi. Baltimore, Philadelphia ve New York'ta yaşadı. 1836 yılında 13 yaşındaki kuzeni Virginia Clemm ile evlendi. 1845 Ocak ayında yayımladığı "Kuzgun" şiiri ile büyük bir başarı kazandı. Şiirin yayımlanmasından iki yıl sonra eşini kaybetti.

Poe, Baltimore’da 7 Ekim 1849’da 40 yaşında öldü. Ölüm sebebi bilinmemekle birlikte alkol, beyin kanaması, kolera, uyuşturucu, kalp rahatsızlığı, kuduz, intihar, verem ve başka sebeplerden öldüğü ileri sürüldü. Poe ve eserleri yalnızca ABD’de değil dünyada edebiyat üzerinde etkili olmuştur. Poe ve eserleri edebiyat, müzik, film, televizyon ve popüler kültürün tüm alanlarında sıkça bulunmaktadır. Yaşadığı evlerin bazıları müzeye dönüştürülmüştür.

“Sarhoş, yoksul, ezik, dışlanmış Edgar Allan Poe; dingin ve erdemli Goethe’den veya Walter Scott’tan çok daha fazla hoşuma gidiyor. O ve onun gibi özel yapıdaki insanlar için şöyle diyeceğim: Bizler adına acı çektiler!” demişti Baudelaire. Poe’nun hastalıklar, sıkıntılar ve çılgınlıklarla dolu kırk yıl kadar süren kısa ömrüne sığdırdığı külliyatı takdire şayandır. Öyküleri, okurun ilgisini her daim çekecektir, çünkü gotik edebiyatın ve dedektiflik hikâyelerinin ilk yetkin örnekleri olarak gösterilen düşünce gerçek arasında ördüğü öyküleri, Poe’nun dehasını ve yaratım gücünün kusursuzluğunu simgeler. Öykülerindeki doğrudan görünenin ötesindeki eklektik anlamlar, Poe’nun özgünlüğünü ortaya koyarken okurun yorumlama, anlamlandırma gücünü de sınar niteliktedir.

Poe’nun başarısı, insanın bilinçaltında var olan korku ve kaygıları canlandırması, okurda estetik hazzı yaratabilmesinden ileri gelir. Üstelik Poe’nun öykülerinde sanat, edebiyat, tarih, felsefe, fizik, matematik vb. alanlarda kayda değer bir entelektüel birikim (Altın Böcek, Usher Evi’nin Çöküşü, Çalınan Mektup vb’de olduğu gibi) çok güçlü bir araç olarak kullanılır. Öykülerinin sonlarına baktığımızda Poe’nun pozitif bilime bakış açısını da rahatlıkla görebiliriz. Söz gelimi, kahraman Kuyu ve Sarkaç’ta olduğu gibi akla ve mantığa uygun davranırsa olağandışı güçler karşısında başarıya ulaşır, Usher Evi’nin Çöküşü, Kara Kedi’deki gibi us dışı davran-

nışların ve güçlerin baskın olduğu durumlarda ise öykü kahramanı sonsuz acılar içinde kıvrılır.

Poe'nun yaşam ve ölüm arasında biçimlendirdiği alacakaranlık ve gotik ortamı sadece dekoratif değildir. Bunlar, bilinç dışının imgesel anlatımları olarak karakterlerinin hastalıklı iç dünyalarını da yansıtır ve Poe'nun yazın dünyasının merkezini temsil ederler. Romantizm, Kant'ın felsefesi temelinde akıl yürütmeyi esas alır ve yoğun duyguların zihni daha etkin kılacağını vurgular. Öyküleri, Poe'nun akla duyduğu hayranlığı ve 19. yüzyıl dünya görüşünü kökten bir biçimde değiştiren bilimsel bilgiyi simgeler niteliktedir.

Psikolojik süreçlerin egzotik ve tuhaf yanlarını araştırmak için delilik hikâyelerine kendini adayan Poe'nun karakterleri, toplumdan ve toplumsal değişimlerden uzaktır, bireyin zayıflıklarını yansıtır. Karakterler başlarına gelen felaketlerde veya olağanüstü durumlarda insanın değişmez kaderi olan yalnızlığı gözler önüne serer. Bu durum Poe'nun öykülerinin zamana direnmesini kolaylaştırmıştır. Estetik kaygısı çok yoğun hissedilse de, öykülerindeki inandırıcılığını samimiyetiyle ve mesaj verme kaygısına kapılmamasıyla sağlamıştır.

Not: Çeviri yapılırken aşağıda belirtilen sitelerde yer alan öyküler esas alınmıştır.

- <https://www.nutleyschools.org/userfiles/710/Classes/54928/complete-ales-and-poems-of-edgar-allan-poe.pdf>
- <https://www.eapoe.org/index.htm>

Öznur Özkaya

1981 yılında doğan Öznur Özkaya, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Çeşitli edebiyat dergilerinde/haber sitelerinde şiir ve öykü çevirileri ile eleştiri yazıları yayımlar, eğitimcidir. Çeviri kitapları arasında *Bingo 'nun Koşusu* (Hitkitap), *Paris Mimarı* (Yabancı Yayınları), *Kırık Dökük* (Yabancı Yayınları), *Yıldız Gemisi Askerleri* (İthaki Yayınları), *Kusursuzlar* (Yabancı Yayınları), *7 Korku* (Dedalus Kitap) bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

- 15- Berenice
- 24- Morella
- 30- Ligela
- 45- Oval Portre
- 49- Ruh Göçü
- 57- Aksî Şeytan
- 63- Vakitsiz Defin
- 75- Şışede Bulunan Mesaj
- 85- Randevu
- 98- Usher Konağı'nın Çöküşü
- 116- Anafora Düşüş
- 131- Amontillado Fıçısı
- 139- Kara Kedi
- 148- Kuyu ve Sarkaç
- 161- Kızıl Ölümün Maskesi
- 166- William Wilson
- 183- Gammaz Yürek

- 188- Morgue Sokağı Cinayetleri
- 219- Marie Roget'nin Gizemi
- 258- Çalınan Mektup
- 274- Altın Böcek
- 306- Dikdörtgen Sandık
- 316- Kalabalıkların Adamı
- 324- "İşte O Sensin!"
- 335- Von Kempelen ve Buluşu
- 341- Maelzel'in Satranç Oyuncusu
- 360- Bon - Bon
- 378- Dük De L'omelette
- 383- Çan Kulesindeki Şeytan
- 392- Şeytanla Başın Üstüne Asla İddialaşma
- 402- Bir Kudüs Öyküsü
- 408- Tek Bedende Dört Yaratık: Homo - Camelopard
- 418- Aksak Kurbağa
- 427- Aslanlaşma
- 434- Blackwood Tarzında Makale Nasıl Yazılır?
- 446- Çıkmaz

- 455- Bay Zimbirtı Bob'un Edebi Hayatı
- 473- Bir Makaleyi X'lemek
- 479- Peter Snook
- 490- Gizem Yaratma Sanatı
- 498- Bir Haftada Üç Pazar
- 504- Mahvolmuş Bir Adam
- 514- Dolandırıcılık / Müspet İlimlerden Biri
- 525- İşadamı
- 535- Gözlük
- 555- Şehrazat'ın Bin İkinci Gece Masalı
- 569- Mumyayla Sohbet
- 583- Küçük Fransız'ın Kolu Neden Askıda?
- 588- Doktor Zift ile Profesör Tüy'ün Sistemi
- 602- Kral I. Veba
- 614- Eleonora
- 620- Soluğunu Yitirmek
- 633- Tuhaflık Meleği
- 643- Balon Şakası
- 656- Mellonta Tauta

- 669- Hans Pfall'ın Emsalsiz Serüveni
- 710- Elros'la Charmion'un Söyleşisi
- 716- Monos ile Una'nın Diyalogu
- 725- Kelimelerin Gücü
- 729- Hipnoz Etkisinde İtiraf
- 739- Bay Valdemar Vakasındaki Hakikat
- 748- Engebeli Dağların Hikâyesi
- 756- Amheim Arazisi ya da Manzara Bahçesi
- 771- Landor'un Köşkü
- 782- Eşya Felsefesi
- 788- Wissahiccon'da Sabah
- 793- Peri Adası
- 798- Deniz Feneri
- 800- Sfenks
- 804- Gölge
- 807- Sessizlik
- 811- Astoria
- 834- Julius Rodman'ın Güncesi

BERENICE

*Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae
visitarem, curas meas aliquanr tulum fore levatas.*

İbni Zeyyâd¹

Sefaletin pek çok çeşidi vardır. Biçareliğin de. Uçsuz bucaksız ufka ebemkuşağı gibi uzanırken renkleri bu kuşağınki gibi çeşitlidir, onun gibi ayırt edilebilir ama bir o kadar da iç içedir. Uçsuz bucaksız ufka ebemkuşağı gibi uzanırken! Güzellikten çirkinlik çıkartıp sükûnetten kahırlanmayı nasıl beceriyorum? İyilikten maraz doğarsa, neşeden de keder doğar. Ya geçmişteki mutlu anılar bugünün acısıdır ya da şu anki sefaletin kökeninde geçmişte yaşanmış coşkunsuluklar yatar.

Vaftiz adım Egaeus², ailemin adı burada geçmeyecek. Bu topraklarda, atalarımın yadigâr kalan bu kasvetli malikânenin daha eski ve heybetli bir kale yoktur. Soyumuz imgelemciler diye anılır ve göze çarpan pek çok ayrıntı –malikânenin yapısı, salondaki freskler, yatak odalarındaki goblen-

¹ "Dostlarım bana sevgilimin mezarını ziyaret edersem ıstırabımın dineceğini söylediler." *Bibliothèque Orientale* adlı bir İslam ansiklopedisinde bahsi geçen İbni Zeyyâd sevdiği köle kızı yitirdiği için ağıt yazan bir şair ve dilbilgisi kitabı yazarıydı.

² Atina kralı Theseus'un babasıdır. Theseus, Minotar'a karşı kazandığı zaferden dönerken beyaz yelken çekmediği için Aegeus oğlunun yenildiğini zannederek kendini denize atmıştır. Aegeus'un kendini attığı denize o günden sonra Ege adı verildiği rivayet edilir. Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası* adlı oyununda da geçer.

ler, silah deposundaki payandaların işlemeleri, antika tablolar, kütüphanenin tasarımı ve son olarak da kütüphanede yer alan tuhaf kitaplar bu inancı destekleyecek izler taşır.

Çocukluk yıllarımla ilgili anılarım hep bu kütüphane ve içindeki kitaplarla ilgili, yine de onlardan daha fazla bahsetmeyeceğim. Annem bu odada öldü. Ben burada doğdum. Ancak daha evvel yaşamamış olduğumu, ruhun ezeli olmadığını söylemek yakışık almaz. İnkâr mı ediyorsunuz? Bunu tartışmayalım. Ben ikna oldum ve kimseyi ikna etmek gibi bir niyetim yok. Havai biçimleri, ruhani ve manidar gözleri, tatlı ama kederli sesleri anımsıyorum. Bunlar önemsenmeyecek anılar değil; gölge misali bulanık, muğlak, değişken, kesinlikten uzak ve aklımın güneşi var oldukça kurtulamayacağım cinsten bir gölgeyi hatırlatan anılar.

Ben bu odada doğdum. Önemsiz gibi görünen lakin önemsiz olmayan o uzun geceden uyanıp da bir anda kendimi periler ülkesinde –bir imge sarayında– inzivaya çekilmiş bir keşişe ait fikirlerin ve bilgeliğin efsunlu topraklarında bulduğumda hayrete ve dehşete düşmüş bir halde çevreme bakınmam, çocukluğumu kitapların arasında, gençliğimi ise düşlerin peşine takılarak geçirmiş olmam tuhaf değil; ama seneler geçip de olgunlaştığımda hâlâ atalarımın kalan malikânede yaşıyor oluşum, yaşantımın kaynaklarına çöken bu dinginlik, sıradan düşüncelerimi bile etkileyen evrim oldukça hayret vericidir. Dünyanın gerçekleri bana hayaller, sadece imgeler halinde görünürken düş ülkesinin savruk fikirleri günlük varoluşumun özüne değil, kendisine dönüşmüştü.

Berenice kuzenimdi ve ata yadigârı bu malikânede birlikte büyüdük. Ama birbirimizden farklıydık –ben sağlıksızdım, gam yüklüydüm– o çevik, latif ve dipdiri idi; o dere tepe dolanırken ben çalışmalarına gömülürdüm, ben hayatı kendi yüreğimde yaşarken ve ruhsal bakımdan en yoğun, en zor ve en sancılı düşüncelere dalmayı alışkanlık haline getirmişken o

önüne düşen gölgeleri yahut kuzgun kanatlı saatlerin yitişini umursamadan gezerdi. Berenice! –Sana sesleniyorum– Berenice! Belleğimin kurşunu yıkıntılarında, binlerce kargaşa dolu anı tedirginlikle canlanıyor! Ah! Neşeli günlerindeki gibi cıvıl cıvıl haliyle gözlerimin önünde belirliyor! Ah! Görkemli ve büyüleyici güzellik! Ah! Arheim çalılıkları arasında gezinen Hava Perisi! Ah! Arheim pınarlarında gezinen Su Perisi! Ama sonrası –sonrası esrarengiz ve dehşetli– anlatılmaması gereken bir masal... Hastalık –ölümcül bir hastalık– samyeli misali düştü bedenine, gözlerimin önünde onu ezip geçti; zihnini, alışkanlıklarını, kişiliğini ele geçirdi, kurnazca ve rezilce onu tarumar etti! Yazık! Yok edici, geçip gitti. Peki ya kurban? O neredeydi? Onu tanı mıyordum ya da artık o, tanıdığım Berenice değildi!

Fiziksel ve ruhsal açıdan kuzenimde korkunç ve esaslı bir değişime neden olan bu ölümcül hastalıktan ve bir sürü rahatsızlıktan en inatçı olanı, sıklıkla esrimeyle sonlanıp birdenbire kendine gelmesini sağlayan bir epilepsi türüydü. Bu arada kendi hastalığım –buna başka bir ad verilemeyeceği belirtildi– iyice ilerledi; yeni, sıra dışı, saplantılı bir niteliğe evrildi. Anbean şiddetlenerek akıl almaz bir biçimde bana hükmetmeye başladı. Bu saplantı –onu bu şekilde adlandırmam gerekirse– metafizik dilinde özen gösterme yetisi olarak nitelendirilen bilişsel yetilerin aşırı hassasiyetiyle ilgiliydi. Büyük olasılıkla anlaşılmamaktayım, ama ne yazık ki evrendeki en basit meseleleri düşünürken bile düşünme yetimin (teknik bir dil kullanmak istemediğimden böyle diyorum) ne denli yoğun bir ilgiyle bütünleştiğini okura açıklayabilmem esasen olanaksız.

Bir kitabın sayfalarına ya da sayfa kenarındaki anlamsız bir işarete gözlümü dikip saatler boyu usanmadan düşünmek; bir yaz gününün çoğunu bir gobleni yahut kapı üzerine yanlamasına düşen garip bir gölgeyi izleyerek geçirmek; tüm gece bir lambanın şaşmaz alevini ya da ateşteki közü seyre dalmak; günlerce bir çiçeğin rayihasıyla rüyalar âlemine dalmak;

hiçbir anlam ifade etmeyinceye kadar bir kelimeyi tekdüze yineleyip durmak; bedeni uzunca bir süre devinimsiz bırakarak fiziksel açıdan varoluş hissini yitirmek bilişsel yetilerimin neden olduğu, benzeri pek görülmemekle birlikte her türlü açıklamaya meydan okuyan en sıradan, en az tehlikeli tuhaf davranışlarıma örnek sayılabilirdi.

Yine de yanlış anlaşılmak istemem. Sıradan şeylere gösterilen bu tip anormal, aşırı ve hastalıklı özen; insanların, özellikle de hayalperestlerin düşünceye dalma haliyle kıyaslanmamalı. İlk etapta sanılacağı üzere, bu, yoğunlaşma halinin uç noktası değildi, aksine öz ve esas bakımından apayrı bir şeydi. İlkinde, imgelem yetisi güçlü olan hayalperest önemli bir nesneyle ilgilendiğinde, çoğunlukla zevk dolu bir düşün sonunda imgeleminin dürtüsünün tamamen ortadan kaybolduğunu fark edene dek çıkarımlar ve bunların yol açtığı çağrışımların oluşturduğu ıssızlıkta nesneyi yitirir. Benim durumumda ise birincil nesne hastalıklı imgelemimde önem kazansa da gerçekte önemsizdi. Fazla çıkarımda bulunmuyordum, yaptığım az sayıdaki çıkarım da merkezdeki özgünlüğüne geri dönüyordu. Dalıp gittiğim düşünceler hiçbir zaman haz veren cinsten olmadı; düşlerim sona erdiğinde o ilk neden uzaklaşıyor, hastalığın esas niteliği olan doğaüstü sayılabilecek yoğun ilgi düzeyine ulaşmış oluyordu. Velhasıl, imgelem gücü bende özen; bir hayalperestte ise vesvese düzeyinde beliriyordu.

Bu dönemde okuduğum kitaplar, hastalığımı alevlendirmediler ama rahatsızlıkla anlaşılabileceği üzere, hayal gücümü ateşleyip hastalığının mantıksız niteliklerini harekete geçirdiler. Bu kitaplardan asil İtalyan Coelius Secundus Curio'nun *De Amplitudine Beati Regni Dei* isimli bilimsel incelemesini, Aziz Augustinus'un büyük eseri *Tanrı Devleti*'ni ve Tertullianus'un haftalar boyu düşünüp anlayamadığım paradoksal cümlesi "*Mortuus est Dei filius; credible est quia ineptum est: et sepultus resurrexit; certum est*

quia impossible est,”in³ yer aldığı *De Carne Christi* isimli eserini çok iyi hatırlıyorum.

Böylece, görünüşe göre eften püften şeylerle bile bozulan akıl sağlığım, Ptolemy Hephestion’un söz ettiği, insanların saldırılarına, denizle rüzgârın şiddetine karşı direnen ve sarızambağın dokunuşuyla titreyen o okyanus kayalığını andırıyordu. Hastalığının Berenice’in ruhsal yapısı üzerinde yarattığı, niteliğini açıklamakta zorlandığım, olağanüstü değişimler aşırı ve anormal düşüncelere dalmam için bana fazlasıyla yardımcı olsa da nihai durum pek de böyle değildi. Hastalığının etkisinde olmadığım nadir zamanlarda onun başına çöreklenen felaket beni gerçekten üzüyor, o zarif yaşamının mahvı içime dert oluyordu ve bu denli tuhaf, ani değişimin nasıl gerçekleştiği üzerine kafa yoruyordum. Fakat bu düşünceler hastalığının mizacından kaynaklanmıyordu, nitekim benzer durumlarda hemen herkesin aklına gelebilirdi bunlar. Hastalığım ise, mizacıyla müsemma biçimde, Berenice’in bedeninde oluşan ikincil ama dikkat çekici fiziksel değişimlerde, karakterindeki tuhaf ve korkutucu tahriflerde kendine yol buluyordu.

Emsalsiz güzelliğinin zirvesindeyken onu sevmediğim doğrudu. Sıra dışı yaşamımda duygularım kalpten değildi; tutkularım da her zaman zih-nime aitti. Sabahın loşluğunda, öğle vakti ormanın kafesimsi gölgeleri arasından, geceleri sessiz kütüphanemin önünden geçiverirdi, ama ben onu yaşayan, nefes alıp veren Berenice olarak değil de bir hayalin Berenice’i olarak; cisimsel bir varlık değil de bu varlığın soyut hali olarak; hayranlık duyulacak değil de çözümlenecek bir nesne olarak; aşkın odağı değil de birbiriyle çelişen, belirsiz düşüncelerin merkezi olarak görüyordum. Şimdiyse karşılaştığımda bedenim titriyor, yüzüm kireç gibi oluyordu; ama

3 “Tanrı’nın oğlu öldü; buna herkes inanır, çünkü çok mantıksız ve gömüldükten sonra yeniden dirildi, işte bu mutlaklır, ne de olsa olanaksız.”

çökmüş haline üzülsem de çoktandır beni sevmekte olduğunu bildiğimden şeytana uyup ona evlilikten söz ettim.

Nihayet düğün için belirlenen gün yaklaşırken, bir kış günü ikindi vakti –güzel Halcyon’un dadısı⁴ olan o mevsimsiz sıcak, durgun ve puslu günlerin birinde– kütüphanede bir başıma olduğumu düşünüp otururken, başımı kaldırdığımda Berenice’in tam karşımda durduğunu fark ettim.

Suretinin belirsiz olmasının nedeni heyecana boğulmuş düş gücüm müydü, puslu havanın etkisi miydi, odadaki alacakaranlık mı yoksa onun bedenine doğru dökülen koyu renkli perdeler miydi? Bilemiyordum. Tek laf etmedi, ben de dünyaları dahi verseler konuşabilecek durumda değildim. Buz gibi bir serinlik baştan ayağa bedenimde gezindi; çekilmez bir huzursuzluk beni bunalttı; şiddetli bir merak ruhumu sardı, koltuğumda arkama iyice yaslanıp bir süre soluksuz, devinimsiz bir halde öylece bakakaldım. Ne yazık! İyice zayıflamıştı, eski halinden eser kalmamıştı. Ateşli gözlerimle nihayet yüzüne baktım.

Solgun, geniş, tuhaf bir uysallığı olan alnını eskiden kapkara olan saçları, çökük şakaklarını yüzündeki hüzne uygun düşmeyen sarı bukleleri örtüyordu. Gözlerinin ışıltısı kalmamıştı, gözbebekleri ise yok gibiydi; donuk bakışları karşısında gayriihtiyari olduğum yerde büzülüp incecik dudaklarını seyre koyuldum. Tuhaf bir edayla dudakları aralandı ve yeni Berenice’in dişleri usul usul ortaya çıktı. Tanrım, keşke onları görmemiş ya da görür görmez ölmüş olsaydım!

4 Jüpiter, kış boyunca iki kez birer haftalık sıcaklık taşır; insanlar bu hava değişiminin yaşandığı ılıman süreye Halcyon’un dadısı adını vermişlerdir. – *Simonides* / Poe.

Kapının çarpmasıyla kendime geldim, başımı kaldırdığımda kuzenimin odadan çıkmış olduğunu fark ettim. Fakat o beyaz, korkunç diş *yelpazesi* beynimin karman çorman olmuş odasından ayrılmıyordu. Üzerlerinde tek bir leke, minesinde tek bir gölge, kenarında tek bir kırık olmayan dişleri gülümsediği an hafızama kazınmıştı. Şimdi onları o zamankinden daha belirgin bir biçimde görebiliyordum. Dişler! Dişler! Her yerdeydiler! Uzun, dar, bembeyaz dişler net ve somut bir biçimde solgun dudakların aralığından görünüyordular. Saplantım anbean hiddetlenince, onun o tuhaf ve cazibeli etkisine karşı boş yere mücadele ettim. Dış dünyada yer alan nice nesnenin arasından yalnızca dişleri düşünebiliyordum. Onları arzuluyor, onlardan başka bir şey düşünemiyordum, ilgi odağımı değiştiremiyordum. Zihnimde onlar, yalnızca onlar vardı ve özgün kimlikleriyle düşünceleimin temeline oturdular. Onlara her açıdan baktım, her türlü yaklaştım. İyice inceleyip farklılıkları üzerinde durdum. Yapıları üzerine kafa yordum. Geçirdikleri değişimler üzerine hülyalara daldım. Hayalimde onlara sezgili, canlı bir güç ve dudakların yardımı olmaksızın ahlaki bir ifade yeteneği bahşederken dehşetle irkildim. Matmazel Sallé hakkında “*que tous ses pas étaient des sentiments*” demişler. Ben de Berenice hakkında vakur bir tavırla “*que toutes ses dents étaient des idées*” diyebilirdim. *Des idées!*⁵ Ah, işte mahvıma yol açan ahmakça düşünce! *Des idées!* Ah, işte bu yüzden onları delice arzuluyordum! Akıl sağlığıma yalnızca onlar sayesinde kavuşacağımı sanıyordum.

Ve bu düşünceler eşliğinde akşam oldu, karanlık çöktü üzerime, zaman geçti, gün ağardı yeniden, ikinci gecenin pusu etrafı doldururken ben hâlâ o ıssız odada yalnız başıma, dişler âleminde kıpırdamadan oturuyordum ve odanın değişken ışıklarıyla gölgeleri arasında süzülen iğrenç dişlerin

⁵ Fransız dansçı ve koreograf Marie Sallé (1707–1756) için “Her bir adımı duygudur,” denmiştir. Egaeus bu cümleyi “Dişlerinin her biri fikirdi. Fikirler!” diye değiştiriyor.

hayali üzerimdeki etkisini sürdürüyordu. Derken ürkütücü bir vaveyla hayallerimi yerle bir etti, bunu hüznün iniltilerine karışan ıstırap dolu sesler izledi. Kalkıp kütüphanenin kapılarından birini açtığımda gözyaşları içinde karşımda duran hizmetçi kız bana Berenice'in yaşamını yitirdiğini söyledi. Sabah erken saatte ~~kriz~~ geçirmişti ve şimdi gün batarken mezarı hazır, üstelik defin hazırlıkları da tamamlanmıştı.

Kendimi yine kütüphanede bir başıma oturur halde buldum. Heyecan dolu ama karışık bir düştten az evvel uyanmış gibiydim. Yine de şimdi gece yarısı olduğunu ve Berenice'in günbatımından bu yana toprağın altında yattığını biliyordum. Fakat aradaki bunaltıcı süre hakkında net bir fikre sahip değildim. Yine de hafızam belirsizliği sebebiyle daha da güçlenen korkuyla, muğlaklığı nedeniyle daha da berbatlaşan dehşetle dolmuştu. Bu, varoluşuma iğrenç ve anlaşılmaz anılarla işlenmiş dehşet dolu bir sayfaydı. Ölmüş birinin ruhuna aitmiş gibi yükselen tiz ve insanın içine işleyen kadın sesi kulaklarımda yankılandığında ise huzura ermek için boş yere çabaladım durdum. Bir şey yapmıştım –ama ne? Neydi bu? Yüksek sesle bu soruyu kendi kendime sordum, sesim yankılandı: *Neydi bu?*

Yanımdaki masanın üzerinde bir lamba yanıyor, lambanın yanında da ufak bir kutu duruyordu. Sıradan bir kutuydu bu, aile hekimimize ait olduğundan daha önce bu kutuyu pek çok kez görmüştüm, ama *oraya*, masamın üzerine nasıl gelmişti ve ona baktıkça neden ürperiyordum? Bunlara bir açıklama getiremiyordum, nihayet bakışlarım açık bir kitabın sayfasında altı çizilmiş bir cümleye takılıverdi. Bu, şair İbni Zeyyad'ın basit

ama benzersiz cümlesiydi: “*Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquanr tulum fore levatas.*” Peki ama bu sözleri okurken neden tüylerim diken diken oluyor, damarlarımdaki kan buz ke-siyordu?

Kütüphanemin kapısı hafifçe çalındı ve beti benzi atmış bir uşak parmak uçlarına basarak içeriye girdi. Adamın dehşete kapıldığı aşikârdı, benimle ürkek, boğuk ve kısık bir sesle konuştu. Ne dedi? Kesik kesik birkaç cümle işittim. Gecenin sükûnetini bozan bir vaveyladan, ahalinin toplanmasından, sesin yükseldiği yönde yapılan bir araştırmadan, sonra açılan bir mezardan, hâlâ kalbi çarpan, soluyan, *yaşayan*, kefene sarılmış, biçimi bozulmuş bir bedenden söz ederken sesi ürkütücü bir şekilde belirginleşti.

Çamur ve kan lekeleriyle kaplanmış kıyafetlerimi işaret etti. Tek kelime etmedim, yavaşça elimden tuttu, elim tırnak izleriyle kaplıydı. Duvara yaslanmış küreği görür görmez çılgık atıp masanın üzerinde duran kutuyu kaptım. Ama kutuyu açamadım; titreyen ellerimin arasından kayıp yere düşerek paramparça oldu; birkaç dişçilik aleti, otuz iki küçük, beyaz nesne etrafa dağıldı.

MORELLA

Kendisi, tek başına, sonsuza dek ve yapayalnız.

Şölen / Platon

Arkadaşım Morella'ya derin, aşırı ve eşsiz bir sevgi besliyordum. Yıllar yıllar önce tesadüfen onun ve ahbablarının arasına katıldığımda, ilk karşılaştığımız andan itibaren ruhum daha önce hiç tatmadığı hislerle yanıp kavruldu; bu yangına sebep Eros'un okları değildi ama bunların doğurduğu tuhaf anlamı tarif edemeyeceğimi ve gelgitlerle dolu yoğunluğuna çekidüzen veremeyeceğimi fark ettiğimden ruhum cefa çekmeye başladı. Yine de görüşmeyi sürdürdük ve yazgımız bizi kilise mihrabının önünde birleştirdi ama ne tutkulu sözler sarf ettim ona ne de aşkı düşledim. Fakat o, çevresiyle bağını kesip hayatını bana, benim mutluluğuma vakfetti. Şaşırmak ve rüyalara dalmak mutluluk getirir.

Morella tam bir bilgeydi. Olağanüstü becerileri ve algı yetisiyle takdire şayandı. Bunu fark ettiğim an sayısız konuda öğrencisi oldum. Kısa süre sonra, muhtemelen Presburg'ta eğitim görmüş olması nedeniyle, erken dönem Alman edebiyatının pek de kıymet verilmeyen mistik örneklerini okumamı istemeye başladı. Bu yazıları neden bu denli sevdiğini ve önemse-

diğini anlayamasam da, bir süre sonra alışkanlık kazanmam ve onu örnek almam vesilesiyle ben de bu konuya epeyce merak saldım.

Yanılmıyorsam bunların yargılama yetimle ilgisi bulunmuyordu. Kendimi iyi tanıyordum, inançlarımı idealler üzerine kurmadığım kesindi. Dahası eylemlerimde ve görüşlerimde –yine yanılmıyorsam– okuduğum yazılardaki mistisizmden eser yoktu. Bu kanaate vardıktan sonra, eşimin rehberliğinde tereddüt etmeden onun araştırmalarına katıldım. Bu çalışmalar esnasında yasaklı sayfaları incelerken içimde yasaklı bir ruhun yeşerdiğini hissettiğimde, Morella buz gibi eliyle elimi tutarak ölü bir felsefenin kül-lerinden tuhaf anlamları zihnime işlenen kasvetli ve tuhaf sözcükler bulup çıkarırdı. Saatler boyu yanında kalır, kendimi sesinin ritmine bırakırdım. Sonunda ritim ağırlaşır korkuyla karışırdı; gölgeler ruhumu sararken gizemli sesi dehşete kapılıp ürpermeme yol açardı. Böylelikle neşe dehşete, güzellik çirkinliğe, cennet cehenneme dönüşürdü.

Morella’yla sohbetlerimizin yegâne konusu olan mistisizm kitapları üzerindeki incelemelerimizi anlatmamın gereği yok. Çalışmalarımızı ancak teolojik etik konusuna hâkim olanlar anlamlandırabilir, bu konuyla ilgisi olmayanlar ise hiçbir şey anlayamaz. Fichte’nin⁶ yabancı panteizmi, Pisagorcuların değiştirilmiş yeniden doğma tezi, Schelling’in⁷ inatla savunduğu kimlik kuramı, zengin hayal gücüne sahip Morella’nın en sevdiği konulardı. Bana kalırsa Bay Locke kişiye özgü olduğu belirtilen kimlik al-

6 Johann Gottlieb Fichte (1762–1814): Ünlü Alman düşünür. Felsefedeki en önemli kavrayışı, temel çıkış noktası kendi özgürlük anlayışıdır. Fichte’ye göre, irade ya da ben, temel gerçeklik olup özgürdür, kendi kendisini belirleyen faaliyetir. Ben ya da irade dışında her şey ölü ve pasif bir varoluşu gösterir; yalnızca böyle bir faaliyet, kendi kendisini belirleyen tinsel bir faaliyet, gerçektir. Iradenin kendisi, yaşam ve akıl, bilgi ve eylem ilkesidir, her türlü ilerleme ve uygarlığın hareketi geçirici gücüdür; bilginin dayandığı temel, kuramsal düşüncenin birleştirici ilkesidir. Şu halde, felsefede yapılacak ilk iş, böyle bir faaliyetin niteliğine, hem kuramsal hem de pratik aklın koşullarına, ilke ve ön kabullerine ilişkin olarak ayrıntılı bir açıklama sunmaktır.

7 Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775–1854): Alman Idealist düşünür. Fichte’nin temel kavrayışını ve Idealist bakış açısını paylaşmakla birlikte, onun mutlak egonun bir ürünü olarak yalnızca bireysel bilinçle iradeye karşı koyan bir engel işlevi gören doğa anlayışına karşı çıkmıştır. Gerçeklik; temelde insan ruhuna ya da tînine çok benzer olan ve kendi kendini belirleyen canlı bir süreç ise, doğa yalnızca iradeye karşı koyan, ölü, mekanik bir düzen olamaz. Schelling’e göre; biz insan varlıkları doğayı anlayabiliriz, çünkü doğanın bizimle bir yakınlığı vardır, çünkü o dinamik bir zihnin ifadesi olup onda yaşam, akıl ve amaç vardır.

gısını zihinsel varlığın sürekliliğiyle açıklarken oldukça haklı. Kişi denildiğinde ussal yapısı olan birinden bahsettiğimize ve akıl ile bilincin aynı safta bulunduğunu bildiğimize göre, bizi biz yapan, bizi düşünen diğer varlıklardan ayıran, bize kimliğimizi sunan şey bilinçtir. Fakat “bireyleşme ilkesi” yalnız sonuçlarının kaygılandırıcı ve kasvetli niteliğinden değil, aynı zamanda Morella’nın bunlar üzerine konuşurkenki huzursuzluk verici ve takıntılı tavrı yüzünden de odak noktamız olmuştur.

En nihayetinde karımın gizemli havası ruhumu daralttıkça daralttı. Soluk parmaklarının dokunuşuna, ritmik sesinin anlamlı havasına, kederli gözlerindeki ışıltıya tahammül edemez hale geldim. Bu durumun farkında olsa da açıkça dile getirmiyordu, ahmaklığımı görmezden gelerek bunu yazgının gereği olarak görüyordu. Onunla ilgilenmeme sebebimi benden daha iyi biliyormuş gibi davranıyordu, fakat bu hususta tek kelime etmiyor, üstü kapalı göndermelerde de bulunmuyordu. Ama nihayetinde Morella da bir kadındı ve günbegün sararıp soluyordu. Kısa süre içinde yanığındaki kırmızı leke ve alınıdaki mavi damarlar belirginleşti; bazen ona yaşattığım acıdan ötürü utanıyordum ama çok geçmeden karımın manidar gözleriyle karşılaşınca ruhum daralıyor, dipsiz ve dehşetengiz bir kuyunun başında duruyormuşum gibi başım fırıl fırıl dönüyordu.

Ah! Morella’nın ölmesini yürekten dilediğimi söylememe gerek var mı acaba? Diledim; ama hassas ruhu çamurdan barakasına günler, haftalar, bezdirici aylar boyunca yapıştı kaldı; sonunda harap olan sinirlerim aklıma galip geldi; bekleme süremin bir türlü sona ermemesi iyice asabımı bozdu. Karımın hassas bedeni erirken bitmek bilmeyen saatler, günler ve ıstırap dolu zamanlar boyunca nefretle dolan kalbim lanetler yağdırmayı sürdürdü.

Fakat rüzgârın esmediği sakin bir güz akşamı Morella beni yanına çağırdı. Toprağı sis örtmüştü, sular pırlıl pırlıldı ve ekim ayının rengini alan sık ormanın üstünde kusursuz bir ebemkuşağı görünüyordu.

“İşte beklenen gün geldi,” dedi Morella. “Yaşam veya ölümü karşılayan o büyük gün! Toprak ile hayatın oğlunun, semanın ve ölümün kızlarının en mutlu günü bugün!”

Eğilip alnından öptüm. Konuşmasına devam etti:

“Ölüyorum, fakat yaşayacağım.”

“Morella!”

“Bir gün olsun beni sevmedin; beni yaşarken sevmedin ama ölümümün ardından bana tapacaksın!”

“Morella!”

“Evet, ölüyorum. Fakat içimde bana duyduğün azıcık sevginin izi var! Ruhum bedenimi terk ettiğinde çocuğumuz yaşamaya başlayacak. Günlere ıstırapla geçecek, ıstırapın servi ağacı kadar uzun ömürlü olacak! Neşeyle geçirdiğin günlere veda et; senede tek seferden fazla açmayan Paes-tum gülleri gibi sen de ikinci kez mutluluğa kavuşamayacaksın! Bundan böyle şarap ve aşkla hasbıhal olan Teosluyla oynadığın oyun sona erdi; mersinden ve asmadan bihaber Mekkeli Müminler misali kefenin sırtında yaşayacaksın!”

“Morella!” diye bağırdım. “Nasıl bilebilirsin ki?” Başını diğer tarafa çevirdikten sonra usulca titreyip ruhunu teslim etti, sesi bir daha işitilmedi.

Ölüm döşeğinde söylediği gibi, son anda dünyaya getirdiği kızı onun ölümüyle hayat buldu. Çocuk zihinsel ve fiziksel açıdan şaşırtıcı bir hızla gelişti; annesinin kopyası olan bu kıza hiç kimseye duyamayacağım kadar yüce bir sevgi besliyordum.

Kısa süre sonra saf sevgimin göğü karardı; kasvetli, dehşetengiz ve hüzünbaz bir hava etrafımı kuşattı. Çocuğun zihinsel ve fiziksel açıdan şaşırtıcı bir hızla geliştiğini söylemişim. Fiziksel açıdan haddinden fazla serpilmişti, ama zihinsel gelişimini takip ederken ruhum daralıyordu. Her doğan günle yetişkinlere özgü bilginin ve arzuların, kadınsı tecrübelere

dayanan yeteneklerin geliştiğini çocuğun söylemlerinde ve bakışlarında gözlemledikçe kendimi iyi hissetmem mümkün müydü? Bunları hayretler içinde algıladığımda, dahası görmezden gelemeyeceğimi ve kendimi engelleyemeyeceğimi fark ettiğimde, korkutucu kuşkular ruhumu sardı, müteveffa Morella'nın anlattığı dehşet öyküleri ve her daim yüreğimi daraltan teorileri zihnimde uçuşmaya başladı. Yazgımın tapmamı emrettiği ve ıstırapla geçen gözlerden uzak yaşamımın odağı haline getirdiği biricik varlığı herkesten kıskanıp sakladım.

Yıllar birbirini kovalarken her doğan gün onun narin, güleç, yüce yüzüne bakıp olgunlaşmasına hayranlıkla şahit olurken, çocukla artık hayatta olmayan, kederli annesi arasında benzerlikler keşfetmeye devam ettim. Bu gölgemsi benzerlik giderek belirginleşti; tuhaf ve kasvetli bir hal almaya başladı. Çocuğun annesi gibi gülümsemesine dayanabilirdim, ama bir gülümseyişin kopyalanmasına tahammül edemezdim; gözlerinin Morella'nın gözlerini andırmasını kabullenebilirdim, ama Morella'nın keskin ve manidar bakışlarına katlanamazdım. Biçimli alnından, ipeksi buklelerinden, cansız parmaklarından, sesindeki vakur ve ritmik havadan ve belki de en çok yaşayan ve sevilen bu varlığın ağzından çıkan ölümcül laflardan doğan *ölümsüz* bir kurt için bir nevi yemek oluyordum.

Ömrünün on yılı geçmişti ama kızıma hâlâ bir isim koymamıştım. “Evladım” veya “canım” babalığımın ilişkimize kazandırdığı kelimelerdi, zaten gözlerden uzak yaşamımız başkalarıyla tanışmasının önündeki en büyük engeldi. Morella'nın ismi de kendisiyle birlikte toprağa gömülmüştü. Kızıma annesini hiç anlatmamıştım, bundan bahsetmem imkânsızdı. Zavalıcık, on senelik ömründe, kısıtlı yaşamının izin verdiği ölçüde dış dünya hakkında bilgi edinebilmişti. Aklım karmakarışıkken kızımı vaftiz ettirmemin doğru olacağına, bunun yazgımı değiştirebileceğine inanmaya başladım. Fakat vaftiz esnasında isim konusunda tereddüt ettim. Eski

ve modern, milli veya evrensel, pek çok kusursuz, kibar ve sevecen isim zihnimde uçtu. Ama nedense mezarında yatan ölünün hatırasını rahat-sız etmek için tuhaf bir arzuya kapıldım. Yalnız hatırlayarak bile kanımın şakaklarımdan kalbime doğru çağıldamasına yol açan o isim hangi iblisin gücüyle dudaklarımdan dökülüverdi acaba? Yoksa gerçekten şeytan mıydı gecenin sükûnetinde pedere “Morella” diye seslenen? Evladımın yüzünü biçimsizleştirerek kireç beyazına çeviren, bakışlarını ürpertiyle göğe yönelten, vaftiz töreninin tam ortasında ansızın yere serilmesine ve “Buradayım!” diye karşılık vermesine sebebiyet veren şeytandan başka kim olabilirdi?

Bu tek kelime, soğuk ve katı bir kurşun misali beynime saplandı. Üstünden çok zaman geçse bile bu olayın anısı hep taze kalacak! Çiçeklerden ve asmadan bihaber değildim, ama baldıran ve servi gece gündüz demeden beni karanlığa boğdu. Zamansız ve mekânsız bir hayat sürmeye başladım. Talih yıldızlarım beni terk edip gittiği için dünyam bütünüyle karardı; gölgeler arasında yaşarken gözlerim bir tek Morella’yı gördü. Rüzgâr kulağıma yalnız bir ses taşıdı, denizdeki dalgalar da tek kelime fısıldadı: Morella! Ama o öldü; kendi ellerimle kazdığım mezarına ikincisini gömmeye kalkıştığımda ilkinin izine rastlamadım, sonra da ıstırap dolu bir kahkaha patlattım.

LIGEIA

İrade asla ölmez, hep içtedir. İradenin şiddetiyle gizemini kim bilebilir? Çünkü Tanrı, tabiatı gereği kudretiyle her şeye hâkim olan iradedir. İnsan zayıf iradesi yüzünden kendini meleklerle ve ölüme teslim eder.

Joseph Glanvill⁸

Leydi Ligeia ile tanışmamıza vesile olan yeri, zamanı, olayı hatırlamıyorum. Üstünden çok zaman geçti ve çektiğim azap belleğimi epeyce zayıflattı. Belki de sevgilimin mizacı, benzersiz bilgeliği, durağan güzelliği, coşkuya kapılmama yol açan efsunlu müzikal sesi usulca kalbimi fethettiği için ayrıntıları hatırlamıyorumdur. Yine de ona ilk kez ve daha sonraları pek çok kez Ren Nehri kıyısında harap olmaya başlamış, eski, büyük bir kentte rastladığımı sanıyorum. Şüphesiz, ailesi hakkında konuşmuştu. Gün görmüş geçirmiş bir aileden geldiği zaten belliydi. Ligeia! Ligeia! Dış dünyanın etkilerinden sıyrılmamı sağlayacak çalışmalarla cebelleşirken, yalnız bu tatlı kelime –Ligeia– artık bu dünyada var olmayan sevgilimin görüntüsünü imgelemimde kolayca canlandırabiliyor. Bunları yazarken, sırasıyla dostum, nişanlım, yoldaşım ve eşim olan kişinin soyismini hiç

⁸ Joseph Glanvill (1636–1680): İngiliz yazar ve düşünür. Kimileri onun psikik araştırmaları başlatan kişi olduğunu söyler. Kendine has bir Şüphecilik anlayışı olan Glanvill, ruhun, hayaletlerin ve büyücülerin gerçekliğini savunmuştur.

öğrenmemiş olduğumu fark ediyorum. Bu, sevgilimin muzipliğinden mi kaynaklanmıştı yoksa sorgusuz sualsiz onu kabullenişim sevgimin gücünü mü kanıtlanmıştı? Ya da şımarıkça davranıp sevgili ilaheme tutkuyla kendimi mi adamıştım? Yaşadıklarımı bile doğru düzgün anımsayamazken olayların başlangıçlarıyla sonuçlarını anımsayamamam çok doğal değil mi? Söylendiği üzere, *Aşk* denen ruh, putperest Mısır'ın solgun ve pus kanatlı ilahesi Ashtophet⁹; evlilikleri karanlığa hapsedmede ustaysa, ben de evliliğimde onun ustalığından payımı aldım demektir.

Fakat hiç unutamadığım bir şey var: Ligeia'nın kendisi. Tığ gibi uzun, elif gibi incecikti; hatta son zamanlarında yalnız kemikten ibaretti. Tumturaklı ve kendinden emin edasıyla esnek ve zarif yürüyüşünü betimlemem mümkün değil. Gölge misali gelip giderdi. Kapısı kapalı çalışma odama girdiğini, mermer kadar beyaz olan elini omzuma koyup müzikal sesiyle usulca konuştuğunda anlayabilirdim. Yüz güzelliğinde kimse onunla aşık atamazdı. Bir afyon tiryakisinin hayallerinde görebileceği tek ışıltıydı; uyuklayan Delos¹⁰ kızlarının ruhlarını saran en çılgın hayallerden daha kutsal, daha coşkulu olanıydı. Ama benzersiz güzelliği, putperestlerin yapıtlarında görüp bilinçsizce taptığımız türden değildi. Verulam Lordu Bacon, güzellik biçimleri ve türlerinden söz ederken, “Orantısız bir gariplik içermeyen kusursuz güzellik yoktur,” der. Ligeia'nın hatlarının klasik biçimlerle örtüşmediğini biliyor, “kusursuzluğundan” asla kuşkuya düşmüyor, ama hissettiğim “garipliğin” kaynağını, daha doğru bir deyişle orantısızlığı göremiyordum. Yüksek ve solgun alnının hatlarının kusursuz olduğunu söylesem de, kutsal bir görkemden bahsederken bu kelime bütü-

⁹ *Beth Samiller*de yer alan bereket ve verimlilik tanrıçası. Ay'ın hareketlerini, bitki ve hayvanların yaşamını denetlediğine inanılırdı. İlk olarak Antik Mısır'da rastlanmıştır.

¹⁰ *Ege adalarının* en küçüğü olmasına rağmen Delos, Antik dönemlerin en ünlü ve aziz adasıydı. Efsaneye göre *Göce Işığı* Tanrıçası Artemis'in ve *Gün Işığı* Tanrısı Apollo'nun doğum yeridir. Artemis kardeşinden bir gün önce doğup Apollo'nun doğumu sırasında annesine yardım etmiş, annesinin çektiği acıyı gören Artemis bakire olmaya yemin etmiş, Artemis'in bekâret yeminine ortak olan avcı kızlar da ölümsüzlüğü hak etmiştir.

nüyle yavan kalıyor. Saf fildişine benzer tenini, alnının uysal genişliğini, şakaklarının üstündeki zarif çıkıntıyı ve Homeros'un sözleriyle "sümbüle benzeyen", kuzgun karası, ışıltılı, gür, doğuştan lüleli saçlarını inceliyor; zarif burnuna Musevi madalyonlarında gördüğüm bir kusursuzluk atfediyor; burnundaki hafif eğriliğin ve kıvrık deliklerin onun özgür ruhunun işareti olduğunu hissediyordum. O tatlı ağzında tüm kutsal özellikler yer etmişti; kısa üst dudağının hafif kıvrılışı, alt dudağının şehvet dolu rehavetti, oyunbaz gamzeleri, dile gelen rengi, tebessüm etmesiyle aralanan dudakların arasından görülen ve kutsal ışıqla karşısındakini titreten parlak, ıslıl ıslıl dişleri anlatmak kolay değil. Çene hatlarına dikkat kesildiğimde de; uysallığı, ihtişamı, dolgunluğu ve maneviyatıyla baş döndüren bir Antik Yunan güzelliğini, Atinalı Cleomenes'in rüyalarını süsleyen Apollo'nun çizgilerini görüyör, sonra da Ligeia'nın iri gözlerinde kayboluyordum.

O gözlerin antik çağlarda bir örneği daha yok. Lord Verulam'ın atıfta bulunduğu o gizem belki de sevgilimin gözlerindeydi. Onunkiler, ırkımıza özgü gözlerden, hatta Noujahad'ın¹¹ kabilesine mensup insanların ceylan gözlerinden bile iriydi. Ligeia'nın gözleri coşkulu durumlarda daha da belirginleşiyordu. Böyle zamanlarda Ligeia'nın güzelliğı ya da düşlerimin feveran anlarında hissettiğim güzelliğı, bu dünyadan uzakta, bambaşka dünyalarda yaşayan varlıkların, Türklerin söylencelerinde yer alan hurilerin güzelliğine bürünüyordu. Parlak, siyah gözlerini uzun kirpikleri süslüyordu. Pek biçimli olmayan kaşları da simsiyahtı. Fakat sevgilimin gözlerindeki "gariplik" şekil, renk ve parlaklıkla değil, tamamen ifadesiyle ilgiliydi. Ah! Ne kadar anlamsız bir kelime! Ruhani olana karşı cehaletimizi bu kelimeyle örtbas etmeye yelteniyoruz. Ligeia'nın gözlerindeki ifade üzerine derinlemesine düşündüm. Bir yaz gecesi bunun üzerine saatlerce

11 Frances Sheridan'ın (1724–1766) 1767'de yayınlanan *The History of Nourjahad* adlı eserine atf. Hikâye Nourjahad'ın yaşamını, Sultan Şemsettin tarafından ölümsüzlük hususunda nasıl kandırıldığını anlatır.

kafa yordum. Sevgilimin gözbebeklerinde gizlenen, Democritus'un¹² kuyusundan daha derin olan şey neydi? Bunu keşfetmek en büyük tutkum haline gelmişti. Gözleri! İri, parlak, ilahi gözleri! Onlar benim için Leda'nın ikiz yıldızları¹³ oldu, ben de onlar için astrologların en vefakârı oldum.

Bellekle ilgili sayısız ve anlaşılmaz gariplikler arasında –sanırım okullarda pek de önemsenmeyen– en heyecan verici olanı, uzunca bir süre anımsamadığımız bir şeyi anımsamanın hemen kıyısındaiken bile anımsamayışımızdır. Ben de benzer biçimde Ligeia'nın gözlerindeki ifadeyi anlamaya çalıştım, defalarca bu gizeme yaklaştığımı hissettim; ama bir türlü ele geçiremedim! Yine de evrendeki sayısız varlıkta o ifadenin tezahürüne rastladım! Demem o ki Ligeia'nın güzelliğinin yavaşça ruhuma sızmasından ve ruhumu bir tapınağa dönüştürmesinden önce, onun ışıltıya, iri gözlerinin ruhumda harekete geçirdiği duyguların aynısını cismani dünyada da hissettim. Bu duyguyu tarif edemiyor, çözümleyemiyor, hatta anlamlandıramıyordum. Hızla büyüyen bir asmada; izlediğim pervanede, kelebekte, krizalitte, nehirde; okyanusun enginliğinde, bir meteorun düşüşünde, ihtiyaçların gözlerinde hissettim bu duyguyu. Büyük Lyra¹⁴ yıldızının yakınında bulunan altıncı kadirde değişken bir yıldız teleskopla izlerken de hissettim bu duyguyu. Telli çalgıların seslerinde ve okuduğum

12 Democritus'a (MÖ 470–360) göre; evren atomlardan meydana gelmiştir; bu unsurlar ezeli ve ebedidirler ve sayıca sonsuzdurlar. Parçalanmazlar, kendi içlerinde boşluk içermezler. Democritusçuevren iki şeyden, sonsuz sayıda atomdan ve sınırsız bir boşluktan oluşur. Bilinçli bir materyalist yaklaşımla, algılama ve düşünmeyi vücuttaki en ince, en hafif ve en düzgün ateş atomlarının hareketi olarak açıklar.

13 Dioskurlar, Leda'nın oğulları Kastor ve Polydeukes'e verilen addır. Leda'ya âşık olan Zeus, kadına bir kuğu biçiminde yansaır; Leda aynı gece kocası Tyndaros'la da birlikte olur. Leda daha sonra yumurtlar, yumurtadan ikiz çocuk çıkar. Bu ikiz kardeşler birbirinden hiç ayrılmazlar, kardeşlik ile dostluğun simgesi haline gelirler. Likyalı iki kıza âşık olup onları kaçırdıklarında, kızların nişanlıları peşlerine düşer ve Kastor'u öldürürler. Zeus bu iki kardeşi ayrılmamaları için gökyüzüne yerleştirir. İkizler burcunun temsilcisi olan dioskurların tehlikede olan gemicilere yardım ettiğine inanılır.

14 Lyra ya da Çalgı takımyıldızı, modern seksen sekiz takımyıldızdan biridir. Yaz üçgenindeki yıldızların en parlağı olan Vega, bu takımyıldızda aittir. Takımyıldızı gökyüzünde, elinizi açıp uzatığınızda avucunuzla kavrayabileceğiniz kadar küçük bir yer kaplar ve Vega'nın doğusunda, Altair'e doğru küçük bir paralelkenar gibi görünür. Vega bizden yirmi altı ışık yılı uzaklıktadır. Çalgı'nın diğer yıldızlarından Sulafat ve Seliak, Vega'dan daha uzaktadırlar; 3. kadirden (kadir; bir yıldızın parlaklığını dile getiren astronomi terimidir) yıldızlar olarak görünmelerinin sebebi budur. Mitolojide, Lyre (Lir), efsanevi müzisyen Orpheus tarafından sihirli çalgı olarak kullanılır ve bu sayede Orpheus, sevdalı Euridyce'i ölümler diyarından geri getirmeyi başarır.

kitapların bazı bölümlerinde de aynı duygu ruhumu sardı. Pek çok örnek mümkün olsa da, Joseph Glanvill'in bir kitabında rastladığım bir paragrafın, belki de garipliğinden ötürü, her okuyuşumda aynı etkiyi uyandırdığını hatırlıyorum. “İrade asla ölmez, hep içtedir. İradenin şiddetiyle gizemini kim bilebilir? Çünkü Tanrı, tabiatı gereği kudretiyle her şeye hâkim olan iradedir. İnsan zayıf iradesi yüzünden kendini meleklerle ve ölüme teslim eder.”

Yıllar sonra İngiliz ahlak kuramcısının bu sözleriyle, Ligeia'nın mi-zacının bir yönü arasında ilişki kurabildim. Ligeia'nın düşünce, devinim ve söylemindeki *çarpıcılık*, bahsi geçen o müthiş irade gücünün sonucu ya da hiç değilse alameti olmalıydı, zaten yıllar boyu devam eden ilişkimizde daha belirgin bir işaretle karşılaşmamıştım. Tanıdığım kadınlar içinde yalnız o, her daim sessiz ve sakin görünen Ligeia, amansız tutkuları olan gürültücü akbabaların en kolay avıydı. Bu tutkuların düzeyini sadece gözlerinin haz ve korkuyla dolup taşarak irileşmesinden, mahur sesinin efsunkâr bir havayla bambaşka bir tona bürünmesinden, sakin ve yalın olduğu kadar çelişkili ve çılgınca sözler sarf etmesinden anlayabiliyordum.

Ligeia'nın bilgeliğinden bahsetmiştim; bu denli engin bilgelige hiçbir kadında rastlamamıştım. Klasik dillerde kesinlikle uzmandı, kendi bilgime dayanarak söyleyebilirim ki, modern Avrupa lehçelerinde de üstüne yoktu. Takdir edilip hayranlık beslenen anlaşılmaz akademik bilginin her alanında Ligeia *asla* yanılmazdı. Eşimin bu özelliğini geç fark etmem ne kadar heyecan verici ve garip! Bilgelikte üstüne başka kadın tanımadığımı söylüyorum ama tinsel, tabii ve matematiksel bilimlerde bütünüyle uzman olan erkek var mı ki? Ligeia'nın şaşırtıcı bilgeliğini artık kanıksasam da önceden pek önemsememiştim ancak evliliğimizin başlarında, sonu gelmeyecekmiş gibi görünen metafizik araştırmalarımın karmaşasında ken-

dimi onun rehberliğine çocuksu bir güvenle teslim edebileceğimin farkındaydım. Az incelenen ve pek bilinmeyen alanda araştırmalarımın devam ederken, tatlı Ligeia'm sayesinde büyük bir zafer kazanmışçasına içim hazla, umutla, coşkuyla dolardı; sonunda da önümde açılan görkemli manzaranın baş döndürücü, bakir yollarından yasaklanamayacak kadar değerli olan kutsal bilgeliğin hedefine doğru yol alırdım.

Yıllar sonra, sağlam temellere dayanan beklentilerimin kanatlanıp uçuverdiğini gördüğümde ne denli büyük bir azap çektiğimi düşünsenize! Ligeia olmadan, kör karanlıkta el yordamıyla yürüyen bir çocuk gibiydim. Aşkınlığın gizemi ancak onun varlığı ve usamlamalarıyla aydınlığa kavuşurdu. Gözlerindeki ışıltıyla altın gibi parıldayan harfler, bu ışıktan mahrum kaldığında Satürn kurşunu gibi donuklaşmıştı, artık gözleri çalışma kâğıtlarımı nadiren aydınlığa kavuşturuyordu. Ligeia çok hastaydı. Delişmen gözleri yine ıslı ısıldı; ama solgun parmakları ölümün balmumsu rengine büründü; yüksek alnındaki mavi damarlar en ufak heyecanda bile atmaya başladı. Kaçınılmaz sonu fark edince insafsız Azrail'le ümit vaat etmeyen bir çatışma yaşadım. Tutku dolu eşim ise bu çatışmaya benden çok daha coşkulu bir biçimde katılmıştı. Keskin mizacından ötürü ölümün dehşetine kapılmayacağını sanmıştım, yanıldım. Azrail'e nasıl kafa tuttuğunu anlatmam mümkün değil. Onun kederli hali beni perişan ediyordu. Onu bir nebze olsun rahatlatmak, aklıselim davranmasını sağlayabilmek isterdim fakat yaşamak, yalnızca yaşamak için öylesine tutkuluydu ki üzüntüsünü hafifletmeye ve onu sağduyuya davet etmeye çabalamak katıksız bir ahmaklık gibi görünürdü. Son ana dek ruhunun coşkunluğuna rağmen uysallığını korumayı başardı. Sesi iyiden iyiye sakinleşse de, dudaklarından uysallıkla dökülen kelimeler çılgınca anlamlar içermeye devam etti. İnsanlığın hiç tanımadığı gururu ve tutkuları içeren o efsunlu melodiyi mest olmuşçasına dinlerken başım fırıl fırıl dönüyordu.

Beni sevdiğinden ve kalbindeki aşkın sıradan bir tutku olmadığından emindim. Yine de aşkının kudretini ancak ölümüne yakın anladım. Adeta tapınırcasına ellerimi tutarak, aşkının kudretini saatlerce anlattı bana. Bu sözleri işitme ayrıcalığını nasıl elde etmiştim? Sevgilimin beni mest eden bu sözlerinden hemen sonra onu kaybedecek ne günah işlemiştim? Bu konunun ayrıntısını anlatmayacağım. Hak etmediğim halde Ligeia'nın aşkımıza kendini adamasının nedeni, yitirmek üzere olduğu hayata sınıksız bağlanma arzusundan ibaretti, anladım. Yaşamak, yalnızca yaşamak için duyduğu bu delişmen tutkuyu anlatmaya ne gücüm ne de sözüm yeter.

Ruhunu teslim ettiği gecenin yarısında, benden sert bir edayla birkaç gün önce yazdığı şiiri okumamı istedi. Kabul edip okudum. Şöyle diyordu şiir:

*Bak! İşte bir gala gecesi
İssiz geçen yıllardan sonra!
Peçeye ve gözyaşına hapsolmuş
Nice kanatlı melek
Oturmuşlar tiyatroda, izlemek için
Umut ve korku dolu bir oyunu
Kimi zaman da orkestra çalıyor
Yerküreyle gökkubbenin musikisini.*

*Ulu Tanrı'yı taklit eden oyuncular
Mırıltılar ve fısıltılarla
Uçuşuyorlar etrafta.
Biçare kuklalar onlar,
Sahneyi ileri geri hareket ettiren.
Boşluktaki biçimsizliklerin yönettiği
Akbaba çırparken kanatlarını*

Görünmez sıkıntıları ortalığa seren!

Ah, bu karmakarışık drama!

Unutulmaz, eminim.

Hep kovalayacak hayaleti,

Aynı çemberde gezen,

Başlangıç noktasına dönen,

Ve yakalamayı beceremeyen ahali.

Bolca delilik, bolca günah,

Ve korku, işte konunun özü bu.

Baksanıza! Oyuncuların hengâmesine

Bir sürüngen karışıyor!

Sahnenin metruk yakasından

Kan kırmızısı bir şey

Kıvranarak, ölümcül sancılarla geçiyor

Oyuncuları kendine yem ediyor

İnsan kanına bulanana ağılı dişleri

Gören melekler hıçkırıklara boğuluyor.

Sönüyor, sönüyor ışıklar, sönüyor her şey!

Ve titreşen her cismin üzerine

Fırtına misali iniyor perde

Tabut örtüsü niyetine!

Solgun melekler doğrulup

Çıkarıyorlar peçelerini ve bildiriyorlar:

Bu oyun bir tragedya'dır, adı "insan"

Kahramanıysa muzaffer solucan.

Şiiri okumayı bitirdiğimde, Ligeia ayağa fırladı ve ellerini havaya kaldırarak feryat etti. “Yüce Tanrım! Bu iş yolundan hiç mi sapmaz? Zafer hiç mi bizim olamaz? Biz senin suretin değil miyiz? Kim bilebilir ki senin iradenin kudretini? İnsan, zayıf iradesi yüzünden kendini meleklerle ve ölüme teslim eder.”

Sonra, bu coşku onu tüketmişçesine kollarını yana sarkıttı ve usulca ölüm döşegine döndü. Son nefesini verirken mırıldandığını işittim. Kulağımı ağzına yaklaştırdığımda Glanvill’in paragrafındaki son cümleyi ayırt edebildim. “İnsan, zayıf iradesi yüzünden kendini meleklerle ve ölüme teslim eder.”

Ligeia öldü ve ben büyük acılar içinde Ren Nehri kıyısındaki kasvetli ve harap evimde kedere ve yalnızlığa katlanamamaya başladım. Servet denen şeyden yana sıkıntıda değildim, Ligeia bana ölümlülerin sahip olduğundan çok daha fazlasını bırakıp gitmişti. Birkaç ay bezgin ve tasasız dolaştıktan sonra, İngiltere’nin bakir ve تنها bir bölgesinde ismini söyleyemeyeceğim bir manastırı satın alıp onarttım. Yapının kasvet ve elem taşıyan görkemiyle çevrenin tenhaliği ve bunlara dair ıstırap veren hatıralar, beni ülkenin bu تنها bölgesine çeken feragat duygusuyla birleşiyordu. Yapının dışını saran yeşillige ve çürümüşlüğe dokunmadım ama acılarımı hafifletmek amacıyla çocuksu bir tavır takınıp içini güzelce dayayıp döşedim. Benzer delilikleri ilk gençliğimde de severdim, ama bu kez deliliğimde acılarımın katkısı büyüktü. Yine de görkemli perdelerde, Antik Mısır tarzını yansıtan vakur işlemlerde, delişmen kornişlerde, ihtişam saçan eşyalarda, altın püsküllerle bezenmiş halıların desenlerinde deliliğimin işaretleri gizli gibiydi! Afyonun tiryakisi olmuştum; yaptığım her iş afyonun yol açtığı hayallerimden doğuyordu. Daha fazla ayrıntıdan söz etmeyeceğim, fakat eşsiz Ligeia’nın yerini doldurmak üzere kilisede gerçekleşen törenin akabinde

Tremaineli sarışın, mavi gözlü Leydi Rowena Trevanion'u eşim olarak götürdüğüm o lanetli odayı anlatacağım.

Bu zifaf odasının mimarisini oluşturan her ayrıntıyı hâlâ anımsıyorum. Altın sevdasına tutulan şerefli ailesi, kızlarının bu şatafatlı odaya girmesine neden izin verdi ki? Odayı ayrıntılarıyla anımsadığımı söyledim ama en önemli hatıralar belleğimden silinip gitmiş. Gerçi bu mantık dışı manzarada hatıraları akılda tutmak mümkün değildi. Bu oda manastırın yüksek kulelerinden birindeydi ve beşgen biçimindeydi. Güneye bakan duvarını boydan boya tek bir pencere kaplıyordu. Güneşin ve ayın ışıkları bu Venedik tarzındaki devasa gri camdan geçip içeriyi dehşetengiz bir aydınlığa kavuşturuyordu. Bu dev pencerenin üst bölümü, dış cepheyi saran sarmaşıkla doğal bir biçimde kapanmıştı. Simsiyah meşeden yapılmış yüksek ve kemerli tavan gotik ve rahiplere özgü tuhaf, karamsar desenlerle bezenmişti. Bu iç karartıcı tavanın ortasından iri halkalı, tek bir zincirin ucunda deliklerinden alevlerin adeta fişkırdığı kıvrık bir tütsülük sallanmaktaydı.

Odada Doğu'ya özgü birkaç görkemli divan, altın şamdanlar, zifaf yatağı, üstünde tabut örtüsünü andıran tenteliği-gölgeliği bulunan Hint usulü abanozdan bir karyola vardı. Odanın her köşesinde Luxor'daki kral mezarlarından getirttiğim, kadim zamanlardan kalma işlemeleri olan siyah granitten birer lahit duruyordu. Aslında perdeler ve duvar kaplamaları her şeyden daha tuhaftı. Yüksek duvarlar baştan aşağı altın işli, siyah süslemeleri olan, ağır ve heybetli bir kumaşla kaplanmış; aynı malzeme yerde halı, divanlarda ve yatakta örtü, karyolada tente ve pencerede perde olarak kullanılmıştı. Ancak belli bir mesafeden bakıldığında herkese farklı görünen kumaştaki bu arabesk desenler, meşhur ve kadim zamanlara dayanan bir yöntemle yapılmıştı. Odaya ilk girdiğinizde bu desenleri acayip şekiller olarak görür, konumunuzu değiştirdiğinizde Norman batıl inançlarıyla ya da keşişlerin günahkâr rüyalarıyla ilintili korkunç cisimlerin etrafınızı sar-

dığını hissederdiniz. Hayali görüntülere ait bu izlenim, yapay bir biçimde elde edilen esintinin perdeleri dalgalandırmasıyla güçleniyor, odaya ürkütücü bir hava katıyordu.

Ayrıntılarıyla anlattığım bu zifaf odasında, Tremaineli Leydi ile evliliğimizin ilk ayındaki beşeri saatleri pek de sıkılmadan geçirdim. Yeni eşimin yakınlaşmaktan çekindiği, mizacımdan ve dahası benden pek hoşlanmadığı belliydi ama aksi durumda da ben memnun olmazdım. İnsandan çok şeytana uyan bir tarzda ondan nefret ediyordum. Çaresizce ve pişmanlıkla eski anıları, mezarında ebedi uykusunu uyuyan, güzel ve muazzam varlığım Ligeia'yı düşünüyor, onun yalın ve tutkulu aşkını hayalimde canlandırıyordum. Ruhum güçlü ateşlerle kıvranıyordu. Afyonun tesiriyle gördüğüm düşlerin (ne de olsa tiryakisi olmuştum) verdiği coşkuyla geceleri veya gündüzleri sükûnet anlarında vadilerin ıssız köşelerinde sevgilimin adını haykırıyordum; beni terk eden sevgiliye –ah, ebediyen mi gitmişti?– duyduğum aşkın gücü içimdeki özlemle birleşip sanki onu hayata döndürebilirmiş gibi.

Evliliğimizin ikinci ayında Leydi Rowena birdenbire hastalandı ve iyileşmesi epey zaman aldı. Yüksek ateşin etkisiyle odada birtakım sesler işittiğini ve hareketler hissettiğini söyleyip perişan olduğunda, hayal gücünün ona oyun oynadığını ve odadaki dekorun buna sebep olduğunu düşündüm. Çok geçmeden iyileşti ama kısa süre sonra ikinci kez yatağa düştü, takati iyice kesildi, derken hastalığı kaygılandırıcı bir özellik kazandı ve atakları şiddetlendiğinden hekimlerin bilgisine ve emeklerine meydan okumaya başladı. İlerleyen ve müzmin bir hal alan hastalığı sinirlerini de yıpratmıştı, büyük bir korkuya kapıldı. Daha önce bahsettiği sesler ve hareketler hakkında sıklıkla ve inatla konuşmaya başladı.

Eylül ayının sonlarına doğru bir gece bu huzursuzluk verici konuya her zamankinden daha büyük bir ısrarla değindi. Rahat uyuyamamıştı, kaygı

ve dehşetle örülü, çökmüş yüzünü izliyordum. Abanoz karyolanın yanı başındaki divana oturdum. Hafifçe doğrulup o esnada yalnız kendisinin işitebildiği seslerden ve yalnız kendisinin gördüğü şeylerden söz etti. Rüzgâr perdelerin ardından esmeyi sürdürüyordu; seslerin ve usulca hareketlenen şekillerin –bütünüyle inanamasam da– bu esintiden kaynaklandığını söyledim. Fakat kireç gibi olan yüzü boşa kürek çektiğimin kanıtıydı. Bayılacağını düşündüm, ama ortalıkta bir tane bile hizmetkâr yoktu. Hekimlerin tavsiyesi üzerine bırakılan şarabı anımsayıp odanın diğer tarafına doğru yürüdüm. Tütsülüğün altından geçerken iki garip şey dikkatimi çekti. Görünmez ama varlığı su götürmez bir şeyin hafifçe bana sürtünerek geçtiğini ve tütsülükteki alevlerin aydınlattığı bölgenin merkezine Azrail’e ait olduğunu düşündüğüm bir meleğin gölgesinin düştüğünü hissettim. Elbette afyonun tesiri altında olduğum için bunları önemsemedim ve Leydi Rowena’ya bahsetmedim. Şarabı buldum, eşimin yanına gittim ve kadehi Rowena’ya uzattım. Bir nebze ayılmış gibi görünen kadıncağız kadehi alırken, ben de divana oturup dikkatle onu izledim. İşte o anda sesleri ve devinimleri hissettim ve Rowena’nın dudaklarına götürdüğü kadehe birkaç iri, kıızıl damlanın görünmez bir kaynaktan dökülüyormuşçasına damladığını gördüm ya da gördüğümü sandım. Ben bunu gördüm ama Rowena hiçbir şey fark etmedi. Şarabı duraksamadan içerken, Rowena’nın dehşetini, afyonun tesirini, gecenin imgelemimi ele geçirişini düşünüp bu şeylerden eşime bahsetmedim.

Ama düşen o kıızıl damlaların akabinde Rowena birden kötüleşti; hatta üçüncü gece hizmetkârlar onu ölüme hazırlamaya başladı; dördüncü gece ise gelinliğiyle girdiği bu odada kefene sarılmış bir halde yatıyordu. Afyonun tesiriyle türlü türlü gölgeler gözlerimin önünde belirliyordu. Sıkıntılı gözlerle köşedeki lahitleri, duvardaki değişen şekilleri, tavandan sarkan tütsülüğün deliklerinden sızan alevleri inceliyordum. Geçen geceyi anım-

sayıp tütsülüğün altındaki gölgeyi hissettiğim yere bakışlarımı çevirdim ve benzer bir şey fark etmeyince epeyce rahatladım. Yatakta uzanmış yatan kaskatı bedene bakarken Ligeia'yla ilgili anılarım canlanıverdi ve onu böyle kefene sarılı gördüğümde hissettiğim ıstırap ruhumu yaktı. Saatler ilerlerken, kalbim tek aşkımın ıstırapıyla, gözlerim Rowena'nın cesedinin görüntüsüyle doldu taşı.

Oldukça hafif ama açıkça işitilen hıçkırıkla irkilip rüyadan sıyrıldığımda belki gece yarısıydı, belki daha öncesi veya sonrası bir vakitti. Hıçkırık sesinin abanoz yataktan yani ölüm döşeğinden geldiği belliydi. Doğal olmayan bir korkuya kapılıp dikkatle dinledim ama sesi bir kez daha işitmedim. Cesette herhangi bir hareketlenme olup olmadığını anlamak için pürdikkat bakışlarımı Rowena'ya çevirdim ama hiçbir kıpırtı fark etmedim. Yine de yanılmış olabileceğime inanmıyordum. Hafif de olsa sesi *işitmiş*, fazlasıyla gerilmiştim. Azimle ve inatla cesede bakmaya devam ettim. Nihayet hafif bir pembeliğin yanaklarından gözkapaklarının ince damarlarına doğru yayıldığını fark ettim. Benzersiz bir korkuyla kalbimin çarptığını, kanımın donduğunu hissettim. Kısa süre içinde aklımı başıma topladım. Cenaze hazırlıklarına girişmekle hata ettiğimizi, Rowena'nın hayatta olduğunu düşünmeye başladım. Bir şeyler yapmam gerekiyordu ama odanın içinde bulunduğu kule hizmetkârların odasının bulunduğu bölümden çok uzaktı, ortalıkta kimse yoktu, odadan çıkmadan hiç kimseyi yardıma çağıramazdım, ama odayı da terk edemezdim. Bu yüzden ruhu henüz teslim etmemiş olan bedeni hayata döndürebilmenin yollarını aradım. Fakat Rowena'nın yanaklarından gözkapaklarına doğru yayılan pembelik kısa süre sonra kayboldu, yüzü yine bembeyaz kesildi, dudakları iyice büzüldü, yüzünde ölümün dehşet saçan ifadesi belirdi; bedeni soğudu ve kaskatı oldu. Heyecanla kalktığım divana korkuyla oturdum ve tutkuyla Ligeia'nın hayalini kurmaya başladım.

Yaklaşık bir saat sonra yatak tarafından müphem bir ses –gerçek miydi bu?– işittim. Pürdikkat dinledim. Sesi bir kez daha işittim, bir iç çekişti bu. Yaklaştığımda Rowena’nın dudaklarının kıpırdadığını gördüm; evet kesinlikle gördüm. Bir dakika sonra dudaklarının arasından inci dişleri belirdi. Ruhumu saran korku şaşkınlıkla birleşmişti. Bilincimi ve aklımı yitirmek üzere olduğumu hissediyordum, yine de gerekeni yapabilmek uğruna tekrar aklımı başıma toplamayı becerebildim. Rowena’nın alnına, yanaklarına ve boynuna hafif bir pembelik, vücuduna az da olsa sıcaklık yayılmış, hatta düzensiz de olsa kalbi atmaya başlamıştı. Rowena yaşıyordu, onu hayata döndürmek için çok çabaladım. Şakaklarıyla ellerini ıslatıp ovdum, deneyimlerimin ve tıp kitaplarından edindiğim bilginin ışığında elimden geleni yaptım. Hepsi nafle çabalardı. Birden Rowena’nın rengi soldu, nabızı durdu, dudaklarına ölümün kendisi kondu, soğuyan bedeni adeta taş kesildi ve mezardaki cesetlerin iğrençliğine büründü.

Ligeia’yı hayalimde canlandırırken bir kez daha abanoz yataktan yükselen bir hıçkırık işittim. Ah, ama o gecenin korku dolu saniyelerini daha fazla anlatmama gerek yok. Gün ağarana dek bu berbat diriliş oyununun kaç kez tekrarlandığını, her seferinde Rowena’nın ölüme nasıl yaklaştığını, can çekişirken sanki biriyle mücadele ediyor gibi görüldüğünü, her yenilgide ne tip değişiklikler geçirdiğini size anlatmamın bir faydası yok. Daha fazla uzatmayayım.

O dehşetengiz gecenin büyük bölümü biterken ceset öncekilerden daha şiddetli bir şekilde kıpırdadı. Ben artık çabalamaktan tamamen vazgeçmiş bir halde, en korkutanı ve yoranı dehşet olan şiddetli duyguların girdabında dolanarak çaresizce divanda oturmayı sürdürdüm. Ceset öncekilerden daha şiddetli bir biçimde kıpırdıyordu. Yaşamın renkleri yüzüne coşkuyla yürüyor, kolları ve bacakları esniyordu; gözleri yumulu, bedeni kefene sarılı olmasaydı Rowena’nın ölümü yendiğine inanabilirdim. O anda tama-

men böyle düşünmediysem de, kefene sarılı Rowena'nın yataktan kalkıp kapalı gözlerle ve yeni uyanan birine özgü şaşkınlıkla usul usul odanın ortasına kadar yürüdüğünü gördüğümde kuşkuyu bir kenara bıraktım.

Titremiyor, kımıldamıyordum; çünkü gördüğüm şey ve harekete geçirdiği düşünceler zihnimi allak bullak etmiş, beni puta çevirmişti. Kımıldamasam da bakışlarımı hayalete yöneltmiştim. Zihnim arapsaçına dönmüştü, düzgün düşünemiyordum. Rowena sonunda dirilmiş miydi? Bu gördüğüm gerçekten Tremaineli sarışın, mavi gözlü Rowena olabilir miydi? İyi de neden emin olamıyordum bundan? Ağzı sımsıkı sarılıydı, ama bu ağız Tremaineli Rowena'nın olamaz mıydı? O halde, en güzel döneminde güller açan şu güzelim yanaklar da onundu. Sağlıklı zamanlarındaki gibi gamzeli olan çenesi elbette ona aitti. Peki, hastalığı süresince Rowena'nın boyu mu uzamıştı? Bunu fark edince deliye döndüm ve bir çırpıda ayaklarının dibine çöktüm. Dokunmamı istemediğinden sargılarını birden düşürdü ve gecenin kuzgun kanatlarından daha kara olan uzun, gür saçları odanın atmosferine lüle lüle döküldü! Ve önümdeki hayaletin gözleri aralanıverdi! "Yanılmadığımı biliyordum; bu gözler yitirdiğim aşkımın iri, siyah, delişmen gözleri! Evet, bunlar Leydi Ligeia'nın gözleri!" diye haykırdım.

OVAL PORTRÉ

Ağır yaralı olduğum için geceyi açık havada geçirmeme müsaade etmeyen uşağım, zorla bile olsa içine girmeyi istediği Apeninler'in orta yerinde yükselen kasvetli, görkemli ve vakur şato, Bayan Radcliffe'in¹⁵ imgelemelerini anımsatan bir yapıydı. Belli ki kısa süre önce terk edilmişti. En küçük ve şatafatı en az odalardan birine yerleştik. Şatonun en ıssız bölgesinde kalan bu odanın eşyaları gösterişli olsa da eskiydi. Kaplamalı duvarlarda çeşitli silahlar, süslü ve yaldızlı çerçeveleri olan dikkate değer modern resimler vardı. Yalnız duvarlara değil şatonun tuhaf mimarisine uygun farklı yerlerinde de gördüğüm bu tabloları hayran oldum, bu hayranlığa yol açan şey belki de kendini göstermeye başlayan hezeyan dolu ruh halimdi. Bu sebeple uşağım Pedro'ya kalın perdeleri çekmesini –zaten hava kararmıştı– başucumda duran şamdanı yakmasını ve yatağımı kuşatan siyah kadifeden perdeleri açmasını söyledim ve uyuyamama durumunda tabloları bakarak veya resimleri yorumlayan bir kitabı okuyarak vakit geçirmek istedim.

¹⁵ Ann Radcliffe (1764–1823): Gotik edebiyat türünün öncüsü. Radcliffe'in eserleri her ne kadar canlı mekân betimlemeleriyle ve uzun seyahat sahneleriyle romantizmi çağırırsa da doğaüstü varlıkları kullanması onun eserlerini gotik türe daha da yaklaştırmıştır. Radcliffe, gotik türde yazdığı eserlerin içine ahlaki değerleri ve kadın haklarını da yerleştirmeyi ihmal etmemiştir. Edebiyatçılara göre Radcliffe, gotik türün kurucusu ve en önemli temsilcisi olmuştur. Yazarın *Ormanda Aşk* isimli kitabı yazın dünyasına adını altın harflerle yazdırmış, *Udolphi'nun Gizemleri* ve *İtalyan* isimli romanları ise yazarın ününe ün katmış ve pek çok dile çevrilmiştir. Son romanı *Gaston de Blundeville* ise ölümünden sonra 1826 yılında yayımlanmıştır.

Uzunca bir süre kitap okudum, resimleri yürekten ve bağlılıkla seyrettim. Zaman su gibi akıp geçti, saat gece yarısını gösterdi. Şamdanın konumu doğru değildi; hizmetkârımı uyandırmadan dikkatle uzandım ve şamdanı daha rahat okumamı sağlayacak biçimde yeniden yerleştirdim.

Ama bu hareketim beklenmedik bir biçimde sonuçlandı. Şamdandaki mumların yaydığı ışık karyola direklerinden birinin ardını aydınlatmaya başladı. Orada daha önce fark etmediğim bir resim vardı. Genç bir kadın portresiydi gördüğüm. Hemen gözlerimi yumdum. Başta davranışımın nedenini anlayamadım, gözlerim kapalıyken tavrımı ölçüp tarttım. Sonunda gözlerimin bana bir oyun oynamadığından emin olmak, hayallerimi dizginleyip sakın bir edayla resme bakabilmek için gözlerimi yumduğumu anladım. Kısa süre sonra resme tekrar dikkat kesildim.

Gördüğüm şeyin doğruluğundan artık kuşku yoktu, çünkü mumların taval üstündeki yansımaları, duyularımı ele geçiren o imgemsi hissizliğin üstesinden gelerek beni kendime getirmişti.

Portre, daha önce söylediğim üzere genç bir kadına aitti. Sully'nin¹⁶ üslubunu anımsatan, teknik açıdan *vignette*¹⁷ stiliyle çizilmiş portrede kadının yalnız başı ve omuzları görölüyordu. Kolları, göğsü ve ışık saçan saçlarının uçları bile gölgelere karışıyordu. Bol yaldızlı ve filigranlı Mağrip usulü çerçevesi oval şeklindeydi. Bundan daha güzel bir sanat eseri olamazdı. Yine de beni tablonun yapılış biçiminin ya da genç kadının güzelliğinin çarpmış olması mümkün değildi; belki de uykulu halimle onu birdenbire gördüğüm için canlıymış hissine kapılmıştım. Ama ayrıntılar, *vignette* stili ve çerçeve böyle bir sanıya müsaade etmezdi. Bakışlarımı portreye sabitleyip bunları düşünerek bir saate yakın öylece oturdum. Sonunda gizemi çözdüğüme inanıp uzandım. Resmin *efsunlu*

16 Thomas Sully (1783–1872): Amerikalı portre ressamı. Manzara resimleri ve tarihi resimler de yapmıştır.

17 Resmin çevresini gittikçe hafifleterek gölgelendirme tekniği.

havası resimdeki genç kadının canlı gibi görünmesinden kaynaklanıyordu; bu keşfim beni ürküttü, zihnimi bulandırdı ve sonunda korkuya kapılmama yol açtı. Şamdanı saygıyla eski yerine çektim. Beni heyecanlandıran resmi göremediğim için sakinleştim ve resimlerin yorumlarını içeren kitaba göz atmaya başladım. Oval portreyle ilgili muğlak ve garip bir yorum okudum.

“Benzersiz bir güzelliğe sahipti, neşeli bir genç kadındı. Fakat ressama âşık olması onun sonunu hazırladı. Tutkulu, gayretkeş ve sert bir adam olan ressam sanatına âşıktı; genç kadın ise ışıltılı gülümsemesiyle her şeyin kıymetini bildiği halde tek rakibi olan Sanat’tan nefret eden, aşkını esir alan fırça ve paletten ürken, neşeli ve eşsiz güzellikte bir ceylandı. Bu yüzden ressam eşine portresini yapmak istediğini söylediğinde kızcağız dehşete kapıldı. Yine de uysal ve ağırbaşlı olduğundan, tuvalin üstüne düşen ışıktan başka aydınlık taşımayan karanlık, kasvetli şato odasında haftalar boyunca sessizce poz verdi. Ressam, günbegün gelişen resmiyle gururlanıyor; imgelem dünyasında yaşayan, tutkulu ve kendine dönük bir insan olduğu için o karanlık odanın genç karısının sağlığını tehdit ettiğini, ruhunu ve canlılığını tükettiğini göremiyordu. Genç kadın bir kez bile sitem etmeden gülümsemeye devam etti, çünkü eşinin ne büyük bir şevkle işine sarıldığını, günden güne tükenen sevgili eşini resmedebilmek için nasıl çaba sarf ettiğini görüyordu. Portreyi görenler resmin kusursuzluğunu dile getiriyor, bu mucizenin salt ressamın yeteneğinden değil aynı zamanda karısına duyduğu aşktan da kaynaklandığını düşünüyorlardı. Resmin tamamlanmasına yakın odaya artık konuk kabul edilmedi, çünkü işine odaklanan ressam kimseyle ilgilenmiyor, başını kaldırıp karısının yüzüne bile bakmıyor, tuvalindeki renklerin eşinin canından süzüldüğüne şahit olmak istemiyordu. Haftalar sonra geriye yalnız birkaç ufak fırça darbesi kaldığında genç

kadının ruhu lambanın alevi misali titredi. O son fırça darbelerinin ardından, ressam hayranlıkla eserini izlemeye koyuldu. Resme bakarken yüzü birden bembeyaz kesildi; ürkmüş bir halde ‘İşte hayat bu!’ dedi kendi kendine. Gözlerini tuvalden ayırıp başını kaldırdığında ise karısının cesedini gördü.”

RUH GÖÇÜ

*Pestis eram vivus --- moriens tua mors ero.*¹⁸

Martin Luther

Dehşet ve bela asırlar boyu insanların hayatına sinsice sokulmuştur. Bu yüzden anlatacağım hikâyenin bir zamanı yok. Yıllar yıllar önce Macaristan'ın iç kısımlarında ruh göçü kuramlarına dair bir inanç gizli gizli kök salmıştı. Bu kuramların kusurları ya da olasılık durumları üzerine yazmayacağım. Fakat kuşularımızın –Bruyere'nin deyişiyle mutsuzluğumuz– yegâne nedeni bir başına kalamamamızdır¹⁹.

Ama Macar batıl inanışında gülünç birtakım hususlar vardı. Macarlar Doğulu otoritelerle aynı biçimde düşünmüyorlardı. Sözgelimi, zeki ve yetkin bir Parislinin aktardığı üzere, Macarlar “*ne demeure qu'une seul fois dans un corps sensible: au reste --- un cheval, un chien, un homme meme, n'est que la ressemblance peu tangible de ces animaux,*”²⁰ diyorlardı.

Berlifitzing ve Metzengerstein aileleri arasında asırlardır süren bir anlaşmazlık vardı. Böylesine köklü ve nüfuzlu iki ailenin birbirine kin gü-

18 “Yaşarken baş belandım, ölürken de sonun olacağım.”

19 Mercier, “*L'an deux mille quatre cents quarante,*” adlı eserinde ruh göçüne dair geliştirilen kuramları ciddiyetle savunurken, J. D'Israeli ise bunu ussal açıdan önemsiz ve tiksindirici bulur. “Yeşil Dağ Çocuğu” olarak bilinen Albay Ethan Allan da ruh göçünü savunmuştur. –Poe.

20 “Ruh, hassas bedende yalnız bir kez bulunabilir. At, köpek veya insan bunların özdeksel türevleridir.”

mesi şaşırtıcıydı. Anlaşılan bu düşmanlık kadim bir kehanetten doğmuştu: “*Bir süvari edasıyla Metzengerstein ölümlülüğü, Berlifitzing ölümsüzlüğü-ne üstün geldiğinde ulu bir isim yıkılacak.*”

Bu cümle elbette pek anlamlı değil. Önemsiz meselelerden dolayı büyük kayıplar yaşandığı görülmüştür, bunun için yakın tarihe bakmak yeterli. Dahası, bu iki komşu aile birbirlerine düşmanlık besledikleri gibi faal hükümette de çekişme halindeydiler. Zaten yakın komşular nadiren dostluk kurarlar; Berlifitzing Şatosu’nun sakinleri ancak Metzengertein Sarayı’nın pencerelerinden bakabiliyorlardı. Şahit oldukları feodal ihtişamın üstünlüğü onlar kadar zengin, köklü olmayan ve asabi mizaçlarıyla tanınan Berlifitzingleri öfkeliendiriyordu. Anlamsız da olsa, daha önce bahsettiğim kehanetin köklü bir kıskançlığa sahip bu iki ailenin her fırsatta birbirine girmesinde payı olduğuna inanmak mümkün hale geliyor. Kehanet, daha güçlü olanın zaferi tadacağını ima ettiğinden daha güçsüz ve nüfuzsuz olan taraf karşısındakine dış biliyordu.

Berlifitzing Kontu Wilhelm, iftihar edilen bir soydan geliyor olsa da, anlatacaklarımın geçtiği dönemde düşmanına duyduğu kemikleşmiş kinden, at ve av düşkünlüğünden başka niteliği olmayan çelimsiz ve kaçık bir ihtiyardı; bedensel güçsüzlüğü, ilerlemiş yaşı ve düşük zihinsel kapasitesi av peşinde koşturmasını engelleyemiyordu.

Buna karşılık Metzengerstein Baronu Frederick ise henüz reşit değildi; babası Bakan G. o daha çocukken, annesi Leydi Mary de kocasının ardından hayata veda etmişti. Frederick daha on beşindeydi. Şehirlerde geçirilen on beş sene elbette uzun değildir, ama prensliğin bulunduğu ıssız ve kırsal bölgelerde zaman çok daha farklı algılanır.

Genç Baron, babasının yetkilerinden kaynaklı birtakım sıra dışı durumlar sebebiyle onun ölümünün akabinde muazzam bir servete kavuştu. Bir Macar soylusunun bu kadar büyük bir servete konması duyulmuş şey

değildi. Sahip olduğu sayısız şatonun içinde “Metzengerstein Şatosu” en görkemlisiydi. İdaresindeki arazinin sınırı bilinmiyordu, ama yasal açıdan çapı elli mil kadardı.

Böylesine toy, iyi tanınan birinin bu denli muazzam bir servete sahip olması, onun gelecekte nasıl bir tutum izleyeceğini açık seçik gösteriyordu. Gerçekten de aradan üç gün geçmeden genç varis zalimlikte zirveye oturarak, en coşkulu hayranlarının beklentilerini bile geride bıraktı. Utanç verici hovardalıklar ve aleni barbarlıklar tir tir titreyen biçare tebaasına koşulsuz teslim olmanın, vicdani bir tavır beklememelerinin yerinde olacağını, kendilerini bundan böyle küçük Caligula’nın zulmünden kurtarmayacaklarını kanıtlamıştı. Dördüncü gece Berlifitzinglerin ahırları yandığında, ahali bu kundakçılık işini de Baron’un iğrençlikte ve alçaklıkta yarışan eylemlerine ekledi.

Bu olayın sebep olduğu hengâme sırasında, genç soylu Metzengerstein aile yadigârı sarayının üst katında oturmuş hayallere dalmıştı. Rengi solmuş, hüzünbaz duvar kilimlerinde atalarının büyüleyici, ihtişamlı hallerini gösteren tablolar asılıydı. Bunlardan birinde, kıymetli as kürklere sarınmış rahipler ve papalık yetkisi olan ruhani liderler dünyevi hükümdarların isteklerini geri çeviriyor ve papalık yetkileriyle şeytanın esasını zapt ediyorlardı. Bir diğerinde, yere yığılan düşman cesetleri üzerinde kaslı savaş atlarıyla görkemli bir tablo oluşturan Metzengerstein prensleri en sağlam sinirleri bile yıpratacak denli alaycı bir ifade sergilerken, başka bir resimde de eski çağlarda yaşayan güzel kadınların hayali bir müziğe eşlik ederek olağanüstü bir dansın labirentinde kuğu misali gezindiği görülüyordu.

Baron, Berlifitzinglerin ahırından yükselen patırtıyı dinlerken ya da dinliyormuş gibi davranırken ya da çok daha etkili olabilecek bir plan kurarken bilinçsizce bakışlarını kilimlerden birine işlenmiş düşman ailenin Arap atasına ait yapay yollarla renklendirilmiş, muazzam bir at figürü-

ne kaydırmıştı. Ön kısımda at heykel gibi dimdik dururken, arka kısımda mağlup süvari Metzengerstein hançeriyle ruhunu teslim etmek üzereydi.

Bakışlarının bilinçsizce çevrildiği yönü algıladığında Frederick'in yüzüne kötücül bir gülümseme yayıldı. Yine de bakışlarını başka yöne çevirmedi. Hislerini cenaze örtüsü gibi sarıp ruhunu kavuran huzursuzluğa akıl sır erdiremiyordu. Tutarsız ve imgesel hislerini uyanık birinin hisleriyle ilişkilendirmekte güçlük çekiyordu. Baktıkça büyüleniyor, kilimdeki desenden gözlerini ayırmak imkânsızlaşıyordu. Dışarıdan yükselen gürültünün iyice artmasıyla birden gözlerini alevlere boğulmuş ahırların cama vuran kızılığına çevirdi.

Yine de bu dikkati çok kısa sürdü, bakışlarını bilinçsizce tekrar kilimdeki desene yöneltti. Dev atın duruşunun değiştiğini fark ettiğinde yüreğini dehşet ve şaşkınlık doldurdu. Daha az önce hayvanın başı yere yığılmış sahibinin üzerine acıyla eğilmişken, şu an Baron'a doğru dönmüştü. Daha önce görünmeyen ama şu an coşkulu ve insani bir ifadeye bürünen gözünden sıra dışı bir ateş kırmızısı yayılıyor, gergin ağzından görünen iri ve çirkin dişleri atın hiddetine işaret ediyordu.

Korkudan iyice afallayan genç soylu yalpalayarak kapıya doğru ilerledi. Kapıyı açtığında içeri dolan ateş, kırmızı duvardaki kilimin üzerine vurdu; gölgesini Arap Berlifitzing'in acımasız ve muzaffer katilinin biçimine tam olarak uydurduğunda ise korkudan tir tir titredi.

Baron huzursuzluğundan kurtulmak için açık havaya çıktı. Sarayın kapısında rastladığı üç seyis, yerinde durmayan devasa bir ata canları pahasına gem vurmaya çalışıyorlardı.

Baron kilime resmedilen at figürünün bu ata çok benzediğini fark ettiğinde, hiddetle "Bu at kimin? Nereden buldunuz onu?" diye haykırdı.

Seyislerden biri "Sizin, efendim. Yani sahibi olduğunu öne süren kimse çıkmadığına göre sizindir. Berlifitzing Şatosu'ndan çıkıp çılgınlar

gibi koştığı anda yakaladık. Kont'un aygırlarından biri olduğunu düşünüp hayvanı şatoya geri götürdük. Hayvan yangından son anda kurtulduğuna dair izler taşıyor ama nedense hizmetkârlar atı sahiplenmedi," dedi.

İkinci seyis "Alnındaki W. V. B. damgasından aygırın William Von Berlitzing'e ait olduğunu düşündüm, ama şatodakiler atı daha önce hiç görmediklerini söylüyor," dedi.

"Çok tuhaf!" dedi Baron dalgın dalgın. "Nereden geldiği muamma olsa da ve gem vurulmasa da görkemli, mükemmel bir at bu! Benim olsun, ne çıkar!" Bir anlık tereddütten sonra "Frederick Metzengerstein gibi bir binici Berlitzinglerin ahırından kaçan bir iblisi bile eğitebilir," diye ekledi.

"Yanıyorsunuz lordum. Atın Kont'a ait olmadığını daha önce belirttik. Eğer böyle olsaydı atı sizin karşınıza asla çıkartmazdık."

"Doğru!" dedi Baron usulca ve tam o sırada bir hizmetkâr koşturarak yanına geldi. Odalardan birindeki duvar kiliminde bir tuhaflık olduğunu, kilimdeki desenin bir bölümünün ansızın ortadan kaybolduğunu efendisinin kulağına fısıldadı. Çok alçak sesle konuştuğu için seyisler hiçbir şey duymadılar.

Genç Frederick bu haberin etkisiyle epeyce telaşlandı. Yine de kısa sürede toparlandı, şeytani ve kararlı bir ifade takınıp odanın acilen kilitlenmesini, anahtarın da kendisine teslim edilmesini emretti.

Dev aygır, saraydan Metzengerstein ahırlarına varana dek öfkeyle yol alırken hizmetkârlardan biri "İhtiyar Kont'un bahtsız sonunu duyunuz mu?" diye sordu.

"Ölmüş mü yoksa?" diye karşılık verdi Baron biteviye.

"Evet lordum. Bu habere üzüleceğinizi sanmam."

Baron hafifçe gülümserken "Peki nasıl ölmüş?" diye sordu.

"Haradaki atlarını kurtarmaya çabalarken feci şekilde yanmış."

Zihnindeki gerçekliği yeni yeni idrak ediyormuşçasına “G - e - r - ç - e - k - m - i - b - u!” diye haykırdı Baron.

“Gerçek!” dedi hizmetkâr.

“Korkunç!” dedi genç adam ve sükûnetle sarayına döndü.

Bu olaydan sonra uçarı genç Baron Frederick Von Metzengerstein’in tavırları derinden değişti. Bu değişim beklentileri karşılamıyordu, çünkü düşünceleri manevra kabiliyeti yüksek annelerin düşünceleriyle benzeşmiyordu; üstelik Baron diğer aristokratlara karşı samimi davranmıyordu –gerçi bu hususta eskiden de böyleydi. Arazisinin sınırlarını hiç geçmiyor, ucsuz bucaksız topraklarında bir başına yaşıyor, sahiplendikten sonra baş tacı yaptığı o tuhaf, azgın, ateş kırmızısı atla gün boyu yarenlik ediyordu.

Yine de diğer aristokratlar uzunca bir süre Baron’u çağırmayı ihmal etmedi. “Baron varlığıyla eğlencemizi onurlandırır mı?” veya “Baron yabandomuzu avımıza teşrif eder mi?” gibi sorulara “Metzengerstein avlanmaz!” ya da “Metzengerstein katılmayacak!” tarzında net yanıtlar yolluyordu.

Tekrarlanan hakaretler aristokratların otoritelerini sarsar, bu yüzden davetler önce resmiyet kazandı ve seyrekleşti, sonra da tamamen kesildi. Hatta şanssız Kont Berlifitzing’in yaslı eşinin “Baron, kendi denkleriyle bir araya gelmek istemediğine ve bir atın dostluğunu tercih ettiğine göre dilerim ata binmek istemediği zamanlarda da ata biner, evde kalmak istemediği zamanlarda da evine hapsolür,” dediği söylenmeye başladı. Bu, elbette atalarının miras bıraktığı kinin çocuksu ifadesiydi, coşkulu sözler sarf etmek istediğimizde kelimelerimizin ne denli anlamsızlaştığını gösteren bir kanıtı sadece.

Bütün bunlara rağmen müşfik insanlar, Baron’un nahoş tutumunu ailesini erken yaşta kaybetmesine yordular, lakin ebeveynlerinin vefatından sonraki zalimane ve uçarı tavırlarını unutuyorlardı. Bazıları Baron’un bur-

nundan kıl aldırmadığını, kendini herkesten üstün gördüğünü dile getirdi. Aile hekimleri de dahil olmak üzere birkaç kişi Baron'un hastalıklı bir melankoliye ya da genetik bir hastalığa sahip olduğunu öne sürerken, tebaada kasvet ve kuşku dolu dedikodular dolaşıyordu.

Baron'un sahiplendiği savaş atına karşı geliştirdiği anormal zaaf –hayvanın sergilediği her azgın ve kötücül hareketiyle güçlenen sıra dışı bağılılık– sonunda akliselim insanlar tarafından utanç verici bir tutku olarak yorumlandı. Genç Baron aydınlık karanlık, hastalık sağlık, yağmur çamur demeden kötücüllüğüyle uyum sağladığı bu ata yapışmış gibi geziyordu.

Ayrıca, binicinin ata karşı geliştirdiği zaafa ve hayvanın yeteneklerine ek olarak esrarengiz ve olağanüstü durumlar da söz konusuydu. Sözelimi atın bir sıçrayışta ne kadar ilerlediği gözlenmiş ve hayal gücü en zengin olanlar bile sonuca akıl sır erdirememişti. Dahası, haradaki tüm atlara isim veren Baron bu atı isimsiz bırakmıştı. Diğer atlardan uzak bir bölmede yaşıyor, tımarı da dahil olmak üzere her türlü bakımını bizzat kendisi yapıyordu. Berlifitzinglerin ahırının yandığı gece, üç seyis güçlülük de olsa bu azgın atı yakalayıp dizginlemeyi başardılarsa da, sonraki günlerde hayvana bir kez bile dokunamadılar. Soylu ve gözü pek bir atın hareketlerindeki tuhaf zekâ parıltıları fark edilemeyebilir, ama vesveseci insanların kalbini korkuyla doldurabilir. Atın hiddetle ayaklarını yere vurmasındaki derinlik –özellikle genç Baron'un yüzünün bembeyaz kesildiği, atın da anlamlı bakışlarını sahibine yönelttiği zamanlarda– ahalinin dehşete kapılıp geri çekilmesine sebep oluyordu.

Hizmetkârları Baron'un atına sıra dışı bir sevgi beslediğini düşünse de, pek önemsenmeyen bir oda hizmetkârı bu konuda oldukça şüpheliydi. Bu adam, efendisinin akıl almaz ve acayip bir titremeden sonra ata binebildiğini ve saatler boyu süren gezintilerden şeytani bir zafer kazanmışçasına saraya döndüğünü iddia ediyordu.

Fırtınalı bir gece, Metzengerstein derin uykusundan uyanıp çıldırmış-
çasına aşağı indi ve atının sırtına atlayıp ormanın derinliklerinde kaybol-
du. Bu olağan sayılabilecek olay hiç kimsenin ilgisini çekmedi, fakat bir-
kaç saat sonra karşı konulması zor ve süratle büyüyen yangının etkisiyle
sarayın temellerinden sarsıldığını fark ettiklerinde hizmetkârlar kaygı ve
korkuyla efendilerini beklemeye başladılar.

Alevler ilk fark edildiğinde bile sarayı kurtarma olasılığının bulunma-
dığı ortadaydı, afallayan komşular hayretler içinde yangını izliyorlardı.
Derken tuhaf ve dehşet verici bir şey ahalinin ilgisini çekti, cansız madde-
lerin en dehşetengiz görüntülerinin yarattığı izlenime kıyasla can çekişen
bir insanı seyretmenin kalplerde uyandırdığı his çoğaldıkça çoğaldı. Or-
manla Metzengerstein Sarayı arasındaki kadim meşelerin sıralandığı yolda
perişan haldeki binicisini taşıyan bir atın Fırtına Şeytanı'ndan bile hızlı
koşturduğu görüldü.

Belli ki binici, atının kontrolünü bütünüyle yitirmişti. Çektiği acı, sarf
ettiği insanüstü çaba yüzünden okunuyordu, ama ruhunu saran korku sebe-
biyle dudaklarını kanatırcasına ısırıyor, muazzam bir vaveyla koparıyordu.
Şiddetli nal sesleri bir an için alevlerin ve rüzgârın sesini dindirdi, o sırada
kale hendeğini bir sıçrayışta geçen at, binicisiyle birlikte alevlerin arasında
gözden kayboldu.

Fırtına dindi, ortama sükûnet hâkim oldu. Sarayı kuşatan alevler ha-
vaya esrarengiz ışıltılar eşliğinde usul usul karışırken, burçların üzerinde
yoğunlaşan pus muazzam büyüklükte bir at figürü oluşturdu.

AKSİ ŞEYTAN

İnsan ruhunun yetenek ve dürtülerinin birincil itkisi, güçlü, köklü ve apaçık bir şekilde ortada olsa da, frenolojistler ve etikçiler tarafından görmezden gelinmiştir. İşin aslı, hepimiz aklın saf kibrine kapılıp bunu gözden kaçırdık. Vahiy Kitabı'na²¹ ve Kabala'ya²² olan inançsızlığımız da bunun tetikleyicisiydi. Gereksiz olduğuna inandığımız için bunu hep göz ardı ettik. Bu dürtüyü, bu arzuyu gereksiz gördük. Gerekliliğini bir türlü idrak edemedik. Birincil itki denen şeyi hiç anlamlandıramadık; dahası insanlığın geçici ve daimi amaçlarına ulaşmasında nasıl bir rol üstlendiğini anlayamadık. Frenoloji ve elbette metafizik önsel biçimde kurgulanmıştır. Zeki ve dikkatli insanlar değil de, fikir ve mantık insanları düş kurar, böylelikle Tanrı'ya meramını bildirir. Yehova'nın maksadını kavradıktan sonra nice düşünce sistemi geliştirir. Sözgelimi, frenolojide tabii olarak tespit ettiğimiz şey, Tanrı'nın insanı beslenmesi için tasarladığıdır. Bu yüzden beslenmeyi sağlayacak bir organ belirledik; bu organ Tanrı'nın insanı

21 Vahiy Kitabı, Esinleme Kitabı ya da Apokalips: Yeni Ahit'in son bölümü. Patmoslu Yuhanan tarafından yazılan, insanlığın geleceğinden sembolik anlatımlarla söz eden metin. Metinde kısaca, dünyadaki ilk Hristiyan merkezleri sayılan Anadolu'daki yedi kiliseden, insanlığın uğrayacağı doğal felaketlerden, büyük depremlerden, insanlığın çekeceği acılardan, Deccal'in hükümrانlığından ve Mesih'in gelişiyle insanlığın yaşayacağı yeni dönemden söz edilir.

22 Değişmeyen, ebedi ve gizemli Tanrı ile ölümlü ve sonlu evren arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlayan ezoterik Yahudi öğretileri. Kabala bilgeliliğine göre realite iki güç veya nitelikten oluşur: alma ve verme arzusu. Verme arzusu mutlak bir alma arzusu yaratır, bu nedenle daha yaygın biçimde kullanılan adı "Yaratan"dır. Bu yüzden inanca göre tüm yaratılış bu alma arzusunun görünümleridir. Kabala sadece yaratılışın tasarımını öğretmez, aynı zamanda gerçekliğin her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen başlangıçtaki tasarlayıcı gibi, nasıl tasarlayan olunabileceğini öğretir.

yemeğe mecbur bırakacağı bir tür kamçıydı. Sonra Tanrı'nın tür devamını istediğini idrak ettiğimiz için üreme organını saptadık. Ve Tanrı'nın insana savaşçı, idealist, ussal, yapıcı özellikler yüklediğini fark ettiğimizden, tüm ahlaki ve zihinsel yeteneklere birer organ atfettik. Spurzheimcılar²³ insan davranışlarının temel ilkelerini tespit ederken kendi öncüllerinin izlerinde yürüdüler; demem o ki insanlığın alın yazısından ve Tanrı'nın maksadından şaşmadılar.

Halbuki mecbursak, bu sınıflandırmaları Tanrı'nın maksadını temel alarak değil, sıklıkla sergilediğimiz davranışlardan yola çıkarak yapmak çok daha akla yatkındı. Tanrı'nın isteklerini görünür yapıtlarına bakarak bile idrak edemiyorsak, yapıtların temelindeki akıl almaz fikirlerden nasıl yola çıkarız? Tanrı'yı somut yaratımlarından çözemiyorsak, yaratım evrelerinden çözmeyi nasıl başarırız?

Tümevarım yöntemi, frenolojinin insan eylemlerinin doğuştan gelen ve ilkel bir ilkesi olan aksilik diye isimlendirebileceğimiz çelişkili durumunu kabul edilebilir hale getirebilirdi. Demem o ki, o, itkisiz bir devingenlik, nedensiz bir güdüdür. Bu etkiyle nedensiz, akıl almaz işlere karışırız ya da size çelişkili göründüyse şöyle diyebilirim: Yapmamamız gereken şeyleri yaparız. Kuramsal açıdan bütünüyle akıl dışı görünse de, gerçeklikte oldukça olağandır. Kimileri bulunduğu koşullar altında böylesi bir etkiye karşı direnemezler. İnsanın yanılğıda ya da günah işlemekte olduğunu bilmesi onu bu durumu gerçekleştirmeye zorlar. Yalnızca hata uğruna hata yapmaya duyulan tuhaf eğilim analize açık değildir. Bu, fıtrattan ötürü insanı iten temel dürtüdür. Yasaklanan şeyleri inatla yapmayı sürdürmemizin nedeni elbette frenolojideki kavgacılığın bir versiyonu olarak düşünülecek, ama bu fikrin yanlışlığı tek bakışta kendini ortaya koyar. Frenolo-

23 Kafatası biçimiyle insan yetileri arasında ilişki kurmaya çalışmış, frenolojinin babası Franz Jozef Gali'nin yardımcısının takipçileri.

jideki kavgacılığın esası insanın savunma mekanizmalarından doğar. Bu, adaletsizliğe karşı kendimizi savunma biçimimizdir. Bizi sağaltma amacı güttüğünden, bu etkiyle orantılı biçimde iyileşme isteğimiz de artar. Kısaca, iyileşme isteği kavgacılığın bir başka versiyonuyla birlikte hareket etmelidir, halbuki aksilik dediğimiz şey iyileşme isteğinin tam aksi arzular doğurur.

Bu laf salatasına karşın, insan çelişkiyi ancak kendi kalbine dönerek çözebilir. Ruhunu samimi ve titiz bir biçimde inceleyip sorgulayan insan, bu eğilimin halihazırda var olduğunu görür. Bu apaçık ortadır. Sözgelimi, herkes bazen karşısındaki insana bir şey anlatmaya başladığında lafı dolambaçlı yollarda gezdirerek dinleyicisine işkence eder. Kişi, dinleyiciyi tatmin etmek ister ama bunalttığının da farkındadır; net ve kolay anlaşılır sözler zihninde uçuşa da onları dile getirmemek için nedensizce çaba harcar; karşısındakini öfkeliendirmekten çekinir ama bir yandan da sarf ettiği laf kalabalığının dinleyicisini sinirlendireceğini düşünerek kederlenir. Bu düşünce ona yeter de artar bile. İtki isteğe, istek arzuya, arzu da tutkuya dönüşür; böylelikle kişi kedere ve utanca boğulsa da tutkusuna boyun eğer.

Hemen halletmemiz gereken bir işimiz vardır. Geciktirmek mahvımıza yol açacaktır. Hayatımızın en büyük krizi derhal işe koyulmamızı emreder. Coşkumuz doruktadır, bir an evvel işe başlamak için sabırsızlanırsınız, muhtemel sonuç bize başarı getirecektir. İşe bugünden girişmemiz gerekir, ama yarına erteleriz; nedensiz gibi görünse de hep bu aksilik yüzünden. Ertesi gün iş aşkımız iyice depreşir, ama buna ek olarak akıl almaz bir erteleme uğraşına da gireriz. Bu arzu anbean kuvvetlenir. Harekete geçmemiz için sayılı saatlerimiz kalır. Net ve muallak, madde ve gölge arasındakine benzer bir mücadele içimizde filizlenir; iş bu raddeye vardığından biliriz ki galip gelecek olan gölgedir, bundan sonra çabalamanın gereği kalmamıştır. Sürenin bitişi kara haber misali kendini duyurur. Bu, aynı zamanda

uzunca bir süredir bizi dehşete düşürüp hareketimizi kısıtlayan hayaletin de uyanma vaktidir. Hayalet uçar yiter, önceki coşkumuza yine kavuşuruz. Demem o ki çalışabiliriz, lakin artık geç kalmışızdır.

Bir uçurumun kıyısındayızdır. Öylece bakarız; midemiz bulanır, başımız döner. Önce oradan derhal uzaklaşmamız gerektiğini düşünürüz, fakat akıl almaz bir biçimde olduğumuz yere çakılırız. Mide bulantımız, baş dönmemiz, korkumuz tuhaf bir pusun içinde birleşir. *Binbir Gece Masalları*'nda şişeden süzülen şeyin biçimlenmesi gibi bu pus usulca biçimlenir. Uçurumun kıyısındayken oluşan bu pustan masallardaki cin ve iblislerden daha beterleri doğar; uçurumdan düşerken ne denli korkacağımızı hayal ederiz. Ve bu düşüş, bu ani yok oluş, hayal edebileceğimiz en berbat ve feci son olacağından, işte tam da bu sebeple ölümü arzularız. Bir uçurumun kıyısında tir tir titreyerek durup atlamayı düşünen insanın hissiyatı şeytani bir sabırsızlığa evrilir. Bir anlığına düşünmeye kalkışsak, işimiz bitti demektir, çünkü düşünmek vazgeçiştir, tam da bu sebeple düşünmeyiz. Uçurumun kıyısından bizi çekip kurtaracak biri yoksa ya da geri adım atmayı beceremezsek kendimizi uçurumun dibinde buluruz.

Bu tip eylemlerin yegâne sebebi aksilik ruhudur. Bu tür davranışları yapmamamız gerektiğini bildiğimiz için yaparız. Bunun hiçbir şekilde akla uygun bir tarafı yoktur. Ara sıra iyiliğe de yol açtığını bilmesek, bu aksiliği şeytanın fitnesi olarak görebilirdik.

Bütün bunları size neden burada, bu hücrede zincire vurulmuş bir halde ölümümü beklediğimi açıklayabilmek için anlattım. Bu açıklamaları yapmasaydım beni yanlış anlayabilir ya da kafayı tırlatmış bir serseri sanabilirdiniz. Anlayacağınız üzere, aksi şeytanın kurbanlarından biriyim işte.

Hiç kimse benim kadar bir işin üzerinde bu denli uzun düşünmemiştir. Haftalar ve aylar boyu cinayeti nasıl işleyeceğimi düşündüm durdum.

Sayırsız plandan yakalanma riski büyük olduğu için vazgeçtim. Derken bir Fransız'ın anılarından Madam Pilau'nun tesadüfen zehre bulanmış bir mum sayesinde ölümcül bir hastalığa yakalandığını öğrendim. Bu anlatı hayal gücümü harekete geçirdi. Kurbanım yatakta kitap okumayı severdi. Dairesi pek ufak olduğu gibi havalandırma sistemi de yetersizdi. Yine de gereksiz ayrıntılarla sizi bunaltmak istemem. Odasındaki şamdanda duran mumla kendi yaptığım mumu fark ettirmeden değiştirdim. Ertesi gün yatağında ölü bulundu ve adli tabip “eceliyle” öldüğüne hükmetti.

Kurbanımın tüm serveti bana kaldı ve ben senelerce refah bir hayat sürdüm. Gerçeğin ortaya çıkabileceğini bir an bile düşünmedim. O zehirli mumun kalıntılarını titizlikle temizlemiş, beni suçlu durumuna düşürebilecek olası her izi yok etmiştim. Kendimi mükemmel bir güven duygusuyla sarmaladığım için gayet mutluydum. Bunun bana verdiği haz, günahımın sunduğu maddi getiriden çok daha üstündü. Ama zamanla bu haz azalarak beni tedirgin eden bir fikrin tutsağı haline getirdi. Bu fikir keyfimi bütünüyle kaçırdı, çünkü aklımdan çıkarmayı beceremedim. Alelade bir şarkının ya da bir aryanın kulaklarımızda çınlayıp durması yahut zihnimizden uzaklaşmaması olağan bir durumdur. Şarkının güzel, aryanın takdire şayan olması hissettiğimiz sıkıntıyı gidermez. Ah, işte tüm vaktimi güvende olduğumu düşünerek ve “Güvendeyim,” diye söylenerek geçirdim.

Bir gün sokaklarda serseri mayın misali gezinirken, alışkanlık haline getirdiğim o cümleyi yüksek sesle söylemeye başladım. Hatta bir öfke atağı geçirip “Güvendeyim. Güvendeyim. Aptallığım tutmaz da itiraf etmezsem, güvendeyim,” diye söyledim.

Bu sözler dudaklarımdan dökülür dökülmez kalbim bir anda buza döndü; bu aksilik atakları daha önce de başıma gelmişti ve üstesinden gelmekte hep zorlanmıştım. Ama şimdi kendi kendimi telkin ettiğim ve işlediğim cinayeti itiraf edecek kadar ahmak olabileceğim için, ölümüne

sebeup olduğum adamın hayaletinin beni ölüme davet ettiğini düşünmeye başlamıştım.

Başta bu kâbustan uyanmaya çalıştım. Süratle yürümeye, sonra da koşmaya başladım. Haykırmamak için kendimi zor tutuyordum. Zihnimdeki düşünce zinciri beni çok korkutuyordu, zira düşünmek, içinde bulunduğum koşullarda mahvıma yol açacaktı. Daha da hızlandım. Çılgın gibi koşarak kalabalık caddelerden geçtim. Kaygılanan insanlar peşime takıldı. İşte o an işimin bittiğini anladım. Ah, keşke dilimi koparıp atabilseydim! Tok bir ses işittim, sert bir el omzumu kavradı. Dönüp nefes almak için çabaladım. Soluk soluğa kalmıştım. Gözlerim karardı, kulaklarım işitmedi, başım fırlıdak misali döndü ve o an görünmez şeytanın elini sırtımda hissettim. Onca zamandır kalbimde sakladığım sır ortalığa saçıldı.

Beni cellada ve cehenneme götürecek cümleleri sarf ederken sözlerimin kesilmesinden korkuyormuşum gibi süratle, net bir biçimde ve coşkuyla konuşmuşum.

Suçumun anlaşılmasını sağlayacak kadar konuştuktan sonra düşüp bayılmışım.

Ne diyebilirim ki? Bugün zincire vurulmuş bir halde mahpusum ve buradayım! Yarın zincirimden kurtulacağım! Ama nerede olacağım?

VAKİTSİZ DEFİN

Bazı konular ilginç ve sürükleyici olsa da mantıklı bir kurmaca, yazının amaçlarına uygun olamayacak kadar dehşet verici bulunur. Okurlarını öfkelendirmek veya tiksindirmek istemiyorlarsa, romantik yazarlar bu tip konulardan kaçınmalıdırlar. Bu konular sadece gerçeğin ciddiyeti ve görkemiyle kutsandığı sürece yakışık alır. Sözgelimi, Berezina Muharebesi’ni²⁴, Büyük Lizbon Depremi’ni²⁵, Büyük Londra Salgını’nı²⁶, Aziz

24 Sınırları değişmeden önce Rusya’nın batısında kalan (şu an Belarus sınırları içindedir) nehir civarında gerçekleşen muharebe. Tolstoy’a “Savaş ve Barış”ı yazdıran, Tchaikovsky’ye “1812 Üvertürü”nü besteleyen savaş. 1812’de Napolyon’u, General Kutuzov’un kalabalık ordusu Berezina yakınlarında karşılar. Moskova’nın dışında Fransızları bekleyen ve başkenti ateşe veren Ruslar, Fransızlardan çok daha üstündü. Kısa süren muharebede, o dönem için muazzam sayılan 700 bin kişilik Fransız ordusundan geriye kalan 50 bin kişi Rusya’dan zor kaçmıştı. Napolyon bu savaşla siyasi sonunu hazırlamıştır. O tarihten bu yana Fransızcada “Berezina”, “felaket” kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılır.

25 Büyük Lizbon Depremi, 1 Kasım 1755 günü sabahı meydana gelen depremdir. Tarihteki en yıkıcı depremlerden biri olan Lizbon Depremi’nde tahmini 60.000 ile 100.000 kişi arasında ölü vardır. Depremi bir tsunami ve kentin pek çok yerinde başlayan yangınlar takip etmiştir, sonuçta o dönemde Avrupa’nın en büyük dördüncü şehri olan Lizbon’un neredeyse tüm yerleşim alanları kullanılmaz hale gelmiştir. Ayrıca bu deprem Portekiz’de politik tansiyonun yükselmesine, ekonominin çökmesine ve zaten gerileyen koloni İmparatorluğunun büyük ölçüde yıkılmasına yol açmıştır.

26 Büyük Veba Salgını, Kara Ölüm ya da Kara Veba, 1347–1351 yılları arasında Avrupa’da büyük yıkıma yol açan veba salgınıdır. Asya’nın güney batısında başlayarak 1340’lı yılların sonlarında Avrupa’ya ulaşmıştır. Kara Ölüm’ün Avrupa’nın nüfusu üzerinde büyük bir etkisi olmuş ve Avrupa’nın sosyal temellerini değiştirmiştir. Roma Katolik Kilisesi için de büyük bir darbe olan Kara Ölüm; Museviler, Müslümanlar, yabancılar, dilenciler başta olmak üzere azınlıklara zulmedilmesine yol açmıştır. Günlük yaşamın belirsizliği insanları o günü yaşamaya itmiş ve bu da Boccaccio’nun 1353’de yazdığı Decameron’una yansımıştır. Benzer salgın hastalıkların Avrupa’ya her yeni nesille geri döndüğü düşünülür; etkileri 1800’lü yıllara kadar devam etmiştir. Büyük Londra Salgını 1665–1666 yılları arasında yaşanmıştır.

Bartholomew Katliamı'nı²⁷, Kalküta'nın Kara Deliği'nde²⁸ yüz yirmi üç tutsağın havasızlıktan nasıl öldüğünü okurken “acıya bulanmış bir zevk” duyarız. Ama bizi coşkulandıran tarihi gerçekliklerdir, kurmaca yazında yer alsalardı kesinlikle tiksindirici olurlardı.

Tarihe geçmiş kayda değer felaketlerin birkaçından bahsettim, ama dik-katimizi çeken, bizi etkileyen şey felaketlerin karakteri değil boyutudur. İnsanlığı sarsan acılar listesinden çok daha büyük ve dehşetengiz bireysel ıstıraplar bulabileceğimi tahmin edersiniz sanırım. Zaten gerçek acılar toplumsal değil bireysel olarak yaşananlardır. Şükürler olsun ki, acıların en müfrit olanlarına yığınlar halinde değil bireyler olarak maruz kalırız.

Bireyin başına gelebilecek en büyük felaket ise kuşkusuz vakti gelmeden defnedilmektir. Akliselim insan ise bunun sıklıkla meydana geldiğinden şüphe duymaz. Yaşam ile Ölüm arasındaki sınır öylesine incedir ki ikisinin de başlangıç ve bitiş noktaları kestirilemez. Kimi hastalıklarda yaşamsal fonksiyonların durduğunu, daha doğrusu duraksadığını biliyoruz. Bunlar o akıl almaz mekanizmadaki duraksamalardır. Bir süre sonra duraksama sona erer ve gizemli bir biçimde o çarklar ve dişliler yeniden harekete geçer. Gümüş tel ilelebet gevşememiş, altın tas tamir edilemez biçimde kırılmamıştır.²⁹ Peki, bu duraksama sırasında ruh nerededir?

27 24 Ağustos 1572 günü Fransa'da, Aziz Bartolomeos Yortusu gününde Kral 9. Charles, annesi Catherine de Medicis tarafından kışkırtılarak “Protestan Hristiyanların yok edilmesi” emrini verdi. Tarihe “St. Bartholomew Katliamı” olarak geçen menfur günde sadece Paris'te üç binden fazla Protestan öldürüldü. Bu katliam, Fransa ve İspanya'nın Flanders bölgesini denetim altına almak istemesi ve Katolik ile Protestan asilzadeleri arasındaki iktidar çekişmesi nedeniyle meydana gelen olaylardan biridir. Beyaz haclı kıyafetleri giymiş Katolikler, evlerinde uyumakta olan Protestanlara saldırdılar. Önce Paris'te başlayan katliam daha sonra bütün ülke geneline yayıldı. İki gün süren katliam sonucunda resmi olmasa da on binlerce Protestan'ın öldürüldüğü tahmin edilmektedir. 26 Ağustos 1572'den sonra sağ kalan Fransız asıllı Protestan soyluların tamamı dinlerini terk ederek Katolikliği kabul etmiş, halk tabakası ise İsviçre ve Almanya'ya sığınmıştı.

28 1796'da yirmi beş yaşında tahta çıkmış olan Nawab Söraj-yd-daula, Kalküta'da İngilizlerin mahzenlerde sakladığı altınları ele geçirmek ve sömürgeciliğe son vermek için Fransızların da kışkırtmasıyla bölgedeki İngilizlere saldırdı. Kaçamayan yüz kırk altı İngiliz askerini tutuklayarak elli derece havada altı metre karelik bir hücreye koydu. Bir gün sonra hücrenin kapısı açıldığında sadece yirmi üç askerin hayatta kaldığı görüldü. Bu hücre “Kalküta'nın Kara Deliği” olarak adlandırıldı.

29 Eski Ahit, “Vaiz” 12:6'dan uyarılma: “Gümüş tel kopmadan, altın tas kırılmadan, testi çeşmede parçalanmadan, kuyu makarası kırılmadan...”

Bu gibi nedenlerin kaçınılmaz olarak nihai sonuçlar doğurmasına, yani işlevsellikte duraksamaların yaşanmasıyla vakitsiz definlerin gerçekleşmesine şahit olabileceğimiz gibi, tıp uzmanları da bu tip definlerin meydana geldiğini sıklıkla ifade ederler. Gerekirse anında yüzlerce onanmış emsal sıralayabilirim. Hatırlayacağınız üzere, kısa süre önce komşu Baltimore şehrinde gerçekleşen bir olay insanları galeyana getirdi. Oldukça saygın bir vatandaşın (Kongre üyesi olan tanınmış bir avukatın) eşi hekimleri şaşkına çeviren, akıl almaz bir hastalığa yakalandı. Kadıncağız uzun süre ıstırap içinde kıvrandıktan sonra öldü, daha doğrusu öldü sanıldı. Kimse bunun bir duraksama olduğunu anlamadı. Anlaşılması mümkün de değildi. Yüzü donmuş gibiydi, dudakları kaskatıydı, gözleri ise donuktu. Bedeni buz kesmişti, nabızı ölçülemiyordu. Bekletildiği üç gün zarfında bedeni iyice taşlaştı. Çürümesinden endişelendikleri için cesedi daha fazla bekletmeyip gömdüler.

Kadını defnettikleri mahzene üç yıl boyunca hiç girilmedi. Sonra bir gün bir lahdin yerleştirilmesi amacıyla kapı açıldığında beyaz giysili bir şey tıngırdayarak düşünce adamcağız küçük dilini yuttu. Kefenli kadının iskeletinden başka bir şey değildi bu.

Yapılan araştırmalar, kadının tabuta konduktan iki gün sonra kendine gelmeye başladığını, çırpınarak tabutu yerleştirildiği yerden düşürdüğünü ve parçalanmış tabuttan çıktığını gösteriyordu. Tesadüfen mahzende unutulmuş bir lambanın içi boştu, gerçi içindeki yağ buharlaşmış da olabilirdi. Mahzene inen basamakların başında tabuttan bir parça bulundu. Kadının bununla kapıya vurduğu belliydi. Yaşadığı dehşet onu öldürmüş olmalıydı; korkup bayılmış, kefeni kapının nişlerinden birine takılmış, böylelikle ayakta kalakalmıştı.

1810 Fransa'sında, gerçeğin kurmacaya nazaran ne denli tuhaf olabileceğini kanıtlayan bir olay meydana geldi. Bu hikâyenin kahramanı,

zengin ve tanınmış bir ailenin kızı olan Matmazel Victorine Lafaurcade idi. Güzel kızın taliplerinden biri de Julien Bossuet adlı beş parasız bir edebiyatçıydı. Genç adam kızın ilgisini çekmeyi başarsa da, kibrini frenleyemedi. Matmazel, iktisat uzmanı bir siyasetçiyle hayatını birleştirdi ama mutlu olamadı. Acı dolu birkaç sene geçirdikten sonra öldü, daha doğrusu herkes öldüğünü sandı. Mahzene değil de sıradan bir köy mezarlığına gömüldü. Sadakatinden hiçbir şey kaybetmeyen biçare edebiyatçı, hatıra niyetine sevdiği kadının saçından birkaç tel alabilmek için kalkıp köye geldi. Tabutu açıp kadının saçını keseceği sırada Lafaurcade gözlerini açtı. Genç kadın ölmemiş, vakitsiz defnedilmişti. Sadece bedenindeki dişliler duraksamış ve aşkın eliyle terk edildiği karanlıktan çıkmıştı. Adam, kadını kaptığı gibi evine götürdü ve ona çok iyi baktı. Sonunda kadın kendini toparladı ve adamı tanıdı. Zamanla sağlığına kavuştu. Kalpsiz bir kadın değildi, evine dönmedi ve kurtarıcısının aşkına kendini emanet etti. Hayatta olduğunu kimseye haber vermeden âşığıyla Amerika'ya kaçtı. Yirmi sene sonra birlikte Fransa'ya döndüklerinde Mösyö Renelle karısının hayatta olduğunu öğrendi ve onu eve dönmesi için ikna etmeye çalıştı. Kadın bunu kabul etmedi, mahkeme de yaşananların tuhaflığından ve aradan geçen uzun yıllardan yola çıkarak Renelle'nin kocalık haklarını kaybettiğini onadı.

Amerika'da çevirtilip yayınlanması pek uygun olan *Leipsic*'in "Chirurgical Journal" dergisinde de dehşet bir olaydan söz edilmektedir.

Sağlıklı, iri yarı bir topçu subayı azgın bir attan düşüp kafasını yere çarptı; kafatası çatlamış olsa da yaşamını yitirebileceği düşünülmüyordu. Kafatasından örnek alındı, birtakım cerrahi işlemler uygulandı. Durumu ağırlaşan adamın sonunda öldüğü sanıldı.

Sıcak hava gerekçe gösterilerek adamcağız hemen defnedildi. Cenaze töreni perşembe günü yapıldı. Sonraki pazar günü, ziyaretçiler her zaman

olduğu gibi mezarlığa akın etti. Öğlen on iki sularında mezarın üstünde oturan bir köylünün mezarda tuhaflik olduğunu söylemesiyle ortalık karışmaya başladı. Önce kimse adamın sözüne pek itibar etmese de, daha sonra yüz ifadesini görenler galeyana gelmeye başladı. Küreklere saldıran köylüler çok fazla uğraşmadan mezarı açtılar. Ve tabutun içinde dimdik oturan adamı görünce gözlerine inanamadılar.

Adamı derhal en yakın hastaneye götürdüler. Oksijensizlikten boğulmak üzere olan adam hâlâ hayattaydı. Birkaç saat sonra kendine geldiğinde eşini dostunu tanıdı ve mezardayken hissettiklerini anlattı.

Dediğine göre, defnedildikten sonra bir saat kadar bilincini kaybetmemiştir, ama sonra kendinden geçmişti. Mezarın derin kazılmamış olması ve toprağın gevşek bırakılması biraz olsun oksijen iletimine yol açmıştı. İnsan seslerini duyunca kendini duyurmaya çalışmıştı. Mezarlıktaki gürültü onu resmen ayıltmış ve içinde bulunduğu berbat durumun farkına varmıştı.

İyileşme sürecine giren hasta, ne acı ki hekimlerin deneği haline gelmiş. Galvanik bataryaya bağlanan adamcağız sıklıkla görülen bir elektrik şoku yaşamış ve nöbet geçirip ölmüş.

Galvanik batarya hususu bana olağandışı bir olayı daha anımsattı; iki gün boyunca mezarda kalan genç bir avukat bu yöntemle hayata döndürülmüştü. 1831'de yaşanan bu olay büyük sansasyon yaratmıştı.

Hasta Bay Edward Stapleton, sıra dışı belirtileri olan bir tür lekeli humadan ölmüştü. Öldüğünü düşündükleri için hekimler otopsi yapmaya karar verdi, ama yakınları bunu kabul etmedi. Bu yüzden hekimler böylesi durumlarda alışıldığı üzere cesedi mezardan gizlice çıkartmayı düşündüler. Londra'da var olan sayısız mezar hırsız sayesinde bu işi tereyağından kıl çeker gibi çözdüler; definden üç gün sonra iki buçuk metre kadar derinliğe gömülen cesedi mezardan çıkarttırıp özel bir hastanenin özel bir odasına taşıttılar.

Cesedin karnını kesip açtıklarında herhangi bir çürüme belirtisi göremeyen hekimler cesedi galvanik bataryaya bağlamaya karar verdiler. Pek çok deney yaptılar ve sonunda cesette birkaç kasılma hareketi gözlemlediler.

Zaman su gibi akıp geçmişti. Güneş doğmak üzereydi, bu yüzden oyalanmayı bırakıp otopsiye başlamaya karar verdiler. Fakat aralarından biri ısrarla bataryayı göğüs kaslarına bağlamak istiyordu. Cesedin göğsü yarıldı ve içine sokulan telle elektrik verildi. İşte o anda adam doğruldu, sedyeden inip biraz yürüdü ve anlaşılmasa da bir biçimde konuşmaya başladı. Stapleton daha fazla dayanamayıp yıkıldı.

Hekimler şaşkınlık içerisinde olsalar da durum acil olduğundan hemen toparlandılar, zira Bay Stapleton ölmemiş sadece kendinden geçmişti. Eter koklatılan hasta kendine geldi ve kısa süre içinde eski yaşamına döndü. Durumundan emin olununcaya dek yakınlarına haber verilmedi. Hayatta olduğunu öğrendiklerinde yakınlarının sevincine diyecek yoktu.

Bu olayın en ilginç tarafı Bay Stapleton'un anlattıklarındaydı. Söylediğine göre, aslında bilinci hep yerindeymiş; hekimlerin ölüm ilanını vermelerinden hastane odasındaki olaylara kadar her şey puslu da olsa bilincinde belirginmiş. Elektroşoktan sonra söylemeye çalıştığı şey ise "Hayattayım!" imiş.

Benzer pek çok olaydan bahsedilebilir, ama bunu yapmayacağım, çünkü amacımız insanların vakti gelmeden defnedilebildiğini ispatlamak değil. Sınırlı sayıda benzer olaydan haberdar olsak da bu tip şeylerin sıklıkla yaşandığını söyleyebiliriz. Belli nedenlere dayanarak açılan mezarlarda insana en dehşetengiz kuşkuları salabilecek doğrulmuş iskeletler görmek mümkündür.

Bu kuşkular dehşet vericidir, ama yolu böyle çizilmiş kişi için gerçekler daha fazla dehşet verir. Vakti gelmeden defnedilmek fiziksel ve ruhsal an-

lamda insanı bitirir. Akciğerlerdeki çekilmez basınç, nemli topraktan salınan çeşitli gazlar, giyilen kefen, daracık mezar, mutlak karanlık, sizi boğan dingin deniz, göremediğiniz ama iliğinize kadar hissettiğiniz Muzafer Solucan, dışarıdaki hava ve çimenlerle ilgili hayaller, durumumuzdan bihaber olan dostlarımız, anılarımız, aslında veda etmediğimizi dostlarımızın hiçbir zaman öğrenemeyecek olması, mezardan çıkış olmadığını sezmek içimizi öyle yoğun bir korkuyla doldurur ki cehennemin bile korkunçluğuna inanmaz hale geliriz. Bu sebeple, bu hususta anlatılanlar hep ilgi çeker, ama aradığımız gizem değil gerçekliktir. Şimdi size kendi yaşadığım bir olayı aktaracağım.

Tam bir teşhiste bulunamayan hekimlerin tabiriyle katalepsi denen grip bir hastalıktan muzdariptim. Bu hastalığın nedenlerini ve niteliğini tam olarak bilemesek de belirtilerini biliyoruz. Hastalığın farklı tiplerinde yalnız kriz şiddeti değişkendir. Hasta kimi zaman bir gün ya da daha kısa süre derin ve yoğun bir rehavete kapılır, irade ve his yitimine uğrar, kalbi oldukça yavaş atar, bedeni tamamen soğumaz, yanaklarında hafif bir pembelik vardır ve ağzına doğru tutulan ayna az da olsa buğulanır. Kimi zaman da bu derin rehavet haftalar veya aylar boyunca devam eder; yapılan tüm tetkikler hastanın ölüm ile yaşam arasındaki bu durumuna bir açıklama getirmeyi başaramaz. Hasta ya dostları ya da bedenin çürümemesi sayesinde vakitsiz defnedilmekten kurtulur. Hastalık sinsice ilerler, her kriz bir öncekinden şiddetli ve uzun sürelidir. İşin aslı bu sayede vakitsiz defnedilmekten kurtulunur. İlk krizini fazla şiddetli geçiren talihsiz insanlar sıklıkla vakti gelmeden defnedilirler.

Benim hastalığım da tıp literatüründe var olanlardan biriydi. Sebepsiz yere kendimden geçiyor, bayılır gibi oluyor; kımıldamadan, düşünmeden, hissetmeden krizin sona ermesini bekliyordum. Bazen ansızın kriz geçiriyor, üşüyor, uyuşuyor, kendimden geçiyor ve haftalar boyu derin bir ka-

ranlığın ve hiçliğin içinde yuvarlanıyordum. Mutlak bir hiçlikti yaşadığım. Krizlerin sona ermesi, başlaması kadar kolay ve çabuk olmuyordu. Uzun ve soğuk kış gecelerinde avarelik eden bir kimsesizin tan vaktini bekleme-si misali, ben de ruhumun ısıldamasını bekliyordum.

Bu krizler dışında sağlığım yerindeydi, uykumda beliren bir durumu hesaba katmazsak hasta bile sayılmazdım. Uyandığımda kafamı toparlamıyordum, bir süre bilincim bulanık bir halde dolanıyordum.

Bunları yaşarken fiziksel bir acı olmasa da ruhsal bir sancı çekiyordum. Hayal dünyamda ölüm kendine yer edinmişti. “Solucanlardan, mezarlardan ve yazıtlardan” bahsediyordum sürekli. Ölümden başka bir şey düşünemiyor, vakitsiz defnedilme korkusu yaşıyordum. Bu düşünce peşimi bir an olsun bırakmadı. Gece gündüz sadece bunu düşünüp kendimi harap ediyordum. Her şey zifiri karanlığa karışınca cenaze arabalarının süsleri gibi titreyip duruyordum. Uykuya yenik düşüp sızdığımda ise uçsuz bucaksız, karanlık mezarın kanatları kâbuslarımı dolduruyordu.

Bu dehşet verici kâbuslardan birini anlatmak istiyorum. Yaşadığım olağan katalepsilerden daha şiddetli ve uzun süreli bir katalepsiye tutulmuştum. Birden bir elin soğukluğunu alnımda hissettim ve aceleci, anlaşılmasa bir sesin “Kalk!” dediğini işittim.

Doğrulup oturdum. Karanlıktı. Beni kimin uyandırdığını bilmiyordum. Krizi nerede geçirdiğimi, dahası o an nerede olduğumu da anlamlandıramıyordum. Hiç hareket etmeden kafamı toparlamaya çalışırken o soğuk el aniden bileğimi tuttu ve yeniden konuştu:

“Kalk! Sana kalk demedim mi?”

“Sen de kimsin?” diye sordum.

“Yurdumda beni bir isimle çağırılmazlar,” dedi beni buhrana sokarak. “Ölümlüydüm, ama artık iblisim. Kimseye merhamet etmezdim, ama şimdi merhamete muhtacım. Titrediğimi görüyor musun? Dişlerim takırdıyor,

ama bu mutlak karanlığın soğüğundan değil. Bu korkuya kim dayanır ki? Sen uyumayı nasıl beceriyorsun? Acı dolu çığlıklar uyumama izin vermiyor, gördüklerime katlanamıyorum. Kalk! Gecede kaybolalım! Mezarları göstereyim sana! Ne acınası bir manzara, değil mi? Bak!”

Dediğini yaptım. Görünmez adam bileğimi bırakmadan mezarları teker teker açıverdi. Kederli uykularına solucanların eşlik ettiği cesetler fosfor ışığıyla aydınlanıyordu. Ama o da ne? Ebedi uykusuna yatanların sayısı gerçekte çok azdı; kefenler hışırdıyor, ceset sanılanlar huzursuzca kımıldamaya çalışıyordu. Sessiz sedasız yatanların çoğu defnedildikten hemen sonra rahatsız duruşlarını değiştirmiş gibiydi. Şaşkın bir halde etrafa bakılırken o ses yine konuştu:

“Acınası bir manzara, değil mi?” Ben daha karşılık veremedim bileğimi sıkın elin baskısı kayboldu, fosfor aydınlığı sona erdi ve mezarlar eski halini aldı. Mezarlardan yükselen çığlıklar etrafı sararken ses yeniden konuştu: “Yüce Tanrım, ne acıklı bir manzara!”

Geceleri beni daraltan bu kâbuslar gündüzleri de peşimi bırakmıyordu. Sinirlerim iyiden iyiye gerilmişti, yoğun bir dehşet içinde kalakalmıştım. At binmiyor, etrafta dolaşmıyor, evden katiyen uzaklaşmıyordum. Olağan krizlerden birini geçirdiğimde birilerinin bedenimdeki duraksamayı anlamayıp vakti gelmeden beni defnetmesinden öylesine korkuyordum ki evden uzaklaşmaya cesaret edemiyordum. En yakınımdaykilerin güvenirliliğini sorguluyordum. Geçirdiğim her krizde öldüğümü düşünebileceklerinden çekiniyordum. Dahası, onlara çektiğim eziyete karşılık bu tip bir krizi fırsata dönüştürebileceklerini bile düşünmeye başladım. Böyle bir şey yapmayacaklarına dair dürüstçe söz vermelerine karşın onlara inanmıyordum. Bedenim tamamen çürüyünceye dek beni defnetmemeleri için onlara ant içirdim. Buna rağmen korkularımı yenemiyor, kendimi rahatlatamıyordum. Birkaç tedbir almaya karar verdim. Aile mahzenimizin kapı-

sının içeriden açılabilmesini sağladım. Mezara kadar uzanan bir kaldıraca dokunulduğunda demir kapı ardına dek açılabilirdi. İçinde yatacağım tabuta ışık ve oksijen girebilecek, yanı başımda yiyecek ve içecek bulunduracaktım. Tabutun içi elyafı kaplıydı ve mahzenin kapısıyla benzer bir mekanizması vardı; en ufak fiziksel hareket, içindeki yayların çalışmasına yol açacaktı. Mahzenin tavanına büyükçe bir çan astırdım, çandan sarkan ip cesedin parmağına bağlanacaktı. Ah, Yüce Tanrım! İnsan kaderini yenebilir mi? İnsanın kaderinde varsa vakitsiz defin, bunca tedbiri almanın kıymeti mi var? Alın yazımda yazan buysa, korkunç bir ıstıraba gömülmem mümkün mü?

Bütüncül bir şuarsuzluktan çıkıp usulca etrafımı idrak etmeye başladım. Algının şafağı söküyordu. Uyuşuk bir kaygı hali sarmıştı ruhumu. Acıya karşı kayıtsızdım. Gayesiz, ümitsiz ve gayretsizdim. Sonra uğultular işittim, el ve ayaklarım karıncalandı, hislerim düşünceye dönüşmeye çalışırken huzur verici bir sükûnete büründüm, sonra tekrar boşluğa düştüm ama ansızın kendime geldim. Düşünmek, hatırlamak için çaba sarf ettim. Küçük başarılar elde ettim. Zihnim toparlandıkça durumumu algıladım. Normal bir uykudan uyanmadığımı belliydi. Katalepsi krizlerimi anımsadım. Sonra da zihnimi sürekli meşgul eden o dehşetengiz düşünce, okyanus misali doldurdu beynimi.

Bu düşünce yüzünden birkaç dakika boyunca öylece kalakaldım. Neden mi? Hareket edecek cesaretim yoktu. *Korktuğum şeyle yüzleşmeye çekiniyordum.* Tereddüt etsem ve umutsuzluğa düşsem de, usulca gözlerimi açtım. Ortalık karanlıktı. Krizi atlatmıştım; eskisi gibi görebiliyor, ama mutlak gecenin karanlığında boğuluyordum. Çılgılık atmayı denedim, fakat kuruyan dudaklarım ve dilim kasılıp kaldı. Güçlkle nefes almaya çalışırken göğsüm daraldıkça daraldı ve ciğerlerimden ses çıkmadı. Haykırmak istediğimde çenemin bağlandığını, sert bir yerde yattığımı ve iki yandan

sıkıştırıldığımı fark ettim. O ana kadar hareket etmeye cesaret edememiş-tim, nihayet göğsümde kavuşturulmuş kollarımı birden havaya kaldırdım ve kollarım hızla yüzümden on beş santim uzakta olan sert bir şeye çarptı. Demek ki bir tabutun içindeydim.

Çektiğim derin ıstırabın içindeyken nasıl olduysa bir umut doğdu, aldığım tedbirleri düşününce neşeyle doldum. Birtakım hareketler yaptım ama kapağı açamadım. Çandan sarkan ipin parmağıma bağlı olup olmadığını kontrol ettim, ip yoktu. Tabut içinin yumuşak olmadığını fark ettiğimde ise daha beter bir yeise kapıldım. Derken nemli toprağın kokusu burnuma geldi. Ah, demek ki mahzende değildim. Evden uzakta bir yerde, tanımadığım insanların arasında bir kriz geçirmiştım, onlar da öldüğümü düşünüp sıradan bir mezarlığa bir iti gömer gibi gömmüşlerdi beni.

Bu dehşetengiz düşünce beni tekrar harekete geçirdi ve bağırmaya çalıştım. Bu kez başardım. Karanlıkta yankılanan acınası, uzun, delişmen bir çığlık kopardım.

“Hey! Ne diye bağıırıyorsun?” dedi bir ses.

“Senin derdin ne?” diye bağırdı ikincisi.

“Kapa çenenı!” diye haykırdı üçüncüsü.

“Ne diye kedi gibi hırlıyorsun?” diye bağırdı dördüncüsü ve iri kıyım birkaç adam dakikalar boyunca beni sarstı. Beni uyandırmamışlardı, zaten uyanıktım, ama sarsıntı sayesinde kendimi toplarladım.

Virginia/Richmond civarında bir arkadaşımıla ava çıkmış, James Nehri boyunca yürümüştük. Akşama doğru amansız bir fırtına koptu. Nehir kıyısında duran toprak yüklü küçük bir yelkenlide geceyi geçirmeye karar vermiştik. Yelkenlideki genişliği ve tavana mesafesi yarım metre olan iki yataktan birinde ben uyudum, altmış yetmiş tonluk bir gemide şilte elbette lükstü. Kıvrılıp yatmış olsam da derin bir uykuya dalmıştım. Gördüğüm şey kâbus falan değildi, olağan düşünüş biçimim ve korkularım, uyan-

dıktan sonraki genel ruh halim tuhaf sanrılar görmeme yol açmıştı. Beni sarsan adamlar geminin hamallarıydı. Toprak kokusu almam çok doğaldı, geminin yükü zaten topraktı. Çenemin bağlandığını sanmışım, ama aslında uyku berem yanımda olmadığı için ipek mendilimi başıma bağladığımı unutmuştum.

Çektiğim ıstırap ölmeden mezara konmaktan daha iyi olsa da bir nevi eziyetti. Yine de her kötü olay iyi bir şeyleri doğurur; çektiğim ıstırap tutumumu tamamen değiştirdi. Ruhum kurtuluşa erdi ve içimdeki öfke dindi. Yurtdışına gittim. Dinçleşmek için egzersiz yaptım. Temiz havada dolaşım. Ölüm düşüncesini zihnimden söküp attım. Tıp kitaplarına veda ettim. Buchan'ı³⁰ yaktım. Gece Düşünceleri'ni³¹ okumaktan, mezarlıklar ve karabasanlar üzerine düşünmekten vazgeçtim. Yeniden doğdum, diyebilirim. O melun geceden sonra dehşet verici düşüncelerden uzak durdum, böylelikle krizlerden de kurtuldum.

Akliselim insanlar bile ıstırap yüklü yeryüzünü kimi zaman çehenneme benzetir; fakat insanın imgelemi cehennem kuyularında cezalandırılmadan keşfedilebilecek bir Carathis³² değildir. Mezarlıklarla ilgili görüşlerin hepsi zırvalıktan ibaret değildir; ama Ceyhun Nehri boyunca yaptığı yolculukta Efrasiyab'la³³ birlikte olan iblisler gibi uyumalıdır; aksi takdirde bizi tüketirler. Uyumamaları mahvımız olur.

30 William Buchan (1729–1805): İskoç hekim ve yazar. Vasıfsız insanlara hastalıkların nedenleri ile belirtilerini anlatabilmek için kaleme aldığı *Domestic Medicine: or, a Treatise on the Prevention and Cure of Diseases by Regimen and Simple Medicines* adlı eseri 80000 kopya satmıştır.

31 Edward Young (1683–1765) tarafından blank verse ile yazılmış dokuz bölümlü *The Complaint or Night - Thoughts on Life, Death and Immortality* (Yakınma ya da Yaşam, Ölüm ve Ölümsüzlük Üzerine Gece Düşünceleri) adlı eser. Ahlaksal ve dini bir amaç güden bu şiir ölüm, yalnızlık, ölümsüzlük umudu gibi konuları da işler.

32 William Beckford'un (1760–1844) *Vathek* adlı eserindeki başkahraman Vathek'in karanlık yönleri olan, astroloji ve büyüyle uğraşan annesidir.

33 Efrasiyab, Şehname'de geçen olağanüstü kahramanlardan biridir. Efrasiyab adı Divan-ı Lügat't-Türk'te de geçer. Kaşgarlı Mahmud'a göre Efrasiyab Türklerin büyük hakanıdır. Asıl adı Tonga Alp Er'dir (Alp Er Tunga). Babür (kaplan cinsi bir hayvan) gibi kuvvetli, yiğit bir adam demektir. Efrasiyab, kahramanlık, hükümdarlık ve saltanat sembolü şahsiyetlerden birisidir. Ceyhun Nehri; Maveraünnehir denen havzayı oluşturan nehir, namı diğer Amuderya. Diğer nehrin adı ise Sir Derya, yani Seyhun.

ŞİŞEDE BULUNAN MESAJ

Qui n'a plus qu'un moment à vivre N'a plus rien à dissimuler.

Quinault --- Atys.³⁴

Memleketim ve ailem hakkında anlatacağım çok şey yok. Kötücül tutum ve aradan geçen uzun yıllar beni birinden uzaklaştırırken, diğerine de yabancılaştırdı. Ailemden kalan miras sayesinde yetkin bir eğitim aldım ve analitik düşünme yeteneğimle bunca zaman edindiğim bilgi birikimini sistematik hale getirdim. Alman etikçilerin yapıtlarından fazlasıyla keyif almamın nedeni uçarı görüşlerine duyduğum akıl dışı hayranlıktan öte, analitik düşünme yetim sayesinde hatalarını rahatlıkla bulup çıkarabilmemden kaynaklanıyordu. Çorak bir yaratıcılığa sahip olmamdan ötürü sıklıkla eleştirildim; dahası hayal gücümün zayıf olması suçlu muamelesi görmeme, Pyrrhonist³⁵ görüşüm kötü şöhret edinmeme yol açtı. Fiziksel felsefeye olan düşkünlüğüm başıma büyük dert açtı, çünkü çağımıza özgü bir hata yaparak bağlantısız da olsa her olayı bu ilmin ilkelerine dayandırdım. Batıl itikatların cazibesiyle gerçeklikten koparılıp alınabilecek biri

34 "Bir anlık ömrü kalanın sırrı olmaz." Philippe Quinault (1635–1688): Fransız oyun ve opera metni yazarı.

35 Pyrrhon (MÖ 360–270): Eski Yunan filozoflarından. Kuşkuculuk'un kurucusudur, insanın kesin bilgi edinemeyeceği görüşünü savunmuştur. Ardında yazılı eser bırakmadığından düşünceleri öğrencisi Timon ile Sekstos'un yazdıklarından öğrenilmiştir.

değilimdir, inanın ki anlatacağım akıl almaz hikâye hayal dünyamın sayıklamaları değil, kuruntulara sahip olmayan bir insanın gerçek tecrübe-
lerinden oluşuyor.

Uzak ülkelerde yıllarca gezdikten sonra, 18-- senesinde takımadalara gitmek niyetiyle zengin ve kalabalık Cava Adası'ndaki Batavia Limanı'ndan yola koyuldum. Gemiyle yolculuk edecektim; zebani misali izimi süren asabi bir tatminsizlikten başka yola düşme nedenim bulunmuyordu.

Bombay'da Malabar tik ağacından üretilmiş, bakır kaplama dört yüz tonluk bir gemideydik. Lachadive Adaları'nda yüklenen ham pamuğu ve yağı taşıyordu. Bunların dışında Hindistancevizi lifi, esmer palmiye şekeri, manda yağı, hindistancevizi, birkaç kutu da afyon bulunuyordu. Depolama işi acemice yapıldığından gemi sürekli dengesini kaybediyordu.

Hafif bir rüzgâr eşliğinde seyir halindeyken, varış noktamız olan takımadalardan yola çıkan birkaç ufak tekne dışında güzergâhımızdaki yeknesaklığı bozacak bir şeyle karşılaşmadık ve Cava'nın doğu sahil şeridinde ilerledik.

Bir akşam, geminin kış tarafındaki tırabzanlara dayanmış etrafa göz atarken kuzeybatı yönünde garip bir bulut gördüm. Renginden ve Batavia'dan bu yana beliren ilk bulut olduğundan dikkate değerdi. Güneş batana dek bulutu seyrettim; akşama doğru bulut dağılmaya başladı ve dar bir sahil şeridi misali ufku boydan boya kapladı. Çok geçmeden kızıla dönen ay ve denizin tuhaflaşan rengi dikkatimi çekti. Deniz anbean tuhaflaşıyor, su iyice saydamlaşıyordu. Dibi belirgin biçimde görebilsem de, derinliğin on beş kulaç kadar olduğunu fark ettim. Hava sıcaklığı inanılmaz derecede artmıştı ve ateşe atılan demirden çıkanlara benzeyen dumanlar döne döne yükseliyordu. Hava karardığında rüzgâr tamamen kesildi ve ortama sessizlik hâkim oldu. Kasarada yanan mumun alevi titremiyor, baş ve işaret parmakları arasında tutulan uzun bir saç kılı devinimsiz duruyordu. Kap-

tan tehlikeli bir durum olmadığını düşünse de, kıyıya doğru sürüklenmeye başladığımız için yelkenlerin sarılmasını ve demir atılmasını emretti. Bekçi bırakılmadı, çoğu Malayalı olan tayfa güverteye boylu boyunca uzandı. Kötücül hislerle dolmuş bir halde alt kata indim. Boğucu Samyeli'nin yaklaşmakta olduğu ortadaydı. Kaptana kuşklararımdan bahsettiğimde, beni umursamadı; dahası karşılık bile vermeden yanımdan ayrıldı. Ruhum daraldıkça daraldı ve uyuyamadım, bu yüzden gece yarısına doğru güverteye döndüm. Ayağımı son basamağa attığım an süratle dönen değirmenlerin çıkardığı sesi andıran dehşetengiz bir uğultuyla irkildim ve ne olup bittiğini anlayamadan geminin şiddetle sallandığını hissettim. Devasa bir dalga yüzünden gemimiz ters dönecek gibi oldu, dalga pruvadan kış kısmına kadar tüm güverteyi etkisi altına aldı.

Dalganın şiddeti yüzünden alabora olmaktan kurtulduğumuzu sanıyorum. Su dolu olmasına rağmen düşen direkleri sayesinde gemi kısa süre içinde su üstüne çıktı; fırtınanın baskısıyla bir süre daha sallansa da çok geçmeden doğrulmayı başardı.

Mucize eseri ölümden kurtulduğumun farkındayım. Şiddetle çarpan suyun yol açtığı sersemlikten kurtulduğumda dümen bodoslaması ile yelpazesi arasında sıkışmış bir haldeydim. Güçlkle doğruldum; başım fırl fırl döndüğünden köpüren dalgaları gördüğümde kayalıklara çarptığımızı düşündüm; dipsiz girdaplar ve köpüren dalgalar mübalağa severleri bile korkutacak nitelikteydi. Derken, limanda son dakika gemiye yetişen ihtiyar İsveçlinin sesini işittim. Olabildiğince yüksek bir sesle bağırdım, güçlkle de olsa geminin kış tarafında durduğum yere ulaştı. Kısa süre içinde kazadan yalnız ikimizin kurtulduğunu fark ettik. İkimizin dışında gemide ne bir insan ne de bir eşya kalmıştı; kaptanla yardımcıları da büyük olasılıkla uykudayken boğulmuştu, çünkü kamaralar suyla doluydu. Tek başımıza gemiyi güvenilir bir yere çekmeyi başaramazdık; üstelik umudu-

muza kaybettiğimizden olsa gerek ne yapacağımızı bilemez durumdaydık. Fırtına sırasında halatımız sicim misali koptuğundan alabora olmaktan kurtulmuştuk. Rüzgârın etkisiyle sürüklenmeye devam ediyor, biriken sulara karşı direnemiyorduk. Geminin kış tarafı paramparçaydı, her yandan zarara uğramıştık; yine de pompaların işlevini yitirmediğini ve denge ağırlıklarının yerli yerinde olduğunu gördüğümüzde sevinçten havalara uçtuk. Fırtınanın şiddeti azalmıştı, bu sebeple kaygılanmayı bırakmıştık; ama havanın tamamen dinginleşmesinin de sonumuzu getireceğini biliyorduk. Kısa süre içinde kaygılarımızın karşılık bulması mümkün görünmüyordu. Baş taraftaki kasarada tesadüfen bulduğumuz esmer palmiye şekerini yiyerek geçirdiğimiz beş gün beş gece boyunca birbirini takip eden fırtınalar eşliğinde yol almaya devam ettik; bunlar ilki kadar olmasa da tanık olduğum en şiddetli fırtınalardı. İlk dört gün güney-güneydoğu yönünde sürüklendik. Yeni Hollanda (Avustralya) sahili boyunca ilerlediğimizi sanıyorum. Beşinci gün rüzgâr kuzeyden soğuk esmeye başladı. Güneş parıldamıyordu ve belirgin değildi; ufuktan fazla yükselmiyordu. Bulut görünmüyordu, ama giderek hızlanan rüzgâr kesintili de olsa hiddetle esmeyi sürdürdü. Öğlen olmasına rağmen güneş kendini hissettirmiyordu. Tamamen ışıktan yoksundu; ışınları birbirini itiyormuşçasına karaltıların arasından belli belirsiz seçiliyordu. Kabaran denizde batmadan önce akıl almaz bir güç tarafından söndürülmüşçesine gözden kayboldu. Dipsiz okyanusa gömülen gümüşü bir hale gibi göründü gözümüze.

Altıncı güne ulaşmayı nafile bekledik, o güne ben henüz ulaşamadım, İsveçlinin ise böyle bir şansı kalmadı. Çünkü öyle feci bir karanlığa hapsoldük ki yirmi adım ilerimizi göremez olduk. Denizin fosforlu ışığını bile göremeden ebedi geceye hapsoldük. Şiddetli fırtına esmeye devam etse de, bizi kuşatan köpükler kaybolup gitmişti. Etrafımız korkuyla, yoğun karanlıkla, abanoz karası bir çölle sarılmıştı. İhtiyar İsveçli batıl itikatlarına

yenik düşmeye başladı, ben de şaşkınlıktan lal oldum. Faydasız olduğunu kanıksadığımızda gemiyle ilgilenmeyi bıraktık, kendimizi kış direğine sıkıca bağlayıp ıstırap içinde uçsuz bucaksız okyanusu seyre koyulduk. Zamanı ve konumumuzu kestiremiyorduk. Ama daha önce hiçbir denizcinin başaramadığını başarmış, epeyce güneye inmiştik; bu yüzden buzullarla neden karşılaşmadığımızı anlayamıyorduk. Elbette ölümün yanı başımızda olduğunun bilincindeydik, zira dev dalgalar bize çarpıp duruyordu. Dalgaların yüksekliğini anlatmaya hiçbir imgelem yetmez, ama mucize eseri denizin dibini boylamadık. Yoldaşım yükümüzün hafif olmasını ve nitelikli bir gemide bulunmamızı ısrarla iyiye yorsa da, biliyorduk ki umut bile umutsuzluğa kapılmıştı ve her şiddetli dalga bir saatten fazla vaktimizin kalmadığını fısıldıyor gibiydi. Kimi zaman albatrosların bile erişemeyeceği yükseklikte havadan yoksun kalıyor, kimi zaman da rüzgârın dinmesiyle birlikte Kraken’in³⁶ uykusunu bozmayan su dolu bir cehenneme hızla düşüğümüzden başımız fırıl fırıl dönüyordu.

Bu düşüşlerimizden birinde, kader arkadaşımın attığı tiz çığlık gecenin sessizliğini bozdu. “Bak! Bak! Yüce Tanrım! Baksana!” diye bağırdı. O konuşurken, dibinde bulduğumuz derin girdabın kenarlarından akan ve güvertemizi az da olsa aydınlatan bungun, kızılımsı ışığı gördüm. Başımı kaldırdığımda gördüğüm şey yüzünden resmen taş kesildim. Girdabın tepesinde, tam üstümüzde neredeyse dört bin tonluk devasa bir gemi duruyordu. Boyunun yüz misli yükseklikte dev bir dalganın üstünde durmasına rağmen savaş gemilerinden ya da Doğu Hint ticaret gemilerinden çok daha büyük görünüyordu. Siyah, devasa gövdesi aşına olduğumuz oymalardan yoksundu. Açık lombarlarından sarkan toplar fener ışıkları gibi sallanıyor, parılıyordu. İşin aslı dikkatimizi çeken en önemli niteliği, böylesi bir

36 İskandinav kökenli efsanevi deniz canavarı. Efsanelere göre bir ada kadar büyük, bir gemiyi direk tepesine kadar uzanan kollarıyla devirebilecek kadar güçlü deniz yaratığı. Yüzen ada olarak da bilinir. Dev bir mürekkepbalığdır.

fırtınada yelkenleri fora edip ilerleyebilmesiydi. Korkunç girdaptan uzaklaşırken onu ilk gördüğümüzde, önce pruvası dikkatimizi çekmişti. Yine de bir an duraksadıktan sonra sallanmaya başladı ve akıl almaz bir hızla zirveden düşüp dibi boyladı.

O an nasıl serinkanlı davranmayı başardığımı bilemiyorum. Yalpalarak geriledim ve ölümü beklemeye karar verdim. Gemimiz artık direnemiyor, batıyordu. Düşen büyük gemi bizimkinin su altında kalan kısmına sertçe çarptığı anda, doğal olarak süratle geminin arma kısmına fırladım.

Ben düşerken gemi yukarı doğru fırladı, böylesi bir keşmekeşte tayfaların beni fark etmemesi olağandı. Gizlice açık ambar kapağından süzülüp içeride saklandım. Bunu neden yaptığımı bilmiyorum. Belki de denizcilerin imgelemimde oluşturduğu belirsiz garabetti sebebi. Derinlemesine inceleyemediğim insanlar kuşkulu, kaygılı ve güvensiz hissetmeme yol açmıştı. Bu sebeple iyi saklanmam gerektiğine karar verdim. Depolama alanındaki bölmelerden bulduğum tahta parçalarını kullanarak kendime gizli bir köşe hazırladım.

Hazırlığımı yeni tamamlamıştım ki işittiğim ayak sesleri sebebiyle hemen gizlendim. Gizlendiğim yerin önünden ürkek ve kararsız adımlarla biri geçti. Yüzünü net göremedim ama genel görünümünü inceleyebildim. Oldukça yaşlı ve yorgun görünüyordu. Yılların ağırlığıyla dizleri bükülüyor, bedeni tir tir titriyordu. Bilmediğim bir lisanda usul usul konuştu ve tuhaf aletlerle eski haritaların bulunduğu bir köşede bir şeyler arandı durdu. Tavırları, ihtiyarlığın verdiği asabiyetle ilahi heybetin karışımıydı. Güverteye çıktıktan sonra bir daha onu görmedim.

Geçmişten alınan derslerin yetersizliğini kanıtlayan, geleceğin anahtarını da içinde barındırmayan çözümsüz ve dahası belirsiz bir his ruhumu sardı. Benimki gibi mizaca sahip bir insan için bu gerçek bir ıstırap. His-

lerim söz konusuysa asla iflah olmayacağımı biliyorum. Yepyeni bir kaynağa sahip olan bu hislerin belirgin olması şaşırtıcı olurdu. Nitekim ruhum bambaşka bir anlam, yeni bir varlık edindi.

Bu korkutucu geminin güvertesine fırladığım andan bu yana epeyce zaman geçti ve galiba yazgımın ışınları odak noktasında buluşuyor. Anlaşılmaz insanlar! Anlamlandıramadığım hülyalara dalmış bir halde beni fark etmeden önümden geçip gidiyorlar. Beni görmediklerine göre gizlenmemin bir anlamı yok. Az önce ikinci kaptanın önünden geçtim ve bunları yazmak için kullandığım kalemle kâğıdı almak için kaptanın kamarasına girdim. Fırsat buldukça yazmayı sürdüreceğim. Dürüst olmam gerekirse yazdıklarımı yeryüzüne ulaştırmam imkânsız, biliyorum, ama bu girişimimden katiyen vazgeçmeyeceğim. Yazdıklarımı içine koyacağım şişeyi denize fırlatacağım.

Üzerinde düşünme imkânı bulduğum bir olay yaşadım. Bütün bunların sebebi idare edilemeyen yazgı mı acaba? Güverteye çıkmış, çarmıh basamağındaki yelken bezi yığınının üstüne gizlice uzanmıştım. Tuhafliklerle dolu kaderim üzerine düşünürken dalgınlıkla elimdeki katran fırçasını düzgünce istiflenmiş cunda yelkenine sürdüm. Şu an açılmış olan cunda yelkeninde fırça darbelerimin oluşturduğu bir kelime dikkat çekiyor: KEŞİF.

Kısa süre içinde gemiyi iyice inceledim. Sayısız silaha sahip olsa da, savaş gemisi değildi. Arma levhası, yapısı, genel teçhizatı bir savaş gemisi olmadığını kanıtıyor. Ne olmadığını söylemek kolay ama ne yazık ki ne olduğunu söylemek epey güç... Yine de modelini, eşsiz gönderini ve direklerini, muazzam yelkenlerini, devasa gövdesini, basit pruvasını ve eski moda kıcını incelediğim her an bunların aşinalık hissettiğim şeyler olduğu fikri zihnimde parlıyor ve bu düşünceler hep belirsiz hatıralarla dolu messelere süzülüp yüzyıllar öncesinin inanılmaz hadiselerini akla getiriyor.

Geminin payandalarına bakıyorum. Bilmediğim bir ağaçtan yapılmış. Garip bir özelliği, bu türden ahşabın gemilerde kullanılmasının yanlış olduğunu düşündürüyor. Eskimenin ve zaman içinde kurtların kemirmesiyle ortaya çıkanların ötesinde haddinden fazla gözenekli oluşundan söz ediyorum. İnce eleyip sık dokuduğumu düşüneceksiniz ama İspanyol meşesi yapay yollarla şişirilebilseydi, bu ağacın gövdesiyle benzer özelliklere sahip olurdu.

Az önceki cümleyi tekrar okuduğumda Hollandalı ihtiyar bir denizcinin sözlerini anımsadım. Konuşmalarına karşı temkinli davranmak gerekse de, yineleyip durduğu bir lafı vardı: “Gemicilerin gövdesi gibi gemileri büyüten denizlerin varlığı gerçekse, bu da o kadar gerçek.”

Bir saat önce cesaretimi toplayıp tayfaların arasına karıştım. Benimle ilgilenmediler, hatta beni görmediler. Gemide rastladığım ilk denizci gibi bunlar da yılların yorgunluğunu bedenlerinde taşıyordu. Dizleri titrek, omuzları çökük, derileri sarkık olan bu adamların sesleri kısık çıkıyor, gözleri akıntıdan ötürü ışıldıyor, bembeyaz saçları rüzgârda dağılıyordu. Güvertenin orta yerinde artık kullanılmayan, eski moda gemici aletleri duruyordu.

Cunda yelkenini açtıklarını daha önce söylemiştim. Yelkenin açılmasıyla hız alan gemi güneye doğru süratle ilerlerken, grandi ve pruva direklerinin gönderleri imgelemenizde çizebileceğiniz en dehşet verici su cehennemine vuracak biçimde sallanıyordu. Tayfalar bu sallantıdan rahatsız olmuşa benzemiyorlardı ama ben ayakta duramadığım için alt kata döndüm. Geminin alabora olmaması mucize gibi bir şeydi. Girdabın dibini boylamadan sonsuzluğun kıyısında öylece kaldığımız ortada. O güne dek gördüğüm dalgaların on misli büyüklerine karşı suya dalıp çıkan bir martı edasıyla ilerliyoruz; devasa dalgalar öldürmeyen tehditkâr iblisler misali durmadan yükseliyor. Şansımın hep yaver gitmesini doğal bir nedenle

ilişkilendiriyorum. Geminin güçlü bir akıntının ya da hiddetli bir ters dip akıntısının etki alanına girdiğini düşünüyorum.

Kaptanın kamarasına gittim, ama tahmin ettiğim gibi beni fark etmedi. Titiz olamayan bir gözlemciye göre anormal sayılmasa da, içinde korku da barındıran tuhaf bir hayranlık duydum ona. Benim boyumdaydı, bir metre yetmiş santimden biraz fazlaydı. Dikkate değer bir tarafı olmamasına ve güçlü görünmemesine karşın iri yarı görünüyordu. Aşırı ileri yaşını ele veren ve hayranlık ile şaşkınlık uyandıran yüzündeki eşsiz izler, adlandıramadığım hislere kapılmama yol açtı. Fazla kırıkmamış olsa da, alnı geçen senelerin izlerini taşıyordu. Ağaran saçları tarihin delili, delip geçen gözleri geleceği gören kâhinler gibiydi. Kamarasının zemini tuhaf, demirden kancalı, büyük kitap yapraklarıyla, paslanmış aletlerle, eski haritalarla kaplıydı. Başlı elleri arasında, ateş gibi parlayan gözleriyle bir kralın imzaladığı fermanı dikkatle okuyordu. Gemide rastladığım denizcinin dilinde bir şeyler mırıldandı; yanımda olmasına rağmen sesi uzaklardan geliyor gibiydi.

Gemi ve içindeki her şey yaşlanmış. Tayfalar asırlar öncesinin hayaletleri gibi ortalıkta salınıp arzu ve sıkıntı dolu gözlerle etrafa bakınıyorlar; kadim zamanlara tutkun olmama, Balbec'in, Tadmor'un ve Persepolis'in yıkık sütunlarında ruhumu viraneye çevirene dek ıslanmama rağmen tayfaların ellerinin gölgeleri üstüme her düştüğünde kalbimde garip hisler doğuyor.

Etrafı incelediğimde ilk başta neden korktuğumu anlayamadım. Başlangıçtaki fırtına beni korkuttuysa bile, şu an şahit olduğum kasırga ve hortumun sonlandıramadığı rüzgârla deniz arasında geçen çatışmada esas dehşeti yaşamıyor muydum? Gemi ebedi bir karanlığın ve köpüksüz suların kuşatması altında; ama her iki tarafımızda da bir görünüp bir kaybolan yüksek buz dağları var.

Geminin bir akıntıya kapıldığına inandığımı söylemiştim, haklı çıktım. Tabii dalgaların buzulların arasından uluyarak, haykırışlar eşliğinde çağlayan dökülürmüşçesine süratle güneye doğru akmasına akıntı denebilirse.

İçimdeki korkuyu tarif etmem olanaksız ama bu dehşetengiz bölgenin esrar perdesini aralama merakım umutsuzluğumu bertaraf ederek, beni ölümün en vahim türüne bile razı ediyor. Başkalarıyla paylaşamayacağımız halde bizi heyecanlandıran, ölüm adındaki bu gizeme dörtnala koyuyoruz. Belki de akıntıya kapılıp Güney Kutbu'na gidiyoruz. Çılgınca görünse de, ihtimaller dahilinde bu da var.

Mürettebat huzursuz ve çekingen bir edayla güvertede dolaşüyor; ama yüzlerinden umutsuzluktan kaynaklanan duyarsızlık değil, umuttan doğan belirgin bir heyecan okunuyor.

Rüzgâr pupa tarafından esmeye devam ettiği ve yelkenler açık ilerlediğimiz için gemi bazen su üstüne çıkıyor. Ah, ne korkunç! İki yanda beliren, karanlık girdabın aynı merkezli çemberlerini kuşatan dik buzulların arasında fırl fırl dönüyoruz. Alın yazımı düşünecek kadar vaktim yok; çemberler süratle daralıyor, girdabın içine düştüğümüz an deniz ve fırtınanın kükreyişleri, gürleyişleri ve böğürmeleri eşliğinde çılgınca sallanıyor ve –aman Tanrım!– dibi boyluyoruz!³⁷

37 *Şişede Bulunan Mesaj* ilk kez 1831 yılında yayımlandı. Okyanusun dört farklı kanalı sayesinde kuzey kutbundaki çukurun doldurulup suyun dünyanın merkezine ilerlediğini kanıtlayan Mercator haritalarından bihaberdim. Kuzey kutbu bahsi geçen haritalarda aşırı yüksek, siyah bir kaya parçası olarak betimlenmiştir. –Poe.

RANDEVU

Beni orada bekle! O derin vadide

Elbet buluşacağım seninle.

(Chichester Piskoposu Henry King'in
karısının ölümünün ardından yazdığı ağıt)

Kendi hayal gücünün pırıltısıyla şaşkına dönüp gençliğinin alevleri arasına düşen bahtsız ve esrarengiz insan! Hayalimde seni görüyorum! Yeneden belirliyor gözlerimin önünde suretin! – Fakat soğuk vadide, gölgeler arasında değil –olman *gerektiği* gibi– Palladio tarzı saraylarındaki devasa pencerelerden sessiz sulara hüzünle bakan denizler cennetinin sevilen yıldızı, o puslu hayaller kentinde, senin Venedik’inde, günlerini parıltılar içinde geçirirken. Evet! Yineliyorum, olman *gerektiği* gibi. Bu dünyadan başka dünyalar, çoğunluğun dışında kalan düşünceler, bilgenin yorumlarından ayrı yorumlar da var kuşkusuz. O halde kim sorgulayacak seni? Vaktini hayaller kurarak tüketmenden dolayı kim suçlayacak seni ya da bitimsiz enerjinin taşkınları sayılabilecek uğraşlarını kim hayatın boşa harcanması olarak görüp seni kınayacak?

Hakkında konuştuğum kişiyle üçüncü ya da dördüncü kez Venedik'te Ponte di Sospiri³⁸ isimli kemerin altında buluştum. Buluşmamızın ayrıntılarını tam olarak hatırlamıyorum. Ancak yine de –nasıl unutabilirim ki?– kapkaranlık geceyi, Ponte di Sospiri'yi, kadın güzelliğini ve dar kanal boyunca salınan Aşk Ruhu'nu gayet iyi anımsıyorum.

Gece sıra dışı bir kasveti barındırıyordu içinde. Piazza'daki büyük saat, İtalyan akşamının beşini duyurduğunda Çan Kulesi Meydanı dingin ve tenhaydı; eski Dük Sarayı'ndaki ışıklar art arda sönüyordu. Piazzetta'dan evime dönüyordum. Fakat gondolum San Marco Kanalı'nın girişine yaklaşırken iç kısımlardan gelen vahşi, isterik, uzun bir kadın çığlığı gecenin sükûnetini bozdu. Sesten irkilip ayağa fırladığımda gondolcunun küreği elinden kaydı; karanlık sularda gözden kaybolan küreği bulma imkânımız olmadığından büyük kanaldan küçük olana doğru kendimizi bıraktık. Dük Sarayı'nın pencerelerinde ve merdivenlerinde ansızın yanan bin kadar meşale zifiri karanlık geceyi kurşuni ve olağanüstü bir güne dönüştürürken biz de kara tüylü, dev bir akbaba misali Ponte di Sospiri'ye doğru usulca sürüklendik.

Annesinin kolları arasından kayan bir çocuk, yüksek binanın üst kat penceresinden derin ve karanlık sulara düşmüştü. Dingin sular kurbanını usulca içine çekivermişti; görünen tek gondol benimki olsa da, pek çok cesur yüzücü çoktan suya atlamış, nafile suyun yüzeyini araştırmaktaydı, lakin aradıkları hazine yalnız dipte bulunabilirdi. Sarayın girişindeki siyah mermerden geniş kaldırım taşlarının üzerinde, birkaç basamak yukarıda, o an görenlerin bir daha asla unutamayacağı biri duruyordu. Bu kişi Marchesa Aphrodite idi –Venediklilerin gözbebeği, kentin en neşeli, en güzel kadını ama aynı zamanda ihtiyar dalavereci Mentoni'nin genç karısı ve şu

38 Venedik'te Dükler Sarayı'nı hapishaneye bağlayan köprü, İç Çekişler Köprüsü, adını köprüyü geçen mahkûmların çıkardığı hüzünlü seslerden almıştır.

an bulanık suların derinliklerinde, annesinin tatlı okşayışlarını acıyla düşünen ve annesine seslenmeye çabalarırken minik yaşamını tüketen o güzel çocuğun, ilk ve tek çocuğunun annesi.

Yalnızdı. Ufak, çıplak ve gümüşü ayakları üstünde durduğu mermerin kara aynasında parlıyordu. Balo için yaptırılmış ve henüz tam dağılmamış saçları, klasik bir güzelliğe sahip başının çevresinde taze bir sümbülünkini andıran buklelerle bir elmas sağanağı arasında toplanmıştı. Kibar bedenini yalnızca kar beyazı, incecik, tülüksü bir elbise örtüyor gibiydi; fakat yaz ortasına rastlayan bu gece yarısının havası sıcak, ağır ve bungun olduğundan heykele benzeyen o bedenin hiçbir devinimi Niobe'nin³⁹ üstündeki ağır mermer misali sarkan buğumsu giysinin kıvrımlarını bile canlandırmıyordu. Tuhaf ama parıldayan iri gözleri, en büyük umudunun gömüldüğü suların dibindeki mezara değil, bambaşka bir yöne bakmaktaydı! Eski Cumhuriyet Hapishanesi, Venedik'in en görkemli binasıdır ama biricik çocuğu boğulurken bu kadın nasıl oluyordu da gözünü kırpmadan oraya bakıyordu? Gözünü diktığı o karanlık nokta yatak odasına ait pencerenin tam karşısındaydı; bu binanın gölgelerinde, mimarisinde, sarmaşıklarla bezenmiş görkemli pervazlarında Marchesa di Montini'nin daha evvel bin kez bakıp da görmediği ne olabilirdi? Saçma! Böyle anlarda gözün kırık bir ayna misali kederin imgesini büyüttüğünü, burnunun dibinde olduğu halde onu uzaklarda aradığını kim anımsamaz ki?

Marchesa'nın birkaç basamak yukarısında, bent girişinin kemerleri altında, frakının içinde, bir satiri andıran Mentoni duruyordu. Bazen gitarını tıngırtıyor, bazen de çocuğunun bulunması için emirler yağdırırken ölme karşı tepkisiz görünüyordu. Aptallaşmış ve korkudan donakalmıştım, çığlığı ilk duyduğum andan itibaren kaskatı kesilmiştim, tekrar kımıldayacak gücü kendimde bulamıyordum. Betim benzim atmış bir halde, hissiz-

39 Bütün çocuklarının öldürülmesi üzerine acılarının dinmesi için Zeus'un taşa çevirdiği Tebai kraliçesi.

leşmiş uzuvlarımla aralarından o cenaze gondoluyla geçerken heyecanlı kalabalık beni meymenetsiz bir hayalet sanmıştır.

Bütün çabalar boşa çıktı. Aramaya katılanların en heveslileri gayretlerini azaltıyor, umutsuzluğa teslim oluyordu. Çocuk için pek ümit yok gibiydi; (anne için belki biraz vardı) fakat tam o esnada Eski Cumhuriyet Hapishanesi'nin bir bölümünü oluşturan ve Marchesa'nın karşısına düştüğünü daha önce belirttiğim karanlık noktadan pelerinli biri aydınlığa çıkıp baş döndürücü yüksekliğin hemen kıyısında bir an duraksadıktan sonra balıklama suya atladı. Kısa bir süre sonra ise hâlâ yaşayan, nefes alıp veren çocukla birlikte mermer kaldırımın üzerinde, Marchesa'nın yanı başında duruyordu; suyu çektiği için ağırlaşmış olan pelerini çözülüp ayaklarının dibine düştüğünde, şaşkınlıkla bakan seyirciler o dönem Avrupa'nın büyük bir kesiminde ünlenen zarif bir delikanlıyı gördüler.

Kurtarıcı hiç konuşmadı. Ama Marchesa! Şimdi çocuğunu alıp bağrına basacak, minik bedenini sımsıkı sarıp onu sevgiye boğacak! Heyhat! Yabancıdan onu başkasının kolları alıyor, onu başkasının kolları sessizce saraya götürüyor! Ya Marchesa? Dudakları, güzelim dudakları titriyor, Pliny'nin kenger otu yaprakları gibi “yumuşak ve neredeyse sıvı” olan gözlerinde yaşlar birikiyor. Evet! O gözlerde yaşlar birikiyor ve bakın işte, kadın baştan ayağa titreyip canlanıyor! O mermer çehrenin solukluğuna, mermer göğüslerin dolgunluğuna, mermer ayakların saflığına birdenbire zapt edilemez bir kızılık yürüyor ve zarif bedeni Napoli'nin hafif esintisinde salınan, çayırılardaki parlak, gümüşü zambaklar gibi usul usul titriyor.

Bu kadın neden utanmalı ki? Bunun cevabı yok –bir anne yüreğinin gayretli telaşı ve korkusuyla özel odasından ayrılırken minik ayaklarına terliklerini giymeyi, Venedikli sırtını da örtmeyi unutmuş olması dışında bu denli utanmasının, yabancı gözlerindeki yakarışın, o hissettiği sıra dışı heyecanın, Mentoni hızla saraya giderken kazara yabancının eli üzerine

düşen titreyen elinin böylesi çırpınmalarla bastırılmasının nedeni ne olabilirdi? Veda ederken kadının telaşla söylediği o manasız sözlerin usulca dile getirilmesinin nedeni neydi? “Sen kazandın,” demişti kadın veya suyun sesi beni yanıltmıştı: “Sen kazandın, gün doğduktan bir saat sonra buluşacağız, öyle olsun!”

Hengâme dinmiş, sarayın ışıkları sönmüştü ve tanıdığım yabancı, kaldırım taşlarının üstünde yalnız başına bekliyordu. Akıl almaz bir heyecanla titriyor, gondol arıyordu. Hiç değilse onu gondoluma davet etmeliydim, nazik teklifimi kabul etti. Kanal girişinden bir kürek temin edip onun evine doğru ilerledik, yolda iyice kendini toparlayan adam tanışıklığımızdan içtenlikle söz etti.

Bazı konularda ince eleyip sık dokumayı severim. Yabancı –izin verin onu böyle çağırmayı sürdüreyim, nitekim herkes için bir yabancıydı– bu konulardan biriydi. Boyu ortalamanın altındaydı ama tutkulu anlarında sanki boyu uzuyordu. Zarif, simetrik gövdesi acil durumlarda çaba göstermeden sergilediği azametli gücünden ziyade Ponte di Sospiri’de sergilediği acil eylem hazırlığını anımsatıyordu. Bir ilahın ağzı ve çenesiyle, gölgeleri eladan yoğun ve parlak bir siyaha kadar değişen iri, yuvarlak, hiddetli gözleriyle, altında kimi zaman fildişi parlaklığında geniş bir alnın ışıldadığı gür, kıvrıkcık, siyah saçlarıyla İmparator Commodus’un⁴⁰ mermer büstlerinden başka bir yerde görmediğim kadar muntazam bir görünüşe sahipti. Yine de siması bütün insanların hayatlarının bir döneminde görüp sonra tekrar görmediği simalardandı. İnsanın hafızasına kazınacak özel, kesin bir ifadesi yoktu; görülüp –belirsiz bir anımsama hissini uyandıran bir unutuşla– ansızın unutulan bir yüzdü. Aniden ortaya çıkan bir tutku bu yüzün aynasında yansıyor ancak tutku kaybolur kaybolmaz aynada o histen eser kalmıyordu.

40 Lucius Aelius Aurelius Commodus (161–192) Kendini Roma Herkül’ü olarak gören imparator.

Maceralı gecenin sonunda vedalaşırken, ertesi gün çok erken bir saatte kendisini ziyaret etmemi istedi. Bu sebeple gün doğduktan hemen sonra Rialto Köprüsü yakınlarında, Büyük Kanal'ın sularının yanı başında kasvetli ama büyüleyici bir görüntüye sahip yapılardan biri olan Palazzo'suna gittim. Geniş, dolambaçlı, mozaikli bir merdivenden çıkarılıp açık kapısından taşan baş döndürücü güzelliğiyle gözlerimi kör eden bir odaya götürüldüm.

Ahbabımın zengin olduğunu biliyordum. Servetiyle ilgili söylentilerin abartılı olduğunu da kimi zaman dile getirdim. Fakat etrafıma bakınırken herhangi bir Avrupalının maddi gücünün çevremde parıldayan, bu sıra dışı ihtişamı karşılayabileceğine inanamıyordum.

Dediğim gibi, güneş doğmuş olsa da oda parlak bir ışıkla aydınlatılmıştı. Bundan ve ahabımın bitkin yüz ifadesinden önceki gece hiç uyumadığını anladım. Odanın mimarisinin ve süslemelerinin amacı belli ki insanın başını döndürmek ve göreni hayrete düşürmektir. Teknik olarak *uyum* denen şey yahut ulusal özellikler dekorasyonda pek de önemsenmemişti. Bir nesneden diğerine geçişte insanın gözü hiçbir şeye takılmıyordu –ne Yunan ressamların grotesk eserlerine ne İtalya'nın en şaşıla döneminde kalma heykellere ne de eğitimsiz Mısırlı sanatçıların devasa oymalarına. Odanın her tarafında görülen gösterişli perdeler kaynağı belirsiz, hafif, hüznü bir müziğin ritmiyle titriyordu. Tuhaf, sarmal tütsülüklerden yükselen karmaşık ve birbiriyle bağdaşmayan hoş kokular, zümrüt yeşili ve menekşe rengi titreşen alevlerle birlikte duyuları allak bullak ediyordu. Henüz doğan güneşin ışınları, her biri hafifçe kırmızıya boyanmış tek camlı pencerelerden içeriye doluyordu. Kornişlerinden erimiş gümüş çavlanlar gibi akan perdelerden etrafa binlerce akis yansıyan doğal ışık, sonunda yapay ışıla uyumlu bir biçimde karışıyor, kızıl, altın renkli bir halinin üzerinde öbekler halinde bütünleşiyordu.

Odaya girdiğimde kendini bir kanepeye attı, bana da bir koltuğu gösterip oturmamı işaret ederek “Ha! Ha! Ha! - Ha! Ha! Ha!” diye güldü ev sahibi. Bu tuhaf karşılamayı görgü kurallarına aykırı bulduğumu fark ederek “Görüyorum ki, evim sizi şaşkına çevirdi; heykellerim, resimlerim, mimari ve iç döşemedeki özgün düşüncem sizi sarhoş etti, değil mi? Ama bağışlayın beni lütfen (ses tonunu içtenlik bürüdü), yakışıksız kahkahamı bağışlayın. Öyle şaşkın görünüyordunuz ki. Ayrıca bazı şeyler öyle komiktir ki, insan ya gülmeli yahut ölmelidir. Gülmekten ölmek ölümünün en şanlısı olsa gerek! Kusursuz insan Sör Thomas More gülmekten öldü, anımsarsınız. Ravisius Textus’un *Saçmalıklar*’ında da aynı şansa sahip olan insanların uzun bir listesi vardır. Düşünceli bir tavırla “Sparta’da (şimdiki Palaeochori’de), hisarın batısında, yıkıntıların arasında bir tür kaside vardır ve üzerindeki ΛΑΣΜ yazısı halen okunabilmektedir. Kuşkusuz ΓΕΛΑΣΜΑ’nın⁴¹ bir kısmı bu. Sparta’da binlerce tanrıya adanmış tapınak ve mabet bulunmaktaydı. Yalnızca Kahkaha Sunağı’nın ayakta kalmış olması ne tuhaf!” Ses tonunu ve üslubunu belirgin biçimde değiştirerek “Ama şu anda sizinle eğlenemem. Şaşırmanız çok normal. Avrupa, benim krallara layık bu küçük, özel odam gibi bir şey üretemez. Diğer odalar katiyen buraya benzemez, onlar alelade modanın abartılı versiyonlarıdır sadece. Bu, modadan çok daha iyi, değil mi? Buna ancak babalarından kalma mirası tüketerek sahip olabilecek kimselerin sırf burayı görerek hiddetlenmesine yeter de artar bile. Ama bu tip bir saygısızlığa karşı tedbirimi aldım. Döşendiği günden bu yana benimle uşağımın dışında, bu gizemli odanın ihtişamına kapılmasına izin verilen tek kişi sizsiniz!”

Başımı eğerek karşılık verebildim, çünkü bu ihtişamın, hoş rayihanın ve müziğin ahababımın beklenmedik konuşma tarzıyla birleşmesi beni iltifat etmekten alıkouyordu.

41 (Yun.) Kahkaha, gülüş.

Kalkıp koluma girerek “Burada Yunanlardan Cimabuelilere ve onlardan günümüze pek çok ressamın tablosu var. Gördüğünüz gibi, çoğu belirgin bir sanat anlayışına bağlı kalınmadan seçildi. Yine de hepsi bu tip bir odaya uygun resimler. Burada tanınmamış büyük sanatçıların başyapıtları da var, burada akademilerin sükûnete ve bana terk ettiği insanların yarım kalmış taslakları da var.” Ansızın bana dönüp “Bu Madonna della Pieta hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordu.

“Guido’nun!” dedim heyecanla, çünkü resmin sıra dışı güzelliğini dikkatle incelemekteydim. “Guido’nun! Bunu nasıl edindiniz? Kuşkusuz Venüs heykel için ne ise, bu da resim için odur.”

Düşünceli bir üslupla “Venüs mü? Güzel Venüs, Medici’nin Venüs’ü mü? Ufak kafalı, altın saçlı Venüs mü? Sol kolun bir kısmı ve sağ kolun tamamı (burada sesini iyice azalttı) restore edilmiş ve kanımca yapmacıklığının özü sağ kolunun edasında yatıyor. Canova’yı verin bana! Apollon’u da! Kuşkusuz, Apollon’un kendisi de bir kopya, palavracı Apollon ilhamını görmeyen kör bir ahmağım ben! Antinous’u –acıyın bana lütfen– Antinous’u tercih ederim. Heykeltıraşın heykelinin mermer bloğunun içinde bulunduğunu söyleyen Sokrates değil miydi? Öyleyse Michelangelo’nun dizeleri katien özgün değil:

Non ha l’ottimo artista alcun concetto

*Che un marmo solo in se non circonscriva.*⁴²

Gerçek bir beyefendiyle pespaye birinin tavırları arasında, önce ne olduğunu hemen anlayamamak da, her zaman varlığını gözettiğimiz bir fark olduğu belirtilmiştir veya belirtilmelidir. Bu düşüncenin ahababımın mizacına uyduğunu kabul etsem de o maceralı sabahın onun ahlak yapısına ve karakter-

42 “En iyi sanatçı bile imgeleminde oluşturamaz / tek bir mermerin kendinde içermediğini.”

terine daha uygun olduğunu hissettim. Onu tüm insanlardan ayıran garip ruh halini de en iyi biçimde, Persepolis'in tapınaklarındaki maskların gözlerinden kıvrıla kıvrıla çıkan yılanlar gibi keyifli anların içine sızan, şen şakrak zamanlarında yoğunlaşan daimi bir düşünme *alışkanlığı* olarak tanımlayabilirim. Gelgelelim önemsiz konular hakkında ciddiyet ve laubalilik karışımı bir tonda konuşmasını, kelimelerinden sezilen kaygıyı, endişeli halini, bana her daim anlaşılmaz gelen huzursuzluğunu ve heyecanını görmezden gelemiyordum. Üstelik, sıklıkla başını unuttuğu bir cümlemin ortasında durup bir misafiri yahut kendi hayalinde var olan bir sesi bekler gibi davranıyordu.

Hayallere kapıldığı anlardan birinde, yanımdaki kanepenin üstünde duran, şair ve bilgin Politian'ın enfes trajedisi “*Orfeo*”nun (ki İtalyanca yazılmış ilk trajedidir) sayfasını çevirirken kurşun kalemle altı çizilmiş bir bölüme rastladım. Bu bölüm üçüncü perdenin sonlarında yer alıyordu, insanı fazlasıyla heyecanlandıran, hiçbir erkeğin yüreği hoplamadan, hiçbir kadının iç çekmeden okuyamayacağı bir bölümdü. Taze gözyaşları tüm sayfayı doldurmuştu, yanımdaki boş kâğıtta aşağıdaki dizeler vardı; ahababımın karakterine öyle aykırı bir tarzda yazılmıştı ki yazısını tanımakta bir hayli zorlandım.

Benim için her şeydin, aşkım,

Ruhumun özlediği -

Yeşil bir adaydın aşkım, denizde,

Bir mabet, bir çeşme.

Efsunlu meyvelerin ve çiçeklerin çelengi;

Bu çiçeklerin hepsi benimdi.

Ah, er geç bitecek berrak bir düş;

Ah, bulutlara karışıyor yükselen

Yıldızlı Umut!

Bir ses haykırıyor Gelecek'ten:

"İleri!" ama Geçmiş'in (o karanlık girdabın) üzerinde

Salınıyor ruhum,

Dilsiz, devinimsiz, dehşet içinde!

Ah, yazık ki söndü

Yaşam ışığım.

"Yeter - yeter - yeter,"

(Böyle diyor kutsal deniz

Kıyadaki kumlara,)

Filiz vermez bir daha yıldırım düşmüş dal,

Bir daha yükselmez göğsü kanadı yaralı kartal!

Şimdi zamanım esrimeyle geçiyor;

Geceleri düşlerimde,

Kara gözlerin,

Adımların ısıldıyor,

İlahi danslarla,

İtalyan nehrinin kıyısında.

Lanet olsun!

Seni kabaran dalgalar üzerinde

Aşktan soylu bir çağa ve suça,

Ve meşum bir yastığa götürdükleri zamana-

Aldılar seni benden

Ve gümüş söğüdü'n ağıladığı puslu ülkemizden.⁴³

Bu dizelerin –yazarının bu dili bildiğini sanmıyorum– İngilizce yazılmış olması beni pek de şaşırtmadı doğrusu. Başarılarından ve bunu gizle-

43 Poe'nun "To One in Paradise" adlı şiirinin farklı bir versiyonu.

mekten nasıl da tuhaf bir haz aldığının farkında olduğumdan şaşırmadım; fakat tarihin yanına yazılan yer ismi beni epeyce şaşırttı. Önce Londra’da yazıldığı belirtilmiş, sonra da dikkatli bir gözden geçirilamayacak biçimde üstü karalanmıştı. Dediğim gibi bu beni epeyce şaşırttı, çünkü ahababımla ettiğim bir sohbede (evlenmeden önce Londra’da birkaç yıl yaşamış olan) Marchesa di Mentoni’yle tanışıp tanışmadığını sorduğumu hatırlıyorum ve hafızam beni yanıltmıyorsa Büyük Britanya’nın başkentinde hiç bulunmamıştı. Bahsettiğim kişinin yalnız doğumu değil, eğitimi açısından da bir İngiliz olduğunu pek çok kişiden işittiğimi (fakat bu garip söylentiye inanmadığımı da) belirtmek isterim.

Trajediyi fark etmiş olduğumdan bihaber “Hâlâ görmediğiniz bir tablo var,” deyip bir örtüyü çekerek bana Marchesa Aphrodite’in tam boy bir portresini gösterdi.

İnsan sanatı onun insanüstü güzelliğini ancak bu kadar resmedebilir- di. Önceki gece Dük Sarayı’nın merdivenlerinde, önümde duran o ilahi varlık yeniden karşımdaydı. Ancak gülümseyişlerle parıldayan yüzünde kusursuz güzelliğin bütünleyicisi olan melankoli (anlaşılmaz bir anormal- lik) gizliydi. Sağ kolunu göğsünün üzerinde kıvrırmıştı. Sol koluyla yerde duran, ilginç tasarımlı bir vazoya işaret ediyordu. Zar zor görünen büyü- leyici, minik ayağı yere ancak değiyor, güzelliğini çevreleyen ve onu yü- celten parlak bir atmosferde hayal edilebilecek en narininden bir çift kanat havada güçbela seçiliyordu.

Bakışlarım tablodan ahababıma kaydı ve içgüdüsel olarak Chapman’ın Bussy D’Ambois’inin coşkulu sözleri dudaklarımdan dökülüyordu:

Orada duruyor, ayakta.

Sanki bir heykel Roma'da!

Öylece dikilecek,

Ölüm onu mermere dönüştürene dek!

“Gelin,” dedi nihayet, üzerinde garip bir tarzda renklendirilmiş kadehler ve tabloda görünen vazoyla benzer şekle sahip, Johannisbergerle dolu olduğunu varsaydığım iki büyük Etrüsk vazosu bulunan, sırlanmış, som gümüşten bir masaya doğru dönerek. “Gelin,” dedi. “İçelim! Vakit erken, biz yine de içelim. Gerçekten de erken.” Altın çekiçli bir melek gündoğumundan sonraki ilk saatte odayı çınlatırken, vakur bir tavırla “*Gerçekten* de erken, ama mühim değil. İçelim! Bu şatafatlı lambaların ve tütsülerin bastırmaya çabaladığı heybetli güneşi selamlayalım!” Ve şerefe kadeh kaldırdıktan sonra birkaç kadeh şarabı art arda soluksuz tüketti.

Tütsülerden birini kaldırıp yoğun ışığını gösterişli vazolardan birine tutarken, gelişigüzel konuşma tarzını tekrar takınarak, “Düş kurmak, en önemli uğraşım oldu. Bu yüzden gördüğünüz gibi kendime bir düş dünyası kurdum. Venedik’in orta yerinde bundan iyisini yapabilir miydim? Etrafta karman çorman mimari süslemeler olduğu doğru. Nuh Tufanı’ndan kalma resimler İonya’nın iffetini incitiyor ve Mısır’ın sfenksleri altını halılar üzerinde sere serpe uzanıyor. Ama bu yalnızca korkaklara göre tutarsızlık sayılır. Mekâna ve zamana uygunluk insanların ihtişam üzerine düşünüp dehşete sürüklenmelerine neden olan bir tür umacıdır. Bir zamanlar dekoratördüm; fakat deliliğin yüceltilmesi ruhumu usandırdı. Şimdi tüm bunlar amacımla daha çok örtüşüyor. Bu arabesk tütsüler gibi ruhum da ateşler içinde kıvranıyor ve bu sahnenin yol açtığı coşkunsuz beni hızla ilerlemede olduğum düşler ülkesinin çok daha çılgın hayallerine hazırlıyor.” Birden sustu ve benim işitmediğim bir sesi dinlermişçesine başını göğsü-

ne düşürdü. Sonunda başını kaldırdı ve Chichester Piskoposu'nun dizeleri dudaklarından döküldü:

*Beni orada bekle! O derin vadide
Elbet bulaşacağım seninle.*

Sonra şaraptan epeyce etkilendiğini söyleyip kanepeye seriliverdi.

Tam da o anda merdivenden hızla tırmanan birinin ayak sesleri işitildi, derken kapı gürültülü bir biçimde çalındı. İkinci bir karmaşa yaşanmasını beklerken Mentoni'nin uşaklarından biri içeri daldı ve heyecanlı, boğuk bir ses tonuyla düzensiz bir konuşmaya girişti: "Hanımım! – Hanımım! –Zehirlendi! –Zehirlendi! –Ah, güzel, ah, güzel Aphrodite!"

Şaşkına dönmüş bir halde kanepeye doğru koşturup uyuyan adamı sars-tım. Fakat uzuvları kaskatı kesilmişti, dudakları mosmordu, az evvel pa-rıldayan gözlerini *ölüm* kenetlemişti. Sendeleyerek geri çekildiğimde elim çatlak ve kararmış bir kadehe çarptı, korkunç gerçek işte o an ruhumu yaktı.

USHER KONAĞI'NIN ÇÖKÜŞÜ

Son coeur est un luth suspendu;

Sitot qu'on le touche il resonance.

De Beranger⁴⁴

Kapkara bulutların zalimce alçaldığı, bulutlu, karanlık, sessiz bir sonbahar günü, garip bir biçimde iç karartıcı olan kırsal bölgede yapayalnız at koşturduktan sonra, akşama doğru Usher Konağı görüş mesafeme girdi. Konağı gördüğüm an içimi nedensiz ve dayanılmaz bir keder sardı. Dayanılmaz dememin nedeni karşılaştığım manzaranın en amansız, en ıssız, en korkutucu doğal manzaralardan bile haz duyulmasını sağlayan şairane hisleri içinde barındırmamasıydı. Karşımdaki manzaraya, arazinin orta yerine oturtulmuş eve ve civarının albenisiz özelliklerine, sevimsiz duvarlara, ifadesiz bakışlara sahip gözleri andıran pencerelere, sıralanmış sazlıklara, çürük ağaçların aklaşmış gövdelerine bakarken, ancak afyon sayesinde gördüğü hayallerden uyanan birinin dünyevi olana dönmesiyle hissettiği türden duygularla kıyaslanabilecek bir ruh daralması yaşadım. Manzara karşısında insanın kalbi soğukluk, çöküntü ve sayrılarla dolduğundan, zen-

44 "Vakur bir uddur onun kalbi / Dokundukça yankılanan."

De Beranger (1780–1857): Fransız söz yazarı, şair. En bilinen şiiri "Tanrı Baba", Sabahattin Eyüboğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş, Ruhi Su tarafından bestelenmiştir.

gin hayal gücüne sahip biri bile günahkâr bir belirsizlikten başka bir şey göremiyordu. Neydi bu diye düşündüm; Usher Konağı'na bakarken ruhu mu daraltan şey neydi? Bu gizemi çözmek mümkün değildi. Düşündükçe kuruntulara kapılıyor, kötümserlikten kendimi çekip kurtaramıyordum. Pek tatmin etmese de, nihayet sade nesnelerin bile insanı derinden etkileyebilecek nitelikte kombinasyonlar oluşturabileceği ve zihnimizin bu etkiye dair gerekçeleri anlamlandıramayacağı sonucunu çıkardım. Sahneyi ya da tabloyu oluşturan öğelerin oluşturduğu farklı bir kombinasyon belki de bu kasvetli havayı dağıtacak. Bu düşünceler zihnimde uçuşurken, atımı konağın civarında sonlanan ve pürüzsüz yüzeyi korkutucu ölçüde kapkara görünen dağ gölünün sarp yamaçlarına kadar sürdüm, dehşet verici ağaç gövdelerinin ve ifadesiz bakışlara sahip gözleri andıran pencerelerin yansımalarına gölün kıyısından tarifsiz bir ürpertiyle bakakaldım.

Her şeye rağmen bu karanlık konakta birkaç hafta kalmak istedim. Konağın sahibi olan çocukluk arkadaşım Roderick Usher'le görüşmeyi epey zaman olmuştu. Fakat kısa bir süre önce, ben ülkenin uzak bir köşesindeyken, arkadaşım gönderdiği mektubunda acilen kendisini ziyaret etmemi istemişti; ısrarcı talebini karşılamak için konağa gitmekten başka çarem yoktu. Düzensiz elyazısı arkadaşımın gergin oluşunun kanıtıydı. Mektubunda ciddi bir fiziksel hastalıktan, buna ilaveten psikolojik bir rahatsızlıktan bahsediyor; kendisini neşelendirebileceğimi düşünerek en iyi, dahası tek dostu olan beni görmek istediğini söylüyordu. Mektubu içtenlikle yazdığından kuşkulandığım için, durumu garipsesem de isteğine karşı gelemedim.

Çocukluğumuzda yakın olsak da arkadaşım hakkında pek bilgi sahibi değildim. Fazlasıyla içe kapanık olması alışkanlığıydı. Fakat yıllar boyu pek çok güzide sanat eserini tercih etmeleri, tekrarladıkları cömert ve ke-tum hayır işleri, klasik ve onanmış müzik türlerinden ziyade modern ve

karmaşık türlere de ilgi duymaları gün görmüş ailesinin duyarlılığını gösteriyordu. Köklü bir aile olmakla birlikte pek dallanıp budaklanmadıkları, soy gelişiminin birkaç istisna dışında doğrusal bir nitelik taşıdığı da dikkate değer bir ayrıntıydı. Konağın karakteriyle sakinlerine biçilen karakterin kusursuz birlikteliğini ve etkileşimlerini düşündüm; anlaşılan mülkün sürekli babadan oğula geçmesiyle konakla ailenin adı bütünleşmişti. “Usher Konağı” yöre halkı tarafından önceleri yalnız mülkü tanımlarken zamanla sakinlerini de tanımlar hale gelmişti.

Çocuksu bir edayla gerçekleştirdiğim dağ gölünden aşağı bakma deneyimi yalnızca başlangıçtaki tarifsiz etkiyi güçlendirmeyi sağlamıştı. Batıl inancımı —onu pekâlâ böyle adlandırabilirim— kabullenip iyice pekiştiriyordum. Kaynağında korku yatan hislerin bu tip akıl dışı nitelikleri vardır. Sudaki yansılardan vazgeçip konağa bakmaya başladığımda zihnimde tuhaf bir fikrin biçimlenmesinin nedeni belki de buydu; bu tuhaf fikri sadece ruhumu daraltan hislerin etkisini açıklayabilmek için dile getiriyorum. Konağın ve tüm arazinin ulvi etkiden bağımsız, çürük ağaçlardan, gri duvarlardan, sessiz gölden yayılan kendine özgü bir atmosferi; amansız, gizemli, donuk, ağır, güç ayırt edilebilir, kurşuni bir buğusu olduğunu hayal etmiştim.

Bir düştten öteye geçmeyecek bu histen kurtulup toparlandıktan sonra konağı dikkatle izlemeye koyuldum. En çarpıcı özelliği çok eski oluşuydu. Geçen yüzyıllar konağın rengini donuklaştırmıştı. Dış yüzeyini bütünüyle yosun bürümüştü ve saçaklardan sarkan yosunlar arapsaçını anımsatıyordu. Yine de konak harap halde değildi. Taşları dökülmemişti, ama bütüncül baktığınızda taşların kusursuz bir biçimde uyumlu olması, tek tek bakıldığında harap oldukları gerçeğini gizleyemiyordu. Bunlar bana yıllar boyu bir mahzende unutulmuş ve rutubetten çürüyen doğramaların bile insanı yanıltabileceğini anımsatıyordu. Köhne bir yapı gibi görünmesine karşın,

dayanıksız olduğuna dair bir işaret yoktu. Belki titiz biri, çatıdan zikzaklarla inip dış yüzeyi kaplayarak gölün bulanık sularında kayıplara karışan çatlağı fark edebilirdi.

Dikkatimi bunlara yoğunlaştırmış bir halde, bir şoseden geçip konağa vardım. Hizmetkârlardan birine atımı teslim edip salonun gotik tarzdaki kemere doğru yürüdüm. Sinsi tavırları olan bir hizmetkâr rehberliğinde sayısız karanlık ve çetrefilli koridordan geçerek arkadaşımın çalışma odasına ulaştım. Bu yürüyüş esnasında gördüklerim baştaki tedirginliğimi kamçıladı. Tavandaki oymalar, duvarları kaplayan kasvetli halılar, abanoz kadar siyah döşemeler, yürürken sürekli şingırdayan, armalı harp ganimetleri ve çocukluğumdan tanıdığım benzer eşyalar içimde tuhaf hisler uyandırdığı için hayrete düşmüştüm. Merdivenlerden birinde aile doktoruna rastladım, hinlik ve şaşkınlık dolu yüz ifadesi aklımı iyice karıştırdı. Ürpertiyle bir şeyler söyleyip uzaklaştı. Hizmetkâr odanın kapısını açıp beni içeri davet etti.

Oda genişti ve yüksek tavanlıydı. Uzun, dar pencereleri siyah zemin-den erişmesi mümkün görünmeyen yükseklikteydiler. Kafesli pencerelerden sızan yetersiz ışık odadaki birkaç eşyayı belirginleştirebiliyor, odanın köşeleri ile kemerli tavanın girintilerini aydınlatmıyordu. Duvarlar iç karartıcı kumaşlarla kaplanmıştı. Oda, konforsuz ve antika eşyalarla tika basa doldurulmuştu. Etrafa saçılan müzik aletleriyle kitaplar bile odaya canlılık katmıyordu. Hüzün dolu bir odada olduğum belliydi. Merhametten, derinlikten yoksun kasvetli ve telafisi olmayan bir atmosfer etrafımı kuşatmıştı.

İçeriye girdiğimde, Usher sere serpe uzandığı divandan kalkıp içtenlikle beni karşıladı. Başta hareketini sahte bir samimiyet, yaşamaktan usanmış bir adamın yapmacıklığı sandım. Fakat yüz ifadesi içtenliğinin kanıtıydı. Oturduk; o sessizliğe gömülürken ben de merhamet ve huşu içinde onu

izledim. Bu kadar kısa sürede Roderick Usher kadar değişen birinin olduğunu sanmıyorum. Bu beti benzi atmış adamın çocukluk arkadaşım olduğuna inanamıyordum. Yüz özellikleri hep olağanüstüydü. Cesedi andıran soluk teni, parlak ve nemli gözleri, ince ve solgun olsa da güzel dudakları, benzerlerinde görülmeyen geniş delikli, ince Yahudi burnu, çıkıntısız, törel güçten yoksun, belirgin çenesi, örümcek ağı misali yumuşacık saçları orantısız şakaklarıyla birleşince, akıldan çıkmayacak bir sima ortaya çıkıyordu. Ancak yüz hatları ve ifadesi öyle dikkat çekici biçimde değişmişti ki arkadaşım ile konuşup konuşmadığımdan kuşkulanıyordum. Soluk teni ve parlak gözleri beni hayrete düşürmüştü, dahası epeyce ürkütmüştü. İpeksi saçlarını ihmal edip dengesizce uzatmıştı; ince saç telleri bağımsızca tepesinde sallanıyordu; ne kadar uğraşsam da arabesk ifadesini insani ölçülerle bağdaştıramadım.

Tavırlarındaki tutarsızlığın, daimi endişesinin ve gerginliğinin sonucu ortaya çıkan hareketlerini örtbas etme amacıyla edindiği gereksiz tutumdan kaynaklandığını anladım. Böyle bir manzarayla karşılaşacağımı tahmin etmiştim, yalnız mektubuna dayanarak değil, çocukluk anılarımda yer eden fiziksel ve ruhsal özelliklerinden de belirgin bir sonuca varmıştım. Capcanlı kişiliği aniden karanlığa gömülürdü. Heyecanı söndüğünde sesi titrek ve çekingen çıkarken, coşkunuğa adım attığında ise ayyaşların veya keşlerin bunaltıcı, tekdüze, yatıştırılmaya çalışılan gırtlaksı ses tonuyla konuşurdu.

Kendisini neden ziyaret etmemi istediğinden, beni görmeyi ne denli arzuladığından, varlığının onu teselli edeceğinden bahsetti. Hastalığı hakkında epeyce konuştu. Önce hastalığının kalıtsal olduğunu ve derdine derman bulunmadığını söylese de, pek yakında etkisini yitirecek basit bir sinir bozukluğu olduğunu iddia etti. Anlattığına göre, hastalığının belirtileri tuhaf hislerden ibaretti. Anlattığı hislerden pek çoğu ilgimi çekti ve beni

fazlasıyla şaşırttı; bunda kuşkusuz seçtiği kelimelerin ve anlatış tarzının da katkısı vardı. Hislerinin zirve noktasında olmasından şikâyetçiydi; yavan gıdalar tüketiyor, kıyafetleri için belirli kumaşları tercih ediyor, çiçek kokuları ruhunu daraltıyor, en zayıf ışık bile gözlerine azap veriyor, yaylı enstrümanların özel seslerinin dışındaki her türlü ses yüreğinde korku uyandırıyordu.

Sıra dışı bir korkuya teslim olduğu belliydi. “Bu gidişle öleceğim, bu divaneliğin kurbanı olacağım. Bu benim sonum olacak. Başıma geleceklerden değil, olası sonuçlarından korkuyorum. Ruhumu daraltan en ufak sıkıntı bile beni dehşete düşürmeye yetiyor. Çekincem karşılaşacağım menfur tehlike değil, onun mutlak etkisi olan dehşet. Sinirlerim harap olmuş bir halde ve çaresizlik içinde KORKU denen zalim hayaletin kollarında çırpındıkça eninde sonunda aklımı ve elbette hayatımı kaybedeceğimi biliyorum,” dedi.

Konuşması boyunca yaptığı imalardan ussal durumunda bir tuhaflik olduğunu sezdim. Yıllardır içinde yaşadığı ve dış dünyaya çıkmasını engelleyen ata yadigârı konağıyla ilgili, burada yinelemeyeceğim tarzda birtakım batıl inançları olduğu aşikârdı; ona göre konağın biçim ve yapısındaki gariplikler ruhunu ele geçirmişti; gri duvarlar, küçük kuleler ve bulanık göl varlığına ait güven duygusunu yerle bir etmişti.

Tereddüdü olsa da, ruhunu daraltan bu sıkıntının kökeninde hayattaki tek akrabası olan, biricik kız kardeşinin acımasız bir hastalık yüzünden ölümün kıyısında olması yatıyordu. “O öldüğünde, biçare bir zavallı olarak köklü Usher ailesinin son ferdi olacağım,” dedi. O konuşurken, kız kardeşi Leydi Madeline odanın bir köşesinden sessizce geçti, varlığını fark etmemişti. Korku ve şaşkınlık dolu hislerle ona baktım, ama bu duygularıma bir anlam veremedim. Uzaklaşan kadını izlerken iyice serseme döndüm. Kapıyı kapattığında, birden kendime gelip meraklı gözlerle arka-

daşıma yöneldim; fakat yüzünü elleriyle kapattığından sadece gözyaşlarının soluk ve dermansız parmaklarının arasından süzüldüğünü görebildim.

Leydi Madeline'in hastalığı, doktorlarının yeteneklerini uzun süredir boşa çıkarmıştı. İlgisizlik, ciddi kilo kaybı, sıklıkla görülen kısmi ve geçici felç durumları hastalığının seyrinde önemli yer tutuyordu. O güne dek hastalığına karşı direnmiş, kendini yatağa mahkûm hissetmemişti; fakat konağa gittiğim günün akşamında arkadaşımın anlattığına göre kendisini harap eden hastalığa daha fazla direnememişti. Kız kardeşini ilk görüşümün son görüşüm olduğu da belliydi, hayattayken onu bir daha görmem mümkün olmayacaktı.

İlerleyen günlerde Leydi Madeline'den söz açmadık; bu süre içinde tüm içtenliğimle arkadaşımın acısını dindirmeye uğraştım. Resim yaptık, kitap okuduk, gitarıyla yaptığı harikulade doğaçlamaları hayallere dalarak dinledim. Ona yakınlığım arttıkça, ruhunun derinliklerini hissettikçe, somut ve soyut her şeye içindeki karanlığı yansıtan hüznünün ne denli derin olduğunu görüp üzüldüm.

Usher Konağı'nın efendisiyle baş başa geçirdiğim saatleri asla unutamam. Yine de kılavuzluk ettiği uğraşların özelliklerinden de bahsedecek değilim. Aşırı ve rahatsızlık verici mükemmeliyetçiliği ateşli bir parıltı yayıyordu. Uzun ve insanı boğan doğaçlamalarını, özgün halinde de güçlü bir dalalet barındıran Von Weber'in⁴⁵ Son Valsi'ni çalışını elemle hatırlıyorum. Zengin ama muğlak hayal gücünü aktardığı ve hissettirdikleriyle –nedensiz de olsa– yüreğime korku salan tabloları şu anda bile gözlerimin önünde canlanıyor; kelimelerin yettiği kadar bunları tarif edebilirim. Basitlikleri ve çıplaklıkları ilk göze çarpan özellikleriydi. Roderick Usher, yeryüzünde düşüncenin resmini yapan yegâne insandı. Aşırı kuruntulu olan arkadaşımın soyutlamaları, içinde bulunduğum koşullarda, hiç de-

45 Carl Maria Friedrich Ernst von Weber (1786–1826): Romantik ekolün en önemli bestecilerinden, Alman şef, piyanist, gitarist.

ğilse bende Füssli'nin⁴⁶ görkemli ama somut düşlerinde bulunamayacak türden hazlar ve korkular uyandırıyordu.

Arkadaşımın soyutlama tutumundan payını almamış bir eserini kelimeler el verdiğince anlatmaya çalışayım. Bu ufak tabloda yüzeyi pürüzsüz, beyaz, alçak duvarları olan uzun, dikdörtgen bir tünelin ya da kemerli bir yeraltı mezarının içi resmedilmişti. Tasarımdaki ikincil ayrıntılar mekânın yerin epeyce altında olduğunu kanıtlıyordu. Uçsuz bucaksız görünen bu geçitte çıkış yeri, ortalığı aydınlatan meşale veya yapay ışık kaynağı bulunmasa da yoğun bir ışık seli resmi baştan sona aydınlatıyordu.

Yaylı enstrümanların özel seslerinin dışında her türlü sesin arkadaşımın yüreğinde korku uyandırdığından bahsetmiştim. Gitarıyla dar alanda sıkışıp kalması müziğine büyüleyici bir hava katıyordu. Fakat ateşli doğaçlamalarındaki mahareti açıklamaya bunlar yetmez. Çılgın hayallerinin notalara ve sıklıkla kafiyeli sözel doğaçlamaların karıştığı sözlere yansımaları, daha önce sözünü ettiğim zihinsel dinginlik ve yoğunluğun sonucuydu. Bu rapsodilerden birinin sözleri aklımda hemen yer etmiş. Belki de onu dinlerken sözlerin gizlediği anlamdan fazla etkilenmişimdir ya da Usher'in şuurunun derinden sarsıldığını ilk kez bu rapsodiyle hissetmemdendir.

I

Cömert meleklerin sakini olduğu

Yemyeşil vademizde

Bir zamanlar güzel ve görkemli bir saray vardı,

İşıl işıl parlayan.

Ve de yükselen

Düşünce'nin hâkimiyetindeki krallıkta.

46 Johann Heinrich Füssli (1741–1825): İsviçreli ressam ve sanat yazarı. Yaşamının çoğunu Birleşik Krallık'ta geçiren ressamın "The Nightmare" (Kâbus) adıyla bilinen tablosu, yüceltilmiş cinsel güdülerin temsilcisi olarak görülmüştür.

*Hiç kanat açmamıştı meleklerin başı
Üzerinde böylesine güzel bir yapının.*

II

*Sarı, ışıltılı, altuni bayraklar
Salınırdı çatısında.
(Kadim zamanlarda olmuştu
bütün bunlar.)
O güzel günde
Kuş tüyüyle bezeli, cansız surlarda
Haylazlık eden ılık rüzgârla
Ulvi bir koku dağılırdı havaya.*

III

*Bu mutlu vadinin gezginleri
İki aydınlık pencereden görürlerdi
Akordu tam bir udun nizamına uyan
Ruhların ahenkle salındığını.
Ve şanına yakışan bir ihtişamla
Otururdu görkemli tahtında
Haşmetli
(Hükümdarları!)*

IV

*İncilerle, yakutlarla süslenmiş
Sarayın harikulade kapısından
Akar, akar, akar, coşardı
Sel olurdu ışıltılı yankılar*

*Benzersiz güzellikteki sesleriyle
Şarkılar söylemekti görevleri
Ve elbette sonsuza dek övmekti
Krallarının zekâsıyla bilgeliğini.*

V

*Ama matem giysilerine bürünen kötülükler
Saldırdılar hükümdarın kutsal sarayına.
(Ah, yasını turalım birlikte bu biçarenin
Ne de olsa göremeyecek doğan güneşi!)
Ve hükümdarın etrafında
Utanıp çiçek açan ihtişam
Kadim zamanlarda kalmış,
Anımsanması zor bir masal şimdi.*

VI

*Ve artık bu vadinin gezginleri
Kızıl ışığın aydınlattığı pencereden
Dev siluetlerin mücadelesini görürler,
Ahenksiz bir melodi çalınır kulaklarına.
Soluk renkli kapılardan
İğrenç bir kalabalık akarken sonsuzluğa,
Hızla akan bir nehir misali
Gülmeden, yalnız kahkahalarla.*

Bu baladdan doğan çağrışımların ikimizde de düşünceler silsilesi yarattığını ve böylelikle Usher'in açıkladığı bir düşüncesini hatırlıyorum; bundan bahsetmemin esas nedeni fikrin özgünlüğünden ziyade (çünkü

başkaları da bu fikri benimsemişti⁴⁷) Usher'in inatla bu fikri savunmasıdır. Usher'e göre, bitkilerin duyguları vardı. Fakat arkadaşımın karmakarışık hayal dünyası bu fikri daha da geliştirmiş, cansız varlıklara da bu özelliği atfetmişti. Bu fikre olan sadakatini nasıl anlatabileceğimi bilemiyorum. Elbette bu inancı ata yadigârı konağının gri taşlarından kaynaklanmıştı. Bu taşların nasıl dizildiği, düzenlendiği, üzerlerinde büyüyen mantarların, etrafında çürüyen ağaçların, dingin göldeki yansımaların, her şeyin ötesinde bu görünümün nasıl olup da yüzyıllardır ayakta kaldığının kanıtıydı konağın hissiyatı. Kanıt –hissiyatın kanıtı– (işte tam burada ürperdim) suyun ve duvarların üstünde kuşkusuz özel bir atmosferin yoğunlaşmasıydı. Bunun sonucu ise, asırlardır atalarının karşı koyamadığı, kendisine de şu anki kişiliğini veren tacizkâr ve dehşetengiz yazgıda yatıyordu. Bu tip fikirler yoruma açık değildir, dolayısıyla ben de yorumlamaya kalkışmayacağım.

Arkadaşımın fikir dünyasını yıllar boyu biçimlendirmede başat rolü üstlenen kitaplar tahmin edebileceğiniz üzere hayal dünyasıyla örtüşüyordu. Gresset'in *Vervet et Chartreuse*'ünü, Machiavelli'nin *Belphegor*'unu, Swedenborg'un *Cennet ve Cehennem*'ini, Holberg'in, Nicholas Klimm'in *Yeraltına Yolculuğu*'nu, Robert Flud'in, Jean D'Indaginé'in, De la Chambre'ın *El Falı*'nı, Tieck'in *Mavi Açıklığa Seyahat*'ini, Campenella'nın *Güneş Ülkesi*'ni birlikte okuduk. Dominik rahip Gironne'un Directorium Inquisitorum adlı sekiz yapraklık kitapçığı ise favorimizdi. Pomponius Mela'nın *Afrikalı Satirler* ve *OEgipans* başlıklı bölümlerinde ise Usher saatler boyu hayallere daldardı. Fakat eskiden bilinmeyen bir kiliseye ait olan, dört yapraklı, gotik karakterli, benzersiz ve sıra dışı bir kitabı, kilise meclisine göre ölülerin gece nöbeti kurallarını anlatan *Vigiliae Mortuorum Secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae*'ı okudukça mest oluyordu.

47 Watson, Dr. Percival, Spallanzani ve özellikle de Landaff başpiskoposu. - Chemical Essays, 5. Cilt. -Poe.

Bir akşam, birdenbire, Leydi Madeline'in öldüğünü, cesedi gömmeden önce iki haftalığına yapının temel duvarları arasındaki mahzende bekleteceğini söyleyince, bu eserdeki ve kuruntulu arkadaşımın üzerindeki yabani etkiyi düşünmeden edemedim. Yine de bu tuhaf tutumun nedenlerini sorgulamak bana düşmezdi. Dediğine göre, ölen kız kardeşinin olağandışı hastalığı, doktorların ısrarcı ve uygunsuz soruları, aile mezarlığının uzakta olsa da göz önünde bulunması gibi nedenler bu kararı vermesinde etkili olmuştu. Konağa ilk geldiğimde merdivenlerde rastladığım adamın tekinsiz ifadesini anımsayınca, normal olmasa bile zararsız sayılabilecek bu duruma karşı çıkmanın anlamsız olacağını düşündüm.

Bu geçici mezarın düzenlenmesinde Usher'e bizzat yardımcı oldum. Cesedi içine koyduğumuz tabutu birlikte taşıdık. Kaldığım odanın tam altında, yeraltının derinliklerinde bulunan havasız mahzene yıllar boyu girilmediğinden, meşalelerimiz doğru düzgün yanmadı, bu yüzden biz de etrafı dikkatle inceleyemedik. Feodal dönemde zindan, daha sonra da barut deposu olarak kullanıldığı belliydi; çünkü zeminin bir kısmı ile mahzene inen kemerli yolun tamamı bakır kaplamaydı. Demir kapı da olduğu gibi korunmuştu. Menteşeleri hareketlenince, dev kapı tuhaf gıcırıltılar çıkardı.

Bizi kederlendiren yükümüzü korku dolu bu yere yerleştirip tabutun henüz vidalanmamış kapağını hafifçe kaldırdık ve içindeki cesede baktık. O an ilk defa iki kardeş arasındaki benzerliği fark ettim. Usher zihnimden geçenleri anlamışçasına mırıldanmaya başladı; dediğine göre ikiz kardeşlerdi ve tarifsiz bir sevgi bağıyla birbirlerine bağlıydılar. Fakat cesede daha fazla bakamadık, çünkü bu yüreklerimize korku salıyordu. Leydi Madeline'i genç yaşta toprağa gönderen hastalığı, felç içeren tüm rahatsızlıklarda olduğu gibi onun da yüzünde ve göğsünde müstehzi bir kızarıklık, dudaklarında da cesedi daha da korkunç gösteren şüphe dolu bir gülümseme

bırakmıştı. Tabutu vidaladıktan ve demir kapıyı güçbela kapattıktan sonra üst kattaki daha az kasvetli odalara doğru ilerledik.

Matem yüklü birkaç günün ardından arkadaşımın psikolojik rahatsızlığı somut bir biçimde değişti. Alışıldık davranışları kaybolup gitmişti. İşlerini boşluyor ya da hepten unutuyordu. Aceleci, değişken ve amaçsız adımlarla bir odadan diğerine savruluyordu. Teninin solgunluğu iyice artmış, gözlerindeki canlılık kaybolmaya yüz tutmuştu. Sesi eskiden olduğu gibi derinden gelmiyordu, büyük bir korku hissediyormuşçasına titrek bir tonda konuşuyordu. Her daim sıkıntılı olan arkadaşımın büyük bir sorunla mücadele ettiğini, bunu bana anlatmak için fırsat kolladığını düşündüm çoğu zaman. Saatler boyu boş gözlerle bakındığını gördüğümde ise davranışlarının deli saçması olduğunu düşünmekten kendimi alamadım. Bu durumunun beni korkutması, dahası hissettiği korkunun bana da nüfuz etmesi çok doğaldı. Onun olağandışı ve çarpıcı batıl inançlarına kendimi teslim etmeye başladığımı farkındaydım.

Leydi Madeline'in cesedini mahzene indirdikten sekiz veya dokuz gün sonra, gece vakti geç saatte odama döndüğümde bu tür hisler ruhumu sardı. Saatler ilerlese de uyuyamıyordum. Ruhumu daraltan hislerden mantığımı kullanarak kurtulmaya çalıştım. Odadaki iç karartıcı eşyaların, fırtına nedeniyle duvarlarda salınan, yatağın üstünde hışırdayan kasvetli perdelerin etkisinde kaldığımı tekrarlayıp durdum. Buna inanmak istesem de bir türlü başaramadım. Sonunda ruhumu daraltan sıkıntıya karşı daha fazla direnemedim; böylelikle nedensiz bir kaygı, dehşet bir kâbus yüreğimi sahiplendi. Soluk soluğa doğruldum, nedensiz ve içgüdüsel bir tavırla karanlığa odaklanıp fırtınanın hafiflediği anlarda yükselen belirsiz seslere kulak kabarttım. Açıklaması ve dayanması zor olan bu korku yüzünden uyuyamayacağımı anlayıp çarçabuk giyindim ve odada çaresizce volta atmaya başladım.

Bir süre odada aşağı yukarı gezindikten sonra yandaki merdivenden gelen ayak seslerini işittim. Usher'di. Derken kapımı usulca çaldı ve elinde bir lambayla içeri girdi. Yüzü her zamanki gibi bembeyazdı, ama gözleri ıslıl ıslıl parlıyor, *isterik* bir coşkunluğu zor zapt ediyordu. Onu görmek beni korkutsa da, yüreğime saldığı dehşet bile onca zamandır süren yalnızlığımdan daha iyiydi, hatta gelişi beni sevindirdi diyebilirim.

Kısa bir süre etrafına göz gezdirip “Görmedin mi onu?” diye sordu birdenbire. “Görmedin demek! Yakında göreceksin!” Lambasını dikkatle gizledi ve fırtınayı umursamadan pencerelerden birini ardına dek açtı.

Şiddetli fırtına odaya girip ayaklarımızı yerden kesti. Fırtınaya rağmen gece eşsiz güzellikteydi. Fırtına sürekli yön değiştirdiğinden yakınlarda bir kasırga kopacağı belliydi; konağın kulelerine degecekmişçesine alçalan kara bulutların yoğunluğu bile birbirlerine hızla yaklaştıklarını algılamamızı önleyemiyordu. Bulutların aşırı yoğun olması görüş alanımızı etkilemiyor, ay veya yıldızların parlaklığını örtüyordu, üstelik şimşek de çakmıyordu; tüm bunlara rağmen tepemizde birleşen dev bulutların alt kısımları ve çevremizdeki nesneler konağı bütünüyle kuşatan ve cılız ışıltısı fark edilebilen yapay bir gaz katmanıyla parlıyordu.

“Hayır, bakma! Bakmamalısın!” dedim titreyerek ve Usher'i usulca pencerenin önünden çekip bir sandalyeye oturttum. “Zihnini bulandıran bu şeyler sadece elektriksel olgulara ilişkin ya da göl kaynaklı zehirli atmosfere. Haydi, pencereyi kapatalım! Buz gibi hava sana yaramaz. Bak, en sevdiğin romanlardan biri! Ben okuyayım, sen dinle; bu berbat geceyi birlikte gündüze çevirelim.”

Sör Launcelot Canning'in “Deli Trist”ini okumaya niyetlenmişim, ama Usher'in en sevdiği kitaplardan biri olduğunu söylerken ciddiyetten uzak üzücü bir şaka yapmışım; çünkü arkadaşımın yüce idealleri kitabın incelikten ve imgelemden yoksun laf kalabalığıyla örtüşmezdi. Fakat gö-

zümeye çarpan ilk kitaptı; okuyacağım deli saçmasının vesveseli dostumu bir nebze olsun sakinleştireceğini düşünüyordum, ne de olsa ruhsal bozukluğun tarihi benzer aykırılıklarla doludur. Okuduklarıma tüm dikkatini vererek beni dinlemesine ya da dinliyormuş gibi görünmesine bakıp değer biçseydim, planımı başarıyla taçlandırdığım için kendimi tebrik ederdim.

Trist'in kahramanı Ethelred'in kimsesiz adamın evine hoşgörü bekleyerek girmeyi beceremeyince cebren ve hileyle girmeye karar verdiği bölüme başlamak üzereydim. Hikâyenin şu şekilde devam ettiğini hatırlarsınız:

“Doğuştan cesur olan ve içtiği şarabın tesiriyle daha da iddialı hale gelen Ethelred, laftan anlamayan, bu fesat adam için daha fazla vakit harcamaya karar vermişti; omuzlarına düşen yağmur damllarını fark edince yaklaşan fırtınadan da çekinerek gürzüyle kapıya şiddetli darbeler indirdi, eldivenli elinin sığabileceği bir delik açıp kapının tahtalarını sökmeye girişti; öylesine muazzam bir hırsla bu işi yaptı ki tahta parçalarının hışırtıları ormanı baştan sona akustik seslerle doldurdu.”

Son cümleyi okumayı bitirdiğimde, bir an duraksadım, çünkü (sonradan hayal gücümün bana oyun oynadığını anlasam da) uzaklardan Sör Launcelot'un tanımladığı türden ama çok daha boğuk sesler işittim. Kuşkusuz rastlantısal bir durumdu; pencere kanatlarının tıkırtılarıyla anbean şiddetlenen fırtınanın yarattığı sesler arasında bu tip belirgin bir sesi işitemem, dolayısıyla bundan rahatsızlık duymam mümkün değildi. Okumaya devam ettim:

“Ama cesur ve yetenekli Ethereld içeriye daldığında aradığı adamı bulamayınca fena halde öfkelenip şaşırdı; çünkü kimsesiz herifin yerine pul-lu derisiyle etrafa korku saçan, ağzından alevler çıkaran bir ejderhanın gümüş kaplama döşemenin üzerine kurulmuş bir halde teyakkuzda olduğunu gördü. Duvardaki piriñç kalkanın üstündeki şu yazı parıl parıl parlıyordu:

Buraya giren zafer kazanmıştır;

Bu kalkan ejderhayı öldürenin hakkıdır.

Ve Ethereld hiç düşünmeden elindeki güzü ejderhanın kafasına indirdi; son nefesini verirken ejderha öylesine dehşetengiz ve şiddetli bir şekilde feryat etti ki daha önce benzerini hiç duymadığı bu çılgılık yüzünden Ethereld hemen kulaklarını elleriyle kapadı.”

Bu kez hayretler içinde duraksadım. Çünkü yönünü belirleyemesem de, uzaklardan gelen ve uzun süre devam eden boğuk ve tiz bir ses, canavarın feryadıyla benzeşen, dahası imgelemimde yer eden sıra dışı bir haykırış ya da uğultu işittim.

Bu ikinci ve son derece tuhaf rastlantı nedeniyle korku ve şaşkınlıkla dolu karmaşık hisler ruhumu daraltsa da, arkadaşımın hassas sinirlerini gerecek herhangi bir şey söylemeye çekinerek soğukkanlılığımı korudum. Tuhaf sesleri onun da işitip işitmediğini bilmiyordum, ama yüz ifadesi ve tavırları garipti. Sandalyesini karşımdan uzaklaşacak şekilde çekip odanın kapısını hedef almış, mırıldanır gibi kendi kendine konuşmaya başlamıştı. Başı göğsüne düşmüştü ama uyumuyordu, çünkü yandan baktığımda gözlerini kocaman açmış ve bir noktaya sabitlemiş olduğunu gördüm. Hareketleri de bunu doğruluyor, gövdesi hafifçe sağa sola salınıyordu. Kaşla göz arasında bunları fark edip kaldığım yerden okumaya devam ettim:

“Ve ejderha tehlikesini cesurca atlatan Ethereld, pirinç kalkanın üstünde yazan efsunun kalktığını düşünerek önündeki leşi kenara çekip kalkana yöneldi ve gümüş kaplamalı zeminde emin adımlarla yürüdü; fakat o daha duvara dokunamadan kalkan düşüp yuvarlanarak gümüş kaplama üzerinde korkunç ve muazzam bir gürültü çıkardı.”

Cümlelerime noktayı koyar koymaz, pirinçten bir kalkan gümüş kaplama zemine gerçekten düşmüş gibi boğuk, tiz metalik bir ses işittim. Si-

nirlerim altüst olmuştu, ayağa kalktım ama Usher hiçbir şey olmamış gibi oturduğu yerde sallanıp duruyordu. Ona doğru koştum. Taşlaşmış gibiydi, gözünü bir yere sabitlemiş öylece bakıyordu. Elimle omzuna dokundugumda bedeni tamamen titremeye başladı; dudaklarına hastalıklı bir gülümseme yapıştı ve yanında değilmişim gibi davranarak kısık sesle anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı:

“Duyuyorum elbette. Evet, duyuyorum. Daha önce de duydum. Kaç zamandır duyuyorum hem de; dakikalardır, saatlerdir, günlerdir... Cesaretimi toplayamadım bir türlü, anlatamadım sana! *Diri diri mezara koyduk onu!* Hislerim fazlasıyla kuvvetli, sana söylemiştim. Tabuttan yükselen cılız sesini duydum, günlerdir söylemek istiyorum, ama *cesaret edemedim!* Bu gece okuduğun Ethelred, kapının kırılması, ejderhanın feryadı, kalkanın yuvarlanması... Bunlar hep hikâye. Gerçek olan tabutun parçalanması, demir kapının menteşelerinin gıcırtısı ve elbette kemerli geçitten çıkma telaşı! Nereye sığınayım ben? Yakında burada olacak. Düşüncesiz davrandığım için beni cezalandıracak. Merdivendeki ayak seslerini sen de duydun! Kalbin nasıl da deli gibi çarpıyor, bak! Ahmak!” Ansızın ayağa kalktı ve birazdan ruhunu teslim edecekmiş gibi bir tavırla bağırmaya başladı: “Ahmak! Şu anda kapının ardında duruyor kardeşim!”

Sözlerinin insanı aşan, efsunlu enerjisiyle, Usher’in işaret ettiği devasa antika kapının ağır abanoz kanatları yavaşça açıldı. Kapıyı rüzgâr açmış olmalıydı, ama Leydi Madeline kefene sarılmış bir halde karşımızda duruyordu. Kefeni kana bulanmıştı, zayıf bedeni giriştiği zorlu mücadelenin kanıtlarıyla doluydu. Bir süre tir tir titreyerek kapının önünde salındı, sonra zayıf, tiz bir feryat koparıp kardeşinin üstüne yığıldı: Leydi can çekişirken Usher de korkularının kurbanı oldu ve ruhunu oracıkta teslim etti.

Kendimi odadan ve elbette konaktan dışarı attım. Eski patikada canlı-
raş bir halde koştururken fırtına hiddetini koruyordu. Aniden yolum ay-

dındı; bu beklenmedik ışığın kaynağını merak ettim, çünkü arkamda bıraktığım tek şey konaktı. Dönüp baktığımda, daha önce bahsettiğim belirsizlikten çıkıp zikzaklar çizerek yapının çatısından aşağı inen ve giderek genişleyen çatlaktan kıvıll renkli bir dolunayın yükseldiğini gördüm. Çatlak genişlemeye devam ederken, fırtına iyice şiddetlenip etrafı toza dumana buladı; derken ay bütünüyle yükseldi ve sağlamlığından şüphe edilmeyecek duvarların ani çöküşü başımı döndürdü; binlerce çağlayanın coşkun sesi aynı anda yükselmiş gibiydi ve ayaklarımın dibinde serili olan kasvetli dağ gölünün karanlık suları Usher Konağı'ndan kalanları usulca içine çekti.

ANAFORA DÜŞÜŞ

*Tanrı'nın Doğa'ya yönelik tutumu, İlahi Takdir'de olduğu gibi,
bizimkinden farklıdır; biçimlendirdiğimiz örnekler O'nun
Democritus'un kuyusundan daha derin olan engin,
hikmetli ve esrarengiz eserleriyle benzerlik göstermez.*

Joseph Glanville

En yüce, en sarp kayalığın zirvesindeydik artık. İhtiyar konuşamayacak kadar yorgun olduğundan birkaç dakika boyunca tek kelime etmedi.

Sonunda “Kısa bir süre öncesine kadar sana bu yolda küçük oğlumun zindeliğiyle rehberlik edebilirdim; fakat üç yıl önce hiç kimsenin başına gelmemiş, geldiyse de sağ kalamadığı için bilinmemiş öyle bir olaya göğüs gerdim ki o altı saat boyunca yaşadığım korku beni fiziksel ve ruhsal açıdan çökertti. Çok yaşlı olduğumu düşünüyorsun, ama değilim. Bir günden az zamanda kömür karası saçlarım ağardı, bedenim güçten düştü ve sinirlerim boşandı; şimdi azıcık güç harcasam tir tir titriyorum, bir karaltı görsem yüreğim ağzıma geliyor. Biliyor musun, bu küçük kayalıktan aşağı başım dönmeden bakamıyorum.”

Bedeninin büyük kısmını umarsızca aşağı sarkıttığı, kaygan kenarına dayadığı dirseği yardımıyla düşmekten son anda kurtulduğu, yaklaşık beş

yüz altı yüz metre yükseklikteki bu “küçük kayalık”, parlak siyah kayalar boyunca derin bir uçurum şeklinde uzanıyordu. Kenarına beş altı metreden fazla yaklaşmam için hiçbir şey aklıma çelemezdi. İşin aslı yol arkadaşımın riskli duruşu beni fazlasıyla heyecanlandığından, hiddetli rüzgâr sebebiyle dağın temellerinin bile tehlikede olduğunu beyhude düşünmemeye çalışarak, uzunlamasına yere serilip gökyüzüne bile bakmaya cüret edemeden etrafımdaki çalı çırpıya sımsıkı tutundum.

“Evhamlanmayı bırakmalısın artık,” dedi. “Çünkü az evvel bahsettiğim olayın yaşandığı yer en iyi buradan görünüyor, bu yüzden seni tepeye çıkardım, böylelikle ben olanları anlatırken sen anlattıklarımı gözünün önünde canlandırabileceksin.”

Kendine özgü üslubuyla konuşmaya devam etti. “Şu an Norveç kıyılarında, altmış sekizinci enlemde, Nortland şehrinde ve can sıkıcı Lofoden bölgesindeyiz. Zirvesinde oturduğumuz bu dağın adı ‘Bulutlu’ Helsegen’dir. Haydi, biraz doğru; başın dönerse çalılara tutun, şimdi şu puslu kuşağın ardına, denize bak.”

Başım dönerek baktım ve zifiri sularını izlerken Nübyeli araştırmacının *Mare Tenebrarum*’da bahsettiklerini anımsadım. İnsan bundan daha dokunaklı, daha ıssız bir manzarayı hayal dünyasında bile canlandıramaz. Sağlı sollu uzanan kapkara kayalıkların insanı bunaltan, dehşetengiz görüntüsü durmadan inleyip acı çığlıklar atarak zirveye ulaşan beyaz köpüklü dalgalarla belirginleşiyordu. Üzerinde bulunduğumuz burnun karşısında, yaklaşık sekiz on kilometre açıkta, küçük, kasvetli bir ada bulunuyordu; işin aslı adanın kendisi görünmüyor, kabarıp kıyılarına çarpan iri dalgalar konumunu belli ediyordu. Bu adadan üç kilometre daha yakında, ondan daha küçük, kapkara kayalıklarla çevrelenmiş, kasvetli bir ada daha vardı.

Daha uzakta olan adayla kıyı şeridi arasındaki görüntüde bir sıra dışılık göze çarpıyordu. Şiddetli fırtına denizden karaya doğru eserken açıklarda-

ki iki direkli yelkenli çift serenli yan yelkenini açmış suya dalıp dalıp çıkıyordu. Halbuki her yöne yayılan hızlı ama düzensiz dalgalanmalar dışında belirgin bir kabarma gerçekleşmiyordu. Sadece kayalıkların yakınında somut bir köpüklenme görülüyordu.

“Uzaktaki ada, Norveç Vurrgh’udur,” diye konuşmasını sürdürdü ihtiyar. “Ortadaki Moskoe’dur. Yaklaşık iki metre uzaktaki Ambaaren’dur. Şunlar Islesen, Hotholm, Keildhelm, Suarven ve Buckholm’dur. Moskoe ile Vurrgh arasında ise Otterholm, Flimen, Sandflesen ve Stockholm var. Bunlar adaların gerçek isimleri ama neden hepsine tek tek isim verdiklerini ikimiz de bilemeyiz. Bir şey duyuyor musun? Suda bir değişim görüyor musun?”

Yaklaşık on dakikadır zirvesinde oturduğumuz Helseggen’e Lofoden’in iç kısımlarından çıktığımız için dağın en yüksek noktasına varana dek denizi görmemiştik. İhtiyar konuşurken, Amerikan kırlarında koşturan bufalo sürüsününkini andıran ve gitgide yükselen bir ses duydum; tam o anda denizcilerin tabiriyle türbülanslı suların niteliğinde hızlı bir değişim yaşandığını, doğu yönünde bir akıntı oluştuğunu fark ettim. Akıntı birdenbire hızlandı. Anbean hızı ve pervasız taşkınlığı arttı. Beş dakika içinde Vurrgh’a uzanan deniz zapt olunmaz bir öfkeye teslim oldu; ama esas kıyamet Moskoe ile kıyı arasında kopuyordu. Zıt yönlerden gelip kesişen binlerce akıntı aniden kabarıp patlıyor, ısılk çalarmışçasına sesler çıkarıp devasa anafolar oluşturuyor, yüksek bir yerden dökülüyormuşçasına hızını artırıp doğu yönünde ilerliyordu.

Kısa süre sonra görüntü büsbütün değişti. Deniz yüzeyi düzleşip anafolar gözden kaybolurken, devasa köpük yolları su yüzüne çıktı. Bu köpük yolları açıklarda birleşerek önceki anafoların dönme hareketlerini yineleyip hızla daha büyük bir anaforu oluşturmaya başladılar. Derken çapı yaklaşık bir kilometre olan ve çevresi geniş, parlak bir kuşakla sınırlanan

bir anafor oluştu; fakat bu kuşak yaklaşık kırk beş derecelik açıyla göğe yükselen, pürüzsüz, parlak, zifiri bir su duvarının hızla dönmesiyle biçimlenen o korkunç huninin içine katıyen karışmıyor, kudretli Niagara Şelalesi'nin bile ıstırabını ezip geçen çığlık ve kükreyiş karışımı bir gürültü çıkarıyordu.

Dağ temelinden sarsılıp kayalar hızla sallanınca yere kapaklanıp öfke ve dehşet içinde çalılıklara tutundum.

“Bu, büyük Norveç Anaforu'ndan başka bir şey olamaz,” dedim ihtiyara.

“Evet, öyle diyenler var, biz Norveçliler ona ortadaki Moskoe Adası'ndan ötürü Moskoe-ström deriz.”

Bu anafor üzerine yazılıp çizilenler az önceki deneyime beni hazırlamamıştı. Bu konuda yazılanların en detaylısı olan Jonas Ramus'un raporu, bu manzaranın kusursuzluğunu ama aynı zamanda korkunçluğunu, dahası izleyeni afallatan hoyratlığını ve emsalsizliğini ifade etmeye yetmez. Yazarın anaforu nereden ve ne zaman izlediği hakkında fikir yürütemiyorum, ama Helseggen'in zirvesindeyken ya da fırtına esnasında izlemediğinden adım gibi eminim. Gerçek manzaranın hakkını teslim edemese de betimlemelerinin bir kısmı dikkate değer.

“Lofoden ve Moskoe Adası arasında, suyun derinliği altmış beş ile yetmiş üç metre arasında değişir; öte yandan Ver (Vurrgh) Adası'na yaklaştıkça derinlik öyle azalır ki yelkenliler en dingin havada bile kayalıklara çarpıp parçalanma tehlikesini göze almadan buradan geçemez. Sular kopardığında Lofoden ile Moskoe arasındaki akıntı ivme kazanır. En korkunç şelalelerin çağıldaması bile deniz çekilirken duyulan kükremeden çok daha hafiftir; bu ses fersah fersah öteden duyulabilir. Anaforlar aşırı derin olduğundan çekim alanlarına giren yelkenlinin dibe çekildikten sonra paramparça olmaması imkânsızdır; yelkenliden geriye kalanlar sular

dindiğinde yukarı çıkar. Sular ancak gelgit zamanlarında ve dingin havalarda durulur. Bu da topu topu on beş dakika sürer, sonra sular yeniden hiddetlenmeye başlar. Akıntının en şiddetli olduğu anda, fırtınanın şiddeti de sularla yarışıyorsa, bir Norveç milinden fazla yaklaşmak risklidir. Tedbirsiz davranan botlar, yatlar ve gemiler anaför tarafından yutuluverirler. Kimi zaman akıntıya yaklaşp çekimine direnemeyen balinalar bile anafora kapılır, kurtulmak için çabalarken kopardıkları yaygarayı tarif etmek mümkün değildir. Bir defasında Lofoden'den Moskoe'ye yüzmeye niyetlenen bir ayı da aynı sona ulaştı; haykırışları kıyidan bile duyuldu. Dev çam ve köknar ağaçları akıntıya kapıldıklarında suyun üstüne paramparça bir halde, üstlerini kıl sarmışçasına püskül püskül çıkarlar. Bu da elbette deniz dibindeki sivri kayaların varlığını ispatlar. Her altı saatte bir oluşan gelgit bu akıntıya düzen verir. 1645'te, Sexagesima pazarının⁴⁸ sabahında deniz öylesine hiddetlenmişti ki kıyıya yakın evler bile yıkılmıştı.”

Anafora yakın bölgede suyun derinliğinin nasıl ölçülebildiğini anlayamıyordum. Ramus'un bahsettiği “yetmiş üç metre” Moskoe ya da Lofoden'e yakın bölgenin derinliği olmalıydı. Moskoe-ström'in merkezi derinliğinin ölçülemez olduğunu anlamak için Helseggen'in zirvesinden atılan tek bir bakış bile yeterlidir. Zirveden aşağıdaki uluyan Phlegethon'a⁴⁹ bakarken sözünün eri Jonas Ramus'un ayılar ve balinalarla ilgili anlattıklarının basitliğini düşününce kendimi tutamayıp gülümsedim; çünkü anaförün çekimine kapılan en büyük gemi bile fırtınada savrulan tüy misali o ölümcül akıntı sebebiyle muhakkak dibi boylandı.

İlk okuduğumda çoğunu mantıklı bulduğum açıklamaları şimdi büyük ölçüde yetersiz görüyordum. Yaygın kaniya göre, bu ve Faroe Adası'na yakın diğer üç anaför “gelgit esnasında yükselip alçalan dalgaların kaya-

48 Paskalya perhizinden önceki ikinci pazar.

49 Yunan mitolojisinde, yeraltı dünyasının cehennem bölgesindeki Stiks, Lethe, Cocytus ve Acheron'la birlikte beş nehrinden biri.

lıklara çarpmasından sonra şelale misali dökülmesiyle oluşur; suyun yükselmesiyle doğru orantıda artan mesafenin sonucu olarak muazzam çekim gücü olan anaforlar ortaya çıkar.” Bunlar Britannica Ansiklopedisi’nde yazanlar. Kircher⁵⁰ ve dostları anaforun ortasından dünyayı delen ve çok uzak bir bölgede açığa çıkan bir tür cehennem bulunduğuna, bu çıkış noktasının da Botni Körfezi⁵¹ olduğuna inandılar. Zırvaladıklarını düşünmüş olsam da, anafora bakarken oldukça inandırıcı bulduğum bu tespitten yol arkadaşım bahsettiğimde kendisinin böyle düşünmediğini; ancak Norveçlilerin genelde bu görüşü akla yatkın bulduğunu söylediğinde hayrete düştüm. İlk görüşü ise anlayamadığını itiraf etti, ben de onunla hemfikir dim, zira kâğıt üzerinde kuşku uyandırmasa da anaforun kükreyişi karşısında anlaşılmaz, hatta zırva görünüyor.

“Anaforu yakından gördün,” dedi ihtiyar. “Şimdi gürültüden uzaklaşmak için kayalığın rüzgâr altı tarafına sürünerek gidelim de sana bir hikâye anlatayım; o zaman Moskoe-ström’e ilişkin bilgilerimden kuşku duymazsın.”

Söylediği yere gittik ve konuşmaya başladı.

“İki erkek kardeşimle birlikte uskuna donanımlı⁵² yetmiş tonluk bir tekneyle balıkçılık yapardım. Moskoe’nin ardında, Vurrgh yakınlarında ava çıkardık. Yeterince cesursan, anafor bölgeleri balık avı için ideal yerlerdir, yine de Lofoden’den adalara balık avlamaya sadece üçümüz giderdik. Balıkçılar genelde güneyde tehlikeye atılmadan avlanırlar. Fakat kayalıkların arası balık miktarı ve cinsi açısından oldukça zengindir; tedbiri elden bırakmayan bir teknenin haftalık avı çoğunlukla bizim günlük avımıza denk gelirdi. İşin aslı bu rulet oyununda gözü karaydık; emeğimiz ve cesaretimiz de sermayemizdi.

50 1601–1680 arasında yaşamış, Alman yazıbilimci.

51 Baltık Denizi’nin kuzeyinde, İsveç ve Finlandiya arasında yer alan körfez.

52 Pruva یرهği kabasorta armalı, grandi direği sübye armalı, iki direkli yelkenli tekne veya gemi.

Teknemizi kıyıdan sekiz kilometre kadar ilerideki bir koyda bırakır, havanın dingin olduğu on beş dakikalık süre içinde Moskoe-ström'ün büyük kanalından geçerek anaforun gücünün azaldığı bölgelerde, Otterholm ya da Sandflesen yakınlarında demirlerdik. Deniz tekrar sakinleşene dek burada bekleyip yola koyulurduk. Yolun ortasındaiken kesilmeyeceğinden emin olduğumuz, bizi destekleyecek rüzgâr olmadan katiyen ava çıkmazdık, zaten bu hususta da nadiren yanılırdık. Altı yıl içerisinde sadece iki kez havanın durgunluğu sebebiyle demirlediğimiz yerde geceyi geçirmek zorunda kaldık ki bu alışık olduğumuz bir şey değildi. Bir kez de avlanacağımız bölgeye varır varmaz başlayan fırtınanın cesaretimizi kıracak denli denizi kabartmasından dolayı yaklaşık bir hafta süreyle olduğumuz yerde beklemek durumunda kalmış, açlıktan öleceğimizi düşünmeye başlamıştık. Anaforlar bizi oradan oraya savurmuş, çapamızı sürüklemeye başlamıştı; ama şansımız yaver gitti ve açık denizde kaybolmak yerine çok sayıdaki zıt akıntılardan birine girip Flimen Adası'nın kuytu bölgesine ulaştık.

Sana 'orada' karşılaştığımız sıkıntıların zerresini anlatamam –hava dinginken bile amansız bir yerdir– Moskoe-ström kanalından hep sağ salım geçtik ama suların durulmasının bir dakika öncesinde veya sonrasında yüreğim ağzıma gelirdi. Kimi zaman yola çıkarken rüzgârın beklediğimiz kadar şiddetli esmemesi akıntının teknemizin idaresini güçleştirmesine yol açtığından gerektiğinden yavaş ilerlerdik. Ağabeyimin on sekiz yaşında bir oğlu vardı. Benim de güçlü kuvvetli iki oğlum var. Böyle zamanlarda, bu gençler balık avlamadan tut da kürek çekmeye kadar pek çok iş yapabilirdi, fakat kendimizi boş vermiş olsak da oğullarımızı riske atmayı aklımızın ucundan dahi geçiremezdik. Ne de olsa oynadığımız oyun fazlasıyla tehlikeliydi.

Birkaç gün sonra sana anlatacağım olayların üstünden üç yıl geçmiş olacak. 18-- yılı, tam da 10 Temmuz tarihiydi. Yöre sakinleri bu tarihi asla

unutamayacaklar; çünkü o gün tarihin en dehşet verici kasırgası gökkub-beden kopup gelmişti. Sabah vakti, hatta ikindiye dek güneş parıldadığı ve güneybatıdan hafif bir rüzgâr estiği için aramızdaki en deneyimli denizciler bile olabilecekleri sezememişti.

İki erkek kardeşim ve ben ikindi vakti saat iki sularında adalara gidip tekneyi tıka basa dolduracak kadar balık avlamıştık; o gün hiç olmadığı kadar avımız rast gitmişti. Benim saatime göre tam yedide dönüş yolunu tuttuk, Ström'ün saat sekiz gibi dineceğini biliyorduk.

Sancak tarafından esen serin rüzgâr eşliğinde yola çıktık; ortada bizi kaygılandırarak bir sebep olmadığından başımıza bir iş geleceğini hiç düşünmedik. Derken Helseggen'den esen tuhaf bir rüzgârla afalladık; benzeri bir durumla daha önce karşılaşmadığımız için içimi sebepsiz bir sıkıntı kapladı. Rüzgâra göre teknemizi çevirdik ama anafolar ilerlememize müsaade etmedi; dönüp tekrar demirlemeyi önerecektim ki birden ufkun akıl almaz bir hızla yükselen kızıl renkli olağandışı bir bulutla kaplandığını fark ettik.

Bu arada esinti geçti ve sağa sola sürüklenmeye başladık. Fırtınanın üstümüze çökmesi için bir, göğün bütünüyle kararması için iki dakika yetmişti, artık tekne de göz gözü görmüyordu.

İşin aslı öyle bir kasırgayı tarif etmek ahmaklık olur. En deneyimli Norveçli denizci bile böyle bir şeye şahit olmamıştır. Kasırga üstümüze çökmeden önce yelkenleri indirmemize rağmen daha ilk esintiyle teknenin iki direği de testereyle kesilmişçesine düşüp dibi boyladı –grandi direğine düşmemek için kendini bağlayan kardeşimi de yanında götürdü.

Teknemiz suyun üstünde süzülen hafif bir tüy gibiydi. Pruvasında ufak bir ambar kapağı olsa da güvertesi tamamen düzdü; Ström'ü geçerken amansız dalgalara karşı pruvadaki amber kapağını kapatmayı alışkanlık haline getirmiştik. Bunu yapmamış olsaydık, geminin batması kaçınılmaz-

dı, zira bir süre suyun altında kalakaldık. Ağabeyimin nasıl kurtulduğunu bilemiyorum, çünkü bunu anlayabilecek kadar zamanım olmadı. Ben de hemen ön yelkeni çözdüm, güverteye kendimi atıp ayaklarımı küpeşteye dayayarak pruva direğinin dibindeki halkalı cıvataya sımsıkı tutundum. Bu içgüdüsel olarak yaptığım hareket şüphesiz yapabileceğim en mantıklı şeydi; zira fazla düşünebilmek için zamanım yoktu.

Sualtında kaldığımız sürece yakaladığım halkayı tutmayı sürdürdüm. Dayanamayacağım noktaya vardığımda elimi bırakmadan dizlerimin üstünde oturdum ve başımı su üstüne çıkarmayı başardım. Teknemiz de sudan yeni çıkmış bir köpek misali silkelenip su üstüne çıkmayı başardı. İçine düştüğüm şaşkınlıktan kurtulmaya ve kafamı toparlamaya çalışırken bir el kolumu tuttu. Ağabeyimi görünce sevinçten havalara uçtum, zira tekneden düştüğünden şüphem yoktu, fakat ağabeyim birden kulağımın dibinde ‘*Moskoeström!*’ diye haykırınca sevincim kursağımda kaldı.

O an neler hissettiğimi hiç kimse bilemez. Sıtma krizine girmişçesine tir tir titredim. Bu tek kelimeyle anlatmak istediği şeyin elbet farkındaydım. Rüzgâr bizi anafora doğru sürüklüyordu, hiçbir şey bizi kurtaramazdı!

Denizin durulmasını beklemek üzere, Ström kanalından geçerken en sakın havada bile anafurun üst kısımlarına giderdik, fakat şimdi kasırganın etkisiyle anafurun merkezine çekiliyorduk. Bir anlığına denizin dindiği anda orada olacağımızı düşünüp umutlandıysam da hemen sonra bunun bir ahmaklık olduğunda karar kıldım. Doksan toplu, bizimkinden on kat büyük bir tekne bile olsa mutlaka dibi boylayacaktı.

Bu sırada kasırğa biraz olsun hafiflemişti ya da bizi önüne katıp sürüklediği için şiddetini ayırt edemiyorduk; yine de başlangıçta rüzgârın sebep olduğu iri dalgalar birer dağ gibi yükselmmişti. Gökyüzünde izahı güç bir

garabet vardı; zifiri karanlıkken birden gökte yuvarlak bir çatlak belirdi ve ay ilk kez bu denli parlak göründü. Ay, etrafı berrak ışıyla aydınlatıyordu. Aman, ne manzara!

İki kez ağabeyimle konuşmaya yeltendim, ama anlaşılmaz bir biçimde artan gürültü yüzünden kulağına doğru haykırsam da sesimi ona duyuramadım. Sonra ağabeyim başını salladı. Yüzü kireç gibi olmuştu, dinlememi istercesine parmağını kaldırdı.

Başta ne kastettiğini anlamadım, ama sonra korkunç bir düşünce zihnimde yerleşti. Saatime baktım, çalışmıyordu. Ay ışığında bir kez daha dikkatle baktıktan sonra gözyaşlarına boğulmuş bir halde saati denize attım. Saat yedide durmuştu! Denizin dindiği anı çoktan kaçırmıştık, Ström anaforu en hiddetli anını yaşıyordu!

Kara insanı tuhaf karşılarsa da, iyi yapılmış, uygun donanımla güçlendirilmiş ve fazla yüklenmemiş tekneler güçlü bir akıntıda bile dalgaların üstünden kayarak geçebilir; denizciler buna dalgaları yüzdürmek der.

Dürüst olmak gerekirse o ana dek dalgaları güzelce yüzdürmüştük, ama birden devasa bir dalga bizi batırdı ve hız kesmeden göğe doğru fırlattı. Dalgaların bu denli yükselebileceğini bilmezdim. Sonra usulca alçaldık, midem altüst olmuştu, başım fırıl fırıl dönüyordu; rüyamdaengin bir zirveden aşağı yuvarlanıyor gibiydim. Dalga bizi göğe savurduğunda hızla etrafa göz gezdirmiştim, nitekim bu tek bakış yeterliydi. Moskoe-ström hemen hemen yarım kilometre ilerimizdeydi; gördüğüm şey Ström'e, hemen karşımızdaki anaforun değirmen arkına benzediği kadar benziyordu. Yerimizin ve bizi bekleyen şeyin farkında olmasam belki anaforu tanıyamazdım. Dehşet içinde gözlerimi sımsıkı kapattım. Gözkapaklarım adeta kilitlenmişti.

Yaklaşık iki dakika sonra nasıl olduysa dalgalar yatıştı, etrafımız köpüğe bulandı. Tekne iskele tarafına döndü ve hızla ilerlemeye başladı. Tam

da o sırada aynı anda öten binlerce buharlı geminin düdük sesini andıran tiz bir ses denizdeki tüm yaygarayı söndürdü. Artık anaforu çevreleyen kuşağın üstündeydik; hızla sürüklendiğimizden dibini seçemesek de birazdan içine düşeceğimiz belliydi. Tekne batmıyor, hava kabarcığı gibi dev dalgaların üstünden kayıyordu. Sancak tarafı anafora yakındı, iskele tarafında ise ardımızda kalan deniz vardı. Deniz; ufukla aramızda kıvranan, devasa bir duvar örmüş gibiydi.

Garipseyebilirsin ama anaforun kıyısındayken ona yaklaştığımız ana nazaran çok daha sakindim. Umudun tükendiğini kanıksadığımda, başta beni benden alan büyük korkudan büyük ölçüde kurtulmuştum. Sinirlerimi geren, çaresizlikten başka bir şey değildi.

Böbürlenmek gibi olmasın ama –hakikattir sözünü ettiğim– bu şekilde ölmemin ne denli bir heybete sahip olduğunu, dahası Tanrı’nın takdirini böylesine açığa çıkaran bir olay karşısında canımı nasıl kurtaracağımı hesaplamanın ahmaklık olduğunu düşünmeye başladım. Bunları düşünürken utançtan kızarıp bozardığımı anımsıyorum. Bir süre sonra anafor daha çok ilgimi çekmeye başladı. Bedeli ölüm bile olsa derinliklerini keşfetmeyi *arzuluyordum*; sadece gördüklerimi dostlarıma anlatamayacağım için ke-derleniyordum. Bunlar, hiç şüphe yok ki, insanın böyle bir anda aklından geçiremeyeceği kadar sıra dışı düşüncelerdi; olayın üzerine epeyce kafa yorduktan çok daha sonra o an teknenin dönüp durmasının beni serseme çevirdiğinde karar kıldım.

Kafamı toparlamamı sağlayan başka bir şey daha vardı; rüzgâr kesilmişti, bize ulaşmıyordu. Zira senin de fark ettiğin üzere kıyı kuşağı deniz yüzeyinin epey altında kalır. Artık deniz dev bir dağ dizisi misali bizi çevrelemişti. Fırtına zamanı açık denizde bulunmayan kişi, rüzgârın ve püsküren suların insanı nasıl arapsaçına çevirdiğini bilemez. İnsanı körleştirip sağırlandıran, dahası boğan bu etmenler kişinin tüm iradesine el koyar. Bu hislerden büyük

ölçüde kurtulmuştuk, idam mahkûmlarının kesinleşen hükümlerinden önce müsaade edilmeyen ufak tefek haklarının son anda tanınması gibi.

Kuşağın etrafında kaç kez döndük bilmiyorum. Sanırım bir saat boyunca anafurun merkezine yaklaşarak yüzmekten çok uçar gibi dönenip durduk. Halkayı tutmaktan hiç vazgeçmemiştim. Ağabeyim; kasırga koptuğunda suya düşmemiş tek şey olan, tekneye sımsıkı bağlanmış bir fiçıya tutunuyordu. Anafora iyice yakınlaştığımızda ağabeyim fiçıyı bırakıp tuttuğum halkayı kavramaya çalıştı. Halka, ikimizin de tutunabileceği büyüklükte olduğundan korku içinde ellerimi çözmeye uğraştı. Korkudan aklını kaçırmış olduğunu bilsem de ağabeyimin bu hareketi hayattaki en büyük üzüntüm oldu. Direnmedim. Halkayı kimin tuttuğu mühim değildi, bu yüzden gidip fiçıya tutundum. Tekne oldukça düzenli dönüşler sergilediği, yalnızca arada bir dalgalar sebebiyle sarsıldığı için fiçıya doğru ilerlerken sıkıntı yaşamadım. Fiçıya tutunur tutunmaz sancak tarafı şiddetle sarsıldı ve anafurun içine yuvarlandık. Sonumuzun geldiğini düşünüp telaşla bir dua mırıldandım.

Anafora düşerken kusacak gibi olduğumdan içgüdüyle gözlerimi kapayıp tutunduğum fiçıya sarıldım. Birkaç saniye boyunca cesaretimi toplayıp gözlerimi açamadım; ani bir ölümün geleceğini düşündüğümünden suyla henüz mücadele etmeye başlamamış olmam şaşırtıcıydı. Fakat saniyeler birbirini izledi, hâlâ hayattaydım. Düşme hissi kaybolmuştu; biraz yan yatmış olsa da tekne kenar kuşağındaki hareketlerini yineliyordu. Cesaretimi toplayıp çevreme bakındım.

Etrafıma baktığımda korku ve merak karışımı bir saygı, dahası onulmaz bir hayranlıkla doldum. Tekne, muazzam derinlikte bir huninin merkezine denk gelecek biçimde havada asılı duruyordu; olağanüstü süratle dönmese ve daha önce betimlediğim dolunayın parlak ışığı gökyüzündeki çatlaktan süzülüp kara duvarları aştıktan sonra dipte sel gibi çağıldamasa huni abanozdan farksız görünürdü.

Başta etrafımı inceleyemeyecek kadar afallamıştım. Farkına varabildiğim tek şey şahidi olduğum görüntünün debdebesi oldu. Bir nebze olsun toparlanınca içgüdüyle dibe baktım. Teknenin eğimli dönüşü dibi kolayca görmemi sağlıyordu. Güvertesi suyla paralel düzlemde olsa da, su yüzeyi yaklaşık kırk beş derecelik bir eğime sahip olduğundan alabandaya yatmış gibiydik. Dönüş hızımızdan kaynaklandığını sandığım bu durumda bile oldukça rahat bir biçimde tutunmaya devam ettim.

Ay ışığı anaforun derinliklerini araştırıyor gibiydi; müminlerin Zaman ile Ebediyet arasındaki tek yol olarak tarif ettikleri dar ve sallanan köprüye benzeyen bir sisin yoğunlaşmasıyla hiçbir şey göremedim. Bu sis ya da püsküren sular dipte kesişip çarpışan sulardan oluşuyordu besbelli, ama bu sisten yükselen feryadı anlatmaya kesinlikle cesaret edemem.

Yukarıdaki kenar kuşağından anafora yuvarlandığımız anda epeyce dibe inmiştik; ama sonra düşüş hızımızda azalma oldu. Yeknesak hareketlerle değil, kimi zaman kırk elli metre kimi zaman da anafora baş döndürücü bir ivme kazandıracak şekilde durmadan dönüyorduk. Usul usul ilerlese de somut anlamda dibe düşüyorduk.

Bizi kuşatan engin abanoz denizine baktığımda tekнемiznin anafora çekilen tek şey olmadığını gördüm. Her yer belirgin gemi parçaları, ke-resteler, kütükler, eşyalar, kırık kutular, fıçılar ve çıtalarla kaplıydı. Başta kapıldığım dehşetin meraka dönüştüğünden bahsetmiştim. Sona yaklaşıırken merakım pekişiyordu. Etrafımda yüzen nesneleri garabet içinde izlemeye koyuldum. Kalıntıların dibe düşüş hızını hesaplamaya kalkışıp keyiflenecek kadar akıl sağlığımı yitirmiş olduğumu kabul ediyorum. Hatta bir ara ‘Şimdi batma sırası şu köknar ağacında!’ derken buldum kendimi. Fakat Hollanda ticaret gemisinden kalanların daha önce battığını görünce sukutuhayale uğradım. Birkaç tane daha öngöründe bulunup hüsrana uğradıktan sonra hesap hatalarım beni kendime getirdi ve bed-

nim korkudan zangır zangır titremeye, kalbim yerinden çıkacakmışçasına atmaya başladı.

Beni bu denli derinden etkileyen şey dehşetin değil ümidin doğmasıydı. Ümidimin kaynağı anımsadıklarım ve düşüş anındaki gözlemlerimdi. Moskoe-ström tarafından yutulduktan sonra geri fırlatılan ve Lofoden kıyılarına vuran şeyleri, parçaların çoğunun farklı biçimlerde olduğunu, aşınmadan ötürü üstlerinin kıymıklarla dolduğunu ama bazılarının hiçbir değişime uğramadığını anımsadım. Bozulmuş olanlar büyük olasılıkla bütününüyle yutulmuştu, diğerleri ise anafora geç düştüklerinden veya sular durulana dek dibe inmediklerinden delikten geri fırlatılmıştı. Demek ki merkeze çekilsek bile anafora sürüklenip süratle dibi boylayan nesnelerin mukadderatına ortak olmadan geri püskürtülebilirdik. Üç önemli gözlemim daha vardı. İlk olarak, büyük cisimlerin düşüşü de hızlı oluyordu. İkinci olarak, eş büyüklükteki iki cisimden şekli küre olan diğerinden daha hızlı düşüyordu. Son olarak da eş büyüklükteki iki cisimden silindirik biçimli olan diğerine nazaran daha yavaş düşüyordu. Kurtulduktan sonra deneyimli bir öğretmenle bu konu üzerine epeyce tartıştık. Zaten ‘küre’ ve ‘silindir’ terimlerini ondan öğrendim. Açıklamasını tam hatırlayamasam da, gözlemimin yüzen cisimlerin tabii sonucu olduğunu vurguladı; anafora kapılmış olan silindirik biçimli bir nesnenin eş büyüklükte ama farklı biçimde olan cisimlere nazaran anaforun çekimine nasıl daha kolay karşı koyduğunu ve daha yavaş dibe çekildiğini ispat etti.⁵³

Bu gözlemlerimi güçlendiren ve bunları irdelememi sağlayan şaşırtıcı bir durum daha vardı. Dönüşlerimizin her birinde bir gemiye ait kırık serenin yahut grandi direğinin yakınından geçiyor, anaforun muazzamlığını ilk gördüğümde teknemizle denk seviyede yüzen bu nesnelerin bizimle birlikte alçalmadığını fark ediyordum.

53 Arşimed’in ikinci kitabı “*De Incidentibus in Fluido*”ya bakınız. –Poe.

Artık hiçbir tereddüdüm kalmamıştı. İplerini keseceğim fiçıyı kendime sıkıca bağlayıp anafora atlamaya karar verdim. Yakınlarımızda sürüklenen fiçıları işaret ederek ağabeyimin de ne yapması gerektiğini anlaması için çabaladım. Sonunda niyetimi anlasa da çaresizlikle başını sallayıp halkaya sımsıkı tutunmaya devam etti. Ona ulaşmam mümkün değildi, kaybedecek vaktim yoktu, ağabeyimi kaderin kollarına teslim edip iplerini çözdüğüm fiçıyı kendime bağlayarak bir çırpıda anafurun merkezine atladım.

Sonuç beklediğim gibi gelişti. Kurtuluş hikâyemi bizzat kendim anlattığıma göre bundan sonra anlatacaklarımı da öngörebilirsin; bu yüzden daha fazla uzatmayacağım. Suyu atladıktan yaklaşık bir saat sonra tekne birkaç kez fır dolanıp canım ağabeyimi de yanına katarak ebedi köpük kaosunda sırta kadem bastı. Bedenime sıkıca bağladığım fiçı, anafurun dibiyle atladığım yer arasındaki mesafenin yarısına kadar indiğinde işler değişmeye başladı. O muazzam huninin kenarlarındaki eğim azalırken anafurun dönüş hızı da aynı oranda düştü. Köpükler ve gökkuşağı yiterken, anafurun dibi belirginleşmeye ve yukarı çıkmaya başladı. Lofoden kıyılarına yakın, Moscoe-ström'ün önceki konumunda gözlerimi açtığımda göğün durulduğunu, dolunayın da parıldadığını gördüm. Sular durulmuştu ama kasırganın etkisi hâlâ dalgaların üstündeki gücünü koruyordu. Süratle Ström kanalına sürüklendim, kısa bir süre sonra da kanaldan geçip balıkçıların 'bölgesine' ulaştım. Bir kayıkçı beni sudan çıkardı, bitkin durumdaydım; tehlike geçmiş olsa da yaşadıklarımın resmen dilim tutulmuştu. Beni kayığa çekenler her gün görüştüğüm ahabplarımdı ama ruhlar ülkesinden gelen bir yabancıymışım gibi beni tanımadılar. Daha bir gün önce kap-kara olan saçlarım artık apaktı. Üstelik dediklerine göre yüz ifadem de bütünüyle değişmiş. Yaşadıklarımı onlara anlattım ama bana inanmadılar. Şimdi sana da anlatıyor, fakat Lofoden'deki güler yüzlü balıkçılar kadar bile inanmanı ümit etmiyorum.”

AMONTİLLADO FİÇİSİ

Fortunato'nun binlerce kez beni incitmesine katlanmıştım ama işi hakaret boyutuna vardırıldığında intikam almaya yemin ettim. Mizacımlı iyi bilen sizler, tehditkâr tek bir kelime bile sarf etmediğimi tahmin edersiniz. Er ya da geç hesabını görecektim; kararlıydım ve bu kati tutumum riske atılmamın önüne geçiyordu. Karşımdakini cezalandırmalı ama ben ceza almamalıydım. Bir yanlış düzeltene diyeti ödetildiğinde ya da intikam alan kişi karşındakine intikamını duyumsatmayı başaramadığında o yanlış düzeltilmiş sayılmaz.

Ne sözlerimle ne de tavırlarımla Fortunato'nun şüpheye düşmesine izin vermedim. Eskiden olduğu gibi yüzüne gülmeyi sürdürdüm ama o bu gülümsememin cezasını keseceğim anın işareti olduğunu fark etmedi.

Pek çok açıdan saygı duyulacak ve hatta korku uyandıracak bir adam olsa da Fortunato'nun bir zaafı vardı. Şarabın erbabı olduğunu söyleyerek övünürdü. İşin aslı İtalyanlar pek az konuda mahirdir. Genellikle İngiliz ve Avustralyalı milyonerlere karşı dolap çevirmek ve fırsatları değerlendirmek için coşkun tavırlar sergilerler. Fortunato da resim ve mücevheratta yurttaşları gibi sahtekârın tekiydi ama eski şaraplar söz konusu olunca kesinlikle yapmacıklıktan uzaktı. Bu açıdan bakıldığında ondan farksızdım: Ben de kaliteli İtalyan şaraplarından anlar, uygun oldukça satın alırdım.

Karnaval sezonunda çılgınlığın azami boyuta ulaştığı bir akşam vakti hava kararmak üzereyken arkadaşşıma rastladım. İçkinin etkisiyle oldukça samimi davrandı. Bir motley⁵⁴ giymişti. Daracık giysisi çizgiliydi, başında da ıngıraklı bir külah vardı. Onu görünce öyle çok sevinmişim ki ellerini iyice sıkıp uzun süre bırakmadım.

“Sevgili Fortunato,” dedim, “bu ne hoş bir tesadüf! Bugün muhteşem görünüyorsun! Geçenlerde koca bir fıçı şarap aldım, Amontillado olduğunu söylüyorlar ama ben emin değilim.”

“Nasıl olur?” diye bağırdı. “Amontillado mu? Koca bir fıçı mı? Mükün değil! Hem de karnaval vakti!”

“Emin değilim,” dedim. “Ahmaklık yapıp sana danışmadan ödemesini de yaptım. Seni göremeyince fırsatı kaçırmaktan korktum.”

“Amontillado!”

“Emin değilim.”

“Amontillado!”

“Emin olmak istiyorum.”

“Amontillado!”

“Ah, madem işin var, ben de Luchresi’ye gideyim bari. O, şarabın erbabıdır. Bana hakikati söyler.”

“Luchresi, Amontillado’yu Sherry’den ayırt etmeyi beceremez.”

“Ama bazı ahmaklar onun bu işte senden daha usta olduğunu söylüyor.”

“Haydi gidelim.”

“Nereye?”

“Senin mahzene.”

54 İtalyan komedyasında (commedia dell’arte) zanni denen hizmetkârların, özellikle saray soytarılarının ve kurnazlık ile aptallık karışımı olan, entrikanın merkezi sayılan Harlequin’in (Arleken veya Arlecchino diye de bilinir) geleneksel kostümü. Bu giysi çok renkli, yamalı parçalardan oluşmuş sonra elmas biçimi alarak kırmızı, yeşil, mavi desenlere dönüşmüştür. Siyah bir maske üzerine yana eğik bir külah ve tahtadan bir kılıç kostümün tamamlayıcı aksesuarlarıdır.

“Katiyen olmaz, dostum. İyi niyetini suistimal edemem. Zaten anlaşılan işin var. Luchesi...”

“İşim falan yok. Haydi gidelim.”

“Yok, dostum. İşin yoksa bile fena soğuk almışsın. Mahzen fazlaca rutubetli. Duvarlarını potasyum nitrat tabakası kaplamış.”

“Olsun! Soğuk algınlığı da neymiş? Amontillado! Seni kandırmış olmalılar. Luchresi’yi de boş ver, o Amontillado’yu Sherry’den ayırt etmeyi beceremez.”

Bunları söyleyip koluma girdi. Ben de siyah ipekten bir maskeyi yüzüme, pelerinimi sırtıma çektikten sonra, Fortunato’nun beni aceleyle evime koşturtmasının sıkıntısını yaşadım.

Hizmetçiler evde yoktu. Anlaşılan gizlice kaçıp karnavalda eğlenmeye gitmişlerdi. Sabaha kadar dönmeyeceğimi söylemiş, bir yere kaybolmalarını için kesin emir vermiştim. Yine de arkamı döner dönmez hepsinin kayıplara karışması için sözlerim yeterliydi.

Duvardaki şamdanlıktan iki yanan meşale alıp birini Fortunato’ya verdim; mahzene inen kemeraltına varana dek pek çok odadan geçtik. Ardımdan yürüyen Fortunato’yu dikkatli olması için tembihleyip uzun, sarmal merdivenden inmeye başladım. Derken, merdivenleri inip Montresorların yeraltı mezarlığının rutubetli toprağına adım attık.

Fortunato sallana sallana yürüyor, uzun adımlar atarken külâhının ucundaki çingirak şıkırdıyordu.

“Fıçı nerede?” diye sordu.

“Biraz daha yolumuz var,” dedim. “Şu duvar oyuklarında parıldayan beyaz ağlara baksana.”

Dönüp sarhoşluktan şeffaflaşmış gibi görünen nemli gözlerini yüzüme çevirdi.

Nihayet “Potasyum nitrat mı?” diye sordu.

“Evet, öyle,” diye yanıtladım sorusunu. “Ne vakittir öksürüyorsun?”

“Öhö! Öhö! Öhö! - Öhö! Öhö! Öhö! - Öhö! Öhö! Öhö! - Öhö! Öhö!
Öhö! - Öhö! Öhö! Öhö!”

Dakikalarca zavallı arkadaşımın bana yanıt vermesini bekledim.

“Sorun yok,” diyebildi sonunda.

“Gel geri dönelim,” dedim kararlı bir tonda. “Sağlığın kıymetli. Varlıklı, saygın, seçkin bir insansın; üstelik eskiden benim olduğum gibi mutlusun. Boşluğu doldurulacak biri değilsin. Ben öyleyim. Geri dönelim, dönmezsek hastalanacaksın ve ben bu sorumluluğu alamam. Ayrıca Luchresi...”

“Yeter!” diye bağırdı. “Önemli bir şey yok, beni öldürmez. İnsan öksürükten ölür mü?”

“Haklısın,” dedim. “Boş yere seni endişelendirmek değildi niyetim, ama yine de tedbirli olmalısın. Şu Medoc şarabından birer yudum içelim de rutubetten bir nebze olsun korunalım.”

Humuslu toprağın üzerinde sıra sıra uzanan şişelerden birini alıp boyunu kırdım.

Şarabı ona doğru uzatıp “Haydi, iç!” dedim.

Yan gözle bakıp şişeyi dudaklarına götürdü. Bir an durup dostane bir tavırla başını salladığında külahındaki çingirak yine şingırdadı.

“Burada ebedi istirahate çekilmiş atalarına içiyorum,” dedi.

“Ben de uzun bir hayat sürdürmene.”

Yine koluma girdi ve ilerlemeye devam ettik.

“Bu mahzen ne kadar büyükmüş böyle!” dedi.

“Montresorlar, büyük ve kalabalık bir aileydi,” dedim.

“Armanız neydi? Hatırlayamıyorum.”

“Masmavi bir zemin üzerinde altından devasa bir insan ayağı, topuğuna dişlerini geçirmiş bir yılanı çiğneyip eziyor.”

“Peki ya simgesel sözünüz neydi?”

“*Nemo me impune lacessit.*”⁵⁵

“Güzel.”

Şarabın etkisiyle gözleri parlıyor, külahındaki çingiraklar şingirdiyordu. Medoc benim de imgelemimi harekete geçirmişti. Aralarında küçük büyük bir sürü şarap fıçısının da yer aldığı istiflenmiş kemiklerden oluşan duvarlar boyunca ilerledik. Bir anda durdum ve Fortunato’yu dirseğinin üst kısmından tuttum.

“Potasyum nitratın giderek arttığını görüyor musun?” dedim. “Tonozlardan yosun gibi sarkıyor. Nehir yatağının altındayız. Kemiklerin arasından rutubet sızıyor. Haydi, iş işten geçmeden dönelim. Hem öksürüğün...”

“Sıkıntı değil,” dedi. “Devam edelim. Ama şu Medoc’tan bir yudum daha alayım.”

Büyük bir De Grâve şişesinin boynunu kırıp ona uzattım. Bir dikişte şişenin dibini gördü. Gözleri vahşi bir ışıkla parıldadı. Güldü ve anlam veremediğim bir hareket eşliğinde şişeyi fırlatıp bir kenara attı.

Onu şaşkın gözlerle süzdüğümü fark edince hareketini tekrarladı, tuhaf bir hareketi yaptığı.

“Anlamadın mı?” diye sordu.

“Hayır,” diye yanıt verdim.

“O halde locadan değilsin.”

“Hangi locadan?”

“Yani mason değilsin.”

“Masonum. Elbette, masonum.”

“Sen mi? Mümkün değil.”

“Masonum,” diye tekrar ettim.

“Peki, işareti ne?” diye sordu.

“İşte bu!” dedim pelerinin altından bir mala çıkartarak.

55 (Lat.) “Bana saldıran, cezasız kalmaz.”

“Dalga geçiyorsun,” deyip biraz geri çekildi. “Haydi, Amontillado’ya doğru ilerleyelim.”

“Peki, öyle olsun,” deyip malayı pelerinin altına gizleyerek Fortunato’ya kolumu uzattım. İyice yaslandı. Amontillado’ya doğru ilerlemeye devam ettik. Bir dizi alçak kemerin altından geçtik, bir merdivenden indik ve sonunda rutubetin meşalelerimizin ateşlerini matlaştırdığı, yerin epeyce altında bulunan bir mezar odasına vardık.

Bu odanın en uzak ucunda bir başka oda daha vardı. Paris’teki devasa yeraltı mezarlıklarındaki gibi üst üste yığılan iskeletlerle dolu duvarları göze çarpıyordu. İçteki mahzenmezarın üç duvarı kemiklerle doluyken dördüncüsündeki kemikler çıkartılıp dağıtılmıştı. Kemiklerin etrafa saçılmasıyla açılan bu duvar boşluğunda bir buçuk metre boyunda, bir metre eninde, iki metre yüksekliğinde bir mezar odacığı daha vardı. Belirgin bir amaç için inşa edilmişe benzemiyor, mahzenmezarların çatısını taşıyan iki muazzam destek unsuru arasında bulunan bir boşluk gibi görünüyor, arkasında da granit duvarlardan birini barındırıyordu.

Fortunato körleşen meşalesini kaldırıp nişin derinliklerini görmeye çalıştı ama nafile, meşalenin cılız ateşi bunu görmesine yetmedi.

“İlerle,” dedim. “Amontillado içeride. Luchesi...”

“Zırcahilin tekidir,” diyerek sözümü kesen arkadaşım sallana sallana ilerlemeyi sürdürürken ben de ardından yürüdüm. Kısa bir süre sonra nişin önüne gelen Fortunato daha fazla ilerleyemeyerek iyice afalladı. Kaşla göz arasında onu granit duvara zincirledim. Duvarda eşit yükseklikte sabitlenmiş, aralarında yaklaşık altmış santimlik mesafe bulunan demirden iki halka vardı. Birinden kısa bir zincir, diğerinden de asma kilit sarkıyordu. Zinciri Fortunato’nun beline dolayıp kilidi kapatmam birkaç saniyemi aldı. Karşı çıkamayacak kadar aptallaşmıştı. Anahtarı kilitten çıkarıp geri çekildim.

“Haydi, dokun duvara,” dedim. “Potasyum nitrati hisset! Doğrusu burası çok rutubetli. Bir kez daha dönmen gerektiğini söylüyorum. Hayır mı? O halde seni burada bırakmak zorundayım. Ama önce rahatın için elimden ne gelirse yapmalıyım.”

Şaşkınlığından kurtulamayan arkadaşım “Amontillado!” diyerek çığlı-ğı bastı.

“Tabii ya, Amontillado,” dedim.

Bunları söylerken yerdeki kemik yığınının karıştırmaya başladım. Kemikleri bir yana topladım; ortaya çıkan taş ve harç ile malamı kullanarak canhıraş bir halde nişin girişini örmeye koyuldum.

İlk taş sırasını bitirdiğimde Fortunato’nun ayılmaya başladığını fark ettim. Çünkü nişin derinliklerinden gelen bir inilti duydum. Sarhoş bir adama ait bir ses değildi bu. Sonra uzun süren bir sükûnet ortama hâkim oldu. İkinci, üçüncü ve nihayet dördüncü taş sırasını örmeyi bitirdiğimde zincirin kızgın titreşimlerini hissettim. Dakikalarca süren bu sesi rahatça duyabilmek için mola verip kemik yığının üzerine oturdum. Nihayet sesler dinince malamı alıp beşinci, altıncı, yedini sırayı da tamamladım. Duvar göğsüme kadar yükselmişti. Tekrar duraksayıp meşaleyi yağma duvarın üstünden kaldırarak içerideki silüete doğru tuttum.

Zincire vurduğum adamın tiz çığlıklarını duyunca telaşla geriledim. Bir an tereddüt ettim, korkuyla titredim. Kılıcımı kınından çıkardım, elimle yoklayarak nişe uzandım, ama ani bir düşünce beni tekrar rahatlattı. Mahzenin sağlam ve katı duvarlarına dokunmam beni epeyce yatıştırdı. Fortunato’nun çığlıklarına karşılık verdim. O bağırdıkça ben de bağırdım, üstelik çok daha yüksek sesle. Böylece sustu.

Neredeyse gece yarısı olmuştu, işimi bitirmek üzereydim. Sekizinci, dokuzuncu, onuncu sıraları bitirmiştım. On birinci sıranın tamamlanması için bir taş daha sıvayıp yerleştirmem gerekiyordu. Güçbela taşı kaldırıp

yerine koydum. İşte tam o anda nişten gelen kahkahayı duyunca saçlarım diken diken oldu. Sonra Fortunato'nun sesine neredeyse hiç benzemeyen bedbaht bir ses işittim. Şunları diyordu:

“Ha! Ha! Ha! – He! He! He! – İyi bir şakaydı! Kusursuz! Eve dönünce buna çok güleceğiz. He! He! He! – Şarabımızı yudumlarken. – He! He! He!”

“Amontillado!” diye bağırdım.

“He! He! He! – He! He! He! Evet, Amontillado. Ama vakit geç olmadı mı? Bayan Fortunato bizi evde bekliyor. Haydi, gidelim.”

“Evet. Gidelim,” dedim.

“Tanrı aşkına, Montresor!”

“Tabii ya, Tanrı aşkına!”

Yine karşılık vermesini bekledim, sabredemeyip bağırdım.

“Fortunato!”

Yanıt alamayınca tekrar bağırdım.

“Fortunato!”

Bu kez de yanıt gelmeyince meşalemi duvardaki son taşın boşluğundan içeri fırlattım. Çingirakların şingırdamasından başka bir şey duymadım. Mahzenmezarın rutubeti yüzünden iyice bunaldım. İşimi derhal bitirmek için son taşı da yerine yerleştirip sıvadıktan sonra duvarın önüne kemikleri istifledim. Yarım yüzyıldır hiçbir ölümlü rahatsız etmedi onları. *In pace requiescat!*⁵⁶

56 (Lat.) “Huzur içinde uyunun.”

KARA KEDİ

Anlatacağım bu son derece acayip ama bir o kadar da basit hikâyeye inanmanızı ummuyor, ayrıca sizi bu hususta zorlamıyorum. Kendim bile olanlara inanamazken böyle bir şeyi ummak için çıldırmış olmam gerekir. Deli olmadığım gibi hayal de görmüyorum. Lakin yarın öleceğime göre, bugün içimdeki sıkıntıdan kurtulmam gerek. Evimde gerçekleşen bazı olayları yorum yapmaksızın, kısaca anlatmak niyetindeyim. Yaşadıklarım beni dehşete ve ıstıraba düşürdü, en sonunda da mahvıma yol açtı. Yine de yorum yapmaya kalkışmayacağım. Beni dehşete düşüren bu olaylar için eminim pek çok kişi mübalağa ettiğimi sanacaktır. Belki gelecekte benden daha sakin, daha aklıselim, daha mantıklı birileri çıkacak ve anlatacağım dehşetli olayların basit sebep-sonuç ilişkilerinden başka bir şey olmadığını dile getirecektir.

Çocukluğumdan itibaren uysal ve merhametli oluşumla tanınmıştım. Yufka yürekliliğim yüzünden arkadaşlarımla alaylarından kendimi kurtaramazdım. Özellikle de hayvanlara çok düşkündüm; vaktimin çoğunu ailemin sayesinde edindiğim evcil hayvanlarla geçirirken onları sevip beslememin mutlulukların en büyüğü olduğunu düşünürdüm. Bu niteliğim yaşla beraber güçlenip başat haz kaynaklarımdan biri haline geldi. Sadık ve sağgörülü bir köpeğe sevgiyle bağlanmış olanlar bu duygunun yoğunluğunu ve hissedilen hazzın niteliğini bilir. Bencillikten tamamen uzak ve

hesapsız bir biçimde kendini sahibine adanmış hayvanın sevgisinde, insanın vefasızlığını tecrübe etmiş birini doğrudan etkileyen şeyler vardır.

Genç yaşta evlendiğimde eşimin mizacının benimkinden pek de farklı olmadığını görmem memnuniyetimi artırdı. Evcil hayvanlara karşı düşkünlüğümü fark edince evimizi bu hayvanların en güzelleriyle doldurdu. Kuşlarımız, Japon balıklarımız, güzel bir köpeğimiz, tavşanlarımız, küçük bir maymunumuz ve bir kedimiz vardı.

Bu sonuncusu oldukça iri ve güzel bir hayvandı; kapkaraydı ve inanılmaz derecede sağgörüliydi. Batıl inançlara sahip olan karım, kedinin sağgörsünden söz ederken halk arasındaki yaygın düşünceden dem vurup kara kedilerin kılık değiştirmiş cadılar olduğunu söyler dururdu. Bunu söylerken çok da ciddi değildi elbette, bundan bahsetmemin yegâne sebebi şu anda aklıma gelivermiş olması.

Pluto⁵⁷ –kedinin adı buydu– en sevdiğim evcil hayvanım ve oyun arkadaşımdı. Onu yalnızca ben beslerdim, o da evde peşimden gezinir dururdu. Sokağa çıkarken ardıma düşmemesi için epey çaba sarf ederdim.

Dostluğumuz bu şekilde yıllar boyu sürdü; bu süre içinde içki belası yüzünden (bundan söz ederken utanıyorum) huyum suyum tamamen değişti. Günden güne asabi, duyarsız, keyifsiz biri olup çıktım. Karıma ağır sözler sarf etmeye başladım, hatta nihayetinde şiddete bile başvurdum. Bendeki bu değişikliği evdeki hayvanlar da hissetti. Onlara önem vermiyor, dahası eziyet ediyordum. Tesadüfen yahut sevilme arzusuyla önüme çıkan tavşanlara, maymuna, köpeğe eziyet etmekte sakınca görmezken Pluto'ya karşı az da olsa sevgi beslemeyi sürdürüyordum. Hastalığım –alkolizmden beter bir hastalık var mıdır?– iyice ilerledi ve sonunda yaşlandığı için huysuzlanmaya başlayan Pluto da çektirdiğim eziyetten payını almaya başladı.

57 Roma mitolojisinde yeraltı dünyasının hükümdarı, Hades'e eşdeğer. Poe bir tür kinaye yapmış.

Bir gece kentteki uğrak mekânlarımın birinden küfelik olmuş bir halde eve döndüğümde kedinin benden uzak durduğunu gördüm. Onu yakaladım; ani hareketimden ürken hayvan hafifçe elimi ısırdı. İşte o an öfkeden gözüm karardı, kendimi kaybettim. Ruhum ansızın bedenimi terk etmiş, yerine alkolle beslenen şeytani bir varlık çöreklenmiş gibiydi. Yeleğimin cebinden bir çakı çıkardım, hayvancağızın boğazından tutup gözlerinden birini oyuverdim. Şu an bu iğrenç olayı yazarken utançtan kızarıyor, alev alev yanıyor, dehşetle titriyorum.

Sabah ayılıp da aklım başıma geldiğinde, yaptığımdan utanıp dehşete kapıldım, lakin güçlü ve kati olmayan bu hislerden çok da etkilenmedim. Çok geçmeden içkiye esir olup yaptığım şeyi şarap sayesinde kısa sürede unuttum.

Bu arada kedi yavaş yavaş iyileşti. Oyuk göz yuvası kötü görünüyordu fakat artık acı çekmiyordu. Eskiden olduğu gibi evin içinde dolaşıyordu ama tahmin edileceği üzere beni görür görmez korkup kaçıyordu. Bir zamanlar beni sevmiş olan bir hayvanın şimdi benden hoşlanmadığını aleni bir biçimde hissettirmesine ilk başlarda üzülecek kadar eski mizacımdan bir şeyler kalmıştı ama bu duygu çok geçmeden yerini asabiyete bıraktı. Sonra iflah olmaz bir biçimde beni uçurumun kıyısına götüren YOLDAN ÇIKMA İSTEĞİ bütün ruhumu sardı. Felsefe bu haletiruhiyeyle pek ilgilenmez. Ama ben yoldan çıkma isteğinin insan yüreğindeki en ilkel güdülerden –insanın mizacını yönlendiren esas duygulardan– biri olduğunu kesinlikle söyleyebilirim. Kötü yahut ahmakça bir eylemi sadece *yapmaması* gerektiğini bildiği için defalarca yapmamış biri var mıdır? Akliselim davranabilecekken kanunları yalnızca kanun olduğu için ezip geçme eğilimi hepimizde yok mudur? Dediğim gibi, yoldan çıkma isteğim beni uçuruma sürükleyen son güç oldu. Suçu, günahı olmayan kediye karşı şiddeti artırmamın nedeni insan ruhunun kötülük etmeye, kendi kendine ezi-

yet çekirtmeye, hatta suç işlemiş olmak adına suç işlemeye, kötülüğü son kerteye kadar devam ettirmeye olan meylidir. Bir sabah, gözyaşları içinde olsam da soğukkanlılığımı takınıp boğazına bir ilmek geçirdiğim kediyi bir ağacın dalına astım; beni sevdiğini bilmeme rağmen masum kedicigi asarak En Merhametli, En Dayanılmaz Tanrı'nın bile bağışlamayacağı bir günah işlediğimin farkındaydım.

Bu vahşeti gerçekleştirdiğim günün gecesinde “Yangın var!” çığlıklarıyla uyandım. Karyolamın cibinliği tutuşmuştu, bütün ev alev alev yanıyordu. Karım, hizmetkârimiz ve ben güçbela kendimizi dışarı attık. Ev yanıp küle döndü. Neyim var neyim yoksa yangın silip süpürmüş, bizi biçare bir durumda bırakmıştı.

Yangınla kedi cinayetim arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurmaya kalkışmayacak kadar aklım başımda, merak etmeyin. Sadece yaşadıklarımı anlatıyor, hiçbir şeyi atlamamaya çalışıyorum. Yangının ertesi günü harabeye dönen evi inceledim. Biri hariç tüm duvarlar yıkılmıştı. Evin ortasında yatağımın başucunun dayandığı bu duvar oldukça inceydi. Yakın geçmişte sıvandığından yangından pek zarar görmemişti. Kalabalık bir insan topluluğu duvarın bir yüzünü dikkatle inceliyordu. Dudaklarından “Tuhaf!”, “Olağanüstü!” ve bunlara benzer sözler dökülüyordu. Meraklanıp kalabalığa karıştım. Duvarın beyaz yüzeyinde kabartma gibi duran bir kedi figürü vardı. Kusursuz bir kabartmaydı ve kedinin boynunda bir ilmek vardı.

Bu hayaleti görünce –hayaletten başka bir şey olamazdı– dehşete kapıldım. Ama sonra toparlanıp düşünmeye başladım. Kediyi bahçedeki ağaca asmıştım, gece yangın çıkınca bahçeye büyük bir kalabalık toplanmıştı, kediyi görenlerden biri de muhtemelen hayvanın boynundaki ilmeği kesip açık pencereden içeriye atmıştı. Beni bu yolla uyandırmaya çalışmış olmalıydılar. Diğer duvarların yıkılmasıyla, katlettiğim kedi yeni sıvanmış

duvara yapışmış, kireç, alevler ve leşteki amonyak birleşimiyle de duvardaki kabartma açığa çıkmıştı.

Bu şaşırtıcı olaya dair vicdanımı rahatlatamam da mantıklı bir çıkarımda bulunmuştum; yine de hayal gücüm de epeyce etkilenmişti. Kedinin silueti aylarca gözümün önünden gitmedi, bu süre içinde pişmanlığa benzemekle birlikte pişmanlık olduğu söylenemeyecek tuhaf bir his beni esir aldı. Daha da ileri giderek kediye üzölmeye başladım, bu yüzden fınk attığım izbe meyhanelerde ona benzeyen, onun yerini doldurabilecek bir kedi aramaya başladım.

Bir gece pis, iğrenç bir meyhanede kafam kıyak bir biçimde otururken mekânın yegâne eşyalarından olan cin ya da rom fiçilerinden birinin üzerinde yatan kapkara bir şey dikkatimi çekti. Uzunca bir süre fıçıya bakmış olmama rağmen üzerinde yatan şeyi henüz fark etmiş olmam şaşırtıcıydı. Yaklaşıp ona dokundum. Neredeyse Pluto kadar iri, kara bir kediymi ve ona çok benziyordu, sadece bunun göğüs bölgesinde Pluto'nunkinden farklı olarak beyaz tüyler vardı.

Kedi, dokunmamla sıçrayıp doğruldu; mırıldanıp elime sürtündü; ilgiden hoşnuttu. Aradığım hayvanı bulmuştum nihayet. Meyhaneciden kediyi satın almak istedim, ama adam kedinin sahibi olmadığını, kediyi tanımadığını ve daha önce hiç görmediğini söyledi.

Kediyi okşamaya devam ettim. Eve gitmek üzere hazırlanırken hayvan benimle gelmek istediğini belli etti, ben de gelmesine müsaade ettim. Yürürken arada sırada eğilip kediyi okşadım. Eve gelince yabancılik çekmeden hemen yerleşti ve kısa sürede karımın da sevgisini kazandı.

Fakat çok geçmeden içimde ona karşı bir tiksintinin tomurcuklandığını hissettim. Tam aksinin olmasını ummuştum ama nedense hayvanın sevgi gösterileri beni tiksindiriyor, sinirlendiriyordu. Zamanla bu tiksinti ve asabiyet nefrete dönüştü. Kediden uzak duruyor, utandığım ve önceki cinaye-

timi unutamadığım için ona eziyet etmeye çekiniyordum. Haftalar boyu ona ne vurdum ne de kötü davrandım, fakat zaman içinde ona kelimelerle ifade edilemeyecek türden bir tiksintiyle bakmaya, olduğu yerden vebadan kaçır gibi kaçmaya başladım.

Bu hayvana karşı nefretimi artıran bir diğér şey de onu eve getirdiğim gecenin sabahında tıpkı Pluto gibi onun da bir gözünün olmadığını fark etmemdi. Fakat bu durum eskiden benim de alametifarikalarımından biri olan ve en temel, en yalın zevklerimin kaynağı insani duygulardan payını almış karımın kediye düşkünlüğünü artırdı.

Ben kediden tiksindikçe onun bana sevgisi artıyordu sanki. Nasıl bir kararlılıkla ardım sıra gezindiğini anlatabilmem çok zor. Oturduğumda hemen sandalyemin altına kıvrılıyor veya kucağıma zıplayıp yaltaklanıp duruyordu. Kalkıp yürümeye başladığımda ise ya ayaklarıma dolanarak adımlarımı şaşırtıyor yahut tırnaklarını giysime geçirip üstüme tırmanmaya çalışıyordu. Böyle anlarda kediyi tek darbeyle gebertmek istesem de hem eski günahımı anımsadığımdan hem de –itiraf etmeliyim ki– hayvandan deli gibi *korktuğumdan* ona fiziksel açıdan zarar veremiyordum.

Korkum tam olarak fiziksel açıdan duyduğum bir his değildi, bunu nasıl açıklayabileceğimi kestiremiyorum. Bu hayvanın bende uyandırdığı dehşetin düşünölebilecek en temel saçmalıklardan kaynakladığını söylemeye çekiniyorum –evet, şu an hapisteyken bile bunu söylemeye çekiniyorum. Karım daha evvel sözünü ettiğim ve bu tuhaf hayvanla öldürdüğüm Pluto arasındaki yegâne farkı oluşturan göğsündeki beyaz tüylere pek çok defa dikkatimi çekmişti. Büyük ama belirsiz olduğunu anımsarsınız, ama zamanla –uzunca bir süre mantığım bunu kabul etmedi– bu beyaz leke belirginleşti. Sırf belirginleşen bu leke yüzünden, söylerken korkudan titriyorum, ondan korkuyor ve iğreniyordum; cesaretimi toplayabilseydim onun

da icabına bakmayı bilirdim. Bu leke korkunç bir şeyin, suçun, acının ve ölümün, DARAĞACININ şekline bürünmüştü!

Şimdi gerçekten sefalet içindeyim. Bana –Ulu Tanrı’nın suretinden yaratılmış olan insana– bu ıstırapı çektiren, hemcinsinin işini bitirdiğim, sıradan bir hayvandı. Gece gündüz huzursuzdum artık. Yaratık beni bir an bile yalnız bırakmıyor, geceleri de saat başı kâbuslardan uyandığımda o yaratığın ılık nefesini yüzümde, olağanüstü ağırlığını da kalbimde hissediyordum!

Bu zulmün baskısıyla içimde iyilik namına hiçbir şey kalmamıştı. Kötülük ve şeytani düşünceler aklımı başımdan almıştı. Huysuzluğum zamanla herkese ve her şeye karşı geliştirdiğim bir nefret halini alırken, hiç sızlanmayan karım ne acı ki öfke nöbetlerimin en sabırlı kurbanı oldu.

Bir gün, bir iş için karımla birlikte yoksulluktan kaçamadığımız için sığındığımız döküntü evin kilerine indik. Dik merdivenlerden inerken aradım sıra koşturan kedi sayesinde düşmeme ramak kaldığından küplere bindim. O vakte kadar beni durduran korkuyu unutarak baltayı kaptım ve hayvana isabet ettirebilseydim anında işini bitirecek bir darbe savurdum. Fakat kolumdan tutan karımın beni engellemesiyle iyice tepem atınca, baltayı karımın beynine sapladım. “Ah!” bile diyemeden durduğu yere düşüverdi.

Bu iğrenç cinayeti işledikten sonra vicdanım sızlamadan cesedi gizleme işine yöneldim. Komşular tarafından görülme riskini göze almadan cesedi gece veya gündüz dışarı çıkaramayacağımın bilincindeydim. Pek çok çözüm yolu düşündüm. Cesedi parçalayıp yakmayı, mahzende kazacağım mezara tıkmayı, bahçedeki kuyuya atmayı, hatta bir eşyaymış gibi paketleyip bir hamalla taşıtmayı bile düşündüm. Sonunda daha mantıklı bir çözüm buldum. Ortaçağda keşişlerin kurbanlarına yaptığı gibi, ben de cesedi mahzenin duvarına gömecektim.

Mahzen bu iş için çok uygundu. Duvarlar seyrek örülmüş, üzerine yakın geçmişte yalapaşap sürülen sıva rutubetten tam olarak sertleşmemişti. Üstelik duvarlardan birinde şömine veya ocak niyetine yapılmış, sonra da üstü kapatılmış bir çıkıntı bulunuyordu. Buradaki tuğlaları söküp boşluğa cesedi koyduktan sonra fark edilmeyecek biçimde tuğlaları yeniden örmek çocuk işiydi.

Doğru hesap yapmıştım. Bir levye yardımıyla tuğlaları kolayca çıkardım, cesedi dikkatle iç duvara dayadıktan sonra tuğlaları tekrar ördüm. Her olasılığı düşünüp kireç ve kumdan hazırladığım harçla duvarı sıvadım. Bittiğinde durumdan memnundum, duvarda ufacık bir farklılık bile göze çarpmıyordu. Yere dökülenleri özenle süpürdüm, zafer kazanmışçasına etrafıma bakıp “Hiç değilse bu kez emeklerim heba olmadı,” dedim.

Bir sonraki işim başıma bunca derdi açan hayvanı aramak oldu, çünkü onu öldürmeye karar vermiştim. Elime geçirsem kurtulamazdı, ancak kurnaz hayvan geçirdiğim cinnet halinden dehşete düşmüş olmalı ki ortalıkta görünmüyordu. O iğrenç hayvanı ortalıkta gezinirken görmeyince hissettiğim rahatlığı, huzuru anlatmam mümkün değil! Gece boyunca görünmedi, onu eve getirdiğimden beri ilk kez rahatça uyudum; evet işlediğim cinayete rağmen uyudum.

Aradan üç gün geçti, işkencecim hâlâ ortalıkta görünmüyordu. Sonunda yeniden özgürdüm! Yaratık dehşete kapılıp kaçmıştı besbelli! Nihayet ondan kurtulmuştum! Çok mutluydum çok! İşlediğim cinayet beni kaygılandırmıyordu. Birkaç defa sorguya çekilmiştim ama yanıtlarım tutarlıydı. Arama yapılmış ve hiçbir şey bulunamamıştı. Dolayısıyla gelecekteki mutluluğuma güvenle bakıyordum.

Cinayetten dört gün sonra, hiç beklemediğim bir anda eve polisler geldi ve titiz bir arama başlattılar. Cesedi bulamayacaklarını düşündüğümden pek de umursamadım. Polisler arama esnasında yanlarında bulunmamı

istediler. Her deliği incelediler. Üçüncü ya da dördüncü kez mahzene indiklerinde hiç bozuntuya vermedim, masumiyetimi takınmayı sürdürdüm. Kollarımı göğsümde kavuşturmuş, mahzende volta atıp duruyordum. Polisler tatminkâr bir edayla gitmeye hazırlanırken yerimde duramıyor; zafrimi güçlendirecek, masumiyetimi sağlama alacak bir şeyler söylemek için sabırsızlanıyordum.

Sonunda merdiveni tırmanırken “Kaygılarınızı dindirebildiysem ne mutlu bana. Hepinize esenlik ve nezaket dilerim. Ha, bu arada burası kusursuz inşa edilmiş bir evdir,” dedim. (Rahat davranmak adına ağzımdan çıkanı kulağım duymuyordu.) “Gerçekten kusursuz. Bu duvarlar, durun, bekleyin, bu duvarlar çok sağlamdır.” Bunu söyler söylemez son derece cesur bir tavırla elimdeki bastonu karımın cesedinin bulunduğu duvara hızla vurdum.

Tanrı beni Baş Şeytan’ın hiddetinden korusun! Baston darbesinin yankıları dinmeden mezardan bir ses yükseldi. Başta bir çocuğun ağlamasını andıran boğuk ve aralıklı, sonra şiddetini artırıp hayvansı, uzun bir haykırıya dönüşen bir çığlık, yalnız cehennemde azap çekenlerle onlara eşlik eden iblislerin boğazlarından aynı anda çıkabilecek türde korku ve zafer dolu bir feryat, tam bir vaveyla!

O an neler düşündüğümü anlatmam ahmaklık olur. Bayılacak gibiydim, tökezleyerek ilerleyip karşı duvara dayandım. Merdivenleri tırmanmakta olan polisler bir anda dehşete ve hayrete düştüler. Ama kısa süre sonra on iki güçlü kol duvarı yıkmaya başladı. Duvar hemen yıkıldı. Çürümeye yüz tutmuş, pıhtılaşmış kanla kaplı ceset onları karşıladı. Başının üzerinde ise kıpkırmızı koca ağzıyla ve kor misali yanan tek gözüyle –önce kurnazlığıyla beni cinayete sürükleyen, şimdi de polisin kucağına düşürüp darağacına gönderen– o iğrenç hayvan oturuyordu. Meğerse duvarı cesetle beraber hayvanın da üstüne örmüştüm.

KUYU VE SARKAÇ

*Impia tortorum longos hic turba furores
Sanguinis innocui, non satiata, aluit.
Sospite nunc patria, fracto nunc funeris antro,
Mors ubi dira fuit vita salusque patent.*⁵⁸

[Paris Jakoben Lokali'nin yerine kurulacak
pazarın kapısı için yazılmış dörtlük.]

Bitap düşmüştüm, bitmek bilmeyen acılar yüzünden tamamen bitap haldeydim; ellerimi çözüp oturmama müsaade ettiklerinde duyularımın beni terk etmeye başladığını hissettim. Hakkımda verilen karar –o dehşetengiz ölüm kararı– net bir biçimde duyabildiğim son sözlerdi. Engizisyon üyelerinin sesleri hayal dünyasında birleşerek muğlak bir uğultunun içinde yitip gitti. Değirmen çarkının sesi misali sesler de döneniyordu sürekli. Ama bu his anlıktı, sonra birdenbire bu sesi de duyamaz hale geldim. Bir süre daha etrafımdakileri görmeye devam ettim, ama abartılı bir korkunçlukla! Kara cüppeli yargıçların şu kâğıttan bile beyaz olan, incecik dudaklarını gördüm. Yüzlerindeki amansız ifade, kati tutumlarının ve aşağılayıcı tavır-

58 "Masumların kanına susayan ve doymak bilmeyen işkenceciler bir zamanlar bitmek bilmeyen çılgınlıklarla beslendiler. Vatanımız güvende, katillerin yurdu talan edildi; korkunç ölümün hüküm sürdüğü bu yerde hayat ve esenlik var artık."

larının nişanesi olan dudaklarında tamamlanıyordu. Son kararı vererek ka-
derimi çiziyorlardı. O incecik dudaklar ölüm kelimesini söylerken dehşet
verici bir biçimde kıvrılıp bükülüyordu. İsmime ait hecelerin dudakların-
dan döküldüğünü görsem de hiç ses işitemeyince iyice korkuya kapıldım.
Korkum had safhaya çıktığında, salonun duvarlarındaki kara perdelerin
de salındığını fark ettim. Sonra masadaki yedi uzun mumu gördüm. Başta
mumların beni kurtuluşa ulaştıracak melekler olduğunu düşündüm, ama
kısa süre sonra biteviye içime dolan tiksinti hissiyle birlikte melek başları
bিরer hayaletimsi alev topuna dönüşürken galvanik bir bataryaya değmi-
şim gibi tir tir titremeye başladım ve onlara umut bağlamamam gerektiği-
ni anladım. Derken mezarın huzur verici bir istirahat mekânı olduğu fikri
müzikal bir biçimde hayal dünyamı kuşattı. Usul usul zihnimde beliren
bu fikri kısa sürede anlamlandıramadım aslında; ama bunu kavradığım an
salondaki yargıçlar efsunlanmışçasına yok oldular. Mumlar, alevler kay-
boldu, içeriye karanlık çöktü; tüm duyular Hades'e doğru çılgınca bir hızla
yuvarlandılar. Ve nihayet her şey sükûnete, dinginliğe ve zifiri karanlığa
mahkûm oldu.

Bayılmıştım, ama bilincimi bütünüyle kaybetmemiştim. Bilinç bütü-
nüyle yitirilir mi ki? Uykudayken mi? Hayır! Sayıklama anlarında mı?
Hayır! Baygın haldeyken mi? Hayır! Öldüğünde mi yoksa? Hayır! Me-
zardayken bile bilinç denen şey insanı bütünüyle terk etmiyor. En derin
uykularımızdan sıyrıldığımızda bir düşün ağını yırtarız, ama gördüğümüz
düşü hatırlamayız. Baygınlığımız geçip de ayıldığımızda, zihinsel, ruhsal
ve fiziksel açıdan varlığımızı algılarız. Ancak fiziksel açıdan kendimizi
algılayabildiğimiz anda zihinsel ve ruhsal açıdan algıladıklarımızı unu-
turuz; eğer bunları hatırlayabilseydik o girdaptaki anıların izlenimlerini
edinebilirdik. Peki, bu girdap nerededir? Onun gölgesini mezarinkinden
nasıl ayıracağız ki? Zihinsel ve ruhsal açıdan edindiğimiz anıları hemen

hatırlamayız ama bir süre sonra, muğlak da olsa anılar rahatsız etmeye başlar bizi. Daha önce hiç bayılmamış biri alevler içinde garabet saraylar veya aşına olduğu simalar görmez, kederli hayallere kapılmaz, tanımadığı bir çiçeğin kokusunu kafasına takmaz, önemsemediği bir melodide yeni bir anlam keşfetmez.

Ruhumun debelenip durduğu hiçlikten anılar çıkarmaya yeltendim ve kimi zaman zafere ulaşmak üzere olduğumu bile düşündüm; kısacık bir süre için anımsayabildiklerim zaman geçtikçe bilinçdışı edinimler olarak kaldı. Bu puslu anılarda uzun boylu kişiler beni aşağıya, en aşağıya taşıyordu. Kalbimdeki tuhaf dinginlik sebebiyle içimi kaplayan anlaşılması güç korkuyu hissettim. Beni aşağı taşıyan korkunç katile ebedi bir iniş gerçekleştirmişçesine sessizliğe büründü. İndirildiğim yerin nemli ve düz olduğunu hatırlıyorum; sonrası çılgınlık ve yasakları anımsamaya çalışan bir hafızanın hezeyanı.

Ses ve hareketi yeniden hissettim; kalp çarpıntılarımı işittim. Sonra yine sessizlik hâkim oldu. Derken tekrar ses, hareket ve dokunma... Bedenimdeki uyuşukluk ve korkunç sızı... Varlığımın bilincine varmam için epey zaman geçti. Ve birdenbire düşünmeye başlamam, dehşet içinde olsam da gerçeği anlamlandırma çabam... Sonra yine yok olma isteği... Ve yeniden toparlanıp eyleme geçme isteği... Nihayet yargıçları, kara duvar örtülerini, hakkımda verilen kararı ve bayılışımı anımsıyordum. Ama sonrası uçup gitmiş belleğimden. Sonrasını ancak birkaç gün sonra hayal meyal hatırlayabildim.

Gözlerim hâlâ kapalıydı. Sırtüstü yatıyordum. Uzandım ve ıslak, sert bir şeye değdim. Nerede ve ne halde olduğumu anlamaya çalışarak öylece kalakaldım. Gözlerimi açmak istesem de cesaretimi toplayamıyordum. Dehşet bir manzarayla karşılaşmaktan çok hiçbir şey görememekten korkuyordum. Yine de kaygı içinde gözlerimi açtım. Tahminimde yanılma-

mıştım. Zifiri karanlığın içindeydim. Derin derin nefes almaya çabaladım. Karanlık üstüme çökmüş, beni bunaltıyordu. Hava kurşun gibi ağırdı. Hareketsiz bir halde akıl yürütmeye çabalıyordum. Engizisyon üyelerini anımsamaya çalışıp sonucu kestirmeye çalıştım. Hakkımda verdikleri kararı okumuşlardı, ama bunun üstünden çok zaman geçmiş gibiydi. Öldüğümü sanmıyordum. Edebiyat ne derse desin, bunun ölümle ilişkisi kurulamaz. İdam mahkûmları yakılarak öldürülürdü; mahkemenin gerçekleştiği günün gecesinde benzer bir tören yapılmıştı. Bir sonraki törende yer alacak kurban olarak zindana mı gönderilmiştim? Hayır, idam cezaları asla ertelenmezdi. Ayrıca zindanın zemini Toledo'daki hükümlülerin hücreleri gibi taşlandı ve az da olsa ışık alıyordu.

Zihnimde beliren korkunç bir düşünce kalbimin deli gibi çarpmasına neden oldu, sonra birden duyarsızlaştım. Toparlanıp ayağa kalktım; her tarafım kasılıyor, tir tir titriyordu. Kollarımı her yöne uzatıp salladım. Hiçbir şeye çarpmadım; yine de yürümeye çekiniyor, bir mezara çarpmaktan korkuyordum. İyice daraldım, terledim. Kuşku ve ıstırapla baş edemez hale gelince gözlerimi kocaman açıp ihtiyatlı bir biçimde adım attım. Birkaç adım sonrasında bile karanlıktan başka bir şey yoktu. Biraz daha rahat nefes almaya başladım. Başıma gelen her neyse demek ki en kötüsü değildi.

Yürümeye devam ederken, Toledo'da kulaktan kulağa yayılan Engizisyon'un korkunç işkence yöntemleri aklıma geldi. Zindanlar hakkında ne tuhaf şeyler söylemişlerdi. Ah, bunların safsatadan ibaret olduğunu düşünmüştüm. Belki de yer altında aç susuz ölüme terk edilmiştim. Yargıçların bana ölüm cezası kestiğinden emindim, sadece ölüm zamanımı ve biçimi bilmiyordum.

Öne doğru uzattığım ellerim nihayet sert bir şeye değdi. Pürüzsüz, kaygan ve soğuk bir duvara dokunmuştum. Tedbiri elden bırakmadan duvar boyunca ilerledim. Fakat zindanın büyüklüğünü çözemedim, çünkü bir tur

atmış olsam bile aynı noktaya dönüp dönmediğimi anlayamadım. Mahkemeye çıkartılırken cebimde bir çakı vardı; onu bulabilmek umuduyla üstümü yokladım ama bulamadım; zaten kıyafetlerim de değiştirilmişti. Başlangıç noktamı belirleyebilmek için çakıyı duvara saplamayı düşünmüştüm. Zihnim allak bullak olduğundan basit çözümü bile başta görememiştim. Kıyafetimden kopardığım kumaş parçasını duvarla doksan derecelik açı oluşturacak biçimde yere serdim. Duvara değerek zindanı adımlarken elbet bu kumaş parçasına tekrar ulaşacaktım, ama zindanın büyüklüğünü ve güçsüzlüğümü hesaba katmamıştım. Kısa bir süre daha yürüdüysen de kaygan zeminden ötürü kendimi bir anda yerde buldum ve yorgunluktan uyuyakaldım.

Uyandığımda yanı başımda biraz ekmekle su buldum. Nasıl ve nereden geldiği üzerine düşünmektense bulduklarımı yiyip içtim. Sonra kalkıp tekrar yürümeye başladım ve bıraktığım kumaş parçasına ulaştım. Düştüğüm yere kadar elli iki, sonrasında da kırk sekiz adım saymıştım. Toplamda attığım yüz adımla zindanımın elli metrelik çevresini ölçebilmiştim. Ama duvar girintili çıkıntılı olduğundan içinde bulunduğum mahzenin şeklini tahmin edemiyordum.

Bütün bunları amaçsızca yaptım, umut değil tuhaf bir merak duygusu beni kamçılıyordu. Duvardan uzaklaşıp enine yürümeye başladım. Önce zemin balçıklı olduğundan korkarak yürüdüysen de, sonra cesaretlenip hızla ilerledim. Henüz on adım kadar atmıştım ki kıyafetimin yırtık ucuna dolanıp yere düştüm.

Şaşkınlığım geçince düştüğüm yerde bir şey dikkatimi çekti. Çenem zindanın zeminine değmesine rağmen dudaklarım ve başımın üst kısmı hiçbir yere değmiyordu. Dahası alnıma yapış yapış bir buhar geliyor, burnuma çürümenin kokusu geliyordu. Böylece yuvarlak bir kuyunun içinde olduğumu anlayıp ürperdim. Küçük bir taş parçası kopardım ve attım. Taş,

düşerken yankılar oluşturdu ve uzun süre sonra suya gömüldü. O sırada üst tarafta bir kapı açılıp kapanmışçasına şiddetli bir ses yükseldi, bir ışık belirip kayboldu.

Son anda başıma gelen kaza sayesinde bana nasıl bir ceza kestiklerini anlamıştım. Düşmeyip yürümeye devam etseydim ölmüştüm. Son anda kurtulduğum bu ölüm, Engizisyon'la ilgili çıkan söylentilerde kendine yer bulan ölüm şekliydi. Engizisyon, kurbanlarına korkunç fiziksel acıları ya da katlanılmaz manevi sancıları reva görüyordu. İkinci yöntem bana da uygulanmıştı işte. Uzun süren işkencelerden sonra iyice gerildiğimden her şeyden korkar hale gelmiştim; beni bekleyen işkence için hazırdım.

Kuyuya düşmektense duvarın dibinde ölmeyi seçerek geri döndüm. Eğer korkuya kapılmasaydım, kendimi kuyuya bırakırdım. Ayrıca kuyu hakkında duyduklarım ve işkencenin kuyuya düşerek sona ermeyeceği düşüncesi beni bunu yapmaktan alıkoymuştu.

Heyecandan öylece kalakaldım, ama sonunda uykuya yenik düştüm. Uyandığımda yine yanı başımda ekmekle su vardı. Öyle çok susamıştım ki suyu hemen bitirdim. İçine uyuşturucu bir şey konmuş olduğundan eminim, çünkü yine uyuyakalmıştım. Ne kadar uyuduğumu bilmiyordum, ama o derin uykudan uyandığımda etrafımı görebildiğimi fark ettim. Kürt sarısı, acayip bir ışık zindanı aydınlatıyordu.

Zindanın boyutu hususunda tamamen yanılmıştım; çevresi ancak yirmi beş metre kadardı. Bu yanılığın üstüne epeyce düşündükten sonra saçmaladığıma karar verdim, ne de olsa zindanın boyutundan daha önemli dertlerim vardı. Yine de yanılığım üstüne ısrarla düşünmeye devam ettim. Düşene dek elli iki adım saymıştım, bıraktığım kumaş parçasına az mesafe kalmış olmalıydı. Demek ki kendime gelip tekrar yürümeye başladığımda geldiğim yöne dönmüş olduğumdan zindanın çevresini iki kat hesaplamış-

tım. Zihnim allak bullak olduğundan duvarın sağımda mı solumda mı kaldığına dikkat etmemiştim.

Zindanın şeklinde de hataya düşmüştüm. Duvardaki girintilerden ve çıkıntılardan ötürü zindanın tuhaf bir şekli olduğunu düşünmüştüm, demek ki karanlık, baygın ve sersemlemiş insanlarda bu denli etkili olabiliyormuş. Köşe sandığım yerler nişlerden ibaretmiş. Mahzen kareydi. Taştan sandığım duvarlar metaldendi ve girintili çıkıntılıydı. Bu metallerin üzerine keşişlerin batıl inançlarını ifade eden korkunç resimler çizilmişti. Korkunç iblis ve iskelet resimleri duvarlarda sergileniyordu. Resimlerin hatları belirgin olsa da, renkleri rutubetten soluklaşmıştı. Zemin, taşlandı. Tam ortasında düşmekten son anda kurtulduğum kuyu vardı; mahzendeki tek kuyu buydu.

Bunları güçbela görebildim, çünkü uyurken pek çok şey değişmişti. Sırüstü yattığım tahtadan kerevete kayışla sımsıkı bağlanmışım; sadece başımı ve sol kolumu hareket ettirebiliyor, güçlkle solumda duran yiyeceğe uzanabiliyordum. Çok susamıştım, ama bu kez su yoktu. Bırakılan yemek çeşnili etti; demek ki susuzluğumu artırmak da işkencenin bir parçasıydı.

Başımı kaldırdığımda, metal tavanın on on iki metre yükseklikte olduğunu gördüm. Metal plakalardan birinde tuhaf bir figür, figürün elinde tırpan yerine eski saatlerde görmeye alıştığımız türden dev bir sarkaç vardı. Ama bu sarkaçta bir tuhafılık daha göze çarpıyordu. Hareket ediyor, usul usul sallanıyordu. Korku ve şaşkınlıkla izledim. Sonra sıkılıp bakışlarımı zindana yönelttim.

Hafif bir ses işittim ve kuyudan fırlayan bir sürü sıçanın yerde gezindiğini gördüm. Etin kokusunu alan aç sıçanlar doluyordu içeriye. Onları korkutmak için çok uğraştım.

Yarım ya da bir saat kadar sonra (zamanı artık ölçemiyordum) tavana baktığımda, iyice afalladım. Sarkaç bir metre kadar inmiş ve hızlanmıştı.

Beni huzursuz eden şey elbette sarkacın aşağı inmesiydi. Alt kısmının çelikten, otuz santimlik bir hilalden oluştuğunu görünce iyice korkuya kapıldım. Keskin ve ağır olduğu belliydi. Sağlam bir pirinç çubuğa eklenen bu hilal sallanırken ısıklık çalıyor gibiydi.

İşkence dâhisi kesişlerin bana kestikleri cezadan kuşkuym kalmamıştı. Kuyuyu, benim gibi münafıklara uygun gördükleri, cehennem benzeri ve cezaların *Ultima Thule*'si⁵⁹ olan o kuyuyu fark ettiğimi anlamışlardı. Kuyuya düşmekten son anda kurtulmuştum; bu kuyularda insanlar Engizisyon tarafından şaşkına çevrilip tuzağa düşürülerek ölüme terk ediliyordu. Kuyuyu fark etmem planlarını bozdu, gelip beni kuyuya atacak halleri yoktu, başka bir plan kurmuşlardı. Daha ılımlı bir plan! Bu kelimeyi düşüncünce ıstırap içinde gülümsedim.

Çeliğin süratle salınmasını izlediğim ölümcül, dehşetengiz, ebediymiş hissi veren saatleri nasıl anlatayım? Sarkaç santim santim, milim milim inerken aradan asırlarca zaman geçmiş gibiydi. Kesif soluğunu ancak günler sonra yüzümde hissettim. Sarkacın hızlanması ve çektiğim perişanlığa son vermesi için Tanrı'ya yalvardım. Aklımı yitirmek üzere olduğum bir anda işkenceye son vermek için bedenimi yükseltmeye çalıştım. Sonra biteviye sakinleştim; o parlak ölüme, sevdiği oyuncağa bakan bir çocuk misali gülümsedim.

Derken yine bayıldım, ama kısa sürmüş olmalı ki kendime geldiğimde sarkacın daha fazla alçalmadığını gördüm. Gerçi uzun sürmüş de olabirdi, belki de bayıldığımı gördüklerinde sarkacın hızını düşürmüşlerdi. Epeydir yemek yemediğim için bitap haldeydim. Ah, işkence bile insanın karnının acıkmasını engelleyemiyor. Sol elimle güçbela uzanıp sıçanların

59 En kuzeydeki, bilinmeyen en uç noktadaki. MÖ 330 yılında Yunanlı kâşif Pytheas, Akdeniz'den başlayıp kuzeye doğru ilerlerken kuzeyde bir yerlerde Thule adı verilen gizemli bir takımadalar grubunun varlığından bahsedildiğini duyar. Thule, insanın geniş hayal gücüne dayanılmaz çekici gelir ve ulaşılması zor bir hedef olur. Arktik kâşifler gittikçe daha kuzeye ulaşır ve Thule her seferinde daha da uzaklaşır. Sonunda "Ultima Thule", "en kuzeydeki topraklar" adıyla bir efsane haline dönüşür.

bıraktıkları et parçasını aldım. Eti ağzıma koyar koymaz aklıma gelen müthiş ama belirsiz bir fikir tekrar umutlanmamı sağladı. Ne diye umutlanıyordum ki? Muğlak bir fikirdi bu. Zihin muğlak fikirlerle hep dolup taşar, ama bunlar genelde uygulanmaz. Neşelenmemi ve umutlanmamı sağlasa da, bir anda fikri unuttuverdim. Tekrar düşünmeye çalıştım, fakat aklım başımda değildi sanki. Çektiğim acılar beni bir embesile, bir ahmağa çevirmişti.

Sarkacın salınımı benim boyuma göre dik açı oluşturuyordu. Hilal tam kalbimden geçmesi için tasarlanmıştı. Giysiyi kesip defalarca bedenimden geçecekti. Isık çalar gibi salınarak aramızdaki mesafeyi on metreye kadar indirmiş olsa da, giysimi kesmesi dakikalarca sürecekti. Duraksadım, daha fazlasını hayal edemiyordum. Çeliğin inişini durdurabilecekmişim gibi aniden bu noktaya odaklandım. Çeliğin giysimi keserken çıkaracağı sesi ve kumaşın tenimde yaratacağı hissi düşünmeye çalıştım. Bu zırvallıklar üstüne dakikalarca düşündüm.

Sarkaç belirgin bir hızla aşağı iniyordu. Salınım ve iniş hızını kıyaslamaktan keyif alır hale gelmiştim. Sağa sola gidiyor, sonra uzaklaşıp melun bir ruhun feryadıyla geri dönüyor, bir kaplanın içten pazarlıklı adımlarıyla ilerliyordu. Zihnimde dönüp duran düşünceler kimi zaman kahkaha atma, kimi zaman da bir vaveyla koparmama neden oluyordu.

Aşağı iniyordu! Dehşet verici bir hızla! Göğsümün yedi santim yukarısından geçiyordu! Sol kolumu kurtarmak için tüm gücümle çabaladım. Bu kolumun dirsekten yukarısı kayışın altındaydı. Tüm gücümü kullansam da sadece elimi ağzıma kadar götürebildim. Kolumu kayıştan kurtarabilseydim sarkacı durdurmaya çalışacaktım. O anda bir çığın bile durdurmaya teşebbüs edebilirdim!

Aşağı iniyordu! Hiç durmadan hem de! Üstümden her geçişinde so-luksuz kalıyor, öylece bakakalıyordum. Uzaklaşırken anlamsız bir umuda

sürükleniyor, yakınlaştığında ise korkudan gözlerimi kapatıyordum. Halbuki ölüm ebedi kurtuluş değil miydi? Yine de her alçalışında göğsümün nasıl yarılabacağını düşündükçe zangır zangır titriyordum. Beni böyle perişan eden şey umuttu; her işkencenin tek utkusu olan ve Engizisyon zindanlarında bile idam mahkûmlarının kulaklarına çalınan kurtuluşun sesi olan umut.

Sarkaç on yirmi kez salındıktan sonra giysime degecekti, bunu fark edince dingin bir umutsuzluk içimi kapladı. Saatler, belki de günler boyu ilk kez düşündüm. Birden beni tek kayışla bağladıklarını anımsadım. Başka yoktu. Sarkacın ucu kayışı kestiğinde sol kolumla kalan kısmı çözebildim. Ama sarkaç bana fazlasıyla yaklaşmış olacaktı! En küçük hareketim ölümüne yol açabilirdi! Dahası Engizisyon üyeleri bunun için tedbir almamış olabilir miydi? Belki de kayış göğsümün tam üstünden geçiyordu. Bu son umut kırıntımın da anlamını yitirmesinden korkarak başımı kaldırıp göğsüme baktım. Kayış, hilalin geçeceği yol dışında tüm bedenimden geçiyordu.

Başımı indirdiğim anda, daha önce zihnimde beliren o muğlak düşünce tekrar canlanmaya başladı. Pek akla yatkın olmasa ve hâlâ muğlaklığını korusa da, yarım yamalak değildi. Yeisle hemen düşüncemi uygulamak istedim.

Etrafımda saatlerdir iri sıçanlar geziniyordu. Vahşi, gözü pek, saldırganlardı; beni yemek için gözlerini üstüme dikip hareketsiz kalacağım anı kolluyorlardı. Kim bilir kuyuda nasıl besleniyorlardı?

Ne kadar engellemeye çalışsam da tabağın içindeki yemeği tüketmişlerdi. Elimi sallayıp durmam tekdüze bir hareket haline geldiğinden korkutuculuğunu yitirmişti. Bu yüzden sıklıkla elimi ısıyorlardı. Tabaktaki kırıntıları kayışın üstüne, ulaşabildiğim her yere sürdüm ve nefesimi tutup beklemeye başladım.

Azgın sıçanlar önce devinimsizliğimden ürküp şaşkına döndüler. Çoğu kuyuya geri indi. Ama bu kaçışma kısa sürdü, oburlukları işime yarayacaktı. Hiç hareket etmediğimi gören birkaç gözü pek sıçan, sıçrayıp üstümü koklamaya başladı. Bunları diğerleri takip etti. Yüzlerce sıçan üstümde geziniyordu. Sarkacı önemsemeden kayışı kemirmeye başladılar. Sayıları ve ağırlıkları anbean arttı. Boğazıma kadar tırmandılar, soğuk dudaklarıyla dudaklarıma dokundular. Onlardan dayanılmaz derecede iğrensem ve ürksem de, birkaç dakika daha katlanırsam kurtulacağımı düşünüyordum. Kayış çoktan gevşemişti, pek çok yerinden kopmuştu. Azmettim ve hareketsiz yatmayı sürdürdüm.

Bu kez yanılmamış ve bu işkenceye boş yere katlanmamıştım. Artık özgürdüm. Paramparça olan kayış yere sarkıyordu. Tam o sırada sarkaç göğsüme değdi ve giysimi kesti. İki kez daha salındıktan sonra derin bir acı hissettim. Elimi sallayınca sıçanlar anında dağıldılar. Usulca yana kayarak kayıştan kurtuldum ve sarkacın ucundan uzaklaştım. Evet, artık özgürdüm.

Özgür! Engizisyon'un kapanına sıkışıp kalmışken nasıl özgür olunur ki! Taş zemine ayağımı attığım anda sarkacın devinimi durdu ve sarkaç görünmez biri tarafından yukarı çekildi. Yine umutsuzluğa kapıldım. Her hareketim izleniyordu. Özgürlükmüş! Ölümden beter bir başka işkencedeydi sıra! Öfkeyle etrafımdaki demir plakalara baktım. Zindanda garip, anlamlandıramadığım bir fark vardı. Rüyadaymışçasına değişikliğin ne olduğunu bulmaya çalıştım bir süre. Ve birden içerideki kükürt sarısı ışığın kaynağını fark ettim. Işık, duvar dibiyle zemin arasındaki bir santimlik aralıktan sızıyordu. Buradan bakmaya çabaladıysam da bir şey göremedim.

Ayağa kalkarken içerideki farklılığı anladım. Duvarlardaki resimlerin hatları net olsa da renkleri soluktu. Şimdi bu renkler giderek canlanıyor,

iblislerin silüetleri en sağlam sinirleri kolaylıkla gelecek kadar korkutucu bir hale bürünüyordu. İblislerin parlayan, dehşetengiz gözleri öylesine canlıydı ki bunların imgelemimde oluştuğuna inanamıyordum.

İmgelem! Nefes alırken kızgın demirin kokusu burnuma doldu! Zindana bunaltıcı bir koku yayıldı! Çektiğim acıya gülümseyen parlak gözler ıslıl ıslıl yanıyordu! Kan revan içindeki dehşetengiz sahneler iyice kana bulandı. Nefes alamıyordum! İşkencecilerim ne de yamandı! Acımasız iblisler! Zindanın ortasına doğru ilerledim. Alevlerin ortasında kaldığımı düşünürken kuyunun serinliği aklımı çeldi. Koşup kuyunun dibine baktım. Kıp kızıl tavan kuyunun içini de aydınlatıyordu. Gördüklerime inanamadım. Ama o görüntü bir şekilde ruhumu ele geçirdi. Bunu nasıl anlatmalı? Ne büyük korku, ne büyük çaresizlik! Çığlık atıp kuyudan uzaklaştım ve yüzüm ellerim arasında deli gibi ağladım.

Sıcaklık artarken tavana tekrar baktım. Zindan ikinci kez değişiyordu; şimdi sıra şeklindeydi. Yine olanı biteni hemen anlayamadım, ama merakım uzun sürmedi. İki kez ölümden yakamı kurtarmam Engizisyon'u öfkeliendirmişti, artık Dehşet Hükümdarı'na karşı direnemeyecektim. Hücre kare biçimindeydi, ama şimdi açılardan ikisinin dar ikisinin de geniş olduğunu görüyordum. Hafif bir gürültü eşliğinde değişim hızlandı ve zindan karo biçimini aldı. Ama değişim hızla devam etti, zaten bu kadarla kalacağı beklemiyordum. Kıızıl duvarları göğsüme basıp giysi niyetine üzerimde taşıyabilirdim. Ölmeye razıydım, ama kuyuda değil! Kıızıl duvarlar beni kuyuya sürükleyecekti. Bunu anlamayacak kadar ahmak mıydım? Bu deli sıcaklığa ne kadar daha dayanabilecektim? Dayansam bile yanan demirlerin kışkırtmasına tahammül edebilecek miydim? Karo anbean daralıyor, düşünmeme izin vermiyordu. Kuyudan uzaklaşmaya çabaladıkça duvarlar beni merkeze doğru itti. Sonunda kuyunun kenarındaki birkaç santimlik alanda kavrulmuş bir halde kalakaldım. Direnecek gücüm kal-

mamıştı; umutsuzluk ve delilik yüklü bir çılgılık attım. Sendeleyince başımı çevirdim.

İnsan sesleri duyuyordum derinlerden. Borazanlar çalıyordu! Gök gürültüsüne benzeyen tuhaf, cırtlak sesler! Kızıl duvarlar birden geriledi. Kendimden geçmiş bir halde kuyuya yuvarlanacağım anda biri tutup yakaladı beni. General Lasalle'ydi⁶⁰ gelen. Fransız ordusu Toledo'ya girmişti. Engizisyon, düşmanlarının elindeydi artık.

60 Napolyon'un generallerinden. Ancak Lasalle, Toledo'nun işgali sırasında değil, İspanyol Engizisyonu'nun en güçlü döneminden yüzyıllar sonra gerçekleşen Yarımada Savaşı'nda görev almıştır. Engizisyon'un sona erdirilmesi, 1808–1813 yılları arasındaki Fransız işgali sırasında gerçekleşmiştir.

KIZIL ÖLÜMÜN MASKESİ

“Kızıl Ölüm” epeydir ülkenin canına okuyordu. Onun kadar kaçınılmaz ve iğrenç bir salgın daha önce hiç yaşanmamıştı. Avatari⁶¹ ve alameti kandı; kanın kızılılığı ile dehşetiydi. Şiddetli ağrılar ile baş dönmelerinden sonra gözeneklerden fışkıran kan, ölümü getiriyordu. Yüzde ve tüm bedende beliren kızıl lekeler, kurbanın diğer insanların merhametinden yoksun kalmasına neden oluyordu. Hastalığın kuluçka, yayılma ve mutlak sonu hazırlama evreleri yarım saat içinde tamamlanıyordu.

Fakat Prens Prospero neşeli, cesur ve akliselim bir adamdı. Tebaasının yarısı salgından nasibini alınca, bin kadar gürbüz şövalye ve asilzade hanımla korunaklı bir manastıra kapandı. Manastır, Prens’in tuhaf zevklerine hitap eden, büyük ve ihtişamlı bir yapıydı. Demir kapıları olan yüksek duvarlarla çevrilmişti. Sonradan içeri başkalarının girmesini veya umutsuzluğa kapılanların dışarı çıkmasını engellemek amacıyla Prens ve diğerleri içeri girdiğinde kilitler iyice sağlamlaştırıldı. İçeride erzak sıkıntısı yoktu. Böylelikle saray üyeleri hastalığa karşı direnebilirlerdi, dışarıdakilerin yaşadıkları pek de önemli değildi. Durum böyle diye, elbette kedere boğulmak anlamsızdı. Prens eğlenmeden duramazdı. Soytarılar, doğaçlama sanatçıları, dansçılar, müzisyenler, güzelliğin her çeşidi, şarap ve güvenlik içerideydi, “Kızıl Ölüm” ise dışarıdaydı.

61 Tanrı’nın insan bedeninde vücut bulması; Hint mitolojisinde Vishnu’nun dünyevi enkarnasyonu.

Prens Prospero, manastırdaki beşinci ya da altıncı ayını tamamlamak üzereyken –insanların en çok telef olduğu dönemde– dostları için maskeli bir balo düzenledi. Balo, zevk ve eğlence düşkünlüğünün tipik bir örneğiydi. Fakat öncelikle size balo mekânını anlatayım. Bu harikulade salon, peş peşe sıralanmış yedi odadan oluşuyordu. Sarayların pek çoğunda var olan bu dizi dizi odaların kapıları ardına dek açıldığında, yedi oda büyük tek bir oda görünümüne kavuşur. Fakat Dük'ün tuhaf zevkleri burada da kendini gösteriyor, bakıldığında ancak tek oda görülebiliyordu. Her yirmi otuz metrede rastlanan sert dönemeçlerin ardından inanılmaz görüntüler ortaya çıkıyor, sağlı sollu duvarların ortasında bulunan gotik pencereler koridora bakıyordu. Pencerelerin mozaik camları odaların baskın renkleriyle oldukça uyumluydu. Örneğin; en doğudaki odanın camları da duvarları gibi maviydi; ikinci odanın pencereleriyle dekorasyonu mordu; üçüncüsü tamamen yemyeşildi; dördüncü odanın pencereleri eşyaları gibi turuncuydu; beşincisi bembeyaz, altıncısı ise menekşe rengiydi. Yedinci odanın ise tavanı ve duvarları siyahken, pencereleri kan kırmızıydı. Bu yedi odada yer alan onca eşyanın içinde tek bir altın şamdan veya lamba yoktu. Odaların hizasındaki koridorlarda pencerelerin karşısına yerleştirilmiş dev sehpalar üzerinde büyük mangallar vardı ve bunların ışığı cama vurarak içeriği aydınlatıyordu. Bu sayede renkli ve büyüleyici görüntüler oluşuyordu. Fakat batıdaki siyah odanın kan kırmızısı camlarından kapka-kara eşyalara yansıyan görüntüler dehşet vericiydi, bu yüzden bu odaya pek kimse girmiyordu.

Bu siyah odanın batı duvarında abanozdan kocaman bir saat vardı. Sarkacı tok ve tek tip bir sesle salınıyor, yelkovanı dönüşünü tamamladığında saatin pirinç ciğerlerinden garabet bir ses yükseliyordu. Her saat başı bu tuhaf ses işitildiğinde müziğe ara verildiğinden dans bırakılır, herkes öylece kalakalırdı. Saat her çaldığında cesur adamlar çocuklaşıyor, ihtiyaçlar

uzaklara dalıp gidiyordu. Ses tamamen kesildiğinde yeniden kahkahalar yükseliyordu; müzisyenler utangaç bir edayla birbirlerini süzüyor, bir son-raki sefere dehşete düşmemek için usulca birbirlerini güdülüyorlardı. Fakat altmış dakika (yani üç bin altı yüz saniye) sonra saatin vuruşuyla aynı dehşet, sıkıntı ve huzursuzluk tekrar yaşanıyor.

Her şeye rağmen muhteşem bir eğlenceydi. Dük'ün zevkleri tuhaftı. Renklerden ve etkilerinden iyi anlıyordu. Modaya aldırımıyordu. Yaptığı cesur planlar sayesinde, parlak fikirleri barbarca bir izlenim bırakıyordu. Deli olduğuna inananların sayısı yadsınamayacak kadar çok olsa da, hayranları bu fikre katılmıyor, onun deli olmadığını anlamak için onu duyma-yı, görmeyi, hissetmeyi istiyordu.

Yedi odanın da dekorasyonunu Dük yapmıştı, balo kostümlerinin bile kendi zevkine uygun tasarlanmasını istemişti. Seçilen parlak, şaşırtıcı ve büyüleyici kostümler gerçekten çok garipti; benzerleri belki de en son Hernani⁶² döneminde görülmüştü. Çılgınca, tuhaf, baştan çıkarıcı, ürperti-ci, iğrenç kostümler vardı. Bu imgesel karakterler girdikleri odanın hava-sına kapılıyor, müzik eşliğinde yedi odada gezinip duruyorlardı. Her saat başı siyah odadaki abanoz saat çaldığında ise her şey duraksıyor, ortama sessizlik hâkim oluyordu. Ses kesildiğinde de gülüşler işitiliyor, müzikle birlikte imgesel yaratıklar tekrar canlanıyor, cama vuran ışıklar etrafa neşe saçıyordu. Gecenin karanlığında siyah eşyalara vuran kan kırmızısı ışığın dehşeti ve abanoz saatin muazzam gürültüsü nedeniyle hiç kimse siyah odaya girmiyordu.

Diğer odalar hınca hınç doluydu, her birinin içinden yaşam pınarı akı-yordu. Gece yarısına dek eğlence tüm hızı ve ihtişamıyla devam etti. Saat

62 Fransız yazar Victor Hugo'nun (1802–1885) oyunu. 1830'da klasikliğin sonunu belirten, coşturucu nitelikteki tiyatro eseri *Hernani* gençliğin yeni özelemlerini dile getiriyordu; Paris'te isyana benzer bir heyecan uyandırdı. Oyunun oynanmasından sonra, romantiklerle klasik edebiyat taraftarları arasında, "Hernani Savaşı" denilen bir tartışma başladı. Bu tartışma romantiklerin klasisizm karşısında kesin zaferiyle sonuçlandı.

on ikiyi gösterdiğinde müzik sustu, dansçılar durdu ve manastıra huzursuzluk doldu. Bu kez abanoz saat on iki defa vurduğundan, yani süre uzadığından huzursuzluk iyice arttı. Saatin vuruşları kaybolmak üzereyken, insanlar daha önce fark etmedikleri birini gördüler. Fısıltılar, kalabalığın şaşkınlık, hoşnutsuzluk, korku ve iğrenme karışımı hisleriyle birlikte homurtulara dönüştü.

Sıradan bir insanın görüntüsü böylesine imgesel yaratıklarda elbette bu duyguları uyandırmaz. Kostümlerin tuhafıkta birbiriyle yarıştığı doğrudu, ama bu son kişi aşırılığın zirvesine oturmuştu, hatta Prens'in bile sınırlarını zorlamıştı. En pervasız adamda bile ölçülü bir hassasiyet vardır. Yaşam ve ölümü eğlenceye dönüştüren karamsarların bile hoşlanmadıkları şeyler bulunur. Balodaki herkes yabancıнын kostümünü ve tavırlarını uygunsuz buldu. Adam, fazlasıyla çelimsiz bedenine bir kefen geçirmişti. Yüzündeki maske en ince ayrıntısına varana dek bir cesedin suratına benziyordu. Coşkulu insanlar buna da katlanabilirlerdi ama yabancı, Kızıl Ölüm'ün rolünü üstlenmişti. Kıyafetinin her köşesine kan sıçramıştı ve yüzü dehşetengiz kırmızı lekelerle kaplıydı.

Prens Prospero, rolünü ustalıkla oynarmışçasına kalabalığın arasında süzülen yabancıyı gördüğünde, korkudan titredi ve yüzü öfkeden kızardı.

“Bu da kim böyle?” diye sordu yanındakilere. “Bizimle dalga geçmeye nasıl cüret eder? Derhal yakalayın ve maskesini çıkarın! Gün doğarken siperlerden kimi sallandıracağımızı görelim!”

Mavi odadan haykıran Dük'ün sesi bütün odalarda yankılandı. Güçlü ve otoriter bir yönetici olan Prens, tek işaretiyle müziği susturdu.

Prens'in yanında korkudan tir tir titreyen adamları vardı. Bazıları kararlı ve sert adımlarla Prens'e yaklaşan yabancıya saldırmaya niyetlendiyse de, davetsiz konunun ürkütücü tavırları karşısında ne yapacaklarını bilemediler. Böylelikle yabancı hiçbir engelle takılmadan Prens'in hemen

yakınından ilerleyip mavi odadan mor odaya, mor odadan yeşil odaya, yeşilden turuncuya, turuncudan beyaza, buradan da menekşe renkli olana geçti. Korkuya kapıldığı için sinirlenen ve cesaretini yeniden toplayan Prens Prospero da yabancıdan ardından altı odayı geçti, fakat onu takip eden kimse olmadı. Prens elinde hançeriyle siyah odaya vardı, aralarında yaklaşık bir metre kaldığında yabancı aniden döndü ve Prens'le göz göze geldi. Neden sonra acı dolu bir çığlık işitildi; Prens yerde parıldayan hançerin üzerine devrildi. Pek çok insan şaşkınlık ve hırsıyla siyah salona geçti, sonra da abanoz saatin altında dimdik duran yabancıyı tutmaya niyetlendi, ancak kavramaya çalıştıkları kefenin ve maskenin ardında cismani bir şey bulamayınca korkuyu yüreklerinin derinliklerinde hissettiler.

Çünkü Kızıl Ölüm aralarındaydı. Hırsız gibi manastıra girmiş olmalıydı. İnsanlar birkaç saat önce eğlence mekânı olan odalarda kanlar içine yuvarlanıp ruhlarını teslim ettiler. Son insanın ölümü abanoz saatin de ölümünü getirdi. Işıklar söndü. Karanlık, çürüme ve Kızıl Ölüm her şeyi hâkimiyeti altına aldı.

WILLIAM WILSON

*Ne demeli? O zalim VİCDANA,
Durmadan karşıma çıkan o hayale ne demeli?*

Pharronida, Chamberlayne⁶³

Kendime William Wilson dememe müsaade edin. Önümdeki şu ter-temiz kâğıdı gerçek ismimle lekelememe gerek yok. İsmim, ailemin hor görü, nefret ve tiksinti kaynağı sayılmasına yol açtı. Şiddetle esen yel, kötü namımı dünyanın en uç noktasına bile ulaştırmadı mı? Toplum dışına itilen ve terk edilen en biçare insan! Sen yeryüzündeki tüm faziletler, çiçekler ve parlak umutlar için ölmedin mi? Yoğun, bunaltıcı ve ebedi bir bulut değil mi ümitlerinle göğün arasına giren?

Mümkün olsaydı, işlediğim suçları ve akıl almaz anılarımı anlatmazdım, bunu yapmaktaki amacım son yıllarda arşa uzanan haysiyetsizliğimin kaynağını bulmak. İnsan genelde derece derece alçalır, ama bendeki erdemler pelerin misali bir anda sırtımdan düştü. Ufak tefek habisliklerden, Romalı Heliogabalos'unkini andıran muazzam gaddarlıklara duraksamadan, devasa adımlarla geçtim. Tahammül etmeyi başırırsanız bir tesadü-

⁶³ William Chamberlayne (1619–1679/89): İngiliz şair, oyun yazarı. Bilinen eserleri şunlardır: *Pharronida* (1659), *Love's Victory* (1658), *England's Jubilee* (1660).

fün, rastlantısal bir durumun mahvına nasıl yol açtığını anlatacağım. Yaklaşan ölümün gölgesi ruhumu dinginleştirdi. Bu karanlık vadiden geçerken dostlarımla şefkatine –az daha merhametine diyecektim– hasret kaldım. İnsanın kontrol edemeyeceği durumların kurbanı olduğumu açıklayabilmek isterdim. Ayrıntılarıyla anlatacağım olayda, yanılığın çölünün ortasında bulunan mukadderatımın vahasını dilerim fark ederler. İnsanı baştan çıkaran farklı etkenler hep var olsa da, hiç kimsenin şimdiye dek bu şekilde ayartılmadığını, mahvına sebep olunmadığını bilmelerini isterdim. Nitekim kimse böylesine büyük bir ıstırapın pençesine düşmemiştir. Bir hayalin içinde değil miydim? Şimdi de ayın altında görülen en garabet hayallerdeki dehşet ve gizeme kurban edilmiyor muyum?

Hayalperest ve coşkulu karakterleriyle tanınan bir soydan geliyorum, çocukluğumda bile ailemden kalan bu yadigarı hak ettiğimi ispatladım. Büyüdükçe belirginleşen karakterim etrafımdakilerin kaygılanmasına yol açarken, beni de dönülmez bir yola soktu. Zaman içinde dik başlı, kaprisli ve tutkularına gem vuramayan bir adam olup çıktım. Huylarını devraldığım, dar görüşlü ebeveynlerimin içimde kök salan habislikleri söküp atmaya yetecek kadar gücü yoktu. Birkaç kez durumu kurtarmak adına zayıf teşebbüslerde bulundularsa da, sonuç onlar için mağlubiyet, benim içinse eksiksiz bir galibiyet getirdi. Daha sonra evde benim sözüm geçer oldu ve pek az çocuğun serbest bırakıldığı bir çağda birdenbire özgürlüğüme kavuştum, isimimden başka her şeyin –her hareketimin– üstünde hâkimiyet kurdum.

Okul yıllarıma ait ilk anılarım, sisli bir İngiliz kasabasında devasa ağaçların ve eski evlerin arasında kalan Elizabeth tarzındaki büyük ve garip görünüşlü binaya dayanır. Bu düşsel kasaba insanın içine huzur salardı. Şu anda bile gölgeli yollarının tazeleyici havasını soluyor, türlü türlü ağacının rayahasını içime çekiyor, kulenin içine yayılan eşsiz dinginliği

hissediyor, saat başı çalan kilise çanının yankısını işitirken tarifsiz bir coşku duyuyorum.

Okul anılarımın ayrıntıları üzerine konuşmaktan haz alıyorum. İnsan benimki gibi bir faciaya çatmışsa, ufak tefek ayrıntılardan ötürü sevinmesi mazur görülmelidir. Bu anılar çocuksu ve gülünç bile olsalar, ait olduğu zaman ve mekân itibarıyla daha sonra içine düşeceğim korkunç yazgımın muğlak işaretleri olmaları nedeniyle oldukça önemlidir. O halde bunları hatırlayalım.

Söylediğim üzere, bina eski ve düzensizdi. Engin bir arazi üzerine kurulmuş olan okulu içine cam kırıklarının karıştırıldığı harçla örülmüş yüksek bir duvar çevreliyordu. Hapishanelerin duvarlarına benzeyen bu sınırın ötesine haftada üç kez —cumartesileri gözetmen eşliğinde bir kez, pazarları sabah ve akşam ayinleri için tam tekmil iki kez— çıkabiliyorduk. Kilisenin papazı aynı zamanda okulumuzun müdürüydü. Papazın mihraba doğru emin ve vakur adımlar atışını oturduğum yerden şaşkınlık ve hayranlıkla izlerdim. Ancak papazlara yakışan parlak giysiler giymiş, şık peruğu abartılı bir biçimde pudralanmış bu müşfik ve kalender adamın, daha birkaç saat önce pis giysiler içinde elindeki sopayı sallayarak mendebur bir ifade takınıp Drakon kanunlarıyla⁶⁴ okulu idare eden adam olduğuna inanmak güç işti doğrusu. Ah, anlaşılması mümkün olmayan bir çelişki işte!

Devasa duvarın bir yerinde üstünde perçinli demir sürgüleri, sivri çivileri olan korkutucu bir kapı daha vardı. Az evvel anlattığım rutin giriş çıkışlar dışında bu kapı asla açılmazdı. Ağır menteşeleri her gıcırdadığında bir gizemi düşünüyor ya da dehşet hayallere kapılıyordum.

64 Drakon Kanunları, Atina'da MÖ VII. yüzyılda altı yargıçtan (arhon) biri olan Drakon tarafından hazırlanmıştır. Daha önce, Atina'da yazılı kanunlar yoktu. Soylular, eski töreleri kendi çıkarlarına göre uyguluyorlardı. Drakon, toplumda düzeni sağlayacak kanunlar yapmakla görevlendirildi. Drakon, kan davalarını sona erdirmek için önlemler aldı. Çok şiddetli bir ceza kanunu meydana getirdi. En çok soyluların haklarını gözetken, bir parça sebze ve meyve çalana ölüm cezası veren bu kanunlar halkı hoşnut etmedi.

Sınırı belirleyen duvarın net bir biçimi yoktu, pek çok girintisi vardı. Bunların en genişleri oyun alanlarımızdı. Buralar küçük, ince taşlarla döşenmişti. Binanın arkasında kalan alanda ağaç veya oturacak herhangi bir bölüm yoktu. Ön taraftaki bahçede çeşit çeşit çiçekler, şimşir ve benzeri fundalar yer alırdı. Bu kutlu güzelliği ender görürdük; okula kayıt için geldiğimizde, mezun olup memleketin yolunu tuttuğumuzda, ziyaretçimiz olduğunda, Noel ya da yaz tatili için eve dönerken geçerdik buradan.

Ah, bu bina! Ne efsunlu bir saraydı benim için! Ayrıntılarının ve bölümlerinin sonu gelmezdi. İnsan ilk mi yoksa ikinci katta mı olduğunu anlayamazdı. Odadan odaya geçişlerde inilen veya çıkılan basamaklar vardı. Odadan odaya geçilerek başlangıçtaki odaya varılabiliyordu; bina sonu olmayan bir labirent gibiydi. Beş yılımı geçirdiğim bu okulda bana ve diğer öğrencilere ayrılan yatakhane binanın ne tarafında kaldığını bir türlü çözemedim.

Sınıf, binadaki, belki de yeryüzündeki en geniş odaydı. Sivri gotik pencereleri ve meşeden tavanı olan bu uzun ve dar oda insanı kasvete boğardı. Dehşet saçan bir köşesinde, “ders saatleri boyunca” müdürümüz Rahip Dr. Bransby’nin oturduğu küçük bir oda vardı. Yanımızda “eğitmenimiz” yokken bu masif kapının açılmasındansa eziyet çekerek ölmeyi tercih ederdik. Diğer köşelerde de bunu andıran ama daha az korku salan bölmeler vardı. İlki “Klasik Edebiyat”, ikincisi ise “İngilizce ve Matematik” öğretmenlerinin kürsüsüydü. Lekeli kitapların düzensiz bir biçimde istiflendiği odada, eskimiş sıraların üzerleri çizikler, karalamalar ve tuhaf resimlerle doluydu. Odanın bir ucunda içi dolu bir su kovası, diğer ucunda da devasa bir saat bulunuyordu.

Bu itibar gören okulun yüksek duvarları arasında pek de sıkılmadan ömrümün beş yılını geçirdim. Çocukların üretken beyinleri eğlenmek için dış dünyaya gereksinim duymaz; okulun hazin monotonluğu gençliğimin

zevkten, erkekliğimin suçtan aldığı hazdan daha büyük hazlarla doluydu. Yine de ilk ussal gelişmem oldukça tuhaftı. Çocukluk yaşantısının olgunlaşan insanın üzerindeki etkisi pek ender görülür. Bu yaşantı bölük pörçük anılar, ufak tefek ve garip acılardan oluşur. Fakat bende etkisi muazzam oldu. Kartaca madalyalarının üzerlerindeki yazılar kadar sağlam ve derin olarak belleğime işlenmiş olan etkileri bir yetişkin edasıyla hissetmiş olmalıyım.

Yine de dünyevi hakikatte anımsanacak ne kadar az şey vardı! Sabahları kalk, akşamları yat, derslere çalış, ezber yap, biraz gez, oyun oyna, kavga et, teneffüs saatlerini kurnazlık peşinde geçir... Ama bütün bunlar zihnin büyülenmesiyle çoktan kaybolup gitmiş coşkuların, rastlantıların, heyecanların, tutkuların şiddetle örülen evrenine dönüşmüştü. *“Oh, le bon temps, que ce siècle de fer!”*⁶⁵

Hareketli, coşkulu ve buyurgan mizacım okulda göze çarpan bir öğren-ci olmamı sağlamıştı. Yaşıtlarım ve yaşça benden küçük olanların üzerinde takdire şayan bir üstünlük kurmuştum. Biri hariç. Bu kişi akrabalarımız olmamasına rağmen benimle aynı ad ve soyada sahipti. Aslında önem-senecek bir durum değildi; zira asil bir aileden gelmeme karşın zamanla adım halk arasında kullanılanlar arasına karışmıştı. Bu yüzden aslına benzer bir biçimde kendime William Wilson ismini uygun gördüm. Öğrenciler arasında sadece “adaşım” derslerde ve teneffüslerde bana itaat etmiyor, oyunlarda ve tartışmalarda direniyor, üstelik gizli gizli benimle yarışıyor, zorba tavırlarıma şiddetle karşılık veriyordu. Buyurgan bir çocuğun kendisi kadar zeki olmayanlar üzerinde kurduğu egemenlik, yeryüzündeki en büyük despotluk örneğidir.

Wilson’un direnci beni mahcup etmeye yetiyordu; çünkü ona ve iddialarına ulu orta kafa tutsam da, özünde ondan çekindiğimi hissediyor

65 *“Ah, mutlu bir çağ bu demir çağ!”* - Le Mondain, Voltaire.

ve kendisini bana denk görmesinin onun gerçek üstünlüğü olduğunu aklımdan çıkaramıyordum. Dahası galip gelmek için bitip tükenmeyen bir mücadele içinde kıvranıyordum. Ama ne tuhaftı ki bu denkliği benden başka kimse fark etmiyordu. İşin aslı Wilson'un rekabeti, direnci, küstah ve saldırgan müdahaleleri kişisel bir sebepten kaynaklanıyor gibiydi. Üstelik beni sivrilmeye iten ihtirastan ve bunu güdüleyen muazzam coşkudan da yoksun görünüyordu. Onun rekabeti salt bana karşı direnmek, beni şaşırtmak ve küçük düşürmek gibi çocuksu hisler üzerine kuruluydu; haksızlıklarına, hakaretlerine ve ayak diremesine sevimsiz bulduğum bir şirinlik kattığını hayretler içerisinde ve incinmiş duygular eşliğinde izliyordum. Kanımca bu tuhaf tutumu, patronluk taslama ve koruma gibi pespaye havalara girmesine sebep olan ukalalığından kaynaklanıyordu.

Wilson'un bu tutumu, adaşlığımız ve tesadüfen aynı gün okula kayıt yaptırmamızla birleşince üst sınıflardaki öğrenciler bizim kardeş olduğumuzu düşünmeye başladı. Zaten üst devreler alt sınıftakiler hakkında doğru bilgi edinmek için kafa yormazlar. Wilson'la kati suretle akrabalığımızın olmadığını söylemiştim ya da söylemeliydim. Kardeş olsaydık kesinlikle ikiz olurduk; çünkü Dr. Bransby'nin okulundan ayrıldığımda Wilson'un da benim doğum günümde –19 Ocak 1813'te– doğduğunu öğrendim. Şu tesadüfe bakın!

Wilson'un rekabetinden ve akıl almaz muhalefetinden fazlasıyla sıkılmama rağmen ondan nefret etmemem garipsenebilir. Sürekli tartıştık ve tartışmanın sonunda galip gelen ben olsam da o ne yapar eder, kendisinin muzaffer olduğunu herkese hissettirirdi. Benim kibrim, onun da vakur tavırlı birbirimize küsmemizi engelliyordu, ama mizacımız birbirine benzese de dost olamıyorduk. Ona ilişkin hislerimi anlatmak çok güç; nefret derecesine ulaşamayan hakiki bir düşmanlık, saygı, korku, merak gibi hislerle

arapsaçına dönmüş durumdaydım. Sanırım Wilson'la benim ayrılmaz bir ikili olduğumu söylememe gerek yok.

Ona karşı yaptığım doğrudan veya dolaylı bütün saldırıların ciddi ve sebatkâr bir düşmanlıktan çok eğlence görüntüsü altında ıstırap veren şakalara dönüşmesinde aramızdaki bu tuhaf ilişkinin etkisi vardı. Titizlikle planlama yapsam da, çabalarım genelde sonuç vermiyordu; zira adaşım öylesine doğal ve ketum bir mizaca bürünüyordu ki şakalarının yarattığı tahribattan keyif alırken kendisine gülünmesine sağlayacak Achilles topuğunu göstermemeyi başarıyordu. Aslında bir zaafı vardı; Wilson ancak fısıltı şeklinde konuşabiliyordu; gırtlığından çıkan bu yetersiz sestten ola bildiğince faydalandım.

Wilson'un kısasa kısas anlayışı epeyce çeşitlilik gösterirdi; ama özellikle biri beni canımdan bezdirdi. Bu kadar basit bir şeyin beni usandıracığını nasıl tahmin edebildiğini bilmiyorum, fakat keşfettikten sonra bunu defalarca ve inatla yapmayı sürdürdü. Soyadımın sıradanlığından ve alelade insanlara özgü bir ada sahip oluşumdan kaynaklı sorunlar yaşadım hep. Bu kelimeler kulağıma zerk edilen zehir gibiydi. Okula kayıt yaptırdığım gün aynı adı taşıyan bir başka öğrencinin daha olduğunu öğrenmemle tiksinti hissim katmerlendi; çünkü okulun günlük hayhuyunda isimler ve kişiler sürekli karıştırılacak, dahası nefret ettiğim ismim iki kat fazla telaffuz edilecekti.

Bu öfke, rakibimle aramda beliren her türlü fiziksel ve ruhsal durumda biraz daha güçlendi. Yaşıt olduğumuzu henüz fark etmemiştim, ama simamız benzerdi, boyumuz posumuz birbirine denkti. Üst sınıfların bizim akraba olduğumuzu dile getirmesi de çok canımı sıkıyordu. Gizlemeye çalıştığım hıncım zekâ, kişilik ve konumlarımızın benzerliğine dair yapılan imalarla belirginleşiyordu. Ama Wilson'un dış görünüşü ve akrabalık söylentileri dışında öğrencilerin aramızdaki benzerlik üzerine sohbet ettiğini

sanmıyordum. Kuşkusuz o da benim kadar bu benzerliğin farkındaydı ve beni rahatsız etmek için bunu kullanmayı akıl etmesi onun olağanüstü bir zekâya sahip olduğunu gösteriyordu.

Wilson bana fazlasıyla öykünüyor, hareketlerimi ve konuşmalarımı başarıyla taklit ediyor, oyunculuğunun hakkını veriyordu. Giyim tarzımı, yürüyüşümü ve genel tavırlarımı kolayca sahiplenmişti; dahası fiziksel zayıflığına rağmen sesimi de taklit etmeyi başarmıştı. Sesini yükseltmese de tarzıma ve ses tonuma öykünerek tuhaf fısıltısını sesimin yankısı haline getiriyordu.

Bu kusursuz portrenin (ona asla karikatür denemez) beni nasıl canımdan bezdirdiğini anlatamam. Adaşımın bu öykünmesini, kinayeli gülümsemelerini ve müstehzi küçümseyişlerini benden başka kimsenin fark etmemesi tek tesellimdi. Arzuladığı etkiyi yaratmış olmaktan memnun bir halde zehrini zerk ettiği için gülümsüyor, zekice çabalarıyla elde edebileceği alkışlar karşısında ketumluğunu koruyordu. Diğer öğrencilerin onun zaferle taçlanan planlarını fark etmemesi ve onun müstehzi tavırlarına eşlik etmemesi huzursuzluğumu kamçılayan bir muammaydı. Belki de taklidin usul usul artması kolayca sezilmesini engelliyordu ya da güvenliğimi borçlu olduğum şey adaşımın tam tekmil bir taklitten sakınıp hayranlığımı kazanmak istercesine sergilediği genel öykünmedeki başarısıydı.

Tiksinç korumacı tavırlarından ve irademe müdahalede bulunmasından daha önce de bahsetmiştim. Bu müdahaleler nezaketten yoksun olduğu gibi doğrudan değil dolaylı yollarla beni bulurdu. Yaşım ilerledikçe tavsiyeleri iyice can sıkıcı hale gelmişti. Aradan bunca zaman geçmişken adaletli davranmam gerekirse, genç yaşına ve tecrübesizliğine rağmen Wilson'un hatalarımı sürekli yüzüme vurduğunu belirtmeliyim. Benden daha zeki ve becerikli olmasa da benden daha fazla erdemliydi; o zamanki

küçümsediğim sözlerini az da olsa benimsemiş olsaydım şüphesiz bugün çok daha mutlu bir insan olurdum.

Sonunda Wilson'un hoşuma gitmeyen himayesine dayanamaz oldum ve küstah tavrından iğrenmeye başladım. Başlangıçta ilişkimiz dostluğa dönüşebilirdi belki, ama son zamanlarda adaşımın müdahalelerinde azalma belirirken benim yüreğimde kin ve nefret uyandı. Bunu fark ettiğinde benden uzaklaştı ya da ben öyle olduğunu sandım.

Bu dönemde aramızda ciddi bir tartışma geçti; pervasız bir biçimde elini kolunu savurarak ve amiyane bir üslupla konuşuyordu; konuşma tarzında ve hareketlerinde beni önce ürperten sonra da çocukluğumun karanlık, karışık, sıkıntılı ve huzursuz edici düşlerini bana anımsatan bir şey hissettim ya da hissettiğimi sandım. Sanki onunla ezeli ve ebedi bir yakınlığımız vardı; işte bu his ruhumu daralttı. Yine de bu sanrılı düşüncüyü zihnimden söküp attım; bundan sadece adaşımla yaptığımız son tartışmayı anlatabilmek için söz ediyorum.

Muazzam büyüklükteki okulda öğrencilerin yatakhane olarak kullandığı pek çok büyük oda vardı. Dahası tüm girinti ve çıkıntılar da tutumluğuyla ünlü Dr. Bransby'nin teşvikiyle yatakhane olarak kullanılıyordu; fakat bu yerler o kadar küçüktü ki içlerinde ancak birer kişi kalabiliyordu. İşte bunlardan birinde de Wilson kalıyordu.

Okuldaki beşinci yılımın sonuna doğru ve anlattığım bu tartışmadan sonraki gece, herkes uyurken yatağımdan kalktım ve elimde lambayla kendi yataktan çıkıp düşmanımın kine doğru yol aldım. Bir türlü sonuca erdiremediğim şakalardan birini yapmayı kafama koymuştum. İçimdeki garezi ona hissettirmeye kararlıyım. Odasına vardığımda lambayı kapının önünde bırakarak içeriye süzıldüm. Bir süre uyuduğundan emin olmak için soluk alıp verişini dinledim. Dönüp lambayı aldım ve yatağına yanaştım. Planımı gerçekleştirebilmek amacıyla yatağın çevresindeki tül-

leri araladım; o anda yataktakinin üzerine şiddetli, parlak bir ışık vurdu. Dikkatle yüzüne baktığımda korkudan uyuştum ve buz kestim. Soluğumu tutup lambayı yüzüne iyice yaklaştırdım. Bu yüz William Wilson'a mı aitti? Korkudan tir tir titremeye başladım. Zihnimi bulandıran ne vardı bu yüz çizgilerinde? Allak bullak olmuş bir halde gözlerimi dikip öylece kalamakaldım. Böyle değildi, hayır, uyanıkken böyle değildi! Aynı isim! Aynı yüz çizgileri! Aynı gün okula kayıt! Yürüyüşümü, sesimi ve tavırlarımı taklit etmesi! Şu an karşımda yatan şeyin bu müstehzi öykünmenin sonucu olduğuna kim inanırdı ki! Korkudan titrerken lambayı söndürdüm ve usulca odadan çıktım; geri dönmek üzere okulun duvarlarının ardına geçtim.

Ailemin yanında geçirdiğim birkaç ay süren avarelikten sonra Eton'a⁶⁶ kaydoldum. Bu mola Dr. Bransby'nin okulunda başıma gelenleri kısmen de olsa unutmamı ve yatışmamı sağladı. Artık dramın trajik boyutunu hissetmiyordum. Duyularımın beni yanılttığını düşünüyor, o ana ilişkin her şeyden şüpheleniyor, yaşadıklarına karşılık ailemden yadigar kalan imgelem gücümün zenginliğini bahane olarak gösterebiliyordum. Eton'da sürdürdüğüm yaşam ise şüphelerimi azaltacak gibi görünmüyordu. Tereddütsüz ve biteviye atıldığım çılgınlık girdabı bir tek o dehşetengiz anın köpüğünü silemedi; somut verileri yok edip önemsiz hatıraları bırakıverdi.

Kuralları ve okulun disiplinini hiçe sayarak tükettiğim sefil yaşantımı ayrıntılarıyla anlatacak değilim. Üç yıl süren bu çılgınlığımın bana köklü kötü alışkanlıklardan ve muazzam fiziksel gelişimden başka getirisi olmadı. Bir haftalık avarelikten sonra bir gün bir grup öğrenciyi gizli bir eğlence için odama davet ettim. Gece geç saatte buluştuk, sabaha kadar eğlenmeye karar vermiştik. Şarap ve farklı baştan çıkarıcılar hızla tüketildi; gün

66 İngiltere'nin en eski ve elit özel okullarından biridir. 1441 yılında Kral VI. Henry tarafından kurulan okul, sadece on üç on dokuz yaş arasındaki erkekleri yatılı olarak kabul etmektedir. Yüzyıllardır İngiltere'nin en elit ailelerinin çocuklarını kabul eden okul, öğrencilerine İngiltere'deki diğer okullara kıyasla çok daha üstün standartlar sunar. Ayrıca okulun mezunları arasında birçok ünlü başbakan, aristokrat, prens, bilim insanı ve yazar vardır.

ağarırken coşkumuz zirveye ulaşmıştı. Kâğıt oynamaktan ve aşırı içkiden al al olmuş yanaklarımla terbiyesizliğimi takınıp ısrarla kadeh kaldırmaya çabalarken odanın kapısı ansızın açıldı ve bir hizmetkâr seslendi. Telaşlı bir adamın benimle konuşmak için salonda beklediğini bildirdi.

Şarabın etkisiyle bu müdahaleden dolayı şaşırarak yerine sevinmiştim; hemen yerimden kalktım ve ağır adımlarla salona vardım. Bu basık tavanlı, ufak odada lamba yoktu; içeriyi pencereden vuran ışık aydınlatıyordu. Karşımda benim boyumda, biçimi benimkiyle aynı beyaz kaşmir bir palto giymiş bir adam duruyordu. Pencereden vuran ışık adamın yüzünü görme yetmiyordu. Genç adam hızla yanıma geldi ve kolumdan tutup “William Wilson!” dedi.

Derhal toparlanıp kendime geldim. Yabancıнын tavrında ve havada tuttuğu parmağında öyle derin bir şey vardı ki şaşım kaldım. Ama beni asıl heyecanlandıran şey duyduğum tuhaf, kısık sesteki —teklifsizce sarf edilen iki kelimenin tonu ve perdesiydi. Eski hatıraları canlandıran bu tuhaf fısıltı geçmişe dair ne varsa ortaya saçmış, galvanik bir batarya gibi içime boşalmıştı. Ben toparlanıncaya kadar genç adam sır oldu.

Bu olay hayal gücümü epey zorladıysa da kısa süre içinde etkisini yitirdi. Birkaç hafta ciddi ama tuhaf araştırmalara soyundum, bana bu denli müdahale eden kişinin kimliğini bilmiyormuşum gibi davranmadım. Kimdi bu Wilson? Nereden geliyordu? Maksudı neydi? Bu sorularım hep yanıtsız kalıyordu; sadece okulu terk ettiğim gün onun da ailevi bir durum sebebiyle okuldan ayrıldığını öğrenebildim. Oxford’a gitmeye karar verdiğim için bu konuya ilişkin ilgimi kaybettim. Bir süre sonra Oxford’a gittim; ailemin kibri bana eğlence dolu bir dünyanın kapısını açtı ve Britanya’nın zengin kontlarının züppe varisleriyle aşık atmaya başladım.

Sefahat düşkünlüğüm sebebiyle iyice kendimi dağıttım, görgü kurallarını hepten unuttum. Bu pervasızlığımı ayrıntılarıyla anlatmamın gere-

ği yok elbette. Herod'tan⁶⁷ daha savurgan olmayı, keşfettiğim çılgınlıklar da Avrupa'nın en havai üniversitesinin rezillikler listesine eklemeyi becerdim.

Kumarı meslek edinenlerden hilebazlığı öğrenmek uğruna beyefendilikten vazgeçtim. Bu adi zanaatta ustalaşmak ve hatırı sayılır servetimi zayıf arkadaşlarımın sayesinde artırmak için kumarbazlığı seçtiğime inanmanız güç olsa da durum anlattığımdan ibaretti. Mertlik ve şeref içeren hislere karşı yapılan bu hakaretin büyüklüğü cezasız kalmamın asıl sebebiydi. Neşeli, içten, cömert William Wilson'un bu ahlaksız yolda ilerlediğine arkadaşlarım asla inanmazdı; aksine onun dürüstlüğünden dem vururlardı. Nitekim William Wilson Oxford'un en soylu, en özgür, en çılgın gencydi ve yaptıkları ancak genç yaşına yorulabilirdi. Evet, benzersiz yanılgılara düşmüyor değildi, ama en büyük kötülükleri bile telaşlı ve coşkulu mizacından kaynaklanırdı.

İki sene sonra üniversiteye Glendinning adında, Herodes Atticus⁶⁸ kadar varlıklı, tesadüfen servete konmuş, sonradan görme bir mirasyedi geldi. Çok geçmeden akıllı kıt olduğunu görerek dişime göre olduğuna karar verdim. Onu oyunlara davet ettim ve sıklıkla para kazanmasına müsaade ettim. Sonunda niyetimden asla kuşku duymayan Bay Preston'un odasında bu akıllı kıt asilzadeyle karşılaştım. İnandırıcılığı artırmak gayesiyle odaya sekiz on kişi daha çağırıp, kumar oynama fikrinin kendiliğinden gelişmesini, dahası teklifin gözüme kestirdiğim şahıstan gelmesini sağladım. Bu adi konuyu fazla uzatmamak adına şunu söyleyebilirim ki bu gibi durumlarda olağan karşılanan her türden hileye başvurdum; bu tip hilelere aldanacak budalaların hâlâ olması çok tuhaf doğrusu.

67 Herod, Yehuda kralı olarak (Romalılar tarafından atanarak) MÖ 37 yılından ölümüne kadar otuz üç yıl süren çok uzun bir süre boyunca iktidarda kaldı. Bu, ekonomik bolluk ve sosyal istikrar açısından altın bir çağdır. Zalimliği ve savurganlığıyla da tanınır.

68 Herodes Atticus (101–177): Seçkin ve zengin aristokrat ve senatör. İkinci Sofistlerin dikkate şayan taraftarı. Panathenaic Stadium, Odeon, Corinth Theatre gibi pek çok mimari eserin yapımını finanse etmiştir.

Gece geç saatlere dek oturduk; sonunda Glendinning'le teke tek kaldık ve en sevdiğim oyun olan *écarté*'yi⁶⁹ oynadık. Diğerleri kumarın yükseldiğini görünce heyecanla bizi seyretti. Eğlencenin başında bol bol içmeye teşvik ettiğim sonradan görme, sarhoşluğunun da etkisiyle çarçabuk ve öfkeli bir edayla kartları kesip dağıtıyordu. Kısa süre içinde bana epeyce borçlandı; şarabından bir fırt daha çekip beklentimi karşılayarak ortaya sürülmüş olan parayı iki katına çıkardı. Önce isteksizmişim gibi davranmış; reddedilmeye dayanamayan genç adam hakaret etmeye başlayınca incinmiş gibi davranarak teklifini kabul ettim. Sonuç elbette arzuladığım gibiydi; bir saat geçmeden Glendinning'in borcu dört katına çıkmıştı. Artık yüzünde şarabın yarattığı pembelik yoktu, aksine yüzü kireç gibi olmuştu. Bu haline çok şaşırdım, zira Glendinning'in büyük bir servete sahip olduğu söylendiğinden bu kadarcık bir borcun onu sinirlendirebileceğine inanamıyordum. Bu derece hiddetlenmesine şarabın yol açtığını düşündüm. Arkadaşlarımla gözündeki saygınlığıma leke sürmemek için oyunu bitirmeyi teklif edecektim ki etrafımdakilerin sözlerinden ve Glendinning'den yükselen biçarelik dolu iniltiden onu tam anlamıyla perişan ettiğimi anladım.

Ne yapacağımı şaşırmıştım. Kurbanımın acınası durumu herkesi kedere boğmuş, ortama sükûnet hâkim olmuştu. Aramızdaki en temiz kalplilerin bile beni hor görmesinden ötürü yüzümün al al olduğunu hissediyordum. Bu nedenle ansızın meydana gelen bir olayla yüküm hafiflemişti doğrusu. Odanın kapısı aniden açıldı ve içeriye dolan esinti efsunlu bir şekilde bütün mumları söndürdü. Mumlar sönerken içeriye benimle aynı boyda, pelerinli bir yabancı girdi. Karanlıkta onu göremesek de varlığını hissedebiliyorduk. Bu pervasız harekete şaşıp kaldık ve birden sesini işittik.

69 19. yüzyılda, Fransa'da ortaya çıkan, *Whilst* benzeri, iki kişilik kâğıt oyunu.

“Beyler, bu tavrımdan ötürü özür dilemeyeceğim, çünkü görevimi yerine getirmekten başka amacım yok,” diye fısıldadı yabancı. “Sizler, kumarda Glendinning’i bu denli borçlandıran zatı elbette tanımıyorsunuz. Şimdi size gereken bilgiyi vereceğim. Lütfen, sol manşetinin astarına ve işlemeli sabahlığının geniş ceplerindeki ufak paketlere göz atın.”

O konuşurken ortama öyle büyük bir sessizlik çökmüştü ki, yere iğne düşse duyulurdu. Konuşması bitince hemen odayı terk etti. O anki duygularımı açıklayabilecek miyim? Lanetlenmiş ruhların dehşetini hissettiğimi söyleyebilir miyim? Bunları düşünecek vaktim yoktu. Beni yakalayıp mumları tekrar yaktılar. Üstümü aradılar ve astarın içindeki değerli kartları, ceplerimdeki desteleri buldular. Bendeki kartlar “yuvarlatılmış” cinstendi; asların köşeleri, ufak kâğıtların da yanları bombeliydi. Bu tip bir desteyi boyuna kesen kişi her defasında rakibine bir as verirken, enine kesen düzenbaz rakibine değerli bir kart vermezdi.

Sahtekârlığım keşfedildikten sonra yanımdakilerin şiddetli öfkesinde boğulmayı, inanın sessizce hor görülmeye ve müstehzi yüz ifadelerinin altında ezilmeye yeğlerdim.

“Bay Wilson,” dedi ev sahibi, ayaklarının dibinde duran eşsiz güzellikteki pelerini almak için eğilirken. “Bu sizin.” (Hava soğuktu; odamdan çıkarken sabahlığımın üstüne pelerinimi geçirmiş, oyun oynadığımız odaya geldiğimde de çıkarmıştım.) Müstehzi bir gülümseme eşliğinde konuşmasını sürdürdü. “Becerilerinizin nedenlerini bulmayı sürdürmek anlamsız olacak. Sıkıldık artık. Odamı, sonra da Oxford’u bir an evvel terk edin.”

Fazlasıyla mahcup olmuştum ama gözüm ürpertici bir hakikat üzerine odaklanmamış olsaydı muhtemelen arkadaşlarımla hakaretlerine tekme tokatla yanıt verirdim. Bana ait olan pelerin ender bulunan ve pahalı bir kürkten yapılmıştı –kaç paraya mal olduğunu size söyleyecek değilim. Modelini de bizzat ben tasarlamıştım; bu tip işlerde züppeliği elden bırak-

mayıp haddinden fazla titizlik gösteriyordum. Bay Preston elindeki pelerini uzattığında benimkinin zaten üstümde olduğunu gördüm ve donakaldım, zira uzatılan pelerin benimkinin aynısıydı. Foyamı meydana çıkaran zatın üstünde de buna benzer bir pelerin vardı ve içeridekilerin hiçbiri pelerin giymemişti. Sakin olmaya çalışarak uzatılan pelerini aldım; tehditkâr bir edayla odadan çıktım. Ertesi sabah daha şafak sökmeden Oxford'dan utanç içerisinde ayrıldım ve Avrupa'ya doğru yola koyuldum.

Boş yere çırpınıyordum. Kötü yazgım peşim sıra geliyor, efsunlu hâkimiyetini çoktan kurmuş olduğunu kanıtlıyordu. Paris'e adım attığım an Wilson'un müdahaleleriyle karşılaştım. Huzursuzluğum artarken zaman su gibi akıp geçti. Alçak! Roma'da tutkularımla arama hayalet gibi girmişti; sonra Viyana'da, Berlin'de, Moskova'da hep beni takip etti! Adımımı attığım her şehirde ona lanet okudum! Sonunda esrarengiz tahakkümünden kaçarcasına kaçtım; boş yere çırpındım dünyanın en ücra köşelerinde.

Derin düşüncelere dalıp bu adamın kimliğini, nereden geldiğini, amacını sorgulayıp duruyor, ama hiçbir yanıt bulamıyordum. Sonra küstahlık derecesindeki kontrol becerisinin nitelikleri ve biçimleri üzerine kafa yordum, ama yine sonuca ulaşamadım. Son zamanlarda, gerçekleştiği takdirde kurbanıma büyük ıstırap verecek türden eylemlerimi engellemek amacıyla karşıma çıktığını anlamıştım. Yine de bu beni zorbaca kontrol etmesini gerektirmezdi. En tabii hakkım olan bireysel irademın böylesi bir küstahlık ve zorbalıkla elimden alınması neyin karşılığı olabilirdi?

Dahası işkencecim uzunca bir süredir giyim tarzımı harfi harfine taklit ediyor, ama yüzünü benden sakınıyordu. Bu lanet olası Wilson özentisi ve ahmak herifin tekiydi. Eton'da beni uyaran, Oxford'da yerin dibine geçiren; Roma'da tutkularıma, Paris'te intikamıma, Napoli'de aşkıma, Mı-

sır'da işime müdahale eden dâhinin Dr. Bransby'nin okulundaki nefret ve korku beslediğim rakibim William Wilson olduğunu anlamamış olabilir miydim? Mümkün değil bu! Yine de size bu dramın çarpıcı sonunu anlatayım.

O zamana dek rakibimin zorbalığına ve insafına kendimi bıraktığım doğrudur. Wilson'un mizacına, heybetli hikmetine, her yerde ve kati suretle hazır oluşuna, yetkinliğine duyduğum korku ve saygı biçarenin teki olduğumu düşünmeme ve gönülsüz de olsam onun isteklerine boyun eğmeme neden olmuştu. Şaraba düşkünlüğüm son zamanlarda artmıştı; bunun sonucunda içkinin tesiriyle daha sabırsız ve aceleci biri olup çıktım. Kendi kendime konuşmaya, direnmeye başladım. Azmim arttıkça işkencecimin azminden eser kalmadığına inandım ve umutlandım. Nihayet kölelikten vazgeçmeye ve boyun eğmemeye karar verdim.

18-- senesinde, Roma Karnavalı sırasında Napoli Dükü Di Broglio'nun sarayında düzenlenen bir maskeli baloya katıldım. Haddinden fazla şarap tükettiğim ve kalabalıktan hoşlanmadığım için epeyce bunaldım. İhtiyar Dük'ün genç ve güzel eşiyle konuşmak maksadıyla (esas maksadımı hiç sormayın) kalabalığın içinde ilerlemeye çalışıyordum. Giyeceği kostümü daha önce söylediği için onu kalabalıkta fark ettim ve bulunduğu yere doğru hızla seğirttim. Tam o sırada omzuma dokunan eli hissettim ve hafızama kazınan o iğrenç fısıltıyı işittim.

Hiddete kapılarak arkama döndüm ve karşımdakinin yakasına yapıştım. Kostümlerimiz aynıydı; mavi kadifeden pelerini, belindeki kızıl kuşağı ve yüzündeki siyah ipekten maskesiyle karşımda taklidim duruyordu.

"Alçak!" diye bağırdım öfkeyle, öfkem anbean şiddetleniyordu. "Düzenbaz, seni iğrenç yaratık! Ebediyen beni takip edemeyeceksin! Yürü hadi, yoksa hemen gebertirim seni!" Onu salondan çıkarıp boş bir odaya götürdüm; direnmedi.

İçeriye girince onu itip kaktım. Tökezleyip duvara çarptığında odanın kapısını kapattım ve onu düelloya davet ettim. Bir an tereddüt ettiyse de, usulca kılıcını kınından çıkararak savunmaya geçti.

Mücadele uzun sürmedi. Delirmiş gibiydim; tek kolumda binlerce kolun gücü vardı sanki. Adamı duvara yasladım ve kılıcımı barbarca göğsüne defalarca sapladım.

O anda biri kapıyı açmaya yeltenince hızla kapıya koştum ve içeri girilmesini önledim. Sonra can çekişen düşmanımın yanına döndüm. Fakat o anda gördüğüm manzarayı hangi dil hakkıyla anlatabilir? Başımı çevirdiğim kısacık süre içinde odada fiziki bir değişim gerçekleşmişti. Köşede – belki de daha önce fark etmediğim– bir ayna duruyordu; ben aynaya doğru ilerlerken kanlar içindeki düşmanım da beni takip ediyordu.

Yanıldığımı düşündüm, ama yanılmamıştım. Karşımdaki düşmanım, William Wilson’dı. Maskesi ve pelerini düştüğü yerde duruyordu. Giysileri ve yüzündeki her çizgi benimkilerle aynıydı.

Wilson’dı, ama artık fısıldamıyordu; sözlerini işittiğim an kendim konuşuyorum sandım:

“Sen kazandın! Ölüyorum. Ama sen de ölüyorsun benimle; dünya, ötesi ve umut için ölüsün sen de! Sen, bende nefes alıp veriyordun! Şimdi ölü-mümü ve kendi sonunu izle!”

GAMMAZ YÜREK

Doğru! Sinirliydim ve hâlâ sinirliyim; ama deli olduğumu nereden çıkarıyorsunuz? Hastalık duyularımı keskinleştirmişti, yok etmemişti. En çok da işitme duyum güçlenmişti. Yerdeki ve gökteki her şeyi işittim. Cehennemdekileri de. İşte bu yüzden deli diyemezsiniz bana! Dinleyin! Dinleyin de olup biteni serinkanlılıkla ve akliselim bir tavırla anlatabileceğimi görün.

Bu düşüncenin beni nasıl esir aldığını bilmiyorum, ama zihnimde belirdiği andan itibaren gece gündüz demeyip beni rahat bırakmadı. İçimde bir hırs, bir gaye belirmemişti. İhtiyarı severdim. Bana karşı adaletsiz bir tutumu olmamıştı. Beni hiç incitmemişti. Serveti zerre kadar ilgimi çekmiyordu. Sanırım, tek sebep gözüydü! Ne de olsa gözlerinden biri akbaba gözüne benziyordu –perde inmiş gibi görünen mavi, donuk bakışlı bir göz. Bana her baktığında ürperiyordum; sonunda o gözden ilelebet kurtulabilmek için ihtiyarı öldürmeye karar verdim.

İşte durum bundan ibaret... Siz deli olduğumu düşünüyorsunuz, ama deliler hiçbir şeyden anlamaz. Ya ben? Ah, beni görseydiniz! Zekâmı kullanarak ne denli tedbirli, öngörülü ve sinsice davrandığımı görmeliydiniz! Onu öldürmeden önceki bir hafta boyunca çok yardımseverdim. Her gece, gece yarısına doğru kapısının tokmağını çevirip usulca kapıyı açtım. Sonra kafamın sığacağı kadar aralayıp içeriye bir fener uzattım. İhtiyarı

uyandırmamak için çok çaba sarf ettim. Görseydiniz maharetime şapka çıkarırdınız doğrusu. Yatağında uzanan adamı görebilmek için kafamı içeri sokarken bir saatimi harcadım. Ah, deliler bu kadar tedbirli davranabilir mi? Kafamı içeri uzattıktan sonra, fenerin kapağını ışık o tek gözün üstüne düşünceye dek yavaşça çektim ve asla gürültü çıkarmadım. Bunu yedi gece boyunca tekrarladım ama her seferinde o tek gözü kapalı bulduğumdan amacıma ulaşamadım; çünkü beni sinirlendiren şey ihtiyar değil, kem gözüydü. Her sabah gün ağarırken yanına gidip halini hatırlını, geceyi nasıl geçirdiğini sordum. Her gece yarısı kendisini izlediğimi anlayabilmesi için dâhi olması gerekirdi.

Sekizinci gece kapıyı açarken her zamankinden dikkatli hareket ettim. Saatin yelkovanı bile benden daha hızlı olmalıydı. O geceye dek becerilerimin ve üstün zekâmın farkında değildim. Aşırı heyecanlı olsam da zafere ulaşacağımı seziyordum. Ben oradayken ve sinsice işler çevirirken, adamcağız rahat rahat uyuyordu. Bunu düşünürken hafifçe kıkırdadım. Beni duymuştu; yataktaki huzursuz kıpırdanışından anladım. Geri çekildiğimi düşündünüz, değil mi? Asla böyle bir şey yapmadım. Hırsızdan korktuğu için panjurları sıkıca kapatmıştı, oda zifiri karanlıktı; kapının açıldığını göremeyeceğini düşündüğümden kapıyı usulca itmeyi sürdürdüm.

Kafamı içeri soktuğum anda fenerin kapağına parmağım dokundu ve ihtiyar “Kim var orada?” diye gürledi, olduğu yerde doğrulmuştu.

Hareketsiz ve sessiz kaldım. Bir saat boyunca hiç kıınıldamadım; o da tekrar yatmadı. Nasıl olsa geceler boyu ölüm saatini beklemeye alışmıştım.

Tam o anda bir inilti duydum, dayanılmaz bir dehşetin emaresiydi bu. İstırabın veya kederin doğurduğu inilti değildi; bu boğuk ses dehşetin ağırlığıyla ezilen yüreğinden yükseliyordu. Bu sesi iyi bilirdim. Pek çok gece bütün dünya uykudayken yüreğimden yükselmiş ve her seferinde

beni dehşete düşürmüştü. Bu sesi iyi bilirdim. İhtiyarın hislerinin farkındaydım; ona hem acıyor hem de kıs kıs gülüyordum. Duyduğu ilk sestен bu yana uyanık olduğunu da biliyordum. O andan itibaren korkusu iyice artmıştı. Korkuyu yüreğinden def etmeye çalışsa da başaramıyordu. Duyduğu sesi bacadaki rüzgârın sesine, ortalıkta gezinen bir fareye ya da ağustos böceğine yoruyordu. Bunları düşünerek rahatlamaya, sakinleşmeye çalışıyordu ama boşa kürek sallıyordu. Boş yere teselli arıyordu; çünkü ölüm, gölgesini onun üstüne düşürmüştü. Bu görülmeyen, işitilmeyen gölgenin verdiği acıyla birlikte içeriye uzattığım kafamın varlığını da hissediyordu elbette.

Uzunca bir süre sabırla bekledikten sonra, tekrar yattığını iştirmeyince fenerin kapağını birazcık açmaya karar verdim. Bunu ne kadar yavaş yaptığımı tahmin bile edemezsiniz; sonunda örümcek ağı kadar ince bir huzme ihtiyarın akbaba gözüne vurdu.

Açıktı gözü, fal taşı gibi açıktı. Birdenbire sinirlendim. Sanki baştan bağımsız bir şeymiş gibi gördüm o perdeli, mavi, donuk gözü. İhtiyarın yüzünde o gözden başka bir şey yok gibiydi; içgüdüsel bir hareketle feneri tam da o kem gözün üstüne tutmuştum.

Delilik sandığınız şeyin gerçekte duyuların keskinleşmesi anlamına geldiğini söylememiş miydim? Şimdi pamuklara sarılan saatin tıkırtısı gibi derinden gelen bir ses işitiyordum. İhtiyarın kalbiydi bu. Öfkem iyice arttı; trampetlerin askerleri harekete geçirmesi gibi ben de derhal cesaretimi topladım.

Yine de kendimi tutup sessiz kalmayı başardım. Nefes bile almadım desem yeridir. Feneri tutmaya devam ettim. Göze vuran ışığı oynatmamaya özen gösterdim. Bu sırada ihtiyarın kalp atışları hızlandı. Anbean adamcağızın kalp ritmi hızlandı. İhtiyar, dehşet içinde olmalıydı. Dediğim gibi, ritmi anbean hızlandı. Dediklerimi anlayabiliyor musunuz? Sinirliyim,

evet tabiatım böyle. Ve şimdi gece yarısı bu eski evin sükûnetini bozan tıkırtı sinirlerimi bozuyordu. Yine de dayandım, sesimi çıkarmadım. Ritmi iyice hızlanınca kalbin çatlayacağını düşünmeye başladım. Komşuların tıkırtıyı duyabileceğini düşünüp kaygılandım. İhtiyarın sonu gelmişti artık! Bir çığlık atıp içeriye daldım. İhtiyar tek bir vaveyla kopardı. Onu yere çekip yatağı üstüne attım. İşin bitmek üzere olduğunu düşünüp gülümse-dim, ama kalp bir süre daha atmaya devam etti. Kimsenin duymayacağını-dan emin olduğum için bu durumu pek de önemsemedim. Sonunda tıkırtı durdu. İhtiyar öldü. Yatağı kaldırıp cesede baktım. Kesinlikle ölüydü artık. Elimi kalbinin üzerine koyup bir süre daha bekledim. Atmıyordu. Ölüydü. Kem gözünden kurtulmuştum nihayet.

Hâlâ deli olduğumu düşünüyorsanız size cesedi saklamak için neler yap-tığımı anlatayım da küçük dilinizi yutun. Gece boyunca hızlı ama sessizce çalıştım. Cesedi parçaladım; kafayı, kolları ve bacakları kesip ayırdım.

Sonra döşeme tahtalarından üçünü söktüm ve parçaları döşemenin al-tına sıkıştırdım. Ardından tahtaları öylesine muntazam bir biçimde yerine yerleştirdim ki hiçbir insan gözü –hatta ihtiyarın kem gözü bile– bir hata göremezdi. Yıkanacak bir şey yoktu; kan lekesi olmamasına bilhassa dik-kat etmiştim. Bütün kanı bir tenekeye doldurmuştum. Ha! Ha! Ha!

İşim saat dört gibi bitti, ama etraf hâlâ karanlıktı. Çan dördü vururken kapı çalındı. Rahat rahat kapıyı açmaya gittim. Çekinecek neyim vardı ki? Polis memuru olduğunu söyleyen üç kibar adam içeri girdi. Gece komşular-dan biri çığlık atıldığını duymuş, polisi aramıştı; bunun üzerine polisler du-rumu kontrol etmek amacıyla gelmişlerdi. Gülümsedim. Çekinecek neyim vardı ki? “Çığlık atan bendim, kâbus gördüm,” dedim. İhtiyarın nerede ol-duğunu bilmediğimi söyledim. Polise resmen evi gezdirdim. Aramaları için teşvik ettim. Adamın odasına girdiğimizde parasının ve kıymetli eşyalarının yerini gösterdim. Her şey olması gerektiği gibi yerindeydi. Özgüvenim had

safhaya ulaşınca sandalye getirip oturmaları için polislere yer gösterdim. Kendi sandalyemi de cesedi sakladığım tahtaların üstüne yerleştirdim.

Polisler bana inanmıştı. Kendime bu denli güvenmem kuşkularını dindirmişti. Oturdular, bol bol konuştular, sorular yönelttiler. Bir süre sonra rengim atmaya başladı, gitmeleri için dua eder hale geldim. Başım ağrıyor, kulaklarım çınlıyordu. Polisler ise hâlâ çene çalıyordu. Kulaklarımdaki uğultu arttıkça sesimi yükseltmeye başladım, ama işe yaramadı. Derken sesin kulaklarımdan yükselmediğini anladım.

Yüzüm bembeyaz kesilmişti, ama susmuyordum ve ben konuşmaya devam ettikçe, sesimi yükselttikçe o ses de yükseliyordu. Ne yapabiliyordum? Pamuklara sarılan saatin tıkırtısı gibi derinden gelen bir sestti işittiğim. Güçlkle nefes almaya başladım, ama polis duymuyordu tıkırtıyı. Ben sesimi yükselttikçe adeta tıkırtı da yükseliyordu. Ayağa kalkıp abuk sabuk şeyler hakkında zırvaladım durdum, ama sesi duymaya devam ettim. Neden gitmiyordu bu adamlar? Polisin konuşmasına yanıt olarak sert adımlarla odada dolaşmaya başladım. Yüce Tanrım! Ne yapabiliyordum? Çok sinirlendim, haykırdım, küfrü bastım! Altımdaki sandalyeyi hareket ettirdim, ama o sesi bir türlü susturamadım. Ses giderek şiddetini artırdı... artırdı... artırdı! Polisler kahkahalar eşliğinde çene çalmayı sürdürüyordu. Bu sesi duymuyorlar mıydı gerçekten? Yüce Tanrım! Kesinlikle duymuşlardı ve benden şüpheleniyorlardı! Evet, biliyorlardı! Korkumla dalga geçiyorlardı. O an böyle düşündüm; şimdi de farklı düşünmüyorum. Bu ıstırapı çekmektense her şeye katlanırım, diye düşündüm. O yapmacık gülümsemelere ne kadar dayanabiliyordum ki! Çılgılık atmazsam öleceğimi düşündüm! İşte yine duyuyorum! Duyuyor musunuz? Dinleyin! Yükseliyor! Yükseliyor! Yükseliyor! Yükseliyor!

“Alçaklar!” diye bağırdım. “İkiyüzlü davranmayın artık! Suçumu kabul ediyorum! Sökün tahtaları! İşittiğiniz, o iğrenç kalbin sesi işte!”

MORGUE SOKAĞI CİNAYETLERİ

“Sörenlerin hangi şarkıları söylediği, Achilles’in kadınlar arasında hangi isimle gizlendiği şaşırtıcı sorulardır ama öngörülemez değildirler.”

Thomas Browne⁷⁰

Analitik olduğu söylenen zihinsel beceriler aslında analiz edilemez. Bunları ancak etkileri üzerinden değerlendiririz. Bildiğimiz şeylerden biri de bu becerilere sahip olanların büyük haz duyduklarıdır. Fiziksel gücü yerinde olanların bu yetilerinden gurur, adale devinimlerinden de haz duymaları misali analiz ustaları da çetrefilli bir meseleyi çözümlerken gösterdikleri zihinsel gayretlerinden zevk alırlar. Becerilerini açığa vuracak en sıradan işlerden bile haz duyarlar. Gizemlere, ikilemlere, hiyerogliflere meraklıdırlar; çözümlemelerinde sıradan insanların algılayamayacağı üstün bir sağgörü sergilerler. Yöntemleri sayesinde ulaştıkları sonuçlar sezgiselmiş gibi görünür.

Çözümleme becerisi özellikle haksız yere geriye dönük uygulanıp analiz olarak tanımlanan en üstün matematiksel işlemlerle güçlendirilir.

⁷⁰ Thomas Browne (1605–1682): Tıp, dinler, bilim ve ezoterik konuları öncelikli olmak üzere birçok konu hakkında makaleler yazmış olan İngiliz yazar. Browne’un yazıları, Francis Bacon’un Bilim Devrimi’ne getirdiği sorgulayıcı bakışın etkisiyle doğal hayata karşı büyük bir merak taşır.

Elbette bir şey salt hesaplamayla analiz edilmiş olmaz. Satrançta analize gerek duyulmadan hesaplama yapılabilir. Ama bundan oyunun zekâ üzerindeki etkilerinin yanlış anlaşılmış olduğu sonucuna varılır. Şu anda bilimsel bir yazı yazmaya niyetlenmiyor, tuhaf bir hikâyeye giriş yapabilmek adına bireysel gözlemlerimi aktarıyorum; bunu fırsata dönüştürüp mütevazı dama oyununun titizlikle belirlenmiş saçmalıkları içeren satranca nazaran zekâyı açığa vurma bakımından çok daha uygun olduğunu söylemekten geri durmayacağım. Taşların tuhaf devinimleri ve değerleri satrançta derinlik olarak kabul edilir, halbuki bu karmaşadan başka bir şey değildir. Dikkat en büyük etkidir. Bir anlık dikkat dağınıklığı hataya, taş kaybına veya yenilgiye neden olur. Olası hamleler çeşitli ve karmaşık olduğu için hata yapma olasılığı artar; bu yüzden on oyunun dokuzunda galip gelen kişi zeki olan değil dikkatli davranandır. Halbuki tek tip hamleli, sade bir oyun olan damada dikkatsizlik nadir görülür; hatta dikkate gerek yoktur, oyunun sonunu belirleyen yalnızca zekâdır. Durumu somutlaştırmak adına dört taş kalmış, dikkatsizliğe yer olmayan bir dama oyunu düşünelim. Burada oyuncular eşit durumda olduğundan galibiyet ancak zekâyı dayalı özel bir hamleyle elde edilir. Sıklıkla tekrarladığı hamlelerden kaçınmak isteyen analist rakibiyle empati kurar ve onu hataya ya da yanlış hesaplamaya sevk edecek –kimi zaman komik ve basit olsalar da– yöntemler uygular.

Hesaplama becerisi ve zekâ seviyesi yüksek kişiler *whist*⁷¹ oyunundan anlaşılmaz biçimde zevk alırken, satrancın anlamsız olduğunu düşünürler.

71 Briçin kökleri 16. yüzyıl başları İngiltere'sine kadar uzanır. Briçe değinen ilk kayıt, 1529 yılında Latimer isimli bir piskoposun yayımlanmış vaazıdır. Takip eden yüzyıllarda, whist'in prototipleri sayılan triumph, trump, ruff, slam, fuff and honours, whisk and swabbers, whisk ve nihayet son adıyla whist oynandı. Whist ismini, sessiz olunması için yapılan ikazdan ya da eli kazandıktan sonra kartların masadan süpürülürmesine toplanmasından alır. Bu prototipler 17. yüzyıl ortalarında modern whist'e kadar popüler oldular. Whist, yaygın bir eğlence aracı olarak popülerliğini korudu ve 1834 yılında Lord Henry Bentnick ilk apeli kullandı. İlk whist turnuvası sayılabilecek oyunun, 1857 yılında Londra'da Cavendish'in gözetiminde oynandığı sanılmaktadır. Amerikan Whist Ligi'nin kırk yıl boyunca sürekli gelişmesine rağmen, gerilemesine ve çöküşüne sebep olacak oyun, yani briç, 1890'ların başında Amerika'da ve hemen hemen aynı zamanda İngiltere'de kendini göstermeye başladı.

Analiz beceri *whist* oyununun olmazsa olmazıdır. Hıristiyan dünyasının en iyi satranç oyuncusu bu unvanı edinmekten öteye gidemeyebilir, ama *whist*'te edinilen başarı başka alanlarda da kişinin üstün zekâsına işaret eder. Başarıdan kastım, kişinin bütün kurallara uyup en uygun olasılığı seçerek oyunu kusursuzlaştırmasıdır. Olasılıklar hem çeşitli hem de sayıca fazladır ve genellikle zihnin derinliklerinde biçimlendiğinden ortalama zekâyâ sahip olanların bunları idrak etmesi imkânsızdır. Gözlem gücü belleği yetkinleştirir, yine de bu konuda otorite sayılan Hoyle'un (oyun mekanîği üzerine temellendirilmiş) kuralları oldukça basittir. Ona göre, belleği diri tutmak ve "kurallara uymak" iyi bir oyuncu olmak için yeterlidir. Fakat analistin becerisi kuralların dışında kalan durumlarda belirginleşir. Analist, gözlemlerinden belli sonuçlara ulaşır. Oyun arkadaşları da benzer eğilimde olabilir, fakat ulaşılan bilgiler arasındaki fark, elde edilen sonuçların meşruluğundan değil, niteliksel gözleminden doğar. Önemli olan gözlemlenecek şeyi doğru belirlemektir. Oyuncumuz sınırlarını daraltmaz, yalnızca amaca odaklanıp oyun dışı etkenleri görmezden gelmez. Ortağının surat ifadesini inceler ve rakipleriyle kıyaslar. Kâğıtları nasıl dizdiklerini rakiplerinin gözlerine bakarak sezer, en yüksek kozlarını teker teker sayar. Oyun süresince surat ifadelerindeki her değişimi belleğine kaydeder. Böylelikle kuşku duymama, şaşkınlık, memnuniyet ve sıkıntı gibi hislerin çetelesini tutar. Eli toplama tarzından oyuncunun diğer eli de toplayıp toplayamayacağını kestirir. Blöfü kartın masaya atılış şekline anlar. Dikkatsizce sarf edilen bir söz, düşürülen bir kartın alınışında belirginleşen telaş veya umursamazlık, sürekli sayılan, düzenlenen kozlar; sıkıntı, tereddüt, acelecilik ya da bıkkınlık oyuncumuzun oyuna hâkim olmasını sağlar. İki üç el oynandıktan sonra, rakiplerinin elini tahmin etmekte zorlanmaz; hatta diğerleri elleri açık oynuyorlarmış gibi oyunu rahatlıkla devam ettirir.

Analiz becerisini pratik zekâyla karıştırmamak gerekir, çünkü analist halihazırda zekidir ama pratik zekâsı olan kişi genelde analiz becerisine sahip değildir. Pratik zekâyâ sahip olanların dışı vurduğu ve kanımca hatalı olsa da frenologların ilkel bir yetenek olduğunu düşünüp farklı bir organla bağdaştırdıkları yapıcı ve birleştirici güç, ahmaklık sınırında zekâyâ sahip olanlarda da vardır ve bu durum psikolojiyle ilgilenenlerin gözünden kaçmamıştır. Pratik zekâyla analiz becerisi arasındaki fark, hayal ile hayal gücü arasındaki farktan büyüktür, ancak benzerlikler içerir. Yine de pratik zekâlıların romantik, analistlerin ise gerçek yaratıcılar olarak üstün imgelem gücüne sahip insanlar oldukları görülür.

Bu önermelere dayanılarak anlatılacak hikâyeye, okuru yeterince aydınlatacaktır.

18.. senesinin baharı ve yazının bir kısmında Paris'teydim ve orada Mösyö C. Auguste Dupin adında biriyle tanıştım. Ünlü ve köklü bir aileden gelen bu genç adam birtakım talihsizlikler sonucunda varını yoğunu yitirmiş, tüm enerjisini de kaybettiğinden dünyayla bağını koparıp yitirdiği servetine tekrar kavuşmaktan vazgeçmişti. Alacaklılarının iyi niyeti sayesinde elinde kalan ufak tefek mülklerin geliriyle hayatını devam ettiriyor, tutumlu davranarak hayati gereksinimleri dışında harcama yapmıyordu. Tek lüksü kitaplardı, ama Paris'te kitap edinmek de lüks değildir.

Onunla Montmartre Sokağı'nda az bilinen bir kütüphanede rastlaştık; tesadüfe bakın ki ikimiz de aynı kıymetli ve nadir kitabı arıyorduk. Bu vesileyle görüşmeye devam ettik. Fransızlara yakışır bir eda ve samimiyetle anlattığı aile öyküsü dikkate değerdi. Okuduğu kitaplar, ilgi alanları, bilgi birikimi beni hayrete düşürdü, dahası hayal gücünün coşkunluğu ve yabanıllığı ruhuma ateşler salıyordu. O zamanlar Paris'te aradıklarımı bulmaya çalışırken böyle bir dost edinmem benim için bulunmaz nimetti, bunu onunla da paylaştım. Böylelikle bu şehirde kaldığım süre içinde aynı

evi paylaşmaya karar verdik; ekonomik açıdan onun kadar sıkıntı yaşamadığımdan Faubourg Saint Germain'in kasvetli ve تنها bölgesinde, bilmediğimiz batıl inançlar sebebiyle terk edilmiş, ıssız ve virane bir konağı kiralamamı, ikimizin de karakterine uyabilecek tarzda dayayıp döşememi kabul etti.

Kimseye zararımız olmasa da, günlük yaşantımızı öğrenselerdi insanlar bize deli derlerdi. Tamamen köşemize çekilmiştik. Misafir kabul etmiyorduk. Yaşadığımız yerin adresini hiçbir arkadaşına vermemiştim; Dupin ise zaten kimseye ahbaplık etmiyordu. Kendi halimizde yaşıyorduk.

Arkadaşımın geceye sadece gece olduğu için düşkün olmak gibi bir özelliği vardı, bu özelliği de diğer tüm acayıplıkları gibi bana sirayet etti, zamanla tuhaflıklarının hepsine boyun eğdim. İlahi karanlık her daim bizimle değildi, ama taklidini yapmayı başarabildik. Günün ilk ışıklarını görür görmez viranemizin bütün ağır jaluzilerini indirip zayıf ışıklı, bol rahiyalı birkaç mum yakıyorduk. Bu loş ortamda hayallere dalıyor, saat gün sonunu anımsatana dek okuyup yazıyor, tartışıyorduk. Karanlık çökünce hızla sokağa çıkıyor, sohbete devam ediyor ya da olabildiğince evden uzaklaşıp saatlerce ışık ve gölge kalabalığında sessiz bir gözlemin sunacağı ebedi ruhsal coşkunluğu arıyorduk.

Dupin'in tuhaf analiz becerisine tanık olduğum her an hayretler içerisinde kalıyordum, halbuki zengin hayal gücüne dayanarak bunu fark etmiş olmam gerekirdi. O da bunu sergilemek yerine uygulamaktan zevk alıyor gibi görünüyor, bunu açıkça dile getirmekten çekinmiyordu. İnsanların göğüslerinde ona dönük açık pencereler olduğunu söylerken kahkahalar atar, benimle ilgili oldukça özel ve kişisel bilgileri açıkça ifade edip beni şaşırtırdı. Böyle zamanlarda tavırlarına soğukluk ve belirsizlik egemen olurken gözlerine boş bir ifade yerleşir, aşırı tiz sesine –telaffuzundaki be-

lirleyicilik olmasa— asabiyet sanılabilecek bir incelik çökerdi. Gelgitlerini gözlerken ruhun ikiye bölünmesiyle ilgili düşüncelere dalıp Dupin’in iki parçalı, yaratıcı ve çözümleyici hayaliyle eğleniyordum.

Anlattıklarımın bir gizemi çözüme kavuşturduğumu veya bir romans yazdığımı sanmayın. Fransız’ın tavırları sadece coşkulu ve sıkıntılı bir zekânın kanıtıydı. Ama bahsettiğim dönemde sahip olduğu görüşlerin niteliğini bir örnekle açıklayabilirim.

Bir gece Palais Royal yakınlarındaki uzun, pis bir sokakta yürüyorduk. Kendi hayal âlemlerimize daldığımızdan son on beş dakika boyunca tek kelime etmemiştik. Birdenbire Dupin konuşmaya başladı:

“Minyon bir adam bu, *Théâtre des Variétés*’e daha çok yakışır.”

Düşüncelerimi okuduğunu anlayamadan, “Bundan eminim,” dedim. Ama sonra kendimi toparladım, çok şaşırmıştım.

Ciddiyetle konuşmayı sürdürdüm. “Dupin, anlayamıyorum. Hayretler içerisindeyim, inanamıyorum. O adamı düşündüğümü nasıl oldu da anlayabildin?” Bahsettiğim kişiyi bilip bilmediğinden emin olabilmek için duraksadım.

“Neden tereddüt ediyorsun? Chantilly’den söz ediyoruz elbette. Onun bu minion haliyle tragedyaya yakışmadığını düşünüyordun,” dedi.

Düşündüğüm şey tam da buydu. Chantilly, St. Denis Sokağı’nda ayakkabı tamiriyle uğraşırken sahneye sevdalanmış, sonra da Crébillon’un Xerxes karakterini oynamış ve alay konusu olmuştu.

“Ruhumu nasıl ustalıkla okuduğunu, nasıl bir yol izlediğini söyle bana,” dedim. İtiraf edemesem de epey ürkmüştüm.

“Ayakkabı tamircisinin Xerxes ve benzeri rollere yakışmayacak kadar kısa boylu olduğunu düşünmeni sağlayan şey meyve satıcısıydı.”

“Meyve satıcısı mı? Beni şaşırtmaya devam ediyorsun. Hangi meyve satıcısından bahsediyorsun?”

“On beş dakika kadar önce sokağa ilk girdiğimizde sana çarpan adamdan bahsediyorum.”

Birden sokağa girdiğimizde başında elma küfesi taşıyan bir adamın bana çarptığını anımsadım; beni neredeyse düşürecekti ama bu olay ile Chantilly arasında bağlantı kuramamıştım.

Dupin şarlatan değildi. “Her şeyi açıkça anlayabilmen için konuştuğumuz andan meyve satıcısıyla çarpıştığın ana dek neler düşündüğünü sıralayalım. Düşünce zincirin şu şekilde ilerliyor: Chantilly, Orion Takımyıldızı, Dr. Nichols⁷², Epicurus, Stereotomi denen taş oymacılığı, sokak taşları, meyve satıcısı,” dedi.

Düşünce zincirini geriye doğru takip edip bundan keyif almamış insan pek azdır. Bu oldukça ilginç uğraşa ilk kez kalkışan kişi başlangıç ve bitiş noktası arasındaki mesafeyi ve tutarsızlığı gördüğünde şaşırıp kalır. Fransız’ın sözlerini doğruladığımda ne denli şaşırmış olabileceğimi bir hayal edin. Dupin konuşmaya devam etti:

“Hafızam beni yanıltmıyorsa, C... Sokağı’nı terk etmeden önce atlar üzerine konuşuyorduk. Son konuştuğumuz şey buydu. Sokağa girerken başında kocaman bir elma küfesi taşıyan meyve satıcısı sana çarptığı an taşların istiflendiği bir köşeye doğru havalandın. Taşlardan birinin üstüne bastın, kaydın ve ayağını biraz incittin; öfkelenmiş gibiydin; kendi kendine söylenirken taş yığınının baktın, sonra da usul usul yola koyuldun. Hareketlerini özellikle incelemedim, ama son zamanlarda gözlem yapmadan duramıyorum.

Somurtkan bir ifade takınmıştın, yerdeki taşları, aralarındaki boşlukları inceliyordun –demek ki hâlâ taşları düşünüyordun– derken üst üste bitleştirilerek döşenen taşların bulunduğu dar Lamartine Sokağı’na vardık.

72 John Pringle Nichol (1804–1859): İskoç eğitimci, frenolojist, gökbilimci ve ekonomist. Nebula hipotezinin savunucusu.

Birden yüzün aydınlandı, dudakların kımıldadı ve ‘Stereotomi’ diye kendi kendine mırıldandın. Stereotomiden sonra atomu ve Epicurus’un tezlerini düşünmemen mümkün değildi. Zira bunu kısa süre önce tartışmıştık ve sana bu soylu Yunan’ın tezlerinin modern nebular evrenbilimindeki karşılığını ama bunun pek de önemsenmediğini anlatmıştım. Başını kaldırıp Orion Takımyıldızı’na bakacağını tahmin etmiştim ki yanılmadım; bakışlarını göğe çevirdiğin an düşünce zincirini takip edebildiğimden kuşquam kalmamıştı. Ama dünkü *Musée* dergisinde yayımlanan bir hicivde yazar, ayakkabı tamircisinin tragedya oyunları ile beraber ismini değiştirmesiyle dalga geçerek senin de pek iyi bildiğin *Perdidit antiquum litera sonum*,⁷³ cümlesini alıntılıyordu.

Sana bu cümlemin eskiden Urion diye yazılan Orion’a yapılan bir atıf olduğundan söz etmiştim; bu açıklamamdan sonra yaşadığımız huzursuzluklar cümlemin belleğinde yer etmesini sağlamış olmalı. Bu yüzden Orion ve Chantilly’yi zihninde birleştirmen çok doğal. Gülümsemenden anladım zaten. Umutsuz ayakkabı tamircisinin heba edildiğini düşündün. O ana dek omuzların çökük biçimde yürüdün, ama sonra ansızın dimdik yürümeye başladın. O sırada Chantilly’nin minyonluğunu düşündüğün belliydi. Ben de düşüncelerini kesip minyon Chantilly’nin *Théâtre des Variétés*’e daha çok yakışacağını söyledim.”

Bu olaydan kısa bir süre sonra *Gazette des Tribunaux*’ın akşam baskısı-na göz gezdirirken bir metin dikkatimizi çekti.

“GÖRÜLMEMİŞ CİNAYETLER - Bu sabah saat üçe doğru St. Roche Bölgesi sakinleri, Madam L’Espanaye ve kızı Matmazel Camille L’Espanaye’nin birlikte yaşadıkları Morgue Sokağı’ndaki bir binanın dördüncü katından yükselen dehşetengiz çığlıklarla yataklarından zıpladılar. Gecikmeye yol açsa da önce kapıyı açmaya çalıştılar, sonra bu girişimleri işe ya-

73 (Lat.) “İlk sesi gürültü yok etti.” Romalı yazar Ovid’den.

ramayınca iki jandarma eşliğinde kapıyı kırdılar. Çığlıklar kesilmişti ama birinci kata vardıklarında, üst katlarda tartışan birçok öfkeli insanın sesini işittiler. İkinci kata ulaştıklarında bu gürültü de kesildi ve binaya sükûnet hâkim oldu. Komşular odaları kontrol etmeye başladılar. Dördüncü katta arka sokağa bakan daireye geldiklerinde içeriden kilitlenmiş olan kapıyı kırdılar ve şahit oldukları manzara karşısında küçük dillerini yuttular.

Daire darmadağınktı. Eşyalar parçalanmış, sağa sola dağılmıştı. İçerideki karyolanın yatağı ortalığa fırlatılmıştı. Sandalyenin üstünde kanlı bir ustura duruyordu. Şömine tabanında kana bulanmış, köklerinden koparıldığı anlaşılan grimsi, uzun, kalın lüleler vardı. Yerde ise dört Napolyon altını, bir çift yakut küpe, üç büyük gümüş kaşık, üç orta boy kalay kaşık ve içinde dört bin franklık altın bulunan iki torba göze çarpıyordu. Köşedeki şifonyerin çekmeceleri açıktı, içleri tamamen boşaltılmamışsa da orada bir şeyler arandığı ortadaydı. Karyolanın altında demirden, küçük bir kasa bulundu; anahtarı üzerindeydi ve kapağı açık bırakılmıştı. İçinde birkaç mektup ve sıradan evrak vardı.

Madam L'Espanaye resmen sır olmuştu; ama şöminede haddinden fazla kurum olduğu saptandığında baca kontrol edildi ve dile getirmek korkunç ama Matmazel Camille L'Espanaye'nin cesedinin tepetaklak vaziyette bacadan sarkıtıldığı görüldü. Ceset soğumamıştı. Bedeni sıyrıklarla doluydu, bacaya tıktırılırken ve bacadan çıkarılırken bedeni epey hasar almıştı. Yüzünde bereler, boğazında morluklar ve tırnak izleri vardı.

Evi didik didik aramalarına karşın başka bir şey bulamadılar, bu yüzden arka sokaktaki taş döşeli alana baktılar ve Madam L'Espanaye'nin cesedini buldular. Boğazı öyle derin kesilmişti ki cesedi yerden kaldırmaya çalıştıkları sırada kadıncağızın başı bedeninden ayrılıverdi. Bedeni de başı gibi parçalanmış, kadının insana benzeyen bir tarafı kalmamıştı.

Bu dehşet verici gizeme dair ipucu bulunduğunu sanmıyoruz.”

Ertesi gün gazetede şunlar yazıyordu:

“MORGUE SOKAĞI’NDAKİ FELAKET - Bu görülmemiş ve dehşet verici vakayla ilgili pek çok kişi sorgulandı. (Fransa’da “vaka” kelimesi bizdeki gibi sıradan durumlarda kullanılmıyor.) Fakat ufacık bir ipucuna bile rastlanmadı. Sorgulanan kişilerin sözlerini sizlere aktarıyoruz.

Pauline Dubourg (çamaşırcı kadın), anne-kızı üç yıldır tanıdığını ve çamaşırlarını yıkadığını söylüyor. Yaşlı kadınla kızının anlaşabildiklerini, birbirlerini sevdiklerini düşünüyor. Çamaşır yıkama işi için verdikleri dolgun ücreti aksatmıyorlarmış. Hayatlarını nasıl kazandıklarından emin değil. Madam L.’nin falcılık yaptığına inanıyor. Çamaşır için eve girip çıktığı zamanlarda yabancı birine rastlamamış. Hizmetkârlarının olmadığından ve dördüncü kat dışında hiçbir yerde eşyaları bulunmadığından emin.

Pierre Moreau (tütüncü), son dört yıldır Madam L.’ye az miktarda tütün ve enfiye sattığını söylüyor. Mahallenin yerlisi. Anne-kızın o evde altı senedir yaşadıklarını belirtiyor. Binada onlardan önce üst katları kiralayan bir kuyumcu yaşamış. Madam L. binanın sahibesiymiş. Kiracısının yaptıklarından huzursuz olunca evine taşınmaya karar vermiş ve diğer daireleri kiraya vermemiş. Yaşlı kadın çocuk gibiymiş. Tanık, kızı altı yıl içinde ancak beş altı defa görmüş. Anne-kız inzivaya çekilmişler. Çevrede varlıklı oldukları konuşulmuş. Madam L.’nin falcılık yaptığı söylense de, o bu söylentiye hiç inanmamış. Eve bir defasında bir hamalın, sekiz on kez de bir doktorun girdiğini görmüş.

Pek çok insan ve komşu benzer ifadeler verdiler. Eve girip çıkan kimse-den bahsetmediler. Anne-kızın akrabalarının sağ olup olmadıklarını bilen yok. Ön pencerelerin perdelerini nadiren açıyorlarmış, dördüncü kattaki büyük odanın hariç arka pencereleri de her daim kapalı tutuyorlarmış. Ev gayet iyi durumdaydı, eski değildi.

Isidore Muset (jandarma), gece üçe doğru çağrıldığını, eve girmeye çalışan yirmi otuz kadar insan gördüğünü söylüyor. Kapıyı küsküyle değil, süngüyle açmış. Kapının iki kanatlı olması ve arkadan sürgülenmemiş olması işini kolaylaştırmış. Kapıya yüklendiklerinde çığlıklar duyulmuş, sonra birdenbire kesilmiş. Bunlar alelade çığlıklara değil, avazı çıktığı kadar bağırان insanların vaveylalarına benziyormuş. Tanık merdivenleri tırmanmaya başlamış, ilk kata ulaştıklarında tartışan, öfkeli iki kişinin sesini duymuş; birinin sesi tizmiş, diğerininki ise derinden geliyor gibiymiş. Bir Fransız erkeğine ait olduğunu düşündüğü ilk sesin konuşmasından birkaç kelime seçebilmiş. Bunlar ‘lanet olası’ ve ‘iblis’miş. Tiz sesin sahibinin bir yabancı olduğundan emin ama kişinin cinsiyetinden kuşkulu. Hiçbir şey anlamamış olsa da, İspanyolca konuştuğuna inanıyor. Odanın ve cesetlerin halini dün gazetemizde yayımladığımız biçimiyle aktarmış.

Henry Duval (gümüşçü/komşu), eve ilk girenlerden olduğunu söylüyor. Muset’nin ifadesini doğruluyor. Saat geç olsa da, kalabalığı dışarıda tutabilmek için içeri girdiklerinde kapıyı tekrar kapatmışlar. Tanık, tiz sesin sahibinin İtalyan olabileceğini, katiyen Fransız olamayacağını söylüyor. Kişinin cinsiyetinden kuşkulu. İtalyanca bilmiyor. Kelimeleri anladığından değil, aksandan yola çıkarak bu kanaate varıyor. Anne-kızı tanıyor. İkişiyile de sıklıkla görüşürmüş. Tiz sesin anne-kıza ait olmadığından emin.

...*Odenheimer* (lokantacı), ifadesini gönüllü verdi. Fransızca bilmediği için çevirmen aracılığıyla ifadesi alındı. Amsterdamlı. Çığlıklar yükseldiği an evin önünden geçiyormuş. Dakikalarca, büyük olasılıkla on dakika kadar, devam eden çığlıklar dehşet ve huzursuzluk vericiymiş. Binaya o da girmiş. Önceki ifadeyi bir nokta dışında doğruluyor. Tiz sesin bir Fransız erkeğine ait olduğundan kuşkusu yok. Söylenenleri anlayamamış. Yüksek tonda ve süratli bir konuşmamış. Ses tiz değil, kulağı tırmalayan cinsten-

miş. Sesi derinlerden geliyormuş gibi konuşan kişi ‘*lanet olası*’, ‘*iblis*’ ve ‘*Yüce Tanrım*’ deyip duruyormuş.

Jules Mignaud (Deloraine Sokağı’ndaki Mignaud & Oğulları Bankası’nın sahibi, Mignaud’ların en büyüğü), Madam L.’nin bir miktar servetinin bulunduğunu ve ... senesinin baharında (sekiz sene evvel) bankalarında bir hesap açtığını söylüyor. Sık sık düşük meblağlar yatırmayı sürdürmüştü. Yalnız cinayetten üç gün önce para çekmişti. Çekilen dört bin frankı iki torbaya koydurup kuryeyle göndertmişti.

Adolphe Le Bon (Mignaud & Oğulları Bankası’nın kuryesi), bahsi geçen gün öğle vaktinde iki torbaya doldurulan dört bin frankı taşıyarak Madam L.’ye evine dek eşlik ettiğini söylüyor. Kapıyı açan Matmazel L. torbalardan birini, Madam L. de diğerini almış. Sonra kurye saygıyla selamını vermiş ve hemen oradan ayrılmış. Dışarı çıktığında sokakta kimseye rastlamamış. Zaten burası oldukça tenha olan yan sokaklardan biri.

William Bird (terzi), eve girdiğini söylüyor. İngiliz asıllı. Son iki yıldır Paris’te yaşıyor. Üst kata ilk tırmananlardanmış. Tartışan insanların seslerini o da işitmiş. Sesi derinden geliyormuş gibi konuşan kişinin Fransız olduğunu, söylediklerini tam olarak anlayamadığını belirtiyor. ‘İblis’ ve ‘Yüce Tanrım’ kelimelerini işittiğinden emin. Birden fazla insanın karıştığı bir tartışma, itiş kakış yaşanıyor gibiymiş. Tiz ses, çok yüksek perdedenmiş. Sesin bir İngiliz’e ait olmadığından emin, bir Alman kadının sesine benzetmiş, fakat Almanca bilmiyor.

Adı geçen tanıklardan dördü, Matmazel L.’nin cesedinin bulunduğu daireye vardıklarında kapının arkadan kilitli olduğunu belirtmişlerdir. Daireye sükûnet hâkimmiş, hiçbir gürültü veya inilti işitmemişler. Kapıyı kırıp içeriye girdiklerinde dairenin boş olduğunu görmüşler. Dairedeki bütün pencerelerin kapalı olduğunu söylüyorlar. İki oda arasındaki kapı kapalı olmasına rağmen kilitli değilmiş. Ön taraftan koridora açılan kapı

içeriden kilitliymiş. Koridor girişindeki odanın kapısı yarı açık durumdaymış. Bu odada eski yataklar ve kutular varmış. Bütün eşyalar incelenmiş, daire titizlikle aranmış. Bacaların içleri de dikkatle incelenmiş. Dört katlı binanın bir de tavan arası var. Tavan arasına açılan kapı sımsıkı kilitliymiş, belli ki senelerdir oraya giren yok. Sesleri duymalarıyla daireye girmeleri arasında ne kadar zaman geçtiği hususunda aynı beyanı veremiyorlar. Kimi üç, kimi de beş dakikalık bir aradan söz ediyor. Kapıyı güçbela açmışlar.

Alfonzo Garcio (cenaze levazımatçısı), *Morgue Sokağı*'nda oturduğunu söylüyor. İspanyol kökenli. O da binaya girmiş. Üst kata çıkmamış. Gergin bir tipmiş ve daha fazla gerilmekten çekinmiş. Tartışan insanların seslerini o da işitmiş. Sesi derinlerden geliyormuşçasına konuşan kişinin bir Fransız olduğunu düşünüyor. Söylediklerini anlamamış. Tiz sesin bir İngiliz'e ait olduğundan şüphe etmiyor. İngilizce bildiğinden değil, ses tonundan bu sonuca varmış.

Alberto Montani (şekerci), üst kata ilk çıkanlardan olduğunu söylüyor. O da sesleri işitmiş. Sesi derinlerden geliyormuşçasına konuşan kişinin bir Fransız olduğunu düşünüyor. Sitem edercesine konuşan bu şahsın sözlerini bir nebze de olsa anlamış. Tiz seslinin ne söylediğini bilmiyor. Süratli ve tereddütlü konuşuyormuş. Sesin bir Rus'a ait olduğunu düşünüyor. Tanıkların genel söylemlerine katılıyor. Kendisi İtalyan asıllı. Daha önce bir Rus'la hiç konuşmamış.

Tanıkların çoğu, sorgulama tekrarlandığında, dördüncü kattaki bacaya bir insan bedeninin sığamayacağını söyledi. Evde bulunan bu dar bacaları baca temizleyicilerinin kullandığı silindirik fırçalarla kontrol etmişler. Kalabalığın içeri girmesini fırsat bilecek birilerinin arka taraftan kaçabilecekleri bir merdiven bulunmamaktaymış. Bacanın içinde feci şekilde sıkışan Matmazel L.'yi dört beş kişi asılıp ancak dışarı çıkartabilmiş.

Paul Dumas (doktor), sabah erkenden cesetleri incelemek üzere çağrıldığını beyan ediyor. Cesetler Matmazel L.'nin bulunduğu odadaki karyolada yatmaktaymış. Matmazel'in bedeni yara ve sıyrıklarla doluymuş. Bacanın içinde sıkışması bu durumu açıklamaya yetermiş. Boğazı fena haldeymiş, çürükler sebebiyle şiddetle sıkıldığı ortadaymış. Yüzü bembeyazmış, gözleri pörtlemiş, dili kısmen ısırılmış. Karın boşluğunda bir diz etkisiyle oluşan bere göze çarpıyormuş. Doktor, Matmazel'in boğularak öldürüldüğünü düşünüyor. Madam'ın cesedi de içler acısı durumdaymış. Sağ bacağı ve kolu, sol kavalkemiği ile kaburgası kırılmış. Vücudu nasıl açıldığı anlaşılamayan yaralarla doluymuş. Güçlü birinin kullandığı kalın bir sopa, demir çubuk, sandalye, ucu sivri olmayan bir silah böylesi bir sonucu ortaya çıkarabilirmiş. Bu kadın elinden çıkmışa benzemiyormuş. Cesedi ilk gördüğünde, Madam'ın başının bedeninden ayrı olduğunu belirtiyor. Boğazının ustura gibi keskin bir cisimle kesildiğini söylüyor.

Alexandre Etienne (cerrah), cesetleri incelemek üzere Mösyö Dumas'la birlikte gelmiş. Doktorun söylediklerini doğruluyor.

Başka insanların da ifadelerine başvuruldu ama tatmin edici bir bilgi edinilemedi. Paris'te bu kadar gizemli ve karışık bir cinayet görülmemiştir; dahası bunun cinayet olduğu bile kuşkulu. Polis ne yapacağını bilemez halde; bu tip bir vakaya daha önce hiç rastlamamışlar. Üstelik herhangi bir ipucu da bulunamadı.”

Gazetenin akşam baskısı St. Roch Bölgesi'nde insanların hâlâ tedirgin olduğunu, binanın tekrar büyük bir titizlikle arandığını, tanıkların ifadesinin bir kez daha alındığını, hiçbir sonuca ulaşamadığını, yeterli delil olmamasına rağmen Adolphe Le Bon'un tutuklandığını yazıyordu.

Dupin bu vakanın seyrini ilgiyle takip ediyor gibi görünüyordu; demem o ki konu üzerine hiç konuşmadığından ben dikkatini cinayete odakladı-

ğını düşünüyordum. Le Bon'un tutuklanmasından sonra nihayet bana bu vaka üzerine ne düşündüğümü sordu.

Cinayetlerin gizemli olduğu hususunda Parislilerle aynı düşüncede olduğumu belirttim. Katile ulaşmanın bir yolu olduğunu sanmıyordum.

“Bu yetersiz ifadelere göre bir yol bulunamaz,” dedi Dupin. “Pratik zekâsı olduğu söylenen Paris polisi yalnız kurnazlıktan anlar. Soruşturmayı ilerletecek yol bilmezler. Tedbir aldıklarını söyleyip böbürlenirler ama amaca hizmet etmeyen tedbirleri, insana Mösyö Jourdain’in daha iyi müzik dinlemek için sabahlığını istediği anı anımsatır. Kimi zaman başarıya ulaştıkları da oluyor tabii ama çalışkanlıkları onları başarıya sürüklüyor. Çabaları heba olduğunda ise apışıp kalıyorlar. Söz gelimi Vidocq⁷⁴ sağlam tahminlerde bulunan dirayetli bir adamdı. Fakat zihinsel yetisi kuvvetli olmadığından yoğun incelemeleri onu hataya sevk ediyordu. İncelediği şeyden uzaklaşmayı bilmediğinden aradığını göremiyordu. Birkaç noktayı fark edebilse de, vakayı bütün olarak ele almayı beceremiyordu. Vakaya derinlemesine yaklaştırmaya çalışıyordu ama hakikat kuyunun dibinde gizli değildir, aksine en görünen yerdedir. Hakikati geniş vadilerde değil, doruklarda aramalıyız. Gökcisimleriyle ilgilenirken de benzer hataya düşeriz. Bir yıldız çok daha duyarlı olan retinamızın kenarından gözümüzü kısarak baktığımızda onu çok daha belirgin ve parlak olarak görürüz; gözlerimizi çevirdiğimizde daha solgun haliyle karşılaşırız. İkinci pozisyonda göze daha fazla ışık düştüğü için algılama yetisi azalır. Fazla ışık zihnimizi dağıtır; gözümüzü kırpmadan uzun süre bakarsak emin ol Venüs bile gökyüzünde kaybolur.

74 Eugène François Vidocq (1775–1857): Fransa’da “güvenlik polisi”nin (*police de sûreté*) kurulmasında önemli rol oynayan serüveni ve dedektif. Çoğunlukla küçük suçlardan birkaç kez hapis yattıktan ve bir dizii işte başarısız olduktan sonra, 1809’da devlet memurluğuna girdi ve güvenlikle ilgili yeni bir polis birimi kurdu. 1827’de görevinden ayrılarak eski hükümlüleri çalıştırdığı bir kâğıt ve karton fabrikası kurdu. Girişimi başarısızlıkla sonuçlanınca Louis-Philippe’in yönetimi sırasında yeniden dedektiflik örgütünün başına geçti. 1832’de bir hırsızlık olayını düzenlediği iddiasıyla işten atılınca, modern dedektif bürolarının ilk örneğini oluşturan özel bir büro kurdu. Ama kısa bir süre sonra, büronun çalışmaları yetkililerce durduruldu. Victor Hugo, Honoré de Balzac, Eugène Sue ve Alexandre Dumas gibi yazarların dostuydu. Balzac’ın, romanlarındaki en canlı tiplerden biri olan Vautrin’i yaratırken Vidocq’tan esinlendiğine inanılır.

Cinayetlere dönecek olursak, kesin bir görüşe varmak için biz de vaka-yı irdeleyelim. Hem biraz keyfimiz yerine gelir. (Bu cümlesini garipsesem de karşılık vermedim.) Üstelik Le Bon, bir zamanlar bana yardım etmişti, bunu unutamam. Eve bir de biz bakalım. Paris bölgesi Emniyet Müdürü Bay G.'yi tanırım. Gereken izni bize verecektir.”

İzni aldığımız gibi kendimizi Morgue Sokağı'nda bulduk. Bu sokak, Richelieu ile St. Roche Sokağı'nın birleşme noktasıydı. Bu viran bölge yaşadığımız semte epeyce uzak olduğundan eve ancak akşamüzeri vardık. Karşı taraftan merakla kapalı pencereleri seyreden insanları görünce evi bulduğumuzu anladık. Alelade bir binaydı, dış kapının yakınında güvenlik görevlisinin kulübesi vardı, penceresi sürgüyle açılıp kapanıyordu. Önce evin arka sokağına çıktık, bu esnada Dupin anlaşılmaz bir biçimde söz konusu binayı ve tüm çevreyi dikkatle gözlemledi.

Evin önüne döndüğümüzde izin belgelerimizi görevlilere gösterip içeri girdik. Matmazel L'Espanaye'nin cesedinin bulunduğu ve iki cesedin halen yattığı daireye çıktık. Odanın dağınıklığı pek tabii korunmuştu. *Gazette des Tribunaux*'de yazılanların dışında bir şey fark etmedim. Dupin cesetleri ve odadaki her şeyi titizlikle inceledi. Diğer odalara ve avluya giderken jandarma hep yanımızdaydı. Hava kararınca dek araştırmaya devam ettik, sonra da binayı terk ettik. Dönüş yolunda arkadaşım bir gazetenin ofisine uğradı.

Daha önce de bahsettiğim üzere arkadaşımın bazı tuhaflıkları vardı, *Je les ménagais*.⁷⁵ Bu sözün İngilizcede tam karşılığı bulunmuyor. Uzun süre cinayet üzerine tek kelime etmedi, ertesi gün öğleden sonra birdenbire olay mahallinde dikkatimi çeken sıra dışı bir şeyin olup olmadığını sordu.

“Sıra dışı” kelimesinin altını çizercesine konuştuğu için nedensiz bir korkuya kapıldım.

75 (Fr.) “Şımarıklıklarına boyun eğiyordum.”

“Hayır, dikkatimi çeken sıra dışı bir şey olmadı, gazetede okuduklarımızdan farklı bir şey görmedim,” dedim.

“*Gazette*, ne yazık ki bu cinayetin görülmemiş dehşetini es geçmiş,” dedi Dupin. “Ama gazetenin işe yaramayan fikirleriyle uğraşmayalım. Kanımca gizemin çözümsüz gibi görünmesinin nedeni çözümün oldukça basit olmasından, yani sıra dışılığından ileri geliyor. Cinayet değil, cinayetin işleniş biçimi polisin zihnini bulandırıyor. Tartışma sesleri iştihalarına karşın üst katta Matmazel L’Espanaye’den başkasına rastlamamaları ve tanıklara görünmeden olası sanıkların daireden çıkamayacağı gerçeği insanları hayrete düşürüyor. Dairenin darmadağın hali, tepetaklak bacaya sıkıştırılan ceset, Madam’ın parçalanmış bedeni, şu ana dek sözünü ettiğim ve etmeye henüz gerek duymadığım birtakım hususlarla birleşince hükümet memurlarının övündüğü pratik zekâları işe yaramadı. Sıra dışı olanla karmaşık olanı ayırt edemediler. Ama zihin ancak sıra dışılıkta kendine yol bulur. Bizimkine benzer araştırmalarda vakanın kendisi değil, vakayı diğerlerinden ayıran özelliği üzerinde durulmalıdır. İşin aslı bu vakanın çözümü polis için ne denli çetrefilli ise, benim için de o kadar kolaydı.”

Şaşkınlıktan küçük dilimi yutmak üzereydim.

Kapıya doğru bakarken, “Bu vahşetten dolayı olarak sorumlu birini bekliyorum,” dedi. “Cinayetlerin barbarlık boyutunda payı yok. Umarım bu hususta yanılmıyorumdur; çünkü düğümü buna dayanarak çözdüm. Bahsettiğim adam her an gelebilir. Gelme ihtimali de var, ama muhtemelen gelecektir. Gelirse onu burada tutmayı başarmalıyız. Tabancaları görüyorsun, gerekirse kullanırız.”

Duyduklarıma inanamıyordum, bilinçsiz bir şekilde tabancayı elime aldım, arkadaşım da mırıldanıp duruyordu. Yine rüyalara dalmış gibiydi. Benimle konuşuyordu, ama sanki uzaklardaki bir adama sesleniyordu. Boş gözlerle duvara bakıyordu.

“Merdivenlerden tırmanan insanların işittikleri seslerin zavallı kadınların sesleri olmadığı ortada. Böylelikle Madam’ın, kızını öldürdükten sonra intihar ettiği düşüncesini olasılıklar arasından silebiliriz. Yöntemsel açıdan yaklaşıyorum, ama zaten Madam’ın kızını bacanın içine tıkıştırarak kadar gücü kuvveti yok, zaten kendi bedenindeki yaralar bu olasılığı hepten uzaklaştırıyor. Demem o ki cinayet üçüncü şahıs(lar) tarafından işlenmiş ve işitilen sesler de bu kişilere ait. Şimdi lütfen söz konusu seslere değil de bunların sıra dışılığına odaklan. Dikkatini çeken sıra dışı bir tarafı var mıydı?”

Tanıkların, derinden geliyormuş gibi çıkan sesin bir Fransız’a ait olduğunu belirttiğini, buna karşın tiz ya da tanıklardan birinin ifadesiyle kulakları tırmalayan sesin sahibi konusunda anlaşmazlığa düştüğünü söyledim.

“İşte kanıt da bu zaten,” dedi Dupin. “Ama bunda sıra dışı bir durum yok. Farklılığı görememişsin. Ancak fark edilecek bir şey vardı. Tanıklar derinden gelen ses konusunda hemfikirler ama tiz ses hususunda sıra dışılık İngiliz, İtalyan, İspanyol, Hollanda, Fransız asıllı tanıkların bu sesi bir yabancıya atfetmesinden ileri geliyor. Tanıklar sesin kendi dillerine ait olmadığını, konuşmayı bilmedikleri bir dile ait olduğunu iddia ediyorlar. Fransız asıllı olan bir İspanyol’dan dem vuruyor, İspanyolca bilseymiş konuşulanı anlayabilirmiş. Hollandalı, sesin Fransız’a ait olduğundan emin, ama polis adamın ifadesini çevirmen yardımıyla alabiliyor. İngiliz tanık, Alman’a ait bir ses olduğunu düşünüyor, ama Almanca bilmiyor. İspanyol ise sesin bir İngiliz’e ait olduğunda ısrarcı, ama İngilizce bilmiyor, sadece vurgulamadan yola çıkıp bu sonuca ulaşıyor. İtalyan, sesin bir Rus’a ait olduğunu belirtiyor, ama daha önce bir Rus’la hiç konuşmamış. İkinci Fransız tanık sesin bir İtalyan’a ait olduğundan emin, ama İtalyanca bilmiyor, o da vurgulamadan yola çıkıp bu sonuca varmış. Şimdi bu kadar çeşitli ifade verilebilmesi için sesin gerçekten de hiç duyulmamış bir şey

olması beklenir. Avrupa'nın beş büyük ülkesinin yurttaşları bu seste aşına oldukları hiçbir şey bulamıyorlar. Sesin Asyalı veya Afrikalı birine ait olduğunu ileri sürebilirsin. Paris'te pek fazla Asyalı ve Afrikalı bulunmaz, ama bu olasılığı da göz ardı etmeden dikkatini başka bir noktaya çekmek niyetindeyim. Tanıklardan biri sesi tiz değil de kulak tırmalayıcı olarak betimliyor. İki tanık da şahsın süratli ve tereddütlü konuştuğunu söylüyor. Hiçbiri net bir kelimeden söz etmiyor.

Şu ana dek anlattıklarımın vakanın çözümü hakkında seni ne kadar etkileyebildiğimi bilemiyorum, ama özellikle bu son kısmın –seslerle ilgili kısmın– zihinsel çıkarımlarımızda bize yol göstereceğini, ipucunu açığa çıkaracağını söylemekte tereddüt etmem. Zihinsel çıkarımlar sözıyla ne kastettiğim anlaşılmıyor olabilir. İşin aslı bunlardan başkasına ulaşmamız mümkün değil fakat eninde sonunda ipucunu bulacağız. Fakat ipucunun ne olduğunu henüz söyleyemiyorum. Yine de dairedeki incelemelerimde net bir yöntem, kesin bir biçimsellik izleyebildim.

Şimdi o dairede olduğumuzu hayal edelim. İlk olarak neyi araştırmalıyız? Katillerin nereden çıktıklarını. Metafizik söylemlere inanacak değiliz. Madam ve Matmazel ruhlar tarafından öldürülmedi. Cinayetleri işleyenler cismaniydi ve normal yollardan çıkmayı başardılar. Ama nasıl? Neyse ki bu hususta tek bir mantıklı yol var, bu da bizi sonuca ulaştırmak zorunda. Olası çıkış yollarına bir bakalım. İnsanlar jandarma eşliğinde yukarı çıkarırken katillerin Matmazel L'Espanaye'nin bulunduğu odada ya da hemen yanındaki odada olduğu su götürmez bir gerçek, bu yüzden çıkış yollarını bu odalara göre değerlendirmeliyiz. Polis zemini, tavanı ve duvarları inceledi. Buralarda gizlenmiş bir bölme olsa polis mutlaka fark ederdi. Bu iki odanın koridora açılan kapıları da arkadan kilitliydi. Bir de bacaları inceleyelim. Şömine tabanından üç metre kadar yüksekte başlayan bacalar normal görünse de bir kedinin bile sığamayacağı kadar dar. Dolayısıyla

bacaları da eleyebiliriz, geriye sadece pencereler kalıyor. Aşağıdaki kalabalığa görünmeden ön taraftaki pencerelerden kaçmak mümkün değildi. Demem o ki katiller arka taraftaki pencerelerden kaçmış olmalılar. Şimdi bu zihinsel çıkarımda bulunduktan sonra imkânsız olduğunu düşünüp bu fikri bir kenara atamayız. Yapmamız gereken şey, imkânsız gibi görünmesine rağmen bunun hiç de imkânsız olmadığını kanıtlamaktır.

Bu odada iki pencere var. Birinin önü eşyalar tarafından kapatılmamış, diğlerinin ise alt kısmını karyola gizliyor. İlk pencere içeriden sımsıkı biçimde kapatılmış. Açmak isteyenlerin güçleri yetmedi. Çerçevesinin sol tarafı büyük bir çiviyle sabitlenmiş. Bu yüzden polis kaçış yollarının buradan geçmediğini düşündü ve çiviye yerinden oynatmayı gereksiz buldu.

Ben biraz daha ince eleyip sık dokudum; zira az evvel söylediğim gibi imkânsız gibi görünmesine rağmen ortada imkânsız bir şeyin olmadığını ispatlamam gerekiyordu.

Tümevarım yöntemini kullanmayı sürdürdüm. Katiller mutlaka bu pencerelerden birini kullanarak kaçtı. O halde pencereleri içeriden kilitlemiş olamazlardı. Bu sebeple polis bu doğrultuda düşünmeyi bıraktı. Ama pencereler kapalıydı, demek ki kendiliğinden kapanabiliyorlardı. Er geç bu çıkarımda bulunulacaktı. Önü açık olan pencereye yaklaştım, biraz uğraştıktan sonra çiviye yerinden çıkardım ve tüm gücümle pencereyi yukarıya doğru ittim, ama biraz olsun kımıldatmayı beceremedim. Esnemesini sağlayacak bir yayı olmalıydı, bu şekilde temellendirmelerimin sağlamasını yapmış olacaktım, yine de çivilerin işlevini çözememiştım. Titiz bir incelemenin ardından gizlenen yayı bulmayı başardım. Yaya bastım ama keşfinin verdiği memnuniyetle pencereyi tekrar yukarı itmeye kalkışmadım.

Sonra çiviye bırakıp dikkatle inceledim. Kişi pencereden çıkarken onu tekrar kapatabilirdi ve yay da yerine girer fakat çivi yerine oturmazdı. Sonuç netti ve bu yüzden araştırma alanım yine daraldı. Katiller diğer pence-

reyi kullanmış olmalıydılar. Yayların iki pencerede de aynı türden olduğu varsayımıyla yola çıktığımızda çivilerin yerleştirilme usulleri arasında bir farklılık olmalıydı. Karyolanın üstüne çıktım ve diğer pencereyi incelemeye başladım. Yay, karyola başlığının arka tarafına denk gelecek şekilde yerleştirilmişti. Üzerine bastırdığımda bunun da diğeri gibi olduğunu gördüm. Bu sebeple çiviye incelemeye karar verdim. Bu da kalın bir çiviydi ve sonuna kadar deliğe itilmiş ve sabitlenmişti.

Aklımı yitirdiğimi düşüneceksin ama böyle düşünürsen tümevarım yöntemimi hesaba katmayıp ussal çıkarımlarımı anlamlandıramazsın. Futbol terimiyle ifade edersek hiç 'faul' yapmadım. Düşünce zincirim kusursuzdu. Gizem perdesini aralamak için epey yol kat etmiştim ve çivi zincirin son halkasıydı. Bu çivi ilk penceredeki çivinin aynısıydı ama aynı gibi görünmesi ipucunun burada kesildiğini göstermezdi. Çivide mutlaka bir farklılık olduğuna kanaat getirdim. Çivinin başını tutup çektim ve altı yedi milimetrelik kısmı hemencecik yerinden çıkıverdi. Kalan kısmı ise deliğin içindeydi, demem o ki, çivi uzun zaman önce kırılmıştı. Paslı çivi muhtemelen bir çekiç darbesiyle kırılmıştı. Çivinin çektiğim kısmını özenle deliğe yerleştirdim, kırık olduğu anlaşılmıyordu. Yaya basıp pencereyi yukarı ittiğimde çivinin baş kısmı kanatlarla birlikte yukarı çıktı; pencereyi kapattığımda ise çivi eskisi kadar sağlam görünmeye devam etti.

Gizemin ilk kısmını çözmüştüm; katil karyola başlığının dibindeki pencereden çıkmıştı. Sonra pencere ya kendi ağırlığıyla aşağı düşmüştü ya da bilinçli olarak kapatıldığından yay sistemi çalışmıştı. Polis pencereyi çivinin kilitli tuttuğunu sandığından bu noktada araştırmayı sonlandırmıştı.

İkinci mesele aşağıya nasıl inildiği idi. Birlikte arka sokağa çıktığımızda bu duruma da zihinsel bir yanıt bulmuştum. Sözü nü ettiğim pencerenin bir metre kadar uzağında ufak bir paratoner var. Paratoneri kullana-

rak pencereden içeri dalmak mümkün değildir. Fakat dördüncü kattaki jaluzilerin –artık demode sayılsa da Lyons ve Bordeaux malikânelerinde halen görülen– demirden yapıldığını fark ettim. Bunlar tek kanatlıdırlar ve kapıya benzerler. Üst kısımları kafes örgüsü gibi görünen, bir metre genişliğindeki bu jaluziler tutunarak ilerlemeye elverişlidir. Arka sokağa çıktığımda bu jaluzilerin aralanmış olduğunu gördüm, yani duvarla doksan derecelik açı oluşturuyorlardı. Büyük olasılıkla polis de arka sokağı incelemiştir, ama demir jaluzilere profilden baktıkları için genişliklerini görmemiş, gördüyseler bile göz ardı etmişlerdir. İşin aslı pencerelerden kaçılmayacağı sonucuna vardıktan sonra bu hususu zaten es geçmişlerdir. Karyola başlığının dibindeki jaluzinin duvara kadar açılmasıyla paratonere otuz kırk santimlik mesafe kalacağından emindim. Üstelik atak ve cesur biri paratonerden pencereye ulaşabilirdi. Jaluzinin tamamen açık olduğunu varsaydığımızda, yani aradaki mesafe seksen santime ulaştığında, insan kafesin üzerinde durmayı başarır. Hatta paratoneri bırakıp düzgün bir biçimde bedenini esnetirse hem jaluzinin kapanmasını sağlar hem de açık pencereden içeriye kolaylıkla dalar.

Bu denli meşakkatli bir eylemi gerçekleştirmek için atak ve cesur olmak gerektiğinden bahsetmiştim. Amacım zor da olsa bunun olabilirliğini ispatlamak ve bunun için sıra dışı, hatta insanüstü bir ataklık gerektiğini algılamayı sağlamaktı.

Hukuki terminolojiye uygun biçimde ‘iddiamı ispatlamam’ için sıra dışı ataklığı önemle belirtmek yerine onu daha olağan göstermem gerektiğini düşündüğünden eminim. Hukuki açıdan doğrudur, ama mantıksal açıdan yanlıştır. Sonuçta hakikate ulaşmak benim hedefim. Şu anki hedefim ise bahsettiğim sıra dışı ataklıkla dili veya cinsiyeti konusunda kimsenin uzlaşmadığı, tek bir kelimenin bile anlaşılamadığı o muazzam tizlikteki ya da kulak tırmalayıcı ve tereddütlü sesi bir araya getirmen.”

Dupin'in ne kastettiğini anlar gibi oldum; tam anımsayacakken belleğin yetersiz kalması gibi ben de çözüme ulaşacakken öylece bakakalmıştım. Arkadaşım konuşmaya devam etti.

“Bak işte, dışarı nasıl çıkıldığına değil içeri nasıl girildiğine dikkat çektim. Amacım, iki eylemin de aynı biçimde yapıldığını göstermekti. Şimdi dairenin içine dönelim. Şifonyer çekmecelerinin dağıtıldığı ama içlerinde halen pek çok eşyanın durduğunu hatırlıyorsundur. Bunun çözümlemesi gerçekten çok saçma. Bu ahmakça bir tahminden öteye geçmiyor aslında. Çekmecelerde eşyaların tamamının gördüklerimizden ibaret olduğu kesin mi? Madam L'Espanaye ve kızı oldukça sakın bir yaşam sürdürüyorlarmış; hiç kimseyle görüşmüyor, az dışarı çıkıyorlarmış, demem o ki fazla kıyafete ihtiyaçları yokmuş. Çekmecedekiler en kaliteli kadınsal eşyaların birer örneği. Hırsız neden bunları almamış ya da yarım yamalak çalmış? Peki ya dört bin frankı bırakıp çamaşır sepetini neden almış? Paraya dokunmamış bile. Bankacı, Mösyö Mignaud'un ifadesinde yer alan dört bin frank olduğu gibi duruyor. Demem o ki evin kapısında teslim edilen paranın cinayet sebebi olabileceği yönündeki saçma kuşkudan kurtulmaya bak. Paranın çekilmesinden üç gün sonra cinayete kurban gitmekten çok daha ilginç tesadüflerle her an karşılaşabiliriz. Tesadüfler, olasılıklar üzerine kafa yormayan bilgiler için büyük engeller oluşturur. Para alınmış olsaydı, üç gün önce çekilmiş olması tesadüfü fazlasıyla zorlardı. O vakit para pekâlâ cinayet sebebi olarak düşünülebilirdi. Ama şu durumda paranın cinayet sebebi olduğunu düşünürsek, katilin cinayete sebep olan şeyi bırakıp gidecek kadar budala bir adam olduğunu da kabullenmemiz gerekir.

Buraya kadar anlattıklarımı –tuhaf sesi, sıra dışı ataklığı, bu kanlı vahşette net bir sebebin olmamasını– unutmadan cinayete ilgilenelim. Ortada boğazı sıkılarak öldürüldükten sonra daracak bir bacaya sıkıştırılan bir kadın var. Katiller genelde bu tip işler yapmazlar. Cesetten kurtulmak için

böyle bir yol izlemezler. Cesedi bacaya sıkıştırmalarını, bunun fazlasıyla acayip olduğunu, katillerin sefil birer canı olduğunu kabul ettiğimiz takdirde bile cinayetin insan davranışlarıyla örtüşmediğini görürüz. Cesedi aşağı çekmek için birkaç adam güçlerini birleştirdiğine göre, bacanın içine tıkmak için de muazzam bir güç harcanmış olmalı!

Şimdi bu olağanüstü gücün diğer göstergelerine odaklan. Şöminede gri renkte, kökünden sökülmüş, bir tutam saç lülesi vardı. Köklerinde kanlı deri parçaları olan bu lüleleri (ne kadar da korkunç görünüyordu) koparmak kolay değildir; tek çekişte yarım milyon kılı koparmak kolay olabilir mi hiç? Yaşlı kadının boğazını kesip başını bedeninden ayırmışlardı; üstelik bunu ustura yardımıyla başarmışlardı. Bu eylemlerdeki *hayvani* vahşete dikkatini çekmek isterim. Madam L'Espanaye'nin bedenindeki açıklanamayan yaralardan söz etmeye gerek görmüyorum. Mösyö Dumas ve Mösyö Etienne bu yaraların kesici aletler yardımıyla açılmadığını söylerlerken tamamen haklılar. Madam'ın karyolasının dibindeki pencereden düştüğü avluda benzerleri olan parke taşlarından biriyle kadına vurulduğu gayet net. Sana şu an basit gibi görünse de, jaluzilerin genişliğinin çiviler yüzünden polisin gözünden kaçması gibi bu durum da polisin dikkatinden kaçtı; çünkü pencerelerin açılmış olabileceğine inanmıyorlardı.

Şimdi anlattıklarına odadaki keşmekeşi ekle. Sıra dışı ataklığı, insanüstü gücü, hayvani vahşeti, nedensiz caniliği, tanıkların asla anlamlandıramayacağı olağandışı dehşeti, farklı lisanlara benzetilen, ne olduğundan emin olunamayan, tuhaf birkaç kelimeyi bir araya getir. Sonuç ne peki? Zihninde nasıl bir şey canlandı?"

Dupin bu soruyu sorduğu an tüylerim diken diken oldu. "Bir deli, tımarhaneden kaçan bir deli yapmıştır bunu!" dedim.

"Çözümüne yaklaştın ama delilerin sesleri kriz anlarında bile tanıkların işittiği o tuhaf sese benzemez. Deliler de bir ulusa aittir; saçma sapan

konuşmalar da ne dedikleri çoğunlukla anlaşılır. Ayrıca delilerin saçları şu an elimde tuttuğum gibi bir şey değildir. Bunu Madam L’Espanaye’nin kenetlenmiş parmaklarının arasından aldım. Peki, buna ne diyorsun?”

Kendimi kaybetmişçesine yanıt verdim. “Dupin, bu tuhaf bir... saç... bu insana ait olamaz.”

“Öyle olduğunu söylemedim zaten. Ama net bir karara varmadan önce şu çizimime bir bak. Bunlar bazı tanıkların Matmazel L’Espanaye’nin boğazında gördüğünü söylediği tırnak izleri, bazılarının da (doktorların) iddia ettiği sıkma sonucu oluşan çürüklerin bir kopyası.”

Dupin kâğıdı masanın üzerine koydu ve konuşmasına devam etti. “İzler parmakların kadının boğazına sımsıkı yapıştığını gösteriyor. Parmakların konumu hiç değişmemiş. Madam ölünceye dek parmaklar aynı pozisyonunda kalmış. Hadi, parmaklarını izlerin üzerine yerleştir.”

Denedim, ama boşa çaba harcadım.

“Belki de doğru bir yol izlemiyoruz,” dedi Dupin. Kâğıdı düz bir zemin üzerine koyduk ama insan boğazı silindirik şeklindedir. “İşte insan boğazı gibi silindirik bir odun var şurada. Kâğıdı ona sar ve tekrar dene.”

Denedim, ama boş yere uğraştığımızla kaldık.

“Bu insan eline ait bir iz değil,” dedim.

“Şimdi Cuvier’in⁷⁶ şu paragrafını oku.”

Paragraf, Doğu Hint Adaları’nda yaşayan, iri, kızıl tüylü orangutanların anatomik yapısını anlatan bir yazıydı. Bu memeliler irilikleri, eşsiz kuvvetleri, ataklıkları, barbarlıkları ve taklit yetenekleriyle ünlüdür. Birdenbire cinayeti bütünüyle anladım.

76 Georges Cuvier (1769–1832): Fransız paleontolog, jeolog ve karşılaştırmalı anatomist. Omurgalı ve omurgasızların zoolojisi ve paleontolojisinde çok geniş çalışmalar yapmış ve bilim tarihini kaleme almıştı. Cuvier, aynı zamanda geçmişteki canlıların neslinin tükendiği gerçeğini kesin olarak ortaya koymuş ve buna ilişkin teoriyi Evrim Teorisi’ne ters düşecek şekilde açıklamıştı.

Paragrafı okumayı bitirmek üzereyken, “İzleri bu yazıda anlatılan orangutandan başkası bırakmış olamaz. Elindeki bir tutam kıl da yazarın tarif ettiği gibi. Fakat hâlâ anlayamadığım şeyler var. İki sestem bahsediliyordu ve tanıklar birinin bir Fransız’a ait olduğundan emindi.”

“Doğru ve çoğu bu sesin ‘Yüce Tanrım!’ diye haykırdığını söylemişti. Tanıklardan biri de (şekerci) bu sözün sitemkâr bir tonda sarf edildiğini söylerken haklıydı. Gizemi çözme hususunda bu söz esas dayanağım oldu. Bir Fransız, cinayeti gördü. Bu vahşetle ilgisi olmayabilir, büyük ihtimalle de yoktur. Orangutanı zapt edememiş olabilir. Onu bu eve kadar takip etmiş, yaşanan vahşetten sonra da yakalayamamış olabilir. Demem o ki orangutan halen ortalıkta dolaşıyor olabilir. Tahminlerimi abartılı bir boyuta taşımaya niyetli değilim, zira fikirlerime esas olan durumları başkalarına anlatmak oldukça güç. Bu sebeple bunları birer tahmin olarak değerlendirmeliyiz. Söz konusu Fransız’ın bu vahşette parmağı yoksa dün gece eve dönerken denizcilerin abonesi olduğu *Le Monde*’un ofisine bıraktığım ilan onu mutlaka bize getirecektir.”

“YAKALANDI - ... günü sabahı (cinayet günü) Boulogne Ormanı’nda kızıl tüylü, Borneo cinsi, dev bir orangutan yakalandı. Malta bandıralı bir gemide çalıştığı öğrenilen sahibi hayvanı tam olarak tarif edebilme, yakalama ve bakım masraflarını ödeme koşuluyla geri alabilecektir. Adres: ... Sokağı. No: ... Kat: 4 Fabourg / St. Germain.”

“İyi de adamın denizci olduğunu ve Malta bandıralı bir gemide çalıştığını nasıl öğrendin?”

“Bir şey öğrenmedim. Emin de değilim. Küçük bir kurdele parçası bulmuştum. Biçimi ve yağlı görünümü denizcilerin ince atkuyruklarını bağladıkları ve varlığıyla böbürlenip durdukları kurdelelere benziyor. Kurdeledeki bu düğüm de Maltalılara özgü. Bunu paratonerin yakınında buldum. İki kadına da ait olması mümkün değil. Aradığımız Fransız’ın

Malta bandıralı bir gemide çalışmıyorsa bile kurdeleye bel bağlayıp ilana bunu yazmam sorun çıkarmaz. Yanlış bilgiyse, fazla zahmete girmediyimi düşünmekle yetinecektir. Ama eğer yanılmıyorsam bize çok getirisi olacak. Taammüden cinayet işlemediyse bile, adam orangutanı ilana yanıt verme ve orangutanını isteme hususunda tereddüt edecek; yine de yoksulluğu ağır basacak ve kaygılarını bırakıp servet değerindeki hayvanına kavuşmak isteyecek. ‘Nitekim hayvan bulunmuş. Vahşi bir hayvanın cinayet işlediğini kim düşünür? Polis zaten afallamış durumda, hiçbir ipucuna ulaşamadı. Hayvanın izine rastlasalar bile cinayetle benim aramda bir ilişki kuramazlar, kursalar da beni suçlayamazlar. Dahası zaten beni tanıyorlar, ilanı veren hayvanın sahibi olduğumu belirtmiş. Kim bilir daha neler biliyor? Madem sahibi olduğumu biliyorlar, bu denli kıymetli bir hayvanda hak iddia etmemem insanları daha çok kuşkulandırır. Hayvanla beraber odak noktası olmaktan kurtulmalıyım. İlana yanıt verip hayvanımı geri alır ve yaşananlar unutulana kadar orangutanı iyi bir yerde gizlerim,’ diye düşünecektir.”

O sırada merdivenlerden yükselen bir ayak sesi işittik.

“Tabancaları hazırla ama işaret vermeden sakın kullanmaya kalkışma,” dedi Dupin.

Ön kapı açıldı, ziyaretçimiz zili çalmadı bile. Birkaç basamak çıktıktan sonra duraksadı ve geri döndü. Dupin kapıya doğru ilerliyordu ki adam basamakları tekrar tırmanmaya başladı. Bu kez kararlıydı, kısa süre sonra kapımızı çaldı.

“Girin!” dedi Dupin heyecanla.

Denizci olduğu her halinden belli olan bir adam içeri girdi. İtici görünmeyen, iriyarı, güçlü kuvvetli, oldukça korkusuz biriydi. Favorileri ve bıyığı esmer yüzünü kapatacak kadar gürdü. Elindeki büyük sopadan başka silahı yok gibi görünüyordu. Pek beceremese de reverans yaptı. Neufcha-

tel yöresinin aksanını andırsa da doğru bir Fransızcayla bize, “İyi akşamlar!” dedi.

“Buyur, otur,” dedi Dupin. “Orangutan için gelmiş olmalısın. İnan, böylesi güzel ve kıymetli bir hayvana sahip olduğun için seni çok kıskandım. Kaç yaşında?”

Denizci sırtındaki yükten kurtulmuşçasına derin bir nefes aldı ve vakarla, “Bilmiyorum. Ama dört beş yaşından fazla olamaz. Şu an burada mı?” dedi.

“Hayır, burada ona bakamazdık. Dubourg Sokağı’nda bir ahır kiraladık. Sana ait olduğundan emin olursak, sabah gidip onu alabilirsin.”

“Elbette. Ne isterseniz sorun.”

“Aslında ondan ayrılacağım için çok üzülüyorum.”

“Zahmetinizi karşılıksız bırakmayı düşünmem. Düşünemem. Hayvanımı bulduğunuz için size makul bir ödül vermeye hazırım.”

“Harika. Bu çok adil olur. Bir düşüneyim. Ne istesem ki? Ah, evet. Morgue Sokağı’ndaki cinayetlerle ilgili bildiklerini anlattırsan ödeşmiş oluruz.”

Dupin bu sözleri sakince mırıldandı. Sonra aynı dinginlikle kapıya doğru ilerledi; kapıyı kilitledi ve anahtarını cebine koydu. Göğsünden çıkardığı tabancayı masanın üzerine bıraktı.

Denizci dehşete kapıldı, boğuluyor gibi görünüyordu. Yerinden fırlayıp sopasını kaptı ama çok geçmeden yüzü bembeyaz kesildi ve oturduğu yere yığıldı. Nutku tutulmuş gibiydi. Tam anlamıyla acınacak haldeydi.

“Dostum, emin ol boş yere korkuyorsun,” dedi Dupin sakince. “Niyetim sana zarar vermek değil. Bir Fransız beyefendisi olarak yemin ederim. Morgue Sokağı’ndaki cinayetlerde suçun olmadığını biliyorum, ama cinayetle bağlantının olduğu ortada. Söylediklerimden bu hususta tahmin edemeyeceğin kadar çok bilgiye sahip olduğumu anlamışsındır. Seni suçlu

durumuna düşürecek bir hata yapmadın. Gizleyecek bir şeyin yok. Zaten buna gerek de yok. Dahası onurlu bir insan olarak bildiklerini anlatmalısın. Çünkü masum bir insan bu cinayetlerden ötürü tutuklandı ve onu ancak sen kurtarabilirsin.”

Dupin konuşurken denizci kendini az da olsa toparlamıştı ama ilk haliyle uzaktan yakından benzerliği kalmamıştı.

Denizci bir süre tereddüt etse de, “Tanrı yardımcım olsun! Size her şeyi anlatacağım,” dedi. “Yine de anlatacaklarıma inanacağınızı sanmıyorum, böyle düşünmem için budalanın teki olmam gerek. Ama sonum ölüm bile olsa her şeyi anlatacağım.”

Kısaca şunları söyledi. Kısa zaman önce Hint Adaları’na giden bir sefere katılmış. Mürettebattan bir grupla Borneo Adası’nda karaya çıkmış ve ufak bir gezinti yapmış. Arkadaşlarından biriyle bir orangutan yakalamış. Arkadaşı ölünce orangutanın sahibi olmuş. Sefer dönüşünde esir ettiği hayvanın vahşiliği sebebiyle başı dertten kurtulmamış; yine de hayvanı Paris’teki evine getirmeyi başarabilmiş ve komşularından epeyce bir süre gizlemiş. Gemide ayağına bir nesne batan hayvanı iyileşir iyileşmez satmayı planlamış.

Bir gece, daha doğrusu cinayetlerin işlendiği gece, eğlenceden döndüğünde hayvanın kapatıldığı kafesi kırıp yatak odasına daldığını görmüş. Hayvan aynanın karşısına geçip elindeki usturayla köpüklü yüzünü tıraş etmeye başlamış. Adam, bu vahşi hayvanın usturayı kullanmasına anlam veremeyince dehşete kapılmış. Her zaman yaptığı gibi kırbacına davranıp hayvanı cezalandırmaya kalkışmış. Fakat kırbacı gören orangutan merdivenden süratle inip açık bir pencereden sokağa fırlamış.

Denizci mecburen hayvanın peşine düşmüş; hayvan elindeki usturayla kaçmış, sahibi yaklaştıkça hızını artırmış. Gecenin üçü olduğundan etrafta kimse yokmuş. Morgue Sokağı’nın arkasından geçerken Madam L’Es-

panaye'nin oturduğu evin dördüncü katındaki odasından parlayan bir şey hayvanın ilgisini çekmiş. Hızla koşup paratonere tırmanmış, akıl almaz bir ataklıkla duvara yakın duran jaluziye tutunmuş ve bedenini esneterek karyola başlığına doğru atlamış. Her şey kısacık bir zaman diliminde gerçekleşmiş. Daha sonra orangutan tek bir darbeye jaluziyi tamamen açmış.

Denizci bu sırada hem sevinmiş hem de afallamış. Hayvanın paratoner dışında bir yol kullanmadan dışarı çıkamayacağını düşündüğü için umutlanmış. Fakat içeride yaşanabilecekleri düşündükçe de kaygılanmış. Bu yüzden orangutanın peşi sıra sürüklenmiş. Paratonere tırmanmak zor değildir, hele hele bir denizci için. Ama pencerenin hizasına ulaştığında olduğu yerde durup içeri bakakalmış. İçerideki sahneyi gördüğünde aklı başından gitmiş. Morgue Sokağı sakinlerini yataklarından zıplatan çılgınlıkla işte o esnada yükselmiş. Üstlerinde gecelikleriyle odanın ortasında oturan Madam L'Espanaye ve kızı demir bir kasanın içindeki evrakları düzenliyorlarmış. Sırtlarını pencereye verdiklerinden bir müddet hayvanın içeri girdiğini fark etmemişler ve jaluzinin rüzgârdan açıldığını düşünmüşler.

Denizci içeri baktığı anda hayvanın, saçlarını taramak üzere çözen yaşlı kadının yüzünde usturayı gezdirdiğini, bir berber edasıyla hareket ettiğini görmüş. Zavallı kızcağız da bayılmış. Saçları kökünden yolunan yaşlı kadının feryadı orangutanı çileden çıkarmış. Güçlü kolunun tek darbesiyle kadıncağızın başını bedeninden neredeyse ayırmış. Kan görünce iyiden iyiye çıldırmış; dişlerini gıcırdatıp gözlerinden alevler saçarak kızcağızın üstüne atlamış ve boğazına sımsıkı yapışmış. Hayvanın vahşi gözleri kordudan donakalan sahibinin gözleriyle buluştuğunda ise koşullanmış olduğundan kırbacı anımsayarak dehşete kapılmış. Cezayı hak ettiğini anladığından olsa gerek, kanıtları yok etmek istercesine panikle koşturmaya, eşyaları parçalamaya, odayı dağıtmaya başlamış. Sonunda da Matmazel'in cesedini bacaya tıktırmış, annesininkini de pencereden savurmuş.

Hayvan kafası kopmak üzere olan cesetle pencereye yaklaşırken iyice afallayan denizci paratoner sayesinde aşağı inip süratle evine gitmiş, gördüğü vahşet karşısında ne yapacağını bilemediğinden orangutanın peşine düşmemiş. Binaya giren kalabalığın duyduğu sesler Fransız'ın vaveylalarıyla orangutanın asabi homurtularıymış.

Bunlara ekleyeceğim herhangi bir şey yok. Kalabalık kapıyı kırmadan hemen önce orangutan hızla dışarı fırlamış, çıkarken de pencereyi kapatmış. Sonunda sahibi hayvanı yakaladı. Paris Hayvanat Bahçesi sayesinde hatırı sayılır bir meblağ karşılığında hayvandan kurtuldu. Dupin'in açıklamalarını da ekleyerek Emniyet Müdürü'ne olanı biteni anlattık; böylece Le Bon hapisten çıkarıldı. Polis, arkadaşşıma karşı saygıda kusur etmedi ama huzursuzluğunu da gizlemedi; dahası herkesin kendi işiyle ilgilenmesi gerektiğini esprili bir dille söylemeyi de ihmal etmedi.

Adama karşılık vermeye tenezzül etmeyen Dupin, “Aman, konuşsun. Belki böyle rahatlar,” dedi. “Onu kendi alanında mağlup ettim ya, daha ne isterim. Bu gizemi çözmemesi çok normal, çünkü kendisi olaylara derinlemesine yaklaşamaz, yalnız kurnazlık taslar. Zekâsının dayanak noktası yok. Tanrıça Laverna'nın⁷⁷ gövdesiz başından ya da morina balığından farksız benim gözümde. Yine de iyi biri. Zekâ timsali gibi görünmesini sağlayan abartılı riyakârlığı, *de nier ce qui est, et d'expliquer ce qui n'est pas*,⁷⁸ hali onu sevmeme sebep oluyor.”

77 Roma mitolojisinde hırsızların, şarlatanların koruyucusu; yasal olmayan yöntemlerle elde edilen paranın tanrıçası.

78 (Fr.) “Hakikati reddedip asılsızı öne sürme.” *Yeni Héloïse, Rousseau.* –Poe.

MARIE ROGÊT'NİN GİZEMİ⁷⁹

Morgue Sokağı Cinayetleri'nin Devamı

“Gerçek olaylarla aynı doğrultuda ilerleyen düşünce temelli olay dizileri de vardır. Bunlar birbirleriyle nadiren kesişirler. İnsanlar ve koşullar olayların düşünce temelli akışını değiştirirler; böylelikle hem akış hem de sonuçlar hep biraz hata içerir.

Reform'da da böyle oldu: Protestancılık yerine Luthercilik baş gösterdi.”

Novalis⁸⁰

En ölçülü düşünürler bile kimi zaman belirgin olmasa da doğaüstü olaylara karşı inanç geliştirebilirler, çünkü bu inanca neden olan tesadüfler o kadar akıl almazdır ki akıl bunların yalnızca tesadüf olduğunu kabul etmekte zorlanır. Düşüncenin gücüne erişemeyen bu tip hisler tesadüf

79 Marie Rogêt'nin özgün basımında şimdi eklediğim dipnotlar gereksiz görülmüştü. Fakat trajedinin temellendirildiği hikâyenin üzerinden çok sular aktığından birkaç kelimeyle de olsa amaca uygun açıklamalarda bulunmak elzem oldu. Mary Cecilia Rogers adlı bir genç kız New York yakınlarında öldürülmüştü; ölümü yoğun ve uzun süren bir gerginliğe neden olsa da cinayetindeki gizem bu öykünün yayımlandığı tarihte (1842 Kasım'ında) henüz açığa çıkartılamamıştı. Burada yazar, olanları *Parisli işçi bir kızın* kisvesi altında anlatırken Mary Rogers cinayetinin özünü korumuş olsa da ayrıntılar noktasında yöndeşlikler kurmayı tercih etmişti. Bu nedenle kurgusal iddia gerçek olana da uygulanabilir, nitekim gerçeği araştırmak hedeflenmişti.

“Marie Rogêt'nin Gizemi” vahşetin yaşandığı yerden uzakta kurgulandı. Yazar, sadece dönemin gazetelerini inceledi; cinayet mahalline gidemediğinden pek çok noktayı kaçırdı. Hikâyenin yayımlanmasından epey zaman sonra, farklı tarihlere iki itirafçının (ki biri hikâyedeki Madam Deluc idi) anlatıkları, kurgusal sonucun olduğu kadar bu sonuca bizi ulaştıran düşünce temelli noktaların da doğruluğunu ispatladı. –Poe.

80 Von Hardenberg'in müstear ismi. –Poe.

kuramına ya da teknik adıyla olasılık hesabına başvurulmadan bastırılmayabilir. Halbuki bu hesap gerçekte matematikseldir, demem o ki bilinen en somut ilmi en soyut ve muğlak olanına uygulayarak garip bir işe kalkışıyoruz.

Açıklamam istenen tuhaf ayrıntılar, birbirini takip eden akıl almaz tesadüflerin en önemli bölümünü oluşturmaktadır; bunların ikincil ve çıkarımsal unsurlarını okurlar yakın geçmişte New York civarında işlenen Mary Cecilia Rogers cinayetinde bulabilirler.

Bir yıl kadar önce “Morgue Sokağı Cinayetleri” başlığı altında yazdığım makalede dostum şövalye C. Auguste Dupin’in takdire şayan zihinsel becerilerini anlatmaya soyunduğumda, tekrar bu konuyu ele alacağımı söyleselerdi inanmazdım. O dönem yegâne amacım dostumun zihinsel becerilerini açıklamaktı; birbirini izleyen tuhaf olayların arkadaşımın karakterini sergilemesine yol açmasıyla amacıma ulaşabilmiştim. Farklı örnekler de sunabilirdim, fakat daha fazla kanıtı ihtiyacım yoktu. Yine de hayret edilesi bazı tuhaf olaylar zoraki ifadelere benzer ayrıntıları düşünmeme yol açtı. Son zamanlarda işittiğim şeylerden sonra, birkaç yıl önce işitiş gördüğüm şeyler hakkında suskun kalmam beklenemezdi.

Madam L’Espanaye ile kızının cinayetlerini örten giz perdesini aralayan şövalye Dupin, yaşananları oracıkta bıraktı ve eski alışkanlıklarına kaldığı yerden devam edip hülyalara dalmaya devam etti. İnzivaya çekilmek benim için de kolay olduğundan, ona eşlik etmekte zorlanmadım; Faubourg Saint Germain’deki evimizde geleceğı umursamadan rehavet içinde miskin miskin oturup bizi kuşatan sıkıcı dünyayı düşlerle doldurmayı sürdürdük.

Yine de düşlerimiz kimi zaman kesintiye uğruyordu. Dupin’in Morgue Sokağı’ndaki rolü Paris polisinin dikkatini fazlasıyla çekmişti. Dupin mantıksal çıkarımlarından kimseye bahsetmediğı için yaşananların mucı-

ze, çözümleme becerisi yüksek dostumun da önsezi sahibi bir kimse olduğunun düşünülmesi kaçınılmazdı. Aslında içtenlikle gerçeği anlatabilir, insanları aydınlatabilirdi, fakat konu artık ilgisini çekmediği için üzerine konuşmaya üşeniyordu. Bu sebeple polis, Dupin'in bu işlerin ferîştahı olduğunda karar kıldı ve pek çok vakada destek talep etti. Bunların en ilginç olanlarından biri de Marie Rogêt adlı genç bir kızın öldürülmesiydi.

Bu olay Morgue Sokağı'ndaki vahşetten iki sene sonra kadar meydana geldi. Talihsiz puro satıcısı kızla ad ve soyadı benzerliği olan Marie, dul Estelle Rogêt'nin kızıydı. Babası o daha çocukken ölmüştü ve on sekiz ay önce cinayetin işlendiği tarihe kadar çocukluğunun geçtiği Pavée Saint Andrée Sokağı'ndaki⁸¹ evde annesiyle birlikte yaşadı. Madam Rogêt bir pansiyon işletiyor, kızı da ona yardımcı oluyordu. Yirmi ikisine eriştiğinde, kızın sıra dışı güzelliği civardaki serüvencilerin uğrak noktası olan Palais Royal'in zemin katındaki parfümcünün dikkatini çekti. Mösyö Le Blanc⁸² güzeller güzeli Marie'nin, parfümerisinde çalışmasının ona büyük katkı sağlayacağından emindi; cömert teklifini Madam tedirginlikle karşılasa da kızı hevesle kabul etti.

Mösyö Le Blanc'ın beklentileri gerçekleşti ve Parisli işçi kızın neşesi ve güzelliği sayesinde parfümerisi ünlendi. İşe girişinden bir sene sonra bir gün genç kız sır olup ortadan kaybolduğunda herkes çok üzüldü. Mösyö Le Blanc, kızın yokluğunu anlamlandıramıyor, Madam Rogêt de ne yapacağını bilemez bir halde kızı için kaygılanıyordu. Gazeteler hemen bu olayı araştırmaya soyundular; polis tam incelemelere başlamak üzereyken –kayboluşundan yaklaşık bir hafta sonra– genç kız parfümerideki işinin başına döndü. Kederli bir hali olsa da, sonuçta hayattaydı. Hususi olan dışında araştırma yapılmadı. Mösyö Le Blanc konu hakkında hiç-

81 Nassau Caddesi. –Poe.

82 Anderson. –Poe.

bir bilgisinin olmadığını söylüyor, Marie ise –annesiyile bir ağızdan– işe gelmediği hafta boyunca kırsaldaki akrabalarını ziyarete gittiğini dile getiriyordu. Olay zamanla unutuldu, kızcağız meraklıların sorularından kurtulmak amacıyla kısa süre içinde işini bıraktı ve tekrar Pavée Saint Andrée Sokağı'ndaki pansiyonu işletmesinde annesine yardımcı olmaya başladı.

Eve dönüşünün üzerinden beş ay geçmişti ki kız yine sırta kadem basıp ortalıktan kayboldu; bu kez herkes telaşlandı. Üç gün boyunca kızdan haber alınamadı. Dördüncü gün Saint Andree Sokağı'nın karşı kıyısında, Seine Nehri'nin⁸³ تنها Barrière du Roule⁸⁴ noktasında cesedinin yüzdüğü görüldü.

Dehşet cinayet; kurbanın gençliği, güzelliği ve şöhretinden dolayı Parisliler arasında büyük bir gerginlik yarattı. Bu denli yoğun ve yaygın gerginliğe yol açan başka bir olay anımsamıyorum. Haftalarca konuşulan bu konu ülkenin siyasi gündemini bile unutturdu. Emniyet Müdürü, katili bulmak için inanılmaz çaba harcarken, tüm polis teşkilatı da azami ölçüde bu olayı araştırdı.

Ceset ortaya çıktığında, katilin kısa süre içinde bulunulacağına inanılmıştı ama bir hafta sonra ilerleme kaydedilmeyince bin franklık bir ödül konulmasına karar verildi. Soruşturma tüm hızıyla devam etti; pek çok insan sorgulandı ama netice alınamadı; yine de gizem perdesinin aralanmaması insanların merakını kamçılıyordu. Onuncu günün ardından ödül iki misline çıkarıldı, ancak on dördüncü günün sonunda hâlâ ilerleme kaydedilemeyince halkın halihazırda sahip olduğu polisle ilgili önyargıları isyana yol açtı. Bunun üzerine Emniyet Müdürü katil veya katillerin ifşa edilmesi karşılığında bizzat yirmi bin frank ödeyeceğini, yardım ve yataklık edenlerin de pişman olup teslim olması durumunda bağışlanacağını

83 Hudson Nehri. –Poe.

84 Weehawke. –Poe.

ilan etti. Ayrıca bir yurttaşlar heyeti de ortaya on bin franklık ödül koyunca, toplam ödül otuz bin franka yükseldi. Kızın sosyal statüsüyle kentlerde işlenen cinayetlerin niceliği göz önünde tutulduğunda ödülün epeyce yüksek olduğu su götürmez bir gerçekti.

Herkes cinayetin kısa süre içinde aydınlanacağına inanıyordu. Birkaç kişi tutuklanmış olsa da yetersiz kanıt sebebiyle salıverildiler. Cesedin ortaya  ıkışıandan    hafta sonra bile hâlâ tek bir kanıt bile bulunamaması  a ırtıcıydı. Paris halkını    hafta boyunca meşgul eden cinayetten biz ancak bu aşamada haberdar olduk. Çalışmalarımıza g m ld ğ m zden yaklaşık bir ay boyunca sokağa çıkmamış, evde misafir ağırlamamı , günlük gazetelerin politik sayfaları dışında haber okumamı tık. Cinayetten Emniyet Müdürü G. sayesinde haberdar olduk. 13 Temmuz 18.. tarihinde öğleden sonra evimize geldi ve epeyce oturdu. Katil veya katilleri yakalamak için harcadığı emeğin heba olması onu çok  zm  t . Parisli üslubunu takınıp   hretinin, dahası haysiyetinin tehlikede olduğunu söyledi. Paris halkının ortak sohbet konusu haline gelmiş ve gizem perdesinin aralanması için her türlü fedak rlığı yapmaya hazırmı . Mösyö G., garip konuşmasını Dupin'in zihinsel becerilerini överek tamamlayıp ona net ve oldukça cömert bir teklifte bulundu; meblağı söylemem doğru olmaz, zaten konumuzla ilgisi yok.

Arkadaşım, Bay G.'nin iltifatına karşı koymaya çalıştı, ama teklifini kabul etti. Mösyö G. bihaber olduğumuz ifadelere öznel yorumlarını ekledi. Zekice sözler sarf etti, cesaretimi toplayıp saatin epeyce ilerlediğini söylediğimde Dupin'in oldukça sabit durduğunu fark ettim. Gözlüğünü bir an olsun çıkarmayan dostumun tüm bu zaman boyunca uyuduğunu anlıyverdim.

Sabah olunca Bay G.'den tanık ifadelerinin kayıtlarını, bayilerden de bu berbat olayın haberlerini içeren gazeteleri edindim. Hatalı olanları bir kenara ayırdığımda kalanlar   yleydi:

Marie Rogêt annesiyle birlikte yaşadığı Pavée Saint Andrée Sokağı'ndaki evinden 22 Haziran 18.. tarihinde Pazar günü sabah saat dokuzda çıkmıştı. Çıkarken sadece Mösyö Jacques St. Eustache'ı⁸⁵ haberdar etmiş, Drômes Sokağı'nda oturan teyzesine gideceğini bildirmişti. Nehre yakın en kısa yol tercih edildiğinde Madam Rogêt'nin pansiyonuna iki mil kadar uzakta bulunan Drômes Sokağı kısa, dar ve hareketli bir sokaktır. Jacques St. Eustache, Marie'nin sözlüsüydü; yemeklerini kaldığı pansiyonda yiyordu. Akşam olmadan sevgilisini almak üzere Drômes Sokağı'na gidecek ve Marie'yle birlikte döneceklerdi. Fakat ikinci vakti bastıran yağmur nedeniyle, deneyimlerine dayanarak, Eustache sevgilisini teyzesinden alma-ya gitmedi, Marie'nin geceyi teyzesinde geçireceğini düşündü. O gece yetmiş yaşında ve bir ayağı çukurda olan Madam kızını tekrar görememekten dolayı endişeye kapılsa da onun sözlerini kimse önemsemedi.

Pazartesi günü kızın Drômes Sokağı'na hiç gitmediği ortaya çıktı; kızı ulaşılamayınca gecikmeli de olsa kentte araştırma başlatıldı. Fakat kayboluşunun dördüncü gününe kadar hiçbir ilerleme kaydedilemedi. 25 Haziran Çarşamba günü Saint Andrée Sokağı'nın karşı kıyısında Seine Nehri'nin Barrière du Roule noktasında aramalara katılanlardan Mösyö Beauvais⁸⁶ balıkçıların bir cesedi kıyıya çektiklerini öğrendi. Önce tereddüt etse de mösyö cesedin parfümcü kıza ait olduğunu anladı. Mösyönün arkadaşı cesedi daha çabuk teşhis etmişti.

Yüzü kanlıydı, kanın bir kısmı ağzından akmıştı. Boğulanlarda görülen ağız köpürmelerinden eser yoktu. Hücre dokuları matlaşmamıştı. Boğazında morluklar ve parmak izleri vardı. Göğsü üstünde birleşen kolları kaskatıydı. Sol bileğinde ip izi vardı. Sağ bileği ve sırtı soyulmuştu. Bu izlerin sebebi balıkçıların cesedi kıyıya çekmek için kullandıkları ipe ait

85 Payne. —Poe.

86 Cromellin. —Poe.

değildi. Boynu şişti. Kesiğe veya darbe izine rastlanmamıştı. Başta fark edilmese de sonradan boynunun etrafında bir ip olduğu görülmüştü; bu ip ete gömülmüş ve sol kulağın alt kısmında d ğ mlenmişt . Ölüm sebebi başı başına bu olabilirdi. Raporda kızın iffetinin bozulmadığı yazılıydı. Vahsete kurban gitmiş olsa da, arkadaşları tarafından kızın cesedinin teşhis edilmesi zor olmamıştı.

Elbisesi yırtılmıştı. Eteğinin uç kısmından otuz santim genişliğinde bir parça yırtılmış, yırtılan bu kısım kızın beline   kez sarılmış ve arkasından sımsıkı bağlanmıştı. Etek ucundan düzgünce koparılan kırk beş santim genişliğinde bir parça da gevşekçe boynuna bağlanıp d ğ mlenmişt . Bu ku- maş parçalarının üzerine bir başlığın ba cıkları iliştirilmişti. Bu düğümler bir kadının değı denizcinin elinden  kmış olmalıydı.

Gereksiz g r ld ğı için ceset morga götürülmedi, derhal defnedildi. Beauvais'nin gayreti sebebiyle üstü  rt lse de, halk günler sonra vakadan haberdar oldu. Haftalık bir gazete⁸⁷ konuyu ele alınca nihayet ceset mezarından çıkarıldı ve incelendi ama yeni bir bilgi edinilemedi. Elbisesi kızın annesine ve arkadaşlarına gösterildiğinde kıyafetin kızın dışarı çıktığı gün giydiğı elbise olduğunda hemfıkirdiler.

Gün geçtikçe halkın gerilimi arttı. Pek çok insan tutuklanıp salıverildi. Kızın kaybolduğu gün nerede olduğunu başta s ylemediğinden Eustache'dan kuşkulanıldı. Fakat daha sonra G.'ye bu hususta tatmin edici bir ifade verdi. İlerleme kaydedilemeyince çelişkili söylentiler alıp başını yürüdü, hayalperest gazeteciler tuhaf iddialarda bulundular. Gerçekten en tuhafı Marie'nin yaşadığı, cesedin ise başkasına ait olduğunun söylenmesi-ydi. Sizlere gözde yayınlar arasında gösterilen *L'Etoile*'dan⁸⁸ bir  eviri aktarayım.

87 *The New York Mercury*. –Poe.

88 H. Hastings Weld Esq'un yayın yönetmenliğini yaptığı *The New York Brother Jonathan*. –Poe.

“Matmazel Rogêt, sözde amacına uygun bir biçimde teyzesini ya da akrabalarından birini ziyaret etmek üzere yirmi iki Haziran 18.. Pazar sabahı evden çıktı. Hiç kimse onu bir daha görmedi; ardında iz bırakmadığı gibi kimseye haber de vermedi. 22 Haziran Pazar günü saat dokuzdan sonra kızın hayatta olmadığına dair elimizde kanıt olmamasına karşın o saate kadar sağ olduğunu biliyoruz. Çarşamba günü öğlen vakti saat tam on ikide Barrière de Roule kıyılarında bir kadın cesedi bulundu. Evden çıkışının üzerinden üç saat geçmeden kızın suya atıldığını varsaydığımızda bile cesedin suda en fazla üç gün kaldığı anlaşılıyor. Katillerin gece yarısından önce cesedi suya atacak kadar erken bir saatte cinayeti işlemiş olduğunu —elbette cinayetse— düşünmek ahmaklıktır. Bu gibi dehşetengiz suçlar ancak karanlıkta gerçekleşir... Ceset gerçekten Marie Rogêt’ye aitse suda en fazla üç gün kalmış olabilir. Eski vakalar, boğulan veya öldürüldükten sonra suya atılan cesedin su yüzüne ortalama altı ile on gün arasında çıkabileceğini gösterir. Topa tutulan bir ceset bile beş altı gün dipte kalmamışsa eğer su yüzeyine çıktıktan sonra tekrar derinliklere gömülür. O zaman bu vakada olağandışılık neredeydi? (...) Ceset salı akşamına dek kıyıda tutulmuş olsaydı, katillerin izine mutlaka rastlanırdı. Cinayetten iki gün sonra suya bırakıldığını farz etsek bile cesedin su yüzeyine bu denli erken çıkması şüpheli görünmektedir. Üstelik bu vahşeti gerçekleştirenlerin kızı ayağına ağırlık bağlayıp suya atmaları çok daha kolay olurdu.”

Editör, daha sonra “cesedin üç gün değil de bunun beş katı zaman suda kaldığını” öne sürüyor çünkü Beauvais çürüyen cesedi tanımakta zorlanmıştı. Fakat bu iddianın aksi ispatlandı. Çeviriye devam ediyorum:

“Öyleyse Mösyö Beauvais cesedin Marie Rogêt’ye ait olduğundan nasıl emin olabildi? Giysisinin kolunu yırttığında cesedin kimliğini ele veren izler gördüğünü bildiriyor. Bahsi geçen izlerin yara izleri olduğu düşünül-

d . Beauvais cesedin kolundaki tüylerden ötürü bu karara vardığını s y-l yor lakin bu birini teşhis etmede yeterli değildir. Beauvais o gece eve dönmedi,  ar amba akşamı Madam Rog t'ye kızıyla ilgili soruşturmanın devam ettiği haberini verdi. Madam'ın ya ı ve çektiği ıstırap cinayet ma-halline gitmesine olanak tanımamı  (pek çok insan bu konuda hemfikir). Ama cesedin kızına ait olduğundan   phelenseydi soruşturmanın takibi için mutlaka birini gönderirdi. Kimseyi göndermedi. Pav e Saint Andr e Sokağı'nda bu hususta tek kelime bile konu ulmadı ve duyulmadı, dahası binanın tüm sakinleri konudan bihaberdi. Madam Rog t'nin pansiyonunda kalan Marie'nin sevgilisi ve müstakbel e i Mösyö St. Eustache, ertesı gün Beauvais'nin odasına gelip sevgilisinin cesedinin bulunduğunu söyleme-siyle durumu   renmi . St. Eustache'ın böylesi mühim bir haberi soğuk-kanlılıkla kar ılamı  olması da hayret verici doğrusu.”

Yazıda Marie'nin akrabalarının duruma pek de aldırı  etmediklerini, cesedin Marie'ye ait olduğuna inandılsa çok daha ilgili olmaları gerek-ti ini ima ediyordu. Gerçekte  st  kapalı da olsa  unu anlatmak istiyordu: Dostları, iffetine karşı yapılan bir saldırı sebebiyle Marie'nin evden uzak-la masına yardım etmişler ve Seine'de kıza benzer bir ceset bulunduğunda da olayı örtbas etmek için bunu fırsata  evirmi lerdi. Fakat *L'Etoile* peşin hüküm vermişti. Sanılanın aksine durumun  nemsendi i, Madam'ın der-bederli i ve kederi sebebiyle hiçbir şeyle ilgilenemedi i ortadaydı. Zaten St. Eustache, olayı so ukkanlılıkla kar ılamamı tı; Beauvais  z nt den kahrolan adam a ız bir akrabasının gözetiminde bırakıp cesedin mezar-dan çıkarılmasını bile ondan gizlemi ti. *L'Etoile* iddiasına destekçi bula-bilmek adına cesedin kent mezarlı ına tekrar defnedildi ini, özel mezar husussunda yapılan teklifi akrabalarının reddetti ini, aile fertlerinin cena-ze törenine katılmadığını yazıyor; ama hepsinin aksi ispatlandı. Sonraki sayılardan birinde de Beauvais'den ku kulanıldı ı söyleniyordu:

“İşler değişti. Bir keresinde Madam B., Madam Rogêt’nin evindeyken Mösyö Beauvais dışarıda bir jandarmanın beklediğini söyleyip kendisi eve dönene dek jandarmayla konuşulmamasını istemiş... Esas gizem Mösyö Beauvais. Onsuz adım atılmıyor, ne yana baksanız karşınıza o çıkıyor... Soruşturmayla hiçbir akrabanın dahil olmasına fırsat tanımadı, hatta kızın erkek akrabalarını tamamen olayın dışında bıraktı. Demek ki cesedi hiçbirinin görmesini istemiyor.”

Hemen akabinde Beauvais’den kuşkulaniılmaya başlandı. Dahası kızın kayboluşundan birkaç gün evvel Beauvais’nin ofisini ziyaret eden biri anahtar deliğinde bir gül, duvardaki tahtaya yazılmış “Marie” ismini gördüğünü beyan etmişti.

Gazetelerin çoğuna göre Marie her şeyi göze almış saldırganlar tarafından nehre götürülmüş, işkenceye maruz bırakılmış ve öldürülmüştü. Fakat yüksek tirajlı gazetelerden *Le Commercial*⁸⁹ bu genel algıyı reddediyordu. Bu gazeteden bir yazı alıntılıyorum:

“İncelemenin yalnız Barrière de Roule civarında yoğunlaşmasını doğru bulmuyoruz. Binlerce tanışı olan maktulün hiç kimseye rastlamadan üç blok bile ilerlemesi imkânsızdır; ilgi çeken biri olduğundan gören mutlaka anımsardı. Marie yoğunluğun arttığı bir saatte evden çıkmıştı... Gerçekten Barrière de Roule veya Drômes Sokağı’na gitmiş olsaydı, en az bir düzine insanla karşılaşırđı; ama kimse tarafından sokakta görülmediğı gibi dışarı çıkma planından başka bilinen bir gerçek de bulunmuyordu. Giysisinden yırtılan ve bedenine bağlanan parçayla kızcağız bohça gibi taşınmışđı. Barrière de Roule cinayet mahalli olsaydı bunca zahmete gerek kalmazdı. Cesedin Barrière de Roule kıyısında bulunmuş olması kızın buradan nehre atıldığını kanıtlamaz... Biçarenin elbisesinin uç kısmından koparılan altmış santim boyunda ve otuz santim enindeki kumaş bağırmasını önlemek

89 *New York Journal of Commerce*. –Poe.

amacıyla kızın çenesinin altından sımsıkı bağlanmıştı. Belli ki bu işi yapanların bir mendili bile yoktu.”

Fakat müfettişin bizi ziyaretinden birkaç gün önce polisin edindiği yeni bilgi Le Commercial'ın ortaya attığı savın özünü çürütüyordu. Madam Deluc adlı bir kadının iki oğlu, Barrière de Roule civarında gezinirlerken tesadüfen girdikleri çalılıkta, oraya dizilen birkaç büyük taşın arkalıklı bir sandalyeye benzetildiğini görmüşlerdi. Taştan sandalyenin arkalığında beyaz bir uç etek, diğerinin üzerinde de ipekten bir eşarp vardı. Üstelik burada bir şemsiye, bir çift eldiven ve üzerine “Marie Rogêt yazısı işlenmiş bir de mendil bulunmuştu. Yakındaki çalılıklara da giysi parçaları takılıp kalmıştı. İyice ezilen toprak, kırılan çalılar ve diğer şeyler burada zorlu bir mücadele yaşandığını gösteriyordu. Çalılıkla nehir arasındaki çitlerin yıkılması ve yerdeki izler ağır bir şeyin sürüklenerek taşındığına işaret etti.

Bu keşif üzerine, haftalık gazetelerden *Le Soleil*,⁹⁰ Paris basınının ortak algısını yansıtırçasına bir yazı yayımladı:

“En az üç haftadır orada bulundukları belli, yağmur eşyaların küflenip birbirine yapışmasına yol açmış. Bazılarının üzerinde otlar bitmiş. Şemsiyenin kumaşı sağlam kalmış ama telleri birbirine girmişti; katlanabilen üst kısmı küflenip çürüdüğü için açıldığında yırtılıverdi... Çalılara takılan giysi parçaları yedi santim eninde on beş santim boyundaydı. Biri etekliğin ucundan, diğeri bütününden koparılmıştı. Bu şerit halindeki kumaş parçaları yerden otuz santim yüksekteki dikenli çalıya takılıp kalmıştı... Cinayet mahallinin burası olduğu artık su götürmez bir gerçektir.”

Bu keşifle birlikte ortaya yeni bir tanık çıkmış oldu: Madam Deluc. Barrière de Roule'un karşı kıyısında bir han işletiyordu. İfadesine göre, serserilerin cirit attığı bu تنها bölgede bulunan hana söz konusu pazar ikindi vakti saat üçe doğru genç bir kızla esmer bir adam gelmişti. Bir süre

90 Editörü C. I. Peterson Esq. olan *Philadelphia "Saturday Evening Post"*. –Poe.

sohbet ettikten sonra çıkıp koruluk alanın yolunu tutmuşlardı. Müteveffa bir akrabasının elbisesine benzediğinden, kızın giysisi, özellikle de eşarblı Madam'ın bir hayli dikkatini çekmişti. Daha sonra birkaç serseri hana girmiş, insanları rahatsız etmiş, yediklerinin parasını ödemedен toz olup gitmişlerdi. Çiftin gittiği koruluğa yönelen bu tipler akşamüzeri hana dönüp telaş içinde nehrin diğer yakasına geçmişlerdi.

Aynı akşam, hava kararır kararmaz Madam ve büyük oğlu hana yakın bir yerden çığlıklar işitmişlerdi. Bu yürek parçalayıcı çığlıklar kısa sürmüştü. Madam D. kızın eşarblını tanımakla kalmamış, elbisesini de hatırlamıştı. Ayrıca Valence⁹¹ adında bir şoför de aynı pazar Marie'nin esmer bir gençle Seine Nehri'ni geçmek için feribota bindiğini söyledi. Valence, Marie'yi tanıyordu, yanılmış olamazdı. Zaten Marie'nin akrabaları da bulunan eşyaların kıza ait olduğunu belirtti.

Dupin'in telkiniyle gazetelerden edindiğim bilgi ve tanıklıklar önemli bir noktaya daha değiniyordu. Eşyaların bulunmasının akabinde Marie'nin sevgilisi St. Eustache, cinayet mahalli olarak kanıksanan yerin civarında üzerinde "afyon tentürü" yazan, boş bir şişeyle birlikte bulundu. Nefesinden bu zehri içtiği anlaşıyordu. Konuşmadan öldü. Üstünden çıkan mektupta Marie'ye olan aşkı ve intihar kararı yazılıydı.

Notlarımı okuyup bitirdiğimde, Dupin, "Bu olayın Morgue Sokağı cinayetlerinden daha çetrefilli olduğunu söylemek yersiz olacak; önemli bir noktada da ondan ayrılıyor. Korkunç olsa da alelade bir cinayet bu. Öyle ahım şahım bir tarafı yok. Bu yüzden çözülmesi kolay gibi göründü, lakin aksine zor olduğu anlaşılmalıydı. Başta ortaya ödül konmamasının sebebi de tamamen bundan kaynaklanıyor. G.'nin itaatkâr erleri bu vahşetin nasıl ve neden işlendiğini çözebilir, bu hususta pek çok fikir ortaya atabilirlerdi; ne de olsa onlara göre bu fikirlerden biri gerçeği gözler önüne

91 Adam. —Poe.

sererdi. Fakat çok sayıda fikrin ortaya atılabilirliği ve hepsinin gerçeğe olan yakınlığı gizemin sadece zor olduğunu ispatlar. Daha önce de bahsettiğim üzere, gerçeğe ancak alelade düşünmekten vazgeçerek ulaşılabılır ve temel soru '*Ne oldu?*' değil '*Daha önce olmayan ne oldu?*' olmalıdır. Madam L'Espanaye'nin evinde yapılan incelemeler sırasında polis olayın sıra dışılığı karşısında bozguna uğramıştı, dahası cesaretini yitirmişti; halbuki aklıselim olan bunun zaferin işareti olduğunu anlar, polisin kolay iş diye baktığı par  mc  kız vakasının aleladeliliği karşısında umudunu kaybederdi.

Madam L'Espanaye ve kızının cinayete kurban gittiği soruşturmanın başındayken belliydi, intihar üzerinde hiç durulmadı. Bu ikinci vakada da intihar üzerinde durmadık, çünkü Barri re de Roule civarında bulunan ceset bu ihtimali ortadan kaldırdı. Yine de cesedin katili veya katilleri için ödül konulan ve Bay G. ile yaptığımız anlaşmanın odak noktası olan cesedin Marie Rog t'ye ait olmadığı iddia edildi. İkimiz de bu adamı yakından tanırız. Güvenilir biri değildir. Cesetten yola çıkıp katili veya katilleri bulduğumuzda cesedin Marie'ye ait olmadığını keşfetsek de, kızın hayatta olduğu varsayımdan yola çıkıp kıza erişsek de çabalarımız heba olur, ni-tekim karşımızda Mösyö G. var. Bu sebeple adalet için olmasa da kendi menfaatlerimiz doğrultusunda başlangıç noktamızın cesedin gerçekten Marie Rog t'ye ait olup olmadığını anlamak olmalı.

L'Etoile'ın varsayımı kamuoyunu hareketlendirdi. Bu gazetenin ortaya attığı fikirden ne denli emin olduğunu yazılarında yer alan tek cümleyle anlayabiliriz: "Bugünkü sabah gazeteleri pazar günü *L'Etoile*'da yayımlanan ve şüpheleri ortadan kaldıran yazıdan söz ediyor." Bana göre, bu ancak yazıyı kaleme alanın coşkusunu ortaya serme hususunda ş phele-ri ortadan kaldırıyor. Gazetelerin nihai hedefinin gerçeğe ulaşmak yerine sansasyon yaratmak olduğunu biliriz. Yalnızca sansasyon yaratma kapa-

sitesinden ötürü gerçeğe ulaşmayı amaçlarlar. Sağlam temellere yaslanan basit fikirler kimsenin ilgisini çekmez. İnsanlar dokunaklı ikilemlere bayılırlar. Mantık ve edebiyat alanında da durum farklı değildir. İkisinde de en alt seviyedeki yeterlilik cazibe noktası haline gelir.

Demem o ki, *L'Etoile*'ın Marie Rogêt'nin hayatta olabileceği fikrini öne sürmesi ve bunun kamuoyunun ilgisini çekmesi haberin gerçekliğinden değil melodramlık niteliğinden kaynaklandı. Tutarsızlıklarından kaçınarak gazetenin öne sürdüğü savların esaslarını gözden geçirelim.

Yazarın öncelikli amacı, Marie'nin kaybolmasıyla nehirdeki cesedin bulunuşu arasındaki kısa süreye odaklanarak cesedin kıza ait olmadığını göstermek. Tabii olarak bu süreyi olası en kısa boyuta düşürmek uslamlayan kişinin öncelikli amacı haline geliyor. Bu amacı güttüğünden ilk aşamada bile varsayımlarla hareket ediyor. 'Katillerin gece yarısından önce cesedi suya atacak kadar erken bir saatte cinayeti işlemiş olduğunu –elbette cinayetse– düşünmek ahmaklıktır,' diyor. Biz de *nedenini* soruyoruz. Cinayetin kız evden ayrıldıktan sonraki beş dakikalık sürede işlendiğini düşünmek neden ahmaklık olsun? Cinayet her saatte işlenebilir. Cinayet pazar sabahı saat dokuz ile gece yarısına çeyrek kala arasında işlenmişse, 'cesedi gece yarısından önce' nehre atabilmek için yeterli vakit kalmış demektir. Demem o ki, bu varsayım cinayetin pazar günü işlenmemiş olduğuna dayanıyor. *L'Etoile*'ın bu varsayımını kabullenirsek her söylediğini onaylamak durumunda kalırız. Cinayetin işlenme saatiyle ilgili varsayımın ahmaklık olduğunu öne süren *L'Etoile*'daki yazının, yazarın zihninde şöyle biçimlenmiş olması gerekir: 'Katillerin gece yarısından önce cesedi suya atacak kadar erken bir saatte cinayeti işlemiş olduğunu -elbette cinayetse- düşünmek ahmaklıktır; bize göre ise bunu onaylamak yani cesedin gece yarısından sonra nehre atıldığını varsaymak ahmaklıktır.' Oldukça tutarsız görünse de, yazıdaki kadar mantık dışı değil.

Amacım sadece *L'Etoile* yazarının varsayımını   r  tmek olsaydı hiçbir tepki g stermeyebilirdim. Ama ben *L'Etoile*'la değil, gerçeklerle ilgileniyorum. O cümlenin tek anlamı var, ben de bunu açıkladım; fakat kelimelelerin yetmediği durumlar vardır, bu yüzden kelimelerin ardını görmemiz gerekir. Yazarın amacı, cinayet pazar veya gündüz i lenmi se bile katillerin cesedi gece yarısından önce nehre atmaya cesaret edemeyeceklerini söylemektir.  şte ben bunu kabul etmiyorum. Cinayetin nehre ta ınmı  olması gerektiğinden bahsediliyor. Halbuki cinayet nehre yakın bir yerde işlenmiş olabilir, kolayca kurtulmak için ceset nehre atılmış olabilir, dolayısıyla burada zamanın pek önemi kalmıyor. Yine de bunun fikirlerimle uyu tu unu iddia etmiyorum, anlattıklarımın hakikatle ilgisi yok. Niyetim, *L'Etoile*'ın yazısına dikkatini çekip varsayımlarının ne denli tek taraflı olduğunu açıklamaktı.

Yazar, peşin hükümlü fikirlerine uyan bir sınır çizdikten sonra, ceset Marie'ye ait olsaydı suda kısa süre kalmış olurdu, diyerek şöyle devam ediyor:

'Eski vakalar, bo ulan veya öldürüldükten sonra suya atılan cesedin su yüzüne ortalama altı ile on günde çıkabileceğini gösterir. Topa tutulan bir ceset bile be  altı gün dipte kalmamı sa su yüzüne çıktıktan sonra tekrar derinliklere gömülür.'

Bu iddialar karşısında gazeteler suskun kaldı. Yalnız *Le Moniteur*⁹², *L'Etoile*'ın belirttiği s reden daha kısa süre su altında kalan cesetlerin de yüzeye çıktığını  rnekleyerek bo ulan kişilere dair olan kısmı kabul etmedi. Fakat *L'Etoile*'ın varsayımını   r  tmek adına, bu varsayımın aksi örneklemelerde bulunması mantıksızdı; iki    gün sonra yüzeye çıkan cesetlerle ilgili elli örnek bile verilse istisnalar kaideyi bozmazdı. Buna inanıldı ı sürece *L'Etoile*'ın varsayımı geçerli kalacaktır, çünkü cesedin   

92 Editörü Col. Stone olan *N. Y. Commercial Advertiser*. –Poe.

günden önce yüzeye çıkmasının düşük bir olasılık olduğu belirtilmektedir. Demem o ki verilen çocuksu örnekler nicelik anlamında aksi bir kaide oluşturana dek *L'Etoile* bu olasılığı kendi yararına kullanacaktır.

O halde karşıt bir varsayım genel kaideye muhalefet edecek nitelikte olmalıdır; bu sebeple genel kaidenin mantığını irdelemeliyiz. Cesetler nehir sularından daha ağır veya hafif değildir, yani cesedin ağırlığı normal koşullar altında nehir suyunun ağırlığıyla aynıdır. Küçük kemikli, şişman insanlar veya kadınlar; zayıf, iri kemikli insanlardan veya erkeklerden daha hafiftir ve nehir suyunun ağırlığı denizle olan bağlantısından mutlaka etkilenir. Bu bağlantının etkisini göz ardı etsek bile tatlı suda dahi çok az kişinin kendiliğinden batacağını söyleyebiliriz. Suya düşen kişi ağırlığını suyunkiyle eşitleyebilirse, yani mümkün olduğu kadar derine inerse mutlaka su yüzeyine çıkar. Yüzme bilmiyorsa, dik pozisyonda başını geriye atıp ağzı ve burun delikleri açık kalacak biçimde durmalıdır. Bu pozisyon onun su yüzeyinde kalmasını sağlar. Yine de bedenin ağırlığıyla yerini aldığı suyun ağırlığı arasındaki dengenin çok hassas olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir. Örneğin kolun biri sudan çıkartıldığında ağırlık artar ve baş suya gömülür ya da suda yüzen bir tahta parçasına tutunmak başımızı dik tutabilmemizi sağlar. Yüzme bilmeyen biri kollarını yukarı uzatır ve başını dik tutmak için çabalar, su altında nefes almaya çalıştıkça ciğerlerine su gider. Dahası su karın kısmına da dolar, böylece beden iyice ağırlaşır. Fakat küçük kemikli ve şişman insanların bedeninin suya gömülmesi zordur. Bu tipteki insanlar boğulduktan sonra bile su yüzeyinde kalabilirler.

Suya gömülen ceset, ağırlığı suyun ağırlığının altına düşünceye dek dipte kalır. Buna organizmanın bozulması veya başka şeyler sebep olur. Organizmanın bozulmasıyla hücreler gazla dolar ve ceset şişer. Cesedin hacmi artar, ama *kütlesi* değişmez; cesedin ağırlığı yer değiştirdiği suyunkinden daha hafif olduğunda da ceset su yüzeyine çıkar. Fakat organiz-

ma bozukluğunu etkileyen pek çok durum vardır: Havanın sıcaklığı veya soğukluğu, suyun saflığı, mineral değeri, sığlığı ya da derinliği, akıntılı veya dingin oluğu, cesedin hayattayken sağlıklı veya hastalıklı olması bu durumun seyrini belirler. Bu yüzden cesedin ne vakit y zeyeye çıkacağını kestirmek mümkün değildir. Kimi zaman bir saat içinde su yüzeyine çıkma görülürken kimi zaman da ceset y zeyeye çıkmaz. Kimi kimyasalların, örneğin cıva biklor r n enjekte edilmesiyle hayvan bedenleri *ilelebet* bozulmayabiliyor. Ama organizma bozukluğunun dışında midede veya başka organlarda bitkisel unsurların mayalanmasıyla oluşan ve bedeni y zeyeye çıkartabilecek denli şişkinliğe yol açan gazlar oluşur. Topa tutulan bir cesedin beş altı günde su yüzeyine çıkması da topun yarattığı titreşimden kaynaklanır; titreşim cesedi dipteki çamurdan kurtarır ve y zeyeye çıkartır ya da hücre dokularındaki bozulmalardan faydalanarak boşlukları gazla doldurup cesedin şişmesine sebep olur.

Durumu yeterince irdelediğimiz için *L'Etoile*'ın varsayımlarını sına-
yabiliriz. Gazete, 'Eski vakalar, boğulan veya öldürüldükten sonra suya atılan cesedin su yüzüne ortalama altı ile on günde çıkabileceğini gösterir. Topa tutulan bir ceset bile beş altı gün dipte kalmamışsa su yüzeyine çıktıktan sonra tekrar derinliklere gömülür,' diyor.

Bu paragraf bütünüyle tutarsızlık ve zırvalıkla dolu. 'Boğulan veya öldürüldükten sonra suya atılan' cesedin su yüzüne ortalama altı ile on günde çıkabileceği mutlak bir doğru değildir. Eski vakalar ve bilim cesedin su yüzeyine çıkabilmesi için gereken sürenin net olarak bilinemeyeceğini belirtir. Ayrıca top atışı sebebiyle su yüzeyine çıkan ceset 'olduğu gibi bırakıldığında' şişkinliğe sebep olan gaz kayboluncaya kadar dibe batmaz. Yine de 'boğulmuş ve boğulduktan sonra suya atılmış cesetler' üzerine odaklanalım. Yazar iki durum arasındaki farkı görse de bunları aynı gruba dahil ediyor. Boğulmak üzere olan kişinin ağırlığının suyun ağırlığından

fazla olduğunu, kollarını yukarı kaldırıp nefes almaya çabaladığı için ciğerlerine su kaçırıp battığını anlatmıştım. ‘Boğulduktan sonra suya atılan’ cesetler doğal olarak bu türden bir çabaya girişemez. Demem o ki, bu durumda ceset doğal olarak dibe batmaz. *L’Etoile* yazarı bunun farkında değil. Organizmanın bozulması had safhaya ulaştığında, yani et iskeletten ayrıştığında ceset derinliklere gömülür.

Peki, Marie’nin kaybolmasıyla söz konusu cesedin bulunması arasında üç gün geçmiş olması nedeniyle cesedin kızcağıza ait olamayacağı tezini nasıl açıklarız? Boğulmuşsa kadın olduğu için cesedin hiç dibe batmamış ya da battıktan bir gün sonra yüzeye çıkmış olması mümkündür. Fakat hiç kimse onun boğulduğunu düşünmüyor; nehre atılmadan önce öldürülmüşse dibe batmamış hep su yüzeyinde kalmıştır. ‘Ceset salı akşamına dek kıyıda tutulmuş olsaydı, katillerin izine mutlaka rastlanırdı,’ diyen yazarın nasıl akıl yürüttüğünü anlamak güç doğrusu. Tezinin çürütülebileceğini, yani iki gün nehir kıyısında tutulan cesedin çok daha fazla bozulacağını söylememizden çekiniyor. Bu sebeple cesedin kıyıda bekletilmediğini ispat etmeye çalışıyor, ‘Bekletilseydi katillerin izine mutlaka rastlanırdı,’ diyor. Bu akla aykırı görüş karşısında gülümsüyorsun. Çünkü cesedin kıyıda bekletilmesinin katillerin izlerini nasıl artıracaklarını anlamıyorsun. Ben de anlamıyorum, inan.

‘Üstelik bu vahşeti gerçekleştirenlerin kızı ayağına ağırlık bağlayıp suya atmaları çok daha kolay olurdu,’ diye devam ediyor *L’Etoile*. Ne denli zırvaladığını görüyor musun? *L’Etoile* bile bulunan cesedin cinayet sebebiyle orada bulunduğundan emin. Cesetteki şiddet izleri oldukça belirgin. Yazarın tek amacı cesedin Marie’ye ait olmadığını, Marie’nin öldürülmediğini kanıtlamak; bulunan cesedin cinayete kurban gidip gitmediğiyle ilgilenmiyor. Varsayımları sadece ikinci görüşü ispatlıyor. Ayağına ağırlık bağlanmadan suya atılmış bir ceset var ortada. Kızı katilleri suya

atm   olsaydı mutlaka ayağına ağırlık bağlarlardı. Demek ki suya atma içi-
ni katilleri yapmamış.  spatlanmı  tek durum bu, tabii bu ispattan sayılırsa.
Cesedin kimliğiyle kimse ilgilenmedi ve *L'Etoile*  ne sürdüğü tezi red-
detmeye yeltendi. 'Bulunan cesedin öldürülen bir kadına ait olduğundan'
kuşku duymadıklarını belirtti.

Bu ikna için çabalayan yazarın kendi tezini çürüttüğü tek husus da de-
đil. Amacı Marie'nin kaybolu uyla söz konusu cesedin bulunması arasın-
daki sürenin kısalığını vurgulamak. Ayrıca evden çıktıktan sonra kızı hiç
kimsenin görmediğini iddia ediyor. "22 Haziran Pazar günü saat dokuzdan
sonra kızın hayatta olmadığına dair elimizde kanıt olmamasına karşın o
saate kadar sağ olduğunu biliyoruz," diyor. Tezinin tek taraflı olduğu açık
ama keşke bunu göz önünde bulundurmasaydı. Marie'yi pazartesi veya
salı günü gören olsaydı bahsi geçen süre daha da kısalırdı ve yazarın  kar-
samalarına göre cesedin Fransız i  i kıza ait olma olasılığı hepten azalırdı.
Her şeye rağmen *L'Etoile*'ın ortaya attığı tezi savunacağını düşünerek bu
hususla ısrarcı olması oldukça eğlenceli.

Bu tezin cesedin Beauvais tarafından teşhis edilmesiyle ilgili kısmını
irdeleyelim. *L'Etoile* koldaki tüyler hususunda riyak r bir tavır sergili-
yor. Mösyö Beauvais koldaki tüylere bakarak cesedi teşhis edecek kadar
ahmak olamaz. Tüysüz kol olmaz. *L'Etoile* tanığın ifadesini çarpıtma yo-
lunu seçiyor. Tanık bu tüylerin sıra dışı bir özelliğinden bahsetmiş olma-
lı; tüylerin rengine, niceliğinde, boyunda veya konumunda bir özgünlük
bulunmalı.

Gazete cesedin ayağının küçük olduğunu söylüyor; binlerce insanın
ayağı küçük. Jartiyer ve ayakkabılar paketle satıldığı için kanıt sayılmaz.
 apkasındaki   ekler için de aynı şey geçerli. Ayrıca Mösyö Beauvais
jartiyer kop asının çekilip kısaltıldığında ısrarcı. Bu da kanıttan sayılmaz;
Çünkü kadınlar genelde kopça ayarını mağazada değil evlerinde yaparlar.

İşte burada yazarın içtenliğinden kuşku duyarız. Mösyö Beauvais, Marie'yi ararken genel olarak kıza benzeyen bir cesetle karşılaşmışsa giysileri bir kenara koyduğunda bile aradığını bulduğunu sanması çok tabiidir. Genel görünüme ek olarak kolunda Marie'ninkiyle benzer özellikte tüyler de gördüyse bu kanısı güçlenmiştir. Marie'nin ve bulunan cesedin ayakları küçükse, cesedin Marie'ye ait olma olasılığı yalnızca matematiksel değil geometrik olarak da artar. Bunlara kaybolduğu gün giydiği ayakkabıları da eklediğimizde (aynı ayakkabıdan binlerce olsa bile) olasılık kesinliğe yaklaşmış olur. Marie'nin şapkasındaki çiçeklere benzeyen çiçekler de cabası; üstelik bir değil üç beş tane birden. Bunların her biri kanıttır ve birbiriyle çarpılan, katlanan kanıtlardır. Cesedin üzerinde Marie'ninkilere benzer bir jartiyer de bulunmuşsa, dahası Marie'nin evden ayrılmadan önce yaptığı gibi jartiyerin kopçası ayarlıysa, daha fazla kanıt aramanın âlemi var mı? Kuşkulanmayı sürdürmek çılgınlık veya riyakârlık olur. Jartiyer durumunun pek yaygın olmadığını ileri süren *L'Etoile*'ın görüşü ancak onun hata yapma husussundaki ısrarını kanıtlıyor. Jartiyer kopçası esnek olduğundan kısaltılması gerçekten sıra dışıdır. Kolayca ayarlanabilen bir şeyin başkasının yardımıyla ayarlanmasına gerek yoktur. Marie'nin jartiyerini kısaltması tesadüfi bir durumdur, bu bile teşhis için yeterli olmalıydı. Fakat önemli olan cesedin üzerinde Marie'nin jartiyerinin, ayakkabısının, çiçekli şapkasının bulunması ya da ayakların ve kollardaki tüylerin benzer nitelikte olması değil, bütün bunların cesette toplanmasıydı. *L'Etoile* yazarı tezinde ısrarcıysa adamın deli olup olmadığından kuşkulanmaya başlamalıyız. Yazar, hukuk terimlerini kullanan avukatlara öykünmüş, ama mahkemede kanıt olarak gösterilemeyen çoğu şey akli başında olan insanlar için kanıt sayılır; ne de olsa mahkemeler genellemeleri ve kitaplarda yazan ilkeleri benimserler. İkilemleri, istisnaları önemsememeleri ve ilkelere duydukları bağlılık süreç içinde gerçeğe ulaşmanın etkin bir yoludur. İzledikleri yol

genel olarak doğru olsa da, muazzam derecede bireysel hatalara d şmele-
rine de sebep olabilir.⁹³

Beauvais'ye yöneltilen imaları da kolayca bertaraf edebiliriz. Bu ada-
mın mizacını anlamışsındır. Fazlasıyla yardımsever, oldukça romantik ve
pek de zeki olmayan bir adam. Bu mizaçtaki insanlar heyecan verici du-
rumlarla karşılaştıklarında art niyetli kişilere göre kuşku uyandırıcı hare-
ketler sergilerler. Notlarına bakacak olursak, Mösyö Beauvais *L'Etoile*'la
birkaç kez görüşmüş ve yazarın tezine karşı gelerek cesedin Marie'ye ait
olduğu hususunda ısrar etmiş. Gazete, 'Mösyö Beauvais cesedin Marie
Rog t'ye ait olduğundan gayet emin, ama inandırıcılığını artırmak için
bahsettiğimiz kanıtların ötesine geçemiyor,' diyor. İnanđırıcılığı artırmak
için öne sürülen kanıtlardan daha etkin olanlarını ileri sürmenin mümkün
olmadığını bir kenara koyalım; kişi kendinden emin olsa da karşıındaki-
ni inandırmak için kanıt gösteremeyebilir. Bir insanın kim olduğunu s y-
lemek güçtür. Herkes komşusunu tanır, ama komşusunu tanıma nedeni-
ni söyleyebilecek pek kimse yoktur. *L'Etoile* yazarının akıl dışı bile olsa
Mösyö Beauvais'nin inancına kızmaya hakkı yoktur.

Mösyö Beauvais'den kuşkulandırılması hususunda benim yardımsever-ro-
mantik kişilik tespitim gazetenin üstü kapalı suçlamasından daha mantıklı.
Bu açıdan olaya baktığımızda, anahtar deliğindeki g l , duvardaki tahtaya
yazılmış 'Marie' ismi, erkek akrabaların tamamen olayın dışında bırakıl-
ması, soruştırmaya hiçbir akrabanın dahil olmasına fırsat tanınmaması ve
kendisi eve dönene dek jandarmayla konuşulmaması talebini anlayabiliriz.
Bana kalırsa Beauvais, Marie'ye abayı yakmıştı. Marie'nin onunla cilve-
leştiğini, kızın güvenini kazandığını herkese kanıtlama derdindeydi. Bu

93 "Nesnenin nitelikleriyle ilgili ortaya atılan tez, nesnenin amaçlarına göre açıklanmasını önler; olanları
nedenlerine dayanarak ayrıştıran kişi bunları sonuçlarına göre değerlendiremez. Ülkelerin hukuk sistemlerinin
de belirttiği üzere, hukuk sistematik bilime dönüştüğünde adalet ortadan kalkar. Ayrıştırmaya ilkelerine duyulan
katı bağlılık genel hukuku hataya sevk eder; bunu yasa koyucunun eşitliği sağlamak için sıklıkla müdahalede
bulunmak zorunda kalmasından anlayabiliriz." – Landor.

konuda söyleyecek başka sözüm yok; kızın annesiyle akrabalarının duruma aldırış etmedikleri tezi de çürütüldüğüne göre cesedin kimliği hususunda tatmin olmuşçasına vakayı irdelemeye devam edelim.”

“Ya *Le Commercial*’de yazanlar hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordum.

“*Le Commercial*’in görüşleri diğerlerinininkinden daha sağlam temellere dayanıyor. Önergelerden yapılan çıkarımlar akla yatkın ve güçlü, fakat önergelerden ikisinde eksiklik göze çarpıyor. *Le Commercial*, Marie’nin evine yakın bir yerde seraserilerin gazabına uğradığını ima ediyor. ‘Binlerce tanıştı olan maktulün hiç kimseye rastlamadan üç blok bile ilerlemesi imkânsızdır,’ diyor. Bu görüş uzun süredir Paris’te yaşayan, günlük yaşamı kamu daireleriyle kısıtlı olan bir adama ait. Bu adam kendini baz aldığı anda ofisinden çıkar çıkmaz bir tanışına rastlayacağını biliyor. Kendi tanışlarıyla kızın tanışları arasındaki niceliksel farkı görmüyor, bu yüzden kızın da kimseye rastlamadan ilerleyemeyeceğini öne sürüyor. Kız günlük kısıtlı alanı içinde ilerliyor olsaydı adam haklı çıkardı. Yazar, mesleği gereği hep aynı güzergâhta ilerlerken Marie için bunu söylemek yersiz olur. Kaybolduğu gün de büyük olasılıkla farklı bir güzergâhta ilerliyordu. Yazarın düşüncesini biçimlendiren denklik, ikisi de kenti baştan sona gezecekse kabul edilebilir. Tanışlarının niceliksel anlamda denk olduğunu düşünürsek, aynı sayıda tanıdığa *rastlamaları* pek doğaldır. Marie’nin evinden çıkıp teyzesine doğru giderken kimseye rastlamaması olası bir durum. Bunu tam olarak algılayabilmek için Paris’in toplam nüfusuyla en ünlü Parislinin tanışları arasındaki niceliksel farkı akıldan çıkarmamalıyız.

Fakat *Le Commercial*’in önermesi inandırıcı görünse de, kızın evden çıkış saatini göz önünde bulundurduğumuzda önermenin inandırıcılığı kalmaz. ‘Marie yoğunluğun arttığı bir saatte evden çıkmıştı,’ diyor gazete. Ama bu doğru değil. Pazar günü dışında diğer günler sabah saat dokuzda

sokaklar kalabalıktır, pazarları ise o saatte insanlar kiliseye gitme hazırlığı içindedirler. Pazar sabahları saat sekiz ile on arası beliren ıssızlık herkesin dikkatini çekmiştir. Pazarları ancak saat on ile on bir arasında sokaklarda yoğunluk artar.

Le Commercial'in gözleminde kusurlu bir nokta daha bulunuyor. 'Biçarenin elbisesinin uç kısmından koparılan altmış santim boyunda ve otuz santim enindeki kumaş bağırmasını önlemek amacıyla kızın çenesinin altından sımsıkı bağlanmıştı. Belli ki bu işi yapanların bir mendili bile yoktu,' diyor gazete. Bu fikrin aslı astarı var mı göreceğiz, ama yazar 'mendili bile yoktu' derken kesinlikle alt tabakayı ima ediyor. Halbuki üstüne giyecek bir şeyi olmasa da bu insanların cebinde mendil bulunur. Serseri olmak için mendilsiz gezmek gerektiğini sen de gözlemlemişsindir."

"Ya *Le Soleil*'de yazılanlara ne demeli?"

"O yazıyı kaleme alanın papağan olarak doğmaması ne acı, öyle doğsaydı emin ol türünün en yetkin ve meşhur örneği olurdu. Yaptığı tek şey daha önce yazılan yazıları kırpıp bir araya getirmek olmuş. 'En az üç haftadır orada bulundukları belli, yağmur eşyaların küflenip birbirine yapışmasına yol açmış... Cinayet mahallinin burası olduğu artık su götürmez bir gerçektir,' diyor. Yazıda öne sürülen kanıtlar beni tatmin etmiyor, bundan da bahsedeceğim birazdan.

Olayı diğer yönleriyle irdeleyelim. Cesedi baştan savma incelediklerini anlamışsındır. Ceset hemen teşhis edildi ya da edilmeliydi, ama dikkat edilmesi gereken başka noktalar da vardı. Ceset soyulmuş muydu? Kızın üzerinde mücevher var mıydı? Bulunan ziynet eşyası var mı? Bunların yanıtı hep ihmal edilmiş, aslında önemsenmeyen başka hususlar da var. St. Eustache'ın durumu tekrar gözden geçirilmeli. Kuşku uyandırdığı için değil, sistemli davranabilmek adına buna ihtiyaç var. Pazar günü nerede olduğunu belirttiği yazılı ifadesinin sağlamasını yapmalıyız. Yazılı ifade-

ler çoğunlukla aldatıcıdır. İfadesini doğrularsak, bu adamı incelememize gerek kalmaz. İntiharı kuşku uyandırır da, yazılı ifadesi doğruysa tamamen anlaşılır niteliktedir, böylelikle sıradan çözümlemelerle bu işi sonuca erdiririz.

Olayın dramatik yanını bir kenara bırakıp çevresel koşullar üzerine odaklanalım. Bu tip araştırmalarda sıklıkla araştırmayı vakanın kendisiyle sınırlamak gibi bir hataya düşülür. Mahkemeler yalnızca vakaya ilişkin ifadeleri ve olguları ele alırlar. Halbuki deneyimler ve mantık meselenin en ilgisiz görünen ayrıntılarla çözüme kavuştuğunu kanıtlar. Bilim bu kuramı bütünüyle benimsememiş olsa da, tahmin edilemeyen hesaplama amacını güder. Belki de beni anlamıyorsun. Bilimsel tarih, önemli keşiflerin çoğunda ikincil veya tesadüfi durumların etkin, tahmin edilemeyen durumlar için de tesadüflerin elzem olduğunu kabul eder. Olguları hali hazırda var olan görüşlere temellendirmek insanı hataya düşürür. Tesadüflerin olgunun bir kısmını oluşturduğu kabul edilmelidir. Tesadüfler kesin hesaplarımızın bir parçası haline geldi zaten; tahmin edilemeyen öğeleri matematiksel işlemlere dahil ettik.

Gerçeklerin çoğuna ikincil etkenler yardımıyla ulaşırız, bu yüzden bu ilke doğrultusunda olayın çözüme ulaştırmayan yanını bir kenara bırakıp olayı kuşatan etkenlere geçiyorum. Sen yeminli ifadelerin sağlamasını yaparken, ben de gazete yazılarını ayrıntılı inceleyeceğim. Şu ana dek sadece araştırma alanını irdeledik; gazete yazılarında araştırmamıza yeni bir yön verecek hususlara rastlamamız garip olur doğrusu.”

Dupin’in önerisi uyarınca ifadeleri özenle inceledim ve St. Eustache’ın masum olduğuna kanaat getirdim. Dupin de gereksiz olduğuna inandığım titiz incelemesini sürdürdü. Bir hafta sonra bana şu bölümleri okudu:

“Üç buçuk yıl kadar önce Marie Rogêt, Mösyö Le Blanc’ın parfümesinde çalıştığı dönemde bir gün sır olup ortadan kayboldu. Polis tam in-

celemelere başlamak üzereyken, kayboluşundan yaklaşık bir hafta sonra, genç kız parfümerideki işinin başına döndü. Kederli bir hali olsa da, sonuçta hayattaydı. Mösyö Le Blanc ile Madam Rogêt kızın işe gelmediği hafta boyunca kırsaldaki akrabalarını ziyarete gittiğini dile getiriyorlardı. Olay zamanla unutuldu. Bu kayboluşunun da benzer nitelikte olduğunu, bir hafta veya bir ay gibi bir zamanda kızın ortaya çıkacağını düşünüyoruz.” - *Evening Paper*⁹⁴, 23 Haziran Pazartesi.

“Dün, akşam gazetelerinden biri Matmazel Rogêt'nin daha önce de kaybolduğunu yazdı. Le Blanc'ın parfümerisinde olmadığı bir hafta süresince ünlü, çapkın bir deniz subayıyla beraber olduğu biliniyor. Bir tartışma nedeniyle kız evine dönmüş. Şu an Paris'te olan ünlü çapkının ismini tahmin edeceğiniz sebeplerden ötürü söyleyemiyoruz.” - *Le Mercury*⁹⁵, 24 Haziran Salı sabahı.

“Önceki gün kentimizde dehşet bir olay gerçekleşti. Eşi ve kızıyla gelen bir bey, Seine Nehri kıyısında avare avare dolanan altı genci kiralayarak nehrin diğer yakasına geçmek istedi. Karşı kıyıya vardıklarında üç kişi tekneden indi. Birlikte uzaklaşmaya başlamışlardı ki genç kız şemsiyesini unuttuğunu fark etti. Şemsiyesini almak için döndüğünde serseriler kızı yakalayıp ağzını tıkadılar, hunharca saldırdıkları kızı bir süre sonra ailesinin tekneye bindiği kıyıda bıraktılar. Hergeleler kaçmayı başardı, ama polis iz peşinde, er geç yakalanacaklar.” - *Morning Paper*⁹⁶, 25 Haziran.

“İşlenen suçu Mennais'nin⁹⁷ üzerine atmak amacıyla yazılmış birkaç mektup ele geçirdik; ama bu şahsın ifadesi doğrulandığı ve elimizdeki mektuplarda öne sürülen tezler mantık dışı olduğundan yazımızda bunlara yer vermeyeceğiz.” - *Morning Paper*⁹⁸, 28 Haziran.

94 New York “Express”. –Poe.

95 New York Herald. –Poe.

96 New York “Courier and Inquirer.” –Poe.

97 Mennais ilk şüphelilerdendi ama kanıt yetersizliğinden salıverilmişti. –Poe.

98 New York “Courier and Inquirer.” –Poe.

“Marie Rogêt’nin pazar günleri kentimizde gezinen serserilerin kurbanı olduğuna dair pek çok yazılı mesaj aldık. Biz de bu hususta mesajları gönderenlerle hemfikiriz. Bunlardan bazılarını yayımlayacağız.” - *Evening Paper*⁹⁹, 30 Haziran.

“Gümrükte çalışan bir mavnacı pazartesi günü Seine Nehri’nde aşağı doğru yüzen boş bir tekne gördü. Mavnacı, yelkenleri toplanmış olan tekneyi ofisine götürdü. Ertesi gün gizlice teknenin alındığı tespit edildi. Ofiste sadece teknenin dümeni kaldı.” - *Le Diligence*¹⁰⁰, 26 Haziran Perşembe.

Bu bölümlerle kayıp kız vakası arasında bir ilişki kuramadım. Dupin’den açıklama yapmasını istedim.

“İlk ikisinin üzerinde durmaya gerek yok. Bunları polisin ihmalkârlığını ispatlamak için okudum; polis bahsi geçen deniz subayının kimliğiyle bile ilgilenmemiş. Halbuki Marie’nin kayboluşlarıyla öldürülmesi arasında ilişki kuramamak ahmaklıktır. İlk kaçışın aralarında geçen tartışma sonucu kızın eve dönmesiyle sonuçlandığını varsayalım. İkinci kez ortadan kaybolduğunda da —eğer yine kaçmışsa— yeni bir aşka yelken açmak için değil, eski aşkına yeniden kavuştuğu için evden kaçmıştır. Daha önce kaçma teklif eden birinin bunu yineleme ihtimali böyle bir şeye yeltenmemiş olan kişinin teklif etme ihtimalinden on misli fazladır. Bu arada iki kaçış arasındaki sürecin savaş gemilerimizin seyir sürelerinden sadece birkaç ay fazlası olduğu da aklımızın bir köşesinde kalsın. Adamın ilk seferinde denize açılacak olması mı olayı geciktirdi yoksa döndüğünde yarım bıraktığı işi temizledi mi? Bunu bilemiyoruz.

Şimdi Marie’nin ikinci kayboluşunun bir kaçış olmadığını söyleyeceksin. Elbette. Ama adam onu kaçırmak istemiş olamaz mı? St. Eustache’ın dışında Marie’ye âşık bir adam tanımıyoruz. Bir başka isim hiç geçmiyor. O halde

99 New York “Evening Post.” —Poe.

100 New York “Standard.” —Poe.

akrabalarının tanımadığı, Marie'nin pazar günü buluşup akşama dek Barri re du Roule civarında çekinmeden gezdiki bu adam kim? Ve Marie evden o sabah çıktığında annesi neden kızını tekrar göremeyeceğini düşündü?

Madam Rog t'nin ka ı tan haberi olmasa da bundan şüphelendiğini farz edemez miyiz? Marie evden çıkarken Dr mes Sokağı'nda oturan teyzesine gideceğini bildirmiş, sevgilisinden kendisini akşamüzeri almasını istemişti. Bu durum tezimin aksini gösteriyor, ama yine de düşünelim. Kızın bir arkadaşıyla buluştuğu, onunla nehrin karşı kıyısına geçtiği ve ikinci vakti saat   e yaklaşırken Barri re du Roule civarında bulunduğu biliniyor. Marie bu şahısla buluşurken (annesinin bunu bilmesi veya bilmemesi mühim değil) s zl s n n onu belli bir saatte Dr mes Sokağı'ndan almaya geleceğini, geldiğinde kendisini bulamayacağını, dahası pansiyona döndüğünde de kızın gelmediğini görünce ne büyük dehşete kapılacağını düşünmüş olmalı. Bunları kesinlikle düşünmüştür: St. Eustache'ın üzüleceğini, tanışlarının durumdan kuşkulacağını bildiğinden kendisine yöneltilecek olası soruları metanetle karşılayamayacaktı. Fakat dönmeyi amaçlama-mışsa bunca şeyin önemi kalmaz.

Belki şöyle düşünmüştür: Özel biriyle buluşup kaçacağım. Yakalanmamak için zaman kazanmam gerek; Dr mes Sokağı'nda oturan teyzeme gideceğimi, gün boyu onda kalacağımı söyleyip St. Eustache'dan akşam beni almasını isterim; böylelikle kuşku uyandıracak bir durum yaratmadan evden uzaklaşmış olurum; ancak bu şekilde davranırsam yeterince zaman kazanabilirim. St. Eustache'dan akşama doğru gelmesini istersem kesinlikle bu isteğime karşı gelmez; fakat bunu s ylemezsem zamanım olmaz ve ortalıkta olmayacağım için herkesi fazlasıyla kaygılandırmış olurum. Eve dönmeyi yahut buluşacağım kişiyle sadece gezinmeyi planlamış olsaydım, St. Eustache'dan beni almaya gelmesini istemezdim; aksi takdirde onu kandırdığımı, teyzemi ziyaret ettiğim yalanını uydurduğumu *hemen*

anlardı. Fakat birkaç hafta ya da işleri yoluna koyana dek eve dönemeyeceğim için mutlaka zaman kazanmam gerek.

Notlarında da görüldüğü üzere, çoğunluk bu kızın serserilerce kaçırıldığı görüşüne inanıyor. Bazı durumlarda halkın genel algısı kesinlikle umursanmalı, çünkü bu algı kendiliğinden oluştuğunda sezgisel bir hale bürünür. Başkalarının iddiası buna yol açmıyorsa, yüzde doksan ihtimal bu algı doğru çıkar. Algı bütünüyle kendiliğinden ortaya çıkmalı, ama bunu diğerinden ayırmak oldukça güçtür. İnsanlarda bu algının oluşmasını okuduğum üçüncü yazı sağlamış gibi görünüyor. Paris halkı genç, güzel Marie'nin cesedinin bulunmasıyla hayrete düşüyor. Nehirde bulunan ceset şiddet izleri taşıyor. Ne tesadüf ki aynı zamanda bir grup serseri bir başka kıza hunharca saldırıyor. Bu saldırının Marie olayını etkilememiş olması mümkün mü? Marie nehirde bulunmuştu, aynı nehrin yakınlarında şiddete maruz kalmıştı. İki olay arasındaki ilişki o kadar net ki bunu görmemeleri tuhaf olurdu. Fakat iki olay da aynı şekilde cereyan etmiş olamaz. Bir grup serseri bir suç işlerken, aynı yerde, aynı saat diliminde, benzer yöntemlerle bir başka serseri grubu da ikinci suçu işliyor olamaz. Demek ki mucizevi tesadüflere inanmamız bekleniyor!

Daha da ilerlemeden cinayetin işlendiği öne sürülen yeri –Barrière du Roule civarındaki koruluğu– inceleyelim. Burası sık ağaçlarla dolu bir yer olsa da yol kenarına oldukça yakındır. Sandalyeye benzetilen taşlar da buradaydı. Taştan sandalyenin arkasında beyaz bir uç etek, diğerinin üzerinde de ipekten bir eşarp vardı. Üstelik burada bir şemsiye, bir çift eldiven ve üzerine 'Marie Rogêt' yazısı işlenmiş bir de mendil bulunmuştu. Yakındaki çalılıklara da giysi parçaları takılıp kalmıştı. İyice ezilen toprak, kırılan çalılar ve diğer şeyler burada zorlu bir mücadele yaşandığını gösteriyordu. Çalılıkla nehir arasındaki çitlerin yıkılması ve yerdeki izler ağır bir şeyin sürüklenerek taşındığına işaretti.

Basın ve halk, çalılık alanın cinayet mahalli olduğu konusunda ortak görüşe sahip olsa da, bunun doğruluğundan kuşku duymamız için yeterince gerekçemiz var. Bu çalılığın cinayet mahalli olduğuna inanıp inanmamak da, bundan ku kulanmak da benim elimde. *Le Commercial*'in dediği gibi cinayet Pav e Saint Andr e Sokağı civarında işlenmiş olsaydı katiller insanların dikkatini dağıtamayacak, böylelikle dehşete kapılıp dikkatleri başka yöne çekmek için uğra acaklardı. Barri re du Roule halihazırda kuşku uyandıran bir yer olduğu için oranın seçilmiş olması muhtemeldir. *Le Soleil*'in tezinin aksine eşyaların birkaç günden fazla korulukta olduğunu d   nmemize yol açacak bir kanıt bulunmamakta; eşyalar kızın kaybolduğu pazar gününden yirmi gün sonra bulunmuş, bu süre içinde eşyaların kimsenin dikkatini çekmemesi çok ilginç. 'Yağmur eşyaların küflenip birbirine yapı masına yol açmış. Bazılarının üzerinde otlar bitmiş.  emsiyenin kuma ı sağlam kalmış ama telleri birbirine girmişti; katlanabilen üst kısmı küflenip çürüdüğü için açıldığında yırtılıverdi,' diyor gazete. Buna inanmamamızı sağlayacak tek şey iki çocuğun gözlemi ve söyledikleri, sonuçta eşyaları alıp eve g t rm  lerdi. Cinayetin işlendiği gündeki gibi sıcak ve rutubet yüklü hava otların bitmesine ya da var olanların birkaç santim büyümesine yol açar. Böyle bir havada seyrek otların bulunduğu yere bırakılan bir  emsiye bir hafta sonunda otların büyümesiyle gözden kaybolabilir. Yazarın ısrarlı bir biçimde k ften bahsetmesi de tuhaf. Acaba küfün ne olduğunu, dahası küfün yirmi dört saat içinde oluşan bir tür mantar olduğunu biliyor mu?

Böylelikle eşyaların 'en az iki    haftadır korulukta bulunduğu' tezini   r tm   oluyoruz. Zaten eşyaların bir hafta boyunca aynı yerde kalmış olmasına inanmak epeyce g  . Paris'i bilenler varo lardan uzakla madık a ıssız bir yer bulamayacaklarını da bilirler. Koruluk alanda ke fedilmemi  bir yer olduğunu varsaymak tamamen akıl dı ıdır. Her şeye rağmen

metropolün toz ve sıcaklığına dayanmak zorunda olan yalnız bir doğa âşığı hafta içinde bile serserilerin cirit attığı yerlerden kurtulup efsunlu bir gezinti yapamaz. Koruluğun daha sık ağaçlarla kaplı olan yerine ilerlese de çabası boşa gider, çünkü bu kuytu köşeler rezilliğin sürdüğü pis mabetlere dönüşmüştür. Doğa âşığımız sonunda sefil de olsa Paris'in hayhuyuna geri döner. Hafta içi burası bu kadar kalabalıksa, kim bilir hafta sonu ne haldedir? Pazar günü çalışmayan ve suç işleme alışkanlığı olan serseriler tabiat sevgilerini yatıştırmak için değil, tamamen toplumsal normlardan sıyrılmak için kırsal yerlere akın ederler. Amaçları temiz hava solumak değil, gönüllerince özgür olabilmektir. Civardaki hanlarda, ağaçların altında arkadaşlarıyla beraber –kimsenin bakışlarına esir olmaksızın– içer, eğlenirler. Bu anlattıklarım doğrultusunda, bahsi geçen eşyaların Paris yakınındaki bir koruda bir haftadan fazla zamanda bulunamamasının normal olmayacağını anlıyorsunuzdur.

Ama eşyaların o çalılığın arasına dikkatleri gerçek cinayet mahallinden uzaklaştırmak için konduğundan şüphelenebiliriz. Öncelikle eşyaların bulunduğu tarihe dikkat edelim. Paylaştığım beşinci alıntıyı hatırlayın. Gazete kendine gelen yazılı mesajları yayımladıktan hemen sonra eşyalar ortaya çıkmıştı. Mesajlar farklı kişilerce yazılmış gibi görünse de, hepsinin amacı ortaktı ve dikkatleri Barrière du Roule civarında gezinen serserilere çekmeye çalışıyorlardı. Elbette çocuklar bu haberin ardından dikkatler oraya çekildiği için eşyaları bulmadı, ama daha önce bulunmama sebebi de eşyaların oraya yakın bir tarihte yerleştirilmiş olmasıydı, belli ki eşyalar yazılı mesajları gazeteye gönderen kişiler tarafından çalılığa bırakılmıştı.

Bu koruluk alan alışılmadık derecede sık ağaçlar ve çalılıklardan oluşuyordu. Burada sandalye benzeri üç adet taş vardı. Çocukların kokulu defne kökü bulmak için gezinip durduğu bu fundalık Madam Deluc'un evine oldukça yakındı. Bu oğlanların o kuşku uyandıran salondaki heybetli taht-

ta günlerini geçirmek için çabaladığını söylemem çok büyük bir iddia mı olur? Bu iddiadan vazgeçen kişi ya hiç  ocuk olmamış ya da çocukluk günlerini unutmu tur. E yaların burada birkaç günden fazla bulunmadan kalması gerçekten mümkün değil, bu sebeple *Le Soleil*'in eşyaların bulunduğu yerde uzun süre kaldığına dair  ne s rd   g r  ten kuşku duymamız çok doğaldır.

Ama olayın bu şekilde gerçekleştiğine ilişkin sana anlatmadığım daha güçlü nedenler de var. Örneğin, eşyaların doğal bir şekilde bırakılmadı ı görülüyor. ‘Ta tan sandalyenin arkalı ında beyaz bir uç etek, diğerinin üzerinde de ipekten bir e arp vardı. Üstelik burada bir  emsiye, bir çift eldiven ve  zerine ‘Marie Rog t’ yazısı işlenmiş bir de mendil bulundu.’ Pek de zeki olmayan biri eşyaları sa a sola dağıtarak bu düzenlemeyi yapar, nitekim hiç doğal görünmüyor. E yaların yerlerde ve ezilmi  olması gerekirdi. ‘ yice ezilen toprak, kırılan çalılar ve diğer şeyler burada zorlu bir mücadele yaşandığını gösteriyordu,’ deniyor, ama e arp ve diğer eşyalar gayet düzgünce yerleştirilmiş. ‘Biçarenin elbisesinin uç kısmından koparılan altmış santim boyunda ve otuz santim enindeki kumaş ba ırmasını önlemek amacıyla kızın çenesinin altından sımsıkı ba lanmı tı,’ deniyor. Gazete çalılara takılan giysi parçalarının yırtılmı a benzediğini söylüyordu, halbuki giysi kasten ve elle yırtılmı tı, ne de olsa giysinin  alı a takılıp baştan sona yırtılması pek mümkün değildir. Dikene ya da çiviye takılan giysi yapısı gereği dikenin ya da çivinin durduğu yerden ba layarak doksan derecelik açı oluşturacak biçimde iki parçaya ayrılır, bir parçanın boylu boyunca yırtılmış olması imkânsızdır. Böyle bir şeyin olamayacağını ikimiz de biliyoruz, nitekim parçanın bu şekilde yırtılabilmesi için iki karşıt gücün aynı anda kuma ı çekmesi gerekir. Sadece mendil gibi ufak kumaşlarda tek taraflı g   uygulanarak bütünden parça koparılabilir. Etek ucundan bu şekilde bir parçanın koparılamayacağını

da görmüş oluyoruz, ama ısrarla bizden bunun tek parça halinde koparıldığına inanmamız bekleniyor. ‘Biri etekliğin ucundan, diğeri bütününden koparılmıştı. Bu şerit halindeki kumaş parçaları yerden otuz santim yüksekteki dikenli çalıya takılıp kalmıştı,’ deniyor; yani eteğin uç kısmı çalılara takılarak bütünüyle yırtılmış. Bunlar gözden kaçabilir, ne de olsa cesedi fundalıktan uzaklaştırmayı akıl eden katillerin eşyaları ortalıkta bırakıp gitmelerinden daha önemli değil. Yine de cinayet mahalli olarak bu fundalıktan vazgeçtiğimi düşünüyorsan, beni anlamış sayılmazsın. Burada, daha doğrusu Madam Deluc’ün hanında çirkin şeyler yaşanmış olabilir, ama bu pek de önemli değil. Amacımız cinayet mahallini değil katilleri bulmak. Bu denli ince eleyip sık dokuyarak varsayımlar oluşturma amacım *Le Soleil*’in net bir tavırla zırvaladığını göstermekten, cinayeti bir grup serserinin işleyip işlemediğini irdelemeni sağlamaktan ibaret.

Adli tıbbın insanı irkilten ayrıntılarını gözden geçirerek ilerleyelim. Serserilerin sayısına ilişkin hekimin söylediklerini Parisli ünlü anatomi bilginlerinin hatalı bulduğunu ve hekimle alay ettiklerini söylemeliyim. Hekimin iddialarının imkânsızlığından dem vurmuyorum, ama bu iddialar için ortada yeterli kanıt da bulunmamakta. Üstelik başka çıkarımlarda bulunmak için bunca delil varken bu iddialar insana gülünç geliyor.

Bir de şu mücadele izleri var. Bu izler bize neyi kanıtlar? Serseri grubunun varlığını mı? Esasen bu, durumu yalanlıyor. Düşünüldüğü gibi cinayeti serseriler işlemiş olsaydı, bu zayıf kızcağız her yerinde iz kalacak biçimde kıyasıya mücadeleye girişebilir miydi? Sanıldığı gibi ortada birkaç kişi olsa kızın kollarının tutulmasıyla mücadele en başta sona ererdi. Kızcağız savunmasız olduğundan teslim olurdu. Çalılığın cinayet mahalli olmadığı hususundaki varsayımların birden fazla kişi tarafından gerçekleştirilmiş bir vahşete karşı öne sürülen varsayımlar olduğunu unutmayasın. Kızın

mücadele ettiği, cesetteki izlerden ötürü kesinlik kazandığından, katilin *bir kişi* olduğunu da anlarız.

Bulunan eşyaların çalılık alanda kalabilmiş olmasının mümkün olmadığını açıklamıştım. Bu kanıtların tesadüfen bırakıldığını düşünmek ahmaklık olur. Cesetten kurtulmayı düşünen neden bozulan cesetten daha mühim kanıt olan üstünde ‘Marie’ yazan mendilden kurtulmayı akıl edemiyor? Bunu birkaç kişi birden düşünmüş olamaz. O halde ortada tek katil var. Bu şahıs cesedin yanında korkuya kapıldı. Hiddeti geçince ürktü. Yalnız olduğu için özgüveni de elinden kayıp gitti. Cesetle baş başa kaldığında korkudan zangır zangır titremesine karşın cesetten kurtulması gerektiğini düşünebildi. Cesedi sürükleyerek nehir kıyısına taşıdı, kanıtları ardında bıraktı, çünkü her şeyi tek seferde taşımak kolay değildi, üstelik dönüp kanıtları toplayabilirdi. Fakat nehre doğru ilerlerken iyice dehşete kapıldı. İnsanların onu takip ettiğini sandı. Işıklar bile onun için korkutucuydu. Sıklıkla mola verse de sonunda nehre vardı ve cesetten –belki de bir tekne yardımıyla– kurtuldu. Peki, şimdi bu yapayalnız katilin aynı yorucu ve tehlikeli yolu aşarak çalılık alana dönmesini ne tür bir define ya da ceza sağlayabilirdi? Kesinlikle çalılığa dönmedi. Dönmesi gerektiğini düşünse de bunu beceremedi, çünkü tek istediği oradan sıvışmaktı. Çalılığa sırtını dönüp hışımla oradan uzaklaştı.

Cinayeti bir grup serseri işlemiş olsaydı gidişat değişirdi, birbirlerine cesaret veren serseriler zaten fazlasıyla coşkulu ve cesaretli kişilerdir. Kalabalık olmaları tek kişinin hissedeceği dehşeti ve yılgınlığı bertaraf ederdi. Birinin gözünden kaçanı diğeri mutlaka yakalardı. Sayıca çok olduklarından her şeyi tek seferde taşıyabilecekleri için geride kanıt bırakmazlardı. Dahası çalığa tekrar dönmeleri de gerekmezdi.

Cesedin üstündeki giysinin ayrıntılarını irdeleyelim. ‘Eteğinin uç kısmından otuz santim genişliğinde bir parça yırtılmış, yırtılan bu kısım kızın

beline üç kez sarılmış ve arkasından sımsıkı bağlanmıştı,’ deniyor. Bunun cesedi taşımak için yapıldığı ortada. Birden fazla kişi olsaydı bunu yapmaya gerek kalmazdı. Birkaç kişi kol ve bacaklarından tutarak cesedi kolayca taşıyabilirdi, bunu ancak tek kişi yapmış olmalı. ‘Çalılıkla nehir arasındaki çitlerin yıkılması ve yerdeki izler ağır bir şeyin sürüklenerek taşındığına işaret etti,’ deniyor. Cinayete birden fazla kişi karışmış olsaydı, cesedi çitin üzerinden geçirebilecekken yerde sürükleyerek çitin yıkılmasına neden olurlar mıydı? Yerde iz bırakacaklarını bilerek cesedi sürüklerler miydi?

Şimdi *Le Commercial*’in daha önce de yorumladığım bir gözlemine geri dönelim. ‘Biçarenin elbisesinin uç kısmından koparılan altmış santim boyunda ve otuz santim enindeki kumaş bağırmasını önlemek amacıyla kızın çenesinin altından sımsıkı bağlanmıştı. Belli ki bu işi yapanların bir mendili bile yoktu,’ diyor gazete.

Daha önce de belirttiğim üzere, gerçek bir serseri yanında mutlaka mendil taşır. Yine de bundan bahsetmeye niyetli değilim. Bu şeridin *Le Commercial*’in düşündüğü gibi mendil yokluğuyla ilgisi yok, ne de olsa çalılıkta bırakılmış bir mendil var. Dahası katilin amacının kızın bağırmasını önlemek olmadığı da ortada, çünkü mendil yerine şerit kullanılmış. ‘Etek ucundan düzgünce koparılan kırk beş santim genişliğinde bir parça da gevşekçe boynuna bağlanmış ve düğümlenmişti,’ deniyor. Bu cümle net olmasa da, *Le Commercial*’in iddiasından farklı. Kırk beş santim genişliğindeki kumaş boylamasına katlandığında oldukça sağlam bir şerit oluşur. Zaten bu şekilde bulunmuştu. Demem o ki, katil kızın beline bağladığı şeridi çekerek cesedi taşıdıktan sonra –belki de yorulduğundan– yerde sürüklemesi gerektiğini düşündü, nitekim sürükleme izleri de var. Bu düşüncesini uygulayabilmek için eteğin ucundan yırttığı bir başka kumaş parçasını kızın boynuna bağladı, böylelikle kızın başı kumaş parçasının boynundan çıkmasını engelledi. Kızın beline bağladığı şeridi kullanma-

masının nedeni kuma a sıkı bir d   m atmasıydı. Etek ucundan yeni bir parça yırtmak çok daha kolaydı. Bu sebeple etek ucunu yırtıp elde ettiği kumaş parçasını boynuna geçirerek kurbanını yerde sürükledi. Epey emek harcayarak elde ettiği şeridi kullanmasının nedeni katilin  alıllık alandan uzakla mı , mendili de orada bırakmış olmasından kaynaklanıyor.

Şimdi de Madam Deluc'un cinayet saatinde  alıllık alanda bir grup serseri gördüğünü ifade ettiğini söyleyeceksin. Evet, bu doğru olabilir. Bu olayın ya and ı  aatlerde ortalıkta bir düzine serseri grubu olması çok doğal. Madam Deluc'un gecikmeli ve şüphe uyandıran ifadesinde dikkatleri üzerine toplayan şey, kadınca ızın hanında yiyip içip para ödemeden sıvı an serserilerin varlı ıydı. *Et hinc ill  ir ?*¹⁰¹

Peki, Madam Deluc nasıl bir ifade vermişti? 'Birkaç serseri hana girmiş, insanları rahatsız etmiş, yediklerinin parasını ödemeden toz olup gitmi lerdi. Handan ayrılan çiftin gittiği korulu a yönelen bu tipler ak am zeri hana dönüp tela  içinde nehrin diğer yakasına ge mi lerdi.'

Ak amın çökmesi değil, adamların tela  içinde olması Madam Deluc'un fazlasıyla ilgisini çekmişti, sonuçta yediklerinin parasını ödeyecekleri hususunda ufak da olsa umudu vardı.   in aslı fırtına kopacak ve hava karacaksa, dahası nehrin karşı yakasına geçmeleri zorunluysa serseriler bile tela la hareket eder.

Hava karacaksa diyorum, çünkü Madam Deluc gaddar hergelelerin tela lı tavırlarına dikkat ettiği sırada hava henüz kararmamı tı. 'Aynı ak am, hava kararır kararmaz Madam ve büyük oğlu hana yakın bir yerden çığlıklar i itmi lerdi.' Peki ne zaman? 'Hava kararır kararmaz.' Ama 'hava kararır kararmaz' demek, karanlığın çökmesi, 'ak am zeri' demek ise bir nebze de olsa aydınlıkta olunduğu anlamına gelir. Demem o ki, Madam Deluc çığlıkları duymadan önce serseriler Barri re de Roule'dan ayrılmış-

101 (Lat.) "Acaba buna mı hiddetlenmi ti?"

tı. Madam'ın bu çelişkili ifadesi maalesef ne basının ne de itaatkâr polis memurlarının dikkatini çekti.

Serserilerle ilgili son bir diyeceğim daha var. Cinayeti onlardan biri işlemiş olsaydı, ortaya konulan büyük ödül ve yardım edenin affedileceğine dair verilen söz, suçu ve suç ortaklarını ele verir, dolayısıyla bizi katile çoktan ulaştırmış olurdu. Bu tip adamlar ödülü ve bağışlanmayı bir kenara bırakıp sadakatsizlikten korkar, bu yüzden de ilk olarak kendi sadakat yeminlerini bozarlar. Sırrın açığa çıkmamış olması, onu gerçek bir sır yapar. Bu vahşetin gerçek yüzünü bir iki kişi, bir de Tanrı biliyor.

Şimdi bu uzun çözümlememizin somut çıkarımlarına göz atalım. Marie, ya Madam Deluc'ün hanında bir kazaya kurban gitti ya da Barrière de Roule'daki çalılık alanda gizli sevgilisi tarafından öldürüldü. Bu esrarengiz kişinin esmer olduğunu biliyoruz. Adamın esmerliği, kızın belindeki şeride ve şapkanın bağcıklarına atılan düğümler adamın bir denizci olduğuna işaret ediyor. Marie gibi hareketli ama vakur bir kızla olan birlikteliği aynı zamanda şahsın alelade bir denizci olmadığını da kanıtlıyor. Basına gönderilen yazılı mesajlar da bu durumun sağlamasını yapıyor. Sonuç olarak, *Le Mercury*'nin açıkladığı ilk kaçış öyküsündeki denizci âşıkla bu şahsın özellikleri birbiriyle uyuyor.

Şimdi de bu esmer adamın neden ortaya çıkmadığını düşünmeliyiz. Israrla esmerliğini vurguluyorum, çünkü Valence ile Madam Deluc'ün *tek* dikkatini çeken şey adamın esmerliği. Peki, neden ortaya çıkmıyor bu adam? Senseriler onu da mı öldürdü? Eğer durum böyleyse o zaman onun ölümüne ilişkin kanıt neden bulunamadı? Öldürüldüyse cinayet mahalli aynı yer olmalı, o halde adamın cesedi nerede? Katiller cesetlerden aynı şekilde kurtulurlardı. Demek ki bu adam cinayete suçlanacağını düşündüğü için ortaya çıkmıyor. Tanıklardan biri onun varlığını ifadesine yansıttığından olsa gerek açığa çıkma korkusu yaşıyor. Suçsuz olsaydı polise

haber verir, cinayeti işleyenin teşhisine yardım ederdi. Bunu yapması beklenirdi, ne de olsa kızla birlikte tekne yolculuğu yapmıştı. Katilin kimliğini söylemesi kendisinden kuşkulanılmaması için en mantıklı yoldu. O meşum pazar gecesi bu adamın suçsuz ve cinayetten bihaber olduğunu düşünmemiz çok saçma olur. şayet adam hayattaysa, katilin kim olduğunu s ylememesinin tek nedeni olabilir.

Peki, hakikate ulaşmak için elimizde ne var? İlerledikçe elimizdeki delillerle olayın aydınlandığını göreceğiz. Marie'nin evden ilk kaçışını anımsayalım. Subayın geçmişini, şu anda ne durumda olduğunu ve cinayet saatinde nerede olduğunu öğrenelim.  nce akşam gazetesine gönderilen ve suçu serserilere yıkmayı amaçlayan yazılı mesajları, sabah gazetesine gönderilen ve suçu Mennais'ye mal eden mesajlarla, sonra da bütün bunları subayın elyazısıyla kıyaslayalım. Madam Deluc' , çocukları ve şoför Valence'i yeniden sorguya çekip esmer adam hakkında bildiklerini  ğrenelim. Sorgulama doğru düzgün yapılırsa mutlaka bizi sonuca taşır. Ayrıca 23 Haziran Pazartesi sabahı bir mavnacı tarafından nehirde bulunan ve ceset ortaya çıkmadan önce memurların bilgileri dışında ortalıktan kaybolan 'dümensiz' tekneyi inceleyelim. Titiz davranırsak tekneyi kesinlikle buluruz, ne de olsa mavnacı tekneyi tanıyor ve üstelik d men de bizde. Kalben ferah olan kişi dümensiz bir tekneyi alıp gitmez. Bu teknenin bulunduğuna dair bir haber çıkmadı. Tekne usulca gümrük ofisine götürülmüş ve gizlice oradan alınmıştı. O halde teknenin sahibi ortada hiçbir haber yokken salı sabahı erkenden gelip teknesini nasıl aldı? Sadece gümrükte tanıdığı, Deniz Kuvvetleri'yle bağlantısı olan biri bu işi kolayca halledebilir.

Katilin cesedi sürüklerken bir tekneden faydalanmış olabileceğini düşünmüştük. Demek ki Marie suya tekneden atılmış. Kesinlikle durum bu. Katil, cesedi sığ olan kıyıda değil, derinliklerde suya bırakmıştı. Kurbanın sırt ve omuzlarındaki izler de muhtemelen teknenin kaburgasından kay-

naklanmıştı. Kıyıdan değil de derinde suya bırakıldığı için cesedin ayağına ağırlık bağlamaya gerek kalmadı ya da katil bunu akıl edemedi, hatasını fark etse de her şeye rağmen geriye dönemezdi. Cesetten kurtulduktan sonra katil telaşla şehir merkezine dönüp tekneyi iskeleye bağlamayı unuttu. Belki de bilerek delil bırakmak istemediği için kasten bağlamadı. Cinayetle ilgili hiçbir şey düşünmek istemediğinden iskeleden uzaklaşıp tekneyi kendi haline bıraktı. Ertesi sabah teknenin belki de her gün işi gereği gitmek zorunda olduğu yerde bulunduğunu öğrendiğinde telaşlandı ve dümeni soramadan tekneyi geri aldı. Peki, dümeni olmayan bu tekne şu an nerede? Önce onu bulmamız gerek. Tekneyi bulursak cinayeti çözdük demektir. Tekne bizi o meşum gece Marie'nin yanında olan adama ulaştıracaktır. Ve nihayetinde tüm delilleri ortaya koyduğumuzda katili teşhis etmiş olacağız.”

[Açıkça belirtmeyeceğimiz ama sizlerin tahmin edebileceği nedenlerden ötürü, Dupin'in ipucunu bulduktan sonra yaşanan gelişmelerin detaylarını anlatan kısmı yazıdan çıkarıyoruz. Özetle beklenen sonuca varıldığını, polisin Dupin'le yaptığı anlaşmaya gönülsüz de olsa riayet ettiğini söylemeyi yeterli buluyoruz. Bay Poe'nun yazısı şöyle devam ediyor.]¹⁰²

Tamamen tesadüflerden söz ediyorum. Bu hususta daha önceki sözlerim kâfi görülmeli. Tabiatın ötesinde bir şey bulunduğuna kalben inanmıyorum. Düşünebilen herkes Tanrı ile tabiatın birbirlerinden farklı olduğunu bilir. Tabiatı Tanrı'nın yarattığı ve onu gönlünce kontrol ettiği hakikattir. Gönlünce diyorum, çünkü mantıkla uğraşan çılgınların düşündüğü üzere bu bir iktidar meselesi değil. Tanrı kendi koyduğu yasaları isterse değiştirebilir, biz buna muhalefet etmeye kalkışırsak O'na saygısızlık etmiş oluruz. Bu yasalar gelecekteki ihtimallerin hesabı dahilinde konmuştur, bu sebeple sadece içinde bulunduğumuz zaman vardır.

102 Yazının ilk kez yayımlandığı derginin editörlerine ait not. –Poe.

Bunların tesadüften başka bir şey olmadığını yineliyorum. Dahası zavallı Mary Cecilia ile Marie Rogêt'nin kaderi arasında inanılmaz bir benzerlik vardır. Fakat Marie'nin bahtsızlığını onu kuşatan gizemin çözümüne dek anlatırken benzerliğin süregeldiğini veya Parisli işçi bir kızın katilinin bulunmasında benzer yöntemlerin kullanılıp benzer sonuçlara ulaşılacağını ima etmeye çalışmıyorum.

Çünkü iki vaka arasındaki en ufak farklılığın bile olayların seyrini değiştireceği, matematiksel bir işlemin başında yapılan basit bir hatanın katlanarak sonuçta artması gibi yanlış çıkarımlara yol açacağı bilinmelidir. Ayrıca sözünü ettiğim olasılık hesabına göre benzerliğin devam etme şansı zaten bulunmamaktadır, çünkü bu benzerlik uzun bir süre kusursuzca devam etmiştir. Matematikçi olmayanlara çekici, olanlara ise makul gelen tuhaf bir teodir. Sözgelimi, sıradan birine zarla iki kez üst üste düşüş atan birinin üçüncü kez bunu yapamayacağını açıklamak güçtür. Mantık bu olasılığı asla kabul etmez. Daha önce atılmış bir zarın bir sonrakinde ne derece etkili olabileceğini göremez. Zarın tekrar düşüş gelme olasılığı diğerleriyle aynıymış gibi görünür. Ama bu o kadar açıktır ki aksini dile getirdiğinizde karşınızdaki kişi sizi gülümseyerek küçümser. Bahsettiğim yanılgıyı burada açıklama şansım yok; felsefeciler de böyle bir açıklamaya gereksinim duymazlar. Kısaca bilinmeli ki, bu yanılgı, hakikati ayrıntılarda arama eğiliminin bitmeyen bir yanılgı zincirini oluşturmasından ileri gelir.

ÇALINAN MEKTUP

“Nil sapientiae odiosius acumine nimio.”¹⁰³

Seneca

18.. yılının güzünde, Paris’te, fırtınalı bir akşam hava karardıktan hemen sonra, dostum C. Auguste Dupin’in, Faubourg St. Germain, Duno Sokak, 33 numaradaki evinin üçüncü katındaki kütüphanesinde, daha doğrusu kitap hücrelerinde oturmuş, lületaşı pipolarımızı tüttürerek derin düşüncelere dalmanın hazzını yaşıyorduk. En az bir saattir konuşmamıştık; üçüncü bir kişi bizi görseydi eğer odaya yayılan dumanı izlemekten başka bir şey yapmadığımızı düşünürdü. Halbuki ben akşama doğru dostumla konuştuğumuz konu hakkında düşünüp duruyordum. Morgue Sokağı ve Marie Rogêt cinayetlerinden bahsediyorum. Bu yüzden ansızın açılan kapıdan Emniyet Müdürü Mösyö G. girdiğinde durumun pek manidar olduğunu düşündüm.

Ona karşı gayet içten davrandık; zira sevimsiz olduğu kadar şirin de sayılırdı, ayrıca yıllardır ona rastlamamıştık. Karanlıkta oturuyorduk; Dupin ışığı açmaya yeltendiyse de G., can sıkıcı bir meselede bize, daha doğrusu Dupin’e danışmak istediğini söyleyince arkadaşım tekrar yerine oturdu.

“Düşünmemiz gerekiyorsa, karanlıkta bu işi daha iyi beceririz,” dedi Dupin.

¹⁰³ “Kurnazlık, meşum bir zekânın göstergesidir.”

Anlam veremediği her şeyi “tuhaf” olarak niteleyen G., “Bu da tuhaf-
lıklarınızdan biri olmalı,” dedi.

“Çok doğru,” diye karşılık verdi Dupin. Konuğuna oturması için yer
gösterip pipo ikram etti.

“Nedir mesele?” diye sordum. “Dilerim cinayet vakası değildir söz ko-
nusu olan.”

“Ah, hayır. Cinayet vakası değil. İşin aslı alelade bir mesele. Biz de
üstesinden gelebiliriz; ama öylesine tuhaf ki Dupin’in duymak isteyebile-
ceğini düşündüm.”

“Hem alelade hem de tuhaf, öyle mi?” diye sordu Dupin.

“Evet, ama tam olarak öyle de değil. Alelade olmasına rağmen elimiz-
den bir şey gelmiyor; bu yüzden ne yapacağımızı şaşırdık.”

“Belki de *alelade* olmasıdır sizi şaşırtan.”

“Saçmalamayın!” diyerek bir kahkaha attı G.

“Belki de *gizem fazlasıyla* aleladedir.”

“Yok daha neler!”

“Belki de her şey *apaçık* ortadır.”

Keyfi iyice yerine gelen konuğumuz kahkahaya boğuldu. “Ha! Ha! Ha!
Ha! Ha! Ha! Ho! Ho! Ho! Öleceğim gülmekten!”

“Peki, nedir mesele? Anlatın,” dedim.

Emniyet Müdürü piposundan çıkan dumanı hülyalı hülyalı havaya sa-
vurarak koltuğuna iyice yerleşti. “Anlatayım. Yalnız bu mesele çok gizli.
Başkaları duyarsa işimden olurum,” dedi.

“Devam edin,” dedim.

“Ya da etmeyin. Siz bilirsiniz,” dedi Dupin.

“Tamam, anlatıyorum. Saraydan çok mühim bir belgenin çalındığına dair
bir ihbar aldım. Belgeyi kimin çaldığını biliyoruz, hatta bundan eminiz, zira
hırsızlık anında görülmüş. Belgenin hâlâ onda olduğundan da şüphemiz yok.”

“Nasıl emin olabiliyorsunuz?” diye sordu Dupin.

“Belgenin niteliği ortada kuşku bırakmıyor. Hırsız belgeyi elinden çıkarsaydı, ortaya başka sorunlar çıkardı,” diye yanıt verdi G.

“Daha açık konuşur musunuz?” dedim.

“Demem o ki bu belgeyi elinde bulunduran kişinin son derece önemli bir kozu var demektir.” G. siyasetçi üslubuyla konuşmaya bayılırdı.

“Tam olarak anlayamadım,” dedi Dupin.

“Anlayamadınız mı? Bu belgenin –adını asla söyleyemem– üçüncü bir kişinin eline geçmesi demek, yüksek mevkiideki bir zatın haysiyetinin ayaklar altına alınması demek olur; bu durum belgeyi elinde bulunduran kişinin haysiyeti ve huzuru tehlikede olan zat üstünde hâkimiyet kurmasını sağlar.”

“Ama bu hâkimiyet ancak hırsızın kimliğinin o zat tarafından bilinmesiyle kurulur,” dedim.

“Hırsız, her şeye cesaret edebilecek tıynetle olan Bakan D.’dir,” dedi G. “Bu adam cesur olduğu kadar zeki bir hırsız. Söz konusu belge –mektup– bir hanımın saraydaki özel odasından çalındı. Kadın mektubu okurken içeriye diğer önemli zat girmiş. Mektubu adamın görmesini istemediğinden çekmeceye koymaya çalışmış, ama sonra vazgeçip ortalıkta bırakmış. Daha sonra odaya gelen ve mektubu gören Bakan D. adres kısmındaki el yazısını tanımış ve kadıncağızın utandığını fark etmiş. Olağan devlet meseleleri hakkında konuştuktan sonra cebinden bir başka mektup çıkarmış ve şöyle bir göz gezdirip diğer mektubun yanına bırakmış. Bir süre daha sohbet ettikten sonra kendisine ait olmayan mektubu alıp odadan çıkmış. Mektubun sahibi durumu fark etmiş, ama diğer zatın önünde konuşamamış. Bakan kendi önemsiz mektubunu bırakıp gitmiş.”

“Hâkimiyet kurmak için gereken her şey yaşanmış işte. Hırsızın kimliği o zat tarafından biliniyor,” dedi Dupin.

“Doğru,” dedi G. “Son zamanlarda bu şekilde elde edilen güç politik amaçlar doğrultusunda fazlasıyla kullanıldı. Mektubu çaldıran kişi mektubun geri alınması gerektiğine inanıyor. Ama bu kolayca halledilemez. Zavallı kadın sonunda gelip benden yardım istedi.”

“Zaten sizden daha zeki ve becerikli bir polis düşünülemez,” dedi Dupin, kusursuz bir duman burgacının arasından seslenerek.

“İltifat ediyorsunuz. Ama belki de haklılık payı vardır sözlerinizde,” diye karşılık verdi G.

“O halde mektup hâlâ bakanın elinde,” dedim. “Gücünü bundan alıyor sonuçta. Mektubu kullandığı an hâkimiyeti sona erer.”

“Doğru,” dedi G. “Ben de buradan işe başladım. Bakanın otelini iç-neden ipliğe kadar arattım. Bu işi ondan habersiz yapmak zorundaydım; kuşkulanası bile büyük tehlikeler doğurabilirdi.”

“Ama siz bu konularda beceriklisinizdir. Paris polisi daha önce de bu gibi durumları aydınlattı,” dedim.

“Evet, umutsuzluğa kapılmadım bu yüzden. Bakanın alışkanlıkları da işi zora sokmadı. Bakan, sık sık gece gezmelerine çıkıyor. Hizmetkâr sayısı az. Bakanın odasından epeyce uzak bir yerde kalıyorlar, dahası Napolili oldukları için kolayca sarhoş oluyorlar. Elimdeki anahtarlarla Paris'teki her kilidi açabilirim. Son üç aydır geceleri D.'nin otelini karış karış aradım. Bu olay artık benim haysiyetimi de bağlar. Üstelik ortada büyük bir ödül de var. Bıkıp usanmadan oteli aradım ve hırsızın benden daha zeki olduğuna inandım. Bir kâğıt parçasının saklanabileceği her yere baktım.”

“Mektup bakanın elindeyse bile –ki bundan şüphelenmek çok saçma olur– binanın dışında bir yere gizlemiş olamaz mı?” diye sordum.

“Bu mümkün değil,” dedi Dupin. “D.'nin pek çok entrikada parmağının olduğu biliniyor. Görülen davalarda başı derde girecek olursa belge D.'nin elinin altında olmalı.”

“Davada sunmak için mi?” diye sordum.

“Ya da belgeyi *imha etmek* için,” diye yanıt verdi Dupin.

“Haklısın. O halde belge binada. Bakan, onu üstünde bile taşımıyor-
dur,” dedim.

“Evet,” dedi G. “Eşkıya kılığına girip iki kez önünü kestik. Ama üstün-
den belge çıkmadı.”

“Zahmet etmişsiniz,” dedi Dupin. “Aranacağını düşünemeyecek kadar
ahmak değildir herhalde.”

“Elbette değil, fakat şair olduğuna göre bir parça da olsun ahmaklığı
vardır,” dedi G.

Dupin, lületaş piposundan çektiği dumanı hülyalı bir edayla odaya sa-
vurduktan sonra, “Ben de edebi değeri olmayan şeyler karalayıp bu suç
işledim,” dedi.

“Araştırmalarınızın ayrıntılarını anlatır mısınız?” diye sordum.

“Aceleci davranmadık. Titizlikle aradık. Bu konuda fazlasıyla de-
neyimliyim. Her odaya yedişer gece ayırdık. Önce mobilyaları kont-
rol ettik. Tüm çekmeceleri aradık; deneyimli polis için gizli çekme-
ce diye bir terim yoktur, bilirsiniz. ‘Gizli’ olanı es geçmek budalalık
olur. Zaten gizleneni bulmak çok daha kolaydır. Her dolabın belirli
bir hacmi, kütlesi vardır. Net kurallarımız olduğu için en ufak bir ay-
rıntı bile gözümüzden kaçmaz. Sonra koltukları didik didik aradık.
Yastıkları, minderleri uzun, ince millerle yokladık. Masaların üst kı-
sımlarını söktük.”

“Neden?”

“Masanın ve benzer bir mobilyanın üstü sökülerek oyulan ayak kıs-
mının içine bir şey gizlenebilir. Karyola payandaları veya yanları da bu
amaça kullanılabilir.”

“Vurduğunuzda anlaşılmaz mı orada oyuk olup olmadığı?”

“Eğer pamukla birlikte saklanmışsa, anlaşılmıyor. Zaten gürültü çıkaramazdık.”

“Söylediğiniz biçimde içerisine bir şey saklanabilecek her mobilyayı söküp parçalamış ve yeniden monte etmiş olamazsınız. Bir mektup bir mil gibi rulo haline getirilip sözgelimi bir sandalyenin ayağının içine sıkıştırılabilir. Bütün sandalyeleri parçaladınız mı yoksa?”

“Ah, parçalamadık tabii. Bütün sandalyelerin ve diğer mobilyaların ek yerlerini iyi bir mikroskopla inceledik. Yakın geçmişte bir değişiklik yapıldıysa hemen fark ederdik. Tek bir matkap tozu bile elma büyüklüğünde görünürdü. Parçaların birleştirilme şeklinde, eklentilerde bir tuhaflık görseydik hiç durmaz mobilyayı parçalardık.”

“Aynaları, camları, perdeleri ve halıları da kontrol etmişsinizdir.”

“Elbette. Eşyalardan sonra sıra binanın kendisine geldi. Yüzeyi bölümlere ayırıp numaralandırdık; her bölümü hatta bitişikteki iki binayı da mikroskop yardımıyla aradık.”

“Bitişik binaları da mı? Aman Tanrım!”

“Başka çaremiz yoktu; ödül çok büyük.”

“Bahçe zeminini de aradınız mı?”

“Bahçeler taş döşemeydi. Çok zor olmadı. Taşların arasındaki yosunları kontrol etmemiz yetti; taşlar sökülüp tekrar yerleştirilmemişti.”

“D.’nin kütüphanesine ve kitaplarının arasına da bakmış olmalısınız.”

“Elbette. Her koliyi açtık. Kitapları sayfa sayfa inceledik. Ciltli olanları özenle inceledik. Yeni ciltlenmiş kitapları da uzun iğneler sokarak kontrol ettik.”

“Peki ya halıların altı?”

“Zemindeki tahtaları titizlikle inceledik.”

“Duvar kâğıtlarını?”

“Elbette.”

“Peki ya mahzenleri?”

“Oraları da aradık.”

“O halde mektup düşündüğünüz üzere binada değil. Yanılıyorsunuz.”

“Sanırım haklısınız,” dedi G. “Dupin, ne yapmamı önerirsin?”

“Tekrar aramanızı.”

“Çok gereksiz,” dedi G. “Şu an soluk alıp vermem gibi bir hakikat, mektubun binada olmaması.”

“Bundan başka bir şey öneremem. Mektuba dair anlatacağınız bir ayrıntı var mı?”

G. cebinden not defterini çıkardı; çalınan mektubun özelliklerini ve içeriğini ayrıntılı bir şekilde okudu; sonra da perişan bir vaziyette evi terk etti.

Mösyö G. bir ay sonra tekrar uğradı ve yine bizi pek yoğun buldu. Bir pipo alıp oturduktan sonra sohbete koyuldu.

Dayanamayıp, “Peki, çalınan mektuptan haber var mı?” diye sordum. “Yoksa boyunuzun ölçüsünü mü aldınız?”

“Kahretsin! Dupin’in önerisine uydum ve oteli baştan aradım. Hiçbir iz bulamadım, bulamayacağımı da biliyordum.”

“Ödül ne kadardı?” diye sordu Dupin.

“Oldukça büyük bir meblağ. Miktarı söylemek istemiyorum; ama mektubu bana getirene elli bin frank veririm. Bu iş giderek önem kazanıyor; ödül iki misline çıkarıldı. Gerçi üç misline de çıkarılsa elimden ancak bu kadarı geliyor.”

Dupin piposundan çıkan dumanı savurarak, “Bence bu işe fazla eğilme-mişsiniz; daha iyisini yapabilirdiniz,” dedi.

“Daha iyi ne yapabilirdim ki?”

“Bir uzmana –püf püf– danışabilirsiniz. Abernethy¹⁰⁴ –püf püf– hakkındaki hikâyeyi bilir misiniz?”

104 John Abernethy (1764–1831): İngiliz cerrah. Rees’s *Cyclopædia* adlı eseri ve icat edip kendi adını verdiği hazmettirici peksimetle tanınır.

“Canı cehennemel!”

“Kesinlikle, hemfikiriz. Ama bir zamanlar pinti bir zengin, Abernethy’den tıbbi bir tavsiye almak istemiş. Doktorla oturup sohbet etmeye başladığında kendini hayali birinin yerine koyarak hastalığının emarelerini anlatıp akıl danışmış. ‘Diyelim ki durum böyle, arkadaşşıma ne tavsiye ederiniz?’ diye sormuş.

Abernethy de, ‘Tıbbi tavsiye almasını elbette,’ diye yanıt vermiş.”

“Ben tavsiye almaya da bedelini ödemeye de razıyım, elli bin frankı gerçekten vereceğim,” dedi Mösyö G.

Dupin çekmecedan çek defterini çıkarıp, “Bana elli bin franklık bir çek yazabilirsiniz, çeki imzaladığınız an mektup sizindir,” dedi.

Küçük dilimi yutmuştum. Mösyö G.’nin de tepesine yıldırım düşmüş gibiydi. Dakikalarca gözlerini arkadaşşıma dikip öylece baktı, sanki dilini yutmuştu. Kendini toparladığında eline bir kalem alıp –bir an tereddüt etse de– elli bin franklık bir çek imzalayarak Dupin’e uzattı. Dupin çeki inceledikten sonra cüzdanına koydu, masasının çekmecesinden çıkardığı mektubu Mösyö G.’ye verdi. G. sevinçle aldığı mektuba çarçabuk göz atıp veda bile etmeden evden ayrıldı; Dupin’in imzalı çek istemesinden bu yana ağzını bıçak açmamıştı.

G. çıktıktan sonra dostum anlatmaya başladı.

“Paris polisi becerikli, zeki, gayretli ve işinin ehlidir. G., oteli nasıl aradıklarını anlattığında ellerinden geleni yaptıklarından kuşku duymadım.”

“Ellerinden geleni derken?”

“Yani alabilecekleri tedbirler, uygulayabilecekleri yöntemler belliydi. Mektup aradıkları yerde olsaydı kesinlikle bulurlardı.”

Gülümsedim, ama arkadaşım vakur tavrından ödün vermedi.

“Evet, gereken tedbirleri alıp bildikleri yöntemleri uyguladılar, ama bu vakaya ve söz konusu adama karşı zayıf kaldılar. Dâhice gibi görü-

nen fikirlerini uygulamaya çalıştıklarında karşılarında bakanın Procrustes yatağı¹⁰⁵ çıkıyordu. Vaka üzerinde çalışırken fazla derin veya fazla yüzeysel düşündükleri için hep hata yaptılar; çocuklar bile onlardan daha öngörülüdür. ‘Tek mi çift mi’ oyununda herkesi kendine hayran bırakan bir çocuk anımsıyorum. Bu basit oyun meşeyle oynanır. Oyunculardan biri elinde tuttuğu meşelerin sayısının tek mi çift mi olduğunu sorar. Rakibi doğru tahminde bulundursa bir meşe kazanır, yanlış tahminde ise bir meşe kaybeder. Bahsettiğim çocuk kimsenin elinde meşe bırakmamıştı. Oyunu rasgele oynamıyordu elbette; rakibinin kurnazlık derecesini ölçüyordu. Örneğin, avanaklığıyla meşhur biri elini uzatıp, ‘Tek mi çift mi?’ diye sorduğunda, bu çocuk, ‘Tek!’ deyip kaybediyor ama ikincisinde mutlaka kazanıyordu; çünkü rakibinin ilkinde olduğu gibi çift sayıda meşe tutacağını biliyor, böylelikle, ‘Tek!’ diyerek meşeyi kazanıyordu. Sonraki rakibi ilkinden biraz daha zekiyse, çocuğun önceki avanak gibi tek sayıda meşe tutacağını, sonra bunun kolay hamle olduğunu düşünüp elinde çift sayıda meşe bulunduracağını öngörüyor, tahminini ‘çift’ten yana kullanıp kazanıyordu. Arkadaşlarının şanslı kerata dediği bu çocuğun akıl yürütme yöntemi aslında nedir?”

“Bu, akıl yürüten kişinin kendi aklıyla rakibinin aklını kıyaslamasından ibarettir,” dedim.

“Doğru tespit,” dedi Dupin. “Bu çocuğa doğru kıyaslamayı nasıl yaptığını sorduğumda şu cevabı vermişti: ‘Rakibimin ne denli avanak ya da zeki, temiz ya da kötü kalpli olduğunu anlamak istediğimde karşımdakinin yüz ifadesine bürünürüm ve kalbimin ne tip bir hisle dolacağını gözlem-

105 Yunan mitolojisinde, Poseidon’un oğlu olduğu, gerçek adının Damastes ya da Polyphemon (boyun eğdiren zorba) olduğu söylenir. Procrustes onun lakabıdır ve metale döverek şekil verenlere verilen isimdir. Attika’da Eleusis’ten Atina’ya giden yol üzerinde yaşayan zalim Procrustes yoldan geçenleri kandırarak evinde ağırlamak için çağırır, sonra onları kendi özel yatağına bağlayıp bedenlerinden taşan kısımları keser, kısa gelen kısımlarını ise mengine ile gerer ve her durumda yatağa yatırdığı kişiyi yatağın ölçülerine uygun duruma getirir. “*Procrustes’in Yatağı*” tarih boyunca tek tip insan toplumu üretme projelerinin ve dogmatizmin simgesi olmuştur.

lerim.’ İşin aslı çocuğun yöntemi La Rochefoucault’a, La Bougive’e, Machiavelli’ye, Campenalla’ya atfedilen o düzmece derinliğin karşılığıdır.”

“O halde akıl yürüten kişinin kendi zekâsını rakibininkiyle kıyaslaması rakibinin zekâ düzeyini ne kadar doğru ölçtüğüyle bağlantılıdır,” dedim.

“Çünkü nesnel değeri buna bağlı,” dedi Dupin. “Paris polisinin başa-rısızlığı bu kıyaslamanın eksikliğinden ve bakanın zekâsını ölçememe-lerinden kaynaklanıyor. Polis yalnızca kendi fikirlerini değerli buluyor ve aramalarında da hep kendi düşünceleri öncelikli geliyor. Aslında ço-ğunluktan farklı davranmıyorlar, ama suçlunun zekâsı onları atlatmaya yetiyor. Bilindik yöntemlerini asla terk etmiyorlar; sıra dışı bir durumla karşılaştıklarında –mesela büyük bir ödül vaat edilmişse– yöntemlerini değiştirmezler, sadece uygulama süresini artırırlar ve her açıdan aşırıya kaçarlar. Sözelimi, bu D. vakasında araştırma yöntemlerini değiştirme gereği duydular mı? Hayır. Araştırma sırasında orayı burayı deldiler, sö-küp parçaladılar, her yeri mikroskopla incelediler, her yüzeyi bölmelere ayırıp numaralandırdılar... Bütün bunlar Emniyet Müdürü G.’nin insan zekâsına ilişkin düşünce ve deneyimlerinin her açıdan aşırı boyuta ulaştı-rılmasından başka bir şey değildir. G. ve diğerleri çalınan bir şeyin oyul-muş sandalye ayaklarının içine olmasa bile mutlaka gizli bir köşeye sak-lanacağından eminler. Halbuki bu gibi acayip gizleme yerleri ancak düşük zekâyâ sahip insanların aklına gelir. Ve bu durum çok çabuk fark edilir, arayan kişinin de zeki değil sabırlı ve çalışkan olması yeterlidir; fakat vaka her zamankinden önemli olduğunda ya da büyük bir ödül vaat edil-diğinde sabırlı ve çalışkan olmak yetmez. Çalınan mektup Mösyö G.’nin zekâsına ve yöntemlerine uygun olsaydı, mutlaka bulunurdu. Fakat G. fena halde yanıldı, ayrıca Bakan D.’nin şairlik yönünü de ahmaklığının bir parçası saydı. Bütün ahmakların şair, bütün şairlerin de ahmak oldu-ğunu düşünerek büyük bir mantık hatasına düştü.”

“Bakan gerçekten şair mi?” diye sordum. “Kardeşi de kendisi de adlarını duyurmuş insanlar. Ama bakan ‘Diferansiyel Hesap’ üzerine kitabı olan bir matematikçi, şair değil.”

“Yanılıyorsun, dostum. İyi bir matematikçi olduğu gibi iyi bir şair de aynı zamanda. Sadece matematikçi olsa akıl yürütmeyi beceremezdi.”

“Beni şaşırtıyorsun,” dedim. “Asırlardır kabul gören fikirleri reddediyorsun. Matematiksel akıl yürütme her zaman türünün en iyisi olarak benimsendi.”

Dupin, “*Il ya à parier que toute idée publique, toute convention reçue est une sottise, car elle a convenue au plus grand nombre,*” diyerek Chamfort’a¹⁰⁶ gönderme yaptı. Doğru, matematikçiler bu yanlış kanıyı benimsetmeyi başardılar. ‘Analiz’ terimini matematiğe soktular. Bu bilimsel hatanın esas sorumluları Fransızlardır, ancak kelimeler kullanım alanlarına göre önem kazanıyorsa ‘ambitus’ ‘ambition’la, ‘religio’ ‘religion’la, ‘homines honesti’ ‘honorable men’le ilişkilendirilebiliyorsa ‘analiz’ de matematikle ilişkilendirilebilir.”

“Parisli matematikçilerle yakında bir münakaşa yaşayacağına bahse girerim.”

“Soyut mantık dışındaki tüm akıl yürütme yöntemlerini ve bu yöntemlerle elde edilen çıkarımları kabul etmem. Özellikle de matematiksel yöntemleri. Matematik biçimsel ve sayısal bir bilimdir; matematiksel akıl yürütme de biçimsel ve sayısal gözlemlere uygulanan mantıktır. En büyük yanlış *teorik* cebirin soyut ya da mutlak gerçek olduğunu düşünmektir. Böylesine büyük bir yanlışlığı insanların kabullenmesine şaşıyorum. Matematiksel önermeler mutlak geçerliliği olan önermeler değildir. Biçimsel ve sayısal açıdan doğru kabul edilen bir şey ahlakbilim açısından yanlıştır,

106 Hiciv ve aforizmalarıyla tanınan Fransız yazar Sebastien-Roch Nicolas Chamfort’dan (1741–1794) bir aforizma. “Yaygın bir kanının yanlış olduğuna dair bahse girebilirsiniz, çünkü bu sadece çoğunluğa uygundur.”

çünkü bu bilimde parçaların toplamı bütüne eşit değildir. Kimyada da aynı durum söz konusudur. Örneğin, iki itici güce birer değer verdiğimizde ve bunları birleştirdiğimizde ortaya çıkan güç ayrı ayrı değerlerinin toplamına eşit olmayabilir. Pek çok matematiksel veri belirli ilişkiler ışığında gerçektir, ama matematikçiler ölçülebilir gerçeklerin evrensel ve her zaman uygulanabilir olduğunu savunur ve buna herkesi inandırırılar. Bryant¹⁰⁷ Mitoloji adlı eserinde benzer bir yanılgıya şu sözlerle değinir: ‘Pagan öykülerine inanmasak da, onların gerçekdişi olduğunu unuttur ve mantıklı sonuçlara ulaşmaya çalışırız.’ Matematikçiler de pagandır ve öykülere inanırlar, karmaşık zihinlerinden çıkarımlar elde ederler. Demem o ki, $x^2 + px$ ’in q ’ya eşit olduğuna inanmayan bir matematikçi yoktur. Bunlardan birine bu eşitliğin her zaman geçerli olmayabileceğinden söz etmeye kalkışırsan, ortalıktan toz ol, yoksa bir güzel sopa yersin.”

Ben Dupin’in sözlerine gülerken o, “Demem o ki, bakan sadece matematikçi olsaydı Mösyö G. bana bu çeki vermek zorunda kalmazdı,” dedi. “Bakanın hem şair hem matematikçi hem de saraydaki ünlü entrikacılarından biri olduğunu bilerek başladım araştırmama. Bu tip bir adam polisin zihniyetini çok kolay okur. Yolunun kesileceğini, otelinin aranacağını elbette öngörecekti. G.’nin bahsettiği gece dışarı çıkma alışkanlığı bile planının parçasıydı; sonuçta polis aramasının titizlikle ve çarçabuk yapılmasını, sonuç alınamamasını ve mektubun binada olmadığı kanısının benimsenmesini arzuladı. Bu tam anlamıyla kurnazlıktır. Az evvel sana anlattığım polisin yaygın tutumundan ve araştırma yöntemlerinden bakanın bihaber olması beklenemez. Dolayısıyla bakan, mektubu polis tarafından tahmin edilen bir yere saklamadı. Otelindeki en gizli, en ücra yer bile G.’nin aramalarından nasibini aldı. Bakan, mektubu sıradan bir şekilde gizledi. İlk

107 Jacob Bryant (1715–1804): İngiliz bilgin ve efsane derleyicisi. En önemli eserleri arasında *A New System or Analysis of Ancient Mythology* (1774), *Observations on the Plain of Troy* (1795) ve *Dissertation concerning the Wars of Troy* sayılabilir (1796).

görüşmemizde ‘her şeyin apaçık ortada’ olabileceğini söylediğimde G.’nin nasıl kahkahalara boğulduğunu hatırlıyor musun?”

“Evet, hatırlıyorum. Gevrek gevrek gülmüştü,” dedim.

“Tinsel ve fiziksel dünya arasında sayısız benzerlik vardır; kinayeler ve kıyaslamalar iddiaları güçlendirip tasvirleri süsleyebilir. Sözgelimi, ataletin gücü ilkesi fizikte ve metafizikte aynıdır. Fizikte büyük bir cismin küçük olana nazaran daha güç devinim kazandığı ve döngüsünün bu güçlkle orantılı olduğu ne denli doğruysa, metafizikte de daha zeki insanların daha güçlü ve azimli olmasına karşın güçlerini kullanmakta yavaş davrandıkları ve başlangıçta tereddütlü oldukları da o kadar doğrudur. Bak, ne soracağım. Dükkân tabelalarından hangileri daha fazla dikkat çeker?”

“Daha önce hiç düşünmemiştim.”

Dupin, “Harita üzerinde oynanan bir bulmaca oyunu vardır,” diye sürdürdü konuşmasını. “Oyunculardan biri karmakarışık yüzeyi göstererek bir nehrin, şehrin veya ülkenin adını söyleyerek bulunmasını ister. Acemi olan, rakibini zora sokmak amacıyla en ufak yazılı yerlerden seçimini yapar, oyunun ehli olan ise haritada kocaman yazılmış olanını sormayı tercih eder. Aşırı büyük harflerle yazılmış tabelalar insanların dikkatinden kaçır; G.’nin durumu aslında buna benziyor. G., bakanın mektubu dikkat çekmek için ortalık yerde bırakabileceğini asla düşünmemiştir.

Ama D.’nin kıvrak zekâsını kullanıp cesurca davranacağından, mektubu gerektiğinde derhal ulaşabilmek için el atında bulundurmak isteyeceğinden emin oldukça bakanın saklama hususunda fazla bir zahmete girmeyeceğine olan inancım arttı.

Bu fikri benimsedikten sonra yeşil camlı bir gözlük edinip bir sabah bakanın kapısına dayandım. D. odasıındaydı ve her zamanki gibi tembellik edip can sıkıntısından mustaripmiş gibi davranıyordu. Coşkulu biri olmasına karşın genel ruh halini etrafındakilere yansıtmaz.

Ben de ona eşlik etmek istercesine görme duyumun yetersizliğinden ve gözlük kullanma gereksinimimden sızlandım. Pürdikkat bakanı dinlerken bir yandan da yeşil camların ardından titizlikle etraflı inceledim.

Bakanın çalışma masasının üstünde istiflenen mektuplara, belgelere, müzik enstrümanlarına ve kitaplara göz gezdirdim, ama titiz davranmama karşın aradığımı bulamadım.

Nihayet odayı incelerken, şömine rafındaki küçük pirinçten bir topuza kirli, mavi bir bantla asılmış, mukavvadan bir kartvizit kutusu gözüme çarptı. Bu kutuda birkaç kartvizitle bir mektup duruyordu. Mektup epeyce kirli, buruşuk ve hafif yırtık görünüyordu. Sanki tamamen parçalanmaktan son anda vazgeçilmiş gibiydi. Üzerinde siyah bir mühür vardı; D.'nin adı okunuyordu, bir hanımın elyazısı olduğu da belliydi. Mektup kartvizit kutusunun bölmesine rasgele bırakılmıştı.

Onu gördüğüm an aradığım mektup olduğunu anladım. Mösyö G.'nin tarif ettiği gibi olmasa da siyah ve büyük mührü, D.'nin ve saray erkânı birinin adı vardı; diğerinde ise ufak ve kırmızı bir mühür, S. ailesinin arması ve bir kadının elinden çıktığı belli olan zarif bir elyazısı bulunuyordu. İki mektubun sadece biçimi aynıydı. Mektubun kirli, yırtık ve buruşuk oluşu D.'nin tabiatına aykırıydı; görenin yanılmasını, mektubun önemsiz bir belge olduğunu düşünmesini arzuladığı belliydi, dahası mektubun ortalık yerde bırakılmış olması da şüphelerimi artırdı.

D.'nin odasında elimden geldiğince uzun kaldım. Bakan'ın ilgilendiği bir konuda sohbet başlattım. Bu arada mektubun görünüşünü ve kutuya yerleştirilişini incelerken önemli bir keşifte bulundum. Kâğıdın kenarlarının epeyce aşınmış olduğunu fark ettim. Katlanıp bastırılmış, sonra da ters çevrilerek tekrar katlanmış olduğu belliydi. İşte bunu görmek bana yetti. Mektubun tersyüz edildiği ve tekrar katlanıp damgalandığı su götürmez

bir gerçektir. Bakana iyi günler diledim ve masasına altın bir enfiye kutusu bırakıp odayı terk ettim.

Ertesi gün enfiye kutusunu almak için otele tekrar gittim ve bir gün önceki sohbetimize kaldığımız yerden devam ettik. Bu arada sokaktan bir patlama sesi geldi, akabinde de korkunç çığlıklar yükseldi. D. hemen pencereyi açıp dışarıyı izlemeye başladı. Bu esnada ben de bir gün öncesinden gözümüne kestirdiğim mektubu çarçabuk cebime atıp evde hazırladığım ve mührünü ekmek içiyle yaptığım bir benzerini kutuya bıraktım.

Sokaktaki patlama bir adamın tüfeğinin marifetiydi. Adam; çocuk, kadın demeden kalabalığa ateş açmıştı. Fakat gerçek mermi kullanmadığı fark edildiğinde adamın sarhoş veya kaçık olduğu düşünülmüştü. Adamın gitmesine izin verilince, D. pencere kenarından ayrıldı, ben mektup değişimini hallettikten sonra zaten yanına gitmiştim. Kısa süre sonra da bakanla vedalaşıp otelden ayrıldım.”

“Ama mektubun benzerini yapmakla neden uğraştın ki? İlk gidişinde mektubu alıp çıksaydın ya,” dedim.

“D. fazla cüretkâr bir adamdır,” dedi Dupin. “Eminim, otelinde de ona sadakatle bağlı pek çok adam vardır. Dediğin şeyi yapsaydım muhtemelen oradan ölüm çıkardı, Parisliler de beni unuttur giderdi. Bir nedenim daha vardı. Siyasi görüşümü bilirsin. Söz konusu hanımın yandaşıyım. On sekiz ay boyunca bakan kadıncağızın üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmıştı, ama şimdi her şey tersine döndü. Bakan mektubu kaybettiğini bilmeden eski ketüm ve cüretkâr tavrını sürdürecektir, bu da onun düşüşünü hızlandıracak. Üstelik çarçabuk ve gülünç bir şekilde olacak bu. *Facilis descensus Averni*¹⁰⁸ hakkında konuşmak kolaydır, ama Catalini’nin¹⁰⁹ şarkı söyleme hususunda söylediği gibi yükselmek düşmekten kolaydır. Burada düşene

108 (Lat.) “Cehenneme düşmek kolaydır.”

109 Angelica Catalani (1780–1849): İtalyan opera sanatçısı.

karşı ne şefkat ne de merhamet duyuyorum. D. gerçekten korkunç bir canavardır, ilkesiz bir dâhidir. Ayrıca kartvizit kutusuna bıraktığım mektubu okuduğunda neler hissedeceğini çok merak etmekteyim.”

“Zarfın içinde bir mektup mu var?”

“Zarfı boş koymak pek yakışık almazdı. Bir zamanlar Viyana’dayken bana büyük bir zararı dokunmuştu, yaptığının yanına kâr kalmayacağını söylemiştim. Kendisini rezil eden kişinin kimliğini merak edeceğini bildiğimden, ona bir ipucu bırakmamın hakkı olduğunu düşündüm. Elyazımı tanır; sayfanın ortasına şunu yazdım:

*Un dessein si funeste,
S’il n’est digne d’Atrée, est digne de Thyeste.¹¹⁰
Crebillon’un ‘Atrée’sinden.¹¹¹*

110 (Fr.) “Böylesine menfur bir plan Atrée’ye değil, Thyeste’ye yakışır.”

111 Düğün gününde kardeşi ve karısı tarafından aldatıldığı için intikam almaya yemin eden tiran Atrée, intikamını alması için oğlu Phlisthéne’i gönderir, ama Phlisthéne öldürmek için gittiği adamın kızına âşık olur ve bir seçim yapmak zorunda kalır. Phlisthéne’in intikam, sadakat, aşk ve cinayet arzusu içinde kıvranışını anlatırken dönemin siyasi kutuplaşmasını ve monarşinin kanlı yüzünü gözler önüne seren *Atrée ve Thyeste Trajedisi*, Prosper Jolyot de Crébillon’un (1674–1762) şaheseridir.

ALTIN BÖCEK

“Eyvah! Eyvah! Delirmiş gibi dans ediyor herif!

Tarantula ısırılmış meğer.”

All in the Wrong¹¹²

Çok seneler önce, William Legrand adlı biriyle sıkı bir dostluk kurmuştum. Gün görmüş Huguenot soyundandı; refah bir yaşam sürerken bir yığın şanssızlık nedeniyle birdenbire muhtaç duruma düşmüştü. Yaşadığı talihsizliklerden sonra, kimsenin diline düşmemek için memleketi New Orleans’ı terk edip Güney Kaliforniya’daki Sullivan Adası’na taşınmıştı.

Burası hayli garip bir adadır. Üç mil uzunluğundaki ada neredeyse sadece kumdan ibaret gibidir. En geniş bölümü çeyrek mil kadardır. Anakaradan adayı ayıran küçük dere, su tavuklarının gözde mekânı olan sazlıkların ve balçığın arasından sızar. Bitki örtüsü öngöreceğiniz üzere seyrek ve bodurumsudur. Ulu ağaçlara rastlamak mümkün değildir. Adanın batısında yükselen Moultrie Kalesi ile yazları Charleston’un tozundan ve sıcağından kaçanların yaşadığı sefil barakaların civarında palmyelere rastlamak mümkün olsa da, beyaz kıyı şeridi dışında tüm ada İngiliz bahçıvanlarının el üstünde tuttuğu güzel kokulu mersinlerle doludur. Sık bir

112 Charles Ranger müstear ismiyle de bilinen Arhur Murphy’nin (1727–1805) 1761 tarihli komedi oyunu.

koru oluşturan ve rahiyasıyla baş döndüren mersin ağaçları dört beş metre uzunluğundadır.

Legrand; korunun iç kesimlerinde, adanın doğusunda küçük bir kulübede yaşıyordu. Onunla şans eseri burada tanıştık. Kısa süre içinde samimiyetimiz arttı, arkadaşlığımız pekişti; çünkü keşif hayatı süren bu adam ilgimi ve hürmetimi biteviye harekete geçirmişti. Eğitilmiş ve zeki idi, ama insanlardan uzak duruyor, kederi ve sevinci iç içe yaşıyordu. Sayısız kitabı olsa da pek okuduğunu görmedim. Avlanmak, balık tutmak, sahil ve koru boyu gezinerek böcek ve deniz kabuğu örnekleri toplamak onu eğlendiriyordu. Böcek koleksiyonunu görse Swammerdamm¹¹³ bile kıskançlıktan ölebilirdi. Yaşadığı talihsizliklerden önce azat ettiği, çekip gitmesi için gerek tatlı dille gerekse tehditle ikna edemediği siyahi kölesi onun hep yanında; Jüpiter adlı bu ihtiyarın, genç *sahibini* adım adım izlemekten başka gayesi yoktu. Kim bilir belki de akrabaları Legrand'ın akıl sağlığından emin olamayınca, sahibini koruyup kollaması için Jüpiter'i özellikle görevlendirmişlerdi.

Sullivan Adası'nın bulunduğu enlemde kışlar nadiren şiddetini gösterir, sonbaharda ise ateş yakmaya bile gerek duyulmaz. Fakat 18.. yılı Ekim'inin ortalarında bir gün hava aniden soğudu. Akşamüzeri, daima yeşil kalan ağaçların arasından yürüyüp haftalardır görmediğim arkadaşımın kulübesine gittim; o vakitler Charleston'da yaşıyordum ve oturduğum yer adaya dokuz mil uzaktı, üstelik ulaşım imkânları da günümüze göre oldukça sınırlıydı. Kulübeye vardığımda her zamanki gibi kapıyı çaldım; yanıt gelmeyince anahtarı gizli yerinden alıp kapıyı kendim açtım. Şöminedeki ateş çıtırdıyordu. Şaşırdım, ama bir o kadar da sevindim. Paltomu çıkardım, şöminenin karşısına çektiğim koltuğa kuruldum ve ev sahiplerinin gelmesini beklemeye başladım.

113 Jan Swammerdamm (1637–1680): Böceklerin yumurta, larva, pupa ve yetişkin halini inceleyen Hollandalı biyolog. Kas sıkışması üzerine deneyler yaptı. Mikroskobu ilk kullananlardan. Kan hücrelerini keşfetti.

Karanlık çökünce geldiler, beni memnuniyetle karşıladılar. Çok mutlu görünen Jüpiter akşam yemeği için su tavuğu pişirmeye niyetlendi. Legrand coşku ataklarından –başka türlü açıklanamaz– birini yaşıyordu. Yeni bir çift kabuklu yumuşakça keşfinde bulunmuş, Jüpiter’in de yardımıyla daha önce keşfedilmediğine inandığı bir tür *scarabæus*¹¹⁴ ele geçirmişti ve ertesi gün bu konuda benim de görüşümü almak istiyordu.

“Neden bu gece göremiyorum ki?” diye sordum, ellerimi ateşin üstünde ısıtmaya çalışır ve içimden kınkanatlıların hepsine lanetler yağdırırken.

“Keşke geleceğini düşünebilseydim! Fakat görüşmeyeli epey zaman geçti, bu gece beni ziyaret edeceğin aklıma gelmedi. Dönüş yolunda kalelden Teğmen G. ile karşılaştık, böceği ona bıraktım, ancak sabah görebilirsin. Ah, aptal kafam! Bu gece misafirim ol, şafak vakti Jüp’ü böceği alması için yollarım. Bu kadar güzel bir şeyi daha önce görmüş olman imkânsız!”

“Neyi? Şafağı mı?”

“Yok canım! Böceği tabii ki. İri bir ceviz büyüklüğünde ve altın gibi parlıyor. Sırtının bir tarafında iki, diğer tarafında ise bir kara benek var. *Antenleri...*”

“Tel falan yok içinde, efendim,” diye araya girdi Jüpiter. “Böcek saf altından; içi, dışı, kanatları hep altın; hiç bu kadar ağırlığını görmedim.”

“Öyle olsun, Jüp,” dedi Legrand bana fazla ciddi gelen bir edayla, “Ama bu durum su tavuklarını yakmana sebep olmalı mı?” Sonra bana dönüp, “Böceğin rengi Jüpiter’i haklı kılıyor, pulları metalik bir biçimde parlıyor, yine de yarın kendin karar ver. Sana böceğin şeklini tarif edeyim.” Küçük bir masaya oturdu, masada kalem ve mürekkep vardı ama kâğıt yoktu, çekmeceleri karıştırdıysa da kâğıt bulamadı.

114 Çoğunluğu “çöpçü” olan; dışkı, leş ve çürüyen bitkilerle beslenen, geri dönüştürücü işlevleri nedeniyle tabiatla önem arz eden kınkanatlılar.

“Mühim değil,” dedi nihayet. “Bu yeterli.” Yeleğinin cebinden sararmış, büyükçe bir kâğıt çıkardı ve üstüne bir şeyler çizmeye başladı. Çok üşüdüğüm için ateşin başında oturmaya devam ederek onu izledim. Çizim işi bitince kâğıdı bana uzattı. Kâğıda uzandığım sırada bir hırıltının ardından tırmalama sesi işittim. Jüpiter kapıyı açtığında, Legrand’ın Newfoundland cinsi köpeği odaya daldı ve –önceki ziyaretlerimde epey ilgilendiğimden olsa gerek– üstüme zıplayıp yüzümü yalamaya başladı. Köpeğin oyunculluğu sona erdiğinde, kâğıda baktım ve dürüst olmam gerekirse dostumun çizdiği resim karşısında şaşırıp kaldım.

Resme bir süre yakından baktıktan sonra, “Oldukça tuhaf bir *scarabæus* bu! Kurukafaya ya da tam olarak bir kafatasına benziyor!”

“Kurukafa mı?” diye yineledi Legrand. “Evet, kurukafaya benziyor. Üst kısımdaki siyah benekler göze, alt kısımdaki uzun benek ağza benziyor ve oval biçimde.”

“Belki de,” dedim. “Dostum, üzgünüm ama bence senin resmin berbat. Böceğin neye benzediğini anlayabilmek için yarımı beklemekten başka şansım yok.”

“Bilemiyorum,” dedi alingan bir tavırla. “Çizimim iyidir aslında. Daha doğrusu iyi çiziyor olmam gerek, çünkü öğretmenlerim çok iyiydi ve ben de budala sayılmam.”

“Dostum, o zaman şaka yapıyorsun. Bu çizdiğin bir kurukafa, hatta fizyolojiyi göz önünde tutarsak çok da iyi çizmişsin kurukafayı; senin *scarabæus* gerçekten böyleyse olağanüstü bir şey olmalı. Bu benzerlik insana tuhaf batıl inançlar bile kazandırabilir, tabiat bilgisinde bu türün pek çok adına rastlanır. Bu arada antenleri nerede?”

Konuya epeyce duygusal açıdan yaklaştığı belli olan Legrand, “Antenleri epeyce belirgin çizdim. Görmemiş olamazsın,” dedi.

Daha fazla sinirlenmesini istemediğimden, “Pekâlâ, ama ben antenleri göremiyorum,” diyerek kâğıdı uzattım. Arkadaşımın aksi mizacı beni şaşırtmıştı, üstelik resimde anten görünmüyordu, çizdiği şey sadece bir kurukafaydı.

Legrand fevri bir tavırla kâğıdı elimden kaptı, ateşe atmaya yeltendiği an resme dikkatle bakmaya başladı. Derken yüzü önce kıpkırmızı, sonra da bembeyaz kesildi. Oturduğu yerde resmi bir süre inceledi. Sonra ayağa kalktı, masadan bir mum aldı ve odanın uzak köşesinde duran gemici sandığının üstüne oturdu. Kâğıdı tekrar incelemeye başladı. Hiç konuşmaması beni şaşırtsa da onu sinirlendirmemek için ağzımı açmadım. Ceketinin cebinden çıkardığı cüzdana kâğıdı özenle yerleştirdikten sonra cüzdanı çekmeceye koyup kilitledi. Sinirleri yatışmış gibiydi, baştaki coşkusu da tamamen kaybolmuştu. Asabi değil dalgın görünüyordu. Zaman geçtikçe dalgınlığı da arttı; sohbetim ilgisini çekmiyordu. Geceyi daha önce de defalarca kaldığım kulübesinde geçirmek niyetindeydim ama arkadaşımın ruh hali gitmemin daha uygun olacağını söylüyor gibiydi. Gitmek için müsaade istediğimde kalmam için diretmedi ama ayrılırken elimi samimiyetle sıktı.

Bu gecedен yaklaşık bir ay sonra (bu süre içinde arkadaşımı görmediğim gibi ondan haber de almamıştım) Legrand’ın hizmetkârı Jüpiter, Charleston’da beni ziyaret etti. Bu iyi kalpli ihtiyarı hiç bu denli kederli görmemişim, arkadaşımın büyük bir felakete uğradığını düşünüp kaygılandım.

“Neyin var Jüp? Efendin nasıl?”

“Pek iyi değil!”

“İyi değil mi? Çok üzıldüm. Sorun ne?”

“Bilmiyorum. Konuşmuyor, ama çok hasta.”

“Demek çok hasta! Jüpiter, neden hemen söylemedin ki? Yorgan döşek yatıyor mu yoksa?”

“Hayır, hayır. Yatmıyor. Ama onun için çok endişeleniyorum.”

“Jüpiter, seni anlayamıyorum! Efendin hasta. Ama sen nesi var bilmiyor musun?”

“Lütfen, sinirlenmeyin. Efendim, derdini söylemiyor. Hayalet gibi ortalıkta dolaşıp duruyor, sürekli yanında taşıdığı tahtaya bir şeyler karalıyor.”

“Ne karalıyor?”

“Ne bileyim işte. Tuhaf tuhaf şeyler yazıyor. Çok korkuyorum. Efendimi göz hapsinde tutmaya çalışıyorum. Geçenlerde kurnazca benden kaçtı ve ortalıktan kayboldu. Aklını başına getirmek için bir sopa bulup onu biraz tartaklamaya niyetlendim ama öyle perişan görünüyordu ki elimi kaldıramadım.”

“Ne diyorsun? Sakın ha dostuma sert davranma! Dövmeye kalkışma, dayanamaz! Bu hastalığın ya da tavırlarındaki değişimin nedeni ne sence? Son görüşmemizden bu yana nahoş bir şey yaşadı mı?”

“Hayır, efendim, ondan sonra kötü bir şey olmadı; daha önce oldu, siz görmediniz.”

“Ne diyorsun? Anlayamıyorum.”

“Böcekten söz ediyorum, efendim, böcekten.”

“Neyden söz ediyorsun?”

“Böcekten, efendim. O altın böcek efendimi başından ısırdı.”

“Yok canım.”

“Kıskaçları, ağzı fenaydı, efendim. Yaklaşanı anında yakalıyor, ısırıyordu. Efendim epeyce uğraştıktan sonra böceği yakalamayı başardı ama hemen bıraktı. Kesin ısırılmıştı. Böceğin ağzı beni korkutmuştu, bu yüzden ona dokunmadan bir kâğıda sardım, bir parça kâğıdı da böceğin ağzına tıktım. İşte böyle ele geçirebildik onu.”

“Böceğin efendini ısırdığını ve hastalandırdığını mı düşünüyorsun?”

“Düşünmüyorum. Bundan eminim. Isırıldığı için geceleri rüyasında hep altın görüyor. Altın böcekleri daha önce de duymuştum.”

“Rüyasında altın gördüğünü de nereden çıkarıyorsun?”

“Uykusunda konuşuyor da oradan biliyorum.”

“Belki de haklısındır, Jüp. Peki, bugün beni görmek için neden geldin?”

“Anlayamadım, efendim?”

“Bay Legrand bana bir not mu iletmeni istedi?”

“Hayır, efendim. Size bir mektup gönderdi.”

“*SEVGİLİ...*

Neden seni uzun zamandır göremiyorum? Umarım bana darılmamışsın, yaptığım kabalığa aldırmamışsındır. Hayır, bu imkânsız.

Son görüşmemizden bu yana oldukça tedirginim. Anlatmam gereken bir şey var. Ama nasıl anlatacağımdan, dahası anlatmamın uygun olup olmadığından emin değilim.

Son zamanlarda kendimi iyi hissetmiyorum; ihtiyar Jüpiter de fazlaca üstüme düşüp beni bunalıyor. İnanır mısın? Geçenlerde ondan kaçıp tek başıma tepelerde gezintiye çıktığım için beni az kalsın dövecekti. Sanırım temiz bir sopa yemekten sağlıksız görüntüm sebebiyle kurtuldum.

Buluşmamızdan bu yana çekmeceye eklenen yeni bir şey yok.

Mümkünse Jüpiter’le birlikte gel. Muhakkak gel! Seni bu gece önemli bir iş için görmem gerek. Hayati önemi olduğundan kuşkun olmasın.

Daima dostun,

WILLIAM LEGRAND”

Nottaki genel hava endişelenmeme yol açmıştı. Legrand’ın aşına olduğum üslubundan eser yoktu. Nelerin hayaliyle yaşıyordu? Kolayca coşan zihni nelere gebeydi yine? Bu “hayati önem taşıyan iş” de neydi? Jüpiter’in anlattıkları da hoş değildi. Başına gelen talihsizliklerden sonra dos-

tum şimdi de aklını mı yitiriyordu? Bunları düşünürken bir yandan da yol hazırlığına koyuldum.

İskeleyle ulaşınca, bineceğimiz kayıkta hiç kullanılmamış bir tırpanla üç kürek gördüm.

“Bunlar da ne böyle, Jüp?”

“Efendimin tırpanıyla kürekleri.”

“Görüyorum, ama burada ne geziyorlar?”

“Efendim bunları şehirden almamı istedi; hayli pahalıya mal oldu.”

“Efendim, bu aletlerle gizemli işler peşine mi düşecek?”

“Bilmiyorum ki. Onun da bildiği yok bence. O böcek bunların sebebi.”

Böceğe kafayı takmış olan Jüpiter’in dediklerinden bir şey çıkartamayacağımı anlayınca kayığa bindim ve yola koyulduk. Kuvvetle esen rüzgâr sayesinde kısa süre içinde Moultrie Kalesi’nin kuzeyindeki koya ulaştık, iki mil kadar yürüdükten sonra kulübeye vardık. Saat öğleden sonra üçü gösteriyordu. Legrand’ın bizi heyecanla beklediği açıkça görülüyordu. Öylesine coşkuyla tokalaştı ki, korkum ve kaygım ikiye katlandı. Yüzü kireç gibiydi, küçülen gözleri tuhaf bir ışıltı saçıyordu. Sağlığıyla ilgili birkaç soru sorduktan sonra, ne konuşacağımı bilemediğimden, *scarabæus*’u Teğmen G.’den alıp almadığını sordum.

“Elbette,” dedi kızarıp bozarak. “Ertesi sabah geri aldım. Bu *scara-bæus*’tan asla ayrılamam. Jüpiter böcek konusunda haklı çıktı.”

“Hangi açıdan?” diye sordum durumu tahmin etsem de.

“Böcek, saf altından. Jüp, haklıymış.” Bunu öylesine vakur bir edayla söyledi ki resmen küçük dilimi yuttum.

“O böcek sayesinde ailemin servetine yeniden kavuşacağım,” dedi zafer kazanmışçasına. “Bunda şaşılacak bir şey yok. Kader bu böceği karşıma çıkardıysa tek yapmam gereken şey ipucunu kullanıp altınların yerini bulmak. Jüp, o *scarabæus*’u getir hemen.”

“Neyi? Böceği mi, efendim? Hiç kusura bakmayın, o böcek için yerimden kımıldamam, kendiniz alın.” Bunun üzerine Legrand ciddi ve vakur bir edayla yerinden kalktı, böceği cam kutusundan çıkarıp bana getirdi. Doğa tarihçilerinin henüz keşfetmediği ve elbette çok değerli bir *scara-bæus*’tu. Sırtının bir tarafında iki, diğer tarafında ise bir kara benek vardı. Sert pulları parlatılmış altın görünümündeydi ve oldukça ağırdı; bütün bunları düşününce Jüpiter’in böceği altın sanması çok normaldi, ama Legrand’ın da aynı şeyi düşünmesi tuhaftı.

Böceği incelemem sona erince, Legrand, “Seni çağırdım, çünkü kader ve böcekle ilgili ne düşündüğünü öğrenmeyi ve elbette bana yardım etmeni istiyorum.”

“Sevgili Legrand,” diye sözünü kestim. “İyi olduğundan şüpheliyim, kendine iyi bakman gerek. Hemen yatağına gir ve birkaç gün dinlen. Başında bekleyeceğim. Üstelik ateşin de var...”

“Nabzıma bak,” dedi.

Nabzını kontrol ettim, ateşi de yoktu.

“Her hastalıkta ateş çıkmaz. Bu kez kuralları ben koyayım, lütfen. Öncelikle hemen yatağa giriyorsun, sonra...”

“Yanılıyorsun,” diye sözümü kesti. “Heyecandan mustarip olsam da oldukça iyiyim. Bana yardım etmek istiyorsan, lütfen heyecanımı yatıştır.”

“Nasıl yapacağım bunu?”

“Çok basit. Jüpiter ile ben tepelerde keşfe çıkacağız ve bu yolculukta güvенеbileceğimiz bir dosta ihtiyacımız var. Sen, güvенеbileceğim tek insansın. Başarsak da başaramasak da sonuçta bendeki bu heyecan yatışacaktır.”

“Elimden ne gelirse yapmaya hazırım, ama şu lanet böcekle bu keşif turunun bir bağlantısı var mı?”

“Evet, var.”

“O zaman bu gülünç işin içinde olmak istemiyorum.”

“Ah, çok üzücü. Çok. Sen olmadan gideceğiz demek.”

“Ben olmadan mı? Delirdin mi sen? Dur bir dakika! Yolculuk ne kadar sürecek?”

“Büyük olasılıkla tüm gece. Bir an evvel yola koyulursak gün doğmadan dönebiliriz.”

“Peki, bu böcek meselesi sona erdiğinde (ah, yüce Tanrım!) eve dönüp benim kurallarına göre hareket edeceğine dair şerefın üzerine yemin eder misin?”

“Evet, ederim. Haydi, yola koyulalım! Zaman kaybetmeyelim!”

İstemeye istemeye arkadaşşıma eşlik ettim. Legrand, Jüpiter, köpek ve ben, dörde doğru yola çıktık. Jüpiter tırpanla kürekleri taşımakta direktmişti, kanımca bunu çalışkanlığından ya da uysallığından değil korkusundan yapıyor, aletlerin efendisinin yakınında durmasını istemiyor gibiydi. Oldukça dik kafalıydı, yol boyunca ağzından “lanet böcek” sözlerinden başka bir şey çıkmadı. Benim elimde bir çift fener, Legrand’ınkindeyse sadece *scarabæus* vardı; deriden bir sicimin ucuna bağladığı böceği sihirbaz gibi öne arkaya sallayıp duruyordu. Arkadaşımanın bu hareketiyle akıl sağlığının hepten bozulduğunu düşününce gözyaşlarıma hâkim olmak için çok çabaladım. Fakat şimdilik, en azından tedbir alıncaya kadar, ona ayak uydurmamın daha doğru bir yöntem olacağına karar verdim. Elbette gezimizin amacı hakkında bilgi edinmeye çalıştım ama Legrand’ın ağzını bıçak açmadı. Geziye dahil olmamdan sonra belki de sorularımı gereksiz görüyor, “Göreceğiz, bakacağız,” diyerek beni geçiştiriyordu.

Adanın üst kısmındaki dereyi bir filikayla geçtikten sonra tepelere tırmandık ve ıssız, vahşi görünümlü bölgeden kuzeybatıya doğru yürümeye başladık. Legrand oldukça azimle bize kılavuzluk ediyor, ara sıra duraksayıp daha önceki gelişlerinde bıraktığı izleri kontrol ediyordu.

Bu şekilde iki saate yakın yürüdük; güneş batmak üzereyken gerçekten tüyler ürperten bir bölgeye adım attık. Burası çıkılması imkânsız görünen zirve noktasının öncesinde beliren son ovaydı, sayısız gür ağacın arasında üstünkörü duran kayalar vardı; bu kayalar ağaçlara bitişik durduğu için aşağıdaki vadiye yuvarlanıp düşmüyordu. Farklı güzergâhlardaki derin yarıklar manzarayı daha da korkunçlaştırıyordu.

Ulaştığımız bu tabii düzlük dikenli çalılıklarla kaplı olduğundan tırpanla önümüzü açarak yolumuza devam edebildik. Jüpiter arkadaşımın yönergelerine harfiyen uydu; sayesinde sekiz on meşe ağacının arasında yükselen; biçimi, güzelliği, genişliği açısından meşe ağaçlarının görkemini bin kez geçen devasa bir lale ağacına ulaştık. Legrand, Jüpiter'e, "Ağaca tırmanabilir misin?" diye sordu. İhtiyar hayretler içinde kalsa da, kısa bir süre sonra çevresinde dolanıp incelediği dev ağaca bakarak, "Evet, efendim, Jüp'ün tırmanamayacağı ağaç yoktur," dedi.

"Öyleyse elini çabuk tut, çünkü birazdan hava kararacak ve aradığımız şeyi görmemize engel olacak."

"Peki, nereye kadar tırmanayım?"

"Sen ağacın gövdesine çık, ben sana hangi yöne gideceğini söylerim. Bekle bir dakika! Böceği de yanına al!"

"Böceği mi alayım, efendim? Altın böceği mi?" diyerek çılgılığı bastı Jüp. "Böceği ağaca niye çıkartacağım ki? Mümkün değil çıkartmam."

"Senin gibi güçlü kuvvetli bir adam küçük, zararsız, ölü bir böcekten mi korkuyor? Hiç değilse sicimden tut. Bunu da beceremezsen sonunda küreği kafana geçireceğim."

"Niye bu kadar kızılıyorsunuz, efendim?" dedi Jüp. Utandığı her halinden belliydi. "İhtiyar hizmetkârınızı hep paylarsınız siz, şaka yaptım sadece. Böcekten de korkacak değilim. Asla korkmam." Sicimi eline aldı ve böceği dokunmaktan çekinerek tırmanışa hazırlandı.

Amerika'daki ormanların en ihtişamlı ağacı olan lale ağacı, yani Liriodendron Tulipiferum¹¹⁵ gençken şaşılacak derecede pürüzsüz bir gövdeye sahiptir; dallanıp budaklanmadan epeyce boy atar; ama olgunlaştığında kabuğu pürüzsüzlüğünü yitirir ve gövdesi inişli çıkışlı budaklanır. Bu yüzden ağaca tırmanmak görüldüğü kadar zor değildi. Jüpiter kalın, silindirik gövdeye kolları ve dizleriyle elinden geldikince sıkı sarılarak, bazı budaklara elleriyle tutunup bazalarına ise çıplak ayaklarını basarak birkaç kez düşmekten kıl payı kurtuldu ve nihayet ilk büyük çatala ulaştı, yerden yirmi metre kadar yukarıdaydı.

“Şimdi ne yöne gideyim, efendim?” diye sordu Jüpiter.

“Şuraya! En büyük dala çık!” dedi Legrand. Jüp efendisinin emrini yerine getirdi, pek de zorlanmadan iyice yukarı tırmandı ve bedeni sık yapırlar arasında kayboldu. Birden seslendi:

“Daha ne kadar tırmanacağım?”

“Ne kadar yüksektesin?” diye sordu Legrand.

“Çok yüksekteyim. Buradan gökyüzünü görebiliyorum.”

“Boş ver gökyüzünü. Beni iyi dinle. Aşağıya bak! Kendi tarafında kaç dal geçmişsin? Haydi, say!”

“Bir, iki, üç, dört, beş. Beş dal geçmişim, efendim.”

“O halde bir dal daha çık.”

Kısa bir süre sonra Jüp yedinci dala ulaştığını bildirdi.

Legrand coşkuyla, “Jüp! Dalın üstünde ilerleyebildiğin kadar ilerle ve sıra dışı bir şeye rastlarsan hemen haber ver!” diye bağırdı.

Bu sözyle dostumun büsbütün delirdiğinden kuşkuym kalmamıştı. Keçileri kaçırdığına hükmedip onu bir an evvel eve götürmemin en doğru şey olacağını düşündüm. Nasıl bir yol izlemem gerektiğini düşünürken Jüpiter'in sesini işittim.

¹¹⁵ Kanada'nın ve ABD'nin bazı bölgelerinde doğal olarak yetişir. Boyu altmış metreye kadar çıkabilir. Kışın yapraklarını döker. Derin ve serin toprakları çok sever. Çok çabuk büyüyen bir ağaçtır. Amerikan lale ağacı, sarı kavak adlarıyla bilinir.

“Daha fazla ilerlemek istemiyorum, bu dal kurumuş!”

“*Kurumuş* mu, Jüp?”

“Evet, efendim. Tamamen kurumuş.”

“Tanrım, ne yapacağım şimdi?” diye söylendi Legrand endişeli bir tavırla.

Bu boşluk anında konuşma fırsatını kaçıramazdım. “Ne mi yapacaksın? Derhal evine dönüp yatağına gireceksin. Haydi. Zaten çok geç oldu. Bana verdiğin sözü hatırla!” dedim.

Sözlerimi önemsemeden “Jüpiter! Beni duyuyor musun?” diye seslendi.

“Evet, efendim. Duyuyorum.”

“Dalı bıçağıyla yokla. Çok mu *çürük*?”

“Çürük efendim. Ama yalnız olmadığımı için emin olamıyorum.”

“Yalnız mı? Anlayamadım.”

“Böcek olmasa... Böcek çok *ağır*. Onu bırakırsam bu dal beni kolaylıkla taşır.”

“Seni hain iblis!” diye haykırdı oldukça rahatlamış görünen Legrand.

“Saçmalamayı bırak! O böceği elinden bırakırsan boynunu kırarım. Jüpiter! Beni duyuyor musun?”

“Evet, efendim. Zavallı hizmetkârınıza bu şekilde bağırmanıza gerek yok.”

“Dinle! Böceği bırakmadan dalın üzerinde güvenli olduğunu düşündüğün son noktaya kadar ilerlersen aşağıya indiğinde bir gümüş dolar kazanırsın.”

“İlerliyorum, efendim. Ucuna yaklaştım bile!” diye bağırdı Jüpiter.

“Ucuna mı? Ucuna mı geldin!” diye haykırdı Legrand.

“Çok yaklaştım, efendim. Aman Tanrım! Bu da ne böyle?”

İyice keyiflenen Legrand, “Neymiş o?” diye sordu.

“Bir kurukafa! Biri buraya bir kafa asmış, kargalar da bize kemiğini bırakmış.”

“Kurukafa mı? Harika! Peki, onu ne tutuyor?”

“Bakıyorum, efendim. Olur şey değil! Çok garip. Biri bunu dala çivilemiş.”

“Pekâlâ, Jüpiter. Emirlerimi harfiyen yerine getireceksin, tamam mı?”

“Tamam, efendim.”

“Dikkatini topla! Kurukafanın sol gözünü bul.”

“Efendim, göz falan yok ki burada!”

“Budala! Sağını, solunu biliyor musun sen?”

“Evet, biliyorum. Sağımı, solumu ayırt edebiliyorum. Sol elimle odun keserim ben.”

“Solaktın sen, değil mi? Sol elinle sol gözün aynı tarafta. Kurukafanın sol gözünü, daha doğrusu sol göz oyuğunu bulabilirsin. Buldun mu?”

Sessizlik uzun sürdü. Sonunda Jüp, “Kafatasının sol gözü de sol elinin tarafında mı? Yani bunun eli yok ya? Neyse... Buldum sol gözünü. Şimdi ne olacak?”

“Böceği oyuktan sicimin yettiği kadar sarkıt, ucunu da sakın bırakma!”

“Tamam, yaptım. Efendim, çok kolaymış, sarkıyor işte. Gördünüz mü?”

Bu konuşma boyunca Jüpiter hiç görünmemişti; ama aşağı sarkıttığı sicimin ucundaki böcek görünüyor, dahası üzerinde durduğumuz tepeyi soluk da olsa aydınlatan güneşin son ışınları arasında ıslıl ıslıl parlıyordu. *Scarabæus* dallara değmeden aşağı doğru sarkıyordu, bırakılsa tam önümüze düşüverecekti. Legrand böceğin tam altındaki yeri tırpanla kazmaya başladı ve üç dört metre çapında bir çember açtı, işini bitirince Jüpiter’e sicimi usulca bırakmasını ve ağaçtan inmesini söyledi.

Legrand böceğin düştüğü noktaya bir kazık çakıp cebinden çıkardığı şerit metrenin bir ucunu ağacın kazığa en yakın noktasına dayadıktan sonra metreyi kazığa varana kadar serbest bıraktı ve Jüpiter’in tırpanla temizlediği bu güzergâhta on beş metre ilerledi. Buraya bir kazık daha çaktı ve

bu kazığı merkez alarak kabaca bir çember daha çizdi. Eline bir kürek aldı, birer tane de bana ve Jüpiter’e verdi ve hızla kazmamızı istedi.

Dürüst olmak gerekirse, bu tip işleri pek sevmezdim, zaten hava kararıyordu ve fazlasıyla yorulmuştum; ama kaçacak yerim olmadığını bildiğimden ve elbette dostumu üzmemek istemediğimden işe koyuldum. Gerçi Jüpiter’in yardım edeceğinden emin olabilseydim, kaçık dostumu tereddüt etmeden eve götürürdüm, ama Jüp’ü iyi tanırdım, ne olursa olsun efendisinin sözünden çıkmazdı. Legrand’ın güneyde dilden dile dolaşan sayısız define hikâyesinden birine kendini kaptırdığı; dahası *scarabæus*’un bulunması ve Jüpiter’in böceğin “saf altından” olduğunu direktmesiyle bu hikâyenin arkadaşımın gözünde inanılabilirliğini artırdığı su götürmez bir gerçektir. Deliliğe yatkın olan insanlar bu tip fikirleri kolayca benimseyebilir –özellikle kişinin var olan fikirleriyle de uyuyorsa– sonra birden zavallı dostumun böceği “yitirdiği servetine” giden yol olarak gördüğü aklıma geliverdi. Olan bitenlerden fazlasıyla sıkılmış, şaşırmışım; yine de kaderime boyun eğip süratle toprağı kazmaya ve sonunda hayalperest dostuma fikirlerinin gülünçlüğünü kabul ettirmeye karar verdim.

Fenerleri yakınca daha makul çalışmaya başladık; ışık altında oldukça tuhaf görüldüğümüzü ve tesadüfen oradan geçecek birinin bizden ne denli şüpheleneceğini düşünmeden edemiyordum.

İki saat boyunca hiç durmadan kazdık. Az konuşuyorduk, en büyük sıkıntımız kazma eylemimize fazla ilgi duyan köpeğin kesintisiz havlamasıydı. Bir an öylesine gürültülü bir biçimde havlamaya başladı ki cıvardan geçen birinin dikkatini çekmekten korktuk –işin aslı bundan fazlasıyla kaygılanan sadece Legrand’dı– ben bu hayalperesti eve dönmeye ikna edecek her şeye razıyım. Sonunda Jüpiter kazdığımız çukurdan çıktı ve köpeğin ağzını pantolon askılarından biriyle bağlayıp ağzı kulaklarında işine geri döndü.

İki saatin sonunda bir buçuk metre derinliğe inmiştik ama ortada define falan yoktu. Durduk, bu saçmalığın nihayet biteceğini umdum. Legrand duruma çok bozulmuştu ama dalgın dalgın alnındaki teri silip tekrar kazmaya başladı. Çapı bir buçuk metre olan çemberin tamamını kazmıştık, çapı biraz daha büyütüp yarım metre kadar daha inmemize rağmen hiçbir şey bulamadık. Define avcısı dostum düşünceli bir tavırla çukurdan çıktı; onun için çok üzülüyordum, toprağı kazmaya başlamadan önce çıkardığı paltosunu usulca giydi. Hiç konuşmadım. Jüpiter, efendisinin bir işaretiyle aletleri topladı, köpeğin ağzını açtı ve sessizce dönüş yolunu tuttuk.

Daha on on iki adım yürümüştük ki, Legrand küfrü basıp Jüpiter'in yakasına yapıştı. Afallayan ihtiyar hizmetkâr elindeki kürekleri düşürdü ve dizlerinin üstüne çöktü.

“Alçak!” dedi Legrand kenetlenmiş dişleri arasından konuşarak. “Seni budala kara hain! Söyle! Söyle çabuk! Sakın yalan söyleyeyim deme! Sol gözün hangisi?”

“İşte, sol gözüm bu!” dedi Jüpiter korkuyla, sağ gözünü tutarak. Efendisinin gözünü oymasından korkuyormuşçasına elini sağ gözünün üstünden çekmiyordu.

Legrand, “Biliyordum! Yanılmamışım! Yaşasın!” diye çılgılığı basınca, Jüpiter şaşkınlıkla bir bana, bir efendisine baktı.

“Geri dönüyoruz!” dedi Legrand. “Oyun yeni başlıyor!” Lale ağacının yolunu tuttuk.

“Jüpiter, kurukafa ağacın dalına mı yoksa dış tarafa mı bakıyordu?” diye sordu Legrand.

“Dış tarafa, efendim. Bu yüzden kargalar kolayca oymuş gözlerini.”

“Peki, böceği bundan mı yoksa şundan mı sarkıttın?” diye sordu Legrand, Jüpiter'in gözlerine sırayla dokunarak.

“Bundan, efendim, sol gözden,” dedi Jüp sağ gözüne dokunarak.

“Anladım. Bir daha deneyelim.”

Aklını kaçırdığını düşündüğüm ya da sandığım dostum belirgin bir yöntem izliyor gibiydi, böceğin düştüğü yeri gösteren kazığı söktü ve olduğu yerden batıya doğru beş altı santim kaydırıldı; şerit metreyi kazığa kadar açıp on beş metre boyunca düz bir hat çizdi ve ilk kazdığımız yerden birkaç metre uzaklıktaki bir noktayı işaretledi.

Yeni işaretin çevresine öncekinden daha büyük çember çizdi ve kürekleri elimize tutuşturdu. Çok yorgun olmama rağmen düşüncelerim birdenbire nedensizce değiştiğinden mecbur bırakıldığım bu kazma kürek işinde artık gönülsüz davranmıyordum. Tarifsiz bir ilgi, hatta heyecan sarmıştı beni. Kim bilir belki de dostumun davranışlarının abartılı ama nihayetinde kararlı olduğuna hükmetmiştim. İstekle kazıyor, kimi zaman bahtsız arkadaşımın aklını kaçırmaya yol açan defineyi bulmayı ümit ediyordum. Aradan bir buçuk saat geçmişti ki, köpek yine havlamaya, daha doğrusu ulumaya başladı. Köpeğin şımarıklıktan değil de huzursuzluktan bağırdığını hissedince işi bıraktık. Jüpiter’in ağzını bağlamasına izin vermedi ve çukura inip toprağı eşelemeye girişti. Kısa süre içinde iki iskelet oluşturacak kadar kemik yığını buldu; bir yığın çürük düğme ve kumaş parçası da kemik yığına karışmıştı. Birkaç kürek vuruşuyla bir İspanyol bıçağıyla üç dört altın ve gümüş sikke ortaya çıktı.

Bu manzarayı gören Jüpiter sevinçten deliye dönmüştü ama Legrand somurtmaya başladı. İşimize devam etmemizi istedi; sözü ağzından henüz çıkmıştı ki sendeleyip düştüm; zira çizmemin burnu toprağın üstünde beliren demirden bir halkaya takılmıştı.

Daha da şevkle kazmaya başladık, ömrümün en heyecanlı on dakikası içinde topraktan ahşap, dikdörtgen bir sandık çıkardık; sağlamlığı ve sertliği kimyasal bir işleminden geçtiğine işaretledi, belki de cıva biklorür kulla-

nılmıştı. Boyu bir metre, eni doksan santim, derinliği ise yetmiş santim olan bu sandık dövme demirden yapılmış şeritlerle birleştirilmiş bir kafesin içindeydi. Sandığın her iki tarafında tutmaç görevini üstlenen üçer tane demir halka bulunuyordu. Sandığı üç kişi kaldırmaya çalıştık ama yerinden oynatamadık. Bu ağırlıkta bir şeyi taşımamanın mümkün olmadığını anladık. Zaten kapak sadece iki sürgüyle tutturulmuştu. Heyecanla, nefes nefese sürgüyü çektik. Kapağı açar açmaz önümüze serilen altın ve mücevherler fenerin ışığıyla birleşip gözlerimizi kamaştırdı.

Gördüğüm manzara karşısında hissettiklerimi anlatmam mümkün değil. Elbette hayretler içerisindeydim. Legrand heyecanına yenilmişti ve bitkin görünüyordu. Jüpiter'in beti benzi attı, tabii bir siyahinininki ne kadar atarsa. Şaşkınlıktan küçük dilini yutmuş gibiydi. Sonra çukurun içinde dizlerinin üstüne çöktü ve kollarını dirseklerine kadar altının içine daldırarak banyo yapıyormuşçasına keyif çattı.

Sonunda, “Bunları altın böcek getirdi. Ah, o güzel altın böcek! O güzel böceğe nasıl da hakaretler savurmuştun! Hiç utanman yok mu, seni kara mendebur?” diye kendi kendine mırıldandı.

Definenin taşınması hususunda Jüp'ü ve Legrand'ı harekete geçirmem gerekti. Gün doğmadan eve varmalıydık. Ne yapmamız gerektiği üzerine uzun uzun tartıştık, çünkü hepimizin kafası karmakarışık. Sonunda içindekilerin üçte ikisini çıkartınca hafifleyen sandığı güçbela çukurdan çıkarabildik. Çıkardığımız parçaları çalıların arasına gizleyip köpeği başına bekçi diktik, Jüpiter köpeğe havlamamasını ve yerinden ayrılmamasını tembihledi. Sandıkla beraber evin yolunu tuttuk ve gece bire doğru yorgun argın kulübeye vardık. İkiye kadar dinlenip yemek yedik, tesadüfen bulduğumuz üç çuvalı yanımıza alıp tepeye tırmanmaya başladık. Dörde doğru çukura ulaştığımızda definenin kalan kısmını eşit bir biçimde çuvallara doldurup çukuru geri örtmeden tekrar evin

yolunu tuttuk; gün doğmaya hazırlanırken biz altınları eve istiflemeyi başarmıştık.

Takatimiz kalmamıştı ama heyecanımız bizi uyanık tutuyordu. Üç dört saat süren sıkıntılı bir uykudan sonra önceden kararlaştırmışız gibi uyanı verdik.

Sandık tepeleme doluydu, bütün günü ve ertesi gecenin çoğunu içindekileri incelemekle geçirdik. Her şey düzensiz bir biçimde, karman çorman yığılmıştı. Defineyi sınıflandırırken tahminimizin de ötesinde bir servete kavuştuğumuzu anladık. Dönemin çizelgelerine göre elimizden geldiğince doğru hesaplama yaptık, sikkeler dört yüz elli bin dolar dan fazla tutuyordu. Gümüş yoktu. Her şey altındı; Fransız, İspanyol, Alman, İngiliz ve başka milletlere ait, o güne dek hiç göremediğimiz altın paralar vardı. Birkaç tane büyük ve ağır sikke vardı, ama silik yazıları okuyamadığımızdan hangi ülkeye ait olduğunu anlayamadık. Hiç Amerikan parası yoktu. Mücevherlerin değerini tam olarak hesaplayamadık. Bazıları epeyce büyük olan yüz on elmas, görkemli on sekiz yakut, baş döndürücü on zümrüt, yirmi bir safir, bir de opal taş vardı. Bu taşlar yuvalarından sökülmüş, takılar da dövülüp ezilmişti. Ayrıca saf altından iki yüze yakın küpe ve yüzük, otuz zincir, seksen üç büyük haç, beş tütsülük, asma yaprağı ve Bacchus şenliği işlemeli punç kâsesi, zarif kabartmaları olan iki kılıç kabzası ve daha pek çok irili ufaklı mücevherat. Bunların ağırlığı yüz altmış kilo kadardı, üstelik tanesi en az beş yüz dolar değerinde yüz doksan yedi adet kıymetli saati de bu ağırlık hesabına eklemedim. Epeyce eski ve paslılardı, zamanı ölçme özelliklerini kaybetmişlerdi ama üstlerindeki mücevherler görkemliydi. Definenin bir buçuk milyon değerinde olduğunu hesapladık, fakat daha sonra özel kullanım için bazı süs eşyaları ile mücevherleri çıkartınca eksik hesap çıkardığımızı anladık.

Sonunda incelememiz ve hesabımız bitip heyecanımız dinince, bu şaşılabilir bilmecenin çözümünü merak ettiğimi fark eden Legrand bana ayrıntılı bir açıklama yaptı.

“*Scarabæus*’un resmini çizdiğim geceyi hatırlıyorsun, değil mi? Resmin kurukafaya benzediğini söylediğinde çok sinirlenmiştim. Önce şaka yaptığını sandım ama sonra böceğin üstündeki beneklerden dolayı sana hak verdim. Yine de çizim kabiliyetimi küçümsemem canımı fazlasıyla sıkılmıştı, zira iyi resim çizerim, bu yüzden bana geri verdiğin parşömeni kızgınlıkla ateşe atmaya niyetlenmiştim.”

“Kâğıt parçasını mı kastediyorsun?”

“Hayır, kâğıt değildi o. Önce ben de öyle olduğunu sanmıştım ama çizim yaparken ince bir parşömen parçası olduğunu anladım. Biraz da sararmış olduğunu anımsarsın. Onu buruşturup atmak üzereyken gözüm çizimime takıldı ve böcek çizimimin yerinde bir kurukafa olduğunu fark edince hayretler içinde kaldım. O kadar çok şaşırmıştım ki doğru dürüst düşünemedim, çünkü genel hatları benzese de benim çizimim farklıydı. Elime bir mum alıp odanın bir köşesine oturdum ve parşömeni incelemeye başladım. Kâğıdı çevirdiğimde kendi çizimimi gördüm, yani parşömenin bir yüzünde benim resmim, diğer yüzünde de bir kurukafa resmi vardı ve bu resim benim böcek resmimle hem boyut hem de hatları açısından benzerlik taşıyordu. Rastlantının böylesi olur muydu? Ah, rastlantılar insanları derinden etkiler. Zihin hep bir bağlantı kurmaya çalışır, lakin bunu beceremezse geçici bir felç yaşar. Kafamı toparladığımda beni bu rastlantının değil daha sarsıcı bir fikrin esir aldığını anladım. Böceğin resmini çizerken parşömende bir başka çizim olmadığını net bir biçimde hatırladım. Temiz yüzünü bulmak için parşömenin iki tarafını da kontrol ettiğimden adım gibi emindim. Kurukafa orada olsaydı onu mutlaka fark ederdim. Bu bana esrarengiz bir olay gibi görünse de, daha ilk anda bile,

dün geceki serüveni görkemli bir biçimde taçlandıran gerçek, zihnimin derinliklerinde ısıldadı. Hemen ayağa kalkıp parşömeni çekmeceye kilitledim ve tek başıma kalıncaya dek bu konu üzerinde düşünmemeye karar verdim.

Sen gittikten ve Jüpiter de uyuduktan sonra meseleye biraz daha özenle eğildim. Önce parşömenin nasıl elime geçtiğini hatırlamaya çalıştım. *Scarabæus*'u kıyıda, adanın bir mil doğusunda, suyun yükseldiği yerin biraz yukarısında bulmuştum. Elimi ısırdığı için böceği bırakmıştım. Jüpiter tedbiri elden bırakmadan böceği tutmak için yaprak gibi bir şey aramıştı. Tam o sırada gözlerimiz parşömene takıldı. Bir tarafı kuma gömülü olan bu şeyi sıradan bir kâğıt sanmıştım. Parşömeni bulduğumuz yerin yakınlarında bir gemi enkazı vardı. Enkaz belli ki epeydir oradaydı, eski halinin silik bir gölgesi gibi görünüyordu.

Jüpiter parşömene sardığı böceği bana verdi. Sonra evin yolunu tuttuk ve Teğmen G.'yle karşılaştık. Böceği kaleye götürmek için çok ısrar etti. İsteğini kabul edince böceği parşömenden çıkarıp yeleğinin cebine attı; o böcekle ilgilenirken parşömen bende kalmıştı. Kim bilir belki de kararımdan vazgeçeceğimden çekindiğinden böceği hemen cebine atıvermişti. Tabiata ne denli düşkün olduğunu bilirsin. O esnada bilinçsizce parşömeni cebime koymuş olmalıyım.

Böceğin resmini çizmek için masaya gittiğimde her zamanki yerinde kâğıt bulamayıp çekmeceye baktığımı ve orada da bulamadığımı hatırlıyorsundur. Eski bir mektup bulmayı ümit ederek ceplerimi karıştırdığımda o parşömeni buldum. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlatıyorum, çünkü ayrıntıların tamamı beni derinden etkilemişti.

Hayal gücümün zenginliğinden dem vuracağını biliyorum ama *bağlantıyı* kurmayı çoktan başarmıştım. Gördüğüm gemi enkazı ve yakınlarında bulduğum üstüne kurukafa çizilmiş parşömen birbiriyle bağlantılıydı.

Hâlâ bağlantıyı anlayamadın mı? Kurukafa korsanların simgesidir, kurukafalı bayraklar her çatışmada direğe çekilir.

Bulduğumuz şey kâğıt değil parşömendi. Parşömen dayanıklıdır, kâğıt gibi yırtılmaz, parçalanmaz. Yazı yazmak veya resim çizmek için uygun olmadığından sıklıkla kullanılmaz. Bu yüzden kurukafanın başka bir işareti olduğunu düşünmemi sağladı. Parşömenin *biçimine* de dikkat etmiştim. Köşelerinden biri yırtılmıştı ama ilk hali dikdörtgen olmalıydı. Uzun süre bellekte kalması ve özenle saklanması için tercih edildiği belliydi.”

“Ama böceğin resmini çizerken kurukafanın parşömende bulunmadığını söylemiştin,” diyerek sözünü kestim. “Anlattıklarına göre kurukafa sen resmi çizdikten sonra ortaya çıktı (kimin, nasıl çizdiğini ancak Tanrı bilir), öyleyse gemi enkazıyla kurukafa arasında nasıl bağlantı kurabilirsin ki?”

“İşte işin gizemli tarafı burada yatıyor; inan bunu çözmek için çok uğraştım. Attığım adımlardan emindim ve varacağım sonuç belliydi. Şöyle bir çıkarsamada bulundum: *Scarabæus*’u çizdiğimde parşömende kurukafa yoktu. Çizimim bitince parşömeni sana verdim ve hiçbir hareketini kâçırmamak için dikkatle seni izledim. Demem o ki resmi sen çizmemiştin; ortalıkta bunu yapacak bir başkası da yoktu. Demek ki bu insan işi değildi. Ama resim vardı işte.

Bu aşamada yaşanan her şeyi ayrıntılarıyla hatırlamaya çalıştım, hatırladım da. Hava çok soğuktu (ne büyük şans!), bu yüzden şömineyi yakmıştım. Ben sürekli odada volta attığımdan masaya yakın oturmuştum, sen de ısınabilmek için sandalyeni şöminenin karşısına çekmiştin. Parşömeni tam sana uzatacağım sırada köpeğim içeri dalıp üstüne atladı. Sol elinle köpeği okşayıp yatıştırmaya çalışırken parşömeni tutan sağ elin şömineye doğru sarktı. Parşömenin tutuşabileceğini düşünürken seni uyarmama gerek kalmadan elini kaldırdın ve resmi incelemeye başladın. Tüm bu ayrıntılar gösteriyor ki ısı parşömenin üstündeki kurukafanın belirmesine yol

açtı. Kadim zamanlardan bu yana insanlar kâğıt veya tirşe üzerine yazdıkları yazıları kimyasal maddeler kullanarak yalnız ısı sayesinde görünür kılmayı başardılar. Altın suyunda eritilmiş ve kendi kütlesinin dört misli kadar suyla seyreltilmiş kobalt oksit kullanılır ama rengi yeşile dönüşür. Potasyum nitratta çözünen yarı arıtılmış kobalt kalıntısı kırmızıya döner. Bunlarla yazı yazmaya kalkıştığında bir süre sonra renkler kaybolur, ancak üzerine yazılan malzeme ısıtılınca tekrar görünür.

Kurukafayı dikkatle inceledim; dış hatları iç kısımlara nazaran çok daha belirgindi. Yani ısı parşömeni tamamen etkilememişti. Hemen bir ateş yaktım ve parşömeni bütünüyle ateşe doğru tuttum. Önce kurukafanın zayıf hatları belirginleşti, sonra ısıtma işlemini sürdürdükçe keçiye benzettiğim bir şekil ortaya çıktı. Çok daha dikkatli inceleyince bunun bir oğlak olabileceğini düşündüm.”

“Ha, ha, ha!” diye kahkahayı bastım. “Gülmem sana tuhaf gelebilir –ne de olsa bir buçuk milyon gibi bir meblağ söz konusu olan– ama keçiyle korsan arasında bir bağlantı kurmaya kalkışmayacaksın, değil mi? Keçilerle korsanlar değil, çiftçiler ilgilenir.”

“İyi de keçi resmi olmadığını az önce söyledim sana.”

“İyi, oğlak diyelim. Aynı şey değil mi?”

“Tabii ki benzerler ama aynı değiller,” dedi Legrand. “Kaptan Kidd¹¹⁶ ismini mutlaka duymuşsundur. Bu oğlak resmi bir tür imza yahut bilmece olarak kullanılmıştı. Parşömenin üstündeki yeri bunun imza olabileceğini

116 William Captain Kidd (1645–1701): İskoç denizci. Hint Okyanusu’na yaptığı bir deniz seferinin ardından korsanlık suçlamasıyla yargılanmış ve idam edilmiştir. Bazı modern tarihçiler Kidd’in yalnızca hükümet adına çalışan bir korsan olmasını sebep göstererek korsanlıkta sahip olduğu ününün haksız olduğunu düşünmektedirler. Kidd’in asıl ünü İngiliz Parlamentosu’nun kendisini sorgulamasından ve sonrasında çıkarıldığı duruşmadan önce meydana gelen sansasyonel olayların ardından yayılmıştır. Kidd’in engin denizlerdeki yağmaları korsanlık adına olsun ya da olmasın kendi zamanındaki hükümet adına çalışan veya diğer korsanlara nazaran hem daha az zararlı hem de daha az yararlı olmuştur. Kidd’in geride gizli bir hazine bıraktığı inancı efsanesinin büyümesine oldukça katkı sağladı. Bu inanç Washington Irving’in *The Devil and Tom Walker*’ı, Robert Louis Stevenson’in *Define Adası*, Nelsn DeMille’nin *Plum Island*’ı gibi pek çok edebi eserin yazılmasına da katkıda bulundu. “Kid” aynı zamanda “oğlak” anlamına gelir.

akla getiriyor. Köşedeki kurukafa da bir tür mühür işlevi görüyor olmalıydı. Fakat bunların dışında bir yazı, bir not bulmayı ümit etmediğimi söyleyemem.”

“Mühürden başka bir not bulmayı umdun demek!”

“Onun gibi bir şey. İşin aslı nedensiz de olsa kısa sürede büyük bir defineye sahip olacağımı anlamıştım. Kim bilir inançtan öte bir arzuydu bu. Jüpiter’in böceğin saf altından olduğunu iddia etmesi hayal gücümü oldukça tetiklemişti. Sonra tesadüfler dizisi umursanmayacak gibi değildi. Her şey yılın tek soğuk gününde meydana geldi; şömineyi yakmamış olsaydım, köpek zıplayıp üstüne çıkmasaydı kurukafadan haberim olmayacaktı ve haliyle define peşine de düşmeyecektim.”

“Devam et, lütfen. Sabredemiyorum.”

“Peki. Kidd ve ahabplarının Atlantik kıyılarında bir yere gömdükleri defineyle ilgili binlerce hikâye anlatılır. Bu hikâyelerde bir gerçeklik payı mutlaka olmalıydı. Bu define hâlâ gömülü olmasa hikâyeler son bulurdu. Kidd ganimetini geri almış olsa bu hikâyeler mutlaka değişikliğe uğrardı. Üstelik hikâyeler hep defineyi arayanlara dair, bulanlara değil. Korsan defineyi gömdüğü yerden almış olsaydı anlatacak hikâye kalmazdı. Belki de bir kaza, ne bileyim define haritasının kaybolması Kidd’in defineyi geri alma şansını ortadan kaldırmıştı; arkadaşlarının da bu kazadan haberdar olması ve haritasız bu uğurda boş yere çabalaması eskiden beri anlatılan hikâyelerin dilden dile dolaşmasına sebep oldu. Bu kıyı şeridinde büyük bir definenin bulunduğunu hiç duydun mu?”

“Hayır.”

“Ama Kidd’in büyük bir ganimet topladığını herkes bilir. Bu yüzden ganimetin hâlâ gömülü olduğunu, tuhaf bir biçimde ele geçirdiğim parşömenin de definenin yerini gösteren harita olduğunu düşünüyordum.”

“Peki, sonra neler oldu?”

“Isıyı artırıp parşömeni tekrar şömineye doğru tuttum ama hiçbir şey göremedim. Lekeli olmasını başarısızlığımın nedeni sandığımdan parşömeni suyla özenerek temizlemeye çalıştım, baş aşağı gelecek şekilde kurkafayı teneke bir kaba yerleştirdim ve kabı ateşin üzerine tuttum. Birkaç dakika içinde ısınan kabı ateşten çektiğimde parşömenin üzerinde bir dizi rakamın belirlediğini görünce çok sevindim. Parşömeni kaba koyup bir süre daha ateşte bekletince üzerinde şu gördüğün rakamlar ortaya çıktı:

53†††305))6*;4826)4†)4†;806*;48†8¶(60))85;1-(:;*8†83(88)5*†;46(;88*96*?;8)*†(;485);5*†2.*†(;4956*2(5*- 4)8¶8*;40692 85);)6†8)4;1(†9;48081;8:8†1;48†85;4)485†528806*81(†9;48;(88;4(†?34;48)4†;161;;188;†?;”

“Ah, hiçbir şey anlamadım. Ödül olarak Golconda’nın¹¹⁷ tüm mücevheratını verseler bile bu bilmeceyi çözemem,” dedim parşömeni geri verirken.

“Yine de çözüm sandığın kadar zor değil,” dedi Legrand. “Bu karakterler tahmin edeceğin üzere bir şifre oluşturuyor, demem o ki bir anlamı var; ama söylentiler Kidd’in pek de zor bir şifre oluşturabilecek yetenekte olmadığını gösteriyor. Zekâ yoksunu korsanlar için anahtarsız çözülmesi mümkün olmasa da, ben bunun basit bir şifre olduğunu gördüm.”

“Şifreyi çözebildin yani?”

“Ah, çok kolay oldu, daha zorlarını görmüştüm. Bu tip bilmecelelere meraklıyım; kanımca insan dehasının ürettiği her bilmece insan dehası tarafından er geç çözülür. İşin aslı öncelikle şekilleri belirlemeyi başarinca arkası çorap söküğü gibi geldi.

Bu tip durumlarda başat mesele yazının dilidir; çünkü çözüm ilkeleri, özellikle de basit şifrelerde, dilin yapısına bağlı olarak değişiklik gösterir.

117 Güney Hindistan’da bir şehir. 16. yüzyılın başlarında Krişna Vadisi’nde zengin elmas madenlerinin bulunmasıyla Golkonda, bir dönem dünya elmas ticaretinin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Bu yüzden insanın hâkim olduğu tüm dilleri olasılıklar dahilinde denemekten başka çaresi yoktur. Fakat parşömendeki mühür bu güçlüğü ortadan kaldırıvermişti. Kidd kelimesiyle yapılan söz oyunu ancak İngilizcede bu denli belirgindir. Bu söz oyunu belirgin olmasaydı, Karayipler’de gezinen bir korsanın şifreleme sisteminde İspanyolca veya Fransızca kullandığını düşünmem gerekirdi. Ama durum apaçık biçimde İngilizceyi işaret ediyordu.

Kelimelerin arasına boşluk konmaması çözümü biraz daha zorlaştırdı. Konsaydı, kısa kelimeleri karşılaştırarak işe başladım; örneğin ‘bir’ veya ‘ben’ gibi bir kelimeye rastlasaydım şifreyi çözmek kolaylaşırdı. Fakat kelimeler arasına boşluk konmadığından ilk olarak en çok ve en az kullanılan kelimeleri tespit ettim.

33 tane 8 karakteri

26 tane ; karakteri

19 tane 4 karakteri

16’şar tane ‡ ve) karakteri

13 tane * karakteri

12 tane 5 karakteri

11 tane 6 karakteri

8’er tane † ve 1 karakteri

6 tane 0 karakteri

5’er tane 9 ve 2 karakteri

4’er tane : ve 3 karakteri

2 tane ¶ karakteri

1’er adet - ve . karakteri

İngilizcede en çok kullanılan harf, e’dir. Sonra şöyle bir sıralama gerçekleşir: a, o, i, d, h, n, r, s, t, u, y, c, f, g, l, m, w, b, k, p, q, x, z. E harfi o kadar çok kullanılır ki, nadiren kelimelerde yer almaz.

Demek ki daha işin başındayken bile tahminden öte bilgiye sahibiz. Bu çizelgenin nasıl kullanılacağı açık olsa da şifrenin çözümü için çizelgeye pek ihtiyaç duymayacağız. En sık kullanılan karakter 8 olduğuna göre bunun e harfini işaret ettiğini varsayacağız. Bu varsayımın sağlamasını yapabilmek için 8'in sıklıkla çift aralık yazılıp yazılmadığını kontrol edelim, nitekim e harfi İngilizce bir kelimeye genelde yan yana kullanılır: Örneğin, *meet, fleet, seen, been, agree*, vb. Şifre uzun olmasa da çift 8 beş defa tekrarlanmış.

O halde 8'in e harfini işaret ettiğini doğrulayalım. İngilizcede “*the*” kelimesine sıklıkla rastlandığından, şimdi de sonu 8'le biten ve aynı sırayla yinelenen üç karakter olup olmadığını kontrol edelim. Bu dizimde bir harf tekrarı büyük olasılıkla “*the*”yı oluşturur. Karakterler 7 defa 48 şeklinde dizilmiş. Demek ki ; karakteri *t* harfini, 4 karakteri *h* harfini, 8 karakteri de *e* harfini işaret ediyor. Böylelikle işi oldukça kolaylaştırdık.

Bir kelimeyi belirlerken öteki kelimelerin de başını veya sonunu bulmuş olduk. Örneğin, şifrenin ortasında yer alan sondan bir önceki ;48 bölümüne bakalım. ; karakterinin kelimenin başlangıcı olduğunu ve *the*'dan sonra gelen altı harften beşini bildiğimizden, bu karakterlerin işaret ettiği harfleri yerleştirip bilmediğimiz karakter için boşluk bıraktığımızda “*t ee the*” ortaya çıkar. Boş alana alfabe'deki tüm harfleri yerleştirdiğimizde, *the*'yı da içeren bir kelime bulamıyoruz; bu yüzden *th*'yi şimdilik boş verebiliriz. Geriye kalan “*t ee*” için tüm harfleri denediğimizde olası tek kelimenin “*tree*” [ağaç] olduğunu görüyoruz. Bu sayede (karakterinin işaret ettiği *r*'yi bulmuş oluyoruz, haliyle dizili kelimeler de “*the tree*” halini alıyor.

Bu kelimelerin biraz ötesine baktığımızda ise, yine ;48 karakterlerini görüyoruz ve onu kendisinden önce gelen kelimenin bitimi olarak düşünüyoruz. Yani şöyle bir dizime ulaşıyoruz: *the tree* ;4(†?34 *the* (ya da harfleri yerleştirdiğimizde) *the tree thr†?3h the*. bilmediğimiz karakterler için boş-

luk bıraktığımızda da ortaya şu dizim çıkıyor: *the tree thr...h the*. Dolayısıyla bize “*through*” [arasında] kelimesini veriyor. Böylelikle üç yeni harf keşfetmiş olduk: *o*, *u* ve *g*.

Çözdüğümüz karakterlerin bulunduğu bölümlere baktığımızda, başlangıca yakın bir noktada şöyle bir dizi göze çarpıyor: 83(88, *or egree*. Açıkça görülen “*degree*” [derece] kelimesi bize bir harf daha kazandırıyor: *d*. “*degree*”nin dört karakter ötesinde ise ;46(;88. görülüyor. Yine bildiğimiz harfleri yerleştirip bilmediklerimiz için boşluk bırakınca, ortaya şu çıkıyor: *th.rtee*. Bu da “*thirteen*” [on üç] kelimesini çağrıştırıyor ve bize iki yeni harf daha sunuyor: *i* ve *n*. Şifrenin başına döndüğümüzde şöyle bir kombinasyon görüyoruz: 53†††. Aynı yöntemle ilerlediğimizde, *good* ortaya çıkıyor ve ilk harfin *a*, ilk iki kelimenin de “*a good*” [iyi bir] olduğu görüşü kuvvetleniyor.

Karışıklığı önlemek için keşfettiklerimizi bir çizelge haline getirmekte fayda var.

5, a’yi,

†, d’yi,

8, e’yi,

3, g’yi,

4, h’yi,

6, i’yi,

*, n’yi,

‡, o’yu,

(, r’yi,

;;, t’yi,

?, u’yu işaret ediyor.

Böylelikle en önemli on harfi elde ettik; çözümün diğer ayrıntılarını dinleyip sıkılmanı istemem. Sanırım bu tip şifrelerin kolayca çözülebildi-

ğini, başladığında arkasının çorap söküğü gibi geleceğini ve elbette nasıl yorumlanacağını artık anladın. Yine de bu şifreli yazının en kolaylarından biri olduğunu söyleyebilirim. Şimdi yapmamız gereken tek şey parşömen-deki yazıyı okumak:

“Bishop Hanı’ndaki şeytanın koltuğunda iyi bir cam kırk bir derece on üç dakika kuzeydoğu kuzey ana kol doğu yönünde yedinci dal kurukafanın sol gözünden sarkıt ağaçtan o noktaya düz bir hat çek on beş metre ilerle.”

Fakat yine de ‘Bishop Hanı’, ‘şeytanın koltuğu’ ve ‘kurukafa’nın anlamı ne?” diye sordum.

Bu durumda sorunun hâlâ devam ettiğini saklayamayacağım. Ama yazıyı, yazarın hedeflediği ölçüde bölümlere ayırınca durum değişti.”

“Noktalama işaretlerini mi kastediyorsun?”

“Öyle sayılır.”

“Nasıl başardınız bunu?”

“Anlaşılan şifreyi yazan, çözümü zorlaştırmak amacıyla kelime aralarına boşluk koymamıştı, zaten zekâ yoksunu bir korsan ancak bu kadarını düşünebilir. Noktalama işareti veya boşluk koymak yerine karakterleri bir-biri ardına dizmişti. Elyazısına bakarsan karakterlerin yoğunlaştığı yerleri fark edersin. Böylece yazı şu şekilde daha rahat okunur:

‘Bishop Hanı’ndaki şeytanın koltuğunda iyi bir cam – kırk bir derece on üç dakika – kuzeydoğu kuzey - ana kol doğu yönünde yedinci dal - kurukafanın sol gözünden sarkıt - ağaçtan o noktaya düz bir hat çek - on beş metre ilerle.”

“Ben hâlâ anlam veremiyorum,” dedim.

“Ben de ilk birkaç gün anlamlandıramamıştım,” dedi Legrand. “Bu arada Sullivan Adası yakınlarında ‘Bishop Oteli’ diye bir yer olup olmadığını araştırdım, çünkü hanlar artık eski zamanlarda kaldı. Somut bir bilgiye ulaşamadım ama daha ayrıntılı bir araştırma yapmam gerektiğini düşündü-

ğüm bir gün adanın dört mil kuzeyinde konakları olan köklü Bessop ailesi aklıma geliverdi. Konağa gidip ihtiyar hizmetkârlara birkaç soru sordum. Sonunda kadın hizmetkârlardan biri Bessop Kalesi diye bir yer ismi duyduğunu ve beni oraya götürebileceğini söyledi ama orası han veya otel değil, kayalık bir bölgeydi.

Yardımlarını karşılıksız bırakmayacağımı söyleyince beni oraya götürmeye karar verdi. Hiç güçlük çekmeden kayalık bölgeye vardık, kadına yardımının karşılığını ödedikten sonra etrafı incelemeye koyuldum. Kale, irili ufaklı kayalardan oluşan bir araziden ibaretti. Kayalardan biri yüksekliği, uzaklığı ve yapay duruşu sebebiyle hemen göze çarpıyordu. Bu kayaya tırmanıp ne yapacağımı bilemeden öylece etrafa baktım.

Düşünceli düşünceli çevreye göz gezdirirken bulunduğum yerin bir metre altında düz bir çıkıntı olduğunu fark ettim. Bu çıkıntının temas ettiği kaya yüzeyi hafif oyuktu ve atalarımızın kullandığı arkası oyuk sandalyelere benziyordu. Bu şey kesinlikle ‘şeytanın koltuğu’ydı, yani bilmeceyi çözmeyi başarmıştım.

‘Cam’ dediği şey dürbünden başkası değildi, çünkü ‘cam’ denizciler için dürbün anlamına gelir. Demek ki buradan *sabit bir derece* gözeterek dürbünle bakmam gerekiyordu. ‘Kırk bir derece on üç dakika’ ve ‘kuzeydoğu kuzey’ kelimeleri dürbünün hangi yöne çevrilmesi gerektiğini gösteriyordu. Coşkuyla eve döndüm ve dürbünü kaptığım gibi kayalık bölgeye geri geldim.

Kayadaki çıkıntıya indim ve aksi mümkün olmadığından belirgin bir pozisyonda oturdum. Tahminlerimde yanılmamıştım. ‘Kırk bir derece on üç dakika’ denilen şey ufkun ilerisindeki yükseklikti, ‘kuzeydoğu kuzey’ ise elbette yönü belirtiyordu. Pusulamla yönü eksiksiz bir biçimde saptadıktan sonra dürbünü elime aldım; derken yüksek, kalın bir ağacın dalları arasındaki boşluk dikkatimi çekti. Bu boşluğun ortasında ne olduğunu an-

layamadığım bir beyazlık vardı. Dürbünün ayarlarını kuvvetlendirip tekrar baktığımda bunun bir kurukafa olduğunu gördüm.

Bu keşifle birlikte her sorunu aştığımı düşünüp sevinçten havalara uçtum. ‘Ana kol doğuda yedinci dal’ sözleriyle kastedilen yer kurukafanın asılı olduğu yerden başkası olamazdı. ‘Kurukafanın sol gözünden sarkıt’ sözleri de belli ki definenin yerini işaret ediyordu. Kurukafanın sol gözünden sarkıtılacak bir nesnenin düştüğü noktadan çizilecek on beş metrelik düz hatla defineye ulaşacağımdan kuşku kalmamıştı.”

“Tüm bunlar kolay anlaşılıyor,” dedim. “Maharetle çözmüşsün. Peki, Bishop Kalesi’nden ayrıldıktan sonra neler oldu?”

“Ağacın yerini tam olarak belirledikten sonra eve döndüm. Fakat ‘şeytanın koltuğu’ndan kalkar kalkmaz oyuk gözden kayboluverdi. Sonra ne denli çabalarsam çabalayayım onu bir daha bulamadım. Bence bu işin en akıl almaz tarafı, sayısız denemelerde bulunmuş olsam da, ağacın dalları arasındaki boşluğun yalnız o düz çıkıntı üstünden görünmesiydi.

Bishop Kalesi’ne giderken Jüpiter de yanımdaydı; bendeki değişikliklerin ve huzursuzluğun farkında olan hizmetkârım üstüme titriyordu. Ama ertesi gün ağacı aramak için sabah erkenden kalkıp tepeye gittim. Gece geç vakit döndüğümde Jüp beni dövmeye niyetlendi ama sonra perişan halimi görüp bundan vazgeçti. Devamını zaten biliyorsun.”

“Jüpiter’in sağını solunu karıştırması yüzünden yanlış noktayı kazdık, değil mi?” diye sordum.

“Elbette. Bu yanlış böceğin sekiz santim kadar ileri düşmesine neden oldu. Define düz hattın tam altına isabet ediyor olsaydı bunun önemi olmazdı; fakat bu noktayla ağaç gövdesinin arasına çizilecek hat yönü belirleyen ilk noktaydı ve hat boyunca ilerledikçe yanlış da orantılı bir biçimde artıyordu. Definenin o ağacın civarında gömülü olduğuna inanmasam, emeklerimiz heba olacaktı.”

“Kibirli sözlerinden ve tuhaf bir edayla böceği sallayıp durmandan aklını yitirmeye başladığını sanmıştım. Kurukafadan neden özellikle o böceği sarkıtmak için direttin?” dedim.

“Ah, bu hislerini fark etmiş ve buna oldukça iççerlemiştim, bu yüzden işi biraz olsun gizemli bir havaya bürüyerek sana ufak bir ders vermek istedim. Böceği bu sebeple sallayıp durdum ve kurukafanın gözünden sarkıtmak konusunda direttim. Böceğin çok ağır olduğunu söyleyen sendin.”

“Tamam, pekâlâ. Son bir soru daha. Kazdığımız yerdeki iskeletler neyin nesi?”

“Bu soruya verilecek pek fazla yanıt yok. Tek bir dehşet verici bir yanıt var. Kidd, bu defineyi mutlaka arkadaşlarıyla birlikte sakladı. Kazma ve defineyi yerleştirme işi bitince geriye şahit bırakmamak için arkadaşlarını birkaç kürek darbesiyle katledip buraya gömdü. Kim bilir, belki de bu adamların ölümüne düzinelerce kürek darbesi sebep olmuştur.”

DİKDÖRTGEN SANDIK

Birkaç yıl önce, Kaptan Hardy'nin *Independence* adlı kargo gemisiyle Charleston/Güney Carolina'dan New York'a seyahat ettim. Uygun hava koşulları dahilinde o ayın (Haziran'ın) on beşinde yola koyulacaktık, bir gün önce şahsıma ayrılan kamarada düzenlemeler yapmak amacıyla gemiye gittim.

Yolcu sayısının, özellikle kadınların fazla olduğunu öğrendim. Listede pek çok tanıdığım isim vardı, ama hayranlık duyduğum genç sanatçı dostum Bay Cornelius Wyatt'ın ismini listede görünce çok sevindim. C. Üniversitesi'nde beraberdik, o vakitler çok yakındık. Çekingen, duyarlı ve coşkulu bir dâhiydi. Dahası tanıdığım en cana yakın, en güvenilir insandı.

Üç kamara ayırttığını ve seyahate iki kız kardeşi ve eşiyle birlikte çıkacağını öğrendim. Kamaralar epeyce genişti ve her birinde bir çift ranza vardı. Ranzaların yatakları tek kişilikti, ama dört kişi için üç kamara ayırılmış olmasını garipsedim doğrusu. O dönem sıkıntıdan meraklı tazenin teki olmuştum, bu yüzden kamara sayısının fazlalığıyla ilgili olur olmaz yakıştırmalarda ve mantıksız tahminlerde bulunduğumu utanarak itiraf ediyorum. Beni ilgilendiren bir durum yoktu tabii, ama bu gizemi çözebilmek için didindim durdum. Sonunda öyle basit bir sonuca ulaştım ki bunu daha önce düşünmememe şaşıtm kaldım. "Kesin bir hizmetkârları var," diye düşündüm. "Bunu daha önce düşünemediğim için ahmağın teki

olmalıyım.” Gidip yolcu listesini tekrar kontrol ettim ve yanlarında bir hizmetkâr getirmeyeceklerini öğrendim. İşin aslı “hizmetkâr” kelimesi önce yazılmış, sonra kelimenin üstü çizilmişti. “Demek ki fazla eşyaları var,” diye düşündüm bu kez de. “Yanından ayırmak istemediği özel bir şey, mesela bir tablo, tabii ya İtalyan Yahudi Nicolina’yla pazarlığa tutuştuğu tablodur bu,” diye kendimden emin bir halde gülümsedim. Gayet mantıklı bir sonuca vardığıma inandığımdan içim rahatlamıştı.

Wyatt’ın yakından tanıdığım kız kardeşleri oldukça cana yakın ve aklı başında kızlardı, ama yeni evlendiği ve henüz tanışma fırsatı bulamadığım için eşi hakkında fikrim yoktu. Gerçi eşinden epeyce söz etmiş, coşkulu bir edayla onun güzel ve yetenekli biri olduğunu durmadan yinelemişti. Bu yüzden eşiyle tanışmayı çok istiyordum.

Gemiye gittiğim gün kaptan, Wyatt ailesinin de gemiyi ziyaret edeceğini söylediği için taze eşle tanışabilmek umuduyla fazladan bir saat daha oyalandım. Fakat Bayan W.’nin hasta olduğunu ve gemiye ertesi gün gelebileceğini bildiren bir özür mesajı iletilti.

Ertesi gün otelden çıktım, iskeleye doğru ilerlerken Kaptan Hardy’yle karşılaştım. Bana “mücbir sebeplerden ötürü” (saçma ama kullanışlı bir bahane) *Independence*’ın yola çıkabilmesi için birkaç gün daha beklemesi gerektiğini, hazırlıklar tamamlandığında haber göndereceğini söyledi. Bu durumu çok garipsedim, çünkü esen güney rüzgârı yolculuk için uygundu. Kaptanın “mücbir sebeplerini” öğrenebilmek için dil döktüysem de işe yaramadı; ben de mecburen otele dönüp beklemeye başladım.

Yaklaşık bir hafta sonra gelen haber üzerine gemiye koştum. Gemi hınca doluydu ve herkes telaş içindeydi. İki kız kardeş, sanatçı dostum Wyatt ve eşi benden on dakika kadar sonra gemiye ayak bastılar. Wyatt her zamanki gibi çekingen bir tavır sergiliyordu, ama ben zaten onun bu hallerine alışkıktım. Beni eşiyle tanıştırma gereği bile duymadı, neyse ki

cana yakın ve zeki kız kardeşi Marian bu nezaketi gösterdi ve gayretli bir edayla bizi tanıştırtıverdi.

Bayan Wyatt'ın yüzünde peçe vardı, önünde reverans yapınca peçesini açtı ve gördüğüm manzara karşısında gerçekten afalladım. Kadınsal güzellik hususunda dostumun heyecan ve mübalağa dolu sözlerini bilmeseydim, daha fazla afallardım. Nitekim konu güzellik oldu mu dostumun gözü ideal olandan başkasını görmezdi.

Yine de Bayan Wyatt'ın sıradan olduğunu düşünmüştüm. Çirkin dene mezdi belki ama güzel de değildi. Giyimi kuşamı oldukça zevkliydi, arkadaşımı muhtemelen zekâsının ve ruhunun güzelliğiyle etkilemişti. Fazla konuşmadan kocasıyla kamarasına çekildi.

Merakıma yenik düştüm ve yine Wyatt'ları düşünmeye başladım. Kesinlikle yanlarında hizmetkârları yoktu. Demek ki büyük eşyaları vardı. Derken iskeleye yanaşan bir yük arabasından çamdan yapılma, uzun, dikdörtgen bir sandık indirildi. Sandık gemiye taşınır taşınmaz güvenli bir biçimde yola koyulduk.

Boyu yaklaşık yüz seksen beş, eni de yetmiş beş santim olan bu uzun, dikdörtgen sandığı titizlikle inceledim, zira hatalı bilgi vermekten hoşlanmam. Doğruyu söylemek gerekirse acayip bir sandıktı, yine de önceki tahminimin doğru olduğunu düşünmeye devam ettim. Fazladan eşya olarak yanında bir tablo olacağına epeyce inanmıştım, çünkü arkadaşım haftalarca Nicolino'yla görüşüp pazarlık etmişti ve ortada böylesine büyük bir sandık vardı. Sandığın boyutu tablonun Leonardo'nun *Son Yemek* adlı eseri olduğunu düşündürüyordu, zaten bu eserin Rubin imzalı kopyasını Nicolino'nun edindiği duymuştum. Gizemi çözmüş olduğuma inandım. Sezgilerimin ne denli güçlü olduğunu düşünüp kendimle gurur duydum. Wyatt ilk kez sanatsal bir konuda benden gizli iş çeviriyor, beni ayakta uyutabileceğini sanıyordu. Ona bir oyun oynamaya karar verdim.

Fakat ortada tuhaf bir durum daha vardı. Sandık fazladan ayırılan oda-ya değil, Wyatt'ın şahsi kamarasına götürülmüştü; epeyce yer kaplayan sandığın karıkocayı rahatsız etmesi kaçınılmazdı. Dahası sandığın üzerindeki “*Bayan Adelaide Curtis, Albany, New York. Bay Cornelius Wyatt sorumluluğunda. Baş kısmı burası. Dikkat kırılır!*” yazısında kullanılan boya da kuşkusuz rahatsız edici bir koku salardı.

Sanatçı dostumun kayınvalidesi Adelaide Curtis'in Albany'de yaşadığını biliyordum, bu yüzden adresin beni yanıltmak için özellikle yazıldığına inandım. Çekingen dostumun, sandığı New York Chambers Street'teki stüdyosundan daha uzağa taşımayacağından emindim.

Seyahatimizin ilk birkaç gününde hava oldukça açıktı, ama kuzeye doğru ilerledikçe kuvvetli rüzgâr etkisini göstermeye başladı. Yine de yolcular hallerinden memnundu; herkes hoşsohbet halindeydi. Fakat Wyatt ve kardeşleri mesafeli ve nezaketten uzak bir tavır sergiliyorlardı. Gerçi Wyatt'ın tavrını sorun etmiyordum, tuhafliklarına karşı kendimi hazırlamıştım; nitekim suratı fazla asık da olsa her zamanki gibi çekingen davranıyordu. Kız kardeşleri de kamaralarından çıkmıyorlar, hiç kimseyle konuşmuyorlardı; işte bunu hiç anlamıyordum.

Halbuki Bayan Wyatt fazlasıyla girişkendi, herkesle sohbet halindeydi. Deniz yolculuklarında konuşabilmek önemli bir yetidir. Kadınların çoğuy- la, hatta şaşırtıcı bir biçimde erkeklerle de ahbap oldu. Hepimizi oyaladı. “Oyaladı” derken ne kastettiğimi anlatmaya çalışayım. İşin aslı insanlar gülüyorlardı, ama kadıncağızın şakalarına değil, kendisine gülüyorlardı. Erkekler Bayan Wyatt hakkında fazla konuşmasalar da, kadınlar epeyce dedikodu yapıyorlar, karşılarında “cana yakın, bayağı ve cahil bir tip” gördüklerini söylüyorlardı. Wyatt bu kadınla neden evlenmişti ki? İnsanlar evlilik sebebinin kadının sahip olduğu servetten ileri geldiğini söylese- ler de bu doğru bir tespit değildi, çünkü arkadaşım eşinin zengin olmadığını,

miras beklentisinin de bulunmadığını dile getirmişti. Eşiyle severek evlenmişti ve kadın bu sevgiyi fazlasıyla hak ediyordu. Bunları anımsayınca kafam biraz karıştı. Acaba mantıklı düşünemiyor muydu? Böylesine zarif, zeki, kılı kırk yaran, çirkini ve güzeli ayırt edebilen bir insan nasıl oldu da bu hataya düşmüştü? Gerçi kadıncağz –sürekli vurguladığı gibi– kocasına düşkün görünüyor, Bay Wyatt’ın sözlerini yineleyip durarak gülünç duruma düşüyordu. Bayan Wyatt geminin salonunda eğlenirken, Bay Wyatt da kamerasına kapanıp karısından uzak duruyordu.

Görüp duyduklarıma dayanarak, sanatçının akıl almaz bir ihtirasa kapılıp kendisiyle aynı seviyede olmayan biriyle evlenmek zorunda kaldığını, doğal olarak da kısa sürede ondan sıkıldığını düşündüm. Dostum için gerçekten çok üzülmüştüm, ama *Son Yemek* hususundaki esrarengizliği için onu affedecek değildim; bunun acısını çıkarmaya kararlıyım.

Güverteye çıktığı günlerden birinde koluna girdim ve birlikte volta atmaya başladık. Doğal olarak kederliydi. Az, güçlkle ve karamsar bir edayla konuşuyordu. Yaptığım birkaç şakaya gülümseyerek karşılık vermeye çabaladı. Biçare dostum! Eşini düşündükçe keyfi yerindeymiş gibi davranabilmesine şaşırmıştım doğrusu. Sonunda konuyu sandığa getirdim. Beni budala yerine koymaması gerektiğini söyleyerek sandıkla ilgili imalarda bulundum. Gizli saklı iş çevirerek beni alt edemeyecekti. “Sandığın garip biçiminden” yola çıkarak bıyık altından gülümsedim ve parmağımın kaburgalarını dürttüm.

Wyatt’ın bu alelade şakama karşılık verdiği tepki onun kesinlikle delirdiğini düşünmeme yol açtı. Önce şakamı anlamamış gibi bön bön yüzüme baktı, sonra kendini usul usul toparlayıp heyecana kapıldı. Derken kızarıp bozardı, ardından yüzü bembeyaz kesildi ve birden kahkahalara boğuldu. On dakika boyunca güldükten sonra bir ölü katılığında yere serilip kaldı.

Çevremdekilerden yardım istedim, güç de olsa Wyatt'ı kendine getirmeye başardık. Yine de aklı başında değilmişçesine zırvaladı. Sonra kolundan kan alıp onu kamarasına bıraktık. Ertesi sabah fiziksel anlamda sağlıklı görünüyordu, ama psikolojik açıdan durumunu kestirmek zordu. Arkadaşımın aklını yitirdiği hususunda benimle hemfikir olan kaptan, bu konu hakkında düşünmememi ve kimseye bir şey söylemememi tembihlediği için seyahatin kalan kısmında Wyatt'la konuşmamayı tercih ettim.

Wyatt'ın geçirdiği bu atak sonrasında yaşananlar merakımı iyice kamçulamaya başladı. Sinirlerim bozulduğu için haddinden fazla yeşil çay içmiş ve uyuyamamıştım; üstelik son iki gece de düzgün uyuyamamıştım. Kamaram her bekâr kamarası gibi yemek salonunun karşısındaydı. Wyatt ailesine ait kamaralar da kilitlenmeyen bir sürme kapıyla arka salona bakıyordu. Şiddeti kesilmeyen rüzgâra karşı ilerlediğimizden gemi rüzgâr yönüne doğru yatıyor, aradaki sürmeli kapı açılıyor ve kapının açık kalması kimse tarafından umursanmıyordu. Sıcaktan dolayı hep kapımı açık tutmam ve sürgülü kapının kapatılamaması nedeniyle Wyatt'ların kamaralarının bulunduğu yeri rahatça görebiliyordum. İşte uyuyamadığım o iki gece Bayan W.'nin saat on bire yaklaşırken fazladan tutulan kamaraya girdiğini ve tan ağarırken kocası tarafından çağrılana dek orada kaldığını gördüm. Belli ki odalarını ayırmışlardı. Demek ki boşanmaya karar vermişlerdi, böylelikle fazladan tutulan kamaranın gizemi de çözülmüş oldu.

Aslında ilginç bir durum daha vardı. Bahsettiğim o iki gece boyunca –Bayan W. kamarasını değiştirdikten sonra– arkadaşımın tek kaldığı kamaradan tuhaf seslerin geldiğini duydum. İyice kulak kabarttığımda ne olduğunu anladım. Wyatt, gürültüyü hafifletmek için yünlü veya pamuklu kumaşa sardığı keski ve çekiçle sandığın kapağını açıyordu.

İyice dikkat kesildiğimde arkadaşımın sandığın kapağını ne vakit açtığını ne vakit kaldırıp ranzanın üstüne yerleştirdiğini anlayabilmişim, yer-

de duramayacağı için kapağı yatağın üstüne koymaya çalışırken mutlaka kenarlarını çarpıyor ve hafif tıkırtılar yükseliyordu. Sonra sükûnet geceye hâkim oluyor, sabaha dek sadece belli belirsiz hıçkırıklar işitiliyordu. Ah, belki de bu sesleri duyduğumu sandım. Hıçkırığa, iç geçirmeye benzeyen bu sesler gerçek olamazdı, belki de yalnızca kulaklarım çınlamıştı. Bay Wyatt sanatçı ruhu yüzünden sandığı açıp duruyor, her gece tablosunu seyre dalıyordu. Bunda hıçkırıklara boğulacak bir şey yoktu ki. Muhtemelen Kaptan Hardy'nin yeşil çayının sayesinde hayaller görmeye başlamıştım. Uykusuz geçirdiğim o iki gecenin sabahında, Bayan Wyatt kamaraya dönmenden hemen önce arkadaşımın sandığın kapağını tekrar kapattığını, çivillediğini ve sandığı yerine kaldırdığını duydum.

Yedinci gün, Hatteras Burnu civarında güneybatıdan şiddetli bir fırtına koptu. Fırtınanın gelişini önceden sezdiğimizden hazırlık yapmıştık. Her şeyi sıkıca bağladık, yelkenleri sağlama aldık, rüzgâr şiddetlendiğinde de uçlarını ikişer kez düğümlediğimiz randa ve pruva yelkenlerini küçülttük.

Kırk sekiz saat boyunca güvenli bir biçimde ilerledik; gemi pek çok açıdan kusursuzdu, nitekim su almadı. Fakat ikinci günün ardından fırtına kasırgaya dönüştüğünde geminin kık tarafındaki yelkenler parçalandı ve devasa bir dalga nedeniyle gemi su almaya başladı. Bu yüzden mutfağı, üç tayfayı ve iskele küpeştesinin tamamına yakını kaybettik. Ardından pruva gabya yelkeni de parçalanınca velenâ yelkenini çektik; böylelikle birkaç saat sakin bir biçimde ilerleyebildik.

Fakat kasırga gittikçe şiddetleniyordu. Gemi aslında bu yolculuk için elverişli değildi; fırtınanın üçüncü gününde akşam beşe doğru mizana direği devriliverdi. Gemi fazlasıyla sarsıldığından toparlanmamız zaman aldı. Derken marangoz gelip geminin epeyce su aldığını ve pompaların çalışmadığını bildirdi.

Ümitlerimizi yitirmeye başlamıştık, güverte tam bir keşmekeş içindeydi. Derhal fazlalıkları ve kalan iki direği denize attık ama pompaların işlevsizliği geminin su almasını engelleyemedi.

Akşama doğru kasırğa dinmeye, dalgalar da hiddetini azaltmaya başladı. Bu yüzden sandallarla açılıp kurtulabileceğimizi düşünmeye başladık. Saat sekiz gibi bulutların dağılması ve dolunayın açığa çıkması umudumuza pekiştirdi.

İnsanüstü bir çaba sarf ederek iki direkli sübye yelkenli yedek tekneyi denize indirdik. Tayfaların ve yolcuların çoğu buna bindi ve üç gün sonra Ocracoke Koyu'na ulaştılar.

Kalan on dört yolcu ile Kaptan Hardy kış tarafındaki filikayı kullanmaya karar verdi. Kolayca denize indirdiğimiz filikanın batmaması bizi sevindirdi. Kaptan ve karısı, Wyatt ailesi, Meksikalı bir subay, karısı ve dört çocuğu, ben ve siyahi hizmetkârım filikaya bindik.

Yerimiz olmadığı için zaruri eşyalarımız dışındaki her şeyi gemide bıraktık, zaten farklı düşünecek halimiz de yoktu. Yol almaya henüz başlamıştık ki, Bay Wyatt ayağa kalktı ve geri dönüp sandığı almamız gerektiğini söyledi. Ona ne diyeceğimizi bilemedik.

“Lütfen oturun, Bay Wyatt,” dedi kaptan sertçe. “Hareket edip durursanız nız batarız. Küpeşte neredeyse suyun içinde.”

“Sandık!” diye bağırdı Bay Wyatt. “Sandık, diyorum size; beni reddedemezsiniz! İnanın ağır değil. Tanrı aşkına, kurtuluşumuz için kaptan... Yalvarırım, dönüp sandığı alalım.”

Kaptan bir an sanatçının yakarışından etkilenmiş gibi göründü, ama ciddiyetini bozmadı.

“Aklınızı yitirmiş olmalısınız, Bay Wyatt. Asla kabul edemem. Oturmazsanız filika batacak. Durun! Tutun şu adamı! Atlayacak! Eyvah! Atladı işte!”

Bay Wyatt gerçekten de denize atladı ve olağanüstü bir çaba sergileyerek pruvadan sarkan halatı tutmayı başardı. Kısa süre içinde güverteye çıktı ve kamarasına yöneldi.

Bu sırada dalgalar bizi iyice ileri atmıştı. Geri dönmeyi denedik, ama filikamız deniz karşısında tüyden farksızdı. Ne yazık ki Bay Wyatt'ın sonu yakındı.

Biz gemiden hızla uzaklaşırken çılgın adam güçbela sandığı taşıyordu. Önce sandığı, sonra kendisini halatla sımsıkı bağlayıp denize atladı. Su yüzeyine çıkamadılar.

Bir süre kürekleri bırakıp kederle ona baktık. Sonra kendimizi toparlayıp kürek çekmeye başladık. Bir saat boyunca hiçbirimiz konuşmadık. Sonunda cesaretimi toplayıp, “Çok çabuk batmadılar mı? Sizce de garip değil mi? Denize atlarken kurtulacağına dair umudum vardı,” dedim.

“Batmaması mümkün değildi,” dedi kaptan. “Ama elbet su üstüne çıkacaklar. Tuz tamamen eridiğinde.”

“Tuz mu?” diye bağırdım.

“Bağırmayın, lütfen!” dedi kaptan, Wyatt'ın ailesini işaret ederek. “Daha doğru bir zamanda konuşuruz.”

Bu çetin yolculuğu atlattık ve kurtulduk. Tehlike dolu dört günün sonunda, berbat bir halde Roanoke Adası'nın karşı kıyısına ulaştık. Bir hafta sonra da New York'a vardık.

Yaklaşık bir ay sonra, Broadway'de kaptana rastladım. Sohbet ettik biraz, elbette Wyatt ve feci sonu hakkında da konuştuk. Ve kaptan bana gerçekleri anlattı.

Sanatçı; kendisi, eşi, kız kardeşleri ve hizmetkârı için yer ayırtmıştı. Eşi aslında söylediği gibi güzeller güzeli ve yetenekli bir kadınmış. Hazi-ran'ın 14'ünde hastalanmış ve aniden ölmüş. Wyatt kahrından ölmek üzere olsa da yolculuğu iptal edememiş. Sadakatle bağlandığı eşinin naaşını

annesine götürmesi gerektiğinden ve bunu ulu orta yapamayacağından (hiç kimse bir cesetle yolculuk etmek istemez), Kaptan Hardy bir çözüm yolu göstermiş.

Kaptan, Wyatt'a bozulmaması için cesedi birtakım kimyevi işlemlerden geçirip tuzladıktan sonra büyükçe bir sandığa koymasını, eşinin öldüğünü kimseye söylememesini, hizmetkârını eşi olarak tanıştırmasını önermiş. Hizmetkâr için tutulan kamara iade edilmemişti, çünkü çakma eş geceleri bu kamarada uyuyor, gündüzleri ise Bayan Wyatt rolünü oynuyordu.

Dikkatsiz, düşüncesiz meraklı bir taze gibi davranarak yanılmıştım. Uzun süredir deliksiz bir uyku çekemiyorum. Nereye baksam bir yüz görüyor, ilelebet kulaklarımda çınlayacak isterik bir kahkaha işitiyorum.

KALABALIKLARIN ADAMI

“Ce grand malheur, de ne pouvoir être seul.”

La Bruyère.¹¹⁸

Almanca yazılan bir kitap için “*er lasst sich nicht lesen*”, yani “*anlaşıl-mazlık*” denmiştir. Bazı sırları da anlamak olanaksızdır. Gece vakti hayalet gibi görünen vaizlerin ellerine sarılıp *anlatamadıkları* sırlar nedeniyle yeis ve kahr içinde ölen insanlar vardır. Bazen insanın vicdanı öyle büyük bir yükün altında ezilir ki kişi bu yükten ancak mezarda kurtulabilir. Bu sebeple suçun özü her zaman gizlenir.

Geçenlerde, bir sonbahar ikindisinde Londra’daki D. Kafe’sinin asma balkonunda oturuyordum. Birkaç aydır sağlığım biraz bozuktuk, ama artık iyileşmekteydim; gücümü toparlamaya başlayınca ruhumu saran can sıkıntısının yerini tuhaf bir coşkunluk hali almıştı; hani zihnin görüşünü engelleyen bulanıklık –*the αχλὺς ἡ πρὶν ἐπῆεν*– ortadan kalkınca insanın

118 (Fr.) “Yalnız kalamamak, ne büyük bahtsızlık!”

Jean de La Bruyère (1645–1696): Fransız yazar ve ahlak felsefecisi. Eski Yunan yazarlarından Theophrastos’un “Karakterler” adındaki eserini çevirirken ek olarak “Bu Yüzyılın Karakterleri” adıyla kendi yazılarını da ekledi. Bunlar o kadar büyük bir ilgiyle karşılandı ki sonradan ayrı olarak basıldı. La Bruyère’in çeşitli karakterleri anlatan bu eseri Fransız klasik edebiyatının temel taşlarından biri sayılır. Yazar bu eserinde türlü çeşit insan tipini çok kuvvetli incelemelerle çizmiş ve arada vezizelerle bezemiştir. Eserinde dönemin gerçek kişilerine yaptığı anıştırmalar sebebiyle uzun süre Fransız Akademisi’ne seçilememiş, ancak ölümünden üç yıl önce Akademi’ye kabul edilmiştir.

ruhunu tutkular ve heyecanlar sarar ya, ben de Leibnitz'in tutarlı ama hassas uslamlamasını ve Gorgias'ın nezaket içeren konuşmalarını anımsatan coşkunuğa kapıldım. Nefes almaktan, hatta meşru acı kaynaklarından bile haz duyuyordum. Sakin görünsem de her şeye karşı meraklıydım. İkinci vaktinin neredeyse tamamını ağızda puroyla elimdeki gazetede yer alan ilanlara göz gezdirerek, içerideki kalabalığı inceleyerek ya da balkondan dışarıyı izleyerek geçirdim.

Bu sokak kentin en yoğun bölgelerinden biriydi. Karanlık çökerken kalabalık daha da arttı, kentin ışıkları yandığında insanlar sağlı sollu koşuşturmaya başladı. Normalde akşamları böyle bir manzaraya rastlanmaz, insan kafalarının yüzdüğü bu dalgali deniz içime taptaze bir duygu saldı. Bu yüzden içeridekileri boş verip ilgimi dışarıya yönelttim.

Başta gözlemlerim belirsizlikler ve genellemelerle doluydu. Öylesine kalabalığa bakıyor ve genel değerlendirmelerde bulunuyordum. Bir süre sonra ayrıntıları, yani insanların fiziki yapılarını, giysilerini, edalarını, yürüyüş tarzlarını ve yüz ifadelerini incelemeye başladım.

Geçip gidenlerin çoğu emin adımlarla yürüyen işadamları havasındaydı, tek hedefleri kalabalığın arasından kendileri için yol bulmaktı. Çatık kaşlı bu adamlar çevreyi dikkatli gözlerle tarıyor, yanlarından geçen biri kendilerine çarptığında sabırsızlanmıyor, üstlerine başlarına çekidüzen verdikten sonra ilerlemeye devam ediyorlardı. Bazıları da huzursuz bir havayla ve heyecandan kızaran suratlarıyla kalabalığın içindeki yalnızlıklarına odaklanıp el ve kollarını kullanarak kendi kendilerine konuşuyorlardı. Önlerine biri çıktığında fısıltıları kesilse de el kol hareketleri artıyor, yolları açılana kadar dudaklarına sahte bir gülümseme yapıyordu. İtildiklerinde, şaşkın bir ifadeye bürünüp kendilerini itenlere reverans yapıyorlardı. Bu iki sınıfta da bahsettiklerimin ötesinde bir nitelik bulunmuyordu. Kılık kıyafetleri gayet düzgündü. Büyük olasılıkla bunlar soylular, esnaflar, avu-

katlar, ticaret erbapları, borsa tellalları, Atina tarzı aristokratlar, sıradan işlerle uğraşanlar, boş vakti bol olanlar, kendi işlerini kovalayanlar veya yönetici koltuğunda oturanlardı. Pek de ilgimi çekmediler.

Beyaz yakalılar hemen kendilerini ele veriyorlardı; yine de içlerinde iki farklı kesim bulunuyordu. İlki dar ceketli, parlak çizmeli, saçları briyantinli, mağrur gülüşleri olan genç kesimdi. Ofis zarafeti denilebilecek davranışları bir yana bırakıldığında, tavırları yaklaşık bir sene önceki nezaketin doruğu sayılan inceliği hatırlatıyordu. Üst tabakanın çoktan reddettiği nezaketi benimsemişlerdi; bu sınıf bence en iyi böyle açıklanır.

Öteden beri süregelen bir geleneğe sahip firmaların çalışanları, yani “şaşmaz ihtiyar”ları da bir çırpıda seçilebiliyordu. İçinde rahat edecekleri siyah veya kahverengi takımları, beyaz kravat ve yelekleri, dayanıklı ayakkabıları, kalın çorapları ve tozluklarıyla kalabalıktan ayrılıyorlardı. Saçları biraz dökülmüş, sağ kulakları yıllar boyu kalem dayanağı olmaktan eğilip бүkүlmüştü. Şapkalarını iki ellerini kullanarak çıkartıyor, demode köstekli saatler kullanıyorlardı. Saygın görünmeye çalışıyorlardı, ama başkasına özenerek saygınlık kazanılmazdı ki!

Kalabalığa karışmış kibar giyimli yankesiciler de vardı; şehri kısa sürede saran bu tipleri ayırt etmekte zorlanmadım. Bunları dikkatle izledim ve beyefendiler tarafından fark edilmemelerine şaştım doğrusu. Manşetlerinin katları ve aşırıya kaçan samimiyetleri onları ele vermeliydi.

Sayısız kumarbazı tanımak çok daha kolaydı. Kadife yelekli, süslü kaşkollu, parlak zincirli, filigran düğmeli azgın zorbaların kılığından, kuşkuları üstüne çeken sade vaiz kılığına kadar her kılığa girmişlerdi. Yine de donuk esmerlikleri, zarla kaplıymış gibi görünen belirsiz gözleri, soluk ve kısıp dudakları kendilerini ele vermeye yetiyordu. İki önemli özellikleri daha vardı: Alçak tonda konuşuyor, başparmaklarını diğerlerine dik açı oluşturacak biçimde tutuyorlardı. Bu üçkâğıtçıların arasında

farklılıkları olanlar da bulunuyordu. Bunlar kurnazlıklarıyla tanınan beylerdi. Halkı sömüren bu tipler züppeler ve askerlerdir. Züppeler buklelerini savurarak gülümser, askerler de kaşlarını çatarak kılıç askılarını düzeltirler.

Bu kibarlık budalarını geçtikten sonra daha karanlık ve derin özenlere rastladım. Vakur tavırları ve keskin bakışlarıyla dikkat çeken Yahudi tüccarları; yeis içindeki biçare dilencileri hor gören işinin ehli dilencileri; kalabalıkta sendeleyen, bir nebze merhamet uğruna insanlara yakaran zavallıları; geç saatlere dek çalışmaktan ve serserilerin küstah sözlerine maruz kalmaktan yılmış genç kızları izledim. Her yaştan kadınları, insana Lukianos'un¹¹⁹ dışı Paros mermerini, içi çöplüğü andıran heykelini anımsatan kadınları, kadınlığını en uç noktasında yaşayan benzersiz dilberleri, kılıksız cüzamlıları, genç görünmek adına boyanıp süslenen kokoşları, henüz bir çocuk bedenine sahip olmalarına karşın sokağa düştükleri için arsızca cilveleşmekte ustalaşanları ve daha önce bu yola düşenlerle aşık atmaya çalışan genç kızları izledim. Tarif edilemeyecek türden küfelik herifleri, çarpık suratlı donuk bakışlı, dişleri dökük düşkünleri, yalpalayarak yürüyen kılıksız tipleri, pislik içinde kalmış koca suratlı, kırmızı yanaklı evsizleri, eskimiş ama kaliteli kumaşlardan giysileriyle ortalıkta salınanları, adımlarıyla yeri göğü inlettiren titrek parmaklarıyla ellerindekini düşürmemeye çalışanları, beti benzi atmış, gözleri kızarmış adamları izledim. Börekçiler, hamallar, kömürçüler, çöp toplayıcıları, laternacılar, maymun teşhircileri, balad şarkıcıları ile yandaşları, pespaye ustalar, perperişan görünen emekçiler manzarayı tamamlıyordu. Kalabalık, kulakları ve gözleri rahatsız ederek belirgin bir heyula yaratıyordu.

119 Samsatlı Lukianos (125–180): Süryani retorikçi, hiciv yazarı. Nüktesi ve alaycı doğası ile tanınır. Ona ait olduğu düşünülen günümüze kadar gelmiş seksen kadar eser bulunur. Aya yapılan bir yolculuğu anlattığı *Gerçek Bir Hikâye* adlı eseri, dünyadaki ilk bilimkurgu kitabı kabul edilir.

Saatler ilerledikçe ilgim daha da arttı, çünkü kalabalığın niteliği değişmeye başlamış, düzgün görünüşlü insanların yerini karanlıktan faydalanarak saklandıkları köşelerden çıkan kaba saba tipler almıştı. Geceyi ihtisamlı bir biçimde aydınlatan kentin ışıkları Tertullianos'un¹²⁰ abanozu gibi kusursuzluk saçıyordu.

Işığın etkisiyle insanların yüzlerini incelemeye başladım, ılık bu hızlı devinime uzun süre bakmamı engellese de kısacık bir bakışla bile yılların yüzlerde yarattığı izleri görebiliyordum.

Balkonun camına alnımı dayayıp kalabalığı izlerken altmış beş yaşlarında bir adamın yüzü birden dikkatimi çekti, son derece özgün bir ifadesi vardı. Benzerini daha önce hiç görmemiştim. Onu gördüğüm ilk anda, Ret-szch¹²¹ görseydi bu adamı, resmettiği şeytani imgelere tercih ederdi diye düşündüm. O kısacık bakışın içimde uyandırdığı hisleri anlamlandırmaya çabalarken, zihnim parlak zekâ, temkinlilik, cimrilik, para hırsı, ilgisizlik, hainlik, kana susamışlık, zafer, neşe, korku, yeis gibi birbirinden bağlantısız olgularla bulandı. Adamın yüz ifadesi beni aşırı heyecanlandırmış, dahası başımı döndürmüştü. "Ne garip bir tarih yazılıdır bu adamın bağrında!" dedim kendi kendime. Sonra onu daha fazla tanımak istediğimden paltomu, şapkamı ve bastonumu kapıp sokağa fırladım. Kalabalığın içine karışıp güçlkle onu yakaladım; beni fark etmemesi için dikkatli davranarak onu takip etmeye başladım.

Artık onu rahatça inceleyebiliyordum. Kısa boylu ve çelimsiz biriydi. Kıyafeti eski ve kirli olsa da kaliteli kumaşı ışığın altında hemen kendini

120 Tertullianus (160–220): Vaftiz üzerine yazılmış ilk Hristiyanlık kitabı *De baptismo*'nun yazarıdır. Latince yazmış ilk büyük Hristiyan düşünürü olan Tertullianus, Tanrı'nın İsa'dan, İsa'nın da Kutsal Ruh'tan ayrı olarak bilinmeyeceğini öne sürdüğü için, içindeki kutlu ses tarafından yönlendirilen Sokrates'in bilgeliğinin bile bir işe yaramayacağını belirtmiştir. Yunan felsefesiyle Hristiyan bilgeliği arasında kurduğu bu karşıtlığa rağmen, Tertullianus, Yunan felsefesinden, özellikle de Stoalılardan etkilenmiş ve kendisi de birtakım felsefi konu ve açıklamalar ortaya koymuştur.

121 Friedrich August Moritz Retzsch (1779–1857): Alman sanatçı, teknik ressam, oymacı. Goethe, Schiller gibi yazarların eserlerine çizimleriyle katkıda bulunmuştur.

belli ediyordu; düğmeleri iliklenmiş, dar, uzun, ikinci el paltosunun altında bir cam elmasıyla hançer gördüğümü sanıyorum. Bu yüzden daha da meraklandım ve onu gideceği yere kadar izlemeye karar verdim.

Karanlık tamamen çökmüş, havanın nemi artmıştı. Çok geçmeden yağmur yağmaya başladı. Yağmur kalabalığı hareketlendirdi, sanki şemsiyeler yürüyordu. Dalgalanma, itişip kakışma katbekat arttı. Hastalığımdan geriye kalan ateş sebebiyle yağmurdan hayıflanmadım, benim için tehlikeli ama huzurlu bir durumdu. Ağzıma bir mendil kapayıp ilerlemeye devam ettim. Yaşlı adam yarım saat boyunca bu yoğun sokakta ilerlemek için çaba sarf etti, ben de peşi sıra yürüdüm. Ardına bir kez olsun bakmadığından beni fark etmedi. Daha az insanın yürüdüğü bir sokağa saptığında dinginleşti, kimi zaman duraksadı. Amaçsız yürüdüğünden ve kalabalığın içinde yol bulmakta zorlandığımdan dibinden ayrılmadım. Adam bu dar ve uzun sokakta bir saate yakın yürüdü, derken kalabalık azaldı ama yine de Londra'nın bu işlek caddesini kullanan insan sayısı öğlen vakti sıklıkla Broadway Parkı'na gidenlerin sayısıyla eşitti. Sonra sokaktan tekrar sapıp aydınlık bir alana çıktık. Yaşlı adam yine önceki tavrına büründü. Kaşlarını çatarak insanları izledi ve inatla, kalabalığı yara yara yürüdü. Alanda bir tur atıp ters istikamette yürümeye başlayınca çok şaşırdım, ani dönüş yaptığı için neredeyse beni fark ediyordu.

Bir saat daha geçti, kalabalık yine azalmıştı. İnsanlar yağmurdan ve soğuk havadan ötürü evlerine kaçıyorlardı. Adam el kol hareketleri yapıp daha az insanın yürüdüğü başka bir sokağa saptı. Bu yaşta bir insandan beklenmeyecek bir çeviklikle yokuş aşağı indi, onu takip ederken epeyce zorlandım. Kısa süre sonra kalabalık bir çarşıya girdik. Adamın burayı iyi bildiği her halinden belliydi; satıcılar ve müşteriler arasında ilerlerken eski ruh haline tekrar kavuştu.

Burada geçirdiğimiz bir buçuk saat boyunca beni fark etmemesi için çok çaba sarf ettim. Neyse ki ayağımda kauçuk ayakkabılar olduğu için sessizce ilerleyebiliyordum. Bakışlarımı hiç yakalayamadı. Alışveriş yapmadan çarşıda dolaşıp duruyor, hiç kimseyle konuşmuyor, insanların yüzlerine öylesine bakıp geçiyordu. Bu tutumu merakımı daha da kamçılایnca peşini bırakmamaya niyetlendim.

Saat on biri vurduğunda çarşı dağılmaya başladı. Esnafın biri dükkânının kepengini indirirken ihtiyara çarpınca adamcağız tir tir titredi. Koşar adımlarla oradan uzaklaşıp kaygılı bir tavır sergileyerek ara sokaklardan süratle ilerledi; sonunda onu ilk gördüğüm noktaya, yani D. Otelі'nin bulunduğu yere vardık. Fakat sokak bıraktığımız gibi değildi. Işık sokağı aydınlatmaya devam etse de yağmur hızlandığından ortalıkta pek az insan kalmıştı. Yaşlı adamın yüzü kireç gibi oldu. Yoğunluğundan eser kalmamış sokakta ağır adımlarla bir süre yürüdükten sonra nehir yönünde ilerledi ve tiyatro binasının önünde beklemeye başladı. Oyun sona ermişti, seyirciler dışarı çıkıyordu. Kalabalığın içine daldığı an ihtiyar adam derin derin nefes alıp verirken yüzündeki acı ifade usulca silindi. Kendisini ilk gördüğüm andaki gibi yürümeye başladı. Seyircilerin çoğunun gittiği istikamette ilerledi, artık ne yapmaya çalıştığını anlayamaz bir haldeydim.

Kalabalık seyrekleştikçe yaşlı adam yine duraksadı. On on iki kişilik gürültücü bir grubun peşine takıldı, ama bu grup da yavaş yavaş dağıldı, nihayetinde yolda üç kişi kaldı. Adam önce kararsız kaldı. Sonra, süratle bir yola saptı ve bir süre sonra kendimizi kenar semtlerden birinde bulduk. Londra'nın suç ve yoksullukla örölü batakhanesine gelmiştik. Karşımıza ender çıkan sokak lambalarının puslu aydınlığında eski, dökük, virane yapıların arasında yola benzer bir şey göremedim. Pıtrak gibi çoğalan gürbüz otlar kaldırım taşlarını bile yerinden etmişti. Lağımlardan pis kokular yükseliyordu. Burası, ıssız bir yer gibi görünüyordu, fakat yürüdükçe sesler

işitmeye başladık. Nihayet Londra'nın en sefil, en pespaye adamlarının bölgesine ulaştık. Sönmek üzere olan bir lambanın tekrar alev alması gibi yaşlı adam da yeniden canlanıverdi. Biraz daha ilerleyip köşeyi döndüğümüzde aydınlığa kavuştuk; sarhoşların kenar mahallelerdeki yüce mabetlerinden, "cin" adlı melunun sarayına vardık.

Tan ağarmak üzereydi, ama sefiller o melun kapıdan girip çıkmayı sürdürüyordu. İhtiyar, bir sevinç nidası atıp içeriye daldı ve ayyaşların arasında amaçsızca gezindi. Kısa süre sonra adamlar dağılmaya başladı, çünkü meyhane kapanıyordu. İşte o an saatlerdir izlediğim ihtiyarın yüzünde umutsuzluktan da beter bir ifade belirdi. Adam yine de pes etmedi, daha da coşarak görkemli Londra'nın merkezine yöneldi. O koşar adımlarla ilerlerken ben de sabırla sürdürdüğüm takibimi sonuçlandırabilmek için şevklendim. Güneş doğduğunda, D. Otel'i'nin bulunduğu noktaya döndük; sokak bir gün önceki gibi yoğundu. Yoğunluk arttıkça yaşlı adam sağa sola yürümeye, kalabalığa karışmaya devam etti. İkinci günün akşamı öyle çok yorulmuştum ki adamın karşısında durup yüzüne dik dik baktım, ama o beni fark etmeyip gezintisine devam etti, bu yüzden ben de onu takip etmeyi bıraktım. "Bu ihtiyar ciddi suçların dehası," dedim kendi kendime. "Yalnızlıktan kaçıyor. O, *kalabalıkların adamı*. Onu takip etmem sonuç vermez, hakkında bir şey öğrenmem mümkün değil. Yeryüzündeki en kötü kalp Hortulus Animæ'den¹²² çok daha berbat bir kitaptır ve belki de *er lasst sich nicht lesen* Tanrı'nın inceliklerinden biridir.

122 Grünninger'in *Hortulus Animæ cum Oratiunculis Aliquibus Superadditis* adlı eseri. –Poe.

“İŞTE O SENSİN!”

Rattleborough hakkındaki gizemi çözerken Oedipus rolüne soyunacağım. Rattleborouh’lular arasındaki ihaneti sonlandıran ve inançsız olmaya cüret eden tüm cismani fikir sahiplerini büyükannelerin şaşmaz inançları ve sadakatiyle buluşturan –benimsenmiş, tartışılmayan, hakiki– mucizeyi, bu durumu oluşturan mahirane ve sanatkârane düzenlemenin mahremini anlatacağım size; zira bunu ancak ben yapabilirim.

Bu olay –alaycı tavrım için kusura bakmayın– 18.. yazında yaşandı. Kasabanın en varlıklı ve seçkin insanlarından biri olan Bay Barnabas Shuttleworthy bir gün ortalıktan kayboldu; günlerce kendisinden haber alınamayınca cinayete kurban gittiğinden kuşkulanılmaya başlandı. Bay Shuttleworthy, on beş mil uzaklıktaki ... kentine güneybirlik bir gezinti yapmak için cumartesi sabahı erken saatte atıyla yola çıktı. Fakat yola çıkışından iki saat kadar sonra atı yaralanmış ve çamura batmış bir halde, üzerinde binicisi olmadan geri döndü. Pek tabii Bay Shuttleworthy’nin dostları korkuya kapıldı, dahası pazar günü de kendisinden ses seda çıkmayınca kasaba halkı adamcağızın cesedini bulmak amacıyla arama çalışmaları başlattı.

Araştırmayı şiddetle ve hırsla başlatan kişi Bay Shuttleworthy’nin yakın dostu Bay Charles Goodfellow ya da herkesin hitap ettiği gibi Charley Goodfellow yahut İhtiyar Charley Goodfellow idi. Tesadüfen veya ismin

mizaç üstündeki akıl almaz etkisine istinaden –hangisinin doğru olduğunu hâlâ bilmem– Charles ismini taşıyanların mert, dürüst, samimi ve iyi niyetli olduğunu; bu kişilerin insana haz ve mutluluk veren bir sesle, “Ben vicdanı temiz, korkusuz ve kötülük yaparak kendini küçük düşürmeyecek türden bir insanım,” der gibi karşısındakinin gözlerinin içine baktığını düşünürüm. Belki de bu yüzden temsillerdeki her babacan ve yiğit adamın adı Charles’tır.

İhtiyar Charley Goodfellow, Rattleborough’ya altı ay önce taşınmış ve kimseye önceki yaşamını anlatmamış, ancak kasabanın tüm seçkin zatlarıyla tanışıp onlarla ahabplık etmeyi başarmıştı. Arkadaşları ona sevgi, saygı ve güven duyardı; kadınlar da ellerinden gelen yardımı yaparlardı. Bunun sebebi belki de Charles ismine ve samimi bir yüz ifadesine sahip olmasıydı.

Az evvel söylediğim gibi, Bay Shuttleworthy kasabanın en varlıklı ve seçkin insanlarındandı ve İhtiyar Charley Goodfellow ile can ciğer kuzu sarmasıydı. Bu denli yakın arkadaş ve kapı komşusu olmalarına karşın Bay Shuttleworthy İhtiyar Charley Goodfellow’un evine pek sık gitmez ve yemeğe katılmazdı ancak bu durum onların dostluklarına gölge düşürmezdi. Zaten İhtiyar Charley Goodfellow dostunun evine hemen her gün uğrar, mümkün mertebe akşam yemeğine kalırdı. İki arkadaş beraberken mutlaka şarap içerlerdi. İhtiyar Charley Goodfellow ağzının tadını bilir, Château-Margaux içerdi. Kendisi gibi dostunun da bu şaraba bayıldığını gören Bay Shuttleworthy çakırkeyif olduğu bir akşam, “Ah, dostum! İçmeyi bu denli seven arkadaşşıma bir kasa Château-Margaux hediye etmezsem ne olayım, Tanrı cezamı kessin!” dedi. Bay Shuttleworthy, “Tanrı cezamı kessin!”, “Ah, Tanrım!”dan öte kötü söz konuşmazdı. “Senin için harikulade iki kasa şarap sipariş etmezsem Tanrı cezamı kessin; gerçekten, sözüm söz, beklemediğin bir anda eline ulaşacak,” diye ekledi. Bunu Bay

Shuttleworthy'nin cömertliğini, iki dostun arasından su sızmadığını kanıtlamak için anlatıyorum.

İşte o pazar sabahı arkadaşının başına fena bir iş geldiği anlaşıldığında, İhtiyar Charley Goodfellow kedere boğuldu. Kurşunun delip geçtiği at kan revan içinde, binicisi olmadan eve döndüğünde de kardeşi veya babası ölmüşçesine üzülmüş, rengi solmuş ve zangır zangır titremiştir.

Başta üzüntüden ne yapacağını bilemez haldeydi; bu yüzden dostunun birkaç hafta veya birkaç ay sonra dönebileceğine kasabalıları inandırmaya çabaladı. Derin ısıraplar içine gömülen insanlar yapılması gereken işleri zamana yaymayı veya ertelemeyi tercih ederler. Bu insanların zihinsel yetileri bir süreliğine sekteye uğrar. Eyleme geçmek onları korkutur; sessizce yataklarına uzanmayı ve kocakarıların dediği gibi “acılarını beslemeyi” yani dertleri üzerine düşünüp hülyalara dalmayı yeterli görürler.

Rattleborouh'lular, zekâsına ve sağduyusuna güvendikleri İhtiyar Charley'nin fikrini benimsediler ve “ortaya bir şey çıkana dek” eylem planı yapmamaya karar verdiler. Bay Shuttleworthy'nin kötü alışkanlıklara sahip, sefahat düşkünü yeğeni müdahalede bulunmasaydı eğer sessizlik devam edecekti. Pennifeather adlı bu genç, “durup beklemeyi” uygun görmüyor, “cinayete kurban giden adamcağız”ın aranması için geç kalınmaması gerektiğini söylüyordu. Genç, tamı tamına bu sözleri sarf etti, ama Bay Goodfellow yeğenden başka kimsenin durumu “bu biçimde ifade etmediğini” apaçık belirtti. Dolayısıyla kasabalılar genç adamın, amcasının ölümünden nasıl bu kadar emin olabildiğini, neden bu şekilde konuştuğunu öğrenmek istediler. Bu sebeple kasabalılar, genç adam ve Bay Goodfellow arasında ufak tartışmalar yaşandı. Genç adamla ihtiyarın arası son birkaç aydır bozuk olduğu için tartışmaları doğal karşılandı. Bay Pennifeather birlikte oturduğu amcasının evine Bay Goodfellow'un sık sık gelmesinden hoşlanmıyordu. Hatta bir gün sinirlenip ihtiyara bir

yumruk geçirmişti. Söylentilere göre, Bay Goodfellow bir Hristiyan'a yakışacağı üzere şefkatli ve babacan bir edayla genç adama karşılık vermemiş, “mutlaka intikamını alacağını” söylemekle yetinmişti. Bu sözler yaşlı bir adamın öfkesini dışa vurmasından başka bir şey değildi; zaman içinde bu yaşananlar unutulup gitti.

Bu konuları (zaten meseleyle hiçbir ilgisi yok) anlatmamın gereği yok; Rattleborouh'lular Bay Pennyfeather'in yoğun ısrarlarına dayanamayıp kasaba civarını aramaya karar verdiler. Gruplar halinde farklı istikametler belirlediler. Nasıl bir mantık yürüttüğünü hatırlayamıyordum, ancak Bay Goodwell bunun saçma bir fikir olduğuna kasabalıları inandırdı. Bay Pennyfeather tersini savunsa da, bizim ihtiyar herkesi birlikte hareket etmeye davet ederek arama ekibinin başına geçti.

Gözleri bir vaşağınki kadar keskin olan ihtiyarın liderliğini herkes kabul etti. İhtiyar Charley kasabalıları ıssız, bilinmedik patikalardan geçirdi, durup dinlenmeden gece gündüz civarı arattı, fakat Bay Shuttleworthy'nin izine rastlanmadı. Aslında tam olarak doğru değil söylediğim, zira birkaç iz bulundu. Adamcağızın atının kendine özgü nal izleri kasabanın üç mil kadar doğusundaki bir alana kadar takip edilebildi. Nal izleri takip edilerek varlığı önceden bilinmeyen, etrafı çalılıklarla örülü, pis bir su birikintisine varıldı. Suyun diğer yakasında hiçbir ize rastlanmasa da, gelinen tarafta bir mücadelenin yaşandığı, epeyce ağır bir şeyin suya doğru sürüklendiği belliydi. Kasabalılar çabalarının işe yaramadığını düşünürlerken, İhtiyar Charley birikintideki suyu boşaltmayı teklif etti. İnsanlar neşelenip ümitlendiler ve İhtiyar Charley'ye övgüler düzdüler. Toprak kazmak için lazım olacağını düşünüp yanlarında getirdikleri küreklerle kısa sürede suyu boşaltmayı başardılar. Suyu tamamen boşalttıklarında dipteki çamurun içinde siyah kadife bir yelek buldular. Yırtılmış ve kana bulanmış olmasına karşın bulunan yeleğin Bay Shuttleworthy'nin kayıp-

lara karıştığı cumartesi günü yola çıkarken üstünde olduğunu anımsayanlar oldu. Kimisi Bay P.'nin yeleği hiç giymediğine, kimisi de amcasının kayboluşunun ardından yeleğin Bay P.'nin sırtında görüldüğüne dair ta-nıklık ediyordu.

Bay Pennifeather odak noktası haline geldi; yüzünün kireç gibi olması ve konu hakkında ne düşündüğü sorulduğunda ağzını bıçak açmaması kasabalıların kuşkularını perçinledi. Böylelikle sefahat düşkünü arkadaşları da ona yüz vermedi; dahası Bay P.'nin tutuklanması için ellerinden geleni yaptılar. Fakat Bay Goodfellow bu insanların aksine Bay P.'yi savundu. "Bay Shuttleworthy'nin kıymetli vârisi" olan bu genç adamla daha evvel yaşadığı gerginliği çoktan unuttuğunu dile getirdi. Onu tüm kalbiyle bağışladığını, amcası hususunda asla ondan kuşkulandığını ve sonuna dek genci savunacağını belirtti.

Bay Goodfellow yarım saat boyunca Bay P.'nin zekâsına ve yüce gönlüne övgüler düzerek ufak bir kusur işledi; kadirşinas insanlar başkasına yardım etmeye çalışırken kimi zaman yanlışlıklar ve patavatsızlıklar yaparlar. Bu yüzden de iyi niyetle başladıkları işi sonunda mutlaka batırırlar.

Bay Goodfellow'un konuşması da kasabalıların gözünde benzer bir izlenim uyandırdı. İhtiyarın, Bay P.'yi övüp savunması genç adamın yücelmesine ve aklanmasına değil, kasabalıların kuşkularının artmasına ve iyice hiddetlenmesine yol açtı.

İhtiyarın en büyük patavatsızlığı şüphesiz Bay P.'nin "Bay Shuttleworthy'nin kıymetli vârisi" olduğunu söylemesiydi. İnsanlar bunu daha önce önemsememişlerdi. Ama şimdi kayıp, zengin amcanın iki sene önce kızıp yeğenini mirasından yoksun bırakacağını söylediğini hepsi hatırlıyordu. Bay Goodfellow'un sayesinde Rattleborouh'lular çoktan çözüldüğünü düşündükleri meseleyi tekrar anımsadılar ve tehdidin işlevselliği üzerine kafa yordular. Bu yüzden hemen *cui bono* sorusunu yönelttiler. Yeleğin

bulunmasından bile daha fena köşeye sıkıştırarak bir soruydu bu. Bu arada yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için çoğunlukla hatalı kullanılan bu Latince terim üzerinde durayım. Bulwer'in, Dickens'ın, Turnapenny'nin, Ainsworth'un romanlarında; *Cecil*'in yazarı Bayan Gore'un, bir hanımın Keldaniceden Chickasaw diline kadar pek çok dilden alıntı yaptığı ve sistemli bir biçimde Bay Beckford'un yardımcı olması gibi bu terim daha çok "hangi amaçla" veya "neyin yararına" anlamında kullanılmıştır, fakat gerçek anlamı "kimin yararına"dır. *Cui*, kime; *bono* ise fayda anlamındadır. Bu hukuk terimi daha çok bir işi yapan kişinin o işten büyük ölçüde kârlı çıkacağını anlatmak için kullanılır. İşte bu terim o anda Bay P.'yi işaret ediyordu. Amcası yeğenini mirasından yoksun bırakacağını söylemişti ama bu sözler tehdit boyutunda kalmıştı; amcanın sözleri tehdit olmaktan çıksaydı eğer yeğenin yararına olan vasiyeti geçerli olmazdı. Eğer vasiyet değiştirilmiş olsaydı Bay P. intikam duygusuyla hareket edebilirdi. Vasiyet değiştirilmediğine göre tek olası neden Bay P.'nin amcasının kararından vazgeçmesinden çekinmesiydi.

Bunun üzerine Bay Pennifeather derhal tutuklandı ve ekip araştırmayı sonlandırıp kasabaya döndü. Yolda Bay P.'nin suçlu olduğuna inançları daha da perçinlendi. Şevkle ekibe liderlik eden Bay Goodfellow'un otların arasından ufak bir nesne aldığı, kimseye belli etmeden cebine koymaya çalıştığı fark edildi. İnsanlar ihtiyarın bulduğu nesnenin Bay P.'ye ait bir İspanyol bıçağı olduğunu gördüler. Kana bulanmış bıçağın üstünde gencin isminin ilk harfleri kazılıydı.

Yeğenin suçluluğu konusunda herkes hemfikirdi; kasabaya varıldığında Bay P. derhal mahkemeye çıkarıldı.

Durum daha da kötüleşti. Bay P., Bay Shuttleworthy'nin ortalıktan kaybolduğu günün sabahı kana bulanmış yeleğinin bulunduğu su birikintisinin yakınlarında tüfekte geyik avına çıktığını söyledi.

Bu itiraftan sonra Bay Goodfellow gözyaşlarına boğularak sorgulanmak istediğini söyledi. Tanrı'ya ve insanlığa karşı hissettiği sorumluluk ve sadakat daha fazla sessiz kalmamasını gerektiriyordu. Şimdiye dek genç adamı (her ne kadar karşılığını alamasa da) her zaman hoş görmüş, koruyup kollamıştı. Bay P.'nin aleyhinde görünen her durumda kuşkuları bertaraf etmeye çalışmıştı, ama artık her şey apaçık ortadaydı; üzülerек de olsa gerçeği anlatacaktı. Bay Shuttleworthy'nin yola çıkmasından bir gün önce amcası yeğenine yüklü bir miktar para yatırmak için şehirdeki Farmers & Mechanic Bank'a gideceğini, vasiyetini değiştireceğini ve yeğenini mirasından yoksun bırakacağını söylemişti. Bay Goodfellow, tanığa bütün bunların doğru olup olmadığının sorulmasını istedi. Yargıç anlatılanların doğru olup olmadığını sorduğunda da Bay P. her şeyi kabul etti.

Bunun üzerine yargıç birkaç polis göndererek sanığın amcasının evindeki odasını arattı. Kısa süre sonra polisler Bay Shuttleworthy'nin yıllardır kullandığı, çelik kenarlıklı, kızılımsı kahverengi deri cüzdanıyla döndüler. Yargıç, boş cüzdanın içinde olması gerekenlerin nerede olduğunu sorarken Bay P. konu hakkında bilgisi olmadığına ısrarcıydı. Ayrıca polisler Bay P.'nin yatağıyla çarşafı arasında isminin ilk harfleri işlenmiş ve kana bulanmış bir gömlekle kravat buldular.

O sırada Bay Shuttleworthy'nin yaralı atının ölüm haberi geldi. Bay Goodfellow kurşunun bulunabilmesi için hayvana otopsi yapılması gerektiğini söyledi. Bay Goodfellow sanığın suçlu olduğunu kanıtlamak istercesine titizlikle bu işle ilgilendi ve sonunda hayvancağızın göğüs kafesinden Bay P.'nin tüfeğinden başkasının kine uymayacak kadar büyük bir mermi çıkardı. Ayrıca kurşunda belirgin bir çizik vardı, Bay P.'nin kişisel av malzemeleri arasındaki kurşunlarda da benzer çizikler olduğu saptandı. Bunun üzerine yargıç daha fazla tanık dinlemek istemedi ve kefalet teklifini reddederek sanığı yetkili mahkemeye sevk etti. Bay Goodfellow ısrarla me-

lağ büyük bile olsa kefaleti ödemek istediğini söyledi. İhtiyar Charley'nin bu cömert tavrı kasabaya taşındığı andan itibaren insanlarda uyandırdığı içtenlik ve yardımseverlik barındıran mizacıyla örtüşüyordu. Öyle ki genç adam için meblağı önemsemezken meteliksiz olduğunu unutuyordu.

Gelişmeleri öngörmek zor değil. Bay Pennifeather kasabalıların lanetli sözleri arasında duruşmaya çıktı; (Bay Goodfellow'un vicdanının mahkemenin gizlenmesine el vermediği) deliller öylesine kesin ve şaşmaz bulundu ki, jüri bir an bile tereddüt etmeden Bay P.'nin cinayetten birinci derecede suçlu olduğuna oybirliğiyle karar verdi. Bunun üzerine yargıç sanığı idam cezasına çarptırdı ve cezasını beklemesi için şehir hapishanesine yolladı.

Bu arada İhtiyar Charley Goodfellow soylu tutumu sayesinde kasabalıların gözünde iyice değer kazandı. Eskisinden on kat daha fazla sevildiği ve sayıldığı için yoksulluğun zorunlu kıldığı alışkanlıklarını terk etmek durumunda kaldı. Yasını tuttuğu dostunun yeğenini bekleyen meşum son kalpleri burksa da evinde verdiği şen davetlerde kasabalılarla iyice yakınlaştı.

Bir gün bu muhterem zat bir mektup aldı ve çok şaşırdı.

*H.F.B. & Co.'dan Bay Charles Goodfellow'a,
Rattleborough Chat. Mar. A --- No. 1.
---- 6 düzine şişe (72 adet)*

*"Sayın Charles Goodfellow,
Kıymetli müşterimiz Bay Barnabas Shuttleworthy'nin iki ay önce sipariş ettiği antilop marka, mor mühürlü bir sandık Château-Margaux şarabını adresinize gönderiyoruz. Sandıklar numaralandırılıp işaretlenmiştir.
Saygılarımızla,*

HOGGS, FROGS, BOGS & HİSSEDARLARI

... Şehri, 21 Haziran 18..

Not: Sandık tarafınıza bu mektubu aldıktan bir gün sonra, yük arabasıyla ulaştırılacaktır. Bay Shuttleworthy'ye saygılarımızla...

H., F., B. & Hissedarları”

İşin aslı Bay Goodfellow arkadaşının ölümünden sonra şarapları almak-tan umudu kesmişti, haliyle bu mektup Tanrı'nın lütfu gibiydi. Keyfi yeri-ne gelmişti; cömertliğini ve samimiyetini kanıtlamak istercesine pek çok arkadaşını ertesi gün için evine davet etti. Ne şarapların markasından ne de merhum arkadaşının armağanı olduğundan kimseye bahsetmedi; sadece birkaç ay önce sipariş ettiği şarapları içerken arkadaşlarının da kendisine eşlik etmesini gönülden istediğini söyledi. İhtiyarın, şarapları arkadaşının hediye ettiğini neden söylemediğini çok merak ettim, ancak muhterem be-yin elbette bir nedeni vardı.

Sonunda ertesi gün güzide bir kalabalık Bay Goodfellow'un evinde top-landı. Kasabanın yarısı oradaydı, tabii ben de vardım. İhtiyar Charley'nin verdiği şahane yemek sona erip övgülere mazhar olduğunda şaraplar he-nüz gelmemişti. Bu gecikme ev sahibini sinirlendirmişti. Sonunda sandık eve ulaştı; herkes çakırkeyif olduğundan mutlak surette karar verip şişeleri almak için sandığı masanın üzerine çıkardılar.

Sandığın masaya konulmasına ben de yardım ettim. Kırılan birkaç şişe ve kadehin arasına sandığı yerleştirdik. Kafayı bulan Bay Goodfellow yap-macık bir ciddiyet takınıp sürahiyle masaya vurarak konuklarından sessiz olmalarını istedi.

Gürültü bir süre daha sürdü. Sonra herkes sustu ve ortamı sükûnet kap-ladı. Sandığın kapağını açmam istendiğinde hemen kabul ettim. Kapağın

altına bir keski koyup çekiçle vurdum; kapak birden açıldı ve işte tam o anda merhum Bay Shuttleworthy'nin yara, bere, kan revan içindeki çürümeye yüz tutmuş cesedi ihtiyarın gözlerine bakacak şekilde doğruldu. Feri gitmiş gözlerini Bay Goodfellow'un gözlerine dikerek kederli bir edayla baktı. Ardından sakın ama anlaşılır bir biçimde, "İşte o sensin!" deyip masanın üzerine sere serpe uzandı.

Sonrasını anlatmak inanın çok zor. Herkes korkuya kapılıp kaçtı, en dirayetli görünenler düşüp bayıldı. Ama o ilk korku ve vaveyla geçince herkes Bay Goodfellow'a döndü. Şaraptan kıpkırmızı olan suratı kireç gibi olmuştu. Dakikalarca boş gözlerle etrafı, belki de kendi rezil ruhunu izledi. Sonra birden gerçek dünyaya dönüp oturduğu yerden kalktı; Bay P.'nin idamla cezalandırılmasına sebep olan sefil suçunu itiraf etti.

Kısaca şunları söyledi: Kurbanını su birikintisine kadar izlemiş, adamcağızın atını vurup tüfeğin dipçiğiyle arkadaşını öldürmüş ve cüzdanını almıştı; öldüğünü sandığından bin bir zahmetle atı çalılıkların gerisine dek sürüklemiş, cesedi de gizli bir yere gömmüştü.

Yeleği, bıçağı, cüzdanı ve kurşunu Bay P.'den intikam almak amacıyla kendisi yerleştirmişti. Kana bulanmış kravat ve gömlek de onun işiydi.

Bu korkunç itirafta bulunduktan sonra Bay Goodfellow'un sesi boğuklaşmıştı. Ayağa kalktı, geriye doğru birkaç adım attıktan sonra düşüp öldü.

Tam vaktinde yapılan bu itirafı elde etmek için basit bir yöntem kullanmıştım. Bay Goodfellow'un aşırı içtenliği bende tiksinti uyandırmıştı. Bay P.'den yumruk yediği gün yanlarındaydım ve yüzünde beliren o iğrenç ifadeyi unutamadım. İhtiyarın er ya da geç intikamını alacağını biliyordum. Bu yüzden Bay Charley'nin tavırlarını kasabalılar gibi olağan karşılamadım. Bay P.'nin aleyhinde olan delillerin hepsini Bay Goodfellow ortaya çıkarmıştı, ancak beni harekete geçiren şey ölen attaki kurşun oldu. Kurşun girdiği gibi hayvanın bedeninden çıktığına göre sonradan bir başkası

tarafından geri konulmuştu. Kanlı gömlek ve kravat ise kana değil kırmızı şaraba bulanmıştı. Bunlar ve Bay Goodfellow'un son zamanlardaki har vurup harman savuruşu kuşkularımı artırdı ama düşüncelerimi kimseyle paylaşmadım.

Bu arada boş durmayıp Bay Shuttleworthy'nin cesedini aramaya giriştim. Haklı nedenlerle Bay Goodfellow'un araştırma bölgesinin dışına çıktım. Derken bir gün üstü çalı çırpıyla kapatılmış eski bir kuyunun dibinde cesede ulaştım.

İki arkadaş arasında geçen, Bay Goodfellow'un dostunu bir sandık Château-Margaux ısmarlaması için kandırdığını bir şekilde öğrendim. Buradan yola çıkıp müstesna bir plan yaptım. Sert bir balina kemiğini cesedin boğazından soktum ve cesedi sandığa yerleştirdim. Kapağı sıkıca çiviledim. Çiviler çıkarıldığında kapak fırlayacak, ceset de doğrulacaktı elbette.

Sonra sandığı numaralandırıp işaretledim. Üzerine adresi yazıp şarap şirketinin ağzından bir mektup yazdıktan sonra hizmetkârlarıma işaret verdiğim an sandığı Bay Goodfellow'un evine getirmelerini emrettim. Cesedi konuşturan elbette bendim; vantrilokluk yeteneğime ve katilin vicdanına güvendim.

Anlatacak bir şey kalmadı. Bay Pennifeather serbest bırakıldı, amcasının mirasını aldı, bu olaydan aldığı ders sayesinde yepyeni bir hayata adım attı ve ömrü boyunca huzur içinde yaşadı.

VON KEMPELEN VE BULUŞU

Teğmen Maury'nin¹²³ *Silliman's Journal*'da¹²⁴ yayımlanan ayrıntılı yazısını ve Arago'nun¹²⁵ titiz incelemesini okuyanlar Von Kempelen'in buluşu üzerine anlatacaklarının bilimsel bir niteliğinin olmadığını görecektir. Niyetim seneler evvel tanıştığım ve şu an son derece popüler olan Von Kempelen'i¹²⁶ tanıtp buluşunun sonuçlarını değerlendirmekten ibaret.

Yüzeysel açıklamalarıma geçmeden önce gazetelerin neden olduğu yaygın görüşü reddediyorum; Kempelen'in buluşu şaşırtıcı olsa da beklenmedik değildi.

123 Matthew Fontaine Maury (1806–1873): Hidrografi alanında yaptığı çalışmalarla ve ABD Deniz Kuvvetleri'ndeki yetkin teğmenliğiyle tanınır. Oşinografinin kurucularındandır. 1848'de yerküre üzerinde yer alan rüzgâr alanlarına ilişkin ilk haritaları sunmuştur. 1885'te ilk çağdaş oşinografi kitabı olan *Denizin Fiziksel Coğrafyası* adlı eserini yayımlamıştır.

124 Benjamin Silliman (1779–1864): Jeoloji üzerine de çalışmaları olan Amerikalı kimyager ve eğitimci. Yale Üniversitesi'nin ilk profesörlerindendir. Pek çok mineral ile balık fosilinin keşfinde payı vardır. *American Journal of Science* adlı bilim dergisinin kurucusudur.

125 François Arago (1786–1853): Fransız bilim ve siyaset adamı. Işık ve manyetizma alanında çalışmalar yapmış, Fransa'da 1848 Şubat Devrimi'nden sonra kurulan geçici hükümette görev almıştır. 1840'ta Güneş kromosferini inceledi. İlk kez Güneş'in fotoğraflarını çekti, ışık sapıncını önleyerek gezegenlerin çapını ölçme yöntemini geliştirdi ve manyetik fırtınalarla kutup ışıkları arasındaki ilişkiyi ortaya koydu. 1830–1850 arasındaki yoğun siyaset yaşamında bile ara vermeksizin sürdürdüğü bilimsel çalışmaları, fiziğin birçok dalında yeni gelişmelere temel olacak niteliktedir. Özellikle polarma konusundaki araştırmaları dalga kuramına, mıknatıslar üzerindeki çalışmaları da elektromanyetizmaya yeni boyutlar kazandırmıştır.

126 Wolfgang von Kempelen (1734–1804): Viyana'da İmparatoriçe Maria Theresa için satranç otomati yapan mekanikçi. İmparatoriçe için yapılan bu otomat, 120 santim uzunluğunda, 105 santim genişliğinde ve 60 santim yüksekliğindeydi. Akçağaçtan ve üzerine satranç tahtası çizilmiş tekerlekli bir kabinet önünde oturan bırıklı, sarıklı ve pelerinli bir Türk figüründen oluşuyordu. Öndeki kapak açılıp dolabın ve Türk'ün içine bakıldığında irili ufaklı pek çok kaldıraç, makara ve başka karmaşık mekanik sistemler görülebilmekteydi. Uzun süreler nasıl çalıştığı üzerinde fikirler yürütülen otomatın içinde satrançta oldukça tecrübeli biri vardı. Kempelen'in ustalığı da seyredenlerin düşündüğü gibi bir makineye satranç oynatmasında değil, kutunun içinde hiçbir şekilde görebilme olanağı olmayan birine satranç oynatabilmesidir. Kempelen, satranç oynayan Türk'ün içinde bir insan saklaması ve toplulukları kandırması nedeniyle birçok mekanikçi ve bilimadamı tarafından şarlatanlıkla suçlanmıştır.

Sör Humphrey Davy'nin¹²⁷ *Güncesi*'nin (Cottle & Munroe, London, s.150) 53. ve 82. sayfalarında görüldüğü üzere, Von Kempelen'in zaferle taçlandığı çözümlemesinde fikir babası olan bu ünlü kimyagerden ve güncesinden faydalandığı doğrudur, bunu size ispatlayabilirim. Biraz teknik olsa da Sör Humphrey'den iki paragraf ile bir eşitliği alıntılıyorum. (Cebirsel karakterlere sahip olmadığımız ve günceye ulaşamadığımız için Bay Poe'nun yazısının bir kısmını atlıyoruz. Editörün notu.)

Courier & Enquirer'da yayımlanan ve buluşun Brunswick, Maine'li Bay Kissam'a ait olduğunu iddia eden makalenin olanaksız olmasa da asparagas olduğunu düşünüyorum. Ayrıntılardan söz etmeyeceğim. Makale hakkındaki fikrim tamamen üsluba dayanıyor. Hakikati anlatıyormuş gibi görünmüyor. Hakikati anlatan kişiler gün, tarih ve yer hakkında Bay Kissam gibi kesin ifadeler kullanmaktan çekinirler. Ayrıca Bay Kissam dediği gibi sekiz yıl önce bu buluşa imza attıysa neden buluşun getireceği yüksek kazancı elinin tersiyle iterek budalalık etmiş? Sıradan zekâ sahibi insanlar bile böylesi bir tutumu ancak bir budalaya atfedebileceğinden, Kissam'ın sözlerini inandırıcı bulmuyorum. Bu arada Bay Kissam da kim? Belki de bu makale tamamen asparagas olamaz mı? Bana kalırsa bu makaleye güvenilmemeli; bilimadamlarının kendi ihtisas alanlarında bile sıklıkla yanıldığını bizzat tecrübe etmiş biri olarak Profesör Draper¹²⁸ gibi tanınmış bir kimyagerin Bay Kissam'ın buluşuna dair bu kadar ciddiyetle yaklaşmasından şüpheleniyorum.

127 Humphry Davy (1778–1829): İngiliz kimyager, fizikçi ve mucit. Bileşikler elektrik enerjisiyle ayırtmış ve elementleri saf olarak elde etmiştir. 1807'de sırayla; erimiş külden elektrik akımı geçirdi ve bu yolla önce potasyum adını verdiği elementi, sonra da sodadan sodyum elementini ayırmayı başardı, ertesi yıl da baryum, stronsiyum ve kalsiyumu buldu. Maden ocaklarında grizu patlamalarına karşı kullanılan tel kafesli emniyet lambasını yaptı. *Consolations in Travel or the Last Days of a Philosopher* (Gezinin Verdiği Avunma veya Bir Filozofun Son Günleri) adlı bir eseri bulunmaktadır.

128 John William Draper (1811–1882): Amerikalı bilim insanı. Aynı zamanda filozof, hekim, tarihçi, kimyager ve fotoğrafçı olan Draper, New York Üniversitesi'nin kurucularındandır. 1876-1877 yılları arasında Amerikan Kimya Topluluğu'nun ilk başkanı olarak görev almıştır. 1840 yılında ayın çeşitli özelliklerini gösteren ilk ay fotoğrafını çekmiştir. 1858 yılında oldukça değerli ve yaygın olarak kullanılan *İnsan Fizyolojisi (Human Physiology)* kitabı üzerine bir tez yayımladı. Draper'in edebiyat alanında da eserleri mevcuttur: *Avrupa Entelektüel Gelişmesinin Tarihi, Amerikan İç Savaşı Tarihi ve Din-Bilim Çatışmasının Tarihi* bunlardan bazılarıdır.

Sör Humphrey'nin *Günce*'ne dönelim. Yazar bu günceyi başkaları okusun diye yazmamıştı, azıcık edebiyat zevki olan bir insan bile bunu hemen anlar. Sözgelimi, on üçüncü sayfada yer alan azot protoksit hususunda şöyle yazıyor: “Yarım dakikadan daha az bir sürede solunum devam etse de yavaşlayıp kas üzerinde basınç bıraktılar.” Solunumun yavaşlamadığı hem anlamdan hem de çoğul eki kullanımından anlaşılıyor ama oldukça bozuk bir cümle. Kuşkusuz şunu kastediyor: “Solunum devam ederken yarım dakikadan az bir sürede duyular yavaşladı ve kaslar üzerinde beliren bir tür baskı yarattı.” Bu ve benzeri yüzlerce örnek yazarın bunları kendisi için karaladığını ispatlar niteliktedir. Dikkatle incelendiğinde akliselim her insan benimle hemfikir olacaktır. İşin aslı *Sör Humphrey Davy* bilimsel makaleler yazacak biri değildi. Maskaralıktan korktuğu kadar deneyci olarak itham edilmekten de çekinirdi; bu sebeple yaptığı işe inancı tam olsa da kanıtlama şansı bulamazsa asla açıklamada bulunmazdı. Ölümünden sonra güncesinin imha edilmeyeceğinden şüphelenseydi son zamanlarında kesinlikle ıstırap içinde kıvranırdı. Nitekim imha edileceklerin arasında bıraktığı ama yine de sağlam kalan defterinin şans mı yoksa şanssızlık mı doğuracağını zaman içinde göreceğiz. Sözünü ettiğim ve benzeri yazılar Von Kempelen'e aradığı ipucunu sunmuştu. Zaman, buluşun insanlığa yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu gösterecektir. Fakat Von Kempelen ve ahbablarının bu işin kaymağını yiyeceği gün gibi ortada. Dilerim sahip olacakları parayla ev, arsa, mülk satın almayı düşünemeyecek kadar budala değillerdir.

Von Kempelen, *Home Journal*'da yayımlandı ve pek çok yayında bu kısa açıklamanın bahsi geçti; ancak görülüyor ki *Pressburg Schnellpost*'tan yanlış çeviri yapılmış. “*Viele*” doğru anlaşılmamış ve “*leiden*” kelimesi de “ıstırap” yerine “eziyet” olarak çevrilmiş ve anlam bütünüyle değişmiş; tabii bu benim fikrim.

Aslını bilemem ama Von Kempelen görünüş itibarıyla merdümgiriz birine benzemiyor. Onunla tesadüfen tanıştım, haliyle kendisini yakından tanımıyorum, ama kısa süre içinde meşhur bir adama dönüşecek biriyle tanıştığım için kendimi şanslı sayıyorum.

The Literary World, onun Pressburglu olduğunu iddia etse de kısacık tanışıklığımıza dayanarak söyleyebilirim ki ailesi Uttica, New York kökenlidir. Aile, satranç otomatını yapan Maelzel'le tanışıyordu. (Otomatı icat eden kişinin adı da Kempelen ya da Von Kempelen idi. Editörün notu.) Tıknaz, mavi gözlü, koca ağızlı bir adam olan Von Kempelen'in bembeyaz dişleri, saman sarısı saçları ve Romalı bir burnu vardı. Bir ayağı aksıyordu. Samimi bir konuşma tarzına, mülayim tavırlara sahipti. Demem o ki tavırları ve konuşması merdümgiriz biri olmadığını ispatlıyordu. Altı sene önce Providence, Rhode Island'daki Earl Hotel'de karşılaştığımızda onunla birkaç saat sohbet etme imkânı buldum. Günlük havadisler üzerine konuştuk ve sözleri bilimsel yanını hiç dışa vurmadı. New York'a ve akabinde Bremen'e gitmek amacıyla benden önce otelden ayrıldı ve ilk kez Bremen'de buluşundan söz edildi. Adını tarihe yazdıran Von Kempelen'e dair bilgim bunlarla sınırlı ama bu ayrıntılar bile ilginizi çekecektir.

Bu husustaki efsanelerin hepsi kuşkusuz Alaeddin'in Sihirli Lambası misali düzmecedir, ama Kaliforniya'daki keşiflerde görüldüğü üzere kimi zaman hakikat kurgudan daha tuhaftır. En azından aşağıdaki anekdotun doğruluğu ispatlanmıştır.

Von Kempelen, Bremen'de yaşadığı süre boyunca hep yoksulluk çekmiş, üç beş kuruşun hesabını yaparak günlerini geçirmiştir. Gutshmuth¹²⁹ & Co. ile ilgili sahtekârlıklar bir bir ortaya döküldüğünde, Von Kempelen'in Gasperitch Lane'de mülk zengini olması ve bu kadar parayı nasıl edindiği-

129 Johann Christoph Friedrich GutsMuths (1759–1839): Alman jimnastiğinin kurucusu olarak bilinir. Beden eğitimi dersini okulların müfredatına koydurmuş ve artistik jimnastiğin temellerini atmıştır.

ni söylememesi insanların kuşkulanasına yol açtı. Kempelen tutuklandı. Ama aleyhinde kanıt bulunamadığından salıverildi. Polisin gizlice takip etmesine rağmen, Kempelen labirenti andıran yollardan kolaylıkla sıyrılıp izini kaybettirdi. Sonunda polis çabasının mükafatını aldı. Flatzplatz Sokakı'ndaki yedi katlı bir binanın çatı katında kalpazan Kempelen'i suçüstü yakaladı. Kempelen paniğe kapıldığı için polis suçsuz olabileceğini bir an bile düşünmedi. Onu hemen kelepçeyip tüm katı aradılar.

Çatı katının girişinde içinde tuhaf, ne işe yaradığı anlaşılamayan kimyasal aygıtların bulunduğu üçe iki buçuk metrelik bir dolap buldular. Dolabın bir köşesinde ufak bir fırın, fırının üzerinde birbirine eklenmiş iki eritme potası bulunuyordu. Potalardan biri eriyik kurşunla doluydu, ancak kurşun bağlantı noktasına kadar ulaşmıyordu. Diğer potada göz açıp kapayıncaya kadar buharlaşan sıvı bir madde vardı. Kempelen eritme potalarının içindekileri yere döktüğü için kelepçelendi. Katı aramaya başlamadan önce adamın üstünü arayıp ceketinin cebinde antimon¹³⁰ ve tuhaf bir madde buldular. Tuhaf maddenin ne olduğunu halen çözemediler, ama elbet çezeceklerdir.

Polis suçluyla birlikte hole, oradan da yatak odasına geçti. Çekmeceleri ve kutuları aradılar ama işe yarar bir kanıt bulamadılar. Sonunda yatağın altına baktıklarında kapağı açık, menteşesi ve kilit yeri olmayan deriden yapılmış devasa bir sandık gördüler. Sandığı çekmeye çalıştılar ama yerinden bir santim bile kıpırdatamadılar. Görevlilerden biri yatağın altına girip baktığında sandığın eski pirinç parçalarla dolu olduğunu söyledi.

Ayaklarını duvara dayayıp sandığı iterken diğerleri de kendilerine doğru çekmeye başladı. Güçlkle çıkardıkları sandıkta pirinç parçaları deni-

130 Antimon, kimyasal özellikleri sebebiyle farklı ürünlerde kullanılabilen bir elementtir. Tarihi eskilere dayanan antimon, kullanışlı ancak zehirlidir. Antimon, antıman veya tarihi adıyla stibium... MÖ 3000'li yıllara dayanan bir geçmişe sahip yarı metal element. Mozart'ı öldüren madde olduğu iddia edilir. Kibritlerden mermilere, oyuncaklardan akülere kadar birçok üründe kullanılan çok önemli bir elementtir. Tarihte kadınlar gözlerine sürme çekmek için antimon mineralini kullanırlarmış. Günümüzde ise bazı ilaçlarda özelliklerinden faydalanan bir metaloittir.

len şeylerin en küçüğü bezelye tanesi en büyüğü de bir dolar boyutunda olan pürüzsüz ve yassı eriyik kurşundan ibaretmiş. Görevliler bu metalin pirinç olduğunda hemfikir, altın olabileceğini hiç düşünmediler. Ertesi gün umursamadan karakola götürdükleri parçaların pirinçten değil de saf, hakiki altından olduğunu öğrendiklerinde hayrete düştüler.

Von Kempelen'in itiraflarıyla salıveriliş öyküsünü anlatmayacağım, herkes bunları okudu. Kempelen'in Felsefe Taşı¹³¹ hayalini gerçekleştirdiği su götürmez bir gerçektir. Arago'nun görüşleri önemli olsa da hata payı içerir; ayrıca bizmutla ilgili Akademi'ye sunduğu rapora kuşkuyla yaklaşılmalıdır. Yapılan tüm analizler başarısızlıkla sonuçlandığı için Von Kempelen bizimle paylaşana dek sırrını çözemeyeceğiz. Ancak şundan eminiz: *"Saf altın, türü ve miktarı bilinmeyen maddelere kurşun karıştırılarak elde edilebilir."*

Bu buluşun gelecekte yol açacağı sonuçlar üzerine sayısız yorum yapılıyor; Kaliforniya'daki gelişmelere istinaden insanların altına olan ilgisi arttı ve Kempelen'in zamansız buluşu da altına olan ilgiyle oldukça bağlantılı. Altının değerinin düşmemesi için Kaliforniya'daki altın rezervleri serüvencilere kapatılmış ve madenciler cesaretlerini yitirmişlerdi. Şimdi belki de Kempelen'in buluşu sayesinde madenciler istediklerinden daha fazlasına kavuşabilecekler. Nitekim Kempelen sırrını ilelebet saklayamayacak, altının değeri düşecek, belki gümüşten bile kıymetsiz hale gelecek. Bu buluşun geleceği nasıl biçimlendireceğini öngörmek kolay değil, ama altı ay kadar önce bulunmuş olsaydı kuşkusuz Kaliforniya'nın nüfusu azalırdı.

Buluş, Avrupa'yı hemen etkiledi; kurşun yüzde iki yüz, gümüş de yüzde yirmi beş oranında değer kazandı.

131 Simya ilmine bağlı olan görüşe göre, temas haline girdiği her nesneyi altın alaşımlı bir maddeye dönüştürebileceğine inanılan taş.

MAELZEN'İN SATRAŇÇ OYUNCUSU

Maelzel'in Satranç Oyuncusu, belki de bu türde en rağbet gören gösteri olmuştur. Gösterildiği her yerde büyük merak uyandırmıştır. Ama işleyiş şekli henüz anlaşılamamıştır. Bu konudaki tartışmalara son noktayı koyacak bir yazı da kaleme alınmadı. Bu sebeple yetkin pek çok mekanikçi otomatın hareketlerinin insana özgü olmadığını ve hiçbir insan icadıyla kıyaslanamayan sıra dışı bir icat –*mutlak bir makine*– olduğunu söylüyorlar. Söylemleri akla yatkın olsaydı, karışık duruşa geçilmezdi. Sözlerini kabul etseydik, Satranç Oyuncusu'nu herhangi bir icatla kıyaslayamazdık. İşin aslı önceden de tuhaf otomatlar yapılmıştı. Brewster'in *Doğal Büyü Üzerine Mektuplar*'ında dikkate değer tüm otomatların listesi verilmiştir. Varlığı tartışılmayanlardan biri, Camus'nün çocukluğunda XIV. Louis'yi eğlendirmek amacıyla icat ettiği arabadır. Bu arabayı sergilemek için çevresi yaklaşık beş metre olan kare bir masa kullanılmış, masanın üzerine iki tahta at tarafından çekilen on beş santim uzunluğunda ahşap bir araba oturtulmuştu. Arabanın açık olan arka penceresinden bir kadın figürü görölüyordu. Sürücü atın dizginlerini tutarken, iki hizmetkâr da geride oturuyordu. Camus zembereğe dokununca sürücü kırbacını şaklatıyor, atlar da arabayı çekiyordu. Masanın kenarı boyunca ilerleyen araba prensin karşısına gelince duruyor, hizmetkârlardan biri arabanın kapısını açıyor, aşağı inen kadın

prensi selamladıktan sonra arabaya tekrar biniyor, hizmetkâr kapıyı kapatıp yerine geçiyordu. Sürücünün kırbacıyla ilerleyen atlar başlangıç noktasına dönüyordu.

Maillardet'nin¹³² büyücüsü de dikkate şayan bir icattır. Dr. B.'nin bahsi geçen "Mektuplar"ında *Edinburgh Encyclopaedia*'dan derlediği şöyle bir bölüm vardır:

"En gözde otomatlardan biri, Maillardet tarafından yapılan ve bazı sorulara yanıt vermeyi başaran Büyücü'dür. Büyücü kılıklı bir adam duvar dibinde oturmaktadır. Bir eliyle değnek, diğeriyle de kitap tutmaktadır. Oval madalyonların üzerlerinde pek çok soru yazılıdır. Seyirci bu sorulardan birini seçer ve çekmecelerden birine yerleştirir. Bir yay yardımıyla kapanan çekmece yanıt gelene dek kapalı durur. Derken büyücü kalkıp seyircilere selam verir. Değneğiyle havada daireler çizdikten sonra kitabı kendine yaklaştırıp derin düşüncelere dalmış gibi incelemeye koyulur. Seçilen soru hakkında kafa yormuşçasına değneğiyle başının üstündeki duvara vurur, portatif kapılar açılır ve sorunun yanıtı seyircilerin karşısında belirir. Derken kapılar tekrar kapanır, büyücü yerine geçer ve çekmece madalyonu geri çıkarır. En yerinde ve çarpıcı yanıtların karşılığı olan sorular yirmi adet pirinçten, elips biçimli madalyonun üzerine yazılıdır. Madalyonun her iki tarafında da soru bulunuyorsa büyücü iki soruyu da yanıtlamak durumundadır. Madalyon yerleştirilmeden çekmece kapanırsa büyücü kalkıp kitabına göz atar. Olumsuz anlamda başını sallar ve oturduğu yere döner; böylelikle kapılar açılmaz ve çekmece yeniden açılır. Çekmeceye iki madalyon yerleştirildiğinde yalnız alttakinde yazan soru yanıtlanır. Otomat, zembereği kurulduktan sonra bir saat kadar çalışıp yaklaşık elli soruyu yanıtlayabilir. Otomatı icat eden kişi üzer-

132 Henry Maillardet (1745–1830): İsveçli saat yapımcısı ve mekanikçi. 1805'te yaptığı bir otomat resim çizebiliyor, İngilizce ve Fransızca dizeler yazabiliyordu.

lerinde farklı soruların yer aldığı madalyonların mekanizmayı kolaylıkla harekete geçirdiğini belirtmiştir.”

Vaucanson'un¹³³ ördeği ise çok daha kayda değerdi. Canlı ördeğe kursosuz benzerliği nedeniyle görenlerde şaşkınlık yaratıyordu. Brewster, bunun gerçek bir ördeğin tüm hareketlerini sergilediğini, bolca yiyip içtiğini, türüne has biçimde başını ve boynunu kıvıldattığını, içtiği suyu gagasıyla bulandırdığını ve tam bir ördek sesi çıkardığını söyler. Anatomik bakımdan tam bir ustalık eseri idi. Gerçek ördekte bulunan kemiklerin ve kanatların tıpatıp aynısı otomatta da bulunuyordu. Her ayrıntısı incelikle düşünülmüştü. Dahası önüne atılan darıyı topluyor, yutuyor ve sindiriyordu.¹³⁴

Peki bunların deha ürünü olduğunu kabul ediyorsak, Bay Babbage'in¹³⁵ hesap makinesine ne diyelim? Ahşaptan ve metalden yapılmış bir makinenin gökbilim ve gemicilik cetvellerindeki hesapları yapmasını, dahası olası hataları da düzelterek mutlak doğruya ulaşmasını ve hatta işlemler sonucunda elde ettiği değerleri insan eli değmeden basılı hale getirmesini nasıl açıklayacağız? Böylesi bir makinenin Maelzel'in Satranç Oyuncusu'ndan üstün olduğu söylenebilir fakat bu doğru değildir; mutlak bir makine olduğunu ve insan eli değmeden çalıştığını akla aykırı bir biçimde kabullenirsek Satranç Oyuncusu bahsi geçen hesap makinesinden katbekat üstündür. Matematiksel hesaplamalar nitelikleri gereği mutlak sonuçlar verir. Belirli veriler belirli sonuçları doğurur. Bu sonuçlar başta edinilen veriler dışında hiçbir şeye bağımlı değildir ve hiçbir şeyden etkilenmezler. Yanıta ulaşmak için atılan adımlar

133 Jacques de Vaucanson (1709–1782): Fransız mucit ve sanatçı. Etkileyici ve yenilikçi otomatlar ve makineler üretmiştir. Tamamen otomatikleştirilmiş ilk dokuma tezgâhı da Vaucanson'un ürettiği makineler arasında yer almaktadır.

134 *Edinburgh Encyclopaedia'da, Androidler* maddesinde tüm zamanların otomatları listelenmiştir. –Poe.

135 Charles Babbage (1791–1871): İngiliz matematikçi, analitikçi, mühendis ve programlanabilir bilgisayar fikrini ortaya atan mucit. Mekanik olarak çalışabildiği sonradan kanıtlanmış bir hesap makinesi geliştirmiştir. Yaptığı hesap makinesinin günümüz bilgisayarların geliştirilmesinde önemli katkıları vardır.

da belirgindir. Dolayısıyla verilerden yola çıkarak sonuca ulaşana dek düzenli ve temkinli adımlarla ilerleyen bir otomat elbette yapılabilir. Neticede karmaşık görünen bu hareketler mutlak sonuca ulaşır. Ancak Satranç Oyuncusu'nun durumu farklıdır. Satrançta önceden belirlenmiş hamleler yoktur. Rakibimizin bir sonraki hamlesini öncekinden yola çıkarak kestiremeyiz. Satrançtaki ilk hamleyle matematiksel bir problemin verilerini karşılaştırdığımızda farkı görürüz. Matematiksel problemlerde verilere bağlı olan ikinci adımın sonuçları zaten bellidir. Mutlak bir sonuç vardır, aksi düşünülemez. Halbuki satrançta hamlelerin sırası kesin değildir. Matematiksel problemlerde sonuca ulaşma yolunda belirsizliğe yer yoktur. İkinci adım verilere, üçüncü adım ikinci adıma, dördüncüsü üçüncüye, beşincisi dördüncüye bağımlıdır. Satrançta ise birkaç hamleden sonra yahut oyun ilerledikçe belirsizlik artar. İzleyiciler çeşitli önerilerde bulunur, oyuncu kendi tercihini yapmakta serbesttir. Satranç otomatının hamlelerinin önceden belirlendiğini düşünsek bile (ki bu çok saçma) rakibinin öngörülemeyen hamleleri belirlenmiş hamleleri engelleyecektir. Demem o ki Satranç Oyuncusu ile Bay Babbage'ın hesap makinesini aynı kefedte tartamayız. Satranç Oyuncusu'na mutlak makine diyeceksek, onun karşılaştırma kabul etmeyen, tüm zamanların en sıra dışı icadı olduğunu teslim etmek durumundayız. Mucidi Baron Kempelen, otomatın “yetkin tasarımı ve göz yanılmasına neden olan etkilerine” rağmen sıradan bir mekanizmaya sahip olduğunu belirtmiştir. Fakat bu hususta fazlaca kafa yormaya gerek yok. Otomatın hareketlerinin yalnız akılla belirlendiği aşikâr, zaten bu durum önsel bir yöntemle de ispatlanabilir. Peki insansı tutum bu otomata nasıl ulanmıştır? Bu konuya değinmeden önce Maelzel'in gösterisine tanıklık etmeyenler için Satranç Oyuncusu'nu tasvir etmem yerinde olacaktır.

Satranç Oyuncusu Otomatı, 1769'da Pressburg sakini bir Macar asilzadesi olan Baron Kempelen tarafından icat edildi. Daha sonra tüm gizemiy-le birlikte şimdiki sahibinin eline geçti.¹³⁶ Otomat Pressburg, Paris, Viyana ve diğer Avrupa kentlerinde sergilendi. 1783 ve 1784'te Londra'ya götürüldü. Son dönemde Birleşik Devletler'in büyük kentlerinde de sergilendi. Sergilendiği her yerde insanlarda merak uyandırdı. Her sınıftan sayısız insan otomatın gizeminin peşine düştü. Yukarıdaki resim birkaç hafta önce Richmond'luların izlediği otomata benzemektedir. Gerçekte sağ kol daha önde olmalı, bir satranç tahtası bulunmalı, boru dursa da minder olmalıydı. Maelzel, oyuncunun kıyafetini birazcık değiştirmiştir. Sözgelimi, başındaki tüylü sorguç önceden yoktu.

Gösteri başlayacağı zaman bir perde ya da portatif kapılar açılır ve otomat seyircilerin yaklaşık dört metre yakınına getirilir. Akçaagaçtan yapılmışa benzeyen ve masa niyetine kullanılan büyükçe bir kabinetin başında Türk tipli birinin bağdaş kurup oturduğu görülür. Sunucusu otomatı kimi zaman daha merkezi konuma getirerek sabitler kimi zaman da alanda sürekli gezdirir. Kabinetin zemini tekerleklerle yükseltildiğinden seyirciler

136 Satranç Oyuncusu Otomatı, Kempelen'in 1804'teki ölümünün ardından elden ele dolaştı ve Johann Maelzel'e ulaştı. Avrupa'da ve ABD'de başarılı bir turne gerçekleştiren Maelzel, otomatı Küba'ya götürdü. Küba'da, sekreteri ve sırdaşı (ve büyük ihtimalle Mekanik Türk'ün içindeki adam olan) satranç ustası William Schlumberger öldü. Güney Amerika'da iflas eden Maelzel, ABD'ye dönüşte kamarasında ölü bulundu ve cesedi denize atıldı. Mezata çıkarılan otomatın yeni sahibi Doktor John Mitchell oldu. Bir kulüp kuran Mitchell, burada kulüp üyelerine ücret karşılığı otomatın sırlarını göstermeye başladı. Önceleri ufak bir şöhrete kavuşsa da, Maelzel kadar başarılı bir şov adamı olmadığı için otomatı 1854 yılında Philadelphia'daki bir müzeye bağışladı. Yapımından seksen beş yıl sonra otomat "Büyük Philadelphia Yangını"nda kül olup tarihe karıştı.

otomatın altını kolaylıkla görebilir. Türk figürünün oturduğu sandalye kabinetin ardına, satranç tahtası da üzerine sabitlenmiştir. Satranç Oyuncusu sağ kolunu gövdesiyle doksan derecelik bir açı oluşturacak biçimde satranç tahtasının kenarına uzatmıştır. Avuç içi masaya dönüktür. Satranç tahtasının kenar uzunluğu kırk beş santimdir. Figürün sol kolu dirsekten büküktür ve sol eliyle bir boru tutmaktadır. Yeşil bir kumaş Türk'ün sırtından ve omuzlarından aşağıya doğru dökülmektedir. Kabinet, beş kısımdan oluşmaktadır. Bunlar eş ebatlarda üç adet bölme ve bölmelerin altında bulunan iki çekmecedir. Seyircilerin karşısına çıkarıldığı ilk an bunlar dikkat çeker.

Maelzel, seyircilere otomatın mekanizmasını göstereceğini söyler. Cebinden bir deste anahtar çıkarır ve seçtiği bir anahtarla resimde 1 rakamıyla belirtilen kapağın kilidini ve herkes görebilsin diye kapağın kendisini açar. Bölmenin içi dişli ve çarklarla, sayısız parçalarla tıka basa doludur. Maelzel, kapağı açık bırakır ve kabinetin ardına geçer. Figürün omzundaki kumaşı kaldırıp açık kapağa karşılık gelen bir başka kapağı açar. İçeriye tuttuğu mumla bölmenin içini aydınlatıldığında yine makine parçalarından başka bir şey görülmez. Böylelikle seyirciler hile yapılmadığına inanır. Maelzel, arka kapağı kilitledikten sonra kumaşı indirip ön tarafa geçer. Derken bölmelerin altında yer alan çekmecelerden birini çeker; iki kulp ve iki düğme görünse de gerçekte tek bölme vardır. Çekmeceyi açıldığında küçük bir minder yardımıyla dik yerleştirilmiş satranç taşları görülür. Maelzel, çekmeceyi ve 1 numaralı kapağı açık bırakıp aynı bölmenin devamı niteliğindeki 2 ve 3 numaralı kapakları açar. Bu bölmenin (aynı zamanda seyircilerin) sağında içi makine parçalarıyla dolu, eni on beş santim olan ufak bir bölme daha bulunur. Ana bölme (2 ve 3 numaralı kapakların açılmasıyla ortaya çıkan yer) siyah bir kumaşla kaplıdır. Burada üst arka köşelere yerleştirilmiş çeyrek daire biçiminde iki çelik parçasından başka

bir şey görünmemektedir. Bölmenin tabanında, seyircilerin solunda siyah kumaşla kaplı, çevresi seksen santim olan kare bir yükselti görülür. Sunucu, 1, 2 ve 3 numaralı kapakları ve çekmeceyi açık bırakıp ana bölmenin arkasına geçer; arkada bulunan bir başka kapağı açıp içeriği mumla aydınlatır. Bütün ayrıntıları seyircilere gösterildikten sonra otomat kendi çevresinde döndürülür ve Türk'ün sırtındaki kumaş kaldırılır. Yirmi beş metre karelik bir kapak figürün beline, daha küçük boyutta olanı da uyluğuna doğru açılmaktadır. Buralardan da figürün içinin mekanik parçalarla dolu olduğu görülür. Otomat tüm ayrıntılarıyla seyircilere gösterilmiştir; bir an için gösteri anında otomatın içine birinin gizlendiği düşünülse de makinenin apaçık sergilenmesiyle bu düşünce yerle yeksan olur.

Maelzel, başlangıçtaki yerine sürüklediği otomatın isteyenle satranç oynayabileceğini ilan eder. Bu meydan okuma seyircilerden biri tarafından kabul gördüğünde, rakip için ufak bir masa hazırlanır ve halatın yakınına seyircilerin görüş açısını bozmadan yerleştirilir. Üzerine satranç kareleri çizilmiş bu masanın çekmecesinden satranç taşları çıkartılarak Maelzel tarafından dizilir. Rakip, yerine geçince, sunucu kabinetin çekmecesinden çıkardığı minderi otomatın sol kolunun altına koyar, satranç taşlarını da figürün önündeki satranç tahtasına dizer. Sonra kapakları kapatıp kilitler ve anahtar destesini 1 numaralı kilitte bırakır. Çekmeceyi de kapattıktan sonra bir deliğe bir anahtar sokup zembereği kurar. Oyun başlar. İlk hamleyi otomat yapar. Oyun süresi yarım saattir, ama bu süre aşılır ve rakip dişli çıkarsa Maelzel oyunun devam etmesine aldırmaz. Süre sınırlamasının yegâne sebebi seyircileri sıkıkmama düşüncesidir. Rakip kendi masasında hamle yaptığında rakibin temsilcisi olan Maelzel aynı hareketi otomatın masasında yineler. Türk karşı hamleyi yaptığında, Maelzel bu kez otomatın hamlesini rakibin masasında yineler. Yani iki masa arasında gider gelir. Maelzel, Türk'ün soldaki kutuda biriktirdiği taşları almak için

sıklıkla figürün ardına gider. Otomat hamlesinden emin değilse Maelzel sağa yanaşıp elini kabinetin üstüne koyar. Ayaklarını sürüyerek yürüdüğü için zeki değil de kurnaz olan kişiler otomatta bir hile olduğundan kuşkulandır. Fakat bu hareketler Maelzel'in sahte tavrını ortaya koymaktan başka bir şeye yaramaz ya da sunucumuz bu tavırları bilinçli olarak sergiliyorsa otomatın içinde mekanik parçalardan başka hiçbir şey olmadığını kanıtla-ma derdindedir.

Türk, solaktır. Kol hareketleri hep doksan derecelik açıyla gerçekleşir. Böylelikle eldivenli ve dirsekten bükük olan el oynanacak taşın üzerine geldiğinde aşağı doğru iner ve taşı tutar. Taş tam yerinde değilse elbette tutmakta zorlanır. Tekrar harekete geçmek yerine belirlediği yönde ilerler ve taşın konacağı kareyi işaret eder. Bunun üzerine Maelzel otomatın belirlediği hamleyi yapar. Figürün her hamlesinde mekanik parçaların sesleri işitilir. Oyun boyunca figür satranç tahtasını inceliyormuşçasına gözlerini devirir, başını çevirir, *echec* (Şah!) der.¹³⁷ Rakibi yanlış hamle yaptığında, Türk sağ elinin parmaklarıyla bir ritim tutturur, öfkeyle başını sallar ve yanlış hamleyi geri alıp yeni hamleyi kendi yapar. Oyunu kazandığında başını muzaffer bir edayla sallar, etrafa kibir dolu bakışlar attıktan sonra sol kolunu iyice geriye çeker ve parmaklarını minderin üzerinde bırakır. Birkaç kez mağlup olduysa da genelde galip olan hep Türk'tür. Oyun bittiğinde istenirse kabinetin içi seyircilere tekrar gösterilir. Sonra otomat uzaklaştırılır ve seyirciyle otomat arasına perde iner.

Otomatın gizemini çözmek için çok kişi kafa patlattı. Bu husustaki genel kanı, icatta insana bağımlı bir durumun olmamasına, yani Türk'ün gerçek bir makine olduğuna inanılmasıdır. Yine de kimileri kabinetin tabanında bulunan parçalar vasıtasıyla sunucunun oyunu yönlendirdiğini, kimileri

137 Türk'ün şah demesi Maelzel sayesinde gerçekleşmiştir. Kempelen zamanında, otomata şah çekirmek için sağ eliyle kabineye vuruyordu. –Poe.

de mıknaş kullanıldığını öne sürmüştür. Bunlardan ilki hakkında şimdilik daha fazlasını dile getiremeyiz. İkincisi hakkında da önceden belirttiğimiz gibi otomatın tekerlekler üzerinde hareket ettirildiğini ve oyun esnasında bile mekânda sürekli gezdirildiğini hatırlatacağız. Mıknaş fikri ise asla savunulamaz, çünkü seyircinin cebindeki olası mıknaş da tüm mekanizmayı bozar. Dahası sunucu en güçlü mıknaşların kabinetin üstünde durmasında sakınca görmemiştir.

Otomatın gizemini çözmek için kaleme alınan ve haberdar olduğumuz ilk yazı 1785'de Paris'te basılan bir kitapçıkta görüldü. Yazarın varsayımı kısaca şöyleydi: Otomatı bir cüce hareket ettiriyordu. Kabinet açıkken cücenin ayakları 1 numaralı bölmede bulunduğunu iddia ettiği içi boş iki silindirik alanın (ki böyle bir şey gerçekte yoktu) içine sokup gövdesini siyah kumaşın altında gizliyordu. Kapaklar kapatıldığında cüce bir şekilde kabinetin içine giriyor, mevcut mekanik gürültü cücenin içeriye kolaylıkla girmesini ve kapağı kapatmasını sağlıyordu. Otomatın içi daha sonra gösterildiğinden seyirci içeride kimsenin olabileceğine inanmıyordu. Bu varsayım bütünüyle zırvalıktan ibaret olduğu için üzerinde kafa yormaya, hakkında yorum yapmaya veya çürütme çabalarına girişmeye gerek yok; üstelik kimsenin ilgisini de çekmemiştir.

1789'da Dresden'de M. I. F. Freyhere tarafından yayımlanan bir kitapta otomatın gizem perdesi aralanmaya çalışılmıştır. Epey hacimli olan bu kitapta renkli resimler de bulunuyordu. Yazar, “Yaşça büyük, zeki, uzun boylu ama zayıf” bir çocuğun oyunu oynadığı, otomatı hareket ettirdiği fikrini benimsemişti. Bu fikir Parisli yazarınkine nazaran daha saçma da olsa çarçabuk kabul gördü ve otomatın mucidi kabinetin üst kapağının yakından incelenmesine izin verene dek gizemin çözüldüğüne inanıldı.

Bu tuhaf açıklamayı başkaları da izledi. Son yıllarda kimliği bilinmeyen bir yazar mantıktan uzak bazı fikirler sonucunda mutlak doğru olarak

kabul edemeyeceğimiz makul bir yordama ulaşır gibi oldu. Makale ilk kez haftalık bir *Baltimore* dergisinde “Bay Maelzel’in Otomatik Satranç Oyuncusu’nu Analiz Teşebbüsü” başlığıyla yayımlandı. Bu makalenin Sör David Brewster’ın *Doğal Büyü Üzerine Mektuplar*’ında bahsettiği ve son derece tatmin edici olduğunu iddia ettiği kitapçığın taslağı olduğu düşünülmektedir. Analizin sonuçlarının mantığa aykırı olmasa da, tatmin edici nitelikte olduğunun iddia edilmesi bize Brewster tarafından yüzeysel bir okuma yapıldığını düşündürüyor. Makalenin, *Doğal Büyü Üzerine Mektuplar*’ında yer alan özeti, referansların yetersizliği nedeniyle analize tam anlamıyla güvenmek mümkün değil. Aynı durum “Analiz Teşebbüsü”nü okuduğumuz metinde de geçerlidir. Analiz; kabinetin içine gizlenmiş birinin otomatın sergilenmesi esnasında izleyicilere fark ettirmeden bir bölmeden diğerine geçtiğini anlatan (bunu sayısız resimle destekleyen) ve ayrıntıları vurgulayan bir açıklamadır. Az önce de vurguladığım üzere bu analizin sonucu ilkesel anlamda doğrudur. Otomatın sergilendiği esnada kabinetin içine biri gizlenmiştir. Fakat gizlenen kişi hareket halindeyken bölmelerin yerinin nasıl değiştirildiğine dair yazılan açıklama hiç de akla yatkın değil. Önsel olarak kabullenildiğini ve sonradan uyarlanıldığını gördüğümüz için bunu reddediyoruz. Bu sonuca tümevarım yöntemiyle ulaşamaz. Bölmelerin yer değiştirme aşamalarını izleyicilerin görmesi mümkün değildir. Belirli hareketlerin belirli bir şekilde ortaya çıktığını göstermek onların kesinlikle o şekilde ortaya çıktığını kanıtlamaz. Nitekim sayısız farklı yöntemle aynı sonuca ulaşılabilir. Demem o ki doğru olduğu düşünülen açıklamanın doğru olma olasılığı sonsuzda birdir. İşin aslı bölmelerin hareketli olması önemli değil. Az da olsa düşünebilen bir insan yedi sekiz sayfalık bir açıklamaya gereksinim duymaz. Dâhi Baron Kempelen elbette izleyicilere hissettirmeden kabinetin kapağını açıp kapatmak gibi eylemleri kolaylaştıracak bir düzenek hazırlamayı becermiştir.

Otomatik Satranç Oyuncusu'nu açıklamak için önce hareketlerin nasıl gerçekleştirildiğinden, sonra da bu sonuca varmamızı sağlayan gözlemlerin özelliklerinden bahsedeceğiz.

Konuyu aydınlatabilmek için, sunucunun kabinetin içini nasıl gösterdiğini (ki her gösteride aynı yolu izliyordu) anımsatalım. Önce 1 numaralı kapağı açar, bu açıkken kabinetin ardına geçer ve 1 numaralı kapağın arkasına düşen kapağı açar. Burayı mum ışığıyla aydınlatır. Sonra arka kapağı kapatıp kilitler ve ön tarafa gelip çekmeceyi çeker. Ardından 2 ve 3 numaralı kapakları, yani portatif kapakları açıp ana bölmenin içini gösterir. Ana bölmeyi, çekmeceyi, 1 numaralı kapağı açık bırakıp ana bölmenin ardına düşen kapağı açar. Önce portatif kapakları kapatmak dışında izlediği belirgin bir sıra yoktur.

Şimdi, otomat seyircilerin huzuruna getirildiğinde varsayalım ki içinde biri var. Bedeni 1 numaralı kapağın ardındaki makine parçalarının arkasındadır (bu parçaların arka kısmı gerektiği zaman ana bölmeden 1 numaralı kapağın ardına *toptan* geçebilecek biçimde tasarlanmıştır), ayakları ise ana bölmede uzatılmış bir halde durmaktadır. Maelzel, 1 numaralı kapağı açtığında içerideki kişinin görülme olasılığı yoktur, ne de olsa en sağlam göz bile birkaç santimden ötesini göremez. 1 numaralı kapağın ardı açıldığında durum değişir. İçerisi aydınlatılmıştır; içeride biri olsa kesinlikle görülür. Fakat adam orada değildir. Arka kapaktaki kilidin oynamasıyla adam bedenini ana bölmeye doğru olanca gücüyle iter. Bu, çok acı veren bir pozisyon olduğundan uzun süre korunamaz. Bu sebeple Maelzel arka kapağı kapatır. Sonra adam bedenini eski konumuna getirir, nasıl olsa içerisi eski karanlık haline döner. Daha sonra çekmece çekilir ve adam bacaklarını aşağıya doğru sallar.¹³⁸ Sonuçta adamın hiçbir uzvu ana bölmede değildir;

138 Sör David Brewster, bu çekmecenin ardında büyük bir boşluk bulunduğunu, yani çekmecenin gerçek olmadığını ve geriye doğru uzanmadığını öne sürer. Fakat bu fikir çok saçmadır. Böylesi basmakalıp bir sahtekârlık –özellikle çekmecenin sonuna dek açılması ve derinliğinin kabinetin derinliğiyle kıyaslanabilmesi sebebiyle– mutlaka ortaya çıkardı. –Poe.

bedeni 1 numaralı kapağın ardındaki mekanik parçaların gerisinde, bacakları da çekmecelerin eski yerindedir. Böylelikle sunucu ana bölmeyi rahatlıkla sergiler. Ana bölmenin ön ve arka kapaklarını açıp kabinetin içini seyircilere gösterir. Herkes kabineti aynı anda bütünüyle gördüğünü sanır, ama durum böyle değildir. Çekmecenin arkasını ve 1 numaralı kapağın ardını göremezler, sunucu arka kapağı kapatırken ön kapağı da kapatmış olur. Maelzel, Türk'ün sırtındaki kumaşı kaldırıp arka kısımdaki makine parçalarını da gösterdikten sonra her şeyi eski haline getirip kapakları kapatır. Böylelikle içerideki adam hareket özgürlüğüne kavuşur. Gözleri satranç tahtasının hizasına gelecek şekilde yerleşir. Büyük olasılıkla kapaklar açıkken ana bölmenin bir köşesinden görülen kare biçimli çıkıntının üstüne oturur. Böylelikle Türk'ün tel örgüden yapılma göğsünden satranç tahtasını kolaylıkla görür. Sağ kolunu göğüs hizasına getirip sol kolunu kolaylıkla harekete geçirebilir. Sol omzunun hemen altında olan mekanizmayı sağ kolunun yardımıyla çalıştırır. Figürün baş, göz ve sağ kol hareketleri ile “Şah!” sesini bir başka mekanizma sağlar, bunlar içerideki adamın inisiyatifindedir. Bu mekanizma muhtemelen ana bölmenin sağındaki (seyircilerin solundaki) (on beş santimlik) alanda yer alır.

Otomatın manevralarını incelerken bölmelerin nasıl yer değiştirdiğini anlatmaktan kasten kaçındık; bu konunun önem arz etmediği, alelade bir marangozun bile kolayca yapabileceği bir mekanizmayla sonsuz sayıda yöntemle ve seyircilere fark ettirmeden gerçekleştirilebileceğini kanıtladığımızı göre durum tamamen kanıksanmış olmalıdır. Sonuçlarımız, Maelzel'in gösterilerinde yaptığımız gözlemlere dayanmaktadır.¹³⁹

1- Türk, hamlelerini düzenli aralıklarla değil, rakibinin hamlelerine göre yapmaktadır. Halbuki mekanik düzeneklerde önem arz eden bu sorun

139 Bu gözlemlerden bazıları otomatın manevralarını bir aklın idare ettiğini kanıtlama amacını gütmektedir; yine de kabul edilmiş bir görüşün ardından yeni iddialar ortaya atmak saçma bulunabilir. Amacımız, önsel kanıtlar sunmaktan ziyade bu çarpıcı mantıksal silsileden etkilenenleri ikna etmektir. –Poe.

hamle süresinin kısıtlanmasıyla çözülebilirdi. Sözgelimi, rakibin hamle süresi üç dakikayla sınırlandırılıysaydı, otomatın hamlesi üç dakikayı aşan bir sürede gerçekleşebilirdi. Düzenli aralıklarla hamle yapmak gerçekte bu denli kolayken, hamlelerin düzensiz olması düzenin otomatın hamleleri açısından önem arz etmediğini, yani otomatın *mutlak makine* olmadığını ispatlar.

2- Otomat hamle yapacağı zaman sol omzunun altında, kumaşı hafifçe oynatan bir hareketlilik göze çarpar. Bu hareketlilik kolun kımıldayışından iki saniye önce meydana gelir ve kol hareketinin habercisidir. Şimdi rakibin hamle yaptığını ve Maelzel'in de hamleyi otomatın satranç tahtası üstünde yinelediğini, sonra da rakibin otomatı omuz hareketini fark edene dek gözetlediğini farz edelim. Rakip bu hareketi gördüğü anda hata yaptığını anlayıp taşını geri çektiğinde, omzun kıpırtısından hemen sonra harekete geçmeye alışan kolun duraksadığını görürüz. Halbuki Maelzel henüz rakibin taşı geri çekişini diğer satranç tahtası üzerinde tekrarlamamıştır. Otomatın hareket etmek üzere olduğu ortadayken birden duraksaması rakibin taşını geri çekmesinden kaynaklanmıştır.

Bu gerçek şunları ispatlar: 1- Maelzel'in otomatın satranç tahtasında hamleleri yinelemesi Türk'ün hamle yapması için elzem bir davranış değildir. 2- Otomatın hamleleri rakibin satranç tahtasını gören bir akıl tarafından yönetilmektedir. 3- Rakip, taşını geri çekerken Maelzel'in sırtı ona dönük olduğuna göre otomat sunucunun akıyla idare edilmemektedir.

3- Otomat her oyunu kazanmaz. Mutlak bir makine olsaydı, her defasında kazanmaya programlanırdı. Makinenin satranç oynamasını sağlayan ilke tamamen geliştirilebilir ve onun her seferinde oyunu kazanması da sağlanabilirdi. Nitekim her defasında galip gelecek bir makineyi yapma zorluğu bir oyunu alacak makineyi yapma zorluğundan daha fazla olamaz. Satranç Oyuncusu bir makine ise, mucidi elbette onu geliştirmenin

yollarını aramıştır (ihtimal dahilinde olmasa da). Üstelik makineyi eksik bırakmak istediğini varsaymak otomatın kusursuzluğuna gölge düşürür.

4- Çetin bir hamle karşısında veya zor durumlarda Türk başını sallamaz. Bu hareketi ancak bir sonraki hamle belirginleştğinde veya düşünmesine gerek kalmadığında sergiler. Bu hareketler derin düşüncelere dalmış insanlara özgüdür. Otomat mutlak makine olsaydı Kempelen bunları karmaşık ve çetin anlara da uyarlardı. Fakat durum tam aksidir; bu sebeple otomatın içinde bir kişinin olduğu fikri güçleniyor. Bu kişi derin düşüncelere daldığında diğer hareketleri sergileyecek vakit bulamıyor. Rakibi dışlı değilse etrafına bakınmak için vakti olduğundan arada bir başını sallayıp gözlerini deviriyor.

5- Otomat, seyircilere Türk'ün sırtını gösterebilmek amacıyla kendi çevresinde döndürüldüğünde ve kumaş kaldırılıp bedenindeki kapaklar açıldığında sayısız makine parçasıyla karşılaşırız. Otomatın hareketli olduğu esnada, yani makine tekerlekleri üzerinde gezdirilirken bazı parçaların konumlarında perspektif yasasıyla açıklanamayan değişimler gözlemlendi. Sonradan bu değişimleri içeride bulunan aynalara bağladık. Makine parçalarının arasına manevraları etkilemek amacıyla ayna konulması mantığa tamamen aykırıdır. Aynalar sadece seyircileri etkileyebilir. Aynaların makine parçalarını daha fazla göstermek amacıyla konulduğunu düşündük. Bu da gösterir ki otomat, mutlak bir makine değildir. Mutlak bir makine olsaydı, mucidi makineyi karmaşık göstermek için sahtekârlığa başvurmaz, aksine kolay yoldan zafere ulaşılabileceğini seyircilerine ispatlamak isterdi.

6- Türk'ün dış görünüşü ve hareketleri taklitten ibaretse, bunun gerçekten kötü bir taklit olduğunu söylememiz gerek. Yüzü insan yüzüne benzememektedir. En basit balmumu heykellerin yüzü bile çok daha gerçekçidir. Gözleri yapay bir biçimde dönüp dururken kaşları ve gözkapakları kıpır-

damaz. Kolu durağandır. Doksan derecelik bir açı oluşturarak kaba saba bir biçimde hareket eder. Elbette bunlar Maetzel'in beceriksizliğinin veya gevşekliğinin kanıtı olabilir. Yine de mucit yetkin bir mekanikçi olduğuna göre bu gevşeklik ancak kasti bir umursamazlığa karşılık gelecektir. Otomatın insana benzememesi tamamen Maelzel'in kusuru olamaz, çünkü mucidin geliştirdiği diğer makineler insan hareketlerini ve niteliklerini taklit etmedeki yetisini ispatlayacak ölçüde tasarlanmıştır. Mesela ip cambazları fevkaladedir. Palyaço güldüğünde dudakları, gözleri, kaşları, gözkapakları doğal ve birbiriyle uyumlu bir görünüş sergiler. Palyaço ve dostlarının hareketleri o kadar gerçekçidir ki çok ufak olmasalar ve gösteri öncesinde seyirciler tarafından yakından incelenmeseler canlı oldukları düşünülebilirdi. Bu sebeple Bay Maelzel'in beceriksiz olduğunu iddia edemeyiz, Satranç Oyuncusu'nun Kempelen'in (muhtemelen bilerek) ilk yaptığı haliyle, yani doğallıktan uzak haliyle kalmasını kasten istediğine inanabiliriz. Güttüğü amacı anlamak oldukça kolay. Otomat gerçek bir insana bütünüyle benzeseydi, seyirci makinenin içinde bir insan olduğu fikrinden asla uzaklaşmazdı. Fakat Türk'ün beceriksiz hareketleri onun mutlak mekanizmayla çalıştığı düşüncesini doğurdu.

7- Oyun başlamadan hemen önce sunucu otomatı kurduğunda, zemberek sesine aşına olan bir kulak Satranç Oyuncusu'nun zembereğini harekete geçiren herhangi bir yay veya çark bulunmadığını hemen anlar. Bir önceki gözlemimizin sonucuyla buradan çıkartılacak sonuç benzerdir. Otomatın kurulmasının hiçbir anlamı yoktur, zemberek sadece seyirciye orada bir mekanizma olduğunu vurgulamak için kurulur.

8- Otomatın "mutlak bir makine olup olmadığı" sorulduğunda Maelzel hep aynı yanıt vermiştir: "Bu hususta konuşmayacağım." Halbuki insanlar otomatı mutlak bir makine olarak gördüğü için Satranç Oyuncusu şöhrete kavuşmuş ve ilgiyle karşılanmıştır. O halde onu mutlak bir

makine olarak tanımlamak mucidin de ününe ün katardı. Bunu kesin bir dille ilan etseydi şüphesiz seyirciler buna inanırdı. Ama Maelzel bu hususta susarak otomatın mutlak bir makine olduğu inancını zayıflatmıştır. Nitekim insanlar mucit tarafından açıklama yapılamadığını, Maelzel'in sözleriyle değil de eylemleriyle, yani dolaylı olarak bunu ifade etmeye çalıştığını görüyor. uskunluğunun nedenini otomatın gerçek bir makine olmamasına bağlıyor, otomatı sergilemek yerine konuşursa saygınlığını yitireceğine inanıyor.

9- Maelzel kabinetin içini göstermek için 1 numaralı kapakla ardına düşen kapağı açtığında, arka kapaktan içeriye bir mum tutar ve 1 numaralı bölmenin salt makine parçalarıyla dolu olduğunu kanıtlamak amacıyla otomatı sağlı sollu hareket ettirir. Bu sırada 1 numaralı kapağa yakın makine parçaları net bir şekilde görünürken uzaktakilerin hafifçe titreştiği uyanık seyircinin dikkatinden kaçmayacaktır. Önce uzaktaki parçaların yerlerinin toptan değiştirilebildiğini düşündük. Daha önce de belirttiğimiz üzere otomatın içine gizlenen kişi arka kapak kapatıldığında aynen bunu yapar.

10- Sör David Brewster, Türk'ün normal bir boyutta tasarlandığını söyler, ama işin aslı Türk kaba saba bir şeydir. Bu konuda yanılmak gayet olağandır. Otomatın hemen yanında gerçek bir insan bedeni olmadığından Türk'ün doğal boyutlarda olduğunu varsayabiliriz. Fakat sunucu otomatın yanına gittiğinde aksi kolayca fark edilir. Maelzel uzun boylu biri değil, ama otomata yaklaştığında oturur pozisyonundaki Türk'le arasında elli santime yakın fark olduğu görülür.

11- Otomatın önündeki kabinet bir metre uzunluğunda, yetmiş bir santim derinliğinde, yetmiş altı santim yüksekliğindedir. Bu boyutta herhangi bir şeyin içine, dahası otomatın ana bölmesine –bahsettiğimiz pozisyon dahilinde– uzun boylu biri sığabilir. Durum apaçık ortadayken bu hususta daha fazla konuşmaya gerek yok. Zaten kabinetin üst tahtası yaklaşık sekiz

santim görünse de, ana bölme açıldığında bu kısmın o kadar kalın olmadığı fark edilir. Dikkat edilmezse çekmecenin yüksekliği de yanılgıya sebep olabilir. Çekmecenin üstüyle kabinetin tabanı arasında görülenden sekiz santim daha fazla boşluk vardır. Mucit, kabinetin içindeki boşluğu daha küçük göstermek ve dolayısıyla otomatın içine bir insanın sığamayacağını vurgulamak amacıyla bu hileye başvurur.

12- Ana bölmenin içi kumaşla kaplıdır. Bu kumaş iki amaç doğrultusunda kullanılıyor olabilir. Kumaşın bir kısmı gerildiğinde, ana bölme ile 1 numaralı bölmenin ardındaki duvar ile ana bölmeyle çekmecenin ardında oluşan boşluk arasındaki duvar göze çarpar. Böylelikle duvarların yerini değiştirme işi kolaylaşır. Kumaş aynı zamanda içerideki insanın gürültüsünü kamufle eder.

13- Rakip oyuncu (daha önce de belirttiğimiz üzere) otomatın satranç tahtasını kullanmaz ve oldukça uzak bir noktaya yerleştirilir. Otomatın karşısına oturtulsaydı, muhtemelen seyircilerin görüş alanı engellenmiş olurdu. Fakat seyirci koltukları yükseltilerek ya da kabinet seyircilere doğru çevrilerek bu sorun çözülebilirdi. Bu koşulun nedeni belki de başkadır. Rakip kabinete yakın oturtulduğunda şayet kulakları sağlamsa gizlenen kişinin nefes alıp verişini işitebilir ve hileyi açığa çıkartabilirdi.

14- Maelzel, anlattığım rutin sergileme tarzından bazen sapsa da, kesinlikle bulduğumuz çözümle çatışacak kadar sapmaz. Sözgelimi, çekmeceyi her defasında açmıştır ama 1 numaralı bölmenin arka kapağını kapatmadan ana bölmeyi açtığı, ana bölme açıkken 1 numaralı bölmenin arka kapağını açtığı ve makine tümüyle kapatılmadan oyunu başlattığı görülmemiştir. Maelzel çözümümüzü destekleyen hareket tarzından hiçbir zaman ödün vermemiş olsaydı, bu elimizdeki en büyük kanıt olurdu. Onun bu rutinden kimi zaman sapması ama çözümümüzü yalanlayacak kadar sapmaması çözümümüz için çok daha büyük bir kanıt oluşturur.

15- Sergileme esnasında otomatın tahtasında altı mum bulunur. Peki ama neden? İyi aydınlatılmış bir salonda insan neden birkaç mumla idare edebilecekken altı tane muma ihtiyaç duyar? Dahası rakip oyuncunun tahtasına sadece bir mum koyarken mutlak bir makine olduğunu düşündüğümüz otomatın altı tane muma neden ihtiyacı var? Hatta ışığa neden ihtiyacı var? Bu denli yoğun ışık Türk'ün tel örgülü göğsünün ardından tahtayı görmeye çalışan birinin varlığına işaret eder. Fakat mumların sıralanış biçimi insana başka bir şey daha düşündürüyor. Seyircilere en uzak olan mumlar en uzun mumlardır, ortadakiler onlardan beş santim kısa, seyircilere en yakın olanlar ise ortadakilerden beş santim kısadır. Bir taraftaki mumlar diğer taraftakilere oranla beş santimden daha fazla kısadır; yani bir taraftaki en uzun mum diğer taraftaki en uzun mumdan yedi santim kısa ve sonrakiler de diğer taraftakilere yedişer santim kısadır. Farklı boylarda olan mumların farklı yerlere yerleştirilmesi, ışığın farklı açılardan gelmesine ve böylelikle figürün göğsünün yapımında kullanılan malzemenin anlaşılamamasına neden olur.

16- Satranç Oyuncusu, Kempelen'in elindeyken satranç turnuvalarında mucidin sağ kolu olan bir İtalyan'ın sahnede görülmediği, İtalyan hastalandığında ise turnuvaların iptal edildiği dikkatlerden kaçmamıştır. Kempelen'in adamları satranç konusunda ahkâm keserken, İtalyan bu hususta hiçbir bilgisinin olmadığını söylemiştir. Otomat Maelzel'in eline geçtiğinde de benzer şeyler yaşanmıştır. Maelzel'e turnelerde eşlik eden ve otomatın açılıp kapanmasına yardımı dokunan *Schlumberger* adında bir adam vardır. Bu adam orta boylu ve düşük omuzludur. Satranç oynamayı bilip bilmediğinden emin değiliz. Ama oyun öncesi ve sonrasında sahnede olmasına rağmen oyun sırasında ortalıktan kaybolur. Birkaç sene önce Maelzel otomatı Richmond'daki Bossieux'nun Dans Akademisi'nde sergilemişti. *Schlumberger* orada hastalandığı için turnuvalar iptal edilmişti.

Şehrimizin sakinleri bu gerçeklerin farkındadır. *Schlumberger*'in hastalığı turnuvaların iptal edilme gerekçesi olarak sunulmamıştır. Takdir sizin.

17- Türk, sol koluyla taşları hareket ettirir. Bu durum tesadüf olamaz. Brewster pek önemsemez ama durumun tuhaflığına dikkat çeker. Otomat üzerine yazan yazarlar bunu fark etmemiş ve önemsememişlerdir. Brewster'in sözünü ettiği kitapçığın yazarı ise bu tuhaflığı fark eder ama açıklayamaz. Halbuki gerçeğe ulaşmamızı sağlayacak şey kesinlikle bu tip önemli tezatlıklardır.

Otomatın sol eliyle oynamasının makinenin (mutlak bir makine olduğunu varsayarsak) işleyişiyle bir ilgisi olamaz. Figürün sol kolunu harekete geçiren itki elbette sağ kolunu da harekete geçirebilir. Fakat sağ ve sol kolların yapısı gerçek insanlarda değişiklik gösterir. Otomatta görülen tuhaflığı doğal olarak insanın bu özelliğine bağlarız. O halde Türk'ün oyun tarzında bir tezatlık olduğunu kabul etmeliyiz. Sadece bu durum bile otomatın içine birinin gizlendiğini düşünmemize olanak tanır. Fazladan atacağımız birkaç adımla gerçeğe ulaşırız. Otomat sol koluyla oynar, çünkü gizlenen kişi pozisyonu gereği sağ kolunu oynatamamaktadır. Otomatın sağ koluyla satranç oynadığını varsayalım. Gizlenen kişi, kolu harekete geçiren ve omzun hemen altında bulunan mekanizmaya ulaşmak için son derece acı veren bir konumda kalmalı ya da sol kolunu kullanmalıdır. Bu durumlarda gizlenen kişinin rahat hareket edebilmesi mümkün değildir, ama sol koluyla oynaması bu tip güçlüklerin üstesinden gelmesini sağlar. Gizlenen kişi göğüs hizasındaki sağ kolunu uzatıp parmaklarıyla omzun altındaki mekanizmayı harekete geçirebilir.

Otomatik Satranç Oyuncusu'na ilişkin geliştirdiğimiz bu çözüme aklısiz insanların itiraz edeceğini düşünmüyoruz.

BON-BON

*“Quand un bon vin meuble mon estomac,
Je suis plus savant que Balzac -
Plus sage que Pibrac;
Mon bras seul faisant l’attaque
De la nation Cossaque,
La mettroit au sac;
De Charon je passerois le lac
En dormant dans son bac;
J’irois au fier Eac,
Sans que mon coeur fit tic ni tac,
Présenter du tabac.”*
Fransız Vodvili¹⁴⁰

Pierre Bon-Bon’un olağanüstü yetilere sahip bir lokantacı olduğuna -----’nin egemenliği sırasında Rouen’deki Le Febre çıkmaz sokağında bulunan küçük kafeye yolu düşenlerin karşı çıkacağını sanmam. Pierre Bon-Bon’un dönemin felsefesinde de son derece yetkin olduğu su götür-

140 (Fr.) “İyi bir şarapla doldurduğumda midemi / Balzac’tan daha arif / Pibrac’tan daha âlim olurum / Tek kolla / Kazaklara saldırabilir / Yurtlarını yakıp yıkabilirim. / Kharon’un gölünü / O kayığında uyurken geçebilir / Elim ayağıma dolanmadan / Görkemli Eac’in yanına varabilir / Ona tütün sunabilirim.”

mez bir gerçektir. Yaptığı ciğerli böreğin üstüne diyecek yoktu lakin hangi yazar onun doğa, tin ve akıl üzerine kaleme aldığı gözlemlerin hakkını layığıyla verebilirdi? Omletlerinin, yahnilerinin değeri parayla ölçülemese de zamanın hangi edebiyatçısı geri kalan tüm âlimlerin zırva “fikirlerine” karşı “bir Bon-Bon fikrine” iki mislini ödemezdi? Bon-Bon kimseciklerin girişmediği kütüphaneleri talan etmişti, kimsenin tahmin edemeyeceği kadar çok kitap okumuş ve kimsenin edinemeyeceği bilgiler edinmişti. Yine de şöhreti dillerde nağme olduğunda bile yorumlarının ne Akademi’nin yalınlığını ne de Lyceum’un derinliğini taşımadığını söyleyen yazarlar da oldu Rouen’de; bana kalırsa, fikirleri doğru düzgün anlaşılamamıştı, ama bunun sebebi anlaşılması güç şeyler olmaları değildi. Sanırım insanların çoğu tamamen belirgin oldukları için onun fikirlerini anlamakta güçlük çekiyordu. Kant, metafizik öğretisini büyük ölçüde Bon-Bon’a borçludur, ama bunu her yerde dillendirmeyelim. Bon-Bon ne Platon’cu ne de Aristo’cuydu; kolaycı bir tavırla çağdaşı Leibnitz gibi bir yahni icadında yahut bir sezginin çözümlemesinde kullanabileceği kıymetli zamanını etik tartışmaların birbirine karışmayı reddeden yağıyla suyunu uzlaşya taşımak gibi boş işlerle uğraşmazdı. Hem de hiçbir zaman. Bon-Bon İonik’ti, aynı zamanda da İtalik’ti. Tümdengelim ve tümevarım yöntemlerini izlerdi. Fikirleri ya doğuştandı ya da tam aksiydi. Trabzonlu George’a ve Bossari-on’a, lakin her şeyden çok kendine inanırdı.

Filozofumuzun bir lokantacı olarak kapasitesinden söz ettim. Yalnız hiçbir dostumun aile yadigarı bu işi sürdürürken kahramanımızın onların saygınlığını ve kıymetini önemsemediğini düşünmesini istemem. Ne münasebet. Mesleğinin hangi dalıyla daha fazla gururlandığını anlamak mümkün değildi. Ona göre zihinsel ve düşünsel yetilerinin mideninkilerle yakın bir ilişkisi vardı. Ruhun midede olduğunu iddia eden Çinlilerle hemfikir olduğunu sanıyorum. Zihin ve diyafram için aynı kelimeyi kulla-

nan Yunanlara hak veriyordu.¹⁴¹ Bunu söyleyerek metafizikçimizin oburluğa meyilli olduğunu ima edip ona başka suçlamalar yöneltecek değilim. Pierre Bon-Bon'un zayıf yanları varsa bile –hangi büyük adamda yoktur ki bu?– dediğim gibi Pierre Bon-Bon'un zayıf yanları varsa bile bunlar önemsiz zayıflıklardı; belki de başka insanlarda erdem sayılabilecek şeyler. Bu zayıf yönlerinden bir tanesi kahramanımızın hikâyesinde dikkate şayan bir rölyef oluşturmazdı, bahsetmezdim. Bon-Bon pazarlık yapma fırsatını kaçırmazdı.

Bu, onun her işten kâr gözettiği anlamına gelmez. Filozofun memnun kalması için pazarlığın kendi lehinde sonuçlanması gerekmezdi. Hangi türden, hangi şartlar altında yapılmış olursa olsun alışverişten sonra yüzü günlerce zafer kazanmışçasına parıldar ve vakur bir ifadeyle göz kırpması bilgece davrandığını kanıtlardı.

Hangi çağda olursa olsun bahsettiğim türde bir mizacın dikkat çekmesi ve yorumlara yol açması şaşırtıcı olmazdı. Öykümüzün geçtiği çağda ise asıl bu niteliğin dikkat çekmemesi şaşırtıcı olurdu. Kısa süre içinde benzer durumlarda Bon-Bon'un gülümsemesinin kendi şakalarına gülerken yahut bir arkadaşını ağırlarkenki gülüşlerinden farklı olduğu konuşulur oldu. Tuhaf çıkarımlarda bulunuldu; biteviye yapılan, sonra pişmanlıkla sonuçlanan riskli pazarlıklara dair hikâyeler anlatıldı ve her kötülüğün başı olan şeytanın kötücül gayeleri için açıklanamaz yetiler, belirsiz özelemler ve sahte eğilimler yüklediğine dair örnekler verildi.

Filozofumuzun başka zayıf yönleri de vardı, lakin bunlar incelemeye degecek şeyler değil. Mesela içkiye meyilli olmayan pek az hikmetli insan vardır. Bu eğilimin bu tarz bir hikmetin nedeni mi yoksa net bir ispatı mı olduğu tartışmaya açık bir meseledir. Bon-Bon, bildiğim kadarıyla bu konuyu incelemeye uygun bulmamıştı, bu hususta hemfiki-

141 φρένec. –Poe.

riz. Yine de klasik bir eğilime zaaf göstermesine rağmen, lokantacının hem omletlerini hem de makalelerini aynı anda özgün ve vazgeçilmez yapan sezgisel ayırt etme yeteneğini yitirdiğini sakın ola düşünmeyin. Köşesine çekildiğinde şaraplardan Vin de Borgogne'nin ayrı, Côtes du Rhone'un ayrı zamanı vardı. Ona göre Homeros için Catullus ne ise, Medoc için de Sauterne de o idi. St. Peray yudumlarken bir usavurmayla keyiflenir, Clos de Vougeot içerken bir iddiayı aydınlatır, Chambertin'i fazla kaçırdığında da bir teoriyi altüst ederdi. Bu özelliği daha evvel bahsettiğim basit eğilimde de kendisine eşlik etseydi pek iyi olurdu, ancak durum bunun tersiydi. İşin aslı, dürüst olmak gerekirse, filozof Bon-Bon'un bu özelliği nihayetinde tuhaf bir yoğunlukla ve mistisizmle bütünleşti, incelemekten keyif aldığı Alman yapıtlarındaki şeytan imgesi onu epeyce etkiledi.

Öykümüzün geçtiği devirde Le Febvre çıkmazındaki küçük kafeye girmek bir dâhinin inziva mekânına girmekle eşdeğerdi. Bon-Bon bir dâhiydi. Rouen'de Bon-Bon'un dâhi olmadığını iddia edecek tek bir aşçıbaşı yardımcısı bile bulamazdınız. Kedisi bile bunu bilir, onun karşısında kuyruğunu sallamaktan çekinirdi. İri yüzücü köpeği de bunu bilir, sahibi yaklaşırken hissettiği değersizliği saygılı hareketler sergileyerek ve bir köpek için gayet tabii olarak altçenesini sallandırarak karşılık verirdi. Ancak bu olağan saygının metafizikçinin dış görünüşüyle de ilgili olduğu bir gerçektir. Belirtmeliyim ki, olağanüstü bir dış görünüşün bir hayvan üzerinde bile etkisi vardır; lokantacının dış görünüşünde dörtayaklıların hayal gücünü etkileyecek pek çok şey olduğunu kabul etmeye dünden razıyım. Minyon tipli büyük adamların –böyle tartışmalı bir ifade kullanmama müsaade edilirse– sırf cüssesiyle elde edemeyeceği tuhaf ve gösterişli havaları vardır. Bon-Bon hepi topu bir metre boyunda ve ufacak bir kafaya sahip idiyse de şişkin göbeğini ihtişama kapılmadan seyretmek mümkün değildi. İnsan-

lar ve köpekler kahramanımızın boyutlarında hüner, şişkin göbeğinde de ölümsüz ruhuna yaraşır bir yurt görüyor olmalıydılar.

Burada –memnuniyetle– metafizikçinin kıyafetlerinden ve dış görünüşünden bahsedebilirdim. Kahramanımızın kısa kesimli saçının alnının üzerine doğru itinayla tarandığından, üstünde beyaz pazenden püskülleri olan koni biçimli bir kep bulunduğundan söz edebilirdim; açık yeşil yeleğinin dönemin lokantacılarının tercih ettiği modaya uymadığını, kol ağızlarının büyüklüğüyle demode kaldığını, geriye kıvrıdığı manşetlerinin o barbar çağdaki gibi giysiyle aynı kalite ve renkte kumaştan değil rengârenk Cenova kadifesinden daha süslü bir biçimde yapıldığını, tuhaf desenli parlak mor terliklerinin narin uç kısımları ve nakışlı kenarları göz doldurmasa Japon yapımı sanılabileceğini, pantolonunun *aimable* denen saten benzeri sarı bir kumaştan dikildiğini, sabahlığı andıran baştan aşağı kıvrık nişanlarla süslü gök mavisi pelerinin omuzlarının üzerinde sabahın sisi gibi ukala bir tavırla salındığını, genel izleniminin şiir okuyan Floransalı tuluatçı Benevenuto’yı, “Pierre Bon-Bon’un gerçekte bir cennetkuşu mu yoksa kusursuz cennetin kendisi mi olduğunu söylemek zor,” cümlesini sarf etmeye yönelttiğini anlatabilirdim. Dediğim gibi memnuniyetle bunları detaylandırabilirdim ancak buna yeltenmeyeceğim, çünkü öznel ayrıntılar tarihi roman yazarlarını ilgilendirir; aksi, gerçekliğin ahlaki yüceliğine yakışmaz.

“Le Febvre çıkmazındaki küçük kafeye girmek bir dâhinin inziva mekânına girmekle eşdeğerdi,” demiştim, ancak inziva mekânının kıymetini de yalnız bir dâhi bilebilirdi. Muazzam büyüklükte iki kitap sayfası tabela olarak girişte sallanıyordu. Sayfalardan birinde şişe, diğerinde de börek resmi çiziliydi. Gerisinde ise iri harflerle *Bon-Bon’un Eserleri* yazısı bulunuyordu. Böylece mekân sahibinin iki farklı uğraşı da incelikle ima ediliyordu.

Eşikten geçer geçmez mekânın içi büsbütün gözler önüne seriliyordu. Kafenin müşterilerine sunabildiği tek şey antika eşyalarla döşenmiş, basık tavanlı, uzun bir odaydı. Odanın bir köşesinde metafizikçinin yatağı bulunmaktaydı. Perdeler ve Yunan işi bir gölgelik yatağa klasik bir hava verirken rahat bir hava da katıyordu. Karşı köşede ise mutfak gereçleriyle kütüphane yan yanaydı. Büfede bir tabak polemik huzur içinde duruyordu. Bir fırın dolusu etikle ilgili yepyeni tartışma vardı, on iki yapraklık bir karışım da tencerede duruyordu. Alman etik kitaplarıyla ızgara pek samimiydi, Eusebius'un yanında bir ekmek kızartma çatalı bulunuyor, Platon kızartma tavaasının içinde boylu boyunca yatıyor, çağdaş elyazmaları da şişlere geçirilmiş bir halde bekliyordu.

Öte yandan Bon-Bon Kafe'nin dönemin mutat lokantalarından farklı olduğu söylenemez. Kapının tam karşısında büyükçe bir şömine vardı, onun sağındaki açık bir dolapta da sıralanmış bir yığın etiketli şişe bulunmaktaydı.

Şiddetli bir kışın hüküm sürdüğü ... yılında bir gece saat on ikiye yaklaşırken Pierre Bon-Bon, komşularının kendisinin tuhaf eğilimleri üzerine konuşmalarını bir süre dinledikten, onları yaka paça gönderdikten, küfrederek kapıyı kilitledikten sonra barışçıl halini bir kenara bırakıp deri koltuğunun ve şömine ateşinin keyfini çıkarmaya koyuldu.

Yüzyılda bir ya da iki kez tesadüf eden korkunç gecelerden biriydi. Kar yağışı giderek şiddetleniyor, ev fırtınanın etkisiyle temelinden sarsılıyordu; duvardaki çatlaklardan ve şöminenin bacasından içeri dolan haşin rüzgâr filozofun yatağının perdelerini hızla sallıyor ve börek tavalarıyla kâğıtlarının düzenini bozuyordu. Dışarıda asılı duran kitap sayfası biçimindeki büyük tabela fırtınanın şiddetiyle insanı kaygılandırarak şekilde gıcırıyor, som meşeden destekleri inliyordu.

Daha önce belirttiğim gibi, metafizikçi, koltuğunu âdet edindiği yere, şöminenin karşısına çekerken oldukça asabiydi. Gün boyu sakin düşünme-

sini engelleyen, zihnini bulandıran pek çok olay yaşanmıştı. *Des oeufs à la Princesse*¹⁴² yapmaya çalışırken yanlışlıkla *omelette à la Reine*¹⁴³ elde etmişti; bir etik ilkesini keşfederken yahni tencerisini devirmişti ve son olarak başarıyla neticelendirmekten büyük keyif aldığı takdire şayan pazarlıklarından birinde yaş tahtaya basmıştı. Bu akıl almaz olayların yol açtığı fevriliğine fırtınalı gecenin getirdiği asabiyet de ekleniverdi elbette. Daha evvel bahsi geçen büyük, siyah köpeğe ısıklık çalarak koltuğunda huzursuz bir edayla otururken istemsizce odanın, ürkütücü gölgelerini şömine ateşinin bile tam anlamıyla örtemediği uzak köşelerine şüphe ve endişeyle baktı. Net bir amaç gütmeksizin etrafa bakındıktan sonra üzeri kitap ve kâğıt dolu ufak bir masayı kendine doğru çekti ve hemen bir sonraki gün bastıracağı kalın bir elyazmasını incelemeye başladı.

Henüz birkaç dakika çalışmıştı ki birdenbire, “Acelemler yok, Mösyö Bon-Bon,” diye sızlanan bir ses duydu.

“Şeytan!” diye haykırdı kahramanımız masayı devirip etrafına şaşkınlıkla bakarken.

“Çok doğru!” diye usulca karşılık verdi ses.

“Çok doğru olan da ne? Nasıl girdin buraya?” diye bağırdı metafizikçi, yatağına sere serpe uzanmış şeye bakarken.

Soruyu umursamayan davetsiz misafir, “Diyordum ki, bolca vaktim var, hiç acelem yok, yorumunu bitirmeni bekleyebilirim,” diye konuşmasını sürdürdü.

“Yorum mu? Nasıl olur? Bir yorum yazdığımı nasıl bilebilirsin? Yüce Tanrım!”

“Şişşt!” dedi tuhaf silüet tiz bir sesle, sonra da çarçabuk yataktan kalkıp kahramanımıza doğru bir adım atınca tavandan sarkan demirden bir lamba sarsılarak geriye doğru savruldu.

142 (Fr.) Kuşkonmaz ve salatalarla süslenmiş yumurta.

143 (Fr.) Beyaz sos ve kuşkonmazlı omlet.

Filozofun şaşkınlığı, yabancıнын kıyafetlerini ve dış görünümünü ihtiyatla incelemesine engel olamadı. Oldukça zayıf ama ortalamanın epeyce üzerinde olan uzun boylu adam matlaşmış, siyah bir kumaştan, kesimi önceki yüzyılın modasına uyan, üzerine tam oturan bir kıyafet giymişti. Kıyafetin ondan çok daha kısa boylu biri için dikildiği besbelliydi. El ve ayak bilekleri birkaç santim açıkta kalmıştı. Fakat parlak ayakkabı tokaları adamın genel görünüşüne hâkim olan aşırı yoksulluk izlenimini yalanlıyordu. Baş keldi ama ardında epeyce uzun bir kuyruk salınıyordu. Yanları camlı yeşil gözlüğü gözlerini ışıktan sakınıyor, aynı zamanda da bu gözlerin biçiminin ve renginin seçilmesini önlüyordu. Üstünde gömleğe benzer bir şey yoktu ama kirlenmiş, beyaz bir kravatı özenle boynuna bağlamıştı ve usulünce yanlardan sarkan uçları insana (istemsizce) rahipleri anımsatıyordu. Dış görünümdeki ve tavırlarındaki pek çok diğer özellik de bu algıyı destekleyebilirdi. Sol kulağının üzerinde eskilerin yazı yazmakta kullandığı sivri uçlu taş kalemini andıran bir alet taşıyordu. Ceketinin göğüs ceplerinden birinde çelik kopçalarla tutturulmuş küçük, kara kaplı bir kitap fark ediliyordu. Bu kitap, kazara veya kasten, diklemesine yerleştirilmişti, böylelikle sırtındaki *Rituel Caholique*¹⁴⁴ yazısı seçilebiliyordu. Dış görünümü ilginç bir biçimde abus suratlı olduğunu vurguluyordu, ayrıca yüzü bir kadavranınki gibi kireç rengindeydi. Geniş alnı çok düşünmekten kırış kırış olmuştu. Ağzının kenarları tevazuuyla aşağı doğru iniyordu. Kahramanımıza doğru yürürken ellerini birleştirmesi, iç çekip kutsal bir eda takınması etkisini artırmıştı. Bu yüzden konuşunu incelemeyi tamamlayan metafizikçinin öfkesi hemen dindi, samimiyetle elini sıkıp adama oturması için yer gösterdi.

Yine de filozofun bu ani duygusal değişimini doğal olarak etkili olacağı varsayılan nedenlerden birinde aramak kesin bir hataya yol açar.

144 (Fr.) "Katolik Ayinleri."

Gerçekte Pierre Bon-Bon, mizacından anlayabildiğim kadarıyla, dış görünüşünden en az etkilenebilecek insanlardandı. Etrafındaki her şeyi özenle gözlemleyen birinin, konukseverliğine aykırı davranışlar sergileyen kişinin gerçek mizacını hemen fark edememesi imkânsızdı. Kısaca söylemek gerekirse, ziyaretçisinin ayakları bir hayli tuhaftı, epeyce uzun bir şapkası vardı, pantolonunun arkasında çıkıntı gibi duran bir şey titreşip duruyor, ceketinin kuyruğunu da titretiyordu. Kahramanımızın birdenbire kendini her daim koşulsuz saygı duyduğu varlığın karşısında bulmasıyla hissettiği memnuniyetin derecesini hayal edin. Yine de yaşananları anladığını fark ettirmeyecek kadar da siyasetten anlardı. Beklenmedik bir biçimde eriştiği bu onurun farkındalığını dışa vurmak mizacına aykırıydı. Konuğuyla konuşmak, yazdığı kitapta yer almasını sağlayarak insanlığı aydınlatabilecek ve de kendisini ölümsüzleştirecek etik bilgiler edinmek niyetindeydi; zira ziyaretçisinin ileri yaşı ve etik konulardaki herkesçe bilinen mahareti sayesinde bu fikirleri edinmesi kaçınılmazdı.

Kahramanımız bu açık fikirli bakış açısıyla beyefendiyi kibarca oturttu, şömineye birkaç dal daha atıp düzelttiği masanın üzerine birkaç şişe Mousseux şarabı koyduktan sonra koltuğunu konuğunun karşısına çekip konuşmaya başlamasını bekledi. Fakat en iyi derecede hazırlanmış planlar bile daha başlangıcında sekteye uğrayabilir –lokantacı da konuğunun dudaklarından dökülen ilk sözlerle şaşkına döndü.

“Görüyorum ki, beni tanıdın Bon-Bon. Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hi! Hi! Hi! Ho! Ho! Ho! Hu! Hu! Hu!” dedi şeytan ve birden kutsallık taşıyan edalarını bir kenara bırakıp sırtarak uzun, sivri dişlerini gösterdi, sonra başını geriye atıp yüksek sesle uzun uzun güldü. Bu arada arka ayakları üzerine çöken kara köpek de şiddetle koroya katılınca tekir kedi iyice uzaklaşarak odanın en ücra köşesinde tüylerini kabartıp feryadı bastı.

Filozof daha temkinli davrandı, köpek gibi kendini kaybetmeyecek yahut kedi gibi yaygarayı koparıp yakışıksız heyecanını belli etmeyecek kadar gün görmüş biriydi. Konuğunun cebindeki kitabın sırtında yer alan *Rituel Caholique* yazısının renk ve anlam değiştirmeye başladığını, kısa bir süre sonra da bu yazının yerini kızıl harflerle *Registre des Condamnes*¹⁴⁵ yazısının aldığını gördüğünde biraz olsun hayrete düştüğünü belirtmeliyim. Bu şaşırtıcı değişimin Bon-Bon'un konusuna cevap verirken yaşanmış olması kahramanımızın biraz utanıp sıkılmasına sebep oldu.

"Fakat bayım," dedi filozof. "Dürüst olmak gerekirse, sanırım... siz – öyle inanıyorum ki– yani söylemeye çalıştığım... demek istiyorum ki bu onura erişmem hakkında oldukça zayıf bir fikrim var."

"Tabii, tabii... Şüphem yok," diyerek sözünü kesti Majesteleri. "Fazla söze ne hacet, nasıldır bilirim." Yeşil gözlüğünü çıkartıp camlarını ceketinin koluna titizlikle sildikten sonra cebine koydu.

Bon-Bon'un kitap hususunda duyduğu şaşkınlık şimdi gördüğü manzara karşısında katbekat artmıştı. Konuğunun göz rengini öğrenmek için merakla başını kaldırdığında onların düşündüğü gibi kara olmadığını gördü –varsayıldığı gibi gri de değildi– ela ya da mavi de değillerdi; ne sarı ne de kırmızıydılar; ne mor, ne beyaz, ne yeşildiler; ne gök ne toprak ne de yerin dibindeki suların renginde de değillerdi. Sözün özü Pierre Bon-Bon, Majesteleri'nde göz namına bir organ olmadığını, önceden gözlere sahip olduğuna dair bir izin de bulunmadığını fark etti; çünkü gözlerin bulunması gereken yerde sadece ölü bir et tabakası vardı.

Metafizikçinin bu olağanüstü durumun kaynağını merak etmemesi tabiatına ters düşerdi. Majesteleri'nin yanıtı süratli, temkinli ve ikna ediciydi.

"Gözler! Gözler mi dedin sevgili Bon-Bon? Ah! Anladım! Etrafta dolanan şu saçma sapan kitaplar fiziki görünüşüm hakkında seni yanıltmış sanırım.

145 (Fr.) "Tescilli hükümlüler."

Gözler! Doğru! Gözler, Pierre Bon-Bon, yerinde durursa güzeldir onlar, yani burada, başta, diyorsun. –Örneğin bir solucanın başında.– Senin için de bu gözler elzem, değil mi? Ama inan ki görme gücüm seninkinden çok daha keskin, bunu şimdi anlayacaksın. Köşede güzel bir kedi görüyorum; dikkatle gözlemler! Şimdi Bon-Bon düşüncelerini, beyninden akıp süzülen düşünceleri görebiliyor musun? Tabii ki göremiyorsun. Uzun kuyruğuna ve keskin zekâsına hayranlık duyduğumuzu düşünüyor. Şimdi benim en seçkin din adamı olduğuma, senin de en sığ metafizikçi olduğuna kanaat getirdi. Görüyorsun ki kör falan değilim; bu mesleği seçen biri için sözünü ettiğin gözler bir dirgene veya tırnığa maruz kalırdı. Bu görsellik senin olmazsa olmazlarından biri, biliyorum. Kıymetini bil, Bon-Bon; ruhum gözlerimdir benim.”

Konuk, kadehine masadaki şaraptan doldurdu, Bon-Bon’un kadehini de alabildiği kadar doldurduktan sonra rahatına bakmasını söyledi.

“Usta işi bir kitap yazmışsın, Bon-Bon,” diye konuşmasını sürdürdü Majesteleri, verilen emri eksiksiz bir şekilde yerine getirdikten sonra bardağını bırakan metafizikçinin omzuna hafifçe vurarak. “Gerçekten ustaca. Tam da benim sevdiğim gibi. Yine de içeriği geliştirilebilir, üstelik görüşlerin bana Aristoteles’inkileri hatırlatıyor. Ah, en samimi ahbablarımdan biriydi. Onu dehşet verici huysuzluğu ve işleri eline yüzüne bulaştırmadaki hünerinden ötürü severdim. Bütün yazdıkları içinde mutlak bir gerçek var ki, bunun ipucunu da iyice zırvalamaya başladığını gördüğümde –sırf sevgimden– ben verdim. Pierre Bon-Bon, hangi göksel manevi hakikatten söz ettiğimi biliyorsun, değil mi?”

“Bildiğimi söyleyemem.”

“Öyle mi? İnsanın hapsirirken fuzuli fikirleri burnundan attığını Aristoteles’e söyleyen bendim.”

Kendine bir kadeh daha Mousseaux doldurup enfiye kutusunu konuşuna takdim ederken “Böyle olduğuna –hık– hiç şüphe yok,” dedi metafizikçi.

“Bir de Platon vardı,” diye konuşmaya devam etti Majesteleri, enfiye kutusu ile ima ettiği iltifatı vakur bir edayla reddederek. “Platon’la da bir vakitler iyi ahbaptık. Platon’u tanıdın mı, Bon-Bon? Ah! Hayır, binlerce kere özür dilerim. Bir gün Atina’da, Parthenon’da rastlaştık ve bana bir düşünceden ötürü sıkıntıya düştüğünü anlattı. Ona o νοῦς ἐστὶν αὐλοῦ¹⁴⁶ yazmasını önerdim. Ben piramitlere doğru yola koyulurken o da bunu yapacağını söyleyip evine gitti. Fakat bir arkadaşıma yardım etmek için bile olsa mühim bir gerçeği söyleyivermek vicdanımı dağladı. Hemen Atina’ya geri döndüm, filozofun sandalyesinin arkasında durup o tam αὐλοῦ diye yazarken harflerden birini ters çeviriverdim, böylelikle cümle, metafiziğin temel ilkesi olan ο νοῦς ἐστὶν αὐγὸς¹⁴⁷ halini alıverdi.”

“Hiç Roma’da bulundunuz mu?” diye sordu lokantacı ikinci Mousseux şişesini bitirdikten sonra dolaptan büyük boy bir şişe Chambertin çıkartırken.

“Sadece bir kere, Mösyö Bon-Bon, sadece bir kere. Beş yıl süren bir anarşi dönemi yaşanmıştı, o dönemde tüm memurlarından yoksun kalan cumhuriyette halkın temsilcilerinden başka söz sahibi yoktu, lakin bunların da yasal idari gücü yoktu –işte o dönemde Mösyö Bon-Bon, yalnız o dönemde orada bulundum, kimseyle tanışamadığım için Roma’nın felsefesine dair bilgim yok.”

“Epicurus –hık– hakkında ne düşünüyorsunuz?”

“Kim hakkında?” dedi şeytan hayretle. “Umarım Epicurus’u saçma bir şeyle itham etmeye kalkışmazsın. Epicurus hakkında ne düşünüyorum, öyle mi? Beni mi ima ediyorsun acaba? Nitekim Epicurus benim! Diogenes Laertes tarafından ismi zikredilen üç yüz adet tezin yazarıyım ben.”

Şarabın tesiriyle, “Bu, bir yalan!” diye haykırdı metafizikçi.

146 (Yun.) “Ruh, candır.”

147 (Yun.) “Ruh, ulvi bir ışıktır.”

“Çok güzel! Hakikaten çok güzel! Mükemmel!” dedi böbürlendiği apa-
cık ortada olan Majesteleri.

“Bu, bir yalan!” diye tekrarladı lokantacı net bir tavırla. “Bu –hık– bir
yalan!”

“Peki, peki. Senin dediğin olsun,” dedi şeytan barışçıl bir edayla ve
Majesteleri’ni bu tartışmada mağlup eden Bon-Bon ikinci bir Chambertin
şişesini bitirmeyi kendine hak gördü.

“Dediğim gibi,” diye konuşmasına devam etti konuğu, “az evvel değin-
diğim gibi, kitabında abartılı bölümler var, Mösyö Bon-Bon. Mesela ruh
hakkında atıp tutarken tam olarak ne demeye çalışıyorsun? Lütfen, söyle:
Ruh nedir?”

“Ruh –hık– kuşkusuz.”

“Hayır, efendim!”

“Tartışmasız-”

“Hayır, efendim!”

“Muhakkak-”

“Hayır, efendim!”

“İtirazsız-”

“Hayır, efendim!”

“Hık!”

“Hayır, efendim!”

“Besbelli-”

“Hayır, efendim; ruh böyle bir şey değildir.” (Bu aşamada filozof öfke
dolu bakışlarını konuğuna yöneltip üçüncü Chambertin şişesini de bitiri-
verdi.)

“Peki, siz söyleyin bayım. Ruh nedir?”

“Ruh ne burada ne de şuradadır, Mösyö Bon-Bon,” diye yanıt verdi
Majesteleri düşünceli bir edayla, “tattım, yani demem o ki kimi kötü ruh-

ları tanıdım, elbet iyi olanlarını da.” Tam bu noktada ağzını şapırdattı ve gayriihtiyari elini cebindeki kitabın üzerine koyduktan hemen sonra şiddetli bir hapşırık nöbetine tutuldu.

Sonra konuşmaya devam etti:

“Cratinus’un ruhu idare ederdi, Aristofanes’inki aromatikti, Platon’un-ki nefisti –bildiğin Platon değil, komik şair Platon’u kastediyorum ben-senin Platon, Cerberus’u tiksindirirdi –ıyy! Bir bakalım, daha kimler vardı. Naevius, Andronicus, Plautus, Terentius, Lucilius, Catullus, Naso ve Quintus Flaccus –ah, sevgili Quin-ty– vardı. Kızartma çatalının ucunda sallanan dostuma bu isimle hitap ederdim, o da beni eğlendirmek için dindışı ezgiler mırıldanırdı. Ama bu Romalılar pek tatsız. Etli butlu bir Yunan on iki Romalı eder, üstelik çabucak bozulmuyorlar. Bir Romalı için aynı şeyden söz edilemez. Hadi, senin Sauterne’ni de bir tadalım.”

Bon-Bon telaşla şişeleri getirirken hiçbir şey karşısında hayrete düşmeye çoktan karar vermişti. O sırada kuyruk sallamasına benzer bir ses işitti. Bu kabalığı Majesteleri yapıyor olsa da filozof bunu umursamadı, tekmelediği köpeğin susmasını diledi. Konuğu konuşmaya devam etti:

“Horace’nin tadı Aristoteles’inkini anımsatmıştı; farklılıklardan hoşlanırım, bilirsin. Terentius’un tadıyla Menander’inki eşdeğerdeydi. Naso’nun numara yapıp Nicander olduğunu saklamasına şaşırdım. Virgilius ve Theocritus arasında fark yoktu. Martial bana Archilochus’u hatırlatmıştı ve Titus Livius da Polybius’un kopyasıydı.”

Bon-Bon, “Hık!” diye karşılık verince Majesteleri devam etti:

“Tutkunu olduğum ise filozoflardır, Mösyö Bon-Bon. Ah, bayım inanın her şeytan, yani demem o ki her soylu erkek, filozof seçmeyi bilmez. Uzun boylu olanları iyi değildir; kabukları iyi soyulmazsa öd yüzünden kokuşurlar.”

“Kabuğu soyulmazsa mı?”

“Cesetten çıkarılmasını kastediyorum.”

“Hekimler hakkında –hık– ne düşünüyorsunuz?”

“Onlardan sakın söz etme! Iyy! Iyy! (Burada Majesteleri kusacak gibi oldu.) Yalnızca birini tattım –şu Hippocrates denen hergeleyi! Şeytanterisi otu kokuyordu. Iyy! Iyy! Onu Styks Nehri’nde yıkarken fena halde soğuk kaptım, üstelik kolera benzeri bir hastalığa da yakalandım.”

Bon-Bon, “Vay hergele vay, hık!” diye haykırırken gözünden bir damla yaş aktı.

“Nitekim,” diye devam etti konuğu, “nitekim, bir şeyta... soylu bir erkek iyi bir yaşam sürmek istiyorsa marifetli olmalı, bizim için semiz bir yüz siyasal maharetin ispatıdır.”

“Nasıl yani?”

“Kimi zaman yiyecek sıkıntısı yaşarsınız. Sıcak iklimlerde bir ruhu iki üç saatten fazla hayatta tutmak güçtür, öldükten sonra hemen tuzlanıp korumaya alınmazsa (ki salamura yapılan ruhlar pek güzel) –kokarlar– anlıyormusun, değil mi? Ruhlar bize bilindik yollardan gelirse kokmalarından her zaman endişe ederiz.”

“Hık! Hık! Ulu Tanrım! Nasıl baş ediyorsunuz bu durumla?”

Tam o sırada demir lamba iki kat şiddetle sallanmaya başladı ve şeytan oturduğu yerden kalkmaya niyetlendiyse de kısa sürede hafif bir iç geçir-meyle dinginliğini korumayı başardı ve kahramanımıza alçak bir sesle, “Bak, ne diyorum Pierre Bon-Bon, bu küfürlere son versen iyi olacak,” dedi.

Ev sahibi bir kadeh şarabı daha kafasına dikerek durumu anladığını ve Majesteleri’ne rıza gösterdiğini vurguladı. Konuğu sözlerine devam etti:

“Aslında baş etmenin pek çok yolu yordamı var. Bazılarımız az yemekle, bazılarımız da salamurayla yetiniyor, ama ben genelde ruhlarımı canlıyken satın alıyorum, böylece uzun süre dayanabiliyorlar.”

“Peki, ya beden? Hık! Ya beden?”

“Beden –beden– ne olmuş bedene? Ah! Anlıyorum. Beden bu işlem- den hiç etkilenmiyor canım. Zamanında bu şekilde epeyce alışveriş yap- tım ve taraflar hiç rahatsız olmadı. Kabil ve Nemrut, Neron ve Caligula, Dionysius ve Peisistratus ve dahası hayatlarının son demlerinde ruh sahibi olmanın kıymetini bilemediler. Her şeye rağmen bu adamlar bir şekilde insanları derleyip toplarladılar. Mesela en az benim kadar iyi tanıdığın A... zihinsel ve fiziksel yetileri yerli yerinde, değil mi? Kim daha zekice hiciv- ler yazabilir? Kim mantık yürütmede daha mahir olabilir? Kim, ama dur! Sözleşmesi defterimde yazılı.”

Derken cebinden kırmızı deri kaplı bir cüzdan çıkardı ve içinden birkaç sayfayı çekip aldı. Bunlardan bazılarının üzerindeki *Machi - Maza - Ro- besp - Caligula, George, Elizabeth* sözcükleri bir anlığına Bon-Bon’un gözüne ilişti. Majesteleri dar ve uzun bir kâğıt parçasında yazanları yüksek sesle okumaya başladı:

“Açıkça belirtilmesi gerekli görülmeyen bazı zihinsel yetiler ve bin lou- is altını karşılığında bir yaş bir aylık olan ben bu sözleşmeyi elinde tutan kişiye ruhum adı verilen gölgenin mülkiyet ve kullanım hakkı da dahil olmak üzere tüm haklarını devrediyorum.” (İmza) A...”¹⁴⁸ (Burada Majes- teleri açıkça söyleyemeyeceğim bir ad telaffuz etti.)

“Zeki biriydi,” diye sözlerine devam etti Majesteleri, “ama o da senin gibi, Mösyö Bon-Bon ruh konusunda yanılmıştı. Ruh bir gölgeymiş! Ruh bir gölgeymiş aslında! Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hu! Hu! Hu! Gölge yah- nisi yapıldığını düşünsene yahu.”

Majesteleri’nin sözlerinin hikmetiyle zihni açılmaya başlayan kahra- manımız, “Gölge yahnisi yapıldığını düşünsene bir –hık!– düşün!” diye bağırırdı.

148 Quere - Arouet? –Poe.

“Yahnisi yapılmış bir gölgeyi –hık!– bir düşün! Lanet olsun! Hık! Hık! Ben böyle bir –hık!– şapşalsam –hık! Layığımı bulmaya razıyım. Benim ruhum –hık!”

“Senin ruhun mu, Mösyö Bon-Bon?”

“Evet, efendim –hık!– benim ruhum...”

“Neymiş Mösyö?”

“Gölge değildir, eminim.”

“Bununla neyi kastediyorsun?”

“Efendim –hık!– benim ruhum –hık!– efendim...”

“Söylemeye niyetin yok sanırım...”

“Benim ruhum –hık!– şeye –hık– uygundur, kesinlikle uygundur.”

“Neye?”

“Güvece.”

“Ha!”

“Sufleye.”

“Vay, vay, vay.”

“Yahniye de.”

“Gerçekten mi?”

Bon-Bon, “Musakka ve dana kızartması için de biçilmiş kaftandır –hık! Hem onu size ucuza bırakacağım,” deyip Majesteleri’nin sırtına bir şaplak indirdi.

“Bunun sözünü etmem,” dedi şeytan sükûnetle, oturduğu yerden kalkarken. Metafizikçi öylece bakakaldı.

“Şu an için sıkıntıda değilim,” dedi Majesteleri.

“Hık! Öyle mi?” dedi filozof.

“Yeterince kaynağım yok.”

“Ne?”

“Üstelik şu anki tiksindirici ve görgüsüz halinden...”

“Efendim?”

“Faydalanmak...”

“Hık!”

“Bana yakışmaz.”

Konuk eğilerek selam verdikten sonra anlaşılmaz bir şekilde ortalıktan kayboldu ama metafizikçi o “uğursuz”un kafasına bir şişe fırlatmaya çalışırken tavandan sarkan ince zincir koptu ve demir lamba kahramanımızın üstüne düşüverdi.

DÜK DE L'OMELETTE

“Hiç vakit geçirmeden daha serin bir iklime adım attım.”

“Cowper”¹⁴⁹

Keats’i bir eleştiri mahvetti. Ya “Andromache”¹⁵⁰ yüzünden ölen kim-di? Soysuz ruhlar! De L’omelette bir kirazkuşu yüzünden canından oldu. *L’histoire en est brève.*¹⁵¹ Yardım et bana, Apicius’un¹⁵² ruhu!

Peru’dan Chaussee D’Antin’e altın bir kafes içinde getirildi bu küçük kanatlı gezgin; sevdalı, hoş sesli, uyuşuk bir haldeydi. Kraliçe La Bellissima’nın gönderdiği bu mutlu kuşu Dük De L’omelette’e kraliyete bağlı altı lord ulaştırdı.

Dük akşam yemeğini yalnız yiyecekti. Dairesinin öznel dokunulmazlığı içinde, müzayedede kraldan daha fazla para ödeyerek sada-

149 1731–1800 yılları arasında yaşamış, romantik akımın öncülerinden, İngiliz şair ve ilahi bestekârının eseri *The Task*’tan alıntı. *The Sofa, The Timepiece, The Garden, The Winter Evening, The Winter Morning Walk* ve *The Winter Walk at Noon* başlıkları altında altı ciltte toplanan ve Milton öykünmesi bir bentle başlayan bu uzun şiir 1785’te yayımlandı.

150 Montfleury. Parnasse Reforme’nin yazarı onu Hades’te şöyle konuşturur: “*L’homme donc qui voudrait savoir ce dont Je suis morte, qu’il ne demande pas si’il fut de fièvre ou de podagre ou d’autre chose, mais qui’il entende que ce fut de ‘L’Andromache.’*” –Poe.

151 (Fr.) “Bu öykü kısadır.”

152 MÖ 20 yıllarında yaşamış bir hedonist, zengin bir Romalı tüccar olmasının yanında ince zevkleri olan, lüks ve şatafata düşkün bir gurmedir. Mali durumu bozulup flamingo dili yiyememeye başladığında zehir içerek intihar ettiği söylenir.

katini feda ettiği, dillere düşen Cadet¹⁵³ divanına bezgin bir edayla uzandı.

Yüzünü yastığa gömdüğü an saat çaldı! Hislerine karşı koyamayarak ağzına bir zeytin tanesi atıverdi. İşte tam o sırada hafif bir müzik eşliğinde kapı usulca aralandı. Derken kuşların en zarıfı erkeklerin en sevda yük-lüsünün önünde beliriverdi! Fakat o da ne? Hangi tarifsiz keder dükün cemalini gölgeledi? "*Horreur! --- chien! --- Baptiste! --- l'oiseau! ah, bon Dieu! cet oiseau modeste que tu as deshabelle de ses plumes, et que tu as servi sans papier!*"¹⁵⁴ Fazla söze gerek yok. Dük ani ve şiddetli bir tiksini-me sebebiyle yaşama veda etti!

"Ha! Ha! Ha!" dedi dük, ölümünden üç gün sonra.

"He! He! He!" diye karşılık verdi şeytan, kibirli bir edayla doğrularak.

"Ciddi olamazsınız," dedi De L'omelette, "günah işledim, kabul, ama barbarca tehditlerinizi gerçekleştirmeyi düşünmüyorsunuz değil mi, muhterem efendim?"

"Ne tehdidi? Neyse bayım, soyunun!" dedi Majesteleri.

"Soyunmak mı? Çok şakacısınız. Katiyen soyunmam. Foie-Gras'ın¹⁵⁵ reşit olmuş prensi, *Mazurkiad'*ın yazarı, Akademi üyesi De L'omelette, yani ben, Bourdon'un şahsıma özel diktiği pantolonu, Rombêrt'nin elinden çıkma şu şık ropdöşambırı siz emrettiniz diye mi çıkaracağım? Üstelik saçımı başımı dağıtacak, eldivenlerimi çıkarmak için de zahmete gireceğim. Öyle mi? Hem siz de kimsiniz?"

153 Kralın veya başpiskoposun oğlu. 1500'lerde kullanılmaya başlanan terim, kıdem sırasının miras yoluyla edinildiğini de bildirirdi. Zamanla hanedanlıkların ve soyluların oğulları için de kullanılır oldu. İlk doğan oğul bütün mirasa ve güce kavuşurken, sonraki oğullar daha az kazanım ve otoriteye sahipti.

154 (Fr.) "Pislik! Köpek! Baptiste! Kuş! Ah, yüce Tanrım. Bu küçük kuş tüylerini yolmadan, süslemeden servis etmişsin!"

155 Fransızların kaz ve ördek ciğerinin yağlandırılması yoluyla elde ettiği yiyecek. Genelde *gavage* (zorla besleme) yöntemiyle kazların ve ördeklerin ciğerleri yağlandırılır. Ciğerler biftek şeklinde değerlendirilirken yağlı kısmı ise tereyağı gibi sürülür bir kıvama getirilir. Daha çok *pate* olarak isimlendirilen değerli ve pahalı bir Fransız yemeğidir.

“Kim miyim? Ben sineklerin Prensi Baal-Zebub’um.¹⁵⁶ Daha az evvel fildişi kaplamalı, gül ağacından bir tabuttaydın. Üstüne fatura gibi bir not iliştirilmişti, çok feci kokuyordun. Mezarlıklar müfettişim Benial¹⁵⁷ göndermiş seni bana. Bourdon’un şahsına özel diktiği pantolonun ketenden bir don, ropdöşambrın da kefenin zaten.”

“Ah! Hakaretinize tahammül edemem. İntikamımı ilk fırsatta alacağımdan kuşkunuz olmasın! Görüşeceğiz elbet. Şimdilik *au revoir!*” Dük eğilip selamını vererek şeytanın huzurundan çekilmeye yeltendiğinde bir beyefendi tarafından yolu kesildi. Bunun üzerine dük gözlerini ovuşturdu, esnedi, omuz silkti ve düşündü. Karşısındakinin kimliğinden emin olduktan sonra etrafına göz gezdirdi.

Daire enfesti. De L’omelette odanın hakkını teslim etti. Genişliği veya uzunluğu değil ama yüksekliği dehşet vericiydi. Tavan namına bir şey yoktu, dönen ateş bulutları vardı sadece. Yukarı doğru bakan dükün başı döndü. Yukarıdan tarifsiz bir metalden yapıma, kıpkırmızı bir zincir sarkıyordu; üstteki ucu Boston şehri misali bulutların arasında kayboluyordu. Alt kısmında asılı duran yakuttan fener öylesine dingin ve esrarengiz bir ışık saçıyordu ki, Pers diyarında bunun gibisine tapınılmamış, Gheber bunun hayalini bile kuramamış, sırtını çiçeklere, yüzünü Apollo’ya dönerek afyon çektiği için yalpalayarak yürüyen Mümin bunun gibisini düşlememiştir. Dükün yarı aralık dudaklarından sessiz ve onaylayıcı bir küfür dö-küldü.

Dairenin köşelerinde nişler vardı. Köşelerin üçünde muazzam büyüklükte heykeller göze çarpıyordu. Güzellikleri Yunan, çarpıklıkları Mısır, genel etkileri Fransız üslubuydu. Diğerleri kadar büyük olmayan dördüncü

156 Eski bir Filistin şehri olan Ekron’da tapınılan Semitik bir tanrı iken Katolik Hristiyanlıkta cehennem meleklerinden birisi ve şeytani bir figür olarak tasvir edilen karakterdir. Lucifer ile birlikte cehennemi yöneten diğer iki cehennem lordundan biridir. Böcek/sinek tanrısıdır.

157 Cehennemin dört prensinden biri, Lucifer’in birinci komutanı.

nişteki heykelin üzeri örtülmüştü. Örtünün altından heykelin ayak bileğiyle sandaletli ayağı görünüyordu. De L'omelette elini göğsüne koydu, gözlerini kapatıp yukarı kaldırdığı anda şeytanı görünce kıpkırmızı kesildi.

Ya tablolar! Kupris! Astarte! Astoreth! Ve binlercesi! Ve Rafael bura-ya gelmiş, bunları görmüş! Ah, o ünlü ... tabloyu resmeden ve sonunda lanetlenen Rafael değil miydi? Tablolar! Tablolar! İşte konfor ve aşk! Bu yasak güzellikleri gören, yakut ve somaki mermeri rengindeki duvarlarda parıldayan altın çerçeveli resimlere bakmaz ki!

Ama dük kendinden geçiyor! Sanılacağı gibi şahit olduğu ihtişamdan veya sayısız tütsünün inanılmaz rahiyasından dolayı kendini kaybetmiş değil! *C'est vrai que de toutes ces choses il a pense beaucoup --- mais!*¹⁵⁸ De L'omelette dehşete düşmüş durumda, çünkü perdesiz tek pencereden görülen karanlık manzarada korkunç ötesi bir ateş yanıyor!

Zavallı dük! Odayı dolduran muhteşem, şehvani, sonsuz melodilerin aslında büyütlü pencereden geçerken camın simyasıyla değişmiş lanetlilerin ve biçarelerin iniltileri ile vaveylaları olduğunun pekâlâ farkında! Peki, ya oradaki kim? Şu divanın üstüne özentî gibi kurulan da kim? Solgun çehresiyle mermerden yontulmuşçasına vakur bir edayla oturan Tanrı mı yoksa?

*Mais il faut agir;*¹⁵⁹ ne de olsa bir Fransız öyle korkudan küçük dilini yutup ortalık yerde bayılmaz. Üstelik dük olay çıkarmayı istemezdi. De L'omelette toparlanınca masadaki eskrim kılıçlarını ve kartları gördü. Dük B. ile eskrim çalışmış, *il avait tue ses six hommes.*¹⁶⁰ O halde *il peut s echapper.*¹⁶¹ Kılıçları inanılmaz bir zarafetle Majesteleri'ne doğru uzatıp seçim yapmasını bekliyor. Ne berbat! Majesteleri kılıç sallamayı bilmiyor!

158 (Fr.) "Bunları düşünmemiş değil ama!"

159 (Fr.) "Harekete geçmek gerek!"

160 (Fr.) "Altı rakibini alt etmişti."

161 (Fr.) "Kurtulmak için şansı var."

*Mais il joue!*¹⁶² Aman, ne hoş! Dükün belleği her zaman kuvvetliydi. Başrahip Gualtier'in Diable'sinde "*que le Diable n'ose pas refuser un jeu d'ecarte,*"¹⁶³ yazdığını çok iyi hatırlıyordu.

Peki ya şans? Şansı yaver gidecek miydi? Bilemezdi ama başka çaresi de yoktu. Üstelik işin inceliklerini Pere Le Brun'den öğrenmemiş miydi? Vingt-un'un müdavimi değil miydi? Dük omuz silkip, "*Si je gagne, je reviendrai a mes ortolans --- que les cartes soient preparees!*"¹⁶⁴ dedi.

Dük tüm dikkatini toplamıştı, Majesteleri de kendine güveniyordu. Gören, onları Francis ve Charles'a benzetirdi. Dük oyuna odaklanmışken Majesteleri kartları karıştırdı. Dük desteyi kesti.

Kartlar dağıtıldı. Koz, papazdı! Hayır, kızdı! Majesteleri erkek giysileri içindeki kıza kalayı bastı. De L'omelette elini göğsüne koydu.

Oyuna devam ettiler. Dük saydı. Kâğıtlar dağıtıldı. Majesteleri kartlarını sayarken gülümseyip şarabını yudumladı. Dük o esnada bir kartı çaldı.

"*C'est a vous a faire,*"¹⁶⁵ dedi Majesteleri desteyi keserken. Dük başıyla şeytanı selamlayıp kâğıtları dağıttı, sonra *en presentant le Roi*¹⁶⁶ ve oturduğu yerden kalktı.

Majesteleri'nin keyfi kaçmıştı.

İskender, İskender olmasaydı Diyojen olurdu; dük de farklı değildi: "*Que s'il n'eut ete De L'Omelette il n'aurait point d'objection d'etre le Diable.*"¹⁶⁷

162 (Fr.) "Oyun oynamayı biliyor!"

163 (Fr.) "Şeytanın bir el kâğıt oynamayı reddetmeyeceği."

164 (Fr.) "Kaybedersem hepten işim bitecek, kazanırsam kirazkuşlarıma yeniden kavuşacağım. Kartlar karılsın!"

165 (Fr.) "Senin sıran!"

166 (Fr.) "Papazı gösterdi."

167 (Fr.) "Dük, De L'omelette olmasaydı, şeytanın ta kendisi olurdu."

ÇAN KULESİNDEKİ ŞEYTAN

“Saat kaç?”

Eskilerin dediği gibi.

Yeryüzündeki en güzel kentin Hollanda’daki Vondervotteimittiss olduğunu hemen hemen herkes bilir, ama ne yazık ki bundan böyle en güzeli değil. Merkezden uzakta, kıyıda köşede kalmış bir yer olduğundan burayı ziyaret eden okurlarımın sayısı kuşkusuz azdır. Ziyaret edemeyenler için burayı bir nebze olsun anlatmam isabetli olur. İşin aslı kent ahalisinin geçenlerde başına gelenleri sınırları dahilinde anlatarak okurun bu insanlara sempati beslemesini sağlamak gayesindeyim. Beni tanıyanlar sorumluluğumu en iyi şekilde yerine getireceğimi, tarafsız bir tutum sergileyeceğimi, sonuçların üstünde titizlikle duracağımı, bir tarihçiye yakışır biçimde resmi mercilerin söylemlerini en ince ayrıntısına dek kıyaslayacağımı bilir.

Nişanlara, elyazmalarına, yazıtlara istinaden Vondervotteimittiss kentinin bugününün dününden farklı olmadığını söyleyebilirim. Fakat kimi zaman matematikçilerin bazı cebirsel problemler karşısında afallaması gibi ben de kentin kuruluş dönemi hakkında netlik taşımayan bazı söylemlerde bulunabilirim. Dolayısıyla kent tarihinin çok eskilere uzandığı da göz önünde tutulduğunda yapılacak tahminler yeterli olmaz.

Vondervotteimittiss isminin neye dayandığı hususunda da kesin bir fikrimin olmadığını üzüntüyle kabul ederim. Bu hassas konu üzerinde makul, bilgelikle harmanlanmış yahut ahmakça olmak üzere çeşitli tevatürler vardır, ne yazık ki hiçbiri tatmin edici nitelikte değil. Belki Kroutaplentey'inkiyle benzeşen Grogswigg'in fikri ayrı tutulabilir. Şöyle der: "*Vondervotteimittis -- Vonder, lege Donder --- Votteimittis, quasi und Bleitziz --- Bleitziz obsol: -- pro Blitzen.*"¹⁶⁸ Bunlar belediye binasının üstündeki çanakulesinde yer alan elektrik akımı izleriyle destekleniyor. Yine de bu kadar önemli bir konuda fazla gevezelik etmek istemiyorum. Daha fazla bilgi edinmek isteyen okura Dundergutz'un *Oratiunculae de Rebus Praeter Veteris*¹⁶⁹ adlı eserini tavsiye ederim. Blunderbuzzard'ın *De Derivationibus* kırmızı siyah karakterli, gotik dosyasının parolasız ve imzasız baskısındaki yirmi yedi ile beş bin sayfa aralığını da öneririm. Stuffundpuff'un kaleme aldığı kenar notlarıyla Gruntundguzzell'in ikincil yorumlarıyla kıyaslamayı unutmayın.

Vondervotteimittiss isminin ve kuruluş tarihinin kökeni belirsizliklerle dolu olsa da daha önce de bahsettiğim üzere, kentin bugünü dününden farksızdır. En yaşlı sakinleri bile kentin değişime uğramadığını söylerler, hatta bunu iddia edenin hakaret ettiği fikrine kapılırlar. Kent yaklaşık yarım kilometre boyunca uzanan alçak tepelerle çevrili bir vadinin ortasında yer alır; ardında kayda değer bir şey olmadığına inanmak için haklı gerekçeleri olduğundan insanlar bu tepeleri aşmayı hiç düşünmemişlerdir.

Vadinin düz ve yassı taşlardan oluşan eteklerinde altmış küçük ev belirlirli bir düzen içinde sıralanır. Sırtları tepelere dayalı olan bu evler, her eve yaklaşık altmış metre mesafesi olan merkez noktasına bakar. Her evin

168 (Alm.) "Acaba saat kaç? - Saat - Gök gürültüsü - Şimşek."

169 Ezeli Meseleler Üzerine Konuşma.

önünde dairesel yola sahip ufak bir bahçe, bir güneş saati ve yirmi dört lahana bulunur. Evler birbirine fazlasıyla benzediğinden ayırt edilmeleri güçtür. Kadim zamanlardan kalma mimari üslupları tuhaf olsa da resmedilecek kadar çarpıcı nitelikleri vardır. Pişmiş, küçük, kırmızı, siyah renkte tuğlalarla örüldüklerinden, duvarları devasa satranç tahtalarına benzer. Üçgen biçimli çatıları evlerin ön kısımlarına bakar, saçakları ile kapılarının üzerinde büyüklükleriyle orantılı pervazları bulunur. Pencereless çerçeveleri ve ufak camlarıyla dar ve derindir. Çatıları uzun, kıvrık uçlu kiremitlerle kaplıdır. Evlerin ahşap bölmeleri koyu renkte oymalarla süslenmiştir fakat Vondervotteimittiss’li oymacılar yüzyıllar boyu sadece saat ve lahana işlemesi yaptıklarından, oymalarda çeşitlilik görülmez. Yine de oymaları usta işidir keskilerini kullanabilecekleri ufacık bir alan görseler, maharetlerini sergilemekte geri kalmazlar.

Evlerin içleri de dışlarına benzer, eşyalar hep tek model olarak tasarlanır. Zeminleri kare çini taşlarla bezelidir; abanozdan yapılmış, ince, kıvrık bacaklı sandalyelerle masaların ayakları yavru köpeklerinkine benzer. Şömine rafları geniş ve yüksektir; rafların ön kısımlarındaki saat ve lahana oymalarına ilaveten tiktaklarıyla feci bir cümbüş çıkaran gerçek bir saat de tam ortada yer alır. Her iki yanında lahana saksıları bulunan bu saatle saksıların arasında göbeğinin ortasında saat kadranı taşıyan porselenden ufak bir heykel göze çarpar.

Yamuk yumuk görünüşlü demirden ayakları olan ocaklar geniş ve derindir. Evin iyi kalpli kadınının sürekli ilgilendiği harıl harıl yanan ateşte her daim lahana turşulu domuz eti kaynayan büyük bir kazan vardır. Başına mor ve sarı kurdelelerle bezenmiş, şeker çuvalını andıran büyükçe bir kep takan bu yaşlı kadın mavi gözlü, pancar suratlı ve tıknazdır. Yünle karışık pamuktan yapılmış turuncu giysisinin arkası bol, önü ise kısadır. İşin aslı elbiseye genel olarak kısa denebilir, çünkü boyu dizden aşağı inmez.

Kalın ayak bileklerini yeşil renkli hoş çoraplar gizler. Pembe deri ayakkabıları lahana biçimli sarı kurdelelerle bağlıdır. Sol elinde küçük, ağır bir Hollanda yapımı saat, sağ elinde de lahana turşulu domuz etini karıştırdığı kepçeyi taşır. Yanında oğlanların şaka maksadıyla kuyruğuna yaldızlı bir saat bağladıkları şişman tekir bir kedi bulunur.

Evdeki üç oğlan da ağıldaki domuzla ilgilenir. Boyları altmışar santim olan bu oğlanlar üç köşeli yanları kalkık üniforma şapkaları, kalçalarına kadar inen mor yelekler, tavşan derisinden bol pantolonlar, kırmızı yün çoraplar, gümüş renkli büyük tokalara sahip ağır ayakkabılar, iri sedef düğmeli uzun ceketler giyerler. Sağ ellerinde birer ufak saat bulunan bu oğlanlar pipo tütürürler. Pipodan bir nefes çekip saate bakar, sonra saate bakıp pipodan bir nefes çekerler. Şişman ve tembel domuz kimi zaman yerde bulduğu lahana yapraklarını yer, kimi zamanda haylazların kedi kadar zarif görünmesi için kuyruğuna bağladıkları yaldızlı oyuncak saati tekmeler.

Evin girişindeki, masalar gibi kıvrık bacaklı, enik ayaklı, yüksek arkalıklı, deri oturaklı bir koltukta evin reisi oturur. Bu tıknaz ve yaşlı beyin iri, yuvarlak gözleri ve geniş bir gerdanı vardır. Giysisi oğlanlarınkine benzer. Oğlanlardan tek farkı tütürdüğü piponun büyüklüğü ve fazladan çıkan dumandır. Oğlanlar gibi bu adam da bir saate sahiptir, fakat saatini cebinde taşır. Aslında onu ilgilendiren, saatten daha önemli bir şey vardır, bunu birazdan anlatacağım. Sağ bacağını sol dizinin üstüne atar, ciddi bir ifade takınıp hiç değilse tek gözüyle düzlüğün ortasındaki çarpıcı bir nesneye dik dik bakar.

Baktığı şey belediye binasının çan kulesinde bulunmaktadır. İri, yuvarlak gözleri ve geniş gerdanları olan meclis üyeleri tıknaz ve kurnaz adamlardan oluşur. Sıradan vatandaşınkinden daha uzun ceketler giyerler ve ayakkabı tokaları da diğerlerininkinden çok daha büyüktür. Kentteki

geçici ikametim sırasında pek çok özel toplantı yaparak üç önemli karar aldılar:

“Tıkırında giden işi bozmak yanlışır.”

“Vondervotteimittiss dışında çekilir kent yoktur.”

“Saatlerimize ve lahanalarımıza sadık kalacağız.”

Meclis toplantı salonunun üstünde çan kulesi, çan kulesinin içinde de Vondervotteimittiss’lilerin öteden beri gurur kaynağı olan kentin saati bulunur. Deri koltuklarında oturan yaşlı beylerin gözlerini bir an bile ayırmadıkları nesne işte bu saattir.

Bu saatin her biri çan kulesinin yedi tarafına bakan yedi kadranı vardır, böylelikle saat her yönden rahatlıkla görülür. Kadranları büyük ve beyaz, akrep ve yelkovanları ağır ve siyah olan bu saatin bakımıyla ilgilenen bir görevli vardır. Bu görev kolay ve iyi maaşlı işler içinde en kusursuzudur, çünkü Vondervotteimittiss saatinin bakıma gereksinim duyduğu görülmemiştir. Yakın zamana dek bu tip bir şeyden bahsetmek bile inanca ters düşerdi. Arşivlere geçmiş en eski çağlardan beri bu alet her saat başı çalmış, asla şaşmamıştır. Elbette kentteki diğer saatler için de durum bundan ibaretti. Saatin kaç olduğunu öğrenmek için Vondervotteimittiss’ten daha doğru yer olamazdı. Büyük çan, “Saat tam on iki!” dediğinde, kentin sadık şürekası eşzamanlı olarak ağızlarını açtıklarında çıkardıkları ses yankı yapardı. Uzun lafın kısası ahali lahana turşularına bayılır, saatle de övünürdü.

Kolay ve iyi maaşlı işler her daim itibar görür; Vondervotteimittiss’teki çan kulesi görevlisi bu tip işlerin en kusursuzunda çalıştığından yeryüzündeki en itibarlı insandır. Kentin en mühim kişisidir, domuzlar bile ona saygıyla bakar. Diğer beylerin giydiğinden çok daha uzun bir ceket giyer; piposu, ayakkabı tokası, gözleri, kursağı ise diğerlerinininkinden çok daha büyüktür. Gerdanı ise iki değil, üç katlıdır.

Vondervotteimittiss kentini hayalinizde canlandırmış oldum, bu resmin yerle yeksan olması ne acı. Kentin en bilgeleri, “Tepelerin ardından hayırlı bir şey gelmez,” der. Bu sözlerde bir kehanet yatmaktaymış meğer. İki gün önce doğu yönündeki tepede sıra dışı bir şey görüldüğünde saat on ikiye beş vardı. Haliyle bu durum ahalinin dikkatini çekti ve deri koltuklarında oturan tıknaz, yaşlı beyler gözlerinden birini çan kulesinden ayırmazlar da diğerini dehşet içinde o tarafa çevirdiler.

Saat tam on ikiye üç dakika kala söz konusu sıra dışılığın epeyce kısa boylu, genç bir yabancı olduğu anlaşıldı. Süratle tepeden aşağı indiği için kısa süre sonra apaçık görüldü. Vondervotteimittiss’lilerin gördüğü en kısa boylu insandı. Suratı taba rengindeydi; uzun, yamuk bir burnu, bezelye büyüklüğünde gözleri, koca ağzı ve sergilemekte çekinmediği kusursuz dişleri vardı, sırtırken ağzı kulaklarına varıyordu. Bıyıkları ve favorileri neredeyse yüzünü bütünüyle örtüyordu. Başı açıktı ve saçları lüle lüleydi. Üstünde bedenini saran, cebinden beyaz bir mendilin sarktığı, uzun, siyah bir ceket; siyah, kısa kaşmir bir pantolon, ayağında da siyah çoraplar ve siyah, saten fiyonklu güdük pabuçlar vardı. Bir kolunun altında dev bir *chapeau-de-bras*¹⁷⁰, diğer kolunun altında boyunun beş misli uzunluğunda bir keman taşıyordu. Sol elinde bir enfiye kutusu vardı. Tepeden neşe ve garabet içinde kente doğru inerken kendinden memnun bir yüz ifadesiyle hiç durmadan enfiye çekiyordu. Tanrı aşkına! Saygıdeğer Vondervotteimittiss halkı için nasıl bir tabloydu bu!

Dürüst olmak gerekirse, sırtıkan ama küstah ve sinsi görünüştüydü; seke seke tepeden inerken iyice dikkat çeken güdük pabuçları herkesi kuşkuya düşürmüştü; o gün onu gören ahali çatal kuyruklu ceketinin cebinden rahatsız edici bir edayla sarkan beyaz mendilin gizlediği şeyi merak etmiş-

170 18. yüzyılda önce kardinaller, daha sonra dükler tarafından giyilen taçlı, püsküllü ya da ibikli, tepesi dar, siperliği geniş, ipekten şapka.

ti. İşin aslı ahaliyi öfkeliendiren şey, bu ukala dümbeleğinin fandango¹⁷¹ dansı sergilercesine fırıl fırıl dönerken yeryüzünde *dizem* diye bir şeyin varlığından bihaber görünmesiydi.

Muhlis kent sakinleri gözlerini koca koca açmış bakarlarken on ikiye yarım dakika kala hergele aralarına atlayıverdi; önce bir *chassezi*, sonra bir *balancez*, derken bir *pirouette* ve *pas-de-zephyr*¹⁷² sergileyip güvercin misali havalanarak belediye binasının tepesindeki çan kulesinin üstüne konuverdi. Vakur ama ürkek bir edayla piposunu tüttüren görevlinin burnunu çekiştirdi; kolunun altındaki *chapeau-de-bras*'yı adamın kafasına geçirip çenesine dek indirdikten sonra devasa kemanıyla adamcağızı pataklayıverdi; şişko kule görevlisinin yediği dayağın sesi kalabalık bir bando takımının şeytana yazdığı nağmeler gibiydi.

On ikiye sadece yarım saniye kalmış olmasaydı, ahlak kurallarını hiçe sayan bu saldırı ahaliyi gözü kara bir öç duygusuna yöneltir miydi, bilemeyiz. Çan birazdan çalacaktı, gözlerin saate çevrilmesi mutlak ve süreklilik arz eden bir mecburiyetti. Tam o sırada adam vazifesi olmadığı halde saatle oynamaya başladı. Ama çanın vuruşlarını saymaları gerektiğinden ahali adamın ne yaptığıyla ilgilenemedi.

“Bir!” dedi saat.

“Bir!” diye yineledi deri koltuklarında oturan, tıknaz ve yaşlı Vonder-votteimittiss beyleri. “Bir!” dedi ceplerindeki saat. Ardından, “Bir!” dedi eşlerinin kol saatleri. Oğlanların kol saatleriyle kedi ile domuzun kuyruğuna bağlı yaldızlı oyuncak saatler de, “Bir!” dedi.

“İki!” dedi devam etti çan.

“İki!” diye yineledi diğerleri.

“Üç! Dört! Beş! Altı! Yedi! Sekiz! Dokuz! On!” dedi çan.

171 Malaguena ve rondona gibi türleri, ¾'lük canlı bir ritmi olan, gitar ve kastanyet eşliğinde oynanan, İspanyol ya da İspanyol-Amerikan şarkı ve danslarının genel adı.

172 Sırasıyla; kovalama, denge kurma, parmak ucunda dönme, rüzgâr gibi süzülme.

“Üç! Dört! Beş! Altı! Yedi! Sekiz! Dokuz! On!” diye yineledi diğerleri.

“On bir!” dedi büyükler.

“On bir!” diye onayladı küçükler.

“On iki!” dedi çan.

“On iki!” dedi ahali alçak sesle, sonuçtan yine de memnun kalarak.

“On üç!” dedi çan.

“Aksi şeytan!” dedi yüzleri kireç gibi olan, pipolarını dudaklarından sarkıtıp sağ bacaklarını sol dizlerinden çeken, tıknaz, yaşlı beyler.

“Aksi şeytan!” diye feryat ettiler. “On üç! On üç! Tanrı aşkına! Saat on üç!”

Sonrasını anlatmak çok zor, çünkü ahali acınası bir kaos yaşadı.

“Karınlarımız nasıl doycak?” diye haykırdı oğlanlar. “Bu saatte acıkrız biz!”

“Lahana turşum ziyan oldu!” diyerek çığlığı bastı hanımlar.

“Ya pipolarımız? Lanet olsun! Bu saatte tıttırmeliydik pipoları!” deyip küfrü bastı tıknaz, yaşlı beyler. Pipolarını çarçabuk tıttırmeye başlayan beyler göz gözü göremeyinceye kadar kuruldukları koltuklardan kenti dumanla doldurdular.

Bu arada lahanalar yandı; sanki şeytan kılık değiştirip her şeyi altüst etmişti. Oymalardaki saatler efsunkâr bir halde dans ediyor, şömine raflarındaki saatler sarkaçlarını görenleri korkudan bayıltacak derecede vura vura on üçü gösteriyordu. Kediler ve domuzlar kuyruklarına bağlanmış ufak oyuncak saatlere katlanamıyor, etrafta koşuşturup orayı burayı eşeleyerek, ciyak ciyak seslerle bağırıp insanlara saldırarak, yani kısaca akla uygun olmayan hareketler sergileyerek büyük bir karmaşa yaratıyorlardı. Üstelik çan kulesindeki hergele de durumu vahim hale getirmek için çabalıyordu. Boylu boyunca yere serdiği kule görevlisinin üstüne oturmuş, çanın ipini dişleri arasında sıkıştırarak başını sağa sola hızla çevirip duruyordu.

Ah, bunun düşüncesi şu an bile insanın canını sıkıyor. Gerzek herif, dev kemanıyla ritmi, tempoyu umursamadan “Judy O’Flannagan and Paddy O’Rafferty”yi çalıyordu.

İşte gidişat hepten bozulunca kenti terk ettim. Şimdi hatasız saat ve lahana turşusu sevdalılarını göreve çağırıyorum. Hep beraber Vondervotteimittiss’e gidip o bodur herifi çan kulesinden indirelim. Haydi, eski düzeni yeniden kuralım!

ŞEYTANLA BAŞIN ÜSTÜNE ASLA İDDİALAŞMA

Kıssadan Hissesi Olan Bir Hikâye

“*Con tal que las costumbres de un autor,*” der Don Thomas De Las Torres, “Sevda Şiirleri”ne yazdığı önsözde, “*sean puras y castas, importo muy poco que no sean igualmente severas sus obras.*” İngilizce ifade etmek istersek, “Yazarın ahlaka düşkün olması eserlerinin de ahlak timsali olmasını gerektirmez,” diyebiliriz.¹⁷³ Don Thomas’ın bu iddiası nedeniyle arafta olduğunu varsayıyoruz. Şiirsel adalet bakımından da “Sevda Şiirleri”nin baskısı tükenene ya da okunmadığı için depolara kaldırılana dek orada tutulması isabet olur. Kurgusal eserlerde mutlaka bir kıssadan hisse bulunmalı, eleştirmenler de kurgusal eserlerin kesin bir kıssadan hisse içerdiğini keşfetmelidirler.¹⁷⁴ Philip Melanchton,¹⁷⁵ “Batrachomyomachia” hakkında yazarken şairin gayesinin başkaldırıya karşı nefret olması gerektiğini ispatlamıştır. Pierre la Seine ise bir adım daha ileri giderek gençlere yeme-içmede ölçülü olmaları gerektiğini öğütler. Jacobus Hu-

173 Tomás Hermenegildo de las Torres’in *Cuentos en verso castellano* adlı eserinden yapılan, dönemin İngiliz ve Amerikan eleştirmenlerinin sıklıkla kullandığı alıntının aslı şöyledir: “Yazar nezih ve erdemli olduğu sürece eserlerinin erdem timsali olup olmadığı önemsenmez.”

174 Poe, didaktik olunması gerektiğini savunan eleştirmenleri hicveder.

175 Philip Melanchton (1497–1560): Alman teolog ve eğitimci. Aklın tanrısal bir ışın olduğunu, bilgi ilkelerinin doğal ustan kaynaklandığını ileri sürmüştür. “Kurbanlar ile Farelerin Savaşı” başlıklı yazısında şairin gayesinin başkaldırıya karşı nefret olması gerektiğini savunmuştur.

go;¹⁷⁶ Homeros'un Euneis'le John Calvin'i, Antinuuous'la Martin Luther'i, hayalperestlerle Protestanları, kuş bedenli cadılarla da Hollandalıları kas-tetmektedir. Daha modern yorumcularımız da onlardan geri kalmaz. *The Antediluvians*'ta gizemli bir anlam, *Powhatan*'da bir kinaye, "Cock Ro-bin"de yeni bakış açıları, Hop O' My Thumb'da transandantalizm görür-ler.¹⁷⁷ Özetle denebilir ki, hiç kimse oturup anlamdan yoksun, sığ şeyler kaleme alamaz. Böylelikle yazarlar epeyce rahatlamıştır. Roman yazarı oturup da kıssadan hisse düşünmez. Nasılsa oradadır, kıssadan hisse ve eleştirmenler kendi yağıyla kavrulabilir. Yazarın söylediği, söylemek istediği ve söylemesi gereken şeyler elbet Dial'da ya da Down-Easter'da¹⁷⁸ yayımlanıp aydınlığa kavuşacaktır.

Bu yüzden kıssadan hisseli öyküler yazmadığımı söyleyen zır cahiller tarafından şahsıma yöneltilen suçlamanın haklı bir tarafı yoktur. Bu tipler içimdeki cevheri ve öykülerimdeki kıssadan hisseyi anlayabilecek tıynette değiller; esas gizem bu. Sıkıcı bir dergi olsa da *North American Quar-terly Humdrum* elbet bu herifleri utandıracaktır. Ben de bu arada infazı geciktirmek, şahsıma yöneltilen suçlamaları hafifletmek amacıyla size bir öykü sunacağım; kuşkusuz bunun kıssadan hisseli bir hikâye olduğu yal-nız başlığa bakılarak bile anlaşılabilir. Üstelik alınacak dersi sona saklayan yahut fabllarına sinsice sokan La Fontaine ve diğerlerinden daha akıllıca bir yöntem izlediğim de aşikâr.

Defuncti injuria ne afficiantur, On İki Levha Kanunları'nda yer alır. De mortuis nil nisi bonum ise ölen kitiptiyozun teki de olsa kusursuz bir

176 *Vera historia Romana* adlı eseriyle bilinir. Hugo'ya göre, Homeros tanrısal bir ilham yardımıyla Kudüs'ün yıkımı, İsa'nın yaşamı, mucizeleri ve ihtirası, kilise tarihi hakkında kehanetlerde bulunmuştur.

177 *The Antediluvians*, şair ve yazar James McHeenry'nin (1785–1845) eseri. *Powhatan*, Seba Smith'in (1792–1868) eseri. "Who Killed Cock Robin?", eski bir çocuk şarkısı, *Hop o' My Thumb* da Charles Perrault koleksiyonunda yer alan bir masaldır.

178 *Dial*, Transandantalistlerin dergisiydi. Poe; *Down-Easter*'la *Yankee* dergisini kastediyor, derginin sahibi John Neal'in *The Down-Easters* (1833) adlı eserine gönderme yapıyor olabilir.

tavsiyedir.¹⁷⁹ Bu sebeple niyetim müteveffa dostum Toby Dammit'e küfrü basmak değil. Toby'nin itlik peşinde olduğu doğru. Zaten bu yolda ölüp gitti, ama kötücül yanından kendisi sorumlu tutulamazdı. Esas sorumlu annesiydi. Çocukluğu annesinden dayak yemekle geçti, çünkü annesi görev bilinciyle hareket etmekten zevk alır, bebeklerin de biftek veya Yunan zeytin ağaçlarının dalları misali dövülmesini olağan karşılardı. Fakat ne acı ki kadıncağız solaktı; sol elle dayak atmaktansa hiç atmamak yeğdir. Dünya sağdan sola doğru söner. Bebekler soldan sağa evirilip çevrilerek dövülemez. Doğru yönde ilerleyen dayak bireyin kötülük eğilimini uzaklaştırıyorsa, ters yönde ilerleyen dayak da kötülüğün bireyde yerleşmesini sağlar. Toby'nin nasıl dayak yediğini gördüm, direnci takdire şayandı doğrusu, ama tekmeleniş tarzından bile gitgide kötüleştiğini görüyordum. Sonunda hiçbir kurtuluş umudunun olmadığını gözyaşları içinde kabullendim. Bir gün minik bir Afrikalı misali teni kapkara olana dek dayak yediğinde ve bu dayağın sadece nöbet geçirmesine yol açtığını fark ettiğimde, dizlerimin üstüne çöküp onu kötü bir sonun beklediğini haykırdım.

Toby'nin erkenden kötü alışkanlıklar edinmesi gerçekten korkunçtu. Henüz beş aylıkken ifade edemediği tutkulara sahipti. Altı aylıkken bir deste oyun kâğıdını kemirmeye başlamıştı. Yedi aylık olduğunda dişi yavruları yakalayıp öpme huyu edinmişti. Sekiz aylıkken içki içmeyeceğine dair yeminli imza vermeyi reddetti. Böylelikle aydan aya günahları boyunu aştı, bir yaşına erdiğinde yalnız bıyık bırakmakla kalmadı, aynı zamanda bol bol küfür edip her lafını iddialarla pekiştirmeye de alıştı.

179 "Ölülerinizi itibarsızlaştırmayın." Roma'nın On İki Levhası'nda (Roma İmparatorluğu dönemine ait ilk yazılı kanunlar olan ve günümüz Avrupa hukukunun temelini oluşturan On İki Levha Kanunları, Roma toplumundaki Patrici (Curia'ların birleşmesiyle oluşan büyük aile kitlesinden seçilen, tam hukuklu vatandaşlar) ve Pleb (savaşlardan ele geçirilmiş, seçme ve seçilme hakkı bulunmayan halklar) arasındaki sınıf mücadelesi sonucu hazırlanmıştır) geçmemektedir. "Ölülerinizi güzelliikle anın," cümlesinin ise Chilo'nun Lives of the Philosophers adlı eserinde geçen Solon Yasaları'ndan (594'te Atinalı siyasetçi Solon'un koyduğu yasalar. Bu yasalarla sınıflar arasındaki eşitsizliği, borç yüzünden hapse girmeyi kaldırıyor, babanın kızını satma ve oğlunu öldürme gibi yetkilerini kısıtlıyor, politik ve ekonomik alanda başarı için de bazı önemli kurallar koyuyordu. Ayrıca fakirlere toprak dağıtımını kolaylaştıracak tedbirleri öngörüyordu.) biri olduğu öne sürülmektedir.

Oldukça yakışksız olan bu son alışkanlığı, Toby Dammit'i kısa sürede ele geçirdi. Bu alışkanlığı "kendisiyle beraber büyüdü ve kuvvet buldu" yetişkin bir erkek olduğunda ise iddialardan vazgeçemez hale geldi. Hiçbir karşılık beklemeden iddialaşırdı; hakkını teslim edeyim, bunu yapacağına yumurtlamayı yeğlerdi. Sadece iddialı konuşmayı severdi, sohbetin içine iddia içeren bir cümle katmadan duramazdı. "İddia ederim ki," diye söze başladığında kimse onu ciddiye almazdı ama ona hatasını göstermem gerektiğini düşünüyordum. Ahlakdışı, bayağı bir alışkanlık edindiğini dile getirdim ve fikrime inanması için çok çabaladım. İnsanların bunu hoş karşılamadığı su götürmez bir gerçektir. Meclisin çıkarttığı bir kanunla yasaklanmıştı, bu hususta yalan söyleyemezdim. Onu azarladım, umursamadı. Açıklamada bulundum, önemsemedi. Rica ettim, geçiştirdi. Yalvarıp yakardım, gülüp geçti. Öğüt verdim, alay etti. Tehdit ettim, küfrü bastı. Tekmeledim, polis çağırdı. Burnuna asıldım, elime sümkükdü ve bunu bir daha denemeye kalkışırsam şeytanla başı üstüne iddialaşmaya karar verdi.

Dammit'in annesinin fiziksel kusurunun oğlundaki bir başka tezahürü de fakirlikti. Öylesine fakirdi ki, iddialar savururken parasal mevzulara pek girmezdi. "Bir dolarına iddiaya girerim ki..." dediği duyulmamıştır. O genelde, "Ne istersen iddiaya varım", "Riske atabileceğin her şey için iddiaya varım", "Bir pandispanyaya" veya "*Şeytanla başım üstüne iddiaya girerim ki...*" derdi.

En beğendiği sonuncu cümleydi kuşkusuz. Hem daha az riski vardı hem de Dammit epeyce cimrilemişti. İddiayı kaybetse bile başı küçücük olduğundan öyle büyük bir kayıp yaşamayacaktı. Tabii ben böyle olduğunu düşünüyorum, her söylediğimi ona mal edemem. Beynini kâğıt para gibi ortaya koymaya kalkışması yakışksızdı ama çok tutuldu, ne yazık ki dostum bunun uygunsuzluğunu anlayamadı. "*Şeytanla başım üstüne iddialaşıyorum,*" deyip durması beni iyice gerdi. Anlamlandıramadığımı şey-

ler beni hep gerer. Gizemli şeyler insanı düşünmeye sevk eder, sonunda da sağlığından eder. İşin aslı Dammit'in bu cümleyi söyleyişindeki tuhaf hava önce ilginç görünse de sonra beni germeye başladı. Buna şimdilik daha iyisini bulamadığım için *acayip* diyeceğim, ama Bay Coleridge mistik, Bay Kant *panteistik*, Bay Carlyle *helezonik*, Bay Emerson *aşırı muzip* demeyi tercih ederdi.¹⁸⁰ İyice keyfim kaçmıştı. Bay Dammit'in ruhu tehlikede idi, ruhunu kurtarmak için elimden geleni yapmaya karar verdim. İrlandalı Aziz Patrick'in karakurbağasına ettiği yardımı düşünüp Dammit'in farkındalığını güçlendirmeye ant içtim. Derhal çalışmalara başladım. Bir kez daha serzenişte bulundum, onu son bir kez daha uyarabilmek için tüm enerjimi topladım.

Konuşmam sona erdiğinde, Bay Dammit birtakım anlamsız davranışlar sergiledi. Bir süre sorguluyormuşçasına yüzüme baktı. Sonra başını eğip kaşlarını kaldırdı; ellerini açıp omuz silkti. Önce sağ, sonra sol gözünü kırptı ve birden gözlerini yumdu. Derken gözlerini aniden açtı ve ben de korkuya kapıldım. Başparmağını burnuna dayayıp diğer parmaklarıyla yakışksız bir hareket yaptı ve bilekleri dışa dönük biçimde ellerini beline koyarak konuşmaya tenezzül etti.

Silah doğrultur gibi konuşmaya başladı. Dilimi tutmalıymışım. Nasihat ihtiyacı yokmuş. Üstü kapalı laflarımdan nefret ediyormuş. Başının çaresine bakabilirmiş. Onun hâlâ bebek Dammit olduğunu mu sanıyormuşum? Mizacıyla ilgili ters sözler mi ediyormuşum? Ona hakaret etmeyi mi amaçlıyormuşum? Ahmak mıydım ben? Dışarı çıktığımı annem biliyor muymuş? Bunu yalan söylemeyeceğimi bildiği için soruyormuş, verdiğim yanıttan asla kuşku duymazmış. Annemin bilgisi dahilinde dışarı çıktığımdan emin olmak istiyormuş, çünkü tereddütlü halim ona güven vermiyordu.

180 Poe, bu yazarları başka öykülerinde de olduğu gibi "anlaşılmazlık" ve "belirsizlik" dolu söylemleri sebebiyle yeriyor.

muş. Bu yüzden annemin bilgisi dahilinde dışarı çıkmadığıma dair şeytanla başı üstüne iddiaya girebilirmiş.

Bay Dammit yanıtlı beklemeydi. Erdemli bir insana yakışmayan bir hareket sergileyip yanımdan ayrıldı. Böyle davranması kendisi için iyi oldu açıkçası. Çok kırılmıştım. Dahası öfkelenmiştim. Küçük düşürücü iddia hevesini kabul etmeye karar verdim. Bay Dammit'in küçük başını şeytana armağan edecektim, nitekim annemin bilgisi dahilinde dışarı çıkmıştım.

Müminlerin ayağınıza bastığında söylediği gibi *Khoda shefa midehed*, yani Allah acılarınızı hafifletir. Uğradığım hakarete erkek gibi göğüs gerdim. Bu sefil için elimden geleni yapmıştım; bundan böyle onu nasihatlerimle uğraştırmayacak, vicdanıyla baş başa bırakacaktım. Yine de onunla hepten konuşmamaya niyetli değildim. Dahası sıradan eğilimlerini onayladım ve mantıksız laflar etmesine karşın midesine düşkün tiplerin hardalı göklere çıkarması misali ben de onun saçma şakalarına bolca güldüm.

Kol kola girip dolaşmaya çıktığımız bir gün karşımıza bir nehir çıktı. Üstündeki köprüden geçmeye karar verdik. İnsanları kötü hava koşullarından korumak amacıyla üstü örtülen köprü'nün kemerli geçidinde o kadar az açıklık vardı ki insan ister istemez huzursuz oluyordu. Geçide girdiğimizde dışarıdaki aydınlık ile içerideki karanlığın oluşturduğu zıtlık ruhumu daralttı. İçimin sıkıldığı hususunda şeytanla iddiaya giren Dammit ise oldukça rahattı. Sebepsiz yere neşelenmesi içimi iyice daralttı. Transandantalizme boğulmuş olabilirdi, fakat ne ben bunu doğrulayacak nitelikteydim ne de *Dial'*deki dostlar yanımızdaydı. Ah, biçare dostum şarlatan misali zırvalayıp duruyordu. Yerde sürünerek ya da yükseklerden atlayıp zıplayarak geçiyor, vakur bir edayla bağırıp çağırıyor yahut mırıldanıp duruyordu. Dayığı mı yoksa acınmayı hak ettiğine karar veremiyordum. Köprü'nün bitimine yaklaşmak üzereyken karşımıza bir döner kapı çıktı;

ben de olağan bir biçimde kapıdan geçtim. Ama Bay Dammit bu işi sıradan insanlar gibi yapamazdı tabii. Döner kapının üstünden atlayıp havada takla atacağını söylüyordu. Bunu başarması mümkün değildi. Taklacı olan bir başka dostum Bay Carlyle idi, ama o bile bunu yapamazdı. Bu yüzden Dammit'in atıp tutmaktan başka bir şey yapmadığını söyledim. Daha sonra bu lafıma çok üzülecektim, çünkü laf ağzımdan çıkar çıkmaz dostum, “*Şeytanla başım üstüne iddiaya girerim ki bunu pekâlâ başarırım,*” dedi.

Daha önce onunla ilgili ciddi kararlar almış olmama rağmen Tanrı'ya karşı geldiği için onu tam azarlayacaktım ki, “Öhö! Öhö!” diye bir ses duydum ve etrafıma bakındım. Köprünün loş bir noktasında zarif görünümlü, ufak tefek, yaşlı ve ayağı aksayan bir adam gördüm. Siyah takım elbisesi, temiz gömleği, bembeyaz yakasına bağladığı zarif kravatı ve kızlarıinki gibi ortadan ayrılan saçıyla saygın birine benziyordu. Ellerini göbeğinin üstünde kavuşturmuş, bakışlarını yukarılara sabitlemişti.

Dikkatle baktığımda kısa pantolonunun üzerine siyah bir önlük taktığını gördüm ve bunu garipsedim. Tekrar, “Öhö! Öhö!” diye seslendiğinden ayrıntılı bir inceleme yapma fırsatım olmadı.

Ne söyleyebilirdim ki? İşin aslı bu tip seslenişlere yanıt verilemez. *Quarterly Review*'ün “boş laflar” karşısında nasıl da saçmaladığını bilirim. Bu sebeple yardım istemek amacıyla Bay Dammit'e döndüğümü söylemekten imtina etmem doğrusu.

“Dammit! Duymuyor musun? Bu bey, ‘Öhö! Öhö!’ diye seslenip duruyor.” Yüzümdeki haşın ifadeyle bunları söylerken aslında kafam karmakarışıkta, ama yine de insan şaşırsa bile ahmaklığını belli etmemek için öfkeli bir ifadeye bürünmelidir.

Küfreder gibi –niyetim bu olmasa da– “Dammit! Bu bey, ‘Öhö! Öhö!’ diye sesleniyor,” diye bağırdım.

Öyle derin bir laf ettiğim yoktu, ama kelimelerin yarattığı etki esas de-

geriyle eşdeğer değildir. Bay Dammit'i, General Paixhan'ın tasarladığı bombalarla tarumar etseydim ya da Griswold'un *Amerikan Şairleri ve Şiirleri* derlemesiyle bozguna uğratsaydım, ona sadece, "Dammit! Duymuyor musun? Bu bey, 'Öhö! Öhö!' diye seslenip duruyor," demekten daha çok rahatsızlık vermezdim.

Yüzü bir savaş gemisi tarafından izlenen bir korsaninki misali kızarıp bozardıktan sonra, "Demek öyle. Emin misin? Madem iş bu denli uzadı, karşılık vereyim ben de," dedikten sonra, "Öhö! Öhö!" diye seslendi.

Ufak tefek, yaşlı beyin memnuniyeti yüzünden belli oluyordu. Aksayan ayağını sürükleyerek durduğu yerden bize doğru yürüdü. Yanımıza vardığında Dammit'le tokalaşırken hayal edebileceğiniz en muteber tavırla gülümsedi.

"Kazanacağından kuşku duymuyorum, Dammit!" dedi. "Yine de ufak bir deneme yapmak zorundayız işte."

Dostum derin bir nefes alıp, "Öhö! Öhö!" dedikten sonra kemerine bir cep mendili bağladı, gözlerini devirip dudaklarını sarkıtarak tuhaf bir ifadeye büründükten sonra art arda, "Öhö! Öhö!" diye bağırdı. Sonra tek kelime etmedi. Belki de suskunluğu az önceki gevezeliğinden kaynaklanıyordu. "Onunla sohbet ederken bana çatır çatır verdiği yanıtları nasıl oldu da unuttu? Demek ki Transandantalizm'den paçayı kurtarmış," diye düşündüm.

Toby düşüncelerimi okumuşçasına dalgın, yaşlı bir koyun misali bir- den, "Öhö! Öhö!" diye seslendi.

İşte o zaman yaşlı bey kolundan tuttuğu gibi onu döner kapının bulunduğu yere götürdü ve "Dostum, koşabilmen için sana mesafe bırakıyorum. Ben döner kapının yanına geçene kadar koşmaya başlama ki, kapının üstünden düzgünce ve Transandantalistlere yakışır bir biçimde atlayabil. Lütfen havada takla atmayı da unutma. Yapmak zorundayız işte. Üçe kadar

sayıp başlamanı söyleyeceğim. ‘Başla!’ demeden sakın ha koşma!” dedi. Sonra döner kapının yanına geçti, kısa bir süre düşünceli bir tavırla bekledi; başını kaldırıp gülümseyerek önlüğünün bağcığını sıkılaştırdı. Dammit’e bakarak saymaya başladı:

“Bir – iki – üç: başla!”

“Başla!” emrini duyduğu anda, Toby koşmaya başladı. Stilli bir atlama gerçekleştirmesini engelleyebilecek nitelikte ve Bay Lord’unki kadar yüksek, Bay Lord’un eleştirmenlerinininki kadar da alçak değildi döner kapı. Demem o ki, Toby belki de buradan atlayabilirdi. Peki ya atlayamazsa ne olacaktı? “Yaşlı beyin bir başka beyi atlatmaya yeltenmesi de ne oluyor? Hem kim oluyordu bu ihtiyar tıfıl? Beni atlatmaya niyetlense asla kabul etmem. Kimse kim aman, şeytanın kendisi bile olsa umurumda değil,” dedim kendi kendime. Kemerli ve üstü örtülü köprünün içerisi insanı huzursuz edecek kadar çınliyordu, ama bunu ancak son cümlem dudaklarımdan döküldüğü an fark ettim.

Yine de tüm bunları kısacık bir süre içinde söyleyip işittim. Koşmaya başladıktan beş saniye sonra biçare dostum zıplayıvermişti. Hızla ve uçarcasına koştuğunu, yerden sıçradığını, bacaklarını kaldırıp görkemli bir takla attığını gördüm ama ne yazık ki döner kapıyı geçmeyi başaramadı. Sıçrayış anlıktı. Daha ne olduğunu tam olarak anlayamadan Bay Dammit resmen yere çakıldı. İşte tam o dakikada yaşlı bey aksayan ayağını sürükleyerek hızla yürümeye başladı. Döner kapının önünde kucağına düşen bir şeyi önlüğüyle kapatıp çarçabuk uzaklaştı. İyice afallamıştım. Düşünecek vakit yoktu, Bay Dammit yerde sere serpe yatıyordu. Yanına gittiğimde feci halde yaralandığını gördüm. İşin aslı başı yoktu, her yere baktım ama başını bulamadım. Bu yüzden onu eve götürmeye ve bir eşsağaltman¹⁸¹

181 Hastalığı, sağlam insanda aynı hastalık belirtilerini gösteren ilaçla (bu ilacı küçük dozlarda vererek) tedavi eden hekim.

çağırmaya karar verdim. Bu sırada köprünün açıklıklarından birini araladım ve olan biteni anladım. Döner kapının yaklaşık bir buçuk metre kadar üstünde, payandaların direncini artırmak amacıyla dikilen ve enli kısmı yatay biçimde uzanan demir bir kalıp vardı. Kalıbın keskin tarafının dostumun boynuna denk geldiği ortadaydı.

Arkadaşım bu feci kaybının ardından fazla yaşayamadı. Eşsağaltmanlar fazla ilaç vermedi, verdiklerini de Toby kabul etmedi. Acıya dayanamayıp hayatını kaybetti. Ölümü münafıklara bir tür dersti. Mezarı başında ağladım, aile armasının üzerine gayrimeşruluğunu ve tekinsizliğini gösteren bir kalıp resmi eklettim. Fazla tutmasa da defin faturasını Transandantalistlere gönderdim. Hainler faturaya itiraz edince, Bay Dammit'i mezarından çıkarıp köpek eti olarak sattım.

BİR KUDÜS ÖYKÜSÜ¹⁸²

“Intensos rigidam in frontem ascendere canos

Passus erat -

Lucan - De Catone

- kılı bir karaçalı.”

Çeviri¹⁸³

“Derhal surlara gidelim!” dedi Abel-Phittim Anno mundi üç bin dokuz yüz kırk bir senesinin Thammuz ayının¹⁸⁴ onuncu gününde, Buzi-Bin-Levi ile Ferisi Simeona’a. “Davud kentinde, sünnetsizlerin kampının karşısında bulunan Benjamin kapısı yakınındaki surlara gidelim! Dördüncü gece nöbeti de bitiyor; putperestler Pompeius’un¹⁸⁵ verdiği sözü yerine getirmek için kurbanlık kuzularla birlikte bizleri bekliyorlardır.”

¹⁸² Poe, bu öyküyü yazarken İngiliz şair, yazar Horace Smith’in (1779–1849) *Zillah, A Tale of the Holy City* (1828) adlı eserinden esinlenmiştir.

¹⁸³ Lucan’ın *Pharsalia*’sından. Poe, “descendere” yerine “ascendere” kelimesini kullanmıştır. “Saçları dikeldi.”

¹⁸⁴ *Anno mundi* üç bin dokuz yüz kırk bir MÖ 64–65 yıllarını, *Thammuz* ayı da İbrani takviminin onuncu ayını işaret ediyor.

¹⁸⁵ Gnaeus Pompeius Magnus (MÖ 106–48) Roma Cumhuriyeti’nin son dönemlerinde askeri ve politik liderdi. Namı diğer Pompey, Marcus Crassus’a karşı ve Julius Caesar’la da dosttu. Üç politikacı Roma Cumhuriyeti’nin son dönemlerinde önemli rol oynamışlar, aralarındaki ortaklığı da Birinci Triumvirlik ismiyle tanımlamışlardır. Crassus öldükten sonra, Pompey ve Caesar tüm Roma topraklarının hâkimiyeti için birbirlerine rakip oldular. Pompey ismi Poe’nun öykülerinde kurnaz hizmetkâr ve sadık köpek isimleri olarak da karşımıza çıkar.

Simeon, Abel-Phittim ve Buzi-Bin-Levi kutsal Kudüs'te hayır toplayan gizbarimlerdi.¹⁸⁶

“Doğru söylüyorsun! Acele etmeliyiz. Kâfirlerin cömert davranmadıklarını ve Baal’a¹⁸⁷ tapanların sözlerinin eri olmadıklarını biliriz,” dedi Ferisi.

“Sözlerine sadık olmadıkları, Eski Ahit’in ilk beş kitabı kadar büyük bir hakikat ama bu tavırları yalnız Adonai¹⁸⁸ halkına karşı sergiliyorlar,” dedi Buzi-Bin-Levi. Ammonitler¹⁸⁹ çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Her kuzu için otuzar şekel¹⁹⁰ aldıklarına göre sunakta kurban etmemiz için bize kuzu vermeleri büyütülecek bir şey değil.”

“Ama Yüce Tanrı’nın kentini kuşatan kâfir Pompeius, kurbanlık kuzularla ruhumuzu değil bedenimizi doyuracağımızı düşünebilir,” dedi Abel-Phittim.

“Ah, sakalımın beş köşesi!” diye haykırdı Ferisi. (Kendisi ayaklarını kaldırımlara vurup yaralayarak yürümeleri sebebiyle daha az dindarlar tarafından kınanan ve beceriksiz gezginlerin gözünde baştan çıkarıcı olarak mimlenen küçük bir grubun üyesiydi.) “Ah, sakalımın beş köşesi! Ah, rahip olduğum için tıraş etmemin yasaklandığı sakalımın beş köşesi! Ne oldum delisi, kâfir ve putperest bir Romalı, kutsal şeyleri bedensel hazlara kurban edeceğimizi söyleyip bizi töhmet altında mı bırakacak?”

186 Sinagogların idari ve mali işlerinden sorumlu kişiler, gabaylar.

187 Eski Ortadoğu bölgesinin ve Kartacalıların baş tanrısıdır. Antik İsrail’de Molek adını alır ve uğruna insan (özellikle küçük çocuklar) kurban edilir. Fırtına ve yağmur tanrısı olan Baal verimlilik tanrısı olarak da görülür ve yaygın bir biçimde tapınılan bir tanrıdır. Diğer adı Tammuz olan Baal, Marduk’un güneşi olma özelliğini de taşır. Merodak-Baladan adı Babil’in bir kralının adı olup bundan anlaşıldığı üzere Baal adı aynı zamanda Merodak olarak da adlandırılan Marduk’tur.

188 “Efendi” anlamındaki “Adon”dan türetilmiştir. Başta dünyanın yaratıcı ruhuna hitap şekli iken veya dünya ruhunu betimlerken sonradan Tanrı’nın söylenemeyen (dile getirilmesi yasak olan) adı haline gelmiştir. Tanrı’nın adı olan varyasyonlardan herhangi biri kutsal kitapta veya herhangi bir yerde kullanıldığında okunurken saygı göstergesi olarak “Adonai” kelimesi kullanılır; çünkü Tanrı’nın kendisi gizlidir ve doğada adı açıkça söylenemez.

189 İbranilerle aralarında akrabalık bulunan, Ölü Deniz’in kuzeydoğusuna yerleşmiş, Amurru kökenli kavim. Tevrat’a göre Lut ve kızı arasındaki ilişkiden doğan Ben-ammi’nin soyundan geliyorlardı. MÖ 11. yüzyılda Ürdün’de bir krallık kurdular. Topraklarından geçen Yahudilere yol vermedikleri için iki kavim arasında yıllar süren bir düşmanlık doğdu. Süleyman tarafından kesin bir yenilgiye uğratıldıktan sonra hızla Yahudileştiler. 190 İsrail’de kullanılan resmi para birimidir.

“O Filistilinin¹⁹¹ yaptıklarını bir kenara bırakalım,” dedi Abel-Phittim. “Bugün ilk kez onun cömertliğinden yararlanıyoruz; konuşmayı bırakıp surlara gidelim ki ateşini ilahi yağmurların söndüremeyeceği, dumansı sütunlarını fırtınaların yerle bir edemeyeceği sunak adaksız kalsın.”

Kıymetli gizbarimlerimizin aceleyle geldiği ve Davud’un adını taşıyan kesim yüksek ve uçurumlarla dolu Siyon Dağı’nın¹⁹² üzerine kurulduğundan Kudüs’ün en güçlü bölgesiydi. Surları kuşatan, kayalardan yontulmuş derin bir hendek dayanıklı bir surla korunuyordu. Bu suru en alçağı altmış, en yükseği yüz yirmi gez¹⁹³ olan kare şeklindeki mermer kuleler süslüyordu. Fakat Benjamin Kapısı’nın etrafındaki sur hendeğin hemen yanından yükselmüyordu. Aksine hendekle sur dibi arasında Moriah Dağı’nın¹⁹⁴ bir parçası olan iki yüz elli gez’lik yükseklikte bir uçurum yer alıyordu. Simeon ve dostları Kudüs’ün en yüksek ve düşmanla görüşülen yeri olan Adoni-Bezək¹⁹⁵ Kulesi’nin doruğuna ulaştıklarında, Keops Piramidi¹⁹⁶ ile Belus Tapınağı’nın¹⁹⁷ yüksekliğini birkaç gez aşan bir yükseklikten düşmana baktılar.

191 Filistiler, MÖ 1225–1050 yılları arasında Mısır’a ve Suriye-Filistin kıyı bölgesine giren “Deniz Halkları”ndan biridir. Ege kökenli olan Filistiler, Kenan kıyı ovasının güney kesimine (sonradan Filistin adı verildi) yerleşip Kenan dili ve kültürünü benimserken, daha sağlam bir askeri siyasal örgütlenmeyi ve bölgede tekellerinde tuttukları demirden üretilen silahların kullanımını da bölgeye getirdiler. Başlıca kentleri Aşkelon, Aşdod, Ekron, Gath ve Cazze olan Filistilerin asker hükümdarları, egemenliklerini Kenan ülkesinde sürekli genişleten İsrail Krallığı’yla sürekli savaştılar; sonunda Davut’a yenildiler. Filistin’de yapılan arkeoloji kazılarında, Filistilerin Ege kökenini kanıtlayan iki kulplu testi gibi Mykenai uygarlığına özgü eşyalar da bulunmuştur.

192 Siyon, hem Davud’un hem de Tanrı’nın kentidir. Davud’un mezarının olduğu yerdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru bu dağda yapılan araştırmalarda yeryüzünden yirmi beş metre derinliğe doğru dik uzanan tünellere rastlanmıştır. Tünellerin Kudüs’ün yağmalanması sırasında mı yoksa Tapınak Şövalyeleri’nin kutsal emanetleri koruması amacıyla mı kullanıldığı halen tartışılmaktadır.

193 Okçuların eskiden kullandığı bir uzunluk ölçüsüdür. Bir gez, altmış altı santimdir.

194 Tevrat’a göre Hz. İbrahim’in İshak’ı kurban etmek üzere götürdüğü mekân Moriya (Moriyya, Môriyâh, Moriah) diyarıdır. Moriah kelimesinin nereye dayandığı tam olarak bilinmemektedir. Bir yoruma göre Moriah, “uzaktan görülebilen” yani “yüksek yer” demektir. Onkelos targumunda Moriah diyarı “ibadet, tapınma yeri” olarak çevrilmiştir. Yahudi geleneği kurban yeri olan Moriah diyarını, Moriah Dağı veya Kudüs’teki tapınak tepesiyle aynıleştirmektedir, fakat bu geç döneme ait bir gelenektir. Eski Ahit’te bir de Moriya Dağı vardır. Hz. Süleyman’ı mabedi inşa ettiği bu tepe, tarihçi Josephus’un nakline göre İshak’ın kurban edilmek istendiği Moriah diyarının dağı ile aynıdır.

195 İncil’de “Hâkimler” - Sağ Kalan Kenanlılarla Savaş bölümünde adı geçen tutsak Bezek kralı.

196 Keops Piramidi, Khufu Piramidi ya da Büyük Piramit; günümüzde Mısır’ın başkenti Kahire’nin bir parçası olan Gize’yi (El Giza) çevreleyen antik “Gize mezar kenti”nde bulunan üç anıtsal piramitten en eski ve en büyük olanıdır. MÖ 2551–2560 yılları civarında yapıldığı sanılan, yüz kırk altı metre yüksekliğe ve dokuz yüz yirmi iki metrelük çevresel uzunluğa sahip olan bu anıtsal kompleks, dünyanın yedi harikasıdan biri olup, bu yedi harika içinde günümüze kadar ulaşan, varlığını günümüze dek hemen hemen tam olarak sürdürebilmiş olan tek eserdir.

197 Bir millik yüksekliği olduğuna inanılan, günümüzde ayakta olmayan Babil yapısı.

Ferisi, uçurumdan aşağıya bakıp iç çekerek, “Aslında sünnetsizler sahildeki kumdan, hatta doğadaki çekirgeden bile çoklar!”¹⁹⁸ Kral Vadisi¹⁹⁹, Adommin²⁰⁰ Vadisi olmuş!” dedi.

“Ama yine de çölden surlara, Alef’ten Tav’a kadar Yod’dan²⁰¹ daha büyük bir Filistili yoktur,” dedi Bin-Levi.

“Şekellerle birlikte sepeti sarkıtın!” diye bağırdı Romalı bir asker, yeralından geliyormuş gibi çıkan boğuk, kasvetli bir sesle. “Söylenişi soylu bir Romalının çenesini yoran lanet paranızı gönderin!”²⁰² Putperest arzularınızı dinlemeye tenezzül eden haşmetli efendimiz Pompeius’a şükranlarınızı böyle mi sunuyorsunuz? Gerçek bir tanrı olan Phoibos²⁰³ en az bir saatir arabasının üzerinde. Peki, siz şafak sökerken burada olmayacak mıydınız? Aedepol!²⁰⁴ Biz dünya fatihlerinin her viranede durup sizin gibi köpeklerle konuşmaktan başka işimiz yok sanıyorsunuz demek. İndirin sepeti artık! Ama dikkat edin de kıymetsiz paranızın rengi parlak, ağırlığı yerinde olsun!”

“*El Elohim!*”²⁰⁵ diye haykırdı Ferisi, Romalı yüzbaşının boğuk sesi yankısını yitirirken. “*El Elohim!* Tanrı Phoibos da kim? Bu kâfir kimden

198 Matta 3. bölüm, Yahya’nın ortaya çıkışına atf. “Yahya’nın devetüyünden giysisi, belinde deriden kuşağı vardı. Tek yediği, çekirge ve yaban balıydı.”

199 Antik Mısır’da Thebes kenti yakınlarında olup içinde firavunların mezarlarının olduğu vadi.

200 Edom, Yahudi İncil’inde Esav’a ve onun soyundan gelen kavme verilen isimdir. Edom kavmi günümüzde Ürdün’e komşu olan ve Ölü Deniz’in güneyindeki Necef Çölü ve Araba Vadisi’nin yer aldığı bölgede yaşayan Sami dilinde konuşan yerli bir halktı. “Yeşaya” 15:7’de adı geçer.

201 x (alef) harfi İbrani alfabesinin ilk harfi, n (tav) son harfi, y (yod) harfi ise en küçük harfidir. Sırayla sayısal değerleri 1, 400 ve 10’dur.

202 Şekelin telaffuzunun güçlüğünden söz ediliyor. İncil’de “Hâkimler” 12:6’ya atf: “O zaman onlara, ‘Şibbolet deyin bakalım,’ derlerdi. Adamlar, ‘Sibbolet,’ derdi. Çünkü ‘Şibbolet’ sözcüğünü doğru söyleyemezlerdi.

Bunun üzerine onları yakalayıp Şeria Irmağı’nın geçitlerinde öldürürlerdi. O gün Efrayimlilerden kırk iki bin kişi öldürüldü.”

203 Apollon; mitolojide müziğin, sanatların, güneşin, ateşin, ışığın ve şiirin ve kehanet yapan, bilici tanrısıdır. Gümüş yayı ve altın arabası sembolüdür. Asla yalan söylemez; ışığın ve gerçeğin tanrısıdır.

204 Latince “*Pollux adinal*” diye söylenen yemin. Mitolojiye göre Tanrı Jüpiter, biri ölümsüz (Pollux, Jüpiter’in oğlu), biri ölümlü (Castor) iki gencin yeryüzündeki örnek dostluk ve sevgilerinin sonsuza dek sürmesi için bu gençlere yeryüzünde yer açmış. Zillah’ın Romalı bir karakteri de aynı yemini eder.

205 İbranicede “EL” Tanrı demektir. Bu kelime “Tek gerçek Tanrı” anlamındadır. Bu kelime Arapçaya “AL” olarak geçmiştir. “EL” korkulacak bir Tanrı’yı ifade eder. Kutsal Kitap’ta gerçek Tanrı’yı diğer ulusların tanrılarından ayırmak için “EL” kelimesi genellikle başka kelimelerle birlikte kullanılır: *El* ve buna yakın Tanrı adları şöyledir: *Elohim, Elyon, Al, Eloah, Elah*. Bu adlar genellikle Tanrı’nın güçlü, büyük, yüce, korkulan niteliklerine odaklanır. Semitik halklar arasında bu kelime genellikle *En Yüksek, En Güçlü Tanrı* veya *Tek Olan Tanrı* şeklinde kullanıldı.

bahsediyor? Yahudi olmayanların arasında, putlara tapanlarla yaşadın sen Buzi-Bin Levi. Sen bilirsin. Bu kâfir Negral'den mi, Ashimah'tan mı, Ni-bhaz'dan mı, Tartak'tan mı, Adramalech'ten mi, Anamalech'ten mi, Suc-coth-Benith'ten mi, Baal-Peor'dan mı yoksa Baal-Zebub'dan mı söz ediyorsun?²⁰⁶

“Aslında bunlardan biri değil, sen işine bak. Halatı hemen gevşetme, yoksa çıkıntıya takılır ve tapınağın kutsal emanetleri yerlere saçılır.”

Ağır sepet kaba saba bir düzenekle aşağıya indirildiği anda Romalılar sepetin başına üşüştiler. Fakat çok yüksekte olduklarından ve de sis çök-tüğünden Romalıların hareketleri anlaşılmıyordu.

Aradan yarım saat geçti.

“Gecikeceğiz!” dedi Ferisi, sabırsızlıkla uçurumdan aşağıya bakarken. “Gecikeceğiz ve Katholim²⁰⁷ de canımıza okuyacak!”

“Rahat yaşamımız sona erdi,” dedi Abel-Phittim. “Sakallarımız artık tütsü kokmayacak, bellerimiz tapınağın güzelim kumaşlarından mahrum kalacak.”

“Ahmak!” diye bağırdı Bin-Levi. “Seni ahmak! Paraları mı tartıyorlar yoksa sahtekârlık mı düşünüyorlar?”

“Tamam, işaret verdiler!” diye bağırdı Ferisi. “Haydi, çekelim! Yardım et, Abel-Phittim. Yardım et, Buzi-Bin-Levi! Çok ağır bu sepet! Ya kâfirler sepeti bırakmıyor ya da Tanrı'nın inayeti kalplerine doldu da epey semiz bir hayvan yüklediler!” Gizbarimler güçlülük de olsa halatı çektiler ve sepet yukarı çıktı.

“*Booshoh he!*”²⁰⁸ Bir saat sonra net göremeseler de halatın ucunda kocaman bir şeyin sallandığını gördüklerinde Bin-Levi işte böyle bağırdı: “*Booshoh he!*”

206 İbranilere göre hepsi pagandır.

207 Katolik kelimesinin modern İbranicesi. Zillah'ta geçen hazine denetçisi.

208 “Yüz karası, rezil, kepaze.”

“*Booshoh he! Utanın kendinizden! Engedi²⁰⁹ Ovası’ndan gelme, Yehoşafat Vadisi²¹⁰ kadar haşın bir koç bu!*”

“Sürünün ilk doğan hayvanı bu!” dedi Abel-Phittim. “Meleyişinden ve bacaklarını masumane bir havayla kıvrımından anladım. Gözleri en yüce mücevherlerden daha güzel, eti de Hebron²¹¹ balından daha tatlı olmalı.”

“Başan²¹² yurdundan gelmiş semiz bir buzağı bu!” dedi Ferisi. “Kâfirler bize iyi davrandılar! Haydi mezmur okuyalım! Santur, arp, flüt, kanun, trombon çalıp teşekkür edelim!”

Sepet yakınlarına geldiğinde duydukları homurtu hayvanın iri bir domuz olduğunu anlamalarına yetti.

“*El Emanu! Tanrı, yanımızdadır!*” diye haykırdı üçlü, başlarını göğe kaldırırlarken. Halatı bıraktıkları an domuz düşüverdi Filistililerin arasına. “*Ağza alınmaz bu et!*”

209 Engedi; Lut Gölü’nün batı kıyısının tam ortasıydı. Adın anlamı “keçi pınarı”. Orada bulunan tatlı su kaynağının kupkuru bir yörede taşıdığı önem kalıcıdır. Göl düzeyinin iki yüz metre üstündeki dağ yamacından çıkan su kaynağı çağımızda da Arapça olarak “keçi pınarı” anlamındaki “*Ayn Jidi*” adını taşımaktadır.

210 Kidron Vadisi, Kidron Deresi, Yehoşafat Vadisi diye adlandırılan yerle bir sayılmıştır. Oysa bu konu kesinlik kazanmamıştır. Kimi uzmanlar Yehoşafat Deresi’nin belirli bir yerin adı olmayıp simgesel bir ad olduğu üzerinde dururken kimileri başka yerleri öne sürmektedirler. Kidron bulanık ya da koyu demektir. Kaynağı, Yerusaleml’in kuzeyinde olan bu dere ancak kışın suyla doludur. Yerusaleml’deki tapınak tepesiyle doğusunda bulunan Zeytinlik Dağı arasından aktıktan sonra Yahudiye Çölü’nden dolanarak Lut Gölü’ne boşalır.

211 Yahudilerin dört kutsal şehrinden biridir. Hebron, ilk Yahudiler olarak kabul edilen İbrahim, Sare, İshak, Rebeka, Yakup ve Lea’nın mezarlıkları burada bulunduğu için ikinci en kutsal şehirdir. Ayrıca bu topraklar, Yahudi halkı için satın alınan iki topraklardandır. (Hebron, İbrahim tarafından Hititlerden, Kudüs de Davud tarafından Yehusilerden satın alınmıştı.) Tarihsel olarak Hebron, Davud’un ilk başkentidir. Yahudi atalarının bu şehirde gömülü olması sebebiyle Hebron, toprak elementleriyle bağdaştırılır.

212 Adı Kutsal Kitap’ta oldukça sık geçen bir yurt. Anlamı “verimli olan”dır. Daha sonra verimli otlak yerlerinin simgesi olmuştur. Ürdün (Erden) Irmağı’nın doğusundaydı. “Yeşaya” 13:30-31’de bahsi geçer.

TEK BEDENDE DÖRT YARATIK: HOMO-CAMELOPARD²¹³

“*Chacun a ses vertus.*”

Crebillon’un Xerxes’inden²¹⁴

ANTIOCHUS EPIPHANES²¹⁵; Peygamber Ezekiel’in²¹⁶ Gog’u²¹⁷ olarak bilinir. Fakat bu onurun Cyrus’un oğlu Cambyases’e²¹⁸ atfedilmesi çok

213 Zürafanın bilimsel tür adı *camelopardalis*, Roma İmparatorluğu’ndan gelmektedir. Bu ad, deveye benzer şekline ve leoparinkini andıran beneklerine ithafen verilmiştir. Homo-Camelopard; insan, zürafa, deve ve leoparın özelliklerini yansıtan bir canlı/yaratık olarak düşünülmüştür.

214 “Herkesin kendine göre fazileti vardır.” Prosper Jolyot de Crébillon (1674–1762) Fransız şair ve tragedya yazarı.

215 IV. Antiochos Epiphanes (MÖ 215–164 c.): Seleucos İmparatorluğu’nun MÖ 175–164’teki kralıydı. Ölene kadar krallığı devam etti. IV. Antiochos’un zamanında yaşanan en önemli olaylardan birisi, Mısır’ı neredeyse ele geçirmesidir. Ancak Mısır’ı fethedemedi. Bu teşebbüs, Ptolemaioslarla, Seleukosların arasında çatışma sürecini doğurdu. Onun döneminde yaşanan önemli diğer bir olay İsrailoğulları tarafından başlatılan Makkabi Ayaklanması’dır. Bu ayaklanmanın temel sebebi, IV. Antiochos’un, Makkabileri zorla inançlarını terk edip kendi inançlarına uymaya ve her bakımdan onu efendileri olarak kabul etmeye zorlamasıdır. Ondan önce hiçbir Seleucos kralı kendisini tanrılaştırmaya teşebbüs etmemiştir. İlk defa IV. Antiochos’un kendisini tanrılaştırmasının en bilinen kanıtı, zamanında basılan sikkelerin üzerine kendisi hakkında “Tanrı’nın tecellisi” yazdırmasıdır. Benmerkezci tutumu ve kaprisleri yüzünden, krallığında kimileri tarafından, isminde yapılan bir harf oyunuyla kendisine Epimanes (Kaçık Adam) lakabı takılmıştır.

216 Arapça adı Zülkifl olarak bilinen peygamber.

217 Tekvin’e göre, üç temel ırk Nuh’un üç oğlundan (Sam, Ham, Yafes) meydana geldi. Yafes’in üç oğlundan (Gomar, Magog, Madai) gelenler; Sümer, Gog, Magog, Gur, Guz, Oğuz ve Macar ırklarıdır. Ve Togarmi’nin on oğlundan çoğalarak pek çok soy ve boya ayrılmış, yüzlerce oymak ve aşiret halinde dünyaya yayılmışlardır.

218 İran’ın bir millet ve imparatorluk (MÖ 625–MS 559) olarak, Büyük Cyrus, Medler ve Perslerden Ahameniş İmparatorluğu’nu (MÖ 559–330) oluşturacak birleşik bir imparatorluk kurana ve daha ileride insanlar ve kültürler arası bir birleşme olana dek zamanının en büyüğü olmak üzere birleşmesi, Medler ile başladı. Cyrus’un ölümünden sonra, oğlu Cambyases, fethlerine Mısır’da önemli yerleri ele geçirerek devam etmiştir.

daha doğrudur. Kuşkusuz Suriye hükümdarının karakterinin süslemelere ihtiyacı yoktur. İsa'nın gelişinden yüz yetmiş bir yıl önce tahta çıkışı, işin aslı tahttakini indirerek saltanatını ilan etmesi, Efes'teki Artemis Tapınağı'nı yağmalaması, Yahudilere karşı zalimane düşmanlığı, Kubbet-üs Sahra'yı²¹⁹ kirletmesi ve on bir sene devam eden çalkantılı bir saltanatın akabinde Taba'da içler acısı bir halde ölüme terk edilişi dikkat çeken hadiselerdir ve dönemin tarihçileri tüm bunları hükümdarın özel hayatı ve şöhretinin bütünü sayılabilecek kâfirliğinden, ürkekliğinden, zulmünden, abuk sabuk zaferlerinden daha önemli tutmuştur.

Aziz okur, şimdi üç bin sekiz yüz otuz senesinde olduğumuzu varsayalım ve birkaç dakikalığına insanlık için en grotesk yerlerden olan dikka-te şayan Antakya kentinde yaşadığımızı düşünelim. İşin aslı Suriye'de ve başka ülkelerde de bu sözünü ettiğimin dışında aynı ismi taşıyan on altı tane daha kent bulunmaktadır. Fakat *bizimki*, Defne adlı su perisine adanmış bir tapınağın bulunduğu köyün yakınlarındaki, Suriye Tetrapolisi'nin başat kenti Antakya'nın Evvel Defne'si idi. Tartışmalı olsa da, Büyük İskender'den sonra ülkenin ilk hükümdarı Seleucus Nicanor tarafından bası Antiochos'a ithafen kurulan bu kent kısa süre içinde Suriye hüküm-

219 Kubbet-üs Sahra; Kudüs'te Musevilerin Kudüs Tapınağı olarak isimlendirdikleri en kutsal binalarının bulunduğu ve bazen "Tapınak Tepesi" adını verdikleri bir tepenin üzerine kuruludur. Bu tepe üzerinde inşa edilen Birinci Tapınak MÖ 586 yılında Babilliler tarafından tahrip edilmiştir. İkinci Tapınak'ın yapımına MÖ 535'te başlanmıştır. Bir süre sonra yapımına MÖ 521'de devam edilmiş MÖ 516 yılında tamamlanmış ve MÖ 515 yılında İkinci Tapınak açılmıştır. Yaklaşık 500 yıl sonra İkinci Tapınak, MÖ 20 yılında Kral Herod tarafından yeniden tamir ettirilmiştir. Bu İkinci Tapınak MS 70'te Romalıların bir Musevi isyanını bastırmak için Kudüs Kuşatması'nı gerçekleştirip şehri ellerine geçirdikten sonra (ileride Roma imparatoru olacak olan) General Titus komutasındaki Roma İmparatorluğu'na bağlı birlikler tarafından yağmalanıp tahrip edilmiştir. Romalılar bu mevkiide Jüpiter Tapınağı inşa etmişlerdir. Musevilerin, 132-135 yılları arasında Romalılara karşı giriştikleri son Bar Kohba İsyanı sırasında tapınağı yeniden kurmayı denemişlerdir. İkinci Tapınak'ın temelleri dahi Romalılarca tahrip edildiğinden dolayı daha büyük ve daha geniş yeni bir tapınak yapılması gerekmektedir. Bu tepedeki Roma tapınağı yıkıldı. Ancak Romalılara karşı bu isyan da başarısız oldu. Museviler Kudüs'ten çıkartıldılar.

darlarının evi haline gelmişti. Roma İmparatorluğu döneminde Doğu vilayetlerinin valisi de bu gözde kentte yaşırdı. Verus ve Valens başta olmak üzere ülkenin en şanlı hükümdarları burada ikamet etmişlerdi. Görüyorum ki kente ulaştık. Haydi, kalenin burçlarına inip kente ve yakın çevresine bir göz atalım.

“Önce ıssız dağlık bölgelerden, sonra da binaların ıssızlığından geçip sayısız çavlanın arasından yolunu bulan şu geniş deli ırmağın adı ne?”

Güneye doğru on iki mil uzunluğunda geniş bir ayna gibi parıldayan, Akdeniz’in dışında dikkate değer tek su kütlesi Asi’dir bu. Akdeniz’i herkes görmüştür ama Antakya’yı gören göz sayılıdır. Siz ve benim gibi aynı dönemde çağdaş eğitimden nasibini alanlarla sınırlı kalmıştır. Bu yüzden denize bakmayı bırakın ve altımızdaki evlere odaklanın. Hatırlarsanız, şu anda üç bin sekiz yüz otuz senesindeyiz. Daha sonrasını, mesela İsa’nın doğumundan sonraki bin sekiz yüz kırk beş senesini hayal ediyor olsaydık, bu müstesna manzaradan yoksun kalacaktık. Zira Antakya, 19. yüzyıla gelindiğinde bir harabeye dönecek. O zamana dek üç ardışık depremle viran olacak. İşin aslı şu anki halinden pek eser kalmayacak; kalanlar da öylesine acınası ve sefil bir manzara oluşturacak ki patrik Şam’a taşınmak zorunda kalacak. Harika. Tavsiyeme uyduğunuzu ve binalara baktığınızı görüyorum.

“Gözleriniz bayram etsin,

Bu şehri meşhur eden

Anıtlar ve görülmeye değer mekânlarla.”²²⁰

Affınıza sığınırım; Shakespeare’in ün salacağı zamana daha bin yedi yüz sene olduğunu atlamışım. Ah, yine de manzarası Evvel Defne’ye grotesk bir anlam katmıyor mu?

220 On İkinci Gece, William Shakespeare, 3. Perde, 3. Sahne.

“Sağlam temellere dayanan bir yer. Elbette bunu hem sanata hem de doğaya borçlu.”

Çok doğru.

“Ne çok debdebeli sarayı var!”

Elbette.

“Ve şaşaalı, muhteşem tapınakları antikçağlarda övgüye mazhar olan tapınaklarla kıyasıya rekabet edebilir.”

Bunları kabul etmem gerek. Ama çamurdan kulübeler, menfur viraneler sonsuzluğa uzanıyor. Yol kenarlarındaki hendekler pislikle dolu; putperestlerin tütsülerinin kokuları bu pis kokuları bastırmasa kuşkusuz dayanamazdık. Hiç böylesine katlanılmaz dar sokaklar ve mucize eseri olarak yükselen binalar görmüş müydünüz? Ne kadar iç karartıcı gölgele-ri var! Bu sonsuz sütun dizisine asılmış lambaların gün boyu yanması ne iyi; aksi halde Mısır’ın harap olduğu dönemdeki gibi bir kasvet çökerdi tepemize.

“Burası kuşkusuz garip bir yer! Şuradaki acayip bina ne anlam taşıyor? Bak! Diğerleri arasından yüksekliğiyle ayrılan ve saray olduğunu sandığım binanın doğusunda yer alıyor!”

Bu bina, Suriye’de Elah Gabalah adlı Güneş Tanrısı’nın yeni tapınağıdır. Daha sonra kötülüğüyle ün salmış bir Roma imparatoru bu tanrıya tapacak ve Elagabalus adıyla anılacaktır.²²¹ Bu tapınağın tanrısını görmeyi sizi memnun edecek. Göğe bakmanız gerekmiyor, Güneş Tanrısı gökte değil, en azından Suriyelilerin tapındığı. *Bu* tanrı şuradaki binanın içinde.

²²¹ Elagabalus, Elagabal, El-Gebal ya da Heliogabalus, Suriyeli-Romen Güneş Tanrısı’dır. Elagabalus’a başta sadece Emesa-Suriye’de saygı duyuluyor ve tapınılıyordu. Bu sıralarda El-Gebal’a ibadet edenlerden, bilinen en önemlileri, Emesa’yı yöneten Emase kraliyet ailesiydi. 2. yüzyılda, Tanrı’nın kültü Roma İmparatorluğu’nun diğer bölgelerine de sıçramıştır. Örneğin, günümüz Hollanda’sında bulunan Woerden kenti yakınlarında Roma döneminden kalma, Elagabalus’a adanmış yazıtlar bulunmuştur. Bu yazıtlar şu anda Woerden Şehir Müzesi’nde sergilenmektedir. Elagabalus’un bir heykeli Roma’ya ilk olarak daha önce Emesa’da başrahip olan ve yine Elagabalus adıyla anılan, İmparator Marcus Aurelius Antoninus tarafından getirilmiştir. Antoninus, Elagabalus’a taptığı için yirmi beşinci Roma imparatoru olduğu dönemde de, başrahiplik yaptığı dönemdeki gibi İmparator Elagabalus adıyla anılmıştır.

Simgesi ateş olan koni ya da piramit biçimli devasa bir taş sütunu bu tapınmaya aracılık ediyor.

“Dinle! Bak! Ellerini, kollarını sallayarak kalabalığa karşı bağırان şu yüzleri boyalı, yarı çıplak, tuhaf tipler de kim?”

Bir kısmı şarlatan, diğerleri filozof. Fakat çoğunluğu, özellikle de sopalarla kalabalığa dalmış olanlar kralın takdire şayan, görevlerine bağlı emirleri, sarayın başat üyeleridir.

“Bu da ne? Tanrım! Kente yaban hayvanlar doluyor! Ne korkunç, ne acayip bir manzara!”

Korkunç görünebilir ama inanın tehlikeli değil. Dikkat ederseniz, sahiplerinin peşi sıra uysal bir edayla yürüdüklerini görürsünüz. Bazılarının boyunlarına ip bağlanmış ancak bunlar küçük ve ürkek olanlar. Aslanlara, kaplanlara ve leoparlara gem vurulmuyor. Mesleklerini icra edebilmek için eğitildiler, sahiplerinin hizmetkârları olarak işlerinin başındalar. Elbette doğa da zapturapt altına alınan egemenliği için hâlâ talepkâr davranıyor ama Evvel Defne’de bir silahşorun mideye indirilmesi ya da kutsanmış bir boğanın gırtlığının kesilmesi lafı edilmeyen, önemsiz eylemlerdir.

“Peki, bu gürültü de ne? Antakya için bile fazla gürültülü. Tuhaf bir keşmekeş olduğu belli!”

Evet, kuşkusuz. Kral yeni bir gösteri hazırlığı içindedir; Hipodrom’da gladyatörler dövüşecektir ya da İskit tutsaklarını kırıp geçireceklerdir ya da saray yakılacak, debdebeli bir tapınak yerle yeksan edilecek veya birkaç Yahudi şenlik ateşinde kızartılacaktır. Kargaşa çoğalıyor. Kahkah sesleri havaya karışıyor. Hava, üfleme çalgıların akortsuz sesleriyle ve milyonlarca gırtlaktan yükselen feryatla korkutucu bir hale bürünüyor. Aşağı inip bakalım da biraz eğlenelim! Buradan gelin, aman dikkat edin! İşte Timarchhhus Caddesi’ndeyiz. İnsanlar sel gibi buraya doğru

akmakta, bu akıntıdan kurtulmak çok güç. Saraya yakın Herakleides So-kağı'ndan başlıyor bu insan seli; demek ki kral da bu gürhunun arasında. İşte borazancıbaşı Doğu'ya özgü cafcacflı deyişlerle kralın gelişini müjdeliyor, duyuyorum. Ashimah Tapınağı'nın civarından geçerken kralı görebiliriz. Tapınağın girişinde bekleyelim, kral yakında burada olur. Beklerken manzarayı incelemeyi ihmal etmeyelim. Bu da ne? Tanrı Asimah'ın zat-ı şahaneleri! Gördüğünüz gibi kuzu, keçi veya satir değil; Arkadyalıların Pan'ına da benzemiyor. Yine de Suriye'nin Ashimah'ına bütün bunlar atfedildi –ah, kusurumu mazur görün– gelecekte bilgelerce atfedilecektir. Gözlüğünüzü takın da bunun ne olduğunu söyleyin. Bu da ne böyle?

“Olur şey değil! Bu bir maymun!”

Doğru; bu bir babun ama yine de bir Tanrı işte! Adı Yunancadaki *Simia*'dan geliyor, antikçağ uzmanları gerçekten pek şaşşallar. Ama bakın! Bakın! Biraz ötede pejmürde bir bacaksız koşuyor. Nereye gidiyor? Neden bağılıyor? Ne diyor? Ah! Kralın zaferle döndüğünü, resmi kıyafetini giydiğini, zincire vurulmuş bin Yahudi tutsağı bizzat kendisinin öldürdüğünü söylüyor. Bu baldırı çıplak, kralın yiğitliğini yerlere göklere sığdıramıyor! Dinleyin! Benzer bir birlik daha yaklaşıyor. Kralın kahramanlığını öven Latince bir marş bestelemişler, yürürken bu marşı okuyorlar.

“Mille, mille, mille,

Mille, mille, mille,

Decollavimus, unus homo!

Mille, mille, mille, mille, decollavimus!

Mille, mille, mille,

Vivat qui mille mille occidit!

*Tantum vini habet nemo
Quantum sanguinis effudit!*"²²²

Şöyle yorumlanabilir:

*Bin, bin, bin,
Bin, bin, bin,
Tek adamla boynunu kestik bin kişinin!
Bin, bin, bin kişinin!
Haydi! Şakıyalım!
Kralımız, sen çok yaşa,
Bin kişiyi devirdin ya!
Haydi! Haykıralım!
Sen halkına
Suriye'deki
Bütün şaraplardan
Daha kırmızı kanlar verdin ya!"*

"Borazanların çaldığı selam borusunu duyuyor musun?"

Evet, kral geliyor! Şu insanlara bakın! Hayranlıktan donakalmış, başlarını saygıyla göğe kaldırmışlar. Geliyor! Geliyor! Orada işte!

"Kim? Nerede? Kral mı? Göremiyorum, ayırt edemiyorum!"

Bu durumda kör olmalısınız.

Muhtemelen. Çünkü bir Homo-Camelopard'ın önüne kapanan ve toy-naklarını öpmek için birbirini ezen ahmaklar ve manyaklardan başka bir şey göremiyorum. Bakın! Hayvan haklı olarak birini tekmeledi bile, birini

²²² Flavius Vopiscus, bu marşın Sarmatya Savaşı'nda dokuz yüz elli düşmanın tek başına boynunu uçuran Aurelie'yi kutlamak için avam takımı tarafından söylendiğini belirtir. –Poe.

daha... birini daha... birini daha. Ayaklarını kusursuz biçimde kullanımına hayran olmamak mümkün değil.

Avam takımı diyorum, lakin bu zatlar Evvel Defne'nin asil ve özgür yurttaşları aslında! Hayvan mı dediniz? Aman, sesinizi yükseltmeyin! Bu yaratığın insan yüzüne sahip olduğunu görmüyor musunuz? Bu yaratık, Suriye kralı ve Doğu'nun en kudretli hükümdarı olan meşhur Antiochus Epiphanes'in ta kendisi! Evet, bazen ona "Kaçık Adam" anlamına gelen Epimanes dendiği bir gerçek, fakat bu kişiler kralın meziyetlerinin değerini bilme yetisinde olan insanlar değil. Evet, şu anda tuhaf bir yaratık görünümünde gizlendiği ve bu rolü hakkıyla yerine getirdiği için elinden geleni yapıyor, ama bunu hükümdarlığına zeval gelmemesi ve itibarını korumak için yapıyor. Üstelik kral iriyarı olduğu için kıyafeti de üstünde eğreti durmuyor. Bin Yahudi'nin de böyle katledildiğini kabul edin. Kral, dört ayağı üstünde asaletle yürüyor. Kuyruğunu en gözde cariyeleri olan Elline ve Argelais'in saygıyla tuttuğunu görüyorsunuz; şiş gözleri ve şaraptan kızarmış tuhaflaşan yüzünü görmezden gelirsek, göreni oldukça cezbederdi. Hipodroma kadar onu takip edip zafer şarkısını dinleyelim:

"Epiphanes dışında kral var mı

Bildiğiniz?

Epiphanes dışında kral var mı?

Bravo! Bravo!

Epiphanes dışında kral yok,

Yok başkası!

O halde yıkıp yok edin mabetleri,

Ve söndürün güneşi!"

Ne güzel ve samimi sözler bunlar! Halk onu “Şairlerin Prensi”, “Doğu’nun Zat-ı Şahanesi”, “Evrenin Sevinç Esini”, “Yaratıkların En Dikkat Çekeni” diye çağırıyor. Şarkının tekrarlanmasını istediklerini duyuyor musunuz? Yaklaşan olimpiyatlarda zaferden zafere koşacağı beklendiğinden, Hipodrom’da kralın başına şairlerin tacı takılacak.

“Ah, Jüpiter aşkına! Ardımızdaki kalabalığın derdi ne?”

Ardımızdaki mi dediniz? Ah, evet, görüyorum. Tam zamanında konuştunuz. Derhal güvenli bir yer bulalım kendimize. İşte! Şuradaki su kemerinin altına gizlenelim, orada anlatırım bu keşmekeşin nedenini. Tahmin etmiştim işlerin buraya varacağını. İnsan başlı yaratığın sıra dışı görünüşü belli ki kentteki evcilleştirilmiş hayvanların eğilimleriyle örtüşmüyor. Nihayetinde başkaldırdılar. Bu gibi durumlarda görüldüğü üzere insanlar bu başkaldırıcıyı durduramayacak. Birkaç Suriyeliyi şimdiden midelerine indirdiler bile; fakat bu dörtayaklı yurtseverler esas kralı yemenin derdindeler. “Şairlerin Prensi” arka ayaklarının üstünde canhıraş koşuyor. Hizmetkârları, cariyeleri çoktan sıvıştılar. “Evrenin Sevinç Esini”, çıkmaz sokaktasın! “Doğu’nun Zat-ı Şahanesi”, mideye indirilmen an meselesi! Kuyruğuna keder dolu gözlerle bakma sakın, elbet çamura düşecek ve kirleneceksin! Metanetini koru, tüm gücünle koş Hipodrom’a. Sen, Yüce Antiochus Epiphanes’sin! Ve elbette “Şairlerin Prensi”, “Doğu’nun Zat-ı Şahanesi”, “Evrenin Sevinç Esini”, “Yaratıkların En Dikkat Çekeni”. Aman Tanrım! Nasıl bu kadar hızlı koşabiliyorsun? Bacakların ne kadar kuvvetliymiş! Koş, prens! Bravo, Epiphanes! Aferin sana! Aziz Antiochus! Koşuyor! Sekiyor! Uçuyor! Yayından fırlamış ok misali Hipodrom’a dalıyor! Atlayıp zıplıyor! Haykırıyor! Başardı! Harika! Ah, “Doğu’nun Zat-ı Şahanesi”, Hipodrom’un kapısına bir saniye geç varsaydın, Evvel Defne’deki bütün ayı yavruları leşinin tadına bakacaktı. Gidelim, uzaklaşalım hemen! Bizim

kibar, modern kulaklarımız kralın kurtuluşunu yüceltecek kutlamanın patırtısına dayanmaz! Dinleyin! Başladı işte! Bakın! Tüm kent hengâ-me içinde!

“Doğu’nun en kalabalık kenti muhakkak burası! Ne büyük bir kalabalık bu böyle! Her sınıf ve yaştan oluşan bir güruh! Bir yığın mezhep ve ırk bir arada! Herkesin kıyafeti farklı! Babil’deki tüm diller burada sanki! Hayvanların feryatları yeri göğü, enstrümanlar kulakları inletiyor! Ne kadar çok felsefeci toplanmış böyle!”

Haydi, kaçalım buradan!

“Bekleyin! Yükselen bu çılgılık da neyin nesi? Yalvarırım, söyleyin bana!”

Ah! O mu? Önemsiz bir şey. Krallarının inancından, mertliğinden, bilgeliğinden, azizliğinden memnun kalan ve az evvelki performansından etkilenmiş olan Evvel Defne’nin asil ve özgür yurttaşları; krallarının başına şair tacının yanı sıra gelecek olimpiyatlarda alacağı kesin gözüken galibiyet tacını da takıyorlar.

AKSAK KURBAĞA

Kral kadar şakaya heves eden bir insan daha yoktur dünyada. Sanki yalnız şaka için doğmuş bu adam. Beğenisini kazanmanın mutlak yolu onu eğlendirip güldürmekten geçer. Bu yüzden yedi vekili de şakacılıktaki hünerleriyle bilinirlerdi. Şakacılıkta üstlerine başka insan yoktu, iriyarı ve şişman olmalarıyla da krala benzerlerdi. Şaka yapan insan kolay mı şişmanlar yoksa şişmanlar mı özünde şakacıdır bilemiyorum, ama zayıf bir şakacı *rara avis in terris*²²³ gibidir.

Kral, şakanın zarafetini veya “ruhunu” umursamazdı, uzunluğunu dert etmeden yalnız içeriğiyle ilgilenirdi. Zarafet onu usandırırды. Rabelais’in Gargantua’sını Voltaire’in Zadig’ine tercih ederdi, bunun da ötesinde sözlü şakalar değil, kaba saba şakalar onun mizacına daha uygundu.

Anlatacaklarım saray soytarılarının var olduğu dönemde geçiyor. Avrupa’daki güçlü hükümdarlar; saraylarında rengârenk elbiseleriyle, çingiraklı şapkalarıyla dolaşan ve sofralardan düşen kırıntılar uğruna her daim şaka yapan, işi eğlendirmekten ibaret olan soytarılar bulundurulardı.

Elbette kralımızın da bir soytarısı vardı. İşin aslı yedi vekiliyle kendisinin yüksek zekâlarına eşit kuvvetle karşı koyabilecek bir soytarıya ihtiyaç duymuştu.

223 *Rare bird*’ün çoğulu. “Doğa harikası, fenomen, benzersiz kuş” anlamına gelir. Bu terimi ilk olarak Romalı hicivci Juvenal kullanmıştır.

Fakat kralın soytarısı bildiklerinize benzemezdi. Topal bir cüce olması sebebiyle kralın nazarında üç misli kıymetliydi. O zamanlar soytarılar kadar cüceler de revaçtaydı; cücelerle veya soytarılarla gülüp eğlenmek saray erkânının upuzun günlerini doldurmaya ancak yeterdi. Az evvel de söylediğim gibi, şakacı insanların çoğu şişman, bodur ve hantaldır; dolayısıyla bu üç özelliği kendinde barındıran saray soytarısı Aksak Kurbağa kralın gözdesiydi.

Aksak Kurbağa soytarının vaftiz ismi olamaz; büyük olasılıkla topallığı sebebiyle vekiller bu ismi onun için uygun görmüşlerdir. Soytarının zıplamaya ve sallanmaya benzer tuhaf yürüyüşü, koca göbeği ve şişik alnına rağmen herkesçe yakışıklı addedilen kralı biteviye güldürüyor, dahası rahatlatıyordu.

Aksak Kurbağa düz yolda topallayarak ve büyük acılar içinde yürüse de, doğanın ona bahsettiği bir güçle kolları bacaklarının zaafını gizliyor; ağaca veya başka bir şeye tırmanırken sergilediği maymunumsu veya sincabımsı çevik hareketleri göz dolduruyordu.

Aksak Kurbağa'nın nereden geldiğini bilemiyorum, ama sarayın uzaklarındaki barbar bir ülkeden geldiği belliydi. Aksak Kurbağa, bir nebze daha uzun boya ve gösterişli vücut hatlarına sahip olan dansçı kız Trippetta gibi kralın generali tarafından birbirine komşu ülkelerde bulunan evlerinden ganimet olarak alınmış ve krala armağan edilmişti.

Bu iki tutsak arasında kurulan dostlukta koşulların etkili olduğu su götürmez bir gerçektir. Kısa süre içinde canciğer kuzu sarması oldular. Aksak Kurbağa insanları güldürüp eğlendirse de pek sevilmiyordu, bu yüzden Aksak Kurbağa ne zaman yardıma ihtiyaç duysa cüce olmasına rağmen sıra dışı güzelliğiyle baş döndüren Trippetta herkes tarafından sevilip övüldüğünden elindeki her kozu kullanıyordu.

Bir gün, şu an anımsayamadığım bir sebeple kral bir maskeli balo düzenlenmesini istedi. Sarayda düzenlenen her baloda Aksak Kurbağa ile

Trippetta'nın tuzu mutlaka bulunurdu. İşin aslı Aksak Kurbağa organizasyon işlerinde, özgün karakter yaratmada ve benzersiz kostümler tasarlamada öylesine yetenekliydi ki onsuz bir balonun düzenlenmesi düşünülemezdi.

Maskeli balonun yapılacağı gün geldi çattı. Balo salonu Trippetta'nın himayesinde krala yakışacak tarzda süslenip döşendi. Saraydaki herkes coşkuyla eğlence anını bekliyordu. Herkes giyeceği kostümü, bürüneceği karakteri seçmiş, çoğu neredeyse bir ay önceden kararını vermişti. Ama kral ve yedi vekili hâlâ kararsızdılar. Kararsızlıklarının nedeninden pek emin değilim, kim bilir belki de muallakta kalmaları bile şakadan ibaretti. Aslına bakarsanız çok şişman olduklarından nasıl bir karaktere bürünebileceklerini bilmiyorlardı. Saatler birbirini kovaladığından kral ve vekilleri Aksak Kurbağa ile Trippetta'nın fikrini almaya karar verdiler.

İki minik dost kralın huzuruna çıktıklarında, kral yedi vekiliyle beraber şarap içiyor, oldukça huzursuz görünüyordu. Kral, Aksak Kurbağa'nın içkiden hazzetmediğini bilirdi, çünkü zavallı soytarı bir kadeh içki içse akıllı başından gittiği için uygunsuz davranışlar sergilerdi. Akıl yoksunluğu çekilecek bir şey değildir ama o an yine kralın muzipliği üstünde olduğundan soytarıya içmesini ve neşelenmesini emretti.

Kral, iki miniği görünce, “Gel bakalım, Aksak Kurbağa!” dedi. “Uzaklardaki dostlarının anısına iç şu kadehi (tam o anda soytarı derin derin iç çekti) de yaratıcılığını konuştur. Özgün birer karakter bul bizler için. Benzer kostümlerden bunaldık. Gel de içiver şunu. Ne de olsa şarap zihni harekete geçirir.”

Aksak Kurbağa her zamanki gibi muzip bir karşılık vermeye çalışsa da bunda başarılı olamadı. Doğum gününde “uzaktaki dostlarının anısı” hatırlatılınca, zavallı cüce kedere boğulmuştu. Kadehi çaresizlikle kralın elinden alan soytarı gözyaşlarına engel olamadı.

Cüce isteksiz isteksiz şarabını yudumlarken, kral kahkahayı bastı. “Şarap nelere kadir, görüyor musun? Bir yudumuyla gözlerin parıldadı.”

Zavallının gözleri parıldamıyor, donmuş gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu, çünkü şarap etkisini göstermeye başlamıştı. Kadehi çekinerek masayı bırakırken vekillere gözucuyla baktı, anlaşılan kralın şakası hepsinin hoşuna gitmişti.

“Artık meseleye dönelim,” dedi şişko başvekil.

“Evet ya,” dedi kral. “Aksak Kurbağa, çalıştır kafayı. Özgün karakterler istiyoruz hepimiz! Ha! Ha! Ha!” Bu sözleri bile muzipliğinin parçası sayıldığından yedi vekili de kahkahaya eşlik ettiler.

Aksak Kurbağa da isteksiz ve cılız bir tonda onlara katıldı.

“Haydi! Neler geçiyor aklından? Söyle!” dedi kral.

“İstedığınız gibi özgün şeyler bulmak istiyorum,” diye yanıt verdi cüce düşünceli bir edayla, işin aslı şarabın etkisiyle zihni karmakarışık bir hal almıştı.

“İstiyorum da ne demek?” diye bağırdı kral. “Ah, tabii ya! Kederlendin ve biraz daha içmek istiyorsun. Haydi, bir kadeh daha iç!” Doldurduğu kadehi cüceye uzatınca bizim zavallı ne yapacağını şaşırdı.

“İçsene!” diye bağırdı kral. “Yoksa...”

Cüce tereddüt ettiği için kral öfkeden deliye döndü. Vekiller ağızları kulaklarında olan biteni seyrediyorlardı. Nihayet korkudan bembeyaz kesilen Trippetta, cüceyi bağışlaması için ayaklarına kapandığı krala yalvarıp yakardı.

Kral, kızın cesaretine şaşırdı. Nasıl davranacağını, kızgınlığını nasıl dile getireceğini bilemez durumdaydı. Sonunda kızı sertçe itip düşürdü ve elindeki şarabı kızcağızın yüzüne boca etti.

Zavallı Trippetta nefesini tutarak usulca kalktı ve masanın ucundaki yerine geçti.

Yarım dakika boyunca odaya bir t    n ya da yaprağın d      n  n bile bozacağı t  rden bir sessizlik h  kim oldu. Sonunda s  k  neti odanın her yanından i  tilen bir gıcırta bozdu.

  fkeden deliye d  nen kral, “Neden   karıyorsun bu sesi?” diye bağırdı.

  arabın etkisinden kurtulmu  a benzeyen c  ce dalgın dalgın kralın y  z  ne bakarak, “Ben mi? Bunu ben yapmı   olamam ki!” diye kar  ılık verdi.

“Ses dı  arıdan geldi,” dedi vezirlerden biri. “Papağan penceresinin kafesini g  galamı  tır.”

“Sanırım şöyle,” dedi kral. “  u mendebur dı  lerini gıcırdatıyor zannettim de,” derken epeyce rahatlamı   g  r  n  yordu.

C  ce   irkin dı  lerini g  stermekten   ekinmeden bir kahkaha patlattı, ne de olsa kral g  lenlere asla kızmazdı. Sakinle  ince kralın, kendisinden istediğı kadar   arap i  ebileceğini s  yledi. Sarho   olmaktan korkmadan kadehini bir diki  te bitirip maskeli baloya ili  kin d    ncelerini anlatmaya ba  ladı.

Tek damla   arap i  memi   birinin uysallığıyla, “Nedenini bilmiyorum ama kralımız   u kızcağızı itip y  z  ne   arabı boca ettikten, papağan pencere kafesini g  galadıktan sonra aklıma harikulade bir plan,   lkemde her zaman oynanan ama burada hi   g  r  lmemi   bir oyun geldi. Ah, ne yazık ki bu oyun i  in sekiz ki  i lazım ve...”

“Sekiz ki  iyiz ya i  te!” diye haykırdı kral, tesad  f  n b  ylesini keyifle kar  ılarken. “Ben ve yedi vekilim i  in nasıl bir oyun buldun? Anlat bakalım!”

“Biz buna ‘Zincire Vurulmu   Sekiz Orangutan’ deriz,” dedi soytarı. “Hakkı verilerek oynanırsa harika bir oyundur.”

“Veririz tabii,” dedi kral ayağı kalkıp.

“Aslında en g  zel tarafı kadınları fena korkutmasıdır,” diye ekledi soytarı.

“Harika!” diye haykırdı sekiz ağız birlikte.

“Orangutan kılığına gireceksiniz. Tamamen benzemeniz için elimden geleni yapacağım, davetliler sizi gerçek sanıp dehşete kapılacaklar.”

“Fevkaladel!” diye bağırdı kral. “Sonunda işe yarayacaksınız!”

“Zincirlerin şingirtisi korkuyu depreştirecek. Tutulduğunuz yerden topyekûn kaçtığınızı sanacaklar. O zarif ve nazik beyler ile hanımların arasına zincire vurulmuş halde vahşi çığlıklar eşliğinde daldığınızda konukları öyle bir korku saracak ki bunu görmeden anlayamazsınız. Ortalık mahşer yerini andırarak.”

“Kesinlikle,” dedi kral. Yedi vekil oyuna dahil olmak için hemen yerlerinden kalktılar, ne de olsa balonun başlamasına az vakit kalmıştı.

Aksak Kurbağa, kralın ve vekillerinin gerçek birer orangutan sanılmaları için elinden geleni yaptı. O vakitler orangutanlar modern insanlar tarafından pek bilinmediğinden ve cücenin yaptığı kostümler yeterince inandırıcı ve korkutucu olduğundan davetlilerin dehşete düşmesi kaçınılmazdı.

Kral ve vekilleri ilk olarak vücudu saran jarse gömlekler ve donlar giydiler. Sonra bedenlerine zift sürüldü. Vekillerden bazıları ziftin üstüne kuştüyü yapıştırılmasını istese de cüce, orangutanın kıllarını kuştüyünün değil elyafın daha belirgin hale getireceğini söyledi. Böylelikle ziftin üstüne kalın bir kat elyaf yapıştırıldı. Sonra uzun bir zincir bulundu ve zincirin bir ucu kralın beline bağlandı, vekiller de zincire eklendi. Zincir meselesi çözüldüğünde sekiz adam aralarında yeterince boşluk bırakarak bir daire oluşturdular; Aksak Kurbağa tıpkı Borneo’lu şempanze avcılarının yaptığı gibi, doğal görünmesi için zincirin kalan kısmını dairenin ortasından dik açı oluşturacak biçimde iki kez geçirdi.

Maskeli balonun yapılacağı salon daire biçimindeydi ve yüksek tavanlıydı; güneş ışığı salona tavandaki tek pencereden girerdi. Gündüzleri pek

kullanılmayan bu salon, geceleri tavandan sarkan uzun zincirli bir avizeyle aydınlatılır, avize çatı kulesinde duran eş ağırlıkla dengelenirdi.

Salonun dekorasyonuyla Trippetta ilgilenmişti ama kuşkusuz cücenin asude kararları da dekorasyonda etkili olmuştu. Cüce sıcak havada daha kolay eriyen mumların salondaki konukların üstlerine damlamasından ve şık kıyafetlerini batırmasından çekindiği için avizenin yukarı çekilmesini önermişti. Aydınlatma için, insanların pek yaklaşmayacağı uzak köşelere şamdanlar, nişlerdeki elli altmış kadar heykelciğin ellerine hoş kokulu kandiller yerleştirilmesini istemişti.

Sekiz orangutan, soytarının tavsiyesi gereği salon tıka basa doluncaya, yani gece yarısına kadar beklediler. Saat gece yarısını vurduğu an ayakları zincire bağlanmış bir halde yuvarlanarak salona daldılar.

Konukların yüzlerinden okunan telaş ve dehşet, kralı fazlasıyla memnun etti. Beklendiği üzere konuklar bu tuhaf yaratıkların orangutan değilse bile acayip bir hayvan olduğuna inandılar. Kadınların çoğu korkudan düşüp bayıldı. Kral baloya silahsız gelinmesini emretmemiş olsaydı, vekilleriyle birlikte öteki dünyayı kesin boylardı. Konuklar hemen kapılara doğru koştu ama kral içeri girerken kapıların kilitlenmesini, anahtarların da kendisine teslim edilmesini emretmişti.

Kargaşa zirveye tırmandığında, yani konuklar canhıraş etrafa tehlike saçarak koşuşturmaya başladıklarında, tavandaki zincir gevşedi ve ucundaki kanca yere bir metre yaklaşıp dek avize alçaldı.

Bunca zaman salonda koşturup duran kral ve yedi vekili salonun tam ortasına geldiler. Soytarı, konukları daha da korkutmaları için kral ve vekillerine ısrar ederken avize zincirinin ucundaki kancayı el çabukluğuyla orangutanların oluşturduğu daireyi dik açıyla kesen zincirlerin olduğu bölüme geçiriverdi. Ansızın yukarı çekilen zincir, orangutanları havaya kaldırıp yüzlerini birbirine yapıştırdı.

Bu sırada konuklar bir nebze olsun sakinleşmişlerdi. Yaşananların büyük bir şaka olduğunu anlamış, maymunların hallerine bakıp kahkahayı basmışlardı.

“Onları bana bırakın!” diye bağırıp kargaşaya son verdi soytarı. “Onları bana bırakın. Hepsini tanıyor gibiyim. Yakından bakarsam kimliklerinden emin olabilirim.”

Soytarı konukların üstünden hoplayıp zıplayarak nişlerden birine yöneldi ve eline aldığı kandille geri döndü; bir maymun çevikliğiyle kralın kafasının üstüne zıpladı, zincirde biraz daha ilerleyip kandili orangutanların suratlarına tutarak, “Yakında öğreneceğiz kim olduklarını!” diye bağırdı.

Orangutanlar da konuklarla beraber kahkahalara boğulmuşken, soytarının çaldığı tiz ıslıkla zincir üç metre daha yükseldi, dehşete düşen orangutanlar tavan penceresiyle zemin arasında asılı duruyorlardı. Zincire yapışmış gibi duran Aksak Kurbağa oldukça rahat görünüyor, elindeki kandili orangutanların suratlarına tutmayı sürdürüyordu.

Orangutanların yukarı yükselmesi konukları öylesine şaşırtmıştı ki salona bir dakika boyunca sessizlik hâkim oldu. Bu sessizlik, kralın Trippetta’nın yüzüne şarabı boca ettikten sonra işittikleri gıcırtıya benzer bir sesle bozuldu. Fakat bu kez sesin kimden geldiği ortadaydı. Soytarı çirkin, sivri dişlerini gıcırdatıyor, kral ve vekillerine adeta öfkesini kusuyordu.

“Tabii ya,” diye bağırdı soytarı öfkeyle. “Şimdi tanıdım bu adamları.” Daha yakından görmek istiyormuşçasına elindeki kandili kralın bedenine yapışan elyafa doğru tuttu ve elyaf hemen tutuştu. Tavana asılmış sekiz orangutan bir anda onları korku ve çaresizlik içinde seyreden konukların tepesinde çatır çatır yanmaya başladı.

Alevler iyice yükselince soytarı zincirin en üst katına kadar tırmanıp kalabalığa seslendi:

“Ah, artık apaçık görünüyorlar! Bunlar muhteşem kralımızla pek kıymetli vekilleri. Savunmasız bir kıza vurarak büyüklüğünü gösteren kralımız ve ona her daim destek olan yedi vekili. Ah, size kendimi takdim etmedim. Ben Aksak Kurbağa’yım, bu sarayın soytarısı. Bu olay da sebep olduğum son şaklabanlık.”

Elyaf ve altındaki zift kolayca alev aldığından, soytarı cümlesini bitirdiğinde orangutanların da işi bitmişti. Pis kokulu, kararmış, birbirinin aynı görünen sekiz ceset zincirin ucundan sarkıyordu. Soytarı elindeki kandili bir kenara fırlatıp pencereden çıkarak tabanları yağladı.

Trippetta’nın çatıda beklediği, dostunun intikam planına ortak olduğu, sonunda da el ele ülkelerine döndükleri düşünülüyor, çünkü o günden sonra hiç kimse bu ikiliyi bir daha görmedi.

ASLANLAŞMA

*“Herkes hayretler içinde,
On ayak parmağının ucunda dikildi.”*

Piskopos Hall, Taşlamalar

Büyük bir adamım, daha doğrusu adamdım. Junius’u²²⁴ yazmadığım gibi maskeli adam da değilim; çünkü ismim Robert Jones ve ben Fum-Fu-dge civarında doğdum.

İlk eylemim iki elimle burnumu tutmaktan ibaretti. Annem bir dâhi olduğumu söyledi, babam da sevinçten havalara uçtu ve bana nazoloji ile ilgili bir eser hediye etti. Kısa pantolonla dolaştığım dönemde kitabı baştan sona ezberledim.

Deneye yanıla ilerleme kaydediyordum, kısa süre içinde sıra dışı burna sahip bir adamın burnunun dikine giderek aslanlık mertebesine erişebileceğini fark ettim. Yine de bu konuya sadece kuramsal açıdan eğilmedim, her sabah uzun burnumu iki kez çekiyor ve birkaç kadeh yuvarlıyordum.

Ergenliğe ulaştığımda babam bir gün beni çalışma odasına davet etti.

²²⁴ 1769–1772 arasında bir Londra gazetesinde *Letters of Junius* (Junius’un Mektupları) başlığıyla Kral III. George yönetimini hedef alan yergileri, Savaş Bakanlığı’ndaki memuriyeti sırasında Sör Philip Francis’in (1740–1818) yazdığı öne sürülür. Mektuplar, iki cilt halinde Henry Sampson Woodfall tarafından 1772’de yayımlanmıştır.

İkimiz de oturduktan sonra, “Oğlum, varoluşunun temel gayesi nedir?” diye sordu.

“Nazoloji üzerine çalışmak,” diye yanıt verdim.

“Nazoloji nedir?” diye sordu bu kez.

“Efendim, burun hastalıkları ve anatomisi ilmidir.”

“Peki, burun dediğin şey tam olarak nedir?”

Ses tonumu düşürerek, “Burun, binlerce yazar tarafından binlerce kez tanımlanmıştır.” (Saatime baktım.) “Şu an öğle vakti, gece yarısına dek tüm tanımlamaları incelemeyi bitiririz. Başlıyorum. Burun, Bartholinus’a²²⁵ göre tümsektir, çıkıntıdır, urdur...”

“Yeter Robert!” diye bağırды iyi kalpli ihtiyar bey. “Bilgeliğin karşısında yıldırım çarpmışa döndüm, hayretler içerisindeyim.” (Gözlerini yumup elini kalbine dayadı.) “Eğitimi tamamlamışsın. Artık kendi ayaklarının üzerinde durabilirsin, en iyisi burnunun dikine gitmendir... şöyle... şöyle... şöyle...” (Kıçıma tekme basıp beni kapı dışarı etti.) “Defol evimden! Tanrı yardımcın olsun!”

Kutsal ilhamı ruhumun derinliklerinde hissedince, bu umulmadık olayın şansımı döndüreceğini düşündüm ve babamın öğüdünü dinlemeye karar verdim. Burnumun dikine gitmek en iyisiydi. Hemen burnumu iki kez çekiştirdim ve nazoloji üstüne bir kitapçık kaleme aldım.

Fum-Fudge halkı toptan ayağa kalktı.

“Sıra dışı bir dâhi!” dedi *Quarterly*.

“Muhteşem fizyolog!” dedi *Westminster*.

“Akıllı adam!” dedi *Foreign*.

“İyi yazar!” dedi *Edinburgh*.

“Derin düşünür!” dedi *Dublin*.

225 Kopenhag Üniversitesi’nin tıp ve tıbbi bilim profesörlerinden Bartholinus (1585–1629), dişi memelilerde dölyolunun iki yanında yer alan ve salgısını dölyolu girişine boşaltan “Bartholin bezleri”ni tanımlamıştır.

“Büyük adam!” dedi *Bentley*.

“Ulvi ruh!” dedi *Fraser*.

“Bizden biri!” dedi *Blackwood*.

“Kim olabilir?” dedi Bayan Bas-Bleu.

“Ne olabilir?” dedi yaşlı geçkin Bayan Bass-Bleu.

“Nerede olabilir?” dedi genç Bayan Bas-Bleu. Ama söylenenleri umursamadım ve kendimi bir ressamın atölyesinde buldum.

Şaşkınlık Düşesi portresi için poz veriyor, Falanca Markisi, Düşes’in süs köpeğini tutuyor, Ivrı Zıvrı Kontu kadının şakalarına karşılık fıkırdayıp duruyor ve Kral Hazretleri Şeytan Keleş de arkasına yaslanmış oturuyordu.

Ressama yanaştım ve burnumu havaya diktim.

“Ah, ne kadar güzel!” diye iç geçirdi Düşes.

“Şaşırtıcı gerçekten!” dedi Kont.

“Tiksindirici!” diye gürledi Kral Hazretleri.

“Ne kadar istiyorsunuz?” diye sordu ressam.

“Burnun için!” diye bağırdı Düşes.

“Bin pound isterim,” dedim otururken.

“Bin pound mu?” diye sordu ressam düşünceli bir tavırla.

“Evet, bin pound,” diye yineledim.

“Harika!” dedi büyülenmişçesine.

“Bin pound,” dedim tekrar.

“Teminat gösterir misiniz?” diye sordu burnumu ışığa doğru çevirirken.

“Gösteririm,” deyip şiddetle sümkürdüm.

“Gerçekten özgün mü?” diye sordu burnuma saygıyla dokunarak.

“Saçmalık!” dedim burnumu havaya dikerek.

“Hiç kopyası alınmadı mı?” dedi mikroskopla ayrıntılara bakarken.

“Hiç alınmadı,” dedim burnumu havaya dikerek.

“Hayran olunası!” dedi hareketimin güzelliğinden etkilenerek.

“Bin pound,” dedim.

“Bin pound mu? “ diye sordu.

“Kesinlikle,” dedim.

“Buna değer,” dedi. “Tam bir *sanat eseri*!” Derhal bana bir çek yazıp burnumun kabaca bir çizimini yaptı. Jermyn Sokağı’nda bir oda tuttum ve Kra-
lice’ye burnumun resmiyle birlikte nazolojinin doksan dokuzuncu baskısını
yolladım. Galler Prensi, şu küçük hergele, beni akşam yemeğine davet etti.

Hepimiz aslandık ve özenle seçilmiştik.

Modern bir Platon’cu; Porphyry, Iamblicus, Plotinus, Proclus, Hieroc-
les, Maximus Tyrius ve Syrianus’tan sözler aktardı.

Bir insan mükemmelleştiricisi; Turgôt, Price, Priestly, Condorcet, De
Stäel ve “Hırslı ve Hastalıklı Öğrenci”den birkaç cümle okudu.

Sör Olumlu Çelişki, ahmakların felsefeci, felsefecilerin de ahmak oldu-
ğunu iddia etti.

Estetik Etik, ateşten, birlikten, atomlardan, iki taraflı ve önceden var olan
ruhtan, yatkinlik ve uyumsuzluktan, ilkel zekâdan, *homöomeria*’dan²²⁶ bahsetti.

Teoloji Profesörü, Eusebius ve Arianus’tan, sapkınlıktan ve İznik Mec-
lis’inden, Puseycilikten ve özdeşlikçilikten, Homousios ile Homouioisio-
s’tan söz etti.²²⁷

226 Maddenin her parçasının bütününe benzer bir biçimde oluştuğuyla ilgili öğretisi.

227 İmparator Diocletianus’un (284–305) Hristiyanlara karşı başlattığı kıyımda Pamphilus’la birlikte Kayserali (bugünkü Filistin) Romalı din adamı Eusebios da tutuklandı. 313’te Kaysera piskoposu oldu. Ariusçuluk ve Ortodoksluk arasındaki çekişmelerde yer aldı. Arius, İskendire’ye den kovulunca Kaysera’ya geldi. Eusebios, İskenderiye piskoposu ile Arius’u uzlaştırmayı denedi. Fakat Arius’un görüşlerini benimsediği gerekçesiyle 325’te eski adı Nicea olan İznik’te toplanan İznik 1. Ekümenik (Evrensel) Konseyi tarafından aforoz edildi. Aynı yıl İmparator I. Constantinus’un araya girmesiyle konsey tekrar toplandı ve Eusebios “İsa; Tanrı’nın tek oğludur, Tanrı’yla bir tözdendir,” görüşünü kabul edince affedildi. Edward Bouverie Pusey (1800–1882), İngiliz papaz ve Oxford’da İbranice profesörüdür. Oxford hareketini başlatan ve yöneten profesörlerdendir. Oxford hareketi, 19. yüzyılda çoğu Oxford Üniversitesi mensubu vaizleri, Anglikan Kilisesi’ni yenileştirmeye ve hatta aralarından bazılarını Roma Kilisesi’ne geçmeye yönelten ritualizm akımıdır. Birçok Anglikan aydın ve papaz, yerleşik kilise dogmalarının liberalizm tarafından tehlikeye düşürüldüğünü görmek ve Parlamento’nun Anglikanizm üzerindeki artan etkisini saptamaktan üzüntü duyuyorlardı. Aralarından bazıları -Oxford profesör ya da tanrıbilimcileri- bu duruma karşı bir tepkide bulunmaya karar verdiler. Edward Bouverie Pusey (harekete bazen Puseycilik adı veriliyordu), John Henry Newman ve John Keble, bunların en önemlileriydi. Homousios, Baba ile Oğul’un farklı tözlerden, Homouioisios ise Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un aynı tözden olduğunu söyleyen doktrin.

Rocher de Cancaleli Fricassée, kırmızı dilli Muriton, beyaz soslu kar-nabahar, St. Menehoult usulü süt dana, St. Florentin usulü terbiye ve mo-zaikli portakal jölesi hakkında konuştu.

Bibulus O'Bumper, Latour & Markbrünnen, Mousseux & Chamber-tin; Richbourg, St. George, Haubrion, Leonville, Medoc, Barac, Preignac, Grâve, Sauterne, Lafitte, St. Peray şaraplarına değindi. Clos de Vougeo'i önemsemediğini, Sherry ve Amontillado'yu gözü kapalıyken bile ayırt edebileceğini söyledi.

Floransalı Sinyor Tintontintino; Cimabué, Arpino, Carpaccio, Argosti-no, Caravaggio'nun bunalımı, Albano'nun rahatlığı, Titian'ın renkleri, Ru-bens'nin kadınları ve Jan Steen'in şakacılığı üzerine uzun uzadıya konuştu.

Fum-Fudge Üniversitesi'nin rektörü; Ay'ın Trakya'da Bendis, Mısır'da Bubastis, Roma'da Diana, Yunanistan'da Artemis adını aldığını öne sürdü.

İstanbulu bir padişah; meleklerin at, horoz ve boğa biçiminde olduğu-nu, gökyüzünün altıncı katındaki birinin yetmiş bin başı bulunduğunu ve dünyanın yeşil boynuzlu, gök mavisi bir ineğin boynuzları üstünde taşın-dığını söylemeden duramıyordu.

Delphinus Polyglott, Æschylus'un kayıp seksen üç tragedyasının, Isæus'un elli dört hitabesinin, Lysias'ın üç yüz doksan bir söylevinin, The-ophrastus'un yüz seksen bilimsel eserinin, Apollonius'un konik kesitlerin sekizinci cildinin, Pindar'ın ilahileri ile kasidelerinin ve Homeros'un kırk beş tragedyasının başına gelenleri anlattı.

Ferdinand Fitz-Fossillus Feltspar, dünyanın içindeki ateşleri, üçüncü zaman oluşumlarını, maddenin üç halini, kuvars ve kalkeri, yapraktaşı ve kara turmalini, alçıtaşını ve volkanik siyah taşı, pudra ve kireci, çinko sül-für ve kalsiyumu, mika kayrak ve puding taşını, siyanit ve pullu mikayı, kantaşı ve doğal silikatları, rastık taşı ve alaca akiği, manganezi ve daha pek çok şeyi usanmadan anlattı.

Ben de kendimden bahsettim; sadece kendimden. Nazolojiden, yazdığım kitaptan, sonra yine kendimden söz ettim. Burnumu havaya diktim ve kendimden bahsetmeye devam ettim.

“Müthiş zeki bir adam!” dedi Prens.

“Harika!” dedi misafirler ve ertesi sabah Şaşkınlık Düşesi beni ziyaret etti.

“Almack’a²²⁸ gelir misin, şirin yaratık?” diye sordu çeneme dokunurken.

“Şerefim üzerine söz veriyorum,” dedim.

“Burnun da gelecek mi?”

“Hayatta olduğum sürece elbette.”

“O halde senin için bir davetiye, tatlım. Orada olacağını söylememde bir sakınca var mı?”

“Sevgili Düşes, tüm kalbimle orada bulunacağım.”

“Kalbi boş ver, tatlım. Burnunla gel, yeter.”

“Tamamıyla aşkım,” dedim ve burnumu birkaç kez çekip kendimi Almack’ta buldum.

Salon hıncahınç doluydu.

“Geliyor!” dedi biri merdivenlerden.

“Geliyor!” dedi biri yukarıdan.

“Geliyor!” dedi biri daha da yukarıdan.

“Geldi!” diye haykırdı Düşes. “Geldi benim küçük aşkım!” Beni sımsıkı tuttu ve burnuma bir öpücük kondurdu.

İnsanların heyecana kapıldıkları belliydi.

“İblis!” diye bağırdı Kont Capricornutti.

“Tanrım, bize merhamet et!” diye mırıldandı Don Stiletto.

“Lanet olsun!” diye gürledi Grenouille Prensi.

228 1765’te King Street’te açılan, yüksek sosyetenin bile davetiyeyle girdiği toplantı/balo salonu.

“Aksi şeytan!” diye homurdandı Bluddennuff’ın Seçmen Prensi.²²⁹

Daha fazla dayanamadım, çok sinirlenmiştim. Haşın bir tavırla Seçmen Prens’e dönüp, “Efendim, siz bir babunsunuz,” dedim.

Bir an tereddüt etti ama çok geçmeden, “Vay canına!” dedi.

Bu kadarı benim için yeterliydi. Düello için kartvizitlerimizi değiştokuş ettik. Ertesi sabah Chalk Farm’da burnunu uçuruverdim ve arkadaşlarımı görmeye gittim.

“Yaratık!” dedi ilki.

“Ahmak!” dedi ikincisi.

“Mankafa!” dedi üçüncüsü.

“Dangalak!” dedi dördüncüsü.

“Avanak!” dedi beşincisi.

“Sersem!” dedi altıncısı.

“Defol!” dedi yedincisi.

Yeterince rezil olduğumdan babama gitmeye karar verdim.

“Baba, varoluşumun temel gayesi nedir?” diye sordum.

“Oğlum, nazoloji çalışmaktır,” diye karşılık verdi. “Fakat Seçmen Prens’i burnundan vurarak hedefini iskaladın. Güzel bir burnun var, ama Prens’te burun namına bir şey yok. Sen küçük düşürüldün ama o kahraman ilan edildi. Fum-Fudge’de bir aslanın büyüklüğü burnunun büyüklüğüyle ölçülür, biliyorum. Ama Tanrı aşkına! Burunsuz bir aslanla yarışılmaz ki!”

229 Seçmen prens, Kutsal Roma Germen imparatorlarını seçme yetkisi olan belli sayıdaki Alman hükümdarlarının sanı anlamında kullanılır. Tarih biliminde sık olarak kullanılan terimlerden biridir.

BLACKWOOD TARZINDA MAKALE NASIL YAZILIR?

“Peygamber aşkına... incir...”

İncir satan Türk işportacının bağıırışı

Beni herkesin tanıdığını düşünüyorum. İsmim Sinyora Psyche Zenobia.²³⁰ Bunun doğruluğundan eminim. Yalnız düşmanlarım bana Suky Snobbs²³¹ der. Suky’nin eski Yunancada “tepeden tırnağa ruh” anlamına geldiğini, “kelebek”²³² manasının değişmiş halini de içinde barındırdığını söylemişlerdi; bu ikinci anlamdan bahsetmelerinin nedeni kuşkusuz Arap usulü gök mavisi kısa mantom, süslü tokalarım, çuha turuncusu yedi firfır-la bezenmiş kırmızı saten elbisemdir. Snobbs isminin bana yakışmayacağını hemen anlarsınız zaten. Bu ismi Miss Tabitha Turnip beni çekemediği

230 Psyche: Eski Yunan geleneğinde *Ilyada*’nın yazıldığı zamanlarda, *psyche* Latincedeki *anima* gibi, “nefes” anlamına geliyordu. Ruh kavramı da *phrenes* sözcüğüyle ifade ediliyordu. Yunanlar zamanla ruh dedikleri olgunun farklı kısımları, farklı prensipleri ve farklı güç ya da yetileri olduğunu düşünerek bunlar arasında ayırım yapmaya ve ruhun bu manevi özelliklerini farklı adlarla adlandırmaya başladılar. Pisagor’un öğretisinde *psyche* “yaşamsal güç”e ve duyuşsal duyarlılığa, *nous* ise zihinsel yeteneğe tekabül ediyordu.

Zenobia: 3. yüzyılda Suriye’de hüküm süren Palmira İmparatorluğu’nun kraliçesi ve Kral Septimius Odaenathus’un ikinci karısı. Kralın ölümüyle yönetimi ele geçirdi ve esir düşene kadar imparatorluğu yönetti. Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır ve Anadolu’nun güney ve doğu bölgelerini kontrolü altına aldı. Roma İmparatoru Aurelian tarafından imparatorluğu yıkılarak, esir alındı ve İtalya’nın Tibur şehrinde ikamete mecbur edildi.

231 Suky: Susannah’tan kısaltılmış, Japonca ve İbranice kökenli “zarif zambak” anlamına gelen kadın ismi. Snobbs: Züppe.

232 Antik Yunan’da ruhla en fazla ilişkilendirilen simgelerden biri kelebektir. Kelebeğin simgeselliğindeki başat neden başkalaşım geçiren bir canlı olmasıydı.

için uydurdu. Ah, Turnip! Adı gibi tam bir şalgam! Ne diyorlardı? Şalgam aşı girince yağ oldum sanır. (Not: İlk fırsatta bunu ona söyle. Not 2: Tutup burnunu çek.) Ne diyordum? Snobbs'un da Zenobia'dan türediğini söylemişlerdi bana, iyi bari nasılsa Zenobia gibi ben de kraliçeyim, Dr. Money-penny bana hep kupa kızı der, babam da Yunan²³³ olduğuna göre soyismi mi gönül rahatlığıyla kullanabilirim. Bir tek şu şalgam, Suky Snobbs diyor bana, oysa ben Sinyora Psyche Zenobia'yım.

Dediğim gibi beni herkes tanır. "Philadelphia, Regular, Exchange, Tea, Total, Young, Belles, Lettres, Universal, Experimental, Bibliographical, Association, To, Civilize, Humanity"nin (İnsanlığı Uygarlaştıracak Tüm Genç Philadelphia'lı Güzellerin Düzenli Çay Partileri Verdiği Evrensel Deneyisel Bibliyografya Yazın Derneği) takdire şayan sekreteriyim. Derneğimizin isim babası Dr. Moneypenny'dir, boş bir rom fıçısının çınlamasına benzettiği için bu ismi seçmiş (kaba olsa da öngörülü biri). İmzalarımızı attıktan sonra dernek isminin baş harflerini yazıyoruz, R. S. A. Royal Society of Arts (Kraliyet Sanat Derneği), S. D. U. K. Society for the Diffusion of Useful Knowledge (Faydalı Bilgileri Yayma Derneği) gibi. Dr. Moneypenny S.'nin bayat anlamındaki *stale* kelimesini, D. U. K.'nin da ördek anlamındaki *duck* kelimesini çağrıştırdığını ve Lord Brougham'ın²³⁴ kurduğu derneğin savunucusu olmadığını iddia ediyor; fakat Dr. Moneypenny'nin tuhaf kişiliği yüzünden sözlerinin gerçek mi yoksa latife mi olduğunu pek anlayamayız. Biz zaten imzamızın sonuna P. R. E. T. T. Y. B. L. U. E. B. A. T. C. H. kısaltmasını ekliyoruz, işin aslı Lord Brougham'a göre epeyce öndeyiz. Dr. Moneypenny bu kısaltmanın dernek üyelerinin karakterini yansıttığını söylüyor; ama ben bunu pek anlamlandıramıyorum doğrusu.

233 Eski İngilizcede "Greek", İrlandalı, kumarbaz, alkolik gibi anlamlarda kullanılırdı.

234 Henry Peter Brougham (1778–1868): Avrupa'daki köle ticareti kısıtlamalarına karşı gelen, Parlamento'ya eğitim reformları teklif eden, 1825'te Society for the Diffusion of Useful Knowledge'u kuran liberal görüşlü, Lordlar Kamarası bakanı.

Doktorun çabaları ve derneğin tanıtım çalışmaları ben göreve başlayana dek işe yaramadı. İşin aslı dernek üyeleri tartışmaları ciddiyetten uzak bir tonda yürüttüler. Cumartesi akşamları okudukları yazılar derinlikten uzaktı, hatta büsbütün şaklabanlıktan ibaretti. Özenden yoksun, göstermelik lafıgüzaf. Gerekçeler ve ilkeler önemsenmiyor, hiçbir şey araştırılmıyordu, muazzam “uygunluk” konusuna hiç dikkat çekilmiyordu. Ah, hiçbirisi şu okumakta olduğunuz yazıyla boy ölçüşemezdi. Hepsi basitti, basmakalıptı. Yazılarda derinlik, anlam, metafizik yoktu; dahası okumuşların maneviyat, zır cahillerin de samimiyetsizlik olarak algıladığı cant’tan²³⁵ da eser yoktu. (Dr. M. bu kelimeyi büyük K ile yazmamı söylese de yanıldığından şüphem yok.)

Derneğe katılır katılmaz çok daha yetkin bir düşünme ve yazma tarzını benimsemeleri için uğraştım; gayretlerimin nasıl sonuç verdiği ortada. Artık P. R. E. T. T. Y. B. L. U. E. B. A. T. C. H.’deki makaleler Blackwood’dakilerle yarışır hale geldi. En iyi yazıların burada yayımlandığını duyduğum için Blackwood ismini örnek veriyorum. Zaten Blackwood’u her konuda kendimize rol model seçtiğimiz için tanınırlığımız süratle arttı. Blackwood tarzı bir makale yazmak abartıldığı kadar zor değil, yeter ki insan doğru açıdan yazıya bakmayı bilsin. Politik yazıları kastetmiyorum elbette. Dr. Moneypenny’nin açıkladığı üzere o tip yazıların nasıl kaleme alındığı da ortada. Bay Blackwood’un bir terzi makası ve her dediğini yapan üç tıfıl yardımcısı var. Birincisi *Times*’ı, ikincisi *Examiner*’ı, üçüncüsü ise Gulley’in *Son Argo Sözlüğü*’nü uzatır; Bay Blackwood da bunları kesp biçerek kendi yazısındaki uygun yerlere ekler. Kimse bunun farkında değildir.

Derginin esas marifeti çok amaçlı makalelerinde gizlidir; bunlar genelde Dr. Moneypenny’nin garabet (ne olduğunu anlamıyorum ama), di-

235 Kant; ruhu “mutlak olanı idrak etmenin imkânsızlığı”yla niteler.

ğlerinin de çarpıcılık diye belirttiği özelliğe sahiptir. Bay Blackwood’u derneğin temsilcisi olarak son kez ziyaret ettiğimde bu makalelerin nasıl yazıldığını görmüş olsam da, yöntemi önceden biliyordum. Politik makaleleri yazmak inanın çok daha kolaydır. Derneğin sorularını iletme için gerçekleştirdiğim ziyarette Bay B. kibar bir beyefendi olarak bana çalışma odasında her şeyi ayrıntılarıyla anlattı.

“Sevgili hanımefendi,” diye konuşmasına başladı. Arap usulü kısa mantomun, süslü tokalarımın, çuha turuncusu yedi firfırla bezenmiş kırmızı saten elbisemin yarattığı ihtişamdan etkilenmiş olduğu su götürmez bir gerçektir. “Sevgili hanımefendi, lütfen oturun. Öncelikle siyah mürekkep ve ucu körelmiş uzun bir kalem, düsturu çarpıcılık olan bir makale yazarının olmazsa olmazıdır.” Birdenbire canlı ama ağırbaşlı bir tavırla, “İşte burası püf noktasıdır, Sinyora Psyche Zenobia. Bu kalem asla düzeltilmemeli! Makalenin çarpıcılığı kalemin bu özelliğinden gelir. En büyük dâhiler bile düzgün bir kalemle yetkin bir makale yazmayı becerememişlerdir, kuşkunuz olmasın. Ah, insanın elyazısı okunabiliyorsa inanın o yazı okunmaya değer. Bu bizim başat ilkelerimizdendir; buna inanmakta zorlanıyorsa-nız görüşmemizi derhal sonlandırabiliriz.”

Susup bekledi. Hem görüşmemizin sonlanmasını istemediğimden hem de çoktan farkında olduğum gerçeği kabullendiğimden onaylamak adına başımı eğdim. Bay B. yanıttan memnun kaldığını gösterir bir havayla konuşmaya devam etti.

“Sinyora Psyche Zenobia, inceleyebilmeniz için size örnek olarak birkaç makale sunmam küstahlık gibi görülebilir ama bunu yapmam yerinde bir davranış olacak. Bir düşünelim. ‘Yaşayan Ölü’ gerçekten bir şaheserdi! Ölmeden mezara konan birinin duygularıydı anlatılan; haz, korku, metafizik ve dehayla harmanlanmıştı. Yazarı sanki tabutta doğup büyümüş! ‘Bir Afyon Tiryakisinin İtirafı’ da övgüye değer! Zengin bir kurgu, derin bir

felsefe, mantıklı yorumlar hiddetli ama anlaşılmaz bir üslupla birleşmişti. Usta işi bir lafûgüzaftı ve herkes buna bayıldı. Makaleyi Coleridge'nin yazdığını sanıyorlar, ama gerçek yazar koca bir bardak 'sıcak, şekersiz' cini devirip kalemi eline alan sevgili babunum Juniper'den başkası değil. (Bunu Bay B.'den başkası söylese hayatta inanmazdım.) Biraz kavrulsa da içine düştüğü fırından sağ çıkan 'Zoraki Araştırmacı' da gayet iyi bir yazıydı. 'Merhum Hekimin Güncesi' de okurun bayıldığı türden kibirli ve içi boş laflarla bezeli bir yazıydı. En iyisini sona sakladım. Sinyora Zenobia, 'Çanın İçindeki Adam' adlı öykü tüm övgüleri hak ediyor. Bu öykü bir kilise çanının altında uyuyan ve çanın bir cenaze vesilesiyle çalınmasının ardından uyanan genç bir adamın hisleriyle ilgilidir. Çanın sesiyle deliye dönen adam eline kalem kâğıt alır ve hislerini yazar. Hisler, kayda değer şeylerdir. Gelecekte boğulacak yahut asılacak olursanız hislerinizi bir kâğıda yazmayı ihmal etmeyin, sayfasının on *gine*'lik²³⁶ bir getirisi olur. Duygularınızla kaleminizin gücü orantılıdır, unutmayın."

"Bunu hep aklımda tutacağım, Bay Blackwood," dedim.

"Harika," diye karşılık verdi. "Aradığım tarzda bir öğrenci olduğunuzu görüyorum. Her açıdan en doğrusu olarak düşündüğüm, çarpıcılığıyla göz dolduran sahici bir Blackwood makalesinin ayrıntılarına geçeyim.

İlk işiniz benzersiz bir belaya çatmak olmalı. Örneğin, fırın doğru bir seçimdi. Ama bir fırına veya çana hemen ulaşma şansınız yoksa ya da bir balondan düşmeyi, yer yarığının içine yuvarlanmayı, bir bacanın içinde tutsak kalmayı beceremiyorsanız benzer bir talihsizliği hayalinizde canlandırabilirsiniz. Ama açıkçası gerçek bir belaya bulaşmanız yazınızı daha ileriye taşır. Deneyisel bilgi hayal gücünün destekleyicisidir. Bilirsiniz, hakikat kurgudan daha tuhaftır ve amacımıza uygundur."²³⁷

236 Yirmi bir şilin değerindeki eski İngiliz altını.

237 Byron'ın *Don Juan*'ına atf. "Tis strange, but true; for truth is always strange; / Stranger than fiction."

Karşılık olarak, harika bir jartiyerim olduğunu ve onunla kendimi asacağımı söyledim.

“Güzel,” dedi. “Asın tabii, ama bu numara eskidi. Daha iyisini yapabilirsiniz. Mesela birkaç tane Brandreth²³⁸ hapı yutup hislerinizi yazın. Gerçi bahsettiğim püf noktaları her türden talihsizliğe uygulanabilir; eve dönerken kafanızı yarabilir, otobüsün önüne atlayabilir, kuduz bir köpeğin hışımına maruz kalabilir ya da bir olukta boğulabilirsiniz. Neyse, biz işimize bakalım.

Konunuzu saptadıktan sonra yazınızın tarzını ya da tonunu belirlemelisiniz. Didaktik, ateşli, doğal tonlar en yaygınlarıdır. Son zamanlarda veciz ya da kısa olarak adlandırılan ton da popüler oldu. Kısa cümleler kuracaksınız. ‘Özet geçemezsiniz,’ veya ‘Aksiliği abartmayın,’ tarzında. Hep bir nokta, asla paragraf değil istenen.

Sonra laf arasında söylenen, ayrıntılı, gelişmiş ton var ki en iyi roman yazarlarımız bu tonu kendilerine mal ederler. Kelimeler topaç misali fırlar fırlar dönmeli ve anlamı örten bir gürültüye dönüşmelidir. Bu tonu yazarlar dar vakitlerde daha çok sahiplenirler.

Metafizik ton da iş görür. Tumturaklı laflar etmeyi biliyorsanız bu ton da pek işe yarar. İyonik veya Eleacı laflar sarf edin, Archytas, Gorgias ve Alcmaeon’dan bahsedin. Öznellik ve nesnellik üzerine geveleyin. Locke denen adamın arkasından atıp tutmayı ihmal etmeyin. Kibrinizi koruyun, gülünçlükte aşırıya kaçtığınızı fark ederseniz yazdıklarınızı karalamak yerine ekleyeceğiniz dipnotta benzersiz gözleminizi Kant’ın *Kritik der reinen Vernunft* veya *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft* adlı kitaplarına borçlu olduğunuzu belirtin. Bu sizin engin bilginizi ve içtenliğinizi gösterir.

Bilinen daha pek çok ton var, ama şu ikisinden bahsetmezsem olmaz: Deneyüstücü ve ayrışık ton. İlkinde başkalarından daha derin gözlem gü-

238 Dönemin “Ekmek kadar masum” şiarıyla satılan ve bitkisel olduğu iddia edilen ilaçları.

cünüz olduğu düşünülür. İkincisi ise doğru kullanılırsa çok etkilidir. *The Dial*'a şöyle bir göz atmanız size neler kazandırır bilemezsiniz. Bu tonu benimseyecekseniz tumturaklı laflar etmekten kaçının, tersinden ama basitçe yazın. Channing'in şiirindeki 'sahte bir bidon görünümlü tıknaz adam'²³⁹ hakkında yazdıklarından alıntılar yapın. Şu deneyüstücü birlik anlayışından dem vurun. Her türlü düalizmden uzak durun. Her şeyden öte dolaylı anlatıma ve eğretilmeye başvurun. Her şeyi üstü kapalı anlatın, asla bir fikri savunmayın. 'Tereyağlı ekmek' diyecekseniz, katiyen dosdoğru söylemeyin. 'Tereyağlı ekmeğe' benzer bir şey söyleyin. 'Karabuğday keki', hatta 'yulaf ezmesi' yazın, ama bahsetmeniz gereken şey gerçekten 'tereyağlı ekmek' ise, sevgili Sinyora Psyche, bunu kesinlikle kaleme almayın."²⁴⁰

Hayatım boyunca bu kelimeleri sarf etmeyeceğime dair yemin edince Bay B. kalkıp beni öptü.

"Ayrışık ton ise, bütün tonların eşit oranda makul bir karışımıdır, bu yüzden içinde derin, büyük, tuhaf, çarpıcı, geçerli ve güzel olan her şeyi barındırır.

Olayları ve tonu belirlediğinizi varsayalım. İşin ruhuna henüz gelemedik ama *dolgudan* bahsediyorum. Bir kadın ya da erkeğin ömür boyu kitap delisi olması beklenemez, ama makalenizin bilgelikten nasibinizi aldığınızı doğrulaması gerekir. Zor gibi görünen bu durumun üstesinden

239 Channing'in "Thoughts" adlı şiirine atf. "Thou meetest a common man, / With a delusive show of can."
240 Transandantal akım. 18. yüzyıl rasyonalizmine karşı bir tepki ve 19. yüzyıl düşüncesinin genel insancıl eğiliminin bir göstergesiydi. Bu akım dünyanın ve Tanrı'nın birliğine olan temel bir inanca dayanıyordu. Her bireyin ruhunun dünyayla aynı olduğu, dünyanın birebir bir mikrokozmu olduğu düşünülüyordu. Merkezi Concord hem ilk kırsal sanatçı sömürgesiydi, hem de Amerikan materyalizmine manevi ve kültürel bir seçenек önerebilen ilk yerd. Concord denince en çok 1834'te buraya taşınan Emerson ve Thoreau akla gelir ama bu yer aynı zamanda romancı Nathaniel Hawthorne, feminist yazar Margaret Fuller, eğitimci Bronson Alcott ve şair William Ellery Channing'i de kendine çekmiştir. Transandantalistler ve yayın hayatı kırk yıl süren ve ilk editörü Margaret Fuller ve daha sonra Emerson olan, üç ayda bir çıkan *The Dial* dergisini yayımladılar. Edebiyat kadar Reform çabaları da onları meşgul ediyordu. Transandantalistlerin önemli bir kısmı aynı zamanda kölelik karşıtı idi ve bazıları Brook Çiftliği (Hawthorn'un *The Blithedale Romance* adlı eserinde tarif edilir) ve Fruitlands gibi deneysel ütopyacı topluluklara dahil oldular.

gelebilirsiniz.” Raftan birkaç kitap indirip, “Bakın bana!” diye seslendi. Basılı herhangi bir kitabı açıp göz gezdirerek sayısız bilgiye ve Blackwood makalelerinin özü olan dâhiyaneliğe ulaşabilirsiniz. Ben okurken isterseniz kaydedin. Bunları ikiye ayıracağım: *Benzetmelerle İlgili Çarpıcı Gerçekler ve Gerektikçe Kullanılacak Çarpıcı İfadeler*. Şimdi not alın!” Söylediklerini titizlikle yazdım.

BENZETMELERLE İLGİLİ ÇARPICI GERÇEKLER: Başlangıçta üç Müz vardı: Melete, Mneme ve Aoede. Düşünce, bellek ve müziğin perile-ri. İşte bu bilgi genelde bilinmez veya nadir görülür. Fakat titiz davranmalı ve doğaçlama bir hava katmalısınız.

Bir örnek daha: ‘Alpheus Nehri denizin altından geçti ve sularının saflığı yara almadan akıp gitti.’ Çok bilindik bir ayrıntı olsa da iyi süslemeyi becerebilerseniz yepyeni bir fikir gibi hissedilecektir.

Daha iyi bir örnek vereyim: ‘Bazıları İran Süseni’ni rahiyalı, bazıları da kokusuz diye bilir.’ Ne kadar güzel, ne kadar zarif! Birazcık değiştirirseniz mükemmel bir şey yaratırsınız. Botanik bilimine bakalım. Botanik bu açıdan çok zengindir; Latince birkaç isim de gevelerseniz keyfinize diyecek kalmaz. Yazın!

‘Cava Adası’nda yetişen *Epidendrum Flos Aeri*²⁴¹ harikulade çiçeklere sahiptir ve köküyle söküldüğünde yaşamayı sürdürür. Yerliler bu çiçeği iple tavandan aşağı sarkıtıp yıllarca rahiyasından yararlanırlar.’ Mükemmel! Benzetme için verdiğim örnekler yeterli sanırım. Şimdi sıra çarpıcı ifadelerde.

ÇARPICI İFADELER: ‘*Muazzam Çin romanı Ju-Kiao-Li!*’ dediğiniz an Çin diline ve yazınına hâkim olduğunuzu kanıtlamış olursunuz. Ayrıca bilmeseniz bile aynı yöntemle Arapça, Sanskritçe veya Chickasaw yerlilerinin dilinden de örnekler sunabilirsiniz. Fakat İspanyolca, İtalyanca, Almanca,

241 Orkidegillerden, tropik bir bitki.

Latince, Yunanca bilmiyorsanız bu yönteme başvurmayın. Hepsinden birer kuple örnek vereyim, uyarlamayı becerdiğiniz takdirde işinize yarar. Yazın!

‘*Aussi tendre que Zaire*’: Zaire kadar bağışlayıcı –Fransızca. Aynı adı taşıyan Fransız tragedyasında sıklıkla yinelenen *la tendre Zaire*’ye atıf. Doğru yerde kullanırsanız, insanlar sizin ne denli kültürlü ve zeki olduğunuzu düşünürler. Mesela boğazınıza takılan tavuk kemiği yüzünden ölmek üzere olduğunuzu anlattığınız bir yazıda *aussi tendre que Zaire* olmadığını belirtebilirsiniz. Yazın!

‘*Van muerte tan escondida,
Que no te sienta venir,
Porque el plazer del morir,
No mestorne a dar la vida.*’

Bu ifade İspanyolcadan, Cervantes’ten. ‘Ey ölüm! Çabuk gel! Ama emin ol, gelişini görmeyeceğim! Görürsem duyacağım haz, beni tekrar hayata döndürür yoksa!’ Bu ifadeyi tavuk kemiğiyle cebelleştığınız anı tanımlarken kullanabilirsiniz. Yazın!

‘*Il pover ‘huomo che non se’n era accorto,
Andava combattendo, e era morto.*’

Bu ifade, anlaşılacağı üzere İtalyancadan, Aristo’dan. Savaşın coşkusu-na kapıldığı için öldüğünü anlamayan bir kahramanın cesurca çarpışmaya devam etmesini anlatıyor. Bu olayın sizin yazınıza nasıl uyarlanacağı apaçık ortada Sinyora Psyche, boğazınıza takılan tavuk kemiği boğulmanıza neden olsa da, en az bir buçuk saat daha etrafa tekmeler savuracağınıza inanıyorum. Yazın, lütfen!

*‘Und sterb’ ich doch, so sterb’ ich denn
Durch sie --- durch sie!’*

Bu da Almancadan, Schiller’den bir alıntı. ‘Ve ölüyorum, hiç olmazsa senin uğruna ölüyorum; yalnız senin uğruna.’ Bu noktada felaketinizin kahramanına, tavuğa sesleniyorsunuz. Zaten kim içi kapari ve mantarla doldurulmuş, portakallı jöleyle birlikte salata kâsesinde mozaik gibi ikram edilmiş besili ve hadım bir Molucca horozu uğruna ölmez ki? Yazın! (Bunları Tortoni’nin lokantasından bulabilirsiniz.) Lütfen yazın!

İşte güzel bir alıntı da Latineden; üstelik ender bulunan türden. (Latineden alıntı yapmaya kalkışırsanız seçici veya net olamıyorsanız, yaptığınız şey daha çok *ignoratio elenchi*’ye ‘mantık safsatasına’ yol açıyor). Karşınızdaki kişi bir mantık safsatasına maruz kalmıştır, demem o ki önermenizdeki fikirler değil kelimeler anlaşılmıştır. İşin aslı adam ahmağın tekidir. Boğazınıza takılan tavuk kemiği sebebiyle konuşurken anlatmak istediğinizi anlayamayan cahilin biridir. Mantık safsatanızı yinellerseniz adamcağız iyice köşeye sıkışır. Her şeye rağmen size karşı direnmeye cesaret ederse, Lucan’dan bir alıntı yaparak konuşmalarının *anemonae verborum* yani ‘lafügüzaf’ olduğunu dile getirin. Anemon çiçeği ihtişamlı, aynı zamanda kokusuzdur. Övünmeye kalkışırsa, Jupiter’in düşlerini Silius Italicus’un şatafatlı ama boş sözler için kullandığı insomnia Jovis’le zihnine boca edersiniz. Bu ifade onun sonunu getirir. Yapabileceği tek şey düşüp ölmektir. Yazar mısınız lütfen?

Yunancadan, Demosthenes’ten de bir alıntı bulalım. *Ἀνερὸ φευγὼν καὶ παλιν μαχεσεται.* [*Aner o pheugon kai palin makesetai.*] Hudibras’ta pek güzel çevrilmiştir:

*Kaçan elbet yeniden çarpışabilir,
Lakin öldürülen yapamaz bunu.*

Blackwood tarzında bir makalede Yunancanızla caka satabilirsiniz. Harfleri bile havalıdır. Epsilon'un dirayetli görünüşüne bir bakın, Sinyora! Şu Phi kesinlikle Fil²⁴² olmalı! Peki, Omicron kadar zekisi var mıdır? Ah, Tau'ya baksanıza! Sözüñ özü dâhiyane bir sansasyonel yazı için Yunanca biçilmiş kaftandır. Bu alıntıyı yapmanız çok normaldir. Enfes İngilizcenizle aktardığınız tavuk kemiğine dair öykünüzü anlamayan budalaya bu alıntıyı bir küfür eşliğinde söylerseniz, emin olun ki zavallı ahmak yaptığınız kinayeyi anlayacak ve hemen tüyecektir.”

Bunlar Bay B.'nin sunduğu yönergelerdi ve benim için yeterliydi. Nihayet Blackwood tarzında bir makale yazabilecektim; bu yüzden hemen işe koyulmaya karar verdim. Ziyaretimi sonlandırırken Bay B. yazacağım makaleyi satın almak istedi ama sayfasına elli *gine* teklif ettiği için ücreti makul görmedim ve makalemi derneğimizde değerlendirmeyi uygun gördüm. Para hususunda eli sıkı davransa da, Bay B.'nin nezaketine diyecek sözüm yok. Ayrılırken söylediği sözler beni oldukça duygulandırdı, sözlerini hep minnetle anımsayacağım.

“Sevgili Sinyora Zenobia,” dedi gözleri dolarak. “Bu takdire şayan çabanızın başarıyla sonuçlanması için yapabileceğim bir şey var mı? Düşüneyim! Suda boğulmayı, boğazınıza tavuk kemiği kaçırmayı, asılmayı ya da köpek tarafından ısırılmayı uygun görmeyebilirsiniz. Ah, durun bir dakika! Nasıl da düşünemedim! Bahçede iki buldog var, oldukça zeki, bir o kadar da vahşiler. *Çuha* turuncusu firfırlarınızla birlikte sizi beş dakikada yiyip yutabilirler. (İşte saatim de burada!) Neler hissedeceksiniz, düşün-

242 Tarihçi ve retorik öğretmeni olan Halikarnaslı Dionysos (MÖ 60–7) *De Compositione Verborum* adlı eserinin on dördüncü bölümünde Yunan alfabesindeki harflerin güzelliğini anlatmış ve Phi (φ) harfini satrançtaki “fil”e benzetmiştir.

senize! Hemen çağırıyorum! Tom! Peter! Dick, seni aptal herif bıraksana şunları!” Fakat gerçekten acelem vardı, kaybedecek vaktim olmadığı için ayrılış anını hızlandırdım, nezaketi elden bıraktığım doğru olsa da mecburen çıkıp gittim.

Bay B.’yle vedalaştıktan sonra öncelikli hedefim onun tavsiyesi üzerine derhal belaya bulaşmaktı; bu yüzden günün geri kalanında hislerimin yoğunluğuna uygun ve yazmayı tasarladığım makalenin muazzam kahramanına uyarlayabileceğim nitelikte heyecan dolu bir macera arayarak Edinburgh caddelerinde gezindim. Bu gezinti boyunca siyahi hizmetkârım Pompey ile Philadelphia’dan getirdiğim süs köpeğim Diana hep yanımdaydı. Nihayet akşama doğru çabalarım sonuç verdi. Ayrışık tonda kaleme aldığım Blackwood tarzı makalemin özünü yansıtan son derece önemli bir olay yaşadım.

ÇIKMAZ

“Hanımefendi, nasıl bir bahtsızlık sizi camınızdan etti?”

COMUS²⁴³

Sessiz ve hareketsiz Edina şehrinde dolaşıyordum. Sokakların karmaşası ve keşmekeşi ise korkunçtu. Erkekler konuşuyor, kadınlar bağırıp çağırıyor, çocuklar ise boğazlanmışçasına feryat ediyordu. Domuzlar homurdanıyor, at arabaları tıngırdıyor, boğalarla inekler böğürüyor, atlar kişniyor, kediler miyavlıyor, köpekler de dans ediyordu. Dans ediyordu! Mümkün müydü? Dans ediyordu! Ah, ne yazık dans ettiğim günler mazide kaldı. Hep böyle olmuştur. Dehası ve düşsel tasarımı güçlü olan kişiler hüznülü anılar biriktirirler belleklerinde, hem de imrenilesi anılar... Hayır! Kursesuz güzellikte, ilahi seçkinlikte ve sanki yeryüzündeki en güzel (bunu söylemeye cüret ettiğim için bağışlayın) şeyin (yüce gönüllü okur lütfen bağışla beni) aziz, ilahi, yüce ve saflaştırıcı etkisinin öncesiz ve sonrasız, daimi ve süregelen ve başkalarının söylediği gibi acı, yorucu ve rahatsız edici, dahası söylemem uygun düşerse tedirgin edici etkisine mahkûm olan dâhiler kimi zaman hüznülü anılarda boğulurlar –ah, kendimi hislerime

²⁴³ İngiliz yazar John Milton'un (1608–1674) erdemlilik üzerine yazdığı maskeli piyesi. İlk olarak 1634'te sahnelendi.

bırakıyorum. Bu tip insanlar önemsiz konuları bile anı olarak biriktirirler. Ah, köpekler dans ediyordu! Ben edemiyordum! Onlar neşeyle hoplayıp zıplarken ben gözyaşlarımda boğuldum. İşte kusursuz okura o övgüye değer, güzide Çin romanı *Jo - Go - Slow*'un üçüncü cildinin başındaki enfes bölümü hemen anımsatacak hazin manzara!

Şehirdeki gezintilerim sırasında iki mütevazı ve sadık dost bana eşlik etti. Yaratıkların en sevimlisi, süs köpeğim Diana! Tek gözünü tüyleri kapıyordu ve boynunda mavi, zarif bir kurdele taşıyordu. Boyu on üç santim kadardı, başı bedenine nazaran daha büyüktü; kısacık kesilen kuyruğu hayvana masumiyet kattığından herkes onu çok seviyordu.

Ve Pompey! Siyahi hizmetkârım! Benim tatlı Pompey'im! Seni unutamam ki! Onun koluna girmiştim. Pompey; doksan santim boyunda (detayları severim) ve yetmiş seksen yaşlarında bir ihtiyardı. Çarpık bacaklı ve şişmandı. Ağzı da kulakları da kocamandı. Dişleri ve iri gözlerinin çevresi bembeyazdı. Boynu doğuştan yok gibiydi ve ayak bilekleri (bu ırka özgü bir biçimde) ayaklarının üst kısmının orta yerindeydi. Oldukça sade bir giyimi vardı. Yirmi santimden biraz uzun bir atkıdan ve uzun boylu, heybetli bir adam olan ünlü Dr. Moneypenny'nin eskitemediği bir paltodan başka bir şeyi yoktu. Hoş bir paltoydur doğrusu. Kesimi ve biçimi oldukça iyiydi. Yeni gibiydi. Çamura değmemesi için Pompey, paltosunu iki eliyle birden tutuyordu.

Gruptaki iki kişiden bahsettim; üçüncü kişi de benim. İsmim Sinyora Psyche Zenobia. Suky Snobbs değilim. Hükmeden bir görünüşüm vardır. O unutulmaz gün üzerimde Arap usulü gök mavisi kısa mantom, süslü tokalarım; çuha turuncusu yedi fırırla bezenmiş kırmızı saten elbisem vardı. Evet, grubun üçüncü üyesi bendim. Süs köpeği, Pompey ve ben. Üç kişiydik. Eskiden gazabından çekinilen üç ilahe varmış: Melty, Nimmy ve Hetty –Düşünce, Bellek ve Atalet. İşte biz onlardık.

Heybetli Pompey'nin koluna dayanıp ardım sıra saygıyla yürüyen Diana'yla birlikte Edina'nın artık tenhalaşmış olan en işlek caddesinde yürüdüm. Derken göğe doğru yükselen ince, uzun bir kuleye sahip, görkemli, gotik tarzda bir katedral dikkatimi çekti. Nasıl bir deliliğe teslim ettim kendimi? Neden koştum kaderime? Bu harikulade kuleye çıkıp şehir manzarasını seyretmek arzusuyla yanıp tutuştum. Katedralin açık kapısı beni davet eder gibiydi. Kaderime yenik düştüm. O melun yola girdim. Muazzam Alfred Nehri'nin yara almadan ve ıslanmadan denizin altından geçişi misali ben de çuha turuncusu firfırlarımı sakınarak kapıdan geçtim.

Basamaklar bitmek bilmedi. Sürekli dönüyordu! Evet, dönerek yukarı çıkıyor, sarmal gibi yükseliyordu; sevgili Pompey'nin koluna asılarak tırmandığım sırada son basamağın hiç olmadığını düşündüm. Dinlenmek için duraksadığımda ahlaki olduğu kadar metafiziksel bakımdan da oldukça önemli bir olay gerçekleşti. Ah, yanılmış olamazdım, hiç kuşum yoktu. Diana'nın burnuna kötü kokular gelmişti. Bunu dile getirdiğimde, Pompey de bana hak verdi. Kesinlikle bu yerden pirelenmişti Diana. Yüce Tanrım, nasıl unutturum o coşkulu anı? Ah, öve öve bitirilemeyen insan zekâsı nedir ki? Kuşkulanmıştı Diana, bir şey olacaktı. Boş yere değildi endişesi. Ben mi? Hiç kuşkulanmadım kiliseden. Prusyalı Isis'in güçlü parfümünü bazıları nasıl fark etmediyse, ben de kötü kokuları almamıştım.

Basamaklar neredeyse tükenmişti, birkaç basamak sonra zirvedeydik. Tırmanmaya devam ettik. Nihayet tek basamak kalmıştı. Düşünsenize, tek basamak! Büyük sevinçler ya da kederler uzun merdivenlerin son basamaklarında gizlidir. Kendimi, Pompey'yi ve bizi kuşatan efsunlu havayı, aşkı, attığım ve atabileceğim yanlış adımları düşündüm. Düşünmeden bir işe kalkışmamaya karar verdim. Pompey'nin kolunu

bıraktıktan sonra kalan o tek basamağı da tırmanıp çan kulesine daldım. Süs köpeğim beni takip etti, Pompey geride kaldı. Merdivenin başında beklerken cesaretlendirmek için ona epeyce dil döktüm. Bana doğru uzanırken paltosunu bırakmak zorunda kaldı. Ah, tanrıların azabı hiç dinmeyecek mi? Palto düştü ve Pompey paltonun eteğine basınca birden yere kapaklandı. Bu sırada ben de Pompey'nin etkisiyle kendimi çan kulesinin pis ve sert zemininde buldum tabii. Ama intikamım kaçınılmazdı. Anında yolduğum kıvrırcık saçlarını onu aşağılayarak bir kenara fırlattım. Saç telleri halatların arasına karıştı. Pompey doğrulurken hiç konuşmadı, kederli bir ifade takınıp gözlerimin içine bakarken derin bir ah çekti. Ulu Tanrım, nasıl bir iç çekişti o! Yüreğim dağlandı! Ulaşabilseydim pişmanlığımı kanıtlamak adına yolup attığım saçları göz yaşlarımla yıkardım! Ama ulaşabileceğim bir yerde değildi. Halatların arasında salındığı için saçların canlandığını düşündüm. Cava'da yetişen *Şen Hanım Evladı Flos Aeris* harikulade çiçeklere sahiptir ve köküyle söküldüğünde yaşamayı sürdürür. Yerliler bu çiçeği iple tavandan aşağı sarkıtıp yıllarca rahiyasından yararlanırlar.

Anlaşmazlığımız sona erince Edina şehrini seyredebileceğimiz bir açıklık bulmak amacıyla etrafımıza bakındık. İçeride pencere yoktu. Karanlık odayı zeminden itibaren iki metre yüksekliği ve otuz santim genişliği olan kare bir açıklıktan sızan ışık aydınlatıyordu. Ama gerçek bir dâhi her zorluğun üstesinden gelir. Bu açıklığa tırmanmaya karar verdim. İçinde sayısız çark, tuhaf bir düzenek ve demir bir çubuk vardı. Duvarla çarklar arasında ufak bir boşluk vardı; kararımı çoktan vermiştim. Derhal Pompey'ye seslendim.

“Şu boşluktan dışarıyı izlemek istiyorum, Pompey. Tam altında dur. Şimdi bir elini uzat ki ben de üstüne basayım. Diğer elini de uzat, Pompey. Hadi, omuzlarına çıkacağım.”

Pompey sözlerimi ikiletmedi, tırmanınca başımı kolaylıkla açıklığa sokuverdim. Manzara harikaydı. Tek kelimeyle kusursuzdu. Diana'ya edebini takınmasını söylemek, Pompey'ye de canını acıtmayacağım hususunda güvence vermek için duraksadım. Ona bir daha kalbini kırmayacağımı söyledim. Vefakâr dostuma özür borcumu ödedikten sonra kendimi manzaranın güzelliğine kaptırdım.

Size manzaradan bahsedecek değilim, Edinburgh'u görmeyeniniz yoktur. Bu kısmı atlayıp kendi acı hikâyemi anlatacağım. Şehrin büyüklüğünü ve görünüşünü izledikten sonra kilisenin ve çan kulesinin mimarisini dikkatle inceledim. Ve bu sırada başımı soktuğum açıklığın dev bir saat kadranına açıldığını gördüm. Muhtemelen dışarıdan Fransız saatlerinin meşhur anahtar deliklerine benziyordu. Demek ki içeriden saatin kolları ayarlanabiliyordu. Dev akrep ve yelkovanı görünce resmen küçükdilimi yuttum; zira yelkovan neredeyse üç metre uzunluğunda ve yirmi santim genişliğindeydi. Ham çelikten yapılma bu kolların kenarları oldukça keskin görünüyordu. Sonra kendimi yine şehrin güzel manzarasına bırakıp hülyalara daldım.

Birkaç dakika sonra daha fazla dayanamayacağını ve inmemi söyleyen Pompey'nin sesiyle kendime geldim. İsteğinin saçmalığını ona ayrıntılı bir biçimde anlattım. Ama söylediklerimden tek kelime bile anlamadığını gösteren bir tepki verdi. İyice öfkelendim ve ona ahmağın teki olduğunu ve zırvalayıp durduğunu söyledim. Karşılık vermeyince tekrar hayallere daldım.

Yaklaşık yarım saat sonra önümde uzanan enfes manzaraya kapılmışken enseme soğuk bir nesnenin baskısını hissettim. Çok korktuğumu söylememe gerek yok tabii ki. Pompey ayaklarımın altında, Diana da aldığı talimat gereği odanın köşesinde sessizce beklemekteydi. Neydi bu enseme değip geçen? Kısa sürede ne olduğunu anladım. Başımı usulca

yana çevirdiğimde saatin parıldayan bir palayı andıran yelkovanının turunu tamamlarken ensemeye dayandığını hissettim. Vakit kaybetmemeliydim. Başımı geri çekmeye çalıştım ama başaramadım. Bu akıl almaz cendere-den kurtulmam mümkün değildi. Çektiğim acıyı hayal bile edemezsiniz. Yelkovanı itmeye çalıştım, ama sanki katedralle aynı ağırlıktaydı. Yelkovan boynumu anbean sıkıştırıyordu. Pompey'den yardım istedim ama onu şaşı, zır cahil bir pinpon olarak gördüğüm için kalbinin kırıldığını söyledi. Diana'ya seslendim, ama edebiyle oturmasını söylediğimden havlamakla yetindi. Dostlarımdan bana fayda yoktu.

Bu arada *Zamanın* ağır ve dehşetengiz *Tırpanı* (bu klasik tamlamanın anlamını artık öğrenmiştim) ilerlemeye devam ediyordu. Keskin kenarı etime girdiğinden algılarım bozulmaya başladı. Bir an kendimi Philadelphia'daki heybetli Dr. Moneyppenny'nin yanında buluyor, sonra da Bay Blackwood'un tavsiyelerini dinlediğim ana dönüyordum. Sonra mazideki güzel anıları düşündüm; dünyanın çöle dönmediği, Pompey'nin intikam ateşiyle yanmadığı, mutluluk dolu günleri düşledim.

Mekanizmanın tıkırtısı beni eğlendiriyordu. Eğlendiriyordu diyorum, çünkü dört başı mamur bir mutluluk yüreğimi doldurmuş, en önemsiz olaylar bile haz verir olmuştu. Saatin susmayan tıkırtısını armonik bir müzik gibi duyuyor, Dr. Ollapod'un uzun ve söylevvari tiratlarını anımsıyordum. Kadrandaki figürler de kültürel ve düşünsel açıdan harikulade bir görünüme sahipti. Birden mazurkaya başladılar; V.'nin dansı oldukça tatmin ediciydi. Zaten V.'nin de seçkin bir hanım olduğu belliydi. Oldukça nazik ve incelikliydi. Parmak uçlarında kusursuz dönüşler gerçekleştirdi. Yorulduğunu düşündüğümünden ona bir sandalye uzatmak istedim ve işte tam da o sırada biçareliğimi fark ettim. Bir zavallıydım ben. Yelkovanın kenarı ensemeye epeyce gömülmüştü. Canım çok acıyordu, ama ölümü arzularken bile Miguel de Cervantes'in dizelerini yineleyip durdum:

*“Vanny Buren, tan escondida
Query no te senty venny
Pork and pleasure, delly morry
Nommy, torny, darry, widdy!”*

Sinirleri sağlam birini bile delirtebilecek türden bir durumla karşılaşmıştım. Mekanizmanın baskısı gözlerimi yuvalarından fırlatmıştı. Görmeden nasıl hareket edebileceğimi düşünürken gözlerimden biri yerinden fırlayıp yokuş aşağı oluğun içine yuvarlandı. Tek göz kalmam yetmiyormuş gibi fırlayan gözümdeki o ketum, umursamaz bakış da beni deliye çeviriyordu. Hemen karşımda olmasına karşın büründüğü ifade komikti doğrusu. Böyle göz kırpmalar hiç görülmemiştir. Oluktaki gözümün takındığı bu ifade yalnız küstahlığı bakımından değil, diğer gözümle doğal olarak paylaştığı hisler açısından da rahatsız ediciydi. Karşımdaki mendebur gözle aynı anda göz kırmak zorunda kalıyordum. Çok geçmeden diğer gözüm de yuvasından fırlayınca rahatladım. Bu da arkadaş gibi oluğun içine yuvarlandı (demek ki önceden tasarlamışlardı). İkisi bir olup hızla uzaklaştılar, onlardan yakamı kurtardığım için çok mutluydum.

Yelkovan enseme on bir santim kadar girmişti, geriye az bir deri parçası kalmıştı. Çok mutluydum, çünkü birkaç dakika sonra bu azaptan kurtulacağımı düşünüyordum. Beklentim boşa çıkmadı. Saat beşi yirmi beş geçce yelkovanın son deri parçasını da silip süpürdüğünü, büyük bir buhrana düşmeme neden olan başımın koptuğunu görünce rahatladım. Baş, fırlayıp yere düştü ve yuvarlanarak sokağa çıktı.

Dürüst olmak gerekirse o an tuhaf, anlaşılmaz, esrarengiz hislere kapılmıştım. Hislerimi takip edemiyordum. Bir ara başın Sinyora Psyche Zenobia olduğunu düşündüysem de, sonunda gövdenin esas ben olduğu-

na kanaat getirdim. Kafamı toparlamak için enfiye kutumu çıkardım, ama içindekini burnuma çekmeye kalkıştığımda noksan olan kısmımı tamamen algıladım. Öfkeyle enfiye kutusunu başıma doğru attım. Baş, hemen burnunu uzattı ve keyifle gülümsedi. Sonra uzun uzadıya konuştu, kulaklarım olmadığı için tam işitemediysem de yaşama direncime hayran kaldığını anladım. Konuşmasını Aristo'nun sözleriyle tamamladı:

*“Il pover hommy che non sera corty
And have a combat tenty erry morty.”*

Savaşın coşkısına kapıldığı için öldüğünü anlamayan bir kahramanın cesurca çarpışmaya devam etmesini benim yaşama direncimle özdeşleştiriyordu. Ortada bir engel kalmadığından aşağı indim. Pompey'nin neden hayretler içine düştüğünü gerçekten anlayamadım. Adamcağız ağzını kocaman açıp gözlerini sımsıkı kapadı. Sonra da paltosunu bırakıp kaçtı. Ardından bağırarak Demosthenes'in hiddet dolu sözlerini savurdum:

“Andrew O'Phlegethon, you really make haste to fly.”

Sonra kabarık tüylü, tek gözlü, canım Diana'ma döndüm. Ve korkunç bir manzarayla karşılaştım. Pireler yiyip tüketmiş miydi Diana'mı? Kanın son zerresini bile emmişler miydi? Odanın köşesinde uslu uslu oturan şey, sevgili süs köpeğimin bedenini terk eden tini, gölgesi ya da hayaleti miydi? Susun! Dinleyin! İşte konuşuyor! Hem de Schiller'in Al-mancasıyla...

*“Unt stubby duk, so stubby dun
Duk she! duk she!”*

Doğru değil mi söyledikleri?

*“Ve öldüm, hiç olmazsa senin uğruna öldüm;
yalnız senin.”*

Tatlı yaratık! O da kendinden vazgeçmişti benim için! Köpeksiz, hizmetkârsız ve başsız kaldım! Sinyora Psyche Zenobia artık koca bir *hiç*! Bittim ben!

BAY ZIMBIRTI BOB'UN EDEBİ HAYATI

“KAZROMUSARHOŞLUĞU” Dergisinin Merhum Editörü

-KENDİSİ YAZMIŞTIR-

Epeyce yaşlandım, Shakespeare ve Emmons da öldüğüne göre ben de pekâlâ ölebilirim. Bu yüzden edebiyat dünyasından uzaklaşıp haklı gururumun tadını çıkartabilirim. Fakat edebiyat tahtından çekilirken geride kalanlara dikkate değer bir miras bırakmak istiyorum, bu sebeple kariyerimin ilk yıllarını kayıt altına almam iyi olacak. Uzun süre önce şöhreti yakaladığımdan insanların olağan ilgisini hoş görüyor, meraklarını da hafifletmeyi amaçlıyorum. Nitekim güçlü bir mevki edinmiş insan başkalarına da kılavuzluk etmeyi bilmelidir. Bu nedenle (“Amerikan Edebiyat Tarihi Hatıratı” adını vermeyi tasarladığım) bu yazıda, beni bulduğum mevkiye ulaştıran önemli ama sarsak adımlarımı ayrıntısıyla anlatmak istiyorum.

Çok uzak atalardan etraflıca bahsetmek fuzulidir. Babam Bay Thomas Bob, Smug kentinin en iyi berberi olarak uzun süre şöhretini korudu. Kentin önemli insanları, özellikle de saygın editörleri sıklıkla dükkânına gelirdi. Ben bizzat onları ilahlaştırıyor, “köpürtme” işlemi boyunca mukaddes ağızlarından dökülen kıvrak zekâları ile bilgeliklerini kanıtlayan sözleri

zevkle dinliyordum. İlk esin kaynağım *Atsineği*'nin kıymetli editörüydü; köpürtme işlemine ara verildiği esnada “Tek Özgün Bob Yağı”na (bu yağın isim babası benim babamdı) methiyeler düzen bir şiiri *Sinek* dergisinin editörü biz cırakların önünde yüksek sesle ve coşkuyla okuyunca, babam adı geçen kişilere krallara has bir serbestlik tanıdı.

“Bob Yağı”nın dizelerindeki bilgelik sayesinde ilk kez ilahi esinle tanıştım. İşte o an kararımı verdim; büyük adam, büyük şair olacaktım. Aynı günün akşamı önünde diz çöktüğüm babama kararımı açıkladım.

“Kıymetli babacığım, affet beni, ruhum köpürtme işlerinin ötesine geçmek istiyor. İzinizden gitmeyeceğim; şair olup ‘Bob Yağı’ için dizeler düzmeliyim. Affet beni ve lütfen bu yolda bana yardım et,” dedim.

Babam da kulaklarımdan tuttuğu gibi beni ayağa kaldırarak, “Canım evladım Zımbırtı, (varlıklı bir akrabamızın soyadını bana isim olarak vermişlerdi), evladım, sen üstün bir insansın tıpkı benim gibi. Koca kafalının tekisin, demem o ki beynin de mutlaka büyük olmalı. Bu nedenle hukukçu olmanı arzu etmiştim ama bu meslek eskisi kadar onurlu değil. Siyasetle uğraşman da pek akıl kârı değil. Tercihin son derece mantıklı. Çoğu editör gibi şair de olabilirsen iki işin de üstesinden gelmiş olursun. Seni yüreklendirmek için, tavan arasında bir oda, kalem, kâğıt, mürekkep, kafiye sözlüğü ve *Atsineği*'nin bir sayısını ayarlayacağım,” diye karşılık verdi.

“Fazlasını dileyen iyilikbilmez bir serseridir zaten. Yüce gönüllülüğüne diyecek tek lafım olamaz. Deha sahibi bir insan olup yüzünü kara çıkarmayacağım,” dedim.

Bu cömert ve müşfik adamla konuşmam biter bitmez şevkle şiir çalışmalarına başladım; çünkü editörlüğe giden yol şairlikten geçiyordu.

İlk denemelerimde, “Bob Yağı”yla ilgili okunan şiir bana destek değil köstek olmuştu. Şiir yolumu aydınlatmak yerine hayranlığımı pekiştirmişti. Önceki dizelerin kusursuz, benimkilerin işe yaramaz olduğuna inanıp

cesaretimi toplayamayınca uzunca bir süre boşa kürek çektim. Sonunda deha sahiplerine bile ender uğrayan bir fikir aklıma geldi. Bu özgün fikir şöyle doğdu: Kentin uzak bölgelerinden birinde bulunan bir kitapçıdan eski, unutulmaya yüz tutmuş kitaplar satın aldım. Açıkçası sudan ucuza kapattım. Bu kitaplardan biri Dante adlı bir adamın “Cehennem”inin çevirisi olduğu öne sürülen bir pasajı içeriyordu; sayısız bacaksızın babası olan Ugolino’yu anlatan bir pasajı titizlikle kaydettim. Adını hatırlayamadığım biri tarafından yazılmış ve içinde yığınla oyun bulunan bir kitaptan da “yüce melekler”, “erdem timsali rahipler”, “uğursuz cincüceler” gibi alıntılar yaptım. Yunan ya da Choctaw yerlisi kör bir adamın –ayrıntıları anımsayamayacağım– kitabından da “Achilles’in Gazabı”, “topuk yarası” ve başka birkaç şeyle ilgili alıntılar yaptım. Yine kör bir adamın “sağanak” ve “ilahi ışık”tan bahseden kitabından iki sayfayı kaydettim; kör bir adamın ışık hakkında yazması tuhaf ama dizeleri oldukça başarılıydı.²⁴⁴

Bu şiirlerin birer nüshasını çıkartıp “Acı Merhem” (gayet etkileyici bir isim) diye imzaladım. Bir an evvel yayımlanması ve telifinin ödenmesi hususunda not düşerek hazırladığım dört zarfı dört büyük dergiye gönderdim. Fakat planım suya düştü, bu teşebbüsümle editörlerin kolayca faka basmayacağını öğrendim, halbuki onları kandırabilmiş olsaydım seneler boyu rahat edecektim. Ama editörlerin tutumu, Transandantalistlerin yöresinde²⁴⁵ dile geldiği üzere *ölümcül darbeyi* indirivermişti.

İşin aslı bu dört büyük dergi “Okurlardan Gelenlere Cevaben” adlı köşelerinde Bay “Acı Merhem”i yerin dibine soktu. *Kırtıpıl* adlı dergide şunlar yazıldı:

“‘Acı Merhem’ (her kimse) sayısız çocuğu olan ve çocuklarını aç susuz halde kırbaçlayıp yataklarına gönderen ‘Ugolino’ adlı bir manyakla ilgili

244 *İlyada*’nın yazarı Homeros ve *Kayıp Cennet*’in yazarı John Milton kördü.

245 Concord.

bir *tirat* yazıp göndermiş. Tekdüze olduğunu söyleyemeyiz ama oldukça tatsız. ‘Acı Merhem’ (her kimse) hayal gücü olmayan, ŞİİR’in ruh ve imgelem dünyasıyla ilişkisini anlamayan biri. ‘Acı Merhem’ (her kimse) gönderdiği zırvallıkları bir an evvel yayımlamamızı ve telifini ödememizi buyurmuş. Biz bu tip saçmalıkları yayımlama ve telifini ödeme gibi hatalar yapmayız. Şayet istiyorsa, karalamalarını *Hır - Gür*, *Lolipop* ya da *Kazromusarhoşluğu* dergilerinde değerlendirebilir.”

Zavallı “Acı Merhem”e fazla yüklenmişlerdi ama onu en çok kıran şey “şiiir” kelimesinin büyük harflerle yazılmasıydı. Ne de olsa bu dört kusursuz harf dünyanın acısını içinde barındırır!

“Acı Merhem”; *Hır - Gür* tarafından da benzer bir şekilde aşağılanmıştı:

“Roma İmparatoru ‘Acı Merhem’in ismini kullanarak küstahlık eden birinden mektup aldık. ‘Acı Merhem’in (her kimse) mektubuyla birlikte gönderdiği ‘yüce melekler’ ve ‘erdem timsali rahipler’ ile ilgili saçma sapan şiiir ancak Nat Lee’nin²⁴⁶ lafügüzafına eşdeğer olabilir. Bir de utanmadan bu ıvır zıvır için bizden biteviye telif ücreti talep ediyor. Hayır, hayır, hayır! Biz saçmalığa ödeme yapmayız. Size *Kırtıpil*, *Lolipop* ya da *Kazromusarhoşluğu* dergilerini tavsiye ederiz. Bu süreli yayınlar her türlü saçmalık için telif ödemeyi kabul edeceklerdir.”

Şüphesiz “Acı Merhem” kullanılarak esas *Kırtıpil*, *Lolipop* ya da *Kazromusarhoşluğu* aşağılanıyordu. *Süreli yayınlar* ifadesi, editörlerin yüreklerine oturmuş olmalıydı.

Lolipop da diğerleri gibi kabalıkta diğerleriyle yarışır haldeydi:

“Kendini ‘Acı Merhem’ ismiyle tanıtan bir zat, yiğit bir insanın adını karalarcasına bize şuna benzer elli altmış dizelik bir şiiir gönderdi:

246 Nathaniel Lee (1653–1692): İngiliz oyun yazarı. John Dryden’e öykünmüştür. Neron, Sezar, İskender gibi hükümdarları konu edinen uyaklı oyunlar yazmıştır. Edebiyat dünyasında beğenilmemiş, dışlanmıştır. Ömrünün son beş yılını kötü namı Bedlam Akıl Hastanesi’nde geçirmiştir.

*Achilles'in Gazabı, mahzun baharına,
sayısız ıstırabına, vb. , vb, vb., vb. , vb, vb."*

'Acı Merhem' (her kimse) bilsin ki dergimizde çok daha iyi dizeler yayımlarız. Bu zat *vezinden anlamadığı* gibi *sayı saymayı* bile bilmiyor. Bu anlamsız zırvayı başka dergilere değil de *bize* göndermesine şaştık kaldık! Bu zırvalıklar ancak *Kırtıpıl, Hır - Gür* ya da *Kazromusarhoşluğu* gibi dergilere yakışır! 'Anne Kazın Şarkıları'nı özgün şiir diye yayımlayanlar onlar değil miydi? Zavallı 'Acı Merhem' (her kimse) üste para verse bile gönderdiği zırvalığın dergimizde yayımlanmayacağını düşünemiyor!"

Bu cümleleri okurken iyice ufaldım ve *dizelerle* ilgili kısımda resmen yerin dibine girdim. Biçare 'Acı Merhem'e kelimenin tam anlamıyla acı-maya başladım. *Kazromusarhoşluğu* ise *Lolipop*'tan daha acımasızdı.

"En *anlaşılır* sözleri 'sağanak', 'ilahi ışık' ve 'cennetteki ilk nevzat' olan 'Acı Merhem' (her kimse) diye bir ahmak saçmalıklarla örülü bir şiir gönderip çekinmeden *telif* istedi.

Anlaşılır diyoruz ama 'Acı Merhem' (her kimse) 'sağanak' dediği şeyin nasıl bir 'ilahi ışığa' dönüştüğünü açıklayabilme yetisine sahip mi acaba? Buradaki *metaforu* bir zahmet açıklasın! 'Sağanak' dediği şeyin aynı anda 'ilahi ışık' ve 'cennetteki ilk nevzat' oluşu ne demek? 'Nevzat' sözcüğünün 'yeni doğan'dan başka ne anlamı var eşsiz İngilizcemizde? Ayrıntılarla bu zırvalığı büyötmeye niyetimiz yok! 'Acı Merhem' (her kimse) saçmalıklarını yayımlayıp cüretkârlıkta sınır tanımayarak telif ödememizi istiyor.

Kaleme aldığı zırvalıkı harfi harfine yayımlayıp bu terbiyesizi *işşa ederek* cezalandırmayı da düşündük ama okurlarımızın sıkılmasını istemediğimizden bu açıklamanın yeterli olacağına karar verdik.

'Acı Merhem' (her kimse) benzersiz eserlerini *Kırtıpıl, Hır - Gür* ya da *Lolipop*'a gönderirse kesinlikle itibar görür. Her ay yayımladıkları şeyler

bu zırvadan *farklı değil* zaten. Yazdıklarını onlara göndersin. BİZE karşı kusur işleyen cezasız kalmaz.”

Son cümle işimi bitirmişti; *Kırtıpil, Hır - Gür* ya da *Lolipop*’un bunca lafa tahammül edebilmesi şaşırtıcı. Değersizliklerini göstermek istercesine dergilerin isimleri küçük harflerle yazılırken karşılığında BİZE denmişti. Ne ıstırap verici! Kahredici! Kibirli! Dergilerden birinin editörü olsaydım anında *Kazromusarhoşluğu*’na dava açardım. “Hayvanlara Karşı Zulmün Engellenmesi Kanunu” kapsamında bu işin üstesinden kolaylıkla gelir-dim. Sabrımı tükettiği için “Acı Merhem” (her kimse) adlı kişiye de artık yabancılaşmışım. Bu ahmak (her kimse) bu cezayı hak etmişti.

Eski kitaplara dair deneyimim; “dürüstlüğün” en önemli etken olduğunu, Dante ve diğer iki kör adamın yazdıklarından daha kötü şeyler yazamayacağımı kanıtlamıştı. Kısa süre içinde yeniden cesaretimi toplayıp istendiği üzere “bütünüyle özgün” yazılar kaleme almam gerektiğine tüm kalbimle inandım. *Atsineği*’nin editörünün “Bob Yağı” için düzdüğü dize-leri örnek alarak aynı konuyu işleyen yepyeni bir şiir yazmaya koyuldum.

İlk dizeyi yazmak fazlasıyla kolaydı:

“Bob Yağı üzerine yazılan şiir”

Fakat “şiir” kelimesiyle kafiye yaratamayınca kedere boğuldum. Bu sebeple babamdan yardım istedim, uzun süre kafa patlattıktan sonra birlikte şunda karar kıldık:

“Bob Yağı üzerine yazılan şiir

Büyük çaba gerektirir.”

İmza, Bay Kibir.

Şiir oldukça kısıydı ama *Edinburgh Review*'ün de belirttiği üzere edebi eserin değeri uzunluğuyla ölçülemez; bunu zamanla öğrenecektim. *Quarterly* de azimden, yılmamaktan söz edip durur fakat bunu anlamlandırmak pek de kolay değildir. Genel anlamda bu ilk deneyimimden hoşnuttum ama ne yapmam gerektiğinden emin değildim. Babam şiiri *Atsineği*'ne göndermemi söylese de iki nedenden ötürü bu isteği reddettim. Editörü çekemezlik edebilirdi ve duyduğum kadarıyla özgün yazılara telif ödemi-yordu. Bu konuda uzunca bir süre kafa patlattım, nihayet *Lolipop*'ta karar kıldım ve sabırsızlıkla neticeyi beklemeye koyuldum.

Hemen ilk sayıda manşetten verilen şiirimi gördüğümde gururlandım. Şiirimle ilgili italik yazılan not da ayrıca gurur vericiydi:

“Okurlarımızın dikkatini ‘Bob Yağı’ üzerine yazılmış bu kusursuz dizelere çekmek isteriz. İçinde barındırdığı ulviliğe ve dokunaklılığa söyleyecek söz bulamıyoruz! Okurken insanın gözleri doluyor! Aynı komuyu işleyen *Atsineği*’nin editörüne ait şiirle bu şiiri karşılaştırırken mideniz altüst olabilir.

Not: Müstear isim kullandığımı düşündüğümüz ‘Bay Kibir’in gerçek kimliğini çok merak ediyoruz. Bizimle bizzat görüşmeyi acaba kabul eder mi?”

İltifatı hak etmiştim ama bu denli büyük olacağını düşünmemiştim. Ülkemin ve insanlığın tarihinde büyük bir kazanç olarak kayıtlara geçecektim. Vakit kaybetmeden *Lolipop* dergisinin editörü olan kibar beyi evinde ziyaret ettim. Beni saygıyla, toyluğumun gönlünde yarattığı korumacı tavırla ağırladı. Hemen şiirim üzerine konuşmaya başladı, şiirime düzdüğü övgüyü burada yinelemem yakışık almaz. Herkese övgüler düzen bir editör olmayan Bay Yengeç, şiirimi adil ve yetkin bir gözle incelerken ufak tefek

hatalarımdan bahsetmeyi ihmal etmedi, böylelikle ona daha fazla saygı duymaya başladım. Elbette *Atsineği*'nden de söz etti; dilerim diğer şiirin yerin dibine batırıldığı korkunç bir eleştiride adım geçmez. *Atsineği*'nin editörünün muhterem bir insan olduğunu düşünürdüm ama Bay Yengeç neyse ki bana doğru yolu gösterdi. Bay Yengeç; adama derginin isminden ötürü sinek muamelesi yapsa da edebi ve kişilik özelliklerinin beş para etmediğini kanıtladı. Bay Sinek öyle ahım şahım biri değildi, saçmalıklar yazan ikinci sınıf maskaranın tekiydi. Yazdığı trajedi insanları güldürmeye, üstünde pek fazla çalıştığı fars da tüm evreni ağlatmaya yetmişti. Ayrıca Bay Yengeç'e ithafen bir taşlama kaleme almıştı, ona "şapşal" diyerek fazla ileri gitmişti. Bay Sinek hakkında görüş bildirmeye niyetlendiğim her an *Lolipop*'un kapısının bana her daim açık olduğunu dinleyip durdum. Zaten "Bob Yağı" üzerine bir şiir yazıp Bay Sinek ile resmen rekabete girdiğimden, Bay Yengeç kişisel çıkarlarımı gözetmek için benden desteğini asla çekmeyecekti. Ancak süratle olgunlaşmazsam, Bay Yengeç'in yapabilecekleri de bir yere kadardı.

Son bölümünü anlamadığım konuşmasını bitirdiğinde, cesaretimi toplayıp Bay Yengeç'e ne kadar telif ödeyeceklerini sordum; çünkü tek bir şiire bile *Kırtıpıl, Hır - Gür* ya da *Kazromusarhoşluğu*'nun yıllık giderlerinden çok daha fazlasını ödediklerini duymuştum.

"Telif" kelimesi dudaklarımdan döküldüğü an Bay Yengeç coşkulu bir ihtiyar ördek misali gözlerini ve ağzını kocaman açtı, ben cümlemi noktaya dek hayrete düşmüşçesine ara sıra alnına dokunup durdu.

Sözlerim sona erdiğinde Bay Yengeç teslim olurmuşçasına kollarını yanlarından sarkıttı, ağzını ördek gagası gibi açmayı sürdürerek arkasına yaslandı. Tavrından ve görünüşünden ötürü dehşete düştüğümden önce ne yapacağımı bilemedim, derken Bay Yengeç oturduğu yerden fırladı ve çan ipini çekmeye yeltendi, ama aniden bundan vazgeçip masanın altından ka-

linca bir sopa çıkardı. Sopayı havaya kaldırdığı anda nedensiz bir gülümseme yüzünü kapladı ve tekrar yerine oturdu.

“Bay Bob, (kartvizitimi önceden takdim etmiştim) *fazla* toysunuz. Yazınız kaç?” dedi.

Henüz on beşimde olduğumu belirttim.

“Anlıyorum, başka türlü olamaz yoksa. Telif konusunda duyduklarınızda haklılık payı elbette var. Ama *ilk* yazı için asla telif ödemeyiz. Aksine *alacaklı* olan taraf biziz.” *Alacaklı* derken kendinden emin bir şekilde gülümsedi. Genellikle ilk eser için, hele bir de şiirse kişiden ödeme alırız. Ayrıca Fransız usulü düşünür ve asla *nakit* ödeme yapmayız. Anlıyor musunuz? Yazının yayımlanmasından yedi sekiz ay veya birkaç yıl sonra telif ödemek için anlaşırsınız ama her seferinde ödeme yapmamanın bir yolunu buluruz. Bunları anlayacağınızdan *eminim*.” Sözleri sona erdiğinde Bay Yengeç'in gözleri doldu.

Böylesine ağırbaşlı ve hassas bir insanı üzme bana yakışmamıştı. Özürlerimi ilettim; sözlerini çok iyi anladığımı söyledim; kibarlığından ötürü teşekkür edip kendisiyle vedalaştım.

Kısa süre sonra bir sabah uyandığımda “şöhreti yakaladığımı” gördüm. Bunu anlamak için o günkü dergilerin başköşelerine bakmak kâfidir. Yazıların tamamı şiirimin yayımlandığı *Lolipop* sayısının eleştirileriyle doluydu; üstelik hepsi de oldukça net bir tavırla kaleme alınmıştı ve sonlarında telif ödeneceğini işaret eden *15 Eyl. - 1 t* ibaresi de bulunuyordu.

Bilimsel ve edebi yazılarda vakur tavrını elden bırakmayan *Baykuş* dergi bile şöyle yazmıştı:

“*Lolipop!* Bu kusursuz derginin ekim sayısı önceki sayılarına bin basar. *Lolipop*; baskı ve kâğıt kalitesi bakımından olduğu kadar nitelikli edebi eserleri de sayfalarına taşıyor. Yarı keçi yarı insan olan cüretkâr ve küstah

Satir'in karşısındaki görkemli Hyperion²⁴⁷ gibidir. *Kırtıpil*, *Hır - Gür* ya da *Kazromusarhoşluğu* adlı dergiler palavrada yetkin olsalar da *Lolipop*'un seviyesine erişemezler. Bu muhteşem derginin muazzam giderini bizim hayal etmemiz bile mümkün değil. Tirajı yüz bini bulsa ve abonelerinin sayısı anbean artsa da, yazarlarına akıl almaz meblağlar ödediklerini duyuyoruz. Bay Maskara'nın 'Domuzlar' üstüne yazdığı deneme için otuz yedi buçuk sent ödenmiş. Editörü Bay Yengeç olan, yazarları arasına Bay Kibir'i ve Bay Maskara'yı dahil eden *Lolipop*'un başarısı bundan sonra bakidir. Derhal abone olun. *15 Eyl. - 1 t'*"

Baykuş gibi seçkin bir dergide çıkan bu yazı nedeniyle havalara uçmuş-tum. Üstelik ismimin, daha doğrusu müstear ismimin Bay Maskara'dan önce yazılması da gururlandırıcıydı.

Sonra doğruluğu ve tarafsızlığıyla gönüllere taht kuran *Karakurbağası*'nda da benzer bir yazı vardı:

"*Lolipop*'un ekim sayısı muadillerini aşmış durumda. Mizanpajı ve zengin içeriğiyle diğer dergileri geride bırakıyor. *Kırtıpil*, *Hır - Gür* ya da *Kazromusarhoşluğu* dergileri palavrada yetkin olsalar da *Lolipop*'u yakalayamazlar. Bu harikulade derginin muazzam giderini bizim hayal etmemiz mümkün değil. Tirajı iki yüz bini bulsa ve abonelerinin sayısı giderek artsa da, yazarlarına yapılan ödemeler düşünüldüğünde daha fazla abone edinmesi gerekiyor. Bay Mırıldanan Metelik 'Çamur Deryasında Monodi' adlı yazısı için elli cent almış.

Bu sayıda editör Bay Yengeç'in dışında Bay Kibirli'nin, Bay Maskara'nın ve Bay Mırıldanan Metelik'in yazıları da var. Başköşedeki yazıdan sonra en çarpıcı olanın Bay Kibirli tarafından kaleme alınan 'Bob Yağı'yla

247 Olymposlu on iki tanrı, tahtı Titanların elinden aldıktan sonra Tartarus'a sürgün edilen on iki Titan'dan biridir. Kayıtlarda Işığın Titanı olarak da geçer. Ayrıca Helios (Güneş) ve Selene'nin (Ay) babasıdır. Titanlar dünyayı yönetirken dünyanın doğu kısmını yönetmiştir (Güneş doğudan doğduğu için Şafağın Efendisi ve Işığın Lordu olmuştur.) ve daha çok Doğu'nun Titanı olarak bilinir.

ilgili şiir olduğuna karar verdik; okurlar bu müstear isim konusunda oldukça meraklılar ama bu şiirin daha önce ismi lazım olmayan bir dergide münasebetsiz bir adam tarafından yazılan şiirden farklı olduğunu düşünmekte haklılar. 'Bob Yağı üzerine yazılan enfes şiir'in eşsiz ve kıymetli şairinin kimliği herkesin aklını kurcalıyor. Ve işte güzel haber! Bay Kibirli, şehrimizin en kıymetli ailelerinden Bay Zımbırtı'nın torunudur. Babası Thomas Bob ise, Smug'daki zengin esnaflardandır. 15 Eyl. - 1 t"

Övgü dolu bu yazı *Karakurbağası* gibi meşhur bir dergide yayımlanınca çok duygulandım. Yeterince vurgulanmayan "enfes" ve "kıymetli" sözleri biraz yavan olsa da, Bay Sinek için münasebetsiz kelimesini kullanmaları pek uygun düşmüştü doğrusu.

Karakurbağası'nı okumayı yeni bitirmiştik ki, bir arkadaşım ince ele-yip sık dokuyan, tarafsız ve dürüst yazılarıyla ünlenmiş *Köstebek*'in son sayısını elime tutuşturdu. Yazılanlar şöyleydi:

"*Lolipop*'un ekim sayısını yeni edindik. Daha önce okuduğumuz dergilerin hiçbiri bizi *Lolipop*'un bu sayısı kadar mutlu etmemişti. Kesinlikle doğru söylüyoruz. Bu saatten sonra *Kırtıpil*, *Hır - Gür* ve *Kazromu-sarhoşluğu* dergilerinin işlerine asılması lazım. Bu dergiler de şaşalı işler yapmaya bayılır ama bu kez *Lolipop*'un yanına bile yaklaşamadılar. Bu muhteşem derginin giderlerinin nasıl üstesinden geldiğini bilemiyoruz. Tiraajının üç yüz bine yaklaştığı ve bir haftada abone sayısını neredeyse ikiye katladığı bir gerçek, ancak telif ödemelerinin tutarı dudak uçuklatıyor. Örneğin, Bay Şişko Zevzek 'Bulaşık Bezi' adlı son öyküsü için altmış iki buçuk sent almış.

Lolipop'un bu sayısına müstesna editör Bay Yengeç, Bay Kibirli, Bay Mırıldanan Metelik, Bay Şişko Zevzek gibi isimler katkıda bulunmuş. Editörün yazısından sonra Charles Dickens'ın, namı diğer BOZ'un, pabucunu dama atacağına inandığımız *müstear isim* kullanan büyük değer

KİBİRLİ'nin kentin tanınmış esnaflarından Bay Thomas Bob'un tek vârisi ve Bay Zımbırtı'nın akrabası olduğunu öğrendik. Aynı konuyu işleyen bir şair bozuntusu zırvalıklarıyla hepimizi bıktırmıştı ama Bay K.'nin *elmasvari* şiiri bununla kıyaslanamaz. 15 Eyl. - 1 t"

Köstebek gibi öngörülü bir gazetenin bu inanılmaz övgüsünden müthiş haz aldım. Yine de "şair bozuntusu" yerine "sefil serseri" falan diyebilirlerdi. Bence tınısı da daha hoş. Ayrıca "Bob-Yağı" şiirim için seçtikleri *elmasvari* sıfatı da pek kifayetsizdi.

Baykuş, *Karakurbağası* ve *Köstebek*'teki yazıları okuduğum gün ikindi vakti, keskin görüşüyle nam salmış *Uzun - Bacaklı - Örümcek*'in son sayısı elime geçti. Yazılanlar şöyleydi:

"*Lolipop*! Bu baş döndürücü dergi bu ay yine okurlarıyla buluştu. Rakipsiz olanın kim olduğu nihayet belli oldu; artık *Kırtıpıl*, *Hır - Gür* ve *Kazromusarhoşluğu* adlı dergilerin şansı kalmadı. Bunlar kuru gürültüde üstün olabilirler ama *Lolipop*'un yanından bile geçemezler. Bu muhteşem derginin giderlerinin nasıl üstesinden geldiğini bilemiyoruz. Tirajının beş yüz bine yaklaştığı ve birkaç günde abone sayısını neredeyse ikiye katladığı bir gerçek ama telif ödemelerinin tutarı inanılır türden değil. Matmazel Küçük Arakçı'ya 'York - Townlı Katy Yaptı, Bunker - Hillli Katy Yapamadı' adındaki bağımsızlık temalı hikâyesi için seksen yedi buçuk sent ödenmiş.

Bu sayıdaki en iyi yazı şüphesiz editör Bay Yengeç'in kaleminden dökenler. Bay KİBİRLİ, Matmazel Küçük Arakçı, Bay Maskara, Bayan Küçük Yalancı, Bay Mırıldanan Metelik, Bayan Kestanefişegi ve Bay Şişko Zevzek'in kusursuz yazıları da bu sayıda yer alıyor. Bunca bilge ve güzide yazar bir olup kafa tutmak niyetindeler sanki.

Bay KİBİRLİ imzasıyla yayımlanan şiir biliyoruz ki çok ses getirdi ama bu eşsiz dizeler çok daha fazla takdiri hak ediyor. 'Bob - Yağı' isimli şiir

tam anlamıyla hitabet ve sanat harikasıdır. Okurlarımızdan birkaçı ancak aşçı çırağı olabilecek pespaye bir herifin, çulsuz bir dilencinin veya azılı bir katilin کنار semtlerden birinde okunan bir dergide yayımlanan aynı temalı şiirini *anımsayabilir*, dileriz bu şiirle Bay KİBİRLİ'nin şiirini karıştırmazlar. Şairin becerikli ve zeki Bay Zımbırtı olduğunu, Bay KİBİRLİ'yi de *müstear isim* olarak kullandığını öğrenmiş bulunmaktayız. 15 Eyl. - 1 t"

Bu sert eleştirinin son bölümü yüzünden öfkemi kontrol edemiyordum. *Uzun - Bacaklı - Örümcək*'in nazik ve çekingen tavrının, *Atsineği*'nin editörü olan domuzcuktan bahsederkenki sakinliğinin tek amacı Bay Sinek'in tarafını tutmak olabilirdi. Belli ki beni rezil edip Bay Sinek'i yüceltmek niyetindeydi. Her şey apaçık ortadaydı; dergi beni kolluyor olsaydı imasız, sert ve hedefi tam tutturan kelimeler tercih ederdi. "Pespaye herif", "çulsuz dilenci", "aşçı yamağı", "azılı katil" gibi sözler bu iğrenç dizelerin yazarı olan caniyi tanımlamaya yetmezdi. "Över gibi davranıp rezil etmenin" anlamını pekâlâ biliyoruz. *Uzun - Bacaklı*'nın bu gizli hedefini kim olsa fark eder.

Uzun - Bacaklı'nın Bay Sinek için söyledikleri değil ama benim hakkımda söyledikleri önemliydi. *Baykuş*, *Karakurbağası* ve *Köstebek* dergilerinde hakkımda yazılanlardan sonra, *Uzun - Bacaklı*'da yazılan "becerikli ve zeki" betimlemesi küplere binmeme neden olmuştu. Zekâmdan kim şüphe edebilirdi ki! *Uzun - Bacaklı*'nın yazılı olarak benden özür dilemesi gerektiğini düşündüm. Bunu kabul etmeyecek olursa, suç duyurusunda bulunacaktım.

Bu düşüncemi bir dost aracılığıyla *Uzun - Bacaklı*'ya iletme niyetindeydim; *Lolipop*'un editörü görüşmemizde bana destek olacağını söylediği için yardımcı olabilirdi.

Bay Yengeç'e düşüncelerimi anlatırken yüzü şekilden şekle girdi, bunu size açıklayabilmem olanaksız. Yine çan ipine saldırdı, sonra sopasını kap-

tı ve ördek gibi gagasını kocaman açtı. Öyle ki bir ara gerçekten ördek gibi vaklayacağını sandım. Ama geçen seferki gibi aniden öfkesi söndü ve akliselim bir edayla konuşmaya başladı. Suç duyurusunda bulunma fikrimi hiç yanaşmadı, hatta beni tamamen bundan vazgeçirdi ama *Uzun - Bacaklı*'nın “becerikli ve zeki” kelimelerini tercih etmesinin büyük bir hata olduğunu kabul etti.

Beni himayesine almak istercesine müşfik bir tutum sergileyen Bay Yengeç, ara sıra *Lolipop* için Thomas Hawk rolünü üstlenebilirsem para kazanıp şöhretin basamaklarından uçarcasına tırmanabileceğimi söyledi.

Bay Yengeç'e, Thomas Hawk'ın kim olduğunu ve onun rolünü nasıl üstlenebileceğimi sordum.

Bay Yengeç (Almanya'da da hep söylediğimiz gibi) “gözlerini fal taşı gibi açsa” da, her zamanki gibi şaşkınlığı geçince konuşmaya başladı. Halk arasında “Tommy Hawk” ya da “*Tomahawk*”²⁴⁸ gibi isimlerle bilinen şeyle yazar bozuntularının kafa derilerini yüzmekten, onları sindirip işlerini bitirmekten söz ediyordu.

İş bu kadarla kalacaksa Thomas Hawk rolünü kolaylıkla üstlenebilirdim. Bunu dile getirdiğimde, Bay Yengeç kendimi ispatlamak için hemen sert bir yazıyla *Atsineği* dergisinin editörünün işini bitirmemi istedi. Bu uğurda *Lolipop*'un otuz altı sayfasını dolduran bir yazı hazırladım. Thomas Hawk rolüne bürünmek şiir yazmaktan çok daha az çaba gerektiriyordu. Önce sahaftan “Lord Brougham'ın Konuşmaları”nı, “Cobbet'in Bütün Eserleri”ni, “Yeni Argo Derlemesi”ni, “Hakaret Sanatı”nı, “Küfürbazlık Mesleği”ni, Lewis G. Clark'ın “Dil Üzerine Yazıları”nı satın aldım. Bu kitapları titizlikle doğradıktan sonra elde ettiğim ince şeritleri eledim. Sayıca az olan güzide parçaları bir kenara ayırdım ve amaca uygun olanları ise

248 Tomahawk ya da Kızılderili savaş baltası, geleneksel olarak Kuzey Amerika Kızılderilileri tarafından savaşta kullanılan ve “*hatchet*” denen küçük baltaları andıran bir savaş baltasıdır. El atımlı bir silahtır. Bıçakların yaygınlaşmasından önce kafa derisi yüzmeye işinde de kullanılmıştır.

gerektiğinde kolayca çıkarabilmek için büyükçe bir biber kutusuna koydum. İşte karışım hazır! Thomas Hawk rolüne bürünmem istendiğinde, büyük bir kâğıda kaz yumurtasının akını sürdürdüm, eleştirisini yazacağım yazıyı da titizlikle doğradım ve aynı biber kutusunun içine attım. Kapağını sıkıca kapattığım kutuyu güzelce çalkaladıktan sonra karışımı yumurta akı kâğıdın üzerine serpiştirdim. Böylelikle deliklerden dökülen cümleler kâğıda yapışarak yazımı oluşturdu. Göz kamaştırıcı bir sonuç elde etmiştim. Bu basit yöntemle rağmen yazdığım eleştirilerle yarışacak kapasitede bir yazı yayımlanmadı, herkes yazılarımı gıptayla okudu. Yazının genelindeki (Fransa'da dediğimiz üzere) *garabet* sebebiyle başlarda biraz çekinip bunalmıştım. Cümleler birbiriyle (Anglo Saksonların dediği üzere) *tutarlı* değildi. Hatta birkaçı tepetaklaklı. Bunlar Bay Lewis Clarke'ın cümlelerine fazla tesadüf etmemişti; gerçi etseydi de onun cümleleri bu tepetaklak yazılımdan gücü ve dirayeti sayesinde sağ çıkardı.

“Bob - Yağı” üzerine çıkan eleştirimin ardından *Atsineği*'nin editörü sırlara karıştı. Büyük olasılıkla ağlamaktan gebermiştir.

Bu işin üstesinden gelebildiğimden Bay Yengeç'in takdirini kazanmıştım. Beni sağ kolu gibi görüp *Lolipop*'un daimi Thomas Hawk rolünü tamamen bana verdi. Maaş alamayacaksam da onun eşsiz tavsiyelerinden yararlanabilecektim.

Bir akşam yemekten hemen sonra bana, “Zimbirtı, evladım, becerilerini gerçekten önemsiyor ve seni oğlumun yerine koyuyorum. Mirasçım sensin, öldüğümde *Lolipop* senin olacak. Bu süreye kadar seni yetiştireceğim ama sen de bir dediğimi ikiletmeyeceksin. İlk işin başındaki domuzdan kurtulmak,” dedi.

“Domuz mu? Kimden? Anlayamadım?” diye karşılık verdim.

“Babandan tabii ki,” dedi.

“Doğru ya, katıksız bir domuzdur o,” dedim.

“Bahtın açık ama seni idare eden bu domuz boynuna asılı bir taştan ibaret, ipi derhal kesmelisin.” (Burada cebimden bıçağımı çıkardım.) “Bu yeterli *değil*, onu tekme tokat dövmen veya ona temiz bir sopa çekmen daha iyi olabilir.”

“Önce tekmeleyip sonra sopalasam ve en sonunda da burnunu sürtsem nasıl olur?” diye sordum ciddiyetle.

Bay Yengeç bir süre düşünceli bir hal takındı ve sonunda bana, “İyi fikir, ama berberlerden öyle kolayca kurtulamaz insan. Söylediklerini Thomas Bob’un üzerinde gerçekleştirdikten sonra asortik mekânlarda seni görememesi için iki gözünü de bir güzel morartmalısın. Daha fazla bir şey yapamazsın zaten. Ya da onu kanalizasyona atıp ertesi gün seni taciz ettiği iddiasıyla hakkında suç duyurusunda bulunabilirsin.”

Bay Yengeç’in yaklaşımından ve tavsiyelerinden oldukça etkilendiğimden derhal işe koyulmaya karar verdim. Ve çok geçmeden o katıksız domuzu başımdan atarak özgürlüğümün ve asaletimin tadını çıkarmaya başladım. Bir süre para sıkıntısı çektim ama sonra gözümü dört açıp burnumun dibinde gelişen olayları titizlikle gözlemleyerek para sorunumu çözmeyi başardım. “Para” kelimesi Latince *rem* imiş. Peki ya aranızda *quocumque modo*’nun anlamını bilen var mı?²⁴⁹

Planım çok basitti. “*Taklacı Kaplumbağa*”nın on altıda bir hissesini sudan ucuza satın aldım. Hepsi bu! Sorunu çözdüm, cebim para gördü. Bazı sorunlarla da ilgilenmem gerekiyordu ama bunlar ortaya çıkan sonuçlardı. Kâğıda kaleme sarılıp ateşli bir şekilde yazmaya başladım. “KAHRET-SİN! - ÇOK KOMİK! İmza, Bob - Yağı’nın Yazarı” başlıklı makalemi *Kazromusarhoşluğu* dergisine gönderdim. Dergi “Okurlardan Gelenlere Cevaben” köşesinde makalemi “zırva” diye nitelendirse de, başlığı “Hey

249 Horace’ten alıntı. (MÖ 70–19) “*Rem facias, rem si possis, recte, si non, quocumque modo, rem.*” “Para kazan; yapabiliyorsan dürüstlikle, yapamıyorsan mümkün olan her yoldan.”

- Dubaracı - Dubaracı! İmza, Bob - Yağı Şiirini Yazan Şair & Taklacı Kaplumbağa'nın Editörü" olarak değiştirip *Kazromusarhoşluğu* dergisine tekrar gönderdim. Bu arada *Kazromusarhoşluğu* dergisinin zengin ve tarafsız içeriği ile editörünün benzersiz kişiliği üzerine kendi dergimde her sayıda altı sütun yazı yayımladım. Bir hafta sonra "ahmağın biri tarafından yazılmış 'Hey - Dubaracı - Dubaracı!' başlığını taşıyan saçma sapan bir makaleyi Bob - Yağı'nın tanınmış şairine ait bir makaleyle karıştırdıklarını" duyurdular. *Kazromusarhoşluğu* "bu olağan kusurdan dolayı özür diliyor", gerçek 'Hey - Dubaracı - Dubaracı!'yı yeni sayısında yayımlayacağını ilan ediyordu.

İşin aslı ben *Kazromusarhoşluğu*'nun yanlışlığını düşünüyordum - gerçekten düşünüyordum - o zaman böyle düşünüyordum - şu anda da farklı düşünmemi gerektirecek bir sebep yok. *Kazromusarhoşluğu* farkında olmadan büyük bir yanılgıya düşmüştü. O vakitten sonra *Kazromusarhoşluğu*'nun edebi niteliğini fark ettim ve dergiyi öven yazılara kendi dergimde sıklıkla yer verdim. Tesadüfen hayret verici olayların yaşanmasıyla *Kazromusarhoşluğu* ile nasıl (Fransa'da dediğimiz gibi) uzlaştıysam ya da (Choctaws yerlilerinin söylediği gibi) nasıl mutabık kalmayı becerdiysem, kısa süre içinde *Kırtıpil* ve *Hır - Gür*'le de aynı yöntemle aramızdaki buzları erittim.

Bu bilgece hareketlerle parayı cebime koyup kusursuz kariyerimi çizdim ve evrensel anlamda şöhreti yakaladım ve Chateaubriand gibi "*J'ai fait l'histoire,*" yani "*Kendi tarihimi yazdım,*" deme hakkına da kavuştum.

Hakikaten tarih yazdım. Kariyerimin başından itibaren aldığım yol, ilerlemelerim, eserlerim tüm insanlığa miras kaldı. Bu sebeple kısa süre içinde *Lolipop*'un vârisi olarak bu derginin bünyesine *Hır - Gür*'ü, *Kırtıpil*'i nasıl eklediğimi, geriye kalan tek rakibimi, yani *Kazromusarhoşluğu*'nu bu birlikteliğe nasıl ikna ettiğimi ve ülkenin edebiyat dünyasını her yerde

“Kırtıpil, Lolipop, Hır - Gür

ve

KAZROMUSARHOŞLUĞU”

adıyla nasıl yaşattığımı anlatmam çok da elzem değil.

Evet, tarih yazdım. Dünya çapında tanınıyorum. Yeryüzünde ölümsüz ZIMBIRTI BOB’dan söz etmeyen tek bir yayın bulamazsınız. Bay Zimbirtı şunu dedi, Bay Zimbirtı bunu yaptı, vb. Fakat alçakgönüllülüğümden ötürü ruhumda hiçbir şekilde kibir taşımadığımı bilmenizi isterim. Peki, insanların “deha” dedikleri tarifsiz şey neydi? Buffon²⁵⁰ ve Hogart’la²⁵¹ hemfikirim, deha yalnız emek harcanırsa gelir.

Bana bakın! Hep çalıştım, çabaladım, emek harcadım, yazdım! Ey tanrılar, söyleyin yazmadım mı? Keyif ehli olmayı bilmedim! Gece gündüz demeden çalıştım! Beni görmeliydiniz! Sağa dayandım, sola dayandım. Bir öne, bir arkaya devindim durdum. Başımı kâğıtlara gömdüm. (Kickapoo’da yapıldığı gibi) *tete baissee*, yani gözlerim kapalı, başımı kaldırmadan çalıştım. Durmadan yazdım! İyi günde de, kötü günde de yazdım. Açken de yazdım, susuzken de. Gün ışığı, ay ışığı diye ayırt etmeden yazdım. Ne yazdığımı söylemem pek anlamsız! Öncelikli olan biçimdi! Doğru biçimi Şişko Zevzek gibi herifler sayesinde buldum. İşte şu an buna dair bir örnek ortaya koyuyorum!

250 Fransız evrimcilerden Comte de Buffon, 18. yüzyılın en tanınan bilim insanlarından biriydi. Elli yıldan fazla bir süre Paris’teki kraliyete ait botanik bahçelerinin müdürlüğünü yürüttü. Darwin, teorisinin temelini büyük ölçüde Buffon’un eserlerine dayandırmıştı. Buffon’un kırk dört ciltlik kapsamlı çalışması *Histoire Naturelle*’de Darwin’in kullandığı öğretilerin çoğuna rastlamak mümkündür. “Büyük Varoluş Zinciri” (Aristo’nun türleri basitten karmaşığa doğru sıralaması; diğer adıyla *Scala Naturae*) ise gerek Buffon’un gerekse Lamarck’ın evrimci sistemleri için başlangıç noktasıdır.

251 William Hogarth (1697–1764): İngiliz ressam, baskıcı, satirist, karikatürist. Karikatürün öncüsü olarak kabul edilir. Eserleri arasında eşsiz değerde gerçekçi portrelerden “modern ahlaki konular” üzerine karikatür tarzı serilere kadar birçok farklı çalışma vardır. Bazen acımasız da olabilen çalışmalarının çoğu dönemin politikası ve değerleriyle dalga geçen eleştirilerdir. Bu tarz çizimlere genelde onun adından gelen *Hogarthçı* denmektedir. Dünyada ilk kez resimle yazıyı birleştiren, konuşma balonları hazırlayan ressamdır.

BİR MAKALEYİ X'LEMEK

“Bilge insanlar”, genelde Doğuludur ve Bay Meçhul Serkeş de Doğu’dan²⁵² geldiğine göre kendisi mutlaka bir bilgeydi. Bunun bir göstergesi de editör olmasıydı. Tek zayıf noktası çabuk sinirlenmesiydi; ama insanlar onun inatçı olduğunu söylerlerdi, halbuki inatçılığı onun zayıf noktası değil, aksine uzmanlık alanıydı. Bu, onun kuvvetli tarafı ve üstünlüğüydü; onu bunun aksine inandırabilmek için Brownson²⁵³ gerekirdi.

Bay Meçhul Serkeş’in bilge olduğunu kanıtladım; ama bir kez yanıldı. Bilgelerin vatanı Doğu’dan ayrılıp Batı’nın ücra köşelerinden birine –Büyük İskender’in Kayıp Kenti gibi tuhaf bir adı olan yere– taşındı.

Elbette geçerli bir nedeni vardı; gazete çıkartılmadığı ve hiç editör olmadığı için buraya yerleşme kararı aldı. Şüphesiz *Semaver*’i kurarken bu alanda at koşturacağını sandı. John Smith adlı birinin Büyük İskender’in Kayıp Kenti’nde yaşadığını ve uzun zamandır *Gazete Büyük İskender’in Kayıp Kent*’i diye bir gazetenin editörü ve yayıncısı olarak nam saldıığını bilseydi buraya yerleşmeyi düşünmezdi. Hatalı bilgi edindiği için Bay Meçhul Serkeş, Kayıp Kent’e (biraz kısaltsak iyi olacak) taşındı; sonunda da gayretkeşliğine, pardon, inadına yenik düşüp kolları sıvadı. Matbaa makinesi ile harf kalıplarının tozunu silip *Gazete*’nin karşısında bir ofis

252 Poe için Doğu, New England’dı.

253 Orestes Augustus Brownson (1803–1876): Teoloji, felsefe, bilim ve sosyoloji üzerine çalışmaları olan, Auguste Comte takipçisi Amerikalı yazar. Yazıları ölümünden sonra yirmi ciltte toplanmıştır.

kiraladı ve gelişinin üçüncü sabahında *Kayıp Kent'in Semaveri* adlı gazete-yi çıkardı.

Başyazı gerçekten kusursuzdu. Hiciv yanı baskındı ve oldukça yerindeydi. *Gazete*'nin editörünü yerden yere vuruyordu. Bay Meçhul Serkeş'in dili öylesine ateşliydi ki John Smith'i semender gibi görmeye başladım. *Semaver*'in tüm paragraflarını harfi harfine aktaramam, ama bir örnek verebilirim:

“Ooo, evet! Ooo, anlıyoruz! Ooo, muhakkak! Karşıdaki editör bir dâhi elbette! Ooo, şaşılasi! Ooo, Yüce Tanrım! Dünya nereye gidiyor? *Ooo, zaman değişti! Ooo, deme yahu!*”²⁵⁴

Bu denli ağır ve sert yazılan makale Kayıp Kent sakinlerinde soğuk düş etkisi yarattı. Coşkulu insanlar köşe başlarında toplandı. Herkes içten bir kaygıya kapılıp vakur tavırlarıyla tanınan Smith'in tepkisini bekledi. Smith, bir gün sonra tepkisini gösterdi:

“*Semaver*'in dünkü sayısında ne yazıyordu: ‘Ooo, evet! Ooo, anlıyoruz! Ooo, muhakkak! Karşıdaki editör bir dâhi elbette! Ooo, şaşılasi! Ooo, Yüce Tanrım! Dünya nereye gidiyor? *Ooo, zaman değişti! Ooo, deme yahu!*’ ‘Ooo’dan başka bir şey bilmiyor bu adam! Bu onun aynı çember üzerinde dönüp durmasını açıklıyor; cümlelerinin başı da sonu da yok, zaten anlamlı bir şey söylediği de yok! Bu avarenin içinde ‘Ooo’ geçmeyen bir şey yazması mümkün değil demek ki! ‘Ooo’lara takılıp kalmış zavallı! Doğu’dan apar topar gelen bu biçare memleketinde de bu kadar çok ‘Ooo’ çekiyor muydu? *Ooo! Ne acıklı!*”²⁵⁵

Bu rezil dokundurmalar karşısında Bay Meçhul Serkeş'in ne denli hidetlendiğini inanın anlatamam. Ama onu öfkeye boğan şey doğruluğuna değil, üslubuna saldırılmasıydı. Nasıl olur? O, yani Bay Meçhul Serkeş

254 Cicero'nun, “Zaman değişti, bu ne biçim ahlak?” sözünü Poe değiştiriyor.

255 Thomas Hoods'un *The Bridge of Sighs* (1844) adlı eserinden uyarılama.

nasıl olur da “o” harfi olmadan yazı yazamaz! Bu lakaytlığa hemen yanıt verecekti. Evet, o terbiyesize haddini bildirecekti! O, yani Kurbağa-Gölet’in²⁵⁶ meşhur Bay Meçhul Serkeş’i “o” harfini kullanmadan upuzun bir makale yazabileceğini Bay John Smith’e gösterecekti. Ama durun bir dakika! Bunu yaparsa rakibine boyun eğmiş olurdu. O, yani Bay Meçhul Serkeş ne rakibi ne de başka John Smith’ler için üslubundan vazgeçmeyecekti. Hepsinin canı cehenneme! “O” harfi hep var olacaktı! İnatla “o” harfini kullanacaktı! Hem de elinden geldiğince çok!

Bu cesur karardan sonra, Bay Meçhul Serkeş *Semaver*’in sonraki sayısında kesin bir dille derdini anlattı:

“*Semaver*’in editörü, *Gazete*’nin editörüne, kendisinin (*Semaver*’in editörünün) yarınki sayıda onu (*Gazete*’nin editörünü) kafalayacağını, kendisinin (*Semaver*’in editörünün) üslup hususunda özgün olduğunu, ona (*Gazete*’nin editörüne) ait yerginin kendisinin (*Semaver*’in editörünün) kinini ona (*Gazete*’nin editörüne) kanıtlamak amacıyla bir makale yazacağını, bu makalede onun (*Gazete*’nin editörünün) zevk anlayışının üstünde olan ve sonsuzluk işareti sayılan o güzel harfi kullanmaktan kendisinin (*Semaver*’in editörünün) asla çekinmeyeceğini gururla bildirir. ‘*Buckingham için bu yeterli!*’”²⁵⁷

Ulu Serkeş, üstü kapalı ifade ettiği tehdidini gerçekleştirmek için “taslağı” isteyen yardımcısını umursamadan ve *Semaver*’in baskı vakti geldiğini söyleyen adamcağıza küfrederek, canını dişine takıp şafak sökene dek uğraştı durdu ve benzeri görülmemiş bir makale yazdı:

“Oldum olası böylesin anlaşılan! İşin gücün yok mu senin? Hep boş laf peşindesin, John! Konuşmaya devam ediyorum, görüyorsun! Ormandan kaçmışsın, kendini boş yere doldurma! Oğlunun şaştığını anası biliyor mu?

²⁵⁶ Frogpondium, Poe için Boston’du.

²⁵⁷ C. Cibber tarafından uyarlanan Shakespeare’in III. Richard adlı oyunundan.

Olmaz John, olmaz. Doğru ormana, Concord işte orada! Koş ormanına koş, seni gidi bunak kukumav kuşu! Buralarda boşuna oyalanma! Burada sana borcu olan da yok, bilesin! Koşmazsan biliriz ki, sen insan değilsin! Nesin peki? Biliyor musun? Ot tavuğusun, kukumav kuşusun; moronsun, boynuzsuz bir sığırsın! Yoksul bir kartaloz, boş beleş bir herifsin! Bokun, köftehorun, domuzun, kurbağanın tekisin! Concorde'daki ayakyolundan ibaretsin! Soluklan! Soluklan, seni soytarı! Kabarıp durma, sakın ha somurtma, kart horoz! Ortalığı karıştırma, uluma, homurdanma! Aman Tanrım! John, neye benziyorsun? Doğru söylüyorum, biliyorsun! Koca kafalılığı bırak! Al bakalım, korkularını boğman için sana koca bir çanak!"

Bu fevkalade çabadan sonra bitap düşen Bay Meçhul Serkeş tüm enerjisini tüketmişti. Yardımcısına yazısını dingin, vakur ve kendinden emin bir edayla teslim edip evine gitti ve yatağına girdi.

Bu arada taslağı teslim alan yardımcısı harfleri dizmek için derhal üst kata çıktı. Neşeyle elini büyük "O" kutusuna attı ama bir tane bile büyük "O" bulamadı; sonra şansını küçük "o"dan yana denemek istedi, ama o kutu da ne yazık ki boş çıktı. Öyle büyük bir korku, şaşkınlık ve öfke yaşadı ki sonunda ne yapacağını şaşırdı. Eli ayağına dolandı. Nihayet dizgiciye danışmaya karar verdi.

"Bayım! 'O'lar olmadan yazıyı dizemem," dedi.

Geç vakte kadar beklediği için oldukça sinirli olan dizgici, "Ne diyor-sun sen?" diye söylendi.

"Ne diyeceğim, bayım? Ne büyük ne de küçük 'o' kalmamış!"

"Olur mu öyle şey! Hepsi kutudaydı!"

"Bilmiyorum, bayım; ama *Gazete*'nin yezitleri gece boyu etrafta gezinip durdu, anlaşılan gelip çaldılar."

"Tanrı cezalarını versin! Çalmışlardır!" Öfkeden alı al moru mordu. "O halde sen de gidip onların 'i' ve eski 'z'lerini yürüteceksin."

“Tamam, haklarını avuçlarına vereceğim. Peki, ama makale ne olacak? Yazıyı dizmek zorundayım, yoksa fena azar iştiririm...”

“Canımıza okunur hem de,” derken iç çekti dizgici. “Çok uzun mu makale?”

“Pek değil.”

“İyi madem. Elinden geleni yap! Başka bir harf yerleştir, nasılsa kimse bu herifin yazısını okumuyor.”

Bob, harf kutusunun başına giderken, “Ah! Gözleriyle midelerini söküp alacağım demek!” diye kendi kendine söylendi. İşin aslı on iki yaşındaki, bir yirmi boyundaki Bob kavga etmeye can atardı.

Benzer sıkıntılar matbaalarda sıklıkla yaşanır ve bu gibi durumlarda genellikle eksik harfin yerine “x” harfi kullanılır. Bu belki “x” harfinin bolluğundan, belki de dizgicilerin akıl sır ermez alışkanlıklarından kaynaklanır. Bob da eksik harfin yerine “x”ten başka harf kullanacak değildi elbette.

“Bu makaleyi ‘x’lemek zorundayım,” diye mırıldandı. “Ama içinde bu kadar çok ‘o’ olan bir makale görmemiştim doğrusu.” Bunun üzerine makaleyi “x”ledi ve baskıya gönderdi.

Ertesi sabah Kayıp Kent’in sakinleri şu acayip makaleyi okuduklarında küçükdillerini yuttular:

“Xldum xlası böylesin anlaşılan! İşin gücün yxk mu senin? Hep bxş laf peşindesin, Jxhn! Kxnuşmaya devam ediyxrum, görüyxrsun! Xrmandan kaçmışsın, kendini bxş yere dxldurma! Xğlunun şaştığını anası biliyxr mu? Xlmaz Jxhn, xlmaz. Dxğru xrmama, Cxncxrd işte xrada! Kxş xrmasına kxş, seni gidi bunak kukumav kuşu! Buralarda bxşuna xyalanma! Burada sana bxrcu xlan da yxk, bilesin! Kxşmazsan biliriz ki, sen insan değilsin! Nesin peki? Biliyxr musun? Xt tavuğusun, kukumav kuşusun; mxrxnsun, bxynuzsuz bir sığırınsın! Yxksul bir kartalxz, bxş beleş bir herifsin! Bxkun, köftehxrın, dxmuzun, kurbağanın tekisin! Cxncxrde’daki

ayakyxlundan ibaretsin! Sxluklan! Sxluklan, seni sxytarı! Kabarıp durma, sakın ha sxmurtma, kart hxrız! Xırtalığı karıştırma, uluma, hxmurdanma! Aman Tanrım! Jxhn, neye benziyxrşun? Dxğru söylüyxrşun, biliyxrşun! Kxcə kafalılığı bırak! Al bakalım, kxrkularını bxğman için sana kxcə bir çanak!”

Bu gizemli ve kasvetli makalenin yol açtığı karmaşanın boyutuna inanamazsınız. İnsanlar önce bunun şeytani bir büyü yazısı olduğunu düşündüğünden Bay Meçhul Serkeş’in evine hücum ettiler; adamı bulup trenin önüne atmak niyetindeydiler. Fakat Bay Meçhul Serkeş evinde yoktu; zaten kentte de bir daha kendisini gören olmadı.

Öfkeli kalabalık zamanla sakinleşti, ama bu acayip olayın etkisinden tamamen kurtulamadılar ve zihinleri karman çorman bir hale geldi.

Biri bunun dört dörtlük bir şaka olduğunu söyledi.

Bir başkası Bay Meçhul Serkeş’in hayalperest bir adam olduğundan bahsetti.

Üçüncü kişi onun sadece sıra dışı bir adam olduğunda ısrar etti.

Dördüncüsüne göre, Yankee’nin tek amacı nefretini boşaltmaktı.

“Gelecek kuşaklar için bir örnek teşkil etti,” dedi beşincisi.

Bay Meçhul Serkeş’in aşırılıkta azimli olduğu hususunda herkes hemfikir; onu bulamayınca diğer editörü linç etmek akıllarına geldi.

Ama genel olarak bu olaya akıl sır erdiremediler. Kentteki matematikçi bile işin üstesinden gelemedi, çünkü “x” bilinmeyen niceliği ifade etse de ortalıkta bilinmeyen sayıda “x” vardı (ve bunda kesinlikle haklıydı).

Makaleyi “x”lediğini sır gibi saklayan Bob’un sözlerine de pek kimse itimat etmedi. Halbuki Bay Meçhul Serkeş’in sürekli XXX birasını içtiğini ve bundan ötürü de huysuzluk ettiğini söylerken doğruları konuşuyordu.

PETER SNOOK

Democratic Review'un son sayısında, Fransa ve İngiltere'ye kıyasla bizde pek anlaşılamayan bir konu hakkında –dergilerde yayımlanan edebi makaleler– Bay Duyckinck harikulade bir inceleme kaleme aldı. Bizler Amerika'da kimi zaman benzer makaleler yazıyoruz ama gerçek dergicilik denen şeyi adlandırmayı ve betimlemeyi başarabilmiş değiliz. Bay Duyckinck'in yazısı elbette dikkate değer ama görüşüne tamamen katılmıyor, onun dergi yazılarının gücünü doğru değerlendirmedini düşünüyoruz. Bay Duyckinck, dergi yazılarının sınırsız sahasını sınırlamaya, gücünü azımsamaya meyillidir. İşin aslı konu çeşitliliğinde olduğu kadar tarz konusunda da Fransızlar ve İngilizler karşısında boynumuz büküktür. Amerikan dergilerinde özgünlük atfedebileceğimiz bir yazıya nadiren, dikkatimizi çeken yabancı yazılara ise sıklıkla rastlıyoruz. Titiz bir yazıya telif ödememiz pek mümkün olmadığından özgünlük aramak da yersiz zaten. Özgünlüğün içgüdüyle veya ilham kaynaklarıyla bağıntılı olduğuna inanmak saçmadır. Gerçek yaratım; dikkat, azim ve kavrama gücü gerektirir. Bunları bir araya getirmeyi başarabilecek yetide olan ve sayısı bir elin parmağını geçmeyen Amerikan dergi yazarları düşük telif ücretleri sebebiyle kendilerini yormamayı tercih ederler. Bu ve benzer sebeplerden ötürü şu anda (ve gelecekte) yazın alanında baskın olacak bir alanda çağdışı kaldığımız söylenebilir.

Yaratıcılıktan, gerçek sanattan mahrum kaldık. Amerikalı bir eleştir-men, isminin ötesinde bir yazı yazmak zorunda olduğunu bilir. Kim eleştiri-sinin titiz ve ayrıntılara önem veren Macaulay'ın²⁵⁸ etkili eleştirileri mi-sali eleştirel görüşlerden arınmış bir yapıt olmasını ister? Ne olursa olsun yayımlanan yazıları göz ardı etmedik. Şimdiye dek yayımlanmış en etkili Amerikan makalesi Montagu'nun²⁵⁹ Bacon'ı anlatan eleştirisiyle kıyaslan-dığında son derece acizdir. Bahsi geçen makale tutarlılığı, plana uygun-luğu, zengin detayları, temasını zirveye oturtması bizi topyekûn hayalle-re salar, ancak şatafatlı ve anlaşılmaz üslubu, salt Macaulay gibi birinin yazabileceği eleştirinin içerdiği sanatı okura hissettirememesi nedeniyle palavra olduğunu kanıtlar.

Bunun yanı sıra dergilerde yer alan hikâyelerde de mahir bir duruş ser-gilenmez. Hawthorne'u²⁶⁰, Simms'i²⁶¹, Willis'i²⁶² ve aynı mecrada yer alan birkaç kişiyi saymazsak, Atlantik'in bu yakasında saygın bir hikâyeciye rastlanmaz. Kuşkusuz Amerikan dergilerinde tek tük de olsa iyi hikâye yazarları vardır, ama bunlar birer örnek olarak kaldı, çünkü aynı yazarlar kurmacadaki yetkinliklerini sürdüremediler.

“Chartley”in ve “The Invisible Gentleman”ın yazarının bir başka öy-küsünü inceleyerek Amerikalıların öykü hususundaki yeterlilikleriyle İn-gilizlerinkini kıyaslama fırsatı bulduk. En yetkin İngiliz gazetecilerinden olan ve Dickens'la birlikte anılan yazarımızı okur Dickens'dan bile daha çok beğenmektedir. En uzun ve yetkin hikâyesi “Peter Snook” adını taşır;

258 Thomas Babington Macaulay (1800–1859): İngiliz tarihçi ve siyaset adamı. Hindistan'ın İngilizleşmesi için kurulan eğitim komisyonunun başkanlığını yapmıştır.

259 Basil Montagu (1770–1851): İngiliz avukat, yazar ve hayırsever. İngiliz iflas kanunu, parlamenter seçim kanunu gibi yasaları kaleme almış, Bacon'dan etkilenmiştir.

260 Nathaniel Hawthorne (1804–1864): ABD'li roman ve kısa hikâye yazarı. *The Scarlet Letter* (1850), *The House of Seven Gables* (1851) gibi pek çok eseri kaleme alan yazar 1842'de Transandantalistlere katıldı.

261 William Gilmore Simms (1806–1870): Şair, yazar ve tarihçi. Amerikan İç Savaşı'ndan önce Güney edebiyatının başat güçlerinden biriydi. Köleliği desteklemiştir.

262 Nathaniel Parker Wills (1806–1867): Yazar ve editör. Poe ve Longfellow gibi pek çok önemli yazarla çalışmıştır. Döneminin en çok kazanan dergi yazarıydı.

bu öykü yazarın bakış açısını son derece tutarlı bir biçimde yansıttığından burada öyküyü irdelemeye karar verdik.

Kusursuz bir Londralı olan kahramanımız Peter Snook, Bishopgate Caddesi'nde perakende satış yapan bir manifaturacıdır. Budala ve kendini beğenmiş bir tip olmasına rağmen özünde iyi bir insandır ve her daim ürkmüş bir havası vardır. Usta bir kadın şapkası ve mantosu terzisi olan Clarinda Bodkin'e rastladığı ana dek hayat kahramanımız için tıkrındadır. Bu tanışmadan sonra aşk ve tutku yüzünden biraz akli havada dolaşır. "Clarinda'yla beraber olsaydık, mağazayı ikiye böler, tek kira öder, iki iş yapar, mutlu mesut yaşardık," der. Bu düşünce zihninde iyice biçimlenirken Peter, Clarinda'ya inceden inceye asılmaya başlar, kadın çekimser davranır. Birlikte White Conduit House'ta, Bagnigge Wells'te ve diğer saygın mekânlarda boy gösterirler ve bir gün Clarinda'nın önerisiyle birlikte Margate'e gitmeye karar verirler. Öykünün bu kısmında yazar, kahramanımızın yaşadıklarını yolculuktan sonra kendisine uğradığında anlattıklarına istinaden kaleme aldığını söyler.

Bayan Clarida, Margate'e gitmek üzere yalnız yola çıkar, Bay Snook ise birtakım düzenlemeleri tamamladıktan sonra onu takip edecektir. Bu düzenlemeler kahramanımızı temmuzun ortasına dek geziden mahrum eder, sonra belirtilen tarihte *Rose in June* gemisiyle gideceği yere ulaşır. Maalesef bir Londralının hislerini ve sabrını zorlayacak nitelikte talihsizliklerle karşılaşır. Mesela şemsiyesi ve içinde yeşil, yeni bir ceketle çiçekli, ipekten bir yeleğin bulunduğu paket kazara suya düşer ve Bayan Bodkin eski giysiler içinde olan kahramanımızla görüşmeyi kabul etmez. Sonra talihsiz bir şekilde paldır küldür yuvarlanıp düşer ve her iki incik kemiğini de incitir, Bayan Bodkin'e dans sözü vermiş olan Bay Snook'a doktoru danstan uzak durmasını buyurur. Daha sonra bir gözüne ağustosböceği kaçar ve en kötüsü uzun boylu, asker tipli bir ayakkabıcı olan Bay Last bu

talihsizliklerden faydalanıp Bayan Clarida'yı tavlamayı başarır. Sonunda Bay Last'ın karşısına çıkması, Clarida'nın kendisini reddetmesi nedeniyle kahramanımız aynı gemiye binip evine dönmeye karar verir. Yolculuğunun ikinci akşamında gemi Greenwich civarında demir atar. Yolcular kent merkezine gitmek için araç kiralarlar, ama Bay Snook o ana dek fazlasıyla para harcamak zorunda kaldığından gemide kalmayı tercih eder. "Ben uyurken Billingsgate'e varırız. Eve gidip giysilerimi değiştirmek, şehir merkezine yollanıp Pester Şirketi'ne iki gün sonra ödeme günü olan borcumu vermek için gerekli parayı bulabilecek zamana sahibim," der. Snook'un bu düşüncesi daha sonra başına bir yığın dert açacaktır. Gemideki satıcılardan bazıları kahramanımıza yanaşıp ona bira ve konyak ısmarlarlar, derken Bay Snook önce sizar, sonra denize düşer.

Ertesi sabah Bay Snook, tan ağarırken çalışanı ve sadık hizmetkârı Ephraim Hobson'u derin uykusundan uyandırır. Hizmetkârına aceleyle yüklü bir sipariş aldığını, bu hususta kimseye tek kelime etmemesini söyler. Gemi kaptanından ve sahibinden kısaca söz ederek siparişi hazırlamaya başlamasını emreder.

Mağazadaki hemen her şeyi paketlettikten sonra, çalışanına Pester'in bir sonraki gün vadesi dolacak çeki için borç para bulmak amacıyla kente gideceğini bildirir. "Pek eksisiniz olduğunu sanmıyorum," diye yanıt verir Ephraim. "Siz buradan gittikten sonra size borcu olanları tek tek dolaştım, Shy'dan bir miktar para aldım, Slack tüm borcunu kapattı –iyi ki onunla alışveriş yapmayı kestik– birkaç kişiden daha para topladım. İşte listesi burada, para da çekmecedeki duruyor." Peter buna çok sevinir ve kendisi dönmeden paketlenen mallara dokunulmamasını tembihleyerek mağazadan çıkar.

Bay Snook ona gemide bol bol içki ısmarlayan ve suya düşmesine neden olan Jobb, Flashbill ve Hissedarları'nın şirketine gider, epey yüklü bir

sipariş verdikten sonra malların aynı gün gönderilmesini talep eder. Daha sonra yatırımcısı Bay Bluff'ı ziyaret eder. Ona hesabındaki paradan birkaç yüz sterlini birkaç günlüğüne çekmek istediğini söyler.

Bay Bluff, "Hmmm. Nakit para zor bulunuyor. Aman Tanrım! Evet, ta kendisi! Müsaadenizle, Bay Snook. Ön tarafta konuşmak istediğim biri var, hemen döneceğim," diyerek ilerler. Memurlardan birinin kulağına, "Scribe'a söyle de Snook'un hesabını kontrol edip bana haber versin," der. Sonra ön tarafta bekleyen Bay Butt'a yaklaşıp "Bugün hava güzel. Siz neden şehirden kaçmadınız?" diye sorar.

Cin tüccarı olan Bay Butt, "Asla yapmam bunu. İşime sımsıkı bağlıyım, yağmur yağarken küpleri doldurmalı, bu benim ilkemdir. Akşam erken yatar, sabah erkenden işime bakarım," diye yanıt verir.

Bankacı, memur işini bitirip büyük bir defteri kapatana dek karşısındaki adamı ciddiyetle dinliyormuş gibi gözükmeye devam eder. Sonra kibarca Bay Butt'tan müsaade ister, memurdan aldığı kâğıt parçasıyla birlikte Bay Snook'un yanına döner. Kâğıtta "Peter Snook, Manifaturacı, Bishopgate Caddesi, eski hesap, günbegün artıyor, bakiye £153 15s. 6d. çok düzenli" yazmaktadır. "Beklettiğim için kusura bakmayın, Bay Snook. Müşteri velinimetir, değil mi? Evet... Siz ne istiyordunuz?" der.

"Birkaç günlüğüne hesabımdan biraz fazla para çekmek istiyorum," diye karşılık verir Peter.

"Ne kadar?"

"Yüz."

"Elli yetmez mi?"

"Yetmez."

"Tamam. Siz güvenilir birisiniz, bu defa işkillenmemize gerek yok."

Bankadan çıkan Peter koşarak az evvel fark ettiği cin tüccarını yakalar. Ona en iyi kalite bir fiçı cin sipariş eder ve kartvizitini verir. Bay Bluff'ın

tavsiyesiyle bu siparişi verdiğini, siparişinin aynı akşam Queenhithe’de olması gerektiğini ekler. Cin tüccarı bu kadar çok içkinin bir manifatura-cının ne işine yarayacağını anlayamadığından tereddüde düşer, bu sebeple Bay Snook’un güvenilirliğini teyit etmek için Bay Bluff’la görüşmeye gider. Fakat bankaya gittiğinde Bay Bluff’ı yerinde bulamaz, söylenene göre Bluff önemli bir toplantıdadır ve gecikecektir. Ama memur, Bay Snook’un güvenilir bir esnaf olduğunu belirtir. O akşam Snook’un verdiği tüm siparişler zamanında kendisine teslim edilir. Ephraim gelen malların faturalarını kontrol ettiği sırada, gün batarken, Bay Snook sevinçli bir yüz ifadesiyle içeri girer. Affınıza sığınarak burada bir sayfayı tıpatıp aktarıyorum.

“Ephram, ne diyorsun bu işe? Nihayet mağazayı adam ettik, değil mi?” diye sordu.

“Siz en doğrusunu bilirsiniz elbet ama tüm bunlar beni korkuttu, efendim. Bunca malı nasıl satacağız? Sadece erkek giyim bölümü açmak niyetindeyken şimdi çeşit çeşit mal getirdiniz. Bayan Bodkin’in ürünlerini nereye yerleştireceğiz?” diye yanıt verdi.

“Ah, canı cehenneme! Eriha’ya²⁶³ kadar yolu var. Bu arada endişelenmene gerek yok. Malların hepsi yarın sabah elimizden çıkmış olacak. Haydi paketleme işini bitirelim,” dedi.

Ephram paketleme işini çok severdi, ama bu kez endişeliydi. Bay Snook ise neşe içinde süratle ve ustalıkla paketleme işini yapıyordu.

“Sen de ne yavaş çıktın, Hobson!” diye bağırdı Peter. “Biraz beni örnek al. Mürekkep şişesi nerede? Hah, tamam buradaymış,” dedikten sonra paketlerin üzerine isminin ilk harflerini ve bir de G harfini yazdı. “Evet! P. S. G. Gravesand’de bana teslim edilecekler. Geminin kaptanı ve sahibiyle orada buluşacağım. İstenmeyen malları yanımda geri getireceğim, geri ka-

263 Eriha (Jericho ya da Ceriko), Filistin Ulusal Yönetimi’nin Batı Şeria bölümünde Ürdün Nehri’nin yanında yer alan eski bir yerleşim yeridir. Eriha Valiliği’nin merkezidir ve yirmi binden fazla nüfusa sahiptir.

lan mallar için bankacıların onay mektuplarını alacağım. Gemi mürettebatının söylediği üzere hava tahmin öngörümü hazırda bulunduracağım. Ah, ben sana gemiden nasıl düştüğümü anlatmadım, değil mi?”

Ephram panikleyip elindeki işi bırakarak, “Gemiden mi düştünüz?” diye sordu.

“Aman. Sana uzun uzadıya anlatamayacağım. Haydi, şu çuvalı işaretle. Yakında her şeyi öğreneceksin. Böyle yüklü bir sipariş almam mucize. Margate’e vardığım anda suya düştüm. Ceketim mahvoldu. Ama ne kıymeti var? İyi ki düşmüşüm! Düşmeseydim ardından çevrilen dolapları fark edemezdim. Ah, Eriha’ya kadar yolu var.”

Peter bu cümleyi sıklıkla söylemeseydi bile Ephram, Snook’un kimliğinden kuşku duyduğunu sonradan gizlemeyecekti, ne de olsa patronu tuhaf bir tutum içerisindeydi. Paketleme işini bile görülmedik bir hız ve atiklikle yapıyordu.

Öfke dolu, “Eriha’ya kadar yolu var,” cümlesi hizmetkâra göre Peter’in dudaklarından doğallıkla dökülüyor ve bu beddua yinelenip duruyordu.

Malların tamamı paketlenildiğinde arabalar gelir, saat on buçukta mağaza resmen boşaltılır. İki at arabası çağrılır. Bay Snook paketlenme işi zahmetli olan birkaç malla birlikte ilk arabaya, çalışanı da yine aynı tür mallarla ikinci arabaya biner. Queenhithe’ye ulaştıklarında, önceden gönderdikleri malların geminin ambarına yüklendiğini görürler. Bay Snook, Ephraim’e gemiye çıkması, akşam yemeği yiyip sıcak rom içmesi için ısrar eder. Ephraim patronunun sözünü dinler, kendine harikulade bir ziyafet çeker. Sonunda Peter şaşkın hizmetkârını kıyıya bırakır.

Ertesi sabah saat sekiz sularında fiziken ve ruhen çökmüş olan Ephraim, ele güne karşı mağazayı düzenlemeye koyulur. Fakat ne kadar uğraşırsa uğraşsın mağazayı berbat görünüşünden kurtaramaz. Bu görüntü Pester ve Hissedarları’nın borcu için içeri giren banka memurunu şüphe-

ye düşürür, hizmetkârın elindeki çekin karşılıksız çıkabileceğini düşünür. Memur bankaya dönünce Bay Snook'un çekinin üç yüz on altı sterline karşılık gelip gelemeyeceğini araştırır ve çekin karşılıksız olduğu ortaya çıkar. Snook hesabının yüz sterlin fazlasını çekmiştir. Bay Bluff ve memurları bu konu üzerinde kafa patlatırlarken cin tüccarı Bay Butt iyi bir müşteri kazanmasına vesile olduğunu düşündüğü Bay Bluff'ı ziyaret eder. Bay Buff, Snook'a kefil olmadığını söyler ve bu dalavereyi çözmeleri gerektiğini belirtir. Ephraim'i bankaya çağırırlar; hizmetkâr önceki gün mağazada neler yaşandığını harfiyen anlatır, sonra diğer tüccarlardan da bilgi alınır. Tüm alacaklılar malların Queenhithe'de yüklendiği gemiyi araştırıp peşine düşerler.

Sonraki sabah gün doğarken gemiye Gravesand'ın biraz gerisinde yetersizler, o esnada dört adamın kayıkla kıyıya doğru yol aldığını görürler. Peter Snook kamarasında sakince oturmaktadır, Bay Pester'i görünce biraz şaşırır da korkuya kapılmaz.

"Ah, Bay Pester, siz mi geldiniz? Sizi gördüğüme çok sevindim. Sanırım tatil dönüşü kesişti yollarımız. Saat sekiz ile dokuz arası Billingsgate'e varacağımızı söylüyorlar, dilerim gecikmeyiz, çünkü bugün size ödeme yapmam gerek."

Ambarda mallarla birlikte elleri, ayakları ve ağızları bağlanmış üç kişi bulunur. Bu adamlar garip bir hikâyeye anlatırlar. Bay Snook, bu adamları yük gemisi sahibi Bay Heaviside'ın yanından alıp Gravesand'e yapılacak bir seyahat için kiralanan *The Flitter*'da görevlendirmişti. Adamlar gemiyi önce Queenhithe'ye götürmüş ve limana gelen malların yüklenmesini sağlamışlardı. Daha sonra Bay Snook yanında iki heybetli adam ve "kanca burunlu bir minyonla" (Ephraim) gemiye gelmişti. Bay Snook ile kanca burunlu minyon bir nevi âlem yapmış, minyon tip zum olunca karaya taşınmıştı. Sonra yola koyulmuşlar, Greenwich Hastanesi'ni geçtiklerinde

gemiye yan kısmı siyaha boyalı büyük bir gemiye yanaştırmışlardı. Gemiden atlayan beş on adam bu zavallıları yakalayıp ellerini, ayaklarını ve ağızlarını bağlayarak ambara kapatmıştı.

Bunun üzerine dönüş yolunda sorun yaşanmaması için Bay Snook elleri, ayakları, ağızı bağlı bir biçimde ambara kapatılır. Şehre ulaşıldığında tüm alacaklıların katılacağı bir toplantı düzenlenir. Peter alacaklıların karışına öfkeyle çıkar. Kendisine reva görülen aşağılamayı hak etmediğini belirterek herkesi suçlar.

Bay Pester oturduğu yerden ciddiyetle, “Bay Snook, bu tavrınız çok saçma. Lütfen, vakur tabiatınızı koruyun. Görgü kurallarını unutmayın. En doğrusu bu!” dedi.

“Ah, siz mi bana görgü kurallarından bahsediyorsunuz?” dedi Peter. “Beni kargatulumba ambara kapatıp hiç açıklama yapmadınız. Bir köpek misali beni bağladığınız için işimden gücümnden kaldım. Hepsi sizin yüzünüzden. Hele o yüzü sirke satan ve beni bir fiçı cinle zilzurna sarhoş eden herifi bir bulsam! Ne yaptığınızı sanıyorsunuz siz! Yaşadıklarımın hesabını soracağım. Kanunlardan da keskin değil kolunuz!”

Bay Snook, *The Flitter*’da alıkonulduğu zaman dışında Bay Jobb’u hiç ama hiç görmediğini, Jobb ve Hissedarları’nın şirketine gidip alışveriş yapmadığını, Bay Bluff’ı tanıdığını, ama hesabından para çekmediğini söyler. Dahası bankada yüz elli sterlinden daha fazla parası olduğunu düşünmektedir. Toplantıda bulunan pek çok beyefendiyi işaret ederek onlara borcu olmadığını iddia eder, halbuki bu adamlardan “yükklü” sipariş için bolca mal alınmıştır. Zaten mallar *The Flitter*’da bulunmuştur. Ephraim çağrılır, Bayan Bodkin macerası ve malların paketlenip gemiye yüklenmesi hususunda tanıklık etmesi istenir.

“Efendim, sizi gördüğüme çok sevindim!” diye bağırır Ephraim. “Neler geldi başınıza böyle?”

“Bu adamların hiçbirisi yasalardan üstün değil. Hesabını soracağım hepsine!”

“Efendim, bizim işimiz perakende. Toptancılık bize göre değil, sizi uyarmıştım.”

“Ne toptancılığı?” diye sorar Peter afallayarak.

“Aman efendim, herkesin bildiği sır olmaktan çıkar. Ama ben sadık hizmetkârınız olarak malların sevkıyatı bitene ve polis gelip mağazaya el koyana dek kimseye bir şey anlatmadım.”

“Polis mağazama el mi koydu? Malların hepsi gitti mi? Yokluğumda ne dolaplar çevirdin sen?” diye bağırdı öfkeyle. Birden ayağa kalkıp korkudan zangır zangır titreyen hizmetkârının boynuna atılır ve bütün gücüyle sıkmaya başlar, sonunda zavallıyı birkaç polis Bay S.’nin elinden alır.

Bunun üzerine alacaklıların avukatı, Bay Snook’un delirmiş olabileceğini ya da ceza almamak için rol yaptığını ileri sürer. Bu sebeple akıl hastanesinden bir hekim çağırırlar. Hekim, Peter’in akıl sağlığı konusunda kesin bir karara varamaz ve Bay S.’nin *Rose in June*’dan denize düşüp nasıl kurtulduğuna dair bir hikâyeye anlatır.

“İnanılır gibi değil,” der hekim. “Şayet Bay S.’nin genel tarzı şu an taniye olduğum hayalperest tarzla aynıysa emin olun bu konuda tamamen ustalaşmış. Ama o kadar dürüst ve duru bir anlatımı var ki kuşkuya düşmek yersiz olur.” Buradan sonra Bay Snook’un öyküsü kendi ağzından değil, farklı anlatımları bir araya getiren yazarın ağzından anlatılır.

Gemiden düşen Bay Snook (anlattığına göre) cesaretini toplayarak durmadan yüzer. Boğulma tehlikesi yaşadığı bir anda bir kürek yardımıyla tuhaf tipli adamlar tarafından bir kayığa çekilir. Büyük bir gemiye çıkarılır, Tale of Alroy modasına uyan kafiyeli konuşma tarzıyla ortalıkta beliren kaptan onu karşılar. Temiz kıyafetlerinden verdiği Bay S.’yi mükellef bir sofrada ağırlar. Bu fevkalade misafirperverlik ve tükettiği içki nedeniyle

çakırkeyif olan Peter, kaptana kendisiyle ilgili her şeyi anlatır. Hizmetkârı Ephraim'i, bankadaki hesabını, şehirdeki saygınlığını, Bayan Bodkin'le olan çalkantılı ilişkisini, ticari yaşamını, çalıştığı tüccarların isimleriyle adreslerini tüm ayrıntılarıyla anlatır. Yorgunluktan ve şaraptan bitap düşen Peter, ertesi sabah uyandırılıp Pester'e borcunu ödeyebilmesi için kendisini Billingsgate'e yetiştirecek bir tekneye bindirileceğine dair söz verilip kamarasına gönderilir. Ne kadar uyuduğunu bilmez; uyandığında Billingsgate'e gideceği söylenen bir gemiye apar topar bindirilir, peşine düşen alacaklılar da onu gemide bulurlar.

Belki de bu öykünün pek anlamı yoktur. Fakat yazar okura Peter'in kandırıldığını, malların sevkıyatını yapan ve Ephram'a sadece akşam vakti görünen adamın Peter'in yerine geçen kaptan olduğunu kanıtlar. Peter'in gevezeliği ve kendisine olan benzerliği nedeniyle kaptan, Bay S.'nin kıyafetlerini giyip onun gibi davranmış, ciddi bir sahtekârlığa soyunmuştur.

Bu öyküde dikkat çeken noktalar vardır, alelade bir yazar bunları geliştirmeyi başaramazdı. İşte bu sebeple "Peter Snook"u kusursuz bir öykü sayabiliriz. Bu, görebileceğiniz en iyi Flaman resmidir; tıpkı ışık ve gölge oyunları ile yapılan usta işi bir resimde olduğu gibi hiçbir şey net olarak verilmemiş, düşünceler ışıkla gölgenin arasında, net çizgilerin uzağında, ufak fırça darbelerinde, renklerin sıcaklığında ve tonlamalarında –katiyen karikatüre dönüşmeden, ölçüyü kaçırmadan– tadında abartılarak hissettirilmiş.

GİZEM YARATMA SANATI

*“Possado’ların ve montante’lerin bunlarsa,
eksik kalsın, istemem.”*

Ned Knowles²⁶⁴

Baron Ritzner Von Jung, asil bir Macar ailesinden gelmekteydi; aile üyeleri (hiç değilse güvenilir kayıtların tutulduğu dönemlere dek) kimi becerileriyle ünlenmişlerdi; sözgelimi Tieck²⁶⁵ olağanüstü olmasa da hatırı sayılır *gülünçlükte* örnekler vermesiyle ün salmıştı. Ritzner’le tanışmam açıklayamayacağım bir dizi sıra dışı serüvenin 18.. senesinin yazında görkemli Jung Şatosu’na sürüklenmeme dayanır. Takdirini kazanmaya ve onun düşünsel yapısını anlamaya burada başladım. Zamanla yakınlaştık ve birbirimizi daha iyi tanıdık; üç yıllık bir ayrılığın ardından G...’nde yeniden ona rastladığımda hakkında bilmediğim bir şey kalmamıştı.

25 Haziran gecesinde gelişinin üniversite çevresinde merak dolu fısıltılara yol açtığını da, herkesin ağız birliği etmişçesine “yeryüzündeki en takdire şayan insan” demesine rağmen tek kişinin bile fikrini beyan etmediğini de hâlâ anımsıyorum. Öylesine benzersizdi ki, bu benzersizli-

264 İngiliz yazar John Milton’un (1608–1674) erdemlilik üzerine yazdığı maskeli piyesi. İlk olarak 1634’te sahnelendi.

265 Johann Ludwig Tieck (1773–1853): Alman şair, yazar, çevirmen.

ğin kaynağını irdelemek haddini bilmemek olurdu. Yine de bunun üstünde durmayıp Ritzner'in gelişiyle insanların alışkanlıkları, edaları, mizaçları, cüzdanları ve yatkinlikleri üzerinde yoğun ve zorbaca olmasına karşın muğlak ve tanımlanamaz bir etki bıraktığını söyleyebilirim. Bu sebeple üniversitede geçirdiği kısacık süre olağanüstü bir dönem olarak kayıtlara geçmiş, “Baron Ritzner Von Jung’un egemenliğindeki sıra dışı dönem” diye isimlendirilmiştir.

Ritzner, G...’ye gelir gelmez beni ziyaret etti. O zamanlar net bir yaşı yoktu, demem o ki kişisel bilgilerinden yola çıkıp yaşı hususunda tahminde bulunmak mümkün değildi. Yaşı on altı da olabilirdi altmış da; ama doğrusu yirminci yaşından yedi ayı devirmiş olduğuydu. Yakışıklı değildi; belki de doğru olan tersiydi. Yüzü köşeliydi ve simasında sert bir duruş vardı. Yüksek ve hoş bir alnı, ucu kalkık bir burnu, iri, camısı ve manasız gözleri vardı. Ağzı daha da sıra dışıydı. Dudaklarından biri doğal bir biçimde diğerinin üstünde duruyordu; en karmaşık yüz hatları bileşimi bile bu denli benzersiz ve saf bir ağırbaşlılık, ihtişam ve güven duygusu oluşturmazdı.

Şimdiye dek anlattıklarım, baronun *gizem yaratma sanatını* yaşam gayesi ve uğraşı haline getirmiş, ender rastlanan, sıra dışı bir insan olduğunu apaçık göstermektedir. Sıra dışı becerisi onu içgüdüsel olarak bu alana yaklaştıırken, dış görünümü de planlarını rahatlıkla uygulayabilmesine olanak tanıyordu. Tuhaf ama “Baron Ritzner Von Jung’un egemenliğindeki sıra dışı dönem” adıyla nam salan dönemde G...’ndeki öğrencilerin onun mizacını kuşatan gizemi algılayamadıklarından eminim. Benim dışımda hiç kimse onun şaka yapma kabiliyetinden bile haberdar değildi. Kuşkusuz bahçe kapısında oturan ihtiyar buldoğu –Heraclitus’un hayaletini– yahut emekli teoloğun peruğuna ithamda bulunmayı tercih ederdi. Akla gelen en kötücül ve bağışlanmaz oyunların, alışılmamış maskara-

lıkların doğrudan olmasa da aracılığıyla veya etkisiyle yapıldığının açığa çıkması bile bu durumu değiştirmezdi. Gizem yaratma sanatının –böyle denir mi bilmem ama– güzelliği (insan doğasını sezgisel anlamda tanımasının ve kusursuz irade gücünün mahsulü olan) fevkalade becerisinden –şakaları önlemek ve Alma Mater’in²⁶⁶ düzeniyle şerefini korumak için takındığı gayretkeşlikten yahut bu şakaların tabiatına insanları inandırma yetisinden– kaynaklanıyordu. Övülesi gayretliliğin sonunda, ıstırap ve huzursuzlukla gölgelenen yüzü en kuşkucu tiplerin bile kuşkularından sıyrılmasına yol açıyordu. Üstelik garabetliliğini yaratıcıdan yaratılana – bizzat sebep olduğu gülünçlüklerle– aktarma uğraşının da ustasıydı. En pışkin madrabazın bile eylemlerinin tabii sonuçlarından –yüzünü ve tavırlarını esir alan gülünçlükten– kurtulduğunu sanmazdım. Her daim hevesli ve meraklı olan dostum aslında sırf toplumun vakarı için yaşıyor gibiydi; kendi hane halkı bile Baron Ritzner Von Jung’u eğilmez ve muhterem bir kişilik olarak hatırlar.

Ritzner’in G...’nde kaldığı süre içinde *dolce far niente* iblisi üniversitenin üzerine kâbus gibi çökmüştü. Ortada yeme-içme ve eğlenceden başka bir şey yoktu. Öğrenci evleri meyhanelere dönmüştü; baronunki en işlek ev olarak nam salmıştı. Buradaki patırtılı eğlencelerimiz uzun sürer ve olaylı biterdi.

Bir kez sabaha dek oturup fazlasıyla şarap tüketmiştik. Baronla ben hariç yedi sekiz kişi daha vardı. Zengin ve saygın ailelerden gelen bu gençler abartılı bir biçimde şereflerine düşkündüler. *Düello* hususunda en uç Alman fikirleri zihinlerinde yer etmişti. Bu Don Kişotvari fikirler dönemin kitaplarından ve G...’nde yapılip ölümle sonlanan birkaç düellodan kaynaklanıyordu; biz de gece boyu en çok bunu sohbet konusu ettik. Gecenin başında oldukça sakın ve ilgisiz görünen baron heyecanla sohbete katılıp

266 Kişinin tahsilini görüp yetiştiği, mezun olduğu okul, üniversite.

düello için gereken görgü kurallarından öylesine zarif bir edayla bahsetti ki herkesi –hatta düellonun saçmalığına inanıp aşağılayan beni bile– hayrete düşürdü.

Baronun söylevi esnasında (Coleridge’nin ateşli, ritmik, yeknesak ama müziksel söylevini bilenler ne kastettiğini anlar) çevreme bakınırken birinin konuyla fazlasıyla ilgilendiğini fark ettim. Bu genç adam şapşal olmasının dışında her bakımdan ilginç olan Hermann’dı ve şapşallığına rağmen metafizikçi bir düşünür ve mantıkçı olarak tanınmayı başarmıştı. Bir düelloocu olarak G...’nde nam salmıştı, kurbanları niceliksel açıdan epey fazlaydı. Cesaret timsaliydi, ama onu esas düello kurallarını iyi bilmesi ve şeref hususundaki duyarlılığı meşhur etmişti. Tuhaf işlerin adamı olan Ritzner yine bir gizem yaratabilmek amacıyla onun bu özelliklerini uzun süredir tartıp biçiyordu. Bundan bihaber olsam da, arkadaşımın yine tuhaf bir işin peşine düştüğünü ve hedefinin de Hermann olduğunu görüyordum.

Ritzner konuşmasını, daha doğrusu monoloğunu ilerletirken Hermann’ın coşkusunun giderek arttığını sezdim. Sonunda dayanamayıp R.’nin üstünde fazla durduğu bir noktaya itiraz ederek gerekçelerini sıraladı. Baron ise (duygusallığından ödün vermeden) pek de tasvip etmediğim bir üslupla itiraza yanıt verdi. Bu alaycılık karşısında Hermann küplere bindi ve karmakarışık bir biçimde zırzalamaya başladı. Son sözleri hâlâ aklımda: “Baron Von Jung, varsayımlarınız sağlam fikirlere dayansa da, ayrıntılı olarak düşündüğümüzde hem sizin hem üniversitemiz için utanç kaynağıdır. Hatta bazı açılardan önemsenmeyecek nitelikler. Sizi inciteceğini bilmesem daha fazlasını da söyler (gülümseyerek), fikirlerinizin bir beyefendiye yakışmadığını belirtirdim.”

Hermann bu muğlak cümleyle konuşmasına son verdiğinde, herkes baronun ne tepki vereceğini merak etmeye başladı. Ritzner önce bembeyaz

kesildi, sonra kızarıp bozardı, nihayet düşürdüğü mendili yerden alırken bambaşka bir ifadeye büründü. Baş başayken doğal haliyle nasılsa öyleydi. Bir insanın yüz ifadesinin bu denli çabuk değişebileceğini bilmezdim. Bir an için de olsa yanıldığımı, aslında ağırbaşlı bir tavır takındığını düşündüm. Öylesine hiddetlenmişti ki yüzü bembeyaz kesilmişti. Önce tek kelime etmedi, heyecanını bastırmaya çalıştığı belli oluyordu. Bir süre sonra yakınında duran sürahiye uzanıp konuşmaya başladı: “Mynheer Hermann, benimle konuşurken tercih ettiğiniz dili irdeleyecek ne vaktim ne de sabrım var. Fakat fikirlerimin bir beyefendiye yakışmadığını ileri sürmeniz öyle uygunsuz ki bana başka seçenek bırakmıyorsunuz. Yine de sizin ve bu beylerin konuğum olarak evimde bulunmanız nezaket kurallarına uymamı gerektiriyor. Bu sebeple benzer kişisel hakaretler yaşandığında izlenen yöntemlerden saparsam affola. Lütfen hayal gücünüzü harekete geçirip aynadaki aksinizi ete kemiğe bürünmüş haliniz olarak farz edin, işleri kolaylaştıralım. Şimdi elimdeki şarap sürahisini aynadaki aksinize doğru fırlatacağım, böylelikle fiziksel şiddete başvurmadan davranışınızın karşılığını vermiş olacağım.”

Sözlerinin ardından elindeki sürahiyi Hermann’ın karşısındaki aynaya fırlatınca, ayna paramparça oldu. Herkes ayaklandı ve Ritzner’le beni baş başa bıraktılar. Baron, Hermann’a yetişmemi ve ona hizmette kusur etmeyeceğimi bildirmemi rica etti. Bu gülünç isteği anlamlandıramasam da kabul ettim.

Düello, hizmet talebimi ciddi ve *yapmacık* bir edayla uygun buldu ve beni evine götürdü. Uğradığı hakaretin “nüktedan ama tuhaf” bir hakaret olduğunu anlatırken gülmemek için kendimi zor tuttum. Uzun ve sıkıcı bir nutuk attıktan sonra kitaplığından düelloyla ilgili eski kitaplar çıkarıp içerikleri hakkında epeyce konuştu, kimi bölümleri yüksek sesle okuyup ciddi yorumlamalarda bulundu. Kitaplardan bazılarının adları

şöyleydi: Philip le Bel'den *Teke Tek Mücadele Esasları*, Favyn'den *Şeref Tiyatrosu*, Audigier'den *Düelloya İcazet*... 1666'da Cologne'de Elzevir tipografisi kullanılarak basılan ve Derome tarafından ciltlenen tirşe benzeri kâğıdı olan kıymetli ve benzersiz kitap *Düello Anıları*... Hedelin adlı bir Fransız tarafından Latince kaleme alınmış *Düello Yasaları, Yazılı Olanlar -Olmayanlar ve Dahası* gibi tuhaf bir ismi olan hacimli bir kitaba dikkatimi çekti. Bu kitaptan “Uğranılan Hakaretin Yapısı” diye tuhaf bir bölüm okuyup kendi düştüğü durumla ne denli örtüştüğünü dile getirdi ama ben pek bir şey anlamadım. Bana ne yapması gerektiğini sorduğunda kendisine sonsuz güven beslediğimi ve elimden gelen her desteği sunacağımı bildirdim. Yanıtım onu mest etti ve oturup barona bir mesaj yazdı:

Baron Ritzner Von Jung'a,
18 Ağustos 18..

Bayım, arkadaşım Bay P. size bu mesajı iletecek. Bu gece evinizde yaşananları en kısa sürede açıklamanızı rica ediyorum. Ricamı reddederseniz, Bay P. sizin de uygun gördüğünüz biriyle beraber düello hazırlıklarına başlayacaktır.

En içten duygularıyla,
İtaatkâr hizmetkârınız,
JOHAN HERMANN

Mesajı Ritzner'e ulaştırdım. Kâğıdı uzattığımda eğilerek beni selamladı ve vakur bir edayla oturmam için yer gösterdi. Düello davetine yanıt verdi ve mesajını Hermann'a iletmemi istedi. Şöyle yazıyordu:

Bay Johan Hermann'a,

18 Ağustos 18..

Bayım,

Ortak arkadaşımız Bay P.'nin getirdiği mesajınızı aldım. Düşündüm ve açıklama yapmamın elzem olduğuna kanaat getirdim. Bu zorunluluğu kabul etsem de (sıra dışı tartışmamız ve ettiğim hakaret gereği) özürlerimi kelimeye dökmekte zorlanıyorum. Fakat yerleşik görgü kurallarında uzman olmanız sebebiyle bu husustaki durumumu hoş görmenizi dilerim. Bu nedenle, anlaşıldığımdan emin olarak hislerimi tercüme etmek yerine sizden Hedelin'in Düello Yasaları, Yazılı Olanlar-Olmayanlar ve Dahası adlı eserinin "Uğranılan Hakaretin Yapısı" başlıklı bölüme göz atmanızı rica edeceğim. Orada sözü edilen tüm hususlardaki hâkimiyetiniz nedeniyle kuşkusuz sizden o pek kıymetli bölümü okumanızı istemekle haysiyetli bir insan olarak benden beklediğiniz açıklamayı yapmış olacağım.

En derin saygılarımla,

Sadık hizmetkârınız,

VON JUNG

Başta suratı asılan Hermann "Uğranılan Hakaretin Yapısı" başlığını okuduğunda gülümsemeye başladı. Mesajda yazıldığı üzere kendisi kitaba göz atarken zarifçe benden oturmamı rica etti. Sözü edilen bölümü okuyup bitirdiğinde, güvenilir bir dost olarak benden kendi adına Baron Von Jung'a nezaketinden ötürü teşekkür etmemi ve düello açısından bakıldığında da açıklamasının tam, haysiyetli ve inanılmaz olduğunu iletmemi istedi.

Şaşkın bir halde baronun evinin yolunu tuttum. Hermann'ın mesajına şaşırmadı, biraz sohbet ettikten sonra kitaplığından *Düello Yasaları, Yazılı Olanlar-Olmayanlar ve Dahası* adlı kitabı çıkardı. Kitabı bana uzatıp ince-

lememi söyledi, ama okuduklarımdan hiçbir şey anlamadığımı fark edince kitabı eline alıp yüksek sesle okumaya başladı. Birden okuduğu saçmalığın iki babun arasında gerçekleşen bir düelloyu anlattığını fark ettim. O vakit bana *ilk bakışta* anlaşıldığı üzere Du Bartas'ın²⁶⁷ saçma sapan dizelerini andıran üslubunu anımsattı; demem o ki yazı insanda gayet anlaşılır ve derin bir metin izlenimi bırakıyor ama hiçbir anlam ifade etmiyordu. Bunu çözmek için sırayla ikinci ve üçüncü kelimeyi çıkarmak yeterliydi. Bunu yaptığınızda ortaya modern zaman düelloları hakkında bir cümle çıkıyordu.

Baron bu kitabı birkaç hafta önce Hermann'a özellikle göstermişti, Hermann'ın o geceki konuşmaları da kitabı defalarca incelediğini kanıtlamıştı. Bunun üzerine harekete geçen barona göre, Hermann *düello* üzerine yazılmış bir kitabı anlayamadığını kabullenmektense binlerce kez ölmeyi tercih ederdi.

267 Guillaume de Salluste du Bartas (1544–1590): Fransız, Protestan şair. Dizelerinin saçma olduğuna dair bir bilgiye/yoruma rastlanmamıştır.

BİR HAFTADA ÜÇ PAZAR

“Seni taş kalpli, mankafa, katır inatlı, budala, aksi, eski kafalı, zalim bunak!” dedim içimden, bir öğleden sonra büyük amcam Rumgudgeon’a yumruğumu salladığımı hayal ederken.

Hayal ettim tabii. O zamanlar söylemek isteyip de söyleyemediğim, yaptığım ve yapmayı planladıklarım arasında epeyce fark vardı.

Misafir odasının kapısını açtığımda ihtiyar balina eline Porto şarabıyla dolu kadehini almış, ayakları şömine rafına dayalı bir halde şu şarkıyı söylemeye çalışıyordu:

“Remplis ton verre vide!

*Vide ton verre plein!”*²⁶⁸

“Sevgili amcacığım,” dedim kapıyı sessizce kapatıp gülümserken. “Siz iyi niyetinizi ve sevecenliğinizi hep gösterdiniz. Rızanızı aldığımdan emin olabilmek adına önemsiz bir konuyu yinelemek durumundayım.”

“Hmm! Anlat bakalım!”

“Sevgili amcacığım (seni kart çakal!) Kate’le evlenmeme gerçekten karşı çıkıyor olamazsınız. Latife ettiğinizden eminim. Ha! Ha! Ha! Ne de şakacısınız böyle!”

268 (Fr.) “Boş bardağını doldur! / Dolusunu boşalt!”

“Ha! Ha! Ha! Öyleyimdir tabii.”

“Emin olmak için sordum zaten. Latife ettiğiniz belliydi. Sevgili amcacığım, dileriz şey için, düğün için uygun zamanı bize bildirirsiniz.”

“Seni mendebur seni! Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu? Evlenene kadar sabret!”

“Ha! Ha! Ha! He! He! He! Hi! Hi! Hi! Ho! Ho! Ho! Hu! Hu! Hu! Hari-kaydınız doğrusu! Nasıl bir dehasınız siz! Ama inanın uygun gördüğünüz tarihi merak etmekteyiz ve kesin bir tarih bekliyoruz sizden.”

“Kesin bir tarih, öyle mi?”

“Evet, amcacığım; mümkünse tabii.”

“Bir sene içinde desem olmaz mı? İlla kesin bir tarih mi istiyorsun?”

“Evet, amcacığım. Lütfederseniz.”

“Pekâlâ, Bobby. Sen iyi bir evlatsın. Madem kesin bir tarih istiyorsun bu defa senin gönlün olsun.”

“Canım amcacığım!”

“Sus artık! Senin gönlünü yapacağım. Rızamı alacak, sonra da hatırı sayılır bir zenginliğe sahip olacaksın. Hmm. Bugün pazar değil mi? Evet, iyi dinle beni. Kesin tarihi söylüyorum. Bir haftada üç pazar art arda gelince evlenebilirsin. İşitiyor musun sözlerimi? Ne diye alık alık bakıyorsun? Bir haftada üç pazar gördüğünde Kate de para da senin olacak! Daha önce asla olmaz, buna katiyen izin vermem! Sözümünden dönmeyeceğimi bilirsin. Şimdi gözüm görmesin seni!” Kadehini tek dikişte bitirdi, ben de apar topar dışarı fırladım.

Büyük amcam Rumgudgeon eski tüfek bir İngiliz beyefendisiydi. Ama şarkıdaki adamın aksine zaafları vardı. Tıknaz, ihtiyar, çalımlı, coşku-lu, yarı dairesel bir adamdı; kırmızı burunlu, ahmak, paralı ve kibirliydi. Özünde iyi kalpli olmasına rağmen karşısındakiyle sürekli dalaşarak ona işkence eder, haliyle aksi herifin teki olarak tanınırdı. İnsanlara şaka yap-

maktan hoşlanırdı ama yaptığı şakalar yüzünden amcamın kötü niyetli bir adam olduğuna inanırlardı. Kendisinden ne istenirse istensin yanıtı, ‘Hayır!’ olurdu. Tabii bu olumsuz kelimeyi bile haybeye kullanmazdı. Yine de kuşatmanın süresi ve amcamın direnci elde edilecek parayla orantılı olurdu. Hayır işlerinde ise fazlasıyla cömert davranır, her yardımı gönülden yapardı.

Güzel sanatlara, özellikle de edebiyata karşı alaycı bir tavır takınırdı. Mantıksal zekânın tek doruğu saydığı Casimir Perier’in “*Şair dediğin ne işe yarar?*” sorusunu tekrarlamaktan zevk alırdı. Bu yüzden ilham perilesiyle ilgilenmem onu rahatsız ediyordu. Bir gün ondan Horatius’un kitabını istediğimde, “*Şair doğulur, sonradan şair olunmaz!*” diyerek işe yaramaz, pis bir şairle ilgilenmememi buyurdu. Edebiyattan öğreniyor, fenni bilimlere yöneliyordu. Maskaralıklarıyla tanınan ve kendini Doktor Dubble L. Dee sanan bir adamla tanıştıktan sonra başka bir şey ilgisini çekmez oldu. Amcam Rumgudgeon konuşulmak istenen şey yeni ilgi alanının sınırları içindeyse sakın tavırlar sergiliyor, bunun dışındaki her konuyla dalga geçiyordu. Politik görüşleri basit ve katıydı. Horsley²⁶⁹ gibi o da “insanların yasalara uymaktan başka işlerinin olmadığını” savunuyordu.

Hayatım bu ihtiyarın yanında geçti. Annem ve babam ölmeden önce beni ona emanet etmişlerdi. İhtiyarın beni öz evladı gibi –Kate’i sevdiği kadar olmasa da– sevdiğinden kuşum yok, ama beni çok sıkıyor. Beş yaşına kadar sürekli dayak attı, on beşime dek beni ıslahevine göndermekle tehdit etti. Yirmime kadar her aklına geldiğinde beni parasız ve perişan bırakacağını söyledi. Sefaletin dibini yaşıyordum, ama mizacım böyleydi. Neyse ki Kate’le güzel bir dostluk kurdum. Kate sevecen ve iyi kalpli bir kızdı; büyük amcamın rızası olursa benimle evleneceğini, böylelikle hatırı sayılır bir servete sahip olabileceğini söyledi. Zavalılık! On beşinde bile

269 Samuel Horsley (1733–1806): Fizik ve matematik uzmanı, İngiliz din adamı.

olmayan bu tatlı kızın parası beş sene bile yetmezdi. Ne yapacaktık peki? İnsan on beşinde veya benim gibi yirmi birindeyse beş sene beş yüz sene gibi hissedilir. Amcama yalvarıp yakardık, ama işe yaramadı. Buradaki ana yemek ihtiyarın huysuzluğu için biçilmiş kaftandı. Bu ihtiyar kedinin bizim gibi biçare farelerle oynama sevdası Eyüp'ün bile sabrını taşıyordu. Aslında evliliğimizi onaylıyordu. Evlilik isteğimize razı olmak için bir gerekçe bulsa, on bin poundu (Kate'in kendine ait parası vardı) gönüllü verecekti. Ama utanıp sıkılmadan bunu biz dile getirmiştik. Bu yüzden sevgili amcamın elinden isteğimizi geri çevirmekten başka bir şey gelmezdi.

Zaafları olduğundan söz ederken dik başlılığından dem vurmam. Bu, onun en güçlü özelliklerinden biriydi; katiyen zaafı değildi. Zaafları batıl itikatlarıyla ilgiliydi. Rüyalara, işaretlere, mucizelere ve bunun gibi saçmalıklara tutkuyla bağlıydı. Saçma sapan bir şeyi haysiyet meselesi haline getirir ve asla sözünden dönmezdi. İşin aslı bunu tekrarlamaya bayılırdı; tükürdüğünü asla yalamazdı. Bu bahsettiğim özelliği Kate'in parlak fikri sayesinde bize beklenmedik bir üstünlük sağladı; yaşadıklarımızı modern ozanlar misali özet halinde anlatacağım.

Sevgilimin iki denizci arkadaşı o sıralarda İngiltere'ye dönmüştü. Umutlarımızı hiçe sayan o kesin tarih bildiriminden üç hafta sonra, 10 Ekim Pazar günü öğleden sonra, sözünü ettiğim beyler, kuzenim ve ben büyük amcamı ziyaret ettik. Havadan sudan konuştuktan sonra sohbeti istediğimiz mecraya geçtik.

Kaptan Pratt - Gideli tam bir yıl olmuş. Evet, tam bir yıl! Bugün 10 Ekim. Anımsıyor musunuz Bay Rumgudgeon? Geçen sene tam da bugün sizi ziyaret etmişim. Kaptan Smitherton da tam bir senedir buralarda değildi. Yanılıyor muyum?

Smitherton - Kesinlikle doğru. Geçen sene tam da bugün sizinle vedalaşmaya gelmiştik.

Amcam - Evet, elbette anımsıyorum. Ne tuhaf! İkiniz de bir senedir burada değilsiniz. Dr. Dubble L. Dee'nin savunduğu sıra dışı tesadüfler zinciri gibi bir şey bu.

Kate - Babacığım, bu gerçekten sıra dışı bir durum. Çünkü iki kaptanın da güzergâhı farklıydı.

Amcam - Bunu nereden bileyim yahu? Ama bu durumu daha da tuhaf-
laştırıyor. Dr. Dubble L. Dee...

Kate - Ah, babacığım! Kaptan Pratt, Horn Burnu'nu, Kaptan Smitherton ise Ümit Burnu'nu geçti.

Amcam - "Ne güzel işte! Biri doğudan, diğeri de batıdan dolanıp gezmiş dünyayı. Bu arada Dr. Dubble L. Dee...

Ben - Kaptan Pratt, yarın akşam Kaptan Smitherton'la bize gelmek istemez misiniz? Hikâyelerinizi dinlemek için sabırsızlanıyoruz. *Whist* de oynarız.

Pratt - *Whist* mi? Mümkün değil. Yarın pazar. Başka bir akşam..."

Kate - Robert bunu aklında tutamayacak bir insan değildir. Bugün pazar.

Amcam - Tabii, tabii.

Pratt- Kusura bakmayın ama yarın pazar, çünkü...

Smitherton - Olur mu canım? Ne diyorsunuz siz? Dün pazardı.

Hep birlikte - Dün mü? Yok daha neler...

Amcam - Bugün pazar diyorum.

Pratt - Hayır, efendim. Yarın pazar.

Smitherton - Çıldırılmış olmalısınız. Şu an oturduğumdan ne kadar eminsem yarının pazar olduğundan da o kadar eminim.

Kate - Susun bir dakika. Şimdi anlıyorum... Babacığım, aslında çok basit bir durum bu. Kaptan Smitherton dünün, Kaptan Pratt yarının, bizler de bugünün pazar olduğunu söylüyoruz, çünkü hepimiz haklıyız. *Bir haftada üç pazar* art arda sıralandı işte.

Smitherton - Ah, ne şapşalı! Bay Rumgudgeon, dünyanın çevresi yirmi dört bin mildir ve kendi etrafındaki dönüşünü yirmi dört saatte tamamlar. Anlıyor musunuz, efendim?

Amcam - Ah, evet, evet.

Smitherton - Demem o ki dünya saatte bin mil hızla dönüyor. Buradan doğruya doğru bin mil hızla ilerlediğim için güneşin doğuşunu sizlerden bir saat önce gördüm. Aynı yönde aynı hızla ilerlediğim için dünyanın etrafında dönüp aynı noktaya geldiğimde Londra'da güneşin doğuşunu bir gün önce gördüm. Yani sizden bir gün ilerideyim.

Amcam - Ama Dr. Dubble L. Dee...

Smitherton - Kaptan Pratt ise buradan batıya doğru bin mil hızla ilerlediği için bir saat geride kaldı. Yirmi dört bin mil ilerlediğinde ise bir günü geride bıraktı. Böylelikle benim için dün pazardı, sizin için bugün pazar, Pratt için ise yarın pazar olacak. Hepimiz doğruyu söylüyoruz, dahası hak-sız olabileceğimize dair somut bir kanıt yok.

Amcam - Kate! Bobby! Çok tuhaf gerçekten! Sözümden asla dönmem, bilirsiniz! İstedğin tarihte kızıyla evlenebilirsin, evlat. Kız da para da senin artık! Üç pazar da art arda nasıl geldi böyle! Gidip bunu Dr. Dubble L. Dee'ye anlatmalıyım.

MAHVOLMUŞ BİR ADAM

Son Bugaboo ve Kickapoo

Seferi'ne Dair Bir Öykü

"Pleurez, pleurez, mes yeux, et fondez vous en eau!

La moitié de ma vie a mis l'autre au tombeau."

Corneille²⁷⁰

O hoş görünüşlü, çekici adamla, fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith ile ne zaman ve nerede tanıştığımı anımsamıyorum. Biri bizi mutlaka önemli bir davette tanıştırdı, ama neresi olduğunu şu an bilemiyorum. İşin aslı rahatsızlık verici bir ortamda tanıştırıldığımızdan zamanı ve mekânı hatırlamıyorum. Gergin bir insanımdır, ne yazık ki mizacım böyle, bu hususta yapabileceğim bir şey yok. Hele bir gizemle karşılaşmışsam, herhangi bir şeyi bütünüyle anlamlandıramadıysam zavallı bir adama dönüşürüm.

Bahsettiğim adam tamamen dikkat çekici biriydi, evet dikkat çekici diyorum ama anlatmaya çalıştığım kişi için bu sıfat kifayetsiz. Boyu bir seksenden biraz fazlaydı, duruşuyla her şeye hâkim olduğunu belli ediyordu. İyi yetiştirildiği, köklü bir aileden geldiği nezaketinden anlaşılıyordu.

²⁷⁰ Lucan'ın Pharsalia'sından. Poe, "descendere" yerine "ascendere" kelimesini kullanmıştır. "Saçları dikeldi."

Smith'in dış görünüşünden bahsederken kederle memnuniyet karışımı bir hisle doluyorum. Eminim Brutus bile saçlarına gıpta ederdi, çünkü başka hiçbir şey bu denli parıldayamaz ve ahenkle dalgalanamazdı. Simsiyah-tı; favorilerinin rengi, dürüst olmak gerekirse renksizliği de aynıydı. Görüyorsunuz ya, bunları anlatırken bile heyecanıma yenik düşüyorum. Bu adamın ömrümde gördüğüm en güzel favorilere sahip olduğunu söylersem abartmış sayılmam. Favorileri benzersiz güzellikteki ağzını çevreliyor, bu güzel ağız da açıldığında yeryüzünde rastlanabilecek en güzel dişleri sergiliyor, bu güzel dişler de uyumlu seslerin çıkmasını sağlıyordu. Gözleri tam bir şaheserdi. İri ve koyu kahverengi olan gözleri ıslı ıslı parlıyor, zaman zaman yüzüne sıra dışı bir anlam katıyordu.

Generalin göğsü kesinlikle şimdiye kadar gördüğüm en güzel göğüstü. Biçimli duruşunda isterseniz de bir kusur bulamazdınız. Bu eşsiz göğüs Apollon'un bile imreneceği kusursuz omuzlarla destekleniyordu. Biçimli omuzlara bayılırım, daha önce böylesini inanın hiç görmemiştim. Kollarının duruşu da şahaneydi. Bacakları da kollarından farksızdı, gerçekten de gördüğüm en iyi bacaklardı. Bu konunun uzmanları bacaklar hususunda bana hak verecektir. Kalın veya ince olmadıkları gibi kaba veya çelimsiz de değillerdi. Uyluk kemiğinin kıvrımı pek güzeldi, kavalkemiğinin ardındaki çıkıntı da baldırlarıyla uyum içindeydi. Keşke genç ve hünerli heykeltıraş arkadaşım Chiponchipino, fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith'in bacaklarını görmüş olsaydı!

Bu denli kusursuz adamların sayısı gerekçeler ya da böğürtlenler kadar çok olmasa da, az önce sözünü ettiğim sıra dışılığın, yani bu adamdaki tuhaf, nedensiz havanın salt fiziki niteliklerinden kaynaklandığına bir türlü inanamıyordum. Belki de tavırlarıydı beni etkileyen, ama bundan da emin olamıyordum. Tavırlarına resmiyet, sertlik, belirgin bir özdenetim ve hassasiyet hâkimdi; daha minyon birinde bu tavırlar yapmacıklık, kibir veya

zorlama görünecekken ona kusursuz bir ihtiyat ile takdire şayan bir gurur katıyordu.

Beni General Smith’le tanıştıran arkadaşım birkaç söz fısıldamıştı. Dikkat çekiciydi, oldukça dikkat çekiciydi, dahası onun üstüne yoktu. Gözüpek biri olduğundan ününe ün katmış ve kadınlar tarafından fazlasıyla beğenilir olmuştu.

“Onunla hiç kimse aşık atamaz, onun kadar gözü kara biri yoktur, tam bir babayiğittir o,” derken sesindeki esrarengiz hava beni oldukça meraklandırmıştı.

“Evet, tam bir babayiğittir. Güney’de Bugaboo ve Kickapoo yerlileriyle yapılan son bataklık savaşında cesaretini ispat etti.” (Gözlerini fal taşı gibi açmıştı.) “Yüce Tanrım! Kan ve kükreyiş! Aslan yürekli adam! Adını mutlaka duymuşsundur. Bu adam işte o...”

General, “Dostum yaşıyor musun? Ne haber? Nasılsın? Seni gördüğüme çok sevindim!” diyerek araya girdi. Yaklaşp arkadaşımın elini tuttu ve benimle tanıştırılınca sert bir duruş sergileyerek selam verdi. Hiç bu denli gür bir ses işitmemiş, düzgün dişler görmemiştim. (Hâlâ aynı kanaatteyim.) Fakat Bugaboo ve Kickapoo seferinin babayiğidi hakkındaki merakım arttığından arkadaşımın sözünü kesmesine de üzül-düm doğrusu.

Bir süre sonra fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith’in nükteli ve keyifli sohbeti her şeyi unutturdu. Arkadaşım yanımdan ayrıldı ve baş başa sohbet ettik. Akıcı konuşması ve engin kültürü nedeniyle bambaşka bir sohbet gerçekleştirdik. General, vakur bir ifade takınıp Bugaboo ve Kickapoo seferinin ayrıntılarını anlatmaktan çekinince, meraktan çatlama rağmen ben de bu konuya değinemedim. Bu yürekli asker felsefe ve teknolojik icatlar üzerine konuşmayı çok seviyordu; öyle ki ben başka bir konu açsam bile mutlaka bu noktaya geri dönüyorduk:

“Benzersiz bir çağda yaşayan mükemmel insanlarız biz,” diyordu. “Pa-raşüt, demiryolu, insan tuzakları ve yaylı tüfekler! Gemilerimiz denizlerde seyirdeyken, Nasau balonu Londra’yla Timbuktu arasında düzenli seferler başlatıyor (üstelik gidiş-dönüş sadece yirmi sterlin). Elektromanyetik ilke-lerin toplumsal yaşama, sanat dallarına, ticarete, edebiyata uygulanma-ya başlanmasına ne demeli? Bu kadarla da kalmayacak! Mucitlerin hızı kesilmiyor! Kusursuz, dâhiyane ve Bay... Thompson –Thompson’dı değil mi?– süper verimli icatlar - tabir yerindeyse - pıtrak misali çoğalıyor ya da - biraz daha mecaz söylem kullanmak gerekirse - çekirgeler, evet çekir-geler - ha, ha, ha - gibi zıplayıp duruyorlar!”

İsmim Thompson değil, ama General Smith’in konuşma tarzına hay-ran kalmıştım ve icatlar çağında yaşayarak sahip olduğumuz ayrıcalıkların hatırlatılmasıyla generale daha da sempati duymaya başlamıştım. Yine de hâlâ merak içinde olduğumdan dostlarıma fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith’in Bugaboo ve Kickapoo seferindeki rolü hakkında sorular sormak istedim.

Pazar günü rahip Drummummupp’un –ah, aklıma geldikçe ürperiyo-rum– kilisesinde geveze dostum Bayan Tabitha T. ile aynı sırada otur-duğumu fark ettim. Şanslı olduğumu düşündüğümünden içim minnetle doldu. Tabitha’nın fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith’i tanımaması mümkün değildi. Birkaç kez işaretleştikten sonra fısır fısır konuşmaya başladık.

Sorumu içtenlikle yanıtlamak istediği belliydi. “Smith! General A. B. C.’den bahsediyorsunuz, değil mi? Bu konuda hiçbir şey bilmiyor olamaz-sınız! Nasıl da özgün bir çağda yaşıyoruz! Ah, ne korkunç, ne kanlı bir olaydı! Fahri Tuğgeneral John A. B. C., Kickapoo’larla yiğitçe çarpıştı, tam bir babayiğit gibi davrandı, haklı bir şöhet kazandı, işte bu gözüpek insan...”

“İnsan!” diye gürledi rahip Drummummupp, hızla yumruğunu indirdiği kürsüyü neredeyse üstümüze yuvarlayacaktı. “İşte, kadının doğurduğu insanın günleri sayılıdır; çiçek misali açar ve solar!” Rahibin alev alev yanan gözleri ve yumrukladığı kürsü susmam gerektiğini vurguladığından, derhal sıranın ucuna ilerleyip dikkatle vaazı dinledim.

Ertesi akşam geç bir saatte Rantipole Tiyatrosu’na gittim; merakımı gidereceğimi düşünerek pek müstesna Arabella ve Miranda Cognoscenti hanımların locasına doğru ilerledim. Ünlü tragedya aktörü Climax, kalabalığa karşı Iago’yu canlandırıyordu. Loca sahneye çok yakın olduğu için derdimi anlatmakta epey güçlük yaşadım.

Sorumu anlayan Bayan Arabella, “Smith! General John A. B. C.’den söz ediyorsunuz, değil mi?” dedi.

Bayan Miranda dalgın bir ifadeyle, “Smith! Hiç onun kadar çekici bir adam tanıdınız mı?” diye sordu.

“Gerçekten de tanımadım, Madam! Ama bana anlatın lütfen...”

“Ya onun kadar naziğini?”

“Hayır, tanımadım ama lütfen bana anlatın...”

“Peki ya böylesine dramatik etkiye sahip olanı?”

“Madam!”

“Ya da Shakespeare’in güzelliklerini onun kadar kalpten anlayan birini? Ya bacaklarına ne demeli?”

“Hay aksi!” deyip kız kardeşine döndüm.

“Smith! Ah, ne korkunç olaydı! Vahşi Bugaboo’lar! Neyse ki icatlar çağında yaşıyoruz! Smith! Ah, ne adam! Tam bir babayiğit! Haklı bir şöhret onunki! Cesaretine tek kelime edilemez! Hiç mi *duymadınız*? Gerçekten mi? İşte bu adam...”

“.....*adamotu*
ve yeryüzündeki uyutan tüm şuruplar
Döndüremez seni dünkü tatlı uykuna!”²⁷¹

diye haykırdı Climax ve sertçe yumruğunu salladı. Tahammül edilecek gibi değildi, *etmedim* de zaten. Hanımların yanından kalkıp kulise geçtim ve beni hiç unutmazın diye sersem herife temiz bir sopa attım.

Sevimli dul Bayan Kathleen O’Trump’ın *davetinde* hüsrana uğramaya-
cağımdan emindim. Oyun masasında tam da Bayan Kathleen’in *karşısına*
oturdum ve derhal benim için elzem olan soruyu sordum.

“Smith!” dedi oyun eşim. “General John A. B. C. mi? Ah, ne korkunç-
tu! Karo mu dedin? Vahşi Kickapoo’lar! *Whist* oynuyoruz, Bay Tattle,
lütfen! Neyse ki icatlar çağında yaşıyoruz! *Par excellence* –ah, Fransız-
ca biliyor musunuz?– kesinlikle *kusursuz* bir çağ! O bir kahraman! Bir
babayiğit! Hani kupa, Bay Tattle? İnanamıyorum! Haklı bir şöhreti var!
Cesaretine kimse laf edemez! Hiç mi duymadınız? Gerçekten mi? İşte bu
adam...”

“Yüzbaşı Adam mı?” diye bağırdı minyon bir kadın salonun öte tara-
fından. “Yüzbaşı Adam’ın düellosunu mu anlatıyorsunuz? Ben de dinle-
meliyim. Lütfen, anlatın Bayan O’Trump!” Bayan O’Trump da hikâyeyi
anlatmaya başladı; vurulmuş ya da asılmış olabilecek –tam anlayamadım–
Yüzbaşı Adam hakkında anlattı da anlattı. Ben de mecburen oradan ayrıl-
dım, o akşam da fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith’in gizemini çözme-
yi başaramamıştım.

Elbet bir gün şansımın yaver gideceğini düşünerek kendimi avutuyor-
dum; bu yüzden o minik, zarif meleğe, yani Bayan Pirouette’e danışmaya
karar verdim.

271 Shakespeare’in *Othello*’sundan.

“Smith mi?” dedi Bayan P. tek ayağının üstünde dönerek. “Smith! General John A. B. C.! Bugaboo’larla yaşadıkları ne korkunçtu! Vahşi yerliler! - Parmaklarınızın uçlarını dışa doğru çevirin! Gerçekten çok utanç verici! - Yiğit bir adam, ama zavallı! Neyse ki icatlar çağında yaşıyoruz. Gözü kara; tam bir babayiğit! Cesaretine kim, ne diyebilir? Hiç mi duymadınız? İnanamıyorum! Ayrıntıları anlatmam gerekiyor demek! Smith! İşte bu adam...”

Ben Bayan P.’nin oturması için bir yer ararken, “Sıradan, kesinlikle Sıradan - Adam,” diye bağırды Bayan Bas-Bleu. “Olur mu hiç canım? Sıradan - Adam diyorum size, asla Esir - Adam olamaz.” Derken Bayan Bas-Bleu emredercesine beni yanına çağırды ve Lord Byron’un şiirlerinden birinin başlığı hakkında hemfikir olabilmek adına Bayan P.’yi yalnız bıraktım. Doğrusunun Esir - Adam olduğunu çarçabuk söyleyip Bayan P. için geri döndüm, ama onu bıraktığım yerde bulamadım; bu yüzden Bas-Bleu’nun sülalesine küfrü basıp evimin yolunu tuttum.

Artık durum fazlasıyla ciddi bir hal almıştı. Vakit kaybetmeden arkadaşım Bay Theodore Sinivate’yle görüşmeyi uygun gördüm, ondan kesin bilgi alabileceğimden emindim.

“Sm - ith mi?” dedi harfleri sündüre sündüre. “Sm - ith! Ge - ne - ral John A. B. C. mi? Vahşi Kick – apoo’ - lar! Ah, babayiğit adamdır. Ah, ne yazık! İyi ki icatlar çağındayız! Cesaretine diyecek bir şey yok! İyi ki böyle üretken bir çağdayız! Bu arada Yüzbaşı Adam hakkında bir şeyler öğrendiniz mi?”

“Canı cehenneme o herifin,” dedim. “Lütfen, devam et anlatmaya.”

“Hı hı... şey... Fransa’da dediğimiz gibi *la mème cho-o-ose*, aynı şey işte. Sm - ith! Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith!” Parmağıyla burnunu tutup, “Gerçekten Smith hakkında hiç mi bir şey duymadınız? Smith, diyorum. Yok canım, olamaz. Bu adam...”

“Yoksa maskeli adam mı?” diye sordum yalvarırcasına.

“Yok canım... A - a - a - aydaki adam da değil üstelik!”

Bu cevabı bir küfür olarak gördüğümden, Bay Sinivate’ye en kısa sürede bu terbiyesizliğinin bedelini ödetmem gerektiğine karar verip yanından ayrıldım.

Her şeye rağmen merakımı giderebileceğimi düşünüyordum. Nitekim bir kaynağım daha vardı. Esas kaynağa henüz gitmemiştim. Generalin huzuruna çıkacak, bu gizem perdesini aralamasını talep edecek, beni oyalamasına müsaade etmeyecektim. Net ve kararlı bir tutum sergileyecek, kısa ama Tacitus ya da Montesquieu gibi özlü laflar edecektim.

Erkenden generalin evine gittim, giyindiğini söyleyen hizmetkâra acelem olduğunu söyleyince hemen içeri davet edildim. Odaya girdiğim ilk anda generali göremedim. Yerde garip, çuvalımsı bir şey vardı. Keyfim kaçık olduğundan, çuvalı tekmeledim ve odanın bir tarafına gönderdim.

O ana dek hiç işitmediğim derecede tiz ve cırtlak bir ses, “Aman, ne kadar da kibarmışsınız böyle!” dedi.

Dehşete kapılıp geriye sıçradım.

“Ne oluyor, dostum? Beni tanımadınız mı?” diye sordu çuval.

Ne demem gerektiğini bilemiyordum. Çuvala dik dik bakarak ağzım şaşkınlıktan açık bir halde koltuğa yığıldım.

“Yine de beni tanıyamamanız çok garip!” diye ciyakladı yerde kıvrana kıvrana insana dönüşmeye çalışan çuval. Çorap giyer gibi bacağına takıyordu.

“Yine de beni tanıyamamanız çok garip! Pompey, bacağımı getir!” Pompey, efendisine çoraplı bir bacak uzattı. Çuval bacakları çarçabuk taktıktan sonra ayaklarının üstünde durmaya başladı.

“Kanlı bir çarpışmaydı,” diye kendi kendine mırıldandı. “Bugaboo ve Kickapoo’larla çarpışan ucuz atlatacağını düşünmemeli zaten. Pompey, şu kolu da uzatsan! Thomas, bir numaralı bacak imalatçısıdır. Ama kol denince akla hemen Bishop gelmeli.” Bu sırada bir kolu takıldı.

“Buna epeyce kafa yorduk açıkçası. Göğsümü ve omuzlarımı tak, seni işe yaramaz herif! En iyi omuzları Pettit, göğsü de Ducrow yapar.”

“Göğüs, evet,” dedim.

“Pompey, peruğumu neden vermiyorsun? Kafa derisinin yüzülmesi korkunç bir şey ama iyi ki De L’Orme’nin mekânı kazınmış kafalar için var.”

“Kazınmış kafa, evet.”

“Dişlerimi ver, Pompey! Kusursuz dişlerin adresi Parmly’dır. Epey tuzlu ama harikalar yaratıyor. Bugaboo tüfeğini ağzıma yediğimde büyük parçalar yutmuştum.”

“Tüfek, evet. Gerçekten mi?”

“Ah, gözüm de şurada olmalı. Pompey, ne ağır adamsın, tak şunu artık! Kickapoo’lar göz oymada ustadırlar, ama Dr. Williams da göz yapımında ustadır.”

Nihayet fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith tamamlanmış halde gözlerimin önündeydi. Pompey’nin yardımıyla, general dikkat çekici bir görünüşe kavuşmuştu. Tuhaf bir biçimde yükselen ses sorunu da az sonra çözüldü.

“Pompey, ahmak herif! Damağımı da getirsene!”

Pompey, usta bir jokeyinkine benzer kibre bürünerek efendisinin ağzına acayip görünüşlü bir şeyi düzgünce yerleştiriverdiğinde generalin yüz ifadesi birdenbire değişti. Güçlü ve tok sesiyle konuşmaya devam etti.

“Lanet olası serseriler!” diye bağırdı. Ses tonundaki netlik tüylerimi diken diken etti. Sadece damağımı halletseler yine iyiydi; ne yazık ki di-

limin sekizde yedisini de kesip attılar. İyi ki Bonfanti var, Amerika’da bu işi ondan daha iyi yapan yok! Gönül rahatlığıyla tavsiye ederim.” (Eğilip selam verdi.) “Ve inanın bundan büyük keyif alıyorum.”

Mümkün mertebe nazik davranıp alelacele müsaade istedim, gizemi çözmüştüm işte. Fahri Tuğgeneral John A. B. C. Smith, *mahvolmuş bir adamdı*.

DOLANDIRICILIK / MÜSPET İLİMLERDEN BİRİ

*“Oyna, haydi oyn
Kedi ve kemanla.”*

Dünya dönmeye başladığından bu yana iki Jeremy görülmüştür. Bunlardan biri tefecilik üstüne bir şikâyet yazısı kaleme aldı, adı Jeremy Bentham’dı.²⁷² Kendisi, Bay John Neal’in²⁷³ hayranlık duyduğu, küçük ama büyük bir adamdı. Diğeri ise müspet ilimlerin belki de en önemlisine adını veren, görüp tanıyabileceğiniz en büyük insandı.

Dolandırıcılık ya da dolandırmak fiilinin taşıdığı soyut fikri herkes elbette bilir; ama eylemin kendisini, dolandırmayı açıklamak zordur. Yine de eylemi değil de insanı tanımlarsak, “İnsan, dolandıran hayvandır,” diyerek

272 Jeremy Bentham (1718–1832): Yararcılık öğretisi ve “en çok sayıda insana en yüksek düzeyde mutluluk” ilkesiyle tanınan İngiliz hukuk, ahlak, siyaset ve toplum felsefecisi. Bentham’ın “anlam”ın temel biriminin sözcük değil cümle olduğunu savunan yeniden anlatım yöntemi, 20. yüzyılda Russell, Carnap, Quine gibi düşünürlerin geliştirdiği mantıksal çözümleme yöntemlerinin öncüsüdür. Bentham’ın kişinin çıkarlarının toplumsal çıkar karşısında baskın olduğunu belirterek kişinin amacının kendi mutluluğu olduğunu ve doğal yetisi olan aklın bu amacın uşağı olarak düşünülmesi gerektiğini savunmuştur.

273 John Neal (1793–1876): Kadın hakları savunucusu, içki yasağı taraftarı, Amerikalı yazar ve eleştirmen. 1824–1827 yılları arasında İngiliz edebiyat dünyasına Amerikan edebiyatını tanıtmaya uğraştı, *Blackwood Magazine*’de yazdı, bir kitabı İngiltere’de yayımlandı, aynı dönemde tanıştığı Jeremy Bentham’ın davetiyle İngiltere’ye gitti ve Portland’a döndüğünde Bentham hakkında yazdığı yazı kısa ömürlü bir dergi olan *The Yankee*’de yayımlandı.

meseleyi bir nebze aydınlayabiliriz. Plato bunu çözmüş olsaydı, yolunmuş tavuk meselesinde saygınlığını yitirmezdi.

Plato'ya bir gün pek münasip bir soru sormuşlar: “Tüyleri yolunmuş bir tavuk da ‘iki ayaklı tüysüz bir hayvan’ olduğuna göre bu tavuk neden insan sayılmaz?” Tabii benzer bir soruyla kimse benim canımı sıkamaz. İnsan; dolandıran bir hayvandır ve onun dışında dolandırıcılık yapan hayvan yoktur. Kümes dolusu yolunmuş tavuk bir araya gelse bu tezimi çürütemez.

İşin aslı dolandırıcılığın özünü, doğasını, kökenini oluşturan şey yalnız pantolon ve ceket giyen hayvanlarda görülür. Karga hırsızlık yapar, tilki kurnazlık yapar, gelincik aldatır, insan ise dolandırır. Dolandırıcılık onun mukadderatında vardır. “İnsan yas tutmak için yaratılmıştır,” der şair. Katiyen doğru değil; insan dolandırmak için yaratılmıştır. Bu, onun hayattaki amacı, itirazı ve meramıdır. Bu sebeple dolandırılan bir insandan bahse derken, “İşi bitmiş,” deriz.

Dolandırıcılık yakından incelendiğinde, küçüklük, ilgi, sabır, maharet, cesaret, kayıtsızlık, özgünlük, yüzüzlük, sırtıştan oluşan bir bileşimdir.

Küçüklük: Dolandırıcınız küçük işler peşindedir. Manevraları ufak işler üzerinedir. Perakendecidir; nakit, çek veya senetle çalışır. Büyükçe bir işe soyunursa niteliğini yitirir ve “yatırımcı”ya dönüşür. Yatırımcı dediğimiz kişi de özünde dolandırıcıdır ama o büyük balık peşindedir. Bu sebeple dolandırıcı gizli bir banker, Brobdignag’da²⁷⁴ yaşayan bir üçkâğıtçı olarak görülebilir. Bir banker ile dolandırıcıyı karşılaştırmak, Homerus’u Flaccus’la, mamutu fareyle, bir kuyruklyıldızın kuyruğunu da bir domuzunkyle karşılaştırmaya benzer.

İlgi: Dolandırıcınız ilgi alanları doğrultusunda çalışır. Sırf dolandırmak için üçkâğıt çevirmeyi sevmez. Onun elbette bir gayesi vardır: Kendi ce-

²⁷⁴ Swift’in, *Gulliver’in Seyahatleri* adlı kitabında geçen ve her şeyin aslından fazlasıyla büyük olduğu ülke.

biyle ve tabii olarak sizinkiyle ilgilenir. Hep fırsat kollar, “Bir Numara” olmak ister, “İki Numara” olan siz ise başınızın çaresine bakmalısınız.

Sabır: Dolandırıcınız sabırlıdır. Azmini kolay kolay yitirmez. Hedefinden şaşmaz, ümidini kaybetmez. Ödülünü kazanana dek *Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto*²⁷⁵, çabalar durur.

Maharet: Dolandırıcınız, işinde mahirdir. Yenilikçidir. Dolap çevirmekte işinin ehlidir. Mucittir, kaytarmayı iyi becerir. İskender olamasaydı, Diyojen olurdu. Dolandırıcı olmasaydı, patent sahibi fare kapanı üreticisi olur yahut alabalık avlardı.

Cesaret: Dolandırıcınız cesurdur. Cesaret timsalidir. Afrika’ya bile savaş açabilir. Ataklığıyla üstesinden gelemeyeceği iş yoktur. Frey Herren’in hançerlerinden korkmaz. Tedbiri elden bırakmasa Dick Turpin²⁷⁶, dalkavukluk etmese Daniel O’Connell²⁷⁷, az daha zekâsını konuştursa XII. Charles²⁷⁸ iyi birer dolandırıcı olabilirdi.

Kayıtsızlık: Dolandırıcınız kayıtsızdır. Heyecana kapılmaz, öfkelenmez, telaşlanmaz. Baştan savıldığı zamanlarda bile canını sıkmaz. Bir hıyar kadar kayıtsız, Leydi Bury’ni²⁷⁹ gülümsemesi kadar sakindir. Eski bir eldiven yahut Baiae’nin²⁸⁰ bekâr kızları gibi rahattır.

Özgünlük: Dolandırıcınız özgündür, yenilikçidir. Fikirlerini başkasından edinmemiştir. Dahası başkalarının fikirlerini önemsemez. Klasik işler onu cezbetmez. Bir cüzdanı basit bir numarayla edindiğini fark etse, kuşkusuz onu iade eder.

275 Horatius (MÖ 65–8) “Bir köpeğin yağlı eti bırakmak istememesi gibi.”

276 18. yüzyıl İngiltere’sinde yoksulların gönlünde taht kurmuş, en meşhur hırsız. David McNally; Turpin’in yoksullar nezdindeki muteberliğini sınıf mücadelesi bağlamında ele alır ve Turpin’in ezilen sınıfın egemen sınıfa ve burjuva mülkiyet biçimine yönelik itirazını sembolleştirdiğini belirtir. (*Piyasanın Ucubeleri - Zombiler, Vampirler ve Küresel Kapitalizm*, David McNally, çev: İdil Çetin, Dipnot Yayınları, İstanbul, 2016, s. 41.)

277 Daniel O’Connell (1775–1847): İrlandalı Katoliklerin, ülkeleri 1801’de Britanya’nın bir parçası haline geldiğinde, kaybettikleri hakların geri kazanma mücadelesinin önderlerinden biridir.

278 Demirbaş Şarl (1682–1718): Ünlü İsveç kralı.

279 Leydi Charlotte Susan Maria Bury (1775–1861): İngiliz yazar ve şair.

280 İtalya’nın Liguria bölgesindeki Baia sahil kasabasının eski adı.

Yüzsüzlük: Dolandırıcınız yüzsüzdür. Caka satmayı pek sever. Elleri ya belinde ya da pantolonunun cebindedir. Size küçümseyen bir edayla gülümser. Bamtelinize basar. Yemeğinizi yer, şarabınızı içer, sizden borç alır, vaktinizi harcar. Finonuzu tekmeleyip karınızı öper.

Sırtış: Gerçek bir dolandırıcı yaptıklarını sırtarak gizler. Ama bunu kendinden başkası anlamaz. O günkü işini tamamlayıp gece evine kapandığında yalnızken bile sırf eğlence olsun diye sırtmaya devam eder. Evinin kapısını kilitler. Soyunur. Mumu söndürür. Yatağa girip başını yastığa koyar koymaz sırtır. Bunu uydurmuyorum, inanın. Tamamen gerçek. Önsel akıl yürütüyorum; dolandırıcı sırtmazsa, çevirdiği dalavere dolandırıcılıktan sayılmaz.

Dolandırıcılığın kökeni İnsan Irkı'nın erken dönemine dek uzanır. Belki de ilk dolandırıcı Âdem'di. Ne olursa olsun bu ilmin izlerini çok eski çağlarda bile bulabiliriz. Yine de çağdaşlarımız bu ilmi mankafalı atalarımızın rüyalarında bile göremedikleri kadar mükemmelleştirmiştir. Bu sebeple “eski deyişleri” geçip, daha çok “modern örnekleri” içeren kısa hikâyeleri anlatacağım.

Şu iyi bir dolandırıcılık örneğidir. Kanepe almak isteyen bir ev hanımı birkaç mağazayı dolaşır. Sonunda bolca çeşit bulunduran bir mağazaya gelir. Kapıda bekleyen nazik ve çenebaz biri kadını içeri davet eder. Kadın aradığını bulur, fiyatını sorduğunda tahmin ettiğinden en az yüzde yirmi daha düşük bir fiyat söylenince şaşırır ve keyiflenir. Kanepeyi çarçabuk satın alır, faturası ve makbuzu kesildikten sonra adama adresini verir ve kanepenin en kısa sürede evine gönderilmesini isteyerek evinin yolunu tutar. Adam kadını yerlere kadar eğilerek uğurlar. Gece olur, kanepeler gelmez. Ertesi gün gecikmenin nedenini öğrenmek için kadın mağazaya bir hizmetkârını yollar. Alışveriş inkâr edilir. Kanepe satılmamış, para alınmamıştır; o an için satıcı rolüne bürünmüş dolandırıcı dışında kimse bu alışverişten haberdar değildir.

Mobilya depolarımız genelde sahipsiz bırakılır, dolayısıyla bu tip bir hilebazlık için fırsat doğar. Ziyaretçiler mağazaya girer, mobilyalara bakar, aldırış edilmeden veya görülmeden mağazadan çıkarlar. Alışveriş yapmak veya bir eşyanın fiyatını sormak isteyen kişi yakınındaki çanı çalar; bunun yeterli bir tedbir olduğu farz edilmiştir.

İşte iyi bir dolandırıcılık örneği daha! Kıyafetiyle göze çarpan biri bir mağazaya girerek bir dolarlık alışveriş yapar. Fakat cüzdanını başka bir ceketinin cebinde unutmuş olduğunu anımsayınca sinirlenir. Mağazadaki sorumluya, “Mühim değil. Mümkünse paketi evime gönderin. Ama cüzdanımda beş dolardan küçük para yok. Para üstü olarak da dört dolar gönderebilir misiniz?” der.

“Elbette, efendim,” der mağaza sorumlusu. Müşterisinin yüce gönüllüğünden etkilenen adam kendi kendine, “Normalde paketi yanına alıp parasını öğleden sonra göndereceğini söylerler,” diye düşünür.

Paket ve bozuk para bir çırakla gönderilir. Çırak yolda müşteriye rastlar. Adam, “Bu paket benim, değil mi? Çoktan gönderildiğini düşünmüştüm. Neyse, sorun değil! Karım, Bayan Trotter beş dolar verecek, ona haber verdim. Ama bozuklukları bana ver, postanede lazım olur şimdi. Harika! Bir, iki –bu çeyrekte sorun mu var yoksa?– üç, dört, tamamdır! Bayan Trotter’a bana rastladığını söyle, aman ha yolda da oyalanma,” der.

Çırak yolda oyalanmaz ama mağazaya epey geç varır, çünkü Bayan Trotter’ı bulamaz. Yine de parayı almadan paketi teslim etmediğini düşünüp kendini rahatlatır. Kendinden emin bir tavırla mağazaya girer, patronu bozuklukları sorduğunda ise incinip hiddetlenir.

Basit bir dolandırıcılıktan daha bahsedeyim. Yola çıkmaya hazırlanan bir gemi kaptanının yanına memur tipli bir adam yanaşır ve fazlasıyla makul bir vergi faturası keser. Kaptan ucuza işini halletmekten memnun ve işi başından aşmış bir halde olduğundan istenen meblağı hemen öder.

On beş dakika kadar sonra gelen ikinci kişinin daha yüksek bir fatura kesmesi memur tipli adamın dolandırıcı, ilk faturanın da düzmece olduğunu kanıtlar.

Benzer bir örnek daha anlatayım. Bir buharlı gemi az sonra limandan ayrılacaktır. Elinde bavuluyla iskele yönünde canhıraş koşturan bir yolcu aniden durur ve eğilip telaşa yerden bir şey alır. Bir cüzdan bulmuştur. “Cüzdanını kaybeden var mı?” diye bağıırır. Hiç kimseden karşılık gelmez, ama cüzdanın içinde bol para olduğu anlaşılınca herkes heyecanlanır. Fakat kaptan beklemek istemez.

“Zaman da, yol da beklemez,” der.

“Tanrı aşkına biraz bekleyin, gerçek hak sahibi mutlaka çıkar,” diye ısrar eder yolcu.

“Bekleyemeyiz!” der kaptan otoriter bir tavırla. “Yola çıkıyoruz!”

“Ne yapmalıyım?” diye sorar cüzdanı bulan kişi, kendi kendine, ısırap içinde. “Birkaç yıllığına ülkeden ayrılıyorum. Bu kadar fazla parayı yanımda götüremem. Kıyıda bekleyen bir adama yaklaşıp, “Bayım, siz güvenilir birine benziyorsunuz. Bu cüzdanı alır mısınız? Cüzdanın sahibini bulabilir misiniz? İçinde çok fazla para var. Kuşkusuz sahibi yardımseverliğinizden ötürü sizi ödüllendirir,” der.

“Beni mi? Elbette *sizi*! Cüzdanı *siz* buldunuz!”

“Israr ediyorsanız ufak bir ödül kabulümdür, yeter ki tereddüt etmeyin. Bir bakalım. Ah! Ama hepsi yüzlük banknot. Yüz dolar çok fazla, ellilik yeter bana. Aslında siz...”

“Yola çıkıyoruz!” der kaptan.

“Üstünü veremem, belki de *siz*...”

“Yola çıkıyoruz!”

Kıyıdaki adam cebini karıştırırken, “Mühim değil!” der. “*Bende* var ellilik. Ver bana cüzdanı.”

Cüzdanı bulan dürüstlük timsali adam ellilik banknotu gönülsüzce alıp cüzdanı kıyıdaki adama verir. Geminin hareketinden yaklaşık yarım saat sonra paraların sahte, yaşananların da dolandırıcılık olduğu anlaşılır.

Bu anlatacağım da cesaret timsali bir dolandırıcının işi. Dini veya benzeri bir toplantının yapılacağı yere ulaşmak için ücretsiz bir köprüden geçilecektir. Dolandırıcı köprü'nün girişinde beklemeye koyulur, köprüden geçmek isteyenlere saygılı bir tavırla yayalardan bir cent, at ve eşeklerden ikişer cent, geçiş ücreti alınması gerektiğini söyleyen yeni eyalet kanunu anlatır. Homurdanıp direnmeye çalışanlar olmasına karşın, sonunda tüm yolcular ücreti ödemeyi kabul ederler. Böylelikle dolandırıcı çabasının karşılığı olarak hak ettiği elli altmış dolarla evinin yolunu tutar. Nitekim gün boyu çeşit çeşit insana laf anlatıp geçiş ücreti kesmek küçümsenecek bir iş değildir.

Bu da muntazam bir dolandırıcılık örneği. Dolandırıcı, düzgünce dolurup kırmızı mürekkeple imzaladığı senedi zamanında ödeyeceğine dair söz vererek bir ahabına verir. Bu arada dolandırıcı birkaç düzine boş senet edinir ve her gün senetlerden birini çorbasına batırarak köpeğini çorbaya doğru atlamaya zorlar ve sonunda leziz bir lokma olarak köpeğine verir. Köpek, hareketi iyice benimsediğinde, dolandırıcı köpeğini yanına alıp ahabının yanına gider. Söz verilen tarihte senedin ödenmemesi tartışmalarına yol açar. Ahabın senedi sümen altından çıkarıp dolandırıcıya uzattığında köpek birden atılır ve senedi bir lokmada yutar. Dolandırıcı, bu saçma hareketinden dolayı köpeğine kızar ve borcunu ispatlayan bir belge gördüğü an ödemesini yapacağı taahhüdünde bulunur.

Bir de alelade dolandırıcılık örneği vereyim. Dolandırıcının yordakçısı sokakta bir hanıma hakaret eder. Dolandırıcı, hanımın yardımına koşup arkadaşına temiz bir dayak attıktan sonra kadını evine kadar bırakmak ister. Kapının önüne geldiklerinde diz çöküp elini göğsüne koyduktan sonra

veda eder. Kadın, adama eve girip ağabeyi ve babasıyla tanışması için ısrar eder. Adam hafifkederli bir tonda konuşarak kadının davetini kabul etmez. “Ama size teşekkür etmemin bir yolu yok mu?” diye mırıldanır kadın.

“Ah, tabii ki var. Aslında... Bana birkaç şilin borç verebilirsiniz,” der adam.

Kadın şaşkınlıktan bayılacak seviyeye gelse de kendini toparlayıp cüzdanından çıkardığı birkaç şilini adama uzatır. İşte bu alelade bir dolandırıcılık örneğidir; çünkü paranın yarısı kadına hakaret eden ve akabinde temiz bir sopa yiyen yordakçıya verilir.

Şu da gayet sıradan ama ilmi bir dolandırıcılık örneğidir. Dolandırıcı bir tavernanın barına yaklaşıp barmenden birkaç puro ister. Purolara şöyle bir göz gezdirdikten sonra iade ederken, “Beğenmedim bunları. Bir bardak konyak ve su ver,” der.

Dolandırıcı konyağını ve suyunu içip masadan kalktığında barmen seslenir:

“Bayım, içtiklerinizin parasını ödemeyi unuttunuz.”

“İçtiklerimin parasını mı ödemedim? Puroyu konyağın yerine verdim ya! Daha ne istiyorsun?”

“İyi de puroların parasını vermediniz ki, bayım.”

“Ne saçmalıyorsun sen be adam? Purolarını iade ettim ya! Almadığım bir şeyin parasını neden ödeyecekmişim?”

Afallayan barmen ne diyeceğini bilemez haldeyken dolandırıcı hızla topuklar.

İşte sıradan olduğu kadar usta işi bir dolandırıcılık daha anlatayım. Bir vatandaş kaybettiği cüzdanı için yerel gazetelerden birine ilan verir. Dolandırıcımız ilandaki başlığı, seçilen sözcükleri, adresi değiştirir. Mesela, ilanının özgün hali fazlasıyla uzundur, başlığı “Kayıp Cüzdan”dır ve bulanın Tom Sokağı No: 1’e müracaat etmesi belirtilmiştir. Sahtesi ise çok daha

kısadır, başlığı sadece “Kayıp!” kelimesinden ibarettir ve bulanın Dick Sokağı No:2’ye ya da Harry Sokağı No:3’e müracaat etmesi istenir. Dolandırıcı, ilanı birkaç gazeteye birden verir, cüzdanın gerçek sahibi bu ilanlardan birini okusa bile kendi durumuyla okuduğunu bağdaştırmaz. Sonuçta cüzdanı bulanın, dolandırıcının verdiği adreslerden birine gitme olasılığı çok daha yüksektir. Bu olasılık gerçekleştiğinde dolandırıcı, adama ödülünü verip paranın kalanına el koyduktan sonra ortalıktan kaybolur.

Benzer bir dolandırıcılıktan daha bahsedeyim. Yüksek sosyetedan bir hanım pek kıymetli elmas yüzüğünü düşürmüştür. Bulup getirene kırk elli dolarlık bir ödül vereceğini ilan eder. İlanda yüzüğü en ufak ayrıntısına kadar tarif edip falanca sokak, filanca numaraya getirene derhal ödülü vereceğini söyler. Birkaç gün sonra, dolandırıcımız kadının evde olmadığı bir saatte belirtilen adrese gider. Evin hizmetkârı hanımın evde olmadığını söyleyince dolandırıcı üzüntü içinde hanımı görmesi gerektiğini, elmas yüzüğü bulduğunu söyler. Hizmetkâr hemen hanımın kız kardeşi ve görümcesine haber verir. Telaşla yüzüğü alıp adama vaat edilen ödülü veren kadınlara bir süre sonra eve dönen hanım kızar, çünkü ödülü yüzüğün bakır ve çinko alaşımıyla macundan yapılmış *taklidi* için ödedikleri anlaşılmıştır.

Bu ilme ait örneklemelerin yarısını bile anlatmaya kalkışsam, dolandırıcılığın sonunun gelmeyeceği gibi bu yazının da sonu gelmez. Dolayısıyla bu yazıyı bitirmem gerek, ama son olarak yakın zamanda kentimizde yaşanan, sonra da ülkenin pek çok açıdan daha çaylaklarının yaşadığı yörelerde tekrarlanan iyi düşünülmüş ve epey ayrıntılı planlanmış bir dolandırıcılık olayını anlatayım. Orta yaşlı bir adam kente gelir, kimse nereden geldiğini bilmez. Adam titiz, nazik ve vakur tavırlarıyla dikkat çeker. Giysisi sade, gösterişsiz ama temiz paktır. Beyaz kravatı, rahat hareket etmesini sağlayan bol yeleği, kalın pençeli, rahat görünümlü ayakkabısı, askısız

pantolonu vardır. İşin aslı tam da maddi durumu yerinde, ciddi, ağırbaşlı, ince komedilerde görmeye alıştığımız türden sözünün eri, hayır işlerinde cömert, ticarete cimriliği tutan, seçkin işadamlarına benzer.

Kendine uygun misafirhane ararken epey tantana koparır. Çocukları sevmeyen, sükûnet ister, düzenli bir insandır, dindar ve kentte hatırı sayılır bir ailenin yanında konaklamayı tercih eder. Ailenin şartları onun için sorun değildir, sadece kira bedelini her ayın birinde (tam da ayın ikisidir) ödeme noktasında diretir. Gönlüne göre bir misafirhane bulunca, pansiyoner hanıma isteklerini katıyen unutmamasını, her ayın birinde saat tam onda makbuzuyla beraber aylık faturayı göndermesini söyler ve makbuz işini hiçbir koşul altında ayın ikisine bırakmaması için kadını tembihler.

Konaklama işini çözdükten sonra işadamımız seçkin olmasa da işlek bir caddede bir ofis kiralar. Gösterişten iğrendiği kadar hiçbir şeyden iğrenmez. Hatta adamın, “Şatafatlı şeyler aslında koftur,” cümlesinden oldukça etkilenen pansiyoner hanım, bu sözü hemen evdeki Eski Ahit’in Süleyman’la ilgili sayfasına kaydeder.

Daha sonra gazetelere ilan verir; ama “itibarlı” olduğunu iddia eden altı penilik gazetelere değil, ilanın parasını peşin istemeyen ucuzlarına. Çünkü işadamımızın felsefesi iş bitene dek para ödenmemesi üzerine kuruludur.

ARANIYOR - Kentte faaliyetini başlatacağımız firma için üç dört zeki ve işinin ehli sekreter arıyoruz. Maaş dolgundur. Referanslarını yetenekten ziyade dürüstlük üstüne verebilenlerle görüşülecektir. İşin mahiyeti ve büyük meblağların hesabı söz konusu olduğundan işe alınacaklar elliser dolar depozito ödeyeceklerdir. Depozito ödemeyecek ve dürüstlüğü ön plana çıkaracak referans gösteremeyecekler başvuruda bulunmasın. Dindar gençler tercih edilecektir. Başvurular sabah on on bir, öğleden sonra dört beş arasında alınacaktır.

Bogs, Hogs, Logs, Frogs & Hissedarları, No. 110 Dog Street

Ayın otuz birine kadar, yirmiye yakın dindar genç Bogs, Hogs, Logs, Frogs & Hissedarları'yla görüşür. Fakat iş asla aceleye getirilmez diye düşündüğünden, işadamımız hiçbiriyle sözleşme yapmaz. Başvuranların depozito amaçlı ödedikleri ellişer dolar tabii ki “tedbir” amaçlıdır, bu arada işveren, başvuruda bulunanların dini yönlerini iyice araştırmakla mükelleftir. Bir sonraki ayın birinde saat tam onda pansiyoner hanım fatura ile makbuzu göndermekte gecikir. Fakat işadamımız çoktan kenti terk ettiğinden, hanımı azarlamasına gerek kalmamıştır.

Polis her yerde işadamını arar; fakat adamın ortalıktan kaybolduğunu ve insanların dolandırıldığını söylemekten başka bir şey yapamaz. Bu arada dindar gençlerin dine ilgisi artık azalmıştır, pansiyoner hanım da bir şilinlik kaliteli silgisiyle ahmağın tekinin Eski Ahit'in Süleyman'la ilgili sayfasına yazdığı yazıyı silmekle meşguldür.

İŞADAMI

“Düzen işin özüdür.”

Eski bir özdeyiş

Ben bir işadamıyım. Düzenli bir insanım. Mühim olan düzendir. Anlayıp dinlemeden düzen üzerine boşboğazlık eden, biçime değer verip özünü görmezden gelen uçuk tiplerden aşırı derecede nefret ederim. Bu insanlar, kendilerince mazbut bir tutum takınıp acayip işlere kalkışırlar. Bence burada mutlak bir çelişki var. Düzen yalnızca mutad ve belirgin şeylere uygulanabilir, olağanüstü durumlara değil. Hangi mutlak düşünce “düzenli züppelik” yahut “sistematik boş hayal” gibi ifadelere atfedilebilir?

Bu husustaki fikirlerim, küçükken kaderimi değiştiren kaza olmasaydı belki bu denli netlik kazanmazdı. (Vasiyetimde kesinlikle unutmaya-
cağım.) İrlandalı, iyi kalpli, yaşlı dadım fazla şamata yaptığım bir gün topuklarımdan tutup bedenimi havada iki kez çevirdikten sonra başımı karyola direğine degecek şekilde çarparak beni saf dışı bıraktı. Bu olay yazgımı belirledi ve servet edinmeme sebep oldu. Başımın ön tarafında oluşan yumru zamanla şirin bir düzen organına²⁸¹ dönüştü. Bugün beni

281 Joseph Gall tarafından 1800’lerde geliştirilmiş olan frenolojiye atıf yapılıyor. Kafatasının ve yüzün incelenerek kişinin karakterinin ve yeteneklerinin belirlenmesi.

güzide bir işadami yapan sistem ve düzene karşı düşkünlüğüm buradan doğmuştur.

Yeryüzünde nefret ettiğim bir şey varsa o da dâhilerdir. Dâhi dedikleriniz esasen katıksız birer ahmaktır; ahmaklıklarının boyutu da dehalarıyla orantılıdır ve bu kuralda esneme olmaz. Bir dâhiden işadami yaratmak, Yahudinin sırtından geçinmekten yahut çam budağından hindistancevizi elde etmekten daha güçtür. Bu tipler daldan dala konup hayali işlere ya da anlamsız kurgulara soyunur, tamamen “eşyanın uygunluğuna” aykırı, lüzumsuz işler yaparlar. Böyle adamları yaptıkları işlerden hemen tanır-sınız. Mesela adamın tacir veya imalatçı olduğunu ya da varsayalım ki pamuk veya tütün ticaretiyle uğraştığını ya da buna benzer tuhaf işlerle ilgilendiğini yahut manifaturacı, sabun imalatçısı veya benzer bir şey olduğunu ya da avukatlık, nalbantlık veya hekimlik tasladığını, sıradan olmayan bir işle uğraştığını görürseniz tereddütsüz bu adamın dâhi olduğunu anlarsınız, nitekim matematiğin üç kuralına²⁸² göre o herif ahmağın tekidir.

Ben kesinlikle dâhi değilim fakat düzgün bir işadamıyım. Günlük kayıt ve hesap defterim bunu açıkça gösterecektir. Övünmek gibi olmasın ama bu kayıtlar çok iyi tutulmuştur ve genel alışkanlıklarım açısından da dakiklik ve doğrulukta saatle yarıştığım doğrudur. Üstelik işlerimle ahbaplarımla alışkanlıklarını uyum içinde sürdürebilmişimdir. Bu hususta son derece sığ düşünceli olan ebeveynlerime karşı azıcık bile olsun minnettarlık duymuyorum; iyilik meleşim vaktinde beni kurtarmasaydı, annemle babam sayesinde katıksız bir dâhi olmaktan yakamı sıyıramazdım. Biyografide gerçek her şeydir, otobiyografide ise kesinlikle daha fazlasıdır; yine de biçare babamın beni on beşime gelmeden “yaptığı az işten servet

282 İki veya daha fazla oranın eşitliğine orantı; a'ya 1. terim, b'ye 2. terim, c'ye 3. terim, d'ye 4. terim denir, d'ye sırasıyla a, b, c sayılarının 4. orantılısı denir. İlk üç terim bilinirse 4. terim de bu kurala bulunur.

edinen, muhterem bir hırdavatçı ve komisyoncu tüccar” diye nitelediği bir adamın muhasebe ofisine yerleştirdiğini söylersem bana kimse inanmaz. Saçmalıktan edinilen bir servet! Bu ahmakça girişim, iki gün sonra yüksek ateş ve alnımdaki düzen organımın etrafını baskılayan amansız ve tehlikeli bir ağrı eşliğinde budala ebeveynlerime geri gönderilmemle sonuçlandı. Sonraki altı hafta boyunca hayatla ölüm arasındaki tehlikeli sınırdaydım hep. Hekimler benden çoktan vazgeçmişlerdi. Çok ıstırap çeksem de şükretmeyi bilen bir çocuktum. “Yaptığı az işten servet edinen, muhterem bir hırdavatçı ve komisyoncu tüccar” olmaktan paçayı kurtarmıştım; alnımdaki yumruya ve onu bana sunmuş olan iyi yürekli kadına müteşekkirdim.

Erkek çocukların çoğu on ya da on iki yaşına basınca evini terk eder ama ben on altıma girene kadar bekledim. Bana bir bakkaliye açtırmayı planlayan yaşlı annemin konuşmasını şans eseri duymamış olsaydım evden ayrılıp ayrılamayacağımı kestiremiyorum. Bakkaliye! Bir düşünsenize! Bu tuhaf yaşlıların huysuzluklarına daha fazla katlanmamak ve nihayetinde dâhilikten yakamı kurtarmak için derhal kaçmaya ve daha saygın bir iş kurmak üzere çabalamaya karar verdim. Daha ilk girişimimde başarıyı yakaladım; on sekizime bastığımda kendimi terziler için kapsamlı ve kazançlı bir tür tanıtım işinde koştururken buldum.

Bu işin sırtıma bindirdiği ağır yükün altından sisteme bağlılık duygum sayesinde kalkabildim. Düzene bağlılığım eylemlerimi olduğu kadar hesaplarımı da simgelemekteydi. Bana göre, insan –hiç değilse hizmet ettiğim terziye ilişkin olmayan her şey– para değil düzenden ibaretti. Her sabah saat dokuzda günün kıyafetlerini alacağım terzihaneye gidiyordum. Saat onda şık, güzel giyimli insanların gezindiği bir muhitte yahut bir sokak eğlencesinin içinde buluyordum kendimi. Üstümdeki kıyafeti sergileyip kusursuz görüntümle ortalıkta salınmaktaki nizami-

liğim ticarete işini bilen herkes tarafından hayranlıkla karşılanıyordu. Öğlene kalmadan işverenlerim Cut & Comeagain'in terzihanesine bir müşteri götürmüş oluyordum. Bunu gururla ama ağlamaklı bir halde söylüyorum, çünkü bu firma yetkilileri katıksız birer nankör olduklarını kanıtladılar. Tartışmamıza ve sonunda ayrılmamıza neden olan küçük hesap mesleğin tabiatını bilen beyefendilere asla aşırı gözükmez. Yine de okurun yargısından memnuniyet ve gurur duyacağımı bildiririm. Bakın, faturam şöyleydi:

Tanıtımcı Peter Profitt'e ödenecek (Dolar):

10 Temmuz: Gezinti, terzihaneye müşteri getirme. 25 \$

11 Temmuz: Aynısı. 25 \$

12 Temmuz: İkinci kalite bir yalan; mat siyah takım soluk yeşil diye satıldı. 25 \$

13 Temmuz: Harikulade, ekstra kalite bir yalan; saten benzeri bir kumaş ince pamuklu niyetine kakalandı. 75 \$

20 Temmuz: Petersham²⁸³ tarzı gri takım elbisenin güzelliğini ortaya çıkarmak için kâğıttan yapılma yeni bir yaka veya papyon satın alma. 2 \$

15 Ağustos: Çift vatkalı, kısa kuyruklu bir frak giyme (sıcaklık gölgede 41 C) 25 \$

16 Ağustos: Yeni moda şeritli bir pantolonun tanıtımı için ayak başına saatte 12 1/2 centten üç saat boyunca tek ayak üstünde durma. 37.5 \$

17 Ağustos: Gezinti ve terzihaneye iri (şişman) müşteri getirme. 50 \$

18 Ağustos: Aynı (orta irilikte biri). 25 \$

19 Ağustos: Aynı (minyon biri ve kötü ödeme). 6 \$

Toplam: 295 1/2 \$

283 1780–1851 yılları arasında yaşamış; enfiye kutuları, kendi tasarladığı kıyafetleri, içtiği çay çeşitleriyle ün yapmış baron, döneminin moda akımı belirleyicisi.

Bu faturadaki en ihtilaflı madde, papyon için harcanan 2 penilik makul ödemeydi. Şerefim üzerine yemin ederim ki bu bahsi geçen papyon için fahiş bir ücret değildi. Hayatımda gördüğüm en temiz, en zarif papyonlardan biriydi ve üç adet Petersham tarzı takım elbisenin satışını etkilediğine inanmamda da geçerli nedenlerim vardı. Ancak firma yetkililerinden kıdemli olanı bu harcamam için bana yalnızca bir peni vermek istiyor, aynı boyut ve uygunluktaki kâğıttan dört adet papyon çıkartılabileceğini iddia ediyordu. Ama ilkelerimde belirttiğimden söz etmeme gerek yok. Sonuçta iş iştir ve usulüne göre yapılır. Beni bir dolar için ketenpereye getirmenin, temizinden yüzde elli dolandırmanın imkânı yoktu. Böylelikle Cut & Comeagain firmasından hemen ayrılıp sıradan işlerin en kâr getireni, en itibar göreni Ucube Bina Yapımı işine giriştim.

Müşamahasız doğruluğum, tutumluluğum ve iş hususundaki titiz alışkanlıklarım burada da etkili oldu. Kısa süre içinde kendimi gelişen bir ticareti kovalarken buldum ve “takas”ta nam saldım. İşin aslı, alengirli işlerle amatörce uğraşmadım, sıradan bir işle ilgilenirken talihsizlik yaşamamış olsaydım bugün hâlâ devam ettireceğim bu mesleğin eski, dengeli yolunda temkinli bir edayla yürüdüm. Ne vakit huysuz, zengin bir ihtiyar, müsrif bir mirasyedi yahut iflas bayrağını çeken bir şirket, bir saray dikmeye heves etse aklıselim her insan bilir ki bu girişimi engellemek en mantıklı iştir. Bu gerçek Ucube Bina Yapımı işinin dayanağını oluşturur. Bahsi geçen şahıslardan biri bir inşaat projesini hayata geçirdiğinde biz ticaret erbapları bu yapının yakınında yer alan arsayı satın alarak beklemeye başlarız. Saray inşaatının yarısı tamamlandığında zevkli bir mimarı çamurdan, süslü bir baraka veya Aşağı Doğu ya da Hollanda tarzı bir Budist tapınağı yahut bir domuz ağılı ya da Eskimo, Kickapoo veya Hotento tarzı ustalara özgü, elişi bir mimari örneği sergilemesi için tutarız. Elbette sahip olduğumuz parsel ve harcadığımız sıvadan vazgeçmeye beş misli kâr elde etmeden

razı olmayız. Nasıl olalım? Sorarım size. İşadamlarına soruyorum bu soruyu. Kanaatkâr olacağımızı sanmaları çok saçma. Lakin böyle bir şeyi bana aşağılık bir şirket teklif etti! Elbette bu saçma öneriyi kabul etmedim ve aynı gece görev bilinciyle saraylarını karbon karasıyla boyayıverdim. Neticede bu insafsız kabadayılar beni hapse attırdılar, özgürlüğüme kavuştuğumda ise Ucube Bina Yapımı işiyle ilgilenen beyefendiler benimle yakınlık kurmaktan kaçındılar.

Geçimimi sağlamak için mecbur edildiğim macera yani Müessir Fiil işi hassas karakterimin tabiatına uygun değildi; yine de iyi niyetle işe soyundum, şimdiye dek hesabımı nasıl düzgün tuttuysam yaşlı dadımın zamanında içimde gümbürdettiği yöntemsel becerilerim sayesinde bu işte de başarıyı yakaladım; ona vasiyetimde yer vermeyi unutursam en aşağılık insanım. Bahsettiğim üzere uğraşılarımda düzene sadık kaldığımdan ve defterlerimi düzgün tuttuğumdan pek çok ciddi zorlukla başa çıktım ve nihayetinde bu meslekte kendimi yeterli ölçüde var edebildim. İşin aslı pek az insanın benimki kadar rahat bir işi vardı. Günlük kayıt defterimden yalnızca bir sayfayı buraya geçireceğim; bu beni kendimi göklere çıkarma gerekliliğinden çıkaracak, zaten övünmek merhametsiz insanlar için bile rezilce bir şeydir. Kayıt defterim yalan nedir bilmez.

1 Ocak - Yılbaşı günü. Sokakta Snap'le karşılaştım, kafası dumanlıydı. Not: Bu iş tamam. Kısa bir süre sonra da Gruff'la karşılaştım, zilzurna sarhoştı. Bu, tastamam. Hesap defterime iki beyi de kaydedip adlarına birer hesap açtım.

2 Ocak - Snap'i trampada gördüm, yanına gidip ayak parmağını resmen ezdim. Tek yumrukla beni yere serdi. Çok iyi. Tekrar doğruldum. Avukatım Bag'la eften püften bir sebeple tartıştım. Ben bin papel istiyorum, o ise bu denli kolay bir yenilgi için beş yüz papelden fazla çarpmayacağımızı söylüyor. Not: Bag'ı sepetlemeliyim, herifte düzen namına bir şey yok.

3 Ocak - Gruff'ı aramak için tiyatroya gittim. Yan tarafta, ikinci sırada biri şişman biri sıska iki hanımın arasında oturduğunu gördüm. Şişman hanım utancından kızarıp G.'ye fısıldayana kadar üçünü dürbünle gözetledim. Dolaşıp yanlarına gittim ve burnumu elinin erişebileceği yere kadar uzattım. Çekmedi. Hayır, git başımdan der gibiydi. Tekrar denedim, yine işe yaramadı. Ben de yanlarına oturup sıska hanıma göz kırptım; işte o an G. boynumdan yakaladığı gibi beni sahneye fırlatınca büyük bir memnuniyet duydum. Boynum resmen yerinden oynadı ve sağ bacağım paramparça oldu. Neşe içinde eve döndüm, bir şişe şampanya içtim ve genç adam için beş bin papel deftere işledim. Bag bunun makul olduğunu belirtti.

15 Şubat - Bay Snap'le uzlaştırıldık. Verilen elli cent deftere kaydedildi.

16 Şubat - Bana beş doları reva gören külhanbeyi Gruff tarafından reddedildim. Mahkeme masrafı dört dolar yirmi beş cent. Net kazancım yetmiş beş cent."

Kısa sürede edinilmiş, net bir kazanç, bir dolar yirmi beş cent; üstelik sadece Snap ve Gruff davalarından. Ayrıca bu bilgilerin defterden rasgele seçildiğini de tüm ciddiyetimle belirtirim.

Eski ama doğru bir söz vardır; sağlık varlıktan yeğdir. Bu işin gerektirdikleri sağlığıma iyi gelmemişt; yediğim dayaklar dış görünüşümü öyle değiştirmişti ki arkadaşlarım sokakta beni tanıyamıyorlardı, çareyi iş değiştirmekte buldum. Sonunda tüm dikkatimi Çamur Sıçratma işine verdim ve yıllarca bu işi kovaladım.

Bu işin en kötü yanı herkesin bu mesleğe kanının kaynamasıydı, sonuçta rekabet haddinden fazlaydı. Tanıtım, Ucube Bina Yapımı ve Müesir Fiil işiyle ilgilenebilecek kadar beyni çalışmayan her zır cahil Çamur Sıçratma işinin üstesinden gelebileceğini düşünüyordu. Fakat Çamur Sıçratma işinin zekâ gerektirmediğini düşünmek aptallık olur. Bu işte düzen

kurmadan neticeye varılamaz. Sadece perakendecilik yaptım, ama eski sistematik alışkanlıklarım işleri tıkırında yürütmemi sağladı. İlk olarak geçiş yerimi özenle seçtim ve başka bir yerde elime süpürgemi almadım. Ayrıca yakınlarımda küçük bir su birikintisi bulundurmaya da ihmal etmedim. Bunlar sayesinde mert biri olarak tanındım, zaten ticarete başarı buradan gelir. Bana bir papel bırakmadan sokağımdan geçip gidenin pantolonu temiz kalmazdı. Bu husustaki iş alışkanlıklarım yeterince anlaşıldığından kimse beni aldatmaya çalışmadı. Bunu deneyen olsaydı dayanamazdım. Ben kimseyi kandırmadığımdan başkasının bana numara çekmesine katlanamazdım. Bankaların hilebazlığı hususunda elbette bir şey yapamam. Süspansiyonları beni tahripkâr bir sıkıntıya soktu. Sonuçta birey değiller, tüzel kişiler; herkesin bildiği üzere bunların ne tekmelenecek bedenleri ne de lanetlenecek ruhları vardır.

Bu işten iyi kazanıyordum ama kötü bir anımda Sokak Köpeği Kul lanma işine dahil oluverdim; esasen epey benzer bir iş lakin pek kayda değer değil. Konumumun merkezi olması nedeniyle kusursuzdu ve siyah boylarımla fırçalarımla da idealdi. Küçük köpeğim epeyce tombuldu ve kurnazlıkta bir numaraydı. Çoktandır bu işin içindeydi ve kesinlikle işten anlıyordu. Rutinimiz şöyleydi: Pompey çamurda bir güzel yuvarlandıktan sonra dükkânın önüne oturup parlak botlarıyla gezinen çıtkırıldımları gözlemeye başlardı. Gözüne kestirdiğine doğru ilerler, herifin Wellington tarzı botlarına sürtünüverirdi. Bunun üzerine beyefendi küfrü basar ve boyacı aramaya koyulurdu. Ben boylarımla ve fırçalarımla mutlaka adamın görüş alanında olurdum. Bir dakikalık bir işti ama altı peni getirisi vardı. Bu iş bir süre yolunda gitti, ben paragöz değildim ama köpeğim açgözlüydü. Kârın üçte birini ona veriyordum ama yarısını istemesi için tavsiyede bulunanlar olmuş. Buna katlanamazdım; bu yüzden aramızda hırgür çıktı ve yollarımızı ayırdık.

Bir süre Org Tıngıldatma işinde şansımı denedim ve fena gitmedi. Basit, sade bir işti, özel bir yetenek gerektirmiyordu. Sıradan bir şarkı çalmak için müzik milini döndürmeniz, kapağını açıp üç dört kez hafifçe çekiçle vurmanız yeterliydi. Bu işlem çalgının tonunu sanılandan daha fazla geliştiriyor. Bundan sonra yalnızca çalgıyı sırtınıza alıp meşe kabuğu veya güderiden bir kapı tokmağı görene dek sokaklarda gezinmeniz gerekir. Sonra mahşer gününe kadar sürecekmış gibi hissedilen berbat bir melodiye başlarsınız. Kısa bir süre sonra bir pencere açılır ve biri tüm nezaketini takınıp “susup oradan gitmeniz” için size altı peni fırlatır. Bazılarının bununla yetinip “uzaklaştıklarını” biliyorum ama ben hiç değilse bir şilin almadan “uzaklaşmayı” gereksiz görürüm.

Bu işle uzunca bir süre ilgilendim fakat her nasılsa pek memnun kalmadım ve sonunda bu işten de vazgeçtim. Çünkü bir maymuna sahip olma avantajından yoksundum, Amerikan sokakları çamur içindeydi, demokratik serseriler rahatsız ediciydi ve baş belası çocuklar çok haşarıydı.

Birkaç ay işsiz gezdikten sonra geçim şartları nedeniyle Posta Sahtekârlığı işine giriştim. Bu mesleğin sorumlulukları hayli basit ve iş kesinlikle çok kazançlıydı. Sabah erken saatlerde sahte mektup paketlerini hazırlamak zorundaydım. Bu mektuplardan her birine bana göre gizemli sayılabilecek konularda birkaç cümle karalar, sonra da Tom Dobson veya Bobby Tomkins yahut benzer bir isimle imzalıydım. Mektupları zarflara yerleştirir, New Orleans, Bengal, Botany Bay ya da başka uzak bir yere gidecek olan mühürlediğim zarflara sahte pullar yapıştırdıktan sonra acelem varmış gibi günlük güzergâhımda ilerlerdim. Mektupları dağıtmak ve posta bedelini almak için hep büyük malikâneleri seçerdim. İnsanlar, hele bir de acil olduğunu belirttiyseniz, posta bedelini ödeme hususunda en ufak bir tereddüde kapılmazlardı; insanlar öylesine ahmak ki, onlar daha mektubu açamadan ben çoktan topuklamış olurum. Bu işin en kötü yanı çok ve

süratli yürümek, bir de sıklıkla yön değiştirmekti. Ayrıca vicdanım gerçekten sızlıyordu. Günahsız insanların mağdur olmasına, tüm kasabanın Tom Dobson'a ve Bobby Tomkins'e ettiği berbat küfürleri duymaya katlanamıyordum. Nihayet tiksinti içinde bu işten vazgeçtim.

Sekizinci ve son kurgum Kedi Yetiştirmek oldu. En çok hoşuma giden ve en kazançlı işim buydu, üstelik zahmetsizdi. Bilindiği üzere ülke kediyle doluydu, hatta kısa süre önce onlardan kurtulmak için bir yığın muhterem insan Yasama Meclisi'nin son ve hatırlanmaya değer birleşiminde bir dilekçe sundu. Meclis bu dönemde olağanüstü seviyede bilgiliydi, pek çok zekâ ve erdem timsali kanun çıkarttıktan sonra bütün bunları Kedi Yasası ile zirveye taşıdı. Özgün halinde bu kanun kedi başına dört peni veriyordu, sonra Senato ana cümleyi değiştirdi ve "baş" yerine "kuyruk" kelimesini tercih etti. Bu değişim öyle münasipti ki Meclis itirazsız hemfikir oldu.

Vali kanun maddesini imzalar imzalamaz tüm paramı kediciklere yattırdım. Başlarda ucuz olduğu için onları sadece fareyle besleyebildim, fakat Kutsal Kitap'ın öğütlerine öylesine müthiş bir oranda uydular ki eli açık davranmaya karar verip daha sonra onları istiridyeye ve kaplumbağayla besledim. Şimdi Senato'nun belirlediği fiyatla kuyrukları bana iyi gelir getiriyor, çünkü Macassar yağını keşfettiğimden beri yılda üç kez hasat alma şansına eriştim. Hayvanların buna alışması ve ikincil organlarının kesilmesini tercih etmeleri hoşuma gidiyor. Esaslı bir adam olduğumu düşündüğümden Hudson kırsalında bir yer almak için pazarlık ediyorum.

GÖZLÜK

Seneler önce, “ilk görüşte aşk” fikriyle dalga geçmek modaydı; ama hem düşünen hem de hisseden insanlar aşkın varlığını savunmaya her zaman devam etti. Etik manyetizma veya manyetoestetik diyebileceğimiz alandaki son bulgular, insanlar arasındaki en doğal, en gerçek ve yoğun sevginin elektriksel etkiyle kalpte filizlenen sevgi en güçlü ve köklü tinsel bağların ilk görüşte doğan bağlar olabileceğini kanıtlamıştır. İtirafım da bu fikrin nice kanıtından biri olacaktır.

Her ayrıntıyı anlatmalıyım. Genç bir erkeğim, yirmi ikimi bile doldurmadım. Şimdiki soyismim oldukça sıradan: Simpson. Şimdi ki diyorum, çünkü bu soyismini kısa süre önce edindim. Adolphus Simpson adlı uzaktan bir akrabamdan kalan epey büyük bir mirasın vârisi olabilmek adına resmi olarak soyismimi değiştirmek zorunda kaldım. Vasiyet sahibi soyismini taşımam kaydıyla hak sahibi olabilmeme müsaade etmişti. Adım, yani ilk adımla göbek adım Napoleon Bonaparte’tır.

Elbette gerçek soyismim Froissart’tan vazgeçmek hoşuma gitmedi; *Chronicles*’ın ölümsüz yazarı Froissart’a²⁸⁴ dek soyumu takip edebile-

284 Jean Froissart (1337–1404): Fransız yazar. Dört ciltlik *Chroniques* (Kronikler) adlı yapıtında, II. Edward’ın tahta çıkışından II. Richard’ın ölümüne kadar Avrupa’daki savaşları anlattı. Soylular için yazdığından, yapıtında özellikle onların yaşamlarını ve şövalyelik anlayışlarını betimledi. Ayrıca birçok şiir ve şarkı sözü ile bir roman (Meli-ador) yazdı.

ceğimi düşünüp ismimle gurur duyuyordum. Hazır isimlerden bahsederken, ailemdaki diğer isim benzerliklerini de anlatayım. Babam Parisli Mösyö Froissart'tı. Eşi, yani on beşinde babamla evlenen annem banker Croissart'ın büyük kızı Matmazel Croissart'tı. Banker Croissart'ın kendisiyle on altısında evlenen eşi, yani büyükannem de Victor Voissart'ın büyük kızıydı. Dahası Mösyö Voissart'ın eşi de annesi gibi çocuk yaşta evlenen Matmazel Moissart'tı. Genç yaşta evlilikler Fransa'da pek yaygındır. Moissart, Voissart, Croissart ve Froissart ailelerinin kökeni aynı soya dayanıyordu, ama ben resmi yollardan soyismimi Simpson olarak değiştirdim: Esasen bu konuda öylesine gönülsüzdüm ki, böylesine yakıksız bir koşul öne sürüldüğü için mirastan vazgeçmeyi bile düşündüm.

Fiziki görünüşümde bir tuhaflık bulunmaz. Aksine yakışıklı olduğum gibi insanların onda dokuzunun beğeneceği bir tipim var. Bir seksen boyundayım, siyah, gür, lüle lüle saçlarım var. Burnum oldukça düzgündür, iri gözlerim maviye çalan griliktendir. Evet, gözlerim epeyce bozuktur ama başkası bu kusuru anlayamaz. Gözlerimin bozukluğu hep bana sıkıntı vermiştir, bu sorunu çözmek için gözlük takmak dışında her şeyi yaptım. Genç ve hoş görünüşümü bir anda ihtiyarlara has ciddiyete sokacak gözlükten uzak kalmayı tercih ettim. Monokl da insanı fazlaca kibirli ve yapmacık biri gibi gösterir. İkisini de kullanmadan yaşayabildim. Her neyse, bunlar pek de önemli değil, tamamen kişisel durumlar. Ayrıca çabuk parlayan, heyecanlanan, coşan bir mizaca sahibim; kadınlara hayranlığım da bitmez.

Geçen kış bir gece arkadaşım Bay Talbot'la P. Tiyatrosu'na gittim. Opera gecesi idi ve salon hıncahınç dolmuştu. Erkenden vardık ve bizim için ön sıralardan ayrılan yere oturmayı başarabildik.

Müziğe aşırı düşkün olan arkadaşım iki saat boyunca gözünü sahneden ayırmadı, bense şehrin seçkinlerinden oluşan seyirci kitlesini izledim. Bu hususta tatmin olduktan sonra, tam gözlerimi primadonnaya çevirecektim

ki bakışlarım localardan birinde oturan, daha önce fark etmediğim bir fiğüre takıldı.

O anın üzerinden bin yıl geçse o an hissettiklerimi asla unutamam. Hayatımda onun kadar güzel bir kadın görmemiştim. Sahneye dönük yüzünü uzunca bir süre göremedim ama bedeni ilahelerinki gibiydi. Güzelliğini anlatmaya kelimeler yetmiyor; şimdi fark ediyorum ilahe kelimesinin zayıflığını.

Kadın zarafetinin ve güzelliğinin efsunlu havasına hiçbir zaman direnememişimdir ama gördüğüm, bu zarafetin somut haliydi; en coşkulu hayallerimin ideal güzelliği idi. Görebildiğim kadarıyla orta boyluydu, görkemli bir yapısı vardı. Dolgun ve biçimli hatlara sahipti. Sadece arkasını görebildiğim başı Yunan Psyche'ninkiyle rekabet edebilirdi; Apuleius'un şeffaf kumaşını anımsatan ipekten zarif bir başlık bu güzel başı örtmüyor, adeta sergiliyordu. Locanın tırabzanlarından sarkan sağ kolunun kusursuz simetrisi gönül telimi titretiyordu. Üzerinde son zamanlarda moda olan bol kesim, dirseğe kadar inen bir bluz vardı, ama bunun altına giydiği incecik bir giysi elinin üzerine nazikçe düşen dantelli bir manşetle sona eriyordu; parmaklarından birinde çok değerli olduğu hemen anlaşılan elmas bir yüzük vardı. Kibar bileğine taktığı yaprak biçimli bileklikten ne denli zengin ve zevk sahibi olduğu anlaşıyordu.

Yarım saat boyunca bu kraliçe edalı kadına gözümü dikip baktım, resmen donakalmıştım. Bu süre boyunca anladım ki, "ilk görüşte aşk" diye bir şey vardı. Daha önce hiç hissetmediğim kadar güçlü duygulara kapıldım. Aramızdaki manyetik ruhsal bağdan ötürü yalnız bakışlarım değil, düşüncelerim ve hislerim de onda kilitlenip kalmıştı. Yüzünü bile görmediğim bu kadına çılgınca bir aşk beslemeye başladığımı gördüm, sezdim, hissettim. Eminim ki, yüzü fazlasıyla sıradan bile olsaydı aşkımda ve heyecanımda en ufak bir azalma olmazdı. "İlk görüşte aşk" denen gerçek aşk tüm dış etkenlerden bağımsız ve sıra dışıdır.

Ben karşımdaki kusursuzluğa dalıp gitmişken seyirciler arasında bir anda ortaya çıkan bir karmaşa kadının yüzünü bir nebze de olsa benden yana çevirmesine sebep oldu, böylelikle onu profilden görebildim. Tahminimin ötesinde bir yüz güzelliği vardı, ama nedensiz bir düş kırıklığı yaşadım. “Düş kırıklığı” dedim, ama belki de bu uygun kelime değil. Sakinleşmiş olsam da hâlâ neşe içindeydim. Coşkulu havam sönmüş, sakın bir heyecanla dolmuştum. Dinginliğim belki de Meryem Ana’yı anımsatmasından ve vakur tavrından kaynaklanıyordu. Yine de tek sebep bu olamazdı; anlamlandıramadığım, beni rahatsız eden bir şey vardı yüzünde. Genç ve coşkulu adamlara her türden aşırılığın kapısını açan bir ruh halindeydim. Kadın yalnız olsaydı, muhakkak yanına giderdim; ama bir erkek, bir de kendisinden genç olduğu belli olan güzel bir kadın ona eşlik ediyordu.

Bahsettiğim kadınla tanışmak ve güzelliğini yakından görebilmek amacıyla neler yapabileceğimi düşündüm. Bir sıra öne geçmeyi düşündüm, ama kalabalıktan ötürü bunu beceremezdim. Yasaklanmış olsa da yanımda olsaydı eğer, opera dürbünümü kullanırdım; ama ne yazık ki yanıma almamıştım. Çaresizdim.

Arkadaşıma dönüp, “Talbot, opera dürbününü verir misin?” dedim.

“Opera dürbünüm yok benim. O da ne? İşim olmaz benim öyle şeylerle!” deyip bakışlarını sahneye çevirdi.

“İyi de Talbot, dinle beni. Şu locadaki, hayır şuradaki, kadını gördün mü? Bu kadar güzel bir kadın gördün mü hiç?”

“Evet, çok güzel.”

“Kim ki bu kadın?”

“Kim mi? Tanımıyor musun? Onu tanımayan kendini de tanımaz. O kadın Madam Lalande’dır.²⁸⁵ Herkes onun kusursuz güzelliğini konuşuyor. Paris’ten gelen zengin bir dul; yani en uygun eş.”

285 Henriette Méric-Lalande (1798–1867): 19. yüzyılın öncü Fransız sopranolarından.

“Kendisini tanıyor musun?”

“Evet, bu şerefe eriştim.”

“Beni de tanıştıır mısın?”

“Pek tabii. Ne zaman istersen.”

“Yarın. Saat birde B. Oteli’ne gelirim.”

“Tamam. Lütfen, artık sus.”

Bu son isteğine uydum, zaten gözünü sahneden ayırmadığı gibi sorularıma da katiyen yanıt vermedi.

Ben de gözlerimi Madam Lalande’dan alamadım. Nihayet yüzünün tamamını gördüm. Enfes bir güzelliği vardı. Talbot bahsetmeden önce bile kalbim kadının kusursuz bir güzelliğe sahip olduğunu söylemişti; ama hâlâ adlandıramadığım bir şey beni rahatsız ediyordu. Sonunda ifadesindeki vakur, kederli, belki de yorgun havanın benim genç, heyecanlı ve romantik kalbimde böyle bir etki yarattığını, rahatsızlık hissimin bundan kaynaklandığını düşündüm.

Hayranlıkla bakmaya devam ederken kadının birden irkildiğini ve izlendiğinden haberdar olduğunu anladım. Her şeye rağmen gözlerimi kaçırmadım. Yüzünü çevirdi ve yeniden başının muntazam hatlarını gördüm. Birkaç dakika sonra, bakmayı sürdürüp sürdürmediğimden emin olabilmek için yüzünü usulca benim olduğum yere doğru çevirdi ve ateşli bakışlarımla karşılaştı. İri, kara gözlerini benden kaçırdı, yüzüne bir pembelik yayıldı. Ama hemen sonra gözlüğünü takıp dakikalarca beni inceledi.

Ayaklarımın dibine yıldırım düşseydi ancak bu kadar şaşırdım. Çok şaşırmıştım; sinirlenmedim, incinmedim; halbuki bir başka kadın bu hareketi sergileseydi muhtemelen hiddetlenirdim. Bunu o kadar doğal, sakın ve edepli bir edayla yapmıştı ki, hayranlıktan ve şaşkınlıktan başka bir şey hissedemedim.

Gözlüğünü ilk taktığında bana çarçabuk baktığını, sonra tam çıkaracak-ken fikir değiştirip en az beş dakika daha beni incelediğini fark ettim.

Bir Amerikan tiyatrosunda tuhaf karşılanan bu hareket elbette ilgi uyan-dırmıştı. Bir an seyirciler de hareketlendi, fısıltılar yükseldi; bu durum be-nim aklımı karıştırırsa da Madam Lalande'ı hiç etkilemedi.

Madam Lalande merakını giderdikten sonra gözlüğünü çıkardı ve sah-neyi izlemeye devam etti. Kabalık ettiğimi bilsem de onu izlemeyi sürdür-düm. Kısa süre sonra başını usul usul benden yana çevirdiğini, fark ettir-memeye çalışarak beni gözetlediğini fark ettim. Büyüleyici bir güzelliğe sahip bu kadının bakışlarının benim gibi genç ve heyecanlı bir erkeğin üzerindeki tesirini hayal edebilir misiniz?

On beş dakika kadar beni inceledikten sonra yanındaki adamla konuş-maya başladı. İkisinin de halinden tavrından benim hakkımda konuştukları belli oluyordu.

Konuşmaları sona erdiğinde, Madam Lalande dönüp tüm dikkatini sah-neye vermiş gibi göründü. Fakat hemen sonra gözlüğünü takıp kalabalığın fısıltısını umursamadan baştan ayağa beni incelemeye başladı; yüzünde zihnimi bulandıran, ruhumu okşayan büyüleyici bir ifade vardı.

Bu hareketi beni heyecanlandırıp cesaretlendirdi. Tutkum anbean şid-detleniyordu; gözüm o büyüleyici kadından ve güzelliğinden başka bir şey görmüyordu. Herkesin sahneye kilitlendiği bir anda, gözleri yine üzerim-deyken Madam Lalande'ı kibarca selamladım.

Yüzü kıpkırmızı oldu; yakışsız hareketimi başkalarının fark edip et-mediğini kontrol ettikten sonra yanındaki adama döndü.

Uygunsuz bir hareketi yaptığım; kabalığının bedelini ya herkesin için-de rezil edilerek ya da ertesi gün tabancalar eşliğinde ödeyecektim. Fakat kadının hiç konuşmadan elindeki opera programını adama uzattığını, etra-fı çarçabuk tarayıp büyüleyici bakışlarını bana yönelttiğini, başını hafifçe

eğip selam verdiğini gördüğümde nasıl dağıldığımı, aptallaştığımı bilemezsiniz.

Ah, sevincimi, heyecanımı, coşkumu anlatmama gerek yok elbette. Sevinçten deliren biri varsa o kesin bendim. *İlk aşkımdı* o benim; hislerim âşık olduğumu söylüyordu işte. Akıl almaz bir âştı bu, yüce bir sevgiydi gerçekten. “İlk görüşte aşk”ı bu bendeki, hem de kıymeti bilinip *karşılık bulanlardan*.

Evet, aşkım karşılık bulmuştu. Bundan ne diye şüphelenecektim ki! Bu kadar güzel, zengin, eğitilmiş, seçkin, güzide bir kadından kuşku duyamazdım. Evet, o da beni seviyordu, o da bana âşık olmuştu. Onun da gözü yalnız beni görüyordu; hiçbir şeyi ve hiç kimseyi umursamadan seviyordu hem de. Bu hayallerim perdenin inmesiyle kesiliverdi. Seyirciler ayaklandı, ortalık bir anda karıştı. Talbot’un yanından ayrılıp Madam Lalande’a yaklaşabilmek için önümdekileri ite kaka ilerlemeye çalıştım. Ama kalabalık yüzünden ilerleyemeyince evime dönmeye karar verdim. Kıyafetinin ucuna bile dokunamamıştım, ama Talbot’un adaba uygun bir biçimde beni Madam Lalande’la tanıştıracaklarını düşünerek kendimi yatıştırdım.

Ertesi gün geldi, çatı. Sabırsızlıkla beklediğim gece sona erdi ve gün ağardı. Sonra saat bire kadar kıvrandım durdum. Nasıl olsa İstanbul’un sonu misali bekleyişimin de sonu gelecekti. Geldi de, saat bir oldu. Derhal B. Oteli’ne gidip Talbot’u sordum.

“Beyefendi, yok,” dedi hizmetkârı.

“Nasıl olur?” diye sordum geriye doğru birkaç adım atarken. “Mümkün değil, bir yere gitmiş olamaz. Ne demek yok?”

“Bay Talbot kahvaltıdan sonra atına binip S.’ye gitmek üzere yola çıktı. Bir hafta sonra burada olacak.”

Öfkelendim, sonra korkuya kapıldım. Adamcağıza karşılık vermek istedim, ama öyle sinirlenmişim ki Talbot’un yedi sülalesine küfrü basıp cehenneme kadar yolunun olduğunu söyledim. Pek sevgili arkadaşım

bana verdiği sözü çoktan unutmuştu demek. Zaten verdiği sözleri tuttuğu da pek söylenemezdi. Elimden bir şey gelmediği için somurtkan bir ifadeyle caddede ilerledim; karşılaştığım her arkadaşşıma Madam Lalande’la ilgili yersiz sorular sorup durdum. Herkes uzaktan da olsa onu tanıyordu, ama Madam Lalande şehre birkaç hafta önce geldiği için bizzat tanışmayı başaran pek kimse yoktu. Bu pek az kişi de yeterince samimi olmadıkları için beni Madam Lalande’la tanıştıramazlardı. Umutsuz bir halde çene çalıp dururken konunun kahramanı tesadüfen oradan geçti.

“İşte orada! Baksana!” dedi ilk arkadaşım.

“Benzersiz bir güzelliği var,” dedi ikincisi.

“Yeryüzüne konmuş bir melek!” dedi üçüncüsü.

Baktım; caddeden aşağı inen bir arabada Madam Lalande vardı, yanında da o gece gördüğüm diğer hanım arkadaşı.

“Arkadaşı da güzelmiş,” dedi ilk konuşan.

“İnanılır gibi değil,” dedi ikincisi. “Ne kadar güzel görünüyor. Makyaj ne harikalar yaratıyor! Beş sene öncekinden daha güzel görünüyor. Hâlâ çok güzel, değil mi sevgili Froissart? Ah, pardon, Simpson?”

“Hâlâ da ne demek? Ama onu arkadaşşıyla kıyaslamak akşam yıldızını mumla, Antares’i²⁸⁶ ateşböceğiyle kıyaslamaya benzer,” dedim.

“Ha! Ha! Ha! Çok hoşsun, Simpson. Mucitlikte ve şık latifede üstüne yok doğrusu.” Sonra ayrıldık, üçluden biri neşeli bir vodvil mırıldanıyordu giderken.

“Ninon, Ninon, Ninon á bas ---

A bas Ninon De L’Enclos!”²⁸⁷

286 Akrep Takımyıldızı’nda yer alan ikili yıldızdır. Samanyolu’ndaki parlak yıldızların en kırmızılardan biri olan Antares, eskiden Mars’la karıştırılmıştır. Kırmızı dev yıldızın adı da bu karışıklığı yansıtır: “Ant-Ares”, “Anti-Mars” yani “Mars karşıtı” demektir. Helence bir sözcük olan Ares, Latince adı Mars olan savaş tanrısının bir diğer adıdır.

287 (Fr.) “Kahrolsun Ninon, Ninon, Ninon / Kahrolsun L’Enclos’lu Ninon!”

Bu konuşmalarımız sırasında olan bir şey beni hem heyecanlandırdı hem de teselli etti. Madam Lalande arabasıyla geçerken eminim ki beni tanıdı. Bunu apaçık biçimde gösterdi, bana meleksi bir edayla gülümsedi.

Tanışmak için Talbot'un gezisinin sona ermesini beklemekten başka çarem yoktu. Yine de onu görebilmek ümidiyle seçkin mekânların hepsine girip çıkıyordum, hatta iki hafta kadar sonra onu ilk gördüğüm tiyatrodan bir kez daha rastladım ve yine karşılıklı bakışıp durduk. Bu arada her gün Talbot'u sormak için otele gittim ama her seferinde olumsuz yanıt aldım.

Bir akşam neredeyse aklımı yitirecektim. Madam Lalande'nin Parisli olduğunu, Paris'ten geldiğini söylemişlerdi. Ansızın çekip gidemez miydi? Belki de Talbot yetişemeyecekti. Bunu düşünmek bile ruhuma korkular saldı. Gelecekteki mutluluğumu düşünüp erkekçe hareket etmeye karar verdim. Tiyatro sona erdiğinde onu evine kadar izledim, adresini öğrendim ve ertesi sabah niyetimi ve hislerimi belli eden bir mektubu kendisine gönderdim.

Cesurca, tutkuyla söz ettim her şeyden. Her şeyi, kusurlarımı bile anlattım kelimelerimde. İlk karşılaştığımız, bakiştığımız anın ne denli romantik olduğundan bahsettim. Aşkımın kendisinden karşılık gördüğünü söyleyecek kadar ileri gittim; buna olan inancımı aşkımın kutsallığını düşünerek cüretimi bağışlamasını diledim.

Yanıtını sabırsızlıkla bekledim. Sonunda geldi, aradan bir asır geçmişti sanki.

Evet, gerçekten geldi. Fazla romantik olduğumu söyleyeceksiniz, ama o güzel, zengin, herkesin hayran olduğu kadından bana mektup geldi. O kusursuz güzellikteki gözleri soylu kalbini haklı çıkardı. Tam bir Fransız kadını gibi davranarak insanlar ne der diye düşünmeden aklının ve duygularının sesine kulak vermişti. Teklifimi küçümsememiş, sessizliğe gömül-

memişti. Mektubumu reddetmemişti. O kibar parmaklarıyla kaleme aldığı mektubu şöyleydi:

Mösyö Simpson, dilinizi üyi konuşamadığım için beni bağıslayın, daa yeni geldim ülkenize ve l'etudier²⁸⁸ fırsatım olmadı.

Özür diledikten sonra, derim ki helas!²⁸⁹ Mösyö Simpson anladınız gerçeği.

Daa sözüm yok, helas! Yettigiince anlattım.

EUGENIE LALANDE.

Onun soylu ruhunun işareti olan bu notu defalarca öptüm ve daha binlerce gereksiz sevinç gösterisi yaptım. Talbot dönmüyordu. Yokluğunun bana nasıl ıstırap verdiğini bilseydi elbette koşup gelirdi. Ama gelmiyordu. Ona da bir mektup yazdım. Yanıtı kısa sürede elime geçti. Bitmeyen işler yüzünden gelemiyordu ama yakında dönecekti. Sabırlı, sakın olmamı dinginliğimi korumak için kitap okumamı, beyaz Ren şarabından daha sert içkiler tüketmememi ve felsefeyle oyalanmamı tavsiye ediyordu. Ahmak! Gelemiyorsa bir takdim mektubu pekâlâ yazabilirdi. Bunu anımsatmak için yalvarırcasına bir mektup daha yazdım. Mektubum hizmetkârı tarafından üstüne bir not iliştirilmiş halde bana döndü.

Dün S. 'den ayrıldı, nereye gittiğini ve ne zaman döneceğini söylemedi. Yazınızı tanıdığım ve her zaman telaşlı bir yapınız olduğunu bildiğim için mektubu size geri yolladım.

Saygılarımla,

STUBBS

288 (Fr.) "Öğrenmeye."

289 (Fr.) "Vah! Tüh!"

Tahmin edebileceğiniz gibi, hizmetkâra da efendisine de küfrü bastım. Ama öfkelenmenin faydası yoktu, sızlanmak da insana teselli vermiyordu.

Yine de mizacım gereği girişken bir insan olmam bana bir kapı daha açtı. Daha önce de faydası olmuştu, şimdi de bunu deneyebilirdim. Mektuplardan sonra sınırı aşmadan yapacağım emrivakilerin Madam Lalande tarafından terbiyesizlik sayılmayacağını düşünüyordum. Mektup hadisesinden sonra, neredeyse her gün kadının evini gözetlemiş, yanına aldığı hizmetkârıyla küçük bir gezinti yaptığını gözlemlemiştim. Güzel bir yaz akşamı fırsat kollayıp yanına gittim.

Hizmetkârı durumu anlamasın diye yakın bir arkadaşımıymışım gibi davranmak zorunda kaldım. Parislilere özgü bir edayla Madam Lalande amacımı derhal anladı ve selam vermek için o güzel, kibar elini uzattı. Hizmetkârı geri çekildi; aşkımız kalplerimizden taşarken biz de uzun bir sohbet koyulduk.

Madam Lalande İngilizceyi neredeyse hiç konuşamıyordu, mecburen Fransızca sohbet ettik. Tutkuların lisanı olan Fransızcaya ve mizacımın önemli parçası sayılan coşkuma kendimi bırakıp elimden geldiğince güzel ve kibar konuşarak benimle evlenmesi için ona yalvardım.

Sabırsız davrandığımı görünce gülümsedi. Her şeyin yeri ve zamanı olduğunu, aceleyle bir işe kalkışmanın doğru olmadığını söyledi. Kendisiyle tanıştırmak istediğimi ve bundan çok kişiye bahsettiğimi fark edince saygısızca davrandığımı belirtti; dolayısıyla ilk karşılaşmamızı anmamız işe yaramamış oldu. Yanakları al al bir halde henüz yeni tanıştığımızı, bu kısacık süre içinde evlilik kararı vermenin uygunsuz olacağını söylediğinde çok üzülsem de durumu kabul ettim. Düşüncesizlik ettiğimi söyledi. Ne de olsa onun kimliğinden, beklentilerinden, toplumdaki yerinden bihabermişim. Teklifimi yeniden gözden geçirmemi rica ederken aşkımı bir anlık kapılma, ütopya, hayal, kalbimin değil imgelemimin sunduğu temelsiz bir

gölge olarak betimledi. Hava kararmak üzereydi; bir perininkini andıran elini sallayarak konuştuklarını bir anda yerle yeksan etti.

Gerçek bir âşık ne yaparsa onu yaptım. Onu ne denli sevdiğimi, ona tutkuyla, aşkla, hayranlıkla bağlı olduğumu uzun uzadıya anlattım. Âşıkların önüne çıkan engelleri, çetrefilli yolu ancak aşklarının gücüyle ve birlikte aşabileceklerini söyleyerek konuşmamı tamamladım.

Konuşmam onu etkilemiş gibiydi. Yumuşadı ama bir engeli aklıma bile getirmemiş olduğumdan söz etti. Bu bir kadın için son derece hassas bir konuydu. Bunu konuşabilmek için –ama bana mutlaka anlatmak zorundaydı– fedakârca davranması gerekiyordu. Mesele yaşıydı. Aramızda kaç yaş olduğunu acaba biliyor muydum? Erkeğin kadından birkaç –hatta on küsur– yaş büyük olmasını toplum olağan karşılarlarken tersine sıcak bakmıyordu. Yaş farkı genelde çiftleri mutsuzluğa mahkûm ediyordu. Ben yirmi iki yaşındaydım, ama onun kaç yaşında olduğunu bilmiyordum.

Bu sözleri sarf ederken ona, güzelliğine, asaletine duyduğum hayranlık daha da arttı. Bu kadar açıksözlü ve dürüst olması beni iyice cezbetti.

“Dünyalar güzeli Eugenie’im!” diye haykırdım. “Böyle konuşma, ne olur. Yaşça benden biraz büyüksen ne olmuş yani? Toplumun görüşleri ezberlenmiş saçmalıklardan ibarettir. Bizim gibi âşıklar için bir yıl da bir saat de aynıdır. Yirmi iki yaşındayım, doğru. Sen ise tatlım bence en çok, en çok, en çok...”

Burada Madam Lalande’ın yaşını söyleyeceğini bekleyerek sustum ama Fransız kadınları genelde doğrudan sorulan sorulara yanıt vermez, can sıkıcı soruları umursamayıp es geçerler. O anda sanki göğsünde bir şey arıyor gibiydi, derken yere bir minyatür düştü. Eğilip aldım ve ona verdim.

“Sizde kalsın,” dedi gülümseyerek. “Şahsımdan daha güzel görünüyor, ama lütfen sizde kalsın. Öğrenmeye çalıştığınız sorunun yanıtı da onun arkasında. Hava iyice karardı, gün aydınlanınca incelersiniz. Bu arada bu

akşam konuğum olur musunuz? Ufak bir *parti* tertip ettik. Harika şarkılar dinleyeceksiniz inanın. Fransızlar, Amerikalılara göre çok daha rahattır, sizi eski bir arkadaşım olarak tanıtırım.”

Konuşması bitince koluma girdi ve evine doğru yürüdük. Malikânesi gerçekten büyük ve heybetliydi. İçinin de hoş döşenmiş olduğunu sanıyordum ama emin değildim, zira akşamın ilk saatlerinde kibar Amerikan malikâneleri ancak loş ışıkla aydınlatılır. Eve gelişimizden bir saat kadar sonra büyük salonda tek bir lamba yakıldı, işte o an salonun sıra dışı ve görkemli bir biçimde döşendiğini gördüm; ama oturma odası yine karanlıkta kalmıştı. Bu oldukça iyi düşünülmüş uygulama sayesinde insanlar aydınlıkta veya karanlıkta kalmayı tercih edebiliyordu; okyanusun ötesindeki dostlarımız bunu hemen benimsemeli gerçekten.

O akşam kesinlikle hayatımın akşamıydı. Madam Lalande kaliteli müzik konusunda beni kandırmamıştı; dinlediklerim (Vienna müzikleri dışında) çok güzeldi. Enstrüman çalanlar çok yetenekliydi. Kadın vokalistler harikuladeydi. Sonunda Madam Lalande isteklere karşı koymayıp tereddütsüz bir edayla oturduğu yerden kalktı ve piyanonun başına geçti. Ona eşlik etmek istedim, ama nasıl misafir edildiğimi anımsayınca sessiz sedasız bir köşede oturmam gerektiğine karar verdim. Onu dinledim, ama izleyemedim.

Herkes etkilenmişti, en çok da ben. Bunu nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Ona duyduğum aşkın elbette etkisi vardı, ama işin aslı şarkıcılığına ve hassasiyetine hayran kalmıştım. Hiç kimse bir arayı onun gibi söyleyemez, duyguları onun gibi ifade edemezdi. Rossini’nin *Otello*’sundaki romanı yorumlayışı, Bellini’nin *Capuletti*’sindeki “Mezarımın üzerinde” sözcüklerini okuyuşu hâlâ aklımda. Pes tonlamaları muhteşemdi. Sesiyle üç oktavı kontrol edebiliyordu. Napoli’deki San Carlos Operası’nı inletecek kadar güçlü bir sesi olmasına rağmen her türlü inceliğin hakkını veri-

yordu. Bellini'nin *Sonnambula*'sını söylerken herkesi büyüledi:

"Ah! non giunge uman pensiero

*Al contento ond 'io son piena. "*²⁹⁰

Malibran'a²⁹¹ öykünerek Bellini'nin özgün cümlesini değiştirdi ve sesi-ni tenor *sol*'a kadar indirdi, sonra iki perde atlayarak üç perde yukarıdaki *sol*'a çıkardı.

Bu harikulade gösteriden sonra gelip yanıma oturduğunda performansı-na duyduğum hayranlığı dile getirdim. Sohbetimiz esnasında fark ettiğim sesindeki zayıflık performansına gölge düşürmediği için çok şaşırmıştım, ama tabii bundan kendisine söz etmedim.

Uzun, dobra ve ateşli bir sohbete başladık. Benden hayatımı anlat-mamı istedi ve beni sözümü kesmeden dinledi. Güvenini boşa çıkart-mamak için hiçbir şey gizlemedim. Yaş hususundan feyz alarak küçük-lerinden tutun da dile getirmesi cesaret isteyenlere dek tüm kusurlarımı bir bir saydım, böylelikle aşkımı ispatlamış oldum. Üniversite yıllarım-daki taşkınlıklarım, gece gezmelerinden, borçlarımdan, kaçamakla-rımdan bahsettim. Dahası atlattığım veremden, ağrılarını çektiğim ro-matizma ve gut hastalığımdan, herkesten gizlediğim göz bozukluğum-dan söz ettim.

"Bu sonuncuyu siz söylemediğiniz sürece hiç kimse anlamaz. Boş yere üzülüyorsunuz," dedi. "Boynumdan sarkan şu küçük gözlüğü anımsıyormusunuz?" diye sorarken yanaklarının pembeleştiğini hissettim. Konuşur-ken tiyatrodaki zihnimi allak bullak eden gözlüğünü elinde tutuyordu.

"Elbette anımsıyorum," dedim. Gözlüğü bana doğru uzatırken kibar elini hafifçe tuttum. Süslü, çerçeveli ve oldukça değerliydi.

290 (İt.) "Kalbimi dolduran mutluluğa hiçbir insan düşüncesi erişemez."

291 Maria Felicite Malibran (1808–1836): Dönemin ünlü Fransız mezosopranolarından.

“Paha biçilmez olduğunu düşündüğünüz bir arzunuz var. Evlilik teklifinizden söz ediyorum. Sizin yalvarmanıza ve kalbimin sesine boyun eğerek ben de sizden ufak bir iyilik isteyeceğim.”

“Ne dilerseniz yaparım,” dedim heyecanla. Neredeyse herkesin ilgisini üzerimize toplayacaktım; zaten yalnız olsaydık çoktan Madam Lalarde’ın ayaklarına kapanmıştım. “Ne dilerseniz dileyin, aşkım! İsteğiniz emirdir benim için!”

“O halde aşkınızın hatırı için, iyice ilerlemesine fırsat vermeden itiraf ettiğiniz, fiziksel değil tinsel bir anlam taşıyan ve asaletiniz ile dürüstlüğünüze hiç yakışmayan zayıflığın üstesinden gelin. Göz bozukluğunuzu inkâr etmeyi bırakın ve zayıflık olarak gördüğünüz bu şeyden kurtulun. Beni anlıyor musunuz? Evet, gözlük takmanızı istiyorum. Sonuçta ne dilersem yapacağınızı söylediniz. Elimde tuttuğum şeyin paha biçilmez mücevherlerle süslenmiş olması değil, görmemi sağlaması onu değerli kılan. Kibar bir gözlük kullanabilirsiniz. Hatırım için bunu yapın.”

Bu istek elbette beni tarumar etmişti. Ama bu şartlar altında başka seçeneğim yoktu.

“Tamam,” dedim heyecanlı görünmeye çalışarak. “Tamam, kabul ediyorum. Sizin için her şeyi yaparım. Bu gecedan itibaren gözlüğü kalbimde taşıyacağım, eşim olarak uyandığınız ilk sabah gözlüğü takacağım; eskisi kadar şık görünmesem de en azından sizin arzularınızı yerine getirmekten mutluluk duyacağım.”

Sonra ertesi gün yapacağımız hazırlıklar üzerine odaklandık. Nişanlımdan öğrendiğime göre Talbot kente dönmüştü. Onu görmeli ve bir araba edinmeliydim. Suare ancak ikide dağılırdı, ikiden önce araba kapının önünde olmalıydı ki Madam L. kalabalığın arasından sıyrılıp arabaya binebilsin. Sonra papazın evine gidip bizi evlendirmesini isterdik. Talbot’u

oteline bıraktıktan sonra balayı için Doğu'ya giderdik; pek nazik beyler ve hanımlar arkamızdan diledikleri gibi dedikodu yapabilirlerdi.

Bunları planladıktan sonra Talbot'u görmek için Madam L.'nin yanından ayrıldım, ama kendime engel olamayıp bir otele girdim ve gözlüğü takarak minyatürü inceledim. Benzersiz bir güzelliği gördüğüm! Işıl ışıl parlayan iri gözler! Kurumlu bir Grek burun! Simsiyah, hoş lüleler! "Ah, sevgilim ete kemiğe bürünmüş, sanki tam karşımda duruyor," dedim heyecanla. Minyatürün arkasını çevirdiğimde şu yazıyı gördüm: "Eugenie Lalande. Yirmi yedinci yaşının üzerinden yedi ay geçmişken."

Talbot'u evinde buldum ve ona güzel haberi verdim. Önce çok şaşırırsa da kendini toparlayınca beni tebrik edip bir yardımı dokunup dokunamayacağını sordu. Ben de ona planımdan bahsettim. Bu planı kusursuz bir biçimde gerçekleştirdik. Gece ikide, nikâhımızın üzerinden on dakika geçtiğinde, arabada yanımda oturan kişi elbette Madam Simpson'dı. Kentten çıkıp kuzeydoğuya doğru yol aldık.

Talbot, geceyi uykusuz geçireceğimiz için yirmi mil uzaklıktaki C. köyüne uğrayıp kahvaltı yapmamızı ve dinlenmemizi tavsiye etti. Saat tam dörtte köye vardık. Âşık olduğum kadının arabadan inmesine yardım ettim, salona geçerken kahvaltı sipariş ettim.

Güneş doğmamıştı, ama şafak sökmek üzereydi; huşu içinde eşimi seyrederken birden bir şimşek çaktı zihnimde. Madam Lalande'in benzersiz güzelliğini ilk kez yakından ve gün ışığında görüyordum.

"Ah, ayrılmaz biçimde birleştirmize, teklifini yerine getirip kendi vazifemi yerine getirdiğime göre şimdi sıra sende. Bana verdiğin sözü unutma!" dedi düşüncelerimi sekteye uğratarak. "Haydi, düşünelim! Anımsayalım! Evet, her kelimesini anımsıyorum! *Tamam, kabul ediyorum. Sizin için her şeyi yaparım. Bu geceden itibaren gözlüğü kalbimde taşıyacağım, eşim olarak uyandığımız ilk sabah gözlüğü takacağım; eskisi kadar şık gö-*

rünmesem de en azından sizin arzularınızı yerine getirmekten mutluluk duyacağım. ' İşte bunları demiştin, değil mi kocacığım?"

"Evet," dedim. "Hafizan harika! Eugene, verdiğim sözü tutarım ben. Bak şimdi! Yakıştı mı?" Madam Simpson başlığını düzeltti, kollarını bağladı ve ciddi bir edayla dimdik oturdu. Gözlüğü taktım.

"Ulu Tanrım!" diye haykırdım. "Tanrım! Nesi var bu gözlüğün?" Gözlüğü çıkarıp camlarını kibarca sildim ve yeniden taktım.

Gözlüğü ikinci takışım da şaşırdım, hatta kısa sürede şaşkınlığım korkuya dönüştü. Bu da ne demek oluyordu böyle? Gözlerim beni yanıltıyor muydu? Gözlerime inanabilir miydim? Şu allık mıydı mesela? Şunlar da sevdiğimin yüzündeki kırışıklıklar mıydı? Ah! Bildiğim tüm tanrılar ve tanrıçalar adına! Dişleri ne haldeydi böyle? Gözlüğü yere atıp Bayan Simpson'un karşısına dikildim; öfkeden deliye dönmüştüm, dilim lal olmuştu.

Madam Simpson'ın İngilizceye hâkim olmadığını daha önce söylemiştim; bu yüzden genelde İngilizce konuşmaya yeltenmezdi. Ama öfke her şeyi yapar, onu da İngilizce konuşturdu.

"Evet, mösyö!" dedi beni dakikalarca inceledikten sonra. "Evet, mösyö! Ne öğdu? Soorun ne? Sizi Kore²⁹² hastaalığı geçiriyormus gibi danset-tiren sey ne? Beenmiyorsan neden evlendin benimle?"

"Seni aşağılık yaratık! Seni kart büyücü!" diye bağırdım öfkeyle.

"Yaratık mı? Kart mı? Teessüf ederim. Henüz seksen ikimdeyim."

"Seksen iki mi?" diye bağırdım. "Seksen iki maymun alıp kaçırsın sesi! Minyatürde yirmi yedi yaş yedi ay yazıyordu."

"Doğru yazıyor! Bunda bir şey yok! O poortre ellii bes seene önce yapıldı. İkinci kocam Mösyö Lalande'la evlendiimde poortreyi ilk kocam

292 Bir sinir hastalığıdır. Hasta, elinde olmadan yüz, kol, bacak ve gövde kaslarını düzensiz bir biçimde kımlıdır. Buna "tik" denir. Hastalık en çok gebe kadınlarda, beş on beş yaş arasındaki kız çocuklarında görülür. Nedeni belli değildir. Kalıtımla ilgili olduğunu ileri sürenler vardır. Şiddetli korku ve heyecanların, beyin iltihaplanmalarının hastalığa sebep olduğu da görülmüştür. Öldürücü değildir. Tedavisi vücudu kuvvetlendirmek ve hastayı istirahat ettirmeye dayanır.

Mösyö Moissart'dan olan kızım için yaptırmıştım.”

“Moissart mı dedin?”

“Evet, Moissart. Ne olmuş ki?”

“Hiçbir şey bilmiyorum seni ihtiyar bunak! Moissart adında bir atam olduğunu biliyorum o kadar!”

“Moissart güzeel bir soyisimdiir. Voissart da öyle! Kızım Matmazel Voissart, Mösyö Voissart diye bir beyle evli.”

“Moissart! Voissart! Aman Tanrım! Senin amacın ne?”

“Moissart ve Voissart'a eek olarak Croissart ve Froissart da var tabii! Kısımın kızı Matmazel Voissart Mösyö Croissart'la, kısımın toorunu Matmazel Croissart da Mösyö Froissart'la evlendi. Ama sana göre bunlar saygın isimler degiildir tabii.”

“Foissart! Moissart! Voissart! Croissart!” diye bağurdım.

“Evet,” dedi arkasına yaslanıp. “Evet! Foissart! Moissart! Voissart! Croissart! Ama Mösyö Foissart –nasıl desem– mankafanın tekiydi. Aptal Amerika'ya gelmek için güzelim Fransa'yı terk etti. Burada biir oğlu varmış. Daa tanışmadım ama, o da mankafanın tekiymiis. Arkadaşım Madam Stephanie Lalande da tanışmamış onunla. Adı Napoleon Bonaparte Froissart. Sen bu ismii de begenmezsiin şimdi.”

Konuşma uzunluğundan veya içeriğinden ötürü Bayan Simpson epeyce öfkelenmişti. Sözleri tükenince hışımlla ayağa kalktı ve altındaki tarlatanı düşüverdi. Öfkeden deliye dönmüş gibiydi; dişlerini gıcırdattı, kollarını sıvadı, burnuma yumruk attı. Hedefine ulaşmış olmanın verdiği hazla başındaki peruğu yere fırlattı; öfke ve acı içinde peruğun üzerinde dans etmeye başladı.

Ben ağzım beş karış açık bir halde onun yerine oturdum. O dönüp dururken, “Moissart ve Voissart! Croissart ve Foissart! Moissart! Voissart! Croissart! Napoleon Bonaparte Froissart! Seni rezil bunak! Bu benim!

Duyuyor musun? Benim! Ben Napoleon Bonaparte Froissart'ım. Tanrım! Büyükanneimin nenesiyle evlenmişim! Tanrım ben ne büyük bir günah işledim de bana bunu reva gördün!"

Madam Eugene Lalande –Simpson– eski adıyla Moissart benim büyükanneimin nenesiydi. Gençken çok güzelmış; hatta seksen ikisinde bile Grek burnunun, biçimli başının, büyüleyici gözlerinin güzelliğinden pek bir şey yitirmemişti. Elbette allıklar, farlar, peruklar, takma dişler, tarlatanlar ve Paris'in gözde modacıları sayesinde *yaşı geçmiş* kadınlar arasında itibarını korumayı becermişti. Ninon de Lenclos'la²⁹³ yarışabilirdi.

Çok büyük bir servete sahipti, çocuğu yoktu; mirasını bana bırakmak için Amerika'ya gelmiş, yanında da eşinin akrabası olan Madam Stephanie Lalande'ı getirmişti.

Tiyatroda beni fark etmişti. Gözlüğünü takıp beni iyice incelemiş, benzerliğimizi görünce şaşırılmıştı. Yanındaki adam kim olduğumu hemen söylemişti. Bu kez beni daha titiz bir biçimde incelemişti; bu hareketinden ötürü ne denli heyecanlandığımı anımsarsınız. Ona selam verdiğimde kim olduğunu öğrendiğimden şüphelenmiş, selamıma karşılık vermek zorunda kalmıştı. Halbuki ben gözlerimin bozukluğu ve makyajın mucizesi yüzünden kadının yaşı ve güzelliği hususunda yanılmıştım. Talbot'a kadının kim olduğunu sorduğumda Bayan Lalande'ı sorduğumu sanmıştı. Ertesi sabah büyükanneimin nenesi Talbot'la karşılaşmıştı. Arkadaşım gözlerimin ne derece bozuk olduğundan söz edince benim iyi kalpli, ihtiyar akrabam kendisini tanımadığımı, yaşıma bakmadan ona kur yaptığımı anlamıştı. Bu düşüncesiz davranışımı cezasız bırakmamak için Talbot'un yardımıyla bir plan yapmıştı. Talbot beni onunla tanıştırmamak için ortalıktan kay-

293 Ninon de Lenclos (1620–1705): Kozmetikçi. Moliere, Scarron gibi yazarların dostluğunu kazanan Ninon de Lenclos, güzelliğinden dolayı skandallarla dolu bir hayat sürdükten sonra, yaşlılığında bir manastıra çekilmek zorunda kaldı. Ninon de Lenclos'un çeşitli güzellik sırları bildiği söylenirse de, bunların içinde en önemlisi bitkisel banyosudur. Voltaire gibi büyük bir yazarın koruyuculuğunu yaparak eğitimini tamamlamasını sağlamıştır.

bolmuştı. “Güzel dul Bayan Lalande” hakkındaki sorularımın genç kadın hakkında olduğu sanılmıştı; demem o ki Talbot’un otelinden ayrıldıktan sonra karşılaştığım arkadaşlarımın söylediği şarkıda da Ninon de L’Enclos’a atıfta bulunulmuştu. Madam Lalande’ı gündüz vakti hiç görmemiştim; suarede gözlük kullanmamam onun yaşını fark etmemi engellemişti. Şarkı söylemesi için davet edildiğinde büyükannemin nenesi Madam Lalande’a eşlik etmişti; şarkıyı söyleyen genç Madam Lalande’dı. Ona eşlik etmeye kalkışsaymışım buna izin vermeyecekmiş, ama buna gerek kalmamıştı. Hayranlıkla dinlediğim şarkılar meğerse genç Madam Lalande tarafından seslendirilmişti. Gözlük hususunda ısrarcı olmasının nedeni aklımı başıma getirmek istemesinden kaynaklanmıştı. Gözlüğün camlarını da bana uygun hale getirtmişti.

Bizi evlendiren papaz, Talbot’un yakın bir arkadaşıydı, zaten adam din adamı da değildi. Aynı adam cüppesini çıkardıktan sonra “mutlu çifti” taşıyan kiralık arabayı hızla sürmüştü. Talbot ile arkadaşı arabada oturup tiyatro izler gibi bizi izleyip eğlenmişlerdi. Sanırım ikisini de düelloya davet etmem gerekecek.

Her neyse büyükannemin nenesinin kocası olmaktan kıl payı kurtuldum ve bu beni acayip rahatlatıyor. Madam Stephanie Lalande’ın kocasıyım. İyi kalpli, ihtiyar akrabam hem mirasını bana bıraktı hem de Madam Lalande’la evlenmemi sağladı. Ah, artık *aşk mektuplarına* ihtiyacım yok ve *gözlüksüz* asla dışarı çıkmıyorum.

ŞEHRAZAT'IN BİN İKİNCİ MASALI

“*Hakikat, kurgudan daha tuhaftır.*”

Eski bir deyiş

Doğu üzerine araştırmalar yaparken, Simeon Jochaides’in *Zohar*’ı²⁹⁴ gibi Avrupa’da adı hiç duyulmamış, *Amerikan Edebiyatındaki Tuhaflıklar* adlı kitabın yazarı²⁹⁵ dışında hiçbir Amerikalı yazarın atıfta bulunmadığı dikkate değer *Tellmenow Isitsoörnot*’ı okuduğumda, edebiyat dünyasının *Binbir Gece Masalları*’nı anlatan vezir kızı Şehrazat’ın sonu hakkında tamamen yanıldığını; öykünün giriş ve gelişme bölümünde olmasa da sonuç bölümünde eksiklikler olduğunu gördüm.

Bu sıra dışı konuda daha fazla bilgi edinmek isterseniz *Isitsoörnot*’ı okumanız gerekecek, burada keşfimin özetini verdiğim için affınıza sığınırım.

294 Yahudi mistisizminin (Kabbala) en önemli eserleri arasında yer alan *Zohar*, Ortaçağ’da Aramice ve İbranice dillerinde yazılmış, Tevrat’ın mistik yorumu olan bir grup kitaptan oluşur. Tanrı’nın isimlerinin doğası, evrenin kökeni ve yapısı, ruhların doğası, günah, iyilik ve kötülük gibi konuları içeren *Zohar*’da kutsal metnin yorumları, teoloji, mistik kozmogoni, mistik psikoloji gibi alanlar yer alır.

295 Rufus Wilmot Griswold (1815–1857): *Curiosities of American Literature* (1844) ve daha pek çok antolojinin derleyeni, editör, şair, eleştirmen. Poe’nun da editörlüğünü yapmıştır. İkili birbirinden hiç hoşlanmazdı. Poe’nun gizemli ölümünün ardından *New York Tribune*’e yazdığı bir yazıda, “Poe öldü. Bu haber pek çoğunuzu şaşırtıp üzebilir, ama birkaç kişinin de rahat bir nefes aldığını söyleyebilirim,” demişti.

Masalların en bilinen versiyonunda, haklı sebeplerden ötürü kıskançlık duyguları içinde boğulan bir hükümdarın her yeni gün egemenliği altında ki topraklarda yaşayan güzel bir kızla evlendiği ve ertesi sabah onu cellada teslim edeceğine dair sakalı ve peygamberi üzerine yemin ettiği görülür.

Sözünün eri, samimi ve kararlı bir insan olan hükümdar, dindar bir insana yakışacağı gibi içtiği anda elifi elifine uyar ve itibarına itibar katar. Dâhiyane bir fikre sahip olan kızının ısrarıyla başveziri tarafından muhtemelen ibadet esnasında rahatsız edilir.

Başvezirin kızı Şehrazat, güzel kızların makûs talihine son vermek ya da hiç değilse bu uğurda canını feda etmek ister.

O senenin artık yıl olup olmadığı bilinmiyorsa da (bu kızın fedakârlığını daha da pekiştirir), Şehrazat babasının aracılığıyla hükümdara evlilik teklifini iletir. Hükümdar bu teklifi coşkuyla kabul eder (zira başvezirin kızına epeydir göz koymuştur, ama vezirin kızı olduğu için bunu dile getirememiştir), ama başvezire asla yemininden dönmeyeceğini, kendisinden bir ayrıcalık beklememesi gerektiğini net bir şekilde ifade eder. Babası karşı çıksa da Şehrazat teklifinde ısrarcıdır ve hükümdarla evlenir.

Demek ki bu zeki hanım (Machiavelli'yi okuduğu belli) kusursuz bir plan yapmıştı. Gerdek gecesi şimdi hatırlayamayacağım bir bahane öne sürerek odaya davet ettiği kız kardeşini yatağa yakın bir şilteye yatırmının yolunu bulur ve şafak sökmeden hemen önce (doğan günle birlikte öldürülecek olsa da) eşi olan hükümdarı uyandırır. Kız kardeşine anlattığı kara kedi ve bir fare hakkındaki hikâye karnı tok, sırtı pek bir halde yatıp uyuyan hükümdarın ilgisini çeker, ama Şehrazat'ın boğularak öldürülmek üzere cellada yollanması gerekmektedir.

Dini inançlarına bağlı olduğu halde merakına yenik düşen hükümdar, kara kediyle farenin hikâyesinin sonunu öğrenebilmek umuduyla yeminin gereğini uygulamak için bir gece daha beklemeye karar verir.

Gece çöktüğünde Şehrazat kara kediyle mavi farenin hikâyesini çivit mavisi bir anahtarla kurulan, hızlı, yeşil kanatlı, pembe bir atın hikâyesine ular. Bu öykü hükümdarın daha fazla ilgisini çeker, şafak sökmeden anlatımını bitirmeye çabalasa da Şehrazat öykünün sonunu getiremez, dolayısıyla hükümdarın yeminin gereği yine ertelenir. Sonraki gecelerde de yine benzer şeyler yaşanır; sonunda hükümdar binbir gece boyunca yeminin gereğini yerine getiremez (yemini ya unutmuş ya da kendini yemininden azat etmiştir) ve itirafını dinleyen din adamının da kellesini vurdurur. Havva'nın kızı olan ve irem bağlarındaki kelime dolu yedi sepeti kendine mal eden Şehrazat zafer tacını takar ve ülkenin güzel kızlarının rahat nefes almasını sağlar.

Şimdi okuduğumuz, bildiğimiz bu son kulağa ve kalbe fazlasıyla hitap ediyor, ama benzerleri gibi gerçekdışı olduğunu *Isitsoörnot* sayesinde öğrenmiş bulunmaktayım. Bir Fransız atasözü şöyle der: “*Le mieux est l'ennemi du bien.*” Yani en iyisi, iyyinin düşmanıdır. Şehrazat, kendine mal ettiği kelime dolu yedi sepeti faize koyarak on bir katını kazanmıştır.

“Sevgili kardeşim,” dedi Şehrazat bin ikinci gece (*Isitsoörnot*'tan kelimesi kelimesine alıntılıyorum), “öldürülmekten kurtulduk artık, nihayet bu azap sona erdi. Gemici Sinbad'ın öyküsünün sonunu sana ve (bir krala yakışmayacak kadar berbat bir şekilde horlayan) hükümdara anlatmadığım için çok mahcubum. Sinbad sayısız maceraya atıldı, ama uykuya yenik düştüğümden öyküyü tamamlayamadım. Bu düşüncesizliğimden ötürü dilerim Tanrı beni affeder. Ama bu ihmalkârlığımı telafi edebilir, iki çimdik atıp uyandıracağım hükümdarı öykünün sonuyla eğlendirebilirim.”

Isitsoörnot'a göre, Şehrazat'ın kız kardeşi pek de heyecanlanmadı, epeyce çimdik yiyen hükümdar horlamayı kesip muhtemelen Arapça bir tonlamayla, “Hmm!” ve “Haa!” diyerek uyandığını ve horlamayacağını belirtti. Böylelikle Şehrazat öykünün sonunu anlatmaya koyuldu:

“Sonunda yaşlandığımda (Şehrazat, Sinbad’ın ağzından konuşur), yur-
dumda huzurla geçirdiğim uzun senelerden sonra, bir kez daha yaban di-
yarları gezip görme arzusu doğdu içimde ve günün birinde hiç kimseye
haber vermeden yükte hafif pahada ağır eşyalarımı toplayıp bir hamal eşli-
ğinde beni henüz keşfedemediğim diyarlara götürecek geminin yanaşacağı
sahil kıyısına vardım.

Eşyaları sahile bırakıp ağaçların altına oturduk ve bir gemi görebil-
mek umuduyla gözümüzü denize diktik. Bir an garip bir uğultu duydum,
hamal da aynı sesi işittiğini söyledi. Ses giderek arttığı için sesi çıkaran
şeyin bize yaklaşmakta olduğunu düşündük. Nihayet ufukta gövdesi su
üzerinde olan devasa bir canavar gördük. Canavar dev dalgalar oluştura-
rak, ıslıl ıslıl yanan uzun kuyruğuyla etrafı aydınlatarak bize yaklaşıyor-
du. Yaklaştıkça onu daha net görmeye başladık. Uzunluğu en uzun ağaç-
ların üçünün toplamına eşit, eni ise sarayınızdaki salon kadardı, cömert
halifem! Sıradan balıklarinkine benzemeyen gövdesi oldukça dayanık-
lıydı; suyun üstünde kalan bölümü ise etrafını kuşatan kızıl hat dışında
kapkaraydı. Suyun altında kalan ve dalgalar sayesinde nadiren görebil-
diğimiz karnı ise ay renginde metalik pullarla kaplıydı. Ardı dümdüz
ve bembeyazdı, buradan gövdesinin yarı uzunluğunda altı adet kemik
yükseliyordu.

Bu dehşet saçan yaratığın ağzı yoktu. Ama bunu telafi etmek istercesine
en az seksen gözü vardı. Yusufçuğun gözleri gibi pörtlek olan bu gözler
altlı üstlü iki sıra halindeydi. Bu korkunç gözlerin birkaç tanesi diğerlerin-
den daha büyüktü ve saf altınmış gibi parlıyordu.

Bu canavar süratle bize yaklaşıyor gibi görünse de efsunlu bir havayla
ilerliyor olmalıydı; zira ne balık yüzgeçleri, ne ördek ayakları, ne de gemi-
lerinkini andıran ve rüzgâra karşı duran yelkenleri vardı. Üstelik yılan gibi
de sürünmüyordu. Başı ve kuyruğu aynı biçimdeydi. Kuyruğuna yakın bir

yerde burun deliği olduğunu sandığım iki küçük delik vardı; canhıraş bir halde nefes alıyor, tiz ve şiddetli bir tonda nefes veriyordu.

Bu iğrenç canavarı izlerken iyice korkuya kapıldık, ama canavar yakınlığında sırtında insan büyüklüğünde, kıyafetsiz insanımsılar gördük. Bu yaratıkların üstlerindeki tenlerine yapışmış tuhaf örtüler onları gülünç ve çirkin gösteriyordu. Tepelerinde kare şeklinde kutular vardı; önce bunların sarık olduğunu sandım ama kısa süre içinde bu kutular sayesinde dik durup başlarını taşıyabildiklerini anladım. Yaratıkların boyunlarına köpeklerle bağlanan tasmalardan bağlandığı için gövdeleriyle başlarını aynı anda hareket ettirmek durumunda kalıyorlar, zorunlu olarak aşırı kısa ve havaya kalkık burunlarını izliyorlardı.

Canavar bize yaklaşıncı gözlerinden birini kocaman açtı ve gök gürültüsüne benzer bir ses eşliğinde muazzam bir ateş ve duman bulutu püskürttü. Duman dağılınca o acayip insansılardan birinin canavarın başına yakın bir noktada, elinde bir borazanla durduğunu gördük. Buna ağzını dayayıp kaba saba bir şeyler söyledi; burnundan konuştuğu için dediklerini anlamadık.

Konuşmadan tek kelime bile anlamamıştım; korku içinde hamala dönüp canavar, niyeti ve üstündeki insansılar hakkında ne düşündüğünü sordum. Hamal tir tir titreyerek soruma yanıt verdi. Daha önce bu deniz canavarından söz edildiğini duymuş; söylentiye göre insanlara kötülük yapmak için cinler tarafından yaratılan bu şeytansı canavarın bağırsakları kükürten, kanı ateştenmiş. Kedi ve köpeklerle musallat olan asalaklardan biraz daha büyük olan üstteki barbarlar da ısırp kızdırdıkları canavarın kükremesine ve kötülük düşünmesine neden oluyorlarmış.

Bu sözleri duyar duymaz kaçmam gerektiğini düşünüp hızla koşmaya başladım; hamal da aynı hızla ama ters istikamette koştu. Eşyalarımı da, onu da bir daha görmedim.

Kayıklarla sahile inen insansı asalaklar beni takip edip yakaladılar; ellerimle ayaklarımı bağlayıp canavarın sırtına bindirdiler. Yaratık tekrar denize açıldı.

Rahat evimi bırakıp serüvenci ruhuma yenik düşerek canımı tehlikeye attığım için çok pişmandım; ama son pişmanlığın fayda etmediğini bildiğimden elindeki borazanla hemcinslerine liderlik ettiğini düşündüğüm insansı asalakla iyi geçinmeye çalıştım. Bu hususta epeyce yol kat etmiş olmalıyım ki, birkaç gün sonra ne idüğü belirsiz lisanını bana öğretme zahmetine girişti; böylelikle onu anlamayı ve serüvenci ruhumu anlatmayı başardım.

Bir gün yemekten sonra, ‘Cıyk cıyk, cır cır, Sinbad, ey kıp kıp, hor hor, gur gur, tıs, fis, şşşt!’ dedi, ama Cock-neigh²⁹⁶ (at kışnemesi ile horoz ötüşü arasında bir ses yumağı çıkaran bu insansı asalaklar) aksanını bilmediğinizi unutmuşum Majesteleri. Şöyle çevirebilirim: ‘Kusursuz bir insan olduğunuzu gördük Sinbad. Biz bu yaratığın sırtında dünyayı dolaşıyoruz; mademki serüvenci bir ruha sahipsiniz sizin de bizimle gelmenize izin veriyorum.’”

Isitsoörnol’a göre, Şehrazat cümlesini bitirdiğinde hükümdar sağına dönerken, “Sinbad’ın son serüvenlerini anlatmamış olman çok şaşırtıcı. Kulağa çok ilginç ve acayip geliyor,” dedi.

Sonra Şehrazat hikâyeyi anlatmaya devam etti: “Sinbad sözlerini şöyle sürdürdü: Nezaketinden ötürü insansı asalağa teşekkür ettim; denizde süzülerek ilerleyen canavarın sırtında gayet keyifliydim, halbuki okyanus bu tarafta nar misali yuvarlaktı ve biz sürekli yokuş inip çıkıyorduk.”

“Çok acayip,” dedi hükümdar.

“Yine de doğru,” dedi Şehrazat.

296 *Cockney*: İngilizceyi kaba ve uyaklı konuşan Doğu Londraı.

“Kuşkularım var, ama lütfen anlatmaya devam et.”

“Elbette! Canavar sayısız yokuş inip çıktı ve sonunda bizi bir yığın tırlımsı küçük yaratığın oluşturduğu bir adaya çıkardı.”²⁹⁷

“Hımm,” dedi hükümdar.

“Adadan ayrılıp (anlaşılan Şehrazat kocasının lakaytlığını umursamamıştı) taştan ağaçların olduğu bir ormana vardık. Ağaçlar öyle sert ve dayanıklıydı ki, en sağlam baltalarımız bile işe yaramadı.”²⁹⁸

“Hımm,” dedi hükümdar, ama Şehrazat anlatmaya devam etti:

“Bu adadan sonra başka bir ülkeye ulaştık; burada gördüğümüz mağara kırk mil kadar öteye uzanıyor ve içinde Şam ve Bağdat'taki saraylardan bile daha heybetli saraylar barındırıyordu. Bu sarayların çatılarından insan büyüklüğünde elmasimsi mücevherler sarkıyor; kuleler, piramitler ve mabetlerin arasında gözsüz balıklarla dolu abanoz renginde nehirler akıyordu.”²⁹⁹

“Hımm,” dedi hükümdar.

“Sonraki durağımızda yüce bir dağ vardı. Yamaçlarından akan metal nehirlerin eni on iki, boyu ise altmış mildi.”³⁰⁰ Dağın doruğundan çıkan

297 Koralitler. (Mercanın tek polipi.) –Poe.

298 “Teksas'taki en çarpıcı tabiat mucizelerinden biri de Pasigonu Nehri'nin kaynağı civarında bulunan taşlaşmış ormandır. Bu ormanda taşlaşmış yüzlerce ağaç vardır. Genç ağaçlar da kısmen taşlaşmıştır. Burası, tabii bilimlerle ilgilenenlerin taşlaşma koşulları ile ilkelerini tekrar değerlendirmesini zorunlu kılacak kadar şaşırtıcıdır.” – Kennedy.

Başta pek itibar edilmeyen bu açıklama, Rocky Dağları'ndaki Black Hills'den kaynağını alan Chyenne ya da Chienne Nehri civarındaki taşlaşmış ormanın keşfiyle desteklenmiştir. Kahire yakınındaki taşlaşmış orman ise coğrafi ve fiziki açıdan eşsizdir. Kent girişinde bulunan halife mezarlarını geçtikten sonra güneye doğru ilerler, Süveyş'e giden yol boyunca deniz kabukları ve kumla kaplı çıplak ve ıssız bir vadi boyunca on mil kadar yürür ve yola paralel, alçak bir sıra kum tepesiyle karşılaşır. Burada sizi ıssız ve eşsiz bir manzara kucaklar. Atınızın toynakları ağaçlara çarptıkça demire vurmuşcasına gürültü çıkarır; taşlaşmış ağaç dallarının donattığı devasa bir orman karşınızdadır. Koyu kahverengi ağaçların biçimleri bozulmamıştır; boyları beş metreye, enleri ise bir metreye kadar çıkmaktadır. Uçsuz bucaksız gibi görünen bu sık ormanda Mısır eşiği güçlükle yürür. Ormanın öylesine doğal bir görünümü vardır ki, İskoçya'da veya İrlanda'da olsa ağaç dallarıyla örtülü devasa bir bataklık sanılabilir. Çoğu ağaç tamamen sağlıklıdır, bazılarında kurt delikleri ise kolaylıkla görülebilmektedir. Ağaçlardaki ince damarlar ve bölgeler bozulmaya uğramamıştır. Ağaçlar öylesine taşlaşmıştır ki, camı çizebilir ya da cilalanabilirler. Asiatic Magazine. –Poe.

299 Mamut Mağarası Ulusal Parkı. –Poe.

300 İzlanda, 1783. –Poe.

küller etrafı öyle bir karanlığa boğuyordu ki dağdan uzaklaştığımızda bile elimizdeki beyaz nesneyi göremedik.”³⁰¹

“Hımm,” dedi hükümdar.

“Canavar yola devam etti, sonunda öyle bir yere vardık ki her şey altüst olmuş gibiydi. Burada gördüğümüz gölün dibinde upuzun ağaçlardan oluşan sık bir orman vardı.”³⁰²

“Haa,” dedi hükümdar.

“Birkaç yüz mil sonra da, atmosfer o kadar yoğundu ki demiri ve çeliği havada tutuyordu.”³⁰³

“Yok daha neler!” dedi hükümdar.

“Aynı istikamette ilerledik ve dünyanın en harika bölgesine ulaştık. Karşımıza çıkan binlerce mil uzunluğundaki nehir kıvrıla kıvrıla akıyordu. Nehrin derinliği anlatılır gibi değildi; saydamlığı ise amberinkini sollardı. Genişliği üç milden altı mile kadar çıkan bu nehrin iki kıyısının yüksekliği üç yüz yetmiş metreyi buluyordu. Üst kısımlarında bulunan yemyeşil ağaçlar ile rahiyalı çiçekler harikulade bir bahçe oluşturuyordu; fakat bu verimli toprakların adı Korku Krallığı’ydı ve buraya giren sağ çıkamazdı.”³⁰⁴

“Öyle mi?” dedi hükümdar.

“Apar topar burayı terk ettik ve bir süre sonra kendimizi başka bir diyarda bulduk; burada başlarında tırpana benzeyen boynuzları olan binlerce yaratık gördük. Bu iğrenç mahluklar toprağa huni biçimli çukurlar kazıp

301 1766’da Hecla Volkanı patladığında, buna benzer kül bulutları ortalığı zifiri karanlığa çevirdi, volkanın epeyce uzağındaki Glaumballılar bile yollarını bulmakta güçlük çektiler. 1794’te Vezüv Yanardağı patladığında, volkanın epeyce uzağındaki Casertalılar da meşalelerle yollarını aydınlatabildiler. 1 Mayıs 1812’de St. Vincent Adası’ndan gelen küller öğlen vakti Barbados’u öyle bir karanlığa boğdu ki, insanlar ağaçları, nesneleri, dahası gözlerinin önündeki beyaz mendilleri bile göremediler. Murray, p. 215, Phil. –Poe.

302 Caracas’ta yaşanan 1790 Depremi’nde granit zeminli bir alan çöktü ve çapı sekiz yüz, derinliği otuz metrelik bir göl oluşturdu. Aripao Ormanı’ndan çıkan bu alan aylarca suyun altında yeşilliğini korumayı başardı. –Murray, p. 215, Phil. –Poe.

303 Üretilmiş en sert çelik bile lehim borusu yardımıyla atmosferde uçuşabilecek ince toza dönüştürülebilir. –Poe.

304 Nijer bölgesi. - *Simmona’s “Colonial Magazine”*. –Poe

bu çukurların kenarlarına kayalar diziyorlardı. Kayalara basan diğer yaratıklar da bu çukurların içine düşüyordu. Zavallıların kanları emildikten sonra cansız bedenleri atılıveriyordu.”³⁰⁵

“Pöh!” dedi hükümdar.

“Yolumuza devam ettik ve bitkilerin toprakta değil havada yetiştiği bir yere geldik.”³⁰⁶ Bu bitkilerin kimi diğer hemcinslerinden³⁰⁷ kimi de hayvanlardan³⁰⁸ besleniyordu. Aralarında pırıltılar saçanlar³⁰⁹, ayakları varmışçasına sağda solda gezinenler³¹⁰ vardı. Esas bizi şaşırtanlar ise soluyan ve uzuvlara sahip olanlardı, üstelik bu çiçekler esir ettikleri yaratıklara eziyet etme hususunda da insanlarla yarışabilecek tıynettediler.”³¹¹

“Hah!” dedi hükümdar.

“Buradan da ayrılıp kuşlardan ve arılardan oluşan matematikçilerin yaşadığı, her an geometrinin öğrenildiği bir ülkeye vardık. Kralın çözümü üzerine ödül vaat ettiği problemlerden birini kuşlar, diğerini ise arılar bir çırpıda çözüverdi. Ama kral çözümleri gizlediği için bizim matematikçiler

305 Myrmeleon - aslan karınca. “Canavar” kelimesi küçük, tuhaf şeyler için de kullanılabilir; bu tip sıfatlar kıyaslama amacıyla kullanılır. Myrmeleon yuvaları kırmızı karıncalarınkine nazaran çok büyüktür. Ufak bir kuvars parçası da “kaya”dır. —Poe.

306 Orkidegillerden epidendron, flos aeris; köklerini bir ağaca veya başka bir nesneye yaslar; besinini havadan temin eder. —Poe.

307 *Rafflesia Arnaldii* gibi kusursuz parazitler. —Poe.

308 Schouw; *Plantae Epizoeae*’ın hayvanlardan beslendiğini savunur. Deniz algı ve yosun da bu sınıfa girer. Salem, Mass’den Bay J. B. Williams, Yeni Zelanda’dan getirdiği böceği Ulusal Enstitü’ye sunmuştur. Kafasının üstünde bitki olan bu kurtçuk Rata ve Perriri ağaçlarında gezinir. Ağacın üst kısmından açtığı delikten geçer, yavaş yavaş ilerleyip dibine ulaşır; fazla doyunluktan olsa gerek ya oracıkta ölür ya da uyuyakalır. İşte o zaman başının üstünde bir bitki görünür. Kurtçuğun bedeni asla bozulmaya uğramaz. Yerliler bu kurtçuktan elde ettikleri boyayı dövmelerinde kullanırlar. —Poe.

309 Madenlerde ve doğal mağaralarda yaşayan tohumuz mantarlar yoğun fosfor saçarlar. —Poe.

310 *Orchis*, *scabius* ve *valisneria*. —Poe.

311 Bu çiçeğin (*Aristolochia Clematidis*) boru biçimli üstteki uzvuyla birleşen geniş taçyaprakları vardır. Borumsu bölümün içi tüylüdür. Taban kısmında ise üreme organlarının hepsi bulunur. Döllenme bitimine kadar çiçek hep dik durduğundan, tüm üreme öğelerinden daha kısa olan erkeklik organı dışıca başına polenleri atamaz. Bu yüzden polenler çiçeğin dibine düşer. Burada tabiat devreye girer. *Tiputa Pennicornis* adlı minik bir böcek çiçeğin özünü emmek için taçyaprakların içine girer, çiçeği baştan sona dolaşır ve sonunda polene bulur; fakat tüyler aşağı doğru uzandığı için böcek tekrar üst kısma çıkamaz, fare gibi kapana kısırlı; aceleyle oraya buraya çarparak ilerlemeye çalışır ve bu esnada döllenme için gereken poleni taşır. Döllenmenin sonunda çiçek başını eğince borunun içindeki tüyler böceğin çıkmasına izin vermek istercesine hareketlenir. P. Keith, *Fizyolojik Botanik Düzeni*. —Poe.

ancak köklü araştırmalardan, yoğun çabalardan ve yazıp çizdikleri hacimli kitaplardan sonra çözümlere ulaşabildiler.”³¹²

“Ne diyorsun sen! Amanın!” dedi hükümdar.

“Buradan sonra kendimizi bir başka imparatorlukta bulduk. Kıyıya vardığımızda üstümüzden bir mil genişliğinde, iki yüz kırk mil uzunluğunda bir kuş sürüsü geçti; dakikada bir mil hızla uçmalarına rağmen sürünün geçip gitmesi dört saat aldı; demem o ki sürü milyonlarca kuştan oluşuyordu.”³¹³

“Bu kadar da olmaz ama!” dedi hükümdar.

“Bu kuş sürüsünün yarattığı şoku atlatamadan ilk gezilerimden birinde karşılaştığım Anka kuşundan daha heybetli bir kuş görüp korkuya kapıldım; inanın ki bu kuş sizin sarayınızın kubbesinden bile büyüktü halifem. Kuşun başı yoktu; yuvarlak, yumuşak, renkli, çizgili devasa bir göbeği vardı. Pençelerinin arasında tuttuğu evi yükseklerde bulunan yuvasına taşıyordu; evin içinde dehşete kapılmış insanlar vardı. Evi yere bırakması için kuşu korkutabileceğimizi sanarak var gücümüzle bağırdık. Bunun üzerine kuş öfkелendiğini belli etmek istercesine homurdandı ve üstümüze içi kum dolu bir torba attı.”

“Saçmalık!” dedi hükümdar.

“Sonra muazzam büyüklükte, olağanüstü sağlam ve dört yüz boynuzlu mavi bir sığırın taşıdığı bir kıtaya vardık.”³¹⁴

“Buna inanırım. Daha önce böyle bir şey okumuştum,” dedi hükümdar.

312 Arılar var olduklarından bu yana köşe, nicelik ve eğimlerini muntazam ölçüde hesaplayarak peteklerini inşa ederler. Geçen asrın sonunda matematikçiler bir problem üzerinde epeyce tartışılar: Dönme merkezinden farklı uzaklıklarda olan yeldeğirmeni kanatlarının şekli nasıl tasarlanmalı? Bu gerçekten zor bir problemdi, yeldeğirmeni üzerindeki sonsuz noktanın sonsuz biçimi olabilirdi. Dehalar binlerce kez problemi çözmeyi denediler; nihayet havada süzülen ilk kuştan bu yana kusursuzluğun ancak kuşun kanadında olduğunu saptadılar. –Poe.

313 Frankfurt ile Indiana arasında genişliği bir mil olan bir güvercin sürüsü gözlemlendi; dakikada bir mil hızla uçan bu kuşların geçişi dört saat sürdü. Bu sürü uzunluğunun iki yüz kırk mil, metrekarede uçan güvercin sayısının üç olması, toplam güvercin sayısının 2,230,272,000 olduğunu gösterir. *Kanada ve Birleşik Devletler'e Seyahatler*, Lieut. F. Hall. –Poe.

314 “Dünya, dört yüz boynuzlu mavi bir sığırın üzerinde durur.” *Sale'in Kur'anı*. –Poe.

“Kıtanın altından (sığırın bacaklarının arasından) geçince fevkalade bir ülkeye vardık; insansı asalakların vatanına adım attık. Yolculuğun başından beri onu küçümsediğim için kendimden utandım. Zira bu insansı asalaklar beyinlerinde kusursuz imgelem ve fikirlerin oluşmasına sebep olan kurtçuklarla yaşayan büyücülerdi.”³¹⁵

“Safsata!” dedi hükümdar.

“Burada pek çok tuhaf evcil hayvan vardı; bunlardan biri kemikleri demirden, kanı sıcak sudan olan devasa bir attı. Yulaf yerine taş yiyen bu hayvan bu ağır diyete rağmen oldukça kuvvetli ve süratliydi. Ülkenin en büyük tapınağından bile ağır olan şeyleri kuş uçuşundan daha hızlı taşıyabilirdi.”³¹⁶

“Boş laf bunlar!” dedi hükümdar.

“Burada bir de deveden bile daha büyük tüysüz bir tavuk gördüm. Etten kemikten değil demirden ve tuğladandı; kanı atıncı gibi sıcak sudandı; o da sadece taşla besleniyordu. Her gün yüz civciv dünyaya getiriyor ve yavrularını haftalarca karnında tutuyordu.”³¹⁷

“Lakırdı işte!” dedi hükümdar.

“Bu büyücülerden biri pirinç, ahşap ve deriden yarattığı insana satrançta Harun Reşid dışında herkesi mağlup edebilecek bir zekâ ihsan etmişti.”³¹⁸ Bir başka büyücü de aynı malzemelerden kendi yaratıcısının bile inanamayacağı bir yaratık yaratmıştı; bu yaratık o kadar zekiye ki onun bir saniye içinde çözdüğü problemi elli bin kişilik bir bilim ordusu bir senede zor çözerdi.”³¹⁹ Üçüncü büyücü de zift gibi bir maddeyle kaplanmış, kurşundan bir beyni olan, bir saat içinde yirmi bin Kur'an'ı eliyle yazan insanımsı bir hayvan yaratmıştı. Gücünü hem iyilikten hem de şerden yana kullanabilen bu yaratık, bir çırpıda bir imparatorluğu kurabilir ya da yerle yeksan edebilirdi.”

315 *Entozoa* denen tenyaya insan kaslarında ve beyinlerinde de rastlanmıştır. *Wyatt'ın Fizyolojisi*, s. 143. –Poe.

316 Londra ile Exeter arasında uzanan Büyük Batı Demiryolu'nda saatte yetmiş bir millik hıza ulaşılmıştı; doksan tonluk bir tren Paddington-Didcot arasındaki elli üç millik mesafeyi elli bir dakikada tamamlamıştır. –Poe.

317 *Eccalobeion* (Kuluçka makinesi). –Poe.

318 Maelzel'in otomatik satranç oyuncusu. –Poe.

319 Babbage'ın hesap makinesi. –Poe.

“Gülünç!” dedi hükümdar.

“Damarlarında semender kanıyla doğan bir başka büyücü de sıcak bir ocağın üstüne oturup keyifle çubuğunu tüttürebiliyordu.³²⁰ Bir diğeri kaşla göz arasında metali altına dönüştürüyor³²¹, farklı bir büyücü de hünerli parmaklarıyla gözle görünmeyen teller yapıyordu.³²² Başka bir büyücünün öyle müthiş bir idrak gücü vardı ki, saniyede dokuz yüz milyon kez ileri geri zıplayan esnek bir cismin hareketlerini sayabiliyordu.”³²³

“Mümkün değil!” dedi hükümdar.

“Başka bir büyücü de hiç kimsenin bilmediği bir sıvıyı kullanarak ah-baplarının cansız bedenlerini, kollarını, bacaklarını hareket ettiriyor; kimi zaman bunları kavgaya tutuşturuyor, kimi zaman da dans ettiriyordu.³²⁴ Bir diğeri güçlü sesiyle dünyanın diğer ucundakine ulaşabiliyordu.³²⁵ Bir başkasının o kadar uzun kolları vardı ki Şam’da oturup farklı bir şehirde, sözgelimi Bağdat’ta, mektup yazabiliyordu. Bir başkası yıldırıma gökten düşmesini buyuruyor, o da bu büyücüye itaat ediyordu. Başka bir büyücü de iki yüksek sestten sükûnet yaratıyordu. Bir diğeri iki parlak ışıktan karanlık³²⁶; başka bir büyücü de harlanmış ocaktan buz elde ediyordu.³²⁷

320 Chabert ve ardından gelenler. –Poe.

321 Elektrotip. –Poe.

322 Wollaston, teleskopta kullanabilmek için mikroskopa görülebilecek kadar küçük bir tel yapıyordu. Telin kalınlığı ancak bir inçin on sekiz binde biri kadardı. –Poe.

323 Newton, tayfın mor ışığının etkisi altındaki retinada saniyede 900,000,000 titreşim olduğunu ispatlamıştır. –Poe.

324 Galvanik batarya. –Poe.

325 Elektro telgraf baskı makinesi. –Poe.

326 Yaygın doğa felsefesi deneyleri. İki ışık kaynağından gelen ışınlar karanlıkta beyaz bir zemin üzerine düşürüldüğünde, iki ışının boy farkı bir inçin 0.0000258’de biri kadersa yoğunlukları ikiye katlanır. Bu değer katları için de durum aynıdır. Bunun 2 1/4, 3 1/4 vb. katlarında ışığın yoğunluğu tek ışının yoğunluğuna düşerken, 2 1/2, 3 1/2 vb. katlarında karanlık elde edilir. Mor ışınla yapılan benzer deneylerde de boy farkı bir inçin 0.000157’de biriye aynı tipte sonuçlar elde edilir. Kırmızıdan mora kadar artan boy farkıyla birlikte benzer sonuçlara ulaşılır. Sesle yapılan deneylerde de benzer sonuçlara ulaşılır. –Poe.

327 Bir ispiro lambasının üzerine platin bir pota yerleştirin ve son raddeye dek ısıtın. Potanın içine biraz sülfürik asit damlatın; normal şartlar altında uçucu olmasına karşın potanın kenarlarına değmeyen asit asla buharlaşmayacaktır. Potaya biraz su damlatılırsa su potanın kenarlarına anında değeceği için asit hızla buharlaşacaktır. Suyun ısısı da anında düştüğü için su buza dönüşerek potanın dibine düşer; erimesine müsaade edilmez ve hemen potadan çıkartılırsa harlanmış ocaktan buz elde edilmiş olunur. –Poe.

Biri güneşe portresini çizdirirken³²⁸ diğeri ay ve gezegenler gibi gök cisimlerini titizlikle tartıp özgül maddelerinin yoğunluğunu hesaplıyordu. Aslına bakarsanız ülkenin bütün büyücülerini alanlarında o kadar yeteneklilerdi ki, çocukları, sokaklarda gezinen kedi ve köpekleri, hatta ülke var olmadan yirmi milyon yıl önce göçüp gitmiş şeyleri bile kolaylıkla görüyorlardı.”³²⁹

“Saçmalık!” dedi hükümdar.

“Bu muazzam büyücülerin eşleriyle kızları da becerikli ve marifetliydi-ler; erkeklerin mucizevi güçlerinin önleyemediği bir felaket yaşanmasaydı muhtemelen güzel de olurlardı. Kimi felaket belirgin, kimisi de muğlaktır. Onların felaketi de saçma bir düşünce eşliğinde geldi.”

“Ne eşliğinde?” diye sordu hükümdar.

“Saçma bir düşünce. Akıllı fikri kötülükte olan bir cin, sırtın altındaki bölgesi çıkıntılı olanların güzel sayılabileceği fikrini bu kadınların aklına sokmayı başardı. ‘Bu bölgeniz ne kadar kabarıkça o kadar güzelsiniz,’ diyordu. Kadınlar bu fikre kapılıp başka bir şey düşünemez hale gelince yastıkların da ucuz olmasını fırsat bilerek hörgüçlü develer gibi yaşamaya başladılar...”

“Yeter!” diye bağırdı hükümdar. “Daha fazla sabredemeyeceğim. Yalanlarıyla başımı şişirdin. Güneşin doğmasına da az vakit kaldı. Evleneli ne kadar oldu? Vicdanım beni yine huzursuz ediyor. Hörgüçlü develer de neyin nesi? Budala mı sanıyorsun beni? Kalk bakalım, boğazlanma vaktin geldi!”

328 Daguerreotype. –Poe. (Gümüş nitratla işi duyarlı hale getirilen bakır levhaların, *camera obscura* içinde on ile yirmi dakika pozlanarak, cıva buharına tabi tutulup geliştirilmesiyle fotoğrafik görüntü elde etme yöntemidir.) (ç.n.)

329 Işık hızı saniyede 167.000 mil olsa da uzaklığı bilinen tek yıldız Cygni 61 o kadar uzaktadır ki, dünyaya ışınının ulaşması için on yıl geçmesi gerekir. Daha da uzağındaki yıldızlar için bu süre yirmi, belki de bin yıldır. Dolayısıyla bu yıldızlar yirmi ya da bin sene önce sönmüş olsalar bile onları görebiliriz. Bugün gördüğümüz yıldızların aslında sönmüş birer yıldız olması olasılık dahilindedir. –Poe.

Isitsöornot'e göre Şehrazat kocasının bu sözleri karşısında üzüntüye ve hayrete düşmüş, fakat hükümdarın sözünün eri bir adam olduğunu bildiği için kör talihine ses çıkartmamış. Boğazlandığı esnada bile hikâyenin henüz bitmediğini ve inadı yüzünden sevdiğine ölümü reva gören barbar kocasının artık muazzam serüven öyküleri dinleyemeyeceğini düşünerek kendini teselli etmeye çalışmış.

MUMYAYLA SOHBET

Önceki akşam bulunduğum içki şöleni sinirlerimi epeyce yıpratmıştı; başım zonkluyordu ve resmen ayakta uyuyordum. Bu sebeple dışarı çıkmayıp hafif bir yemek sonrası uyumaya karar verdim.

Peynirli kızarmış ekmeği çok severim. Tek seferde bir taneden fazla yenmesi önerilmez, ama bunun iki katına kimse ses etmez. Esasen iki ile üç arasında da pek fark olmaz, ben de dört parça yemeyi uygun buldum. Karım beş parça yediğimi iddia etse de inanın her zaman iki önemli konuyu birbirine karıştırır. Soyut beş rakamını her türlü kabullenirim, ama somut anlamda bu rakam ekmezsiz yavan olan Broun Stout bira şişelerinin sayısıyla alakalıdır.

Bu hafif yemeği bitirdikten sonra, uyku beremi taktım, öğlene kadar uyuma ümidiyle yatağa girdim ve temiz vicdanım sayesinde hemencecik uykuya daldım.

Fakat insanın ümitleri ne vakit yeşermiştir ki? Daha üçüncü horultumda kapı zili ısrarla çaldı, kapı tokmağı alacaklılar gelmişçesine gürültüyle vuruldu. Kendime gelmeye çalışırken karımın elinde arkadaşım Doktor Ponnonner'den gelen notu gördüm.

Aziz dostum, bu notu alır almaz derhal bana gel. Gel de sevincime ortak ol. Nihayet Kent Müzesi idaresinden daha önce bahsettiğim mummyayı

incelemek için izin koparabildim. Mumyanın sargılarını çözmeme bile müsaade ettiler. Birkaç dostumun ve elbette senin yanımda olmanızı arzuluyorum. Mumyayı evime getirdim; saat on birde sargıları açacağım.

Dostun,

PONNONNER

Arkadaşımın ismini okumama gerek kalmadan ayıldım. Derhal yataktan çıktım, önümdekileri kıra döke giyinerek evden çıktım.

Dostumun evinde coşkulu bir kalabalık beni bekliyordu. Yemek masasının üstüne yatırılan mumyayı hemen incelemeye başladık.

Mumyayı dostumun kuzenlerinden biri olan Kaptan Arthur Sabretash, Teb kentinin uzağındaki Libya tepelerinde bulunan Eleithias civarında bulmuş ve buraya getirmişti. Teb mezarları kadar gösterişli ve ünlü olmasa da Eski Mısır'ın gündelik yaşamına ışık tuttuğu için ilgi çekiyordu. Bu mumyanın alındığı mezarda dönemin ruhunu anlatan pek çok resim bulunmaktaydı; içerideki resimler, heykelcikler, vazolar, kabartmalar ve oymalar mumyanın hayattayken zengin bir adam olduğunun kanıtıydı.

Bu hazine Kaptan Sabretash'ın teslim ettiği biçimde korunmuş, tabutun kapağı hiç açılmamıştı. Sekiz sene boyunca halk tabutu dışarıdan görebilmişti. Hiç dokunulmamış bir hazineye el sürmenin mutluluğunu yaşıyor, kendimizi Tanrı'nın şanslı kullarından sayıyorduk.

Masaya yaklaştığımda, iki metre boyunda, bir metre eninde ve yarım metre derinliğinde büyük bir sandık gördüm. Şekli tabutunkine benzemiyordu. Sandığın Amerikan çınarından (*platanus*) yapıldığını sandık, ama kestiğimizde sıkıştırılmış papirüs kullanıldığını anladık. Sandığın üzerinde cenaze merasimleri ile kederli konuları betimleyen resimler vardı, resimlerin arasındaki hiyerogliflerde de ölenin adı gizliydi. Şans eseri aramızda

bulunan Bay Gliddon³³⁰ fonetik harfleri kolayca bize çevirdi: *Allmistakeo* (her şey hata) yazıyordu.

Sandığa zarar vermeden kapağı açtık, içinde ilkin benzeyen ama daha küçük bir sandık daha bulduk. Aralarındaki boşluk reçineyle doldurulmuştu.

İkinci sandığı da kolaylıkla açtığımızda bir sandıkla daha karşılaştık. Sedir ağacından yapılmış olan bu sandık rahiyalı kokusunu yitirmemişti. İkinci ve üçüncü sandık arasında boşluk yoktu, iç içe girmişlerdi.

Üçüncü sandığı da açıp nihayet bedeni dışarı çıkardık. Olağan bir biçimde keten sargılarla karşılaşacağımızı düşünüyorduk, ama bunun yerine papirüsten yapılmış, sırim ve boyayla sıvanmış bir astar tabakası bulduk. Üzerindeki resimler muhtemelen ruhun farklı görevleri ile tanrıları, mumyalanmış pek çok insanı tasvir ediyordu. Ölünün adını, unvanını ve akrabalarını tanımlayan hiyeroglif yazılar dikkat çekiyordu.

Mumyanın boynunun etrafında güneş, tanrı ve *scarabæus* imgelerinin bileşimi olan boncuktan bir kolye vardı. Beline de benzer nitelikte bir kemer bağlanmıştı.

Papirüsü açtığımızda cesedin kusursuz biçimde muhafaza edildiğini gördük. Kokmuyordu, rengi kırmızıya yakındı. Cilt sertliğinden ve parlaklığından pek bir şey kaybetmemişti. Dişleri ve saçları muntazamdı. Gerçek gözleri çıkartılmış, göz yuvalarına canlıymış gibi görünen camı gözler konulmuştu.

Bay Gliddon üst derinin kırmızılığine dayanarak mumyalama işleminin ziftle yapıldığını öne sürdü, ama kazıyıp elde ettiği tozu ateşe attığında ortalık bir anda kafur ve zamk kokusuyla doldu.

Bağırsakların çıkarıldığı yeri bulamayınca çok şaşırdık, çünkü içi açılmamış mumyaların varlığından hepimiz habersizdik. Normal şartlar altın-

330 Georges Gliddon: *Ancient Egypt* (1850), *Memoir on the Cotton of Egypt* (1841), *Appeal to the Antiquaries of Europe on the Destruction of the Monuments of Egypt* (1841), *Discourses on Egyptian Archaeology* (1849); *Types of Mankind* (1854) gibi eserleri olan dönemin seyyah yazarı.

da beyin burundan, bağırsaklar da gövdede açılan bir yarıktan çıkarılırdı. Sonra ceset tıraş edilir, yıkanır, tuzlanır, birkaç hafta dinlendirildikten sonra mumyalanırdı.

Kesik izine rastlamadığımızdan, Doktor Ponnonner cesedi kesip parçalamak için aletlerini hazırlarken saatin ikiye geçtiğini fark ettim. Böylelikle cesedin içini inceleme işini ertesine güne bıraktık; evlere dağılmayı planladığımız anda biri galvanik bataryayla birkaç deney yapmamız hususunda epey ısrar etti.

Üç dört bin yıllık bir mumyaya elektrik vermek dâhice olmasa da farklı bir fikirdi. Daha çok laubali bir tavırla doktorun odasında bataryayı hazırladık ve mumyayı çalışma odasına taşıdık.

Kasları çok sert olduğundan epeyce zorlandık, nispeten yumuşak görünen şakak bölgesindeki kasın üstünü açtık, teli kasa deşdirdiğimizde elbette bir sonuç alamadık. Düştüğümüz duruma gülerек evlere dağılmaya niyetlenmiştik ki mumyanın gözlerindeki değişim beni şaşkına çevirdi. Camsı diye nitelediğimiz gözleri artık gözkapaklarının altındaydı, *gözakı* görünmüyordu. Çılgılığı basıp herkesin ilgisini mumyanın gözlerine çektim.

Evhamlanmışımı söyleyemeyeceğim, zaten evham mizacıma uygun değildir. Brown Stout birası içmemiş olsaydım fazla heyecanlanırdım. Diğerleri ise korkuya kapıldılar ve bunu gizlemediler. Doktorun durumu vahimdi. Bay Glidder bir anda ortalıktan kaybolmuştu. Bay Silk Buckingham kedi misali masanın altına sığınmıştı.

Şaşkınlığımız hafifleyince mumyayı yakından incelemeye karar verdik. Bu kez sağ ayağının başparmağı üzerinde deney yaptık. Ayak parmak kemiğini bedenden uzaklaştıran sinire galvanik bataryayı bağlayıp elektrik verdik. İşte o anda, mumya dizini büküp karnına doğru çektikten sonra ayağını hızla serbest bıraktı. Tam karşısında duran doktor bu hızlı tekmenin sayesinde kendini pencereden aşağı düşerken buldu.

Doktoru kurtarmak için hemen kapıdan çıktık ama onu telaşla merdivenleri çıkarken bulduk; böylelikle daha da coşup deneylerimize devam ettik.

Doktorun tavsiyesi uyarınca mumyanın burnunun ucunda bir delik açtık ve telin ucunu buraya değdirip elektrik verdik.

Bu deneyimiz fiziksel ve tinsel açıdan sonuç verdi. Mumya gözlerini açtı, Bay Barnes'ın pantomimde yaptığı gibi gözlerini kırıştırdı, aksırdı ve doğrulup oturdu. Sonra yumruğunu doktora doğru salladı ve Bay Gliddon ile Bay Buckingham'a dönüp Eski Mısır dilinde bir şeyler anlattı.

“Beyler, yaptıklarınız beni üzdüğü kadar şaşırttı da. Doktor Ponnonner'den beklenecek bir tavidir zaten, yine de bu şişman, cahil, zavallı ahmağı affediyorum. Fakat mumyaların dostu Bay Gliddon ve Bay Buckingham; Mısır'ı tanıyan, dilimize hâkim olan insanlar olarak nezaketten ödün verdiniz. Kaba bir şekilde kesilip biçilmeme seyirci kaldınız. Bu havada tabutumdan çıkarılıp üstümün başımın soyulmasına nasıl müsaade ettiniz anlamıyorum. Demem o ki şu rezil Doktor Ponnonner'i burnumu çekiştirmesi için cesaretlendirmenizi ve ona destek sunmanızı nasıl mazur göreyim?”

Bu sözleri duyduğumuz anda normal olarak koşup kaçtığımızı, aklımızı yitirdiğimizi veya düşüp bayıldığımızı sanıyorsunuzdur ama bunların hiçbirisi yaşanmadı; inanın sebebini ben de bilmiyorum. Belki de nedeni olanaksız olan her şeyin çözümü için kabul gören zıtlıklar yasasından ve bu yasaya uyan zamane ruhundan kaynaklanıyordur. Ya da mumyanın içten sözleri dehşete kapılmamızı önlemişti. Her neyse hiçbirimiz korkmadık ve işlerin sarpa saracağını düşünmedik.

Her şeyin son derece normal olduğu kanısını taşıdığımdan sadece mumyanın yumruğuna denk gelmeyecek biçimde konumumu değiştirdim. Doktor ellerini cebine soktu; yüzü al al olmuş bir halde mumyaya bakakal-

dı. Bay Gliddon favorilerini sıvazlayıp gömleğinin yakasını kaldırdı. Bay Buckingham ise sağ elinin başparmağını ağzının sol yanına soktu.

Mumya vakur bir ifadeyle Bay Buckingham'a baktı, sonra küçümser gözlerle, "Neden konuşmuyorsunuz? Sorumu duymadınız mı? Başparmağınızı ağzınızdan çeker misiniz?" diye gürlledi.

Bay Buckingham irkildi ve mumyanın sözüne itaat etti, ama dayanamayıp bu kez de sol elinin başparmağını ağzının sağ yanına soktu.

Bay B. tepkisiz kalınca mumya sinirle Bay Gliddon'a döndü ve sert bir tavırla kendisinden ne istediğimizi sordu.

Bay Gliddon hiyeroglif diliyle her şeyi anlattı. Amerikan alfabesi müsaade etseydi inanın bu açıklamayı kelimesi kelimesine size aktarırdım.

Bu aşamadan sonraki hiyerogliften anlamayanların varlığı gerekçe gösterilerek sohbet Eski Mısır dilinde devam etti, Bay Gliddon ile Bay Buckingham da mütercimlik görevini üstlendiler. Bu beyler mumyanın lisanını akıcı ve hoş bir üslupla konuşuyorlardı, ama modern imgelerin yerleşmesinden ve mumyanın bunlardan bihaber olmasından ötürü konuşmalar belli çerçeveler üzerinden ilerliyordu. Sözgelimi, Bay Gliddon mumyaya "siyasetçi" kelimesini açıklayabilmek için duvara, sol bacağını geriye atmış, yumruğunu ileriye uzatmış, gözlerini havaya dikmiş, ağzı açık, koca burunlu, pejmürde, tıknaz bir adam resmi çizmek zorunda kaldı. Bay Buckingham da "peruk" kelimesini ancak başındaki peruğu çıkarıp gösterince anlatabildi.

Bay Gliddon konuşmasında mumyaların sargılarının açılmasının ve cesedin incelenmesinin bilime yapılan büyük bir hizmet anlamına geldiğini söyledi. Elbette Allamistakeo adlı mumyaya verilen zarardan ötürü hepimiz adına özür diledi ve sorun çözüldüğüne göre incelemelerin devam etmesinin uygun olacağını belirtti. Bu esnada doktor aletlerini hazırlamaya başladı.

Allamistakeo bu son cümleden ötürü vicdanı el vermese de masadan indi ve hepimizle tokalaşıp özürlerimizi kabul ettiğini bildirdi.

Bunun üzerine mumyanın üzerinde açtığımız delikleri, yaraları kapatmaya başladık. Şakağındaki kesigi diktik, ayağını sardık ve burnunun ucuna bant yapıştırdık.

O sırada kontun (mumyanın unvanı buydu) soğuktan tir tir titrediğini gören doktor odasına gitti ve kucağında Jennings kesimi şık bir siyah ceket, açık mavi bir pantolon, keten bir gömlek, nakışlı bir yelek, beyaz bir palto, kıvrık saplı bir asa, kenarsız bir şapka, rujan çizmeler, saman renginde deri eldivenler, bir gözlük, takma bıyık ve bir kravatla döndü. Giysileri mumyaya ayarlamakta zorlandık, çünkü kont ile doktorun arasında epeyce boy farkı vardı; yine de sonunda mumya giyinikti. Daha sonra Bay Gliddon mumyanın koluna girdi, onu şöminenin başına götürdü ve hizmetkârlara şarap ve sigara getirmelerini söyledi.

Sohbetimiz hararetle devam etti. Kontun canlı kalmasının kesinlikle bir mucize olduğu üzerine bir yığın laf ettik.

“Canlı kalabildiğinize inanamıyorum,” dedi Bay Buckingham.

“Neden?” dedi kont. “Daha yedi yüz yaşındayım. Babam bininci yaşını gördü ve sizi temin ederim ki kesinlikle bunamamıştı.”

Bunun üzerine hesaplamalara giriştik. Demek ki mumyanın yaşı hakkında yanlışmıştık. Mumya mezarına beş bin elli sene önce konulmuştu.

“Gömüldüğünüzdeki yaşınızla ilgili değildi şaşkınlığım. Zifte bulanmış bir halde bunca sene geçirdikten sonra nasıl oldu da sağ kalabildiniz?” dedi Bay Buckingham.

“Neye bulanmışım?” diye sordu kont.

“Zift,” diye yanıt verdi Bay B.

“Ah, evet! Belki bu da işe yarardı ama biz cıva biklorür kullanırdık,” diye karşılık verdi.

“İyi de beş bin sene önce ölmüş ve gömülmüş olmanıza rağmen nasıl canlı görünebiliyorsunuz?” diye sordu doktor.

“Ah, o zaman ölmüş olsaydım şu anda da ölü olurum. Galvanizm hususunda bile hâlâ toysunuz ve benim dönemimde alelade sayılan şeylerin üstesinden gelebilecek kapasiteye sahip değilsiniz. Aslında bir katelepsi nöbeti geçirmiştım, bunun üzerine dostlarım öldüğümü sanıp beni mumyaladılar. Mumyalama işleminin nasıl yapıldığını biliyor musunuz?”

“Bildiğimiz söylenemez.”

“Anlıyorum, bu hususta da acınası bir cehaletiniz var. Ayrıntıları anlamam, ama Mısır’da mumyalama kişinin yaşam fonksiyonlarının dondurulması demektir. *Fiziksel* ve *tinsel* yapının bileşiminden söz ediyorum. Yineliyorum, mumyalama tüm yaşam fonksiyonların dondurulması anlamına gelir. Demem o ki kişi mumyalandığı esnada nasılsa hep öyle kalır. *Scarabæus* kanına sahip olmam sebebiyle şu anda hayattayım.”

“Ne kanı, ne kanı?” diye bağırdı doktor.

“*Scarabæus* seçkin ve asil bir ailenin *armasıdır*; yani ben soylu bir aileden geliyorum.”

“Soylu olmanız şu anda hayatta olmanızı açıklamıyor ki!”

“Nasıl açıklamaz? Mumyalama işlemi esnasında beyin ve bağırsaklar mutlaka bedenden çıkarılırdı, ama *Scarabæus* soyundan gelenlere istisnai bir durum uygulanır, organları bedeninden çıkarılmazdı. Bu kanı taşıyor olsaydım beynim ve bağırsaklarım çıkartılacaktı, ben de şu an hayatta olmayacaktım.”

“O halde organları çıkarılmadan günümüze ulaşan mumyaların hepsi aynı soydan geliyor,” dedi Bay Buckingham.

“Elbette.”

“Ben *Scarabæus*’un tanrılarından biri olduğunu sanıyordum,” dedi Bay Gliddon.

“Nelerimizden biri?” deyip ayağa kalktı mumya.

“Tanrılarınızdan,” diye tekrar etti adamcağız.

“Bay Gliddon, bu cümleliz beni çok şaşırttı,” deyip yerine oturdu mumya. “Yeryüzündeki her millet tek Tanrı’ya inanmıştır. *Scarabæus*, İbis ve nicesi bizim Tanrı’ya tapınma araçlarımızdı.”

Kısa bir sessizlikten sonra Doktor Ponnonner söz aldı.

“Öyleyse Nil Nehri yakınlarındaki mezarlarda sizin soyunuzdan gelen ve halen canlı olan pek çok mumya var, öyle değil mi?”

“Hayattayken tesadüfen mumyalanan tüm *Scarabæus*’lar canlıdır. Dahası, kendi rızasıyla mumyalanmış olanlar da vasiyetlerini uygulayacak yakınlarının görevlerini ihmal etmesi nedeniyle mezarlarında yatmaya devam ediyorlardır.”

“Kendi rızasıyla mumyalanmak da ne demek? Açıklar mısınız?” diye sordum.

Gözlüğünün ardından beni şöyle bir inceleyip ilk kez soru sormamdan hoşnut olarak, “Elbette,” dedi.

“Elbette. Benim dönemimde insanlar ortalama sekiz yüz yıl yaşarlardı. Tuhaf bir kaza geçirirmedikçe altı yüz yaşından önce ölen olmazdı, ama ortalama yaşam süresi sekiz yüz sene olarak kabul edilmişti. Mumyalamanın keşfiyle bu normal sürenin parçalara bölünüp bilimden ve felsefeden yararlanılabileceği düşünüldü. Tarih söz konusu olduğunda ise bu durum zorunlu olarak kabul edildi. Sözelimi, beş yüz yaşındaki bir tarihçi bir kitap yazıp vârislerine bir mektup bırakarak gelecekte kitabının yankılarının nasıl olacağını görmek amacıyla en az beş yüz seneliğine kendini mumyalatırdı. Belirtilen sürenin sonunda kişi yeniden canlandırıldığında, gecesini gündüzüne katıp yazdığı kitabının yorumcuların diline düştüğünü hayretle görürdü. Yorum ya da eleştiri adıyla yapılan bu görüşler metni öylesine değiştirirdi ki sonunda yazar kendi yazdığını

bulabilmek için bin türlü zahmete girmek zorunda kalırdı. Bulduğunda ise kitap yazıldığı halinde olmazdı. Kitabı tekrar ele alıp yazdıktan sonra kendi dönemine ait yanlışları düzeltmeyi görevi sayardı. Böylelikle yazarlar tarafından yazılıp düzeltilen ve bilgiler eklenen tarihimiz efsane olmaktan kurtuldu.”

“Affedersiniz,” dedi Doktor Ponnonner. “Sözünüzü kesebilir miyim? Tarihçilerin kitaplarında sonradan düzeltmeler yaptığını söylediniz. Peki bu Kabala’nın ne kadarı doğru olarak kabul edilirdi?”

“Ah, Kabala, evet. Düzeltilmemiş tarihle doğru orantılıdır. Her ikisinde de mutlaka yanlış payı bulunurdu.”

“İyi de mezara konmanızın üzerinden beş bin sene geçtiğine göre ve bu tarihten bin sene önce gerçekleşip tüm evreni etkileyen yaratılış hakkında şüphesiz sizlerin de bilgisi vardı, değil mi?” diye sordu doktor.

“Anlayamadım,” dedi kont.

Doktor sorusunu yineledi, konu üzerine açıklamalarda bulundu, nihayet mumya durumu idrak etti. Biraz çekinerek konuşmaya başladı:

“Söylediğiniz şeyi ilk kez duyuyorum. Benim dönemimde hiç kimse yaratılış hakkında konuşmazdı. Yalnız bir kez bir filozof insanlığın başlangıcıyla ilgili tuhaf fikirler ortaya atmıştı, ilk insan için Âdem ismini kullanıyordu. Dediğine göre, insan dünyanın beş ayrı bölgesinde ama aynı balçıktan üremiş ve toplulukları meydana getirmişti.”

Sözlerini pek umursamadık, aramızdan birkaç kişi manidar bir tavırla alınlarına dokundu. Bay Buckingham mumyanın başının önünü ve arkasını kontrol ettikten sonra konuşmaya başladı.

“Sizin döneminizde ortalama yaşam süresinin çok uzun olması ve bu yaşamın parçalara ayrılabilmesi bilgi birikimine ve bilimsel ilerlemeye katkı sağlamış olmalı. Öyleyse Eski Mısır biliminin modern bilimden geri olmasının nedeni Mısırlıların kalın kafataslarına sahip olmasıydı.”

“Anlayamadım,” dedi kont nazikçe. “Modern bilim derken neyi kastediyorsunuz?”

Biz de frenolojinin iddialarını ve beden manyetiğini ayrıntılarıyla açıkladık. Açıklamamız sona erdiğinde, kont, Gall ve Spurzheim’ın frenoloji kuramlarına benzer fikirlerin çok zaman önce Mısır’da ortaya atıldığını, Messmer’in iddialarının çürütüldüğünü, Teb’li bilgelerin bit ve benzeri hayvancıklarla ilgili fikirleriyle karşılaştırıldığında bunların önemini yitirdiğini anlattı.

Konta güneş ve ay tutulmalarından haberdar olup olmadıklarını sordum. Yüzüne alaycı bir ifade takınıp tutulmaların hesabını yapabildiklerini söyledi.

Yanıtını garipsesem de, gökbilimi üzerine deneyimlerini araştırmaya devam ettim; o ana dek ağzını bıçak açmamış biri bunları matematikçi Batlamyus’un yazılarından ve gökbilimci Plutarkos’un *ayın evrelerini* anlattığı eserinden öğrenebileceğimi söyledi.

Daha sonra mumyaya büyüteçler, mercekler ve cam üretimiyle ilgili sorular yönelttim. Az evvel beni uyaran arkadaş tarihçi Diodorus Siculus’u okumamı öğütledi. Kont da soruma yanıt vermeyip değerli taşları kesmek için onlarınki kadar yetkin mikroskoplarımızın olup olmadığını sordu. Ne diyeceğimi düşünürken, doktor acayip bir ses tonuyla, “Mimarimize baksanıza!” diye bağırdı ve diğerlerinin çimdiklerine ve öfkelenmesine aldırmadan konuşmaya devam etti.

“New York’taki Green Fountain’a bakın! Ya da Washington’daki Capitol’e bakın!” Doktor, bu binaları tüm ayrıntılarıyla tarif etti. Binanın girişinde birbirinden üçer metre uzaklıkta ikişer metre çapında yirmi dört sütun bulunduğunu söyledi.

Kont; temeli belirsiz bir tarihte atılan ve mezara konduğu dönemde kalıntılarına Teb civarında rastlanan Aznac kentindeki binaların ölçü-

lerini anımsayamadığı için hayıflandı. Ama Karnak adıyla bilinen kenar mahallede pek de önemsenmeyen bir sarayda birbirinden sekizer metre uzaklıkta onar metre çapında, otuzar metre boyunda yüz kırk dört sütun bulunduğunu anımsamıştı. Nil'den bu yapının girişine kadar uzanan iki millik yol sfenksler, heykeller ve uzun dikilitaşlarla doluydu. Sarayın uzunluğu bir mil, çevresi ise yedi mil civarındaydı. İç ve dış duvarlar hiyerogliflerle kaplıydı. Karnak'taki bu ufak yapının içine elli veya altmış değil iki yüz veya üç yüz Capitol sığacağını iddia etti. Fakat Bowling Green'deki çeşmenin heybetini ve muazzam güzelliğini inkâr edemezdi.

Konta demiryollarıyla ilgili düşüncelerini sordum.

“Demiryollarınızın pek de işe yaradığını sanmıyorum,” dedi. “Oldukça acemice ve beceriksizce tasarlanmışlar. Mısırlıların tapınakları, dikilitaşları taşımak için kullandıkları demir oluklu yollarıyla yarışamaz.”

Dev mekanik güçlerimiz hakkında konuştum.

Bu alanda bizi pek de başarısız görmüyordu; ama mekanik bilгимizle Karnak'taki ufak sarayın üst pervazlarına üzeniği çıkarıp çıkaramayacağımızdan emin değildi.

Yanıtının son kısmını umursamadan konuşmaya devam ettim ve artezyen kuyuları hakkında ne düşündüğünü sordum. Bay Gliddon fısıldayarak Büyük Sahra'daki mühendislerin yakın tarihte artezyen kuyusu bulduklarını söylerken kont gözlerini devirip öylece baktı.

Çelikten bahsettiğimde kont dikilitaşları süsleyen bakır oymaların çelikten yapılıp yapılamayacağını sordu.

Bunun üzerine o kadar gerildik ki metafizik üzerine konuşmaya karar verdik. *Dial* adlı dergiyi getirip anlamsız da olsa Bostonluların Büyük Hareket veya Büyük İlerleme dedikleri şeyle ilgili birkaç paragraf okuduk.

Kont, kendi döneminde büyük hareketlerin alelade şeyler olduğunu, ilerlemenin de adının aksine asla ilerlemeyen ve insanı sıkan bir tarafının bulunduğunu söyledi.

Demokrasinin güzelliğini, önemini, oy kullanma hakkını, kralın olmadığı bir ülkede yaşamının faydalarını anlattık, ama kont ikna olmadı.

Bizi ilgiyle ve sözümüzü kesmeden dinledi, sonra çok uzun zaman önce benzerinin Eski Mısır'da denendiğini söyledi. On üç Mısır eyaleti bağımsızlığını ilan ederek bu konuda örnek olmaya karar vermişti. Bilgeler oturup en akla yatkın anayasayı hazırlamışlardı. Bir süre her şey yolunda gitse de, zamanla birbirlerine karşı kibirli tavırlar sergilemeye başlamışlardı. Bu on üç eyalet, on beş yirmi eyaletle daha birleşince benzersiz bir zorbalık baş göstermişti.

İktidarı ele geçiren zorbanın adını sorduğumda, kont, “Avam,” dedi.

Ne karşılık vereceğimi bilemediğim için Mısırlıların buhar konusunda bilgisiz olduğunu dile getirdim.

Kont şaşırıp kaldı. Suskun arkadaşımız beni dürtükledi ve Solomon de Caus tarafından icat edilen modern buharlı makinelerin ilk örneklerinin İskenderiyeli Hero'nun icadından yola çıkılarak yapıldığını, dahası saçma sapan konuşarak bilgisizliğimi ve budalalığımı ortaya serdiğimi söyledi.

Eski Mısırlıya modern insanlar olarak mağlup olmak üzereydik ki Doktor Ponnonner araya girip Mısırlıların modern insanlarla giyim ve moda konusunda asla yarışamayacağını söyledi.

Kont pantolonuna ve ceketinin kuyruğuna baktı, üstündekileri dikkatle inceledi, sonunda ceketin kuyruğuna bırakıp sırtmaya başladı ama tek kelime etmedi.

Doktor, konta yanaşıp Ponnonner ve Brandreth haplarının nasıl yapıldığı konusunda Mısırlıların fikrinin olup olmadığını sordu ve samimi bir yanıt beklediğini ekledi.

Kaygıyla cevabı bekledik, ama mumya kızarıp bozardı ve başını eğdi. Ne yüce bir zafer elde etmiş, karşımızdakini de ne büyük bir hezimete uğratmıştık böyle! Mumyanın aşağılanması hiç hoşuma gitmemişti, bu yüzden şapkamı aldım ve onu selamlayıp evden ayrıldım.

Saat dörtte evimdeydim. Hemen yatıp uyudum. Şu an saat on ve ben sabah yediden bu yana uyanığım, çünkü bu anıyı insanlara anlatmam lazım. Ailemi asla görmeyeceğim. Zaten cadaloz bir kadınla evliyim. İşin aslı yaşamımı ve genel olarak 19. asrı çok sıkıcı buluyorum. Ayrıca 2045 senesinde kimin başkan olacağını çok merak ediyorum. Tıraş olup kahvemi içtikten sonra Ponnonner'in evine gidip birkaç yüzyıl sonra uyandırılmayı vasiyet ederek kendimi mumyalatacağım.

KÜÇÜK FRANSIZ'IN KOLU NEDEN ASKIDA?

Pembe, parlak kartvizitlerimin üstünde yazan “Sör Pathrick O’Grandison, Barronitt, 39 Southampton Row, Russell Square, Parrish o’ Bloomsbury” gibi ilginç kelimeleri her beyefendi görebilir. Bu nezaket ustası, Londralı seçkinlerin önde geleni elbette benim. Bunda şaşıracak bir şey yok (burun kıvrımayın lütfen) altı hafta önce içinde yaşadığım çamurlu deryadan çıkıp büyük bir işadamı olmak için beyefendiliğe soyundum ve ben muhteşem Pathrick bu hususta kendimi eğitmek adına usanmadan çalıştım. Bu yüzden Büyük İşadamı Sör Pathrick O’Grandison’u operada şık kıyafetler içinde ya da Hyde Park’ta yaptığı gezinti sırasında gördüğünüzde sakın ha kıskanmayın. Zarif, hoş bir bedene sahip olduğum için kadınlar hep bana âşık. Boyum bir doksanın üzerinde, eksikim yok fazlam var; haliyle kadınların ilgisini üzerimde topluyorum. Ama caddenin karşısında oturan kart ve bücür Fransız en yakın ahababım olan güzel dul Bayan Trackle’a abayı yakmış durumda. Rezil herifin oldukça kederli ve sol kolunun askıda olduğunu fark ettiniz mi? İzin verin de nedenini anlatayım.

Bunun nedeni aslında pek basit bir olaya dayanıyor. Connaught’tan gelip oturduğum sokağa adımımı attığım ilk anda pencereden etrafı sey-

reden güzel Bayan Trackle bana sırlıslıkla âşık oldu. Yanlış anlamış olamam. Önce pencere kanadını açtı, sonra da dürbününü gözlerine dayayıp eminim ki bana şunları söyledi: “Günaydın, Büyük İşadamı Sör Pathrick O’Grandison ne zarif bir beyefendisiniz; servetimle birlikte sizinim, ne vakit dilerseniz.” Nezaket hususunda kimse benimle âşık atamaz, selam veriş şeklimi görseydiniz huşu içinde öylece bakakalırdınız. Sonra vakur bir edayla şapkamı çıkardım ve göz kırptım. Bu, şu anlama geliyordu: “Ne tatlı, ne sevecen bir hanımsınız Bayan Trackle. Ben Büyük İşadamı Sör Pathrick O’Grandison, Londralı genç kızların yerine tüm aşkımı size sunmaya hazırım.”

Ertesi sabah bu güzel dul hanıma mektup yazarsam kabalık etmiş olur muyum diye düşünüyordum. Birden kapı zili çaldı ve hizmetkârım bana üzerinde Mösyö Count, A Goose, Look-aisy, Maiter-di-dauns yazan bir kartvizit getirdi. İşte bu saçma sapan, upuzun isim caddenin karşısında oturan kart büyür Fransız’a aitti.

Derken bu rezil adam kapımda belirdi, selam verirken epeyce caka sattı, onunla tanıştığım için çok şanslı olduğumu söyledi; sürekli, “*Pully wou, woolly wou,*” diyerek binlerce martaval attı. Sözlerinin çoğunu anlamadım ama son cümlesi bana yetti. Sevgili Bayan Trackle’ıma abayı yaktığını, hanımın da kendisine büyük bir aşk beslediğini söyledi.

Öfkeden deliye döndüğümü düşünebilirsiniz, ama nezaket sahibi Büyük İşadamı Sör Pathrick O’Grandison olarak öfkeyle kalkarsam zararla oturacağımı ve kabalığın bana yakışmadığını düşündüğümünden hiç ses etmeyip büyürü alttan aldım. Beni tanıştırmak istediği için güzel hanımı ziyarete gitmeyi önerdi.

“İşte şans kapını çaldı,” dedim kendi kendime. “Pathrick ne şanslı insansın böyle! Elbet Bayan Trackle şu büyür dans eğitimcisi değil, senin gibi hoş ve zarif âşığı tercih edecek.”

Derhal güzel dul hanımın bitişikteki harikulade evine gittik. Zemin şahane bir halıyla kaplıydı, odanın bir köşesinde piyano, diğerinde de yeryüzündeki en güzel meleşin üstüne oturduğu üçlü bir koltuk vardı.

“Günaydın, Bayan Trackle,” deyip kibarca selam verdim.

“*Pully wou, woolly wou,*” dedi bücür Fransız. “Sizi selamlayan bu beyefendi Büyük İşadamı Sör Pathrick O’Grandison’dur ve benim en yakın arkadaşlarımdan biridir.”

Güzel dul hanım ayağa kalktı ve benzersiz bir nezaketle beni selamladıktan sonra yeniden yerine oturdu. Sonra bücür dans eğitimci müsaade bile istemeden hanımın sağına oturdu. Çok öfkelenmişim ama meydanı boş bırakmamak için ben de gidip hanımın soluna kuruldum. Onu öyle zarif gözle süzdüm ki, bilemezsiniz.

Bücür Fransız niyetimden kuşkulandı ve hanımla flört etmeye başladı. Sürekli aynı sözler işte. “*Pully wou, woolly wou, pully wou, woolly wou.*”

“Bunun sana faydası yok, Mösyö Kurbağa!” diye mırıldandım ve güzel hanımın gözlerinden gözlerimi bir an olsun ayırmadan hiç susmadan dakikalarca konuştum; Connaught’un çamur deryası hakkında anlattıklarımla onu epeyce eğlendirdim. Gülümsediği bir an serçeparmağının ucunu zarifçe tutup onu hayranlıkla seyrettim.

Fakat bu güzel ve şirin melek niyetimi anlayarak elini çekip ardında sakladı. Aslında demek istediği şeydi: “Sör Pathrick O’Grandison, şu bücür Fransız’ın önünde böyle aleni bir şekilde elimi tutmaya çalışmanız hiç hoş değil.”

“Onun ruhu duymaz,” der gibi göz kırptım ve elimi koltukla hanımın sırtı arasına kibarca yerleştirdim. Elim, onun, “Günaydın, Sör Pathrick O’Grandison!” diyen elini rahatlıkla buldu. Kibarlığımı kanıtlamak için hemen hanımın elini okşadım ve o da aynı hareketle karşılık verdi. Böyle-

likle onun da benim gibi zarif bir İrlandalıdan hoşlandığı ortaya çıktı. İyice cesaretlenip elini biraz sıkınca o da aynı biçimde yanıt verdi. O büyücü dans eğitimcinin yüz ifadesini görseydiniz kahkahalara boğulurdunuz. Yılışık bir tavırla sürekli aynı tonda konuşarak ve, “*Pully wou, woolly wou,*” diyerek göz kırpmayı sürdürdü. O esnada Kilkenny³³¹ kedisi misali öfkeden deliye döndüğüm doğrudur.

“Sayın dans eğitimci, sizin bu zarif hanıma böyle göz süzüp kur yapmanız çok yakışıksız,” deyip hanıma döndüm ve onu ancak benim gibi bir beyefendinin koruyabileceğini söyledikten sonra yeniden elini tuttum. Onun da anında elimi okşaması sözlerimi kanıtlar nitelikteydi. Sonra eşsiz güzellikteki gözlerini devirdi ve önce kızgın bir dişi kaplan misali Mösyö Kurbağa’ya baktı, sonra da bana bakıp gülümsedi.

Ve büyücü Fransız tekrar, “*Pully wou, woolly wou, pully wou, woolly wou,*” diye başladığı konuşmasına devam etti. Söylediklerinden hiçbir şey anlamadım.

Bunun üzerine ben Büyük İşadamı Sör Pathrick O’Grandison, iyice sinirlenmeye başladım. Büyücü Fransız anlamsız konuşmasını sürdürdükçe ve güzel hanım, “Kurtar beni!” dercesine elimi tutarken sinirlerim aşırı gerildi. Sonunda dayanamayıp küfrü bastım: “Seni pis kurbağa, seni salağın önde gideni!”

Güzel hanım öfkeyle kalkıp çarçabuk odayı terk etti, ardından öylece bakakaldım. Elini sımsıkı tuttuğumu bildiğimden nasıl olup da kalktığını, odayı terk ettiğini anlayamamıştım.

“Ah, güzel hanımefendi. Fena halde yanıyorsunuz. Yanıma gelin de size elinizi vereyim,” dedim ardından. Fakat Bayan Trackle hızla basamaklardan yürüyüp geçti; işte o anda dönüp büyücü Fransız’a baktım. Ama-

331 Bir İrlanda fablının kahramanı olan bu kediler, öyle bir hırsla dövüşmüşlerdir ki, kavgadan sadece kuyrukları sağlam çıkmıştır. Bu benzetme mücadeleden ve kavgadan vazgeçmeyen insanlar için de kullanılır.

nın! Bir de ne göreyim! Onca zaman sımsıkı tuttuğum el meğer o bücürün eliymiş!

Mösyö Kurbağa da bunca zamandır tuttuğu elin Bayan Trackle'a değil de bana ait olduğunu anladığında neredeyse küçükdilini yutuyordu. Sonra suratını asıp oturdu. Ben Büyük İşadamı Sör Pathrick O'Grandison bu tip kazaları pek de önemsemem. Ama güzel dul hanımın hizmetkârı gelip bizi kovmadan hemen önce bücür Fransız'ın kolunu kırıverdim.

Sadece, "*Wou, woolly wou*; Tanrı cezanı versin senin!" diyebildi.

İşte bücür Fransız'ın sol kolunun askıda olma nedeni budur.

DOKTOR ZİFT İLE PROFESÖR TÜY'ÜN SİSTEMİ

18.. yılı sonbaharında, Fransa'nın güneyindeki şehirleri gezerken Parisli doktor ahbablarımla sıkça bahsettiği özel bir akıl hastanesinin yakınlarından geçtim ve henüz birkaç gün evvel tanıştığım yol arkadaşşıma sırf merakımdan bu hastanede birkaç saat geçirip geçiremeyeceğimizi sordum. Arkadaşımla teklifimi hem acelesi olduğu hem de delilerden korktuğu için reddetti. Yine de tüm nezaketini takınarak beni böyle bir gözlemden mahrum etmek istemediğini, yavaş yavaş yol alacağı için en geç ertesi gün kendisine yetişebileceğimi söyledi. Arkadaşımla vedalaşırken hastaneye girişte zorluk yaşayabileceğimi söyledim. Devlet hastanelerinden daha sıkı kuralları olan bu özel hastanenin müdürü olan Mösyö Maillard'ın elimde bir tavsiye mektubu olmadan beni içeri almak istemeyeceğini belirtti. Bu sebeple korkusunu bir kenara bırakıp beni arkadaşşı olan müdürle tanıştırmak amacıyla hastane kapısına kadar gelmeye karar verdim.

Arkadaşıma içtenlikle teşekkür ettikten sonra anayoldan çıkıp dağın yamacındaki ormanda yarım saat kadar ilerleyip sık otlarla örölü bir patikaya saptık. Bu dehşet yolda iki mil kadar ilerleyerek akıl hastanesine ulaştık. Heybetli ama bakımsız bir şato ydu burası. Öylesine korktum ki az kalsın geri dönecektim. Neyse ki kısa süre içinde toparlandım ve utana sıkıla atımı sürmeye devam ettim.

Ana kapıya doğru ilerlerken bir adamın aralık duran kapıdan bizi izlediğini fark ettim. Derken adam dışarı çıktı ve arkadaşımı selamladı. Bu nazik, ciddi, ağırbaşlı, irikıyım, yakışıklı adam Mösyö Maillard'dı.

Arkadaşım beni müdürle tanıştırdı ve hastaneyi gezme isteğimi iletti. Mösyö Maillard'ın benimle ilgileneceğini söyledi ve çekip gitti. Onu bir daha görmedim.

Mösyö Maillard beni pek çok kitap, resim, vazo ve müzik aletleriyle dolu küçük ama kibar bir odaya yönlendirdi. Şöminede hoş bir ateş yanıyordu. Piyanonun başındaki genç ve güzel kadın, Bellini'nin arylarından birini seslendiriyordu. Ben odaya girince bir anda sustu ve beni kibarca selamladı. Düşük perdeden ve kırılğan bir edayla konuşuyordu. Güzel ama solgun yüzünde keder iz bırakmıştı. Üzerindeki matem kıyafetleri de içimde saygı, ilgi ve hayranlık uyandırdı.

Paris'teyken Mösyö Maillard'ın hastanesinde amiyane tabirle "rahatlatma sistemi"nin uygulandığını, cezadan ve kilitli odalardan sakınıldığını, hastaların mahremiyetine özen gösterilerek gizlice gözetlendiğini, bahçede bile dolaşmalarına müsaade edildiğini duymuştum.

Bu nedenle o genç hanımın akıl sağlığının yerinde olup olmadığını anlayamadım, çünkü gözlerindeki tuhaf parıltı beni huzursuz etti. Bunun üzerine önemsiz konular üzerine sohbet açmanın uygun olduğuna karar verdim. Sorularıma fazlasıyla akliselim yanıtlar verdi; gözlemleri tamamen mantıklıydı ama delilik metafiziğine ilişkin araştırmalarım bana bunların birer yanılsama olabileceğini göstermişti, bu sebeple sözlerime çok dikkat ettim.

O anda odaya giren bir hizmetkâr bize şarap, meyve ve çerez getirdi. Kısa bir süre sonra da genç kadın odayı terk etti. Hemen dönüp sorgulayıcı bir tavırla müdürün yüzüne baktım; bana genç hanımın yeğeni olduğunu ve aklından kuşkulanmamamı söyledi.

Utanıp sıkılarak pek çok kez özür diledim. “Lütfen kabalığımı bağışlayın. Paris’te siz ve hastaneniz hakkında öyle güzel şeyler konuşuluyor ki! Ben sadece...”

“Sorun değil. Aslına bakarsanız tavrınızdan ötürü size müteşekkirim. Düşünceli insanlarla pek karşılaşmıyoruz; kimi zaman konuklarımızın sebep olduğu tatsızlıklar yaşıyoruz. Eski sistemimde hastaların rahatça gezinmesine izin veriyordum, ama bazı konuklar düşüncesiz hareketleriyle hastalarımı kızdırdılar. Bu yüzden daha sıkı tedbirler aldım; artık herkesi ziyaretçi olarak kabul etmiyorum.”

“Eski sisteminiz mi? O meşhur ‘rahatlatma sisteminin’ uygulamıyor musunuz?”

“Haftalar önce o sistemi bıraktık.”

“Gerçekten mi? Çok şaşırdım.”

“Eski yöntemlere dönmek zorundaydık. Rahatlatma sisteminin tehlikesi yararına oranla daha büyüktü. Bu sistemi en iyi biçimde uygulayan bizdik. Akla uygun her şeyi denedik. Keşke daha önce gelip bizi ziyaret edebilseydiniz. Gerçi anladığım kadarıyla bu sistemi biliyorsunuz.”

“Pek sayılmaz. Hep üçüncü şahıslardan duydum.”

“Sistem aslında hastanın aile fertlerinden biri gibi görülmesinden ibaretti. Delilerin saçma sapan isteklerini geri çevirmedik. Dahası onları bu hususta cesaretlendirdik ve çoğunda ilerleme kaydettik. Delilerin zayıf aklını saçmalığın dibine dek indirmek en etkileyici sorgulatma yoludur. Kendisini tavuk sanan hastalarımız vardı. Bu hastalara ahmaklıklarını kanıtlamak amacıyla bir hafta boyunca tavuk yemi verirdik. İnanın bu hususta darı mucizeler yarattı.”

“Yani sistem dediğiniz hastanın arzularına boyun eğmek miydi?”

“Tam olarak değil. Müzik, dans, spor, kitaplar, iskambil oyunları da bize yardımcı oldu. Hastanın fiziki bir rahatsızlığı olduğunu varsayıp ‘deli’ söz-

cüğünü hiç kullanmıyorduk. Akıl yürütme yöntemlerine ve karar verme yetilerine güvenerek delilerin size duyduğu inancı koruyabilirsiniz. Bu sistemin ekonomik açıdan da faydası oldu; hastabakıcılara ihtiyacımız kalmadı.”

“Hiç cezalandırmadınız mı hastalarınızı?”

“Hayır.”

“Hiç mi kilit altında tutmadınız peki?”

“Çok ender. Öfke nöbetine tutulan veya atak geçiren hastaları yakınlarına teslim edinceye kadar kilit altında tutmak zorunda kaldığımız zamanlar oldu. Sonuçta azılı delilerin yeri devlet hastaneleridir.”

“Ve sistemi değiştirmekle doğru karar verdiğinizi mi düşünüyorsunuz?”

“Kesinlikle. Eski sistemin olumsuz yanları ve tehlikeleri vardı. Neyse ki Fransa’daki tüm özel akıl hastaneleri bu sistemden vazgeçti.”

“Gerçekten çok şaşırdım. Ülkede yeni bir tedavinin konuşulduğunu işitmedim.”

“Ah, çok gençsiniz. Zamanla başkalarına kulak asmadan kendi gözlemlerinizi yapabilecek duruma gelirsiniz. Duyduklarınızın hiçbirine, gördüklerinizin de en az yarısına inanmayın. Burası hakkında da sizi yanıltmışlar. Biraz dinlendikten ve akşam yemeğini yedikten sonra hem size hastaneyi gezdireyim hem de hiç duymadığınızı, benzersiz yeni sistemimizi anlatayım.”

“Siz kendiniz mi düşünüp uyguladınız bu sistemi?”

“Elbette. Bundan kıvanç duyuyorum.”

Müdürle olan birkaç saatlik sohbetimiz boyunca bahçede ve seralarda gezindik.

“Şu anda hastalarımızı görmenize müsaade edemem,” dedi. “Yemekten önce sarsılmanızı, iştahınızı kapatmayı istemem. Yemekte beyaz soslu karnabaharlı tereyağlı dana eti ve Clos de Vougeot şarabı var. Karnınız doysun ki sinirleriniz de yatışsın.”

Mösyö Maillard beni saat tam altıda yirmi beş-otuz kişilik bir kalabalığın bulunduğu büyük bir yemek salonuna götürdü. Dış görünüşleriyle saray erkânlarına benzeyen bu insanlar belli ki seçkin ailelerden gelen eğitilmiş kişilerdi. Kalabalığı oluşturan insanların üçte ikisi kadındı ve kıyafetleri günümüz Paris modasına kesinlikle uymuyordu. Sözgelimi yetmişlik kadınlar şingır şingır bilezikler, küpeler takmış, elbiselerinde derin dekoltereler açmışlardı. Üstelik kıyafetler üzerlerinde eğreti duruyordu. Etrafı incelerken Mösyö Maillard'ın daha önce tanıştırdığı genç kızın tarlatanlı bir etek, yüksek topuklu ayakkabılar ve Brüksel işi dantelalı bir başlık giydiğini gördüğümde gözlerime inanamadım. Ona ilk rastladığımda üstüne tam oturan matem kıyafetleri içindeydi. Sadece onun değil herkesin kıyafeti bir garipti. Gördüğüm manzaradan ötürü müdürün hâlâ "rahatlatma sistemi"ni uyguladığını ve beni alaya aldığını düşündüm. Paris'teyken Güneylilerin cin fikirli insanlar olduğunu duyduğumdan olayları akışına bırakmaya karar verdim ve konuklardan birkaçıyla konuştuktan sonra endişelerimin yersiz olduğunu düşündüm.

Büyük ve şatafatlı görünen yemek salonu zevkli bir biçimde döşenmemişti. Fransa'da halı kullanmak tercih edilmez, burada da buna uyulmuştu. Pencereelerde perde bulunmuyordu; panjurlar sımsıkı kapatılmış, üstlerine çaprazlamasına demir çubuklar sabitlenmişti. Bu salon şatonun bir kanadını oluşturuyor; dolayısıyla kapı bir kenarda, on adet pencere de diğer kenarda bulunuyordu.

Sofra harikuladeydi. Lezzetli yemekler tabakları süslüyordu. Anakime³³² ziyafet çektirecek kadar çok et vardı. Sofra tam bir müsriflik örneği ve tam bir zevksizlik abidesiydi. Loş ışığı seven biri olduğum için gümüş şamdanlar içinde yanan binlerce mumun yaydığı ışık rahatsızlık veriyor-

332 Eski Ahit'te adı geçen, Büyük Tufan'ın öncesi ve sonrasında var olmuş ama tufan sırasında ortalıkta görünmeyen, "nephel" soyundan gelen "devler."

du. Salon hizmetkâr kaynıyordu; salonun en ücra köşesinde ise keman, yan flüt, trombon ve davuluyla oturan yedi sekiz kişilik bir müzisyen grubu vardı. Çıkardıkları tuhaf gürültüyü benim dışımda herkes sevmiş gibiydi.

Gördüğüm her şey *tuhaftı*, ama dünyada çeşit çeşit insan ve düşünce, alışagelmış gelenekler vardır. Ayrıca o kadar çok yer gezmiş görmüştüm ki hiçbir şeye şaşırmıyordum; bu yüzden müdürün yanında sessizce oturup önüme konan leziz yemeklerin tadını çıkardım.

Ateşli konuşmalar yapılıyordu. Eğitilmiş oldukları her sözlerinden belli olan hanımlar bir an bile susmuyorlardı; müdür de tam bir latife ustasıydı. Konuklar delilik üzerine sohbet etmekten hoşlanıyor, müdür de onların müdürü olduğunu söylerken gururlanıyordu. Hastaların abuk sabuk hallerine ilişkin pek çok hikâye anlatıldı. Şaşkına dönmüştüm.

Sağımda oturan tıknaz bir adam, “Eskiden kendini çaydanlık sanan bir adam vardı. Çaydanlık takıntısı ne kadar yaygın, değil mi? Fransa’daki hastanelerde kendini çaydanlık sanan bir hasta mutlaka bulunur. *Bizimkisi* İngiliz malı bir çaydanlıktı. Her sabah kendini üstübeçe temizleyip dururdu,” dedi.

Karşısında oturan adam ise, “Bir de eşek olduğunu sanan bir hasta vardı, aslında mecazen doğruydı. İpe sapa gelmez konuşmaları vardı, onu zapturapt altında tutmak çok zordu. Uzunca bir süre devedikeni yedi, önüne başka yemek konmayınca devedikeniinden vazgeçti. Ha, bir de sürekli çifte atardı sağa sola. Bakın, şöyle! İşte şöyle!” dedi.

Yanındaki yaşlı hanım, “Lütfen kendinize gelir misiniz, Bay de Kock? Toplayın ayaklarınızı, elbisemi kirlettiniz. Konuğumuzun, sözlerinizi anlaması için çifte atmanıza gerek yok. Görüyorum ki siz de kendini eşek sanan hastayla aşık atabilecek birisiniz. Nasıl çifteler bunlar böyle?” dedi.

“Binlerce kez özür dilerim madam,” dedi adam utançla. “Sizi asla kırmak istemem. Sağlığınıza kadeh kaldırmaktan onur duyarım.”

Sonra Bay de Kock reverans yaptı, kendi elini öptü ve kadeh kaldırdı.

Mösyö Maillard, “Şu nefis dana etinden yemelisiniz; çok beğeneceksiniz,” dedi.

O sırada üç irikıyım hizmetkâr içinde “korkunç, şekilsiz, gözsüz bir dev” olduğunu düşündüğüm kocaman bir tepsiyi güçlkle masaya koydular. Dikkatle baktım; İngilizlerin tavşan yahnisi yapışı gibi bunlar da ağzına bir elma koydukları danayı bütün halde pişirmişlerdi.

“Çok teşekkür ederim, istemem,” dedim. “Bu yemek bana pek iyi gelmiyor; tabağımı değiştirip biraz tavşan eti alayım.”

Masada ana yemeğin dışında Fransız usulü pişirilmiş ve oldukça leziz görünen bir tavşan yahnisi vardı.

“Pierre,” diye bağırdı müdür. “Beyefendinin tabağını değiştirip bir parça kedi eti ver.”

“Ne eti dediniz?”

“Kedi eti.”

“Teşekkür ederim. Vazgeçtim. Bir parça jambon yeter bana.”

Bu taşralıların yemek zevkine güvenemedim. Tavşanları da kedileri de denemeye çekindim.

“Bir de Cordova peyniri olduğunu iddia eden bir adam vardı,” dedi masanın ucunda oturan bir adam. “Bıçakla baldırından bir parça kesip arkadaşlarına ikram ederdi.”

“Ahmağın tekiydi o adam,” dedi bir başkası. “Ama ondan da beteri vardı. Kimden söz ettiğimi konuğumuz dışında herkes bilir. Kendini şampanya şişesi sanıp, ‘Pat! Fış!’ diye sesler çıkaran adamı hatırlıyorsunuzdur.”

Sonra birden kaba bir tavırla sağ elinin başparmağını ağzına sokup “Pat!” diye bir ses çıkardı, ardından da dilini ve dişlerini kullanarak fişirdayıp durdu. Mösyö Maillard durumdan hoşlanmamış olsa da ses çıkarmadı. Sonra peruklu, sıska ve minyon bir adam konuşmaya başladı.

“Bir de kendini kurbağa sanan bir budala vardı. Gerçi kurbağa kılıklı bir tipti. Kurbağa olarak doğacakken sonradan vazgeçmişti belli ki. *Si bemol* sesinden enfes bir şekilde vıraklardı. V- r- a - k! V- r- a - k! Birkaç kadeh şaraptan sonra ağzını kocaman açıp gözlerini devirirdi. Görseydiniz küçükdilinizi yutardınız.”

“Bundan eminim.”

Bir başkası, “Kendini enfiye sanan Ptit Gaillard’a ne demeli? Kendini iki parmağı arasında tutamadığı için dert yanıp dururdu,” dedi.

“Bir de dâhi Jules Desoulières vardı, anımsar mısınız? Balkabağı olduğuna inanıp keçileri kaçırmıştı. Aşçıya, kendisinden turta yapması için durmadan yalvarırdı; aşçı da her defasında bu isteği reddederdi. Bana kalırsa Desoulières’lü turta lezzetli olabilir.”

“Çok şaşırtıcı!” diyerek olan biteni anlamak istercesine Mösyö Mailard’a baktım.

“Ha! ha! ha! He! he! he! Hi! hi! hi! Ho! ho! ho! Hu! hu! hu! hu!” diye güldü müdür. “Şaşırmayın, dostum. Bu arkadaşımız muzip ve eğlenceli biridir. Sözlerine aldanmayın.”

“Bir de Bouffon Le Grand vardı. Ne orijinal adamdı ama! Aşk yüzünden divane olmuştu ve biri Cicero’ya, diğeri Lord Brougham’la Demosthenes’e ait olmak üzere iki kafası olduğuna inanıyordu. Yanıldığı kesindi, ama üstün hitabet yeteneği sayesinde sizi buna inandırabilirdi. Güzel konuşmaya düşküncü ve karşısına çıkan fırsatları asla kaçırmazdı. Zıplayıp yemek masasının üzerine çıkar ve...”

O anda yanında oturan adam konuşmacının kulağına bir şeyler fısıldadı. Adamcağız sessizce yerine oturdu ve konuşmasını sona erdirdi.

“Bir de topaç Boullard vardı,” dedi az evvel arkadaşının kulağına fısıldayan adam. “Tuhaf görünse de topaç olduğunu sanıyordu işte. Saat başı tek topuğunun üstünde fırıl fırıl dönerdi.”

O sırada az evvel kulağına fısıldadığı arkadaşı bu kez onun kulağına bir şeyler fısıldadı.

“Öyleyse sizin bu Boullard delinin önde gideniymiş!” diye bağırdı yaşlı bir kadın. Kendini topaç sanmak da neymiş? Zırvalık! Madam Joyeuse’ın aklı daha başındaydı. Horoz olduğuna kendini inandırmıştı, ama herkes onu sever sayardı. Kanatlarını çılgınca çırpır ve öter dururdu. Ü-ürü-üüü! Ü-ürü-üüü! Ü-ürü-üüü!”

“Madam Joyeuse, lütfen kendinize gelin! Bir hanımefendiye yakışır nitelikte davranamayacaksanız derhal salonu terk edin!” dedi Mösyö Maillard.

Müdürün, Madam Joyeuse diye hitap ettiği yaşlı kadın kızarıp bozardı, azarlandığı için utancından yerin dibine geçti. Başını eğdi ve sustu. Fakat çok daha genç bir kadın konuşmaya başladı. Yemek salonundaki en güzel kadındı.

“Madam Joyeuse kaçğın tekiydi. Eugenie Salsafette ise muhakeme gücü yüksek bir insandı. Sıradan giyinmekten, hatta giyinmekten hoşlanmayan güzel ve hoş bir kızdı. Zaten bu arzusu kolayca yerine getirilebilecek bir şeydi. Bakın, şöyle...”

“Matmazel, durun!” diye bağırdı herkes. “Nasıl olduğunu anladık, tamam. Durun!” Matmazel Salsafette’nin Venüs misali çıplak kalmasına ramak kalmıştı. Kıza engel olmak için on on iki kişi yerinden fırlamıştı ki, bir anda şatonun bir yerlerinden yükselen acı bir vaveyla her şeyi kontrol altına aldı.

Bu ses sinirlerimi epeyce germişti, ama salondaki insanların haline de üzölmüşüm doğrusu. Dehşete kapılmışlardı. Hepsi beti benzi atmış bir halde sese kulak kesilmişlerdi. Ses ikinci kez yükseldi, hem de daha yakından. Üçüncüsü daha yüksek çıksa da, dördüncüsünde sakinleşmiş gibiydi. Sesin tamamen kesilmesiyle salondakiler yeniden canlandı,

sohbet etmeye başladılar. O an huzursuzluğun kaynağını sormaya cüret edebildim.

“Önemsiz bir şey,” dedi Mösyö Maillard. “Alıştık bunlara artık. Bazen deliler aynı anda sorun çıkarırlar. Köpekler gibi biri susar, diğeri çığlığı basar. Kimi zaman topluca kaçmaya niyetlenmeleri biraz kargaşa çıkarır.”

“Kilit altında tutulan kaç kişi var?”

“On kadar.”

“Hepsi kadın mı?”

“Aksine hepsi erkek. Hem de güçlü, irikıyım erkekler.”

“Çok şaşırdım. Genelde kadınların delirdiğini sanırdım.”

“Eskiden öyleydi, ama şartlar değişti. Önceden burada kalan yirmi yedi hastanın on sekizi kadındı; sonradan sayıları gördüğünüz üzere değişti.”

“Evet, evet. Artık değişti,” diye araya girdi az evvel Matmazel Laplace’ın bacağına tekmeleyen adam.

“Evet, evet. Artık değişti,” dedi herkes bir ağızdan.

Müdür hiddetle, “Yeter! Tutun şu dilinizi! “diye haykırınca bir dakika süren bir sükûnet oldu. Kadınlardan biri Mösyö Maillard’ın isteği uyarınca dilini çıkarıp eliyle tuttu.

Müdüre yanaşıp, “Az önce horoz taklidi yapan kadın zararsız görünüyor,” dedim.

“Zararsız da ne demek?” diye sordu müdür.

“Yani azıcık akli noksan gibi ama tehlikeli görünmüyor.”

“Ne diyorsun, dostum? Bayan Joyeuse benim kadar akılselim bir insandır, onu yıllardır tanırım. Biraz tuhaftır ama kim değil ki.”

“Peki şuradaki hanımlar ve beyler için ne diyorsunuz?”

“Hepsi ahabplarım veya hastabakıcılarımdır. Onlar hep benim destekçimdir.”

“Bu kadınların hepsi mi?”

“Evet. Onlar olmasaydı hiçbir şey yapamazdık. Görüp görebileceğiniz en deli hastabakıcılarıdır onlar. Işıldayan gözleriyle avını seyreden yılan-
dan farksızdırlar.”

“Ama yine de fazla tuhaf değiller mi?”

“Tuhaf mı? Biz Güneyliler aklımıza eseni yaparız. Bu tuhaflık mı?”

“Anlıyorum.”

“Belki de şarap ağır gelmiştir size.”

“Olabilir. Bu arada ‘rahatlatma sistemi’ yerine uyguladığınız sıkı sis-
temden söz edecektiniz?”

“Çok da sıkı değil aslında. Kilit altına alırken biraz sert davrandığımız
doğru, ama hepsi bu kadar.”

“Bu sistemi siz bulmuştunuz, değil mi?”

“Pek sayılmaz. Sizin de tanıdığınızı düşündüğüm Doktor Zift ile Profe-
sör Tüy bu sistemin temellerini attılar.”

“Bu isimleri daha önce duyduğumu hatırlamıyorum.”

“Aman Tanrım! Bu iki bilge insanın ismini duymadığınıza inanamıyo-
rum!”

“Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum ne yazık ki. Kuşkusuz sıra dışı in-
sanlardır, ama çalışmalarından hiç haberim olmadı. En kısa sürede yazıla-
rını okuyacağım. İnanın, çok utandım.”

Gerçekten utanmıştım.

“Her neyse... Bırakalım bu konuyu. Biraz daha şarap içmeye ne dersi-
niz?” dedi müdür nezaketle.

İçtik. Herkes neşeli tavırlar sergiliyor, saçma sapan hareketler eşli-
ğinde kahkahalar atıyordu. Kemanlar, davullar ve trombonlar da Sicil-
yalı zorba Phalaris’in boğaları misali böğürüp duruyordu. Şarap su gibi
tüketildikçe ortalık karışmaya başladı. Bu arada müdürle ben sohbet
etmeye devam ediyorduk. Ama birbirimizi anlamıyorduk, zira o gürül-

tünün içinde sesimiz Niagara Şelalesi'nin dibindeki balık çırpınışından farksızdı.

“Mösyö Maillard, yemekten önce ‘rahatlatma sistemi’nin tehlikeli olduğunu söylemiştiniz,” dedim kulağının dibinde bağırarak.

“Ha, evet. Bazen tehlikeli şeyler yaşıyordu. Delinin ipiyle kuyuya inilmez; Doktor Zift ile Profesör Tüy'ün de dediği gibi deliler başıboş bırakılmaz. Deliler bir süreliğine sakinleştirilebilir, ama sonra yine saçmalamaya başlarlar. Üstelik çok da kurnazdırlar. Akıllarına koyduklarını yapmak için sinsice hareket ederler, akliselim davranışlarının altında yatan hinliği metafizikçiler bile çözemezler. Tamamen akliselim göründüklerinde delilere gömlek giydirmek farz olur.”

“Delileri özgür bıraktığınızda yaşadığınız tehlikeli durumlar nelerdi?”

“Kısa süre önce bu hastanede çok garip bir olay cereyan etti. Rahatlatma sisteminden ötürü hastalar oldukça serbestti. Öyle akliselim davranışlar sergiliyorlardı ki zeki biri onların bir plan hazırlığı içinde olduğunu hemen anlardı. Sonra bir gün hastabakıcılar kendilerini kilit altında buldular, deliler de gardiyanlarla yer değiştirdi.”

“Amanın! Çok saçma!”

“Tamamen gerçek. İnanın, denenmiş en iyi sistem bu. Aslında her şeyi delinin biri başlattı. Görülmemiş bir tedavi keşfettiğine inanıyordu. Bunu uygulayabilmek için bütün hastaları isyana teşvik etti.”

“Başardı mı peki?”

“Hem de nasıl. Kısa süre içinde hastabakıcılarla deliler yer değiştirdi. Üstelik kilit altında tutuldular ve kötü muameleye maruz kaldılar.”

“Kısa sürede bir karşıdevrim gerçekleşmiştir herhalde. Böyle bir şey uzun süremez. Gelen ziyaretçiler sorunu çözmüşlerdir.”

“Yanıyorsunuz, dostum. Liderleri çok kurnazdı. Hastaneye ziyaretçi kabul etmedi. Sadece bir kez salak tipli bir genci içeriye aldı. Biraz eğlen-

ce, biraz değişiklik olsun diye. Hastaneyi gezmesine izin verdi, sonra da kolundan tutup gönderdi.”

“Peki delilerin egemenliği ne kadar sürdü?”

“En az bir ay boyunca böyle devam etti. Çok eğlendiler. Hastane kıyafetlerini çıkarıp yepyeni elbiseler giydiler, değerli mücevherler taktılar. Şatonun mahzenindeki şarapları da gönüllerince tükettiler.”

“Peki, liderin öne sürdüğü tedavi nasıl sonuç verdi?”

“Deliler akıllı sayılmazlar, ama budala da değillerdir. Liderin öne sürdüğü sistem eskisinden bin kat daha iyiydi. Harikaydı, enfesti, sorunsuzdu.”

O sırada müdürün sözleri çığlıklarla kesildi. Ama bu kez insanlar koşarak bize değru geliyordu.

“Yüce Tanrım! Galiba deliler firar etti.”

“Haklısınız,” dedi sararıp solan Mösyö Maillard. Cümlesini tamamlamadan çığlıklar yükseldi, pencereler, panjurlar, kapılar zorlanmaya başladı.

Tam bir keşmekeş yaşandı. Mösyö Maillard büfenin altına gizlenince afalladım. Müdür olduğuna göre daha sakın davranmalıydı. Son on beş dakikadır hiçbir şey çalamayacak kadar sarhoş olan müzisyenler enstrümanlarına sarılıp “Yankee Doodle”ı çalmaya başladılar. Kargaşa boyunca hiç ara vermeden bu şarkıyı çaldılar.

Bu arada biri yemek masasının üzerine çıkarak konuşmaya başladı, ama gürültü nedeniyle ne dediğini kimse anlamadı. Topaç olmaya öykünen adam fırıl fırıl dönmeye başladı ve önüne çıkanı yere serdi. Bu sırada biri, “Pat! Fış!” gibi sesler çıkarıyordu. Kurbağa adam ruhunu kurtarmak istercesine durmadan vıraklıyordu. Derken biri eşek gibi anırdı. Madam Joyeuse ise korkuya ve şaşkınlığa düşmüş bir halde şöminenin kıyısına oturmuş, horoz gibi ötüyordu.

Ve nihayet kargaşa doruğa ulaştı. Çılgılık atıp hayvan sesleri çıkarmaktan başka bir şey yapılmadığından kapılar pencereler çabucak kırıldı. Pencere-lerden atlayan, insanları tırmalayan, bağırıp çağıran orangutan, şempanze ve babun sürüsünü gördüğümde dehşete kapıldım.

İyi bir sopa yedikten sonra bir kenara sessizce çekildim. Neler olup bit-tiğini anlamam için on beş dakika beklemem yetti. Meğer Mösyö Maillard hastaları isyana teşvik eden liderin ta kendisiymiş. İki üç sene önce hasta-nenin müdürüymüş, ama aklını oynattığı için o da hastaların arasına katıl-mış. Yol arkadaşım bu durumdan elbette habersizmiş. Ansızın saldırdıkları hastabakıcıları zifte batırıp tüye bulamışlar, sonra da kilit altına almışlar. Bir aydan fazla bir süredir durum böyleymiş. Mösyö Maillard kilit altın-dakilere zift ve tüyden başka ekmek ve su da vermiş. Lağım borusundan kaçan bir hastabakıcı sayesinde hepsi kurtulmuş.

“Rahatlatma sistemi” üzerinde birkaç önemli değişiklik yapıldı ve tek-rar uygulanmaya başladı, yine de Mösyö Maillard’ın kendine has tedavi yöntemine de diyecek laf bulamıyorum. Kendisinin de dediği gibi “hari-kaydı, enfesti, sorunsuzdu.”

Bu arada Doktor Zift ile Profesör Tüy’ün eserlerine Avrupa’daki kütüp-hanelerin hiçbirinde rastlamadım.

KRAL I. VEBA

Alegori İçeren BİR Hıkâye

“Tanrılar ses etmez kralların

İğrendikleri hovardalıkları yapmalarına.”

Buckhurst’ın ‘Ferrex ve Porrex’ adlı Tragedyası’ndan.

Bir ekim gecesı saat on ikiye yaklaşırken, III. Edward’ın kahramanlık-larla dolu saltanatı sırasında, Sluys ile Thames arasında gidip gelen ve aka-binde o nehirde demirleyen *Free and Easy* adlı ticari bir yelkenli geminin mürettebatından iki denizci Londra’nın St. Andrew mahallesinde, tabe-lasında “Neşeli Gemici” yazan birahane hayretler içinde oturuyorlardı.

Birahane kötü döşenmiş, dumandan kararmış, alçak tavanlı ve her yö-nüyle çağının klasik görünümüne sahip olsa da, konuk ettiği garip grupla-rın nezdinde amacına yeteri kadar uygundu.

İki denizci, bu gruplar içinde en göze çarpanı değilse de en ilginç ola-nıydı.

Daha yaşlı olan ve arkadaşının “Sopa Bacak” diye lakap taktığı denizci oldukça uzun boyluydu. İki metreye yakın olan boyu kamburunu çıkarı-yordu. Boyunun uzun olmasının artıları olsa da, diğer taraftan pek çok eksisi de vardı. Öncelikle korkunç derecede zayıftı. Arkadaşının dediği

üzere sarhoşken direk başındaki flama, ayıkken de cıvadra sereni görevlerini üstlenebilirdi. Fakat bu ve benzeri şakalar denizcinin gülmesine yol açacak kasları harekete geçiremiyordu. Çıkık elmacık kemikleri, eğik burnu, geriye doğru çekik ve sarkık görünen çenesi, pörtlemiş koca gözleriyle bütünlenen suratı genel bir kayıtsızlık havası taşısa da, vakur ve ciddi bir ifade barındırmıyordu. Dolayısıyla yüzünün taklidinin ya da tasvirinin yapılması imkânsızdı.

Genç olan ise fiziksel bakımdan arkadaşının tam aksi bir görüntüye sahipti. Boyu bir metre yirmi santim civarındaydı. Kalın ve çarpık bacakları, bodur, hantal gövdesini taşıyor; koca elleriyle orantısız görünen aşırı kısa ve kalın kolları deniz kaplumbağasının gibi yanlarından aşağı sarkıyordu. Belirsiz renkteki küçük gözleri başının gerisinde bir yerde ışıldıyordu. Burnu; yusuvarlak, tostoparlak morumsu yüzünü kaplayan et yığınının gömülü bir halde duruyor, kalın üst dudağı ondan daha kalın olan alt dudağının üstünden memnuniyetle taşıyor, sahibinin bunları sık sık yalaması bu memnuniyet havasını pekiştiriyordu. Uzun boylu arkadaşına şaşkınlık ve kibir karışımı bir ifadeyle bakıyor, kimi zaman gözleriyle arkadaşının yüzünü Ben Nevis'in³³³ sarp kayalıklarına değen kızıl günbatımı gibi süzüyordu.

Bu pek kıymetli ikili, civardaki birahanelerde erken saatlerden itibaren epeyce vakit geçirmiş ve serüven yaşamıştı. İnsanın parası çok olsa da elbet tükenir. Bizim ikilinin de bu birahaneye gelirken cepleri delikti.

Hikâyenin başladığı sırada, “Sopa Bacak” ve arkadaşı Hugh Tarpaulin kollarını ortalıkta duran geniş meşeden yapılmış masaya, ellerini de çenelerine yaslamış oturuyorlardı. Parasını ödemedikleri koca bir boş şişenin

333 1.344 metrelik irtifasıyla Britanya adalarının en yüksek dağı. Halk arasında “The Ben” olarak anılan dağ, yılda yaklaşık yüz bin turist çeker. Dağcılar ve kaya tırmanışçıları için dağın asıl çekici yönü kuzey cephesindeki yedi yüz metre yükseklikteki uçurumdur. Bu, Britanya’daki en yüksek kaya duvarlarından biridir ve farklı zorluklarda çok sayıda kaya tırmanışı rotası ile buz tırmanışı imkânı sağlar.

ardından, kapının üstündeki meymenetsiz “Deftere yazılmaz!” yazısına bakıyorlardı. İki denizcinin yazıları tanıma kabiliyetine –o zamanlar sıradan vatandaş için bu bile yazı yazmak kadar gizemli bir kabiliyetti– sahip olmamaları suçlanmalarını gerektirmez. Dürüst olmak gerekirse harflerin kıvrımları ve anlaşılmazlıkları havanın feci halde kötüleyeceğini haber verir nitelikteydi. Bu yüzden “Sopa Bacak”ın alegorik sözler mırıldanmasıyla “gemiyi pompalayıp yelkenleri açarak rüzgârla sürüklenmeye” karar verdiler.

Bunun üzerine kalan birayı da bitirip kısa ceketlerinin düğmelerini ilikledikten sonra fişek hızıyla dışarı fırladılar. Tarpaulin kapı sandığı ocağın içine iki kez yuvarlandıysa da, sonunda kaçmayı başardılar. Saat on iki buçuğu gösterirken kahramanlarımız haytallığı elden bırakmadan St. Andrew basamakları yönünde karanlık bir sokak arasında “Neşeli Gemicisi”nin sahibi olan hancı kadının takibinde koşmaya başladılar.

Bu hadiselerle dolu hikâyenin yaşandığı çağda, hatta ondan önceki ve sonraki çağlarda İngiltere ama özellikle Londra korkunç “Veba!” çılgınlıklarıyla yankılanıyordu. Şehir nüfusu epeyce azalmıştı ve Thames yakınlarındaki bölgelerde, Hastalık Şeytanı’nın doğduğu düşünülen dar ve pis sokak aralarında Korku, Dehşet ve Batıl İnanç birbirini takip ediyordu.

Kral bu bölgelere girilmesini yasaklamış ve buraların ıssızlığını bozmaya kalkışanların ölümle cezalandırılmalarını emretmişti. Fakat kralın fermanı, sokakların girişlerine konulan devasa bariyerler, hatta mutlak ve menfur ölüm, ıssız, eşyasız evlerin; demir, pirinç, kurşun gibi nakde dönüştürülebilecek eşya kalıntılarının serüvenci ruhlara sahip biçare insanlarca geceleri talan edilmesini önleyemiyordu.

Ayrıca her kış bariyerler açıldığında o bölgede dükkânı, deposu olan esnaflar da riske girmeyip taşıyamadıkları, sürgün dönemlerinde güvende

olduğunu sandıkları zengin şarap ve likör stoklarını kilitlerin, sürgülerin ve kuytu mahzenlerin koruyamadığını görüyorlardı.

Yine de hastalıktan ötürü korkuya kapılanlar bu işleri insanların yaptığına inanmıyordu. Onlara göre, bu işlerden ancak veba ruhları, veba cin-cüceleri, humma iblisleri sorumlu tutulabilirdi. Tüyler ürpertici hikâyeler anlatmayı sürdürdükleri için yasaklı bölgeler korku denen kefenle kaplanmıştı, dolayısıyla hırsız genellikle kendi talanının saçtığı dehşetten korkup kaçıyor, yasaklı bölge kasvet, sessizlik, kıran ve ölüm gerçeğiyle bir başına kalıyordu.

Sopa Bacak ve Hugh Tarpaulin dar bir sokak arasından yokuş aşağı yuvarlanırken az evvel bahsettiğim yasaklı veba bölgesi önündeki bariyere tosladılar. Peşlerinden gelenleri düşündüklerinde, geri dönmeyi akıllarının ucundan bile geçirmediler. İşini bilen denizciler için bariyer niyetine dikilmiş eğreti tahta parçalarına tırmanmak çocuk oyuncağıydı. Egzersiz ve içki sayesinde iki misline çıkan heyecanları ikilinin kolayca bariyerin diğer tarafına atlamasına yardımcı oldu. İki denizci içkinin tesiriyle bağıra çağıra koştururken, kendilerini pis kokulu ve çapraşık sokaklarda bulunca allak bullak oldular.

Ahlaki duyguların ötesinde içkiyle kafayı bulmamış olsalardı, içine düştükleri dehşetin etkisiyle sallanmayı çoktan bırakır ve dururlardı. Hava soğuk ve pusluydu. Yerlerinden sökülmüş kaldırım taşları, ayak bileklerine dek uzanan otların arasında dağınık bir şekilde duruyordu. Yıkılan evler sokağı tıkamıştı. Pis ve zehirli kokular etrafa yayılmıştı. Gece yarısı bile sayrılı atmosferlerde eksik olmayan o donuk ışıktaki hırsızlık edimleri veba tarafından yarıda bırakılmış sayısız talancıya ait cesedin sokaklarda yahut evlerin yıkıntıları arasında yattığı görülebiliyordu.

Yine de bu tip görüntüler, hisler ya da engeller; doğuştan cesur olan ve de “içkiyle kafayı bularak” cesaretini büsbütün toplayan insanların ola-

naklar dahilinde doğrudan Ölüm'e gitmesini önleyemezdi. Sopa Bacak suratını asmış bir halde, Amerikan yerlilerinin savaş çığlıklarına benzeyen korkunç haykırılarıyla, bu heybetli ıssızlığı yankılandırarak ilerliyor; Tarpaulin de hızla ilerleyen arkadaşının ceketini tutarak onun vokal müzikteki kusursuz başarısını gölgelemek için *bas tonda* boğa gibi böğürerek hızlı hızlı yürüyordu.

Artık vebanın kalesine ulaşmışlardı. Her yeni adımla sokak daha da iğrenç, korkunç ve karışık bir hale bürünüyordu. Yıkık çatılardan düşen taşlarla kirişlerin ansızın yere inivermesi evlerin ne denli yüksek olduğunun kanıtıydı. Karşılaştıkları çöp yığınları arasından kurtulmak için ellerini kullanmaya kalkıştıklarında mutlaka bir iskelete ya da cesede değiyorlardı.

Yüksek, hayaletimsi bir binanın önünden geçerken, Sopa Bacak coşkuyla bir nara patlattığı an, vahşi bir kahkaha tufanını andıran kötücül çığlıklar işittiler aniden. Meraksız ve coşkusuz insanlar böyle bir yerde bu tip bir ses işitirse arkalarına bakmadan sıvışırılar ama bizim sarhoş ikili hesapsız kitapsız kapıya yönelerek dudaklarından dökülen sayısız küfürle içeri daldı.

Girdikleri yer bir cenaze levazımatçısının dükkânıydı. Kapıya yakın tarafta yerdeki açık kapaktan aşağıdaki mahzen rahatlıkla görülüyor, zaman zaman yükselen patlama sesleri de burada içki stoklandığını kanıtlıyordu. Odanın tam ortasında bir masa, masanın ortasında da punç dolu bir fiç duruyordu. Türlü türlü şarap ve likör şişeleri, sürahi ve testiler masanın üstüne yığılmıştı. Tabut payandalarına oturmuş altı kişi vardı. Bunları sizin için tasvir etmeye çalışacağım.

Kapının karşısında, diğerlerinden daha yüksekte oturanın başkanları olduğunu sanıyorum. Aşırı zayıftı ve epeyce uzun boyluydu. Sopa Bacak kendinden daha zayıf birini görünce çok şaşırdı. Yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmişti. Yüzünde betimlenmeye değer tek bir özellik var-

dı. Alnı, başının üstüne sonradan eklenmiş etten bir şapka ya da taç gibi duruyordu. Ağzı zoraki bir nezaket nedeniyle iyice büzülmüş ve çukurlaşmıştı, gözleri de tıpkı diğerlerinin gözleri gibi içkinin tesiriyle ıslıl ıslıl yanıyordu. Bu bey, siyah ipekli kadifeden süslü bir tabut örtüsünü İspanyol peleriniymiş gibi baştan ayağa bedenine dolamıştı. Kibirli bir edayla ileri geri salladığı başına kapkara tüyler takmıştı ve sağ elinde tuttuğu bir zamanlar bir insana ait olduğunu sandığım büyük bir uyluk kemiğini masadakilerden birine şarkıya eşlik etmesi için değdirip duruyordu.

Onun tam karşısında, sırtı kapıya dönük, en az başkan kadar tuhaf görünümlü bir kadın oturuyordu. Başkan kadar uzun boylu olmasa da, doğal olmayan zayıflığından yakınmak gibi bir durumu yoktu. Bedenindeki ödem son haddine ulaşmıştı ve odanın bir ucunda duran başı kırık ekim birası fiçisine benziyordu. Suratı yusuvarlak, kıpkırmızı ve tostoparlaktı. Başkanla benzer özelliklere sahipti. Demem o ki betimlemeye degecek pek de bir özelliği yoktu. Külyutmaz Tarpaulin benzer özelliklerin masadaki diğer kişiler için de geçerli olduğunu fark etti; sanki hepsi teker teker fizyonominin bir parçasını sahiplenmişti. Bahsettiğim kadın için bu parça ağızdı. Kadın; ağzını kulaklarında gösteren kocaman bir sırtışıla dehşet saçıyor, kulaklarındaki uzun küpeler aşağı yukarı sallanıp duruyordu. Yine de kolalanıp ütülendiği belli olan patiskadan dantelli kefeninin içinde ağzını açmamak ve vakur bir tavır sergilemek için fazlasıyla çabalıyordu.

Kadının sağında gözetimi altındaymış gibi görünen genç, çıtı pıtı bir kadın oturuyordu. Bu zarif yaratığın incecik parmakları, dudaklarının morartısı ve griye dönük yüzünü renklendiren pembelikler ilerlemiş bir veremin belirtileydi. Yine de yüksek sosyeteye özgü bir havası vardı. Saf Hint yapımı kefeni kayıtsızca taşıyordu. Saçları lüle lüle boynuna düşüyor,

dudaklarında zarif bir gülümseme dolaşıyordu. Zaman zaman diliyle oynattığı, uzun, ince, eğri ve sivilceli burnu dudağının altına değiyor, yüzüne müphem bir ifade katıyordu.

Bu çıtı pıtı kadının karşısında veya başka bir deyişle ödemli kadının solunda vücudu şişmiş, hırıltılı, gutlu, minyon bir adam vardı. Yanakları Oporto şarabıyla dolu iki koca fıçıya benziyordu. Kavuşturduğu kolları ve masaya uzattığı sargılı bacağıyla insanda önemli biriymiş hissi uyandırıyor. Dış görünüşünden epeyce memnundu ama özellikle cırtlak paltozunun ilgi çekmesini bekliyordu. İşin aslı palto için dünyanın parasını ödemiş olmalıydı. Tam vücuduna göre ayarlanmıştı, ölen İngiliz soylularının evlerinde ortalığa asılan ve görkemli armaların üstüne işlendiği ipek kumaştan yapılmıştı.

Bu adamın yanında ve başkanın sağında uzun beyaz çoraplı ve pamuklu donlu bir adam oturmaktaydı. Bedeni tepeden tırnağa Tarpaulin'in deyişle "alkol atağı" geçiriyormuşçasına tir tir titriyordu. Yeni tıraş edilmiş çenesi bağlıydı. Kolları da benzer biçimde bileklerinden itibaren bağlı olduğundan masadaki içkilere uzanamıyordu; Sopa Bacak bunun bir ayyaşı durdurmak için iyi bir yöntem olduğunu düşündü. Sargının içine hapsedilmesi olanaksız görünen devasa kulakları tavana doğru uzanıyor ve patlayan şişe mantarlarının sesiyle irkilerek dikleşiyordu.

Bunun önünde oturan altıncı ve son kişi felçliydi. Rahatsız kıyafetinin içinde kalıp gibi duruyor ve anlaşılan kendini pek iyi hissetmiyordu. Eşsiz ve görkemli bir maun tabutun içindeydi. Tabutun baş kısmı adamın başını baskılıyor, kukuletayı andıran üst kısmı adamın iyice acayip görünmesine yol açıyordu. Tabutun yanlarına zarafet değil rahatlık sağlasın diye iki delik açılmıştı ama kolları bu deliklerden çıkartılmış olsa da adamcağız dik oturamıyor, kırk beş derecelik açıyla yatarken pörtlek gözleri hayretler içinde tavanı izliyordu.

Bu altı kişinin önünde kadeh olarak kullandıkları kafatasları vardı. Bacağından tavana asılmış bir iskelet tepelerinden aşağı sarkmaktaydı. Boşta kalan bacak gövdeye dik açı yaptığından her esintide iskeletin sallanmasına ve takır tukur sesler çıkarmasına sebep oluyordu. Bu korkunç iskeletin kafatasının içine ateşe verilmiş ve az da olsa odayı aydınlatan bir parça kömür konmuştu. Dışarıya ışık sızmasın diye tabutlar ve levazımatçının diğer eşyaları pencerelerin önüne istiflenmişti.

Bu tuhaf grubu ve acayip eşyaları gören ikili pek de görgülü bir tutum sergilemedi. Sopa Bacak bir duvara yaslanıp alt çenesini iyice sarkıtarak gözlerini kocaman açarken, Hugh Tarpaulin de burnunu masaya yaklaşıp elleriyle dizlerini tutarak katıla katıla gülmeye başladı.

Bu kabalığa alınmayan uzun boylu başkan sınırları zorlayan bu ikiliye nazıkçe gülümsedi. Siyah tüylerle kaplı başını ağırbaşlı bir tavırla eğerek denizcileri selamladıktan sonra ayağa kalkıp ikisinin de birer koluna girerek oturmaları için diğerlerinin getirdiği sandalyelere yöneltti. Sopa Bacak gösterilen yere oturdu ama hovarda Hugh, başkana yakın duran sandalyesini hızla çıtı pıtı, veremli genç kadının yanına çekti ve bir kafatası dolu kırmızı şarabı genç kadını yakından tanıma dileğiyle tek dikişte bitirdi. Fakat bu saygısızlık, tabutlu adamı fazlasıyla sinirlendirmişti, bunu fark eden başkan kalın ve kısa bir sopayla masanın ortasına vurup ilgiyi kendi üzerine çekerek konuşmaya başladı.

“Bu mutluluk verici durumda bizlerin görevi...”

“Dur bir dakika!” diyerek başkanın sözünü kesti Sopa Bacak. “Önce kim olduğunuzu, bu tuhaf kılıklarla dostumuz levazımatçı Will Wimble’in stokladığı içkileri tüketerek burada ne işler karıştırdığınızı anlatın!”

Bu affedilmez saygısızlık karşısında herkes hareketlendi. Vahşi ve şeytani çığlıklar atmaya yeltendi. Kısa sürede kendini toparlayan başkan, Sopa Bacak’a dönüp ciddi bir tavırla konuşmaya başladı:

“Sınırları zorlasalar da, bu tanınmış konuklarımızın sorularını elbette yanıtlarız. Ben bu bölgenin kralıyım ve Kral I. Veba namıyla saltanatımı sürdürüyorum.

Levazımatçı Will Wimble’a ait olduğunu zannettiğiniz bu yer sarayımızda kraliyet toplantılarımızı yaptığımız Taht Odası’dır. Üstelik levazımatçı dostunuzu muhtemelen aylak takımından olduğu için tanımayız ve bize böyle bir ithamda bulunarak büyük saygısızlık ediyorsunuz.

Karşımda oturan asil kadın, kıymetli karım Kraliçe Veba’dır. Diğer dört kişi de hanedandandır. Kraliyet ailesinden geldiklerini isimlerinden anlayabilirsiniz: Arşidük Veba-Taşıyan, Dük Veba-Bulaştırın, Dük Veba-Boran, Arşidüşes Veba-Vezin.

Burada ne yaptığımıza gelince, bunun yalnızca bize mahsus olduğunu ve kraliyetimiz için önem teşkil ettiğini, dolayısıyla başkalarını ilgilendirmediğini söylersem herhalde kabalık etmiş olmayız. Fakat misafir olarak sahip olduğunuz hakları göz önünde bulundurursak, bu gece burada derin ve doğru araştırmalar ışığında hazırlanmış, bu güzel metropolün damak tadına hitap eden şarap ve likörlerin sıra dışı özelliklerini saptamak için bir araya geldiğimizi, böylelikle öznel hedeflerimizden ziyade egemenliği altında bulduğumuz, ebedi krallığında saltanatını sürdüren o esrarengiz hükümdarın, yani Ölüm’ün hedeflerine aracılık edeceğimizi söyleyebilirim.”

“Onun adı Davy Jones’tur!”³³⁴ diye haykırdı Tarpaulin ve yanındaki genç kadına bir kafatası dolusu likör ikram ettikten sonra kendisine de bir tas doldurdu.

334 Davy Jones denizci argosunda denizin ruhunu temsil eder. Denizin dibine gitmek yerine Davy Jones’un yanına gitmek ifadesi kullanılır. Define Adası ve Peter Pan gibi çoğu korsan öyküsünde denizciler konuşurken Davy Jones ve Uçan Hollandalı’ya gönderme yaparlar. Washington Irving *Adventures of the Black Fisherman*, Herman Melville *Moby Dick* ve Charles Dickens *Bleak House* isimli eserlerinde Davy Jones’a göndermeler yapmışlardır. Ayrıca *Karayip Korsanları* film serisinde de bir karakter olarak yer almıştır.

“Seni saygısız kâfir!” diyerek dikkatleri bu sözü hak eden Hugh’a çekti. “Adi kâfir! Seni rezil! Senin gibi bir pespayeyi bile önemseyip kaba sorularınıza yanıt vermeyi kabul ettik. Fütursuzca meclisimizi bastığınız için size birer galon Black Strap romu içme cezası veriyorum; dizlerinizi üstüne çökerek krallığımızın bekâsı için bir dikişte romu bitirirseniz çekip gitmekte ya da burada kalıp masamızın dokunulmazlığından faydalanmakta özgürsünüz.”

Sopa Bacak, Kral I. Veba’nın sözleri ve ciddi tavrı karşısında az da olsa saygılı bir üslup takınıp, “Bu mümkün değil. Majesteleri, söylediğiniz miktarın çeyreğini bile içmem olanaksız. Öğleden önce gemide, akşama doğru farklı limanlarda mideme yüklediğim likörler mevzu bahis olmasa bile, ‘Neşeli Gemici’de bedelini nakden ödediğim ve ‘kafayı bulmama’ sebep olan içkiden tamamen şişmiş haldeyim. Bu sebeple Majesteleri, lütfen içtiğimi varsayın çünkü tek damla dahi içebilecek durumda değilim, zaten o Black Strap denen makine yağı kokulu iğrenç şeyi katiyen içmem.”

“Hey, çapanı at bakalım! Seni acemi denizci!” diye araya girdi Tarpaulin. Arkadaşının uzun ve olumsuz yanıtına şaşırıldığı belliydi. “Yalan söylemeyi kes, Sopa Bacak! Mideni şişirmiş olabilirsin ama benim hâlâ içebilecek kapasitem var ve kasırğa çıkmasını istemediğimden senin payını da tüketebilirim.”

“Bu talebin, cezanın ya da hükmün doğası gereği uygulanamaz, ceza değiştirilemez ya da geri çekilemez. Çarptırıldığınız cezayı tereddütsüz yerine getirmelisiniz, aksi takdirde asilere özgü bir şekilde topuklarınızla boynunuzdan bağlanarak ekim birasıyla dolu şu *hogshead*³³⁵ boğulacaksınız!” diye haykırdı Başkan.

“Hükmün gereği yapılsın! Hükmün gereği yapılsın! Harikulâde bir karar! Doğru, uygun ve kutsal bir ceza!” diye yaygarayı kopardı Veba

335 238,5 litrelik sıvı ölçüsü, ABD’de altmış üç galona eşdeğer.

ailesi. Kral alnını kırıştırdı; gutlu, minyon adam açılıp kapanan körük misali soluk soluğa kaldı; kefenli kadın burnunu sağa sola oynattı, pamuklu donlu adam kulaklarını dikti, ödemli kadın ölmek üzere olan bir balık gibi ağzını oynattı durdu ve tabuttaki adam iyice kasılıp gözlerini devirdi.

“Vay! Vay! Vay!” diye kıkırdadı Tarpaulin, coşan kitleye aldırmadan. “Vay! Vay! Vay! Vay! Vay! Vay! Birkaç galoncuk fazladan içkinin zararı olmaz diyordum ama Şeytan’ın sağlığına içmeyi (Tanrı günahlarını affet-sin) ve Tim Hurlygurly³³⁶ taklidi olan Majesteleri’nin önünde diz çökmeyi asla kabul edemem.”

Tarpaulin’in sözlerini duyar duymaz aile fertleri yerlerinden sıçradılar.

“İhanet!” diye bağırdı Majesteleri Kral I. Veba.

“İhanet!” dedi gutlu, minyon adam.

“İhanet!” diye haykırdı Arşidüşes Veba-Vezin.

“İhanet!” diye mırıldandı çenesi sarılı adam.

“İhanet!” diye gürledi tabuttaki adam.

“İhanet! İhanet!” diye çığlığı bastı koca ağızlı kraliçe ve tam o esnada kendisi için bir kafatası dolusu içki hazırlamakla meşgul olan Tarpaulin’i, pantolonun arkasından sıkıca tutup bira dolu *hogshead*’in içine fırlatıverdi. Tarpaulin kısa bir süre bir kâse dolusu hurma rakısının içindeki elma misali batıp batıp çıktıktan sonra kendiliğinden köpüklü olan içkiyi hareketleriyle daha da köpürtüp gözden kayboldu.

Uzun boylu denizci, arkadaşının halini oturup seyretmeyi tercih etmedi. Kral I. Veba’yı mahzenin kapağından aşağı itti, küfrü basıp kapağını kapatıverdi. Tavandan sarkan iskeleti çekip gutlu, minyon adama saldırarak adamın kafasını patlattı. Sonra ekim birası ve Hugh Tarpaulin’le dolu olan devasa galonu büyük bir hırsla devirdi. Bira sel olup akınca masa ve san-

336 “hurly - burly” benzeri. “Hır gür”, “kargaşa”, “yaygara” anlamında.

dalyeler de devrildi. Punç fiçısı ocağın içine yuvarlandı ve kadınlar telaşa kapıldılar. Cenaze eşyaları suda yüzerken sürahiler, testiler etrafa dağıldı, şişeler çarpışmak için adeta birbirleriyle yarıştı. “Alkol atağı” geçiren adam hemen boğuldu, kaskatı halde olan adam tabutuyla yüzmeye başladı. Bu işten galip çıkan Sopa Bacak ödemli kadını belinden sıkıca tutup dışarı fırladı ve “Free and Easy”ye doğru koşmaya başladı. Birkaç öksürüğün ardından Arşidüşes Veba-Vezin’i elinden tuttuğu gibi koşturan gözü pek Tarpaulin de nefes nefese arkadaşını takipteydi.

ELEONORA

Sub conservatione formae specificae salva anima.

Raymond Lully³³⁷

Zengin hayal gücü ve ateşli tutkularıyla nam salmış bir aileden geliyorum. Deli olduğumu düşünenler bilsinler ki, deliliğin dâhilik anlamına gelip gelmediği, kusursuz ve derin düşüncelerin zihinsel huzursuzluklardan ya da mutlak zekâyı gizleyen bilişsel ruh hallerinden doğup doğmadığı meselesi hâlâ bir karara bağlanmadı. Gündüzleri hayallere dalanlar, geceleri rüya âleminde gezenlerin göz ardı ettiği pek çok şeyin farkındadırlar. Puslu hülyalarında sonsuzluğu gördüklerinden, hayallerden sıyrıldıkları an yaşamın sırrına yaklaşmış olmanın verdiği heyecanla hareket ederler. Tecrübe ettikleri o kısa sürede bilişsel iyilikten olduğu kadar, belki de daha fazla, kötülükten de faydalanırlar. “Kutsal ışığın” engin okyanusuna dümensiz ve pusulasız açılırlar ve Nübyeli coğrafyacının serüvenlerinde olduğu gibi “*Agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi.*”³³⁸

Haydi, deli olduğumu varsayalım. Zihinsel varoluşumda iki bağımsız durumun göze çarptığını kabul ediyorum: İlk yıllarımdaki doğruluğundan

337 “Ruh, kendine özgü biçimi korunduğu sürece sağlam kalır.” Raymond Lullius veya diğer adıyla Ramon Lull: (1235–1316) Katalonyalı şair, kimyager ve simyacı.

338 (Lat.) “Keşif arzusuyla karanlık denizde maceraya atılırlar.”

şüphe edilmeyen akliselimliğim ve uzun bir süredir teslim olduğum kuş-kuculuğum ve karamsarlığım. Bu yüzden ilk yıllarımla ilgili anlattıklarımı inanın; sonraki dönemle ilgili anlattıklarımın size makul gelmeyene inanmayın ya da hepsine kuşkuyla yaklaşın, bu da elinizden gelmiyorsa oturup Oedipus bilmecesini³³⁹ çözün.

Gençken sevdalandığım ve kendisiyle ilgili anıları şu an apaçık bir şekilde yazabildiğim kız, uzun zaman önce kaybettiğim annemin tek kız kardeşinin Eleonora adındaki biricik kızıydı. Çok Renkli Çimenler Vadisi'nde, tropik bir güneşin altında beraber yaşadık. Yol gösteren olmadığı sürece, gün ışığını bile iç kısımlara sokmayan yüksek dağların çevrelediği vadide hep baş başa kaldık. Zaten vadinin yakınından yol geçmezdi. Mutlu yuvamıza ulaşmak için binlerce ağaçtan oluşan ormanın içinden yol açmak ve milyonlarca ıtırılı, görkemli çiçeği ölümüne çiğnemek gerekiyordu. Bu yüzden vadinin dışındaki dünyadan habersiz mutlu mesut yaşayıp gidiyorduk: Ben, kuzenim ve annesi.

Dağlarla çevrili vadimizin yukarı kısımlarından doğup dar ve derin yatağında kıvrıla kıvrıla akan ve Eleonora'nın gözleri dışında her şeyden berrak olan bir nehir, kaynağından daha karanlık tepelerin arasında bulunan bir boğazdan süzülüp geçirdi. Akışında derin bir sükûnet sakladığından, ona "Sessizlik Nehri" derdik. Sessiz ve yavaş akan bu nehrin dibinde bakmaya doyamadığımız inci gibi parıldayan taşlar hareketsiz bir şekilde dururdu.

Sayırsız yerden ulaşıp nehirle buluşan baş döndürücü derelerin, nehrin kaynağının ve taşlı yatağının kıyıları, dağlar arasında kalan derin vadininki kadar gür, kısa, vanilya kokulu, yemyeşil otlarla kaplıydı. Bunların arasında yer alan sarı düğün çiçekleri, beyaz papatyalar, mor menekşeler,

339 Oedipus'un, Sphinx'in sorusunu "Bebek, ergin insan ve yaşlı" diyerek doğru olarak yanıtladığı "Sabahları dört, öğleleri iki, akşamları üç ayak üzerinde yürüyen nedir?" biçimindeki bilmece.

lal zambaklar güzellikleriyle insanın başını döndürüyor, kalplerimizi Tanrı sevgisi ve gönül huzuruyla dolduruyordu.

Vadi çevresinde biçimlenen rüya gibi korularda, büyüleyici ağaçlar dik bir biçimde göğe yükselmez, öğlenleri vadinin merkezinde belli belirsiz görünen gün ışığına doğru incelikle eğilirlerdi. Abanoz ya da gümüş renkli kabukları, Eleonora'nın yanağı dışında her şeyden daha pürüzsüzdü. Tepelerindeki parlak yeşil, devasa yaprakları ılık batı rüzgârıyla sallanırken Güneş Tanrı'sına tapınan dev yılanlara benzerdi.

Kalplerimiz aşkla dolmadan önce tam on beş yıl Eleonora'yla el ele gezdik bu vadide. O on beşine ben de yirmime adım atarken, bir akşam vakti yılanları andıran koca yapraklı ağaçların altında oturup Sessizlik Nehri'ndeki yansımalarımıza baktık. O gün ikimiz de tek kelime etmedik. Bir sonraki gün de ürkek bir tavırla zar zor birkaç kelimeyi yan yana getirebildik. O dalgadan çekip aldığımız Tanrı Eros, atalarımızın ateşli ruhlarını içimize salıvermişti. Asırlardır neslimizi diğerlerinininkinden ayıran tutkular hayallerimizi pekiştiriyor, Çok Renkli Çimenler Vadisi'ni hezeyan dolu bir mutlulukla canlandırıyordu. Her şey değişime uğramıştı. Önceleri çiçekten yoksun olan ağaçlar şimdi yıldız biçimli, parlak, sıra dışı çiçeklerle kaplandı. Vadiyi kaplayan halı, yeşilin daha koyu bir tonuna dönüştü, solan her beyaz papatyanın yerini lal zambaklar aldı. Yaşam, yürüdüğümüz yollarda doğuyordu; neşeli, rengârenk kuşlara daha önce hiç görmediğimiz kıvılcıklı flamingolar eşlik ediyordu. Altın ve gümüş renkli balıkların yüzdüğü nehirde, Aiolos arından³⁴⁰ çıkan sestene daha kutsal ve Eleonora'nınki dışında kalan tüm seslerden daha hoş bir mırıl-

340 Aiolos arpi (adı Yunan Rüzgâr Tanrısı Aiolos'tan gelir), rüzgâr esintisiyle ses veren telli bir müzik aleti. Bir metre boyunda, on üç cm genişliğinde ve sekiz cm derinliğindeki tahta bir ses kutusuna gevşek bir biçimde takılan, kalınlığı ve esnekliği birbirinden farklı, genellikle aynı sese akortlu on ya da on iki tane bağırsak telden oluşur. Teller rüzgâr altında bir sayının tam bölenleri olarak (ikili, üçlü dördü aralıklar halinde) titreşirler. Rüzgâr esmesiyle tellerin doğal olarak titreştiği eski çağlardan beri bilinmektedir.

tı yükseldi. Hesperia³⁴¹ civarından hareket eden kızıl ve altını bir bulut üzerimize çöktü, dağların hizasına geldiğinde yerini sabitledi ve zirveleri kızılığında boğarak bizi görkemli, devasa bir eve büyüleyici bir biçimde ilelebet hapsetti.

Güzeller güzeli Eleonora melek gibiydi ama hayatını çiçeklerin arasında geçiren saf ve masum bir kızdı. Yüreğine dolan aşk ateşini maskelemek için hilebazlık da düşünmüyordu. Çok Renkli Çimenler Vadisi'nde gezinirken yüreğimin en gizli köşelerini inceliyor ve son dönemde gerçekleşen muazzam değişimim üzerine konuşuyordu.

Bir gün, gözyaşları içinde, insanın er ya da geç tadacağı kederli sondan bahsetti. Sonraki günlerde de bu konu hakkında konuşmaktan vazgeçemedi. Şirazlı ozanın etkileyici çeşitlemelerinde aynı imgeleri yinelemesi gibi o da bu kederli konuyu her konuşmamıza dahil etti.

Ölümü göğsünde hissetmiş, yalnız bir gün yaşayan mayıs sineği gibi ölüm için bu denli kusursuz yaratıldığını fark etmişti. Fakat ölüm korkusunun ardında bambaşka bir korku yatıyordu. Onu, Çok Renkli Çimenler Vadisi'nde defnettikten sonra bu mutlu yuvamızı terk edip tutkulu aşkıma dış dünyadaki bir kıza sunacağımı düşünüyordu. Bunu bana itiraf ettiği akşam alacakaranlıkta, Sessizlik Nehri kıyısında, Eleonora'nın önünde diz çöküp başka bir kızla evlenmeyeceğime, onun aziz anısına ve beni kutsayan samimi aşkına ihanet etmeyeceğime dair aşkımin ve Tanrı'nın üzerine yemin ettim. Evrenin hâkimi, kudretli Tanrı'dan yeminime tanıklık etmesini diledim. Yeminimi bozduğum takdirde şimdi söylemeye cesaret edemediğim bir şekilde beni lanetlemelerini istedim Tanrı'dan ve Helusionlu azizden. Bu sözlerim karşısında Eleonora'nın parlak gözleri daha da ışıldadı, üstünden amansız bir yük kalkmışçasına iç çekti; tir tir titreyerek gözyaşı döktü,

341 Yunan mitolojisine göre, dünyanın en batı ucunda yer alan, akşam perileri Hesperidlerin altın elmalarıyla meşhur bahçelerinin bulunduğu Akşam Adası / Venüs.

yine de yeminimi kabul etti, sonuçta ölümünü bekleyen küçük bir çocuktur. Birkaç gün sonra huzur içinde ölümün kollarına atılırken izin alabilirse ruhunun beni gözetleyeceğini, her gece bana görüneceğini ama izin almazsa nefesini rüzgâra katıp bana göndereceğini ya da soluduğum havayı meleklerin tütsü kokularıyla doldurarak varlığını hissettireceğini söyledi. Dudaklarından dökülen bu kelimelerin ardından, onun masum yaşamıyla beraber benim yaşamımın ilk evresi de sonlanmış oldu.

Buraya kadar her şeyi içtenlikle anlattım. Fakat sevgilimin ölümüyle yazgımda oluşan engeli aşıp yaşamımın ikinci evresine girdiğimde beynimde gölgelerin toplandığını hissediyor, akıl sağlığımın kusursuzluğundan kuşkulananmaya başlıyorum. Yine de anlatmaya devam edeyim. Seneler birbirini kovalarken Çok Renkli Çimenler Vadisi'nde yaşamayı sürdürdüm. Vadideki her şey yeniden değişime uğradı. Yıldız biçimli çiçekler ağaçların gövdelerine doğru çekilip usulca gözden kayboldu. Yeşil halının rengi matlaştı, teker teker solan lal zambakların yerini huzursuzca kıvrılmış, çiy yüklü göz göz menekşeler doldurdu. Yürüdüğümüz yollarda doğan yaşam vadiyi terk etti. Uzun boyunlu, kızıl tüylü flamingolar diğer neşeli, rengârenk kuşlarla birlikte kederle süzöldüler tepelere. Altın ve gümüş rengindeki balıkların nehri terk etmesiyle nehir donuklaştı. Aiolos arından çıkandan daha kutsal ve Eleonora'nınki dışında kalan tüm seslerden daha hoş olan o mırıltı kayboldu ve nehri sessizliğe mahkûm etti. Üstümüze çöken o dev bulut da tamamen yükseldi ve kızıl ihtişamını yüklenip Hesperia'ya yönelerek Çok Renkli Çimenler Vadisi'ni terk etti.

Eleonora sözünü unutmamıştı. Soluduğum havaya meleklerin tütsü kokularının karıştığını, tüm vadiyi kapladığını, iç çekişleriyle dolu rüzgârların alnımı okşadığını hissedebiliyor, geceleri tuhaf mırıltılar işitiyordum. Hatta bir kez –ah, yalnızca bir kez!– derin uykuya dalmışken fiziksel olmayan bir öpücükle uyandırıldım.

Fakat tüm bunlar kalbimdeki boşluğu doldurmaya yetmedi. Yüreğimi coşturan tutkulu aşka özlem duyduğumdan, sevgilimin ölümünden sonra bana yalnızca *keder* verdiğini düşündüğüm vadiyi dış dünyanın gösterişi ve çalkantılı zaferleri uğruna terk ettim.

Kendimi Çok Renkli Çimenler Vadisi'nin hatıralarını unutturabilecek nitelikte olduğunu sandığım bir kentte buldum. Heybetli bir sarayın ihtişamı, silahların çılginca şakırdaması, kadınların baş döndürücü güzellikleri beni sersemletti. Yine de ruhum sadakat yeminime bağlı kaldığından gecenin ilerleyen saatlerinde Eleonora'nın varlığını hissedebiliyordum. Verdiği işaretler ansızın kesilince dünyam başıma yıkıldı. Beynime hâkim olan yakıcı düşünceler, beni sıkboğaz eden arzular karşısında ne yapacağımı şaşırdım ama sonunda uzak ve bilinmeyen bir ülkeden hizmetinde olduğum kralın keyif dolu sarayına gelen bir kız aklımı başımdan aldı ve adi bir herif gibi her şeyi unutarak bu aşka boyun eğdim. Vadideki genç kıza duyduğum tutku, baş döndürücü Ermengarde'nin dizlerine kapanmama, hezeyan dolu bir hazla kendimden geçmeme neden olan arzunun yanında neydi ki? Ah, Ermengarde! Işık saçardı! Bu yüzden kalbimde bir başkasına yer yoktu. Ah, Ermengarde! Semavi bir melekti o! Anıtsal gözlerinin derinliklerinde yalnızca bunları ve elbette *onu* düşünüyordum.

Uğrayabileceğim laneti boş verip yeminimi bozarak bu melek ile evlendim. Bir şey olmadı. Son bir kez daha gecenin sessizliğinde sevgilimin küskün iç çekişleri rüzgâra karışıp pencereden içeri süzülerek aşına olduğum o billur sese dönüştü:

“Huzurla uyu! Hükmeden yalnız Aşkın Ruhu'dur; kalbinde Ermengarde'ye tutkuyla yer açarak, ancak cennette öğrenebileceğin sebeplerle, Eleonora'ya ettiğin sadakat yemininin bağlayıcılığından kurtuldun.”

SOLUĞUNU YİTİRMEK

“Blackwood” a Yakışıp Yakışmadığı

Belli Olmayan Öykü

Ah, soluk alma, vb.

Moore Melodileri

Talihsizliklerin en kötü şöhretlisi bile er ya da geç felsefenin bitip tükenmek bilmeyen cesaretine teslim olur. Tıpkı en dirençli şehrin bile düşmanın hilekârlığına teslim olması gibi. Salmanasar,³⁴² kutsal kitaplarda belirtildiği üzere Samaria’nın önünde üç yıl bekledi ama sonunda şehir düştü. Sardanapalus³⁴³ –bkz. Diodorus–³⁴⁴ Ninova’da düşmana karşı yedi sene dayanabildi. Truva on sene boyunca direnebildi ve Aristaeus’un³⁴⁵

342 Asur kralı (MÖ 858–824). II. Asurbanipal’in oğludur. Asur krallarının en büyüklerinden biri sayılır. Saltanatı boyunca yayılmacı bir politika izledi. Döneminde Asur İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştı. Urartu Krallığı’na karşı yapmış olduğu seferler, Ninova yakınlarındaki Balawat’ta gün ışığına çıkarılan bronz kapı kaplamalarından betimlenmiştir. Bu kabartmalar günümüzde Londra’daki British Museum’da sergilenir.

343 Eski Asur kralı. Gerçekte yaşayıp yaşamadığı ise kesin olarak bilinmiyor. Lüks ve şehvete düşkün, efemine, kadın elbiseleri giyen ve başkenti Ninova’nın kuşatılması sırasında büyük bir ateş yaktrıp cariyeye ve hizmetçileriyle birlikte intihar eden bir kral olarak kişilik kazandırılmıştır. Lord Byron’un “Sardanapalus” adlı bir tragedyası, Delacroix’in “Sardanapalus’un Ölümü” isimli bir tablosu vardır.

344 Yunan filozofu. İasos’ta doğan, Diodoros Megara okulunun en ünlü diyalektik ustalarındandı. Diodoros, hareketin imkânsızlığını ispatlar ve ancak zorunlu olarak ortaya çıkacak olanın mümkün olduğunu öne sürer. Bu ikinci savı ispatlamak için şöyle bir örnek verir: “Nasıl ki varlıktan yokluk meydana gelmezse, mümkün olandan da imkânsız olan çıkarılamaz.”

345 Homeros’un hocası olduğu öne sürülen, Apollon’un bal ve arıcılığın tanrısı olan oğlu Aristaeus ile özdeşleştirilen şair.

şerefi üstüne yemin edip söylediği üzere Azoth kapıları Psammiticus'a³⁴⁶ ancak yirmi sene süren bir savunmanın ardından açıldı...

“Seni pespaye! Seni cadaloz! Seni şeytan!” dedim eşime evlendikten bir gün sonraki sabah. “Seni cadı! Seni edepsiz! Seni ukala! Seni günah-kâr! Tüm iğrençliklerin alev yüzlü özü! Seni... Seni...” derken parmak uçlarımda yükselip karımın boğazını sıktım ve onu hepten tarumar edecek bir hakareti kulağına fısıldayacakken birden soluğumu yitirdiğimi fark ederek korkuya kapıldım.

“Nefesim kesildi,” ya da “nefesimi yitirdim,” gibi cümleler gündelik hayhuyda sıklıkla kullanılır fakat anlatacağım talihsizliği yaşayacağımı gerçekten bilemezdim. Hayal gücü zengin biriyseniz, ruhumu saran korkuyu ve şaşkınlığı bir düşünün!

Her şeye rağmen vazgeçemediğim bir özelliğim vardır. Sinirlerim tamamen boşalsa bile adap nedir bilirim ve Lord Edouard'ın “Julie”de söylediği gibi *et le chemin des passions me conduit a la philosophie veritable*.³⁴⁷

Başta bu olayın beni ne denli etkilediğinden emin olamasam da, nadir yaşanan bu tecrübenin yarattığı sorunlar sebebiyle olayın boyutlarını görmedek sorunu eşimden gizlememin doğru olacağını düşündüm. Bu yüzden öfkeden şişip çarpılan yüzümün ifadesini hemen değiştirerek işveli, fettan ve şefkatli bir ruh haline büründüm. Eşimin bir yanağına çapkın bir edayla hafifçe vurup diğer yanağına bir öpücük kondurdum. Garip davranışım la onu şaşkına çevirerek hiç konuşmadan (konuşmam mümkün değildi zaten) fırladık gibi dönüp ardımda bir meltem estirdikten sonra odadan çıktım.

346 MÖ 664–610 arası 26. Mısır Hanedanlığı'nı yöneten kral.

347 “Tutkuların yolu beni gerçek felsefeye götürür.” 1761'de yayınlanan Rousseau'nun *Julie ya da Yeni Héloïse* adlı eserine atıf. Esin kaynağı, Madame de Houdetot'ya duyduğu umutsuz ama erdemli aşk oldu. Kavuşamayan iki sevgilinin (Julie ile öğretmen Saint-Preux) yazışmalarından oluşan bu derin aşk öyküsü, adının yaptığı doğru çağrışım ve konu benzerliğiyle tarihe geçmiş bir başka büyük sevginin kaynağına da dayanır: Fransız filozofu Petrus Abaelardus ile gizli bir evlilik yapan onun hadım edilmesinden sonra rahibe olduğu manastırda ölümüne (1079–1142) kadar Latince yazışan Héloïse'nin (1101–1164) mutsuz yaşamı. Romanda soylu olmadığı için sevdiği Héloïse'a kavuşamayan Saint Preux, onun kazara ölümünden sonra çocuklarının eğitimi üstlenecekti.

Öfkeyle kalkıp zararlarla oturmuştum. Ölümün canlılığı, yaşamın son yolculuğuyla fazlasıyla dolarak sıra dışı, sakın ama soluksuz bir halde özel odama kapandım.

Evet! Soluksuz kalmıştım! Hem de tamamen! Artık bir tüyü üfleyemez, bir aynaya gölge düşüremezdim. Zalim kader! Yine de bir şey üzüntümü ve korkumu hafifletmişti. Birkaç denemeden sonra eşimle konuşurken büsbütün yitirdiğimi sandığım konuşma becerimi gırtlığımı kullanarak sürdürebileceğimi fark ettim. Gırtlaktan çıkan ses, soluk borusuna değil gırtlaktaki kasların hareketine bağlıydı.

Bir sandalyeye yığılıp kara kara düşünmeye başladım. Düşüncelerim huzursuzluğumu artırdı. İmgelemimde bulanık ve gözlerimi yaşla dolduran pek çok hayal belirirken intihar etmeyi bile düşündüm. Fakat belirgin ve kolay olan yol yerine müphem ve zor olanı tercih etmek insanın sapkın tabiatının gerçeklerindendir. Bu yüzden kedinin halının üstünde mırıldadığını, köpeğin de masanın altında hırladığını işittiğimde, hayvancıkların ciğerlerinin yetkinliğiyle gururlandıklarını ve benimle alay ettiklerini düşünüp intiharı vahşetin en büyük örneği olarak gördüm.

Çaresizce kıvranırken eşimin merdivenden yükselen ayak sesini işittim. Evden çıktığından kuşku kalmadığı an, deli gibi çarpan kalbime rağmen felaketin nüksettiği yere döndüm.

Kapıyı içeriden kilitleyip etrafı incelemeye başladım. Aradığımı bir çekmecedeyim ya da dolapta bulabileceğimi düşündüm. Aradığım şey soyut veya somut olabilirdi. Filozoflar, felsefeye dair pek çok konuya felsefi açıdan yaklaşmazlar. Buna karşın William Godwin³⁴⁸ *Mandeville* adlı eserinde “gerçekliğin görünmeyen şeylerde bulunduğundan” söz eder. Bu söz, içinde bulunduğum duruma bütünüyle uyuyordu. Mantığınız anlattıkları-

348 William Godwin (1756–1836): İngiliz gazeteci, siyaset bilimci, filozof, yazar. Faydacılığın ilk taraftarlarından ve felsefi anarşizmin ilk modern destekçilerinden biri olarak kabul edilir. Muhafazakâr tepkilerin hedefi olan Godwin, *Frankenstein*’ın yazarı Mary Shelley’nin de babasıdır.

mı deli saçması olarak nitelemenize yol açabilir, yine de önce bir düşünün. Anımsarsanız Anaxagoras³⁴⁹ da karın siyah olduğunu iddia etmişti, bunu ben de gördüm.

Uzunca bir süre titizlikle araştırmamı sürdürdüm fakat çabalarımın sonucu olarak sadece bir takım takma diş, dört kuşburnu, bir kopça ve Bay Yetkin Nefes'in karıma yazdığı aşk mektuplarını bulabildim. Eşimin Bay W.'ye olan ilgisinin kanıtlarını bulmak beni rahatsız etmedi. Bayan Nefes Yoksunu'nun böyle birine ilgi duyması çok tabii ve elzem bir kötülüktü. Tombul ama sağlıklı, orta boylu bir adamım. Uzun boylu ve zayıf olan bu zatın Bayan Nefes Yoksunu'nun saygısını ve hayranlığını kazanması şaşırtıcı değildir. Haydi, konumuza dönelim.

Dediğim gibi gayretkeşliğim işe yaramadı. Dolapları, çekmeceleri, tüm köşe bucağı aramış ama hiçbir şey bulamamıştım. Bir ara makyaj çantasının içinde bulduğum Grandjean Archangels marka parfüm şişesini kazara kırdığımda ödülü kaptığımı sandım, bu arada bu güzel parfümü herkese öneririm.

Sıkıntılı bir halde özel odama döndüm, ülkeyi terk etmeye karar verdiğimden, yol hazırlığım tamamlanana dek eşimin durumdan haberdar olmaması için ne yapmam gerektiğini düşündüm. Çoğunluğun şefkatini dilencilikten bile daha fazla uzaklaştıracak, erdem ve mutluluk timsali insanların öfkesini çekecek olan biçareliğimi tanınmadığım bir yerde daha kolay gizleyebilirdim. Tereddüt etmedim. Tabiatım gereği aceleci bir yapım olduğundan, "Metamora"³⁵⁰ tragedyasını tamamiyle zihnimden geçirmeye başladım. Bende var olmayan seslerin özellikle kahrama-

349 Anaxagoras (MÖ 500–428): Yunan doğa filozofu. Atom ilk kez onun tarafından ortaya atılmıştır. Fizikte bilinen ilk kavramlardan biridir.

350 "Metamora" ya da "The Last of the Wampanoags", John Augustus Stone tarafından yazılan, 1829'da sahnelenen ve başrol oyuncusu Edwin Forrest'in yıldızını parlatan bir tragedya. Hikâye 17. yüzyıl New England'ında Püritenlerin arasında geçer. Başta her şey huzur içinde ilerlerken, çatışma başlar. Aile beyaz yerleşimciler tarafından katledilir ve Metamora son *nefesinde* İngilizlere lanet okur.

nın repliklerinde de geçmediğini, buna ihtiyaç duyulmadığını, gırtlaksı tonun oyuna bütünüyle hâkim olduğunu anımsayınca şanslı olduğumu hissettim.

Herkesin uğrak noktası olan bir bataklığın kıyısında egzersizler yaptım ama asla Demosthenes'e öykünmedim, özgün bir yöntem geliştirdim. Yeterince silahlandığıma kanaat getirdiğimde, eşimi filizlenen tiyatro sevdama inandırmam gerektiğini düşündüm. Bunda gayet başarılı oldum, sorduğu her soruya kurbağaninkini andıran mezarlıktan yükselirmişçesine çıkan bir ses tonuyla yanıt verdim; hatta bahsettiğim tragedyadan bir bölümü ezbere okudum ve bu bölümün her konuya uygun düşeceğini fark ettiğimde çok şaşırdım. Repliği okurken şaşkınlıkla bakıp dişlerimi göstermekten, dizlerimi titretip ayaklarımı sürümekten, hatta yetkin bir aktörün inceliklerini sergilemekten çekinmedim. Rolümde o kadar başarılı oldum ki bana deli gömleği giydirmeye kalkıştılar ama neyse ki soluğumu yitirdiğimi anlamadılar.

Hazırlıklarımı tamamladıktan sonra bir sabah erken saatte ...'ye giden posta arabasına bindim, soranlara acil bir işim olduğunu söylemiştim.

Araba hıncahınç doluydu fakat şafak vakti olduğundan insanların yüzleri seçilemiyordu. Cüsseli iki adamın arasında sıkışmış bir halde sessizce otururken bir başka iriyarı adam özürlerini iletirken boylu boyunca üstüme uzandı ve çok geçmeden böğürtüsüyle meşhur Phalaris boğasını bile utandıracak kadar yüksek sesle horlamaya başladı. Horultusu gırtlaksı sesimi bastırdı, neyse ki solunum organlarımda durumum boğulmamı engelliyordu.

Kentin kenar semtlerine vardığımızda gün doğmak üzereydi, işkencecim doğrulup kendine çekidüzen verdi ve nezaketimden ötürü bana teşekkür etti. Hareketsiz olduğumu fark edince (kollarım ve bacaklarım yerlerinden çıkmış, başım da yana düşmüştü) endişelenerek diğer yolcuları

uyandırıp avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı, yanına sağ salım bir yol arkadaşı yerine bir ceset oturtulduğundan emindi. Bunu kanıtlamak için sağ gözüme yumruğunu indirdi.

Sonra diğer dokuz yolcu kulaklarımı çekiştirdi. Genç bir asistan doktor ağızma bir ayna tuttu ve soluk alıp vermediğimi görünce işkencecimin söylediklerini onayladı. Hep bir ağızdan konuşup bir daha bu tip bir katakulliye gelmeyeceklerini ve cesetle birlikte yola devam etmeyeceklerini beyan ettiler.

Meyhane Karga'nın önünden geçerken beni arabadan atıverdiler. Arabanın sol arka tekerinin altında kaldığı için iki kolum da anında kırıldı. Sürücü en büyük bavulumu ardımdan attığı için müteşekkirim ama ne acı ki bavulu başıma nişan alarak kafatasımı çatlatmayı başardı.

Oldukça konuksever bir adam olan meyhanene işletmecisi bavulumun içindekileri görünce bir nebze de olsa benimle ilgilendi ve on dolarlık bir fatura ve makbuz karşılığında beni bir cerraha teslim etti.

Cerrah beni evine götürür götürmez otopsiye başladı. Fakat kulaklarımı keserken yaşam belirtilerini hissetti ve bu çetrefilli durumu paylaşmak üzere eczacıyı çağırttı. Bu arada kesip biçmeye devam etti ve iç organlarımın çoğunu bedenimden ayırdı.

Eczacı öldüğümden emindi. Onları yaşadığıma ikna etmek için tekme-ler atıp çırpınmaya çalıştım, nitekim cerrahın kesip biçme işlemleri kendime gelmemi sağlamıştı. Boş yere çabaladım durdum, oldukça bilgi sahibi olan eczacı birkaç teşebbüsten sonra durumumun galvanik pilin etkisiyle şekillendiğinde karar kıldı. Pek çok kez konuşmaya yeltensem de, ağızımı bile açamamam beni üzmüştü; yoksa onlara Hipokrat patolojisi üzerine bir demeç verip saçma tezlerini çürütmeyi çok istemiştim.

Kararsız kaldıkları için, sonunda daha sonra tekrar incelenmem hususunda hemfikir oldular. Beni tavanarasına taşıdıklarında cerrahın karısı

bana don ve çorap giydirdirken cerrah da ellerimi ve çenemi bağladı, kapıyı kilitleyip çıktıklarında derin düşüncelere daldım.

Çenemi bağlamamış olsalardı konuşabilecektim, bunu fark ettiğimde her şeye rağmen içimi sevinç kapladı. Bir yandan kendimi avutmaya çalışıyor, diğer yandan da uyumadan önce hep yaptığım gibi *Tanrı Her Yerde*'den birkaç bölümü içimden okuyordum. Derken iki saldırgan kedi odaya daldı ve yatağa sıçrayıp değersiz burnum için boğuşmaya başladı.

Pers Mecusisi ya da Mige-Gush³⁵¹ kulaklarını kaybettiği için Cyrus tah-tına çıkmayı başarmıştı. Burnu kopartılan Zopyrus³⁵² Babil'i fethetmişti, ben de yüzümden birkaç gram kaybedince kurtuldum. Canhıraş bir halde ipleri ve sargıları koparıp attım. Saldırgan yaratıklara hiddetle bakıp pencereden kendimi atarak heveslerini kursaklarında bıraktım.

Tam o sırada aramızda müthiş bir benzerlik bulunan posta arabası soy-guncusu W. cezaevinden alınmış, kenar semtlerden birinde kurulmuş dara-ğacına doğru götürülmekteydi. Uzun süren hastalığı nedeniyle kelepçeden azat edilmişti. Uyuklayan sürücüye ve altıncı piyade birliğinden iki sarhoş ere aldırış etmeden (tam da kendimi boşluğa bırakırken pencerenin altın-dan geçen) arabada idam giysisiyle sere serpe yatıyordu.

Kör talihim burada da kendini gösterdi, arabanın üstüne düşüverdim. Kurnaz W. eline geçen bu fırsatı elbette kaçırmadı. Hemen ayağa kalktı, arabadan atladı ve gözden kayboldu. Gürültüyü duyan erler beni görünce kaçmaya kalkıştığını (W. olduğumu sandıkları için) düşündüler ve birer

351 II. Cambyses'in dengesiz yönetimi sonucu İran'da taht Smerdis'in eline geçmişti. Ülke iç savaşın eşliğine geldiği sırada Cambyses intihar etti. Ancak sarayda Smerdis'in bir sahtekâr olduğu fikri yayılıyordu. Bazılarına göre tahtta oturan kişi Büyük Cyrus'un oğlu Smerdis değil, Gaumata adında bir Mecusi büyüğüdü. Ölümsüzler'in (Ölümsüzler Perslerde on bin kişiden oluşan kralın koruyucusu ve en sadık askerlerinden oluşan birliktir) komutanı olan General Darius bu söylentileri yayarak Smerdis'e karşı isyan bayrağı açtı. Soylularla birleşerek Smerdis'i devirdi ve hükümdar oldu.

352 "Babil zapt olunmuştu. Babil yerlilerinden üç bin kişi seçilmiş ve haça gerilmişti. Zopyrus'a gelince, Dârâ onun eski yeni bütün İranlılara üstün bir iş başardığına inanıyordu. Hikâyenin gelişine göre Dârâ "*Yirmi Babil'e hâkim olmayı Zopyrus'un burnuna ve kulaklarına değiştireceğini*" söylemiş, onu fevkalâde taziz etmiş, ona her yıl İranlılarca en muteber hediyeleri vermiş, onu vergiden affederek Babil'in başına geçirmiş ve daha birçok ihsanlarda bulunmuştu." —Herodot, üçüncü kitap: Fıkra 160.

yudum daha içip tüfeklerinin yardımıyla beni boylu boyunca yere uzatıverdiler.

Kısa sürede gideceğimiz yere vardık. Kendimi savunamadığımdan dolayı asılmak benim için kaçınılmazdı. Bu yüzden şaşşal ve huysuz bir ruh haliyle kaderime boyun eğdim. Kötümser bir insanımdır, bir köpeğin hislerine sahibim. Cellat ilmeği boynuma geçirdiği an altımdaki düzlem açıldı.

Darağacındayken hissettiklerimi bu hususta daha önce söylenmiş sözler olmamasına dayanarak beceriyle anlatabilirim ama istekli değilim. İşin aslı bunu layığıyla yazabilmek için gerçekten asılmak gerekir. Nitekim yazarlar tecrübelerinden yola çıkmalıdır. Mark Antony de bu sayede sarhoşluk üzerine yazmayı başarmıştır.

Tabii ölmediğimi anlatabilirim. Asılmış olsam da soluğumu kesmeleri mümkün değildi ve sol kulağımın altında yer alan askeri düğüm dışında beni rahatsız eden hiçbir şey olmadı. Düzlemin aşağı doğru açılmasıyla boynumda hissettiğim gerilim posta arabasındaki cüsseli adamın başıma açtığı zararı hafifletti.

Yine de toplanan kalabalığa iyi bir gösteri sundum. Kasılmalarım benzersizdi. Alandaki güruh “Bir daha, bir daha!” diyerek tempo tuttu. Bayılanlar oldu, nöbet geçiren kadınları evlerine taşıdılar. Pinxit³⁵³ fırsatı değerlendirip “Marsyas’ın Derisinin Yüzülüğü”nü³⁵⁴ oracıkta resmediverdi.

353 Tabloyu yapan anlamında kullanılır, ressamın imzasından önce yazılır.

354 Apollon ve Marsyas arasındaki düello sanat tarihinde örneklerine en sık rastlanan mitolojik temalardan biridir.İki figürün müziklerini icra edişleri, düelloya yapılan hakemlik ve Marsyas’ın cezası Rönesans ve Barok dönemde sıklıkla konu edilmiştir. Apollon’un çaldığı müzik aleti kimi zaman lirden başka bir çalgı (keman gibi) olarak da betimlenmektedir. Düellonun gösterildiği resimlerde genellikle hakem olarak Kral Midas da sahnede yer alır ve kimi zaman eşek kulaklı olarak resmedilir. Marsyas’ın derisinin yüzülmesi mitin daha yaygın olarak sahneye taşınan aşamasıdır. Marsyas ayaklarından baş aşağı biçimde bir ağaca asılmış derisi yüzülürken gösterilir. Rönesans resminin Venedik’teki en büyük ustası Tiziano’nun yapıtı, rengin kullanımı ve dramatik anlatımı ile bu mitolojik temanın en seçkin örneklerinden biridir. Bu yapıtta küçük bir köpek, Marsyas’ın asılı olduğu ağacın dibindeki kan damlalarını yalar. Sağda, küçük bir çocuğun tuttuğu başka bir köpek, köpek yavrularının olduğu resimdeki köpeğe çok benzer. Marsyas tablosundaki iki adam, bıçağı tutuşları ve şaşmazlıklarıyla (keçilerin derisini yüzen köylüler misali), sanki tuvali yarıyor gibi görünürler. Ama insan konuyu anlayıp yorumladıktan sonra bile, kendini daha şaşırtıcı bir şeyle yüz yüze bulur! Gerçek hayatta iğrenç bir işkence sahnesi olarak görülebilecek deri yüzme sahnesi, bal rengi bir ışıqla kuşatılmış ve yaşlı bir havaya bürünmüştür.

Kalabalığı yeterince eğlendirdiğim anlaşıldığında cesedim darağacından indirildi, bu arada gerçek mahkûm yakalanmıştı ama bundan benim haberim olmadı.

İnsanlar cesedime bakıp bana acıdılar, cesedi almak isteyen çıkmadığı için tabuta konulup şehir mahzenine kapatıldım.

Bir süre sonra kilise hademesi gidince yalnız kaldım. Marston'un "Mal-content"³⁵⁵ inde yer alan şu mısra artık benim için koca bir yalandan ibaretti.

"Ölüm iyidir ve kapısı her zaman açıktır."

Yine de pes etmedim, tabutun kapağını parçalarcasına açtım ve dışarı çıktım. Mahzen rutubetli ve iç karartıcıydı, içim daraldı. Vakit geçirmek maksadıyla içeride sıralanmış tabutlara bakınmaya başladım. Tabutların kapaklarını kırıp içlerindeki ölümlere bakarak derin düşüncelere daldım.

Şişmiş bir cesede takılıp düşmek üzereyken, "Bu adam kesinlikle mutsuz ve umutsuz bir adamdı. Yürümek yerine sendelemiş, insan gibi yaşamak yerine fil veya gergedan gibi hayatını sürdürmüştü," diye düşündüm.

"İyileşme çabaları heba olmuş, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öne adım atmaya kalkıştığı her an yalpalamış, adımlarının yönünü şaşırmıştır. Crabbe'in³⁵⁶ şiirlerinden fazlasını öğrenememiştir. Parmak ucunda dönmenin tadına varamamıştır. *Kelebek adımı* onun için soyut bir kavramdır. Hiçbir zaman zirveye varamamıştır. Hiç çan kulesine tırmanıp kentin ihtişamını izlememiştir. Sıcak havayı düşmanı bellemiştir. Bunaltıcı sıcaklarda bile

355 John Marston (1576–1634): İngiliz şair ve oyun yazarı. Yapıtlarında dönemindeki duygusal değerler ve felsefi düşünceleri alaycı bir dille eleştirmesi büyük tepkiler uyandırmıştır. 1603'te Children of Pauls topluluğu ve 1604'te Globe Tiyatrosu tarafından oynanan *"The Malcon - tent"* (Memnun Olmayan) Marston'un en ünlü yapıtıdır. Öç temasını acı bir alaycılıkla işleyen bu yapıt, dilinin eskiliğine karşın hâlâ tiyatro tarihinin önemli yapıtları arasında yer almaktadır.

356 George Crabbe (1754–1832): İngiliz şair, cerrah ve vaiz. Orta sınıf ve işçi sınıfının yaşamını konu edinerek realist bir tutum sergilemiştir.

köpekten farksız yaşamıştır. Sıcaktan bunalırken rüyalarında havasızlık-tan boğulduğunu ya da Osse ve Pelion dağlarını görmüştür. Soluksuz kalmıştır. Kesinlikle soluksuz kalmıştır. Üflemleri çalgıların gereksizliğine inanmıştır. Kendi kendine çalışan fanları, yel değirmeni yelkenlerini ve vantilatörleri icat etmiştir. Körük imalatçısı Du Pont'u hor görmüştür ve puro içeyim derken öteki dünyayı boylamıştır.” Kör talih! Bu bahtsızlığa kalpten üzüldüm.

“Ama işte,” dedim aşinalık uyandıran zayıf, uzun boylu, garabet adamı görünce. “İşte bu dünyada acınmayacak kişilerden biri de bu!” Cesede iyice yaklaştım, adamı burnundan tuttuğum gibi oturur pozisyona getirip aramıza belli bir mesafe koyarak konuşmaya devam ettim.

“Acınacak tarafın yok!” dedim. “Kim bu gölgeye acır? Hayattayken kendi payına düşen mutluluğu tatmadı mı? Yüce anıtların, kulelerin, paratonerlerin, karakavakların yılmaz bekçisiydi. “Siluetler ve Gölgeler” üzerine yazdıklarıyla ölümsüzlüğü elde etti. “Kemikler Üzerindeki Güney”in son baskısını ustalıkla yayınladı. Genç yaşta üniversiteye girip basınç bilimi üzerine çalıştı. Eve döndüğünde durmadan korno çaldı. Gaydaya tenezzül etmedi. Zamana kafa tutan Albay Barclay³⁵⁷ ona kafa tutamazdı. Yazarlardan en çok Rüzgâr Acemisi ve Saf Nefes'i, ressamlardan da Bay Fizyonomi'yi severdi. İçine gaz çekerek gösterişli bir şekilde öldü; Hieronymus'taki *fama pudicitiae* gibi *levique flatu corrumpitur*.³⁵⁸ Kuşkusuz o bir...

“Nasıl dersiniz bunu? Nasıl?” diye sözümü kesti suçlamalarımı yönelttiğim kişi, bir yandan da solumaya, sargılarını parçalamaya çalışıyordu. “Burnumu neden sıkıştırdınız, Bay Nefes Yoksunu? Zaten ağzım sımsıkı

357 Robert Barclay Allardice of Ury (1779–1854): İskoç yürüyüşçü. 1809'da, bin saatte bin mil yürüyerek rekor kırmıştır. Yürüyüş yarışlarının atası olarak bilinir.

358 *Tenera res in feminis fama pudicitiae, et quasi flos pulcherrimus, cito ad levem marcessit auram, levique flatu corrumpitur, maxime, etc.; --- Hieronymus ad Salvinam. “Kadınlar namus konusuna hassasiyetle yaklaşır, çünkü namus öyle hassastır ki en hafif rüzgârda solar, kurur.” –Poe.*

kapalı. İçimdeki nefesi nasıl tüketeceğimi de biliyor musunuz? Bilmiyorsa-
nız izleyin. Benim durumumda ağzını açabilmek, bir beyefendinin sözü-
nü kesmek için gelmiş olduğunu sanmayan biriyle rahatça konuşabilmek
çok güzel. İnsanın sözünün kesilmesi ne kadar can sıkıcı, değil mi? Ke-
sinlikle bu hususta bir yasa çıkartılmalı. Siz de böyle mi düşünüyorsunuz?
Hemen yanıtlamayın sorumu, sırayla konuşalım. Ne işiniz var burada?
Aman anlatmayın, önce ben anlatayım! Berbat bir kaza geçirdim! Büyük
bir felaket! Kısa bir süre önce siz rol kesmeye soyunduğunuzda pencereni-
zin altından geçerken korkunç bir şey oldu! “Soluğunu kapmak” ne demek
bilir misiniz? Aman, sakın cevap vermeyin! Zaten soluk zenginiydim. Bu
yetmezmiş gibi başkasınınkini de kaptım! Yolda Bay Geveze’ye rastladım,
hiç susmadığı için tek kelime konuşamadım. Gerginlikten atak geçirdim,
Bay Geveze korktu ve bir anda sır oldu. Öldüğümü sanıp beni buraya ge-
tirdiler. Hakkımda atıp tuttunuz! Yalancısınız! Ne korkunç! Ne şaşılası!
İğrenç! Akıl almaz! Vesaire, vesaire, vesaire, vesaire...”

Bu beklenmedik konuşmanın beni nasıl şaşırttığını, bir süre sonra kom-
şum Bay Yetkin Nefes olduğunu anladığım beyefendinin tesadüfen kaptığı
soluğun bana ait olduğunu fark ettiğimde hissettiklerimi, bu duruma ne
denli sevindiğimi hayal bile edemezsiniz. Zaman, mekân ve şartlar başıma
gelenleri açıklamaya yetiyordu. Ama yine de Bay Y.’nin burnunu hemen
bırakmadım, hiç değilse karakavakların mucidi açıklamalarını sürdürür-
ken bunu yapamazdım.

Tedbiri elden bırakamazdım. Kurtuluşa varacak yolda sinirlerimi gere-
cek engeller bulunuyordu. Kendileri için kıymetsiz ve hatta rahatsız edici
olsa bile pek çok insan elindekilerin kıymetini, başkalarının ona kavuş-
ması veya kendilerinin onu bırakmasına göre biçerdi. Bu durum elbette
Bay Yetkin Nefes için de geçerliydi. Kurtulmak için heves ettiği soluğu
sahiplenmek istediğimi anladığında onun doyumsuzluğuna karşı kendimi

nasıl koruyacaktım? Eline fırsat geçti mi yan komşusunun evini rahatlıkla soyacak hainlerin soluk aldığını, (Epictetus'un³⁵⁹ dediği gibi) insanların kendi dertlerine düştükleri zamanın başkalarına yardım etmeyi düşünmeyecekleri zaman olduğunu kederle anımsadım.

Bunları düşünürken adamın burnunu bırakmadan bağırmaya başladım.

“Canavar!” dedim hiddetle. “Canavar! Seni çift soluklu ahmak! Çift solukla lanetlenen günahkâr! Benimle bu denli samimi konuşmaya nasıl cüret edersin? Evet, ‘yalan söylüyor ve susuyorum’, tek soluklu bir beyle ancak bu kadar konuşulabilir. Mustarip olduğun soluktan seni kurtarabilecekken kalkmış bana neler anlatıyorsun?”

Karşılık vermesi için Brutus gibi bekledim. Bay Yetkin Nefes fırtına misali esip gürledi. İtirazlar, özürleri kovaladı. Sonunda her arzuma koşulsuz itaat edecek hale geldi.

Ve adamcağız bana soluğumu geri verdi, ben de durumumu kılı kırk yararak inceleyip karşılığında ona bir makbuz sundum.

Bu akıl almaz anlaşmadan üstün körü bahsettiğimin farkındayım, belki de beni suçlayacaksınız. Fiziki felsefenin sıra dışı yanını çözümleyebilecek bu tuhaf olayın ayrıntılarını anlatmamı bekleyeceğinizden eminim.

Fakat bunlara verecek cevabım yok. Yine de bir şeyi söylemeden geçemeyeceğim. Öfkesinin kurbanı olmayı asla istemeyeceğim birinin çıkarlarını etkileyen çok nazik durumlar söz konusuydu; böylesi bir durumda ne kadar az konuşsam o kadar iyi.

Anlaşmaya vardıktan sonra mahzenden kurtulduk. Güç birliği yapıp avazımız çıktığı kadar bağırdık ve sesimizi duyurmayı başardık. Liberal

359 Epictetus (55–135): Yunan stoacı filozof. Gençliğini Neron tarafından azat edilmiş oldukça zengin Epaphroditos'un kölesi olarak Antik Roma'da geçirdi. 89-95 yılları arasında bir tarihte Domitianus tarafından diğer filozoflarla sürgüne gönderildi. Sürülmesinin ardından Nicopolis'e gitti ve orada ünlü bir felsefe okulu kurdu. Bu okul imparator Hadrianus tarafından bile ziyaret edildi ve en meşhur öğrencisi Arrianus hakkını vererek büyük bir tarihçi oldu. Stoacı yaşam biçimine uygun olarak öğretim ve entelektüel arayış içinde son derece sade bir hayat sürdü. Kendi elyazısı ile kayaya kazıyarak yazdığı yazıların ("Hür İnsan Üzerine Bir Şiir") halen İsparta'nın Sütçüler ilçesine bağlı "Yazılı Kanyon" denilen bölgede durduğu söylenmektedir.

editör Keskin Makas “yeraltından yükselen seslerin özelliği ve kaynağı” üzerine makaleler yayımladı. Demokratların taraftarı bir gazetede ise bu makaleleri temel alan yanıt, düzeltme ve mazeret yazıları yayınlandı. Fakat Bay Yetkin Nefes ile benim mahzenden kurtulmamız tarafların karşılıklı saçmaladığını kanıtlar nitelikteydi.

Okurun dikkatini görülmeyen, sezilmeyen, tam olarak çözilemeyen felaketlere karşı korunmanın en etkin silahına, yani felsefi düşünceye çekmeden, coşkulu hayatın içinde kendine yer bulan bu garip olaya dair anlatacaklarımı bitirmem mümkün değil. Eskiden Yahudiler de ciğerlerinin tüm gücüyle “Amin!” diyen bütün kulların cennete kavuşacağını düşünürlerdi. Hatta Atina’yı veba sardığında ve bu felaket önlenemediğinde Epimenides’e,³⁶⁰ Laertius’un³⁶¹ bu filozofu anlatan ikinci kitabında bahsettiği üzere, “uygun Tanrı’ya” kutsal bir mabet inşa etmesi telkin edilmişti.

LYTTLETON BARRY

360 Efsanevi bir Yunan filozof. Efsaneye göre Zeus için bir mağarada kırk altı yıllık bir uykuya dalmıştır. Uyandığında kendisine Zeus tarafından öngörü yeteneği bahşedilir.

361 Yunan filozofların biyografisini yazan kişi. Eserlerinde bilgelerin yaşamöykülerini, onlarla ilgili söylenceleri, bilgelerin düşüncelerini kaleme almıştır. Açıklamalarında, bir bilgi için, diğer bilgelerin dile getirdiği yargıları da alıntılar.

TUHAFLIK MELEĞİ

Bir Fantezi

Aylardan kasımdı. Serin bir ikindi vaktiydi. En eften püften yemeğin hazmı zor yerinin mantarı olduğu fevkalade doyurucu bir sofradan az evvel kalkmıştım. Yemek odasında tek başıma oturmuş, ayaklarımı şömine siperine dayamış, üzerinde tatlılar, birkaç şişe şarap, cin ve likör şişeleri bulunan küçük bir masayı yanı başıma, ateşin karşısına çekmiştim. Erken vakitte Glover'ın "Leonidas"ını, Wilkie'nin "Epigoniad"ını, Lamartine'in "Pilgrimage"ını, Barlow'un "Columbiad"ını, Tuckerman'ın "Sicily"sini ve Griswold'un "Curiosities"ini okuduğumdan serseme dönmüştüm. Lafitte'nin³⁶² yardımıyla toparlanmaya çalışmış olmam da bir işe yaramayınca çaresizlik içinde gazete okumaya başladım. "Kiralık ev", "kayıp köpek" ile "kaçak eşler ve çıraklar"la ilgili yazılara göz gezdirip azimle editörün yazısını okumaya koyuldum. Başından sonuna dek okuyup da hiçbir şey anlamayınca Çince yazılmış olabileceğini düşünerek sondan başa doğru yeniden okudum, ancak memnuniyet verici bir sonuca ulaşamadım. Tam,

Eleştirmenlerin bile eleştirmedeği

Dört yapraklı neşe saçan bu folyoyu³⁶³

³⁶² Kaliteli bir kırmızı şarap.

³⁶³ William Cowper'ın (1731–1800) "The Winter Evening" adlı şiirinden.

tiksinerek fırlatıp atacaktım ki şu paragraf ilgimi çekti:

“Pek çok tuhaf ölüm biçimi vardır. Bir Londra gazetesi oldukça tuhaf bir nedenle ölen birinden bahsediyor. Bu adam, yün kumaş parçasının içine uzun bir iğne konulup, sonra da teneke bir borunun içinden üflenerek hedefe yönlendirilen ‘dart üfleme’ oyununu oynuyormuş. İğneyi borunun ters tarafına koyup sertçe üfleme amacıyla derin bir nefes alınca iğne boğazına kaçmış. Ciğerlerine giren iğne yüzünden adam birkaç gün içinde ölmüş.”

Bunu görünce nedensiz bir öfkeye kapıldım. “Bu, berbat bir yalan!” diye haykırdım, “Tamamen sahtekârlık, rezil bir aldatmaca, Cocaig-ne’de dizdiği harf başına para alan zavallı bir herifin uydurduğu hikâye. Bu tipler, çağımız insanının abartılı saflığını bildiklerinden, kıvrak zekâlarıyla olanaksız hayali şeyler –adlandırdıkları gibi tuhaf kazalar– uyduruyorlar. Fakat aklıselim biri (işaretparmağımı bilinçsizce burnuma dokundurarak ‘tıpkı benim gibi’ diye ekledim), benim gibi düşünebilen biri son zamanlarda bu “tuhaf kazalardaki” niceliksel artışın pek de tuhaf olmadığını anlar. Ben şahsen “tuhafılık” içeren hiçbir şeye inanmaya karar verdim.”

“*Mein Gott*,³⁶⁴ o halde ahmağın tekisin sen!” dedi, bu yaşma dek duyduğum en garip seslerden biri. Önce kulaklarımda kabahat buldum –insan fazla sarhoş olduğunda kimi zaman böyle hisseder– ama tekrar düşündüğümde bunun büyük bir sopayla vurulan boş bir fiçinin sesine benzediğine kanaat getirdim. Hatta belirgin heceler ve kelimeler işitmeseydim, bundan kuşku bile duymazdım. Endişeli biri değilimdir, üstelik içtiğim birkaç kadeh Lafitte de beni epeyce cesaretlendirmişti; dolayısıyla hiç korkmadım, bu beklenmedik misafiri görebilmek için usulca başımı kaldırıp pürdikkat odayı inceledim ancak kimseyi göremedim.

364 (Alm.) “Aman Tanrım!”

Ben bakınmayı sürdürürken “Püfl!” diye devam etti ses, “yanı başında otuyduğumu göyemiyoysan dut gibi olmuşsun demektir.”³⁶⁵

Böylece hemen önüme bakmayı akıl ettim, gerçekten de masanın üzerinde anlatması imkânsız olmasa da tarif etmesi oldukça zor biri oturuyordu. Gövdesi bir şarap veya rom fıçısı gibiydi ve Falstaff’inkine³⁶⁶ benziyordu. Altta bacak niyetine iki küçük fıçı, üstte ise kol niyetine iki uzun şişe vardı, şişelerin boyunları el görevini üstlenmişti. Canavarın başı, kapağının ortası delikli, enfiye kutusu misali kaba kendirden yapılma bir mataraydı. Tepesindeki hunisi, bir süvari başlığı gibi öne doğru inen matara, fıçının yanı başında duruyor ve deliği benden tarafa bakıyordu. Yaşlı bir hizmetçinin büzülmüş ağzını andıran bu delikten yaratığın anlaşılır olması için uğraştığı homurtular yükseliyordu.

“Diyoyum ki,” dedi, “Yanında otuyduğumu göyemiyoysan dut gibi olmuşsun demektir, ayyıca gazetede yazılanlaya inanmıyoysan ahmağın teki olmalısın. Hepsi geyçek.”

Oldukça şaşkındım, yine de vakur bir tavırla “Sen de kimsin?” diye sordum. “Buraya nasıl girdin ve ne anlatıyorsun?”

“Buyaya nasıl geldiğim seni ilgilendiyemez,” diye karşılık verdi yaratık. “Sadece inandığım şeyi anlatıyorum. Ayyıca beni kendi gözleyinle göyebilesin diye buyaya geldim.”

“Sen, serserinin tekisin,” dedim. Şimdi zili çalıp uşağımı çağırarak ve seni def etmesini söyleyeceğim.”

“He! He! He!” dedi herif. “Hu! Hu! Hu! Bunu yapamazsın ki!”

“Yapamaz mıyım?” diye karşılık verdim. “Ne demek istiyorsun sen? Neyi yapamazmışım?”

365 Tuhaftık Meleği’nin konuşmaları yazar tarafından bu şekilde kurgulanmıştır.

366 Sör John Falstaff, ya da kısa adıyla Falstaff, Shakespeare’in yarattığı en ilginç komik karakterlerinden biri. *IV. Henry*’nin önemli karakterlerinden biri, belki de en önemlisi olan Falstaff zevk, sefa ve seks düşkünü, zeki ve kurnaz, sivri dilli ve hazırcı, bencil ve utanmaz, yalancı ve palavracı, işini bilen ve düzenbaz, kendine olan teveccühü sınırsız bir kişi.

“Zili çalamazsın,” diyerek küçük, pis ağzıyla sırtıtmaya yeltendi.

Hemen tehdidimi gerçekleştirmek üzere doğrulmaya çalıştım ama zorba herif birden masanın üzerinden uzanıp o uzun şişe kollarından biriyle alnıma vurunca koltuğa yığılıp kaldım. Hayrete düşmüştüm, ne yapacağı-bilemez haldeydim. Bu arada o konuşmaya devam etti.

“Göyüyoysun ya,” dedi. “Sen en iyisi sakince otuy, kim olduğumu öğ-yeneceksin şimdi. Bak bana! Göyüyoy musun? Ben, *Tuhaflık Meleği*’yim.”

“Gerçekten de tuhafısın,” demeye cüret ettim, “ama ben meleklerin ka-natları olduğunu sanırdım.”

“Kanat mı?” diye bağırdı epeyce öfkelenerek. “Ne kanadı yahu? *Mein Gott!* Tavuk muyum ben?”

“Hayır, elbette tavuk değilsin,” diye karşılık verdim ürkerek.

“O halde uslu uslu otuy, yoksa yine vuyuyum. Tavuklayın, baykuşlayın, şeytanın, iblisleyin kanatlayı vaydı. Melekleyin kanadı olmaz ki, zaten ben de *Tuhaflık Meleği*’yim.”

“Pekâlâ, burada ne işin var?”

“Ne işim mi vay?” diye bağırdı yaratık. “Benim gibi biy beye, bir me-leşe bu soyuyu soyduğuna göre nezaketsiz biyisin.”

Melek de olsa bu sözlere katlanamazdım, cesaretimi toplayarak yanı-mdaki tuzluğu kapıp beklenmedik bu misafirin kafasına fırlatıverdim. Ya o yana çekildi ya da ben ıskaladım, neticede sadece şömine rafı üzerindeki saatin kristal camını tuzla buz ettim. Melek ise karşılık olarak alnıma ön-cekine benzer iki üç yumruk indirdi. Böylece durumu kabullendim, acıdan yahut küçük düşürülmekten dolayı gözlerimden birkaç damla yaş süzöldü-ğünü utanarak da olsa itiraf etmeliyim.

“*Mein Gott!*” dedi Tuhaflık Meleği. Sefaletimi görünce belli ki yumuşa-mıştı. “*Mein Gott*, ya çok sayhoşsun ya da canın sıkkın. Şayabı sulandıya-yak içmelisin, sek içme. Al da iç şunu ve sakın ağlayayım deme.”

Tuhaflık Meleği üçte biri Porto şarabıyla dolu olan kadehimi, şişe ellerinden biriyle döktüğü şeffaf bir sıvıyla doldurdu. Bu şişelerin boğazlarındaki etiketlerde “Kirschenwasser”³⁶⁷ yazılıydı.

Meleğin bu düşünceli tavrı ve nezaketi beni epeyce yatıştırdı, böylelikle Porto şarabıma ara sıra eklediği suyun da yardımıyla nihayet onun o tuhaf sözlerini dinleyebilecek hale geldim. Anlattığı her şeyi tekrarlamam mümkün değil fakat anladığım kadarıyla o insanların başına gelen türlü *tersliklerden* sorumlu olan cindi ve kuşkuya düşenleri şaşırtacak *tuhaf olayların* gerçekleşmesine önayak oluyordu. Bir iki kez iddialarına inanmadığımı söylemeye niyetlendim ama çok öfkelen-di, bu yüzden uslu oturup konuşmasına izin vermemin en akıllıca karar olacağını düşündüm. O keyfince konuşurken ben arkama yaslanıp gözlerimi kapadım, kuru üzüm yiyip çöplerini etrafa fırlatarak kendimi avuttum. Fakat bu tav- rım da meleği öfkelen-dirdi. Kızgınlıkla ayağa kalkıp hunisini gözlerinin üzerine düşürerek tumturaklı bir küfür etti. Bana kendince gözdağı verip Gil-Blas’taki başpiskoposun dilinde “*Beacoup de bonheur et un peu plus de bon sens*”³⁶⁸ diyerek selam verdikten sonra gitti.

Gidişiy-le rahatladım. İçtiğim birkaç kadehcik Lafitte uykumu getirmiş-ti, akşam yemeklerinden sonra âdet edindiğim üzere on beş yirmi dakika şekerleme yapmaya karar verdim. Saat altıda erteleyemeyeceğim bir ran-devum vardı. Evimin sigorta poliçesinin süresi önceki gün dolmuştu ve şirket yetkilileriyle saat altıda görüşmek üzere sözleşmiştik. Şömine rafının üstündeki saate baktığımda (cebimdeki saate bakamayacak kadar uykum vardı) yirmi beş dakikam olduğunu görünce sevindim. Saat beş buçuktu. Sigorta ofisine yürüyerek beş dakikada gidebilirdim ve şekerlemelerim yir-mi beş dakikayı geçmezdi. Kendimden emin bir biçimde uykuya daldım.

367 Bir konyak türü.

368 Fransız yazar Alain-e-René Lesage’in (1668–1747) *Gil Blas* adlı yapıtından. “Size bol şans ve biraz da nezaket dilerim.”

Uyanıp saate baktığımda her zamanki gibi on beş yirmi dakika yerine sadece üç dakika uyumuş olduğumu idrak ettiğimde bir an tuhaf olayların gerçekleşebileceğini düşündüm, randevu saatine daha yirmi yedi dakika vardı. Yeniden uyuyup ikinci kez uyandığımda saatin *hâlâ* altıya yirmi yedi kalayı gösterdiğini fark edince hayrete düştüm. Kalkıp baktığımda saatin durmuş olduğunu gördüm. Cebimdeki saat yedi buçuğu gösteriyordu, yani iki saat uyumuş ve randevumu çoktan kaçırmıştım. “Aman, neyse,” dedim. “Yarın sabah sigorta şirketini arayıp özür dilerim. Peki, bu saat niye durdu acaba?” Saati inceleyince Tuhaflık Meleği’nin attığı nutuk sırasında etrafa fırlattığım kuru üzüm çöplerinden birinin saatin kırık camından geçip tuhaf bir biçimde saatin anahtar deliğine sıkışmış olduğunu ve yelkovanı durdurduğunu gördüm.

“Peki,” dedim. “Anlaşıldı. Her şey açık ve net. Böyle şeyler bazen olur.”

Daha fazla düşünmeyip uyku saatim gelince yatağa girdim. Başucuma bir mum koyup *Tanrı Her Yerde*³⁶⁹ adlı kitaptan birkaç sayfa okumaya niyetlendim ama maalesef mumu yanar halde bırakarak uyuyakaldım.

Rüyalarımda Tuhaflık Meleği’ni görmem beni huzursuz etti. Sanki ayakucumda duruyor, perdeleri açıp bir rom fıçısının boğuk, berbat sesiyle ona saygısızlık yaptığım için benden intikam alacağına dair tehditler savuyordu. Uzun bir nutuk attıktan sonra başındaki huniyi çıkardı, borusunu boğazıma sokup kol namına takındığı uzun şişelerden biriyle beni Kirschwasser sağanağına tuttu. Nihayet bu acıya dayanamayıp uyandım, o sırada bir fare başucumdaki yanan mumu almış kaçıyordu, mumla birlikte deliğine girmesini engelleyemedim. Çok geçmeden burnuma kesif, boğucu bir koku gelmeye başlayınca evin yanmaya başladığını anladım. Büyük bir patlamanın ardından alevler etrafı sardı ve şaşırtıcı bir süratle bütün ev tutuştu. Tek çıkış yolum pencereydi. Aşağıda toplanan kalabalık uzun bir

369 *Omnipresence of the Deity* adlı eser, Robert Montgomery tarafından 1828 yılında yazılmış bir şiir kitabıdır.

merdiveni hemen pencerenin altına dayadı. Merdiven yardımıyla hızla ve güvenle aşağıya inerken çamurun içinde uyumakta olan, koca göbeği ve dış görünüşüyle bana Tuhaflık Meleği'ni anımsatan iri bir domuzun birden tam da merdivenin dibinde sol omzunu kaşımaya karar vermesiyle bir anda kendimi yerde buldum, maalesef bir kolumu kırmıştım.

Sigortasızken bu kazayı geçirmem ve saçımı kaybetmem –saçım tamamen yanmıştı– beni feci şekilde etkilemişti, bu yüzden evlenmeye karar verdim. Yedinci kocasını yitiren ve kederli, zengin bir dul tanıyordum, onun derdine derman olmak istedim. Gönülsüzce de olsa teklifimi kabul etti. Şükranla ve hayranlıkla önünde diz çöktüm. Nezaketle eğilip gür buklelerini Grandjean'dan³⁷⁰ geçici olarak edindiğim peruğuma değdirdi. Nasıl oldu bilmiyorum, ayağa kalktığımda kel başım parlıyor, kadınsa yüzünün yarısı peruğumla kapanmış bir halde küçümser ve öfkeli bir edayla bana bakıyordu. Böylece o dulla evlenme hayallerim beklenmedik ama doğal bir kaza neticesinde heba oldu.

Umutsuzluğa kapılmayıp daha merhametli bir kalbi kazanmaya karar verdim. Kısa da sürse şans yüzüme güldü ancak yine küçük bir kazayla her şey allak bullak oldu. Kentin seçkin kesimiyle dolu kalabalık bir caddesinde nişanlımla karşılaştık. Eğilip onu selamlamaya çalışıyordum ki birdenbire gözüme bir cisim kaçtı ve bir anlığına resmen kör oldum. Tekrar görmeye başladığım anda gönlümün sultanı kayıplara karışmış, onu selamlamadan geçip gittiğimi sanıp bana kırılmıştı. Aniden gerçekleşen (halbuki herkesin başına gelebilirdi) bu kazanın verdiği şaşkınlığı henüz üzerimden atamamışken yanıma Tuhaflık Meleği geldi ve nazik bir tavırla bana yardım etmek istedi. Acıyan gözümü incitmeden inceledikten sonra içinde bir damla olduğunu (bu da neyse artık) söyledi ve bunu çıkarıp rahatlamamı sağladı.

370 Auguste Grandjean, dönemin saç bakımı ve peruk uzmanı.

Ecelimin geldiğine kanaat getirdiğimden (nasılsa talihim yolunda gitmeyecekti), en yakın nehre gittim. Tamamen soyunup (neden doğduğumuz gibi çıplak ölmeyelim ki?) nehre atladım. Tek görgü tanığım konyak emmiş mısır tanelerini yemek için sürüden ayrılmış bir kargaydı. Ben suya daldığım an bu karga en gerekli giysimi kapıp havalandı. O anda intihar teşebbüsümü erteleyip olabildiğince hızlı koşarak hırsızı kovaladım. Fakat kör talihim devam ediyordu. Malımı çalan hırsızı yakalamaktan başka bir şey düşünemeyip hızla koşarken birden ayaklarımın *toprağa* basmadığını fark ettim. Neticede bir uçurumdan aşağıya düştüm ve tesadüfen oradan geçen bir balonun halatına tutunarak savrulup parçalanmaktan kurtuldum.

Kendimi toparlamayı başardığımda tepemdeki havacıyı durumumdan haberdar etmek için olanca gücümle bağırdım. Ancak nafile çabaladım. Alçak herif ya beni duymuyor yahut beni umursamıyordu. Balon yükseldikçe kuvvetim tükendi. Tam kör talihime boyun eğip kendimi denize bırakacaktım ki boğuk bir melodi umutlarımı yeşertti. Başımı kaldırdığımda Tuhaflık Meleği'ni gördüm. Kollarını kavuşturup sepetin kenarına yaslanmış, sakince tüttürdüğü pipoyla halinden son derece memnun görünüyordu. Konuşamayacak haldeydim, yalvarırcasına ona baktım.

Tek kelime etmeden öylece yüzüme baktı. Lületaşından yapılmış piposunu ağzının sağ yanından sol yanına geçirdikten sonra lütfedip konuşmaya başladı.

“Sen de kimsin? Orada ne yapıyorsun?”

Bu küstahlığa, zulme ve sahte sözlere karşın sadece “Yardım et!” diye bildim.

“Yaydım et!” diye tekrar etti. “Al şu şişeyi de başının çayesine bak!” diye bağırdı. Bunu söyledikten sonra elindeki Kirschenwasser şişesini aşağı bırakıverdi. Şişe kafamın tam ortasına isabet ettiğinde beynim yerinden

fırlayıp çıktı sandım. Tam kendi irademle ölmeye karar vermiştim ki meleğin sesini işittim.

“Duy! Acele etme. Diğey şişeyi de göndeyeyim mi yoksa kendine geldin mi?”

Başımı çarçabuk iki kez salladım; birincisi olumsuz anlamda ikinci şişeyi istemediğimi anlatmak için, ikincisi de olumlu anlamda kesinlikle *kendimde* olduğumu vurgulamak için. Bu şekilde meleği bir nebze sakinleştirmeyi başardım.

“Pekâlâ, aytık inanıyoy musun? Tuhaf şeyleyin geyçekleşebileceğine inanıyoy musun?” diye sordu.

Tekrar başımı olumlu anlamda salladım.

“Peki, bana, *Tuhaflık Meleği*’ne de inanıyoy musun?”

Bir kez daha başımı olumlu anlamda salladım.

“Peki, şapşal bir sayhoş olduğunu kabul ediyoy musun?”

Başımı bir kez daha salladım.

“O halde *Tuhaflık Meleği*’ne inandığını gösteymek için sağ elini sol pantolon cebine sok şimdi.”

Bunu yapmam imkânsızdı. Öncelikle merdivenden düştüğümde sol kolumu kırmıştım, bu yüzden sağ elimi bırakırsam düşerdim. Ayrıca karga pantolonumu kapıp kaçırmıştı. Bu yüzden –meleğin son derece makul talebini o an için yerine getiremeyeceğimi anlatmaya niyetlenerek– istemeye istemeye başımı olumsuz anlamda salladım. Başımı sallamam yeni bitmişti ki, “O halde cehenneme kaday yolun vay!” diye bağırırken halatı keskin bir bıçakla kesti. O esnada tam da (tadilatını tamamlattığım) evimin üzerinden geçiyorduk. Halat kesilince baca ağzından balıklama dalıp yemek odasındaki şömineden çıktım.

Kendime geldiğimde (bu düşüş beni epeyce serseme çevirmişti) saat sabahın dördüydü. Balondan düştüğüm yerde sere serpe yatıyordum. Başım

sönmüş bir ateşin külleri arasındayken, ayaklarım ne olduğunu anlayamadığım yiyecek parçalarının, bir gazetenin, birkaç kırık bardak ve boş bir Schiedam Kirschenwasser şişesinin arasında devrilmiş küçük bir masanın üzerinde duruyordu. *Tuhaflık Meleği* intikamını böyle aldı işte.

BALON ŞAKASI

[Norfolk'tan Express'le gelen şaşırtıcı haber! Atlantik üç günde aşıldı! Bay Monck Mason'ın uçuş makinesinin büyük zaferi! Bay Mason, Bay Robert Holland, Bay Henson, Bay Harrison Ainsworth ve dört kişi daha "Victoria" adlı güdümlü balonla kıtalararası gerçekleştirdikleri Yetmiş Beş saatlik yolculuktan sonra Güney Carolina, Charlestown yakınlarındaki Sullivan Adası'na vardı! İşte yolcuğun tüm ayrıntıları!

Büyük puntolarla verilen ve hayranlık ifadeleriyle dolu ekteki bu nüktedan haber ilk olarak günlük bir gazete olan *New York Sun*'da yayımlandı ve Charleston gazetelerinde yayımlanana dek bazı *meraklı tazeler* haberi tez elden yayma görevini üstlendiler. Haberi veren tek gazete" resmen kapışıldı. Aslında (bazılarının iddia ettiği üzere) "Victoria" bahsi geçen yolculuğu sonuçlandıramadıysa, başarının neden engellendiğini saptamak çok zor olacaktır.]

Büyük sorun nihayet çözüldü! Gökyüzü de toprak ve su gibi bilime teslim oldu. Bundan böyle insanlık için yaygın ve elverişli bir anayol olacak. *Atlantik balonla aşıldı!* Üstelik büyük güçlüklerle veya tehlikelerle karşılaşmadı. Güdümlü bir makineyle ve yetmiş beş saat gibi kısa bir sürede kıtalararası geçiş tamamlandı! Charleston, S. C.'deki temsilcimiz sayesinde bu sıra dışı yolculuğun ayrıntılarını aktarıyoruz. Sör Everard Bringhurst; Lord Bentinck'in yeğeni Bay Osborne; ünlü havacılar Bay

Monck Mason ve Bay Robert Holland; “Jack Sheppard”ın ve daha pek çok kitabın yazarı Bay Harrison Ainsworth; yakın bir tarihte uçan bir makine tasarlayıp başarısız olan Bay Henson ve Woolwichli iki denizci olmak üzere toplam sekiz kişi bu ayın altısında cumartesi sabah on birde yola çıktı ve ayın dokuzunda salı günü öğleden sonra saat iki sularında yolculuğu tamamladı.

Ufak ayrıntılar dışında kelimesi kelimesine Bay Monck Mason ile Bay Harrison Ainsworth’un ortaklaşa tuttukları günceden aktarıldığından, aşağıda verdiğimiz ayrıntılar kesinlikle doğru ve güvenilirdir. Temsilcimiz balonun kendisi, yapısı ve daha pek çok ilginç konu hakkında yapılan sözel açıklamalar nedeniyle bu baylara teşekkür borçludur. Elimizdeki elyazmasını temsilcimiz Bay Forsyth’in alalecele yazdıklarını tutarlı ve anlaşılabilir bir hale getirecek kadar değiştirdik.

BALON

Son zamanlardaki iki başarısızlık –Bay Henson ile Sör George Cayley’in denemeleri– hava ulaşımı hakkındaki kamusal ilgiyi azaltmıştı. (Önce bilim insanları tarafından makul görülen) Bay Henson’ın tasarısı; yüksek bir yere çıkarılmış eğik bir düzlemin dışsal bir güçle ittirilmesi ve bir yel değirmeninin kanatlarını andıran pervanelerin hızla döndürülmesi ilkesini baz alıyordu. Ama Adelaide Galeri’de üretilen maketlerle yapılan tüm denemelerde bu pervanelerin dönüşünün makineyi ilerletmediği, üstelik uçmasını da engellediği görülmüştü. Görüldüğü kadarıyla itici tek kuvvet maketin düşüş anında kazandığı kuvvetti ve bu kuvvet pervaneler çalışmaz durumda iken maketi daha ileriye taşıyordu: İşte pervanelerin kullanışsızlığının ispatı. İtici ve havaya karşı *dirençli* bir güç olmadan maketin yere düşmesinin önüne geçilemiyordu. Bu gözlem Sör George

Cayley’ye bağımsız bir havalandırıcı güce sahip olan bir makineye –yani bir balona– itici gücü olan bir sistem ekleme gerekliliğini düşündürdü. Bu fikir yeni olmasa da Sör George Cayley’nin uygulama tarzı yeni ve özgündü. Politeknik Enstitüsü’nde bir model sundu. Burada da kesintili yüzeylere ve dört pervane kanadına itici güç uygulandı ama pervaneler balonun deviniminde ve havalanmasında etkisiz kaldı. Dolayısıyla bu proje başarısızlıkla sonuçlandı.

İşte tam da bu noktada (1837’de “Nassau” adlı balonuyla Dover’dan Weilburg’a yaptığı yolculukla epey heyecan yaratan) Bay Monck Mason havada itici bir güç olarak Arşimet burgusunun³⁷¹ kullanılabileceğini ileri sürdü. Bay Monck, Bay Henson ile Sör George Cayley’ye ait tasarımların bağımsız pervane kanatlarındaki ara yüzeyler nedeniyle başarısızlığa uğradığını fark etmişti. Kamusal alandaki ilk denemesini Willis’s Rooms’ta gerçekleştirdikten sonra modelini Adelaide Galerisi’ne taşıdı.

Sör George Cayley’nin balonu gibi onun balonu da elipsoitti. Boyu dört metre on iki santim, yüksekliği iki metre üç santimdi. Yaklaşık üç yüz yirmi küp gaz alıyor; ilk şişirilişinde saf hidrojenle doldurulduğunda, gazın bozulmasına yahut kaçmasına fırsat verilmediğinde, dokuz buçuk kilo kaldırabiliyordu. Teçhizatın toplam ağırlığı ise yaklaşık sekiz kilo kadardı, böylece geriye hemen hemen iki kilo kalıyordu. Balonun tam altında, hafif bir ahşaptan yapılma, yaklaşık üç metre uzunluğunda, balona olağan bir biçimde tutturulmuş bir çatki vardı. Bu çatkiya hasır bir sepet ile bir bölme asılıydı.

Burgu pirinç tüpten yapılmış kırk beş santimlik bir akstan ibaretti; akşın içinden geçen çelik teller on beş derece eğimli çemberler oluşturup kıvrılıyor, böylece her iki tarafta oluşturduğu birer çıkıntıyla çatkiyi bi-

371 Aynı zamanda burgu türbini olarak da bilinen bir su türbinidir. Monte edildiği yerdeki alt ve üst sular arasındaki kot farkından kaynaklanan potansiyel enerji, bu türbin aracılığıyla gerçek enerjiye dönüşmektedir. Burada bu mantıkla çalışan türbin kastedilmektedir.

çimlendiriyordu. Düzleştirilmiş telden iki çemberle dıştan birleştirilen bu teller burgunun çatkısını oluşturunuyordu. Çatkının üstü düzgün bir yüzey oluşturulacak biçimde yağlı ipekten kumaş şeritleriyle kaplanmıştı. Burgu, çerçeveden aşağıya inen pirinç tüplerle her iki taraftan da desteklenmişti. Boruların alt kısımlarında yer alan delikler aksın dönmesini sağlıyordu. Aksın bölmeye yakın olan ucundaki çelik bir mil burguyu sepetin içine tutturulmuş bir döndürme mekanizmasına bağlıyordu. Bu mekanizmanın çalışmasıyla burgu olanca gücüyle dönmeye başlıyor, balonun ilerlemesini sağlıyordu. Dümen yardımıyla balon kolayca yönlendirilebiliyordu. Döndürme mekanizması boyutuna rağmen epeyce güçlüydü; on santim çapındaki yirmi kiloluk bir varili kaldırabilmiş, ayrıca hızı arttıkça kaldırabildiği yük de artmıştı. Mekanizma yaklaşık dört kilo ağırlığındaydı. Dümeni bambudan yapılmış, ipekle kaplanmıştı; rakete benziyordu ve uzunluğu doksan santim, genişliği otuz santim, ağırlığı ise altmış gram kadardı. *Düz* tutulabildiği gibi yukarı –aşağı, sağa– sola da çevrilebildiğinden, havacı havanın direncini istediği noktaya yöneltebiliyor ve balonun ters yönde gitmesini sağlayabiliyordu.

Bu model Adelaide Galerisi’nde denendi ve saatte beş millik bir hıza ulaşıldı ama Bay Henson’ın daha önceki karmaşık makinesinden daha az ilgi gördü, *çünkü insanlar karışık olmayan şeylere ilgi göstermez*. Hava ulaşımı ihtiyacını gidermek için olağanüstü bir dinamik ilkesinden yola çıkılarak son derece karmaşık uygulamaların olması gerektiği varsayılır.

Bay Mason icadının başarısından öylesine memnundu ki hemen uzun bir yolculukta kullanabileceği büyük bir balon yapmaya karar verdi. Hedefi, önceki özgün tasarımı olan “Nassau”yla yapmak istediği gibi Manş Tüneli’ni geçmekti. Amacına ulaşmak için bilim dünyasında yer edinmiş ve özellikle de havacılığa ilgi gösteren Sör Everard Brighthurst ve Bay Osborne’dan maddi destek talep etti. Proje, Bay Osborne’un isteğiyle ka-

muoyundan gizlendi ve (Bay Mason, Bay Holland, Sör Everard Bringhurst ve Bay Osborne'un idaresinde) Bay Osborne'un Galler, Penstruthal yakınlarındaki evinde çalışanlar dışında kimsenin projeden haberi olmadı. Maceraya katılmalarına müsaade edilen Bay Henson ile arkadaşı Bay Ainsworth'un yolculuktan önceki son cumartesi günü balonu incelemesine izin verildi. İki denizcinin de gruba dahil edilme nedenini bilmiyoruz ama birkaç gün içinde okurlarımıza bu sıra dışı yolculuğun ayrıntılarını bildireceğiz.

Balon sıvı kauçukla sırlanmış ipektendi. Devasa büyüklükteydi; kırk bin küpten fazla gaz kapasitesi vardı fakat daha maliyetli ve elverişsiz olan hidrojen gazı yerine normal hava gazı kullanıldığı için balon ilk şişirildikten sonraki zamanda ancak bin yüz otuz beş kilo kadar taşıyabiliyordu. Hava gazının maliyeti az, üretimi kolaydı.

Hava gazının havacılıkta yaygınlaşmasını Bay Charles Green'e borçluyuz. Bay Green'in icadına dek balonu şişirme işlemi hem çok maliyetliydi hem de güvenilmezdi. Genelde bir balonu doldurabilecek kadar hidrojen gazı tedarik edebilmek için iki üç gün heba edilirdi; hidrojen gazı, moleküllerinin hafifliği ve kolayca havaya karışma eğiliminde olurdu. Hava gazıyla şişirilen bir balon nitelik ve nicelik açısından altı ay sabit tutulabilirken, hidrojen gazıyla şişirilen bir balon özelliğini ancak altı hafta koruyabiliyordu.

Balonun kaldırma gücü yaklaşık bin yüz otuz beş kilo, mürettebatın ağırlığı yaklaşık beş yüz kırk beş kilo olduğundan geriye beş yüz doksan kilo kalıyordu. Bunun beş yüz kırk beş kilosu ağırlıkları üstlerine yazılıp gruplandırılmış farklı ebatlardaki kum torbaları, halatlar, barometreler, dürbünler, içlerinde iki hafta yetecek kadar yemek bulunan fiçılar, su varilleri, pelerinler, uyku tulumları ve ateş yakmaktan kaçındıklarında sönmüş kireçle kahve pişirebilecekleri bir kahve makinesi

gibi çeşit çeşit zorunlu malzemelere ayrılmıştı. Kum torbaları ve birkaç ufak eşya dışında her şey tepelerindeki çatkıya asılıydı. Sepet, modeldeki hasır sepetten daha küçük ve daha hafifti. Görüntüsüne rağmen oldukça dayanıklıydı. Kenarları yüz yirmi santim kadar yüksekti. Dümen modeldekinden daha büyük, burgu ise daha küçüktü. Ayrıca balonda bir kanca ve olmazsa olmaz yöneltme halatı bulunuyordu. Havacılığın ayrıntılarını bilmeyen okurlarımız için burada kısa bir açıklama yapmamız gerekir.

Balon yerle temasını kestiği an ağırlığında ve kaldırma kuvvetinde değişime yol açan pek çok durumun etkisi altında kalır. Örneğin, ipeğin üstünde biriken çığın ağırlığı yüzlerce kiloyu bulabilir. Böyle bir durumda balon düşüşe geçmesin diye ağırlık atmak gerekir. Ağırlık atıldıktan sonra, doğan güneş çiyi buharlaştırıp balondaki gazın genleşmesini sağlayınca balon süratle yükselir. Bu yükselmeyi denetlemenin tek yolu vanadan bir miktar gazın salıverilmesine müsaade etmektir (Bay Green'in yöneltme halatını bulana dek durum böyleydi). Lakin gazın salınması yükselme hızında da güç kaybı anlamına geldiğinden, en iyi balon bile kısa sürede kaynaklarını tüketerek yere inişe geçer. Bu, uzun yolculuklarda büyük bir engel teşkil ediyordu.

Yöneltme halatı son derece basit bir yolla bu sorunun üstesinden gel-di. Sepetten sarkıtılan bir tür ip olan bu halat balonun yerden yüksekliğinin değişmemesini sağlama görevini üstlenir. Mesela, ipeğin üstünde çığ birikmesi balonun alçalmasına neden oluyorsa, ağırlık artışını önlemek için fazlalık atmaya gerek kalmaz, halatın eşit ağırlıktaki kısmı aşağıya sarkıtılır. Öte yandan balon hafifleyip yükseliyorsa, halatın eşit ağırlıktaki kısmının yukarı çekilmesi ilave ağırlığı etkisizleştirecektir. Böylece balon sınırları haricinde yükselip alçalamaz ve ağırlık yahut gaz kaybı yaşanmaz. Büyük su birikintilerinin üzerinden geçerken içi

sudan hafif bir sıvıyla dolu ahşap ya da bakır fiçılar kullanmak gerekir. Bunlar suyun üstünde kalır ve halatın karadaki amacına uygun hareket eder. Yöneltilme halatının bir diğer yararı da balonun yönünü belirlemesidir. Balon havadayken halat karada veya denizde hep balonun ardı sıra sürüklenir, bu yüzden balon her zaman halatın önündedir; dolayısıyla bir pusula yardımıyla ya da iki nesnenin görelî konumuna bakılarak güzergâh saptanabilir. Benzer şekilde, makinenin dikey eksenîyle halatın yaptığı açî hızı belirler. Herhangi bir açî olmaması, bir başka deyişle halatın dikey yönde sarkması, balonun sabit olduğunu; açının büyümesi, yani balonun halatın ucundan uzaklaşması ise hızının fazlalığını gösterir.

Öncelikli amaçları Manş Tüneli'ni aşmak ve Paris'in yakınlarına inmek olan maceraperest yolcularımız tedbiri elden bırakmayarak, "Nassau" yolculuğundaki gibi, yolculuklarının niteliğini belirterek formalitelerden kurtulup Avrupa'nın tüm ülkelerinde geçerli olacak pasaportlarını edindiler, gelin görün ki sürpriz olaylar bu pasaportları gereksiz kıldı.

Ayın altısında, cumartesi sabahı, şafak vakti, Bay Osborne'un Kuzey Galler'de Penstruthal'dan bir mil kadar uzakta bulunan Wheel-Vor House'ın avlusunda balon şişirmeye başlandı; on biri yedi geçe hazırlıklar tamamlandı ve yerle teması kesilen balon güney yönünde sakın ama sistemli bir biçimde yükselmeye başladı. İlk yarım saat burgu veya dümen kullanılmadı. Şimdi Bay Monck Mason ile Bay Ainsworth'un ortaklaşa yazdığı ve Bay Forsyth'nin aktardığı günceden ilerleme zamanı. Metni Bay Mason kaleme almış, yolculuğun heyecan verici ilginç noktalarını yakında kamuoyuna açıklamaya hazırlanan Bay Ainsworth ise metne her gün açıklamalar eklemiştir.

GÜNCE

6 Nisan Cumartesi - Bizi sıkıntıya düşürebilecek olası hazırlıklar gecedan tamamlandı. Şafak vakti balonu şişirmeye başladık ama ipekte biriken çığ yüzünden işimiz saat on bire kadar sürdü. Sonra keyifle halatı çözdük ve kuzeyden esip bizi Manş Tüneli'ne yönelten rüzgâr eşliğinde usul usul yol aldık. Gücümüz umduğumuzdan fazla olduğundan uçurumlara tepeden bakacak kadar yükseldik, gün ışııyla beraber yükselişimiz iyice hızlandı. Henüz serüvenin başındayken gaz kaybı yaşamak istemediğimden yükselmeyi sürdürmenin uygun olacağını düşündüm. Bir süre sonra yöneltme halatını yukarı çektik, halatın yerle temasını tamamen kesmemize karşın yükselmeye devam ettik. Balon hiç sallanmıyor ve gayet sağlam görünüyordu. Havalandıktan on dakika sonra hemen hemen dört bin altı yüz metre yükseklikteydik. Hava harikaydı, her açıdan romantik görünen kırsal manzara olağanüstüydü. Yoğun sisle dolu olan derin vadiler gölleri, güneydoğu yönünde öbeklenmiş doruk noktaları ile dik kayalıklar Doğu'ya özgü efsanelerde geçen devasa şehirleri anımsatıyordu. Hızla güneydeki sıralanan dağlara yaklaşıyorduk. Yeterli yüksekliğe ulaşmış olmamız dağları kolaylıkla geçmemizi sağlayacaktı. Birkaç dakika sonra üstlerinden rahatlıkla geçtik, Bay Ainsworth ile denizciler bu dağların ne denli alçakta olduğunu görünce şaşırdılar, balondan bakıldığında yeryüzündeki yükseltiiler aynı hizadaymış ve oldukça alçaktaymış gibi görünür. On bir buçukta güneye doğru yol alırken Manş Tüneli'ni gördük, on beş dakika sonra kıyı şeridi tam da altımızdaydı, artık denize ulaşmıştık. Böylelikle ucunda şamandıra olan yöneltme halatımızı suya sarkıtıp biraz gaz salmaya karar verdik. Bunu yapınca usul usul alçaldık; yaklaşık yirmi dakika sonra ilk şamandıra, ardından da ikincisi denize inince irtifamız sabitlendi. Dümenle burguyu test etmek için sabırsızlanıyorduk.

Rotamızı doğuya, Paris'e çevirerek denememizi yaptık. Dümenle gerekli yön değiştirebildik, rüzgârın estiği yönle dik açı oluşturmuş bir halde ilerliyorduk; burguyu harekete geçirdiğimizde hızımızın arttığını görünce iyice keyiflendik. Sevinç nidaları eşliğinde üzerine icadın temel ilkelelerini yazdığımız kâğıdı bir şişeye koyup denize attık. Fakat beklenmedik bir biçimde sevincimiz kursağımızda kaldı ve cesaretimiz kırıldı. Burgu sistemine bağlanan çelik çubuğun sepete yakın ucu birdenbire (gemideki denizcilerden birinin hareketiyle sepetin yana devrilmesi sonucunda) yerinden çıktı ve burgu aniden dönmeye başladı. Tüm dikkatimizi bu kaza üzerinde yoğunlaştırdığımızdan doğudan esen güçlü rüzgâr akımına kapılıp Atlantik Okyanusu'na doğru saatte en az elli yahut altmış mil hızla sürüklendik. Çubuğu tekrar yerine yerleştirdiğimizde kırk mil kadar kuzeyimizdeki Cape Clear'a³⁷² varmıştık. O zaman Bay Ainsworth sıra dışı olsa da makul ve Bay Holland'ın da onayladığı bir öneri sundu, Paris'e dönmeye çalışmaktansa güçlü rüzgâr akımı sayesinde Kuzey Amerika kıyılarına ulaşmalıydık. Bir an tereddüt etsem de yalnız iki denizcinin reddettiği bu cüretkâr öneriyi kabul ettim. Çoğunluğu oluşturduğumuzdan onları cesaretlendirdik ve azimle yolumuza devam ettik. Batıya yöneldik, denizde sarkıttığımız şamandıralar hızımızı kestiğinden ve balonun yüksekliğini denetleyebildiğimizden yaklaşık yirmi üç kiloluk ağırlık attıktan sonra (bir çıkırık yardımıyla) halatı sardık. Böylece hızlandık, hatta rüzgâr şiddetlendikçe hızımız iyiden iyiye arttığı için yöneltme halatı ardımızda gemi bayrağı misali salınıyordu. Göz açıp kapayıncaya kadar kıyı şeridi kayboldu. Pek çok geminin üzerinden geçtik, kimisi bizle yarış tutturuyor kimisi de sakince bekliyordu. Güvertelerdekilerin epeyce heyecanlanmasına neden olduk; içtikleri cinin etkisiyle korkularını yenmiş iki denizci de dahil hepimiz gemidekilerin heyecanını paylaştık. Pek çok gemi işaret

372 İrlanda'nın güneydoğu ucunda bulunan ada.

fışeklerini ateşledi, (şaşırtıcı bir netlikte seslerini duyabildiğimiz) insanlar sevinç çılgınlıkları eşliğinde şapkalarını, mendillerini sallayarak bizleri selamlıyorlardı. Gün bir sorun yaşanmadan geçti, hava kararmaya başlarken ne kadar ilerlediğimizi kabataslak hesapladık. En az beş yüz mil ilerlemiş olmalıydık, belki daha da fazlaydı. Bunu sağlayan, durmadan çalışan burguydu kuşkusuz. Güneş battığında fırtına kasırgaya dönüştü, altımızdaki okyanus yakamoz sayesinde açıkça görülüyordu. Rüzgâr gece boyunca doğudan esti, bunun bir zafer işareti olduğunu düşündük. Havanın soğuk ve nemli olması bizi rahatsız etti ama yere uzanıp pelerin ve battaniyelerle bu sıkıntının da üstesinden geldik.

Not [Bay Ainsworth'un]: Son dokuz saat içerisinde hayatımın en büyük heyecanını yaşadım. Bu serüvenin tehlikelerinden ve ilginçliğinden başka bir şey düşünemez haldeyim. Dilerim, başarırız! Bunu yalnızca kendi namıma değil, insanlık ve bu zaferin yüceliği adına diliyorum. Zafere o kadar yakınız ki neden daha evvel buna teşebbüs edilmediğine şaşıryorum. Şu an bize yardımcı olan fırtına dört beş gün daha sürerse (ki genelde bu tip fırtınalar çok daha uzun sürer) bir kıtadan diğerine rahatça gideriz, böyle bir fırtınada koskoca Atlantik bir göl kadar küçülür. Altımızda çalkalanıp duran denizin sükûneti kadar hiçbir şey beni bu ölçüde büyülememişti. Denizin sesi göğe ulaşmıyor. Bu öfkeli okyanus yakınmadan kıvranıyor. Dağ gibi kabaran dalgalar çırpınıp can çekişen lal iblisleri anımsatıyor. İnsan böyle bir gecede gerçekten *yaşar*, bir asırlık sıradan yaşama karşılık böyle bir geceden asla vazgeçmem.

7 Nisan Pazar [Bay Mason'ın yazdıkları] Bu sabah fırtınanın şiddeti sekiz ya da yedi mile kadar düştü, saatte otuz mil kadar yol alabiliyoruz. Ama rüzgâr yön değiştirip kuzeyden esmeye başladığından şu an, hava kararmak üzereyken, burğu ve dümen yardımıyla batıya doğru ilerlemeyi sürdürebiliyoruz. Projenin zaferle sonuçlanacağına, istediğimiz yönde

ilerleyebileceğimize (korkunç bir fırtına esnasında aynı şeyi söyleyemem de) kesinlikle inanıyorum. Dünkü fırtınaya karşı ilerleyemedik fakat yükselerek etkisini hafifletebilirdik. Hafif rüzgârlara burgumuz vasıtasıyla karşı koyabiliriz. Daha elverişli bir hava akımı bulmak amacıyla öğlen ağırlık atarak yedi bin beş yüz metre yüksekliği aştık ama maalesef daha iyisini bulamadık. Yolculuğumuz üç hafta bile sürse bu küçük gölü geçmemize yetecek gazımız var. Bu konuda en ufak bir çekincem yok. Bu iş gereğinden fazla abartılmış. Hava akımını seçebilir, *tüm* akımlar bana karşı olsa bile burğu sayesinde hızla yol alabilirim. Kayda değer bir olay yaşanmadı. Gece güzel geçeceğe benziyor.

Not: [Bay Ainsworth'un]: Cotopaxi'ninkine³⁷³ denk bir yüksekliğe erişmiş olmamıza rağmen (ki bence bu çok şaşırtıcı) üşüme, baş ağrısı, soluma güçlüğü hissetmemiş olmam dışında anlatacak bir şey yok. Sanırım Bay Mason, Bay Holland ve Bay Everard da durumdan memnundu. Bay Osborne göğüs darlığından sızlandı ama bu durum hemen geçti. Gün boyunca hızla uçtuk, Atlantik'in yarısından fazlasını geçmiştizdir. Yirmi otuz kadar farklı türde geminin üzerinden geçtik, güvertedekiler şaşkın ve aynı zamanda neşeli görünüyordu. Okyanusu balonla geçmek çok da zor bir şey değilmiş. *Omne ignotum pro magnifico.*³⁷⁴ Yedi bin beş yüz metre yükseklikte gökyüzü zifiri karanlık, yıldızlar apaçık, deniz ise (sanıldığı gibi) konveks değil konkav görünüyör.³⁷⁵

373 Ekvator'un beş bin sekiz yüz doksan yedi metre yüksekliği ile ikinci en yüksek dağı ve ülkenin en yüksek aktif volkanı.

374 (Lat.) "Bilinmeyen şeylerin muazzam olduğu düşünülür." Tacitus, Agricola, 30. bölüm.

375 Bay Ainsworth oldukça basit olmasına rağmen bu durumu açıklamamış. Yedi bin beş yüz metre yükseklikten yere indirilen dikey çizgi, oluşacak üçgenin dik kenarı olur; bu üçgenin tabanı bu kenarın yere değdiği noktadan ufka doğru doksan derecelik açıyla uzanır, hipotenüsünü ise ufkun balona uzanan çizgi oluşturur. Fakat yedi bin beş yüz metre yükseklik ufka oranla çok alçaktır. Yani, üçgenin tabanı ile hipotenüsü dik kenara kıyasla fazlasıyla büyük olacağından birbirlerine paralel durdukları kabul edilir. Bu sebeple ufuk sepetle eş hizada görünür. Ancak balonun altındaki nokta sepetin epeyce aşağısında görüneceğinden bu nokta doğal olarak ufkun çok aşağısındaymış gibi algılanır. Varsayılan bu *konkav* görüntü; üçgenin tabanı ile hipotenüsünün birbirine paralel görünmeyeceği bir değere ulaştığı ana dek devam eder; dünyanın konveksliği ancak bu değere ulaşıldığında ortaya çıkar. –Poe.

8 Nisan Pazartesi [Bay Mason'ın yazdıkları] Bu sabah burgu sistemiyle ilgili bir sorun daha yaşadık, ciddi bir kazaya yol açmaması için sil baştan tasarlamak gerekiyor; sorun türbin kanatlarında değil, çelik çubukta. Rüzgâr gün boyu kuzeydoğu yönünden kuvvetle esti, şans bizden yana. Hava kararmak üzereyken önce balondan gelen bazı garip sesler ve sarsıntılar hissettik, makinede de belirgin bir yavaşlama fark edince telaşlandık. Buna havanın ısınması ve gazın genleşmesiyle gece ağın üstünü örten buz parçalarının erimeye başlaması neden olmuştu. Aşağıdaki gemilere bir sürü şişe attık, attığımız şişelerden birinin New York seferi yapanlardan biri olduğunu sandığımız büyük bir gemiye çıkarıldığını fark ettik. Geminin adını okumaya çalıştıysak da beceremedik. Bay Osborne, dürbünüyle “Atalanta” gibi bir yazı gördüğünü iddia etti. Şu an saat gecenin on ikisi, hâlâ hızla batıya doğru ilerliyoruz. Deniz fazlasıyla yakamozlu.

Not: [Bay Ainsworth'un]: Şu an saat gecenin ikisi, hava dingin yine de havayla birlikte hareket ettiğimiz için tam olarak emin olamıyorum. Wheel-Vor'dan ayrıldığımızdan bu yana uyumadım ama artık zorlanıyorum, biraz şekerleme yapmalıyım. Amerika kıyılarından uzakta olamayız.

9 Nisan Salı [Bay Mason'ın yazdıkları] Öğleden sonra, saat bir. Güney Carolina'nın kıyıları karşımızda uzanıyor. Görev tamamlandı. Atlantik'i aştık, hem de balonla ve kolaylıkla. Şükürler olsun! Bundan sonra herhangi bir şeyin olanaksız olduğunu kim iddia edebilir?

Günce burada bitiyor. Yine de Bay Ainsworth Bay Forsyth'e inişle ilgili birkaç şey daha anlattı. İki denizci ile Bay Osborne'un görür görmez tanıdıkları kıyıya vardıklarında hava durgundu. Bay Osborne'un Moultrie

Kalesi'nde ahbabları olduğundan, kalenin yakınlarına inmeye karar verildi. Balonun irtifası düşürüldü, inişe elverişli kumsalın sert ve pürüzsüz yüzeyini gördüklerinde kancayı aşağı sarkıttılar; daha ilk denemede sağlam bir yere takıldı. İnsanlar balonu görmek amacıyla sahile doluştular ama Atlantik'i aştıklarına kimseyi inandıramadılar. Öğlen saat ikide kanca atıldığından, tüm yolculuk yetmiş beş saatte yahut bir kıyıdan diğerine hesaplarsak çok daha kısa bir sürede tamamlanmıştı. Ciddi bir kaza yaşanmamış, büyük bir tehlikeyle karşılaşılmamıştı. Balonun hali kalmamıştı, derhal korumaya alındı; bu yazının içeriği Charleston postasıyla gönderildiğinde yolcular Moultrie Kalesi'ndeydi. Bundan sonraki hedeflerini bilmiyoruz fakat pazartesi, en geç salı günü okurlarımızı gelişmelerden haberdar edeceğiz.

Kuşkusuz, bu; insanlığın başardığı, hatta girişimde bulunduğu en muazzam olaydır. Ne müthiş sonuçlar doğuracağını şimdiden belirlemeye çalışmak fayda sağlamaz.

MELLONTA TAUTA³⁷⁶

Lady's Book Editörüne,

Benden daha iyi anlayacağınızı ümit ettiğim bir makaleyi size göndermekten kıvanç duyuyorum. Nübyeli coğrafyacının kılı kırk yararak tanıttığı, günümüzde yalnız transandantalistler ile dalış tutkunları tarafından ziyaret edilen karanlık *Mare Tenebrarum* denizinde yaklaşık bir sene evvel ağzı sımsıkı kapatılmış halde yüzen bir testi buldum, içinden çıkan yazının “Poughkeepsie’nin Peygamberi”³⁷⁷ olarak tanınan Martin Van Buren Mavis³⁷⁸ tarafından yapılan çevirisini size takdim ediyorum.

Saygılarımla,

Edgar A. Poe

376 Marie Rogêt’nin özgün basımında şimdi eklediğim dipnotlar gereksiz görülmüştü. Fakat trajedinin temellendirildiği hikâyenin üzerinden çok sular aktığından birkaç kelimeyle de olsa amaca uygun açıklamalarda bulunmak elzem oldu. Mary Cecilia Rogers adlı bir genç kız New York yakınlarında öldürülmüştü; ölümü yoğun ve uzun süren bir gerginliğe neden olsa da cinayetindeki gizem bu öykünün yayımlandığı tarihte (1842 Kasım’ında) henüz açığa çıkartılmamıştı. Burada yazar, olanları Parisli işçi bir kızın kisvesi altında anlatırken Mary Rogers cinayetinin özünü korumuş olsa da ayrıntılar noktasında yöndeşlikler kurmayı tercih etmişti. Bu nedenle kurgusal iddia gerçek olana da uygulanabilir, nitekim gerçeği araştırmak hedeflenmişti.

“Marie Rogêt ‘nin Gizemi” vahşetin yaşandığı yerden uzakta kurgulandı. Yazar, sadece dönemin gazetelerini inceledi; cinayet mahalline gidemediğinden pek çok noktayı kaçırdı. Hikâyenin yayımlanmasından epey zaman sonra, farklı tarihlerde iki itirafçının (ki biri hikâyedeki Madam Deluc idi) anlattıkları, kurgusal sonucun olduğu kadar bu sonuca bizi ulaştıran düşünce temelli noktaların da doğruluğunu ispatladı. –Poe.

377 ABD’nin 7. başkanı ve Demokrat Parti’nin kurucusu olan Andrew Jackson Davis bu adla tanınırdı.

378 ABD’nin 8. başkanı olan Martin Van Buren, ABD’nin İngiliz asıllı olmayan ilk başkanıdır.

“ÇAYIRKUŞU” BALONUNDA

1 Nisan 2848

Sevgili dostum, günahkârlığından ötürü seni uzun ve boşboğazlıklarım-la dolu bir mektuba mahkûm ediyorum. Tüm densizliklerinin karşılığını sıkıcı, tutarsız ve saçma sapan bir yolla vereceğim. Sırf eğlence olsun diye yolculuğa çıkmış birkaç yüz aylak herifin de içinde bulunduğu pis bir balondayım; üstelik yere inebilmem için en az bir ay geçmesi gerekiyor. İşim gücüm olmadığından bir dostuma mektup yazmaya karar verdim. Sözün özü, içimdeki sıkıntı ve senin günahların bu mektubu kaleme almama sebep oldu.

Gözlüklerini tak ve hazırlan. Bu berbat yolculuk boyunca sana her gün yazmaya karar verdim.

Ne vakit insanlık doğru düzgün bir icada kavuşacak? Daha ne kadar balonlara tahammül edeceğiz? Kimse daha süratli bir ulaşım aracı icat etmeyi başaramayacak mı? Ağırдан almak işkenceden farksız. Henüz yüz mili geride bırakmayı başarabildik! Kuşlar bile bizden hızlı, hiç değilse bazıları. İnanın ki abartmıyorum. Tahmini hızımızı hesaplayamadığımız ve rüzgâra bağlı olduğumuz için oldukça yavaş ilerliyoruz. Başka bir balona rastladığımızda hızımızı hesaplayabiliyor, ortalama bir hızla ilerlediğimizi görüyoruz. Balon seyahatine alışıysam da, bir balon geçtiğinde hemen başım dönüyor. Onları bizi yakalayıp uzak diyarlara sürükleyecek muazzam birer kuşa benzetiyorum. Bu sabah gündoğumunda bir tanesi yakınımızdan geçtiğinde, yöneltme halatı sepetin ağına çarptı ve çok endişelendik. Kaptanımızın dediği üzere beş yüz ya da bin yıl önce kullanılan vernikli ipekten bir balona binmiş olsaydık, işimiz bitmişti. Bağırsaklarından ipek elde edilen bir tür solucan önce dutla –karpuz benzeri bir meyve– ile beslenip yeterince büyüdüğünde öğütülür, sonra bu macunumsu papirüs çeşitli işlemlerden geçirilip ipek haline getirilirmiş. Tuhaf ama bir zamanlar ka-

dın giysilerinde ve balonlarda bu ipekten çok kullanılmış. Bir süre sonra kabaca sütlücen³⁷⁹ adıyla bilinen ve botanikte sütotu adıyla geçen bir bitkinin tohumluklarından daha iyi bir malzeme üretilmiş. Dayanıklılığı sebebiyle *silk-buckingham*³⁸⁰ denen bu ipek yapışkan kauçuk çözeltisi – bugünkü sumatra zankı– ile vernikleniyormuş. Mantarsı bir yapıya sahip olan bu kauçuk, Hint lastiği veya *whist* lastiği adıyla da bilinirmiş. Antika işlerden anlamadığımı asla iddia edemezsin.

Yöneltme halatımız da, altımızda uzanan okyanusta seyir halinde olan altı bin tonluk, hınca hınç dolu yelkenlilerden birinde duran bir adamcağızı alaşağı edip denize savuruverdi. Bu ufak yelkenlilerde yolcu sayısı sınırlanmalı. Güverteye alınmayan adam üstündeki can yeleğiyle gözden yitip gitti. Bireyin önemsenmediği akılcı bir çağda yaşamaktan gurur duyuyorum doğrusu. Önemli olan birey değil, kitlelerdir. Birey deyince aklima ölümsüz yazarımız Wiggins’in toplumsal koşullarla ilgili pek de sıra dışı fikirlere sahip olmadığı geldi. Pundit; yaklaşık bin yıl önce Furrier’in –kürk tüccarı İrlandalı bir filozof– benzer düşüncelere sahip olduğu hususunda beni ikna etti. Pundit, asla yalan söylemez. Hindu Aries Tottle da, Pundit’in söylediği üzere “aynı fikirlerin yıllar boyunca farklı insanlar tarafından yinelandığını” belirtir. Bu müthiş öngörünün her gün kanıtlandığını fark etmemiz ne baş döndürücü bir şey!

2 Nisan - Sudaki telgraf tellerinin orta bölümünden sorumlu olan tesisatçıyla görüştüm. Öğrendiğime göre, bu tip telgraf Horse tarafından ilk kez kullanıldığında telgraf tellerinin okyanus üzerinden taşınması imkân-

379 Sütleşen, sütlücen, sütlüceutu isimleriyle bilinen, genellikle sıcak yerlerde yetişen, yaklaşık yedi yüz türü olan, çiçekleri şemsiye durumunda, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşünde, kekre ve yakıcı bir özsu bulunan, verdiği özsu türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan otsu ya da odunsu bir bitki. (ç.n.)

380 James Silk Buckingham (1786–1855): Yazar, gazeteci, proje mimarı. *Travels in Mesopotamia* adlı eseri Batılı bilim insanları tarafından önemsenen referans kaynaklarındandır. Buckingham’ın seyahatleri, Arap aşiretlerinin yoğun olduğu, Suriye’nin doğusundan Filistin’e; Nasıra’dan Ölü Deniz’e; Harran’dan Basra, Şam, Lübnan’a uzanan bir coğrafyayı kapsar. Mezopotamya’dan geçerek Hindistan’a denizaşırı bir yolculuk yapmıştır.

sız görölmüş; günümüzde ise bu olanaksızlığı anlamak mümkün değil. Dünya değişiyor. *Tempora mutantur*, yani zaman değişiyor. Etrüskçe bir alıntı yaptım. Atalantik telgraf yolu olmasaydı halimiz ne olurdu? (Pundit, buraya eskiden Atlantik dendiğini iddia eder.) Tesisatçıyla ettiğimiz sohbet sayesinde Affrika'daki iç savaştan, Avrupa ile Assya'yı³⁸¹ mahveden ve-badan haberdar olduk. Ah, felsefenin mucizevi ışığına hayran kalan insanlar daha önceleri savaşları ve salgın hastalıkları felaket sanmış! İnsanlar mabetlere kapanıp bu belaları savuşturmak için durmadan dua etmiş! Atalarımızın bunları neden yaptığını anlamak çok güç doğrusu. On binlerce insanın bir anda yok olması ancak kitlelere fayda sağlar; bunu göremeyecek kadar körlermiş!

3 Nisan - İp merdivenle balonun üstüne çıkıp etrafı izlemek harika bir şey! Sepetten pek az şey görülebiliyor ve görülenler de öyle önemli şeyler değil. Fakat balonun üstündeki konforlu bölgede –bir nevi açık balkon burası– otururken her yer görülebiliyor, bu satırları da buradan yazıyorum. Şu anda bir sürü balon görüyor, içlerindeki insanların fısıltılarını işitiyorum. Varsayılan ilk balon kaptanları Yellow ve Violet elverişli bir akım bulunduğu takdirde ilerlenebileceğini iddia ettiklerinde, herkes akıllarının yerinde olmadığını düşünüp bu sözlere gülüp geçmiş; zira dönemin filozofları bunun imkânsız olduğunu belirtmiş. Bilgelerin bunu anlamamaları bence çok saçma. Ama ne yazık ki tarih, bilimin önünü tıkayan bilim insanlarıyla doludur. Neyse ki çağımızın bilgeleri onlar gibi sık düşüncelere sahip değiller. İşte şimdi bu konuyla ilgili garip bir şey anlatacağım. Bin yıl kadar önce metafizikçiler gerçeğe giden iki yolun olduğuna inananları kuşkularından kurtarmak istemişler. Buna inanmak mümkün mü? Yıllar yıllar önce Aries Tottle adlı Türk –belki de Hintli– bir filozof varmış. Bu adam tümdengelimci ya da önsel araştırma yöntemini benimsemiş. Belit-

381 Yazar, vurgu yapmak amacıyla kelimeleri böyle kullanmıştır.

lerden, yani “kanıt gerektirmeyen gerçeklerden” yola çıkıp mantıksal çıkarımlarda bulunarak gerçeğe ulaşmış. En meşhur öğrencileri Neuclyd ve Cant’mış.³⁸² “Ettrick Çobanı” olarak tanınan ve sonsal ya da tümevarımcı yöntemi benimseyen Hog ortaya çıkana dek Tottle herkese sözünü geçirmeyi başarmış. Hog; sistemini duyularla temellendirmiş; gözlem, analiz ve *instantiae naturae* dedikleri genelleme yahut sınıflandırmayı yöntem olarak belirlemiş. Aries Tottle sistemini öz’le, Hog ise olgu’yla temellendirmiş. Kısa süre içinde Hog’un sistemi baş tacı edilirken, Tottle’inki şöhretini epeyce kaybetmiş. Tottle’in sistemine saygı duyan azınlık sayesinde, önsel yöntem ile sonsal yöntem gerçeklik araştırmalarının merkezi haline gelmiş. Bilgeler bilgiye ulaşmak için Aristoteles veya Bacon yöntemlerinden birini seçmenin gerekliliğini belirtmişler. Halbuki Bacon, Hog³⁸³ kelimesini kibarlaştırmak için seçilen bir kelimeydi.

Sevgili dostum, bu konuyu dürüstçe ele aldığıma inanmanı isterim. İlk görüşte zırva olduğu anlaşılan bu fikrin kendiliğinden beliren gerçek bilgiye nasıl da ket vurduğunu anlıyorsundur. Fikir denen şey sürüncemede kaldı; ne yazık ki Hog’a duyulan bağlılık fikrin gelişmesine engel oldu. İnsanlar ruhuyla sezdiği gerçekleri dile getirmekten çekindi. Dönemin sığ görüşlü bilgeleri sadece yöntemlerle ilgilendiği için gerçeğin ispat değerinin olup olmaması önemli değildi. Sonuçla değil yöntemle ilgilendiler. Süreç Aries’in (Ram’ın)³⁸⁴ yahut Hog’un izlediği yollarla devam etmediğinde, bilgiler “kuramcıyı” ahmak yerine koyup hem kuramcıyla hem de kuramla ilgilenmeyi bıraktılar.

Sürüncemede kalan bir sistemle gerçeğe ulaşmak elbette mümkün değil, çünkü hayal gücünün önemsenmemesi eski araştırma yöntemlerindeki

382 İskenderiyeli matematikçi Euclides Öklid (MÖ 330–275) ile Alman felsefesinin kurucularından Immanuel Kant’a (1724–1804) atf.

383 Bacon: Domuz pastırması; Hog: Domuz.

384 Aries / Ram: Koç.

boşlukların dengelenmemesine yol açmıştı. Almanlar, Fransızlar, İngilizler ve atalarımız olan Amerikalılar nesneleri gözlerine yaklaştırdıklarında iyi görebileceklerine inanan insanlardı. Ayrıntılar sebebiyle gözleri görmez olmuştu. Hog'un yöntemiyle işe koyulduklarında ulaştıkları gerçek esasen gerçek değildi, dahası ulaştıkları şeyin gerçek olduğuna inanmaları da yersizdi. Ram'ın yöntemiyle işe koyulduklarında izledikleri yol koçun boynuzu gibi eğri büküydü, çünkü ulaştıkları şey gerçek bir belit değildi. Yaşadıkları çağda bile bunu göremediklerine göre kanımca köstebekten farksızdılar, nitekim o dönemde yerleşik belitler çoktan inkâr edilmişti. Sözgelimi, "*Ex nihilo nihil fit*",³⁸⁵ "nesne bulunmadığı yerde etkisizdir"; "zıtlıkların birlikteliği olmaz"; "aydınlığın içinde karanlık var olmaz" ; bunlar ve benzerleri o dönemde bile inkâr edilmişti. O halde insanların belitleri gerçeğin durağan esasları olarak görmeleri zırvalıktan ibaretmiş! Belitlerin halihazırda zırva oluşunu ispatlamak için meşhur filozofların sözlerine bakmak kâfi! Uslamlamada öncül olanlar *kimlerdi*? Bir düşünüyüm. Bunu Pundit'e mutlaka sormalıyım. Hemen dönerim. Evet, bulduk! Yaklaşık bin sene önce, Amerikancanın işlevini yitirmiş organı niteliğinde olan İngiliz dilinde yazılmış bir kitapta bundan bahsediliyor. Pundit bu kitapta yer alan mantıkla ilgili bilgilerin doğruluğundan kuşku duymuyor. Mill³⁸⁶ (Değirmen) adlı bir adamın Bentham adında bir değirmen atı varmış. Neyse biz konumuza dönelim.

385 "*Hiçlikten hiçbir şey çıkmaz.*" Özellikle dinlerde söz konusu olan Tanrı'nın varlığı hiçten yaratması (creatio ex nihilo) inancına karşıt olarak, hiçten hiçbir şeyin çıkmayacağı görüşüdür. İlk örneklerine Sokrates öncesi doğa filozoflarında rastlanır. Hiçlikten hiçbir şeyin çıkmayacağı görüşünü temel alarak ilk maddelerin yaratılmamış, ezeli-ebedi olarak var olan bir töz olduğunu savunmuşlardır. Antik Yunan felsefecilerinden Aristo'ya atfedilen bu düşünce Latin filozofu Lucretius tarafından Latinceye çevrilmiştir.

386 John Stuart Mill (1806–1873): İngiliz filozof, politik ekonomisttir. Ayrıca parlamento üyesi ve devlet memurudur. 19. yüzyılın önemli liberal düşünürüdür. Jeremy Bentham'ın kurduğu faydacılık akımının savunucusudur; ancak onun düşünceleri Bentham'dan oldukça farklıdır. Mantık alanında, yalnızca tündengelimsel mantıkla ilgili çalışmalar yapmayıp tümevarımsal mantığı da formüle ederek geliştirmiş olan Mill, mantıksal ilkeleri sosyal alana, siyaset ve ahlak alanına uygulamasıyla ün kazanmıştır. Psikoloji alanında, çağrışımcılığın babası olarak kabul edilen filozof, psikolojiyi "zihin kimyası" olarak tanımlamıştır.

Bay Mill “Anlama ya da anlayamama durumu sezgisel açıdan gerçekliğin ölçütü sayılamaz,” diyor. Akliselim ve modern insan bu iddiaya itiraz edebilir mi? Aslında Mill’in bu denli ortada olan bir gerçeği açıklama çabası şaşırtıcıdır. Neyse bu kısım sorunlu değil zaten. Ne diyor kitapta? “Zıtlıklar aynı anda doğru olamaz, zaten aynı anda var olamaz.” Yani Bay Mill “Ağaç, ağaçtır, başka bir şey değil. Aynı anda hem ağaç hem de bir başka şey olamaz,” diyor. İyi ama neden? Şöyle yanıtlıyor: “Zıt olan şeylerin aynı anda doğru olduğunu kabullenmek mümkün değil.” İyi de bir önceki bölümde “Anlama ya da anlayamama durumu sezgisel açıdan gerçekliğin ölçütü sayılamaz,” dememiş miydi?

Bu eski kafalı adamların yaptığı mantıksal çıkarsamaların dayanaksız, değersiz ve farazi olmalarına hayıflanmıyorum ama başta bahsettiğim iki temel yöntem dışında her yolu denemelerine akıl sır erdiremiyorum. Nitekim göğe yükselmekten başka arzusu olmayan ruhu akla hapsedtiler.

Bu eski kafalı dogmacılar elde ettikleri gerçeklerin en önemli ve en yücesine bahsi geçen o iki yöntemden hangisiyle ulaşıldığını anlayabilselerdi küçük dillerini yutmazlar mıydı? Newton yerçekimi gerçeğini Kepler’e borçluydu. Kepler ise Metafizik Krallığı’nın kapılarını açan üç temel matematiksel yasayı tahminle bulduğunu söylemişti; evet Kepler bunları tahmin etti, yani zihninde canlandırırverdi. Kepler esasen bir kuramcıydı; eskiden alaşağı edilen bu sıfat günümüzde pek fazla önemseniyor. Bir şifre kırıcısı çetrefilli bir şifreyi yahut Eski Mısır bilimcisi Champollion bir hiyeroglifi çözüp sayısız gerçekliğe ulaşırken o iki yöntemden hangisini izlediğini söyleseydi, bu ihtiyar köstebekler afallamaz mıydı?

Bu hususta son bir noktaya daha değinip canını sıkımayı bırakacağım. Bu sığ görüşlü herifler gerçeğin elde edilmesinde kullanılan yöntemler üzerine ahkâm kesmek yerine tutarlılıktan bahsetselerdi daha tabii bir sonuç ortaya çıkardı. Tanrı’nın eserlerini göz önünde tutarak kusursuz tutar-

lılığın ancak mutlak bir gerçekten doğması gerektiğini anlamalıydılar. Bu önermenin kabulüyle epeyce yol kat ettik. Köstebekler değil de araştırma-yı vazife edinmiş, imgelem gücü kuvvetli gerçek düşünürler incelemeleri sonunda kuramlar oluşturdular. Atalarımız söylediklerimi işitebilselerdi kesin bağırıp çağırırlardı. En kayıtsız insanların bile mutlak gerçekliğini kabul ettiği kusursuz tutarlılığa kavuşana dek; kuramlar düzeltilir, sadeleştirilir ve tutarsız noktalar bertaraf edilir.

4 Nisan - Yeni gaz, sumatra zamkının geliştirilmesiyle mucizeler yaratıyor. Günümüz balonları güvenilir, rahat, kontrol edilebilir ve kullanışlılar. Şu anda biri saatte yüz elli mil yaparak bize yaklaşıyor. İçi hınca hınç dolu, dört yüze yakın yolcusu var ama bir mil kadar yukarıdan imparator edasıyla bizi ezip geçiyor. Gerçi saatte yüz ya da iki yüz mil hız yapmanın önemsenecek bir tarafı yok. Kanadaw'daki demiryolu hattını geçişimizi anımsar mısın? Saatte üç yüz mil kat etmiştik; yolculuk dediğin böyle olur. Ama hiçbir şey görememiş, görkemli salonlarda midemizi şişirip, flörtleşerek saatlerce dans etmiştik. Arabalar son sürat yol alırken şans eseri gözümüze çarpan nesneler ne tuhaf hislere kapılmamıza sebep olmuştu, değil mi? Her şey devasa bir kütlenin içinde birleşip bütünleşmiş gibiydi. Kanımca saatte yüz mil hız yapan bir trene binmek yeterlidir. Böyle bir trende pencerelerin açılmasına izin verildiğinden manzarayı rahatça seyredebildik. Pundit; Kanadaw demiryolu hattının dokuz yüz sene önce çizilmiş olduğunu söyler. Dahası gerçek güzergâhın çok daha eski bir döneme dayandığını, o zamanlar yalnız iki hat bulunduğunu iddia eder fakat günümüzde on iki ayrı hat bulunmakta, dört hat da inşa aşamasında. Eski raylar oldukça dayanıksız ve birbirine neredeyse yapışık olduğundan riskli olmasa bile fazlasıyla komik görünüyorlarmış. Hattın şu anki eni de otuz santim, yani pek de güvenli olduğu söylenemez. Pundit'in iddia ettiği gibi, eski zamanlarda –hiç değilse yedi yüz sene önce– bir demiryolu bulundu-

ğuna inanıyorum, zira Kanadaw halkı kuzey ve güney diye ikiye ayrılma-
dan önce mutlaka demiryolu kullanmıştır.

5 Nisan - Sıkıntıdan içim içimi yiyor. Pundit; balonda sohbet edebile-
ceğim tek kişi, o da eski zamanları dilinden düşürmüyor. Gün boyu eski
Amerikanların kendi kendilerini idare ettiklerini iddia etti. Öykülerde
geçen “çayır köpekleri” gibi herkes konfedere bir sistemde yaşarmış. Bu
zırvaya kim inanır? Dünyanın en saçma fikrini düstur edinmiş, sınıfsal ka-
nunları hiçe sayarak “herkesin eşit ve hür olduğunu” ileri sürmüşler. “Oy
verirlermiş.” Eş deyişle kamu işlerine müdahil olurlarmış fakat kısa süre
sonra mevzunun hiç kimseyi ilgilendirmedeği, ‘cumhuriyet’ diye tuhaf bir
isim verdikleri yönetim şeklinde de hükümetin bulunmadığı ortaya çık-
mış. Yine de oy hakkının hilekârlığa olanak tanınması cumhuriyetin kuru-
cularının planlarını bozmuş; neticede düzenbaz partilerin bile engellenme
ve anlaşılma derdi olmadan seçimde yer alma hakkı varmış. Bunu iyice
incelediklerinde düzenbazların kaçınılmaz biçimde idareyi ele geçireceği,
böylelikle sahtekârların cumhuriyete hükmedeceği anlaşılmış. Felsefeciler
utanıp yeni kuramlar üzerine çalışırken, Roma imparatorları Neron ve
Heliogabalos’tan çok daha zalim bir adam –Mob– tüm yetkiyi kendinde
toplayıvermiş. İriyarı, iğrenç görünümlü, kaba, densiz bir yabancı olan
Mob; bir boğa kadar öfkeli, bir sırtlan gibi yürekli ve bir tavus kuşu misali
zekiymiş. Ama enerjisi tükendiği için ölmüş. Her şeye rağmen insanlığa
büyük bir ders vermiş: Doğal kıyaslamalara razı gelinmesi gerektiğini. Ah,
cumhuriyetçilik ancak “çayır köpekleri” ile kıyaslanabilir, zira demokrasi
ancak köpeklerin imreneceği türden bir idare biçimidir.

6 Nisan - Dün gece kaptanın dürbününde yarım derecelik bir alana kar-
şılık gelen Lyre takımyıldızının en büyük ve en net yıldızı Vega’yı gördük.
Vega, Güneş’ten büyük ama onunki gibi bir atmosfere, lekeli yüzeye ve
özelliklere sahip. Pundit’e göre, bu iki yıldız arasındaki benzerlik geçti-

ğimiz yüzyılda keşfedilmiş. Tuhaf ama o zamana dek güneş sistemimizin galaksinin merkezinde bulunan büyük bir yıldız etrafında döndüğü düşünülüyormuş. Bu yıldızla birlikte Samanyolu'ndaki bütün cisimlerin *Peren Yıldız Kümesi*'nden Alsiyon yıldızı yakınlarında olduğu sanılan bir yörüngeyi takip ettikleri, bizim sistemimizin dönüşünün ise 117. 000. 000 yılda tamamlandığı düşünülüyormuş! Gelişmiş teleskoplarımız ve sahip olduğumuz bilgi sebebiyle bu fikrin neye istinaden benimsendiğini anlamak pek mümkün değil. Bu fikri ilk olarak Mudler diye biri ileri sürmüş. Bu deli işi teoriye kıyaslama yaparak ulaşmış olsa gerek ama kıyaslamanın özüne bağlı kalmalıydı. Merkezde büyük bir cismin bulunduğunu *belirlemiş* olması takdire şayan bir durum elbette. Fakat merkezdeki cismin kütlesi etrafındaki diğer tüm cisimlerin kütlelerinden büyük olması gerektiğini atlamıştı. Fakat durum böyle olsaydı, bu kez de merkeze yakın konumlanmış olmamıza karşın “onu neden göremediğimizin” yanıtını bulmak zorundaydı. Bahsi geçen gökbilimci bu aşamada gökcisminin ışık saçmadığını duyurduğundan, kıyaslama durumunu terk etmek zorunda kaldı. Fakat ışık saçmayan merkezi bir cismin varlığından bahsederken milyarlarca yıldızın bu cismi neden açığa çıkaramadığını nasıl açıklamıştı? Tezini yörüngesi olan tüm cisimlerin ortak bir çekim merkezi etrafında döndüğü üzerine kurmuştu ancak bu noktada da kıyaslama durumu ortadan kalkmış oluyordu. Sistemimiz ortak bir çekim merkezi etrafında dönüyor olsa da, bunu kütlesi sistemin kütlesinden büyük olan güneş sayesinde başarır. Matematikte çember sayısız düz çizginin oluşturduğu bir eğridir ama bunun somut geometri açısından uygulanabilirliği yoktur. Yine de güneş sistemimizin diğer sistemlerle birlikte galaksiyi odaklayan bir nokta etrafında döndüğünü kabullendiğimizde, bu matematiksel fikir devasa çemberler konusunda uygulanabilir hale gelir. İmgelem gücü en kuvvetli insanlar bile bu denli büyük bir çemberi zihninde canlandıramaz. Bu muazzam çemberin çevre-

sinde *ilelebet* yol alan bir şimşeğin, *ebediyen* aynı çizgide ilerleyeceğini söylemek çelişkili değildir. Böyle bir çember ya da yörünge çevresinde yol alan sistemimiz bir milyon yıllık sürede bile düz çizgiden sapmaz; inanılır gibi değil ama eski gökbilimciler iki ya da üç bin yıl önce bazı sapmalar olduğunu kaydetmişler. Vega ile Güneş'in aynı çekim merkezi etrafında döndüğünü anlamamaları çok garip doğrusu!

7 Nisan - Dün gece gökbilimsel keyfimizi yaşamayı sürdürdük. Neptün'ün beş uydusunu oldukça belirgin biçimde gördüm ve Ay'daki Daphnis³⁸⁷ tapınağına konulan bir çift kemerli pervazı ilgiyle izledim. Ay sakinlerinin –insana benzemeyen, ufak tefek yaratıkların– bizlerden çok daha fazla mekanik bilgiye sahip olduklarını görmek gülünçtü. Gerçekte hafif olduklarını bilsek de, her şeyi kolayca taşımaları gerçekten çok garip!

8 Nisan - Yaşasın! Pundit sevinçten havalara uçuyor! Rastladığımız Kanadaw yapımı bir balon bizim balona yakın tarihli pek çok gazete attı, bunlar Kanadaw ve Amerikan medeniyetlerine dair bilgilerle dolu. İşçilerin aylardır imparatora ait güzelim bahçesi Paradise için yeni bir süs havuzu fiskiyesi yapmaya çalıştığını duymuşsundur. Paradise, kadim zamanlardan bu yana bir adaymış, görünen o ki kuzey sınırındaki küçük dere denizle bağlantısını oluşturuyor. Bu dere usul usul genişlemiş. Adanın uzunluğu dokuz mil kadar, genişliği ise değişken. Pundit'e göre, adadaki evler yirmi katlıymış, nedense toprak burada pek kıymetliymiş. Fakat 2050'de yaşanan deprem kenti (asla köy denemez) harabe haline getirdiği için uzmanlar bölgenin sakinlerinin yaşam tarzlarını ortaya koyabilecek kanıtı –madeni paraya, madalyona, kitabeye– rastlamamış. Haklarında edindiğimiz tek bilgi Altın Post şövalyelerinden Recorder Riker'ın keşfiyle kıtaya yayılan Knickerbockerlerden oldukları. Barbar

387 Yunan mitolojisinde kralın kızına âşık olduğu için gözleri oyulan bir çoban.

bir kabile olmadıkları gibi sanatla ve bilimle ilgililermiş. Akliselim insanlar olmalarına rağmen Servet ve Moda denen ilahları uğruna “kilise” dedikleri bir tapınak inşa etmişler. Zamanla adanın onda dokuzu kiliselerle dolmuş. Kadınların bellerinin altındaki tuhaf çıkıntının sebep olduğu biçimsizlik güzellikle eşdeğer tutulmuş. Bu benzersiz kadınlara ait birkaç resme ulaşılabilmiş. Acayip bir görünüşleri varmış, hindi ile tek hörgüçlü deve arası bir görünüme sahiplermiş.

Knickerbockerlere ilişkin bilgimiz bu denli az. Adanın neredeyse tamamını kaplayan imparatorun bahçesinde çalışan işçiler kazı sırasında muazzam ağırlıkta, küp biçimli, granit bir taş bulmuş. Taş belli ki deprem-den zarar görmemiş. Taşın bir yüzeyi üzeri yazılı bir mermerle kaplıymış. *Okunabilen bir yazıdan* söz ediyorum, düşünebiliyor musun? Pundit buna öyle çok sevindi ki akli başından gitti. Mermer yerinden çıkarılmış, açığa çıkan oyukta içinde madeni paralar, isimlerle dolu bir kâğıt, bir yığın evrak ve arkeologların ilgi alanına giren pek çok eşya bulunan ağır bir kutu olduğunu görmüşler. Bunların Knickerbockerlere ilişkin Amerikan belgeleri olduğu muhakkak! Balonumuza fırlatılan gazeteler bu kalıntıların tıpkıbasımlarını içeriyor. Mermer üstündeki Knickerbocker yazısını hemen ilişti-riyorum, keyfin biraz yerine gelsin.

GEORGE WASHINGTON

Anısına dikilen abideye ait

Temel Taşı

MS 1781’de

Lord Cornwallis’in

General Washington’a Yorktown’da

teslim oluşunun yıldönümünde

New York’taki

Washington Abidesi Birliği'nin nezaretinde
19 Ekim 1847'de
usullere uygun bir törenle dikildi.

Yazıyı Pundit doğru bir biçimde çevirdi, hata yapmış olması mümkün *değil*. Günümüze kalmış bu yazıdan pek çok ilginç bilgi edindik elbette. Bin yıl önce yaşayan insanlar da tıpkı şu an bizlerin yaptığı gibi *gerçek* anıtlar dikmek yerine iyi niyetlerinin işareti olarak bir temel taşıyı Ameri-kan şairi Benton'un dediği üzere "yapayalnız ve bir başına" dikmeyi uy-
gun bulmuşlar. Bu yazıdan ayrıca teslimiyetin nerede, nasıl ve ne zaman gerçekleştiğini de öğreniyoruz. Zengin bir mısır tüccarı olduğunu sandı-
đım General Cornwallis'in tanımadığım bir kent olan Yorktown'da kendi-
sini sucuk yapacak yamyamlara Washington Abidesi Birliği'nin desteğiyle
teslim olduğunu öğrendik. Yüce Tanrım! Balon patladı, denize düşüyoruz.
Bu arada gazetelerden öğrendiğim kadarıyla eskiden John³⁸⁸ adında ünlü
bir demirci ustası ile Zacchari³⁸⁹ adlı bir terzi yaşamış.

Görüşene dek hoşça kal. Eğlenme maksadıyla yazdığımdan mektubun
sana ulaşıp ulaşmaması önemli değil, yine de bir şişeye koyup denize ata-
cağım.

*İlelebet senin,
PUNDITA'n.*

388 John Smith (1579–1631): İngiliz paralı askeri, maceracı, yazar ve kâşif. Kuzey Amerika'daki uzun süreli ilk yerleşim yeri olan Jamestown'in kurucularından biri olarak tanınır.

Smith: Demirci ustası

389 Zachary Taylor (1784–1850): Amerikalı general. ABD'nin 12. başkanıdır.

Taylor: Terzi

HANS PFAALL'IN EMSALSİZ SERÜVENİ

Süvarisi olduğum

Azgın düşlerle dolu bir yürekle,

Yakıcı bir mızrak ve mağrur bir atla

Kaybolurum yabanda.

Tom O'Bedlam'ın Şarkısı³⁹⁰

Rotterdam'dan yayılan son havadislere göre şehir felsefi bir coşkuya kapılmış durumda. İşin aslı burada öylesine benzersiz, beklenmedik ve özgün bir olay yaşandı ki kuşkusuz kısa süre içinde Avrupa'da yer yerinden oynayacak; fizik, mantık ve astronomi dünyası karışacak.

Anlaşıldığı kadarıyla, ... ayının ... günü (tarihi net hatırlamıyorum) büyük bir kalabalık nedenini bilmeden zengin Rotterdam'ın Trampa Meydanı'nda bir araya geldi. Hava mevsim normallerinin dışında fazlasıyla sıcaktı, ufacık bir esinti bile hissedilmiyor, masmavi gökte uzanan pamuk bulutlardan aralıklarla düşen ince damlalar kalabalığı etkilemiyordu. Öğleye doğru kalabalık hareketlenmeye başladı, on bin dil aynı anda şakıma-

390 Anonim bir şiir. 17. yüzyılda Saint Mary of Bethlehem Hastanesi'ndeki hastalar için yazıldığı öngörülür. Kelime daha sonra dilenciler ve berduşlar için kullanılmaya başlanmıştır. Edebiyatta da yansımaları vardır. Sözgelimi, Kral Lear "Tom O'Bedlam" kılığına girer.

ya, on bin yüz göğre bakmaya, on bin pipo ağızlarından alınmaya başlandı. Niagara çağıldamasını andıran bir vaveyla yeri göğü inletti.

Bu curcunanın çıkış noktası hemen anlaşıldı. O pamuk bulutların arasından tuhaf, biçimsiz, katı görünümlü bir nesne usul usul sıyrıldı, kalabalığın bu nesneyi bir şeye benzetmesi ya da onaylaması olanaksızdı. Neydi gördükleri? Rotterdam'ın iblisleri adına! Nasıl bir felaketin alametiydi bu böyle! Hiç kimse bilmiyor, yorum yapamıyordu; gizemi çözmek adına Belediye Başkanı Myheer Superbus Von Underduk bile tahminde bulunamıyordu. Yapabilecekleri bir şey olmadığını gören insanlar pipolarını tekrar ağızlarına yerleştirdiler, gözlerini bu sıra dışı nesneye dikip ağızlarındaki dumanı usul usul boşalttılar; homurdana homurdana bir ileri bir geri yürüyüp pipolarını tüttürmeye devam ettiler.

Bu sırada bunca merakın ve dumanın kaynağı olan nesne usulca alçalmaya başladı. Birkaç dakika sonra apaçık görülebiliyordu. Bu bir balondu. Rotterdam'da daha önce benzeri hiç görülmemişti. Kirli gazetelerden yapılmış bir balonu kim görmüştü ki zaten? Hollanda'da benzerinin görülmediği su götürmez bir gerçektir ama işte insanların burunlarının ucunda, daha doğrusu burunlarının üstünde gazeteden yapılma bir balon vardı. Bu, Rotterdam sakinlerinin sağduyularına karşı bir hakaretti. Üstelik nesnenin tuhaf bir biçimi vardı, baş aşağı duran devasa bir soytarı külahı gibi görünüyordu. Uç kısmından sarkan uzun püskülün, şingirdayan çanın ve geleneksel Betty Martin şarkılarını andıran şıkırtıların varlığı da bu benzetmeyi kuvvetlendirdi. Dahası geniş kenarlıklı, yarım çember şeklindeki siyah şeritli, gümüş tokalı dev bir şapka sepet misali balonun ucuna mavi kurdelelerle bağlanmıştı. Rotterdamlılar şapkanın benzerini daha önce gördüklerine yeminler ediyordu. Gerçekten de herkesin aşına olduğu bu şapkayı gören Bayan Grettel Pfall bir çığlık atarak neşeyle şapkanın kocasına ait olduğunu haykırdı. Pfall ve üç ahababı beş sene önce

birdenbire sır olup ortadan kaybolmuştu, onlardan hiç haber alınamadı. Şehrin doğusunda izbe bir yörede birtakım insan kemikleri bulunduğunda Pfall ve arkadaşlarının cinayete kurban gittiği düşünülmüştü. Neyse, biz konumuza dönelim.

Balonla yeryüzü arasında otuz metrelik bir mesafe kaldığından içindeki insan kolaylıkla seçilebiliyordu. Adamın tuhaf bir görünüşü vardı. Boyu altmış santim kadardı, balonun iplerine bağlanmış göğüs hizasındaki çatkı olmasa dengesini kaybedip sepetin kenarından aşağıya kolayca düşebilirdi. Bu ufak tefek adamın tıknaz görüntüsü onu iyice garabet yapıyordu. Ayakları görünmüyordu ama elleri kocamandı. Ağarmış uzun saçlarını atkuyruğu şeklinde bağlamıştı. Uzun, yamuk ve pancar gibi bir burnu, delişmen bakışlara sahip iri gözleri, kırışık yanakları ve çenesi, tombul bir gerdanı vardı; kulakları görünmüyordu. Üzerinde açık mavi satenden bir cübbe, gümüş tokalarla dizlerinden büzülmüş cübbesiyle uyumlu dar bir pantolon, parlak sarı bir yelek, beyaz taftadan bir başlık vardı; boynundaki kıpkırmızı ipekten mendil düğümlenmiş, kibarca göğsüne doğru inmişti.

Balon yere otuz metre kadar yaklaştıktan sonra, bu tıknaz adam birden kaygılanmaya başladı, yere inmek istemediği anlaşılıyordu. Bu yüzden güçbela kaldırdığı bir torbadan kum boşaltarak yüksekliğini korumayı başardı. Sonra telaşla cebinden deri kaplı bir defter çıkardı. Defteri eliyle tarttı, şaşkınlık dolu bakışlarla deftere öylece bakakaldı. Sonra toparlandı ve defterin arasından çekip çıkardığı kırmızı mühürlü büyük bir zarfı Belediye Başkanı Myheer Superbus Von Underduk'un önüne fırlattı. Belediye Başkanı zarfı almak için yere eğildiğinde oldukça kaygılı görünen bu ufak tefek adam balonu iyice yükseltmek için kum torbalarını hızla yere fırlattı ama ne yazık ki hepsi başkanın sırtına düştü ve adamcağız defalarca kendini yerde buldu. Bu tıknaz herifin münasebetsizliğine –kum torbaları

sebebiyle altı kez yıkılmaya— karşılık Başkan da ölene dek ağzından düşürmeyeceği piposundan altı kez şiddetli dumanlar savurdu.

Bu arada balon bir çayırkuşu gibi havalandı. Rotterdam sakinleri şaşkınlık içerisinde olan biteni izlerken, balon süzüle süzüle pamuk bulutların ardında kayboldu. İnsanlar kısa sürede şaşkınlıklarını üzerlerinden attı ve Ekselansları Von Underduk'un fiziksel ve tinsel bütünlüğüne zarar veren zarfa odaklandı. Ekselansları şöyle bir göz attığı mektubun Rotterdam Astronomi Üniversitesi'nin rektörü olan kendisine ve yardımcısı Profesör Rubadub'a yazıldığını hemen anladı. Zarfı açtılar ve son derece önemli bilgilerle karşılaştılar:

*Ekselansları Von Underduk ve Rubadub'a, Rotterdam
Astronomi Üniversitesi'nin Rektörü ve Rektör Yardımcısına.*

Ekselansları, beş sene önce üç ahabıyla birlikte sır olup ortalıktan kaybolan biçare körük ustası Hans Pfall'ı hatırlarsınız. Bu mektubu size ben yazıyorum. Yani Hans Pfall yazıyor. Dostlarım kaybolmadan önce Sauerkraut Sokağı'nda tuğladan bir evde yaşadığımı anımsayacaklardır. Evim de tıpkı mesleğim gibi bana atalarımın yadigâr kaldı; zaten herkesin politikayla uğraştığı bir dönemde dürüst bir Rotterdamlının yapabileceği tek iş körükçülükten ibaretti. İşsiz kalma riskim yoktu, kazanç ve saygınlık bakımından da tatmin ediciydi. Fakat ne yazık ki özgürlüğün, uzun nutukların, radikalliğin etkilerini hissetmeye başladık. Yeryüzünün en iyi müşterileri bile bizi umursamamaya başladı. Devrimleri ve zamanın ruhunu anlamak için çabalıyorlardı. Ateşi harlandırmak için gazete kullanmaları yetiyordu, dahası hükümet güç kaybettikçe deri ve demir önem kazandı. Rotterdam'da tamir edilecek, çekiçe düzeltilecek tek bir körük bile kalmamıştı. Kısa süre içinde fakirleştim; bakmakla yükümlü olduğum karım

ve çocuklarımın masrafları iyice belimi büktü, bu yüzden uygun bir biçimde intihar etmeyi kafama koydum. Bu arada borçlandığım insanlar sağlıklı düşünmeme engel oldu. Bunlardan üçü, kapımı penceremi gözetleyip tehditler savurarak beni iyice bunalttı. Gece gündüz evimi gözetlediler. Onlardan intikam alma isteğim tüfeği başıma dayayıp kendimi öldürmemi engelledi. Bu sebeple şans tekrar yüzüme gülene kadar onları oyalamaya, öfkeyle kalkıp zararlar oturmamaya karar verdim.

Bir gün onları atlatıp keder içinde dolanırken şehrin arka sokaklarında küçük bir kitabevine rastladım. Gördüğüm sandalyeye yığılıp kaldım, elim aldığım ilk kitabın –Berlinli Profesör Encke³⁹¹ ya da adı buna benzeyen bir Fransız tarafından astronomi üzerine yazılan kitapçığın– sayfalarını karıştırmaya başladım. Astronomiye her zaman ilgi duymuştum, kendimi kitaba kaptırdığımdan etrafımdakilerle pek ilgilenmedim. Akşama doğru kitabevinden çıkıp eve doğru yola koyuldum. Nantz’da yaşayan kuzenimin yakın geçmişte bahsettiği pnömatikteki bulgularla birleşen kitapçığın içeriği beni fazlasıyla etkilemişti, sokaklarda serseriler gibi cirit atarken bir yandan da yazarın tuhaf ama ilginç uslamalarını düşündüm. Bazı bölümleri imgelem gücümü harekete geçirmiş, odak noktamı değiştirmişti. Yetkin bir öğrenimden mahrum kalmam ve fizik konusunda bilgisiz olmam sebebiyle okuduklarımı anlayabildiğimden emin olamamış, ortaya atılan savlarda çelişkiye düşmüş ama imgesel dünyayı harekete geçirmiştim. Olgunlaşmamış fikirlerin daha çok sezgisel yolla ilerlediğine ve sezgilerin gerçekliğine inanan burnu havada biriydim.

Eve geç saatte vardım ve hemen yattım. Ama uyuyamadım, geceyi yatığım yerden düşünerek geçirdim. Sabah erkenden kitabevinin yolunu tut-

391 Johann Franz Encke (1791–1865): Kendi adıyla tanınan kuyrukluyıldızın periyodunu saptayan (1819) Alman astronom. Ayrıca, Satürn’ün en dış halkasındaki Encke Bölgesi’ni bulmuştur. Venüs’ün 1761 ve 1769’daki geçişlerine ilişkin gözlem kayıtlarına dayanarak, Güneş’in uzaklık açısını (gerçekten Güneş’in Yer’den uzaklığını) hesaplamış ve bugün kabul edilene çok yakın bir değer elde etmiştir (8”, 57). Ayrıca, küçük gezegenlerin ve çiftyıldızların yörüngelerinin hesaplanması için çeşitli yöntemler geliştirmiştir.

tum. Cebimdeki son parayla birkaç mekanik ve astronomi kitabı aldım. Neredeyse tüm vaktimi bu kitaplara ayırdım ve nihayetinde şeytanın ya da meleğin fısıldadığı planı gerçekleştirmek üzere kolları sıvadım. Bu sırada borçlu olduğum üç kişiyi oyalamayı sürdürdüm. Evdeki eşyaların bir kısmını satarak ve planımı uyguladıktan sonra kalan borcumu ödeyeceğime dair söz vererek onları yatıştırdım. Amacımı gerçekleştirmede pek de zorlanmadım, ne de olsa cahil insanlardı.

İşleri yoluna koyduktan sonra, karımın desteğiyle ve gizlice neyim var neyim yoksa sattım ve ileride nasıl ödeyeceğimi hiç düşünmeden sağdan soldan borç alarak yüklü miktarda para topladım. Onar metrelik beyaz muslin kumaş parçaları, sicim, vernik, kauçuk, özel örülmüş geniş ve derin bir sepet ve muazzam bir balon için gereken pek çok malzeme satın aldım. Bütün malzemeleri karıma teslim edip balonu yapabilmesi için ona yol gösterdim. Ben de boş durmadım. Sicimden bir ağ örüp etrafına geçirdiğim çatkıyı halatla bağladım; atmosferin üst katmanlarında kullanacağım aletleri edindim. Sonra beşi ellişer galonluk çatkılı, demirden fiçiyi, yedi santim çapında, üç metre boyunda özel yapım altı adet boruyu, bir miktar metal veya yarı metal malzemeyi ve on iki damacana dolusu asidi gece vakti kimseye görünmeden şehrin doğusundaki izbeliğe taşıdım. Bu malzemelerle üretilen gaz ki indirgenemeyen bir azot bileşenidir ve yoğunluğu hidrojenin yoğunluğundan 37,4 kat daha azdır, benden başka kimse tarafından kullanılmadı. Tatsız olsa da kokusuz değildir, saf hali yeşil renktedir ve oldukça tehlikelidir. Bu hususta ketum olmayı istemezdim ama beni bilgilendiren Nantzlı dostumun tek şartı gazın ayrıntılı anlatılmamasıydı. Aynı kişi bana, amacımı fark etmediğinden olsa gerek, hayvan kaynaklı zardan balon yapılabileceğini, böylelikle gaz kaybının asla yaşanmayacağını da anlattı. Ama bu pahalıya mal olacağından kauçuk kaplı patiska muslinin de işe yarayacağına inandım. Zaten

bahsi geçen kişinin gelecekte bu gaz ve zar sayesinde bir balon yolculuğu yapması mümkün, ayrıntılara girerek böylesi bir icadın mucidi olmasını engelleyecek değilim.

Balonun şişirilmesi sırasında küçük fiçılar için belirlediğim yerlere yedi metre çapında çukurlar kazdım. Büyük fiçı için de daha büyük bir çukur kazdım. Yirmişer kiloluk barut tenekelerini küçük çukurların, yetmiş kiloluk barut fiçısını da büyük çukurun içine yerleştirdim. Fiçı ile teneke-leri yere döktüğüm barutla birleştirdikten sonra bir metrelik fitilin ucunu tenekelerden birine sokup çukuru kapattım. Fitilin diğer ucunu da birkaç santimi dışarıda kalacak şekilde koyup fiçıyı yerleştirdim. Aynı işlemi diğer tenekeler ve çukurlar için de gerçekleştirdim.

Yukarıda belirttiğim eşyaların dışında Bay Grimm'in geliştirdiği atmosferik havanın yoğunlaşmasını sağlayan cihazı da gizli yerime taşıdım. Fakat değişiklikler yaparak bu cihazı kullanabildim. Hiç ara vermeden ve azimle çalışıp hazırlıklarımı tamamladım. Bin iki yüz metre küplük gaz alabilen bir balonu kısa sürede yapmayı başardım. Buna göre, gerekli tüm eşyaları, beni ve seksen kiloluk kurşun torbasını rahatlıkla taşıyabilecekti. Üç kat vernik sürdüğüm muslin de ipekten daha sağlam ve ekonomikti.

Bütün hazırlıklar sona erdiğinde, karımdan kitabevine gittiğim günden sonra yaptığım her şeyi sır olarak saklamasını istedim, cebimdeki son parayı ona verip mutlaka döneceğimi söyleyerek evi terk ettim. Karım için hiç kaygılanmadım, bensiz de hayatını idame ettirebilirdi. Belki de aylak ve hayalperest bir adam olarak gördüğü kocasından kurtulduğu için sevinmişti. Bir gece vakti karıma veda ettim ve borçlu olduğum üç adamı yaver niyetine yanıma alıp eşyaları ve balonu gizli yerime taşıdım.

Nisanın ilk günüydü. Kapkaranlık bir geceydi; gökteki yıldızlar görünmüyordu ve arada bir atıştıran yağmur rahatsızlık veriyordu. Aslında ver-

niklemiş olmama karşın balonun iyice ağırlaşabileceği ve barutun zarar görebileceği düşüncesi beni kaygılandırıyordu. Derhal üç yaverime görev verdim. Ortadaki büyük fiçinin çevresine buz koydurtup diğer tenekelerdeki asitleri karıştırttım. Bunlarla ne yapacağımı ve onları yormaktan başka işe yaramadığımı söyleyip durdular. Böylesi bir büyüye ortak olmak için sırlısıklam olmanın ne faydası olabilirmiş ki. Bu düşünceleri beni rahatsız etti. Şeytanla ortak iş çevirdiğimi sanan ahmakların gönülsüzlüklerini kırmak için ben de işe soyundum. Beni bırakıp gitselerdi ne yapardım? Bu iş biter bitmez borçlarımı ödeyeceğime dair söz verip onları sakinleştirdim. Büyük olasılıkla bu işten çok para kazanacağımı ve bu hizmetlerinin karşılığını ayrıca ödeyeceğimi düşünmüş, fiziksel ya da tinsel akıbetimi önemsememişlerdi.

Dört buçuk saat sonra balonu yeterince şişirebildik. Sepeti balona bağlayıp malzemeleri yükledim. Yanıma teleskop, barometre, termometre, elektrometre, pusula, manyetik ibre, kronometre, çan, megafon, havası boşatılmış bir cam küre, bir miktar kireç, biraz mühür mumu, bolca su, doyurucu nitelikte kurutulmuş et, bir çift güvercin ve bir kedi aldım.

Tan ağarmak üzereyken hareket etmeye karar verdim. Ağzımdaki sigarayı kaza süsü vererek yere düşürdüm; almak için eğildiğimde ucunu dışarıda bıraktığım fitili gizlice ateşledim. Sepete atladığım gibi halatı kestim ve balon süratle yükseldi. Balonun seksen değil yüz altmış kiloluk kurşun torbasını bile taşıyabileceğini anladığımda iyice rahatladım. Yeryüzünden ayrıldığım sırada barometre yetmiş beş, termometre ise on dokuz dereceyi gösteriyordu.

Elli metre kadar yükseldikten sonra dehşet verici bir gürültü eşliğinde patlama oldu ve kopmuş kol ve bacaklar, taşlar, tahta parçaları, yalazlanmış metaller etrafa dağıldı. Korkudan zangır zangır titrer bir halde sepetin dibine çöküverdim. Demek ki gereğinden fazla barut kullanmıştım ve esas

patlama henüz gerçekleşmemişti. Birkaç saniye sonra bedenimdeki kan tamamen şakaklarıma yürüdü, o an kopup göğü yaran gümbürtü aklımdan hiçbir zaman çıkmayacak. Daha sonra bu konu üzerine epeyce düşündüm ve patlamanın şiddetini bu denli yoğun hissetmemi gerçekleştirdiği yerin tam da üzerinde durmama yordum. Ama o anda canımı kurtarmaktan başka amacım olamazdı. Balon önce söndü, sonra tekrar aynı hızla şişti ve birden berbat bir hızla dönmeye başladı. Bu dönüş sırasında sepetten fırladım ve tek ayağım sepetten sarkan halata dolanmış, tepetaklak, yüzüm dışarı dönük bir halde sallanmaya başladım. Ne bedbaht bir durumda kaldığımı anlayamazsınız. Sıtmaya tutulmuşçasına tir tir titriyor, güçlkle soluk alıp veriyordum. Midem altüst olmuştu, gözlerim yuvalarından fırlamış gibiydi; derken kendimden geçtim ve şuurumu yitirdim.

Süreden emin olamasam da bu şekilde epeyce asılı kaldığım belliydi çünkü kendime gelmeye başladığımda gün doğmak üzereydi, balon irtifa kazanıp yükselmiş ve okyanusun üzerinde süzülüyordu, karadan bütünüyle uzaklaşmıştım. Bu arada kendimi çaresiz hissetmedim. Dahası çılgınca bir merakla durumumu irdelemeyi sürdürdüm. Ellerimle gözlerimi yokladım, damarlarımın şişip tırnaklarımın kömürleşmesine sebep olabilecek şeyler üzerine kafa yordum. Sonra balondan daha büyük bir kafaya sahip olmadığımı kendimi inandırana dek defalarca başımı salladım. Pantolon ceplerimi kurcaladığımda bloknotumla kürdan kutumun yerinde yeller estiğini fark ettim ama kaybolma nedenlerini anlamlandıramayınca birden kedere boğuldum. Tam da o sırada sol ayak bileğimin feci bir şekilde acıdığını hissettim ve ne halde olduğum aklıma geliverdi. İçinde bulunduğum durumun bilincine varınca korkuya veya şaşkınlığa kapılmadım. Böylesi çetin bir durumdan sağ çıktığım için gayet memnundum, bu sebeple hayatta kalamayacağıma dair en ufak bir şüphe bile içimde belirmedi. Kısa bir süreliğine dikkatimi toplayıp düşündüm. Dudaklarımı ısırıp işaretpar-

mağımı burnuma dayayarak koltuklarında rahatça oturup hayallere dalan ya da sorunlara açıklık getiren insanlar misali düşündüm durdum. İyice kendimi toparladığımda dikkati ve tedbiri elden bırakmayarak kemerimi çözdüm. Kemer tokasının üç paslı dişi vardı ve eksenı etrafında dönmekte zorlanıyorlardı. Biraz çabaladığımda bu üç dişi tokayla doksan derecelik bir açı oluşturacak biçimde ayarladım ve bunu başardığım için kendimle gurur duydum. Bu sayede kravatımı çözmeye başladım. Epeyce uzun sürse de sonunda kravatı çözmeyi başardım. Kravatın bir ucunu tokaya, diğer ucunu da bileğime bağladım. Sonra muazzam bir güç sarf ederek kendimi yukarı çektim ve tokayı sepetin içine fırlattım, beklediğim üzere tokenın dişleri sepete takıldı.

Gövdem artık sepete kırk beş derecelik bir açıyla duruyordu ancak dikmeyle kırk beş derecelik bir açı yaptığımı sanmayın, lütfen. Ufka paralel biçimde durduğumdan sepet bana doğru eğilmişti ve pozisyonum daha da tehlikeli bir hale gelmişti. Bununla beraber sepetten fırladığımda ayağıma dolanan halat sepetin yanından sarksaydı ya da yüzüm balona dönük kalsaydı bu kadarcık başarıya bile ulaşamaz, bunları sizlere anlatamazdım. Demem o ki şansım yaver gitmişti ama sersemleştığım için on beş dakika boyunca kıpırtısız ve sessiz bir halde, bir budala misali öylece kalakaldım. Bu sükûnetten sıyrıldığımda ise kendimi yeis, keder ve korku içinde debelenirken buldum. Uzun süre tepetaklak durduğum için beynime hücum eden kan delişmen fikirlerin zihnimde uyanmasını sağlamıştı, pozisyonum değiştikten sonra ise kan dolaşımım normale dönmeye başladığından içinde bulunduğum tehlikenin boyutları cesaretimi köreltip sakinliğimi yok etti. Bu tereddütlü halim neyse ki fazla uzun sürmedi. Umutsuzluğumun kamçılacağı coşkuyla deliler gibi bağırarak yukarı doğru hamle yaptım ve sepeti kenarından tuttuğum anda kendimi içine bıraktım.

Balonun olağan bakımını yapabilecek kadar kendime gelmem için bir hayli zaman geçti. Balonu incelediğimde halen sağlam olduğunu görünce rahatladım. Torbalardan yiyeceklere kadar tüm malzeme sapasağlamdı. Malzemeleri yerlerine sımsıkı oturttuğum için düşmeleri neredeyse olanaksızdı. Saat altıyı, barometre de üç çeyrek mil irtifayı gösteriyordu. Tam altımda domino taşı büyüklüğünde uzunluğu genişliğinden fazla olan bir karaltı görülüyordu. Teleskopla baktığımda bunun Batı-Güneybatı rotasında yana yata yata ilerleyen doksan dörtlü bir İngiliz gemisi olduğunu gördüm. Gemi, deniz, gökyüzü ve güneşten başka gördüğüm bir şey yoktu.

Ekselansları, size yolculuğumun hedefini açıklayayım. Rotterdam'da çaresizlik içinde kıvranırken intihara bile meylettigimi anımsarsınız. İntihar kararım hayata öfke duymamla değil, sefil halimin önlenemez ilerleyişiyle ilgiliydi. Hayata küsmüştüm ama ölmek de istemiyordum; çelişkiler içinde kıvrandığım dönemde Nantzlı kuzenimin buluşu ve kitabevinde rastladığım kitap imgelem dünyamı harekete geçirdi. Gitmeye ve yaşamaya; bu dünyayı terk edip varlığını idame ettirmeye, lafin özü Ay'a gitmeye karar verdim. Tamamen aklımı yitirdiğimi düşünmemeniz için, oldukça çetin ve tehlikeli olsa da cesaret ve azmin üstesinden gelebileceğine inandığım bu yolculuk düşüncemi size ayrıntılarıyla aktaracağım.

İlgilenmem gereken ilk husus elbette Ay'ın Dünya'ya olan mesafesiydi. Bu iki gezegenin merkezleri arasındaki mesafe Dünya'nın ekvatorдан geçen yarıçapının 59. 9643 katı, yani tahminen 237.000 mildir. Tahminen diyorum çünkü ayın yörüngesinin, dış merkezliliği ekseninin 0. 05484 katı olan bir elips gibi biçimlendiği ve Dünya'nın da bu elipsin odağında bulunduğu unutulmamalıdır. Dünya'ya en yakın konumdayken ulaşmayı başardığım takdirde aradaki mesafe kısılacaktı. Yine de aradaki 237.000

millik mesafeden Dünya'nın 4.000 millik yarıçapı ile 1. 080 millik ayın yarıçapını düştüğümde geriye 231. 920 millik mesafe kalıyordu. Pek de önemsenecek bir mesafe değildi. Karada altmış millik hıza ulaşılabilirdi, belki daha fazla hız da yapılabilirdi. Bu hızla bile Ay'a 161 günde varabilirdim. Ayrıca saatte altmış milden fazla hız alabileceğimi düşünmeme yol açan ayrıntılar da vardı. Fazlasıyla etkilendiğim bu ayrıntıları uzun uzun anlatacağım.

İlgilenmem gereken ikinci husus çok daha kayda değerdi. Yeryüzünden 300 metre yüksekliğe ulaştığımızda atmosferik havanın otuzda biri, 3.230 metrelik yükseklikte üçte biri, Cotopaxi volkanının eşit olan 5.490 metrelik yükseklikte ise yarısı ardımızda kalır. Ayrıca 80 millik Dünya yarıçapını aşmayan herhangi bir yükseklikte atmosferin seyrelip canlıların yaşamasına fırsat tanımayacağı ve en hassas cihazların bile böylesi bir yükseklikte atmosferin varlığını saptama noktasında yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Fakat bu görüşler havanın özellikleriyle ilgili deneysel bilgilerimiz, havanın sıkışıp genleşmesini düzenleyen mekanik kanunlar vasıtasıyla temellendirilmiştir; aynı zamanda yeryüzünden ulaşamayacak bir yükseklikte canlıların adaptasyon sorunu yaşayacağı da söylenmiştir. Buna göre tüm uslamlandırmalar analogik olmak durumundadır. Şimdiye kadar en fazla 7600 metreye ulaşılabilmişti. Bu, Bay Gay - Lussac ve Bay Biot'un³⁹² balon seyahati sayesinde gerçekleşmişti. Seksen millik yükseklikle kıyaslandığında bu oldukça sıradan bir yükseklik ve bence bu konu kuşkulara ve yorumlara oldukça açık.

Belirli bir yükseklikten sonra daha da yükselirken hissedilen hava çıkılan ek yükseklikle doğru orantılı değildir. Bu sebeple ne denli yükselirsek

392 Joseph Louis Gay-Lussac (1778–1850): Fransız fizikçi ve kimyacıdır. 1804'te Jean Babtiste Biot (1774–1862) ile birlikte, bir balonla atmosferin üst tabakalarına çıkarak yerin manyetizmasını inceledi. 1808'de gazlardaki katlı hacimler yasasını buldu; bu arada buhar yoğunluklarının ölçülmesinde kullanılan değişik yöntemler geliştirdi.

yükselelim atmosfer dışına çıkamayız. Sonsuz seyrelme de yaşansa atmosfer var olmak durumundaydı.

Gelgelelim, atmosferin ötesinde hava bulunmayan sınırlı bir alanın var olduğunu ileri sürenler de vardı. Bu iddiayı ortaya atanların iddialarını kesinlikle çürütmeyecek ama incelenmeye değer bir ayrıntı bulunmaktaydı. Gezegenlere ait çekim güçlerini de hesaba katarak Encke Kuyruklu Yıldızı'nın yerberiyeye art arda iki kez ulaşması için gereken süreleri kıyasladığımızda, bu sürenin her defasında azaldığını çünkü kuyruklu yıldızın elips yörüngesine ait ana eksenin sistemli bir biçimde kısaldığını gözlemledik. Bu kısılma, kuyruklu yıldızın ait yörüngedeki seyrelmiş esirin yarattığı dirençle ilgili olarak gelişir. Zira böylesi bir hava kuyruklu yıldızın hızını düşürüp merkeze doğru olan kuvveti artırır. Demem o ki, güneşin çekim gücü arttıkça kuyruklu yıldız her seferinde Güneş'e biraz daha yaklaşıacaktır. Bunu başka bir şekilde ifade edemeyiz. Aynı kuyruklu yıldızın belirsiz kısmına ait çapın güneşe yaklaştıkça daraldığı ve yerötesine doğru ilerlerken de genişlediği gözlenmiştir. Bu hacimsel yoğunluğun güneşe yaklaştıkça yoğunluğu artan esirin sıkışmasından kaynaklandığı hususunda Bay Valz'la hemfikiriz. Zodyak ışığı³⁹³ olarak da bilinen merccek biçimli olgu da dikkate değerdir. Tropikal bölgelerden net bir biçimde görülen ve meteor ışımasıyla kıyaslanamayan bu ışıltı ufuktan yukarıya çıkar ve Güneş ekvatorunun yönünü takip eder. Bana kalırsa Güneş'ten dışarıya, Venüs'ün ötesine dek, belki de daha uzağa ulaşan seyrelmiş bir atmosfer mevcut. Bu ortamın kuyruklu yıldızın veya Güneş'in çevresiyle sınırlı olduğunu düşünmem saçmalık olurdu. Aksine, bu ortamın galaksimizin her köşesinde var olduğunu, gezegenlerin atmosferlerini oluşturduğunu, atmosferik farklılıkların jeolojik durumlardan kaynaklandığını

393 Zodyak ışığı, büyük olasılıkla eskiden *Trabes* denen şeydir. Emicant Trabes quos docos vocant. -Pliny lib. 2, s. 26. -Poe.

ya da değişken maddelerin miktarlarıyla orantılı bir biçimde değiştüğünü düşünmek daha basitti.

Sorunu anladıktan sonra tereddüde düşecek değildim. Yolculuğum sırasında Dünya'yı saran atmosferle benzer bir atmosfere rastlayacağımı farz ederek Bay Grimm'in icadının yardımıyla bu atmosferin soluk alıp vermesine yetecek kadar yoğunlaştırılabileceğini öngördüm. Böylelikle Ay yolculuğunun önündeki ilk engel aşıliyordu. Bu icadın işe yaraması için fazlasıyla çaba ve para harcamıştım, bu yüzden özgüvenim sonsuzdu; yapmam gereken tek şey yolculuğu olabildiğince kısa sürede tamamlamaktı. Bu da hangi hızla seyahat etmem gerektiği sorusunu tekrar gündeme getirdi.

Balonların göğe oldukça yavaş yükseldiği herkes tarafından bilinir. Balonun yükselmesi, atmosferik havanın balonun içindeki havaya göre daha ağır olmasıyla açıklanır. Balon yükseldikçe ve yoğunluğu azalan atmosfer tabakalarından geçtikçe başlangıçtaki hızın artması düşünülemez. Öte yandan, kayıtlara geçen balon seyahatlerinin hiçbirinde yükselme hızında bir azalma olmamış, halbuki hiç değilse yanlış imalat veya kalitesiz vernik nedeniyle gaz kaçıışı engellenemediğinden balonun hızı azalmalıydı. Demek ki kaçan gazın etkisi balonun yükselip yerçekimi merkezinden uzaklaşmasıyla kazandığı ivmeyi zar zor dengeleyebiliyordu. Düşündüğüm esir ortamı, atmosferik havaya benzemesi durumunda ne kadar seyrelirse seyrelsin yükselme kuvveti ve hızına etki etmeyecekti çünkü balonun içindeki gaz aynı ölçüde seyreلمeyecek, azot ve oksijen bazlı bir atmosferden daha hafif olmayı sürdürecekti. Yükselişimin hiçbir anında devasa büyüklükteki balonumun, içindeki seyreلمiş gazın, sepetin ve içindekilerin ağırlığının, balonun hacmine eşit hacimdeki çevresel gazların ağırlığına eşit olması mümkün değildi. Böyle bir durumda elbette yükselişim dururdu. Ama bu kadar yüksekliğe varabilirsem fazlalıklardan kurtulmamda bir sakınca yoktu. Yerçekiminin kat edilen mesafenin karesiyle orantılı olması,

fevkalade bir ivme kazanarak Ay'ın çekim gücünün etkin olduğu bölgelere varmamı sağlayabilirdi.

Beni kaygılandıran bir güçlük daha vardı. Balonla fazla irtifa kazanıldığında solunum güçlüğü, burun kanaması, baş ve vücut ağırları gibi korkutucu rahatsızlıklar kaydedilmişti.³⁹⁴ Bunlar insanı gerçekten korkutuyordu. Bu tip rahatsızlıklar pekâlâ ölümlle de sonuçlanabilirdi. Bu konu üzerine epeyce kafa yorduktan sonra bu olasılığın gerçeğe dönüşmeyeceğinde karar kıldım çünkü bu tip rahatsızlıklar kanın tazelenmesi için atmosfer yoğunluğunun kimyasal açıdan yetersiz olması koşuluyla hissedilen solunum güçlüğünde olduğu gibi bedenin bütünüyle harap olmasından değil, yüzeysel atmosferik basıncın azalıp kan damarlarının genişlemesinden kaynaklanırdı. Kan tazelenemediğinde hayat boşlukta bile sürüp gidebilirdi çünkü göğsün şişip inmesi kas devinimidir ve solumanın sonucu değil sebebidir. Demem o ki vücudum atmosferik basıncın olmamasına alıştıkça acı hissi anbean yok olacak, sağlam iradem sayesinde de bu zorluğun üstesinden gelebilecektim.

Böylelikle Ay'a seyahat planımın nedenlerini kısmen de olsa size aktarmış bulunmaktayım. Şimdi de bu riskli ve emsalsiz girişimin sonucunu anlatmaya başlayayım.

Daha önce sözünü ettiğim yüksekliğe –üç çeyrek mile– ulaştığımda sepetten bir miktar tüy attım ve yükselmeyi sürdürdüğümü gördüm, haliyle fazlalık atmama gerek kalmadı. Bu hayli memnuniyet vericiydi, zira Ay'ın çekim gücü ile atmosferik yoğunluğu hakkında net bilgiye sahip olmadığımın fazlalıkları kaybetmeden ilerlemem lehimeydi doğrusu. Ne solunum güçlüğü ne de baş ağrısı çekiyordum. Kedi yerdeki ceketimin üstüne kıvrılıp yatmış, miskin miskin güvercinleri gözetliyordu. Kaçmama-

³⁹⁴ "Hans Pfall" yayımlandıktan sonra, Nassau isimli balonun tanınmış pilotu Bay Green ve öteki önemli balon pilotları Bay Humboldt'un bu konudaki iddialarına karşı çıkarak burada ileri sürülen görüşle uyumlu olarak rahatsızlıkların zamanla azaldığını savunmuştur. –Poe.

ları için ayaklarından bağladığım güvercinler de iştahla sepetin dibindeki pirinç tanelerini yiyorlardı.

Saat altıyı yirmi geçerken barometre sekiz bin metrelik ya da başka deyişle beş millik yüksekliği gösteriyordu. Manzara uçsuz bucaksızdı. Elbette küresel geometri yardımıyla yeryüzünün ne kadarını gördüğümü hesaplayabilirdim. Bir küre diliminin dışbükey yüzey alanının kürenin toplam alanına oranı, küre dilimine ait yüksekliğinin küre çapına eşittir. Küre diliminin yüksekliği –yani altımdaki dilimin kalınlığı– bulunduğum yüksekliğe, diğer deyişle bakış noktasının yüzeyden yüksekliğine eşitti. Demek ki beş mile sekiz bin millik bir oran söz konusuydu ve Dünya yüzeyinin bin altı yüzde birini seyretmekteydim. Ayna kadar pürüzsüz görünen denize ancak teleskopla baktığımda şiddetli dalgaları fark edebildim. Doğu'ya doğru ilerleyen savaş gemisi görüş açımdan çıkmıştı. Şakaklarımın ağırmaya başladığını hissediyor ama solunum güçlüğü çekmiyordum. Kedi ile güvercinler de gayet olağan görünüyorlardı.

Yediye yirmi kala, balonum bulut kümesine girdiğinde yoğunlaştırıcı cihazım bozuldu ve feci biçimde ıslandım; bu kadar yükseklikte böylesine yoğun bir bulut kümesinin olması şaşırtıcıydı. İkişer kiloluk ağırlık attım, geriye yetmiş beş kiloluk fazlalığım kaldı. Böylece bulutu geçtim ve hızla yükseldim. Bulutu geçtiğim anda korkutucu bir şimşegin çaktığını ve bulutu yanan bir kömür parçasına döndürdüğünü gördüm. Bu inanılmaz olay gündüz vakti gerçekleşti. Gece vakti gerçekleşmiş olsaydı kim bilir nasıl görünürdü. Cehennem benzeri bir görüntü olurdu elbette. Gördüklerim karşısında ürperdim, hayallerimde korkunç alevlerin yalazlandığı dipsiz uçurumlara ve kızıl boğazlara dalıp gittim. Ucuz atlatmıştım doğrusu. Balonum bulutun alanında biraz daha kalsaydı ya da ıslanmam ağırlık atmamı gerektirmeseydi, işim bitikti. Çoğunlukla önemsenmeseler de, bu tip olaylar balon seyahatlerinin en tehlikeli yan-

larıdır. Bu arada fazlasıyla yükseldiğim için kaygılanmama yol açacak bir durum kalmamıştı.

Saat yedide barometre dokuz buçuk millik yükseklikte olduğumu gösterdiği anda solunum güçlüğüyle birlikte şiddetli bir baş ağrısı çekmeye başladım ve kulaklarımdan incecik çizgiler halinde süzülen kanın yanaklarımı ıslattığını fark ettim. Gözlerimde de sorun vardı. Ellerimle gözlerimi yokladığımda epeyce pörtlemiş olduklarını hissettim, etrafımdaki nesneleri seçemez oldum. Bu kadarını beklemediğim için panikledim. Düşünmeden ikişer kiloluk üç ağırlık torbasını yere bırakınca hızım arttı ve atmosferin seyrelmiş tabakalarından birine çarçabuk ulaştım, neredeyse kendi sonumu hazırlıyordum. Derken beş dakikadan daha uzun süren bir kasılma yaşadım. Kasılmalar sekteye uğradıkça yavaş yavaş soluk alıp verebiliyordum; bu süre içinde burnumdan, kulaklarımdan, hatta gözlerimden bile kan boşaldı. Sıkıntıya düşen güvercinler çırpınıp duruyor, kedi ise zehirlenmişçesine dili dışarıda dolanıyordu. İşte o an panikleyip ağırlıkları atmamın nelere yol açtığını anladım. Birkaç dakika içinde sonumuzun geleceği belliydi. Çektiğim fiziksel acılar sağlıklı düşünmeme engel oluyordu. Başım çatlayacak gibiydi. Kısa sürede bilincimi yitireceğimi anlayınca tuttuğum halatı çekmeye kalkıştım ama borçlu olduğum üç adamı hatırlayıp halatı çekmekten vazgeçtim. Sepetin dibine uzanıp biraz olsun güç kazandığımda kan kaybı deneyimimi yaşadım. Neşterim olmadığı için elimdekiyle, yani cebimdeki çakıyla yetindim ve sol kolumda bir damar açtım. Kan akmaya başladığı an rahatladım. Koca bir leğen dolusu kan boşaldığında ise rahatsızlıklarımın çoğu kayboldu. Hemen ayağa kalkmam doğru olmayacağından on beş dakika kadar kolum sarılı bir halde ve hareketsiz bir biçimde yattım. Ayağa kalktığımda ise son bir saat on beş dakika boyunca çektiğim fiziksel rahatsızlıkların bütünüyle yok olduğunu hissettim. Fakat solunum güçlüğüm sürdü-

ğünden yoğunlaştırıcıyı kullanmam gerektiğini anladım. Yerdeki kediye baktığımda o kısacık süre içinde üç yavru doğurduğunu görüp hayrete düştüm. Böylelikle sepetteki yolcu sayısı umulmadık bir biçimde artıvermişti. Bu durum yolculuk planımı etkileyen öngörümün doğruluğunu sinamama yardımcı olacaktı. Yeryüzündeki atmosferik basınca olan alışkanlığımız az basınçlı yüksekliklerde hissettiğimiz acıların kaynağıydı. Yavrular anneleri kadar fiziksel acı çekerse öngörümün yanlış, çekmezse doğru olacağı aşîkârdı.

Saat sekizde on yedi millik yükseklikteydim. Hızım iyice artmıştı, ağırlıkların çoğundan vazgeçmeseydim de yükseleceğim ortadaydı. Aralıklarla başımla kulaklarım ağrısı ve burnumdan kan boşalsa da, umduğumdan çok daha az acı hissediyordum. Fakat solunum güçlüğüm anbean şiddetleniyordu, göğsüm daralıyor, nefes alıp verirken canım çok acıyordu. Bu yüzden yoğunlaştırıcıyı kullanmaya karar verdim.

Önümdeki manzara gerçekten şahaneydi; uçsuz bucaksız, masmavi, dingin bir denizi izliyordum. Doğuda Britanya, Fransa, İspanya ve Afrika'nın kuzeyi görülebiliyordu. Binalar, insanlığa ait şehirler yeryüzünden tamamen silinmişti.

Manzaranın en etkileyici yanı içbükey görünümüydü. Yükseldikçe dışbükeyliğin belirginleşeceğini sanmıştım, biraz düşününce yanılığımın nedenini anladım. Bulduğum yerden aşağı inen dik çizgi bir dik üçgenin dikmesini, bu üçgene ait taban ufukla dikmenin arasındaki çizgiyi, hipotenüsü ise ufukla konumum arasındaki çizgiyi oluşturacaktı. Fakat yüksekliğim bu geniş manzarayla kıyaslandığında bir hiçti. Demem o ki, varsayılan üçgenin tabanı ile hipotenüsü dikmeye oranla büyük olacağından tabanla hipotenüs birbirine paralel görünüyordu. Bu sebeple balondaki kişinin görüş açısı sepetle aynı seviyede kalsa da, yükseklik gerçek boyutlarıyla görüldüğünden varsayılan üçgenin tabanı ufkun altında kalır ve görüntü

içbükeyleşir. Yükseklik iyice artıncaya ve taban ile hipotenüsün paralelliği yok oluncaya dek içbükey görünüm kaybolmaz.

Güvercinlerin acı içinde kıvrandıklarını gördüm ve onları azat etmeye karar verdim. İlk olarak gri benekli, güzel olanı çözüp sepetin kenarına koydum. Huzursuz, kaygılı bir edayla etrafını inceliyor, kanatlarını çırparken yüksek sesle kuğuruyor ve sepetten ayrılmaya teşebbüs edemiyordu. Bu yüzden kuşu tutup balondan altı metre kadar uzağa fırlattım. Beklediğim üzere inişe geçmedi, aksine çılgınlıkla eşliğinde balona doğru uçmaya çalıştı. Bir süre sonra sepetin kenarına konmayı başardı ama birden başı göğsüne düştü ve cansız bir halde sepetin içine yuvarlandı. Diğeri onun kadar bahtsız değildi. Geri dönmeye çalışmasını diye ikinci kuşu bütün gücümle aşağı doğru fırlattım ve kanatlarını ustalıkla kullanarak inişe geçtiğini görünce rahatladım. Kısa sürede gözden kaybolan güvercinin hayatta kalmayı başardığına inanıyorum. Sakinleşmiş gibi görünen kedi ölen kuşu yemekle meşguldü, yavruları da oldukça canlı ve sağlıklı görünüyordu.

Saat sekizi çeyrek geçe, soluk alıp verirken dayanılmaz acılar çektiğim için yoğunlaştırıcıyı sepete yerleştirdim. Bu ekipmandan biraz bahsetmem gerek: Ekselansları, öncelikli amacımın seyrelmiş atmosfere karşı sepetle kendimin çevresinde bir set oluşturmak ve yoğunlaştırıcı yardımıyla içsel alana yeterli atmosferi doldurmak olduğunu bilmelidir. Bunun için esnek, sağlam ve hava geçirmeyen büyükçe bir torba hazırlamıştım. Bu torbayla sepetin altını, üstünü, halatları, ağıla kasnağın bulunduğu bölümü kaplayacaktım. Kasnakla ağ arasından geçirdiğim torbayı büzmem gerekiyordu ama ağı kasnakten ayırdığımda sepet nasıl duracaktı? Ağ ile kasnak arasındaki ilmikleri teker teker çözdüm, böylelikle sepetin düşme ihtimali ortadan kalktı. Torbanın üst kısmındaki kumaşı araya yerleştirip ilmikleri bu kez bir metre kadar altta bulunan düğmeye bağladım, zira araya giren ku-

maş yüzünden eski haliyle kalması mümkün değildi. İlmeklerin birkaçını daha çözüp torbanın bir kısmını araya yerleştirip ilmekleri düğmelere geçirdim. Böylelikle kasnak sepetin içine düşecek, bütün yükü de düğmeler çekecekti. Tedbirsiz davrandığımı düşünebilirsiniz ama inanın bu oldukça güvenilir bir yöntem. Sık aralıklarla dikilen bu sağlam düğmeler aslında yükün pek azını taşıyordu. Sepetle tüm yükün ağırlığı üç misli fazla bile olsaydı kaygılanmazdım ve aynı yöntemi izlerdim. Altına koyduğum üç adet destek yardımıyla kasnağı önceki yüksekliğe kaldırmayı başardım. Böylelikle torbanın üstünü yeterince gerebilmiş, alt kısmını da olması gerektiği gibi tutabilmiştim. Geriye torbanın ağzını bağlamak kalmıştı. Kumaşı toparlayıp sıkıca kıvrıldıktan sonra turnike yaparak bu meseleyi de çözüverdim.

Etrafımı görebilmek için sepetin üç tarafına kalın ama saydam pence-reler açtım. Örtünün tabanına açtığım pencere de aşağıyı görmemi sağlı-yordu. Torbanın ağzını bağlamak zorunda kaldığım için üst kısma pencere açamamıştım. Açmayı başarmış olsaydım bile balonun varlığı yukarıyı görmemi engellerdi.

Yandaki pencerelerden birinin otuz santim altında yer alan yedi santim çaplı delik pirinçten bir çıkıntıya tutturulmuş ve iç kısma vidalanmıştı. Bu çıkıntıya vidalanan yoğunlaştırıcının ana gövdesi torbanın içinde kalmıştı. Dışarıdaki atmosferik hava bu cihaz vasıtasıyla vakumlandıktan sonra tor-banın içine dağılıyordu. Kısa sürede içeride solunacak hava çoğaldı ama bu da pek yakında kirlenecek ve elverişsiz hale gelecekti. Sepetin altın-daki valf yoğunlaşan havayı dışarı atacak ve hızla seyrelmiş atmosfere karışmasını sağlayacaktı. İçerideki havanın iyice ağırlaşmaması için, val-fin birkaç saniyeliğine açılıp kısmi boşaltım sağlandıktan sonra taze hava üretme amacıyla yoğunlaştırıcının çalıştırılması gerekmekteydi. Gözlem yapabilmek için anne kediyle yavruların sepetini valfin yanından aşağı

sarkıttım. Bu meşakkatli işe torbanın ağzını bağlamadan önce kalkışmış, ucunda kanca bulunan sırıklardan biriyle beraber sepetin tabanına uzanmıştım. İçerideki hava yoğunlaşınca kasnakla sırıkların işlevi kalmamış, torba kolaylıkla gerilivermişti.

Saat dokuza on kala düzenlemeyi bitirmiş, torbanın içini yeterince havayla doldurmuştum. Bu süre zarfında epeyce solunum güçlüğü çekmiş, bu önemli işi erteleme gafletinde bulunduğum için kendime çok kızmış ama bütün düzenleme sona erince icadımın keyfini sürmeye başlamıştım. Rahatça soluk alıp verebilmenin tadını çıkarıyordum. O ana dek çektiğim acıların birdenbire hafiflemesi beni hayretler içinde bıraktı. Başımdaki ağrıdan, bileklerim ve boğazımdaki şişkinlikten başka şikâyetim kalmadı. Atmosferik basıncın kaybolmasıyla birlikte hissettiğim rahatsızlıklar teker teker beni bırakmıştı, demem o ki iki saat boyunca beni yoran rahatsızlıkların yegâne sebebi solunum güçlüğü çekmemdi.

Torbanın ağzını büzmeden hemen önce –saat dokuza yirmi kala– barometredeki cıva uç noktasına ulaştı. Bu 40000 metre ya da 25 mil yüksekte olduğumun ve yeryüzünün üç yüz yirmide birini gördüğümün işaretiydi. Saat dokuzda kuzey-kuzeybatı yönünde sürüklenmeye başlamadan önce doğudaki kara parçalarını gözden yitirdim. Devasa bulutlara rağmen denizin içbükey halini hâlâ görebiliyordum.

Dokuz buçukta, valftan dışarı bir miktar tüy attım. Tüyler havada süzülme yerine kurşun misali aşağı düştüler. Bu denli yükselmiş olmam gerçekten inanılmazdı. İşin aslı atmosfer tüyü bile taşıyamayacak kadar seyrelmişti. Tüylerin düşme hızıyla benim yükselme hızımın büyüklüğü dudak uçuklatan cinstendi.

Saat onda acilen yapılması gereken bir işimin kalmadığını fark ettim. Her şey tıkırındaydı. Hızımı hesaplayamasam da balon yükselmeye devam ediyordu. Çektiğim fiziki acılar son bulmuştu. Rotterdam'dan ayrıldığım-

dan bu yana ilk kez huzurla dolmuştum, içerinin havasını tazelemekten başka işim kalmamıştı. Gerek olmasa da ortamı sağlıklı kılabilmek amacıyla kırk dakikada bir içerideki havayı tazeliyor, bu sırada hayallere kapılıyordum. Hayalimde Ay'ın üstünde geziniyordum. Zincirlerinden boşalan imgelem gücüm karanlık ve belirsiz bir mekânda dolaşıp duruyordu. Kadim ormanlardan sarp kayalıklara, dipsiz sulardan büyük çağlayanlara geçiyor, gelinciklerle zambakların kimıldamadığı, esintisiz ve uçsuz bucaksız çayırların sakın yalnızlığına varıyordum. Sonra zifiri karanlık ve korkunç bir gölden geçip her şeyin belirsiz olduğu bir yere ulaşıyordum. İmgelemim bunlarla sınırlı değildi. Çoğu zaman muazzam bir dehşete kapılıyor, korku nesnelerinin gerçekliğine tüm kalbimle inanıyordum. Yine de bu tehlikeleri düşünüp durarak dikkatimi dağıtmaya niyetli değildim.

Akşam beşte, içerideki havayı tazeleyeceğim sırada valfin deliğinden anne kediyle yavrularını gözetledim. Kedi solunum güçlüğü çektiğinden tekrar fenalaşmış olsa da yavrular pek etkilenmemişti. Yavruların acı çekmemeleri alışkanlıkla ilgili varsayımımı ispatlıyordu. Yine de sağlıklı olduklarını, kolayca soluk alıp verdiklerini görmeye hazır değildim. Fikrimi genişlettiğimde, seyrelmiş atmosferin sanılanın aksine yaşamı destekleyebileceği, bu tip bir ortamda gözünü açmış canlının nefes alıp verişinde sorun yaşanmayacağı, ancak Dünya'ya yakın atmosfer katmanlarında benim burada çektiğim sıkıntıların benzerlerini çekeceği sonucuna ulaşıyordum. Bu sırada gerçekleşen tuhaf bir kaza sebebiyle kedi ailemi yitirdim ve fikrimi daha da geliştirme imkânı bulamadım. Valfin deliğinden kediye su uzatırken kazara sepeti tutan kola değdim ve sepet ansızın düşüverdi, kedi ailesi de yok olup gitti. Sepetin özölüp kedilerin düşmesi kaşla göz arasında gerçekleşti. Yeryüzüne düşene dek duacıları oldum ama kedi ailesinin hayatını sürdürebileceğinden ve başlarına gelenleri başkalarına aktarabileceklerinden emin değildim.

Saat altıda, Dünya'nın doğu yakasının loşlaştığını, yediye beş kala ise tamamen karardığını gördüm. Güneş ışınlarının balonumun da üstüne düşmemesi beni sevindirdi. Sabah güneş ışınlarını benden daha doğuda olan Rotterdam sakinlerinden daha önce gördüm, demek ki yükselişim sürdükçe bu durum da orantılı bir biçimde devam edecekti. Karanlıkta geçirdiğim süreleri önemsemeden yirmi dört saati bir gün kabul etmeye devam ederek günlük tutmaya karar verdim.

Saat onda, uyuklamaya başladım ve dinlenmem gerektiğini düşündüm. Ama gözden kaçırdığım bir sorunu fark ettim. Uyursam içerinin havası nasıl tazelenecekti? İçerideki havayı bir saat ya da on beş dakika fazlası bir süre solumak kötü sonuçlar doğururdu. Bu ayrıntıyı fark edince epeyce huzursuzlandım. Pek çok badireye göğüs germiş olsam da çaresizliğe kapılıp yeryüzüne dönmeyi düşündüm. Ama bu huzursuzluğun tamamıyla esiri olmadım çünkü insanın alışkanlıklarının kölesi olduğundan ve hayatındaki öncelikleri alışkanlıklarının belirlediğinden kuşku yoktu. Hiç uyumadan durmam mümkün değildi ancak saat başı uyanmamda bir sakınca yoktu. İçerideki havanın tazelenmesi için beş dakika yeterdi. Yapmam gereken tek şey saat başı uyanabilmemdi. Ama bunu başarmak gerçekten de kolay değildi. Uykuya yenik düşüp kitabının üzerine yatan öğrencinin elindeki bakır topun leğene düşmesiyle uyandığını elbette anımsıyordum. İçinde bulunduğum durumda bu örnek faydasızdı, zira benim derdim uyanık kalmak değil belli aralıklarla uyanmak istememdi. Sonunda basit olsa da teleskopa, istim makinesine veya matbaaya eşdeğerde bir çare bulduğumu düşündüm.

Balonumun belli bir hızla yükseldiğini ve yükselişini sürdürdüğü sırada herhangi bir titreşim hissedilmediğini söylemem gerek. Bu, beni idealime daha da yaklaştırıyordu. Beşer galonluk su bidonlarım sepetin yanlarındaydı. Bidonlardan birini çözdüm, bulduğum iki halatı paralel biçimde iç

kısmı gerdim ve bidonu rafa benzeyen bu halatların üzerine yerleştirdim. Bu halatların bir metre aşağısına tabandan yirmi santim yüksekte halattan bir raf daha yaptım ve üzerine bir çömlek yerleştirdim. Bidonun çömleğin üzerine düşen tabanına bir delik açtım ve deliği yumuşak bir maddeyle tıkadım. Suyun buradan damlaya damlaya alttaki çömleği bir saatte doldurması için gereken tıkaç ayarlamasını yaptım. Belirli bir sürede çömleğin ne kadar suyla dolduğunu hesapladım. Bunu hallettikten sonra gerisi kolaydı. Başımı çömleğin tam altına gelecek biçimde ayarlayıp yere uzandım. Bir saat sonra çömleğin dolacağı ve sızan suyun bana ulaşacağı apaçık ortadaydı. Doğrudan yüzüme düşecek damlaların beni uyandırmaması mümkün değildi.

Saat on birde işim bitti ve gönül rahatlığıyla yattım. Yanılmamıştım. Saat başı uyandım, çömlekteki suyu bidona boşaltıp yoğunlaştırıcıyı devreye sokarak içerinin havasını tazeledikten sonra tekrar yattım. Uykumun bölünmesi beni pek de rahatsız etmedi, son kez uyandığımda saat yediydi ve güneş çoktan doğmuştu.

3 Nisan. Balonumun olağanüstü bir yüksekliğe eriştiğini, Dünya'nın dışbükey halinin de iyice belirginleştiğini gördüm. Altımda uzanan okyanustaki kara beneklerin ada olduğu apaçık anlaşıyordu. Yolculuğumun başlangıcından bu yana değişmeyen yıldızlar ise ısıltı ısıltı parlıyordu. Kuzeyde, ufukta gördüğüm ince, beyaz çizgi kutup buzullarının güney çizgisiydi. İyice meraklanmıştım, zira kuzeye gitmeyi ve kendimi kutbun üstünde bulmayı umuyordum. Bu sebeple eriştiğim yüksekliğin incelememi engelleyecek olması beni hayıflandırdı. Yine de daha pek çok incelemede bulunabilirdim.

Gün içerisinde sıra dışı bir durum yaşamadım. Aletler gayet güzel çalışıyor, balon fark edilebilir bir biçimde sallanmadan yükselmeyi sürdürüyordu. Soğuk hava nedeniyle paltoma sarınmıştım. Karanlık, yeryüzüne

egemen olduğunda saatlerce aydınlıkta kalacağımı bilsem de yatmayı tercih ettim. Tıkır tıkır işleyen su saatinin belli aralıklarla beni uyandırması dışında temiz bir uyku çektim.

4 Nisan. Fiziksel ve tinsel açıdan formda uyandım fakat denizin tuhaf görüntüsü beni afallattı. Lacivert rengini yitirmiş, kırık beyaz renkte muazzam bir parlaklığa dönüşmüştü. Dışbükey hali öylesine belirginleşmişti ki denizin tamamı ufuktaki çağlayandan dökülecekmiş gibi görünüyordu. Bir an çavlanın sesini işitebileceğimi sandım. Adalar görünmüyordu, belki ufkun gerisinde belki de görüş alanımın dışında kalmışlardı. İkinci olasılık çok daha akla yatkındı doğrusu. Kuzey buzul çizgisi gitgide belirginleşiyordu. Hava önceki kadar soğuk değildi. Yanıma almayı akıl ettiğim kitaplardan birini okuyarak günü bitirdim.

5 Nisan. Yeryüzü tümüyle karanlığa boğulduğunda gündoğumunu izleyebilmek şahaneydi. Zaman ilerledikçe güneş her yanı aydınlattı ve kuzey buzullarının çizgisi yeniden belirdi. Apaçık ortadaydı, okyanustan çok daha koyu bir tondaydı. Süratle oraya doğru ilerliyordum. Doğu ve batıda kara parçası gördüğümü düşündüm ama emin olamadım. Hava ılıktı. Kayda değer bir şey yaşamadım. Erkenden yattım.

6 Nisan. Buzul çizgisine yaklaştığımı fark edince çok şaşırdım, devasa bir buz sahası ufukla birleşiyordu. Balon doğru güzergâhta ilerlediği sürece Donuk Deniz'e ulaşmam kaçınılmazdı. Gün boyu aynı yönde ilerledim. Kutuplar basık olduğu ve Kuzey Kutbu'ndaki düz alana ulaştığım için karanlık çökerken ufkum genişledi. Hava tamamen karardığında merakımı kamçılayan yeri inceleyemedim terk edeceğimi düşündüm ve bunun verdiği kederle yatıp uyudum.

7 Nisan. Erkenden uyandım, Kuzey Kutbu olduğuna inandığım yeri neşe içinde izlemeye koyuldum. Kutbun üzerindeydim ama o kadar çok yükselmişim ki neredeyse hiçbir şey göremedim. Barometrenin 2 Nisan

sabahı saat altı ile aynı günün iki saat kırk dakika sonrasına varıncaya (barometrenin iş görmemeye başladığı ana) kadar gösterdiği değerlerden 7 Nisan sabahı saat dörtte balonun deniz seviyesinden 7.254 mil yukarıda olduğu kolaylıkla anlaşılabilirdi. Bu rakam gözünüzü korkutmasın, kanımca gerçek değer bunun çok daha fazlasıydı. Yine de esas çapını izlediğim besbelliydi. Kuzey yarımküre izdüşümde dikey olarak çizilmiş gibiydi ve ekvatorial çember ufkumun sınıırıydı. Ekselansları, Kuzey Kutup Dairesi'ndeki keşfedilmemiş alanın altımda uzanmasına ve bakış açımı engelleyecek bir durum olmamasına rağmen aradaki mesafenin inceleme için sorun teşkil ettiğini elbette anlayacaktır. Yine de gördüklerim sıra dışı ve ilginçti. Daha evvel sözünü ettiğim ve insanlığın keşfinin son bulunduğu bölgeden kuzeye doğru aralıksız devam eden bir buzul tabaka vardı. Düz ilerleyen bu buz denizi kutup noktasında çukurlaşarak hatları belirgin, çapı balonla altmış beş saniyelik eğim yapan büyük bir çukura dönüşüyordu. Çukur alanda göze çarpan koyultular bazı noktalarda katran karasına dönüşüyordu. Daha fazlası görünmüyordu. Saat on ikide çukur iyice daraldı ve saat yedide ise bütünüyle gözden kayboldu, çünkü buzul tabakanın batısında ilerleyen balonum süratle ekvatora doğru yol alıyordu.

8 Nisan. Dünya'nın çapının küçüldüğünü, renk ve biçiminin de değiştiğini fark ettim. Görünen alanın tamamı solgun bir sarıya bulanırken parıldayan noktaları göz kamaştırmaya devam ediyordu. Yoğun bulut kümesi görüş alanımı daralttığı için yeryüzünü çoğunlukla göremiyordum. Son iki gündür görüş açım gitgide daralmıştı ama şu anda eriştiğim yükseklikte bulutlar birbirine çok daha fazla yakınlaştığı için yükselişimle orantılı biçimde görüş mesafem iyice azalmıştı. Yine de Kuzey Amerika'daki büyük göller yöresinin üzerinde olduğum, dolayısıyla güneye doğru ilerleyip tropik kuşağa varacağım belliydi. Kuşkusuz bu durum er ya da geç zafere

ulaşacağımın işaretiydi. Şu ana kadar izlediğim güzergâh beni kaygılandırıyor çünkü bu yolu izlemeyi sürdürürsem yörüngesi tutulma çemberiyle 5° 8' 48" açı yapan Ay'a ulaşmam mümkün görünmüyordu. Garipseye bilirsiniz ama seyahatime Ay'ın elips biçimli düzlemindeki bir noktadan başlayarak ne büyük bir yanılğıya düştüğümü daha yeni anlıyordum.

9 Nisan. Bugün Dünya'nın görünür çapı iyice ufaldı ve büründüğü sarılık anbean koyulaştı. Balon aynı güzergâhta ilerledi ve akşam dokuz sularında Meksika Körfezi'nin kuzeyine ulaştı.

10 Nisan. Sabah beşte, anlamlandıramadığım dehşetlikte bir gürültüyle yattığım yerden fırladım. Gürültü uzun sürmedi ama benzerine daha önce tanık olmamıştım. Önce balonun yırtıldığını düşünüp panikledim elbette. Ama hızlı ve dikkatli bir kontrolden sonra hiçbir sıkıntı olmadığını tespit ettim. Neredeyse gün boyu bu sese kafa yorduysam da mantıklı bir sonuca ulaşamadım. Memnuniyetsiz, kaygılı ve gergin bir halde yattım.

11 Nisan. Dünya'nın görünür çapında şaşılası derecede ufalma, birkaç gün sonra dolunay fazına geçecek Ay'ın görünür çapında ise büyüme gözlemledim. Artık içeride hayatta kalabilmek adına yoğunlaştırmayı devam ettirebilmek için çok daha fazla çaba sarf etmem gerekiyordu.

12 Nisan. Beklediğim üzere balonun güzergâhının değişmesi beni neşelendirdi. Balon, önceki rotasında güney enleminin yirminci paraleline ulaştığında açısını daraltmış, doğuya yönelmiş ve Ay'ın elips biçimli düzleminin paralelinde ilerlemeye başlamıştı. Bu güzergâhta sepet hissedilir ölçüde sallandı.

13 Nisan. Ayın onunda işittiğim korkunç çatırtının aynısını işittim ve korkudan tir tir titredim. Bu hususta epeyce kafa patlatmam sonuç vermedi. Dünya'nın görünür çapı yine ufaldı. Balona denk gelen açısı yirmi beş derecelikti. Tepemdeki Ay görünmüyordu. Aynı düzlemde olmama rağmen doğu yönünde fazla ilerlemedim.

14 Nisan. Dünya'nın çapı hızla ufaldı. Bugün balonun yerberi çizgisinden uzaklaşmaya başladığını fark ettim, demem o ki Dünya'ya en yakın olduğu noktada Ay'ı hedef olarak belirlediğini düşündüm. Tam tepemde olduğu için Ay'ı göremiyordum. İçerideki havanın yoğunlaşması için büyük çaba harcamam gerekti.

15 Nisan. Kıtalarla denizler arasındaki çizgileri bile ayırt edemez oldum. Saat on iki civarında daha önce de işittiğim dehşet ses beni irkiltti. Bu kez sesin şiddeti fazla, süresi daha uzundu. İyice dehşete kapılıp ölümü beklemeye başlamışken balon kuvvetle sarsıldı ve anlamlandıramadığım dev bir ateş topu büyük bir gürültüyle yanımdan kayıp geçti. Az da olsa sakinleştiğim sırada Dünya'ya anbean yaklaştığımı, gördüğüm ateş topunun da göktaş denilen –herhalde daha iyi bir isim bulunamamıştı– volkanik parçalar olduğunu anladım.

16 Nisan. Bugün yan pencerelerden sırayla mümkün olduğu kadar yuvarıya bakarak Ay yuvarlağının balonun çevresini aşan kısmını görebildim ve neşelendim. Tehlikelerle dolu yolculuğumun yakında sona ereceğini düşündüğüm için iyice coşkuya kapıldım. Yoğunlaştırıcı cihazı çalıştırmak için daha fazla çaba harcamam gerektiğinden dinlenmeye fırsat bulamıyordum. Hastalandım ve bitkinlikten zangır zangır titremeye başladım. İnsan, tabiatı gereği bu denli yoğun ıstıraba dayanamazdı. Kısalan karanlık evrede bir göktaş daha yakınımdan geçip gitti. Göktaş geçiş sıklığı beni kaygılandırıyordu.

17 Nisan. Bu sabah, yolculuğum adına milattı. Ayın on üçünde Dünya'nın görünür çapının yirmi beş derecelik bir açı yaptığını hatırlarsınız. On dördünde bu açı daraldı, on beşinde epeyce ufaldı ve on altısının gecesinde yedi derece on beş dakika kadar olduğunu saptadım. On yedisi sabahında kısa ve sıkıntılı bir uykudan uyandığımda altımdaki yüzeyin mucizevi bir şekilde büyüdüğünü ve görünür çapının otuz derecelik bir

açıya ulaştığını gördüm ve gözlerime inanamadım. Apışıp kaldım. Zihnime ve ruhuma nüfuz eden dehşeti ve sersemliği anlatmaya kelimeler yetmez. Dizlerim zangırdadı, dişlerim takırdadı, tüylerim ürperdi. “Demek ki balon patlamıştı!” Zihnim iyice bulandı. “Evet, balon patlamıştı, hızla irtifa kaybediyorum, aştığım mesafe göz önünde bulundurulduğunda yere çakılmam ve paramparça olmam için on dakika yeterdi,” diye düşündüm. Neyse ki sonunda düşüncelerim berraklaştı. Az önceki zihin karışıklığımdan şüphe etmeye başladım. Aklıma gelenler imkânsızdı. Bu kadar hızlı düşüyor olamazdım. Altımdaki yüzeye yaklaştığım doğrudu ama hızım gayet normaldi. Sonunda kafamı toparladım ve doğru bakış açısını yakaladım. İşin aslı altımdaki yüzeyle yeryüzünün yüzeyi arasındaki farkı anlayamam şaşkınlığımın duyularımı felç etmesinden kaynaklanıyordu. Ay tüm heybetiyle altımda uzanırken, Dünya balonun ötesinde, tam tepemde duruyordu.

Farkındalığımın yarattığı şaşkınlık ve uyuşukluk yaşadığım maceradaki en az açıklanabilir kısımdı. Çünkü bu kargaşa doğal ve kaçınılmaz olduğu kadar beklendikti; ne de olsa uydunun çekim kuvveti gezegenin çekim kuvvetine erişmişti, yani balonu Dünya’ya çeken kuvvet Ay’a çeken kuvvetin altında kalmıştı. Beklenmedik bir anda maruz kaldığım olay yüzünden derin bir uykudan uyanmışçasına şaşırmıştım. Bu olay doğal ve yavaş akan bir sürece bağlı olmalıydı. Kafam dinç, zihnim berrak bile olsaydı değişimin belirtilerini sezinlemem, yani rahatsızlık hissetmem veya cihazların işlerliğinde tuhaflık fark etmem mümkün olmazdı.

Durumu tam olarak saptamayı ve korkularımı bir kenara bırakmayı bıraktıktan sonra tüm dikkatimi Ay’ın genel görünümünde topladım. Harita misali altımda uzanan Ay’ın uzakta olduğunu bilsem de yüzeydeki engelleri görebiliyordum. Ay yüzeyinde okyanus, deniz, göl, ırmak gibi hiçbir su kütlesinin görünmemesi elbette beni en çok etkileyen şeydi. Görünür

yarıkürenin yapaymış hissi veren engebelerle –koni biçimli sayısız volkanik yükseltiyle– ve alüvyonlu düzlüklerle kaplıydı. Konilerden en yükseği üç çeyrek mili geçmiyordu ama Ekselansları *Campi Phlegrei*³⁹⁵ bölgesinin haritasına bakarak benim ay yüzeyi ile ilgili yetersiz betimlemelerime göre çok daha iyi bir sonuç çıkarabilir. Volkanlar sönmüş değildi, art arda gü-rültüyle patlayarak öfkelerini püskürtüyorlar, sık sık göktaş dediğim nes-nelerin balonun yanından geçerken beni korkutmasına neden oluyorlardı.

18 Nisan. Bugün Ay'ın epeyce büyüdüğünü gördüm ve iniş hızımın art-ması beni fazlasıyla kaygılandırdı. Ay'a yolculuğun mümkün olup olma-dığını düşünmeye başladığımda karışık görüşlere rağmen Ay'ın orantılı bir atmosfere sahip olduğuna inandığımı hatırlarsınız. Encke Kuyruklu Yıldızı ve Zodyak Işığı ile ilgili savlarımı Lilienthalli Bay Schroeter'in³⁹⁶ görüşle-ri destekler nitelikteydi. Bay Schroeter ayı iki buçuk günlükken gurup vak-tinden hemen sonra karanlık kısmı görünmeden gözlemlemeye başlamış ve aynı kısım görüne dek gözlemini devam ettirmiştir. Karanlık kısım görünmeye başlamadan önce uçları aydınlanmış bir biçimde inceleyerek zir-veye erişiyordu. Hemen sonra karanlık kısım da aydınlanmaya başlamıştı. Uçların yarı dairenin dışına erişmesini güneş ışınlarının Ay atmosferi ta-rafından kırılmasına bağlamıştım. Dahası Ay 32 derecelik yüksekliğe eriş-tiğinde karanlık yarıküresinde Dünya'dan yansıyan ışınların sebep olabi-leceğinden çok daha parlak bir alacakaranlık oluşturabilecek kadar ışın yansıtabilen atmosferin kalınlığını 1356 Paris fiti olarak, güneş ışınlarını kırabilecek en kalın halinin de 5376 fit olarak saptamıştım. Bu husustaki saptamalarım da *Philosophical Transactions*'un³⁹⁷ seksen ikinci cildinde yer alan bir paragrafta desteklenmekteydi; bu paragrafta Jüpiter'in uydu-

395 İtalya'nın güneyinde yer alan, yaklaşık kırk bin yıl önce patlamış ve beş milyon kilometrekarelik alanı etkisine almış volkan kalderası.

396 Johann Hieronymus Schröter (1745–1816): Alman gökbilimci. Mars hakkındaki çizimleri ancak ölümünden sonra yayımlanmıştır.

397 İlk sayısı 6 Mart 1665'te yayımlanan dergi, tarihteki ilk bilimsel dergi olarak kabul edilir.

ların tutulma anında üçüncü uydunun birkaç saniye sonra gözden kaybolduğu, dördüncü uydunun ise gezegene yaklaştığı anda fark edilemediği anlatılıyordu.³⁹⁸

Ay yüzeyine güvenli bir şekilde inmem, öngördüğüm atmosferin direncine ya da başka bir deyişle atmosferik desteğine bağlıydı. Yanılmışsam, Ay yüzeyine çarpıp paramparça olacaktım. Korkmam çok normaldi. Ay'a epeyce yaklaşmış olmama karşın yoğunlaştırıcıyı aynı tempoda çalıştıırıyordum çünkü atmosferik havanın varlığına dair bir işaret yoktu.

19 Nisan. Bu sabah saat dokuza doğru, Ay yüzeyine son derece yakınken ve kaygılarım zirveye ulaşmışken, yoğunlaştırıcı pompasının atmosferde değişim olduğunun belirtilerini vermesini fark ettiğimde sevinçten havalara uçtum. Saat onda atmosferik yoğunluğun arttığına olan inancım perçinlendi. Saat on birde, yoğunlaştırıcının hızı azalmıştı, saat on ikide başta tereddüde kapılsam da kısa süre sonra torbanın ağzını gevşettim; bunun herhangi bir soruna yol açmadığını gördüğümdeyse torbayı tamamen açıp sepetten ayırdım. Bu riskli denemenin sonunda elbette kasılmalar hissetmeye ve baş ağrısı çekmeye başladım. Ay'ın yakınındaki yoğun tabakalara yaklaştıkça bu rahatsızlıklardan kurtulacağımı düşündüğümde ölümeye yol açması mümkün görünmeyen bu rahatsızlıklara ve solunum sorunlarına dayanmaya karar verdim. Ay'a iniş ivmem hâlâ güçlüydü. Kütlesiyle orantılı yoğunlukta atmosfere sahip olacağını öngördüğüm Ay'ın yüzeyine vardığımda sepeti kaldırabileceğini düşünerek hata etmişim. Gezegenlerin cisimler üzerindeki yerçekimlerinin atmosferik yoğunluklarıyla orantılı olduğu varsayıldığında Ay'ın da Dünya gibi balo-

³⁹⁸ Hevelius, altıncı ve yedinci kadirde yıldızların bile apaçık görüldüğü zamanlarda Ay'ın yüksekliği ve Dünya'ya olan mesafesi sabit kaldığında ve kusursuz bir teleskopla gözleendiğinde Ay'ın ve üzerindeki lekelerin her daim net bir biçimde görülemmediğini kaydetmiştir. Bunu Dünya'nın atmosferiyle, teleskopla ve Ay'la değil, Ay'ı kuşatan atmosferik havayla ilişkilendirmek gerekir. Cassini, Satürn ve Jüpiter'in Ay'ın gölgesinde kaldıklarında biçim değiştirerek ovalleştiğini gözlemlemiştir; başka tutulmalarda ise bu durum gerçekleşmemiştir. Bu da Ay'ın kimi zaman yıldızlardan gelen ışınları kıran bir şeyle kuşatıldığını göstermektedir. —Poe.

nu kaldırması gerekirdi. Ne yazık ki durum böyle değildi; iniş hızım zaten bunun ispatıydı, bu durum ise ancak daha önce de bahsettiğim jeolojik bozunumlarla ilişkilendirilebilirdi. Yine de gezegene epeyce yaklaştığım ve hızla indiğim doğruydı. Bu sebeple vakit kaybetmeden ağırlıkları, su bidonlarını, yoğunlaştırıcıyı, torbayı ve sepetteki hemen her şeyi attım ama bir sonuç alamadım. İniş hızım değişmemişti ve yüzeyle aramda yarım millik bir mesafe kalmıştı. Montum, botlarım ve şapkamdan kurtulduktan sonra sepetten de vazgeçtim ve ağa sımsıkı tutundum. Tek kelime etmeyen, yardım etmeye niyetlenmeyen, elleri bellerinde şapşal şapşal sırtarak beni izleyen çirkin ve budalaların oluşturduğu bir grup insanın ortasına, düşsel bir şehrin merkezine düşmeden hemen önce şehrin minicik binalarla süslendiğini fark ettim. Onları küçümsediğimi belli etmek isteyip iki derecelik çapıyla bakır bir kalkana benzeyen Dünya'yı seyretmeye başladım. Altını bir hilal boylu boyunca uzanıyordu. Denizler ve anakaralar görünmüyordu, tropikal ve ekvatorial bölgeler de bir kuşak tarafından sarılmış gibiydi.

Böylece Ekselansları, kaygı dolu anlar, inanılmaz tehlikeler ve emsalsiz kurtuluşlar yaşadktan sonra, bugüne dek bir insanın zaferle taçlandığı, tecrübe ettiği, hatta tasavvur ettiği en acayip, en önemli yolculuğu Rotterdam'dan ayrılışının on dokuzuncu gününde tamamladım. Ama yaşadığım maceraya ilişkin anlatacaklarım daha bitmedi. Hem kendine has nitelikleri hem de Dünya'nın uydusu olması nedeniyle sıra dışı bir gezegende beş senemi geçirdikten sonra, Ulusal Astronomi Koleji'ne heyecan ve mutlulukla örölü bu fevkalade yolculuğa dair daha pek çok bilgi sunacağım. İşte durum tamamen böyle. Ekselansları, size anlatmaktan keyif alacağım daha pek çok şey var. Gezegenin iklimi, sıcakla soğuk arasındaki tuhaf geçişler, on beş gün süren kavurucu sıcaktan sonra on beş gün devam eden kutup soğuğu, nemin vakumlanıp damıtılmışçasına güneşe en uzak olan noktaya

doğru ilerleyişi, değişken nehir yatakları, halkı, halkın gelenekleri, siyasi yapılanmaları, fiziksel özellikleri, çirkinlikleri, gezegenin atmosferik doğasına uyumlu olarak kulaksız olmaları, bu sebeple lisanlarının sözselsel değil eylemsel ve devinimsel özellikler taşıması, Ay'daki her bireyi Dünya'daki bir bireye bağlayan (Dünya ile uydusu olan Ay arasındaki ilişkiye benzer) kaderdaşlığı, uydunun kendi çevresinde dönmesiyle Dünya çevresinde dönmesinin ahengi, neyse ki insanlığın teleskop vasıtasıyla görmeyi asla başaramayacağı karanlık yüzü ve esrarengiz durumlar hakkında size anlatacaklarım var. Size bunları tüm ayrıntılarıyla birlikte anlatmak isterim. Ama bunun bir bedeli olmalı elbette. Aileme ve evime dönmek için sabırsızlanıyorum; Rotterdam'dan ayrılırken işlediğim cinayetler sebebiyle bağışlanmam karşılığında size pek kıymetli fizik ve metafizik bilgiler sunmayı vaat ediyorum. Bu mektubun esas amacı budur. Bu mektubu size getiren bir Ay sakinidir, ulağım olan bu kişi bekleyecek ve af ilanınızı bana getirecektir.

Ekselanslarının aciz hizmetkârı olmaktan şeref duyarım.

HANS PFAALL

Bu sıra dışı mektup okunup bittiğinde Profesör Rubadub'un şaşkınlıktan piposunu yere düşürdüğü, Mynheer Superbus Von Underduk'un ise gözlüğünü çıkarıp sildikten ve cebine koyduktan sonra kendinden geçip ciddiyetinden vazgeçerek üç kere topuklarının üzerinde döndüğü söylenmektedir. Tartışmaya gerek yoktu, mektubun sahibi bağışlanmalıydı. Profesör Rubadub bu hususta büyük yemin etti. Von Underduk da derin düşüncelere dalarak dostunun koluna girip sessizce evinin yolunu tuttu. Fakat belediye başkanının evinin önüne gelindiğinde Profesör ulağın kayıp olması nedeniyle –Rotterdamlıların görünümünden ölesiye korktuğu belliydi– mektubu yazan kişinin bağışlanmasının işe yaramayacağını çün-

kü Ay ile Dünya arasındaki muazzam mesafeyi bir insanın kat edemeyeceğini söyleyiverdi. Durumu kabullenen başkan konuyu oracıkta kapatıverdi. Fakat söylentilerin ardı arkası kesilmedi. Mektup yayınlandıktan sonra ortaya sayısız görüş atıldı. Kimi şapşal tipler yazılanların şakadan başka bir şey olamayacağı hususunda direttiler, ne de olsa böyleleri için şaka anlayamadıkları her şey için geçerli bir terimdi. Neden böyle bir kaniya vardıklarını pek anlayamadım doğrusu. Bakın neler dediler:

Öncelikle, muzip Rotterdamlıların bazı belediye başkanlarından ve gökbilimcilerden hoşnutsuzdular.

İkinci olarak, Brugesli, kulakları kesik bir cücenin ortalıktan kaybolduğu bildirilmişti.

Üçüncü olarak, balonun çevresindeki gazetelerin hepsi Hollanda gazetesiydi, yani Ay’da basılmış olmaları mümkün değildi. Yayıncı Gluck, bu pis gazetelerin Hollanda’da basıldığına dair yemin ediyordu.

Dördüncü olarak, deniz seferinden zengin olarak dönmüş Hans Pfaall ile bahsi geçen üç alacaklının bir meyhanede kafaları çekip sarhoş olduğu görülmüştü.

Son olarak, Rotterdam Gökbilimciler Koleji dünyadaki diğer kolejlerle aynıydı; buradaki gökbilimciler diğerlerinden çok daha iyi veya zeki değildi.

NOT: İşin aslı yukarıdaki kıymetsiz karalamayla Bay Locke’un meşhur “Ay Öyküsü” arasında (birinde latif diğerinde vakar bir atmosfer hâkim olsa da) her iki kurgu da Ay’ı konu edinip bilimsel ayrıntılarla inandırıcılığı perçinlemeye çalışmasına rağmen pek fazla benzerlik bulunmamaktadır; yine de “Hans Pfaall”ın yazarı kendi mizah öyküsünün Bay Locke’ununki- nin *New York Sun*’da yayınlanmaya başlamasından yaklaşık üç hafta önce *Southern Literary Messenger*’da yayınlandığını belirterek öz savunmasını gerçekleştiriyor. Belki de olmayan bir benzerliğin peşine düşen New York

gazeteleri “Hans Pfaall” ile “Ay Şakası”nı kıyaslayarak bir yazarı diğerinde keşfetmeye çalışmışlardır.

Gerçekte aldatıldığını itiraf edebileceklerden çok daha fazla sayıda insan aldandığı için “Ay Şakası”nın gerçek değerini gösterecek birtakım semboller vasıtasıyla kimsenin aldanmaması gerektiğini burada kanıtlamak son derece eğlendirici olabilir. İşin aslı bu kurguyu yücelten hayal gücü oldukça zengin olsa da gerçeklikten ve mutlak kıyaslamalardan uzaklaşması hikâyenin gücünü azalttı. Okurun yanılgıya düşmesi astronomi konusundaki genel bilgisizliğiyle ilgilidir.

Ay’la Dünya arasındaki mesafe 240,000 mil kadardır. Teleskopla bir uyduyu (ya da herhangi bir gökcismini) yakınlaştırmak için yapmamız gereken tek şey aradaki mesafeyi merceğin büyütme, yani boşluğa nüfuz etme gücüne bölmektir. Bay Locke merceğinin büyütme gücünün 42.000 olduğunu söylüyor. 240.000’i 42.000’e bölersek belirgin mesafeyi $5 + 5/7$ mil olarak saptarız. Bu kadar uzaktayken adı geçen ufacık şeyleri bırakın hayvanlar bile görülemez. Bay Locke, Sör John Herschel’in çiçekleri (gencilikleri), minik kuşların göz rengiyle biçimlerini bile görebildiğini iddia ediyor. Halbuki bundan hemen önce çapı kırk beş santimden küçük olan nesneleri merceğiyle göremediğini söylemiştir. Bu kusursuz merceğin Bay Hartley ve Bay Grant’ın Dumbarton’daki atölyelerinde imal edildiğini de belirtiyor, ancak Bay H. ile Bay G. bu öykünün yayımlanmasından çok zaman önce atölyelerini kapatmıştı.

Kitapçığın on üçüncü sayfasında bir bizon türünün gözleri üstündeki “kıllı örtü”den bahsederken yazar şöyle diyor: “Dr. Herschel, bunun aydaki karanlıktan aydınlığa geçiş anını kolaylaştırmak için Tanrı’nın lütfü olduğunu kıvrak zekâsıyla anlayıverdi.” Ama bunun “zekice” bir gözlem olduğu söylenemez. Ay’ın bizim tarafımızdaki yaşayanlar için karanlık diye bir şey yok, haliyle karanlıktan aydınlığa (ya da aksi) ge-

çiş söz konusu olamaz. Güneş görünmediğinde Dünya'dan yansıyan ve berrak bir havadaki dolunay aydınlığının on üç katına denk bir ışıkla aydınlanırlar.

Coğrafi yapının Blunt'ın³⁹⁹ Ay Haritası'yla uyumlu olduğunu iddia etse bile Blunt'ınki de dahil olmak üzere tüm ay haritalarına ters düştüğünü görüyoruz. Pusulanın işaret ettiği yönler de oldukça karışık; yazar Ay haritasında yer alan yönlerle Dünya'dakileri bir tutuyor, halbuki Ay haritasında doğu sola düşer.

Belki de eski gökbilimcilerin Ay yüzeyindeki karanlık bölgelere *Mare Nubium*, *Mare Tranquillitatis*, *Mare Fæcunditatis* gibi adlar vermesine dayanarak Bay L. Ay yüzeyindeki su kütlelerine ilişkin ayrıntılar vermiştir. Halbuki gökbilimciler Ay'da su olmadığı hususunda hemfikirdir. Ay'ın hilal ya da yarımay fazında iken karanlıkla aydınlık arasında sınır olan hatın incelenmesinde, bu kısmın karanlık bölgeden geçişi esnasında pütürlü olduğu görülmüştür; oysa bu karanlık kısımlarda su olsaydı hat muntazam bir pürüzsüzlük içerirdi.

21. sayfadaki insan-yarasanın kanatlarının betimlemesi, Peter Wilkins'in⁴⁰⁰ uçan adalılarının betimlemesiyle tıpatıp aynıdır. Hiç değilse bu basitliğe kaçma bile kuşku uyandırmalıydı.

23. sayfada da şunlar yazıyor: “Bu uydu zamanın rahminde bir embriyo; kimyasal birlikteliğin edilgen öznesiyken kendisinden on üç kat büyük yerkürenin üzerinde nasıl da etkili olmuştur!” Pek güzel ama inanın hiçbir gökbilimci bilimsel bir dergiye bu tip bir yazı yazmaz, zaten Dünya Ay'dan on üç değil kırk dokuz kat büyüktür. Benzer bir itiraz –*Edinburgh Journal of Science* gibi bir dergide yayınlanmasına rağmen– Satürn'deki

399 George W. Blunt (1802–1878): Massachusetts doğumlu haritacı ve hidrograf.

400 Avukat ve yazar Robert Paltock'un (1697–1767) *The Life and Adventures of Peter Wilkins, a Cornish Man [Flying Islanders]* (1751) adlı kitabındaki başkarakter. Kitap dönemin eleştirmenlerince Swift'in eserlerinin sıkıcı bir taklidi olarak görülmüştür.

kimi keşiflerin açıklanmasından sonra bu keşiflerin bilimsel karşılıklarının bir öğrencinin ödevine dönüştüğü son sayfalar için de geçerlidir.

Ama kurguyu alenen ele veren bir nokta var ki göz ardı edilemez. Varsayalım ki Ay yüzeyindeki hayvanları görebiliyoruz. Dünya'dan Ay'a bakan kişi ilk olarak neye dikkat ederdi? Biçimleri veya büyüklüklerine değil elbette, sıra dışı durumlarına dikkat ederdi. Tavana yapışan sinekler misali tepetaklak yürüyorlar gibi görünürlerdi. Gerçek gözlemci (her ne kadar bilinçli olsa da) böylesi bir manzara karşısında hayrete düşer ve çılgılığı basardı; hayali gözlemciyse bundan hiç bahsetmemiş, hayvanların yalnız başlarını görebilecekken gövdelerinden de söz etmiş.

Ezcümle hayvan ve bitki varlığına ilişkin varsayımların dışında insan-yarasaların büyüklüklerinin ve güçlerinin (Ay'da atmosfer olduğunu öngördüğümüzde uçabilme yetilerinin) uslamlandırmanın yetersiz olduğuna ve uslamlandırmanın kanıt olarak sunulduğuna dikkat çekmekte fayda var. Makalenin başında Brewster⁴⁰¹ ve Herschel'e⁴⁰² atfedilen “yapay ışığın odak noktası vasıtasıyla geçişi” gibi iddialar da süslü yazılmış pavlralardan ibaret.

Yıldızlara ilişkin optik keşiflerin belirgin bir sınırı vardır, bu sınırın doğası belirtildiği takdirde kolaylıkla anlaşılır. İhtiyacımız olan tek şey büyük mercekler olsaydı, insan zekâsı bunun üstesinden rahatlıkla gelirdi ve en büyük mercekleri imal edebilirdik. Ama mercek büyüdükçe ve boşluğu etkileme gücü arttıkça gözlenen nesneden tarafımıza ulaşan ışık azalır. Bu hususta bizim yapabileceğimiz hiçbir şey yok çünkü nesneleri ancak kendisinden yayılan ışık vasıtasıyla görebiliriz. Bu sebeple Bay Locke'un

401 Sör David Brewster (1781–1868): İskoç bilim insanı, mucit ve yazar. Optik bir fenomen olarak kabul edilen *Optik-Polarizasyon Açısı* olarak da adlandırılan Brewster Açısı'nın tespiti üzerine yaptığı çalışmaları ile tanınan Brewster, kaleydoskopun da mucididir.

402 Sör John Frederick William Herschel (1792–1871): İngiliz matematikçi, gökbilimci, kimyager. Jülyen günü kullanımını sağlayan, Satürn'ün yedi ve Uranüs'ün dört uydusunu adlandıran gökbilimcidir. Renk körlüğünün yanı sıra morötesi ışınlarla da ilgili incelemelerde bulundu.

faydalanabileceği tek “yapay ışık” odak noktasına değil söz konusu nesne-
 ye, yani Ay’a yönelteceği bir yapay ışık olurdu. Berrak ve aysız bir gecede
 herhangi bir yıldızdan gelen ışık yayılma sebebiyle diğer tüm yıldızlardan
 gelen ışık kadar zayıfladığında yıldız artık görülemez.

Herschel’in teleskopunun yansıtıcısının yüzeyi 1811 inç iken İngiltere’de imal edilen Earl of Ross teleskopununki 4071 inçtir. Earl of Ross’un-
 kinin metal çapı 1 metre 80 santimdir, mercek kalınlığı kenarlarda 5,5 inç,
 merkezde 5 inçtir. Üç ton ağırlığındaki bu teleskopun odak uzaklığı on beş
 metredir.

Yakın zamanda mahir bir kalemden çıktığı anlaşılan emsalsiz bir kitap-
 çık elime geçti. Kapağında şu yazı vardı: “*L’Homme dans la lvne, ou le
 Voyage Chimerique fait au Monde de la Lvne, nouvellement decouvert par
 Dominique Gonzales, Aduanturier Espagnol, autrem; aget dit le Courier
 volant. Mis en notre langve par J. B. D. A. Paris, chez Francois Piot, pres
 la Fontaine de Saint Benoist. Et chez J. Goignard, au premier pilier de la
 grand’ salle du Palais, proche les Consultations, MDCXLVIII.*” pp. 176.⁴⁰³

Yazar, eserini Bay D’Avisson adlı birinin İngilizcesinden çevirdiğini
 dile getiriyor ama söylemi çelişkiler içeriyor. Sözgelimi şöyle diyor: “*I’en
 ai eu l’original de Monsieur D’Avisson, medecin des mieux versez qui so-
 ient aujourd’huy dans la c;agonoissance des Belles Lettres, et sur tout
 de la Philosophie Naturelle. Je lui ai cette obligation entre les autres, de
 m’auoir non seulement mis en main ce Livre en anglois, mais encore le
 Manuscrit du Sieur Thomas D’Anan, gentilhomme Eccossois, recomman-
 dable pour sa vertu, sur la version duquel j’advoue que j’ay tir; aae le
 plan de la mienne.*”⁴⁰⁴

403 İspanyol maceraperest Dominique Gonzales ya da nam-ı diğer Uçan Ulak’ın keşfettiği Ay’daki Adam ya
 da Hayali Ay Yolculuğu, J. B. D. A. tarafından François Piot’un Paris’teki Saint Benoist Çeşmesi yakınlarındaki
 evinde ve J. Goignard’ın ‘Consultations’ civarındaki sarayın ana salonunda dilimize aktarılmıştır.

404 “Güzel Sanatlar ve Tabiat Bilimi günümüz yetkin doktorlarından Bay D’Avisson’un özgün elyazması
 elimdeydi. Kendi elyazmasıyla birlikte muhterem İskoç beyi Sör Thomas D’Anan’ın elyazmalarını da (kendi
 kitabımın taslağı buna dayanmaktadır) verdiği için teşekkürü borç bilirim.”

Gil Blas⁴⁰⁵ üslubuyla anlattığı konu dışı ilk otuz sayfadan sonra, yazar bir deniz yolculuğu esnasında hastalandığı için mürettebatın kendisini siyahi bir hizmetkârla beraber St. Helene Adası'na bıraktığından bahseder. Yiyecek bulmak amacıyla ayrılan ikili birbirlerinden uzak yaşamaya başlarlar. Bu sebeple haberleşmek için kuşları eğitirler. Zaman içinde kuşlara kargo taşımacılığı da yaptırmayı başarırlar. Kuşların taşıdığı ağırlık arttıkça ve kuşlar taşıma işini başardıkça yazarın aklına dahiyane bir fikir gelir. Kendisini uçurabilmeleri için çok sayıda kuşu eğitmeyi planlar. Çelikten oymalara dayanan bir makine tasarlar. Sonra kuyruklarından sicimle makineye bağlanmış sayısız kuğu tarafından Sinyor Gonzales'in süpürgeye benzer bir şeyin üzerinde puantiyeli saçaklar ve devasa perukasıyla birlikte havalandığını okuruz.

Sinyor'un hikâyesinde ayrıntılarıyla verilen esas olay sonuna kadar okurdan gizlenir. Signor'un eğittiği kuğular ada sakini değil Ay sakini-dir. Göç zamanlarında Ay'dan Dünya'ya gelirler. Mevsimi gelince Ay'a dönerler, giderken serüvencimizi de yanlarında götürürler. Sonra bize Ay sakinlerinin oldukça tuhaf yaratıklar olduğunu, yasalara ihtiyaç duymadan mutlu mesut yaşadıklarını, ölürlen hiç acı hissetmediklerini, boylarının üç metreyle dokuz metre arasında değiştiğini, ömürlerinin beş bin sene kadar sürdüğünü, imparatorlarının Irdonozur adlı biri olduğunu, yirmi metreye kadar zıplayabildiklerini ve Ay'daki çekim kuvvetine meydan okuyarak fırl fırl döndürdükleri kanatlarıyla uçtuklarını görür.

Kitabın genel felsefesi üzerine birkaç kelam etmek zorundayım.

Sinyor Gonzales “Şimdi içine düştüğüm yer hakkında sizi bilgilendirmem gerek. Bulutlar ayaklarımın altına ya da başka deyişle benimle

405 Alain René Le Sage'in (1668–1747) on iki ciltten oluşan pikaresk romanı ve kahramanı. İspanya'yı dolaşan bir gencin başına gelenlerin anlatıldığı romanda Fransa'da yaşanan toplumsal, siyasi, ekonomik olaylar ve çarpıklıklar İspanya'da geçiyormuş gibi anlatılır. 1940'ların başında bir kısmı Sabri Esat Siyavuşgil tarafından dilimize kazandırılmıştır.

yeryüzü arasına serilivermişti. Burada hiç gece yaşanmadığından yıldızlar parlamıyor, sabah vakti Ay'ın Dünya'dan görünüşünü andırıyordu. Bu yıldızların sadece birkaçı görülebiliyordu ve Dünya'dan görüldüğünün en az on misli büyüktüler. Dolunaya iki gün kala Ay'ın heybeti muazzamdı. Yıldızların sadece Dünya'nın Ay'ı gören yüzünde ve ona yakın oldukları oranda büyük göründüklerini belirtmemde fayda var. Dahası havanın sakin veya fırtınalı olması benim Dünya ile Ay arasındaki konumumu hiç etkilemedi. Kuşlar düz bir hat üzerinde uçuğu ve dinlenme anlarında Dünya'ya doğru sürüklendiğimiz için bu hususta hiç şüphem yok. Sürüklenmekten bahsediyorum çünkü Dünya'nın kutupları üzerinde değil Zodyak noktaları üzerinde doğudan batıya doğru ilerlediğini iddia eden Copernicus'un savını kabulleniyorum. Gençliğimde Salamanca'da öğrendiğim ve sonra unuttuğum astronomi bilgilerimi gözden geçirmeye fırsat bulduğum ilk anda bu konu üzerinde kafa patlatmayı düşünmekteyim,” diyor.

İtaliklerle belirtilen gafları bir kenara koyduğumuzda, dönemin astronomi terimlerini naif bir biçimde ele aldığı için kitabın dikkate değer olduğunu belirtmemiz gerek. Bu naifliklerden birinin “yerçekiminin” Dünya'dan uzaklaşır uzaklaşmaz etkisinin kalmadığının iddia edilmesi nedeniyle yazarımızın Dünya'ya doğru sürüklenmesi olduğunu söyleyebiliriz.

Ay yolculuğu hakkında başka kitaplar da yazılmış olmasına rağmen en dikkat çeken bu bahsettiğimdir. Sözelimi, Bergerac'ın⁴⁰⁶ hikâyesi tam bir palavra yumağıdır. *American Quarterly Review*'in üçüncü cildinde söz konusu öyküyle ilgili kapsamlı bir eleştiri yer almaktadır fakat eleştiride öyküdeki palavraların mı yoksa eleştirmenin astronomi bilgisinden yok-

406 Hercule-Savinien de Cyrano de Bergerac, (1619–1655) : Fransız oyun yazarı ve düellocu. Aynı zamanda yetenekli bir asker ve şair olan Bergerac bir “libertin”dir, yani kiliseyle kralın sanat üzerinde uyguladıkları mutlak monarşiyi reddeder. Hatta bu yüzden kralın casusları tarafından düzenlenen bir suikasta kurban gitmiştir. Bugün çoğunlukla hayat hikâyesinden uyarlanarak yazılmış sanat eserleri ve bu eserlerdeki kurgusal karakterle anılmaktadır. Kurgusal karakterlerde genellikle çok büyük bir burna sahip olmakla karakterize edilmiştir.

sunluğu mu vurgulandığını anlamak zor. Eserin adını anımsamıyorum ama seyahat taşıtı Sinyor'un kuşlarından daha zırva bir şeydi. Maceraperest kahramanımız topraktan Ay'ın çekimine karşı koyamayan bir madde bulur, bu maddeden imal ettiği kasanın yerle bağlantısını kestiğinde kendisini Ay'da bulur. Alıncaya çevrilen "Thomas O'Rurke'nin Uçuğu" ise orta halli bir akıl oyunudur. Hikâyenin kahramanı Thomas, tuhafıklarıyla dikkatleri çeken İrlandalı bir asilzadenin av alanı bekçisidir. Bantry Körfezi'nin ötesinde yüksek bir dağ olan Hungry Hill'den bir kartalın sırtına binilerek uçulur.

Ay sakinlerinin yaşam tarzlarını anlatan ve bizimkilerle kıyaslanan bu kitapçıkların hepsi hiciv amacı güder. Hiçbirinde yolculuğun kendisi akla uygun bir şekilde anlatılmaz. Yazarlarının gökbilimiyle arası iyi değil demek ki. "Hans Pfaall"da anlatılanlar Ay ile Dünya arasında yapılabilecek gerçek bir yolculuğa uyarlanabilecek bilimsel gerçeklikler içerir ve bu gerçekliği hissettirme açısından bakıldığında da tamamen özgündür.

EIROS'LA CHARMION'UN SÖYLEŞİSİ

Πῦρ σοι προσοίσω

Sana ateşi getireceğim.

Euripides

EIROS: Neden bana Eiros diye hitap ediyorsun?

CHARMION: Bundan sonra adın bu. *Benim* dünyevi adımlı da unut, artık bana Charmion de.

EIROS: Bu hakikaten rüya değil!

CHARMION: Bundan böyle rüya görmek yok ama bu gizem perdesini sonra aralayalım. Seni adeta yaşıyormuşsun gibi, akli başında gördüğüm için pek memnun oldum. Gözlerindeki karanlık tabaka kalkmış. Cesaretini topla, asla korkuya kapılma. Hissene düşen uyuşukluk halinin süresi doldu; sayemde *eşsiz* varoluşunun hazları ve mucizeleriyle tanışacaksın.

EIROS: Doğru, uyuşukluktan sıyrıldım. O hoyrat hastalık ve karanlık beni bıraktı; üstelik “şelalelerin” seslerini anımsatan o çılgın, telaşlı, dehşet gürültüyü de işitmiyorum. Buna rağmen *yeni* olanı algılamadaki gayretim duyularımı allak bullak etti, Charmion.

CHARMION: Birkaç gün sonra her şey düzelecek, inan seni, hislerini gayet iyi anlıyorum. Senin şu an yaşadıklarını ben on dünya yılı önce ya-

şadım, yine de daha dün gibi aklımda. Aidenn'de⁴⁰⁷ çekeceğin ıstırabı şu an zaten çekmekteisin.

EIROS: Aidenn mi?

CHARMION: Evet, Aidenn.

EIROS: Merhamet et bana, Charmion! Önceden bilinmezken şimdi bilinir kıldığın bu şeyler, heybetli ve mutlak Şimdi'yle bütünleşen kurgusal an benim boyumu aşan şeyler.

CHARMION: Şimdi bunlarla cebelleşme. Bunu yarın konuşalım. Zihnin bocalıyor ve bunun yarattığı gerginlik sıradan anıların hatırlanmasıyla geçip gidecek. Etrafına ya da önüne bakmayı bırak, ardına bak. Seni buraya taşıyan mucizevi olayın ayrıntılarını öğrenmek için sabırsızlanıyorum. Bunları anlat bana. Korkunç bir şekilde yıkılan dünyanın aşına olduğumuz, o eski diliyle anlat.

EIROS: Çok ama çok korkunçtu! Bu hakikaten rüya değil.

CHARMION: Bundan böyle rüya görmek yok. Ardımdan çok yas tutuldu mu, Eiros?

EIROS: Yas mı? Hem de tamamen içten. Son ana dek evinde yoğun bir azap, içten bir keder hissediliyordu.

CHARMION: O son anı anlatsana bana. Felaketin yaşanmış olmasından başka bir şey bilmiyorum. İnsanları terk ettikten sonra Mezar'a girip Gece'ye karıştım. Doğru hatırlıyorsam sizi şaşkına çeviren felaket pek de beklenen bir şey değildi. Ama işin aslı dönemin teorik felsefeleri hakkında da bilgi sahibi değilim.

EIROS: Felaket, dediğin üzere, beklenen bir şey değildi ama gökbilimciler bu konuyu yıllar önce tartışmaya başlamıştı. Biliyorsun ki, aramızdan ayrıldığında, insanlar alevler içinde yok olacağımızı söyleyen kutsal

⁴⁰⁷ "Cennet" anlamına gelebilecek, "eden" sözcüğünün değiştirilmesiyle elde edilmiş özel isim. "Kuzgun" da da geçer: "Tell this soul with sorrow laden if, within the distant Aidenn / It shall clasp a sainted maiden whom the angels named Lenore."

kitapların sadece yerküreyle bağlantılı olduğu konusunda uzlaşmışlardı. Felaketin faili olan gökbilimciler kuyrukluyıldızların dehşet saçan alev topları olmadığını iddia ettiklerinden yanı sıra sürüklenmemiz kaçınılmazdı. Özkütlelerinin düşük olduğu doğru hesaplanan kuyrukluyıldızlar, Jüpiter'in uyduları arasından geçerken bunların özkütleleri ve yörüngelerinde farklılığa yol açmamıştı. Bu gezginlerin çarpsalar bile yerküreye zarar veremeyecek özellikte ve akıl almaz derecede düşük kütlede olduklarına inanıyor, onları hassas birer olgu olarak görüyorduk. Tüm kuyrukluyıldızların elementlerini bildiğimiz için yerküreye çarpma olasılıklarından endişe duymuyorduk. Alevle gelecek sona kuyrukluyıldızların yol açabileceği fikri yıllarca kabul görmedi. Gökbilimciler *yeni* bir kuyrukluyıldız keşfettiklerinde, başta sadece birkaç kara cahil kaygılansa da kısa sürede tuhaf ve çılgınca düşünceler insanlara sirayet etti ve halk arasında genel bir güvensizlik havası hâkim oldu.

Gözlemciler, bu yeni gökcisminin elementlerini hesaplandıklarında dünyanın çok yakınından geçeceğini anladılar. Söz sahibi olmayan birkaç gökbilimci kaçınılmaz bir çarpışmanın gerçekleşeceğini savundu. Bu iddianın kamuoyunda yarattığı etkiyi sana anlatmam olanaksız. İnsanlar birkaç gün boyunca dünyevi işleriyle meşgul olmayı seçip idrak edemeyecekleri bu sava inanmayı reddettiler. Fakat mutlak surette hayati olan bir gerçek en vurdumduymaz insanları bile etkisi altına alır. Sonunda herkes gökbilimcilerin doğru söylediğini anlayıp kuyrukluyıldızı beklemeye koyuldu. Başta hızında herhangi bir artış tespit edilmedi, görünüşünde de tuhafılık yoktu. Mat kırmızıydı, kuyruğu epeyce kısaydı. Yedi sekiz gün boyunca çapında bir değişiklik saptanmadı ama rengi biraz değişime uğradı. Bu arada insanlar günlük, sıradan uğraşlarını bir kenara bırakıp tüm ilgilerini gökbilimciler arasında yaşanan kuyrukluyıldız tartışmasına yöneltti. En cahil olanları bile bu konuyu anlayabilmek için koca kafalarını zorladı.

Bilgeler ise korkuları yatıştırmakla veya beğendikleri teoriyi desteklemekle uğraşmayarak zihinlerini ve ruhlarını yormadılar. Doğru fikirler arayıp eksiksiz bilgi edinmek için can attılar. *Gerçek*, saf kudreti ve olağanüstü ihtişamıyla ortaya çıktığında da bilgiler eğilip ona taptı.

Beklenen kuyruklu yıldızın dünyamıza ve üzerinde yaşayanlara çarparak zarar vereceği görüşü bilgiler arasında gün geçtikçe daha az önemseniyordu, bilgiler halkın mantığını ve imgelemine kontrol altına almayı başarmıştı. Kuyruklu yıldızın *çekirdeğine* ait özkütlenin bile bizdeki en nadir görülen gazinkinden daha düşük olduğunu öne sürdüler. Benzer bir ziyaretçinin daha önce Jüpiter'in uyduları arasından zarar vermeden geçtiği hatırlatıldığında da halkın dehşete kapılması engellendi. Din adamları, korkunun alevlendirdiği türden bir ciddiyetle İncil'deki kehanetlerin önemini belirtiyor, bunları insanlara emsalsiz bir üslup ve ustalıkla aktarıyordu. Herkes dünyanın sonunu ateşin getireceğine ama alevlerden oluşmayan (şimdi aksi ispatlanmış olsa da) kuyruklu yıldızların kehanetlerdeki felaketle ilgisinin olmadığına inanıyordu. Salgın hastalıklara, savaşlara, yaklaşan kuyruklu yıldızlara ilişkin önyargıların ve sıradan yanlışların bu kez yinelenmemesi takdire şayandı. Akıl, hurafeyi sarsıcı bir hareketle tahtından etmişti. En kıt akıllılar bile aşırı ilgi sebebiyle zindelik kazanmıştı.

Çarpışma sonucu yaşanabilecek sıkıntılar ihtilaf konusu olmuştu. Bilgeler; jeolojik bozulmalardan, olası iklim ve buna bağlı bitki örtüsü değişimlerinden, manyetik ya da elektriksel güçten dem vuruyordu. İnsanların büyük bir kısmı değişimlerin gözle görülebilir veya fark edilebilir nitelikte olmayacağını öne sürüyordu. İnsanlar tartışırken, kuyruklu yıldız adım adım yaklaşıyor; çapı büyümeye, parlaklığı artmaya devam ediyordu. Epeyce yaklaştığında, korkudan yüzleri kireç gibi ağaran insanlar gündelik uğraşlarının tamamını askıya aldı.

Kuyruklu yıldızın uzunluğu önceki yıllarda kaydedilen kuyruklu yıldızlarınkini geçince fikirler değişmeye başladı. Gökbilimcilerin iyimser söylemlerinden uzaklaşıp felaketin kesinliğini tecrübe ettiler. Korkularının gerçek dışı boyutu ortadan kaybolmuştu. En cesurlarımızın bile kalbi ölesiye çarpıyordu. Birkaç gün içinde bu duygu katlanılmaz hale geldi. Bu tuhaf gökcismini her zamanki fikirlerimizle ilişkilendiremiyorduk. Tarihsel simgeleri önemini yitirmişti. Tüylar ürperten bir tuhaflıkla bize sıkıntı veriyordu. Onu gökbilime ait bir olgu olarak değil, yüreklerimize oturan korkulu bir düş, beyinlerimize yerleşen bir hayal olarak değerkendiriyorduk. Şaşırtıcı bir hızla ufka dek uzanıp alevden nadide bir örtü haline gelmişti.

Bir gün sonra insanlar biraz daha rahattı. Zira kuyruklu yıldızın etki alanı içinde olmamıza rağmen sağdık. Üstelik bedenlerimiz sıra dışı bir esneklik, zihinlerimiz ise enerjiyle dolmuştu. Ardındaki gökcisimlerinin tamamını net olarak görebildiğimizden, korkularımızın sebebinin bariz biçimde güçsüz olduğunu düşündük. Başlangıçta varsayıldığı gibi bitki örtüsünün somut bir biçimde değişime uğramasıyla bilgelerin sağduyusuna olan inancımız güçlendi. Bitkiler o ana dek örneğine rastlanmamış, yabani yapraklarla bolca kaplandı.

Bir gün daha geçmiş olmasına rağmen facia yaşamamıştık. Önce kuyruklu yıldızın çekirdeğinin düşeceği belliydi. İnsanlar anlaşılmaz bir biçimde değişmeye başladı. Hissettiğimiz ilk acı, feryat figanla dehşetin yayılması için hoyrat bir uyarıydı. Hissedilen ilk acının sebebi şiddetli nefes darlığı ve dayanılmaz cilt kuruluğuydu. Atmosferimizin büyük ölçüde değişime uğradığı su götürmez bir gerçektir. Bu kez tartışmalar atmosferin yeni yapısı ile uğramış olabileceği değişimler çerçevesinde şekilleniyordu. Araştırma sonuçları hissedilebilecek en yoğun korkuyla yeryüzündeki insanların tamamını korkuya boğdu.

Gezegeneğimizin çevresindeki havanın yüzde yirmi bir oranında oksijen ile yüzde yetmiş dokuz oranında nitrojen gazlarından oluştuğı zaten bilinmekteydi. Yanmanın kuralı, ısının vasıtası olan oksijen, canlı yaşamı için olmazsa olmazdı, üstelik doğadaki en güçlü ve enerjik etkeni. Buna karşılık nitrojen ise ne canlı yaşamını ne de ateşini destekleyebilecek güçteydi. Anormal oksijen fazlalığı, yakın zamanda tecrübe ettiğimiz gibi, eşini görmemiş bir canlılığa yol açtı. Etrafa salınan korku bu fikrin uzantısıydı. Havanın tamamen nitrojenden bağımsız hale gelmesi neyle sonuçlanırdı? Direnmeyi mümkün kılmayacak güçte, sonumuzu getirecek bir feveranla; Kutsal Kitap'ta yazan kehanetlerin en ufak ayrıntısına kadar benzeri olabilecek türden dehşet bir felaketle.

İnsanların zapt edilemeyen coşkusunu sana neden resmedeyim, Charmion? Başlangıçta kuyrukluyıldızın hafifliği umutlanma sebebimizken şimdi çaresizliğimizin kökeni olmuştu. Belirsiz gaz niteliğinde alın yazımızın sona erdiğini görüyorduk. Bu arada umudun son zerresini peşinde sürükleyen bir gün daha yaşadık. Hızla değişen hava sebebiyle nefesimiz kesiliyordu. Kanımız damarlarımızda hoplaya zıplaya akıyordu. Şiddetli bir hezeyana tutulmuş olan insanlar kollarını kaldırıp göğüs tehdi edercesine acı acı bağıırıyordu. Yaşamı sona erdiren kuyrukluyıldızın çekirdeğı artık üstümüzdeydi, bundan burada bahsederken bile ürperiyorum. Uzatmayayım, zaten felaketimiz de ansızın gelmişti. Bir anlığına her şeyi delip geçen kızıl bir ışık göründü. Ulu Tanrı'nın ihtişamına boyun eğelim, Charmion; sonra sanki TANRI'dan yükseliyormuşçasına etrafımızı saran bir çığlık duyuldu; varlığımızı kuşatan hava küttlesinin tamamı alevlere boğulduğunda, ortaya çıkan ısı ve ışık saf bilginin cennetinde yaşayan meleklerin bile isimlendiremediğı türdendi. Böylece her şey yok oldu.

MONOS İLE UNA'NIN DİYALOĞU

Μελλοπα ταπα

“Bu şeyler gelecekte olacaktır.”

Sophocles - Antig.

Una. “Yeniden doğuş mu?”

Monos. Evet, zarif Una'm, kıymetlim, “yeniden doğuş.” Bu sözcüğün büyümlü anlamları üzerine epeyce kafa yordum, gizemini çözünceye kadar ruhban sınıfının “ölüm” hakkındaki açıklamalarını reddettim.

Una. Ölüm!

Monos. Sözlerimi ne garip yineliyorsun, tatlım! Adımlarında tereddüt, gözlerinde de sevinçle karışmış bir tür endişe seziyorum. Sonsuz Yaşam'ın kusursuz yeniliği aklını karıştırıp içini daraltmış. Evet, Ölüm'dü sözünü ettiğim. Eskiden kalplere korku salan, hazların mahvına yol açan bu sözcük şimdi ne garip geliyor insana!

Una. Ah, Ölüm, bütün ziyafetlerde insanı doyuran hayalet! Ölüm üzerine ne çok düşündük, Monos! İnsanların mutluluğunu yoklayan gizemli bir perdeydi, insanlara “Buraya kadar, dahası yok!” derdi. Monos'um, göğsümüzde yanan aşk ateşini ilk hissettiğimizde nafile sevinmiş, mutluluğumuzun aşkımızın gücüyle daha da güçleneceğini zannetmiştik! Ama maalesef

aşkıımız büyüdüğü bizi ilelebet ayıracak olan o aceleci, kötücül anın deşeti de büyüdü! Bundandır zaman içinde sevginin acı vermeye başlaması. Birbirimizden nefret etseydik belki ölüm de bize merhamet duyardı.

Monos. Bu acılardan söz etme, sevgili Una, artık ilelebet benimsin!

Una. Ama mazide kalan hüüzün dolu anılar şü anki mutluluklar değİL midir? Mazi üzerine daha çokça konuşmak istiyorum. Bilhassa karanlık Gölge Vadisi'nden geçerken başına gelen olayları öğrenmek için yanıp tutuşuyorum.

Monos. Benim ışık saçan Una'm ne vakit Monos'undan boş yere bir şey istemiştir? Her şeyi anlatacağım ama bu esrarengiz öyküye nereden başlasam?

Una. Nereden mi?

Monos. Evet.

Una. Seni anlıyorum, Monos. Ölünce tanımlanamaz şeyleri tanımlamaya ne denli eğilimli olduğumuzu öğrendik. Bu sebeple yaşamın durduğu yerden başlamanı söylemeyeceğim, vücut ısın seni terk ederken nefessiz ve devinimsiz bir halde hissizliğe battığın, aşkın tutkulu parmaklarıyla donuk gözkapaklarına dokunduğım o bedbaht andan başla.

Monos. Una'm, öncelikle bu devrin insanların genel gidişatından söz etmek istiyorum. Anımsa, saygı görmemiş olsalar da atalarımızdan bir ya da iki bilge kişi uygarlığımızdaki yeniliklere karşılık "gelişme" kelimesinin uygun olup olmadığını sorgulamaya cüret etmişlerdi. Ayrışmamızdan önce her beş altı asırda bir bazı coşkulu dâhiler haklarından mahrum bırakılmış zihinlerimize bütünüyle belirgin olan gerçekleri aktarmak için cesurca mücadele verdiler ki bu gerçeklere göre insan tabiat kanunlarını kontrol altında tutmaya çalışmaktansa doğanın güdümüne itaat etmeliydi. Uzun aralıklarla ortaya çıkan bazı fikir babaları da nesnel bilimlerdeki her gelişmeyi gerçek fayda açısından gerileme olarak gördü. Şimdi en yücesi

olduğunu bildiğimiz, bizim için pek kıymetli sayılan gerçeklere ve imgelemimize seslenen, ussal dünyaya *benzeşim* yoluyla ulaşabilen şair zekâsı ise; felsefecilerin üstü kapalı fikirlerini geliştirme yolunda adım atarak bilim ağacına ve onun yasaklanan, onulmaz meyvesine değinen gizemli hikâyede ruhu çocuk olan insanın bilgiyle tanışmaması gerektiğine dair dolaylı bir söylemde bulundu. Hor gördükleri kişilere yakışan bir ismi zorbalıkla edinmiş, bilge olduklarını sanan, ukala “faydacıların” etkisi altında yaşamını sürdüren veya tamamlayan şairler; hazlarımızın ihtiyaçlarımızdan önemsiz sayılmadığı, “eğlence” kelimesinin henüz bilinmediği, mutluluğun vakur bir anlam taşıdığı, kutsal, ulu, keyif dolu maziye, barajla çevrilmemiş mavi nehirlerin işlenmemiş tepelerin arasından kadim çağlara özgü, ıssız, rayihalı, günyüzüne çıkmamış ormanlara doğru aktığı günleri özlemle anarlardı.

Gelgelelim kötü yönetimden sıyrılan bu soylu aykırılıklar yönetime başkaldırmakla onu güçlendirmeye yaradı. Ne yazık! En berbat günleri yaşıyorduk. Boş laftan ibaret olan büyük “hareket” devam etti: Soyut ve somut anlamda marazlı bir ayaklanmaydı. Sanat dalları en üst seviyeye geldi ve tahta oturduğunda gücünü yücelten dâhileri zincire vurdu. Tabiatın heybetini kabullenen insanlık, tabiatın cevherleri üzerinde günbegün artan mülkiyet hakkı nedeniyle çocuksu bir eğlenceye daldı. Kendi imgeleminde oluşturduğu Tanrı’yı sinsice izlerken bile çocuksu bir şapşallığa kapıldı. Hastalığın adından da anlaşılacağı üzere insanlık sistemlere ve soyutlamalara boğuldu. Genellemelerle sarmalandı. Pek çok tuhaf fikirlerin arasından evrensel eşitlik fikri rağbet gördü. Tanrı ve benzeşimler dikkate alınarak Dünya’daki ve Cennet’teki her şeye belirgin biçimde sinen sınıflandırma yasasının şiddetli alarmina rağmen her yerde geçerli olacak bir Demokrasi kurabilmek için sert teşebbüslerde bulundular. Bu kötülüğe öncülük eden ise elbette “bilgi” idi. İnsan bilerek teslim

olamazdı. Bu arada dumanlarla kaplı koca şehirler kuruldu. Kazanlar-
da yanan ateş yeşil yaprakların suyunu tüketti. Tabiatın saf yüzü menfur
bir hastalık tarafından harap edildi. Ah, güzel Una'm, her şeye rağmen
zorla ve zorbalıkla uyutulan hislerimiz bizi burada durdurabilirdi. Fakat
öyle görünüyor ki *haz anlayışımızı* çarpıttık, dahası okullarda bu kültürü
ihmal ederek yanlış yola saptık. Halbuki bu keşmekeşte bizi Güzellik'e,
Tabiat'a ve Hayat'a taşıyacak olan *haz* anlayışı, sırf zekâ ile ahlak ara-
sında biçimlenen bu yetenek, sağaltılabilirdi. Platon'un saf, dalgın ruhu-
na, heybetli öngörüsüne ve ruh için yetkin bir eğitim olarak itibar gören
μουσική'ye yazık! Çünkü umutsuzca ihtiyaç duyulduğu anlarda bunlar ya
unutuldu ya da aşağılandı.⁴⁰⁸ İkimizin de sevdiği felsefeci Pascal, "*que
tout notre raisonnement se réduit à céder au sentiment*,"⁴⁰⁹ diyerek pek
de doğru söylemiş. Zaman olanak tanısaydı, doğal duyarlılık okullarda
öğretilen zoraki matematiksel düşünme yöntemini hükümsüz kılacaktı.
Fakat bu gerçekleşmedi. Bilimdeki ölçsüzlük henüz zamanı dolmadan
Dünya'nın sonunu hazırladı. Çoğu insan bunu göremedi yahut coşkulu
ama mutsuz bir hayat sürdürdüğünden önemsemedi. Fakat ben dönüp
dünya tarihine baktığımda en büyük hegemonyanın en büyük yıkımla
sonlanacağını görmüştüm. Yazgımızın alçakgönüllü ve cefakâr Çinliler-
le, mimar Asurlularla, gökbilimci Mısırlılarla, bunlara kıyasla bütün sa-
nat dallarında çok daha mahir olan Nübyelilerle kıyaslanması öngörümü
güçlendirmişti. Bu ülkelerin tarihleri geleceğimizi şekillendiriyordu.⁴¹⁰

408 "Çağlar boyunca kazanılan tecrübeler ışığında keşfedilen eğitim yöntemlerinden daha iyisini bulmak güçtür. Beden için jimnastik, ruh için *müzik* elzemdir." --- Devlet, 2. Dosya. "Bu sebeple müzik eğitimi de elzemdir; eğitim Ritim ile Armoni'nin ruhu derinden etkiler, *güzellikle* doldurur, zihninin de *güzelliklerle* dolmasını sağlar. Nihayetinde insan güzeli över, güzele hayranlık besler, onu neşeyle ruhuna dahil eder, içselleştirir." --- 3. Dosya. Fakat Atinalılar μουσική'ye (müziğe) bizden daha çok önem atfediyorlardı. Onlara göre, müzik yalnızca zamanın ve melodinin ahengini değil, şiirsel ifadeyi, hisleri, evreni de bünyesinde bulundurur. İşin aslı, Atinalılar müzik öğrenimlerini hakikatle ilişkilendirilmiş zekâyâ karşılık geliştirilen genel zevk anlayışlarının üzerine kuruyorlardı. -Poe.

409 (Fr.) "Bütün mantığımız er ya da geç duyarlılığa evrilir."

410 Tarih; sormak, araştırmak anlamına gelen Yunanca ιστορειν kelimesinden türemiştir. -Poe.

Bu son üç uygarlığın münferit yapmacıklıkları Dünya'nın yerel rahatsızlıklarıydı, bunların çöküşlerine karşın yerel tedbirler alındığını gördük; büyük ölçüde enfeksiyon kapmış olan dünyanın ölümden başka kurtuluşu yoktu ama soyunun tükenmemesi gereken insan ırkının da “yeniden doğması” gerekiyordu.

Ah, benim dilberim, biricik sevgilim, her gün ruhlarımızı düşlerle sardık. Seher vakitlerinde gelecek üzerine sohbet başladı, sanatın yaraladığı dünyanın türlü türlü yakışksızlığı bertaraf edebilecek güçteki arınmasının⁴¹¹ ardından yeniden cennet bahçeleriyle ve tebessüm eden nehirlerle dolacağına, ölümün arındırdığı, bilgiyle artık zehirlenemeyecek olan, selamete ermiş, iyileştirilmiş, mutlu, ölümsüz ama *özdeksel* insan için tekrar yaşanılır hale geleceğine inandık.

Una. Sohbetlerimi elbette hatırlıyorum, Monos fakat o hummalı çöküş dönemi beklenen ve sohbetini ettiğimiz yozlaşmanın inandırdığı kadar çabuk gelmedi. İnsanlar bireysel yaşayıp ölüyordu. Sen de hastalığını atlatamayıp öldün, ardından da sana sadakatle bağlı Una'n geldi. Yeniden buluşana dek sabretmeyi öğrensek de aradan tam bir asır geçti.

Monos. Belirsiz sonsuzlukta bir noktacıktan ibaretti. Şüphesiz Dünya'nın bunama çağında öldüm. Olağan keşmekeş ve çürümeden kaynaklanan endişelerle yorgun düştüğümde amansız bir hastalığa yakalandım. Birkaç gün alev alev yandıktan ve düşsel hezeyanlara kapıldıktan sonra sana acı çekmediğimi söylemeyi beceremedem birden soluksuz, devinimsiz kaldım ya etrafımdakiler buna *Ölüm* adını taktı.

Kelimeler her daim kuşku taşır içinde. Durumum beni duyarlılığımdan mahrum bırakmamıştı; bir yaz günü öğle vaktinde derin bir uykuya dalmış, dış etkenler tarafından uyandırılmamış olmasına karşın usulca bilincine kavuşan son derece bitkin, devinimsiz biri gibiydim.

411 “Arınma” sözcüğü kullanılarak “ateş” anlamına gelen Yunanca πυρ kökü anımsatılmak isteniyor. –Poe.

Artık soluk alamıyordum. Nabzım da kalbim de atmıyordu. İrademi tamamen kaybetmemiş olsam da acizdim. Duyularım garip bir şekilde faaldi, amaçsızca birbirlerinin işlevlerini üstlenmişlerdi. Tat ve koku duyularım birbirine karışıp acayip ve yoğun bir hale bürünmüştü. Son nefesimi vermek üzereyken müşfikliğiyle dudaklarımı nemlendiren gül suyu, hayalimde güzel çiçekler canlandırmama sebep oldu. Şu an etrafımızda tomurcuklananların öncülleri olan bu çiçekler ihtiyar dünyamızda var olanlardan çok daha güzel ve büyüleyiciydi. Saydam ve kansız gözkapaklarım görme yetim için bir engel oluşturmuyordu. İradem iyice zayıfladığından gözlerimi kımıldatamasam da görüş alanıma giren nesneleri güçbela seçebiliyordum, zira retinalarıma düşen ışık diğer yönlerden gelenlere nazaran çok daha güçlüydü. İşin aslı bu durumum oldukça tuhaftı, bunu görüntüden ziyade *ses* olarak algılıyordum. Aydınlıkta veya karanlıkta durmasına, köşeli veya dairesel olmasına göre değişen hoş ama ahenksiz sesler. İşitme duyum da etkilenmişti. Görevini layıkıyla sürdüremese de gerçek sesleri hassasiyetle hissetmemi sağlıyordu. Dokunma duyum hepten tuhaflaşmıştı. Geç algılıyor ama algıladıklarını uzun süre koruyordu. Başta sadece görebildiğim parmaklarının gözkapaklarıma dokunmasıyla sonsuz haz yaşadım. Bu bedensel hazdan başka bir şey değildi. Pasif beynimi duyularla donatan nesneleri ölü zihnim anlamlandıramıyordu. Az hissedilen fiziksel acıya karşılık yoğun haz bedenimi esir almıştı, kesinlikle soyut anlamda acı veya hazdan söz etmiyorum. Öfke dolu haykırışlarını yas tonlarında işitiyor ancak melodik seslerden ayırt etmeyi başaramıyordum. Zihnim, haykırışlarının karşılığı olan ıstırabı algılayamıyordu ve gözlerinden süzülüp yüzüme düşen damlalar herkesi kedere boğarken beni hazdan heyecanlandırıyordu. Diğerlerinin hürmetle fısıldadıkları, senin ise feryat figan ettiğin şey gerçekte *Ölüm*'dü, tatlı Una'm.

Üç ya da dört siluet telaş içinde ileri geri koşturup beni tabut için hazırladı. Görüş alanımın içindeyken birer şekil, dışındayken de çılgınlıkla sızlanmalar eşliğinde beliren dehşet ifadeleri halini alıyorlardı. Beyaz kıyafetinle ezgisel bir eda takınıp yanı başımda salınan ise sendin.

Güneş batarken tuhaf bir sıkıntıya, uyuyan birinin gerçekliğe ait belli belirsiz sesleri duyduğu andakine benzer bir kaygıya kapıldım. Derken gölgeleriyle huzurumu kaçırان gece tüm ağırlığıyla üstüme çöktü. Alacakaranlıkta başlayıp karanlıkla güçlenen bir feryat kıyıya çarpan dalgaların boğuk sesini andırıyordu. Birden etrafım aydınlandı, duyduğum bu ses gücünü yitirdi ve sık ama düzensiz bir halde boşluğa karıştı. Üstümdeki ağırlık hafifledi, lambaların ışığından monoton bir ezgi yayılmaya başladı. Ve sen sevgili Una'm, boylu boyunca uzandığım yatağın kenarına oturup hoş kokulu zarif dudaklarınla beni alnımdan öptüğünde içimde bir şey doğdu ve fiziksel duyumlarıma karıştı. Gerçeklikten ziyade gölgeye benzeyen, huzurdan bedensel hazza evrilen bu duygulanma hali samimiyetinin, sevginin ve hüznünün algılanışı olsa da artık atmayan kalbimde karşılık bulamadı.

Tabii duyularımın yok oluşundan sonra dört başı mamur bir altıncı hissim doğmuştu. Varlığı bana ussal niteliği olmayan, fiziksel ve yabanıl bir zevk veriyordu. Bedenim tamamen hareketsizdi. Kaslarım seğirmiyor, sinirlerim gerilmiyor, atardamarlarım çalışmıyordu. Fakat beynimde müphem algılara sahip insan zihninin algılayamayacağı türden bir şey oluştu. Zihnimde serbestçe salınan bir tür nabızdı sanki. Bu, insandaki soyut *Zaman* algısının tinsel açıdan cisimleşmiş haliydi. Bu devinimin koşulsuz eşitlenmesiyle gezegenlerin yörüngeleri belirlenir. Bu sayede şömine rafındaki saat ile katılımcıların kol saatlerinin düzensizliklerini ölçebildim. Tik tak sesleri kulaklarımda yankılanıyordu. Doğruluğunu kaybeden soyut gerçekliklerin tinselliği olumsuz etkilemesi gibi saatlerin de en ufak hata-

ları beni rahatsız ediyordu. Odadaki saatler aynı kusursuzlukta çalışmasa da her birinin tonlamasını ve düzensizliğini ayırt etmekte güçlük çekmiyordum. Ve bu güçlü, kendiliğinden var olan, mükemmel *süreç* hissi insanların anlamlandıramayacağı bir biçimde olaylar zincirinden bağımsızdı; diğer duyularımın küllerinden doğan altıncı hissim, dünyevi Sonsuzluğun eşliğinde uhrevi ruhumun attığı ilk belirgin ve somut adımdı.

Gece yarısı olmuştu ve sen hâlâ yanımdaydın. Diğerleri beni tabuta yatırdıktan sonra Ölüm, odasını terk etmişti. Ezgisel titreşimlerden lambalar-
dan yayılan ışığın da titrediğini anlıyordum. Derken ezgiler önce hafıfledi, sonra tamamen kesildi. Burnuma gelen koku ağır ağır kayboldu. Siluetleri göremediğim anda üzerime çöken karanlığın etkisi yok oldu. Elektrik şoku benzeri bir şok tüm bedenimi sarstığında dokunma duyumu bütünüyle yitirdim. İnsanlığın duyu diye tanımladığı şeyler varlığın bilinci ve sürecin ebediliğiyle birleşti. Ölümlü bedenim ölümcül *Çürümenin* eliyle felaketini bulmuştu.

Yine de sezgilerim tamamen yok olmamıştı, bilincim ve o duygum sezgisel bir yoldan işlevini sürdürüyordu. Bedenimdeki korkunç değişimle beraber uyuyan insanın üstten eğilip bakmanı fark etmesi gibi ben de senin hâlâ yanı başımda durduğunu hissediyordum. İkinci günün öğle vaktinde ise yanımdan uzaklaştığını, tabuta girdiğimi, cenaze arabasına bindirilip mezarlığa götürüldüğümü, mezarın içine indirildikten sonra üstüme bolca toprak atıldığını, karanlığa ve çürümeye, solucanlarla birlikte dalacağım mahzun ve kutsal uykuya bırakıldığımı da biliyordum.

Gizemli bir tarafı olmayan bu cezaevinde günler, haftalar, aylar geçti ve ruhum geçen her saniyeyi hiç çaba harcamadan, hiçbir amaç gütmekten izleyip kaydetti.

Bir yılı geride bıraktığımda *varlık* bilincimin yerini *mekân* duygusu aldı. Varlık fikri *mekân* duygusuyla bütünleşti. Önceden bedenimi kuşatan

dar alan artık bedenimi oluşturmaktaydı. Nihayet uykudaki insanın (Ölüm uykusu ve dünyasıyla açıklanabilir) uyur halde olmasına karşın ışığın etkisiyle titreyip irkilmesi gibi ben de Gölgelelerin içinden sıyrılan ölümsüz Aşkın ışığıyla irkildim. Karanlık mezarımın üstünde çalışan insanlar nemli toprağı kabarttılar. Çürüyüp toza dönmüş kemiklerimin üzerine Una'mın tabutunu koydular.

Yine her şey hükümsüzdü. O titrek ışık kaybolup gitmiş, cılız heyecan da huzura ermişti. Aradan yıllar yıllar geçti. Toz toza dönüştü, solucanların yiyeceğı bir şey kalmadı. Varlık tamamen kayboldu, yerini hâkim ve ebedi olan Zaman ve Mekân adlı diktatörlere bıraktı. Mezar; varlığı, biçimi, fikri, duygusu, ruhu, cismani tarafı olmayan şey için hiçliğin barınağıydı, çürütücü saatler de ortağı.

KELİMELERİN GÜCÜ

Oinos. Agathos, ölümsüzlükle kanatlanmış bu ruhun zayıflığını bağışla!

Agathos. Neden af diliyorsun? Burada bile bilgi önseziyle harekete geçmez. Bilgeliği meleklerden iste, asla tereddüt etme!

Oinos. Ama ben bu yaşamda her şeyden haberdar olacağımı ve bundan da mutluluk duyacağımı düşlemiştim.

Agathos. Ah, bilince değil, bilgiyi elde edince mutlu olur insan! İlelebet bilmek elbet kutsanmışlıktır ama her şeyi bilmek de şeytanın zulmüdür.

Oinos. İyi ama Yüce Tanrı her şeyi bilmiyor mu?

Agathos. (En mutlu olan o olsa da) O'nun da bilmediği şey bu belki de.

Oinos. Anbean yeni bir bilgi edindiğimize göre elbet bir gün her şeyi öğrenmiş olmayacak mıyız?

Agathos. Şu hudutsuz mesafeye bir bak! Şu sayısız yıldızın arasından nasıl da süzüldüğümüze bir bak! Tinsel görme bile evrenin sonsuz altını duvarlarıyla kesintiye uğruyor! Bu duvarlar sayısız parlak nesneden oluşmuş azametli bir bütün değilse nedir?

Oinos. Maddenin sonsuzluğu bir düşten ibaret değilmiş.

Agathos. Cennette düş yoktur, maddenin sonsuzluğu ruhun bitmek tükenmek bilmeyen bilme arzusunu hafifletme ve bitimsiz kaynaklar sunma amacını güder. Tereddüt etme, dostum Oinos, istediğini sor bana. Haydi!

Perenlerin parlak armonisinden çıkıp çeşit çeşit menekşe ile üç renkli, üçlü güneşin bulunduğu Avcıların yurduna gidelim!

Oinos. Giderken açıkla o zaman her şeyi! Dünyanın diliyle anlat bana! Ölümlükyken yaratılış dediğimiz şeyi anlatıyordun ama lütfen üstü kapalı konuşma ki anlayabileyim. Yaratıcının Tanrı olmadığını mı ima ediyorsun?

Agathos. Sadece Yüce Tanrı yaratmaz, diyorum.

Oinos. Açıkla!

Agathos. Tanrı, başlangıçta yarattı. Bugün kâinatta var olan her şey yaratıcı gücün doğrudan değil dolaylı sonucudur.

Oinos. Agathos, insanlar böyle düşünenleri zındıklıkla suçlardı.

Agathos. Melekler ise bunun hakikat olduğunu bilir.

Oinos. Buraya kadar anladım. Doğa ya da doğa yasaları denen şey kimi zaman yaratılış gibi bir izlenim bırakır. Dünya yıkılmadan önce bazı felsefecilerin “mikroskobik hayvanların yaratılışı” diye niteledikleri başarılı deneyleri ima ettiğini anımsıyorum.

Agathos. Bunlar sadece ikincil yaratılış örnekleriydi; ilk sözün ilk yasayı var ettiği andan beri görülen tek yaratılış şeklidir.

Oinos. Yıldızlar azametli hiçlikten doğmaz mı? Bunlar yüce Tanrı’nın eserleri değil mi?

Agathos. En iyisi sana her şeyi tane tane anlatayım, *Oinos.* Hiçbir düşünce yok olmadığına göre etkisiz eylem de olmaz. Sözgelimi, dünyadayken ellerimizi hareket ettirdiğimizde bizi kuşatan havayı da titreştirirdik. Bu titreşim her şeye dağılır ve her şeyi ilelebet hareket ettirirdi. Matematikçiler bunun farkındaydı. Kimi itici güçler kullanarak sıvılar üzerinde etkin olabilmeyi başarmışlardı, bu sayede bir itici gücün dünyayı dolaşır atmosferi ne kadar sürede etkileyebileceğini, dahası her atomu ne kadar sürede ilelebet hareket ettirebileceğini ters devinim yöntemiyle hesaplayabilmişlerdi. Koşulları belirleyip öncül olan itici gücün şiddetini rahatlıkla

saptayabildiler. İtici gücün etkilerinin ilelebet süreceğini ve kimi etkilerin birtakım matematiksel çıkarımlar yoluyla hesaplanabileceğini fark eden matematikçiler, bu tip çıkarımların geliştirilebileceğini ve uygulama alanının engellenmediğini gördüler. Kişinin zekâ sınırı söz konusu olduğunda matematikçiler durdular.

Oinos. Neden ilerlemediler, Agathos?

Agathos. Çünkü bunun ötesinde oldukça ilginç hususlar vardı. Sınırsız zekâyâ sahip, matematiksel çıkarımlarda had safhada üstün birinin havaya salınmış her titreşimi sonuna dek rahatlıkla hesaplayabileceğini öngörmüşlerdi. Havaya salınan her titreşim er ya da geç kâinattaki her varlığı etkileyecektir; sınırsız zekâyâ sahip olan o hayali varlık titreşimin en uç etkilerini, bitimsiz değişimini, yeniden yaratılışını izleyebilir, Yüce Tanrı'ya ulaşana dek etkin olduğunu gözlemleyebilirdi. Ve böyle bir varlık bunu yapmakla kalmayıp herhangi bir zamanda herhangi bir sonuç elde ettiğinde, sözgelimi kuyruklu yıldızlardan birini incelediğinde ters devinim yöntemiyle kuyruklu yıldızın var olmasına neden olan öncül etkiyi de saptayabilirdi. Ters devinim yönteminin kusursuzluğu –bütün zamanlarda bütün sonuçların bütün etkilerine erişme becerisi– elbette Yüce Tanrı'ya özgüdür ama melekler kısmen olsa da bu beceriye sahiptir.

Oinos. Ama sadece havaya salınan titreşimlerden söz ediyorsun.

Agathos. Dünyayı kastettiğim doğru ama genel sav uzayı kuşatıp kaplayarak yaratılış mecrasını oluşturan esirin⁴¹² içindeki itkiler için de geçerlidir.

Oinos. O halde her eylem mutlak ölçüde yaratır, değil mi?

Agathos. Evet, yaratmalı. Ama felsefe bize eylemin kaynağının düşünce olduğunu savunur, bu düşüncenin kaynağı da elbette...

⁴¹² Uzak boşluğu doldurduğu tasarlanan ağırlıksız töz. Işık ve elektromanyetik dalgaların boşlukta yayılmasını izah için tasarlanmıştır.

Oinos. Tanrı'dır.

Agathos. Yakın zamanda yıkılan dünyanın çocuklarından olduğun için sana atmosferden bahsettim, Oinos.

Oinos. Evet, anlıyorum.

Agathos. Peki, ben konuşurken kelimelerin fiziksel gücünü hiç düşündün mü? Her kelime havaya salınan itici bir güç değil midir?

Oinos. Neden ağlıyorsun, Agathos? Rastladığımız bu yemyeşil ama ürkütücü yıldızın üstünden süzülürken neden sarktı kanatların? Parlak çiçekleri masalsı bir güzelliği, ürkütücü volkanları da coşkulu bir yüreğin arzularını anımsatıyor.

Agathos. Anımsatmıyor, zaten öyleler! Tam üç yüz sene önce, sevgilimin önünde ellerim kenetli bir halde gözyaşlarına boğulurken bu ıssız yıldızı birkaç tutkulu kelimeyle var ettim. Parlak çiçekleri gerçekleştirmemiş düşlerin en kıymetlisi, hiddetiyle kuduran volkanları ise en coşkulu, en sefih kalbin tutkularıdır.

HİPNOZ ETKİSİNDE İTİRAF

Hipnozun mantığı hakkında hâlâ kuşkular var olsa da, şaşırtıcı unsurları dünyaca kabul görmüştür. Bu unsurlardan kuşkulananlar vesveseli, kuruntulu tiplerdir. İnsanın irade gücünü kullanarak bir başkasını ölümü anımsatan ya da kabullendiğimiz şartlar dışında kalan bir duruma itebileceğini, etki altındaki kişinin dış dünyaya karşı duyularını zorlukla da olsa iletmesini, somut değil soyut olguları bilinmez ve akıl almaz yollardan edindiğini, üstelik zihinsel yetisinin alabildiğine kuvvetlendiğini, etkisi altında olduğu kişiye bağlandığını, bu etkiye bağlı gelişen duyarlılığın etkilenme sıklığıyla orantılı biçimde arttığını ve etkinin uzun süre devam ettiğini ispatlamaya çabalamak zaman kaybı olur.

Mutlak hipnoz kanunlarını ayrıntılı biçimde anlatmak gereksiz bir uğraştır. Bunları anlatarak sizleri sıkmak istemem. Amacım tamamen farklı. Önyargılara rağmen, birkaç gün önce bir uykusuz-uyur ile ettiğim sohbeti ayrıntılı biçimde ve olduğu gibi anlatmak istiyorum. Bahsettiğim kişiyi –Bay Vankirk’i– hipnotize etmede başarı kaydetmiştim, hipnoz sıklığına bağlı olarak duyarlılığı arttığından etki altına girme süresi çok uzamıyordu. Bay Vankirk kendisini perişan eden veremin kötücül etkilerinden hipnoz hareketlerim sayesinde kurtulmuştu, bu ayın on beşine rastlayan çarşamba gününün gecesinde hastanın yanına çağırıldım.

Kalp bölgesinde şiddetli ağrısı vardı ve hasta nefes alıp vermede ciddi bir sıkıntı yaşıyor, astımın tüm belirtilerini sergiliyordu. Bu gibi şiddetli ağrıları olduğunda sinir merkezlerine hardal sürerek ağrısını yatıştırırdı ama o gece bu da derdine derman olamadı. Odasına girdiğimde beni gülümseyerek karşıladı, şiddetli ağrı çekmesine karşın zihinsel açıdan epeyce dingindi. Hemen konuşmaya başladı:

“Bu akşam seni fiziki rahatsızlığım sebebiyle değil, son zamanlarda içimi endişe ve şaşkınlıkla dolduran psikolojik baskı sebebiyle çağırdım. Ruhun ölümsüzlüğü hususunda kuşkularım olduğu doğrudur. Her daim inkâr ettiğim ruh, belirgin biçimde olmasa da varlığını zaman zaman hissettiriyordu fakat bu hissiyat hiçbir zaman beni tatmin etmedi. Bu hissin zihinsel bir bağıntısı yoktu, mantıksal çıkarımlarım günbegün kuşkularımı artırdı. Cousin’in⁴¹³ eserlerini önerenler oldu. Cousin’in eserlerini okumakla kalmayıp Avrupa ve Amerika’da yayınlanan yankılarını da okudum. Örneğin, Bay Brownson’un⁴¹⁴ *Charles Elwood* adlı eseri ısrarla tavsiye edildi. Titiz incelemem sonunda gördüm ki eser bütünü itibariyle mantıklı görünse de, akla aykırı kimi kısmı kahramanın inandırıcılığını zedelemişti. Akliselim insanın kendini ikna edemeyeceği ortadaydı. Trinculo’nun⁴¹⁵ devleti misali, sona geldiğinizde başlangıcı unuttuyordunuz. Demem o ki, insan ölümsüzlüğü anlamlandıracaksa İngiliz, Fransız ve Alman etik uzmanlarının yaptığı gibi yalnız soyutlama yoluna sapmamalı. Soyutlamalar eğlendirir, geliştirir ama zihinde yitip gider. Hiç değilse bu dünyada felsefenin, niteliği nesne olarak görmesinin saçma olduğu hususunda ikna oldum. İrade buna razı olsa da, ruh ve akıl asla teslim olmaz.

413 Victor Cousin (1792–1867): Fransız filozofu. Felsefeye daima psikolojik yöntemi temel yaptı. Sonunda, panteist olmadığını ispatlamak istedi ve felsefe onun için din dışı düşüncelere karşı bir silah oldu, “iki ölümsüz kız kardeş” diye nitelediği felsefe ile dinin birliğini ileri sürdü. Gerando ile birlikte felsefe tarihinin temelini attı. Ona göre sistemler dörde indirgenebilir: Duyumculuk, idealizm, şüphecilik ve mistisizm.

414 Orestes Augustus Brownson (1803–1876): Amerikalı vaiz, politika yazarı. Presbiteryenlikten Üniteryenliğe, Transandantalizmden Katolikliğe pek çok kulvarda yer aldı.

415 Shakespeare’in beş perdeden oluşan, trajikomik hatta fantastik oyunu *Fırtına*’daki soygari karakteri.

Ruhu hissetsem de onu hiçbir zaman anlamlandıramadığımı yineliyorum. Fakat son zamanlarda öyle derin bir hissiyat yaşıyorum ki zihin ile hissi ayırt etmekte zorlanıyorum. Bu durumu hipnoz sebebiyle yaşadığımdan eminim. Hipnozun etkisindeyken birbirine bağlı pek çok düşüncüyü algılayabiliyor, hipnozun etkisinden çıktığımda ise algıladıklarımın yalnız baskısını hissedebiliyorum. Uykusuz-uyur halimde uslamlama ve sonuçları, yani neden ve sonuç birliktedir. Normal koşullar altında bulunduğum anda ise neden yok olurken sonuç bir nebze de olsa etkisini sürdürüyor.

Demek ki hipnoz esnasında bana bu konuya uygun sorular yöneltirsen farklı sonuçlarla karşılaşabiliriz. Uykusuz-uyurlar bilinçlerine yöneldiği için pek çok şeyin farkındadırlar, bu sebeple doğru bir soruşturma yöntemiyle kendini idrak etme olgusu açığa çıkarılabilir.

Deneyi yapmayı kabul ettim. Bay Vankirk'i kısa sürede hipnoz altına aldım. Kısa süre içinde kolayca nefes alıp vermeye, ağrılarını hissetmemeye başladı. Aşağıdaki diyalog aramızdaki konuşmanın tamamı V. hastayı, P. ise beni işaret ediyor.

P. Uyuyor musun?

V. Evet... Hayır. Daha derin uyumayı tercih ederdim.

P. (Birkaç hipnoz hareketini tekrarlayıp) Peki, şu anda uyuyor musun?

V. Evet.

P. Hastalığının sonu nereye varacak?

V. (Tereddüt ve güçlkle) Öleceğim.

P. Ölüm düşüncesi sana ıstırap veriyor mu?

V. Hayır! Hayır! (Hemen cevap verdi.)

P. Peki, olası durumdan memnuniyet duyuyor musun?

V. Uyanık olsaydım ölmek isterdim fakat şu anda pek anlamı yok. Hipnozun ölüme benzemesi hoşuma gidiyor.

P. Daha açık konuşur musun?

V. Deniyorum ama elimden bu kadarı geliyor. Yerinde sorular yöneltmiyorsun.

P. Peki, ne sorayım sana?

V. En başından sormalısın.

P. Nasıl? Başlangıç dediğin yer neresi?

V. (Ürkekçe ve saygıyla, usul usul) Başlangıç TANRI'dır.

P. Peki, Tanrı nedir?

V. (Dakikalarca bekleyip) Bunu söyleyemem.

P. Tanrı, ruh değil midir?

V. Uyanırken "ruh"la neyi ifade etmeye çalıştığımı anlıyordum fakat şu an benim için sadece bir kelimeden ibaret, gerçeklik veya güzellik misali bir nitelik.

P. Tanrı, tinsel değil midir?

V. Tinsellik diye bir şey yok, bir kelime sadece. Nitelikler nesnelere dönüşmedikçe tinsel olmayan şey var olamaz.

P. Peki, Tanrı tinsel midir?

V. Hayır. (Çok şaşırdım.)

P. Peki, nedir Tanrı?

V. (Uzunca bir süre bekledikten sonra kem küm eder gibi) Anlıyorum fakat anlatmak çok meşakkatli. (Uzunca bir bekleyiş daha.) Tanrı, ruh değil, çünkü var. Senin tinsellik anlayışınla da uyuşmaz. Tinsellik, insanın idrak edemeyeceği derecelendirmelere sahiptir; güçlü olan zayıf olanı harekete geçirir, zayıf olan güçlü olanın içinde dağılır. Mesela atmosfer elektriği harekete geçirdiğinde elektrik atmosferde dağılır. Derecelendirmeler yavaş yavaş azalır, sonunda parçacıksız, bölünemeyen tine ulaşılır; böylece itme ve etkileme kanunu değişir. Parçacıksız tin her şeye sirayet eder, önüne geleni iter; yani nihayetinde o tek tin her şey olur. İşte bu tin

Tanrı'dır. İnsanların “düşünce” kelimesiyle biçimlendirmeye çalıştıkları şey bu hareketli maddedir.

P. Ama metafizikçiler her eylemin hareket ve düşünceye indirgenebileceğini ve hareketi düşüncenin doğurduğunu öne sürüyor.

V. Evet, karmaşayı şimdi anlıyorum. Hareket; *düşüncenin* değil, *zihnin* doğurduğu eylemdir. Parçacıksız tin, yani Tanrı zihnin ta kendisidir. Parçacıksız tindeki hareketin gücü onun tinselliğinin her şeye yayılabilme yetisinin sonucudur. Bunun nasıl gerçekleştiğini şu anda da anlayamıyorum ne yazık ki, fakat kendi içinde var olan nitelik sayesinde harekete geçmiş parçacıksız tin düşünce olabilir.

P. Parçacıksız tin derken tam olarak neyi kastediyorsun?

V. İnsanlar derecelendirme farklılıkları nedeniyle bazı maddeleri algılayamaz. Bir metal veya tahta parçasına, bir damla suya, atmosfere, gaza, ısı ve ışık kaynağına madde deriz. Bütün maddeleri aynı şekilde tanımlarız, halbuki metali ve ışık kaynağını birbirinden uzaklaştıran iki düşünce var olmayabilir. Işığı ruhla veya hiçlikle ilişkilendirmeye çok hevesliyizdir ancak bizi ışığın anatomik yapısı engeller. Küçük, dayanıklı ve somut olan atom hakkındaki bilgilerimize başvururuz. Atomla ilgili düşünceleri inkâr etmeye kalkışırsak, ışık kaynağını bir varlık ya da tin olarak görmeyi bırakırız. Kelimeler kifayetsiz olduğundan, şimdilik en iyisi buna ruh demek. Şimdi ışık kaynağından daha az bulunur bir madde düşünelim, ışık kaynağı metalden daha az bulunduğundan tüm dogmalara karşın hemen o emsalsiz kütleye, parçacıksız tine ulaşırız. Zira atomun küçüklüğünü kabullensek de, atomlar arasındaki mesafenin sonsuz olduğunu varsaymak zırvalıktır. Yeterli sayıda atomun birleşmesiyle atomlar arasındaki mesafe kaybolur, kütle belirgin bir noktada elbette bir araya toplanacaktır. Demem o ki kütle ruha evrilir. Yine de kütle hâlâ önceki hali gibi maddeseldir. Ruhu imgelemimizde canlandırma uğraşı boşa çaba harcamaktır çünkü var olmayanı

hayal edemeyiz. Zihnimizde ona dair bir kavram ürettiğimizde, düşündüğümüz şey aslında az bulunur bir maddedir.

P. Mutlak bütünleşme hususunda ciddi bir itiraz olduğu kesin. Gök-cisimleri kendi yörüngelerinde ilerlerken az ama belirgin bir dirence sahiptirler, Newton gibi bir dâhi bile bu gerçeği göz ardı etmiştir. Bilirsin, maddenin direnci yoğunluğuyla ilintilidir; o halde mutlak bütünleşme mutlak yoğunluk anlamına da gelir. Arada mesafe yoksa geçiş de yaşanmaz. Mutlak yoğunlukta bir ışık kaynağı, bir yıldızın hareketini elmastan ya da demirden yayılan ışığa nazaran çok daha güçlü bir biçimde durdurur.

V. İtirazına rahatlıkla yanıt verebilirim. Yıldız mı ışık kaynağının içinden, yoksa ışık kaynağı mı yıldızın içinden geçmiş diyorsun. Fark var mı? Kuyrukluysıldızların yavaşlamalarını ışık kaynağının içinden geçmelerine bağlamak ciddi bir gökbilimsel hatadır, zira az bulunur olsa da ışık kaynağı gökbilimcilerin kabullendiklerinden daha kısa bir sürede yıldızın geçişini durdurur. Yıldız *sürtünmenin* etkisiyle yavaşlar. Demem o ki yavaşlatma kuvveti anlık ve bütüncüldür, aksi durumda ise toplayıcıdır.

P. İyi ama Tanrı'yı maddeyle ilişkilendirmek saygısızlık değil mi? (Uyusuz-uyura anlayabilmesi için soruyu birkaç kez daha yineledim.)

V. Maddenin zihinden daha az saygıyı hak etmesi de ne demek? Sözüntü ettiğim şey, ulvi özellikleri sebebiyle otoritelerce kabul görmüş “zihin”dir ya da “ruh”tur. Tanrı, ruha atfedilen tüm özelliklerle birlikte maddenin mükemmel halidir.

P. O halde devinimi süren parçacıksız maddenin düşünce olduğunda ısrar ediyorsun.

V. Genelde bu devinim evrensel zihnin evrensel düşüncesidir. Zaten Tanrı'nın düşüncelerinden başka bir şey yaratılmaz.

P. Genelleme yapıyorsun ama.

V. Evet. Evrensel zihin Tanrı'dır. Bireysellik için tin elzemdir.

P. Ama zihin ve maddeden metafizikçi edasıyla söz etmeye başladın.

V. Evet, karışıklık yaratmamak için. Zihin'le parçacıksız, özgün tini, madde'yle de geri kalan her şeyi tanımlıyorum.

P. Bireysellikler için tin gerektiğini söyledin.

V. Evet, bağımsız olan tek zihin Tanrı'dır. Düşünebilen varlıklar yaratılabilmek için semavi zihnin bir kısmını cisimleştirmek gerekti. Böylece insan bireyselleşti. Bütünlüğü olsa, insan Tanrı da olabilir. Demem o ki parçacıksız tinin cisimleşmesiyle insani düşünce oluşurken, mutlak bütünlüşme de tanrısal düşünceyi oluşturur.

P. O halde bedeninden sıyrılabilen insan Tanrı mı olur?

V. (Uzunca bir süre bekleyip) Bunu söylemiş olamam, çok saçma bu.

P. (Notlarına bakıp) Bütünlüğü olsa, insan Tanrı da olabilir, dedin.

V. Çok doğru. Böyle bir şeyin olmasıyla bireysellik ortadan kalkar. Fakat bunun olması mümkün değil, zira olması durumunda Tanrı kendini etkileyecek bir devinim başlatmış olur. İnsan, yaratılanıdır. Yaratılanlar, Tanrı'nın düşüncelerinden ibarettir. Bu düşünce tersine çevrilemez.

P. Anlayamıyorum. İnsanın bedeninden hiçbir zaman sıyrılamayacağını mı ima ediyorsun?

V. Hiçbir şartla bedensiz kalmayacağını ifade ediyorum.

P. Açıkla bunu.

V. İki tür beden vardır: Tırtılın gelişmemiş bedeni ile kelebeğin gelişimini tamamlamış bedeni. Ölüm denen şey amansız bir başkalaşımdır. Şu an sahip olduğumuz beden henüz gelişmemiştir ve gelip geçicidir. Geleceğimiz eksiksiz, nihai ve ebedidir. Temel gaye gelecek yaşamdır.

P. Ama tırtılın başkalaşımını idrak edebiliyoruz.

V. Elbette ama tırtılın bu konuda farkındalığı yok ki. Henüz gelişmemiş bedenimizi oluşturan tin organlarımız tarafından algılanır, demem o ki organlarımız ve bedenimiz tine uygun olsa da nihai bütüne uygun değildir.

Nihai bütünü gelişmemiş duyularımızla algılayamayız, içsel formu göremeyiz, yalnız çürüyen parçayı görürüz; içsel form ile çürük parçayı ancak nihai bütüne erişenler kavrayabilir.

P. Hipnozu sıklıkla ölüme benzetiyorsun. Tam olarak neyi kastediyorsun?

V. Hipnoz etkisinin ölüme benzemesi aynı zamanda nihai yaşama benzemesi demek çünkü hipnozun etkisindeyken gelişmemiş duyularım saf dışı kalıyor, böylelikle duyu organlarımı kullanmadan doğrudan örgütsüz yaşamı algılayabiliyorum.

P. Örgütsüz yaşam mı?

V. Evet, organlar insanın belirli formlarıyla ilintilidir, böylelikle bazı formlar saf dışı kalır. İnsan organları yalnızca gelişmemiş forma uygunluk gösterir; nihai bütüne eriştiğinde insan örgütsüz olduğundan Tanrı'nın iradesi dışında her şeyi algılayabilir. Nihai bütünü beyine benzetirsen söylediklerimi daha rahat anlarsın. Bahsettiğim şey elbette beyin *değil* ama böyle düşünürsen durumu çabucak kavrarısın. Cisim ışık kaynağı tarafından titreşimlerle aydınlatılır, bu titreşimler retinaya ve optik sinire ulaşır. Sinir bunları beyne iletir, beyin de parçacıksız tine. İşte bunun devinim kaynağı düşüncedir, düşüncenin ilk titreşimi de algıdır. Gelişmemiş zihin dış dünyayla bu şekilde iletişim kurar, dolayısıyla gelişmemiş yaşam organlarımızın yeterlilikleriyle sınırlıdır. Örgütsüz nihai yaşamda dış dünya bütüne ulaşır ve bu bütünleşmiş beden ışık kaynağıyla birlikte içteki parçacıksız tini uyarır. Nihai yaşamdaki sınırsız algılama yetisi elzem duyuların açıkta olmamasıyla anlaşılabilir. Demem o ki organlar gelişmelerini tamamlayana dek varlıkları koruyan kafeslerdir.

P. Gelişmemiş varlıklardan bahsettin. İnsan dışında düşünme yetisi olan gelişmemiş varlık var mı?

V. Yıldız topluluklarında, gezegenlerde ve bunların dışındaki gök cisimlerinde az bulunur. Tinin kümelenmesiyle gelişmemiş varlığın organların-

da *besin* depolanır. Gelişmiş yaşamdan önce gelişmemiş yaşama gereksinim duyulmasa, durum böyle olmazdı. Bunların her birinde farklı türlerde, yaşayan ve düşünen ancak gelişmemiş varlıklar yaşar. Organları yaşadıkları yerin koşullarına uyum sağlar. Ölüm veya başkalaşımla nihai yaşama –yani ölümsüzlüğe– ulaşan ve *tek bir* gizem dışında her şeyi çözen bu varlıklar irade güçleriyle her eylemin üstesinden gelirler. Yıldızların benzersiz somut dünyalarında değil de yıldızların meskeni sandığımız uçsuz bucaksız uzayda –*tözel* enginlikte– yaşarken yıldızların gölgelerini yutup meleklerin hiçlik algısını karartırlar.

P. “Gelişmiş yaşamdan önce gelişmemiş yaşama *gereksinim* duyulmasa, durum böyle olmazdı,” diyorsun. Bu gereksinim ne için?

V. İnorganik yaşamda ve maddede o eşsiz yasanın –İlahi İrade’nin– devrimini önleyecek hiçbir şey yoktur. Oysaki engel oluşturmak amacıyla tasarlanan organik yaşam ve madde haddinden fazla karmaşık ve çoklu yasaya sahiptir.

P. Peki, bu engele neden gereksinim duyuldu?

V. İhlal edilmeyen yasadan kusursuzluk, hakkaniyet ve olumsuz mutluluk doğar. İhlal edilen yasadan ise kusur, haksızlık ve olumlu acı. Organik yaşam ile maddenin çoklu yasaya ve karmaşaya sahip olması sebebiyle yasanın ihlal edilmesi belli bir noktaya kadar mümkün hale gelir. Demem o ki inorganik yaşamda mümkün olmayan acı organik yaşamda mümkündür.

P. Acının mümkün olması ne fayda sağlar?

V. Bir şey iyi veya kötüdür. Nitelikli bir analiz hazzın acının tezadı olduğunu gösterir. *Olumlu* haz yalnız düşüncededir. Mutlu olabilmek için aynı zamanda acı çekmek de gerekir. Acı çekmeden mutlu olunmaz. İşte inorganik yaşamda acıya yer olmadığından organik yaşam gereklidir. İnsan dünyadaki ilkel yaşamın acıları sayesinde Cennet’teki özel enginliğe kavuşur.

P. “Tözel enginlik” derken neyi kastettiğini anlamıyorum.

V. Çünkü töz kavramını anlamlandıramıyorsun. Buna bir nitelik değil bir duygu yüklemelisin. Düşünen varlıkların kendi örgütlü hallerine adaptasyonunu işaret eder. Dünyadaki pek çok şey Venüslüler için hiçbir şey ifade etmez, Venüs’teki pek çok şey de Dünyalıları ilgilendirmez. Fakat inorganik varlıklar –melekler– için parçacıksız cismin tamamı tözden oluşur, demem o ki uzay dediğimiz boşluk onlar için en büyük gerçekliktir. Tinsel kabul edilmeyen nitelikleri sebebiyle organik duyularımız bu gerçekliğe yabancıdır, tıpkı bizim tinsel nitelikler yüklediğimiz yıldızlara meleklerin yabancı olduğu gibi.

Tam bu sırada yüzünde beliren garip ifade kaygılanmama neden olduğundan derhal uykusuz-uyuru hipnozun etkisinden çıkardım. Kendine gelmez yüzünde parıldayan bir gülümseme eşliğinde ruhunu teslim etti. Henüz bir dakika geçmişti ki bedeni taş kesildi. Alnı buz gibiydi, demek ki Azrail uzunca bir süredir başında beklemekteydi. Belki de uykusuz-uyur sohbetin sonlarında gölgeler ülkesinden seslenmişti bana.

BAY VALDEMAR VAKASINDAKİ HAKİKAT

Sıra dışı Valdemar vakasının tartışmaları ateşlemesinin şaşılacak bir tarafı yok elbette. Bu koşullar altında aksi mucize olurdu. Yaşadıklarımızı –hiç değilse şimdilik, araştırmalarımızı yetkinleştirene dek– kamuoyuna açıklamamayı kararlaştırdık; bu kararımız ne yazık ki insanların yanıltıcı ve abartılı sözler yaymasına, tatsız ve yanlış beyanlarda bulunmasına, doğağal olarak da güvensizliğe yol açtı.

Şimdi hiç değilse kendi idrakım ölçüsünde *hakikati* anlatmamın tam sırası. Olanlar özetle şöyle:

Son üç yıldır ilğim hipnoz üzerine yoğunlaşmıştı; yaklaşık dokuz ay önce, ansızın, bugüne dek yapılan deneylerde dikkate değer ve açıklanamayan bir ihmalkârlık fark etmiştim: Şimdiye dek kimse ölüm döşeğinde olan birini hipnoza kalkışmamıştı. Bu tarz bir deneyle, bireyin ölmek üzereyken hipnoza yanıt verip vermeyeceği, hipnoz etkisinin artırılıp artırılmayacağı ve son olarak ölüm anının geciktirilip geciktirilemeyeceği açığa çıkacaktı. Deneyin kazandıracağı başka yaklaşımlar olsa da, ciddi sonuçlar doğurabileceğini düşündüğümden ben en çok üçüncüsüyle ilgiliniyordum.

Deneyim için uygulama alanı ararken, “Bibliotheca Forensica”nın ünlü derleyicisi, “Wallenstein” ve “Gargantua”nın (Issachar Marx müs-

tear ismiyle) Lehçe çevirmeni olan Bay Ernest Valdemar imdadına yetti. 1839'dan bu yana Harlem, N. Y.'da yaşayan Valdemar; oldukça çelimsiz, gövdesinin alt bölümü John Randolph'u⁴¹⁶ andıran, siyah saçıyla tezatlık oluşturan beyaz favorileri nedeniyle perukla gezdiği sanılan biriydi. Asabi bir insan olması hipnoz için uygun olduğunu gösteriyordu. Birkaç kez pek çaba sarf etmeden onu uyutabilmişim ama bu deneyler beklentilerimi tamamıyla karşılamamıştı. İradesini bütünüyle kontrol altında tutamıyor, *öngörü* yetisini ölçmeyi de başaramıyordum. Belki de başarısızlığımın temel nedeni sağlığının her daim bozuk olmasıydı, nitekim tanışmamızdan kısa bir süre önce ciddi bir biçimde vereme yakalanmıştı. Kaçınılmaz sonundan soğukkanlılıkla bahseder, kederli bir tavır sergilemezdi.

Sözünü ettiğim fikirler zihnime üşüşmeye başladığında, Bay Valdemar'ın bir çırpıda aklıma gelmesi çok olağandı. Yaşam felsefesi kaygı duymamamı sağladı, dahası Amerika'da deneyime müdahale edebilecek akrabaları da yoktu. Ona doğrudan bu konuyu anlattığımda oldukça heyecanlandı. Çok şaşırmıştım çünkü deney isteklerimi daha önce de kabul etmesine karşın ilk kez bu kadar çok ilgilenmişti. Hastalığının seyri belirgin olduğundan doktorların öngördüğü ölüm anından yirmi dört saat önce haberleşmeye karar verdik.

Aşağıda yazan notu almamın üzerinden yedi aydan fazla zaman geçti:

SEVGİLİ P...

Gelseniz iyi olur. D. ve F. yarın gece yarısından sonra hayata veda edeceğimi düşünüyorlar, ben de tahminlerinin doğruluğuna inanıyorum.

VALDEMAR

416 1773–1833 yılları arasında yaşamış, Virginialı Temsilciler Meclisi üyesi.

Yazıldıktan yarım saat sonra bu not tarafıma ulaştı, on beş dakika sonra ölmek üzere olan adamcağızın yanındaydım. Son on gündür ziyaret etmediğim Valdemar'ın bu süre içinde ne denli değişip çıktığını görünce gözlerime inanamadım. Benzi grileşmişti, gözlerindeki canlılık kaybolmuştu, zayıflıktan elmacık kemikleri boyunca teni çatlamıştı. Balgamı yoğundu. Nabızı güçbela hissediliyordu. Fakat bilinçsel ve bir nebze de olsa fiziksel gücü yerindeydi. Konuşması anlaşılırdı ve yardıma gerek duymadan ilaçlarını kullanıyordu. Odasına girdiğimde not defterine bir şeyler karalıyordu. Sırtını yastıklara dayamış bir halde dik oturuyordu. D. ile F. de başında bekliyordu.

Valdemar'ın elini sıktıktan sonra doktorları kenara çekip hastanın durumu hakkında ayrıntılı bilgi edindim. Son on sekiz aydır sol akciğeri yarı kemiksi bir hal aldığından işlevselliğini yitirmişti. Kısa sürede sağ ciğerinin üst kısmı da kemiksileşmiş, alt kısmı ise cerahatli tüberküloz kitleleriyle dolmuştu. Tenindeki derin delikler ve akciğerinin kaburgasıyla bütünleşmesi göze çarpıyordu. Bir ay önce hiçbir belirti olmamasına karşın, kemikleşme beklenmedik bir hızla gerçekleşmişti, akciğerin kaburgasına yapışması ise üç gün önce fark edilmişti. Veremin dışında, ana atardamarın genişlemesi de söz konusuydu ama kemikleşme nedeniyle bundan emin olamıyorlardı. İki doktor da Bay Valdemar'ın sonraki gün (pazar günü) gece yarısı hayata veda edeceği hususunda hemfikir idi. Bunları cumartesi akşamı saat yedi civarında konuşmuştuk.

Doktorlar benimle konuşmak için geri çekilmeden önce hastayla vedalaşmışlardı. Tekrar gelmeyi düşünmüyorlardı ama ricamı geri çevirmeyip sonraki gece saat on gibi uğramayı kabul ettiler.

Doktorlar gittiğinde, Bay Valdemar ile kaçınılmaz sonu ve daha önce mutabakata vardığımız deney üzerine konuştuk. Deney için heyecanını koruduğunu, dahası sabırsızlandığını söyleyip hipnoza başlamamı iste-

di. Biri erkek, diğeri kadın olmak üzere iki hemşire görevlendirilmişti. Beklenmedik bir olay yaşanabileceğini hesaba katarak yanımızda daha güvenilir insanların bulunması gerektiğini söyleyip deneyi ertesi akşam saat sekize erteledim. Saat sekizde tıp okuyan bir dostum (Bay Theodore L...) gelince epey hafifledim. Başlangıçta doktorları beklemeyi istesem de, Bay Valdemar'ın ısrarları ve durumunun iyice ağırlaşması nedeniyle zamanımızın kalmayacağından korkmam hemen işe koyulmama sebep oldu.

Bay L..., beni kırmayarak hemen her şeyi not aldı; bundan sonra aktarıcağlarım çoğunlukla onun notlarından harfi harfine alınmıştır.

Sekize beş varken, elini tuttuğum Valdemar'dan bu koşullar altında hipnozu kabul ettiğini açıkça dile getirmesini istedim.

Zayıf ama anlaşılır bir tonla "Evet, hipnoz deneyini kabul ediyorum," dedikten sonra, "Ama korkarım geciktiniz," diye ekledi.

Derhal onu uyutmakta kullandığım en etkili yöntemlere başladım. Elimini alnında yanlamasına gezdirmeye başladığımda oldukça etkilendi ama ne yazık ki saat onu birkaç dakika geçerken doktorlar içeri girinceye kadar somut bir ilerleme kaydedemedim. Doktorlara kısaca amacımı anlattım, hastanın ruhunu teslim etmesine az vakit kaldığını söylemeleri üzerine işime döndüm, bu kez elimi boylamasına hareket ettirerek bakışlarımı hastanın sağ gözüne sabitledim.

Bu arada nabızı iyice yavaşlayan hasta zorlukla nefes alıp veriyordu.

On beş dakika boyunca durumu değişmedi. Derken hastanın göğsünden doğal ama derin bir feryat yükseldi ve hırıldayışı sonlandı. Nefes aralıkları değişmemiş, elleriyle ayakları soğumuştur.

Saat on bire beş kala hastadaki hipnoz belirtilerini görmeye başladım. Gözlerindeki boş bakışın yerini yalnız uyurgezerlerde görülen ve ayırt etmesi kolay olan kaygı verici, *içsel* bir bakış aldı. Ellerimi süratle göz-

lerinin önünden geçirip gözkapaklarını hareketlendirdim ve sonunda da tamamen kapattım. Uykudaki adamın uzuvlarını kaskatı kesilene dek rahat bir konuma yerleştirdikten sonra hipnoz çalışmamı sürdürdüm. Bacakları ve kolları gergin bir biçimde uzanıyordu ve başı biraz yüksekteydi.

Saat gece yarısını gösterirken odadakilerden Bay Valdemar'ı incelemelerini istedim. Kısa süre sonra hastanın kusursuz bir hipnoz transında olduğunu belirttiler. Bu durum her iki doktorun da epeyce ilgisini çekmişti. D. hastanın yanında kalacağını, F. ise güneş doğmadan tekrar geleceğini söyledi. Bay L... ve hemşireler de yanımızda kalmayı tercih etti.

Bay Valdemar'ı gecenin üçüne dek sakın bıraktık; sonra yanına gittiğimde F. giderken nasılsa öyle kaldığını fark ettim, demem o ki öylece uzanmış yatıyor, nabızı ve (yalnız dudaklarının karşısına ayna tutulduğunda fark edilen) soluğu aynı yavaşlıkta seyrediyordu. Gözleri pek tabii kapalıydı, bedeni mermer katılığında ve soğukluğundaydı. Yine de ceset gibi görünmüyordu.

Yanına yaklaşp kolumu hareket ettirerek sağ kolunun benimkini takip etmesini sağlamaya çalıştım. Daha önceki deneylerimizde bu pek işe yaramamıştı, şimdi de işe yarayacağını sanmıyordum fakat kolunun benimkini güçlkle de olsa takip edebildiğini gördüğümde gözlerime inanamadım ve konuşmaya karar verdim.

“Bay Valdemar, uyuyor musunuz?” Karşılık vermedi ama dudaklarının kıpırdadığını fark edince sorumu birkaç kez daha tekrarladım. Üçüncü kez tekrar ettiğimde Valdemar'ın bedeni titremeye başladı, derken gözkapaklarıyla dudakları aralandı ve mırıldanmaya başladı.

“Evet, şimdi duyuyorum. Beni uyandırmayın! Öleyim!” Uzuvları hâlâ kaskatıydı, sağ kolu da benimkini takip etmeyi sürdürüyordu. Bu uyurgezere bir soru daha sordum:

“Göğsünüzdeki ağrıyı hâlâ hissediyor musunuz, Bay Valdemar?”

Bu defa hızla ama çok daha alçak bir tonda “Ağrı hissetmiyorum. Ölüyorum,” dedi.

Valderman’ı daha fazla rahatsız etmemin yersiz olacağını düşündüğümünden, F. gelene dek hiçbir şey yapmadım. Gün doğmadan hemen önce gelen F. hastanın yaşadığını görüp hayrete düştü. Nabzını kontrol edip dudaklarının karşısına ayna tutarken hastayla tekrar konuşmamı rica etti.

“Bay Valdemar, hâlâ uyuyor musunuz?”

Yanıt vermek için birkaç dakika bekledi, konuşmak için gücünü toplamaya çalışıyor gibiydi. Dördüncü kez soruyu tekrarladığımda, zayıf bir ses tonuyla “Evet, hâlâ uyuyorum, ölüyorum,” dedi.

Doktorlar ruhunu teslim edinceye kadar hastanın huzur içinde bırakılması gerektiğini, kısa süre içinde son nefesini vereceğini söylediler. Bu yüzden hastayla son bir kez daha konuşmaya karar verip sorumu tekrarladım.

Ben konuşurken Valdemar’ın yüz ifadesi değişti. Gözleri kocaman açıldı, gözbebekleri yukarı kaydı, teni bir cesedinki gibi kireç rengini aldı, yanaklarındaki kırmızılıklar da *söndü*. Aniden gözden kaybolmaları üflenince sönen mum alevini akla getiriyordu. Üst dudağı yukarı kalkarken, alt dudağı ise aniden aşağı sarktı. Açık ağzından şiş ve kara dili görünüyordu. Odada bulunanlar ölüm anı görmeye alışıktı ama Bay Valdemar’ın görünüşü öylesine korku saçıyordu ki hepimiz dehşete kapılıp geri çekildik.

Buradan itibaren anlatacaklarımı kabullenmekte zorlanacağınızı biliyorum ama hikâyemi tamamlamak zorundayım.

Bay Valdemar’da yaşam belirtisi görünmediğinden hemşirelere teslim etmek üzereydik ki dilinin titremeye başladığını gördük. Dili bir dakika kadar titredikten sonra açık ağzından tarif edemeyeceğim bir ses çıktı. Yine de sesi tarif etmemi isterseniz yalnız sert, kesik ve kısık olduğunu

söyleyebilirim ama inanın ki insan kulağı böylesine dehşet bir ses işitmemiştir. Bana göre –o zaman da aynı kanaatleydim, şu an da öyleyim– sesi tanımlayabilecek, sıra dışılığını açıklayabilecek iki özelliği vardı. Öncelikle ses oldukça uzaktan, yeraltından geliyor gibiydi. İkincisi (kastettiğim şey pek anlaşılmayacak ama) jelatinli ve yapışkan maddelerin uyandırdığı hisse benzer bir hisse kapılmışım.

“Ses”ten ve “tını”dan bahsediyorum. Bay Valdemar’dan çıkan ses belirgin hecelerden oluşuyordu. Kendisine birkaç dakika önce yönelttiğim soruya yanıt veriyor, apaçık *konusuyordu*. Hatırlayacağınız üzere uykuda olup olmadığını sormuştum. Şöyle karşılık veriyordu:

“Evet... Hayır... *Uyuyordum... Fakat şimdi... Şimdi... Ölüyüm.*”

Odada bulunan hiç kimse bu kelimelerin yarattığı korkuyu gizlemeye kalkışmadı. Bay L... (tıp öğrencisi) bayıldı. Hemşireler odayı terk ettiler ve bir daha dönmediler. Bana gelince, duygularımı anlatmam pek mümkün değil. Bir saat boyunca hiç konuşmadan Bay L.’nin kendine gelmesi için çabaladık. Bay L. toparlanınca Bay Valdemar’la ilgilenmeye başladık.

Bay Valdemar’ın genel görünümünde değişiklik yoktu, sadece dudaklarının karşısına tutulan ayna artık buğulanmıyordu. İradem dışında kalan kolundan kan almaya çalıştıysak da başaramadık. Kol hareketini tekrarlamak çabam da sonuç vermedi. Hâlâ hipnoz altında olduğunun tek göstergesi ona her soru soruşumda dilinin titremesiydi. Yanıt vermeye çalışıyor ama yeterli gücü toplayamıyor gibiydi. Odada bulunanlarla Valdemar arasında bağ kurmaya çalışsam da yalnızca benim sorularıma karşılık verdi. Bay Valdemar’ın durumu aşağı yukarı böyleydi. Başka hemşireler bulup saat onda doktorlarla birlikte dışarı çıktım.

İkinci vakti Bay Valdemar’ı ziyarete gittiğimizde durumunda pek değişiklik olmadığını gözlemledik. Onu hipnozdan çıkarmanın durumunu de-

ğiştirmeyeceği hususunda hemfikir olduk çünkü uyandırdığımız takdirde hemen öleceğini düşünüyorduk.

O günden geçen haftanın sonuna kadar –hemen hemen yedi ay süresince– Bay Valdemar’ı her gün doktorlar veya kimi meslektaşlarla birlikte ziyaret ettik. Bu süre boyunca genel durumunda hiçbir değişiklik olmadı. Hemşireler hep yanındaydı.

Geçtiğimiz cuma günü onu uyandırmayı, hiç değilse uyandırmayı denemeyi kararlaştırdık. Kamuoyunda tartışmaya ve bana kalırsa yanlış beyanlara sebep olan da, bu uyandırma çabamızın şanssızlıklarla dolu sonucuydu.

Bay Valdemar’ı hipnozdan çıkarmak için olağan el hareketlerimi kullandım. Bu hareketler bir süre işe yaramadı ama kısa bir süre sonra gözbebekleri aşağı kayınca hipnozdan çıkmaya başladığını anladım. Bu esnada gözlerinden sarı ve pis kokulu bir cerahat süzöldü.

Bay Valdemar’ın kolunu iradem altına almaya çalışmam söylendi. Denedim ama sonuç alamadım. Bu kez de F. soru sormam gerektiğini belirtti:

“Bay Valdemar, şu anda ne hissettiğinizi ya da ne istediğinizi söyleyebilir misiniz?”

Valdemar’ın yanakları birden kızardı, çenesi ile dudakları kaskatı olsa da dili hızla titremeye başladı. Nihayetinde daha önce tarif etmeye çalıştığım o sesi tekrar duyduk:

“Tanrı aşkına! abuk! Uyutun beni! Ya da derhal uyandırın! abuk! Öliüyüm ben!”

İyice gerildiğimden ne yapacağıma karar veremedim. Önce hastayı teskin etmek için gayret ettim ama yetersiz iradem buna engel oldu, bu yüzden mecburen onu uyandırmayı seçtim. abamın sonuç vereceğini anladım ya da başarıya ulaşacağım sanrısına kapıldım, odadaki herkesin de hastanın uyanışını beklediğinden kuşkum yoktu.

Ama hiçbir şey beklediğimiz gibi olmadı.

Acı içinde kıvranan hastanın dudakları yerine dilinden dökülen “Ölüyüm! Ölüyüm!” sözcükleri eşliğinde hipnoz hareketlerimi sürdürürken, Valdemar’ın bedeni bir anda küçüldü, çürüdü ve herkesin gözünün önünde, tiksindirici bir kokuşmuşlukla sıvımsı bir maddeye dönüştü.

ENGEBELİ DAĞLARIN HİKÂYESİ

1827 sonbaharında, Virginia Charlottesville civarına yerleştiğim dönemde, Augustus Bedloe adında bir adama rastladım. Bu genç adam oldukça ilgi çekici ve merak uyandırıcıydı. Tinsel ve fiziksel yönlerini anladığımı söyleyemem. Ailesini ve memleketini öğrenemedim. Genç diyorum ama yaşından bile emin olamıyordum. Genç görünüyor hatta kendisi de gençliğinden dem vuruyordu ama kimi zaman yüz yaşındaymış gibi davranıyordu. Fiziki görünümü çok garipti. Uzun boylu ve epeyce sıskaydı. Kamburu çıkmıştı. Uzuvarları olağanüstü uzun ve inceydi. Yüzü kireç gibiydi. Kocaman bir ağzı; eğri büğrü ve insanı korkutan dişleri vardı. Gülmseyişi çirkin sayılmasa da oldukça sıradandı ve tekdüze, kesintisiz bir keder barındırıyordu. İri gözleri kedilerinki gibi yuvarlaktı. Gözbebekleri de kedilerinki gibi ışığa duyarlıydı. Coşkuya kapıldığında gözleri parıldardı, ışığı yansıtıyormuş gibi değil de güneşin ta kendisiymiş gibi ışıldardı. Dingin anlarında ise cesetlerinki gibi matlaşır, sanki önlerine birer perde inerdi.

Dış görünüşünden mustarip olduğu belliydi. Bu özelliklerinden bahsederken açıklamalar yapmaya çalışır, kusurlarına kılıf arardı. Buna dair sözlerini ilk duyduğum zamanlarda çok gerilirdim ama konuşma tarzına zamanla alıştım. Sanırım dış görünüşünün önceden böyle olmadığını ve birtakım nörolojik ataklardan sonra değişime uğradığını kanıt-

lama derdindeydi. Düzenli kontrollerini Saratoga’da tanıştığı yetmişlik doktoru Templeton’a yaptırıyor ve bu tedaviden fayda gördüğüne inanıyordu. Maddi gücü yerinde olduğundan Dr. Templeton’la bir anlaşma yapmış ve senelik ücretini misliyle ödeyerek doktorun tek hastası olmayı başarmıştı.

Dr. Templeton gençken çok gezip dolaşmış, hipnotizmayla tedaviyi başlatan F. Anton Mesmer’in kuramlarının destekleyicisi olmuştu. Doktor, manyetizma uygulayarak ağrılarını dindirmeyi başardığından hastası da bu öğretiyi savunur hale gelmişti. Dahası doktor tüm hevesli destekçiler gibi hastasını bu konuya tamamen inandırmış ve üzerinde birtakım deneyler yapmak için ondan izin almıştı. Zamanla sıradanlaşan ve yaygınlaşan deneyler o dönemin Amerika’sında pek de bilinmeyen bir sonuca ulaştı. Demem o ki Doktor ile Bedloe arasında derin ve güçlü bir hipnotik ilişki doğdu. Temelde uyutma teknikleriyle ilgili olan bu ilişki kısa sürede olağanüstü bir seviyeye tırmandı. İlk denemeleri başarısızdı. Beşinci ve altıncı denemelerde belirgin bir başarı sağlandı. On ikinci denemeden sonra ise hasta kendini koşulsuz bir şekilde doktoruna teslim etmişti. Doktor ne vakit istese hastasını uyutabiliyordu. Şimdi binlercesine şahitlik etsek de, o dönem olanaksızlığı belirgin olan bu hadiseyi ancak yazabiliyorum.

Bedloe hassas, coşkulu, aceleci biriydi. Güçlü ve zengin bir imgelem gücü vardı, kuşkusuz morfin bağımlılığının da bunda katkısı büyüktü. Kahvaltıdan sonra sert kahvesiyle günlük morfinini alır, yalnız veya köpeğiyle birlikte Charlottesville’in batısında ve güneyinde uzanan yalçın ve ürkütücü Engabeli Dağlar’da yürüyüşe çıkardı.

Kasımın sonlarına doğru yaşanan ve *ara dönem* olarak beliren pastırma yazının sıcak ama puslu bir gününde Bay Bedloe yine dağ yürüyüşüne çıktı. Hava karardığı halde dönmedi.

Saat sekizde iyice endişelendik ve onu aramaya karar verdik ama biz daha buna teşebbüs edemeden kendisi ortaya çıktı. Kötü görünmüyordu, bilakis daha da canlanmıştı. Gezisine ve başına gelenlere dair anlattıkları ise oldukça garipti.

“Sabah dokuza doğru evden çıkıp Engebeli Dağlar’a doğru yola koyuldum ve daha önce rastlamadığım bir yola girdim. Kavisli kısımlarından geçerken karşılaştığım manzara ihtişamlı olmasa da ürpertici yabancıllığından, ıssızlığından ötürü olağanüstüydü. O yeşil çayırarda ve gri kayalıklarda benden önce kimsenin gezinmediğini düşünmek bile haz sebebiydi. Tesadüfen rastlanabilecek bu eski dere yatağını kuşkusuz ben buldum.

Pastırma yazına özgü puslu hava da manzaradan daha fazla etkilenmemi sağladı. Zaten on metre ötesini göremiyordum. Girdiğim yol oldukça kavisli olduğundan ve güneş de yüzünü hiç göstermediğinden yön duygumu tamamen yitirdim. Morfin sayesinde de fiziksel dünyaya olan dikkatim arttı. Yaprığın titreyişi, çimenin rengi, yoncanın biçimi, arının vızıltısı, çiy damlasının ışıltısı, rüzgârın fısıltısı, ormanın ıtırı derin hül-yalara dalmama, zihnimde coşkulu ve karmaşık düşüncelerin birikmesine yol açtı.

Pus iyice üstüme çöktüğünden el yordamıyla ilerledim. İşte o dakikalar-da nedensiz bir korku, sıkıntı ve keder çörekledi yüreğime. Uçurumdan düşeceğimi düşünerek adım atamaz hale geldim. Derken Engebeli Dağlar, yakındaki mağaralar ve barbarlarla ilgili anlatılan efsaneleri anımsadıkça iyice korkuya kapıldım. Zihnimde uçuşan belirsiz düşünceler huzursuzluğumu anbean artırdı. Birden bir davulun tok sesi kulağıma çalındı.

Çok şaşırmıştım. Buralarda kimse davul çalmayı bilmezdi. İsrail’in surunu duysaydım daha az şaşırdım. Sonra daha yüksek tonda bir şangırtı işittim, sanki koca bir anahtarlık sallanıp duruyordu. İyice afalladım.

Derken esmer, yarı çıplak bir adam çılgınlık atıp koşarak yanımdan geçti, sıcak nefesini yüzümde hissettim. Elindeki çelik halkalardan oluşan aleti hızla sallıyordu. Koca ağzı ve alev gibi parıldayan gözleriyle dehşet saçan bir sırtlan da adamın peşinden koşuyordu. Evet, bir sırtlandı bu.

Bu hayvanı görünce rahatladım çünkü hayal gördüğüm belliydi. Bu yüzden aklımı toparlamaya çalıştım. Hızlı adımlar atarken gözlerimi ovuşturdum, kendimi çimdikleyip yaygarayı kopardım. Küçük bir su kaynağına rastladım; eğilip ellerimi, yüzümü, boynumu yıkadım. Huzursuzluğum azaldı. Doğrulduğumda canlandığımı hissettim ve kararlı bir şekilde yürümeye başladım.

Hızlı yürüyüşüm ve ağırlaşan hava takatimi kestiğinde bir ağacın altına oturdum. Birden hafif bir gün ışığı belirdi ve gölgesi çimenlerin üstüne düştü. Dakikalarca gölgeyi izledim. Yine afallamıştım çünkü başımı kaldırdığım anda gördüğüm şey koca bir palmiye ağacıydı.

Telaşa ayağa kalktım, hayal görmüş olamazdım. Her şeyi doğru algılıyordum. Sanki tuhaf bir dünyaya gelmişim. Havanın sıcaklığı ve rüzgârın taşıdığı kokular artmıştı. Çağıldayan bir nehir ile insanların mırıltılarını işitiyordum.

Derken rüzgâr bir büyücü edasıyla asasını salladı, olanca gücüyle esmeye başladı ve havadaki pusu bir anda dağıttı.

Şırl şırl bir nehrin aktığı geniş bir düzlüğün üstünde, yalçın bir dağın eteklerinde buldum kendimi. Düzlükte *Binbir Gece Masalları*'nda betimlenen kentlerden çok daha tuhaf görünen bir kent vardı. Durduğum yerden kentin en ücra köşesi bile görünüyordu. Birbiriyle kesişen yollarında, kavisli geçitlerinde belirgin bir insan kalabalığı vardı. Evler tablo gibiydi. Balkonlar, verandalar, minareler, mabetler, eşsiz güzellikteki cumbalı yapılar dikkat çekiyordu. Çarşısı ipek kumaşlar, kusursuz güzellikte yemek takımları, benzersiz mücevherler, kıymetli taşlarla doluydu. Ayrıca peçeli

kadınları taşıyan tahtirevanlar, heybetli filler, tuhaf biçimli putlar, davullar, bayraklar, mızraklar, ışıldayan topuzlar dikkatleri üzerlerine çekiyorlardı. Bu heyulanın içinde yer alan sarıklı, cübbeli, sakallı, sarışın veya esmer bir milyon adam arasında kutsal sığırlar dolanıyor; süslü ama pis maymunlar sesleriyle ortalığı yıkarak minarelere tırmanıyorlardı. Kalabalık caddelerden insanların yıkandığı nehre doğru basamaklar iniyordu, nehir üzerindeki sayısız gemiden rahatsız olmuşçasına yatağını bulamıyor gibiydi. Devasa palmiye ve kakao ağaçları çevrelediği kentte pirinç tarlaları, kulübeler, sığınaklar, Çingene kampları, tepesinde testi taşıyan güzel bir kız görülüyordu.

Yine hayal gördüğümü veya düşlere kapıldığımı düşüneceksiniz ama size hakikati anlatıyorum. Gördüğüm, işittiğim, hissettiğim şeyler kesinlikle gerçektir. Her şey birbiriyle ilişkili ve oldukça ahenkliydi. Başta ben de düş gördüğümü sandım ama sonunda gerçek olduğunu anladım. İnsan düş görürken düşünden şüphelenirse şüphesinin doğruluk payını biçebilir ve hemen kendini toparlar. Novalis, “Düşümüzde düş görmemiz yakında uyanacağımız anlamına gelir,” der. Eğer düş gördüğümünden şüphelenmemiş olsaydım kesinlikle düş görmüş olabilirdim.”

“Doğrudur,” dedi Bay Dr. Templeton. “Sonra kalkıp kente indirin.”

“Evet, kalktım ve kente indim. Sonra aynı yönde ilerleyen coşkulu bir kalabalığın arasına katıldım. Bu hengâme fazlasıyla ilgimi çekti. Yaşanacaklarda önemli bir rol üstlendiğimi seziyor, kalabalığa karşı güçlü bir düşmanlık besliyordum. Kestirme bir yol bulup kent merkezine ulaştım. Yarı Hintli, yarı Avrupalı kıyafetler giymiş küçük bir grup sokaktaki avam tabakasına karşı mücadele içindeydi. Öldürülen bir subayın silahını kaptım ve sayıca az olan gruba katılıp umutsuzca çarpışmaya başladım. Kalabalığa direnemedik ve geri çekildik. Barikatlarla kendimizi emniyete almaya çalıştık. Sığındığımız kulübenin hisarpeçesinden kalabalığın sara-

ya doğru akın ettiğini gördüm. O sırada sarayın üst kattaki penceresinden kadınsı biri halata tutunarak aşağı indi ve kendisini bekleyen kayığa binip nehrin diğer kıyısına geçti.

Bu sırada yeni bir amaç edindim. Hararetli bir söylev sonunda birkaç arkadaşımı da yanıma alıp kulübeden çıktım. Çıkışımız kalabalığın gerilemesine neden oldu. Sonra toparlanıp hücum ettiler ve yine geri çekildiler. Kulübeden uzakta, yüksek binaların sıra sıra dizildiği caddelerin arasında kaybolduk. Karşımızdakiler mızraklarla, Malayalıların kıvrımlı bıçaklarına benzeyen zehirli oklarla saldırıyorlardı. Bunlardan biri sağ şakağıma saplandı ve olduğum yere yığıldım. Acıyla cebelleşsem de, sonunda nefesim kesildi ve öldüm.”

“Düş görmediğinizi iddia etmeyeceksiniz değil mi? Öldüğünüzü de söylemezsiniz sanırım,” dedim gülümseyerek.

Bedloe’nun coşkulu bir tepki vermesini bekliyordum ama aksine o beti benzi atmış bir halde titriyordu. Templeton ise sabit bir biçimde yerinde oturmayı sürdürse de gözlerini pörtletmiş, zangır zangır titriyordu. Yine de “Anlatmaya devam et,” dedim sakince.

“Dakikalarca karanlık ve hiçlikten başka bir şey duyumsamadım. Sonra elektrik akımına kapılmışçasına dalgalandım. Böylece bedenime ve aydınlığa kavuştuğumu anladım. Havalandım. Cismani varlığım kaybolmuştu. Kalabalık dağılmış, hengâme yok olmuş, kent sükûnete teslim olmuştu. Yere baktığımda şakağından okla vurulmuş olan bedenimi gördüm, daha doğrusu hissettim; başım epeyce şişmişti. Yerde yatan bedenim bile ilgi alanımın dışındaydı artık. İrademi kaybetmişçesine kente geldiğim yola saptım ve süzülerek kenti terk ettim. Sırtlanla karşılaştığım yere vardığımda tekrar bir elektriklenme hissettim ve cismani varlığıma kavuştum. Hızla eve döndüm ama yaşadıklarımı unutamadım. Şu an bile düş gördüğüme inanmıyorum.”

Vakur bir tavırla “Düş değildi gördüğün,” dedi Templeton. “Ama yaşadığın şeyi kelimelerle ifade etmek çok güç. İnsanlık adına yapılan büyük bir keşif olduğunu düşünelim. Yine de bir açıklama borçluyum tabii. Şu suluboya resme bir bak. Daha önce göstermeyi düşündüm ama cesaret edemedim.”

Resme baktık; benim açımdan olağandı ama Bedloe öyle derinden etkilendi ki neredeyse düşüp bayılacaktı. Gördüğü şey kendi portresinden başka bir şey değildi. Bana kalırsa oldukça düzgün çizilmişti.

“Resmin yapıldığı tarihe bakar mısınız?” dedi Templeton. “Evet, 1780 yazıyor. Şu an hayatta olmayan dostum Warren Hastings’in⁴¹⁷ idaresi altındaki Kalküta’da tanıştığım bir arkadaşımın, Bay Oldeb’in, portresi. O zamanlar yirmi yaşındaydım. Saratoga’daki ilk karşılaşmamızda aranızdaki benzerlik yakınlaşmamıza ve sürekli birlikte olmamızı sağlayacak anlaşmayı kabul etmeme yol açtı. Merhum arkadaşımın anısı ve tuhaflığının beni çok etkilemişti.

Dağlarda gezinirken karşına çıkan yer Hindistan’daki Kutsal Nehir kenarına kurulmuş olan Benares⁴¹⁸ kenti idi. İsyan, çarpışma ve katliam 1780’de Hastings’in başına dert açan Cheyte Sing⁴¹⁹ isyanıdır. Halata tutunup sarayın penceresinden kaçan Cheyte Sing’di. Kulübeye sığınanlar Hint ve İngiliz askerleriydi. Ben de oradaydım ve taarruza geçen subayı engellemeye çalıştım, zehirli okla yaşamını yitiren subay en iyi dostum Oldeb’di.” Doktor, pek çok sayfasının yeni yazıldığı hemen anlaşılan bir defter çıkardı ve “Hayalini gördüğün şeyi ben oturup ayrıntılı bir biçimde kaleme aldım,” dedi.

417 Warren Hastings (1732–1818): İngiliz devlet adamı, Hindistan’ın ilk genel valisi olarak buradaki İngiliz idaresini güçlendirmiştir. 1788’de Hindistan’da yaptığı uygulamalar nedeniyle hakkında açılan dava 1795’te beraatla sonuçlandı ve 1814’te devlet danışma meclisi üyesi oldu.

418 Benares, diğer adıyla Varanasi; Hindularca kutsal sayılan Ganj nehrinin kıyısında kurulmuştur. Hindistan’ın ruhani merkezi olarak anılan şehir, Hinduizm ve Jainizm’de yedi kutsal şehrin en kutsal olanıdır. Aynı zamanda Hindu kültür ve bilim merkezi olan bu şehre insanlar hac için gelir.

419 Hastings’e karşı isyanı tetikleyen dönemin racası.

Yaklaşık bir hafta sonra yerel gazetede bir yazı yayımlandı:

“Charlottesville halkının sevip saydığı pek kıymetli Augustus BED-LO’nun ölümünü bildirmekten esef duyuyoruz.

Bay B. uzun zamandır nörolojik ataklar geçiriyordu ama bu durumu ölümünde ikincil önem taşımaktadır. Ölüm nedeni çok tuhaf. Birkaç gün önce Engelibeli Dağlar’a bir gezinti yapmış, soğuk almış ve başına kan sıçramıştı. Dr. Templeton hastasına sülük tedavisi uyguladı. Kısa süre içinde hasta hayatını kaybetti çünkü sağ şakak üzerindeki atardamara yapışan sülük diğerlerinin arasına sinsice karışan zehirli bir türdendi. Tıpta kullanılanlara çok benzediğinden zehirli olduğu öngörülemedi.

Not: Zehirli Charlottesville sülüğü, siyah renklidir ve solucan misali kıvrılarak ilerler. Tıpta kullanılan sülüklerden kolayca ayırt edilebilir.”

Gazetenin editörüyle konuşurken arkadaşımın adını neden “Bedlo” olarak yazdıklarını sordum. “Adının sonunda bir tane de ‘e’ harfi var. Eksik yazmanızın bir nedeni var mı acaba?”

“Nedeni mi? Yok canım. Bu ismin sonunda ‘e’ harfinin olduğunu herkes bilir. Basit bir dizgi hatası sadece.”

“Hakikat kurgudan daha tuhaf olabiliyormuş sahiden; arkadaşımın ismi sonunda “e” harfi olmadan Oldeb’in tersten okunuşu esasen. Nasıl bir dizgi hatasıymış bu böyle?” diye kendi kendime mırıldandım.

ARNHEİM ARAZİSİ YA DA MANZARA BAHÇESİ⁴²⁰

*Bahçe, güzel bir kadın misali,
Keyifle uyumakta,
Açık semalara yummuş gözlerini.
Göğün masmavi tarlaları,
Çiçeklere vuran şavkla aynıydı.
Zambaklardan ve gök mavisi yapraklardan,
Süzülen çiy damlaları,
Akşamın maviliğinde yanıp sönen yıldızlardan farksızdı.*
Giles Fletcher⁴²¹

Zenginlik rüzgârı, beşikten mezara dek dostum Ellison'dan yana esti. Yalnız maddi anlamda bir zenginlikten söz etmiyorum, mutluluktan yana da şanslı hep yaver gitti. Hakkında konuştuğum kişi Turgot'nun, Price'ın, Priestley ile Condorcet'nin kuramlarının habercisi olmak ve mükemmeliyetçilerin kuruntularında var olduğu sanılan bir modelin yerini almak ama-

420 18. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de ortaya çıkan bir bahçe türü. Rönesans ve Barok dönem bahçe ve parklarının geometrik eksensel tasarımına karşıt bir anlayışın ürünüdür. Yeşil alanları doğanın hiç el değmemiş bir parçasıymış gibi tasarlamayı öngörür. En ünlü manzara bahçesi tasarımcıları H. Repton ve Capability Brown'dır. Romantizmin mimarlık alanındaki bir yansıması sayılabilir.

421 G. Fletcher (1586–1623): *Christ's Victory and Triumph* adlı uzun, alegorik şiiriyle ünlenen İngiliz şair.

cıyla doğmuş gibiydi. Kısa süren yaşantısında, Ellison insanın tabiatında mutluluğun zıttı olan gizli bir özün bulunduğunu söyleyenlere gereken yanıtı vermişti diye düşünüyorum. Kariyerini kaygıyla incelerken, insanlık yasalarından sadece birkaçının çiğnenmesiyle sefaletin oluşabildiğini gördüm. Onun hayatı, insan ırkının biçimlendiremediği mutluluk unsurlarına sahip olduğunun, günümüz koşullarının yarattığı kaosu ortasında bile insanın sıra dışı ve tesadüfi durumlarda dahi mutluluğu bulduğunun kanıtıydı.

Bu konuda benimle aynı düşüncelere sahip olan dostumun mutluluğunun kesintisiz olması elbette planlı davranışlarının karşılığıydı. Yine de kimi zaman deneyimlerinden ziyade içgüdülerine dayalı felsefesine güvenmeseydi, bu tip sıra dışı refaha sahip insanları bekleyen dipsiz girdaplara yuvarlanması kaçınılmaz olurdu. Ama mutluluk üzerine bir deneme yazmaya kalkışmayacağım. Dostumun düşüncelerini şöyle özetleyebilirim: Dört temel mutluluk ilkesi, koşulu vardır. Tuhaf olsa da birincisi yalnızca fizikseldir ve açık havada yapılan ısınma hareketleriyle ilgilidir. Ona göre, “Başka yollarla güçbela elde edilen sağlık, sağlık değildir.” Örneğin, tilki avlayanların yaşadığı haz ile çift sürenlerin eriştiği mutluluk diğer sınıflardan insanların yaşadıklarına yeğdir. İkinci koşul, kadın sevgisidir. Üçüncüsü ve uygulaması en zor olanı tutkuyu hor görmektir. Son koşul ise belirli bir hedefi izlemektir, ilk üç koşul yerine geldiğinde mutluluğunuz ancak bu hedefin ortaya koyduğu tinsellikle ölçülebilir.

Ellison; talihin ona bahsettiği daimi bolluk açısından bakıldığında müstesna biriydi. Zariflik ve güzellikte herkesten üstündü. Fazlasıyla zeki olduğundan, bilgi edinimi onun için çabadan çok sezgisel bir gereklilikti. İmparatorluğun en şanlı, şerefli ailelerinden birine mensuptu. Eşi, yeryüzündeki en güzel, en fedakâr kadındı. Ellison, her zaman bolluk içinde

yaşamıştı ama erginlik yaşına vardığında herkesi hayretler içine düşüren ve genelde bu tip bir şansa sahip olanların aklını başından alan talih kuşunun da başına konuverdi.

Ellison'ın erginliğe ulaşmasından yüz yıl kadar önce uzak diyarların birinde Bay Seabright Ellison diye biri ölmüştü. Muazzam bir servete sahip olan bu bay, yakın akrabalarının olmamasından faydalanarak servetinin ölümünden sonra bir yüzyıl daha değerlendirilmesini, titizlikle inceleyip karar kıldığı yatırım alanlarında birikecek bu servetin yüz yıl sonra Ellison soyadını taşıyan en yakın akrabasına verilmesini vasiyet etmişti. Bu emsalsiz vasiyetin iptalini isteyenler olmuştu ancak yürürlükteki yasaların hiçbirisi geçmişe kapsamadığından başarılı olamamışlardı. Bu arada hassas hükümet bu tip sermaye birikimlerini yasaklayan bir kanun yürürlüğe koydu ama bu yasa bile yirmi bir yaşına giren Ellison'ın yüz yıldır biriken dört yüz elli milyon dolarlık⁴²² servetin sahibi olmasını engelleyemedi.

Bu kadar büyük bir mirastan söz edilince, fısıltı gazetesi paranın kul-lanım alanı üzerine çalışmalara başladı. Mirasın büyüklüğü ve elde hazır oluşu herkesin aklını başından almaya yetti. Bu denli büyük servete sahip olan insan neler neler yapmazdı ki? Ülkenin en zengini olarak çağın getirdiği müsrifliklere kapılabilir, siyasi dalavereler çevirebilir, bakanlık yetkisi elde etmeyi hedefleyebilir, asalet payesi satın alabilir, sanat eserleri toplayıp koleksiyoncu olabilir, edebiyat, sanat ve bilim insanlarına karşı eli açık davranabilir ya da bağışta bulunduğu hayır kurumlarına ismini verebilirdi. Fakat akıl almaz büyüklükteki bu servetle kuşkusuz bu sıradan şeylerden çok daha fazlası yapılabilirdi. Rakamlar insanları allak bullak

422 Benzer bir olay yakın geçmişte İngiltere'de yaşandı. Mirasçının adı Thelluson'du. Bu konu üzerine gördüğüm ilk yazı Prens Puckler-Muskau'nun *Yolculuk* adlı kitabında geçiyor. Yazar, mirasın doksan milyon pound olduğunu söylüyor ve "Bu kadar çok parayla nasıl büyük işler yapılabilir?" diye sormadan edemiyor. Bu yazıdaki görüşe uymak için, Prens'in ifadesini biraz abartılı bulsam da takip ettim. Öykümün taslağı, Musaku'nun anlattısından yola çıkan Sue'nun takdire şayan eseri *Juif Errant*'dan önce yayımlandı. —Poe.

etmeye yetiyordu. Servet, yüzde üçlük faizle yılda on üç milyon beş yüz bin, ayda bir milyon yüz yirmi beş bin, günde otuz altı bin dokuz yüz seksen altı, saatte bin beş yüz kırk bir, dakikada yirmi altı dolar kazandırırıldı. İnsanların sıradan tahminleri ve hayal güçleri bir noktada tıkanıyordu. Ellison'ın mirası fazla bulup yarısını eşine dostuna dağıtacağını düşünenler de olmadı değil. İşin aslı buna benzer bir şeyi yakın geçmişte yapmıştı; mirasla gelen bu servetten önce, kendine ait olağanüstü bir zenginlikten feragat etmişti.

Arkadaşlarının uzunca bir süre tartıştığı servet hakkında çoktan karar vermiş olması, dahası verdiği karar beni şaşırtmamıştı. Hayırseverlik hususunda da vicdanı rahattı. İnsanlığın genel durumunun iyileştirilebileceği ihtimaline de (ne acıdır ki) pek sıcak bakmıyor, bunun ihtimalden öteye geçebileceğine inanmıyordu. Sonuçtan hoşnut olsa da olmasa da, büyük ölçüde kendine yöneldi.

Ellison, en geniş ve en asil anlamda şairdi. Dahası şairaneliğin gerçek niteliğinin, saygın hedefinin, yüce heybeti ile şerefının farkındaydı. Şairaneliği besleyen, tek olmasa da en uygun yolun, yeni güzellik biçimlerini yaratmaktan geçtiğini düşünüyordu. İlk öğrenim yıllarından kalma ya da zihninde halihazırda var olan bazı özellikleri etik fikirlere maddeci bir tavırla yaklaşmasına yol açıyor, belki de bu sebeple şairin yapacağı tek değilse bile en uygun şeyin eşsiz güzellik biçimleri yaratmak olduğunu söylüyordu. Dolayısıyla ne müzisyen ne de şair oldu, şairliği ilk anlamıyla düşünürsek. Mutluluğun dört temel koşulundan biri olan tutkuyu hor görmek onun için vazgeçilmez olduğundan, herhangi bir şey olmaya çalışmak umurunda değildi. Büyük deha sahipleri tutkulu olmak zorundadır ama en büyük deha sahipleri tutkudan sıyrılmış olamaz mı? Milton'dan çok daha büyük deha sahiplerinin “sessiz ve mütevazı” bir yaşam sürdüğünü söyleyemez miyiz? İnsanlığın yaratabi-

leceği en nitelikli sanat eserleri henüz günyüzüne çıkmadı ve en büyük deha sahipleri rastlantısal bir biçimde bu tip girişimlerde bulunmazsa belki de asla çıkmayacak.

Müziğe ve şiire herkesten çok düşkün olsa da, Ellison müzisyen ya da şair olmadı. Koşulları farklı olsaydı ressam olması kaçınılmazdı. Heykeltıraşlık şiirsel bir tat barındırsa da içinde, sınırlı sahası ve sonuçları sebebiyle ilgi alanı değildi. Şairanelik içeren sanat dallarından biraz olsun söz ettim. Fakat Ellison; en yaygını olmasa bile en zengin, en gerçek ve en tabii sanat dalının yıllarca önemsenmediğini düşünüyordu. Peyzaj mimarları şair sayılmaz ama arkadaşşıma göre manzara bahçeciliği ilham perisine muazzam olanaklar sunuyordu. Gerçekten de yeryüzünün sunabileceği en güzel, en görkemli öğelerin kombinasyonuyla görülmedik biçimler yaratmak için en uygun sahaydı bu. Ellison; çiçeklerin ve ağaçların çok biçimli ve çok renkli olmasının, doğanın fiziksel güzelliğe erişmesinde en kestirme yol olduğunu düşünüyordu. Bu güzelliği yönlendirmenin, yoğunlaştırmanın ya da başkaları için anlaşılır hale getirmenin şair olarak alın yazısı ve Tanrı'nın insanlığa bahşettiği şairanelikten nasibini almış biri olarak yükümlülüğü olduğuna, tüm olanaklarını bu uğurda kullanması gerektiğine inanıyordu.

“Başkaları için anlaşılır hale getirmek.” Bana bunu açıklarken benim açımdan bakıldığında hep muamma olan bir şeyi de aydınlığa kavuşturdu; ancak zırcahillerin itiraz edeceği bir olguyu, dâhi bir ressamın resmettiği manzaraların tabiatla bulunmadığını anlatmaya çalışıyorum. Claude'un tuvalinden yansıyan cennetler gerçek dünyada yoktur. En olağanüstü manzara resimlerinde bile gerçeğiyle karşılaştırıldığında hep bir kusur ya da fazlalık mutlaka vardır. Tuvalde en yetenekli ressamın fırçası değmişse bile, manzarayı oluşturan öğeler tek tek bakıldığında kusursuz görünür, ancak bir araya gelip bütünü oluşturduğunda mutlak eksik kalır. Sözün

özü, sanatçı gözüyle baktığımızda yeryüzünün doğal görüntüsü kusursuz bir “kompozisyon” oluşturmaz. İnanılır gibi değil! Çünkü genelde tabiatın kusursuzluğunu över dururuz. Ayrıntı bolluğu nedeniyle onunla rekabet etmeye çekiniriz. Kim lalenin renklerini kopyalamaya ya da müge çiçeğinin boyutlarını değiştirmeye cüret edebilir ki? Heykel ve portrede tabiatın birbir kopyalanması yerine yüceltilip mükemmelleştirilmesini savunan görüşler hatalıdır. Hiçbir heykel veya portre, içinde yetkin öğeler barındırsa bile, yaşayan, nefes alıp veren insanın güzelliğini layığıyla betimleyemez. Bu görüş yalnız manzara resimlerinde geçerlidir; bu da ne yazık ki titiz bir düşünce sisteminden geçmediği ve duruma duygusal açıdan yaklaşıldığı için sanatın her alanında mutlak geçerlilik olarak addedilmiştir. “Duygusal” sözcüğünü kullanıyorum çünkü duygular sahtelikten ve vesveseden uzaktır. Sanatçı, matematiği haz duygusundan daha somut görmez; üstelik maddenin, herhangi bir yöntemle de olsa, arzuya göre biçimlenen gerçek güzelliği oluşturduğundan emindir. Yine de gerekçeleri henüz olgunlaştırılıp açıklanamamıştır. Bunları bütünüyle incelemek ve cümleye dökülebilmek için emsalsiz titizlikte bir çözümlemenin yapılması şarttır. Yine de içgüdüsel görüşleri kardeşlerinin yardımıyla onaylanır. Bir “kompozisyonun” kusurlu olduğunu düşünelim; biçimsel kusurunu yeryüzündeki tüm sanatçılara gösterdiğimizde hepsi kusuru doğrulayıp düzeltme yoluna gidecek ve farklı yöntemlerle de olsa benzer nitelikte düzeltmeler tavsiye edeceklerdir.

Tekrarlıyorum, doğa sadece manzara bahçeciliğinde idealize edilebilir ama açıkçası bunun yolu yordamı benim için muammadan ibaretti. Doğanın başlangıçta yeryüzünü güzel, yüce ve pitoresk açıdan donattığını düşünürdüm ama biçimsel ve renksel de olmak üzere yeryüzü kabuğunun türlü türlü mevzi değiştirmesinin de sanatın ruhunu bastırıp düzene koyduğunun kanıtıydı. Yine de hedefsiz ve sıra dışı sayılabilecek bu görüşüm

dirençsizdi. Ellison ise bunları ölümün habercisi olarak görüyordu. Açıklaması şöyleydi: “Doğanın başlangıçtaki hedefi insanı ölümsüz kılmaktı, dolayısıyla yeryüzü bu hedefe hizmet etmek amacıyla mükemmeliyetçi bir göz tarafından düzenlendi ancak yerkabuğundaki değişimler insanı ölümlü kılmanın gerekliliklerindendi.”

“Manzara bahçeciliğinin yüceltilmesi yalnız ahlaki ve insani açıdan yaklaşılsa gerçekleşebilir. Dünyaya uzaktan ama atmosferin sınırını aşmadan bakacak olursak, yaşanan her değişimi kusur olarak görürüz. Demem o ki, yakındayken titizlikle incelenen bir ayrıntı gelişme, uzaktayken bu değişimin yarattığı etki kusur olarak algılanır. Belki de çok eskiden insan olup şimdi bizim görmediğimiz farklı bir ırk uzakken keşmekeşimize düzen, yakinken çirkinliklerimize güzellik diyordu; belki de Tanrı yeryüzündeki muazzam bahçeleri bizim ölümlü gözlerimiz için değil de ölümü güzellikten ayırmayan ölümsüz meleklerin gözleri için tasarlamıştır.”

Ellison, işinin ehli bir yazarın manzara bahçeciliği üzerine yazdıklarından da bahsetti:

“Manzara bahçeciliğinde iki üslup vardır: Doğal ve yapay. İlki; yakındaki tepelere veya ovalara benzer nitelikte ağaçların dikilmesiyle, sıradan bir gözün değil bu işin uzmanının fark edebileceği ebat, oran ve renk ilişkilerinin uygulanmasıyla doğal manzarayla uyum sağlamayı amaçlar. Doğal manzara bahçeciliği debdebeli manzaralar ortaya çıkarmak yerine kusurları ve tuhaflıkları bertaraf ederek dingin bir uyum yakalama derdindedir. İkincisi ise, mimari üsluplarla ilişkili olarak farklı zevk anlayışına hitap eder. Versailles’ın görkemli bulvarlarıyla bazı ücra yerleri, İtalyan taraçaları, gotik veya Elizabeth tarzı İngiliz mimarisi örnek olarak gösterilebilir. Yapay manzara bahçeciliğinin suistimal edildiği zamanlar olsa da, bahçeye düzeni ve tasarımı vurgulayan bilişsel ve görsel sanat unsurları eklenmesi elbette onu daha fazla güzelleştirir. Yosun bağlamış korkuluk-

ları olan bir taraça geçmişte var olan güzellikleri insanın zihninde canlandırır. Nitekim en ufak sanatsal işaret insani sorumluluğun ve ilginin ispatıdır.”

“Şimdiye kadar söylediklerimden,” dedi Ellison “yazarın doğal güzellik anlayışını doğru bulmadığımı anlamışsındır. En elverişli yer seçildiği takdirde, doğal güzellik insan elinden çıkan güzellikle aşık atamaz. Ebat, oran ve renk ilişkilerine ilişkin sözleri ise yazarın anlayışındaki yetersizliği örten laf salatasından ibaret. Bu önerme çoğu insana anlamlı gelmez çünkü kılavuzluk edebilecek nitelikte değil. ‘Doğal manzara bahçeciliği debdebeli manzaralar ortaya çıkarmak yerine kusurları ve tuhaflıkları bertaraf ederek dingin bir uyum yakalama derdindedir,’ diyor. Bu önerme de coşkulu düşler kuran dâhilere değil, yerlerde sürünen dalkavuk sürüsüne uygundur. Bahsi geçen sözde marifet, edebiyatta Addison’u Tanrı mertebesine yükselten yavan eleştirinin sonucudur. Kusursuz erdem zekâyla ilişkilendirildiği ve yasayla sınırlandırılabilirdiğinden daha çok dikkat çeker, ancak yaratıcılıkta sınır tanımayarak ışıldayan gerçek erdem ise yalnızca sonuçlarıyla açıklanabilir. Yasa, kaçınmayı öngören itirazın doğruluğuna ilişkindir. Bunun ötesinde eleştirel sanat sadece öneride bulunabilir. Addison’un “Cato”sunu geliştirmeyi öğrenebiliriz ama “Parthenon” veya “Inferno” tasarlamayı öğrenemeyiz. Nitekim bu iş başarıyla sonuçlandırılmıştır, mucize gerçekleştirilmiştir. Yaratıcılığı olmadığı için yaratma eylemini hor gören toksik⁴²³ ekol safсатаacıları en güçlü alkışlayıcılardır. Başlangıç aşamasında olguya vakur bir edayla burun kıvrıran bu tipler, başarılı bir sonuç gördüklerinde birden tavır değiştirip karşılarındaki insanlara methiyeler düzmeye başlarlar.”

423 İnsanların bürokratik ve fiziksel olarak kontrol altında tutulmasını amaçlayan, “korku temelli kültür” özelliği taşıyan, olguları birer problem olarak gören, olumsuz ve cesaret kırıcı yöntemlere başvurup yeniliği kabul etmeyen itirazcı ekol.

“Yazarın yapay üslupla ilgili sözleri ise,” diye konuşmasını sürdürdü Ellison, “daha makul fikirler içeriyor. Kullanılan sanat unsurları manzara bahçeciliğini elbette zenginleştirir. Bunun ve insani sorumluluk ile ilgi üzerine söyledikleri gayet makul. Bu sözlere itiraz edilmez ama bundan başka bir amaç, insanların kolayca ulaşamayacağı, insani sorumluluğun ve ilginin sağlayabileceğinden daha büyük bir amaç güdülebilir. Refah seviyesi yüksek bir şair sanatsal, kültürel görüşlerini ve yazarın bahsettiği ilgisini devam ettirirken bir yandan da eserleriyle manevi hazlar yaşatır. İlgi ve planlaması doğrultusunda tüm olanaklardan faydalanırken maddi sanatın insafsızlıklarından ve teknik ayrıntılarından da uzak durması gerekir. En metruk bölgelerde, doğanın en saf, en yaban halini gösteren manzaralarda yaratıcının varlığı belirgin bir biçimde sezilir ama bu sanat yalnızca düşünceye hitap eder, hislere değil. Bu tanrısal tasarımın değerinin bir nebze düşürüldüğünü, uyum sağlamak amacıyla bu tasarıma insani sanat unsurlarının eklendiğini, örneğin boyutu, güzelliği, azameti ve tüm garabetiyle insani sayılan ama insanüstü varlıkların ilgisini, kültürünü ve gözetimini canlandıran bir manzara hayal edelim; bu tip bir manzarada insani ilgi hissi varlığını sürdürürken, sanat Tanrısal olmayan, ancak insan ile Tanrı arasında uçuşan meleklerle özgü, nötr veya ikincil bir işlev üstlenir.”

Ellison, muazzam servetini hayalini gerçekleştirmek için feda ederek, hedefini sabitlediği planlarını uygulayabilmek amacıyla açık havada geziniyor, gayesinin ruhaniliğiyle dolup taşarak tutkudan uzak duruyor, dahası ruhunu kasıp kavuran güzellik tutkusunu sonsuz pınarlarda ve elbette güzellik ve aşkla donanmış De Stael’in varlığıyla coşan mor cennette yatıştırarak dünyevi sorunlardan sıyrılmış esrik hülyalardan çok daha büyük bir mutluluğa kavuşmayı arzuluyordu, sonunda bu mutluluğa kavuştu da.

Arkadaşımın üstesinden geldiği sorunlarda nasıl mucizeler yarattığını layıkıyla anlatabileceğimi sanmıyorum. Anlatmayı çok istiyorum fakat ayrintılarla genellemeler arasında kalıp tereddüde düştüğümünden buna cüret edemiyorum. Belki de en makulü bu iki ucu birleştirmektir.

Ellison, hayalini gerçekleştirebileceği nitelikte uygunluğa sahip yer aramak üzere kolları sıvadı ve Pasifik Adaları'nın eşsiz doğa güzelliğinde karar kıldı. İlk başta güney denizlerine inmeyi düşünse de, bu fikrinden kısa sürede vazgeçti. "İnsanları sevmeyen biri olsaydım, burası çok uygundu. Giriş çıkışı zor olan ıssız bir inziva köşesi tam bir cazibe merkezi olurdu ama ben Timon⁴²⁴ değilim. Yalnızlığı bunalım yaşattığı için değil, sakinleştirdiği için seviyorum. Ne kadar dinleneceğime kendim karar vermeliyim. Şairane insanların yaptıklarını onaylamasını istediğim vakitler de olduğundan, şehrin kalabalığına karışabileceğim kadar uzakta olan, civarı planlarımın uygulanabilirliği açısından elverişli bir yer tercih etmeliyim."

Ellison istediği gibi bir yer bulabilmek için yıllarca sürdürdüğü gezilerinde kendisine eşlik etmeme izin verdi. Baş döndürücü güzelliğiyle beni benden alan pek çok yeri elinin tersiyle itti, gerekçeleri son derece makuldü. Nihayet panoramik görünüşü Etna'nınkine benzeyen, tüm unsurları onunkinden çok daha üstün ve ortak kanaatimize uygun güzellikte bir manzaraya sahip olan yüksek verimlilikte bir yaylaya ulaştık.

Arkadaşım büyülenmiş bir halde manzarayı seyrettikten sonra, iç çekerek "Biliyorum, kılı kırk yaran insanların yüzde doksanı burayı tercih ederdi. Manzara harikulade ama bu kadarı da fazla. Tanıdığım mimarların hepsi 'manzara' uğruna yükseklerle inşaat yapmışlardır. Bu büyük bir yanılgı. Bir şeyin muazzam boyutlarda olması insanı önce heyecana sü-

424 *Atinalı Timon*, tüm servetini kaybedince şehirden kaçır. Timon etrafı duvarlarla çevrili şehre küfür ederek kirlere gider. Bir mağarada kendine barınak yaparak ve kökler yiyerek basit bir hayat yaşamaya koyulur.

rüklele de akabinde hemen umutsuzluğa düşürür. Arada sırada görülecek bir manzara sorun olmaz ama sürekli gören göz için ciddi bir mesele. Sürekli izlenen manzaranın en kötü yanı boyut ve mesafenin enginliğidir. Bu, kırsala kaçıp inzivaya çekilerek kavuşmayı planladığımız duyguyla bağdaşmaz. Dağın zirvesindeyken dünyanın dışındaymışız gibi hissederiz. Umudunu yitirenler, geniş manzaralardan vebadan kaçarcasına uzak durur,” dedi.

Araştırmamızın dördüncü yılı biterken, Ellison'ın memnun kaldığı bir yer bulabildik. Neresi olduğunu söylemek pek yersiz aslında. Arkadaşımla yakın zamanda ölümünün ardından ziyaretçilere açılan Arnheim; Font-hill'inkinden⁴²⁵ daha büyük, gizemli ve seçkin bir ün kazandı.

Arnheim'a nehir yolundan gidilirdi. Ziyaretçi sabah erken saatte kentten ayrılır, öğlen olmadan sayısız koyunun otladığı parlak çayır-ların huzur veren güzel kıyılarından geçerdi. Arazide tarım yapıldığı sanı-sı kısa süre içinde pastoral hazla yer değiştirirdi. Bu haz da anbean biter ve sonunda karşılaştıkları manzara insanlarda yalnızlık bilinci yaratırdı. Akşama doğru geçit daraldığında, canlı ve gür çalılıklarla kaplı kıyıları belirginleşirdi. Suyun şeffaflığı artardı. Nehir binlerce eğime sahip ol-duğundan, pırıl pırıl yüzeyinin iki yüz metreden fazlasını görmek ola-naksızdı. Tekne; çevresi aşılmaz gür bitki örtüsüyle, üstü koyu mavi bir çatıyla bezenmiş zemini olmayan efsunlu bir çemberin içinde hapsol-muş gibi görünür, tesadüfen suya düşmüş sıra dışı ağaç dalları üzerin-de dengesini kaybetmeden süzülürdü. Nehir sonra boğaza dönüşürdü; dilimizde manzaranın en göz alıcı, en belirgin niteliğini tanımlayacak kelime olmadığı için anlamı tam karşılamasa da bu kelimeyi kullanıyo-rum. Kıyıların yüksek ve birbirine paralel olması sebebiyle boğaz özel-

425 1796–1813 yılları arasında Wiltshire, İngiltere’de William Thomas Beckford için mimar James Wyatt tarafından gotik tarzda inşa edilen kır evi, Fonthill Abbey.

liğini taşıyor, diğer özellikleriyle boğazdan ayrılıyordu. Suyun ısıldayarak sakince süzüldüğü nehir yatağını çevreleyen duvarları otuz kırk metre kadar yükselir, gün ışığını engellemek istercesine sarkan uzun, tüysü yosunlar bu dar boğaza cenaze hüznü verirdi. Dönemeçler sıklaşıp kendi etraflarında dönüyormuş gibi göründüklerinden ziyaretçi yön duygusunu kısa süre içinde kaybeder, tam bir tuhaflik hissine düşerdi. Doğa; varlığını korusa da farklılaşmış gibi algılanırdı: Tuhaf bir simetri, uyarıcı bir eşbiçimlilik, şahane bir uygunluk dikkat çekerd. Etrafta ölü bir dal, kuru bir yaprak, serseri bir taş, kahverengi bir toprak parçası görülmezdi. Pürüzsüz granitlerle kusursuz güzellikteki yosunların arasından kesintisiz bir çizgi halinde akan berrak suları gören karşılaştığı bu manzara karşısında küçük dilini yutardı.

Karanlık bastırırken saatlerce bu geçitte yol alan tekne keskin bir dönüş yaptığında birden geniş bir havzayla karşılaşır. Çapı hemen hemen iki yüz metre olan bu havzanın etrafı –teknenin karşısına rast gelen yer dışında– boğazın duvarlarıyla aynı uzunlukta ama farklı nitelikte tepelerle çevriliydi. Su yüzeyinden kırk beş derecelik açıyla yükselen bu tepeler boydan boya rengârenk ve enfes rayihalı çiçeklerle kaplıydı, aralarında yeşil tek bir yaprak bile seçilemezdi. Havza fazla derin olmasına karşın oldukça berraktı, tepelerin suya düşen yansımaları izin verdiği ölçüde dipteki her türlü taş, çakıl açıkça görünürdü. Üstleri ağaçtan ve çalılıktan yoksun olan bu tepeler ziyaretçide zenginlik, sıcaklık, renk, sakinlik, uyum, zarafet ve güzellik dolu bir haz uyandırır; bu harikulade kültür birikimi çalışkan, zevkine düşkün, titiz ve sıra dışı bir peri neslinin düşlerine benzerdi. İnsan, bu rengârenk manzarayı suyun başladığı yerden ufka dek izlemeye kalkıştığında yakut, safir, opal ve altuni damarlara sahip akikten bir çavlanın gökten aşağı aktığını zannederdi.

Karanlıktan çıkıp birden kendini bu aydınlık koyda bulan ziyaretçi, batışını sandığı güneşi tepelerin ötesindeki bir yarıktan gördüğünde sevinip şaşkına döner.

Ziyaretçi kendisini buraya kadar getiren tekneden inip içi ve dışı parlak kırmızı süslemelerle bezenmiş fildişi renginde hafif bir kanoya biner. Sivri olan kıç ve burnu yüksekte olduğundan, kano orantısız bir hilali andırır. Suda bir kuğu misali süzülen kanonun kakım kürklü tabanında atlas ağacından yapılmış tüy kadar hafif bir kürek vardır ama ortalıkta bir kürekçi ya da hizmetkâr yoktur. Ziyaretçiye keyfini kaçırmaması, kaderinin onu gideceği yere mutlaka götüreceği söylenir. Derken tekne uzaklaşıp gözden yiter ve ziyaretçi suyun ortasında devinimsiz gibi görünen kanonun içinde yapayalnız kalır. Ne yapması gerektiğini düşünürken birden kano hareketlenir. Burnu güneşe odaklanıncaya dek kendi etrafında döner. Hızını artırarak yol alırken kenarlarına çarpan suyun şırıltısı ulvi bir melodiye benzer, şaşkına dönen ziyaretçi etrafını kolaçan ettikten sonra kendini bu dingin ve kederli sese teslim eder.

Kano ilerleyip manzaranın kayalık kapısına varır, böylece iç kısmı görmek kolaylaşır. Sağda ormanlarla kaplı, yüksek sıradağlar uzanmaktadır. Setlerin sıralandığı bölgelerde ise sular berraklığını korumaktadır, nehirlerde her daim rastlanan çerçöpten eser yoktur. Sol taraf daha dingin görünür, yapaylığı net bir biçimde fark edilir. Kadifemsi yumuşaklıkta ve en saf zümrüdün rengiyle aşık atabilecek kadar yeşil olan nehrin bu yakası su hizasından itibaren az bir eğimle yükselmeye başlar. Genişliği on ile üç yüz metre arasında çeşitlilik gösteren bu yayla, nehrin yönünü takip ederek kıvrıla kıvrıla batıya doğru uzanan on beş metrelik bir duvara ulaşır. Bu duvar güneydeki akıntıda engebeli bölgenin dik bir açıyla parçalanmasıyla oluşmuş saf bir kayadır fa-

kat bu parçalanmanın en ufak izine rastlanmaz. Parçalanıp düzeltilmiş kaya yüzyılların taşıdığı renklerle harmanlanmıştır ve üstü sarmaşıkla, mercan renkli hanımeliyle, yaban gülü ve akasyayla örülüdür. Duvarın alt ve üst kısımlarının eşbiçimliliğini yayladan tek veya gruplar halinde uzanan devasa büyüklükteki ağaçlar, özellikle de karaceviz ağaçları bozar. Bu bölgenin ötesini gür ve sık ağaçlardan oluşmuş bir duvar gizler.

Ziyaretçi bunları manzaranın kayalık kapısı dediğim yere yaklaşırken görmeye başlar fakat iyice yaklaşıldığında boğaza benzeyen görüntü ortadan kaybolur, sol tarafta duvarın akıntı boyunca uzandığı ikinci bir çıkış yolu bulunur. Akıntı duvarla birlikte sol yana döndüğünden çıkış yolunun ötesi pek seçilemez.

Kano büyülenmişçesine ilerler ve ziyaretçi duvarının karşı kıyısıyla akıntı yönündeki kıynın birbirine benzediğini görür. Kimi zaman dağ yüksekliğine ulaşan tepeler manzarayı sahip olduğu zengin bitki örtüsüyle gizler.

Hızını usulca artıran kanoda ilerleyen ziyaretçi keskin dönemeçleri aşıp batmakta olan güneşin ışınlarını ustalıkla yansıtarak etraftaki bitki örtüsünü yalazlı gösteren, altını renkte, sıra dışı işlemelerle süslü devasa bir kapıyla karşılaşır. Nehirle dik açılışturan duvara açılır bu kapı. Ziyaretçi kısa süre içinde nehrin sola kıvrıldığını ve nehirden ayrılan bir kolun da hafif dalgalanmalar eşliğinde kapının altından süzüldüğünü görür. Kano akıntıya kapılıp yanaştığında kapı hoş bir tınıyla açılır. Kano kapıdan süzülüp geçtikten sonra, mor dağların kuşattığı, altında parıldayan nehrin uzandığı büyük bir vadiye varır. İşte Arnheim Cenneti görkemiyle ziyaretçinin karşısındadır. Efsunlu bir müzik işitilir, enfes bir koku ziyaretçinin içini doldurur. Doğu'ya özgü uzun, zarif ağaçların, sarı ve kırmızı kuş sürülerinin, zambaklarla çevrelenmiş göllerin,

menekşelerin, lalelerin, gelinciklerin, sümbüllerin ve sümbülteberlerin, kesişen gümüş renkli derelerin ortasında büyüleyici bir zarafetle yükselerek yüzlerce cumbayı, minareyi, sivri uçlu bir kuleyi günbatımın kızzılığında gözler önüne seren ve perilerle cinlerin elinden çıkmışçasına yarı gotik yarı Oryantal tarzda görünen sıra dışı bir yapı insana düşler ülkesinde gezindiğini düşündürür.

LANDOR'UN KÖŞKÜ

Arnheim Arazisi'ne Ek

Geçen yaz New York'un nehirli sayfiyelerinde yayan gezerken, günbatımına doğru yolumu kaybettim. Arazi fazlasıyla engebeli olduğundan ve takip ettiğim yol özellikle son bir saattir vadi boyunca aşırı eğilip büküldüğünden, geceyi geçirmeyi niyetlendiğim B. köyünün yönünü artık tayin edemiyordum. Güneş gün boyu neredeyse hiç yüzünü *göstermemiş* olsa da, hava insanı sıkacak kadar sıcaktı. Pastırma yazlarında görmeye alıştığımız türden bir sis her yeri sarmış, kuşkularımı çoğaltmıştı. Yine de fazla kaygılanmamıştım. Akşam, hatta gece olmadan köye ulaşamayacaksam da, elbet bir Hollanda çiftliğine rastlardım; manzaranın güzelliğiyle ters orantılı biçimde verimsiz topraklara sahip olan bu yerde bir eve denk gelmek pekâlâ mümkündü. Üstelik yastık yerine kullanabileceğim sırt çantamla ve sadık köpeğim Ponto'yla açık havada keyifli bir gece geçirebilirdim. Bu yüzden tereddüde kapılmadan yürüyüşüme devam ettim, nasıl olsa tüfek yerine Ponto vardı yanımda. Derken ormanın içinde fark ettiğim küçük açıklıkların patikalar olduğunu düşünürken, biraz daha büyük görüneneye girdiğimde araba izleriyle karşılaştım. Yanlış anlamış olamazdım. Hafif tekerlek izleri rahatlıkla görülüyordu; sık çalılar yolu kapatıyormuş gibi dursa da, kanımca türünün en görkemli örneği olan Virginia dağ arabası bile rahatlıkla bu yoldan geçerci. Fakat bu yol ormanın –koru mu demeli-

yim, bilemedim— içinden geçmesi ve tekerlek izleri barındırması dışında daha önce geçtiğim yollardan tamamen farklıydı. Araba izleri; sert, nemli ve yeşil Ceneviz kadifesini anımsatan bir yüzey üzerinde olduğu için güçlkle seçilebiliyordu. Yüzey çimlerle kaplıydı ama İngiltere dışında bu kadar özenli, kısa, kalın ve ışıldayan çimen görmek imkânsızdı. İzleri örten tek bir çöp veya yaprak bile yoktu. Sökülen taşlar kimi yerde özenli kimi yerde de özensiz biçimde ama yine de güzel bir kompozisyon halinde yol kenarına dizilmiş ve doğal bir hat çizilmişti. Taşların arasındaki boşluklarda kır çiçekleri bitmişti.

Bunlara nasıl bir anlam yüklemem gerektiğine karar veremiyordum. İşin içinde sanat vardı, buna şaşırarak değildim çünkü yollar zaten sanat eseridir ve aşırı sanat yüklenmesi pek de şaşırtıcı değildir. Gördüğüm şey, manzara bahçeciliği hakkındaki kitaplarda da yazıldığı üzere, az emek ve maliyet karşılığında doğal kaynaklar üzerine inşa edilmişti. Çiçeklerle bezenmiş taşlardan birinin üzerine oturup bu görkemli güzelliğe hayranlık ve şaşkınlıkla bakarken yarım saatten fazla zaman geçmişti ve manzaraya doyamamamın nedeni kesinlikle sanatın niteliği idi. Derken bir nokta daha da aydınlandı: Burası biçim uzmanı birinin elinden çıkmıyordu. Düzen ve incelik ile İtalyanların pitoresk dedikleri özellik arasında bir üslup belirlenmişti. Az sayıda olan düz hatlar kesintisiz değildi. İki den fazla aynı etkiye sahip kıvrıma veya renge rastlanmıyordu. Her yerde ahenkli bir çeşitlilik söz konusuydu. Müşkülpesent bir eleştirmen bile bu kompozisyonda eksik göremezdi.

Yola girdiğimde sağa döndüğüm den, yerimden kalktığımda da aynı yönü takip ettim. Yol öyle dolambaçlıydı ki ancak birkaç adımlık mesafeyi belirleyebiliyordum ama gerçekte yolun niteliğinde değişen bir şey yoktu.

Kısa süre sonra hafif bir su sesi işittim, birkaç dakika sonra çok daha keskin bir sapağı geçince yokuşun dibine inşa edilmiş bir yapıyla karşı-

laştım. Vadiyi kaplayan sis görüş alanımı daralttığından hiçbir şeyi apaçık göremiyordum. Neyse ki güneş batarken hafif bir rüzgâr çıktı ve ben daha yokuşun başındayken sis usul usul dağılmaya başladı.

Manzara parça parça –bir yerde bir ağaç, başka bir yerde ısıldayan su, ileride bir baca şeklinde– görünmeye başladığında, karşımda “yitik resimler” adıyla sergilenen sıra dışı sanrılar belirdiğini düşünmeye başladım.

Derken sis tamamen dağıldı, tepelerin ardında kalan güneş güneye doğru hafifçe kayarak tekrar belirdi ve vadinin batısındaki yarıktan mor ışıkların saçmaya başladı. Tam da bu yüzden kapsadığı her şeyle birlikte tüm vadi efsunlu bir biçimde aydınlığa kavuştu.

Güneş güneye doğru kayarken, bu ilk bakış bende çocukken izlediğim güzel bir tiyatro oyununun yarattığı izlenimi bıraktı. Renkler ahenkle dans ediyordu; güneş turuncu ve mor ışıklar saçarken, vadinin ısıldayan yeşilliği de manzaraya dahil olmayı sürdürmek istiyormuşçasına havada asılı duran sis tarafından her açıdan yansıtılıyordu.

Sis tabakasının altında kalan bu küçük vadi yaklaşık dört yüz metre uzunluğundaydı, eni ise elli metreden iki yüz metreye kadar değişiklik gösteriyordu. En dar yeri olan kuzey burnundan güneye doğru usulca genişliyordu. En geniş bölümüyle kuzey burnu arasında yaklaşık seksen metrelik bir mesafe vardı. Kuzey kısmı dışında vadinin çevresindeki yamaçlara tepe denemezdi. Burada boyu yirmi sekiz metre, eni on beş metre kadar olan granitten bir uçurum göze çarpıyor, uçurumdan güneye doğru ilerledikçe sağlı sollu alçak ve daha az kayalık olan bir bölgeye ulaşıyordu. Demem o ki güneye doğru ilerledikçe her şey alçalıyor ve yumuşuyordu ama bütün olarak bakarsak iki nokta dışında vadi yüksek tepelerle çevriliydi. Bu noktalardan birini anlatmıştım. Burası kuzeybatı yönündeydi ve daha önce de söylediğim gibi burada güneş ışıkları granit duvara yakın on metre enindeki bir açıklıktan vadiye doluyor, bakir

dağların ve ormanların içlerine doğru ilerliyordu. İkinci nokta ise vadinin güney burnundaydı. Yaklaşık yüz elli metre eninde olan ve batıya doğru uzanan bu yamaçlar hafif eğimlilerdi ve vadi tabanında birleşiyorlardı. Bitki örtüsü de diğer her şey gibi güneye doğru yumuşayıp meyil kazanıyordu. Kuzeydeki uçurumun tepesinde, kıyıya epeyce yakın yerlerde devasa boyutta ceviz, kestane ve meşe ağaçları görülüyor; ağaçların, özellikle de cevizlerin kalın dalları uçurumun kıyısından göğe uzanıyordu. Güney yönünde ilerledikçe aynı ağaçlar yol boyu devam ediyor ama bir süre sonra bunların yerini Salvator'un⁴²⁶ resimlerindeki anımsatan daha kısa boylu ağaçlar alıyordu. Sonra sırayla karaağaçlar, defne ağaçları, akasyalar, ıhlamurlar, erguvanlar, kara meşeler, akçaağaçlar ve nihayet en zarif ve görkemli ağaçlar görülüyordu. Güney yamacı birkaç söğüt ve kavak dışında ağaçsızdı ve çalılıklarla kaplıydı. Vadinin dibinde ise (şu ana kadar bahsettiklerimin yalnızca yamaçlarda ve kayalık bölgelerde var olduğu lütfen anımsansın) aralarında epeyce mesafe bulunan üç ağaç vardı. Bunlardan ilki boylu ve enfes biçimli bir karaağaçtı, sanki vadinin güney kısmını bekliyordu. İkincisi, karaağaçtan daha uzun ve çok daha güzel bir ceviz ağacıydı, o da kuzeybatı tarafının bekçisi gibiydi kayaların arasından fişkırان alımlı gövdesini vadinin iç kısmına doğru yaklaşık kırk beş derecelik açıyla uzatıyordu. Bu ağacın otuz metre kadar doğusunda ise vadinin gözbebeği ve Itchiatuckanee Nehri kıyılarında gördüğüm serviler dışında bugüne dek rastladığım en ihtişamlı ağaç duruyordu. Bu, manolyagillerden bir lale ağacıydı; *Liriodendron Tulipiferum*. Üç yan gövdesinin ana gövdeden ayrıldığı yer topraktan yaklaşık bir metre yüksekteydi; bu yan gövdeler usulca birbirinden uzaklaşıyordu, en geniş göv-

426 Salvator Rosa (1615–1673): İtalyan ressam ve şair. Sert hicivler yazdı. Napoli, Roma ve Floransa'da peyzajlar, deniz ve muharebe resimleri (Bilgeler Ormanı, Süvari Savaşı, Floransa, Pitti Sarayı) yaptı. Çok küçük figürlü eserlerinin hareketli ve düzensiz üslubu, özellikle M. Cerquozzi ve Magnasco gibi sanatçıları etkilemiştir.

denin yapraklandığı noktada, yani yirmi beş metre yükseklikteki gövdeler arasında birer buçuk metrelik açıklık vardı; ağacın toplam boyu ise otuz yedi metre civarındaydı. Lale ağacının yemyeşil yapraklarının biçimi ve ışıltısıyla hiçbir şey yarışamazdı. Bu ağacın yapraklarının genişliği yirmi santim kadardı ama kusursuz güzellikteki laleler yaprakların görkemini gölgeliyordu. En büyük ve en göz alıcı bir milyon lalenin iç içe geçmiş bir halde açtığını düşünün! Ancak bu şekilde betimlemeye çalıştığım resim anlaşılabilir. Yerden altı metre yüksekte, çapı yaklaşık bir buçuk metre olan yüzeyi pürüzsüz, zarif kabuklu harikulade gövdeyi de yabana atmak lazım. Bu çiçeklerin ıtrıları daha az gösterişli olan diğer çiçeklerine karışıyor, Arap parfümlerinden çok daha enfes bir rayihayla vadiyi donatıyordu.

Toprak çoğunlukla önceden gördüklerime benzeyen çimenlerle kaplıydı fakat daha kadifemsi yumuşaklıktaydı ve baş döndürücü bir yeşillikteydi. Bu kesinlikle insan aklının kabul edeceği türden bir güzellik değildi. Tüm bu güzelliğin nasıl elde edilebildiğini anlamak zordu.

Vadinin iki açıklığından daha önce bahsetmiştim. Kuzeybatıdaki açıklıktan çıkan ufak bir dere hafif şırıltılar ve köpüklenmeler eşliğinde usul usul akıyor, kıyıdaki devasa ceviz ağacının çevresinden dolaşüyor, sonra kuzeydoğu yönünde yol alıp lale ağacının altı metre kadar güneyinden ilerleyerek vadinin doğu batı hudutları arasına varana dek düz bir hat çiziyordu. Bu noktada bir dizi dönemeçten sonra dik açıyla güneye yöneliyor, zikzaklar çizerek ilerliyor ve vadinin alt kısmında bulunan ovalimsi bir gölle birleşiyordu. Gölün en geniş yerinin çapı yaklaşık yüz metre kadardı. Hiçbir kristal bu gölün berraklığıyla yarışamazdı. Tabanı beyaz, ıslıl ıslıl parlayan taşlarla doluydu ve net bir biçimde görülebiliyordu. Daha evvel anlattığım zümrüt yeşili çimenlerle kaplı kıyıları aşağıdaki cennete belli bir eğimle inmektense adeta yuvarlanıyordu. Bu

cennet öylesine berrak ve kusursuz bir yansıtıcıydı ki, gerçek kıyıyla taklit olanın başlangıç noktaları ayırt edilemiyordu. Gölde alabalık ve uçan balık başta olmak üzere pek çok türde balık yaşıyordu. Uçan balıklar gerçekten de havada asılıymış gibi duruyordu. Suda sakince bekleyen, huş ağacından yapılmış bir kanonun yansıması bütün ayrıntılarıyla birlikte parlak bir aynadan süzülürcesine suyun yüzeyine düşüyordu. Gölün kuzey kıyısına basit ama kullanışlı bir köprüyle bağlanan çiçeklerle dolu küçük bir ada, adanın üzerinde de kümesi andıran ufak, sevimli bir yapı vardı. Köprü, lale ağacından yapılmıştı, yaklaşık on iki metre uzunluğundaydı ve sallanmasını önlemek için bir kıyıdan diğerine hafif ama somut bir kemer şeklinde uzanıyordu. Gölün güney yakasından çıkıp ilerlemeyi sürdüren küçük dere zikzaklar çiziyor, güney yamacının ortasından geçip otuz metre yükseklikten aşağı dökülüyor ve döne döne Hudson Nehri'yle birleşiyordu.

Göl derindi; bazı bölümlerinde derinliği yaklaşık dokuz metreydi, dere ise bir metre derinlikte ve iki metre genişlikteydi. Derenin dibi ve kıyıları gölünkiyle aynı güzellikteydi ama bir eksik bulmak için çabalayacaksak aşırı *düzgün* göründüğünü söyleyebilirim.

Yeşilliğin içinde kendine yer bulan ortancalar, kartopu çiçekleri, ıtır-lı leylaklar ve en çok da sardunyalar göz dolduruyordu. Sardunyalar toprağa gömülmüş saksıların içinde yetiştirilmiş, böylelikle çok daha doğal bir görünüm elde edilmişti. Bunların dışında kadife çimenlerin üzerinde bir koyun sürüsü, evcilleştirilmiş üç geyik, ıslıl ıslıl parlayan tüylere sahip birkaç ördek ve bunlara bekçilik eden iri bir çoban köpeği bulunuyordu.

Doğudaki ve batıdaki tepeler boyunca vadi sarmaşıklarla kaplı kayalıklarla kuşatılmıştı, çıplak kayalık sayısı çok azdı. Kuzeydeki kayalık da topraktan veya çıkıntılardan fişkıran sık asma yapraklarıyla kaplanmıştı.

Bu küçük arazinin alt sınırında yer alan yükseltinin biçimlendirdiği ve geyiklerin kaçmasını önleyen düzgün bir taş duvar vardı. Etrafta çit yoktu, zaten yapay herhangi bir engele de ihtiyaç yoktu. Çünkü bir koyun süründen ayrılıp vadiyi terk etmeye kalkışsa bile, fazla ilerleyemeden derenin çavlan gibi döküldüğü ve daha önce sözünü ettiğim uçurumla burun buruna gelecekti. Sözün özü, buranın tek giriş ve çıkış noktası oturduğum yerin birkaç metre altındaki kayalık geçidin kapısıydı.

Derenin zikzaklar çizerek aktığından bahsetmiştim. İki yön izliyor, önce batıdan doğuya, sonra kuzeyden güneye doğru akıyordu. Her defasında geriye dönüyor, dairesel bir kavis oluşturarak adaya benzeyen bir yarımada oluşturunuyordu. Bu yarımada üzerinde konuşlanan ev, Vathek'in⁴²⁷ gördüğü şeytani teras gibi "*etait d'une architecture inconnue dans les annales de la terre.*"⁴²⁸ Evin bütüncül bir biçimde hem özgün hem de klasik, dahası şairane olmasının beni derinden etkilediğini kabul ediyor, görünüşünü abartılı görmüyorum.

İşin aslı bu köşk kadar sade bir yapı görmemiştim. Manzaranın içine kusursuz bir biçimde yerleştirildiği için sıra dışı görünüyordu. Evi ünlü bir manzara ressamının elinden çıkmış bir tabloya benzetiyordum.

Vadiyi ilk gördüğümde bulunduğum yer evi incelemem için uygun gibi görünse de esasen en doğru nokta değildi. Bu yüzden evi daha sonra güneydeki taş duvarın üstünden izlediğim haliyle tasvir edeceğim.

Ana binanın uzunluğu yaklaşık yedi buçuk metre, eni de hemen hemen beş metreydi. Çatıyla beraber yüksekliği beş buçuk metre civarındaydı. Binanın batısında ana binanın yaklaşık üçte biri büyüklüğünde bir başka yapı daha vardı; cephesi ana binadan iki metre gerideydi, çatısı da ana binanın çatısından doğal olarak alçaktaydı. Ana binanın arkasında bu

427 İngiliz yazar William Beckford (1760–1844) tarafından 1786 yılında yazılmış gotik roman. Fantastik havası ve şaşırtıcı detaylarıyla kitap, yıllar içerisinde türünde klasik haline gelmiştir.

428 (Fr.) "Dünya tarihinde bilinmeyen bir mimarinin eseriymi."

binalarla dik aç ı oluşturan çok daha küçük bir yapı göze çarpıyordu. İlk iki yapının çatıları dikti; içbükey bir kavisle aşağı iniyorlar ve taraçaların çatılarını biçimlendirmek amacıyla yaklaşık bir buçuk metre kadar uzanıyorlardı. Çatıların uç kısımlarında payanda gereksinimi yoktu ama yine de köşelere ince stnlar yerleştirilmişti. Kuzey kanadının çatısı ana çatının parçasıydı. Ana bina ile batı kanadı arasında sırayla bir siyah bir kırmızı şeklinde dizilmiş Hollanda işi sağlam tuğlalardan yapılmış uzun, ince bir baca, onun tepesinde de bir baca peteği vardı. Çatılar kalkan duvarlarının üzerinde de doğu yönünde bir buçuk, batı yönünde yarım metre olmak üzere çıkıntı oluşturuyordu. Ana kapı tam ortada değildi, hafif doğuya doğu kaydırılmıştı; batı yönünde iki pencere bulunuyordu. Yere kadar inme de klasik pencerelerden çok daha yüksek ve dardılar. Birer panjurları vardı ve büyük emprime camlar takılmıştı. Kapının st kısmı da emprime camdandı, geceleri panjuru çekiliyordu. Batı kısmındaki sıradan kapı kalkan duvarındaydı, sahip olduğu tek pencere güneye dönüktü. Kuzeyinde kapı yoktu, onun da sahip olduğu tek pencere doğuya dönüktü.

Doğudaki kalkan duvarının çıplaklığı güneyden kuzeye yükselen tırabzanlı bir merdiven tarafından dengeleniyordu. Geniş saağın altında yer alan bu merdiven, kuzeydeki tek pencere sayesinde ışık gören ve kiler amaçlı kullanılan tavan arasına açılan kapıya dek yükseliyordu.

Ana bina ile batı yönündeki taraçaların zeminleri çıplaktı ancak kapılarla pencerelerin nleri çimenlere gömülü, her hava koşuluna uygun olarak tasarlanmış farklı şekillerde granit taşlarla doluydu. Yine granitten yapılan ve aralıklarından yumuşacık çimenlerin göründüğü pek çok patika yol yakındaki pınara ya da birkaç akasyayla kara meşenin gizlediği yapılara kadar uzanıyordu.

Köşkün ana kapısından altı adım kadar ileride, büyüleyici güzellikte ama kurumuş bir armut ağacı karşınıza çıkıyordu ama çiçeklerin arasında

kendine yer bulan asma ağacı boylu boyunca ağacı sardığından ilk bakışta ağacın türünü anlamak oldukça güçtü. Ağacın dallarına pek çok kafes asılmıştı. İnce dallardan yapılma güzel bir kafeste bir alaycıkuş, diğerinde bir sarıasma kuşu, üçüncüsünde edepsiz bir pirinçkuşu, öteki zarif kafeslerde de kanaryalar ötüşüyordu.

Taraçanın payandaları ıtırılı yasemin ve hanımeliyle bezenmişti, ana binayla batı kanadının birleşiminde ise benzersiz gürlükte bir asma vardı. Asma; ilk olarak alçak çatıya, sonra da yüksek olanına tırmanmış, buradan etrafa sürgün vererek ilerlemiş ve doğu kalkan duvarındaki merdivenlerden aşağı inmişti.

Kanatlar da dahil olmak üzere tüm ev eski moda Hollanda tarzı padavalarla, geniş ve düz tahtalarla inşa edilmişti. Bu yüzden zemini geniş, tavanı dar olan Mısır mimarisini anımsatıyor, üstelik çevredeki sayısız çiçek saksısı bu ilginç hissiyatı pekiştiriyordu.

Mat griye boyanan padavaların köşkü gölgeleyen lale ağacının parlak yeşil yapraklarıyla kusursuz bir uyum içinde olduğu hiçbir sanatçının gözünden kaçmazdı.

Evi incelemek için en uygun nokta taş duvarın olduğu yerdi çünkü buradan iki cephe, doğu tarafındaki kalkan duvarı, kuzey kanadının bir kısmı, sulara tepeden bakan binanın çatısı ve ana binaya giden köprüünün yarısı aynı anda rahatlıkla görülebiliyordu.

Tepede fazla kalamadım ama manzarayı yeterince inceledim. Köye giden yoldan epeyce uzaklaştığım için bu evin kapısını çalıp Tanrı misafiri olduğumu söyleyebilirdim. Kararımı bu yönde verip yürümeye başladım. Yol, kapıdan sonra kuzeydoğu yönündeki kayalığın kıyısı boyunca eğim kazanıyordu. Yolu takip ederek kuzeydeki kayalık bölgeye vardım, sonra köprüden geçip doğu kalkan duvarının çevresinden dönerek ön kapıya ulaştım. Yürürken diğer yapıları görmediğimi fark ettim.

Kalkan duvarının köşesini dönerken, köpek sessiz ama ateşli gözlerle bakan bir kaplan misali bana doğru koşmaya başladı. Dost olduğumuza ikna edebilmek için elimi öne doğru uzattım, köpekler bu harekete karşı direnmezler. Köpek, kuyruğunu sallarken bir yandan da patisini uzattı, sonra aynı hareketleri Ponto için de tekrarladı.

Üzerinde zil gibi bir şey bulunmadığından yarı açık duran kapıya elimdeki sopayla hafifçe vurdum. Derken eşikte biri görüldü; yirmili yaşlarının sonunda, zayıf, daha doğrusu ince ve ortalama boyun üzerinde bir kadındı. *Mütevazı bir kararlılıkla* bana yaklaşıırken, “İşte yapay güzelliğin aksi! Tamamen doğal bir *güzellik!*” dedim kendi kendime. *Coşkulu* hali daha güçlü bir his uyandırmıştı içimde. Hülyalı gözleri *romantik* veya *ruhani* açıdan ışıltıyor gibiydi, böylesini ilk kez kalbimin derinliklerinde hissettim. Nedenini tam olarak bilemiyorum ama kimi zaman gözlerde kimi zaman dudaklarda beliren bu ifade ilgimi çekecek en kesin yoldur. “*Romantik*” kelimesini hangi anlamda kullandığımı belirtmek için öncelikle “*romantik*” veya “*kadınsılık*” kelimelerinin birbirinin yerini tutabileceğini söylemeliyim. Zaten erkek, kadındaki *kadınsılıktan* başka neyi beğenir ki? İçeriden biri “Annie! Tatlım!” diye seslenene kadar ben ancak kadının “*ruhani grilikte*” gözlere ve açık kahverengi saçlara sahip olduğunu görebildim.

Büyük bir nezaketle davet edilince içeri girdim, geniş bir antreden geçtik. Öncelikli amacım *inceleme yapmak* olduğu için, hemen sağ tarafta cepheden gördüklerime benzer bir pencere, sol tarafta salona açılan bir kapı, bu odanın tam karşısında da kuzeye bakan ve kemerli penceresi olan kapısı *açık* çalışma odasını fark ettim.

Salona girdiğimde isminin Landor olduğunu sonradan öğreneceğim beyefendiyle karşılaştım. Nezakette ve samimiyette üstüne yoktu ama beni ilgilendiren şey ne yazık ki evin sakinleri değil, düzenlemeleriydi.

Kuzey kanadında yatak odasının bulunduğunu o an fark ettim. Kapının batısında dereyi gören bir pencere bulunmaktaydı. Salonun batı köşesinde bir şömine ve mutfığa açılan bir kapı vardı.

Salondaki mobilyalarla sadelik konusunda hiçbir şey yarışamazdı. Beyaz zemini küçük, yeşil halkalarla süslenmiş, kök boyayla boyanmış el dokuma bir halı serilmişti yere. İnce tüller kar beyazı tonundaydı ve neredeyse yere değiyordu. Duvarlar, gümüşü zemini zikzaklı açık yeşil çizgilerle bezenmiş göz alıcı bir Fransız kâğıdıyla kaplanmıştı. Duvarlara çerçevesiz bir şekilde asılan Julien'in⁴²⁹ *üç renk kullanarak tasarladığı* üç farklı taşbaskı resmi baş döndürüyordu. Resimlerden ilki Doğu'ya özgü şatafatı daha doğrusu şehvet düşkünlüğünü, ikincisi capcanlı bir karnaval sahnesini, üçüncüsü ise daha önce hiç rastlamadığım tarzda yüzünde belirsiz ama cazibeli bir ifade taşıyan tanrıça misali Yunan bir kadının yüzünü resmediyordu.

Salon esas olarak yuvarlak bir masadan, birkaç sandalyeden, sallanan bir koltuktan, döşemesi krem zemin üzerine yeşil çizgili, akçaağaçtan yapılmış bir kanepeden oluşuyordu. Sandalyelerle masa birbiriyle oldukça uyumluydu, bunlar da büyük olasılıkla bahçe tasarımcısının elinden çıkmıştı. Tam bir zarafet simgesiydi.

Masanın üstünde birkaç kitap; kare şeklinde büyük, cam bir parfüm şişesi; yıldızlı bir lambası olan İtalyan modasına uygun bir abajur ve bir vazodolusu muhteşem çiçek vardı. Parlak renkli ve ıtırılı çiçekler salondaki temel *dekorasyon* öğesiydi. Işıl ışıl parlayan sardunyalarla dolu dev bir vazodöşemenin içine oturtulmuştu. Odanın dört köşesinde bulunan üçgen nişlerde aynı vazolardan vardı. Birkaç buket çiçek şömine rafını, menekşeler de pencere kenarlığını süslüyordu.

Bu yazıyı yazma sebebim Bay Landor'un evini *gördüğüm kadarıyla* anlatmaktan ibarettir.

429 Simon Julien (1735–1800): En bilinen eseri *Apollo ve Minerva*'dır.

EŞYA FELSEFESİ

İngilizler, dış mimariye olmasa da iç dekorasyona hâkimdirler. İtalyanlar, sadece mermer ve renk seçiminden anırlar. Fransızlar, *meliora probant, deteriora sequuntur*,⁴³⁰ zevkli ve akliselim gibi görünseler de tembellikleri yüzünden bu konuya eğilemezler. Çinliler ve Doğulular sevimli ama yakışsız zevklere sahiptir. İskoçlar dekorasyonda beceriksizdir. Hollandalılar, perdeyi lahanadan ayırt edemez. İspanyollar perdeye düşkündür, cellatların memleketinde olması gerektiği gibi. Ruslar dekorasyonla hiç ilgilenmez. Hotantolar ile Kickapoolar fena değillerdir. Sadece Amerikalılar akıl dışı işlere kalkışırlar.

Bunun nedenini anlamak zor değil. Bizde aristokrat kanı yoktur, mec-buren kendimize dolar aristokrasisi yarattık. Monarşilerdeki hanedanlık gösterişine benzer zenginlik tutkumuz sayesinde zevk anlayışımızı gösteriş yaparak sergilemeyi tercih ettik.

Daha anlaşılır olmak için açıklayayım. Sözgelimi, İngiltere’de pahalı eşyalarla gösteriş yapmak eşyanın güzelliğini veya sahibinin zevk anlayışını yansıtmaz çünkü İngiltere’de zenginlik asaletin göstergesi sayılmaz ve gerçek asilzadeler geleneksel zevklere bağlı olduklarından *sonradan görme* zenginlerin yapmacıklıklarından şiddetle kaçınırlar. Halk, asillere özenir ve bu durum genelleşir. Fakat Amerikan aristokrasisinde tek silah

430 “İyiye onayla, kötü olanı takip et.” Metamorphoses, VII, 20-21, Ovid.

paradır, bu yüzden paranın varlığı ve miktarı ancak gösterişle anlaşılır. Üst tabakayı kendine model seçen halk, zamanla debdebe ile güzelliği birbirine karıştırır. Demem o ki bizde eşyanın fiyatı dekoratif değerini belirler ve bu durum bir kez kabullenildi mi hatalar silsilesini oluşturacak bir aptallığa bulaşmış oluruz.

Birleşik Devletler’de –Appalachia’da– hiçbir şey bir ressamı iyi döşenmiş bir ev kadar rahatsız etmez. Bu tip yerlerin alışılacağı kusuru sefilliğidir. Bir odaya itina etmekle bir tabloya itina etmek aynı şeydir çünkü ikisi de mutlak sanat ilkelerine tabidir ve bir tabloya değer biçmemizi sağlayan yasaların hemen hemen aynısı bir odanınkiyle benzer özelliklere sahiptir.

Sefillik; eşyanın karakterinde, daha çok renginde ve kullanılış biçiminde kendini belli eder. Sanatsal olmayan yerleştirilme biçimleri de gözü rahatsız eder. Düz hatlar gereğinden fazla ve uzundurlar ve doksan derecelik açılarla aniden kesintiye uğrarlar. Aradaki yinelenen kavisli hatlar da çirkin görünür. Gereksiz bir hassasiyet güzel bir odanın sonunu getirir.

Perdeler tamamen uyumsuzdur. Geleneksel eşyaların olduğu yerde perdeye yer yoktur; perdenin fazlalığı zevksizlik belirtisidir, perdeler odanın atmosferini bozmayacak nitelikte ve sayıda olmalıdır.

Son zamanlarda halı meselesini bir nebze olsun çözdük ama desen ve renk hususunda hata yapmayı sürdürüyoruz. Halı, odanın ruhudur. Eşyaların rengini ve biçimini belirler. Teamül hukukunda hâkim sıradan biri olabilir ama halıda hâkimlik dehayı gerektirir. Fakat bıyıklarını düzeltmeyi beceremeyen insanlar *hayalperest koyunlar* gibi halılar üzerine ahkâm keserler. Büyük halılarda büyük desenlerin, küçük halılarda da küçük desenlerin olması gerektiğini herkes bilir. Dokuma hususunda yalnız Saksonya halıları muteberdir. Brüksel halıları miadını doldurmuştur, Türk halıları ise zevk hususunda can çekişmektedir. Desen söz konusu olduğundaysa, halı kendilerini kırmızı tebeşir ve sarı kök boyayla boyayıp kafalarına ibik

konduran Riccaree yerlileri misali süslenmemelidir. Demem o ki daire biçimli desenler anlam taşımamalıdır. Çiçek desenleri ya da klasik nesnelerin tasvirlerini içeren halılar Hristiyan diyarına sokulmamalıdır. Dahası halı, perde, duvar kaplamaları arabesk olmamalıdır. Avam tabakasına ait evlerde kimi zaman rastlanan antika yer örtülerine gelince, yüzeyi bulanıran rengârenk çizgilerle birbirinden ayrılmış, bir merkez etrafında genişleyen devasa desenlerle dolu bu halılar fırsatçı ve hasis bir ırkın, yani Baal'in çocukları olan ve Mammon-Bentham'a tapınan, düşünmeyi ve hayal kurmayı en aza indirmek amacıyla yaptığı kaleydoskopu buharla döndürmek için anonim ortaklıklar kuran bir ırkın ahlaksız icadıdır.

Şaşıaa, Amerikan eşya felsefesinin en önemli yanıışıdır; bu durum az evvel söylediğim gibi tamamen zevksizlikten doğar. Gaz ve cam aklımızı başımızdan alır. İlki ev içinde katiyen kullanılmamalıdır. Göz kamaştırıcı ve karasız ışığı rahatsızlık verir. Beyni ve gözleri olan insan bundan uzak durur. Zayıf ya da ressamların deyimiyle uygun ışık, uyumsuz ve canlı gölgelerle döşenmiş odalarda bile fark yaratır. Astral lambadan, yani buzlu camdan yapıma abajuruyla ay ışığı benzeri ahenkli ve titremeyen bir ışık saçan Argand lambasından⁴³¹ daha iyi bir icat yapılmamıştır. Kristal abajurlar düşman icadıdır. Daha çok *parıldamaları* ve diğerlerine oranla *daha pahalı olmaları* sebebiyle bu abajurları pek severiz. Kristal abajurların binçili kullanıcıları ya zevksizdirler ya da pervasızca modayı takip ederler. Bu şıkıdım şeylerden yayılan ışık titreşim, düzensiz ve rahatsızlık vericidir. Aydınlattığı eşyanın olumlu özelliklerini bir çırpıda siliverir. Bu ışıkta kalan kadınların efsunlu güzellikleri nazara gelir.

431 1782 civarında Argand adlı bir fizikçinin icadı, aydınlatma sanatının ikinci büyük devrimini teşkil eder: Argand'ın getirdiği yenilik, yuvarlak, yani boru şeklinde bir fitil ve içi boş alevin etrafına yerleştirilen bir cam şişeden ibarettir. Böylece hem bek'in içinden ve dışından iki ayrı hava akımı aleve gelir, hem de şişe sayesinde daha güçlü bir çekim elde edilir. Bol oksijen yedirilen alev de böylece daha az is ve koku yapar, ışık randımanı yükselir. Bu tip beklere "çift hava akımlı bek" denir. Aynı ilke 19. yüzyılın başında havagazı beklere, 1855'te de gazyağına uygulanmıştır.

Cam hususunda da hep hata yaparız. Camın birincil özelliği pırlıtsıdır ve bu kelime her şeyi yerle yeksan etmeye yeter. Titrek, değişken ışık ancak çocukların ve budalaların hoşuna gider, bu sebeple iç dekorasyonda bu tip ışık tercih edilmemelidir. Işın aslı sabit ve güçlü ışık da sorun yaratır. Salonlarımızın tavanından sarkan çağın modası, gazlı, abajursuz, kristal avizeler zevksizliğin veya katıksız aptallığın göstergesidir.

Şaşaa bağımlılığı –daha önce de belirttiğim gibi bu debdebenin göstergesi sayılır– gereğinden fazla ayna kullanımını gerekli kılmıştır. Evlerimiz duvarlarını devasa aynalarla doldurduğumuzda hindi gibi kabarıyoruz. Halbuki kör ve şapşal olmayan biri çok sayıda devasa ayna kullanımının dezavantajlarını bir çırpıda anlar. Yansımasını hesaba katmasak bile, ayna değişmez, düz, renksiz, dar bir yüzey oluşturur ve bu gerçekten çirkin bir görüntüdür. Yansımasını hesaba kattığımızda da, inanılmaz derecede tiksindirici bir yeknesaklık yaratır ve bu durum sürekli artan bir oranda çoğalır. İçine gelişiğüzel dört beş ayna konulan bir oda, sanatsal açıdan oda bile sayılmaz. Bu korkunç görüntüye şaşaa eklemeye kalkıştığımızda tam bir ucube yaratmış oluruz. Böyle bir odaya giren en şapşal insan bile kaynağını bulamasa da mutlaka rahatsız olur ama aynı kişi zevkli döşenmiş bir odaya girdiğinde sevinç ve hayret çılgınlıkları atar.

Cüzdanı kabarık olan kişinin ruhsuz olması cumhuriyetimizin sebep olduğu bir talihsizliktir. Yozlaşmış zevk, paraya para katmanın bir parçası ve kamçıdır. Zenginleştikçe fikirlerimiz paslanır. Bu nedenle bir İngiliz’e ait özel odanın taşıdığı ruhu bizimkilerde, özellikle de Appalachia’da aramamalıyız. Ama modern ya da orta halli Amerikalılara ait odaların, okyanus ötesindeki dostlarımızın sahte altınlarla süslenmiş odalarıyla olumsuz açıdan yarışabileceğini gördük. Şimdi kusursuz biçimde döşenmiş, gösterişsiz ve küçük bir oda gözlerimizin önünde canlanıyor. Sahibi kanepede yatıyor, hava serin, saat gece on ikiyi vurmuş: O uyuklarken biz odasının eskizini çizeceğiz.

Oda dikdörtgen biçiminde, eşya yerleştirmeye oldukça elverişli. Boyu dokuz, eni yedi buçuk metre olan bu odanın tek bir dar kapısı vardır. Dörtgenin bir kenarında bu kapı, karşıt kenarında da iki pencere bulunmaktadır. Bu büyük pencereler zeminde biter ve İtalyan verandasına açılır. Gül ağacından çerçeveleri, kızılımsı camları vardır. Pencerelerin biçimiyle uyumlu olan kalın kumaştan, gümüşü perdeler pililidir. Gümüşü bir kumaşla astarlanan, altuni püsküllerle bezenen dış perdeler ise parlak kırmızıdır. Korniş yok; perdenin zarif pilileri tavanda tüm odayı kuşatan saçaklıktan dökülür. Perde, altuni ve ucu düğümlemiş kalın bir sicim vasıtasıyla açılıp kapatılıyor; iğne veya benzeri bir şeyle tutturulmamış. Perdelerin ve püsküllerin kızıl ve altuni rengi odanın karakterini gösterir. Saksonya işi halı bir buçuk santim kalınlığında ve kırmızı renktedir. Perdedeki sicime benzer altuni bir çizgi kısa ve değişken kıvrımlar boyunca halının üzerinde ilerler. Duvarlar, kırmızımsı minik desenlerle süslenmiş grimsi bir kâğıtla kaplıdır. Duvarlarda birçok tablo asılıdır. Bunlar Stanfield'in⁴³² *Perili Mağaralar* veya Chapman'ın⁴³³ *Hazin Batakılık* adlı eseri gibi yaratıcı bir hayal gücüne ait manzara resimleridir. Birkaç tane de Sully tarzında resmedilmiş kusursuz kadın portresi yer almaktadır. Resimlerde sıcak ama kasvetli bir atmosfer hâkim. Hiçbirinde "*göz alıcı bir etki*" bulunmaz. Belirgin bir huzur hissedilir. Boyutları büyüktür. Küçük olsalardı birer benek veya leke gibi görünürlerdi. Oymalı, geniş ve ince çerçeveleri cilalı ve yaldızlı ama filigransızdır. Duvara sabitlenmiş gibi dururlar. Tablolar duvara asıldığında daha hoş görünür fakat odanın atmosferini bozar. Odada orta boyda, dairesel bir ayna vardır ve insanların kendi yansımalarını göremeyecekleri biçimde yerleştirilmiştir. Gül ağacından, altuni çiçeklerle bezeli kızıl bir kumaşla kaplanmış iki büyük kanep, gül ağacından iki hafif sandalye ve

432 Clarkson Frederic Stanfield (1793–1867): Ünlü İngiliz seyrüsefer ressamı.

433 John Gadsby Chapman (1808–1889): *Baptism of Pocahontas* adlı tablosuyla ünlenen, Amerikalı ressam.

yine aynı malzemedен yapılma kapağı açık bırakılmış bir piyano bulunur. Sırma köklü iyi kalite mermerden yapılmış sekizgen bir masa kanepelerden birinin yanındadır. Perdeler göz önünde bulundurularak piyanoda ve masada örtü kullanılmamıştır. Rengârenk, ıtırılı çiçeklerle dolu dört adet Sevres porseleninden yapılma vazo odanın dört köşesine özenle yerleştirilmiştir. Uykulayan arkadaşımızın başucunda hoş kokulu bir yağla dolu, ufak, antika bir lambası olan büyükçe bir şamdan duruyor. Altuni saçakları olan, kızıl ipek sicimlerle bağlanmış asma raflarda iki veya üç yüz kadar ciltli kitap bulunuyor. Kemerli tavandan altuni bir zincirle sarkan ve ışığıyla odayı efsunkâr bir havaya sokan kızıl abajurlu Argand lambası dışında odada başka eşya bulunmuyor.

WISSAHICCON'DA SABAH

Amerika'nın tabiat harikaları genel çehresi ve ayrıntıları bakımından sıklıkla Eski Dünya'nın, özellikle de Avrupa'nınkilerle karşılaştırılmıştır ve iki tarafın sakinleri derin bir anlaşmazlığa düşmüştür. Bu anlaşmazlık kısa sürede çözüleceğe benzememektedir çünkü bu hususta çokça konuşulmuş olsa da söylenecek daha pek çok söz bulunmaktadır.

Karşılaştırma yapan İngiliz gezginler en çok kuzey ve doğu kıyı şeridimizi Birleşik Devletler'in takdire şayan bölgeleri olduğunu söylemektedirler. Ama ülkemizin güneyindeki ve batısındaki iç bölgeleri, buradaki muhteşem manzaraları, örneğin çılgın cennet düşlerinin yatağı olan Louisiana Vadisi'ni görmemişlerdir. Bu gezginler Hudson, Niagara, Catskills, Harper's Ferry, New York gölleri, Ohio, kırlar ve Mississippi gibi nam salmış yerleri baştan savma gezmekle yetinirler. Bu yerler kuşkusuz kaleye benzer şekilde oluşmuş Ren Nehri kıyılarını henüz tırmanmış ya da

*Rhone'un akın eden arsız mavi sularının yakınında*⁴³⁴

henüz bulunmuş kişilerin bile etkileneceği kadar görkemlidir.

İşin aslı yurdumuzun gerçek cennetlerine bizim bile yolumuz düşmez. Amerika üzerine belirli uzunluktaki bir yazıyı belirtilen süre içinde

⁴³⁴ Childe Harold, Lord Byron.

yetiştirmek için kendi ülkesindeki yayıncısıyla anlaşma yapan gezginin de en sık ziyaret edilen noktaları defterine not etmekten başka şansı var mıdır?

Size Louisiana Vadisi'nden söz ettim. Burası uçsuz bucaksız gibi görünen tabiat harikalarımızın belki de en şahanesidir. Hiçbir kurgusal yazı buranın güzelliğini anlatmaya yetmez. Vadinin görkemi hayal gücü zengin olan insanlar için esin kaynağıdır. *Güzelliği* en önemli özelliğidir, kuşkusuz *yüce* bir tarafı yoktur. Kırıları çiçeklerle kaplı billur nehirlerin aralarından süzöldüğü tepecikler, kuş sesleri ve ıtırlarla dolu parıldayan geniş ormanlar, vadiyi yeryüzünün tabiat harikalarından biri haline getirir.

Bu harikulade bölgenin çok daha güzel yerlerine patikalardan gidilir. Zaten Amerika'ya gelen bir gezgin demir, deniz ve karayoluyla değil ya-yan olarak yoluna devam etmelidir. Yürümeli, koyakları aşmalı, boynunu kırma pahasına uçurumlara tırmanmalıdır; aksi takdirde ölkemin en ger-çek, en görkemli ve anlatılması imkânsız değerlerini göremez.

Halbuki Avrupa'da, özellikle İngiltere'de bu tip bir gereklilik yoktur. En kibirli gezgin bile ipek çoraplarını kirletmeden her yeri ziyaret edebilir, ne de olsa ilgi çekici her yer bilinmekte ve buralara kolayca ulaşılabil-mektedir. Eski ile Yeni Dünya'nın harikalarını karşılaştırırken bu durum göz önünde bulundurulmamıştır. Eski Dünya'nın tüm güzelliği, Yeni Dün-ya'nın en ünlü ama en sıradan güzellikleriyle karşılaştırılır.

Nehir manzaraları kesinlikle güzelliğin tüm öğelerini içinde barındırır ve her zaman şairlerin tercih ettiği bir motif olmuştur. Ama bu ün dağlık bölgelerde yapılan nehir yolculuklarından kaynaklanır. Ayrıca büyük ne-hirler neredeyse karayolu gibi kullanıldığı için hak etmedikleri bir hayran kitlesine sahiptirler. Bu nehirler daha fazla incelenip kullanıldığından ufak ama ilginç olanlar ihmal edilir.

Bunun en iyi örneklerinden biri, Philadelphia'nın altı mil batısından Shuylkill'e dökülen Wissahiccon Deresi'dir. Wissahiccon, burada değil de İngiltere'de olsaydı ya kıyıları asilzadelere parsellenmek üzere satışa çıkarılır ya da şairlerin şiirlerinde yer alarak dillere destan olurdu. Derenin döküldüğü daha büyük ve işlek olan akarsuyu Amerikan nehir manzara-larının en iyi örneklerinden biri olarak bilinse de, Wissahiccon adını yeni yeni duyurmaya başlamıştır. Güzelliği gereğinden fazla abartılmış ve kıyıları Delaware kıyıları gibi bataklık olan Shuylkill Irmağı, Wissahiccon Deresi'nin güzelliğiyle aşık atamaz.

Fanny Kemble,⁴³⁵ Birleşik Devletler hakkında sevimli bir kitap yazana ve yakınlarındaki nehrin eşsiz güzelliğini Philadelphialılara anlatana kadar buralarda yayan dolaşan birkaç gezginden başka kimse yoktu. Ama "Journal" sayesinde Wissahiccon bir nebze üne kavuştu. "Bir nebze" diyorum çünkü nehrin gerçek güzelliği derenin ağzından birkaç kilometre ötesinde başlar ve oraya araçla girilmez. Nehrin güzelliğini bütünüyle keşfetmek isteyen gezgine batıya doğru uzanan patikayı takip etmesini, altı mil sonra göreceği ikinci yola sapıp ilerlemesini tavsiye ederim. Bu sayede Wissahiccon'un olağanüstü bölgesine ulaşabilir, sonra kayıkla veya dere boyu yürüyerek istediği yönde ilerlerse ödülüne kavuşacaktır.

Derenin dar olduğunu söylemiştim ya da söylemeliydim. Sarp kıyıları tepeciklerle kuşatılmıştır ve bu tepecikler aşağı kesimlerde sıra dışı çalılarla kaplıdır, üst kısımlarda ise içinde *liriodendron tulipiferumun* da olduğu heybetli ağaçlar bulunur. Kıyıların dere yatağındaki bölümleri keskinleşmiş ve yosun tutmuş granitlerden oluşur; usulca akan berrak su Akdeniz'in mavi dalgalarının sahildeki mermerden mabetlerin basamaklarına çarpması gibi bu taşlara yavaşça çarpar. Sarp kayalıkların önünde

435 Frances Anne Kemble (1809–1893): İngiliz aktris. Çağının popüler yazarlarından. Oyunlar, şiirler, anılar, gezi günceleri ve tiyatro eleştirileri kaleme almıştır.

kır evi hayalleriyle izlenen tablo gibi geniş çayırılık alanlar vardır. Kıvrıla kıvrıla akan dere özellikle sarp kıyıların bulunduğu yerlerde sert virajlar aldığı için nehir üzerinde yolculuk eden kişi, sayısız gölcük gördüğünü sanır. Wissahiccon, “güzel Melrose”⁴³⁶ gibi ay ışığında ya da puslu havada değil öğlen güneşinin parıldadığı zamanda ziyaret edilmelidir çünkü dere yatağının darlığı, etrafındaki tepeciklerin yükseltisi ve sık bitki örtüsü güneş tarafından aydınlatılmadıkça insanı buhrana, huzursuzluğa sürükleyebilir.

Geçenlerde tarif ettiğim güzergâhtan dereye indim, sıcak ve nemli bir havada gün boyu kayıkla gezindim. Bazen kendimi sıcak havanın ve usulca akan derenin rehabetine kaptırıp uyukladım ve düşlerimde Wissahiccon'un keşfedilmediği, Makine Şeytanı'nın icat edilmediği, piknik diye bir şeyin yapılmadığı, “su imtiyazlarının” satışa çıkarılmadığı, tepeciklerde sadece geyiklerle yerlilerin gezindiği “eski güzel günleri” gördüm. Bu hayaller eşliğinde bir viraj aldım, elli metre ötemdeki viraja doğru ilerledim. Burası derenin içine girmiş sarp bir uçurumdu ve Salvator'un tablolarını andırıyordu. Uçurumun üzerindeki şey mevsimsel açıdan tuhaf olsa da düşlerimle bağdaştığından şaşırmadım. Uçurumun kıyısında düşlerimde gördüklerime benzeyen ihtiyar bir geyiğin kederli ama bıçkın gözlerle beni izlediğini gördüm ya da gördüğümü sandım.

Dediğim gibi, bu görüntü beni başta korkutup şaşırtmadı. Ruhum çılgınca ona doğru koştu. Geyiğin çıkarları doğrultusunda dere boyunu mahveden insanlığa küskünlükle baktığını düşündüm. Ama geyik başını oynattığında hayallerimden sıyrıldım ve içine düştüğüm serüvenin farkına vardım. Kayığın içinde tek dizimin üzerinde doğruldum, öylece kalsam mı yoksa geyiğe yanaşsam mı diye düşünerek kararsız kaldım. Bu sırada çalıların ardından birinin aceleyle ama tedbiri elden bırakmadan

436 Boston'un yedi mil kuzeyinde yer alan yirmi yedi bin nüfuslu kent.

“Şişşt!” diye seslendiğini işittim. Derken çalılığın ardından bir siyahi çıktı ve geyiğe doğru ilerledi. Elindeki tuzu dökmeden usulca geyiğe yanaştı. Asil hayvan biraz korksa da kaçmadı. Siyah adam sakinleştirici sözler sarf ederek tuzu geyiğe uzattı. Derken geyik ayağını yere vurup uzandı ve adama boynunu eğdi.

Geyikle ilgili maceram böylece bitti. İhtiyar hayvan, evcilleştirilmişti ve yakınlarda oturan İngiliz bir asilzadenin malıydı.

PERİ ADASI

Nullus enim locus sine genio est.

Servius⁴³⁷

“*La musique*,” der Marmontel, öykülerin ruhuyla dalga geçercesine çevrilen “Ahlaki Öyküler”de, yani Contes Moraux’da,⁴³⁸ “*la musique est le seul des talents qui jouissent de lui meme; tous les autres veulent des temoins.*”⁴³⁹ Marmontel güzel seslerden duyulan hazı yaratım dirayetiyle karıştırır. Değer verecek kimse yoksa bile müzik de diğer yetenekler kadar haz verir. Üstelik diğer yetenekler gibi müzik de insanı yalnızken derinden etkileyebilir. Yazarın açıklayamadığı ya da milli üslubuna duyduğu bağlılık nedeniyle dile getirmekten çekindiği görüş şüphesiz akla yatkındır: Müziğin üst seviyesinden ancak yalnızken haz duyarız. Liri lir olduğu ve ruhani üstünlüklere sahip olduğu için sevenler bu teoriyi onaylayacaktır. Fakat insanın yalnızken çok daha fazla haz duyabileceği, müzikten öte bir şey vardır. Tabiatın seyredilmesinden duyulan mutluluktan söz ediyorum. Nitekim Tanrı’nın yeryüzündeki görkemini doğrulamak isteyen kişi bu eylemi yalnız gerçekleştirmelidir. Bizzat benim için toprakta yetişen ve

437 “*Koruyucu ruhu olmayan yer yoktur.*” - Maurus Servius Honoratus (4–5. yy): Dilbilgisi uzmanı, önemli bir Vergilius yorumcusu.

438 “Moraux, ‘moeurs’ kelimesinden türetilmiştir ve ‘modaya uygun olan’, daha doğrusu ‘edep erkân’ anlamına gelmektedir.” –Poe.

439 (Fr.) “Müzik, insanın yalnızken haz duyduğu tek yetidir; diğerleri için mutlak tanık gerekir.”

sesleri çıkmayan yeşil canlılar dışındaki tüm canlılar, hatta insanlar bile manzarayı bozan lekelerdir çünkü manzaranın dehasıyla mücadele içindedirler. İç karartıcı vadileri, sarp kayalıkları, usulca tebessüm eden suları, tedirgin uykularda inleyen ormanları ve bunlara tepeden bakan teyakkuzdaki azametli dağları yaşayan bir bütünün parçası olarak izlemeyi seveirim. Bu küresel bütün; kusursuzluğu ve enginliğiyle aynı güneşin etrafında dönen gezegenlere teğet geçer, uysal cariyesi olan ay ile uzlaştırıcı efendisi olan güneşe selam eder; ebediyen yaşar, Tanrı'nın fikirlerini yansıtır, bilgiden haz duyar, yazgısını ebediyette yitirir. Bize dair bilgisi, bizlerin beynimizi dolduran *mikroskobik canlılara* ilişkin bilgisine benzer; *mikroskobik canlılar* bizi nasıl görüyorsa biz de bu bütünü öyle görürüz: Ruhsuz ve cismani.

Bağnaz papazların lafûgüzafına rağmen, teleskoplarımız ve matematiksel gözlemlerimiz uzayın ve buna bağlı olarak yeryüzünün Tanrı'nın nezdindeki önemini kanıtlar. Yıldızların çizdiği daireler sayısız gökcisminin birbirine çarpmadan ilerleyebileceği yörüngeleri belirler. Bu gökcisimlerinin biçimleri kısıtlı bir alanda olabildiğince fazla maddeyi içinde barındıracak şekilde belirlenmiştir; yüzeyler de mümkün mertebe en fazla organizmayı kapsar. Tanrı'nın nezdinde hacimsel bir değer taşıdığı gerekçesiyle uzayın sonsuzluğuna karşı gelinmez çünkü bu hacmin kapsadığı sayısız madde var olabilir. Tanrı'nın temel düsturunu göz önünde bulundurarak maddeye can katmasının birincil amacı olduğunu bildiğimizden, bunun yalnızca günlük gözlemlediğimiz kısıtlı bir alanla bağıntılı olduğunu, sonsuzluğa ulaşmadığını düşünerek mübalağa etmiş olmayız. Sonsuz döngü zinciri çok uzaktaki bir merkezin, yani Tanrı'nın çevresinde döndüğüne göre, yaşamların da birbirine bağlandığını, küçük olanın büyük olana, sonra da hepsinin Kutsal Ruh'a eklendiğini düşünemez miyiz? Demem o ki, kibrimiz kendimizi şimdiki ve gelecekteki

yaşamımızda evrende var olduğu için küçümsediğimiz yahut devinimini göremediğimizden ruhunun varlığını inkâra kalkıştığımız “bir parça vadi toprağından”⁴⁴⁰ daha büyük görmemize yol açabilir ve biz korkunç bir yanılgıya düşeriz.⁴⁴¹

Bunlar ve benzer imgelemlerim; dağlarda, ormanlarda, nehir ve okyanus kıyılarında daldığım düşüncelere başkalarının hayal ürünü diyeceği bir özellik kazandırmıştır. Böylesi yerlerde tüm dikkatimi toplayıp genelde bir başıma dolaşırım; karanlık vadilerde gezerken yahut ışıldayan göllerin üstündeki yakamozları seyrederken ruhumu saran his, gezintiyi ve seyri tek başıma gerçekleştirdiğim için olsa gerek daha da kuvvetlenmiştir. Zimmermann’ın⁴⁴² meşhur eserini kastederek “*la solitude est une belle chose; mais il faut quelque’un pour vous dire que la solitude est une belle chose?*”⁴⁴³ diyen hoppa Fransız kimdi? Yergi kabul edilebilir, lakin bu hususta gereklilik yoktur.

Yine uzak bir bölgede sıra dağların, kederli ırmakların, uyuşuk uyuşuk kıvrılan dağ göllerinin arasında bir başıma dolanırken küçük bir dereyle ada gördüm. Ağaçların yeşerdiği haziran ayıydı, manzarayı seyrederken keyifle şekerleme yapabilmek için tanımadığım rayihalı bir çalılığın dibine uzanıverdim. Karşılaştığım imgesel görüntüyü rahatça izleyebilmek için uzanmam gerektiğini hissetmişim.

Batı dışında her yönden ormanın yeşil duvarları yükseliyordu. İleride ansızın dönüp gözden kaybolan dere tutsaklığından kurtulmuşçasına doğudaki yoğun yeşillığe karışırken, aksi istikamette (uzanmış olduğumdan bana öyle görünmüş olabilir) göğün günbatımından altuni bir kızılılıkla dökülen uysal ve kesintisiz bir çavlan dikkat çekiyordu.

440 “Vadi toprağı tatlı gelir ona, / Herkes ardından gider, / Önünden gidenlerse sayısızdır.” Eyüp 21 / İncil.

441 Pomponius Mela, *De situ orbis* adlı eserinde med-cezirden bahseder ve “Dünya ya büyük bir hayvandır ya da...” der. –Poe.

442 Johann Georg Ritter von Zimmermann (1728–1795): İsviçreli filozof, doğabilimci ve hekim

443 (Fr.) “Yalnızlık güzeldir ama yalnızlığın güzel olduğunu söyleyecek birine gereksinim duyulur.”

Bu imgesel manzaranın ortasında yuvarlak, yemyeşil bir ada akıntının bağrına yaslanmış dinleniyordu.

*Kıyı ile gölge öylesine iç içe geçmişti ki,
Havada salınıyor gibiydi her biri.*

Su yüzeyi ayna misali her şeyi yansıttığından, kristal sömürgesinin zümrüt bayırın neresinde başladığını söylemek neredeyse imkânsızdı.

Bulunduğum noktadan adanın doğu ve batı ucunu görebiliyordum, iki yaka birbirinden çok farklıydı. Batı yakası güzellikleriyle göz dolduran bir tür haremdti. Güneşin eğik ışınları altında ışıldayıp kızarıyor, çiçekleriyle kahkahalara boğuluyordu. Aralarında sarı zambakların boy verdiği çayırlar capcanlı ve bol rayihalıydı. Esnek, parlak, zarif kabuklu ağaçlar, Doğu'ya has ağaçların biçimlerini ve yapraklarını anımsatıyordu. Her yandan coşku fışkırıyor, rüzgâr esmese de kanatlı laleleri andıran keleklerin uçuşması insanda büyük bir devinim izlenimi bırakıyordu.⁴⁴⁴

Doğu yakası ise karanlık gölgelere boğulmuştu. Her şey kederli ama huzurlu bir gölgelenmeyle örtülmüştü. Koyu renkli ve üzgün görünüm-lü ağaçlar matem havasına bürünmüş hayaletler gibi insana erken ölümü anımsatıyordu. Servilerin yoğun rengini kapam çimenler cansız bir biçimde aşağı sarkıyor, mezara benzeyen ufak tepeliklerin üstündeki sedefotları ve biberiyeler göze çarpıyordu. Ağaçların gölgeleri suya düşüp gömülüyor, suyun derinliklerini karanlıkla döllüyor gibiydi. Güneş alçaldıkça, her gölgenin kendisini doğuran ağaçtan suratını asarak ayrıştığını ve başka gölgelerle suya gömülenlerin yer değiştirdiğini düşledim.

Böylelikle imgelemim harekete geçti ve hayallere daldım. “Eğer efsunlu bir ada varsa,” dedim kendi kendime, “kesinlikle burasıdır. Burası imha

444 “Florem putares nare per liquidum aethera.” / “Akışkan havada çiçek misali yüzüyor.” P. Commire. –Poe.

edilmiş peri ırkının son üyelerinin ara sıra uğradığı bir yerdir. Şu yeşil tepcikler onların mezarları mı? Tatlı canlarını insanlar gibi mi teslim ederler? Ağaçların gölgelerini teker teker suya gömmeleri misali kendilerini Tanrı'ya adayarak keder içinde ağır ağır mı ölürlər? Ağaç, gölgesini emen ve bu gölgeyle daha da kararan su için neyse, perinin yaşamı da onu soğurup yutan ölüm için aynı şey değil mi?

Gözlerimi hafif aralayarak bunları düşlerken güneş süratle batıyor, beyaz kaynanadillerinin kabukları suyun üstünde döneniyor, girdaplar oluşturan bir akıntı adanın etrafını dolanıyordu; bunları düşlerken imgelemimdeki perilerden biri batı yakasındaki ışıktan süzülüp gölgelerin arasında gözden kayboldu. Hassas bir kanonun içinde dikilmiş, görünmez bir kürekle yol alıyordu. Aydınlıktayken neşeyle ışıldayan güzel yüzünü gölgelere daldığı an yeis dolu bir çirkinlik bürüdü. Adanın çevresinde usulca ilerledi ve yeniden batı yakasındaki ışığa yöneldi. Perinin bu gezintisi kısa yaşamının döngüsü demek,” diye geçirdim içimden. “Bir kış, bir de yaz atlattı. Bir sene daha yaşlandı, zira adanın karanlık yakasına girdiğinde onu bırakan gölgesi kasvetli suların tutsağı olmuştu.”

Kano ve peri tekrar görüldü, bu kez çok daha tedirgin ve kederli gibiydi. Yine ışıklı yakadan karanlık yakaya geçti, gölgesi su tarafından yutuldu. Güneş süratle batarken, peri adanın çevresinde dönmeyi sürdürdü; ışıklı yakaya her varışında daha da kederlendi, yaşlandı; karanlık yakaya her varışında ise bir gölgesini suya teslim etti. Güneş tamamen battığında ise, önceki halinden eser kalmamıştı; çaresizlik içinde adanın en karanlık noktasına ulaştı. Oradan çıkıp çıkmadığını bilemiyorum çünkü karanlık her şeyi örttüğünden periyi tekrar göremedim.

DENİZ FENERİ

1 Ocak 1796. Bugün deniz fenerindeki ilk günüm. De Grät'la anlaştığımız üzere günlük tutuyorum. Bu işi olabildiğince düzgün yapacağım ama benim gibi yapayalnız bir adamın başına her an her şey gelebilir. Hastalanabilir hatta daha kötü şeyler yaşayabilirim. Şu ana dek asayiş berkemal. Buraya gelmemi sağlayan tekne batma tehlikesi atlattı ama şu an hayattayım ve bahsettiğim deneyimi boş verin. Hayatım boyunca ilk kez bu kadar yalnız olmam –ne de olsa Neptün'ün heybetli oluşu beni yalnızlıktan kurtarmaz– coşkuyla dolmama sebep oluyor. Yine de hiçbir arkadaşta bu köpeğin *sadakatini* bulamayacağımı biliyorum. Böyle bir şey gerçek olsaydı o arkadaşımı asla bırakmazdım. De Grät'ın beni bu işe yerleştirme hususunda yaşadığı güçlüğe anlam veremiyorum, sonuçta ben bir asilzadeyim. Kilise Meclisi feneri idare edemeyeceğimi düşünmüş olamaz. Benden önce de üç kişinin üstlenmesi gereken bu işi yine bir kişi layığıyla yerine getirmişti. İş son derece basit ve talimatlar apaçık belirtilmiş. Orndoff'un benimle gelmemesi iyi oldu. Dudağına yapıştırdığı piposunu bir kenara bıraksak bile boşboğazlığı yüzünden kitabımda bir arpa boyu yol alamazdım. Üstelik *yalnız* kalmak istiyorum. Bu kelime ne kederli bir kelimemiş meğer! Silindir biçimli duvarların arasında kelimenin yankılandığına bile inanacak haldeyim. Hayır! Zırvalamaya başladım! Sanırım yalnızlık sınırlarımı biraz gerecek. Bu pek de iyi olmaz. De Grät'ın öngörüsünü anım-

sıyorum elbette. Şimdi “gerçekte ne görebileceğimi görmek” için etrafı kolaçan etmeliyim. Gerçi görececek pek bir şey yok. Dalgalar biraz olsun dinginleşmiş, yine de tekne zorlu bir yolculuğa yelken açtı. En fazla iki yüz mil uzaklıkta olmasına karşın Norland kıyılarını yarın öğleden önce göremezler.

2 Ocak. Bugünü tarif edemeyeceğim türden bir esriklik içinde geçirdim. Yalnızlık arzum ancak bu şekilde tatmin edilebilirdi. Kanaatkâr olduğumu söyleyemeyeceğim çünkü her daim bu tip hazlarla mükafatlandırılmayı arzularım. Tan ağarırken rüzgâr hafifledi ve ikindiye doğru dalgalardan eser kalmadı. Teleskopla bile baktığımda okyanustan, gökyüzünden ve martılardan başka görülecek şey yok.

3 Ocak. Ortalık sütliman. Akşama doğru denizin yüzeyi saydamlaştı. Gün boyu birkaç deniz yosunundan başka bir şey görmedim. Deniz fenerinin keşfiyle ilgilendim. Fener çok yüksek, sonsuz gibi görünen basamakları tırmandığımda bunu gördüm; deniz seviyesinden yaklaşık elli metre yukarıda. Ama fenerin içinde yerden tepe noktaya kadar olan yükseklik elli beş metre civarında. Demem o ki, sular çekildiğinde bile yer deniz seviyesinin beş metre altında kalıyor. Bana kalırsa zemindeki bu boşluk sağlam taşlarla doldurulmalıydı. Böylece fener çok daha güvenli olurdu. Her neyse... Bu tip bir yapı zaten güvenlidir. En çetin fırtınada bile güvende olacağım belli, yine de denizciler hep güneybatı rüzgârlarıyla birlikte seyrederken Macellan Boğazı'nın batısı dışında bir tek burada sert dalgalar gördüklerini söylerler. Aman... Deniz seviyesinden on beş metre yüksekte olan, kalınlığı on santimlik demirlerle birlikte inşa edilmiş bu duvarlara dalgaların gücü yetmez ki! Yine de yapı kalkerli bir alan üzerine kurulmuş gibi...

4 Ocak. [Elyazısı burada son buluyor.]

SFENKS

Koleranın New York'ta terör estirdiği dönemde, bir arkadaşımın Hudson Nehri kıyısındaki küçük villasında iki hafta süresince konuk oldum. Burası yaz eğlenceleri için biçilmiş kaftandı. Her sabah kalabalık şehrin acı haberlerini duymasaydık keyifle doğa yürüyüşlerine çıkabilir, resim çizebilir, kayıkla gezebilir, balık tutabilir, doyusıya yüzebilir, müzik dinleyip kitap okuyabilirdik. Her gün bir yakınımızın vefat haberiyle sarsılıyorduk. Ölü sayısı arttıkça dost kayıplarını kanıksar olduk. Sonunda şehirden gelenleri gördüğümüz an tir tir titremeye başladık. Güney meltemi bile ölüm taşıyor gibiydi. İnsanı felç edebilecek bu düşünce resmen ruhumu esir almıştı. Başka bir konuda ne düşünebiliyor ne konuşabiliyor ne de hayal kurabiliyordum. Ev sahibim kolayca telaşlanacak bir mizaca sahip değildi. O da huzursuzdu ama bana güç vermeye devam ediyordu. İlgi alanı olan felsefe ve yetkin zekâsı gerçek dışılıktan uzak kalmasını sağlıyordu. Hakkı korkuların farkındaydı ama korkunun yansımalarından kaygılanmazdı.

Umutsuzluğumu yok etme çabaları kütüphanesinde bulduğum kitaplar sayesinde heba oldu. Bunlar içimdeki gizli batıl inançları harekete geçirmeye yetti. Kitapları ondan gizli okuduğum için umutsuzluğumun ve kederimin sönmemesini anlamlandıramıyordu.

En çok dikkatimi çeken konu kehanetlere ilişkin yaygın inançlardı ve bunların ateşli bir savunucusuydum. Hevesli konuşmalarımızda o bu tip

batıl inançların hiçbir şeye dayanmadığını söylerken ben bunların insanların sezgilerine dayandığını ve hakikatin bir parçası olduğunu öne sürüyordum.

Onun küçük villasına geldikten sonra öylesine tuhaf ve sıra dışı bir olay yaşadım ki, bunu kehanet olarak görmem çok doğaldı. O kadar çok korkmuş, şaşırmış ve afallamıştım ki günlerce dostuma açılamamıştım.

Oldukça sıcak bir gün, güneşin batmasına yakın bir saatte, elime bir kitap alıp pencerenin önüne oturmuş, önümde uzanan görkemli manzarayı izliyordum. Karşımdaki tepenin bana bakan yamacı bir heyelan sonucu çorak kalmıştı. Elimdeki kitaba ilgimi yitirmiş, komşu şehrin felaketini düşünmeye başlamıştım. Başımı kaldırıp çorak tepeye doğru baktığımda hızla bayır aşağı inen ve kısa süre sonra ormanın içine karışan çirkin bir yaratık gördüm. Başta kendimden –akıl veya göz sağlığımdan– şüphe etmedim desem yalan söylemiş olurum ama sonunda keçileri kaçırmadığımı ve hayallere kapılmadığımı anladım. Yine de dikkatle incelediğim yaratığı tarif ettiğimde belki de bana inanmayacaksınız.

Heyelandan kurtulan birkaç dev boyutlu ağaçla yaratığın boyunu karşılaştırdığımda, savaş gemilerimizden bile daha büyük olduğunu gördüm. Savaş gemisi diyorum çünkü yaratık şeklen bizim yetmiş dörtlük gemilerimize benziyordu. Yirmi metrelik ağzı filinkine benzer bir hortumun ucundaydı. Hortumun dibi simsiyah kıllarla kaplıydı ve bu kılların arasından domuzunkine benzer ama çok daha büyük iki uzun diş sarkıyordu. Hortumun her iki yanından birbirine paralel uzanan birer metrelik iki kristal prizma güneş ışınlarını yansıtıyordu. Gövdesi yere dönük bir takoz şeklindeydi. Bu gövdeden doksanar metrelik iki çift kanat uzanıyordu, üst üste binen kanatlar üç dört metrelik metal pullarla kaplıydı. Üst ve alt kanatları zincirle birbirine bağlanmış durumdaydı. Fakat en çok dikkatimi çeken şey ise bu simsiyah gövdenin göğüs kısmında parıldayan ve bir sanatçı-

nın elinden çıkmışçasına göz dolduran *kurukafa* resmiydi. Bu korkunç yaratığa –göğsündeki resme– felaket tellahıymışçasına bakarken hortumun ucundaki ağzın açıldığını fark ettim. Birden yaratık inlercesine bir çığlık attı ve koşup gözden kaybolurken sinirlerim harap bir halde olduğum yere yıkıldım.

Toparlandığımda gördüğüm şeyi arkadaşşıma anlatmak istedim ama tarif edemeyeceğim bir tiksinti hissi sebebiyle tek kelime edemedim.

Olaydan birkaç gün sonra bir akşam yaratığı gördüğüm odada arkadaşşımla beraber oturuyorduk. Ben aynı pencerenin önündeydim, o ise yakındaki bir kanepedeydi. Aynı saatte aynı pencerenin önünde olmam beni konuşmaya sevk etti. Gördüğüm şeyi ayrıntılarıyla birlikte arkadaşşıma anlattığımda önce kahkahalara boğuldu, sonra ağırbaşlılığını korudu. Tepeye doğru dikkatle bakıp hiçbir şey görmediğini söyledi.

İşte o an beynimden vurulmuşa döndüm çünkü öleceğimi veya aklımı yitirdiğimi düşünmeye başladım. Korkudan titrer bir vaziyette başım ellerimin arasında öylece kalakaldım. Başımı kaldırdığımda görüntü kaybolmuştu.

Ev sahibim sakın bir tavırla benden daha fazla ayrıntı istedi. Her şeyi en ince detayına kadar anlatıp bitirdiğimde üstünden bir yük kalkmışçasına rahatladı ve zalimane bir sakinlikle felsefi yorumlarda bulundu. İnsanların nesnelerin yakınlığını yanlış hesapladıkları için mesafeleri abarttıklarını iddia etti. “Sözgelimi, demokrasinin tüm dünyayı nasıl etkileyeceğini merak ediyorsak önce bunun ne vakit gerçekleşebileceğini saptamamız gerekir,” dedi. “Ama bunu inceleyen tek bir yazar bile yok.”

Sustu ve kitaplığına yöneldi. Tabiat Bilimleri ile ilgili bir kitabı eline alıp ufak puntolu yazıları rahat okuyabilmek için benimle yer değiştirmek istediğini söyledi. Pencerenin önüne oturup kitabı açtı ve konuşmaya devam etti.

“Yaratığı bu kadar ayrıntılı anlatmasaydın tahminde bile bulunamazdım,” dedi. “Entomoloji dersi alan bir öğrencinin *Lepidoptera* takımından, *Crepuscularia* familyasından *Sfenks* cinsini nasıl tarif ettiğini okuyacağım.”

Bu böceğin metalik, küçük pullarla kaplı birbirine bağlı dört zar kanadı, işlevini yitirmiş çenesinin sebep olduğu hortum biçimli ağzı, ağzın iki yanında bulunan tüylü dokunaçları, prizma biçimli antenleri ve sivri bir karmı vardır. Sfenks, attığı acı çığlıklar ve göğsündeki ısıldayan kurukafa resmi nedeniyle halk arasında dehşet saçmıştır.

Kitabı kapatıp öne doğru eğildi. “İşte burada!” diye bağırdı. “Şu an tepeye tırmanıyor, harikulade görünüyor. Ama uzaklarda koşturan devasa bir yaratık değil bu. Sadece örümcek ağını bir aşağı bir yukarı dolanıyor. Boyu da, gözüme olan mesafesi de bir milimden fazla değil.”

GÖLGE

Alegorik Bir Hikâye

Evet! Gölgeler Vadisi'nden geçsem bile...

Davud'un Mezmuru⁴⁴⁵

Bunu okuyan sizler yaşayanların safındasınız ama ben gölgeler diyarına göçmüş olacağım. Bu bildiriği insanlar fark edene kadar tuhaf şeyler yaşanacak, sırlar ortalığa saçılacak, belki de aradan asırlar geçecek. Fark ettiklerinde de bazıları inanmayacak, bazıları şüpheyeye düşecek ama elbet birkaçı sivri bir demirle bu yazıtı kazıdığım yazıtı anlamlı bulacak.

Henüz adı bilinmeyen dehşet bir yıldan bahsedeceğim. O sene görülen işaretler herkesi hayrete düşürmüş, vebanın karanlık gölgesi denizde ve karada görülmüştü. Yıldızları tanıyanlar göğün melunluğunu fark etmişti. Ben Yunan Oinos Koç burcuna girildiğinde Jüpiter'in Saturn'ün kızıl halkasıyla bütünleşmesi için gereken yedi yüz doksan dört senenin devrildiğini anlayabilmişim. Göğün tuhaf ruhu yalnız fiziki küreyi değil aynı zamanda insanların tinsel, zihinsel ve hayal dünyalarını da etkiledi.

⁴⁴⁵ Zebur'dan 23. mezmur. "Karanlık ölüm vadisinden geçsem bile, Kötülükten korkmam. Çünkü sen benimlesin. Çomağın, değneğin güven verir bana."

Bir gece, Ptolemais⁴⁴⁶ adlı kasvetli kentte bulunan asilzadelere ait bir köşkte yedi kişi oturmuş Sakız Adası'ndan gelen şarapları içiyorduk. Salona açılan tek kapı piriñtendi ve zanaatçı Corinnos tarafından yapıлып içeriden kilitlenmişti. Kapkara perdeler ayı, yıldızları ve تنها sokakları gizlese de habislikleri örtmeyi başaramıyordu. Etrafımızda kelimelere dökemeyeceğimiz fiziksel ve tinsel şeyler vardı. Havadaki ağırlık, boğuculuk, endişe ve bunların da ötesinde insanların asabiyet hallerinde derinden hissettiği coşkulu, düşünsel güçleriyle uykuda bıraktıkları o korkunç varoluş hali tarif edemediğimiz şeylere örnekti. Onulmaz bir ağırlık altında kalmıştık. Ağırlık, kol ve bacaklarımızın, eşyaların, kadehlerimizin üstüne çökmüştü. Sadece demirden yedi lamba bu sıkıcı ve bunaltıcı ortamı aydınlatıyordu. Lambalar sabit bir alevle ışıldıyordu; ortalarındaki abanoz masanın üstünde oluşan aynada kendi solgun yüzlerimizi, karşımızdakinin gözlerinde beliren sıkıntıyı görebiliyorduk. Yine de çılgınca eğleniyor, şarapsever şair Anecron'un deli işi şarkılarını söylüyor ve kan kırmızısı şarabı içmeye devam ediyorduk. Çünkü salonda bir kişi daha vardı, genç Zoilus. Kefene sarılı bedeni yerde öylece uzanıyordu, sahnenin meleşği ve şeytanydı. Ne yazık ki bizimle eğlenemiyordu! Vebanın çarpıttığı yüzü, ışığını Ölüm'ün söndürdüğü gözleri onu bir ceset olmaktan öteye taşıyamazdı. Ama ben Oinos, ölünün bakışlarını üzerimde hissettim. Bu gözlerdeki ıstırapı anlamamış gibi davranarak gözlerimi aynaya dikip çılgınca şarkı söylemeye devam ettim. Zamanla şarkılarım ortamın kasvetine yenildi, karanlığa dağılan yankıları azaldı ve tamamen tükendi. İşte tam o sırada şarkıların yitip gittiği kara perdelerin ardından bir gölge yükseldi. Batmak üzere olan ay insan bedeninin üzerine düşüyor gibiydi ama insana, Tanrı'ya, tanıdık herhangi bir şeye benzemiyordu. Perdelerden ayrılıp

446 Modern adı Akka olan, İsrail'in kuzeyinde, Akdeniz'in kıyısında bulunan bir şehir. Şehrin tarihi bölgeleri 2001 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak ilan edilmiştir.

pirinç kapının üzerinde belirdi. Biçimsiz ve muğlaktı; Yunan, Chaldaea veya Mısır tanrılarına da benzemiyordu. Pirinç kapı üstünde duran gölge hareket etmiyor ve konuşmuyordu. Kapı zavallı Zoilus'un tam karşısındaydı ama ben ve arkadaşlarım ona bakmaya cesaret edemedik ve aynaya bakmaya devam ettik. Sonunda kendimi toparlayıp sakın bir tavırla gölgeye ismini ve memleketini sordum. "Ben GÖLGE'yim. Ptolemais'in yeraltı mezarlarına, Kharon Irmağı'na komşu olan ölümler diyarı Helusion düzlüğü benim memleketimdir," dedi. Dehşetle yerimizden fırladık, neye uğradığımızı şaşırdık çünkü gölgenin sesi tek kişiye ait değildi, öte dünyaya göçmüş pek çok dostumuzun her heceyle tonu değişen, birbirine ulanmış, tanıdık ve ahenkli sesiyle konuşuyordu.

SESSİZLİK

Bir Masal

*Ulu dağların dorukları uykuda;
vadiler, yalçın kayalıklar ve mağaralar sessiz.*

ALCMAN⁴⁴⁷

“Dinle beni!” dedi Şeytan başımın üzerine elini koyarak. “Anlattığım ülke Libya yakınlarındaki Zaire Nehri’ne komşu bir ülkedir. Bu iç karartıcı ülkede dinginlikten ve sessizlikten eser yoktur.

Tiksindirici ve safran rengindeki nehrin suları denize karışmaz, güneşin kızılığının altında çırpına çırpına nabız misali atar durur. Çamurlu yatağının iki yakasında da muazzam büyüklükte solgun nilüferler ıssızlığa uzanır. Kimsesizliklerine boyun eğseler de, marazlı boyunlarını göğe kaldıran bir ileri bir geri salınırlar. Yeraltı sularının sesi gibi bir mırıltı yükselir aralarından, zira durmaksızın iç geçirirler.

Ama imparatorlukları karanlık, dehşet ve ulu bir ormanın sınırına sahiptir. Hava rüzgârlı olmasa da, buradaki orman altı bitkileri Hebridlerin⁴⁴⁸

447 MÖ 7. yüzyılda yaşamış, Spartalı Antik Yunan şair.

448 İskoçya’nın batı kıyılarında, Britanya Adası’nın en eski kayalarının bulunduğu adalar topluluğudur. Hebridler’de MÖ 8000’lerden bu yana yerleşim olduğu düşünülmektedir. İlk antik yapıların tarihi MÖ 3000’lere kadar uzanır. Adalar çok uzun yıllar boyunca Norveçlilerin egemenliği altında kalmıştır.

etrafındaki dalgalar misali hiç durmadan dalgalanır. Ve kadim zamanlardan kalma ulu ağaçlar çatırtılar eşliğinde sallanır dururlar. Ve çiyler doruklarından teker teker yere damlar. Huzursuz uykularında kımıldamayı sürdürür diplerinde biten zehirli, garabet çiçekler. Gökteki kara bulutlar ufkun ateşli duvarından çağlayan misali döküleceği yere dek batıya doğru ilerler. Yine de hava rüzgârlı değildir. Ve Zaire Nehri kıyılarında dinginlikten ve sessizlikten eser yoktur.

Geceydi, hava yağmurluydu; yağan yağmur yere kan olup düşüyordu. Bataklığın ortasında, o devasa nilüferlerin arasındaydım. Yağmur başımdan aşağı dökülürken nilüferler kimsesizliklerinin verdiği vakarla iç geçirmeye devam ediyordu.

Derken o marazlı, muğlak pusun arasından ay belirdi. Kıpırmızıydı. O esnada ay ışığıyla belirginleşen kocaman, gri bir kaya gördüm kıyıda. Bu büyük ve gri kaya melun bir görünüme sahipti. Üzerine kazınmış harfleri okuyabilmek için dev nilüferlerin arasında ilerledim ama ne yazdığını anlayamadım. Ayın kızılığı artınca dönmeye niyetlendim, başımı çevirip son kez baktığımda ise kayanın üzerindeki yazıyı seçebildim: “KİMSESİZLİK”

Yukarı baktığımda kayanın üstünde uzun boylu, tepeden tırnağa eski Romalılara benzeyen, gösterişli bir adam gördüm ve ne yaptığını anlayabilmek için nilüferlerin arasına gizlendim. Vücudunun biçimini göremesem de yüzü gayet belirgindi çünkü karanlık, pus, ay ve çiy yüzünü açıkta bırakmıştı. Alnının kırıxıklığından düşünceli olduğu belliydi; endişe dolu, yabanıl gözleri alev alev yanıyordu; yanaklarındaki kırıxıklıklarda kederin, tükenmişliğin, insanlığa güdülen kinin, yalnızlığa duyulan hasretin emareleri okunuyordu.

Ve adam kayanın üzerine oturup başını eline dayadı, kimsesizliğine baktı. Önce insanı bunaltan orman altı bitkilerine, sonra kadim zamanlardan kalma ulu ağaçlara, isyankâr göğe ve kızıl aya baktı. Ben nilüferlerin

arasında gizlice onu seyrederken, adam zaman ilerlese de titreyerek oturmaya devam etti.

Başını indirdi ve kederli Zaire Nehri'ne, onun tiksindirici ve safran renkli sularına, solgun nilüferlere yöneldi. Nilüferlerin iç çekişleriyle yükselen mırıltılarını dinledi. Ben nilüferlerin arasında gizlice onu gözetlerken, adam zaman ilerlese de titreyerek oturmaya devam etti.

Bataklığa çekildim ve nilüferlerin arasında ilerleyip bataklığı mesken tutmuş su aygırlarına seslendim. Sesimi duyan su aygırları, behemothla⁴⁴⁹ bir olup kayanın yamacına geldiler ve dehşet verici bir tonda böğürdüler. Hiç kımıldamadım. Ben nilüferlerin arasında gizlice onu seyrederken, adam zaman ilerlese de titreyerek oturmaya devam etti.

Bütün unsurları hengâmenin lanetiyle lanetleyince kıpırtısız gökte bir den fırtına koptu. Gökyüzü iyice karardı, yağmur adamın başına dökülmeye başladı, nehrin suları köpürüp yükseldi ve koca bir çavlan yarattı, nilüferler vaveylalar koparırken orman fırtına yüzünden tarumar oldu, gök gürledi ve yıldırım düştü, kaya temeliyle birlikte sallandı. Hiç kımıldamadım. Ben nilüferlerin arasında gizlice onu seyrederken, adam zaman ilerlese de titreyerek oturmaya devam etti.

Hiddetimden ne yapacağımı şaşırdım ve sonunda nehri, nilüferleri, rüzgârı, ormanı, göğü, gök gürültüsünü ve nilüferlerin mırıltısını sessizliğin lanetiyle lanetledim. Lanetlendiler ve bir daha hiçbir ses işitilmedi. Ay duraksarken gök gürültüsü kesildi; bulutlar sabitlendi, ağaçlar salınmayı bıraktı, nilüferlerin mırıltısı hiçliğe karıştı. Kayanın üzerindeki yazı değişti, artık “SESSİZLİK” yazıyordu.

Adama baktım, yüzü kireç gibi olmuştu. Kayaya dayandı ve etrafı dinledi. O engin ıssızlıkta seslerin hepsi yitmişti, geride sadece SESSİZLİK

449 Dinozorla timsah arası özellikler taşıyan, en çok da su aygırına benzeyen mitolojik bir yaratık. Kemikleri bronzdan daha sert, bacakları kalın demir borular gibidir. Mecazen iri insanlar için de kullanılır. Tevrat'ta da bahsi geçer.

kelimesi kalmıştı. Adam zangır zangır titredi, telaşla uzaklaştı; onu son görüşümdü.”

Mecusilerin⁴⁵⁰ demirle desteklenmiş kitaplarında tuhaf öyküler vardır. Bu öykülerde cinlerin idaresindeki maddi ve ahir yaşam, deniz, yeryüzü ve gökyüzü anlatılır. Sibillerin⁴⁵¹ sözleri hep bilgedir, Dodona⁴⁵² yakınında titrek, karanlık yapraklar ilahi sesler işitir ama kanımca Şeytan’ın bana mezarlıkta anlattığı bu masal hepsinden yeğdir.

Şeytan öyküsünü bitirince kahkahalar eşliğinde kendini mezara bıraktı. Neşesine ortak olup gülmediğim için beni de lanetledi. Ve evvelden beri orada yaşayan vaşak çıkıp Şeytan’ın önüne uzandı şaşmaz bir ifadeyle gözlerinin içine baktı.

450 Mecusiler, diğer adıyla Maguşlar, Kuzey İran’da kurulmuş olan Med İmparatorluğu’nun rahip sınıfıydı. Sihir yapabilme, hadisleri ve rüyaları yorumlayabilme ve astrolojik öngörülerde bulunabilmeleriyle ünlüydüler. Maguşlardan –Müneccimler olarak– İncil’de de söz edilmektedir.

451 Kehanetleriyle ünlü antik dönem kadınları.

452 Zeus tapınağı. Zeus, kendisine yöneltilen sorulara buradaki kutsal meşenin hisırtısını dinleyerek yanıt verir.

ASTORIA⁴⁵³

Bay Irving'in Montreal'deki Northwest Kürk Şirketi'nin hissedarlarıyla geçmişe dayalı tanışıklığı tuzakçılarla, avcılarla, yerlilerle ve kürk ticaretiyle bizzat ilgilenmesine neden oldu. Bay Irving, kırsalda yaptığı bir gezinin akabinde New Yorklu dostu Bay John Jacob Astor'la 1812'de yayan yapılan bir gezi hakkında sohbet etti. Gezinin amacı Kuzey Amerika'nın kuzeybatı sakinleri olan yerlilerle yapılan kürk ticaretini geliştirmekti. Bay Irving'in konuya hassasiyetle yaklaştığını fark eden Bay Astor bu gezinin amacının ulusal açıdan anlaşılamadığını dile getirdi ve kederli bir havaya bürünüp bu gezinin yazılması gerektiğini belirtti. Bay Irving dostunun teklifini kabul etti, konuya ilişkin bütün belgeleri edindi. Çalışmasının sonunda da karşımızda duran bu iki ciltlik dev eser ortaya çıktı. Eser, her anlamda usta elinden çıkmış gibidir; başlığın yalınlığı eksik ve şüpheli bilgilerden toplanan ayrıntılara karşın içerik ve güzellik açısından kusursuz bir bütünlüğe ulaşıldığını hissettirmez.

Okurlarımızın Amerika'daki kürk ticaretinin tarihini bildiğini düşünerek Bay Irving'in etkili anlatımının eşlik ettiği Fransız-Kanadalı tüccar vakasını, bu tüccarın şen çalışanlarını, ona tabii ruhsatlı tüccarları, misyonerleri, seyyahları, orman avcılarını, İngiliz-Kanadalı kürk tüccarını,

453 Astoria ya da Rocky Dağları'nın Ötesine Yapılan Bir Yolculuktan Kıssalar, Washinton Irving, Southern Literary Messenger, 18. -Poe.

North West şirketinin doğuşunu, yapısını ve iç ticaretini, toplantı ve davet salonunu, kayıkçılığını, av partilerini, çilingir sofralarını ve yaban ellerdeki heybetli feodal olayları ön planda tutmayacağız. Hükümetimizin dikkatini çeken ilk şirket büyük olasılıkla (North West'le rekabet halinde olan) İngiliz Mackinaw Şirketi idi. Merkezi Michilimackinac'ta olan bu şirket kayıklarını Green Bay, Fox River ve Wisconsin üzerinden Mississippi'ye ve bu ırmağın kollarına yönlendiriyor, böylelikle North West şirketinin kuzeyde yaptığına benzer biçimde güneyde ve batıda yaşayan yerlilerle sürdürdüğü ticareti tekelleştirmek istiyordu. Bu durum doğal olarak haset ve kinle dolup taşmamıza neden oldu ve vakit kaybetmeden başkalarının yerli komşularımız üzerinde daha da etkili olmaması için çalışmalar başlattık. 1796'da Birleşik Devletler sınırda birbirine rakip ticarethaneler kurmak ve yerlilerin gereksinimlerini karşılayarak ortak çıkarlarımız doğrultusunda ticareti ulusal alana dahil etmek için pek çok kişi görevlendirdi. Bu girişim yetersiz yürütme ve destek sebebiyle başarısızlıkla sonuçlandı. Bay Astor kişisel olanaklarını kullanarak bu işe soyunana dek bu mesele askıda kaldı.

John Jacob Astor, Ren kıyısında, Heidelberg'e yakın bir Alman köyünde doğmuştu. Gelecekte zengin olmayı daha ilk gençlik yıllarında arzulamaya başlamıştı. Amerikan Bağımsızlık Savaşı sona erdiğinde evini bırakıp Londra'ya, sonra da Amerika'daki ağabeyinin yanına gitti. 1784'ün Ocak ayında pazara uygun az malla kendini Hampton Road'da buldu. Yolda memleketlisi olan bir kürk tüccarıyla tanıştı ve ondan kürk çeşitleri ile ticaretine dair pek çok şey öğrendi. Bu adamın tavsiyesi üzerine New York'a gidip elindeki parayla kürk satın aldı. Kürkleri alıp Londra'ya döndü ve orada yaptığı ticaretten epey kazanç sağladı. Aynı yıl (1784) Amerika'ya taşınıp kürk ticaretini sürdürmek amacıyla New York'a döndü. Sermayesi elbette çok azdı ama Bay Astor inançlı, sabırlı ve eli sıkıydı. Bay Irving "Dahası hep öngörülüydü; içten, gözü pek, gayretli ve ferasetliydi;

avantajlı duruma geçmeyi bilir, kendine güvenir ve tereddüt etmezdi,” der. Bay Astor’un sayısız arkadaşı, özellikle de yakın dostları onun bu özelliklerinden sıklıkla bahsederlerdi.

Birleşik Devletler’de kürk ticareti henüz düzenli bir işkolu olacak kadar gelişmemişti. Bay A. kürk alımı için her sene Montreal’a gidiyor, İngiltere dışında doğrudan ticaret yapması mümkün olmayan Kanada’dan aldığı kürkleri derhal Londra’ya gönderiyordu. 1795’te bu sorun aşılar aşılmaz North West şirketiyle anlaşıp Montreal’dan Birleşik Devletler’e kürk gönderdi, sonra bunları Avrupa ülkelerine ve Çin’in tedarikçi pazarına yönlendirdi.

Sözünü ettiğimiz anlaşmayla, Göller Bölgesi’nin bize yakın tarafında İngiliz iradesi son buldu ve Kanada ile Birleşik Devletler arasındaki kürk ticareti kolaylaştı. Bay Astor 1807’de burada yaptığı ticareti geliştirince Amerika’nın en büyük sermayedarlarından biri haline geldi. Buna rağmen Mackinaw şirketiyle rekabet etmekte zorlandığı için meseleyi çözmeyi amaçladı. Hükümet ülke sınırları içerisinde kürk ticaretinden kendi vatandaşının kâr etmesini gözetiyordu, bu yüzden Bay Astor devlet desteği ve koruması dahilinde “kürk ticaretinin bütünüyle Amerikan vatandaşlarının eline geçebileceğini” öne sürdü. Hükümet tarafından olumlu karşılsa da Bay Astor’un planları uygulamaya konulmadı. Yine de 1809’da New York yasama meclisinden “Amerikan Kürk Şirketi” adında bir milyon dolar sermayeli bir şirket kurma iznini almayı başardı ve kısa sürede sermayesini iki misli artırma imtiyazını da elde etti. Şirketi kendi kurdu ve sermaye için destek almadı. Yönetim kurulu sembolikti, ticareti kendi olanaklarıyla kafasına göre yönetiyordu.

Burada Bay Irving’in Pasifik Okyanusu’ndaki kürk ticaretine, kuzeybatı kıyılarındaki Rus ve Amerikan yatırımlarına ve 1792’de Kaptan Gray’in⁴⁵⁴ Columbia Nehri’nin keşfine dair özet anlatımını es geçiyoruz. Daha sonra

454 Robert Gray (1755–1780): Columbia Nehri’ni keşfeden ve dünyayı gemiyle dolaşan ilk Amerikalı kaptan.

Bay Irving İngiliz yerel ordusundan Albay Jonathan Carver'ı⁴⁵⁵ anlatıyor. 1763'te Kanada İngiliz idaresine geçince Albay Carver Pasifik Okyanusu kıyıları boyunca ilerleyip 43. ile 46. kuzey enlemleri arasında kalan kıtayı gezmeyi planladı. "Kıtanın genişliğini belirlemek, batı kıyılarından kuzeybatıya doğru bir yol bulmak ve Hudson Körfezi ile Pasifik arasında bağlantı noktası oluşturmak" amacıyla uygun bir bölgede ordugâh kurmak istiyordu. İki bireysel teşebbüste bulundu ancak başarı kaydedemedi. 1774'te Richard Whitworth adlı bir parlamenter Albay'a katıldı. Bu iki adam yanlarına aldıkları elli kişilik zanaatkâr ve gemici ekibiyle Missouri'nin bir kolundan yukarı doğru çıkmaya, Oregon'un kaynağını saptamaya ve nehrin ağzına ulaşmaya karar verdi. Burada bir kale ve deniz yolculukları için gemiler inşa etmeyi planlıyorlardı. İngiliz Hükümeti bu planı onayladı ama hazırlıklarını tamamladıkları sırada Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle plan uygulanamadı.

Sör Alexander Mackenzie'nin keşifleri herkes tarafından bilinir. Mackenzie 1793'te kıtayı baştan sona aşır 52° 26' 48" enleminde Pasifik'e ulaştı. 52° 30' enleminde güneye doğru akan Columbia sandığı bir nehirde ilerledi. Birkaç sene sonra seyahatinin hikâyesi yayınlandı ve bu yazıda Atlantik ve Pasifik arasında bağlantı kurulmasının, iç kısımda ve kıyılarda yerleşim merkezleri oluşturulmasının önemini belirtti. Bu sayede 48° kuzey enleminden (Rusya'nın hâkim olduğu kısım) Kuzey Kutbu'na kadar kürk ticareti ele geçirilebilecekti. Kıyı bölgelerdeki "Amerikalı maceraperestler" ise ona göre önem arz etmiyordu. "Organize bir ticaret karşısında" silineceklerinden emindi. Hudson Bay ile North West şirketleri arasındaki anlaşmazlık nedeniyle bu proje de güme gitti.

Mösyö Lewis ve Clarke'ın teşebbüsleri 1804'te zaferle taçlandı. Albay

455 Jonathan Carver (1710–1780): Kolonyal dönem kâşifi ve yazarı. Wisconsin, Minnesota, Iowa ve Mississippi Nehri'nin yukarı kısmını keşfetmiştir. 1778'de keşiflerini ve seyahatlerini anlattığı kitabı yayımlanmıştır.

Carver'ın 1774'teki önerisini benimsediler. Missouri'nin kaynağına doğru ilerleyip Rocky Dağlarını geçtiler, Columbia'nın kaynağı ile ağzını keşfettiler. Kışı burada geçirip ilkbaharda yola koyuldular. Tüm kıyı bölgesinden geçebilecek bir ulaşım hattının yapılabileceğini söylediler, böylelikle Bay Astor "hükümet tarafından benimsenen ama uygulanmayan bu plana münferit anlamda" soyundu.

Bay Astor'un planı aşama aşama gelişti. Planın ana hatları şöyleydi: Missouri ve Columbia nehirleri boyunca, Columbia'nın ağzına kadar pek çok alışveriş durağı oluşturulacak, Columbia ağzında ise büyük tedarikçi pazarı kurulacaktı. Bu nehirle birleşen akarsular üzerinde yerlilerden kürk satın alınacak ve toplanan kürkler derhal büyük pazara gönderilecekti. Kuzeybatı kıyılarında ticaret yapacak ve elde ettiği ticari kazancı pazara getirecek tekneler burada inşa edilecekti. Böylelikle kıyılarda ve iç bölgelerde yerlilerden sağlanan ticari kazanç aynı durakta toplanacaktı. Ayrıca Bay Astor buraya bir gemi yollayacak, gemiyi kürkleri Canton'da satması ve aldığı mallarla New York'a dönmesi için hazırlayacaktı.

Bunların yanı sıra önemli bir nokta daha vardı. Gemi kuzeybatı kıyılarında ilerken mutlaka Rus kürk şirketiyle karşılaşacaktı. Rakip yaratmak yerine anlaşma sağlamak daha iyi olacaktı. Neticede bu şirket kürk ihtiyacını Birleşik Devletler gemilerinden satın alıyordu. Gemi sahipleri çıkarları doğrultusunda hareket edip gerektiğinde yerlilere silah sağlıyor ve bölgedeki huzuru altüst ediyordu. Rus hükümeti Amerikan hükümetinin silah satışına dur demesini istese de yasalar buna izin vermedi. Hükümet Rusya'yla arayı bozmamak için meseleyi çözmek amacıyla ticaretin erbabı olan Bay Astor'dan yardım talep etti. Bunun üzerine Bay Astor tedarikçi pazarına gönderdiği gemilerini Rus topraklarına da gönderebileceğini, böylelikle kürk ihtiyacı düzenli olarak karşılanan Rusların kendi tüccarlarına minnet etmeyeceklerini ve bu tüccarların kuzeybatı kıyılarından uzak-

laşacağını söyledi ve bu talebini Başkan Jefforsan'a iletti. Parlamento bu "planı onayladı" ve "gereken desteği vereceğini" belirtti.

Bay Irving, Bay Astor'un bu denli büyük bir yatırım yapmasının nede-nini Astor'un yüce gönüllülüğüne bağlıyor. Bay I. "Bay Astor, hayal edile-meyecek kadar zengindi; ticari zekâsını konuşturarak Birleşik Devletler'i zenginleştirmek, yaban ellerde yerleşim merkezleri kurmak, hudutları aşarak saygın biri olarak şöhrete kavuşmak niyetindeydi. Columbia Nehri'nin ağzında kurmak istediği tedarikçi pazarını muazzam bir ticaret durağına, eşsiz bir medeniyetin temellerini oluşturacak sağlam bir koloniye dönüştürmek istiyordu; böylelikle Amerikalılar Rocky Dağları'nı aşarak Pasifik kıyılarına ulaşacaklardı," diyor.

North West şirketiyle de ilgili birkaç kelam edelim. Bu şirket Sör A. Mackenzie'nin tavsiyesi uyarınca Pasifik kıyılarında, Columbia Nehri'nin kuzeyinde birkaç ticaret durağı oluşturmuş, Rus-Amerikan sınırına yerleşmişti. Ruslar elbette Bay Astor'la rekabet edebilecek durumda değillerdi. İhtiyaçlarını deniz yoluyla tedarik etmeleri mümkün değildi, buna kara-yoluyla çözüm bulmaya çalışmaları da haddinden fazla masrafa ve sıkıntıya yol açardı. East India şirketi Çin'e doğrudan ticareti engellediği için aldıkları kürkleri aynı yoldan göndermek zorunda kalıyorlardı. Bu yüzden Bay Astor malı daha ucuza satabilirdi. Yine de rekabet büyük sorunlar doğurabilirdi. Bunu gören Bay A. North West şirketine kazancın üçte birini teklif etti. Şirket pek çok gerekçe sıralayarak bu teklifi reddetti ama bize kalırsa Columbia Nehri'nin ağzında tez elden bir yerleşim noktası kurmayı istiyorlardı.

Bu arada Bay Astor vaktini boşa harcamadı. North West şirketinde çalışıp terfi alamayan görevliler arasından kendine yardımcılar seçti. Bay A. (yetkin ve becerikli bu insanlardan) Bay Alexander M'Kay'i (Sör Alexander Mackenzie'nin iki seferine de katılmıştı), Bay Donald M'Kenzie'i ve

Bay Duncan M'Dougal'ı işe aldı. Saygın bir New Jerseyli olan Bay Wilson Price Hunt'ı sağ kolu yapıp temsilcisi olarak yerleşim bölgesine gönderdi. 1810 yılının Haziran ayında bu dört adam ve "Pasifik Kürk Şirketi"ne katılmak isteyenler arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre Bay A., New York'ta kalıp işleri idare edecek ve azami dört yüz bin dolarlık ön harcamayı üstlenecekti. Şirketin yüzde ellisi Bay A.'nın tasarrufunda kalacak, diğer yarısı da hissedarlara bölüştürülecekti. Her sene Columbia Nehri'nde olağan bir toplantı düzenlenecek, katılamayan hissedarlar vekâleten iştirak edebilecekti. Yirmi yıl sürmesi planlanan ortaklık beklenen kazancın elde edilememesi halinde beşinci senenin sonunda bitirilecekti. Bay A. olası tüm zararı karşılamayı kabul edecek, temsilci yerleşim merkezinde ikamet edecek, ilk temsilci olarak bölgeye Bay Hunt gönderilecekti.

Bay Astor deniz ve karayoluyla iki sefer başlattı. Birincisiyle Columbia Nehri'nin ağzında oluşturulacak yerleşim merkezi için gereken yapılırken, ikicisiyle de Bay Hunt'ın liderliğinde Rocky Dağları aşılp yerleşim merkezine varılacaktı. İkinci sefer en uygun ulaşım hattının seçilmesine ve elverişli ticari durakların kurulmasına olanak tanıyacaktı. Bay Irving'in anlattıklarına istinaden birinci sefere ilişkin bazı açıklamalar yapacağız.

Yirmi kişiden oluşan mürettebatı ve on topu bulunan iki yüz doksan tonluk Tonquin adında bir gemi alındı. O sırada izinde olan Birleşik Devletler donanmasından Teğmen Jonathan Thorn geminin komutasını eline aldı. Gözü pek bir adam olan Thorn Trablus'ta ünlenmişti. M'Kay, M'Dougal ve yeni hissedar olan Mösyö David ve Robert Stuart gemiyle yola çıktılar. Bay Hunt'ın yokluğunda M'Dougal temsilcilik görevini üstlendi. Gemide ayrıca yılda kırkar dolarlık kıyafet ve yüzer dolar ücret ödemesi karşılığında işe alınan on iki de çalışan vardı. Terfi hususunda cesaretlendirildikleri için Bay Astor'la aynı amacı güderken samimiydiler. Son olarak gemide on üç Kanadalı *seyyah* da bulunuyordu. 8 Eylül 1810'da Tonquin demir aldı.

Columbia Nehri'nin ağzına dek süren yolculuğu Bay I. keyifle anlatmıştır. Tam bir görev adamı olan otoriter Thorn “serseri takımı” olarak gördüğü mürettebatı küçümseyen, sert bir donanma subayı olarak betimlenirken Bay Astor'un temsilcisi olarak atanan M'Dougal kibirli, sabırsız, laf ebesi ve cin fikirli biri olarak karikatürize edilmişti. Yine de betimlemeler esasen gerçekçiydi. Yolculuk boyunca kaptanla mürettebat veya Bay M'Kay ile M'Dougal arasında çeşitli anlaşmazlıklar yaşandı. Anlaşmazlıkları kısa sürse de, özellikle bu iki adam kaba kuvvete başvuruyordu. Teğmen Thorn Bay A.'ya yazdığı bir mektupta “Çeyrek saat içinde birbirlerini okşamaya başlıyorlar,” diyordu. Noel'de Horn Burnu'ndan geçip Şubat'ın 11'inde Owhyhee'ye vardılar. Burada ihtiyaçlarını tedarik ettikten sonra Sandwich Adası'ndan on iki kişi daha alıp 28'inde yola koyuldular ve 22 Mart'ta Columbia Nehri'nin ağzına ulaştılar. Nehrin ağzını keşfe çıkan kayıktaki dokuz kişi dev dalgalar yüzünden telef oldu. Owhyhee'dan çıktıklarında feci bir fırtına kopmuştu ve teğmen ile hissedarlar arasındaki tartışma bitmek bilmiyordu, hatta teğmen görevine son verileceğini düşünmeye başlamıştı.

Columbia Nehri'nin ağzından sonraki kırk millik kısımda oluşan haliç üç ile yedi mil arasında genişliktedir ve her iki yakasında da derin koylar bulunur. Sığ alanlar ve daha pek çok sebep nehir ulaşımını tehlikeli hale getirir. Nehrin geniş kısmını arkamızda bıraktığımızda yarım mil genişliğindeki esas ağza kavuşuruz. Haliç girişinin güneyini okyanusa uzanan Point Adams kumsalı çevirir. Kuzeyinde ise kayalıklarla çevrili olan Boş Ümit Burnu yer alır. Buranın doğusundaki Baker Koyu'na da Tonquin demir atmıştı.

Yerleşim merkezinin nereye kurulması gerektiğinde anlaşılamayan Teğmen ile Bay M'Dougal arasındaki tartışma bitmek bilmedi. 5 Nisan'da Bay Thorn diğerlerinin fikirlerini önemsemeyi bırakıp Baker Koyu'nda çalışmaları başlattı. Thorn'un sabırsızlığı hissedarları kızdırdı, sefer ne-

redeyse öfkeye kurban edilecekti. Yine zorluklar aşıldı ve 12 Nisan'da halicin güney kıyısında Point George adını verdikleri bölgede merkezin kuruluşu başladı. Burası iki yüz tonluk gemilerin kıyıdan elli mil ileriye demir atabilecekleri kadar büyük bir limandı. Şirketin en büyük hissedarının şerefine "Astoria" adı verildi. Gecikmeli de olsa tüm malzemeyi indirdikten sonra Tonquin azat edildi. Gemi kürk alımı için kuzey kıyılarını do-laşacak ve sonbaharda Astoria'ya uğrayacaktı. Bay M'Kay armatör vekili, Bay Lewis ise yazman olarak gemide kaldı. 5 Haziran sabahı gemi yirmi üç kişilik mürettebatıyla yelken açtı. Teğmen Thorn, Lamazee adlı deneyimli bir yerliyi çevirmen olarak işe aldı. Vancouver Adası'na ulaştıklarında çevirmenin yerlilerle ilgili uyarılarına kulak asmayan Thorn, Newe-ettee Limanı'na demir attı. Sonunda çevirmen ve yazman dışında herkes yaşamını yitirdi. Ciddi bir biçimde yaralanan Bay Lewis arkadaşlarının ölümleri nedeniyle öfke krizine girip yüzden fazla düşmanla birlikte içinde bulunduğu gemiyi havaya uçurdu. Yerlilerin arasında gizlenerek kaçmayı başaran Lamazee, Astoria'ya kara haberi ulaştırdı. Bay Irving bu bölümü anlatırken Teğmen Thorn'un cesur ve şerefli ama aynı zamanda sabit fikirli bir adam olduğunu söyler. Dahası çalışanların Bay A.'ninkine benzer kursosuz planlara uymadıkları takdirde başlarına mutlak ölçüde felaketlerin geleceğini belirtir. Bay A. defalarca uyarmış olsa da gemiye tek seferde yüzlerce yerli alınmıştı. Tonquin faciası yeni kurulan Astoria için ciddi bir kayıptı. Şimdi buraya geri dönelim.

Haliç çevresinde yaşayan dört farklı kabile vardı ve bunların en büyüğü Chinooklardı. Tek gözlü Comcomly şefleriydi. Kabile üyeleri birbirlerine o kadar çok benziyordu ki aynı soydan geldiklerini düşünmemek mümkün değildi. Temel besin kaynakları balıktı, zaten Columbia Nehri somon balığıyla ünlüdür. Ufak çapta başlatılan kürk ticareti devam ettirildi. Ama nehir kıyısına otuz beş beyaz adamın yerleştiğiyle ilgili bir söylenti bi-

zimkileri rahatsız etti. Bu adamların North West şirketinden olduğunu ve nehrin yukarı kısmını zapt ettiklerini düşündüler. Rekabet sebebiyle aralarında çatışma yaşanabilirdi. Derken söylentinin doğruluğu kanıtlandı; North West nehrin yukarı kısmındaki Spokane bölgesinde bir ticaret durağı kurmuşlardı. Sayıca az olan Astoria sakinleri onlara karşı mücadele edemezdi; yine de Spokane'a bir heyet gönderilmesine karar verildi. Bay David Stuart yanına aldığı sekiz adam ve tekdüze eşyayla yola çıkmaya hazırlandı. Yola çıkacakları gün, yani 15 Temmuz'da içinde dokuz beyaz adam olan İngiliz bandıralı bir kayık limana yanaştı. Bu adamlar nehrin ağzında ticaret durağı kurmak üzere rakip şirket tarafından gönderilmişlerdi. Liderleri Bay David Thompson barışçıl bir hava yaratarak North West'in hissedarlarından biri olduğunu söyledi. Halbuki süratle yol almış, uğradığı her yerli köyüne İngiliz sancağı dikerek buralara North West şirketi ve Britanya Kralı adına el koyduğunu ilan etmiş ama yardımcılarının kaçması sebebiyle başarı kaydedememişti. Nehrin ağzına keşif amacıyla geldikleri belliydi. M'Dougal gereken nezaketi gösterdi ve yola koyulmadan önce adamların tüm ihtiyaçlarını karşıladı. "Ziyaret amaçlarını gerekçe gösterek iyi niyetli davranılmasına karşı çıkan" Bay David Stuart, Bay Astor'a iletilmesi için Bay Thompson'a bir mektup teslim etti.

Spokane bölgesine gidecek ekip 23 Temmuz'da yola çıktı ve tuhaf bir yolculuktan sonra şirketin iç bölgelerdeki ilk ticaret durağını kurdu. Durak Oakinagan ve Columbia nehirlerinin birbirine karıştığı yerde üç mil uzunluğunda iki mil genişliğinde bir alan üzerindeydi. Astoria civarındaki yerlilerin düşmanca tavırlar sergilemesi Tonqui'nin kaybıyla açıklanabiliyordu. Facia haberini Ağustos'un başlarında aldılar. Tehlikenin tam ortasındaydılar, az sayıdaki beyaz adam vahşilerin insafına kalmıştı. M'Dougal'ın keskin zekâsı sayesinde bu durumu askıya almayı başardılar. Yerliler birkaç sene evvel çok can alan çiçek hastalığından korkuyor, has-

talığı topraklarına beyaz adamın taşıdığına inanıyorlardı. Bu kini fırsata dönüştürmek isteyen M'Dougal kabile şeflerini toplayıp kuzey yerlilerinin Tonquin'e saldırdıklarını bildiğini söyledikten sonra cebinden bir şişe çıkardı. "Evet, beyaz adamlar burada azınlıkta ama onların güçlü ilaçları var. Çiçek hastalığı bu şişenin içinde, kapağını açarsam hastalık hepinizi tarumar eder!" dedi. Şefler dehşete kapıldılar. "Büyük Çiçek Hastalığı Şefine" beyazların dostları olduklarını, Tonquin'in başına gelenlerle alakalarının olmadığını, dahası kapağın açılarak kuzeydeki şarlatanlar yüzünden öldürülmenin hakkaniyete sığmayacağını dile getirdiler. M'Dougal ikna oldu. Beyaz adama saygı gösterildiği sürece şişeyi açmayacağına dair söz verdi. Böylelikle yerleşim merkezindeki sorun çözülmüş oldu. Büyük bir bina ve iki direkli bir yelkenlinin iskeleti inşa edildi. Dolly adlı bu gemi batı kıyılarından suya inen ilk Amerikan gemisi oldu. Fakat ayrıntıları aktarmayacağız. Maceraperest beyaz adamlar Dolly ile basit gereksinimlerini tedarik ettiler ve Bay Hunt'ın gelmesini beklediler. Astoria'da 1811 senesi işte böyle geçti. Şimdi de karayoluyla ilerleyenlere göz atalım.

Kara yoluyla ilerleyenlerin önderliğini New Jerseyli Bay Wilson Price Hunt üstlenmişti. Bay Hunt oldukça güvenilir, samimi ve neşeli bir adamdı. Yaban hayatı hakkında deneyimli olmasa da St. Louis'deki tüccarlara mal sağladığından yeterince bilgi sahibiydi. Yanında uzun yıllar North West şirketinde çalışan ve yerlileri yakından tanıyan diğer hissedar Bay Donald M'Kenzie bulunuyordu. 1810 senesinin Temmuz ayında ihtiyaçlarını tedarik etmek için Montreal'a gittiler. Bazı engellerle karşılaştılsa da silah, yiyecek ve yerlilere satabilecekleri mallardan biraz da olsa almayı başardılar ve tecrübesiz bir tayfayla St. Ann Limanı'ndan yola koyuldular. Ottawa'dan, pek çok göl ve nehirden geçerek 22 Temmuz'da Huron ve Michigan göllerinin birleştiği Mackinaw Adası'na ulaştılar. Yerlilere satabilecekleri mallara eklemeler yapmak ve *seyyahları* gemiye toplamak için bu-

rada mola verdiler. Bu sırada onlara yeni hissedarlardan Bay Ramsay Crooks da katıldı. Doğma büyüme İskoçyalı olan Crooks North West şirketinde çalışmış ve Missouri yakınlarındaki yerlilerle ticaret yapmıştı. Bay Crooks özellikle Blackfeet ve Sioux kabilelerinden zarar gelebileceğini söylediği için St. Louis'e ulaştıklarında altmış kişilik bir ekip oluşturmaya karar verdiler. 12 Ağustos'ta Mackinaw'dan otuz kişilik bir ekiple yola çıktılar, kürk tüccarlarının olağan yolunu takip ettiler. Green Körfezi'nden, Fox ve Wisconsin nehirlerinden geçip Prairie du Chien'e, oradan da Mississippi boyunca ilerleyip 3 Eylül'de St. Louis'e vardılar. Bay Hunt burada iki yüz elli çalışanlı, kırk bin dolar sermayeli Missouri Kürk Şirketi'nin en büyük hissedarı olan Bay Manuel Lisa'nın engellemesiyle karşılaştı. Şirket nehrin yukarısında yeni ticaret durakları inşa ederek bu bölgede tekelleşmek istiyordu. Bay H. rekabete göğüs germek zorundaydı. Birleşik Devletler donanmasında subaylık yapmış ve buradan istifa etmiş Bay Joseph Miller'ı hissedar yaptı. Yerlilere olan yakınlığı ve tecrübesi nedeniyle Bay Hunt ona çok değer veriyordu. Birkaç hafta içinde pek çok kayıkçı ve avcı işe aldılar. Montreal ve Mackinaw'da karşılarına çıkan engeller ve bu duraksama sebebiyle planlarında epeyce geciktiriler. Hal böyle olunca Missouri'nin üst kısmına çıkmak kolay olmayacaktı. Bu mevsimde kaynağa varabilmeleri mümkün değildi. Kışı St. Louis'de geçirmek maliyetli olacaktı. Sonunda Bay Hunt mümkün mertebe ilerleyip uygun bir avlakta kalarak baharı beklemeye karar verdi. 21 Ekim'de yola koyuldular. İki büyük Schenectady salapuryası ve bir düz altlı mavna kullandılar. Yüz elli mil yol kat edip 16 Kasım'da Nodawa Nehri ağzına ulaştılar ve kışı burada geçirmeye karar verdiler. Bay Robert M'Lellan burada ekibe bir hissedar olarak katıldı. Bay M'Lellan canlı, kıpır kıpır, hareketli biriydi ve General Wayne'in⁴⁵⁶ ko-

456 Anthony Wayne (1745–1796): 'Deli Anthony' lakabıyla bilinen, rüstünü Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda kanıtlayan general ve devlet adamı. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın 150. yıl dönümünde adına pul bastırılmıştır.

mutasındayken elde ettiği başarılarla dikkatleri çekmişti. Derken Virginia ormanlarından çıkıp gelen, atletik ve atik bir avcı olan John Day de şirkete katıldı. Bay Hunt ekibin çoğunu burada bırakıp destek kuvvet sağlamak amacıyla St. Louis'e döndü. Missouri Şirketi sorun çıkarmaya çalışsa da Bay Hunt bir avcı, birkaç *seyyah*, Pierre Dorion isimli Sioux bir çevirmen bulmayı başardı. Bu kişilerle birlikte çetin bir yolculuk yapıp 17 Nisan'da Nodawa'ya ulaştı. Sonra hep birlikte nehrin yukarısına doğru ilerlediler. Beş hissedar (Hunt, Crooks, M'Kenzie, Miller, M'Lellan), bir yazman (John Reed), kırk Kanadalı *seyyah*, kalanı avcı olmak üzere ekipte altmış kişi vardı. Yolculuklarını dört tekneyle sürdürüyorlardı, büyük teknelerden birine iki havan topu yerleştirmişlerdi.

Maceraperestlerin yaban dünyada yaşadığı her anı anlatamayacağız elbette. Meraklılarına kitabı okumalarını tavsiye ederiz. İnanın gezi kitaplarında böylesi coşkulu anlatımlar yer almaz. Avcılık yaşamı kimi zaman zevkle, kimi zaman da bitkinlik, açlık, susuzluk, sefalet, kaygı, korku ve ümitsizlikle doludur. Bay Hunt azimle işe asıldı ve yolculuğu tamamladı. Takip ettikleri güzergâhı kısaca anlatalım.

Ekip, yukarı doğru ilerleyerek 28 Nisan'da Missouri Nehri'ne karışan Nebraska ya da diğer adıyla Platte Nehri'nin Mississippi'ye kavuştuğu bölgenin altı yüz mil yukarısında bulunan ağzına vardı. Burada sert dişbudak ağacından kürek ve yelken direği yapmak için iki gün kaldılar çünkü daha yukarılarda bu ağaç yoktu. 2 Mayıs'ta iki avcı ekipten ayrılıp St. Louis'e dönmek istedi. 10 Mayıs'ta Omaha kasabasına ulaştılar ve orada konakladılar. Burada da üç kişi ekibi terk etti ama tesadüfen de olsa iyi bir ücret karşılığında yerlerine yenileri bulundu. Beş gün sonra Bay Hunt Omaha'dan ayrıldı ve yoluna devam etti. Kısa süre sonra içinde iki beyaz adamın olduğu bir kayık gördüler. Bu adamların uzun zamandır bu civarda avcılık yapan maceraperestler olduğu anlaşıldı. St. Louis'e dönmeye

alışan Jones ve Carson adlı bu avcılar ekiple birlikte Rocky Dağları'na yöneldi. 21 Mayıs'ta Bay Hunt  zel haberci vasıtasıyla Missouri Kürk Şirketi'nin en büyük hissedarı olan ve St. Louis'de Bay Hunt'a engel olmaya alışan Bay Manuel Lisa'dan bir mektup aldı. Barbar yerliler Siouxların düşmanca niyetlerini haber almış olan Bay Lisa, Bay Hunt'tan   hafta sonra bölgeden ayrılmıştı ve nehrin tehlikeli kısmını birlikte geçmek için süratle ilerliyordu. Bay H. haklı nedenlerle adama güvenmediğinden yoluna devam etti. Quicourt Nehri'nin hemen ilerisindeki köyde et satın almak için durdu. 25 Mayıs sabahı Jones ile Carson'un kaçtıklarını fark ettiler. Onları bulmaya çalıştılar ama aramalarından sonuç alamadılar. Ertesi gün iki kayık kullanan   beyaz adam gördüler: Edward Robinson, John Hoback ve Jacob Rizner. Yaban ellerde geçirdikleri uzun senelerin ardından evlerine dönüyorlardı ama Bay Hunt'ı kırmayıp ekibe katıldılar. Bu   adamın verdiği bilgiler ışığında Bay Hunt güzergâhı değiştirdi. Başlanğıta Mösyö Lewis ile Clarke'nin takip ettiği yolda ilerleyip Missouri'nin yukarı kısmına çıkmayı ve Rocky Dağları'nı aşmayı planlamıştı. Bu yolda ilerleseydi Blackfeet kabilesinin topraklarından geçmek zorunda kalacaklardı, anlatıldığına göre kabileden bir yerli Lewis tarafından öldürülmüştü ve yerliler beyaz adama öfke kusuyorlardı. Robinson biraz daha güneyden gidilmesini önerdi. Böylelikle Platte ve Yellowstone nehirlerinin kaynağına ulaşacaklardı, burası Clarke'ın g zerg hından çok daha iyiydi. Bay Hunt öneriyi kabul etti, sonuçta birkaç gün sonra Arickaralıların topraklarına varıp Missouri'den ayrılacaklardı. 1 Haziran'da nehrin bir yarımadanın etrafında otuz mil boyunca kıvrıldığı "Büyük Dönemeç"e ulaştılar, kıvrımın eni bir buçuk mile yakındı. 3 Haziran sabahı Lisa ekibe yetişti, tabii hiç kimse durumdan hoşnut olmadı. Birbirlerine karşı oldukça mesafeliydiler, iki gün boyunca bir tatsızlık yaşanmadı.   nc  gün kıyamet kopmak üzereydi. Kavganın iyice şiddetlenmesine izin vermediler ve ara-

larında epeyce mesafe bırakarak ilerlemeye karar verdiler. 12 Haziran'da 46. ve 47. kuzey paralelleri arasında Missouri ağzının bin dört yüz mil uzağındaki Arickara bölgesine vardılar. Buraya kadar Bay Hunt yine pek çok sorunla karşılaştı. Siouxlar tehlike oluşturdu, planladıkları saldırı tesadüfen önlendi.

Ekip Arickara'da kayıkları bırakıp yürümeye başladı. Yerlilerden at satın almayı düşündüler ama yeterince at bulamadılar. Bay Lisa kayıkların karşılığında onlara at temin etmeyi teklif etti. Yüz elli mil yukarıdaki Mandan köyünde kurulan Missouri Kürk Şirketi'nin atlarını getireceklerdi. Teklifi kabul edildi, Bay Lisa ile Crooks yola çıktı ve iki hafta sonra atlarla beraber geri döndü. Arickara'da Edward Rose adında biri işe alındı. Rose, bir dönem birlikte yaşadığı Upsarokalar ile Crowların dilini çevirme işini üstlendi. 18 Temmuz'da tekrar yola koyuldular. At sayısı yeterli değildi. İki ata yerlilere satacakları silah, gıda ve tuzak malzemelerini yüklemişlerdi. Hissedarların atı vardı. Lisa'nın çalışanları bile engin tecrübelerine dayanarak köyden ayrılan ekibin tehlikeli bir işe soyunduğunu ve sonunda ölüp gideceklerini söylediler.

Daha önce de belirttiğimiz üzere barbar ve acımasız bir kabile olan Blackfeetlerle karşılaşmamak için ekip güneybatı yönünde ilerledi. Pek çok akarsudan, uçsuz bucaksız çayırlardan geçtiler. Başta yavaş ilerliyorlardı, hastalanan Bay Crooks'u iki at arasına kurdukları sedyede taşıdılar. 23 Temmuz'da Büyük Nehir adlı küçük bir dereciğin kıyısında konakladılar ve burada günlerce kaldılar. Cheyennelerden at satın aldılar. 6 Ağustos'ta yeniden yola koyuldular ve Sioux topraklarını geride bıraktılar. Bu sırada çevirmen Rose'un bir dümen çevirdiği ortaya çıktı. Bu düzenbaz, ekipteki insanları kandırmaya çalışıyor, onlara Crowlarla karşılaştıklarında çalıntı mallarla kaçıp yerlilere sığınmalarını öneriyordu. Neyse ki sorun çözüldü, Bay Hunt gürültüye mahal vermeden Rose'u kovdu. 13 Ağustos'ta Bay

Hunt batıya yöneldi, böylece çok geçmeden Little Missouri'ye ve Black Dağları'nın yamaçlarına vardılar. Bu dağlar, Rocky Dağları'nın yüz mil doğusunda yer alır, Platte Nehri'nin güneyinden Missouri'nin kuzeydeki büyük dönemecine kadar kuzeydoğu boyunca uzanır ve Missouri'nin suyunu Mississippi ve Arkansas sularından ayırır. Ekip buradayken Arickara'nın iki yüz elli mil ötesinde olduklarını sanıyorlardı. En büyük sorun da burada başlıyordu. Ayıların yol açtığı sorunlara ek olarak açlık ve susuzlukla da mücadele ediyorlardı. Sonunda gürül gürül akan Powder Nehri'ne ve geniş çayırlara kavuşabildiler. 17 Ağustos'tan bu yana görüş alanlarına giren yüce bir dağa doğru ilerlemeyi sürdürdüler. On sekiz mil kadar tırmandılar. Arickara'dan sonra dört yüz mil yürümüşlerdi, sonunda Rocky Dağları'nın bir parçası olan bu dağın yamacına vardılar.

Birkaç gün boyunca dağlarda patika aradılar ama bulamadılar. 3 Eylül'de batıya yöneldiler ancak kayalıklar ve dipsiz uçurumlar ilerlemelerine izin vermedi. Artık vahşi Upsarokalıların topraklarına adım atmışlar ve yerlilerle karşılaşmaya başlamışlardı. Sıcakkanlı Shoshony ve Flathead kabilelerinin üyelerini de sıklıkla görüyorlardı. Pek çok sıkıntı sebebiyle yavaş ilerliyorlardı. 9 Eylül'de seksen mil uzunluğunda yirmi beş mil genişliğinde birbirine paralel uzanan üç dağa adını veren Wind Nehri'ne vardılar. Yazarımız "Bunlardan birinin doruğu deniz seviyesinden dört bin beş yüz metre yukarıdadır," diyor. Bay Hunt beş gün boyunca tırmandı. Üç avcı ona ıssız yerlerden ilerlemesini, bir dağı aştığında Columbia'nın kaynağına ulaşacağını söylemişti. Fakat Bay Hunt bölgenin avlak olmaması sebebiyle başka bir yolu takip etti. Bu kararın akabinde zirveleri karlı üç dağ gördüler, avcılar bu dağların Columbia'nın kaynağı üzerindeki dağlar olduğunu hemen anladılar. Bay Hunt bu dağlara "Öncü Tepeler" adını verdi. Ekip güneybatı yönünde yaklaşık kırk mil yürüdükten sonra batıya doğru kıvrılan bir nehir buldu. Bu su belli ki Colorado'nun kol-

larından biriydi. On beş mil boyunca bu nehri takip ettiler. 18 Eylül'de nehir yatağını izlemeyi bıraktılar, kuzeybatı yönünde yaklaşık sekiz mil yürüdüler ve aynı nehrin bir başka koluna ulaştılar. Atları dinlendirmek için geniş çayırılık bir alanda günlerce konakladılar. 24 Eylül'de yine yola revan oldular, on beş mil ilerledikten sonra on beş metre genişliğindeki bir nehre vardılar; bu nehrin Columbia'yı besleyen kaynaklardan biri olduğu gün gibi ortadaydı. İki gün boyunca bu nehri takip ettiler, bu arada nehrin genişliği epeyce arttı. Sonunda bir başka nehirle birleşip gürül gürül akmaya başladı. Ekip coşkulu akışına istinaden bu nehre "Çılgın Nehir" adını koydu. Varmak istedikleri noktaya kayıklarla gidebileceklerini düşündüler ama bu elbette mümkün değildi.

Hissedarlar toplantı yaptı. Onlara rehberlik eden üç avcı Rocky Dağları'nın batısı hakkında hiçbir şey bilmiyordu. "Çılgın Nehir"de kayıkla ilerleyebileceklerinden emin olamıyorlar, atları geride bırakma hususunda fikir birliğine varamıyorlardı. Sonunda nehirden geçmeye karar verdiler ve kayık yapımına giriştiler. Bu arada Columbia'nın kunduz yatağına girdikleri için Bay Hunt bu fırsatı değerlendirmeleri gerektiğini düşündü. Alexander Carson, Louis St. Michel, Pierre Detaye ve Pierre Delaunay orada kalıp kunduz kapanı kurmaya karar verdi. Bu dört adam yeterince kürk toplayınca ellerindeki malları Columbia'nın ağzındaki ticaret durağına taşıyacaklardı. Tuzakçılar ayrılır ayrılmaz oradan geçen iki Snake yerlisi nehrin ulaşım açısından sıkıntılı olduğunu söyledi. Bay Hunt'ın keşif için gönderdiği adamlar bu bilgiyi doğruladı. Bu sebeple 4 Ekim'de oradan ayrıldılar ve Columbia'nın bir başka kolunun yakınında kurulduğu söylenen Missouri Kürk Şirketi'ne ait bir ticari durak bulmak amacıyla yola düştüler. Burayı kolayca buldular. Terk edilen durağı resmen işgal ettiler. Nehrin genişliği burada yüz metreyi bulmuştu. Derhal kayık yapımına giriştiler. Burada da tuzakçılar iş başındaydı. Robinson, Rezner,

Hoback, Carr ve Bay Joseph Miller kunduz avına soyundu. Bay Miller hissedarlardan biriydi ama maceraperestliği uğruna hissesinden vazgeçti. 18 Ekim’de on beş kayık tamamlanmıştı. Atlarını az evvel bahsi geçen iki Snake yerlisine teslim edip kayıklara bindiler.

Aynı gün nehrin “Çılgin Nehir” ile karıştığı noktaya vardılar. Üzerinde binlerce felaket yaşanmış olan Snake Nehri buradan başlar. Dört yüz millik çetin bir yolculuktan sonra karşılarına altmış metre yüksekliğinde simsiyah sarp kayalıkların arasından akan coşkun bir çavlan çıktı. Buraya “Çavlan Kazanı” adını verdiler. Seyyahlardan Antoine Clappine’yi çavlan yuttu, üç kayık kayalıkların arasında sıkışıp kaldı, bir kayık da dört kişiye ait mühimmat ve kişisel eşyasıyla birlikte akıntıya kapıldı.

Perişan haldeydiler. Tanımadıkları topraklardaydılar; yönlerini, hedeflerine olan mesafelerini kestiremiyorlar, danışacak kimse bulamıyorlardı. Beş günlük erzakları kalmıştı, yakında aç kalacaklardı. Birlikte kalmak yerine ayrılmanın daha doğru olduğunu düşündüler. Erzakın bir kısmını paylaştılar, kalanını toprağa gömdüler. Küçük gruplara ayrılıp farklı güzergâhlar izleyerek Columbia’nın kaynağına ulaşmak için yola koyuldular. Hedeflerinden bin mil uzakta olduklarını elbette bilmiyorlardı.

21 Ocak’ta Bay Hunt’ın önderliğindeki grup pek çok akıl almaz badire atlattıktan sonra Columbia’nın iki büyük kolu olan Lewis ve Clarke nehirlerinin birleştiği, Wallah-Wallah Nehri’ne yakın bir bölgede Columbia Nehri’ne ulaştı. Çavlan Kazanı’ndan sonra iki yüz kırk mil kadar yürümüşlerdi; Arickara’dan ayrılmalarının üzerinden de altı ay geçmişti. Demek ki toplamda bin yedi yüz elli bir mil yol kat etmişlerdi. Ekibin kalanına ve buranın sakinlerine dair ufak tefek bilgiler edindiler. 31 Ocak’ta Bay Hunt çavlanı ulaştı ve Wish Ram bölgesinde konaklamaya karar verdi. 5 Şubat’ta zor bela yaptıkları kayıklarla Wish Ram’ı terk ettiler ve on gün sonra bir burnu dönüp varmayı arzuladıkları Astoria’yı gördüler. Karaya

ulaştıklarında Çavlan Kazanı'nda yollarını ayırdıkları ve yaklaşık bir ay önce hedefe varan arkadaşlarını buldular. Bay Crooks ve John Day yerlilerle kaldıkları için daha sonra geldiler. *Seyyah* Carriere'den hiç haber alınamadı. Seyyah Jean Baptiste Prevost ise açlıktan aklını yitirmiş ve Snake Nehri'nde yaşamını kaybetmişti. Herkes bitap haldeydi, açlık ve çeşitli tehlikeler sebebiyle sefil durumdaydılar. St. Louis'den yola çıktıktan sonra üç bin beş yüz mil yol kat etmişlerdi. Şimdi sıra Bay Astor'da.

Bay Astor Columbia'dan hiç haber alamadığı için işlerin yolunda gitmesine inandı, böylelikle dört yüz doksan tonluk "Beaver" adlı bir gemiyi hazırladı. Gemi, Astoria'nın ihtiyaçları, yol boyunca yapılacak ticaret ve Rus kürk şirketinin eksikleri düşünülerek hazırlandı. Gemiye beş hissedar, beş görevli, on beş Amerikalı emekçi ve altı Kanadalı *seyyah* bindi. Hissedarlardan Bay John Clarke Birleşik Devletler'de doğmuş olsa da on altı yaşında girdiği North West Kürk Şirketi'nde uzun seneler çalışmıştı. Görevliler nüfuzlu genç Amerikalılardı. Bay Astor Astoria'daki Amerikan nüfusunu çoğunluk haline getirmek amacıyla bu gençleri işe koşturmuştu. Önceden bunu yapması pek mümkün değildi.

Beaver'ın kaptanı Sowle'dan Tonquin'in başına ne geldiğini ve Astoria'da yerleşim merkezi kurulup kurulmadığını Sandwich Adaları'na uğrayarak öğrenmesini istedi. Şayet kurulmuşsa ada sakinlerinden olabildiğince çok sayıda adamı işe alıp yoluna devam edecekti. Columbia ağzına yaklaşırken çok tedbirli davranacaktı. İşler tıkrındaysa geminin yükünü boşaltacak, Ruslar için hazırlanan mallarla New Archangel'e yelken açacaktı. Elindeki malları kürklerle değiştirip Astoria'ya uğrayacak ve burada toplananları da gemiye yükleyip derhal Canton'a götürecekti. Bu kesin talimatlardan anlık bile olsa ayrılmak ciddi sorunların ortaya çıkmasına ve ticari teşebbüsün başarısızlığına yol açardı. Beaver, 10 Ekim 1811'de yelken açtı ve Sandwich Adaları'ndan topladığı on iki yerliyle beraber 9

Mayıs 1812’de sorunsuz bir biçimde Columbia’nın ağzına ulaştı. Gemi yerleşim merkezini hareketlendirdi, dahası şirketin faaliyet alanını genişleterek iç kısımlarda da ticari duraklar oluşturdular.

Şimdi malları karayoluyla New York’taki Bay Astor’a göndermeleri gerekiyordu, daha önce bunu denemişler ama Wis Ram yerlilerinin düşmanca tutumları nedeniyle hüsrana uğramışlardı. Dağları tanımamasına rağmen işinin ehli olduğuna inanılan Robert Stuart bu iş için görevlendirilmişti. Ayrıca Kentuckyli Ben Jones’la John Day, Kanadalı Andri Vallar ile Francis Le Clarke ve hissedarlardan Atlantik yolcuları olan Mösyö M’Lellan ile Crooks da Stuart’a eşlik ediyordu. 29 Haziran’da yola çıktılar. Bay Irving bu uzun ve zorlu yolculuğu tüm ayrıntılarıyla anlatır. Bay Hunt ve ekibine nazaran çok daha büyük güçlükler ve tehlikelerle karşılaştıklarını tahmin edebilirsiniz. Bay Crooks’un hastalığı ve Upsarokaların bütün atları çalması işin tuzu biberi oldu. Yayan kaldıkları için elbette büyük bir gecikme yaşandı. On ay süren korkunç bir yolculuktan sonra, tam da Nisan’ın 13’ünde sapasağlam St. Louis’e vardılar. Bay Stuart, Wind River Dağları’na varana kadar Bay Hunt’ın güzergâhını takip etti. Buraya vardığında güneydoğu yönünde ilerleyerek Missouri ile kavuştuğu yere dek Nebraska Nehri’ni izledi.

Birleşik Devletler ile Britanya arasında savaş patlak verince Bay Astor New York limanının kuşatılacağını ve sonbaharda yola çıkması gereken gemilerin bağlanacağını öngördü. Bu yüzden Canton’daki Beaver’ın kaptanına, Kaptan Sowle’ye bir mektup yazdı. Kaptana, ihtiyaç listesindeki mallarla birlikte Columbia ağzına gitmesini ve Bay Hunt’ın yanında beklemesini emretti. Yerleşim merkezinden henüz haber çıkmamıştı. Hedefinden caymayan Bay A. oraya bir gemi daha gönderdi ama bu gemiyi sigortalatmayı başaramadı. Bu iş için sürat gemisi olarak bilinen “Lark” tercih edildi. Gemi 6 Mart 1813’te ikinci kaptan Bay Northrop idaresinde

yelken açtı, esas kaptan anlaşılmayı reddetmişti. Yaklaşık iki hafta sonra, Bay A. kötü bir haber aldı; North West Şirketi Britanya'ya Astoria'nın fazla faal olduğunu, oradaki oluşum bertaraf edilmezse iflas edeceklerini ve sonunu getirmek üzere yerleşim merkezine asker gönderilmesi gerektiğini bildirmişti. Bunun üzerine "Phoebe" firkateyninin erzak ve silah yüklü "Isaac Todd" isimli North West'e ait gemiye eşlik etmesinde karar kılındı. Gemilere "Columbia ağzına gitmeleri, oradaki Amerikan sancağını indirip yerine Britanya sancağını dikmeleri" için talimat verildi. Bu sırada hükümetimiz de boş durmadı, Kaptan Crane idaresindeki "Addams" adlı firkateyn Astoria'nın koruyuculuğuna atandı; dahası Bay A. "Addams"ın yanına "Enterprize" adlı gemiyi gönderdi. Yola çıkmalarına yakın Ontorio Gölü destek istedi ve Addams'ın tayfası o tarafa kaydırıldı. Bay A. kendi firkateynini göndermeye kararlıydı fakat Hook sularında İngilizler görüldü ve New York kısa sürede kuşatıldı. Bu sebeple Enterprize tamamen boşaltıldı. Şimdi Beaver'a tekrar bakalım.

Beaver, Astoria'nın ihtiyaçlarını teslim edip 4 Ağustos 1812'de demir aldı ve on beşinci günün sonunda New Archangel'e vardı. Rus kürk şirketinin alkolik müdürü Kont Baranoff ile yapılan görüşmeler ekim ayında sonlandı. Bay Hunt'ın teslim ettiği malların karşılığında fok derisi alınacaktı ama ortada fok falan yoktu. Fok avlamak için Kamschatka'daki St. Paul Adası'nda oluşturulan Rus yerleşim merkezine gitmek zorundaydılar. Bay Hunt, New Archangel'de geçirdiği bir buçuk ayın ardından, 4 Ekim'de yola çıktı. 31 Ekim'de adaya ulaştı, aslında çoktan Astoria'ya dönmesi gerekiyordu. Baltayı taşa vurmamak için fok derilerini dikkatle kontrol ettiğinden malların gemiye yüklenmesi çok uzun sürdü. Ayrıca Beaver bir gece vakti ansızın açığa sürüklendi ve 13 Kasım'a kadar adaya dönemedi. Gemide çok hasar vardı, Bay Hunt Columbia ağzına gitmek için hava koşullarının elverişli olmadığını belirtti. Yaşanan gecikme Astoria'ya

dönmeleri halinde bir başka sorun daha yaratırdı. Böyle bir durumda Canton'a sektör için kötü bir dönemde gitmiş olurdu. Bu nedenle gönülsüz de olsa Sandwich Adaları'na gitmeye karar verdi. Yılda bir kez New York'tan gelen gemiyle Astoria'ya dönebilirdi; bu arada Beaver Çin'e doğru ilerlemekteydi. Bu kararda Kaptan Sowle'nin epey katkısı oldu. Kazasız belâsız Woahoo'ya vardılar, burada onarılan gemi Bay Hunt'ı adada bırakıp 1 Ocak 1813'te yelken açtı.

Kaptan Sowle, Bay A.'nın savaşı bildiren ve haberi Astoria'ya iletmesini emreden mektubu aldı. Bay Sowle barış sağlandığı takdirde geri döneceğini bildirip emre itaat etmedi. Bay Hunt ise adada nafile beklemesini sürdürüyordu. Derken Çin'den Sandwich Adaları'na gelen Kaptan Smith'in idaresindeki gemi "Albatross" savaş haberlerini getirdi. Bay Hunt bir miktar mal ve iki bin dolar karşılığında bu gemiyi kiraladı. 20 Ağustos'ta ulaştığı yerleşim merkezini sefil bir halde buldu; hissedarlar orayı terk etmeyi planlıyordu. Bay Hunt bu duruma karşı çıkmadı. Ellerinde pazara sürülmesi gereken sayısız kürk vardı; bu yüzden Bay H. sırasıyla Markiz ve Sandwich Adaları'na uğrayacak olan Albatross'la yola çıkmaya ve 1 Ocak'a kadar bulduğu gemiyle geri dönmeye karar verdi. 26 Ağustos'ta oradan ayrıldı ve sağ salım Markiz'e ulaştı. Bir süre sonra buraya gelen Komodor Porter, İngiliz firkateyni "Phoebe"nin "Cherub" ve "Racoon" topçekerleriyle birlikte mühimmat yüklü bir gemiyle 6 Temmuz'da Rio de Janeiro'dan demir alıp Columbia ağzına doğru ilerlediğini söyledi. Bay H. Porter'dan balina gemisi satın almaya çalıştı ve 23 Kasım'da yola çıkıp 20 Aralık'ta Sandwich Adaları'na vardı. Mart'ın ortalarında gemisi Lark'ı kaybeden Kaptan Northrop'u buldu, on bin dolara satın aldığı "Pedlar" adlı gemiyi Kaptan Northrop'a teslim etti ve 22 Ocak 1814'te Astoria'ya doğru yelken açtı. Amaç, Bay A.'nın talimatı gereği Astoria'dan yüklenecek malları Rus yerleşim merkezine taşımaktı. Gemi

28 Şubat'ta Columbia'da demir attı fakat İngilizler 12 Aralık'ta yerleşim merkezini zapt etmişlerdi. Teslim olmalarından önce M'Dougal ile North West şirketi arasında yapılan müzakereler, Kaptan Thorn'un bu kişi hakkındaki öngörüsünü haklı çıkardı. M'Dougal şirketin gizli hissedarıydı ve İngilizler gelmeden geçici de olsa temsilcilik sıfatını kullanarak şirketin mal varlığını –ederinin üçte bir fiyatına– elden çıkarmıştı.

Böylelikle Bay Astor'un teşebbüsü son buldu. Barış sağlandığında Astoria savaşı öncesi yasasına göre Birleşik Devletler'e iade edildi. 1815 kışında, parlamento İngilizlerin sınırlarımız dahilinde ticaret yapmasını yasakladı. Bay A. bu yasaya güvenerek yeniden işe koyulmak istedi fakat hükümet desteği olmadan hiçbir şey yapamazdı. Hükümet onu desteklemedi, göz göre göre pek çok fırsat kaçırıldı. Parlamento kararına rağmen İngilizler ticarete devam etti ve kuzeybatıdaki kürk ticaretinde tekelleştiler. Bay Astor'a gereken destek sağlansaydı, ulusal kazanç büyür ve New York önemli bir kürk tedarik pazarına dönüşürdü.

Bay Irving kendisine verilen görevi layığıyla yerine getirmiştir ama anlatısında çelişkili noktalar da vardır. M'Lellan, M'Lennon, M'Lennan isimleri pek karışmış gibi, belki de tek kişiden söz ediliyor. Ayrıca Büyük Dönemeç'e 1 Haziran'da varıldığını, üç gün sonra da takvimin 3 Temmuz'u gösterdiğini yazıyor. Jones ile Carson ekibe Omaha köyünde eşlik etmeye başlıyor. Birinci cildin 187. sayfasında "ekibe Maha köyünden katılan" diye bir ibare geçiyor (besbelli Omaha demek istiyor) iki adamın kaçtığı, takip edildiği ama yakalanamadığı belirtiliyor. Fakat 199. sayfada görür görmez Carson'u tanıyan bir yerli olduğundan bahsediliyor. Lark'ın 6 Mart 1813'te New York'tan yola çıktığı ve dört gün sonra şiddetli fırtına sebebiyle sarsılmış bir halde Sandwich Adaları'na vardığı söyleniyor. Bu hatalar pek önemli olmasa da bir sonraki baskıda düzeltilse iyi olur.

JULIUS RODMAN'IN GÜNCEŚİ

Bir Masal

Birinci Bölüm - Giriş

Bu başlık altında, siz okurlarımıza olağanüstü bir karakterin tesadüfen ele geçirdiğimiz— sıra dışı hikâyesini sunuyoruz. Okuyacağınız günce hem Kuzey Kutbu Denizi'nden güneydeki Darien Kanalı'na kadar uzanan sarp, karlı ve amansız sıradağların *ilk* kez aşılmasını konu edinir hem de *günümüzde* bile bilinmeyen, ülke haritalarında bile “*keşfedilmemiş toprak*” diye nitelenen, bu dağların ötesindeki ıssız bölgeye yapılan yolculuğun ayrıntılarını içerir. Kuzey Amerika sınırları içinde keşfedilmemiş *tek* bölge bu bölgedir. Bu yüzden ne denli heyecanlı olduğumuzu tahmin edersiniz. Daha önce okuduğumuz hikâyeler bu güncenin yanında sönük kalır. Bizi heyecanlandıran, hikâyenin tarafımızca günyüzüne çıkarılması değil. Bu müthiş macerayı sizlerin de bizler gibi eğlenceli ve sıra dışı bulacağını düşünüyoruz. Keşfin ruhu ve tarihçisi olan maceraperest liderimizin özgün karakteri anlatımına bambaşka bir hava katmış ve geleneksel anlatılarda sıklıkla karşılaştığımız soğuk ve istatistiksel havayı yumuşatarak belirgin bir romantizm bulaştırmıştır. Elyazmasını tarafımıza ulaştıran Bay James E. Rodman'ı okurlarımızın çoğu tanır. Büyükbabası ve güncenin yazarı olan Bay Julius Rodman'ın keder dolu gençlik yıllarının benzerini ken-

disi de yaşamıştır. O da tıpkı büyükbabası gibi evhamlı ve kuruntuludur. Bu olağanüstü yolculuğa çıkmasının esas sebebi de kalıtsal rahatsızlığıdır. Güncesinin hemen başında sözünü ettiği av ve tuzak planları anlaşılmaz cesareti karşısında geliştirdiği savunma mekanizmalarıdır. İşin aslı tuhaflıkları sebebiyle yadığanan bu adamın kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde huzuru aradığı ortadır. Bir dostu kucaklarcasına çöle koştu. Anlattığı pek çok şeyi insanın genel davranışsal özelliklerine atfedemeyiz.

Bay R.'nin Missouri boyunca ilerlemesinden önceki yaşamını konu edinen ilk iki sayfayı es geçtik. Burada Bay R. İngiltere'de doğduğunu, saygın bir aileye mensup olduğunu, iyi bir eğitim aldığını, 1784'te (on sekizindeyken) babası ve iki bekâr kız kardeşiyle birlikte Amerika'ya yerleştiğini anlatıyor. Bir süre New York'ta yaşadıkdan sonra kendi kabuklarına çekilmek üzere Kentucky'ye gidip Mississippi Nehri kıyısına, Mill's Point civarına yerleşmişler. İhtiyar Bay R. 1790 güzünde ölmüş. Bir sonraki kış ise çiçek hastalığı iki kız kardeşin sonunu getirmiş. 1791 baharında Bay Julius Rodman okuyacağınız keşfe çıkmış. 1794'te geri dönüp Virginia Abingdon civarına yerleşmiş, burada evlenmiş ve üç çocuğu olmuş; torunları halen burada yaşıyor.

Bay James Rodman'dan edindiğimiz bilgiye göre büyükbabası yolculuğu boyunca karşılaştığı güçlükleri ve önemli olayları kaydetmiş, elimizdeki elyazması Bay R.'nin tuttuğu günlükten yola çıkılarak yıllar sonra the *Flora Boreali-Americana* ve the *Histoire des Chênes d'Amerique* adlı eserlerin yazarı Bay Andre Michau'nun ısrarı sonunda ayırtılandırılmış. Anımsarsanız, Bay Jefferson Rocky Dağları'na sefer düzenlemek istediği dönemde Bay Michau ona hizmet etmeyi teklif etmişti. Bay Michau keşif yolculuğuna katılmış, dahası Kentucky'ye kadar gitmiş ama Philadelphia'daki Fransız nazır hükümet yetkisini kullanarak botanik çalışmalarına başka bir ülkede devam etmesini söyleyince

dönmek zorunda kalmıştı. Onun yerine Bay Clarke ve Bay Lewis bu işi layığıyla yerine getirmişlerdi.⁴⁵⁷

Bay Michau'nun incelemesi için yazılan bu hikâye o dönemde tamamlanmış olsa da Bay M.'nin eline geçmedi; o sıralar yaşadığı Monticello civarındaki evine ulaştırmakla görevlendirilen kuryenin elyazmasını yolda kaybettiğine inanıldı. Elyazmasını bulma işi hiç önemsenmedi. Bay R.'nin tuhaf mizacı sebebiyle elyazmaları aranmadı. Bay R. hakkındaki duyularımız onun bu ilginç yolculuğunun hikâyesini yayınlatmayı düşünmediğini, günceyi Bay Michau'yu hoşnut kılmak için tekrar ele aldığını kanıtlar niteliktedir. Hikâyemizin kahramanı, aile fertlerine bile o sıralar herkesin dikkatini çeken ve Bay Jefferson'un yenilik diye nitelediği keşif seferine ilişkin açıklama yapmadı. Yolculuğu hakkında sohbet etmedi, hatta sohbet konusu edilmesine bile müsaade etmedi. Lewis'le Clarke'ın dönüşünden hemen önce öldü ve Bay Michau'ya yollanmak üzere kuryeye verilen günce Bay Julius Rodman'ın çalışma odasındaki gizli bir çekmecede bulundu. Günceyi oraya koyan kişi hakkında hiçbir fikrimiz yok. Akrabaları onun asla böyle bir şey yapmayacağını söylese de, Bay R.'nin kuryeden elyazmasını bir şekilde geri aldığına ve çeşitli kuruntulara kapılıp sakladığına inanıyoruz.

Bay R.'nin anlatım tarzını değiştirmek istemediğimizden elyazması üzerinde pek oynamadık, sadece birtakım kısaltmalar kullandık. Zaten hikâyeyi düzenlemek haddimiz değil, tarzı kâşifin her gün karşısına çıkan özgün ve şaşalı şeylerden nasıl da haz aldığını vurguluyor. En çetin durumlarda ve atlattığı tehlikeli anlarda bile hissedilen sevecen tutumu karakterini anlamamızı sağlıyor. Tabiatın kederli ve vahşi görüntülerini huzurlu ve şen görüntülerine tercih ediyordu. Bu uçsuz bucaksız, korkunç çölde dola-

457 André Michaux (1746–1802): Fransız botanikçi. 1703'te Louisiana satın alındıktan sonra Başkan T.

Jefferson Michaux'u kuzey bölgeler için keşif heyetine katmıştı.

Meriwether Lewis (1774–1809): Amerikalı kâşif, asker ve politikacı. Missouri Nehri civarındaki yerlilerle ticaret yapmak ve Avrupalılardan önce Oregon'a el atmak amacıyla aynı keşif heyetinde görevliydi.

William Clark (1770–1838): Amerikalı kâşif, asker, Missouri valisi. Aynı keşif heyetinde yer almıştı.

şirken hissettiği hazzı tuhaf bir kıskançlıkla duyumsuyoruz. Tasvir etmeyi çok sevdiği her kelimesinden anlaşılan bu ıssızlığın ortasında dolaşabilecek *yegâne* insandı. Baktığı şeyi ruhuyla görür, hissederdi. İşte bu sebeple elyazması şüphesiz kendi alanında tam bir hazine.

Buradaki olayların şimdiye dek gizli kalması, Rocky Dağları'nın Lewis ile Clarke'dan önce Bay Rodman tarafından aşılmış olduğu gerçeğinden hiçbir Amerikalı coğrafyacı veya yazar tarafından bahsedilmemesi ilginç, hatta tuhaftır. Duyduğumuza göre, bu yolculuktan sadece Bay Michau'nun Virginia Charlottesville'de yaşayan Bay W. Wyatt'a yolladığı mektupta söz edilmiş ancak "kusursuz bir tarzda yapılan inanılmaz bir tasarı" sıfatından mühim bir cümle kullanılmamış. Bu yolculuktan başka bir yerde söz edilip edilmediğini bilemiyoruz.

Bay Rodman'ın keşif hikâyesine geçmeden önce kıtamızın kuzeybatısını keşfe çıkan diğer kişilerin hikâyelerine göz atalım. Kuzey Amerika'yı gösteren bir haritayı önünüze açarsanız anlatacaklarımızı kolayca takip edebilirsiniz.

Kıtanın, Kuzey Kutup Okyanusu'ndan ya da 70. kuzey enleminden 9. kuzey enlemine, 56. batı boylamından 168. batı boylamına kadar uzandığı görülecektir. Bu uçsuz bucaksız alana elbette uygar insan adımını atmış ve yerleşim merkezleri kurmayı başarmıştır. Yine de haritalarda büyükçe bir alan "keşfedilmemiş" olarak belirtilmiştir. Bu alan güneyde 60. enlem, kuzeyde Kuzey Kutup Okyanusu, batıda Rocky Dağları ve doğuda Rusya ile sınırlandırılmıştır. Bu ıssız alanı aşmak ilk kez Bay Rodman'a kısmet olmuş; okuyacağınız günce Bay R.'nin yolculuğu boyunca yaptığı keşifler ile yaşadığı eşsiz macerayı konu edinir.

1968'de Hennepin⁴⁵⁸ ve dostları beyaz adamın temsilcileri olarak Kuzey Amerika'daki ilk kâşiflerdir fakat Hennepin yalnızca güney bölgede yolculuk ettiğinden bu konuda anlatacak fazla şey yok.

458 Louis (Antoine) Hennepin (1626–1704): Romalı Katolik papaz, misyoner, Kuzey Amerika kâşifi.

Bay Irving, *Astoria* adlı eserinde kıtayı Atlantik'ten Pasifik'e dek ilerleyen ilk kişinin Albay Jonathan Carver olduğunu söylese de yanılır çünkü Alexander Mackenzie'nin güncesinde Hudson Bay Kürk Şirketi'nin 1749 ve 1758 tarihlerinde böyle bir girişimde bulunduğu ancak başarılı olamadığı yazar. Albay Carver Kanada İngiliz himayesine geçtikten hemen sonra 1763'te yola koyuldu. 43. ve 46. kuzey enlemleri arasını keşfetmeyi amaçlamıştı. Böylelikle kıtanın genişliğini belirleyecek, batı kıyılarından kuzeybatıya doğru bir yol bulacak ve Hudson Körfezi ile Pasifik arasında bağlantı noktası oluşturmak amacıyla uygun bir bölgede ordugâh kuracaktı. Eski adı Oregon olan Columbia Nehri'nin Annian Geçidi'nde denize kavuştuğuna inanıp ordugâhı buraya kurmayı planlamıştı. Üstelik burada kurulacak yerleşimin, yeni ticari kaynaklar için Çin'e ve Doğu Hint Adaları'ndaki İngiliz sömürgelerine Ümit Burnu'nu dolaşmadan gitmek için kestirme bir yol izleyebileceğini düşünmüştü. Ne yazık ki dağları aşmayı başaramadı.

Kuzey Amerika'ya yapılan bir başka keşif gezisi, bakır bulmak umuyla 1769, 1770, 71, 72 yıllarında Samuel Hearne⁴⁵⁹ tarafından gerçekleştirildi, Bay H. Hudson Körfezi'ndeki Galler Prensi Kalesi'nden çıkıp Kuzey Kutup Okyanusu'na doğru ilerledi.

Albay Carver'ın 1774'teki teşebbüsünden de söz etmemiz gerekir. Bu keşif gezisi zengin bir Parlamento üyesi olan Richard Whitword için de önemliydi. Gerçekleştirilemeyen bu gezi oldukça kapsamlıydı. Eğer Amerikan Bağımsızlık Savaşı patlak vermeseydi, bu adamlar elli altmış zanaatkârla birlikte Missouri'nin kollarından biri boyunca tırmanıp Oregon'un kaynağını arayacak, Annian Geçidi'ne dek ilerleyecek, burada bir kale ve gemiler inşa edeceklerdi.

459 Samuel Hearne (1745–1792): İngiliz kâşif, kürk taciri ve yazar. Kanada'nın kuzeyine ve Kuzey Kutup Okyanusu'na seyahat eden ilk Avrupalı. Saskatchewan bölgesinde ilk kalıcı yerleşim merkezini kurmuştur.

1775'te Kanadalı misyonerler Saskatchewan Nehri'nin 53. kuzey enlemi ile 102. batı boylamı arasında kürk ticareti yapıyorlardı. 1176'da Bay Joseph Frobisher 55. kuzey enlemi ile 103. batı boylamı arasında ilerlemeyi başardı.

Şimdi kıtayı bir uçtan ötekine aşmayı amaçlasa da yolun başında tökezleyen bir teşebbüsten bahsetmeliyiz. Pek çok insan bunu bilmez, Bay Jefferson bu teşebbüsten yüzeysel de olsa söz etmiştir. Bay Jefferson, Ledyard tarafından Paris'te ziyaret edildiğini, Kaptan Cook'la yaptığı yolculuktan sonra yeni bir geziye hazır olduğunu belirttiğini, kendisinin de ona Kamschatka'ya gitmesini, Rus gemilerinden biriyle Nootka Geçidi'ne varıp Missouri'ye doğru ilerlemesini ve böylece ülkeyi baştan sona geçerek Birleşik Devletler'e varmasını önerdiğini söyler. Ledyard Rusya'nın izin vermesi koşuluyla bu öneriyi kabul eder. Bay J. gereken izni alır ve Bay L. Paris'ten yola çıkıp Petersburg'a varır, bu sırada İmparatoriçe kışı geçirmek üzere Moskova'ya gitmiştir. Ekonomik nedenlerle burada uzun süre kalamayacağı için devlet nazırlarından birinden izni kopartır ama Kamschatka'ya ulaşmasına iki yüz mil kalmışken İmparatoriçe fikrini değiştirir ve adamcağızı tutuklatır. Gece gündüz demeden bir arabayla yol alırlar ve Polonya'da serbest bırakılır. Bay Jefferson, Ledyard'dan bahsederken yanılığa düşer ve onu "kıtanın kuzeybatı kâşifi" olarak niteler.

Bir sonraki dikkate değer teşebbüsü 1789'da Sör Alexander Mackenzie gerçekleştirmiştir. Bay M. Montreal'den yola çıkıp Utawas Nehri'ni, sırasıyla Nipissing, Huron ve Superior göllerini, Grand Portage'ı, Rain Nehri'ni, Woods, Bonnet, Dog-Head, Winnipeg, Cedar, Saskatchewan, Sturgeon, Missinipi, Black Bear, Primo's ve Buffalo göllerini geçerek kuzeydoğu güneybatı yönünde uzanan yüksek dağ dizisine ulaştı. Buradan Elk Nehri boyunca ilerleyip Hills Gölü'ne vardı. Slave Nehri ve Gölü'nü de geçip bunca süre içinde çeşitli badireler atlatarak Mackenzie Nehri'ne ve Kuzey Kutup Okyanusu'na ulaştı. Rocky Dağları'nın yamaçlarında do-

laşsa da dağları aşamadı. 1793 baharında Montreal'den yola çıkıp Unjigah veya Peace Nehri boyunca ilerledi, sonra batıya yönelip 56. enlemde dağları aşmayı başardı, Salmon (şimdiki Frazer) Nehri'ne kadar indi ve 40. kuzey enleminde Pasifik'e kavuştu.

1804-1805-1806 yılları boyunca Albay Lewis ile Clarke'ın gezileri devam etti. Yerlilerle yapılan ticaret anlaşması 1803'te sona ermek üzereyken 18 Ocak'ta Bay Jefferson parlamentoya gizli bir mektup göndererek anlaşmanın değiştirilmesini istedi. Bunun üzerine bir ekip hazırlandı; ekip Missouri kaynağına varacak, Rocky Dağları'nı aşacak ve Pasifik'e giden en kestirme yolu bulacaktı. Bu proje tamamen gerçekleştirildi, Albay Lewis Columbia Nehri'nin üst kısımlarını (Bay Irving'in anlattığı üzere "keşfederek" değil) araştırarak nehrin ağzına vardı. Columbia'nın kaynağı 1793'te Mackenzie tarafından bulunmuştu.

Lewis ile Clarke Missouri'nin üst kısımlarında ilerlerken Binbaşı Zebulon M. Pike da Mississippi boyunca ilerlemekteydi. Pike nehrin kaynağına, Itasca Gölü'ne varmayı başardı. Dönüş yolunda aldığı emirle batıya yönelip 1805-1806-1807 yıllarında 40. kuzey enlemindeki Rocky Dağları'nın ilerisinde olan Arkansas Nehri'nin üst kısımlarına kadar tırmandı, Osage ve Kanzas nehirleri boyunca yoluna devam edip Platte Nehri'ne ulaştı.

1810'da North West Kürk Şirketi'nin hissedarlarından olan Bay David Thompson ekibiyle birlikte Montreal'den yola çıkıp kıtayı bir uçtan bir uca geçerek Pasifik'e ulaştı. 1793'te Mackenzie tarafından geçilen yolu izledi. O da daha sonra tıpkı Bay Astor'un amaçladığı gibi Columbia Nehri ağzında bir ticaret merkezi kurmak istiyordu. Ekip dağların eteklerinde dağılmaya başladı ancak sekiz adamıyla birlikte dağları aşmayı başardı ve Columbia Nehri'ne en çok yaklaşan beyaz adam olarak tarihe geçti.

1811'de Bay Astor'un teşebbüsü gerçekleşti. Bay Irving daha önce bundan uzun uzadıya bahsettiği için biz şöyle bir değinip geçeceğiz. Bay Wil-

son Price Hunt idaresindeki ekip Montreal'den yola çıkıp sırasıyla Utawas Nehri'ni, Nipissing Gölü'nü, Michilimackinac'ı (şimdiki Mackinaw), Green Bay, Fox ve Wisconsin nehirlerini, Prairie du Chien'i, Mississippi'yi, St. Louis'i geçerek Missouri Nehri'nin ağzından dört yüz otuz mil yukarıda ve 46. ile 47. kuzey boylamları arasında bulunan Arickara yerlilerinin köyüne ulaştı, daha sonra güneybatıya yönelip çölü, Platte ve Yellowstone nehirlerini ve dağları aştı. En sonunda Columbia Nehri'nin güneyinden inip denize vardı. Bu keşif gezisinden dönen iki küçük grup çeşitli badireler atlattı.

Bir başka dikkate değer yolculuk ise Binbaşı Stephen H. Long'un yolculuğudur. Bay L. 1823'te Saint-Peter Nehri'ni, Winnipeg ve Woods göllerini geçti. Yakın tarihlerde Albay Bonneville'in ve başkalarının yaptığı yolculukları bahsetmeye gerek görmüyoruz çünkü üstlerinden çok zaman geçmedi. Bay Irving, Albay B.'nin macerasını harikulade biçimde aktarmıştır. Albay, 1832'de Osage'den yola çıkıp Rocky Dağları'nı aştı ve orada üç yıl kadar yaşadı. Bilim insanları ve maceraperestler Birleşik Devletler sınırları içinde tabiri caizse fink atmıştır. Fakat topraklarımızın kuzeyinde ve Mackenzie Nehri'nin batısında bulunan bu uçsuz bucaksız ve yabanıl bölgeyi Bay Rodman ile adamları dışında ziyaret eden olmamıştır. Demek ki Rocky Dağları'nı ilk aşan Lewis ve Clarke değildir, zaten Mackenzie bu işi 1793'te başarmıştır ama ondan da önce 1792'de Bay Rodman bu dev dağ dizisini aşan ilk kişidir. Bu sebeple dikkatleri aşağıdaki fevkalade hikâyeye çekmemiz uygundur.

ED. G. M.

İkinci Bölüm

Babamla kız kardeşlerim öldükten sonra Point'teki çiftlikle ilgimi kes-tim ve onu yok fiyatına Bay Junôt'ya sattım. Missouri boyunca ilerleme-

yi hep düşünmüştüm; fırsat bu fırsat diyerek nehirden yukarı çıkmaya ve elde edeceğim kürkleri North West Kürk Şirketi'nin temsilcilerine *Petite Côte*'de satmaya karar verdim. Girişimci ruhum ve cesaretim sayesinde yüklü bir servet sahibi olacağıma inanıyordum. O ana dek ilgisiz gibi görünsem de aslında avcılığa merakım hep vardı; üstelik Pierre Junôt'nun sözünü ettiği batıyı da çok merak ediyordum. Pierre; tüm mülkümü ve hisselerimi satın alan komşumun en büyük oğluydu. Tuhaf bir mizacı olsa da sevecen, güçlü kuvvetli olmasa da yürekli biriydi. Kanada kökenliydi ve kürk şirketine bağlı olarak çıktığı seyahatleri hakkında konuşmayı severdi. Ailecek ondan hoşlanırdık, hele küçük kız kardeşim Jane hayatta olsaydı kesin onunla evlenirdi.

Pierre babamın vefatından sonra yaşadığım kararsızlığı görünce nehirde küçük bir gezi teklifinde bulundu; seve seve kabul ettim. Missouri boyunca tırmanmaya, tuzak kurup avlanmaya, yeterince kürk toplayıncaya dek dönmemeye karar verdik. Babası Pierre'e üç yüz dolar verdi, ihtiyaçlarımızı karşılamak ve olabildiğince adam kiralamak için *Petite Côte*'ye gittik.

Petite Côte; Missouri'nin batısında, Mississippi'ye karışan kısımda, sıradağların yamaçlarında ve haziran yağmurlarının erişemeyeceği kadar yüksek bir yaylada yer alır. Yaylada birkaç tane ahşap ev, doğu kısmında küçük bir kilise ile on on beş ev bulunur. Kanada kökenli topluluğun sayısı yüzü geçmez. Bu insanlar rahat, kaygısız tiplerdir. Evlerinin yanındaki ufacık bahçeyi sürer, tamamı verimli olan toprakları es geçerler. Kürk ticaretiyle uğraşırlar ve yerlilerden aldıkları kürkleri North West Şirketi'ne satarlar. Burada her türlü ihtiyacımızı karşılayabileceğimizi umut etmiştik ama umutlarımız suya düştü çünkü yerleşim merkezi ihtiyaçlarımıza cevap verebilecek nitelikte değildi.

Haklarında kulaktan dolma bilgiye sahip olduğumuz, vahşi ve savaşçı yerlilerle dolu bir bölgeye gitmeye karar verdiğimiz için çok sayıda silaha

ve adama ihtiyacımız vardı, ayrıca kazanç sağlamak istiyorsak kürkleri kayıklarla taşımamız gerekiyordu. *Petite Côte*'ye Mart'ın sonlarında ulaştık ama Mayıs'ın sonuna dek hazırlıkları tamamlayamadık. Adam ve erzak temini için iki kez Point'e döndük, bu bize pahalıya patladı. Neyse ki Pierre, Mississippi sırtlarından dönen bir grubun altı adamını kiralayıp bir kayıkla bolca erzak ve silah satın aldı da gereksinimlerimizi karşılayabildik.

Bu gelişme 1 Haziran'dan önce yola koyulabilmemizi sağladı. Ayın 3'ünde (1791) *Petite Côte*'deki dostlarımızla vedalaşıp keşif gezimize çıktık. On beş kişiydik. Aramızdan beş kişi Kanadalıydı ve daha önce de nehir boyunca tırmanmışlardı. Bu kayıkçılar kusursuz birer dosttular, dudaklarından dökülen Fransızca şarkılar eşliğinde keyifle içerlerdi ama kafayı bulup işten kaydardıkları görülmedi. Bu neşeli tipler çalışmaya her daim hazırды fakat avda ve kavgada usta değillerdi. Bu arkadaşlardan ikisi nehrin ilk altı yüz millik kısmı (bu kadar tırmanabilirsek elbette) boyunca çevirmenlik görevini üstleneceklerdi; daha sonra çevirmenlik için bir yerliyle anlaşmayı, kabilelerle ticaretten uzak durup kendimiz avlanmayı düşünüyorduk. Temkinli olmaya ve gerekmedikçe kendimizi göstermemeye kararlıydık.

Pierre'in ayarladığı altı adam Kanadalılar gibi değildi. Bu cesur tiplerin beşi kardeşti ve soyadları Greely idi (John, Robert, Meredith, Frank, Poin-dexter). Yaşça ve fiziken en büyükleri olan John Greely, Kentucky'nin en güçlü ve mahir atıcısıydı. Boyu bir seksenden fazlaydı, iriyarı haliyle güç timsaliydi. Güçlü ve irikıyım insanların çoğu gibi mağrur bir tavrı vardı, herkes tarafından sevilirdi. John'la aşık atamayacak olsalar da diğer dört kardeş de oldukça kuvvetliydi. Poin-dexter uzun boylu olmasına karşın çelimsizdi, barbar bir tip gibi görünse de onun da mağrur bir ifadesi vardı. Bu beş kardeş avcılık ve atıcılıkta ustaydı. Pierre onlara güzel bir teklifte bulunmuştu, anlaşmaya göre ben ve Pierre kazançtan birer pay alacaktık, kardeşler de kalan tek payı bölüşeceklerdi.

Alexander Wormley adlı altıncı adam da tuhaf bir Virginialıydı. Vaiz-ken peygamber olduğu sanısına kapılıp saç baş karışık ve yalınayak bir halde orada burada gezinmiş. Şimdi de gizli altın yataklarını bulmayı hedeflemişti. Normalde gayet aklıselim olsa da bu konu açıldığında resmen deliriyordu. İyi bir kayıkçı, atıcı; gözü pek, güçlü ve süratli bir adamdı. Coşkulu mizacı ona güvenmeme yol açmıştı, zaten sonunda da görüleceği üzere onun tarafından ihanete uğramadım.

Diğer iki adamımız Pierre'in Toby adlı siyahı uşağı ile Mills' Point'te rastladığımız ve kısa bir sohbetin ardından ekibimize katılan maceraperest bir Virginialıydı. Sanırım Andrew Thorton adlı bu adam kuzeyli, saygın bir aileden geliyordu. Ülkenin batısını üç yıldır yanındaki Newfoundland cinsi köpeğiyle gezip durmuştu. Gözü kürkte, ticarete değildi, sadece macera peşindeydi. Geceleri kamp ateşinin başında otururken maceralarını anlatıp bizi neşelendirirdi. Mübalağa ettiğini düşünsek de öylesine vakur bir tavırla konuşurdu ki ona güvenirdik. Daha sonraki tecrübelerimiz yalnız avcılarının yaşadıklarının pek de abartılamayacağını, esas derdin başkaları tarafından can kulağıyla dinlenmeyi başarmaktan geçtiğini öğretti. Thorton'u gördüğüm an ona kanım ısındı.

Toby'yi az anlatmam onu önemsiz kılmaz. Toby, Pierre ve ailesine sadakatle bağlı bir siyahiydi. Keşif gezisine çıkmak için fazla yaşlıydı ama Pierre onu ardında bırakmak istemedi. İşin aslı yaşına rağmen güçlü ve hevesliydi. Pierre ekibin fiziksel anlamda en güçsüzü olsa da zeki, gözü pek ve yiğitti. Kimi zaman abartılı hallere bürünmesi sözsöz münakaşalara sebep oluyordu, birkaç kez gezimizin başarısını tehlikeye attı. Her şeye rağmen kıymetli bir dosttu.

İşte *Petite Côte*'den ayrıldığımızda ekibimizde bulunanlar böyleydi.⁴⁶⁰

Kendimizi, teçhizatımızı, elde edeceğimiz kürkleri taşımak için iki büyük

460 Bay Rodman, kendini tarif etmiyor. Lideri anlatılmazsa, ekip tanıtımı tamamlanmış sayılmaz. Bay Rodman'la ilgili bir notta "Nehir boyunca tırmandığı dönemde yirmi beş yaşında, güçlü, dinç ve ateşli bir adamdı, kısa boylu ve çarpık bacaklıydı. İnce dudaklı, asık suratlı bir Yahudiye benziyordu," diye bir ifade geçmektedir." —Ed. G. M.

kayığa sahiptik. Altı kişiyi alabilecek kadar hafif olan küçük kayık huş ağacından yapılmış, ladin kökleriyle bağlanmış, ek yerleri reçineyle kaplanmıştı. Uzunluğu yedi metre kadardı, dört ile on kürek çekiliyordu; küpeşteye kadar yüklendiğinde kırk beş, boşken yirmi beş santim su çekiyordu. Diğer *Petite Côte*'da inşa ettiğimiz tekneydi. Uzunluğu dokuz metreden biraz fazlaydı, küpeşteye kadar yüklendiğinde altmış santim kadar su çekiyordu. Yedi metre uzunluğunda güvertesi, hepimizin içine sığabildiği sağlam bir kamarası vardı. Kamaranın meşeden yapılma duvarlarına kurşun işlemezdi, saldırı halinde gözetleme ve atış yapabilmek amacıyla duvara pek çok delik açmıştık. Hava ve ışık ihtiyacımızı karşıladığımız gibi, delikleri istediğimiz zaman tıpayla kapatabiliyorduk. Teknenin kalan üç buçuk metrelik kısmı havadardı, burada en az altı kürek çekilebilirdi ama tekneyi güverte boyunca çektiğimiz sıyrıklarla yüzdürüyorduk. Pruvanın iki metre gerisinde bir yelken direğimiz vardı, rüzgâr çıktığında yelken bezini açıyor, dindiğinde ise topluyorduk.

Pruva altındaki bir bölmeye iyisinden on fıçı barut ile yeterince saçma koyup saçmaların onda birini tüfek mermisi olarak hazır ettik. Bunlara ek olarak savunma amaçlı pirinçten ufak bir topu da yer kaplamaması için parçalarına ayırıp koymuştuk. İspanyollar bu topu *Petite Côte*'un birkaç mil yukarısında kayıktan düşürüp kaybetmişti. Kanonun battığı yerde yerlilerden biri topu bulmuş ve beş galon viskiyle takas etmişti. *Petite Côte* sakinleri batık yakınlarına gittiklerinde iki top daha bulmuşlardı. Bu ufak ama sağlam topların üzerlerinde Fransız toplarinkine benzeyen yılanlar resmedilmişti. Toplarla beraber elli tane gülle de bulunmuştu, hepsini satın aldık. Bu topu elde ediş hikâyemizi anlatma nedenim gezimiz süresince kimi zaman önemli bir rol oynamasıdır. Ayrıca cephaneliğe içinde on beş adet yedek tüfeğin bulunduğu bir de sandık yerleştirmiştik. Pruvanın suya iyice batması için ağırlıkların tamamını buraya yerleştirdik, zira nehir dibindeki dal budaklar sebebiyle en iyi yöntem budur.

Bunlara ilaveten hepimiz birer baltaya, bıçağa ve tüfeğe sahiptik. Kayıklarda birer kazan ve halat, üçer balta, eşyaların üstünü örtmek için ikişer büyük örtü, su boşaltmak için de ikişer büyük sünger bulunuyordu. Kayıkta bir yelken ile küçük bir direk, tamirat işlerinde kullanmak amacıyla biraz zamk, huş ağacı parçaları, *bitki kökleri* ile Mississippi'den dönen tekneden satın aldığımız ve yerlilere satmayı planladığımız mallar vardı. Gerçi yerlilerle ticaret yapmaya gönüllü değildik ama malları ucuza kapattığımızdan almayı uygun görmüştük. Bu mallar ipekli ve pamuklu mendiller, ip, sicim, tel, şapka, ayakkabı, çorap, çatal, bıçak, hırdavat, patiska, pazen, tütün, battaniye, cam oyuncak ve boncuklardı. Her adam bu mallarla dolu üçer koli taşıyordu. Gıda da benzer biçimde paketlenmiş ve iki kayığa bölüştürülmüştü. Yanımıza yüz kilo domuz eti, üç yüz kilo bisküvi ve *Petite Côte* sakinlerinin sözleri üzerine altı yüz kilo kurutulmuş et almıştık. Yeterince av bulamayacaklarından çekinen North West Şirketi çalışanları da yanlarına bolca kurutulmuş et alırlarmış. Kurutulmuş etin hazırlanışı çok tuhaftı. Büyükbaş hayvanların yağsız etleri incecik dilimlendikten sonra ya ızgarada ağır ağır pişirilir ya da güneşte veya soğukta bekletilirdi. Et tamamen kuruduğunda iki taş parçası arasında ezilerek yıllar boyu dayanıklı hale getirilir. Fakat gereğinden fazla miktarda kurutulursa baharın gelişiyle birlikte çözünür ve çürür. Kuyrukyağı ile içyağı eritilir ve yağın yarısı ete ilave edilir. Bu karışım tulumlara doldurulur ve sıkıca bastırılır. Bundan sonra pişirmeye, tuz veya sebze ilave etmeye gerek kalmaz. En iyisi ve lezzetlisi ilik ve dutla karıştırılandır.⁴⁶¹ Viskiye beşer galonluk damacanalara koymuştuk ve toplamda yirmi damacana, yani yüz galon viskimiz vardı.

461 Bay Rodman'ın tarif ettiği kurutulmuş et bizim için yeni bir yiyecek ve Parry, Ross, Back ve diğer kâşiflerin bahsettiklerinden tamamen farklıdır. Biz yağdan arıtılmış etin lapalaşana dek pişirildiğini, buna baharat ve tuz eklendiğini, böylelikle gramajı azalsa da besleyiciliğinin arttığını bilirdik. Fakat Amerikalı bir hekim bir hastanın midesindeki bir yarayı ve hastanın sindirim sistemini gözlemlemiş ve sonunda gramajın azalmasıyla besleyicilik özelliğinin arttığını tezini çürütmüştür. —Ed. G. M.

Eşyaları yükledikten sonra Thornton'un köpeği de dahil kayıklara bindiğimizde büyük kamaradan başka boş alan kalmadığını gördük. Bozuk havalarda burada kalmayı planladığımızdan kamaraya eşya yüklememiştik. Tüfeklerimiz, bir miktar mermi, birkaç tane kapan ve bir ayı postu vardı. Kalabalık olmamız bizi mecburi bir çareye itti; dört avcı ekipten ayrılıp nehir boyunca ilerleyecek, avlanacak ve bizi yerlilerden haberdar edecekti. Avları taşımaları için iki tane at tedarik ettik. Birini Robert ve Meredith Greely alıp güney kıyıdan, diğerini ise Frank ve Pointdexter alıp kuzey kıyıdan ilerleyecekti.

Böylece kayıklarda toplamda on bir kişi kaldık ve epeyce rahatladık. *Petite Côté*lu Toby ve Pierre küçük kayığa binerken, Peygamber lakaplı Alexander Wormly, John Greely, Andrew Thornton, *Petite Côte*'lu üç adam, ben ve köpek de büyük olana bindik.

Arada bir küreklere asılıyor, çoğunlukla kıyıdaki dallara tutunarak ilerliyor ya da mümkün olduğu anlarda halatla kendimizi çekiyor, kimimiz karaya çıkıp kimimiz kayıkta kalıyor ve bu işi kolayca hallediyorduk. Sıklıkla sıırıkları topyekûn kullanıyorduk. Kanadalılar kürek çekmede olduğu gibi bu işte de hünerlerini sergiliyordu. Demir uçlu, uzun, sert ama hafif sıırıkları ön tarafa düzgünce sıralayıp nehrin tabanına sapladıktan sonra baş kısımlarını sıkıca tutarak küpeştede ilerliyor ve kayığın hızını artırıyorlardı. Sırık kullanırken dümenciye gereksinim duyulmaz çünkü sırık kayığı istenen güzergâhta ilerletebiliyor.

Kimi zaman suyun içinde yürüsek ve kayığı kol gücümüzle çeksek bile Missouri Nehri'nin yukarısına doğru ilerlemeye başladık. Gezinin temel amacı olan kürkleri barbar yerlilerle ticaret yaparak değil avlanarak elde edecektik. Güzergâhımızdan daha önce yolu geçen maceraperestler kunduz, susamuru, sansar, vaşak, ayı, tilki, porsuk, rakun, as, kurt, bizon, geyik kürklerini toplamışlardı ama biz daha pahalı türlere gözümüzü dikmiştik.

Petite Côte'dan ayrıldığımız sabah çok güzeldi ve hepimiz şen şakraklık. Yaz kendini hissettirmeye başlamıştı, hafifçe esen yel baharın yumuşaklığı-nı hissettiriyordu. Güneş ısıtmıyor ancak parlıyordu. Nehrin buzları erimişti, akıntı nehrin kıyı kesimlerindeki bataklıkları gizliyordu. Nehir en heybetli haline bürünmüştü, söğüt ve kavakların arasından kıvrılıp sarp kayaların üstünden geçiyordu. Nehrin üst kısmına bakıp suların geçtiği beyaz adamın henüz tanışmadığı o kusursuz toprakları düşlerken müthiş bir heyecan içimi kapladı ve bu asil nehir boyunca daha önce hiçbir maceraperestin ilerlemeyemediği kadar ilerlemeye, önüme çıkan her türden engeli aşmaya karar verdim. Öyle bir coşkuya kapılmışım ki yerimde duramıyordum. Çayır-larda koşturmamı kulağıma fısıldayan hisleri azat etmek için nehrin kıyısında Greelylerle birlikte olmayı istiyordum. Geziyle epeyce alakalı olan ve doğal güzelliklere hayranlıkla bakan Thornton da hislerimi paylaşıyordu, bu yüz-den onu daha fazla önemsemeye başladım. İlk kez yanlış anlaşılabileceğime aldırmadan yahut böyle bir tehlike sezmeden karşısında rahat davranabileceğim bir dosta ihtiyaç duyuyordum. Yakınlarımı kaybettiğimde mateme bürünmüş ama bunalıma girmemiştim, el değmemiş tabiat en büyük teslimlimdi ve benimle aynı hislere sahip birinin yanımda olması manzarayı ve hissettirdiklerini daha anlamlı kılıyordu. Thornton; alay edilme korkusu hissetmeden kendimi rahatça anlatabileceğim biriydi, onun da bu hususta aynı düşünceye sahip olduğundan kuşkum yok. Daha önce tabi güzellikler konusunda benimle aynı biçimde düşünen biriyle tanışmamıştım, inanın bu bile dostluğumuzu güçlendirdi. Gezi boyunca kardeş gibiydik, vereceğim her kararda onun da fikrini alıyordum. Pierre'le de iyi geçinirdik ama fikirlerimiz tam olarak örtüşmediğinden aramızda güçlü bir bağ yoktu. Duyarlı biri olsa da tabiata olan hayranlığımı anlayamaz ve uçarı bir tavır takınırdı.

Akşam nehrin güney kıyısındaki mağaradan geçerken zorlanmamız dışında ilk günümüz oldukça iyi geçmişti. Altmış metre yükseklikteki sarp bir

kayalığın dibinde yer alan beş metrelik yüksekliğe ve on beş metrelik genişliğe sahip bu mağara fazlasıyla ürkütücüydü.⁴⁶² Nehir mağaranın önünden deli gibi aktığı için kayıkları güçbela ilerletebildik. Kayıkta bir kişi bırakıp hepimiz tekneye bindik. Geride kalan kişi mağaranın altında demir attı. Hızla kürekleri çekip teknenin ilerlemesini sağladıktan sonra halatla geride kalan kayığı çektik. O gün sayısız küçük adayı, Bonhomme ve Osage Femme nehirlerini geçtik. Rüzgâr daima karşıdan esmesine rağmen yirmi beş millik bir yol kat ettik, o gece kuzeyde kalan Diable adlı bölgede konakladık.

4 Haziran. Sabahın erken saatlerinde Frank ve Poindexter Greely besili bir antilopla geldiler. Hayvanı kahvaltı niyetine yiyip tükettikten sonra yola koyulduk. Diable çağlayanında akıntı nehrin güneyinde kalan kayalıklara hızla çarpar ve kayıkla ilerlemeyi zorlaştırır. Biraz ilerisinde bataklık bir alana rastladık. Bu bölgedeki kıyılar sürekli aşındığından akarsu mecrası elbette zaman içinde değişecektir. Saat sekizde doğudan esen yelin sayesinde otuz milden fazla yol kat ettik. Kuzeydeki Du Bois Nehri'ni, Charité⁴⁶³ dereciğini ve irili ufaklı pek çok adayı geçtik. Hava karardığında kavaklık bir alana ulaştık, sular epeyce yükselmişti. Hava güzeldi, heyecandan gözüme uyku girmedi; ben de Thornton'la birlikte sabaha dek süren bir gezintiye çıktım. Ekibin kalanı ilk kez kamarada yattı, böylelikle kamaraya beş altı kişinin sığabileceğini görmüş olduk. Gece güverteden gelen acayip bir sesle irkilmişler ama sesin kaynağını tespit edememişlerdi. Kamaradan çıktıklarında sesi çıkaran şey ortalıktan kaybolmuştu.

462 Burada bahsi geçen mağaraya tüccarlar ve kayıkçılar "Taverna" derler. Sarp kayalığın yüzeyinde yerlilerin itibar ettiği tuhaf resimler vardı. Lewis, bu mağaranın otuz altı metre eninde, on iki metre boyunda, altı metre yüksekliğinde olduğunu belirtir. Bay R. mağaranın boyutlarını çok daha eksik vermiştir. Coşkulu biri olsa da kâşifimiz mübalağa etmemiştir. Rakamsal değerlendirmeleri her zaman tutarlı ve gerçekçi olmuştur. Bu oldukça mühim bir karakter özelliğidir. Bu sebeple hiçbir fikrimiz olmasa da anlattıklarının doğru olduğunu düşünüyoruz. Fakat Bay R.'nin mizacı onu aşırılığa sevk ediyor. Sözelimi mağaranın ürkütücü olduğundan dem vurur ama böyle düşünmesinin nedeni kayalığın önünden geçerken kendi ruh halinin sıkıntılı olmasından kaynaklanır. Güncelyi okurken bu tip ayrıntıları bilmenin önemi muhakkak ki vardır. Anlatımı mübalağalı değildir ama yargıları aşırıdır. Yine de hisleri dışında gerçek dışı bir şey söz konusu değildir. Düşünme biçimi gerçeklere dayansa bile oldukça süslüdür. —Ed. G. M.

463 La Charette? Du Bois kuşkusuz Wood Nehri'dir. —Ed. G. M.

Anlattıklarından sesin yerlilerin köpeğine ait olduğunu düşündüm, muhtemelen çünkü enfes yemeğimizin kokusu onu cezp etmişti. Olay bu kadar basit olsa da gece nöbet tutulmamasının risklerini göz önüne seriyordu, bu sebeple geceleri nöbet tutmaya karar verdik.

(İlk iki günün nasıl geçtiğini Bay R.'nin kelimeleriyle aktardıktan sonra Missouri'den 10 Ağustos'ta Platte'e nasıl ulaşıldığı kısmını geçiyoruz. Nehrin bu bölümü fazlaca yazılıp çizildiğinden herkes tarafından bilinir. Ayrıca bu kısımda bölgenin doğal güzellikleriyle av sırasında yaşanan olaylar anlatılmıştır. Ekip avlanmak için üç kez duraklasa da başarılı olamadı, bu sebeple iç bölgelere doğru ilerlemeye karar verildi. Geçtiğimiz kısımda anlatılan iki aylık sürede iki önemli şey oldu. Jacques Lauzanne adlı bir Kanadalı, yılan sokması sonucu yaşamını yitirdi ve eyalet amirinin emriyle hareket eden İspanyol heyeti ekibin yolunu kesip keşfe son verilmesini istedi. Fakat heyetin başındaki subay Bay R.'den öylesine hoşlandı ki keşif gezisinin sürmesine rıza gösterdi. Osage ve Kanzas yerlilerini gördüler ama düşmanca bir tavırla karşılaşmadılar. On dört kişilik ekibimizi 10 Ağustos 1791'de Platte Nehri'nin ağzında bırakıyoruz.)

Üçüncü Bölüm

Platte Nehri'ne vardıklarında seyyahlarımız üç günlük bir kamp kurdular; böylelikle eşyalarıyla erzaklarını havalandırma, yeni kürek ve sııklar yapma, kayıklarındaki hasarı giderme fırsatı buldular. Avcılar avladıkları bol miktardaki geyiği, hindiyi ve tavuğu tıka basa kayıklara doldurdular. Ayrıca bolca balık tutup yediler ve yakınlarındaki üzüm bağlarını keşfettiler. Bufalo mevsimi olduğundan iki hafta boyunca yerlilerle karşılaşmadılar. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra kamplarını topladılar ve yeniden yola revan oldular. Şimdi güncede yazılanlarla devam edelim.

14 Ağustos. Güneydoğudan esen ılık rüzgâr eşliğinde yola çıktık, akıntı güçlü olsa da ilerlemekten vazgeçmedik. Öğlen çukurda kalmış gibi görünen yüz yirmi hektarlık bir arazinin güneybatısındaki yükseltileri incelemek için durduk. Yakınlarda burayı güçsüzleştiren bir göl, gölün etrafında da farklı biçimlerde yükseltiler vardı. Bu yükseltilerin doğal mı yoksa yapay mı olduğuna karar veremedim. Toprağın suyun gücüne maruz kaldığına dair ipuçları olmasa yerlilerden şüphelenebilirdim.⁴⁶⁴ Yirmi millik yolu arkamızda bıraktığımız için günün kalanını burada geçirdik.

15 Ağustos. Bugün ön kısımdan sert ve haşın rüzgârlar estiğinden ancak on beş mil kadar ilerleyebildik. Hava karardığında nehrin kuzeyindeki bir uçurumun kenarında kamp kurduk. Bu Nodaway Nehri'nden sonra ilk uçurumdu. Gece boyunca yağmur yağdığı için Greelyler atlarıyla birlikte kamaraya kapağı atıldılar. Robert atını yüzdürerek nehrin güney yakasına geçti ve Meredith'i kayıkla karşı yakadan aldı. Cesaret isteyen bu iki işi de önemsemiyor gibiydi; halbuki karanlık, fırtınalı ve suların fevkalade yükseldiği bir geceydi. Hava soğuduğu için kamaraya geçtik ve saatlerce Thornton'un Mississippi'de yerlilerle yaşadığı maceralarını dinledik. Dev köpeği bile onu dikkatle dinliyor gibi görünüyordu. Thornton inanılması zor bir hikâye anlatmaya başladığında resmen köpeğinin onayını bekliyordu. "Nep, anımsıyor musun?" ya da "Nep, doğru olduğunu bilir!" gibi cümleler sarf ettiğinde köpek sahibinin sözlerini onaylarcasına başını sallıyor, gözlerini fırıl fırıl döndürüyordu. Bu hareketlerin köpeğe öğretildiğini bilsek de her defasında kahkahalara boğulup duruyorduk.

16 Ağustos. Sabahın erken saatlerinde bir adanın, yaklaşık on beş metre genişliğinde bir derenin, yirmi millik mesafedeki büyükçe bir adanın yakınından geçtik. Yükseklerdeki çayırılık alana ulaştık. Kuzey-

464 Bu yükseltilerin eskiden güçlü bir kabile olan Otoelerin yerleşim yerlerini gösterdiği artık bilinmektedir. Otoeler, bitmek bilmeyen saldırılardan ötürü Pawneelere sığınıp Platte Nehri'nin yaklaşık otuz mil güneyinde konuşlanmışlardır. —Ed. G. M.

de ağaçlı, yüksek bir düzlük güneyde kavak ağaçlarıyla dolu bir alanla çevriliydik. Nehir, Platte Nehri'nin alt kısmı kadar olmasa da kıvrıla kıvrıla akıyordu. Buradaki ağaç türleri karaağaç, kavak, ceviz ve meşeyle sınırlıydı. Rüzgâr çok sertti; akıntı ve rüzgâr sayesinde yirmi beş millik yol kat ettik. Hava kararınca erik ağaçları ile üzüm bağlarının geniş yer tuttuğu çayırılıkta kamp kurduk. Ardımızdaki dik bayırı tırmandığımızda bir başka çayırılık alana vardık, sonra yine ağaçlı bir bayıra ve engin bir alana ulaştık. Kayalıkların dibinde dünyanın en güzel manzarasını izledik.⁴⁶⁵

17 Ağustos. Gün boyu kampta ufak tefek işler yaptık. Thornton ve köpeğiyle birlikte güneye doğru bir yürüyüş yaptım ve tabiatın güzelliği karşısında adeta büyüledim. Çayırların güzelliği *Binbir Gece Masalları*'nda anlatılan güzellikleri ezip geçirdi. Nehir kıyısındaki rengârenk çiçekler büyüleyici güzellikleriyle sanat eserlerini andırıyordu. Ağır rayihaları insanı rahatsız ediyordu. Mor, mavi, turuncu, kırmızı çiçek deryasının ortasında yemyeşil ağaç adaları bulunuyordu. Bu adalar heybetli meşelerden, kadifemsi çayırlardan, enfes görünümlü olgun meyvelerden oluşuyordu. Missouri kusursuz görünüyor, nehirdeki adacıklar üzerinde İngiliz bahçelerini andıran, geyiklerin cirit attığı dar geçitler dışında çayırlar ve erik ağaçları bulunuyordu. Hava kararınca keyifle kamp alanına döndük. Geceleyin hava ılıktı, sivrisinekler canımıza okudu.

18 Ağustos. Bugün nehrin genişliği iki yüz metre olan daracık bir bölümden geçtik, akıntının hızlı olduğu bu bölgeyi devrilen ağaçlar epeyce tıkamıştı. Teknemiz sürüklenen bir ağaca çarptı ve epeyce suyla doldu. Bu yüzden durup eşyalarımızı kontrol ettik. Yiyeceklerin birazı ıslanmıştı ama barutumuz zarar görmemişti. Bu daracık geçitte tüm gün oyalandık, beş milden fazla ilerleyemedik.

465 Council Uçurumu –Ed. G. M.

19 Ağustos. Sabahın erken saatlerinde yola koyulduk. Gökyüzü bulutluydu, öğlen sağanak yağmura yakalandık. Tuhaf biçimli büyükçe bir kum adasının girişini gizlediği bir dereciği geçip on beş mil kadar ilerledik. Dağlar uzağımızda, yirmi mil kadar ilerimizdeydi. Kuzeydeki yoğun ormanın aksine güneyde açıklık göze çarpıyordu. Nehir boyunca gürleşen çayırılık alandan çeşit çeşit üzüm topladık, mor renkte olanların tadına doyamadık. Geceleyin avcılar elleri kolları dolu bir halde kamp alanına döndüler. Kayıkları tavuklarla, hindilerle, iki geyik, bir ceylan ile lezzetine doyum olmayan siyah çizgili sarı kuşlarla doldurduk. Yirmi millik bir yol kat ettik.

20 Ağustos. Bu sabah kumluk bir alanın hâkim olduğu nehirde güçbela ilerledik ve hava kararmadan hemen önce yirmi mil kadar ilerideki bir derenin ağzına vardık. Kuzeyden dökülen bu derenin nehirle birleştiği noktada büyük bir ada vardı. Bolca kunduz avlayabileceğimizi düşünüp kampımızı buraya kurduk ve birkaç gün kaldık. Adanın muhteşem manzarası içimde tuhaf hisler uyandırdı, çocukluğumda hayal ettiğim manzaralara benziyordu. Adanın kıyıları hafif eğimliydi, üstü yemyeşil, yumuşacık çimlerle örtülüydü; bu çimenlik alan kuzeye doğru bir yorgan misali uzanıyordu. Kavak ağaçlarıyla çevrelenen adadan sık ağaçlar ve asmalar sebebiyle nehir pek görünmüyordu. İç kısımlarda gür ve uzun çimler bitmişti, ortalarından sarkan sarı ve beyaz çizgiler göze çarpıyor, etrafı vanilyayı andıran bir rayihayla dolduruyordu. İngiliz çimi de güzeldir ama koku ve eşsizlik bakımından buradakilerle boy ölçüşemez. Her tarafta mavi, beyaz, sarı, mor ve kırmızı renkte çeşit çeşit mis kokulu çiçekler, kiraz ve erik ağaçları, geyiklerin açtığı belli olan dar geçitler vardı. Adanın merkezindeki yosun kaplı sarp kayanın arasından memba suyu fışkıırıyordu. Yapay bir bahçeyi andıran ada kitaplarda gördüğümüz manzaraları anımsatıyordu. Adanın güzelliğiyle mest olup keyifle kamp yaptık.

(Ekip, konakladıkları yedi gün boyunca arazinin kuzeyine keşif gezileri düzenledi ve dere boyunca avlanıp kürk topladılar. Hava iyiydi, bu yeryü-

z  cennetinin nimetlerinden olabildiğince faydalandılar. Bay Rodman hep tedbirliydi, düzenli nöbet tutmaya devam edildi. Her gece bolca e lendiler, özellikle Kanadalılar  arkı söyleyip içki içmekte ustaydılar. Bol bol yiyip içtiler, dans edip Fransızca  arkılar söylediler. Gündüz diğerleri ava çıkıyor, Kanadalılar da kampa göz kulak oluyordu. Bir keresinde Bay Rodman kunduzların alışkanlıklarını gözlemler, anlattıkları bildiklerimizin ötesinde pek çok şey içerdiğinden epeyce ilginçtir.

Bay Rodman, Thornton ve k pe iyle birlikte kaynağını bulmak için dere boyunca ilerlemi ti. Derken kunduzların suyun önünü keserek oluşturdukları bir bölgeye vardılar. Kıyıdaki s   tl k alanda pek çok kunduz bulunuyordu. S   tl k alana doğru sessizce ilerlediler, k pe i sakinle tirip yere yatırdılar, yüksekçe bir a aca tırmanıp kunduzları g zetlediler.

Kunduzlar canla ba la çalışıyor, yaptıkları barajın hasarlı kısımlarını sırayla onarıyorlardı. A ızlarında taşıdıkları dallarla ve suyun dibinden aldıkları balçıkla barajın hasarlı kısımlarını örüyorlar, kuyruklarıyla ayaklarını mala yerine kullanıyorlardı.

Kısa süre içinde baraj onarımını tamamladılar. Bay Rodman ve Thornton kunduzların çabasını iki saat boyunca kıpırdamadan seyrettiler ve hayvanların maharetine tanıklık ettiler. Ama kunduzların dal aramak için s   tlerin arasında kaybolması ve bir süre gözden kaybolması canlarını sıkı tı. Bu sebeple daha da y kse e tırmandılar ve kunduzların devirdikleri  ınar ağacının dallarını koparıp nehre taşıdıklarını, bir başka grubun da ya lı bir ağacı daha devirmeye  alı t  nı gördüler. Ya lı ağacın etrafında altmı a yakın kunduz bekliyor, çalışan be  altı kunduz yorulunca bir başka grup ağacı kemirmeye devam ediyordu. A acın suya bakan tarafı çoktan kesilmişti ve insan eli de mi  esine pürüzsüzdü. Ağaçların yalnız kabuklarını yiyen kunduzlar sincaplar gibi arka ayaklarının üzerine oturuyor,  n ayaklarını a aca dayayıp ağacı kemiriyorlardı. Oyu un içinde de dönüşümlü olarak iki kunduz çalışmaktaydı.

Bay Rothman ve Thornton konuşlandıkları yerde rahat olmasalar da ağacın devrilmesini görebilmek için hava kararana dek sekiz saat boyunca kıpırdamadan yerlerinde durdular. Neptune'ün barajı onarma işiyle ilgilenen kunduzların arasına dalmasını güçbela önlediler. Köpeğin sesi kunduzları zaten rahatsız etmişti, hayvancıklar kimi zaman durup sesin yönünü tayin etmeye çalışıyorlardı. Akşama doğru köpek sıkılıp boylu boyunca uzanınca kunduzlar rahatça işlerini yaptılar.

Gün batarken ağacı devirmek için kemirenler çarçabuk etrafa dağıldılar. Bir süre sonra ağaç yana yattı ama devrilmedi. Birkaç kunduz ağaç kabuğunu kemirmeyi sürdürdü, derken yeterince eğime kavuşan ağaç büyük bir gürlütle devriliverdi. Üstteki dalları suya doğru uzandı. Kunduzlar neşeyle ve belki de kazandıkları zaferin etkisiyle suya atladılar, dalıp dalıp çıktılar.

Kunduzların ağaç kesme yöntemlerine dair anlatılan bu anı şimdide okuduklarımız arasında en ayrıntılı olanıdır ve hayvanların planlı çalıştıklarının da kanıtıdır. Ağacı suya doğru devirmeye çalışmaları planlı olduklarını gösteriyor. Bonneville'in hayvan aklı diye bir şey olmadığını, kunduzların planlı davranmadıklarını, ağacı devirmekten başka gayelerinin bulunmadığını söylediğini anımsarsınız. Kıyıdaki ağaçların suya devrilmesini, ağır dalların ışık ve havayla buluşup suya uzanmasını eğime bağladığı bilinmektedir. Bonneville, kunduzların tabiatları gereği dere kenarlarındaki ağaçlara yöneldiklerini öne sürer. Düşüncesi mantıklı olmakla birlikte karınca ve arı gibi zekâ seviyesi düşük hayvanlardan bile daha geride oldukları varsayılan kunduzların plansız davrandığını kanıtlamaz. Kunduz, suya eğik ve tamamen dik duran iki ağacı devirmek isteseydi, muhtemelen ilkinin devirirken gözlemlenen tedbirleri bir kenara bırakır, ikincisi için ise tedbirleri elden bırakmazdı.

Güncenin başka bir bölümünde kunduzların mizacına ve onları avlama yöntemlerine dair pek çok bilgi verilmiş; bunları da aktarmayı uygun gö-

rüyyoruz. Kunduzların temel besin kaynakları ağaç kabuğudur. Seçici davranşalar da bol miktarda kabuğu kış için depolarlar. İki yüz üç yüz üyesi olan bir kunduz kabilesi birlikte yemek arayabilir ve istedikleri ağacı bulana dek uzun süre ilerleyebilirler. Gözlerine kestirdikleri ağacı devirip dalları ve ağaç kabuğunu nehre taşıyarak yaşadıkları bölgeye ulaştırırlar. Kabukları soyulmamış olan dalları kış için saklar, soyulmuş parçaları yaşam alanlarının uzağına geri götürürler. Baharda erkekler sağda solda yalnız dolaşmaya başlar ve avcılar tarafından kolayca avlanırlar. Yaz gelince kış hazırlığına girişirler. Sinirlendirildiklerinde acımasız oldukları söylenir.

Özellikle baharda yiyecek aramak için kabileden ayrılp kıyıdan uzaklaşan erkek kunduzlar avcılarının gözdesidir. Avcılar sopayla vurarak veya tuzak kurarak onları kolayca avlar, hayvanı bacağından yakalayacak biçimde kapanı kurarlar. Avcı balçığa sapladığı kazığa bağladığı kapanı kıyıya yakın bir yerde konumlandırır. Kapanın içine bir dal parçası bırakıp ucuna kunduzları cezp edecek türden bir koku sürer. Kokuyu alan kunduz burnunu dala değdirir, kapanı hareketlendirir ve yakalanır. Yükte hafif olan kapan balçıktaki kazığa sıkıca bağlanmazsa, hayvan kapanla beraber kaçabilir. Tecrübeli bir avcı nehrin yakınlarındaki kunduzların varlığını sayısız ipucundan kolayca fark eder ama tecrübesiz biri ipuçlarını göremez.

Bizim seyyahların ağaca tırmanıp merakla izledikleri kuzgunların çoğu avcılar tarafından yakalandı ve kürkleri ele geçirildi. Çevre, ekibi ziyadesiyle memnun ettiği için adanın ismi “Kunduz Adası” olarak kaldı. Bu yeryüzü cennetinden ayın yirmi yedisinde neşeyle ayrıldılar, 1 Eylöl’de sorunsuz bir şekilde büyük bir nehrin ağzına ulaştılar, kıyılarında kuşüzümü bulunan Quicurre Nehri’ne “Kuşüzümü Nehri” adını verdiler. Engin çayır-larda dolanan bufaloları ve “Bonhomme Adası” adıyla bilinen bölgenin sırtındaki kale yıkıntılarını gördüler. Güncede yer alan bu yıkıntıların tasviri Lewis ve Clarke’ın anlattıklarıyla örtüşür. *Little Sioux, Floyd, Great Sioux,*

White-Stone, Jacques, Wawandysenche, White-Paint nehirlerini geçtiler ama avlanmak amacıyla mola vermediler. Omahaların köyünden geçtiklerini güncede belirtmemişler. Üç yüz hanelik köyde güçlü bir kabile yaşı-maktaydı. Köy nehrin kıyısında olmadığından ve Siouxların korkusundan kayıklarla geçiş gece vakti yapıldığından herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Bay Rodman'ın anlattıklarına 2 Eylül tarihini baz alarak devam ediyoruz.)

2 Eylül. Anlatılanlara göre yerlilerin saldırılarının yoğun olduğu böl-geye gelmiştik, bu sebeple olabildiğince dikkatli davranıyorduk. Burası beyaz adama düşmanlığıyla nam salan ve komşularıyla iyi geçinemeyen savaşçı ve barbar Siouxların bölgesiydi. Bu yerli kabilesinin gaddarlığına dair pek çok hikâye anlatan Kanadalıların tırsıp kaçarak Mississippi'ye döneceklerini düşünüyordum. Bu durumu engelleyebilmek amacıyla on-lardan birini kayıktan aldım ve yerine Poindexter Greely'i yerleştirdim. Greelyler atlarını azat edip kayıklara yerleştiler. Poindexter Greely, Pierre Jonôt, Toby ve bir Kanadalı kayıкта yerini alırken köpek, John, Frank, Ro-bert, Meredith Greely, Thornton, Wormley, üç Kanadalı ve ben de teknede yerimizi aldık. Güneş batarken yola çıktık, güneyden esen rüzgârın yar-dımıyla epeyce yol aldık fakat geceleyin nehrin sığ kesimlerinde güçbela ilerleyebildik. Hiç mola vermedik, gündeğumundan hemen önce bir dere ağzına vardık ve kayıkları gizlemeye çalıştık.

3 ve 4 Eylül. İki gün boyunca dinmek bilmeyen yağmur yüzünden yola çıkamadık. Havanın berbatlığı, Kanadalıların yerlilere ilişkin anlatmaktan bıkmadığı hikâyeleri canımızı fena halde sıktı. Teknede bir araya gelip ne yapacağımızı konuştuk. Greelyler hikâyelerin abartılarak anlatıldığını, yerlilerin bize vahşice saldırmayacaklarını düşündüklerinden bölgeden kolayca geçebileceğimize inanıyorlardı. Tecrübeli seyyahlar olan Worm-ley, Thornton ve Pierre ise zaman kaybetsek de bu yolda ilerlememiz ge-rektiğini savunuyorlardı. İkinci grupla hemfikir dim; ilerlediğimiz yolda

yerlilerle karşılaşma olasılığımız daha azdı, üstelik dilediğimiz kadar gecikebilirdik.

5 Eylül. Geceleyin yola koyulduk, on mil kadar ilerlemiştik ki gün aydınlandı, kayıklarımızı gür ağaçlarla kaplı adacığın örttüğü bir derenin ağzında sakladık. Derken şiddetli sağanak başladı ve kamaraya ulaşana dek sıırıslıslam olduk. Hava koşulları hepimizin, özellikle de Kanadalıların canını sıkırmıştı. Sonra akıntının hızlı olduğu dar bir geçide ulaştık. Nehrin iki yakasında da ıhlamur, meşe, ceviz, kestane ağaçları göğe doğru uzanıyordu. Bu geçitten, saldırı olasılığından korkuyorduk. Bu yüzden ilerleyen saatlerde yola devam etmeye ve çok dikkatli hareket etmeye karar verdik. Beklerken kıyıya ve kayığa birer nöbetçi yerleştirip olası bir çatışmaya hazır olmak için cephaneliğimizi kontrol ettik.

Saat ona doğru yola çıkacaktık ki köpeğin hırlamasıyla tüfeklerimizle sarıldık ama kıyıdaki nöbetçiye dostça selam veren Ponca yerlisinden başka birini görmedik. Onu tekneye davet edip içki ikram ettik; alkolün etkisiyle konuşmaya başladı ve nehrin alt kısmında yaşayan kabilesinin günlerdir bizi izlediğini, dost olduklarını, dahası bizimle ticaret yapmak istediklerini anlattı. Ayrıca yirmi mil kadar ileride pusuya yatmış olan Siouxlara karşı bizi uyarmaya geldiğini söyledi. Üç grup halinde konuşlanan Siouxlar, yıllar önce Fransız bir avcının hakaretine maruz kalan şeflerinin intikamını almak için bizi öldürmeye niyetlenmişlerdi.

Dördüncü Bölüm

(Seyyahlarımız en son 5 Eylül sabahı olası Sioux saldırısını düşünüyorlardı. Bu kabilenin barbalığına dair anlatılanlar sebebiyle yerlilerle karşılaşmaktan çekiniyorlar ama Ponca'nın sözlerinden ötürü Siouxlarla er geç karşılaşacaklarını biliyorlardı. Buna dayanarak gece yolculuğundan vazgeçtiler

ve metanetle yollarına devam etmeye karar verdiler. O gece olası saldırıya karşı hazırlanmaya başladılar. Yerlilere gözdağı verebilmek için tekneyi elden geçirdiler, alt taraftaki topu ve cephaneliğin çoğunu üst tarafa çıkardılar. Gün doğmadan sert rüzgârın da yardımıyla tam bir cesaret timsali olarak yola koyuldular. Yol boyunca bufaloları bile rahatsız edecek kadar yüksek sesle şarkılar söylediler; böyle davranarak korkmadıklarını kanıtlamak istiyorlardı.

Siouxların Bay Rodman için *benzersiz* bir gulyabani olduğu anlaşılıyor çünkü onların oldukça cesur olduğunu vurguluyor. Güncede kabile ayrıntılı bir biçimde betimleniyor ama biz özgün ve önemli olan kısımları size aktaracağız. Bu kabileye Fransızlar Sioux, İngilizler Seus adını vermişlerdir. Halbuki onlar kendilerini Darcotalar diye tanıtır. İlk olarak Mississippi civarına yerleşip zamanla Missouri, Saskatchewan, Mississippi, Red nehirleri ile Winnipeg Gölü'nün çevirdiği tüm araziye yayıldılar. Darcotalar ya da Winowacantlar Fransızların tabiriyle Gens du Lac adıyla anılıyor, beş yüz savaşçısıyla birlikte Aziz Anthony Şelalesi civarında yaşıyorlardı. Komşuları Wappatomieler Aziz Peter Nehri'nin kuzeyinde iki yüz kişilik bir oymak şeklinde yaşıyorlardı. Fransızların Gens des Feuilles dedikleri yüz kişilik Wappytootie topluluğu ise Aziz Peter'in çok daha kuzeyinde, daha da kuzeyde ise iki yüz kişilik bir topluluk olan Sissytoonielar, Missouri kıyılarında Yanktonlar ile Tetonlar yaşamaktaydı. Sioux, Red ve Jacques nehirlerinin kaynağına yakın bir bölgede Yanktonların kuzey kolu beş yüz kişilik bir topluluk halinde yaşıyor; Des Moines, Jacques ve Sioux nehirleri arasındaki arazide de kabilenin güney kolu varlığını sürdürüyordu. Siouxların en barbarları dört gruba ayrılıyordu: Saoniler, Minnakenozziler, Okydandiler ve Bois-Bruléler. Pusu kurmakta mahir olan ve aralarında iki yüz savaşçıyı barındıran bu son grup Lewis ile Clarke'ın White ve Teton dedikleri bölgede yaşıyorlardı. Yüz elli kişilik Okydandiler Chayenne Nehri aşağısında, iki yüz elli kişilik Minnakenozziler Water-

hoo Nehri yakınlarında, üç yüz kişilik Saoniler ise Warreconne civarında yaşamaktaydılar.

Gerçek Siouxların dışında beş ayrılıkçı kabile daha vardı: Assiniboin ve Missouri nehirleri arasında yaşayan iki yüz kişilik Menatopae Assiniboinler, White Nehri civarına yerleşen yüz elli kişilik “Gens de Feuilles” Assiniboinler, Porkupine ve Milk nehirlerinin kaynağına yakın konuşlanan dört yüz elli kişilik “Yüce Şeytanlar”, Saskatchewan yakınlarında yaşayan, adları pek duyulmayan yedi yüz kişilik iki kabile. Bu beş kabile gerçek Siouxlarla hep çatışma içindeydiler.

Siouxlar fiziksel açıdan çirkin ve eciş bücüş bir ırktır. Olağan insan formu anlayışımıza göre kollarıyla bacakları gövdelerine nazaran fazla kısa, elmacık kemikleri fazla çıkık, gözleri pörtlektir. Erkeklerin kafaları tepelerindeki küçük alan dışında tıraşlıdır, buradan uzatılan örgü onlar için pek değerlidir, bu örgüyü matem zamanlarında keserler. Sioux şeflerini ilk bakışta tanırırsınız. Bedenleri yağa bulanmış, kömürle boyanmıştır. Deri bir gömlek giyer, bellerine kemer niyetine deri parçası dolarlar. Bu kemer uylukları arasındaki deriyi tutar. Sırtlarındaki bufalo derisinden pelerinlerin tüylü kısmı güzel havalarda içeri, kötü havalarda dışarı bakar. Bedeni baştan ayağa saran bu pelerin kirpi dikenleri ve savaşçılığı betimleyen resimlerle bezelidir. Başında kirpi dikenleriyle dolu bir şahin tüyü vardır. Ceylan derisinden pantolonunun kenarlarında kafatası yüzdüğünü simgemesi için saç tutamları asılıdır. Ayağındaki geyik ya da bufalo derisinden yapılma makosenlerin topukları mühim zamanlarda kokarca derisiyle süslenir. Siouxlar, derisini tütün kesesi gibi basit eşya yapımında kullandıkları iğrenç kokulu kokarcaları pek beğenirler.

Şefin karısının giyimi de hemen göze çarpar. Uzun saçlarını ortadan ayırıp salık bırakır ya da topuz yapar. Makosenleri aynıdır, pantolonu dizlerine kadardır, ceylan derisinden bir gömlek ayaklarına kadar uzanır. Be-

line kocasınınkine benzer biçimde bir parça deri dolar, sırtına da pelerini takar. Teton Siouxları bufalo derisinden muhteşem çadırlar da yaparlar.

Kabilenin egemen olduğu bölge çayırlarla kaplı, kimi zaman tepeciklerin yükseldiği Missouri civarındır. Tepecikler boğazlar ve vadilerle bölünür, vadiler yazları kurur, yağmurla birlikte canlanırlar. Gür ve sık ağaçlarla çevrili bölge çayırılık bir alandır. Toprak bol minerallidir; nehri bulandıran ve kokutan sodyum sülfat, demir sülfat ve kükürt bölgede yoğundur. Buffalo, geyik ve ceylan en sık rastlanan hayvanlardır. Tekrar günceye dönüyoruz.)

6 Eylül. Arazi önümüzde dümdüz uzanıyordu, hava oldukça iyiydi; bu yüzden yerlilerin saldırısını beklesek de keyfimiz yerindeydi. Şu ana dek hiçbir yerli gözümüze ilişmemişti. Dehşet dolu topraklarda ilerliyorduk. Yine de bu barbarların bizi bir şekilde yakından izlediğine, en yakın boğazda pusu kurup beklediklerine inanıyordum.

Öğlen Kanadalılar “Siouxlar! Siouxlar!” diye avazları çıktığı kadar bağırıp nehrin güneyindeki dere yatağına dikkatimizi çektiler. Suyu epeyce çekilmiş olan derenin iki yanında devasa kayalar vardı. Dürbünle baktığımda, Kanadalıları korkutan atlı yerlilerin sırayla aşağıya indiklerini gördüm. Kafalarına taktıkları tüyler onları ele veriyor, at üstünde ilerlerken bu tüyler yükselip alçalıyordu. Yerliler hızla yaklaşıyordu, bizi yakalamalarına fırsat vermemek için herkese küreklere asılmasını söyledim. Hızlandığımızı fark eden yüz kişilik bu yerli grubu savaş nidaları eşliğinde dörtlü ilelemeye devam ettiler.

Telaşlandık. Gün içinde geçtiğimiz yerlerde bu barbarlarla karşılaşsaydık bu denli endişelenmezdik ama şimdi onlar nehrin iki yanındaki yükselen kayalıklardan bize bakıyor, biz ise doğru düzgün kımıldayamıyorduk. Üstelik akıntının en şiddetli olduğu yerdeydik, silahları bırakıp küreklere davranmasak ilerleme şansımız yoktu. Nehrin kuzeyi kayak için bile sığdı, ilerlemek için güneye yönelmek zorundaydık; Siouxlar lütfedip müsaade

ederlerse o daracık geçitten geçebilecektik. Yerliler bize burada saldırsalardı ne yapardık bilemiyorum. Okları, yayları ve kalkanlarıyla pek asil bir görünüşleri vardı. Oldukça cesur görünen şefler ellerinde taşıdıkları mızraklarla görkemli bir biçimde ilerliyorlardı.

Ya şans yüzümüze güldü ya da yerliler budalalık etti ve biz bu cendreden kurtulduk. Kayalıkların tepesine geldiklerinde el kol işaretleri yapıp kıyıya yanaşmamızı istediler ama biz önemsemeyip ilerlemeye devam ettik. Bu hareketimiz belli ki zihinlerini bulandırmıştı, öylece bakakaldılar. Sonra aralarında konuştular, şaşkın ve tuhaf bir hale bürünüp güneye yöneldiler; biz de yolumuza devam ettik.

Yine de geri dönebileceklerini düşünüp hızla kürek çektik. İki saat sonra güneyde daha kalabalık bir yerli grubu gördük. Atlarını dörtmala sürüp kıyıya ulaştılar fakat durumumuz öncekine nazaran daha iyiydi, zira kıyı oldukça eğimliydi ve ortalıkta korunacakları tek bir ağaç bile yoktu. Ayrıca akıntı hafıflediğinden nehrin ortasında durabiliyorduk. Yerliler bu kez yanlarında bir çevirmen getirmişlerdi, çevirmen atıyla birlikte nehrin içinde olabildiğince ilerledi ve kötü bir Fransızca aksanla durup kıyıya çıkmamızı emretti. Bir Kanadalıya Siouxlarla dostane bir biçimde olduğumuz yerden sohbet edebileceğimizi, kıyıya yanaşmayacağımızı, yüce büyücümüz olan topun rahatsızlık duyacağını söylettirdim.

Onlar şaşkın bir halde tartışırken, tekneleri demirledik ve çatışmaya hazırlandık. Cesaretimizi kanıtlamadıkça kurtulamayacağımızı, onlarla dostane bir ilişki kuramayacağımızı düşünüyordum. Onlara boyun eğip dediklerini yapsaydık, armağanlar dağıtmamızın bile bize faydası olmazdı; sadece yerlileri oyalamış olurduk. Cesaretimizi kanıtlamadan kaçmayı başarsak bile er geç bizden intikamlarını alırlardı. Bulunduğumuz uygun ortamda onlara hadlerini bildirebilirdik. Kanadalılar hariç herkes benimle hemfikirdi, bu yüzden kaçmaya çalışmak yerine iyice üzerlerine gittim.

Şefin elindekinden başka ateşli silahları yoktu, okları ise bulundukları mesafeden iş görmezdi. Niceliksel anlamdaki avantajları topun karşısında hükümsüzdü.

Jules (Kanadalı) yüce büyücümüzün rahatsızlık duyacağını söyleyip karmaşa çıkarmıştı, yerlilerin tartışması sona erince çevirmen tekrar bize yöneldi ve üç soru sordu: Yanımızda tütün, içki, ateşli silah bulunup bulunmadığını, adi Ricareelerin bölgesinden geçerken Siouxları kürekçi olarak yanımıza isteyip istemediğimizi, yüce büyücümüzün büyük bir çekirge olup olmadığını.

Jules vakarla bu sorulara benim yönlendirmemle şöyle yanıt verdi. Yanımızda ziyadesiyle tütün, içki ve ateşli silah bulunduğunu; yüce büyücümüzün bize Tetonların çok daha adi olduğunu, pusu kurup bizi öldürmek istediklerini, onlarla katiyen iletişim kurmamamız gerektiğini söylediğini; yüce büyücüden çekindiğimizi ve kimseye bir şey veremeyeceğimizi, düşmanlıklarıyla nam salmış olan Tetonları kürekçi olarak teknemize alamayacağımızı, yüce büyücümüzün “büyük çekirge” sözüne alınacağını belirttik. Nitekim yüce büyücümüz “büyük bir çekirge” değildi, yerliler çekip gitmezlerse bu sözün bedelini ağır öderlerdi.

Riskli durumumuza rağmen yanıtları şaşkınlıkla dinleyen yerlilerin karşısında ciddiyetimizi bozmamak için üstün çaba gösteriyorduk, onların Ricareelerden daha adi olduğunu söylemeseydim eminim bizi azat ederlerdi. Sanırım onlara yöneltilebilecek en büyük hakareti sarf etmiştim çünkü çok sinirlenmişlerdi. Ara ara “Ricaree! Ricaree!” diye bağıyor, iki grup halinde coşkuyla konuşmaya devam ediyorlardı. Bir grup büyücünün azametinden bahsederken, diğer grup işittikleri hakaretten ötürü öfke leniyordu. Demir attığımız yerde bekledik, yerlilerin ilk hamlesinde atağa geçmeye kararlıydım.

Kısa süre sonra çevirmen yeniden yaklaştı ve bize daha önce karşılaş tıkları beyazlarla dost olduklarını, beyazların onlara her zaman armağanlar

verdiğini, içkimizi, tütünümüzü, ateşli silahlarımızı onlarla paylaşmadıkça ilerlememize izin vermeyeceklerini, dediklerini yapmazsak bizi düşmanları olan Ricareelerin dostu sayacaklarını, yüce büyücümüze aldırmadıklarını, nitekim onun “büyük bir çekirgeden” ibaret olduğunu söyledi. Çevirmenin sözlerine aynı anda diğer yerlilerde eşlik ettiler ve koro halinde “Büyük Çekirge!” diye bağıldılar. Bağırırken atlarıyla çemberler çizmeye, bizi küçümsediklerini belli etmek istercesine mızraklarını, oklarını, yaylarını sallamaya başladılar.

Taarruza geçecekleri aşikârdı. Ok ve mızraklarının hedefi olmadan harekete geçmeliydik, kararlı ve azimli olmalıydık. İlk fırsatta ateş emri verdim. Ateşin etkisiyle altı yerli öldü, üç katı da ağır yaralandı. Diğerleri dehşete kapıldılar, biz topu tekrar hazırlarken onlar çayırlara doğru süratle kaçtılar. Kıyıdaki Tetonların tamamı yaralanmıştı.

John Greely ile üç Kánadalıyı teknede bırakıp ekibin kalanıyla kıyıya çıktım, Jules’in yardımıyla yaralı bir yerliyle konuştum. Ona Siouxlarla ve tüm yerlilerle dost olduğumuzu, buraya sadece kunduz avlamak ve Ulu Ruh’un kızılderili adamlara bahşettiği toprakları gezmek amacıyla geldiğimizi, avlanıp gezdikten sonra geri döneceğimizi, Tetonların savaşçı olduklarını işittiğimiz için kendimizi korumaya çalıştığımızı, “çekirge” lafına sinirlenen yüce büyücümüzü güçbela sakinleştirdiğimi söyledim. Bicare adam içini çekti ve dost olduğunu kanıtlamak istercesine elini uzattı. Onunla tokalaştım, rahatsız edilmezsek yerlilerin ilelebet dostu olacağımızı söyledikten sonra yirmi torba tütün, biraz incik boncuk ve kırmızı pazen bir kumaş hediye ettim.

Tedbiri elden bırakmayıp kaçan Siouxlara karşı dikkat kesilmiştik. Hediyeleri dağıtırken kaçanlar fazla uzağımızda değildi ama onları görmezden gelip tekneye döndük. Burada üç saat boyunca oyalanmıştık, yola koyulduğumuzda saat üç civarıydı. Süratle ilerledik, hava kararmadan önce

buradan ayrılmalıydık. Ardımızda sert bir rüzgâr vardı ama nehrin genişlemesiyle akıntı azaldı. Hızımız düşse de saat dokuzda kuzeydeki derenin ağzını örten bir adaya varabildik. Burada kamp atmaya karar verdik, karaya çıkar çıkmaz Greelylerden biri adada bolca bulunduğu belli olan bufalolardan birini hakladı. Nöbetçimizi belirledik, hayvanın sırt etini pişirip yedik, biraz içki içtik. Sonra o gün yaşananlar hakkında konuştuk, herkesin keyfi yerindeydi ama yaşadıklarımız bence eğlenceli değildi. Daha önce hiç kimseyi öldürmemiştim. En mantıklı kararı verdiğimi biliyordum ama vicdanım rahat değildi, nitekim bir sürü insanın ölümüne sebep olmuşum. Zaman geçmek bilmedi, gözüme uyku girmedi. Güneş doğarken yeni günün getirdiği hoş esintiye ve parıldayan çiçeklere kapılıp cesaretimi topladım, akliselim bir halde düşünmeyi ve vicdanıma söz geçirmeyi başardım.

7 Eylül. Sabahın erken saatlerinde yola çıktık. Doğudan esen sert rüzgârın yardımıyla epeyce ilerledik. Öğlen Great Bend adıyla bilinen boğaza ulaştık. Mesafe en fazla yarım kilometreydi ama nehir otuz mil boyunca kıvrılıyordu. Altı mil kadar yukarıda güneyden kuzeye doğru akan otuz metre eninde bir dere vardı. Nehrin iki tarafında yuvarlak kalın kayalar sıralanmıştı, tuhaf bir manzarası vardı. Nehir oldukça sığıdı ve kumullar geçişleri zorlaştırıyordu. Etraf sedir ağaçlarıyla, yerler üstünde yürümesi zor olan kaynanadilleriyle kaplıydı.

Hava kararmadan önce akıntıya kapılmamak için debelenirken teknenin ön kısmını kumlu alana çarptık ve yana yattığımızdan teknenin su almasını engelleyemedik. Bu kaza barutumuzun ve takas niyetine kullanabileceğimiz eşyaların ıslanmasına yol açtı. Tekne yana yatınca hepimiz sıgı suya inip tekneyi doğrultmaya çalıştık. Teknenin tamamen devrilmesini önlesek de ilerlemesini sağlayamıyorduk. Ümidimizi yitirmek üzereydik ki alttaki kumluk alan dağıldı ve tekne ilerledi. Bu bölgedeki dere yataklarında kimi zaman biriken kimi zaman çöken kumullar bulunur. İnce, sarımsı,

sert kumdan oluşan kumullar kuruduğunda cam gibi parıldar, elinizden kayar gider.

8 Eylül. Teton bölgesinden tam olarak çıkamamıştık; çok dikkatli yol alıyor, mola vermemeye çalışıyor, bufalo, geyik, keçi, ceylan gibi hayvanların cirit attığı adalarda kısa süreli molalar veriyorduk. Keçiler çok sakin-di ve sakalları yoktu. Burası balık açısından zengin değildi. John Greely bir molada beyaz bir kurt öldürdü. Çekme halatını sık kullanmak zorunda kalmamız nedeniyle bugün fazla yol kat edemedik.

9 Eylül. Hava soğudu. Bu soğuk havada Siouxların arazisinde kamp atmak riskli olduğundan bölgeden derhal ayrılmak istiyorduk. Kanadalıların şarkıları eşliğinde süratimizi artırdık. Kimi zaman yalnız dolaşan Tetonlara rastladık ama bize yaklaşmadıkları için cesaretimizi yitirmedik. Neredeyse otuz millik yol kat ettik ve hava kararınca kavak ağaçlarıyla çevrili bir avlakta kamp attık.

(Bay Rodman'ın maceralarına 10 Nisan tarihi itibarıyla devam edeceğiz. Ekimin sonuna dek önemli bir gelişme olmadı, Otter Creek adlı dereye kadar ilerleyip civardaki en elverişli adada kütüklerden kışlık kamplarını kurdular. Yakınlardaki Ricaree yerlileri sık sık kampa gelip dostane tavırlar sergilediler; ayrıca Tetonlarla yaşananlardan haberdar ve oldukça mut-luydular. Siouxlar tekrar saldırıya geçmediler. Kış sorunsuz geçti, ekip 10 Nisan'da yeniden yola revan oldu.)

Beşinci Bölüm

10 Nisan 1792. Güzel hava keyfimizi yerine getirdi. Güneş yine etkisini göstermeye başlamıştı. Yerliler nehrin yüz millik yukarısına kadar buz kalmadığını söylüyordu. Küçük Yılan (kış boyu bizlere hep dostluk gösteren Ricaree şefi) ve adamlarıyla duygu yüklü bir veda sahnesi yaşadık,

kahvaltıdan hemen sonra yola koyulduk. Perrine (Petite Côte'ye gitmekte olan Hudson Bay Kürk Şirketi vekili) üç yerliyle birlikte ilk on mil boyunca bizimleydi, sonradan yanımızdan ayrılıp köye döndüğünde hakaret ettiği yerli kadın tarafından öldürüldüğünü duyduk. Küreklere davranıp şiddetli akıntıya rağmen epeyce yol aldık. Öğleden sonra birkaç gündür keyfi yerinde olmayan Thornton iyice hastalandı. Geri dönüp iyileşmesini beklemeyi teklif ettim ama Thornton hiç oralı olmadı. Kamarada onun için güzel bir yatak ayarladık, ateşi çok yükseldiği için zangır zangır titriyor, sürekli sayıklıyordu; öleceğini düşünüp kaygılandım. Bu arada azimle ilerleyip yirmi millik bir yol kat ettik.

11 Nisan. Hava bugün de çok güzel. Hafif bir esintiyi ardımıza alıp erkenden yola koyulduk. Yalnız Thornton'un hastalığı canımızı sıkıyordu, zira durumu daha da ağırlaşmıştı. Rahatı için hemen her şeyi yaptık, Jules topladığı özel otlardan bitki çayı hazırladı ve bu çay hastamızı terletip ateşini düşürdü. Hava kararınca nehrin kuzeyinden karaya çıktık. Üç adımımız araziye avlanmaya çıktı, sabah iri bir geyikle döndüler ama tüfek-sizdiler.

Anlattıklarına göre kilometrelerce yürüdükten sonra bir derenin kıyısında savaşçı Saonie Siouxlarla karşılaşmışlar. Yerliler bizim avcılarını alıp bir mil uzaktaki çamurla örülmüş duvarları olan bir geyik ağılına götürmüşler. Yerliler bunu her sene yaparlarmış, sonbaharda geyikler yiyecek bulmak için çayırılık araziden çıkıp derenin güneyine giderler, ilkbaharda ise sürüler halinde tekrar dere yatağına indiklerinde yerliler tarafından ağıllara hapsedilirlermiş.

Avcılar (John Greely, Peygamber, bir Kanadalı) elli kişilik gruptan kaçamayacakları için öleceklerini düşünmüşler. Yerliler, Greely ile Peygamber'in silahlarını alıp elleriyle ayaklarını bağlamışlar. Her nedense Kanadalının sadece tüfeğini almışlar, elleriyle ayaklarını bağlamadıkları gibi

belki de göremediklerinden bıçağını da almamışlar. Bu durum daha sonra ekibin kurtuluşu olmuş.

Akşam saat dokuza doğru esir alınmışlar. Yerliler, parıldayan aya rağmen hava soğuk olduğu için iki büyük ateş yakmışlar. Avcılar birden ağaçların ardından ortaya çıktıklarında yerliler et pişiriyorlarmış. Greely ile Peygamber'in hemen silahları alınmış, sıkıca bağlandıktan sonra bir köşeye atılmışlar. Kanadalının iki yerlinin arasında ateşin önünde oturmasına müsaade etmişler, diğerleri de ateşin etrafında sıralanıp oturmuşlar. Zaman geçmek bilmemiş, avcılar ölümü bekliyorlarmış. Kanadalı yanındakilere rüşvet verip paçayı kurtarmaya niyetlenmiş ama derdini anlatmayı becerememiş. Gece yarısına doğru ateşin etrafında oturanlar beş on adet büyük geyiğin içeri dalmasıyla şaşkına dönmüşler. Bu hayvanlar çamurdan yapılmış duvarda bir delik açmayı başarmış ve böcekler gibi ışığa doğru koşmuşlar. Yerliler genelde sakın ve korkak olan geyiklerin bu denli öfkelenmesi karşısında oldukça afallamış, karmaşadan ve geyiklerin hücumundan dolayı korkuya kapılmışlar. Avcılar bu olayı tuhaf bulduklarını söylediler. Hayvanlar resmen çılgına dönmüş. Greely (mübalağadan hoşlanmayan) hayvanların koşarak değil de sanki uçarak geçmesinin dehşet bir ortam yarattığını söyledi. Geyikler karşılarına çıkan her şeyi devirmekle kalmamış çılgın koşuları sırasında iki ateşi de söndürüp karanlıkta ormanın derinliklerine doğru kaçmışlar.

Yerlilerin çoğu bu karmaşada yere kapaklanmış ve hayvanların ayaklarının altında ağır biçimde yaralanmışlar. Peygamber ve Greely ateşin yakınında olmadıkları için haliyle tehlikenin de ortasında değillermiş. Kanadalı ise yere serilenler arasındaymış ve bir süre toparlanamamış. Kendine geldiğinde etraf zifiri karanlıkmış, zira ateş tamamen sönmüş, ay da bulutun ardında kalmış. Çevreyi kolaçan ettiğinde tek bir yerli bile görmemiş, fırsatı bulmuşken kaçmanın doğru olacağına karar vermiş ve gidip arkadaşlarının

iplerini çözmüş. Avcılar tüfeklerini boş verip can havliyle nehre doğru koşmaya başlamışlar. Soluk soluğa kalana ve takip edilmediklerinden emin olana dek koşmuşlar, sonra durup bir kaynakta susuzluklarını gidermişler. Tekneye getirdikleri geyiği burada bulmuşlar. Hayvanın bacağı kırıkmiş ve gövdesinde yanıklar varmış. İyileşme ihtimali olmadığı için hayvanı oracıkta öldürmüşler. Ertesi sabah soframızı bu geyiğin etiyle donattık.

12, 13, 14 ve 15 Nisan. Dört gün boyunca not edilecek bir serüven yaşamadan ilerledik. Sabahları ve geceleri soğuk olan hava yalnız öğle vakti ısınıyordu. Bol bol avlandık. Thornton henüz iyileşememişti, onun bu kötü hali beni çok üzüyordu. Dostluğunu özlüyordum, ne de olsa ekipteki en samimi olduğum kişiydi. Ekipteki herkese güveniyordum ama kalbimi ona açabiliyor, arzularımı ve umutlarımı onunla çekinmeden paylaşılabiliyordum. Hiç kimseyle sorun yaşamamıştım. Ortak bir gayemiz vardı ya da hepimiz yolculuk âşığıydık. Kanadalılar elde edecekleri kazanç hakkında elbette konuşuyorlardı ama tek gayeleri para olamazdı, zira halis muhlis insanlardı. Ekibin kalanı maddiyatla katiyen ilgilenmiyordu. Yolculuk boyunca pek çok kez bunu kanıksadım. Yerleşim merkezlerinde önemsenen çıkarların burada esamesi okunmuyordu. Kürk toplamak için kilometrelerce yürüyen ve her türden sefaletle katlanan bu adamlar, topladıkları kürklere önem vermezler, tabiatın güzelliğine kapılıp keşiflerini sürdürürler, sarp kayalara tırmansalar da buldukları nadir taşları yahut zula dolusu kunduz kürkünü ağırlık etmesin diye atarlardı.

Ben de ekibin kalanıyla aynı hissi paylaşıyordum. Yolculuğumuzun amacından giderek günbegün uzaklaşmış, bu bakir toprakların kusursuzluğunu seyredip manzaranın tadına varma arzusuna kapılmıştım. Bir bölgeyi inceledikten hemen sonra yola koyulup keşfe devam etmeyi istiyordum. Çünkü yerleşim merkezlerinden yeterince uzaklaşmadığımızı varsayıp tabiatın ve bilinmeyenin verdiği hazzı tam anlamıyla duyumsayamıyordum. Ne de olsa

benden önce uygar insan bu topraklara adını atmış, manzarayı keyifle seyretmişti. Bu düşünce keyfimi bu denli kaçırmıyaydı, eminim güzergâhı değiştirir, iç kesimlere daha da girer, köşe bucak demeden incelememi sürdürürdüm. Fakat *ilerlemek*, uygar insanın henüz erişemediği, yerlilerin anlattıkları o yüce dağlara kavuşmak niyetindeydim. Bu fikir ve hislerimi sadece Thornton'la paylaşmıştım. Thornton, bu husustaki hayallerime, ruhumu ele geçiren hislere ortak oluyordu. Bu sebeple hastalığı beni kahrediyordu. Thornton her geçen gün kötüleşiyor, biz ise ona yardım edemiyorduk.

16 Nisan. Bugün kuzey rüzgârları dondurucu havayı da yanında getirdi ve yağmur yağdı, biz de demir attık. Saat dört civarı yola koyulduk ve beş mil kadar ilerledik. Thornton daha da kötüleşti.

17 ve 18 Nisan. Kuzey rüzgârları ve dondurucu soğuk iki gün boyunca devam etti. Nehir yükseldi, yer yer buzlandı ve çamura bulandı. Doğru düzgün ilerleyemedik. Thornton'u kaybetmekten korktuğum için karşımıza çıkacak ilk uygun yerde kamp atmaya ve dostum iyileşene dek orada kalmaya karar verdim. Öğlen güneydeki bir dere kıyısına kamp attık.

25 Nisan. Bu sabah kampı topladık, zira Thornton yola devam edebilecek kadar iyileşti. Gökyüzü pırıl pırıldı; ay sonuna dek sıkıntı yaşamadan ve yerlilere rastlamadan yola devam ettik, ayın son gününde Mandanların, işin aslı Mandanların, Minnetareelerin, Ahnahawayların arazisine vardık. Mandanlar, eskiden sekiz mil aşağıdaki dokuz köyde yaşıyorlarmış ama çiçek hastalığı ile düşmanları Siouxlar kabile nüfusunun azalmasına yol açmış, sayıları azalınca şimdiki bölgeye sığınmışlar. (Bay Rodman Mandanlar, Minnetareeler, Ahnahawaylar hakkında ayrıntılı bilgiler veriyor fakat yerlilere dair bilinenlerden farklı bir bilgi içermediğinden bu bölümü es geçiyoruz.) Mandanlar bize sıcak davrandılar, arazilerinde üç günlük bir kamp kurduk ve kayığımızı onardık ve yerlilerden kurutulmuş mısır satın aldık. Yardımsever Waukerassah adlı şefin oğlu bize bir süre eşlik etti ve

çevirmenlik görevini üstlendi. Şefe pek çok hediye sunduk, o da çok memnun oldu.⁴⁶⁶ 1 Mayıs'ta bölgeden ayrıлып tekrar yola koyulduk.

1 Mayıs. Ilıman bir hava hâkimdi, yeşile boyanan arazi güzellik saçıyordu. Kavakların yaprakları büyümüş, tomurcuklanmıştı. Nereye baksak ağaçlık düzlükler görüyorduk. Kavak, söğüt ve gül ağaçları yoğundu. İleriden engin bir ova bize göz kırpyordu. Avlak her yönden bereketliydi. İki avcı gün sonunda bir geyik, bir keçi, beş kunduz ve sayamayacağım kadar çok yağmurkuşuyla geldiler. Kunduzlar kolayca avlanmışlardı. Kunduz eti, özellikle de pisi balığının yüzgeçlerindeki yapışkanlığı anımsatan kuyruğu çok lezzetliydi. Bir kunduz kuyruğuyla üç kişi tıka basa doyar. Yirmi millik yol kat ettik.

2 Mayıs. Rüzgâr işimizi kolaylaştırdı, öğlene dek yelkenleri kullandık ama rüzgâr şiddetlenince durduk. Avcılar bugün yaklaşık bir seksen boyunda bir geyikle döndüler ama yaralı hayvanı esas Neptune haklamıştı. Hava karardığında bir de ceylan yakaladılar. Zavalıcık önce var gücüyle kaçmış, sonra merakına yenik düşüp duraklamıştı. Bize epey yaklaştığında da Peygamber hayvancağızı öldürmüştü. Zavalıcık gebeydi. Ceylanlar hızlı koşabilir ama hızlı yüzemezler, bu yüzden de genelde kurtlar tarafından avlanırlar. Bugün on iki mil kadar ilerledik.

3 Mayıs. Bu sabah epeyce hızlandık ve hava kararana dek otuz mil yol kat ettik. Etraf av hayvanlarıyla doluydu. Kıyıda bir sürü bufalo leşi gördük, kurtlar leşlerin başındaydı. Hayvanların ölüm nedenini anlayamamıştık, birkaç hafta sonra bu durum aydınlandı. Sarp kayalıkların altında akan derenin derin yerinde karşı kıyıya geçmek için çabalayan bufaloları fark ettik. Nehrin eğimli boğazından suya giren hayvanlar akıntıyla paralel yüzüp kıyıya vardıklarında sarp kayalara tırmanamadılar. Epey uğraşsalar da başarısız oldular, doğuya yöneldiler ama amaçlarına ulaşamadılar. Kıyıya

466 Şeften Lewis ile Clarke da söz eder. –Poe.

çıkmayı pek çok kez denediler. Akıntıya kapılıp bir şekilde kıyıya çıkmak yerine akıntıya dik yüzmeyi tercih ettiler. Bu durum onları güçten düşürdü ve perişan etti. Bir tanesi tam zaferi tadacaktı ki toprak kaydı ve onunla beraber pek çoğunu sulara gömdü. Sürünün kalanı acı acı inledi, bu acıyı anlatmak mümkün değil, bu feryadı zihnimden silemiyorum. Birkaçı nehri geçmeyi tekrar denedi ama kısa süre sonra burunlarından sıza sıza can verdiler. Hayvanlar sonunda yazgılarına teslim olup kendilerini akıntıya bıraktılar, kısa sürede hepsi gözden kayboldu. Leşlerini yakınlarıdaki kıyıda gördük, akıntıyla inatlaşmayı bıraksalardı hayatta kalabilirlerdi.

4 Mayıs. Hava harikaydı, güney rüzgârlarıyla hava kararana dek yirmi beş mil yol kat ettik. Thornton epeyce toparlandı, hatta bize yardım bile etti. Öğleden sonra yerleşim merkezlerinde görmediğimiz çeşit çeşit, bol rayıhalı çiçeklerin olduğu çayirlara gittik. Bolca av hayvanı da vardı ama avlanmadık, bu işi avcılar yapıyordu, keyif olsun diye öldürmeye gerek yoktu. Tekneye dönerken iki Assiniboin yerlisine rastladık. Tekneye kadar bize sükûnet içinde eşlik ettiler, kayığa yaklaştığımızda ise birden korkarak kaçtılar. Bir tepeye tırmanıp yere uzandılar, şaşkın ve ürkek bir ifadeyle bizi seyrettiler. Uzun süre öylece kalakaldılar. Sonra yine birden ayaklanıp köylerine doğru koştular.

5 Mayıs. Sabah erken saatlerde Assiniboin yerlileri bize saldırdılar ve kayığı ele geçirdiler. Kayıkta bulunan Julius suya atlayıp tekneye kadar yüzdü. Bu saldırı dünkü iki yerlinin marifetiydi. Nöbetçimize ve Neptune'ne aldirmayıp sessiz sedasız yaklaşmışlardı.

Ateş açmaya hazırlanırken şefin oğlu Misquash Assiniboin yerlilerinin dost olduğu konusunda ısrar etti. Kayığımızın zapt edilmesi dostluk nişanesi olamazdı ama merakla çevirmenimizden yardım istedik. Misquash'ın yardımıyla yerlilerin bize katiyen zarar vermek istemediklerini, kayığa sadece meraktan geldiklerini öğrendik. Dün bizi şaşırtan iki yerli ekipten siyahi

Toby'yi görünce gözlerine inanamamıştı. Daha önce siyah tenli bir insan görmedikleri için paniklemişlerdi. Üstelik Toby pörtlek gözlü, düz burunlu, koca kulaklı, göbekli, çirkin, eciş bücüş, yaşlı bir adamdı. Bu iki yerli arkadaşlarına Toby'den bahsetmiş ama kimse anlattıklarına inanmamış, bunun üzerine herkesi buraya getirip Toby'yi göstermek istemişlerdi. Biz onların saldırdıklarını düşünürken onlar şaşkın şaşkın duruyorlardı, Toby'yi görebileceklerini söylediğimizde kayığı derhal geri verdiler. Toby yerlileri kırmadı ve çırılçıplak bir halde kıyıya çıktı. Yerliler iyice afalladılar, teninin siyah olduğundan emin olmak için parmaklarındaki tükürükle Toby'yi silmeye çalıştılar. Saçlarına dokunduklarında ve Toby geleneksel danslarını yapmaya başladığında yerliler haykırmaya başladılar, hayret ve neşe içindeydiler. Toby'de azıcık tutku olsaydı Assiniboinlerin ilk kralı olabilirdi.

Bu olayla epeyce vakit kaybettik. Birbirimize hediyeler verdik, altı yerli beş millik yol boyunca bizimle kürek çekti. Toby'ye minnettardık, ne de olsa onun sayesinde yerliler bize bu iyiliği yapmıştı. Bugün on iki mil kadar ilerleyebildik, hava kararınca leziz balıkları ve kuşları olan bir avlakta kamp attık. Burada konakladığımız iki gün boyunca bol bol yedik, içtik, manzaranın keyfini çıkardık. Adadan iki yüze yakın kürkle ayrılabilirdik ama sefa sürmekle uğraştığımızdan sadece yirmi kürk elde edebildik. Ada, güneyden dökülen geniş bir nehrin ağzında, Missouri'nin batısında, 48. enlem üzerinde bulunuyordu.

8 Mayıs. Hava oldukça güzeldi, rüzgâr yolculuk için elverişliydi. Yirmi beş mil yol kat ettikten sonra kuzeyden dökülen bir dereye vardık. Missouri'ye döküldüğü yerde çamurumsu bir hal almıştı. Biraz daha ilerlediğimizde gördük ki dere avlak bir araziye kesen derin ve geniş bir nehre dönüşüyordu. Çevirmenimiz nehrin adını söyledi ama not almayı ihmal etmişim.⁴⁶⁷ Robert Greely ağaçlara yuvalayan birkaç kaz avladı.

467 White - Earth Nehri. -Ed. G. M.

9 Mayıs. Nehrin kıyıları bembeyazdı, daha sonra bunun tuz olduğunu anladık. Bugün on beş mil kadar ilerleyebildik, hava kararınca kavak ağaçlarının altında kamp yaptık.

10 Mayıs. Hava epey serindi, rüzgâr üşütse de elverişliydi. Buralardaki tepeler oldukça sarp ve yüksek. Aşınmanın etkisi apaçık görülüyor. Ağaç ve kemik fosilleri topladık, bölge zengin bir kömür yatağıydı. Nehir burada kıvrıla kıvrıla akıyor.

11 Mayıs. Yağmur ve fırtına sebebiyle çok ilerleyemedik. Akşamüstü hava düzelince on mil kadar yol kat ettik. Kamp alanında epeyce kunduz avladık ve bir kurt vurduk. Bizi takip eden sürüden kopmuş bir kurt olmalıydı.

12 Mayıs. On mil kadar ilerledikten sonra ufak bir adaya ulaştık, burada eksiklerimizi gidermeye çalıştık. Adadan ayrılmaya hazırlanırken önümüzde yürüyen bir Kanadalı feryat figan bir halde ortalıktan kayboldu. Adamcağızın derin bir zulaya düştüğünü görünce kahkahalara boğulduk. Yalnız olsaydı çukurdan çıkamayabilirdi, neyse ki yanında biz vardık da onu kurtardık. Çukuru epeyce inceledik ama içinde sadece birkaç boş şişe vardı. Acaba buraya İngilizler mi, Fransızlar mı yoksa Amerikalılar mı eşyalarını saklamıştı?

13 Mayıs. Yirmi beş mil kadar ilerledik ve Yellowstone'un Missouri'yle birleştiği yerde çevirmenimiz bize veda edip köyüne döndü.

Altıncı Bölüm

Son birkaç gündür ilerlediğimiz güzergâh aşına olduklarımıza nazaran albenisizdi. Arazi engebeliydi, ağaçlar seyrek. Kayalıklar kömür yataklarıyla dolu olduğundan nehir yüzlerce metre boyunca kapkara akıyordu. Derken akıntı ve sığ alanlar azaldı, nehir berraklaştı ama hâlâ zorlanıyorduk. Dinmek bilmeyen yağmurlar sebebiyle nehrin iki yakası da

kayganlaşmıştı, halatları çeken adamlar düşmemek için azami güç sarf ediyordu. Hava çok soğuktu, tepeler karla kaplıydı. Kısa süre önce terk edildiği anlaşılan yerlilere ait kamp alanlarına rastladık. Burada daimi bir yerleşim merkezi yok gibiydi; muhtemelen avlak bir araziydi. Missourili Minnetareeler yukarı, Assiniboinler daha da yukarı çıkarlar. Misquash şu anki kamp alanımızla Rocky Dağları arasında, Saskatchewan'ın güneyinde konuşlanan Minnetareelerinkiler dışında yerleşim merkezi göremeyeceğimizi söyledi.

Avlak bir bölgeydi; çok sayıda kuş, geyik, bufalo, yaban keçisi, tilki, kunduz, balık vardı. Nehrin genişliği elli ile yüz metre arasında farklılık gösteriyordu. Kayalıklar süngertaşı ve maden cevherleriyle kaplı ve sarımsıydı. Belli bir mesafeden sonra toprağın yapısı değişti. Kavaklık adalarla dolu nehir kıyılarından tepeler güçlkle seçilir oldu. Özellikle kuzeydeki ovalar oldukça verimli görünüyordu. Missouri'nin kıyıları boyunca uzanan ve yerlilerin Kara Tepeler olarak adlandırdığı bölgeye varmış olmalıydık. Ovaya vardığımızda hava değişti, değişimi teknelerimiz ve ölçüm aletlerimiz sayesinde saptayabiliyorduk.

Nehirlerin birleştiği yere ulaştığımızda yağmur başladı, nehirdeki engeller de yine keyfimizi kaçırdı. Kıyılar öyle kaygandı ki adamlarımız çıplak ayak dolaşmak zorunda kaldılar. Dahası aralıklı su birikintileri sebebiyle göğsümüze kadar suya battığımız, bata çıka ilerlediğimiz yolda uçları keskinleşmiş kayalıklara tırmandığımız anlar da oldu. Akıntının hızlandığı bir geçitte yol alırken halat koptu ve tekne kayalığa çarptı. Derinlik fazla olduğundan kayığı kullanarak altı saatte bu sorunu çözebildik.

Sonra simsiyah bir kayalık alanın tepe noktasına ulaştık, burayı yine düzlük alan takip ediyordu, yapay olduğu anlaşılan yükselteler düzlükleri bölmeye devam ediyordu. Dik bir açıyla yükselen bu kayalıklar gerçekten çok tuhaf görünüyordu. Görünen son kayalık kumtaşındandı, üst kısmı

ise sudan etkilenmeyen kireç taşıyla kaplıydı. Buranın ilerisindeki verimli toprak eğimle birlikte yükseliyor, sıradaki tepelere dek uzanıyordu.

Bu sıra dışı tepelerin üstleri yağmur nedeniyle aşınmıştı, oluşan desenleri eski yazılara benzeten hayalperest biri bunların dev dikitler olduğuna inanabilirdi. Bazı yerlerde aşınma nedeniyle oluşan nişler, basamaklar, geçitler vardı. Bu fevkalade kayalıkların önünden ay ışığında geçmiş olmamız ve kırlangıç yuvalarının varlığı hayal gücümü harekete geçirdi. Bu büyük yükseltilerin dışında daha küçük olanlarına da rastladık. Kumlu, killi bu yükseltiler de koyu renkteydi. Geometrik şekillere sahip oldukları için yapı ustasının elinden çıkmış gibi görünüyorlardı. Bu yapılar kimi zaman birleşiyor kimi zaman da ötelerde birbirlerinden ayrılıyorlardı, var olan bitki örtüsü ise göz yanılmasına yol açıyordu. Yükseltinin kalınlaştığı yerde geometrik taşların boyutları büyüyor, inceldiği yerde ise küçülüyordu. Bu bölge gördüğümüz en olağanüstü manzaraya sahipti, gördüklerimi unutmam mümkün değil.

Nehirlerin birleşme noktasına varmadan hemen önce bol ağaçlı büyükçe bir adaya, sonra biraz daha ufağına, daha sonra da uğradığımız kayalık bölgenin ardından iki ufak sıradan adaya rastladık. Birkaç mil daha ilerlediğimizde üç yeşil ada daha gördük. 13 Mayıs gecesi Misquash, Yellowstone adıyla bilinen ama yerlilerin Ahmateaza⁴⁶⁸ dedikleri nehri gösterdi. Kavaklık bir alanda kamp yaptık.

14 Mayıs. Sabahın erken saatlerinde uyandık ve ulaştığımız noktadan sonra iki büyük nehrin hangisinden ilerlememiz gerektiği hususunda karar vermeye çalıştık. Ekip genel olarak Rocky Dağları'na ulaşmak için nehirlerden birinden yukarı çıkarak Pasifik Okyanusu'na döküldüğünü düşündüğümüz Aregan Nehri'ne ulaşmayı arzuluyordu. Bunu ben de tutkuyla

468 Bu dikkat çeken çelişkiyi değiştirmedik, belki de Bay Rodman yanılıyordu. Amateaza (Lewis ile Clarke'a göre) Yellowstone'un değil Missouri'nin yerliler arasındaki ismidir. —Poe.

düşlüyordum ama hedeflediğimiz yolun güçlükleri ve Kuzey Amerika'nın en vahşi yerlilerinin yaşadığı bölgeden geçmek zorunda olmamız korkuya kapılmama neden oluyordu. Ayrıca yanlış nehirden geçmekten ve sonunda adamlarımızın engeller karşısında yılgınlığa düşmesinden de çekiniyordum. Kendimi toparlayıp keşif turuna çıktım; akıntı hızlarını karşılaştırmak için birkaç adamı nehir kıyılarına yolladım, görüş açımızı genişletmek için de Thornton ve Greely ile birlikte tepelere tırmandım. Gördüğümüz manzara bufalo ve geyik sürülerinin koşturduğu geniş bir çayırlıktı. Karşımızda zirveleri karlarla kaplı dağlar uzanıyordu. Sis arasında parıltıdan ve gittikçe incelen nehirler kıvrımlar çiziyordu. Nehirlerin döküldüğü yeri belirleyemedik ve aşağıya indik.

Nehirleri incelemek pek işe yaramamıştı. Kuzeydeki nehir derin, güneydeki genişti; akıntı hızları ise benzerdi. İlki Missouri'ye benziyordu, ikincisi taşlık bir tabana sahipti. Sonunda daha rahat ilerleyeceğimizi varsayarak kuzeye yöneldik ama birkaç gün sonra nehir iyice sığlaştı ve tekneyi bırakmak zorunda kaldık. Üç günlük kampta bol miktarda kürk topladık, bunları öncekilerle birleştirip küçük bir adada hazırladığımız zulaya⁴⁶⁹ sakladık. Epeyce avlandık, vurduğumuz geyiklerin etlerini sonra yemek için tuza bastık. Arazi henüz olgunlaşmamış incir ve üzümle doluydu. Yabangülleri tomurcuk vermişti. Sabah keyifle yola düştük.

18 Mayıs. Gayet güzel bir gündü, yer yer nehrin sığlaşması ve karşımıza kayalıkların çıkması dışında sorun yaşamadık. Ekip tam tekmil ve azimle yola devam ediyordu, herkesin dilinde Rocky Dağları vardı. Kürkleri zulaya bıraktığımız için yükümüz hafiflemişti, böylelikle akıntının ter-

469 Zulalar, avcılar ile tacirlerin topladıkları kürkleri geçici olarak gizledikleri yerlerdir. Kimsenin fark edemeyeceği, kuru bir alan seçilir. Sonra çapı yarım metreyi aşmayan bir daire çizilir, bu dairesel alanın üzerindeki bitkiler toprağıyla birlikte ayrılır. Daha sonra derince bir çukur kazılır, kazılan toprak ya dikkatle toplanıp bir araya getirilir ya da nehre dökülür. Kürkler kuru dalların arasında istiflendikten sonra zula toprakla doldurulur, üzeri düzleştirilir ve yeşillendirilir. Son adım olarak gelecekte zulanın yerini tespit edebilmek amacıyla yakındaki bir ağaç işaretlenir. —Ed. G. M.

sine giderken daha az zorlanır olduk. Rastladığımız tüm adalara uğradık. Hava kararınca metruk bir yerleşim merkezine ulaştık. Çıngıraklı yılanlar keyfimizi kaçırdı, sabah hava çok yağmurluydu.

19 Mayıs. Doğru düzgün ilerleyemeden nehrin yapısının değiştiğini gördük, karşımıza sürekli kumullar çıkmaya başladı. Tekneyi bu bölgeden çıkarmak için çok uğraştık. Keşif yapan iki adamımız ileride nehrin genişlediğini haber verince tekrar şevklendik. On mil kadar yol aldık ve ufak bir adaya kamp attık. Güneyde zirvesi karla kaplı tuhaf biçimli bir dağ gördük.

20 Mayıs. Nehirde rahat ilerleyebiliyorduk; çorak, tuhaf ve killi bir arazide epeyce ilerledik. Aşına olmadığımız uzun ağaçlarla kaplı bir bölgeye kamp attık. Kayığı tamir edebilmek için burada beş gün kadar oyalandık.

Burada önemli bir olay baş gösterdi. Missouri'nin kıyıları bu bölgede dikti ve yağmurdan dolayı kaygandı. Nehir kıyısından yukarı uzanan kayalıklar mavi kille kaplıydı, suyun aşındırmasıyla yapay görünümlü derin sekiler oluşmuştu. Bu sekilerin nehre açıldıkları yerler çok dikkat çekiyordu, ay ışığı altında karşıdan bakıldığında dev dikitleri andırıyorlardı. En üstteki sekiye çıkıp aşağıya bakan biri için bu manzara büyüleyici olduğu kadar kasvetliydi de. Tamamen çoraktı.

John Greely, Peygamber, Jules ve ben kahvaltıdan sonra bölgeyi incelemek amacıyla güneye bakan en yüksek sekiye tırmandık. Tedbiri elden bırakmadan ve fazlasıyla güç sarf ederek tırmanışımızı tamamladık. Buradan gördüğümüz arazi aşına olduğumuz söğütler ve güllerle dolu çayırlara benzemiyordu; toprak kumlu, killi, simsiyah ve yer yer bataklıktı. Bir miktar toprağı alıp nehre attığımızda suda çözündüğünü gördük. Bol miktarda tuz katmanına rastladık, gereksinim duyabileceğimizi düşünüp yanımıza tuz aldık.

Ovaya vardığımızda soluklanmak için oturmuştuk ki arkamızdan bir homurtu yükseldi. Korkup ayağa kalktık çünkü tırmanırken ağırlık etmesin diye tüfeklerimizi kamp alanında bırakmıştık, yanımızda sadece tabanca-

larımız ve bıçaklarımız vardı. Daha biz ne olduğunu anlayamadan çalılık-ların ardından çıkan iki ayı bize saldırdı. Yerliler aylardan çok korkarlar çünkü aylar inanılmaz derecede kuvvetli ve dirençli hayvanlardır. Beyni parçalanmadıkça kurşun atmanın faydası yoktur. Aylar bedenlerine, hatta kalplerine isabet eden mermilerle günlerce yaşayabilir. Daha önce otuz santim boyunda ve yirmi santim eninde ayak izlerine rastlamıştık ama aylarla ilk kez burun burunaydık.

Ne yapmamız gerekiyordu? Elimizdeki silahlarla saldırıya geçmek çılgınlık, dönüp kaçmaksa budalalık olurdu. Sık çalılıkların arasından hızla geçmemiz olanaksızdı, kayalıklara doğru kaçsak aylar bizi kısıkıvrak yakalardı çünkü bataklık alanda hızlı koşamazdık ama aylar koşabilirdi. Hepimiz sessizce fikir birliği ettik ve riskli olsa da kayalıklara yöneldik.

İnişin başı on beş metre kadardı ve sarp değildi, killi toprak sayesinde ilk sekiye çabucak ulaştık. Öfkeli hayvanlarla mücadele etmekten veya ikinci uçuşuma atlamaktan başka şansımız yoktu. Yirmi metre kadar yüksekliği olan bu aşırı kaygan ve dik bölümde Kanadalı can havliyle kendini bıraktı ve üçüncü sekiye ulaştı. Ama onu göremedik, nehre ulaşana dek yuvarlandığını ve öldüğünü düşündük.

Jules'i gözden kaybetmeseydik muhtemelen biz de peşine takılıp giderdik ama tereddüt ettik, durağan halimizi gören aylar üzerimize atladı. Daha önce hiç bu denli öfkeli ve yırtıcı bir hayvanla karşılaşmamıştım, gerçekten çok korktum. Bayılmak üzereyken öndeki ayının yakaladığı Greely'nin vaveylası beni kendime getirdi ve ayıyla hırsla boğuşmaya başladım.

Aylardan biri üstünde durduğumuz daracak alana adımını atar atmaz Greely'ye saldırmış, dişlerini adamcağızın kalın paltosunun göğsüne geçirmişti. İkinci ayı hızını alamadığı için bizim düzlükte duramadı ve uçuşumdan sarkan bedenini yukarıya çekmeye çalıştı. Bu durumdayken ayı ağzıyla Wormley'nin ayağını yakaladı. Korkudan ne yapacağını şaşırان Wormley fark etmeden ayıyı yukarı çekiyordu. Ben dehşet içinde onlara bakarken,

birden Wormley'nin ayakkabısı ayağından fırladı ve ayı alttaki sekiye yuvarlandı ama pençeleriyle sıkıca tutunduğundan daha aşağılara inmemiştir. Greely yardım istemeye devam ediyordu, Peygamber ile birlikte hemen arkadaşımızın yanına gittik. Aynı anda hayvanın beynine nişan alıp ateş ettik. Tabancamdan çıkan merminin hayvanın kafatasına girdiğinden eminim ama ayı yaralanmış gibi değil öfkelenmiş gibi görünüyordu. Greely'yi bırakıp bize saldırdı. Bıçaklarımızdan başka işe yarayabilecek bir şey yoktu, üstelik aşağıdaki sekide diğer ayı bekliyordu. Kayalığa yaslanıp saldırıya geçmeyi planladık. Ayının sıcak nefesini yüzümüzde hissettiğimiz an ateş edildiğini işittik. Daha önce de pek çok kez ayılarla arbede yaşayan kurtarıcımız Greely ayıyı gözünden vurmuş, hayvanın beynini parçalamıştı.

Aşağı sekideki ayının boş yere debelendiğini, pençeleriyle tutunamadığını gördük. Pek çok kez nişan alıp ateş ettik ama onu vurmayı beceremedik ama nasılsa yukarı çıkamayacağı için kargalara yem olacaktı. Üzerinde durduğumuz yerde yarım mil kadar sürünerek ilerleyip ovaya çıkan bir yol bulduk, gecenin sonuna doğru kamp alanına vardık. Jules de oradaydı, yaralanmıştı ama hayattaydı. Fakat yaraları o kadar ağırdı ki başımıza gelenleri kimseye anlatamamıştı. Üçüncü sekide yer alan geçit boyunca devam edip nehrin kıyısına ulaşmayı başarmıştı.

(Bu bölüm, Poe'nun "Julius Rodman Güncesi"nin son bölümüdür. W. Burton'ın ödeme yapmaması üzerine bu uzun öyküye devam etmedi. Birkaç ay sonra Burton, *Gentlemen's Magazine*'i G. R. Graham'a sattı. Graham, Atkinson'un *Casket*'iyle bu dergiyi aynı çatı altında birleştirdi, bu birlikteliğe *Graham's Magazine* adını verdi. Poe bu dergide editörlük yapmaya başlasa da Günce'yi yarım bırakmakta diretti. Kim bilir belki de kısa öyküde daha yetenekli olduğunu düşünmüştür.)

EDGAR ALLAN POE

“Kelimeler her daim kuşku taşır içinde.”

19. yüzyılın gerilim, korku, polisiye ve gizem yazarlarından Edgar Allan Poe, Amerikan ve dünya edebiyatının en büyük yazarları arasında yer alır. Korku türüne öncülük etmesinin yanı sıra kendisinden sonra pek çok ismin faydalanacağı yaratıcılıkta hikâyeler yazmış, öyle ki bu hikâyelerle Arthur Conan Doyle’un yarattığı dünyaca ünlü Sherlock Holmes’a ilham olmuştur. Döneminde hikâyeleri gerektiği değeri göremese de zorlu yaşamının sona ermesinden sonra zekâsı ve üslubuyla günümüzde hâlâ gerilim ve polisiye türünde çokça merak edilerek okunan bir yazar olmuştur.

Bütün hikâyelerini bir araya topladığımız bu özel basımda, onun şaşırtıcı zihninin ürünü olan bazen kelime oyunları bazen felsefi yaklaşımları bazen yaratıcılıkla birleşen hikâyeleri gerilim dolu kapıları aralayarak korku seven okuru kendi dünyasına davet ediyor.

ISBN: 978-605-7944-73-3